

ICES-2019

2nd International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences

A wide-angle aerial photograph of Istanbul, Turkey, showing the city's dense urban landscape, the Bosphorus Strait, and the Golden Horn. The city is built on hillsides overlooking the water. In the foreground, the Hagia Sophia is visible. The water is a deep blue, and several ferries and ships are seen on the water. The sky is clear and blue.

PROCEEDINGS

June 18-19
2019

ISTANBUL / TURKEY

A stylized orange silhouette of the Istanbul skyline. It includes various architectural elements such as domes, minarets, and a suspension bridge. There are also small icons of a tulip and a bird. The silhouette is set against a white background.

www.ibadcongresses.org

ORGANIZED BY

ibadcongresses.org

&

2nd International Congress On New Horizons In Education and Social Sciences (ICES-2019)
Proceedings

June 18-19, 2019 – Istanbul, TURKEY

Publisher

ASOS Publishing

Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad.

No: 67/2-4

MERKEZ/ELAZIĞ – TURKEY

ISBN: 978-605-7602-58-9

Publishing Date: September 15, 2019

Editor

Dr. Hayrullah KAHYA

CITATION: 2nd International Congress On New Horizons In Education and Social Sciences (ICES-2019) Proceedings, June 18-19, 2019 – Istanbul, TURKEY

© 2019 All Rights Reserved

This work is subject to copyright. All rights are reserved, whether the whole or part of the material is concerned. Nothing from this publication may be translated, reproduced, stored in a computerized system or published in any form or in any manner, including, but not limited to electronic, mechanical, reprographic or photographic, without prior written permission from the publisher www.ibadcongresses.org contact at ibadconferences@gmail.com. The individual contributions in this publication and any liabilities arising from them remain the responsibility of the authors. The publisher is not responsible for possible damages, which could be a result of content derived from this publication.

Yazıların hukuki ve etik sorumluluğu yazarlarına aittir.

ORGANIZATION & ADVISORY COMMITTEE

Chairman

Assoc. Prof. Dr. Hayrullah Kahya, TURKEY

Secretariat

A. Emre Eroglu, TURKEY
Ahmet Trabzon, TURKEY
Bashar ALALI, MALAYSIA
Mustafa KILIC, TURKEY
Meraj AHMAD, INDIA
Ravshan KHUDAYBERGANOV, UZBEKISTAN
Aleksandra BUJALSKA, POLAND
Firangiz GULIZADA, AZERBAIJAN
Regad HALIMA, ALGERIA

Scientific&Advisory Committee

Prof. Dr. Anastasia KOTSOPOULOU, Psychology, GREECE
Prof. Dr. Basaran GENCDOGAN, Education, KYRGYZSTAN
Prof. Dr. Meltem ONAY, Management and Organization, TURKEY
Prof. Dr. Mohammed DAWABSHEH, Arabic Language and Media, PALASTINE
Prof. Dr. Neset TOKU, Department of Humanity and Social Sciences, TURKEY
Prof. Dr. Serhan Alkan ISPIRLI, Education, TURKEY
Prof. Dr. Sevil SARGIN, Geography, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Adriatik DERJAJ, Turkish language and linguistics, ALBANIA
Assoc. Prof. Dr. Fariz AHMADOV, Doctoral Studies, AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Mohamed AKHIRUDDIN IBRAHIM, Quranic Studies, MALAYSIA
Assoc. Prof. Dr. Ozcan BAYRAK, Education, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Ozgur SARI, Sociology, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Safak KAYPAK, Urban and Environment, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Yahia M. ALSMADI, Educational Psychology, JORDAN
Assoc. Prof. Dr. Yakup YILMAZ, Turkish language and literature, TURKEY
Assist. Prof. Dr. Elena TILOVSKA-KECHEDJI, International Relations, MACEDONIA
Assist. Prof. Dr. H. Coskun CELIK, Education, TURKEY
Assist. Prof. Dr. Hatice KADIOGLU ATEŞ, Education, TURKEY
Assist. Prof. Dr. Nurhodja AKBULAEV, Economics and Business Administration, AZERBAIJAN
Assist. Prof. Dr. Riyad SIHAB, Dazkiri Vocational High School, TURKEY
Assist. Prof. Dr. Sakeena ABD ELGANI ISMAIL, Education Technology, SUDAN
Dr. Habeebullah ZAKARIYAH, Fiqh & issues in Islamic contemporary studies, MALAYSIA
Dr. Oqtay QULIYEV, Economics and Business Administration, AZERBAIJAN
Dr. Sevilay ARSLAN, Radio and TV, NORTHERN CYPRUS (TRNC)
Dr. Siti HAMIDAH RUSTIANA, Economic and Business, INDONESIA

* In alphabetical order.

CONTENTS

Turkish Version of the Revised Sense of Purpose Scale 2 (SOPS-2): A Preliminary Study for Validity and Reliability	1-13
Halil YAVAŞ, Assoc.Prof. Nagihan OĞUZ-DURAN	
Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Değerlendirmelerine İlişkin Görüşleri Primary School Teachers' Views on In-Classroom Evaluation	14-23
Dr. Halil TAŞ, Dr. Öğr. Ü. Muhammet BAKİ MİNAZ	
Ortaokul Öğrencilerinin e-Okuma Alışkanlıklarının İncelenmesi Investigation of e-Reading Habits of Secondary School Students	24-36
Dr. Öğr. Gör. Aslı MADEN	
Liderin Entelektüel Uyarım ve İlham Verici Motivasyon Becerilerine Atfedilen Önemin Mizah Yoluyla Başa Çıkma ve Benlik Saygısı Bağlamında İncelenmesi Examination of the Attributed Importance in Leader's Intellectual Stimulation and Inspirational Motivation Skills in the Context of Humorous Coping and Self-Esteem	37-47
Doç. Dr. Zeynep OKTUĞ	
Çağdaş Sanatta Sanatçının İmtiyazında Olan Renkler: Klein Mavisi Ve Vantablack Proprietary Colors Of Artists In Contemporary Art: Klein Blue And Vantablack	48-64
Doç. Dr. Mehtap BİNGÖL, Doç. Dr. Naile ÇEVİK	
Özel Yetenekli Çocuklar ve Ebeveynlerinin Çocukların Okulda Aldıkları Müzik Eğitiminin Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi Investigation of Gifted Children and Parents' Views on the Quality of Music Education	65-73
Uzman Adem MABA	
Çağdaş Sanatta Malzemenin Değişen Rolü Changing Role Of Material In Contemporary Art	74-88
Doç. Dr. Naile ÇEVİK, Doç. Dr. Mehtap BİNGÖL	
Türkiye'de Nefret Söylemine Maruz Kalan Meslek Grupları ve Bu Nefretin Nedenleri Occupation Groups Subject to Hate Speech in Turkey and Reasons for This Hate	89-101
Dr. Gül Dilek TÜRK	
Demografik Değişkenler Açısından Özel Marka Kullanma Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma A Research to Determine The Private Label Brand Proneness In Terms of Demographic Variables	102-108
Öğr. Gör. Dr. Şeniz ÖZHAN, Dr. Öğretim Üyesi Duygu TALİH AKKAYA, Öğr. Gör. Özge HABİBOĞLU	

Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın

Women in Turkish Proverbs And Idioms

109-121

Dr. Öğr. Üyesi Esra KARAKUŞ UMAR

**Türkiye’de Merkez Sağın İlk Koalisyonu Ve Türk Siyasetinin İlk Siyasal Cepheleşmesi:
I. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin İç Politikasına Bir Bakış**

Center-Right Coalition's First In Turkey And First Political Polarization Of Turkish Politics: 122-129
Overview Of The I. Nationalist Front Government's Domestic Policy

Dr. Öğr.Üy. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

**Türkiye’nin İlk Koalisyon Tecrübesi: Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyet Halk Partisi
(CHP)-Adalet Partisi (AP) Koalisyonu (1961-1962)**

Turkey's First Coalition Experience: Republican People's Party (Rpp)-The Justice Party (Jp) 130-138
Coalition In Turkish Political Life (1961-1962)

Dr. Öğr.Üy. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

**27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Önemli Nedenlerinden Biri Olarak Gösterilen
Tahkikat Komisyonunun Amacı, Faaliyetleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme**

An Evaluation On The Purpose, Activities And Results Of The Inquiry Commission, Which 139-146
Was Shown As One Of The Important Causes Of The Military Coup Of 27 May 1960

Dr. Öğr.Üy. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

**Kemal Tahir’in Bozkırdaki Çekirdek Romanında Köy Enstitülerinin
Siyasal/Sosyal/Ekonomik Boyutları**

Political / Social / Economic Dimensions Of Village Institutes In Kemal Tahir’s Novel 147-153
Bozkırdaki Çekirdek

Doç. Dr. Ensar YILMAZ

**Milliyetçilik, Devrimcilik Ve Çalışma Kavramları Üzerine 1961 Anayasası Yapım
Sürecindeki Tartışmalar**

Discussions on Nationalism, Revolutionism And Work Concepts During The Construction 154-160
Process Of The 1961 Constitution

Doç. Dr. Ensar YILMAZ

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi

Investigation Of Community Service Practices In The Context of Various Variable 161-166

Dr. Öğr. Ü. M. Said DOĞRU, İbrahim DEMİRBAŞ

**Spor Bilimleri Öğrencilerinin Agonist/Antagonist Kas Kuvvet Oranlarının
Değerlendirilmesi**

Evaluation of Agonist / Antagonist Muscle Strength Ratio of Sports Science Students 167-172

Orkun AKKOÇ

Frankfurt Okulu'nun Modern Rasyonalite Müzakerelerine Katkısı

The Contribution of Frankfurt School to Discussions of Modern Rationality

173-181

Arş. Gör. Derya AYBAKAN SALIYA

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarının René Girard'ın "Üçgen Arzu Modeli" Çerçevesinde İncelenmesi

The Review of Hüseyin Rahmi Gürpınar's Novels in the Context of René Girard's "Triangular Desire"

182-189

Dr. Ece SERRİCAN KABALCI

Kadın-Erkek İlişkilerindeki Yaş Farkının Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Yeri

The Age Difference in Woman-Man Relations in Hüseyin Rahmi Gürpınar's Novels

190-197

Dr. Ece SERRİCAN KABALCI

Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutumlar İle Dindarlık Ve Ruh Sağlığı İlişkisi

Attitudes To Negative Content Programs In Television And Relationship Between Religion And Mental Health

198-218

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd AYDIN

2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Korumacılık Politikalarında Yaşanan Değişimler

Changes in Protectionism Policies after the 2008 Global Financial Crisis

219-233

Dr. Öğr. Üyesi M. Ozan SARAY, Kübra ÇEKER

Musa Carullah Bigiyef'in Sünnet Anlayışı

Musa Carullah Bigiyef's Understanding Concern

234-243

Dr. Mustafa AKMAN

Din Öğretiminde Vizyon Ve Misyon

Vision And Mission In Religious Education

244-255

Dr. Mustafa AKMAN

Anne-Baba Görüşlerine Göre Anne-Baba ve Ergenlerin Sahip Olduğu Değerler

Values of Parents and Teenagers According to Views of Mothers and Fathers

256-260

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Liderliğin Farklı Bir Yönü: Karanlık Liderlik

A Different Aspect Of Leadership: Dark Leadership

261-269

Dr. Öğr. Üyesi Fatma YILMAZ

Adams'ın Eşitlik Teorisi Bağlamında Ortaokulda Görev Yapan Müzik Öğretmenlerinin

İş Tatminleri A Study of Secondary Music Teachers' Job Satisfaction Using Adams' Equity Theory	270-277
Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ, Beste KADEMLİ	
Ortaokul Müzik Öğretmenlerinin Müzik Dersine Yönelik Görüşleri Music Teachers' Thoughts on Music Lesson in Secondary School	278-286
Beste KADEMLİ, Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ	
The Runic inscription monuments and stamps in Bayankhongor province, Mongolia	287-295
Assist.Prof. Dr. Gerelmaa NAMSRAI, Assist.Prof. Dr. Azzaya BADAM, Sen.lec. PhD (c). Otgonsuren TSEDEN	
Çocuk ve Ergen LGBT Bireylerde Cinsel İstismar Sexual Abuse in Children and Adolescent LGBT Individuals	296-306
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep SET, Psk. Aybüke AKYILDIZ	
Halkla İlişkiler Modellemesinde İki Yönlü Simetrik Model İle İki Yönlü Asimetrik Model Arasındaki Uygulama Farklılıkları Differences Between Two-Way Symmetric Model and Two-Way Asymmetric Model In Public Relations Modeling	307-313
Dr. Öğr. Üyesi Esra ÖZKAN PİR	
Çemberin Çevresi Ve Dairenin Alanı Konusunun Öğretiminde Geogebra.5 Kullanımına Yönelik Bir Örnek Olay İncelemesi A Case Study For Use of the Geogebra.5 Program in the Teaching of Circle Perimeter and Area	314-320
Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ, Emre YILDIZ	
Batı Dünyasında Yükselen Aşırı Sağ Siyasal Partiler, Yabancı Korkusu ve Irkçı Tutumlar The Rise of Extreme Right Political Parties, Xenophobia and Racist Attitudes in the Western World	321-329
Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL	
Pohpohlanan Benlikten Narsisizme: Bugünün Gençleri Kendilerini Daha Mı Çok Seviyorlar? From Pampering to Narcissism: Do Young People Love Themselves Much More?	330-338
Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL	
Bir Yaşam Biçimi Olarak Bireysellik ve Makyavelist Kimliklerin Yükselişi Individuality as A Life Style and the Rise of Machiavelist Identities	339-345
Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL	
Tekstil ve Malzeme Bilgisi Derslerinde Verilen Eğitimin Moda Tasarımı Öğrencilerinin	

Malzeme ve Aksesuar Seçimine Katkısının İncelenmesi Examination Of Fashion Design Students Contribution To The Selection Of Materials And Accessories In Textile And Material Science Courses	346-354
Prof. Dr. Fatma KOÇ, Öğr. Gör. Nisa Nur DUMAN	
Annelerin Bildiriminden Annelik Bekçiliği: Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Examining Maternal Gatekeeping by Mothers' Reports in Terms of Various Variables	355-360
Dr. Öğretim Üyesi Hilal KARABULUT	
Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Babayla Paylaşılan Etkinlikler: Geriye Dönük Bir Çalışma Shared Activities with Fathers in Childhood and Adolescence: A Retrospective Study	361-367
Dr. Öğretim Üyesi Hilal KARABULUT	
Ortaokulda Kaynaştırma Eğitimi Görmekte Olan Öğrencilerin Matematik Dersine İlişkin Görüşleri The Views Of Students To Mathematics Course Getting Inclusive Education At Secondary School	368-373
Matematik Öğretmeni Esra YENİGÜN	
Türkiye’de “Sosyal Sermaye” ve “Beşerî Sermaye” Konularında Yapılan Lisans Üstü Tezlerin İncelenmesi Analyzing of the Postgraduate Thesis Regarding to Social Capital and Human Capital Issues in Turkey	374-388
Eda ÇARIKCI, Prof. Dr. Murat Gürkan GÜLCAN	
Doğal ve Kültürel Peyzaj Değerlerinin Kent Kimliğine Katkısı Contribution of Natural and Cultural Landscape Values to The City Identitiy	388-399
Doç.Dr. Habibe ACAR, Dr.Öğr.Üyesi Aysel YAVUZ, Dr.Öğr.Üyesi H. Candan ZÜLFİKAR	
Bir Matematik Öğretmeninin Doküman Oluşturma Sürecinin Eleştirel Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi Analysis Of A Mathematics Teacher’s Documentational Genesis Process In Terms Of Critical Thinking	400-404
Sinem İŞBİLİR, Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN-BROUTIN, Doç. Dr. Şirin İLKÖRÜCÜ	
Biçime Dayalı Öğrenme Yöntemi ile Peyzaj Tasarım Atölyesi Landscape Design Studio with Form-Based Learning Method	405-419
Dr. Öğr. Üyesi Aysel YAVUZ	
YSK’nın 31 Mart Yerel Seçimlerinin İstanbul’da Yenilenmesi Kararının Basına Yansıması Press Perspective Of The Supreme Electoral Council’s Ruling For Rerun Of The Mayoral Election For Istanbul On March 31	420-430

Dr. Çiğdem Tosun

Otonom Ders Anlatım Sistemi

Autonomous Lecture System

431-439

Öğr.Gör. Fatih Akman ÇAKMAK, Dr.Öğr.Üyesi Ersin ÖZDEMİR

Güç Mesafesi ve Örgütsel Sinizm İlişkisi

Power Distance And Organizational Cynicism

440-455

Gül LORCU, Prof. Dr. Ayşe AKYOL, Prof. Dr. Fatma LORCU

Assure Öğretim Tasarımı Modeli İle Olasılık Kavramının Öğretimine Yönelik Bir Öneri

A Recommendation For The Teaching Of Possibility Concept With The Assure Teaching Design Model

456-468

Burcu KARADUMAN, Doç. Dr. Dilek SEZGİN MEMNUN, Canan ÇAKIR

Fitness Merkezi Tüketicilerinin Algıladıkları Hizmet Kalitesinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Examination Of Quality Of Service Determined By Fitness Center Consumers In Terms Of Different Variables

469-475

Gizem Nur CENGİZ, Doç Dr. Güçlü ÖZEN

Kadın Bedenine Yönelik Biyoiktidarın Sosyal Medya Üzerinden Yansıması

The Reflection of Biopolitics on Women's Body in Social Media

476-484

Psychology undergraduate third-year student Dila Naz BALUN,
Lecturer Anjelika Hüseyinzade Şimşek

Çağdaş Siyasette Temel Düşünceler ve Akımlar

Basic Thoughts And Trends In Contemporary Politics

485-494

Dr. Tazegül Gasimova

Türkiye'nin Çevre Politikaları Kapsamında Mikroplastik Kirlilik Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Microplastic Pollution Within The Scope Of Environmental Policies Of Turkey

495-514

Doç. Dr. İmam Bakır KANLI, Yeter KURT

Aile'nin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği (AOGFÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
Family's Toy Safety Awareness Scale (FTSAS): Validity and Reliability Study

515-519

Prof. Dr. Ahmet AKIN, Merve YANIK

The Role of Social Media in The Public Relations of Social Work

520-533

Associate Professor Özge ÖZGÜR BAYIR, Assistant Professor Enis FASLI,
Lecturer Süleyman Bedri KALYONCUOĞLU

Türkiye–Yunanistan Matematik Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Analizi: Pisagor Teoremi ve Temellendirilmesi Örneği

Comparative Analysis of Mathematics Textbooks In Turkey And Greece: The Example Of Pythagorean Theorem And How It Is Grounded 534-548

Enta ISMAIL AMET, Doç.Dr. Menekşe Seden TAPAN-BROUTİN,
Doç.Dr. Gül KALELİ YILMAZ

Factoring İle Forfaiting'in Dünya'da ve Türkiye'de Geldiği Nokta Ve Gelişim Potansiyeli
The Current Situation and Development Potential of Factoring with Forfaiting In Turkey And In The World 549-562

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ÖZKAN

Albrecht Dürer'in Gravür Eserlerine Estetik Açıdan Bir Bakış

Albrecht Durer's A Look From The Point Of View Of Aesthetics 563-567

Öğr. Gör. Dr. Yıldırım Onur ERDİREN

Sanat Pazarında Online Müzayedelerin Yeri

The Place of Online Auctions In The Art Market 568-570

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selçuk ETİ, Öğr. Gör. Dr. Yıldırım Onur ERDİREN

Cultural Adaptation Of The Adapted Mobile Phone Use Habits (AMPUH) And

The Adapted Cell Phone Addiction Test (ACPAT) In Turkish Students And Adults 571-578

Emre ŞENOL DURAK, Mithat DURAK

The Psychological Effects of the Losses in Exile Experiences: A Qualitative Research

579-585

Assoc. Prof. Dr. Mithat DURAK, Assoc. Prof. Dr. Emre ŞENOL-DURAK,
Dr. Mehmet ŞAKİROĞLU, Ph.D (Candidate) Orhan FAİK

Türkiye'de Kısa ve Uzun Vadeli Dış Borçlar Sürdürülebilir Mi?

Are Short and Long Run External Debt Sustainability on Turkey? 586-591

Prof. Dr. Burak GÜRİŞ, Araş. Gör. Hüseyin İÇEN

Türkiye'de Döviz Kuru Faiz ve Risk Arasındaki İlişki: Doğrusal Olmayan Nedensellik Analizi

The Relationship Between Interest and Exchange Rate Risk in Turkey. Nonlinear Causality Analysis 592-597

Prof. Dr. Burak GÜRİŞ, Araş. Gör. Hüseyin İÇEN

Ortaokul Öğrencilerinin Kütüphane Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

Metaphorical Perceptions of Secondary School Students about the Concept of Library 598-615

Funda Tuba AKTOSUN

Bariton Ses Yapısı Özellikleri ve Egzersiz Önerileri

Baritone Sound Structure Characteristics and Exercise Recommendations

616-628

Baran Doğuş DALOĞLU, Doç. Dr. Aycan ÖZÇİMEN

Fuse Tea Reklamlarının Nöropazarlama Göz İzleme Yöntemi İle Ünlü Kullanımın Etkisinin Analizi

Analysis of the Effect of Celebrity Usage of Fuse Tea Ads by Neuromarketing Eye Tracking Method

629-636

Dr. Sinem EYİCE BAŞEV

Suriyeli Sığınmacı Çocukların Entegrasyonuna Yönelik Kurumsal Bir Modelleme Girişimi: Reyhanlı Eğitim Köyü

An Institutional Modeling Initiative for the Integration of Syrian Refugee Children: Reyhanlı Education Village

637-644

Asst. Prof. Fatih YAMAN

Öğrenci Yaşam Koçluğu Seminerinin Matematik Öğretmenlerinin Öğrencilerin Sosyal ve Bilişsel Gelişimlerini Desteklenmelerindeki Katkıları

Contributions of Student Life Coaching Workshop on Mathematics Teachers' Supporting Social and Cognitive Developments of Students

645-649

Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ, Fatma ŞAHİN

Endüstri 4.0 Gelişim Süreci Ve Sağlıkta Dijital Dönüşüm

Development Process Of The Industry 4.0 And Digital Transformation In Health

650-659

Prof. Dr. Şebnem ASLAN, Arş. Gör. Şerife GÜZEL

Genel Kredi Sözleşmesindeki Hükümlerin Genel İşlem Koşulları Düzenlemesi Bakımından Değerlendirilmesi

The Assessment of General Loan Agreement in Terms of General Terms and Conditions Regulations

660-670

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nilay ŞENOL

Türkiye'de Mobilya İmalat Sektörünün Altman Z Skor Modeline Göre Başarı Değerlendirmesi

The Success Assessment Of The Furniture Manufacturing Industry In Turkey Using Altman Z-Score Model

671-681

Assist. Prof. Dr. Sulhi ESKİ, Ayşe PALAZ

Örgütsel Vatandaşlık Davranışından Zorunlu Vatandaşlık Davranışına

From Organizational Citizenship Behavior To Compulsory Citizenship Behavior

682-689

Prof. Dr. Şebnem ASLAN, Arş. Gör. Melek YAĞCI ÖZEN

Kültür Sözlükleri ve Gürcüce-Türkçe Leksikografi
Cultural Dictionaries and Georgian-Turkish Lexicography

690-693

Dr. Zeinab AKHVLEDIANI

Türkiye’de Dijital Eğlence Ve Oyun Fuarlarının Sektörlere Katkılarının İncelenmesi

Investigation Of Digital Entertainment And Game Fairs For Sector’s Contribution In Turkey

694-703

Dr. Öğr.Üyesi Müzeyyen ÖZHAVZALI

Predictive model of e-learning innovativeness assurance

704-708

Yskak NABI

Motivation to go Public and the Financial Performance of Companies in Indonesia

Nizwan Zukhri, Kamaludin

709-717

Preventing suicide among elderly prisoners: Azerbaijan case

Gulshan Aliyeva

718-728

Müze Yönetimi Eğitiminin Gelişimi

Prof. Dr. Fethiye ERBAY

729-737

Müze Mimarisinde Modern Tasarımlar

Dr.Öğretim Üyesi Nuri Özer ERBAY

738-744

Müzeler ve Yeni Teknolojiler

Assoc. Prof. Mutlu ERBAY

745-751

xi

CONGRESS PROGRAM

752

LIST OF SOME PARTICIPANTS FROM DIFFERENT COUNTRIES*

Participants	Title of the presentations
Prof. Dr. Hacer Hüseynova AZERBAIJAN	Azerbaycan ve Türk Dilinde Şahıs Zamirlerinin Tarihsel Gelişimi
Assist. Prof. Dr. Ayşe Nilay Şenol TRNC/CYPRUS	Genel Kredi Sözleşmelerindeki Hükümlerin Genel İşlem Koşulları Düzenlemesi Bakımından Değerlendirilmesi
Prof. Dr. Niginakhon Shermukhamedova UZBEKISTAN	The Relationship Between Safety Education And Sustainable Development
Dr. Zeinab Akhvlediani GEORGIA	Kültür Sözlükler ve Gürcüce-Türkçe Leksikografi
Novitasari INDONESIA	The Mediating Role of OCB (Organization Citizenship Behavior) On the Relationship of Human Capital, Emotional Intelligence and Self-Efficacy On Performance
Assist. Prof. Dr. Azzaya Badam, Assist. Prof. Dr. Gerelmaa Namsrai, Assist. Prof. Dr. Otgonsuren Tseden MONGOLIA	The Runic Inscription Monuments and Stamps, in Bayankhongor Province, Mongolia
Yskak Nabi KAZAKHSTAN	Predictive Model of E-Learning Innovativeness Assurance At the E-Learning Inculcation Conditions
Dr. Akwesi Assensoh-Kodua SOUTH AFRICA	Assessment of a Fingerprint-Based Records Scheme for Punctuality
Ni Wayan Radita Novi Puspitasari RUSSIA	Solidarity and Social Movement: The Representation of Indonesian Islamic Organizations in the Social Political Arenas

* This information has been especially given for participants from Turkey.

* Bu liste özellikle Türkiye’deki katılımcılarımızın isteği üzerine hazırlanmıştır. Bu çalışmaların tümüne kongre özet kitabından ve program kitapçığından ulaşılabilir.

Turkish Version of the Revised Sense of Purpose Scale 2 (SOPS-2): A Preliminary Study for Validity and Reliability

Halil YAVAŞ^{1*}
Assoc.Prof. Nagihan OĞUZ-DURAN²

Pages: 1-13

Doi: 10.21733/ibad.581250

¹ Bursa Uludağ University, TURKEY,
halilyavas10@gmail.com

² Bursa Uludağ University, TURKEY,
nagihan@uludag.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

The Sense of Purpose Scale 2 (SOPS-2) is a revised version of the Sense of Purpose Scale (SOPS) which aims to evaluate sense of purpose with a multidimensional conceptualization. The purpose of the present study was to validate a Turkish version of the SOPS-2 for Turkish college students, by first translating it into the Turkish language, and then examining its psychometric properties. With this purpose, data were collected from 237 undergraduate students, studying at a state-founded Turkish university, in the fall term of 2018-2019 academic year. Following the translation procedures, the psychometric properties of the Turkish SOPS2 have been analyzed using Confirmatory Factor Analysis (CFA), criterion-related validity, and internal consistency methods. Results of CFA indicated that the original three-dimensional model (Awareness of purpose, Altruistic purpose, and Awakening to purpose) is acceptable ($\chi^2/df=2.14$, CFI= .96; GFI= .91 ve NFI= .93; RMSEA=.07). Results of Pearson Moments Correlation revealed that the Turkish version of the SOPS-2 had satisfactory criterion-related validity with the measure of satisfaction with life ($r=.54$, $p<.01$). Furthermore, item-total correlations ranged between .44 and .79, and Cronbach's alpha coefficient calculated for the total scale ($\alpha=.91$) and for the Awareness of purpose, Altruistic purpose and Awakening to purpose sub-scales ($\alpha=.92$, $\alpha=.84$, and $\alpha=.84$, respectively) were found high, indicating good internal consistency. As a result, findings of this preliminary study suggest that the Turkish version of the SOPS-2 is a valid and reliable tool for measuring sense of purpose in life for Turkish undergraduate students.

Keywords: Sense of purpose, validity, reliability

INTRODUCTION

Man's search for meaning and purpose of his life is as old as human history. The concepts of “meaning” and “purpose”, which have been one of the most questioned fields of philosophy over the years, started to take part in the psychology literature with the views of Alfred Adler. According to Adler's theory of Individual psychology, the mental health of man is determined by a purpose. At an early age, every human being determines the purpose of life for himself and behave according to this life purpose. So that they can think, feel and dream in line with the purpose of their life (Adler, 2008).

Victor Frankl is another psychologist that emphasizes the importance of the meaning and purpose of human life in the field of psychology. Frankl's Logotherapy studies in the 1940s are accepted as the first systematic study regarding the meaning of life. According to him, the meaning of life is an essential source of motivation that allows people to continue living. Meaning in life is a concept that is evaluated with the purpose of life, besides being a realistic and natural motive brought by innate. In a sense, the purpose is the final reason for living. Therefore, the main purpose of Logotherapy is to help the individual to find meaning and purpose in life (Frankl, 2007). Although it is possible to see studies in the literature that mention the concepts of meaning and purpose after Frankl, there are some disagreements on the relationship between the two concepts. Some psychologists claim that the meaning and purpose are the identical concepts, while some emphasize the distinct nature of these two (George and Park 2016). According to psychologists who emphasize the difference between meaning and purpose, the purpose is related with the future-oriented life goals, and as a result, could be described as the motivational component of meaning in life (Martela and Steger 2016; Reker and Wong 1988).

As Alfred Adler and Victor Frankl, the existentialist psychotherapist Irvin Yalom also frequently emphasizes the meaning and purpose in his works. According to Yalom (2011), when people who have a certain purpose in their lives face with death, they can continue to live in a more qualified way as they lived their life with satisfaction and full of excitement. So they can better understand the value of life.

Based on the views of the theorists who emphasize the importance of the purpose in human life, a number of studies have been conducted to determine the various correlates of this concept. The findings of these studies showed that purpose in life is positively correlated with mental health (Zika and Chamberlain, 1992); positive affect and happiness (Burrow and Hill 2011); empathy (Mariano and Savage 2009); vitality, openness, focus, and humility (Bronk, 2008); satisfaction with life, hope, contentment, and motivation (Bronk, Hill, Lapsley, Talib, and Finch, 2009); and generosity (Mariano and Savage 2009) and negatively correlated with the incidence of depression, suicidal ideation, substance use, anxiety and problems (Harlow, Newcomb and Bentler, 1986).

The findings of the research showing the relationship of the life purpose with mental-health and psychological well-being (Battista and Almond, 1973; Zika and Chamberlain, 1992) make it important to study this concept in psychological counseling and therapy processes. In addition, the fact that people

who do not have a purpose in life are to apply more for therapy (Battista and Almond, 1973) also supports the importance of the concept of purpose for counselors and researchers in this field. However, arranging studies aimed at improving individuals' life purposes is closely related to the development of appropriate measurement tools.

Frankl's studies on the purpose of life contributed greatly to the development of measurement tools in this field. Firstly, the test that he worked on at the end of the 50s was developed by Crumbaugh and Maholick (1964) and continued to be used as Purpose In Life-PIL test. In the following years, other tests were developed by Battista and Almond (1973), called Seeker of Life Regard Index-LRI, and by Crumbaugh (1977), called Seeking of Noetic Goals. Besides these, various scales have been developed and used which measure the purpose as a sub-dimension of various scales (Reker and Peacock 1981; Ryff, 1989) or measure the purpose as a one-dimensional structure (Bundick et al. 2006; Hutzell and Finck 1994; Robbins and Francis 2000).

Recently, Sharma, Yukhymenko-Lescroart and Kang (2018) have begun to work on a new measuring tool to address the limitations of the measures of life purpose and to eliminate them. According to these researchers, the previously developed scales for the purpose of life were merely evaluating individuals with goal-directedness and ignoring their non-personal purposes beyond-the-self dimension. There were also some items that were not relevant to the purpose of life in the present objective scales (Zika and Chamberlain, 1992). Also, these scales were taking "purpose" as a result (Dik, Steger, Gibson, and Peisner, 2011) rather than focusing on it as a process through which people awaken to their life's purpose over time.

Taking into account all these limitations in the existing scales measuring the purpose of life, Sense of Purpose Scale (SOPS), which is a multidimensional scale to measure altruistic purposes and prosocial behaviors, has been developed firstly (Sharma, Yukhymenko-Lescroart and Kang, 2018). The validity and reliability studies of this scale, consisting of 17 items and three sub-dimensions including Awareness to Purpose, Altruistic Purpose, and Awakening to Purpose, were performed on young adults. Then, a revised version of SOPS, SOPS-2, has been validated for emerging adults ranging in age from 18 to 80 years (Sharma and Yukhymenko-Lescroart, in press) and adults including undergraduate and graduate students, university instructors and staff (Yukhymenko-Lescroart and Sharma, 2019).

The purpose of the present study is to validate a Turkish version of the SOPS-2 for Turkish college students, by first translating it into the Turkish language, and then examining its psychometric properties.

METHOD

Participants

This study was carried out on a total of 237 (182 females and 55 males) undergraduate students, studying at a state-founded Turkish university (Bursa Uludağ University), in the fall term of 2018-2019 academic year. A convenience sampling method was used in the study. Participants were Faculty of Education students enrolled in six different departments (Elementary Education, 13.5%; Computer Education and Instructional Technology, 11.4%; Mathematics and Science Education, 24.9%; Foreign Language Education, 11%; Fine Arts Education, 13.1%; and Educational Sciences, 26.2%) of the faculty. Ages of participants were 18-33 with a mean of 20.81 (SD=2.37). The distribution of participants across gender groups and departments are presented in Table 1.

Table 1.

Distribution of participants across gender groups and departments

Group		n	%
Gender	Female	182	77
	Male	55	23
Departments	Elementary Education	32	14
	Computer Education and Instructional Technology	27	11
	Mathematics and Science Education	59	25
	Foreign Language Education	26	11
	Fine Arts Education	31	13
	Educational Sciences	62	26
	Total	237	100

Measures

The Revised Sense of Purpose Scale 2

The Sense of Purpose Scale (SOPS) is a 17 items and 3 dimensional (Awareness of purpose, AWR; Altruistic purpose, ALT; and Awakening to purpose, AWK) scale developed by Sharma, Yukhymenko-Lescroart and Kang (2018) to measure sense of purpose in young adults aged between 18-

25. SOPS-2 is a revised version of the SOPS, with 14 items and 3 dimensions (AWR, ALT, AWK), for adults between ages 18 and 80 (Yukhymenko-Lescroart and Sharma, 2019). The AWR dimension composed of 5 items (1, 2, 3, 4 and 5); the ALT dimension composed of 5 items (6, 7, 8, 9 and 10); the AWK dimension composed of 4 items (11, 12, 13 and 14). Respondents indicated their agreement on a 7-point agreement scale. Higher scores indicate a higher sense of purpose. The SOPS2 includes no reversed items. Results of several CFAs conducted by Yukhymenko-Lescroart and Sharma' (2019) confirmed both a correlated three factors model and a bifactor model for the SOPS2.

The Satisfaction With Life Scale (SWLS)

The SWLS is a 5-item and unidimensional scale, developed by Diener, Emmons, Larsen, and Griffin (1985) to measure global satisfaction with life. Participants indicated their agreement on a 7-point agreement scale. SWLS includes no reversed items. Higher scores on the scale indicate higher satisfaction with life. Köker (1991) translated the SWLS into Turkish and provided support for the validity and reliability of the Turkish form. The test-retest reliability of the Turkish form was reported to be $r=.85$. Item-total correlations reported between .71 and .80. Additionally, the internal consistency of the Turkish SWLS was calculated as $\alpha=.86$ by Yetim (1991). Cronbach's alpha values for the Turkish SWLS was also calculated in the present study, and found as, .70, indicating good internal consistency (Cronbach, 1951).

Procedure

To develop a Turkish version of the SOPS-2, first, permission to translate and adapt the scale into Turkish was obtained from Mariya Yukhymenko-Lescroart by e-mail correspondence. Then the SOPS-2 was independently translated into Turkish by 6 bilingual experts. Six versions of the scale were discussed and combined into one by three faculty members of the Department of Psychological Counseling and Guidance. The Turkish version of the SOPS-2 was administered to the students by the first author, at the spring term of 2018-2019 academic year. The instruments were distributed to the students at the beginning of the class hours. Participation was voluntary. Students were informed regarding the aims and measures of the study both with written and oral instructions. The administrations took about 5-10 minutes.

Data Analyses

The SPSS 23.0 (Statistical Package for Social Sciences) and AMOS 24 software packages were used for data analyses. CFA was employed to assess the factorial validity of the Turkish version of the SOPS-2. Pearson moments correlation coefficients were calculated to examine criterion validity by determining the relationship between SOPS-2 (total and sub-scale scores) and SWLS scores. Cronbach's alpha coefficients and item-total correlations were calculated for internal consistency. Significance levels of .001 and .01 were used for statistical analyses.

RESULTS

Results of Validity Studies

CFA was conducted for the Turkish form of the SOPS-2 to test the original three-dimensional model fit. Maximum Likelihood (ML) estimation was chosen, since the data set met the “skewness less than 2 and kurtosis less than 7” criterion (West, Finch, and Curran, 1995). The indices of the model fit considered were: The ratio of Chi-square to its Degrees of freedom (χ^2/df), the Goodness of Fit Index (GFI), the Comparative Fit Index (CFI), the Normed Fit Index (NFI), and the Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA). The goodness of fit indices and their acceptable and perfect cutoff levels for determining model fit (Schermelel-Engel and Moosbrugger, 2003) are presented in Table 2.

Table 2.

The goodness of fit indices and their cutoff levels

Fit measure	Acceptable fit	Good fit
χ^2/df	2-3	0-2
NFI	0.90-0.95	0.95-1.00
GFI	0.90-0.95	0.95-1.00
CFI	0.95-0.97	0.97-1.00
RMSEA	0.05-0.08	0.00-0.05

Schermelel-Engel and Moosbrugger (2003)

Results of CFA based on 14 items of the Turkish form of the SOPS-2 indicated an acceptable fit ($\chi^2/df=2.14$, CFI= .96, GFI= .91, NFI= .93 and RMSEA= .07). All parameters were significant at $p<.001$. Therefore, the three-dimensional factor structure of the 14-item Turkish form of the SOPS-2 was supported for the sample. Findings are illustrated in Figure 1.

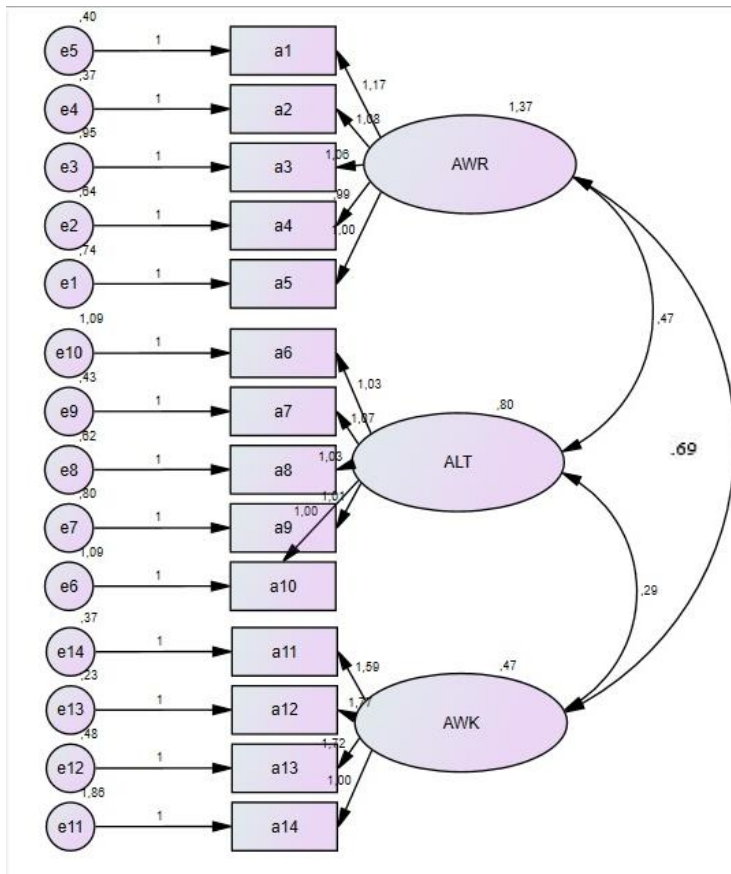

Figure 1. Results of CFA with t-values

Chi-square= 159, df= 74, p-value= 0.000, GFI =0.91, CFI=0.96, NFI = 0.93, RMSA=.07

In order to verify the criterion-related validity of the Turkish SOPS-2, Pearson Moments Correlation coefficients calculated to examine the relationship between SOPS-2 (total and three sub-scale) scores and SWLS scores. Results are presented in Table 3.

Table 3.

Correlations between SOPS2 total and sub-scale scores and SWLS scores

Variable	SOPS-2	AWR	ALT	AWK	SWLS
SOPS-2	1	.89**	.72**	.88**	.55**
AWR		1	.40**	.77**	.56**
ALT			1	.46**	.24**
AWK				1	.55**
SWLS					1

**p<.01

As seen in Table 3, the total ($r=.55$, $p<.01$), and all three sub-scale scores of SOPS-2 (AWR $r=.56$, $p<.01$; ALTr $=.24$, $p<.01$; and AWK $r=.55$, $p<.01$) were found to be significantly and positively correlated with SWLS scores, indicating acceptable criterion validity.

Additionally, all sub-scale scores of the SOPS-2 were found to be significantly and positively correlated with each other and the SOPS-2 total score as another evidence of construct validity of the scale.

Results of Reliability Studies

To examine the internal consistency of the Turkish form of the SOPS-2, Cronbach's alpha coefficients were calculated for the total score and the three sub-scale scores. Results revealed good internal consistency for the overall scale ($\alpha=.92$), and the AWR ($\alpha=.93$), the ALT ($\alpha=.84$), and the AWK ($\alpha=.84$) sub-scales. Results are presented in Table 4.

Table 4.

Cronbach's α values for the Turkish SOPS-2 total and sub-scale scores (n=237)

Scale	\bar{x}	SD	α
SOPS-2	76.20	13,37	.91
AWR	26.11	6,47	.92
ALT	29.05	5,03	.84
AWK	21.03	4,60	.84

Item-total correlations, explaining the relationships between the test items and the total scores obtained from the test, were also calculated to examine the reliability of the Turkish SOPS-2 (See Table 5.). Positive item-total correlations more than .30 indicates high internal consistency (Büyüköztürk 2011, 171). The corrected item-total correlations calculated in the present study for all items of the Turkish SOPS-2 were positive and more than .30 (between .44 and .79), supporting the internal reliability of the Turkish SOPS-2.

Table 5.

Item-total correlations

Item No	Item	Corrected Item-Total Correlation	α if Item Deleted
1	Hayattaki amacım nettir.	.79	.91
2	Hayatımın amacından eminim.	.75	.91
3	Hayatımın amacı konusunda içim rahattır.	.65	.91
4	Hayatımın amacını tanımlayabilirim.	.76	.91
5	Hayatımın amacını açıkça anladım.	.73	.91
6	Yaşadığım toplumda olumlu bir farklılık yaratmayı çok istiyorum.	.47	.92
7	Başkalarına yardım etmeye çalışıyorum.	.56	.91
8	Büyük küçük, birçok yolla topluma hizmet etmeye çalışıyorum.	.51	.92
9	Hayatımı başkalarının üzerinde olumlu bir etki bırakarak geçirmek istiyorum.	.49	.92
10	Diğer insanların mutluluğunu arttırmak için çaba sarf ediyorum.	.46	.92
11	Hayatımın asıl hedefinin farkına varıyorum.	.77	.91
12	Hayatımın amacı hakkında netlik kazanıyorum.	.78	.91
13	Hayatımın daha derin amacını kavriyorum.	.76	.91
14	Son zamanlardaki etkinlikler hayat amacımın farkına varmamda bana yardımcı oluyor.	.44	.92

Overall, the Turkish form of the SOPS-2 was found as valid and reliable with its three-dimensional 14-item nature to use with Turkish undergraduate students.

CONCLUSION

The aim of this study was to develop the Turkish version of the SOPS-2 (Yukhymenko-Lescroart and Sharma, 2019; Sharma and Yukhymenko-Lescroart, in press) which is a revised form of the SOPS (Sharma, Yukhymenko-Lescroart and Kang, 2018), and then to conduct a preliminary study to examine its psychometric properties. Results of CFA conducted to examine the construct validity of the Turkish SOPS2 revealed an acceptable fit to the three-factor structure. The three sub-factors have high correlations with the general scale and moderate and high correlations with each other. These findings are consistent with the findings that the SOPS-2 consists of three interrelated factors (Yukhymenko-Lescroart and Sharma, 2019).

The relationship between sense of purpose and life satisfaction was also examined in this study to determine criterion related validity of the Turkish SOPS-2. Significant and positive relations were found between SOPS-2 (total and sub-scale) scores and satisfaction with life scores, indicating that the life satisfaction of individuals with a purpose in life is high. This finding was consistent with Bronk et al.'s (2009) results obtained from a study conducted with a group of adolescents, emerging adults and adults.

Finally, item-total correlations and Cronbach's alpha values that are calculated to measure internal consistency showed that the Turkish SOPS-2 is a reliable measurement tool for Turkish undergraduate students.

When all these findings are evaluated together, it can be said that the Turkish version of the SOPS-2 is a valid and reliable tool that can be used to evaluate the sense of purpose of Turkish undergraduate students.

On the other hand, this preliminary study has some limitations. Further studies need to be conducted to eliminate these limitations. First, this study was conducted with a group of students from the faculty of education of a Turkish state university, with the convenience sampling method. Therefore, the participants of this study may not represent all of the Turkish undergraduate students and Turkish culture. Adaptation studies of the SOPS-2 should be carried out with a more representative sample of Turkish undergraduate students and Turkish culture in future studies.

Furthermore, Yukhymenko-Lescroart and Sharma (2019) reported in a study in which students, academic and administrative staff between ages 18-80 were employed that the psychometric properties of the SOPS-2 were different for the staff and the students. Taking this result into consideration, individuals from different age groups can be used and compared in future studies for Turkish adaptation of the SOPS-2.

As the number of male participants in this study was less than the female participants, gender differences among males and females on the basis of SOPS-2 scores could not be evaluated. With the studies that have equal or almost equal gender distribution, this deficiency could be eliminated.

Finally, in this study, it was not explicitly investigated whether or not SOPS-2 provides consistent measurements depending on time. In future studies, this deficiency could be eliminated for the Turkish SOPS-2 by conducting test-retest reliability studies.

REFERENCES

- Adler, A. (2008). *İnsanı Tanıma Sanatı*. Kamuran Şipal (Çev.). Ankara: Say Yayınları.
- Battista, J., & Almond, R. (1973). The development of meaning in life. *Journal for The Study of Interpersonal Processes*, 36(4), 409-427.
- Bronk, K. C. (2008). Humility among adolescent purpose exemplars. *Journal of Research on Character Education*, 6, 35–51.
- Bronk, K. C., Hill, P. L., Lapsley, D. K., Talib, T. L., & Finch, W. H. (2009). Purpose, hope, and life satisfaction in three age groups. *The Journal of Positive Psychology*, 4, 500–510.
- Bundick, M., Andrews, M., Jones, A., Mariano, J. M., Bronk, K. C., & Damon, W. (2006). Revised youth purpose survey. Unpublished instrument. Stanford: Stanford Center.
- Burrow, A. L., & Hill, P. L. (2011). Purpose as a form of identity capital for positive youth adjustment. *Developmental Psychology*, 47, 1196–1206.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of test. *Psychometrika*, 16, 297-334.
- Crumbaugh, J. C., & Maholick, L.T. (1964). An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. *Journal of Clinical Psychology*, 20(2), 200-207.
- Crumbaugh, J. C. (1977). The Seeking of Noetic Goals Test (SONG): complementary scale to the Purpose in Life Test (PIL). *Journal of Clinical Psychology*, 33, 900–907.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Dik, B. J., Steger, M. F., Gibson, A., & Peisner, W. (2011). Make your work matter: Development and pilot evaluation of a purpose-centered career education intervention. *New Directions for Youth Development*, 132, 59–73.
- Frankl, V. E. (2007). *İnsanın Anlam Arayışı*. Selçuk Budak (Çev.). İstanbul: Okuyan Us.

- George, L. S., & Park, C. L. (2016). Meaning in life as comprehension, purpose, and mattering: Toward integration and new research questions. *Review of General Psychology, 20*, 205–220.
- Harlow, L. L., Newcomb, M. D., & Bentler, P. M. (1986). Self-derogation, substance use, and suicide ideation: Lack of purpose in life as a mediational factor. *Journal of Clinical Psychology, 42*, 5–21.
- Hutzell, R. R., & Finck, W. C. (1994). Adapting the life purpose questionnaire for use in adolescent populations. *The International Forum for Logotherapy, 17*, 42–46.
- Köker, S. (1991). Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeyinin karşılaştırılması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Martela, F., & Steger, M. F. (2016). The three meanings of meaning in life: Distinguishing coherence, purpose, and significance. *The Journal of Positive Psychology, 11*(5), 531–545.
- Mariano, J. M., & Savage, J. (2009). Exploring the language of youth purpose: References to positive states and coping styles by adolescents with different kinds of purpose. *Journal of Research in Character Education, 7*, 1–24.
- Reker, G. T., & Wong, P. T. P. (1988). Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning. In J. E. Birren & V. L. Bengtson (Eds.), *Emergent theories of aging* (pp. 214–246). New York: Springer.
- Reker, G. T., & Peacock, E. J. (1981). The Life Attitude Profile (LAP): A multidimensional instrument for assessing attitudes toward life. *Canadian Journal of Behavioral Science, 13*, 64–73.
- Robbins, M., & Francis, L. J. (2000). Religion, personality and well-being: The relationship between church attendance and purpose in life. *Journal of Research in Christian Education, 9*, 223–238.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(6), 1069-1081.
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating The Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online, 8*(2), 23-74.
- Sharma, G., & Yukhymenko-Lescroart, M. (in press). Validation of the Revised Sense of Purpose Scale (SOPS-2) with late adolescents and emerging adults. *Journal of Character Education*.
- Sharma, G., Yukhymenko-Lescroart, M., & Kang, Z. (2018). Sense of Purpose Scale: Development and initial validation. *Applied Developmental Science, 22*(3), 188-199. doi:10.1080/10888691.2016.1262262
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology, 53*(1), 80-93.

- West, S. G., Finch, J. E., & Curran, P. J. (1995). Structural equation models with nonnormal variables: Problems and remedies. In Hoyle, R. H. (Ed.), *Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Yalom, İ. (2011). *Varoluşçu Psikoterapi*. Zeliha Babayiğit (Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Yetim, Ü. (1991). *Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yukhymenko-Lescroart, M. A., & Sharma, G. Applied Research Quality Life (2019). <https://doi.org/10.1007/s11482-019-09729-w>
- Zika, S., & Chamberlain K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, 83, 133-145.

Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Değerlendirmelerine İlişkin Görüşleri Primary School Teachers' Views on In-Classroom Evaluation

Dr. Halil TAŞ^{1*}
Dr. Öğr. Ü. Muhammet Baki MİNAZ²

Pages: 14-23

Doi: 10.21733/ibad.580432

¹ Ministry of National Education,
TURKEY, egitimci1@hotmail.com

² Siirt University, TURKEY,
mbakiminaz@gmail.com,

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the frequency of classroom assessment of teachers, the degree of importance given to examinations and the need for classroom assessment. The research was conducted with a descriptive research model. The study group consisted of 128 primary school teachers. The teachers included in the study were chosen randomly and the sampling method was preferred to reach these teachers. The questionnaire form developed by the researchers was used as the data collection tool. The analysis of the obtained data was done with the frequency and percentage from the descriptive statistics. At the end of the research, it was found that the teachers mostly made evaluations at the end of the lessons and units, the majority of the teachers allocated less than one fifth of the course time, and the students mostly informed about the evaluation times, and the majority of the teachers asked less than 20 questions in average. Most of the teachers stated that they found the examinations very important and did not have any training requirements for classroom assessment.

Keywords: Classroom assessment, Primary school teacher, Exam.

GİRİŞ

Eğitimle başarıya hangi düzeyde ulaşıldığının veya ulaşılmadığının belirlenmesi, gelecekte planlanacak olan eğitim etkinliklerine yol göstermesi açısından önemlidir. Hangi öğrencinin başarısız olduğu veya hangi düzeyde başarılı olduğunun belirlenmesi ise öğrencide davranış değişikliklerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesini gerekli kılar (Kılıç ve Çetin, 2018). Öğrenciler hakkında isabetli kararların alınabilmesi için öğrencinin başarısıyla ilgili doğru değer yargılarına varılmalıdır. Doğru değer yargılarına varabilmek için uygun değerlendirme ölçütleriyle doğru gözlemler veya ölçmeler yapılması gerekir (Turgut, 2012). Eğitim sisteminin başarısının, yapılan eğitim-öğretim etkinliklerinin yanı sıra ölçme ve değerlendirme araç ve yaklaşımlarından da etkilendiği söylenebilir (Gültekin, 2011). Ölçme ve değerlendirme, eğitim-öğretim etkinlikleri sonucunda, öğrencilerin belli niteliklere, davranışlara, bilgi, beceri ve yeteneklere ne oranda ulaştıklarının belirlenebilmesi amacıyla yapılmaktadır (Atılgan, 2017; Metin ve Özmen, 2010). Eğitim sisteminin geliştirilmesi, var olan eksikliklerin saptanması ve yeterli bir geri bildirim sağlanması için eğitimde ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinin doğru kullanımı oldukça önemlidir (Acar, 2018).

Öğretim programlarında yer alan bilgi, beceri ve değerlerin istenilen düzeyde kazandırılması amacıyla, öğrenme-öğretme süreciyle ölçme-değerlendirme faaliyetlerinin eşgüdümlü yürütülmesi önemlidir. Ölçme ve değerlendirme, kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve yetkinliklere öğrencilerin ne derece ulaştıklarının belirlenmesi ve belirlenmiş olan eksik veya yanlış öğrenmelerin giderilmesi amacıyla tedbir alınması bakımından önem taşımaktadır. Ölçme ve değerlendirme faaliyetinde öğrencilerin neyi bilmediklerinden çok; neyi, nasıl bildikleri ve neler yapabildiklerini ortaya çıkarmak önemli olmalıdır. Bu bağlamda, öğrencilerin öğrenme-öğretme sürecinde izlenmeleri, yönlendirilmeleri, öğrenmeye ilişkin sorunların tespit edilerek giderilmesi, anlamlı öğrenmelerinin desteklenmesi amacıyla sürekli dönüt ve düzeltme işlemlerinin sağlanmasına yönelik bir ölçme ve değerlendirme yapılmalıdır (MEB, 2015). Bu durumda öğretmenlerin sonuç odaklı ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin yanı sıra, çağın yönelimlerine uygun ve bireysel farklılıkları merkeze alan ölçme değerlendirme faaliyetleri de yürütmeleri gerekmektedir.

Sınıf içi değerlendirme, öğrencilerin yalnızca gereklilikleri yerine getirip getirmediğilerinin ve gerekli puanı alıp almadıkları amacını taşıyan bir üründen çok, öğrencilerin öğrenmedeki ilerlemelerinin ve öğrenmede başarıya ulaşmalarının bilinmesine yönelik bir süreç olarak değerlendirilmelidir (Saefurrohman, 2015). Sınıf içi değerlendirme; öğrencilerin zayıf ve güçlü yönlerini, yanlış ya da eksik öğrenmelerini belirleme; yeterliğe, beceriye doğru ilerleyen öğrencinin çaba ve ilerlemesini gözleme; öğrencilerin öğrenme sürecini belgeleme amacıyla kanıt oluşturma; öğrencilerin öğrenme, motivasyon ve becerilerini geliştirme; velilere dönüt sağlama; not verme ya da derecelendirme gibi pek çok amaçla yapılabilir (McMillan, 2015). Sınıf içi değerlendirme, öğrencinin öğrenmesini destekleyen bir sınıf ortamının oluşturulmasını ve öğrenmenin devamının sağlanmasını gerekli kılar. Sınıf yaşamının devam eden bir parçası olan sınıf içi değerlendirme, formal ya da planlı yapılabileceği gibi, informal ya da plansız da yapılabilir (Airasian ve Russell, 2008).

Sınıf içi değerlendirmenin pek çok olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu etkilerden birkaçı şunlardır (Atjonen, 2014; McMillan, 2013; McMillan, 2015): Sınıf içi değerlendirmeler yoluyla anlık verilen dönütler öğrencilerin üst bilişsel becerilerini geliştirir. Öğrencilerin anlama derinliklerinin bilinmesini ve eğilimlerinin tespit edilmesini sağlar. Öğrenci başarısı üzerinde öğretmenin etkisini gösterir. Öğrenci yeterliği hakkında öğretmenin kararını güçlendirir.

Öğretmenin sınıf içinde yaptığı değerlendirmenin sıklığı öğrencinin akademik başarısı ile doğrudan ilgilidir (Marzano, 2006). Bangert-Drowns, Kulik ve Kulik (1991) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında, değerlendirme sıklığı arttıkça öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Öncül araştırmacılar sınavların yeni öğrenilenlerin tekrarlanmasını sağlayarak unutmayı engellediğini savunmuşlardır. Daha sıklıkla yapılan sınavların öğretimsel etkililiği arttıracığı ve öğrenciyi çalışmaya ve öğrendiklerini gözden geçirmeye yönelik teşvik edeceği bilinmektedir. Ayrıca yapılan ek testlerin öğrencilerin öğrenme hatalarını düzeltmeye yönelik, öğretmenlere olanak sağladığını belirtmişlerdir (Bangert-Drowns, Kulik ve Kulik, 1991). Sınıf içi değerlendirmenin ideal sıklığına/sayısına yönelik bir rakam söz konusu değildir. Sınıf içi değerlendirmenin öğretim sürecinde sistematik bir şekilde kullanımı öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Marzano,

2006). Değerlendirmenin sıklığına yönelik karar verirken, sık yapılan değerlendirmenin olumlu etkileri yanında, değerlendirmenin gereğinden fazla yapılması da öğretmen ve öğrenciler üzerinde pek çok olumsuz etkiye neden olabilmektedir. Bu etkilerden bazıları şunlardır (Bangert-Drowns, Kulik ve Kulik, 1991): Değerlendirme, öğretim zamanından aldığı için öğretime daha az zaman kalmakta, öğretmenlerin sınavlara odaklanması, öğrencilerin dikkatlerini ve çabalarını öğrenmeden ziyade sınavlardan yüksek puan almaya itebilmekte, çok sık yapılan sınavlar geniş konuların öğretilmesindeki bütünlüğü bozabilmekte ve öğrenciler için sıkıcı olabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin öğrenmeye yönelik istekleri azalabilmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin aşırı emek ve zaman harcamasına neden olabilmektedir. Materyal kaybı yaşanabilmektedir. Öğrencilerin kendilerini yüksek puanlar alma baskısı altında hissetmelerine, başarıyı sınav odaklı değerlendirme gibi etkenlere yol açabilmektedir (Acar-Erdol ve Yıldızlı, 2018).

Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirmeyi gereğine uygun yapmalarına yönelik çeşitli bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Alanına ve öğrencilerin özelliklerine uygun ölçme ve değerlendirme araçları hazırlamak, ölçme ve değerlendirmeyi objektif ve adil olarak yapmak, ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre öğrencilere ve diğer paydaşlara doğru ve yapıcı dönüt vermek, ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre öğretim sürecini yeniden düzenlemek öğretmenlerin sahip olmaları gereken değerlendirmeye yönelik beceriler olarak sıralanabilir (MEB, 2017).

Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme yapma zamanlarının ve sıklıklarının bilinmesi, sınıf içi değerlendirme uygulamalarının ne yönde ilerlediğini göstermesi açısından önem taşımaktadır (Brookhart, 1997). Bu araştırmada, öğretmenlerin; sınıf içi değerlendirme yapma zamanları ve sıklıkları, değerlendirmeye ayırdıkları süre, sınavlara verdikleri önem ve bu konudaki eğitim ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada ortaya çıkan sonuçlar, ne düzeyde etkili bir sınıf içi değerlendirme ortamının var olduğunu ortaya koymak ve sınıf içi değerlendirme araştırmalarının ve uygulamalarının ilerlemesini şekillendirmek açısından önem taşımaktadır.

Sınıf içi değerlendirme konusunda ulusal alanyazında öğretmenleri konu alan çeşitli araştırmaların (Acar ve Anıl, 2009; Duban ve Küçükyılmaz, 2008; Kilmen ve Kösterelioğlu, 2017; Özdemir, 2010; Özenç ve Çakır, 2015; Toptaş, 2011; Yapıcı ve Demirdelen, 2007; Yıldırım, Çıkrıkçı-Demirtaşlı ve Akbaş, 2012) yapıldığı görülmüştür. Bu araştırmalar incelendiğinde; genellikle, öğretmenlerin; ölçme ve değerlendirme konusundaki yeterlik algılarına, ölçme ve değerlendirme uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara, bu konuya yönelik eğitim ihtiyaçlarına, programların ölçme ve değerlendirme boyutuna yönelik görüşlerine ve alternatif değerlendirme yöntemlerini kullanma durumlarına odaklanıldığı tespit edilmiştir. Diğer araştırmalardan farklı olarak, bu araştırma, öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme zamanlarına ve değerlendirme sıklıklarına odaklanması açısından alan yazındaki boşluğu doldurmakta ve bu açıdan önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin sınıf içi değerlendirme uygulama sıklıklarını ve bu konuda eğitim gereksinimlerini belirlemektir. Bu amaca yönelik aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme sıklıkları hangi düzeydedir?
2. Öğretmenlerin sınavlara verdikleri önem hangi düzeydedir?
3. Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirmeye yönelik eğitim gereksinimleri var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme uygulama sıklıklarını ve bu konuya yönelik eğitim gereksinimlerini belirlemek amaçlandığı için, araştırma betimsel bir araştırmadır. Eğitim alanında yaygın olarak kullanılan betimsel araştırmalar, bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlamak amacıyla yapılır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 128 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan öğretmenler rasgele seçilmiş olup bu öğretmenlere ulaşmada uygun/kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı, ihtiyaç duyduğu büyüklükteki bir gruba ulaşana kadar

en ulaşılabilir yanıtlayıcılardan başlamak üzere örneklemini oluşturmaya başlar (Büyüköztürk vd., 2012). Araştırmaya katılmada gönüllülük esas alınmıştır. Katılımcılara ait özellikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlere ait özellikler

	f	%
Cinsiyetleri		
Kadın	55	43,00
Erkek	73	57,00
Hizmet süreleri		
1-5	9	7,0
6-10	20	15,6
11-15	34	26,6
16-20	21	16,4
21-25	24	18,8
26-30	13	10,2
31-35	7	5,5

Tablo 1 incelendiğinde; araştırmaya katılan erkek öğretmenlerin daha çok olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin hizmet süreleri incelendiğinde; 11-15 yıl arasında hizmet süresi olan öğretmenlerin sayıca daha fazla oldukları görülmektedir.

Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formuyla toplanmıştır. Anketin geliştirilmesi sürecinde, Acar-Erdol ve Yıldızlı (2018) tarafından yapılan çalışmadan esinlenmiş ve bu çalışmada kullanılan bazı sorular, sınıf içi değerlendirme uygulamalarına yönelik yapılmış çalışmaların içerikleri doğrultusunda yeniden düzenlenerek kullanılmıştır. Bu anket formu oluşturulurken, araştırmanın amaçlarına uygun maddeler yazmak, kısa, anlaşılır ve basit ifadeler kullanmak, yönlendirici maddelerden kaçınmak, çok amaçlı maddelerden kaçınmak, kapalı uçlu maddeler için ayrıntılı cevap kategorileri oluşturmak, pilot çalışma yapmak gibi ilkeler göz önüne alınmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğretmenlerin demografik bilgileri sorulmakta, ikinci bölümde ise, öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme sıklıklarına ilişkin maddeler (sınıf içi değerlendirme yapılma zamanları, sınıf içi değerlendirme yapılma sıklığı, bir ders saatinde değerlendirmeye ayrılan zaman, değerlendirme zamanlarına yönelik öğrencileri bilgilendirme sıklığı, bir ders saatinde ortalama sorulan soru sayısı) yer almaktadır. Ayrıca bu maddelere ek olarak öğretmenlerin sınavlara verdikleri önem derecesi ve sınıf içi değerlendirmeye ilişkin eğitim gereksinimlerine ilişkin maddeler yer almaktadır. Veri toplama aracının geçerliğini sağlamak amacıyla ölçme ve değerlendirme alanında iki, program geliştirme alanında üç uzmandan ve iki öğretmenden görüş alınmıştır. Uzmanlar tarafından veri toplama aracındaki maddelerin öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme uygulamalarının belirlenmesi açısından geçerli olduğu belirtilmiş, ancak bazı maddelerdeki ifadelere yönelik düzeltmeler yapılmıştır. 15 sınıf öğretmeni üzerinde yapılan deneme uygulamasından sonra bazı maddelerde düzeltmeler yapılarak ankete nihai şekli verilmiştir. Öğretmenlerin veri toplama aracını gönüllülük esasına dayalı olarak yanıtlamaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Öğretmenlerin veri toplama aracına verdikleri yanıtlardan oluşan nicel verilerin analizinde frekans (f) ve yüzdelerden (%) yararlanılmıştır. İstatistiksel çözümlenmeler sonucunda, veri toplama aracındaki maddelere öğretmenlerin katılım oranları ve sayıları tespit edilmiştir. Verilen yanıtların yüzdeler oranlarının yorumlanması sonrasında, araştırmanın bulgularına esas olmak üzere, öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme yapma, sıklıklarına, bir ders saatinde değerlendirmeye ayırdıkları zamana, değerlendirme zamanına yönelik öğrencileri bilgilendirme sıklıklarına, bir ders saatinde ortalama sordukları soru sayısına ilişkin öğretmenlerin görüşleri ortaya konmuştur. Verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular, araştırmanın amaçları ve alt amaçları doğrultusunda sunulmuştur. Bulgular eleştirel bir yaklaşımla sistematik olarak yorumlanmış, bulguların olası nedenleri belirtilirken çok boyutlu düşünülmüş ve ilgili alanyazın sonuçlarıyla destekli tartışmalar yapılmıştır. Bulguların yorumlanmasında, sonuç ve tartışmalarda aşırı genellemelerden kaçınılmış, olasılık içeren esnek bir dil kullanılmıştır. Geliştirilen önerilerin araştırma bulgularına dayalı olmasına özen gösterilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme yapma sıklıklarına, bir ders saatinde değerlendirmeye ayırdıkları zamana, değerlendirme zamanına yönelik öğrencileri bilgilendirme sıklıklarına, bir ders saatinde ortalama sordukları soru sayısına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme sıklıklarına yönelik bulgular

Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme sıklıklarına yönelik veriler Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 2. Sınıf içi değerlendirmenin yapılma sıklığı

Değerlendirme Sıklığı	f	%
Her ders bitiminde	78	60,94
Her ünite sonunda	32	25,00
Her konu bitiminde	18	14,06
Toplam	128	100

Tablo 2 incelendiğinde; öğretmenlerin %60,94'ünün her ders bitiminde, %25,00'inin her ünite sonunda, %14,06'sının ise her konu bitiminde değerlendirme yaptıkları görülmektedir.

Tablo 3. Öğretmenlerin bir ders saatinde değerlendirmeye ayırdıkları zaman

Zaman Dilimi (Dakika)	f	%
0-10	80	62,50
11-15	27	21,09
16-20	14	10,94
21-25	4	3,13
26-30	2	1,56
30 ve üzeri	1	0,78
Toplam	128	100

Tablo 3 incelendiğinde; öğretmenlerin %62,50'sinin bir ders saatinde değerlendirmeye 0-10 dakika arasında zaman ayırdıkları, %0,78'inin ise 30 dakika ve üstü zaman ayırdıkları görülmektedir.

Tablo 4. Öğretmenlerin değerlendirme zamanlarına yönelik öğrencileri bilgilendirme sıklığı

Sıklık	f	%
Çoğu Zaman	79	61,72
Ara sıra	34	26,56
Nadiren	13	10,16
Hiçbir zaman	2	1,56
Toplam	128	100

Tablo 4 üzerinde yapılan incelemede; öğretmenlerin %61,72'sinin çoğu zaman, %26,56'sının ara sıra, %10,16'sının nadiren ve %1,56'sının ise hiçbir zaman düzeyinde öğrencileri değerlendirme zamanına ilişkin olarak bilgilendirdikleri görülmektedir.

Tablo 5. Öğretmenlerin bir ders saatinde ortalama sordukları soru sayısı

Soru Sayısı (Adet)	f	%
0-10	43	33,59
11-20	54	42,19
21-30	21	16,41
31 ve üzeri	10	7,81
Toplam	128	100

Tablo 5 incelendiğinde; öğretmenlerin %33,59'unun bir ders saatinde 0-10 soru, %42,19'unun 11-20 soru, %16,41'inin 21-30 soru ve %7,81'inin ise 31 ve üzeri soru sordukları görülmektedir.

Öğretmenlerin sınavlara verdikleri önem derecesine yönelik bulgular

Öğretmenlerin sınavlara verdikleri önem derecesine yönelik bilgiler Tablo 6’da sunulmuş.

Tablo 6. Öğretmenlerin sınavlara verdikleri önem derecesi

Önem derecesi	f	%
Çok önemlidir	76	59,38
Önemlidir	32	25,00
Biraz Önemlidir	17	13,28
Önemsizdir	3	2,34
Toplam	128	100

Tablo 6 incelendiğinde; öğretmenlerin %59,38’inin sınavları çok önemli, %25,00’inin önemli, %13,28’inin biraz önemli, %2,34’ünün ise önemsiz bulduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirmeye ilişkin eğitim gereksinimlerine yönelik bulgular

Öğretmenlere “Sınıf içi değerlendirme konusunda eğitim gereksiniminiz olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş ve öğretmenlerin yanıtlarına ilişkin veriler Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirmeye yönelik eğitim ihtiyaçları

Eğitim İhtiyacı	f	%
Hayır	114	89,06
Evet	14	10,94
Toplam	287	100

Tablo 7 incelendiğinde; öğretmenlerin %89,06’sının sınıf içi değerlendirmeye yönelik eğitim ihtiyaçlarının olmadığını ifade ederken, %10,94’ünün ise, eğitim ihtiyaçları olduğunu belirttikleri görülmektedir.

3. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme sıklıkları incelendiğinde; öğretmenlerin çoğunluğunun her ders bitiminde değerlendirme yaptıkları görülmüştür. Öğretmenlerin her ders bitiminde değerlendirme yapmalarında öğretim programlarının içeriklerin sarmal bir yapıda olmasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin her ders sonunda değerlendirme yapmaları, öğretmenlerin kazanımlara ulaşma düzeyini belirleyerek sonraki derslerin işlenişine yönelik bir yol haritası belirlemeleri açısından da önemlidir. Sınıf öğretmenleri ile ilgili yapılan çalışmalarda öğretmenlerin çoğunun sınıf içi değerlendirme uygulamalarını ders sonunda ve ünite sonunda yaptıkları tespit edilmiştir (Acar-Erdol ve Yıldızlı, 2018; Birgin, 2010)

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bir ders saatinde değerlendirmeye ayırdıkları zaman incelendiğinde; öğretmenlerin çoğunun sınıf içi değerlendirmeye 0-10 dakika zaman ayırdıkları görülmektedir. Sınıf içi değerlendirmede öğretmenlerin öğretim süreçlerine yönelik değerlendirmeyi gözden geçirme, öğrencilerin anlama düzeylerini belirleme ve ulaşılacak istenen hedeflere ulaşma derecesini belirlemede kullanılacak olan uygulamalar bazen zaman alabilmektedir (Harlen, 2005). Öğretmenler tarafından değerlendirmeye az zamanın ayrılması öğrencilerin çeşitli değerlendirme araçlarını kullanmak yerine öğretmenlerin daha çok gözleme dayalı informal değerlendirme yapmalarından kaynaklanıyor olabilir. Yapılan çalışmalarda, sınıf öğretmenlerinin değerlendirmede çoğunlukla gözlem yapmayı tercih ettikleri belirlenmiştir (Adams ve Hsu, 1998; Alaz ve Yazar, 2009; Bal, 2009; Brookhart, 2009; Gelbal ve Kelecioğlu, 2007).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirme zamanlarına yönelik öğrencileri bilgilendirme sıklıkları incelendiğinde; öğretmenlerin çoğunun öğrencilerini çoğu zaman bilgilendirdikleri ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin sınıf içinde değerlendirme zamanlarını öğrencileri ile paylaşması aynı zamanda öğrencilerinin değerlendirmeye yönelik farkındalıklarını artırabilir. Burada önemli olan, amaca dönük bir değerlendirme yapılması ve yapılan değerlendirmenin bilimsel ölçme-değerlendirme kriterlerine göre yorumlanabilmesidir. Başka bir deyişle sınıf içi değerlendirmeler, öğrencinin öğrenmesini destekleyici yönde yapılmalıdır. Değerlendirme zamanının öğrencilerle paylaşılması öğrencilerde değerlendirmeye

hazır olma ve kaygı düzeylerinin azalması şeklinde avantajlar sağlayabilir. Değerlendirme zamanının bilinmesi öğrenmeye yönelik üst-bilişsel farkındalıklarını artırmaya yarar sağlayabilir (Shepard vd. 2005).

Öğretmenlerin bir ders saatinde ortalama sordukları soru sayısı incelendiğinde; yarıya yakınının 11-20 soru, yine önemli bir kısmının 0-10 soru sordukları tespit edilmiştir. Soru sormanın öğretme sürecinde öğrenciyi gözlemleme, anlamayı kontrol etme, yaratıcılığa destek olma, önemli noktaları vurgulama, sınıf içi aktiviteleri kontrol etme ve tartışmaya teşvik etme, rahatsız edici davranışları engelleme, seviyeleri belirleme, nerede olduğunu, nerede olunması gerektiğini değerlendirme (Moss ve Brookhart, 2009) gibi amaçları ve kullanma sebepleri bulunmaktadır. Bu durum, soru sormanın öğretimdeki önemini ortaya koymaktadır. Soru sormak öğretimde önemli bir yöntem olmakla birlikte, önemli olan sorulan soru sayısının çokluğundan ya da azlığından ziyade amaca uygun soruların uygun zamanda ve yerde sorulması olmalıdır. Değerlendirmede amaç ve neyin niçin yapıldığına dair vizyon gereklidir (Mcmillan, 2015).

Öğretmenlerin sınavlara verdikleri önem dereceleri incelendiğinde; öğretmenlerin çoğunun sınavların çok önemli olduğunu ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Acar-Erdol ve Yıldızlı (2018) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sınavları çok önemli gördükleri tespit edilmiştir. Türkiye’de sınav merkezli bir öğretim anlayışının yaygınlığı, öğrenci başarısının bu sınavlara göre değerlendirilmesi ve bu sınavların öğrencilerin hayatlarına yön verebilecek bir etki gücüne sahip olmaları öğretmenlerin sınavları önemli görmelerinin nedeni olarak açıklanabilir. Merkezi sınavlar, son yıllarda birçok ülkede okulların varlık amaçlarının merkezine oturmuş durumdadır. Bu sınavların içerikleri ve yapıları öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme uygulamalarını etkileyebilmekte ve öğretmenlerin öğrenme sürecinden çok sonuca odaklı öğretme eğiliminde olmalarına sebep olabilmektedir (Acar-Erdol ve Yıldızlı, 2018).

Araştırmada dikkat çeken bir bulgu da öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sınıf içi değerlendirmeye yönelik bir eğitim gereksinimlerinin olmadığını ifade etmeleridir. Öğretmenlerin çok az bir kısmı ise bu konuda eğitim gereksinimleri olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunun sınıf içi değerlendirmeye ilişkin eğitime gereksinim duymama nedenlerini öğretmenlerin bu alanda kendilerini yeterli görmeleri veya değerlendirmenin öğrenme için öneminin yeterince farkında olmamaları şeklinde açıklanabilir. Öğretmenlere bu konuda verilen eğitimin yetersiz ve etkisiz olmasının da öğretmenlerin eğitim gereksinimi duymamalarının bir nedeni olarak ifade edilebilir. Yapılan bazı çalışmalarda ise öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yönelik yeterli olmadıklarını ve bu konularda bilgi gereksinimleri olduğunu ortaya koymaktadır (Aktaş ve Aktaş, 2012; Çalışkan, 2009; Gök ve Şahin, 2009; Özenç, 2013; Özenç ve Çakır, 2015; Ünsal, 2013).

Bilgiye her an ve her yerden kolaylıkla ulaşabilen günümüz dünyasında, öğretmenlerin gereksinim duydukları eksikliklere yönelik bilgileri elde etmeleri de kolay olacaktır. Kendini yenilemeyen veya eksikliklerini giderme konusunda çaba içinde olmayan öğretmenlere yönelik akademik çalışmaları tanıtıcı ve çalışmalardan aktif olarak yararlanmalarını sağlayıcı bir farkındalık yaratacak çalışmalar yapılmalıdır. Öğretmenlerin bireysel olarak üniversitelerden ve bilim uzmanlarından yararlanmalarını sağlayıcı aktiviteler düzenlemeli, bu bağlamda öğretmenlerin sınıf içi değerlendirmeye yönelik okur-yazarlıkları geliştirilmelidir. Sınavlar öğrencileri yargılamak için değil; akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerini destekleyerek öğrencilere, velilere ve öğretmenlere yol gösterecek bir faaliyet olarak yapılmalıdır. Sınavlar, sadece iyi bir okul kazanmak için değil; bireyde var olan gizil güçlerin, yeteneklerin, kapasitenin ortaya çıkarılması, kullanılması ve geliştirilmesi amacıyla da yapılmalıdır.

Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirmeye yönelik okur-yazarlıklarını geliştirici deneysel çalışmalar yapılabilir. Yapılan merkezi sınavlara göre başarılı ve başarısız olarak belirlenen okulların sınıf içi değerlendirme uygulamaları irdeleyen çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. ve Anıl, D. (2009). Sınıf öğretmenlerinin performans değerlendirme sürecindeki değerlendirme yöntemlerini kullanabilme yeterlikleri, karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 2(3), 354-363.
- Acar, T. (2018). Yazılı yoklamalarda puanlama yönteminin test ve madde istatistiklerine etkisi. *İlköğretim Online*, 17(2), 500-509
- Acar-Erdol, T. ve Yıldızlı, H. (2018). Öğretmenlerin sınıf içi değerlendirme zamanları ve sıklıkları: Nevşehir ili örneği. *İlköğretim Online*, 17(4), 2151-2169
- Adams, T. L. ve Hsu, J. W. Y. (1998). Classroom assessment: Teachers' conceptions and practices in mathematics. *School Science and Mathematics*, 98, 174-180.
- Airasian, P. W. ve Russell, M. K. (2008). *Classroom assessment concepts and applications*. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Aktaş, M. C., ve Aktaş, D. Y. (2012). Öğretmenlerin yeni ortaöğretim matematik öğretim programında önerilen ölçme araçlarına karşı tutumlarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 261-282.
- Alaz, A ve Yarar, S. (2009). Ölçme-değerlendirme sürecinde sınıf öğretmenlerinin tercihleri ve sebepleri. *The first intenational congress educational research*. 1-3 Mayıs 2009, Çanakkale/Turkey.
- Atılğan, H. (2017). Değerlendirme ve not verme. H. Atılğan (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (s.349-395). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Atjonen, P. (2014). Teachers' views of their assessment practice. *Curriculum Journal*, 25(2), 238-259.
- Bal, A. P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf matematik öğretiminde uygulanan ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Bangert-Drowns, R. L., Kulik, J. A. ve Kulik, C. L. C. (1991). Effects of frequent classroom testing. *The Journal of Educational Research*, 85(2), 89-99. Doi. 10.1080/00220671.1991.10702818.
- Birgin, O. (2010). 4-5. sınıf matematik öğretim programında öngörülen ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının öğretmenler tarafından uygulanabilirliği. Yayımlanmamış doktora tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Brookhart, S. M. (1997). A theoretical framework for the role of classroom assessment in motivating student effort and achievement. *Applied Measurement in Education*, 10(2), 161-180.
- Brookhart, S. M. (2009). Assessment and examinations. In I. J. Saha ve A. G. Dworkin (Eds.). *International handbook of research on teachers and teaching* (pp.723-738). Springer Science+Business Media, LLC.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çalışkan, İ. (2009). *Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarını kullanma becerileri ile fen ve teknoloji öğretmen ve öğretmen adaylarının bu yaklaşımlarla ilgili görüşleri hakkında durum belirleme çalışması* (Ankara ili ve Hacettepe üniversitesi örneği). Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Duban, N. ve Küçükylmaz, E. A. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının alternatif ölçme-değerlendirme yöntem ve tekniklerinin uygulama okullarında kullanımına ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 7(3), 769-784.
- Gelbal, S. ve Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 135-145.

- Gök, B. ve Şakin, A. E. (2009). The multiple uses of assessment methods in 4th and 5th grades and the competency levels of teachers. *Education and Science*, 34(153), 127-143.
- Gültekin, S. (2011). *Çoktan seçmeli, açık uçlu ve karma testlerin psikometrik özelliklerinin madde tepki kuramına dayalı olarak değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Harlen, W. (2005). Teachers' summative practices and assessment for learning—tensions and synergies. *Curriculum Journal*, 16(2), 207-223.
- Kılıç, Z. ve Çetin, S. (2018). Öğrencilerin sınav türü tercihlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 17(2), 1051-1065. doi 10.17051/ilkonline.2018.419353
- Kilmen, S. ve Kösterelioğlu, İ. (2017). Öğretmenlerin tamamlayıcı değerlendirme yaklaşımlarına yönelik görüşlerinin CHAID analizi ile incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(1), 256-273.
- Marzano. R.J. (2006). *Classroom assessment ve grading that work*. (1. Edition), Virginia: ASCD.
- McMillan, J. H. (2015). *Sınıf içi değerlendirme, etkili ölçütlere dayalı etkili bir öğretim için ilke ve uygulamalar*. A. Arı (Çev. Ed.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- McMillan., J.H. (2013). Why we need research on classroom assessment. J.H. McMillan (Ed.) *Research on Classroom Assessment*. (pp. 3-16). London: Sage Publications.
- Metin, M. ve Özmen, H. (2010). Biçimlendirici değerlendirmeye yönelik öğretmen adaylarının düşünceleri. *Millî Eğitim*, (187), 293-310.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. <http://oygm.meb.gov.tr/dosyalar> adresinden 10 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2015). *Sosyal bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Moss, C. M. ve Brookhart, S. M. (2009). *Advancing formative assessment in every classroom: A guide for instructional leaders*. ASCD.
- Özdemir, S.M. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin alternatif ölçme ve değerlendirme araçlarına ilişkin yeterlikleri ve hizmet içi eğitim ihtiyaçları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 787-816.
- Özenç, M. (2013). Sınıf öğretmenlerinin alternatif ölçme ve değerlendirme bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (21), 157-178.
- Özenç, M. ve Çakır, M. (2015). Sınıf öğretmenlerinin alternatif ölçme ve değerlendirme yeterliklerinin belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 14(3), 914-933.
- Saefurrohman. (2015). Classroom assessment preference of Indonesian Junior High School Teachers in English as foreign language classes. *Journal of Education and Practice*, 6(36). 104-110.
- Shepard, L., Hammerness, K., Darling-Hammond, L., Rust, F., Snowdown, J.B., Gordon, E., Gutierrez, C., ve Pacheco, J., (2005). In Darling-Hammond ve Bransford, J., (Eds) *Preparing teachers for a changing world: What teachers should know and be able to do* (pp.275-326). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Toptaş, V. (2011). Sınıf öğretmenlerinin matematik dersinde alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanımı ile ilgili algıları. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 205-219.
- Turgut, F. (2012). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ünsal, H. (2013). Yeni öğretim programlarının uygulanmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *İlköğretim Online*, 12(3), 635-658.
- Yapıcı, M. ve Demirdelen, C. (2007). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programına ilişkin öğretmen görüşleri. *İlköğretim-Online*, 6(2), 204-212.

Yıldırım, Ö., Çıkırıkçı-Demirtaşlı, N. ve Akbaş, U. (2012). The opinions of mathematics teachers on homework and in-class assessment: TIMSS 1999 and TIMSS 2007 periods. *Education and Science*, 37(163), 126-142.

Ortaokul Öğrencilerinin e-Okuma Alışkanlıklarının İncelenmesi *Investigation of e-Reading Habits of Secondary School Students*

Dr. Öğr. Gör. Aslı MADEN^{1*}

Pages: 24-36

Doi: 10.21733/ibad.582657

¹ Giresun Üniversitesi Türk Dili Bölümü,
Güre Yerleşkesi, Giresun/ Türkiye,
asli.maden@giresun.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-3336-0198

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

The present study aimed to determine the electronic reading habits of secondary school students. The study was conducted with relational screening model. The sample of the study was created with random sampling method from students of 15 Temmuz Imam Hatip Secondary School in Giresun city centre (n=200). A scale in the literature was used to determine the e-reading habits of the students. Some changes were made to secondary school students in the scale. Opinions were obtained from Turkish experts (n=2) and teachers (n=3). Then, the scale was applied as 21 items. The *e-Reading Habits Scale* was piloted on 40 secondary school students. The *e-Reading Habits Scale* was delivered to the students in the sample by Turkish teachers and collected by the researcher. The findings were interpreted by using quantitative data analysis techniques. As a result of the study, it was determined that secondary school students were psychologically ready to read over electronic devices and showed a higher habit in terms of daily use. However, gender, screen reading time, social media account and internet connection from mobile devices have positive effects on e-reading.

Keywords: Reading, e-reading, digital literacy, habit, secondary school.

GİRİŞ

Basılı veya çizili materyalleri anlamlandırma şeklinde tarif edilebilen okuma artık basılı ya da ekran üzerindeki yazıların anlamlandırılmasına dönüşmüştür. Dolayısıyla bilgisayar ve internet teknolojisinde yaşanan gelişmeler okuma becerilerini de etkilemiştir. İnsan yaşamında giderek daha çok yer bulan bilgisayar ve diğer elektronik cihazların ekranları, okuma için de yeni bir ortam oluşturmuştur. Nitekim “bilgisayar monitörü gibi bir ekran vasıtasıyla görüntülenen metinleri elektronik ya da dijital bir şekilde okuma eylemi” (Güneş, 2010) olarak tanımlanan yeni bir okuma türü ve becerisi ortaya çıkmıştır. Ekran ya da elektronik (e-) okuma becerisi “günümüzde etkili olan cep telefonu, tepegöz, sunu, reklam panoları vb. araçların okunması olarak tanımlanmaktadır. Okuma materyali olarak kullanılan kitap, dergi, gazete gibi basılı araçlar yerini elektronik sözcüğünün kısaltılmasıyla başlarına ‘e’ harfi alarak başkalaşım geçiren e-kitap, e-dergi, e-gazete gibi araçlara bırakmıştır” (Maden, 2012, s. 3). E-okuma hem okul çağındaki öğrencilerin hem de günlük yaşamda bireylerin sıklıkla başvurduğu bir bilgi edinme becerisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

21. yüzyıl insanının yetiştirilmesinde bilgi edinmeye, medya kullanımına ve bilgi iletişim teknolojilerine yönelik beceriler önemli yer tutmaktadır. Bu beceriler arasında öğrenme ve yenilikçilik (eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği, iletişim) becerileri ile yaşamla ilgili diğer beceriler önemli yer tutmaktadır. Ancak bu becerilerle birlikte bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı, 21. yüzyıl insanının bilgi edinme ve paylaşma sürecinde etkin birer dijital okuyazar olmasını hedeflemektedir (Trilling & Fadel, 2009; Kylonen, 2012; Partnership for 21st Century Learning, 2019). Yeni kuşakların bu becerilerle yetiştirilmesi, günümüz koşullarına uyum ile bilimsel ve kültürel gelişmede etkin rol alma gibi açılardan gereklidir. 21. yüzyılda doğan kuşakların teknolojiye daha yatkın olması da dijital okuyazarlık becerilerini öne çıkarmaktadır. Çünkü bugünün çocukları Z kuşağı olarak adlandırılmaktadır. Z kuşağı çocuklarının karakteristik özellikleri arasında; teknolojik anlamda uzmanlık, hızlı olma ve sabırsızlık, interaktiflik, dayanıklı ve çok görevli olma gibi nitelikler yer almaktadır (Fernandez-Cruz & Fernandez-Diaz, 2016). “Z kuşağı çocuklarını yetiştirirken eğitim kurumlarında ve sosyal yaşamda dijital cihazların etkin kullanımına özen gösterilmelidir. Tabi sadece çocuklar için bu hususlar geçerli değildir. Çünkü dijital cihazlar her yaşta insanın bilgi alma, üretme, paylaşma, haberleşme, eğlenme ihtiyaçlarına cevap vermektedir” (Maden, 2018, s. 2). Dijital ortamlarda okuma, teknoloji çağında bir zorunluluk olmakla birlikte okurlara kendi ilgi ve ihtiyaçlarına göre okuma fırsatları da sunmaktadır. Hız, taşınabilirlik, maliyet, boyut ve biçim değişikliği gibi fiziksel yönlerle birlikte metinlerarasılık ve dijital ortamlardaki görsel-işitsel öğeler anlamayı da kolaylaştırmakta, metin-okur etkileşimini artırmaktadır. Ayrıca her okur dijital okuma araç ve ortamlarında kendi okuma tercihine göre hareket edebilmektedir. Bu sebepler okuma becerisi edindirilirken dil öğretimi etkinliklerinde basılı metin okuma ile birlikte e-okuma becerilerinin de eğitime konu edilmesini gerekli kılmaktadır. Okuma becerisi kazandırıldıktan sonra okurun istekle beceriyi sürdürmesi için de e-okuma araç ve ortamlarından yararlanılmalı ve okumaya karşı olumlu tutumun oluşması kolaylaştırılmalıdır. Güneş’e göre (2010) de, temel eğitimde okuma öğretimi çalışmalarında ekran okuma becerileri kazandırılırken, öğrencilerin kâğıt okuma becerileri geliştirildikten sonra, aşama aşama ekran/dijital okumaya geçilmelidir. Diğer taraftan Brown (2001), Foltz (1996) ve Mercieca (2004) da, dijital okuma becerisinin basılı materyalden okuma becerisinden farklı olduğunu ifade etmiştir. “Basılı metinleri okurken kullanılan anlama yöntem ve teknikleri, ekrandan okuma sürecinde etkisizleşebilir. Bu sebeple okuma öğretimi etkinlikleri içerisinde ekrandan okumayı etkili kılacak ve olumlu etkileyecek beceri, yöntem ve teknikler öğrencilere kazandırılmalıdır” (Maden, 2018, s. 2).

Ekranlar üzerinde gerçekleştirilen e-okuma bugün hem bilgi edinme için hem de öğretim ortamları için bir araç ve beceri hâlini almıştır. Dijital kaynaklardan bilgi almak, haberleşmek ve dijital ortamlarda paylaşımda bulunmak bugün için sıradan eylemlerdir. Öğrenme sürecinde de günlük yaşamın bu gerçekliğinden yararlanılmalıdır. 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programında dijital okuma ve yazma, dil becerileri ile birlikte kazandırılacak bir yetkinlik alanı olarak görülmüştür. Programda dijital yetkinlik alanının kapsamı iş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanımı olarak belirlenmiştir. Ayrıca dijital yetkinliğin geliştirilmesinde “bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması

ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi” temel beceriler gerekli görülmüştür. Türkçe öğretim programında temel yetkinlik alanı olmanın yanında dijital okuryazarlık “çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi” (Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2018, s. 8) şeklinde bir özel amaç; okuma kültürü temasında bir alt tema; okuma öğrenme alanında dijital metinlerdeki mesajı kavrama, dijital bilgi kaynaklarını etkili şekilde kullanma şeklinde birer kazanım olarak da yer bulmaktadır.

İnsanların günlük ihtiyaçlarını karşılamak için başvurduğu dijital ekran ve klavyeler, ayrıca bu araçlarla oluşturulan ve kullanılan kitle iletişim ortamları ve medya, insanların öğrenme alışkanlıklarını da etkilemiştir. Öğrenme sürecinde en etkili ve tercih edilen araçlar bilgisayar ve internettir. Bu da e-okumayı bilgi edinme için yoğun biçimde kullanılır hâle getirmiştir. Okuma öğretimi sürecinde de e-okuma tür ve kuralları ile yer bulmuş, ders materyalleri elektronik dönüşümler yaşamıştır (Z-kitap, EBA vb.).

Okuma süreci okur, metin ve yazar arasında gelişen etkileşime dayanır, e-okumada etkileşim doğrudan okuyucu ve ekran arasında gerçekleşir. “Okuyucunun amaçları, zihinsel yapısı, düşünceleri, duyguları ile ekrandan sunulan metnin yapısı, içeriği, konusu, okunabilirliği etkileşmektedir. Okuyucu metni aktif olarak okumakta, anlamakta, bazı yerleri atlamakta, yeni bilgileri araştırmakta, tahmin etmekte, sorgulamakta, bilgileri birleştirerek zihninde düzenlemektedir” (Güneş, 2009: 320). Elektronik metin ve ortamın sunduğu özellikler (sayfa biçimi, mantıksal akış, metin tipi, görsel işitsel unsurlar, internet bağlantıları vb.) görme, anlam ve yapılandırma işlemlerini etkilemekte ve basılı metin okumadan farklı bir okumanın gerçekleşmesini sağlamaktadır.

e-okuma ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde; Doty, Popplewell ve Byers’in (2001), Erdem ve Özen’in (2014), Tuncer ve Bahadır’ın (2014) araştırmalarında e-okumanın anlama / anlam kurma düzeyine basılı okumadan daha az etkisinin olduğu belirlenmiştir. Kerr ve Symons’ın (2006) okuduğunu hatırlamada, Grimshaw, Dungworth, Mcknight ve Morris’in (2007) ise okuma düzeyi ve isteği üzerinde ekrandan okumanın basılı okumadan daha az etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bunlara karşın, Greenlee-Moore ve Smith’in (1996) ve Duran ve Alevli’nin (2014) araştırmalarında ise e-okumanın okuduğunu anlama üzerinde daha etkili olduğu görülmüştür. Diğer taraftan Yaman ve Dağtaş’ın (2013) çalışmasında, ekran üzerinden okumanın öğrencileri okumaya isteklendirdiği ortaya konmuştur. Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının da e-okumaya yönelik yeterliklerinin yüksek olduğu ve olumlu görüşe sahip olduklarına dair tespitlere de alanyazından ulaşılabilmektedir (Maden, 2012; Gömleksiz, Kan ve Fidan, 2013). Buna karşın öğrencilerin e-okuma alışkanlıklarını belirlemeyi amaçlayan araştırmalar sınırlıdır. Macit ve Demir’in (2016) ilkökul öğrencilerinin ekran okuma düzeylerini belirlediği çalışma bu konuda öne çıkmaktadır.

Çocuk ve gençlerin doğuştan Z kuşağı olarak e-okumaya yatkın olduğu hesaba katıldığında, okuma becerisinin kazandırılmasında ve alışkanlığa dönüştürülmesinde dijital araçlardan yararlanılması, öğrencilerin e-okuma becerilerinin geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Okuma eğitiminde öğrencilerin kâğıttan okuma ile birlikte e-okuma becerilerinin de geliştirilebilmesi için öncelikle öğrencilerin bu konudaki durumunun belirlenmesi öncelik arz etmektedir.

Bu gerekçeden hareketle araştırmada, ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının incelenmesi ve çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları ne düzeydedir?
2. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları sınıf değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları basılı materyal okuma süresi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları ekran üzerinden okuma süresi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları okuma metninin türüne yönelik tercih değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

7. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları okuma metninin konusuna yönelik tercih değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
8. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları sosyal medya hesabı sahibi olma değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
9. Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları mobil cihazlardan internete bağlanma değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada nicel yöntemlerden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli Karasar'a (2015, s. 77) göre, "iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan tarama modelidir. Bu tür bir düzenlemede, aralarında ilişki aranacak değişkenler, ayrı ayrı sembolleştirilir". Bu doğrultuda, öğrencilerin e-okuma alışkanlıkları okuma psikolojisi ve günlük kullanım boyutları altında belirlenmiş; cinsiyet, sınıf, basılı kitap ve ekran okuma süresi, tür ve konu tercihi, sosyal medya hesabı ve mobil cihazlardan internete girme gibi değişkenler açısından değerlendirilmiştir.

Örneklem

Araştırmanın örnekleme, kolay ulaşılabilirlik ve uygulanabilirlik esasına bağlı olarak tesadüfi örnekleme metodu ile belirlenmiştir. Örneklem Giresun il merkezindeki ortaokullar arasından rastgele belirlenmiş, yeterli öğrenciye sayısına sahip olan 15 Temmuz Şehitler İmam Hatip Ortaokulunda öğrenim gören öğrenciler arasından oluşturulmuştur. İlgili ortaokulda 2018-2019 eğitim-öğretim yılında toplam 787 öğrencinin öğrenim gördüğü -okul idaresinden temin edilen listeler aracılığıyla belirlenmiştir. Bu öğrenciler arasından örnekleme tesadüfi olarak 200 öğrenci seçilmiştir.

Verilerin Toplanması

Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının tespitini ve çeşitli değişkenler doğrultusunda değerlendirilmesini amaçlayan araştırmanın verileri, e-Okuma Alışkanlıkları Ölçeği ile toplanmıştır. Ölçekte, belirlenen değişkenlerle ilgili bilgi formu da yer almıştır.

Veri toplama aracı, Maden (2018) tarafından adaylara yönelik geliştirilmiş olan ölçekten yararlanılarak oluşturulmuştur. Ölçek üzerinde hedef kitleye göre düzenlenmeler yapılarak ortaokul öğrencilerine uygun bir ölçek hazırlanmıştır. Değişiklik yapılan ölçek ile ilgili Türkçe eğitimi uzmanlarından (n=2) ve Türkçe öğretmenlerinden (n=3) görüş alınmış ve bazı düzenlemeler yapılarak 21 madde hâlinde 4'lü likert tipte uygulanmıştır. *e-Okuma Alışkanlıkları Ölçeği*'nin 40 ortaokul öğrencisi üzerinde pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda, ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,86, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ise 0,81 olarak tespit edilmiştir. *e-Okuma Alışkanlıkları Ölçeği* araştırmacı tarafından örnekleme öğrencilere Türkçe öğretmenleri aracılığıyla elden ulaştırılmış ve toplanmıştır.

Veri toplama aracında yer alan aralık değerlerini derecelendirmek için aralık hesaplama yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda ölçekte yer alan aralık değerlerine $n-1/n$ aralık genişliği formülü uygulanmıştır. Formül ile hesaplanan aralık genişliği dikkate alınarak (her aralıkta 0.74 puan olacak şekilde) dört eşit parçaya bölünerek her seçeneğe karşılık gelen puan aralıkları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Tablo 1. Ölçek puan aralıkları

Seçenekler	Verilen Değer	Değer Aralığı
Hiçbir Zaman	1	1,00 - 1,74
Ara sıra	2	1,75 - 2,49
Çoğunlukla	3	2,50 - 3,24
Her Zaman	4	3,25 - 4,00

Ölçekteki olumsuz içerikli 3 madde ise ters kodlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri araştırma amacı ve alt problemleri doğrultusunda, SPSS 16.0 programı kullanılarak çözümlenmiş; bulgular, tablolar hâlinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, dijital ortamlardaki e-okuma alışkanlıklarına dair ortalamaların çözümlenmesinde aritmetik ortalama (\bar{X}) kullanılmıştır. Cinsiyet, sınıf, basılı materyal ve ekran okuma süresi, metin türü ve konusu, sosyal medya hesabı sahip olma, mobil cihazdan internete girme değişkenlerinin etkisini test etmek için Bağımsız Örneklem t testi ve One Way ANOVA istatistiklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde anlamlılık düzeyi 0,05 ($p < 0,05$) olarak uygulanmıştır.

BULGULAR

Ortaokul öğrencilerin e-okuma alışkanlıklarına ilişkin bulgular, araştırmanın amaç ve alt problemlerine uygun olarak tablolar hâlinde sunulmaktadır.

Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıkları

Tablo 2. Okuma psikolojisi boyutuna ilişkin bulgular

Okuma psikolojisi boyutu	\bar{X}	St.Sapma
Elektronik cihaz (bilgisayar, cep telefonu, tablet) ekranlarından okumayı severim.	2,9600	1,00171
Elektronik cihaz ekranlarından bir şey okurken kendimi rahat hissedirim.	2,5100	1,00746
Elektronik cihaz ekranlarından okurken endişelenirim.	1,8350	,87269
Elektronik cihazlardan okuduğumda anlatılanı daha iyi ve hızlı anlarım.	2,0700	,94316
Elektronik cihaz ekranlarından okuduğumda istekli oluyorum.	2,7500	,94974
Elektronik ortamlardan okuduklarıma güvenirim.	2,4000	,91333
Ekranlardan bir şey okumayı yaşamımın bir parçası olarak görürüm.	3,1450	,98938
Toplam	2,5243	,52153

Tablo 2’de görüldüğü gibi, okumaya dair psikolojik unsurların ortaokul öğrencilerinin e-okuma sürecinde *Çoğunlukla* ($\bar{X}=2,5243$) etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin *Çoğunlukla* ekran üzerinde okumayı sevdiği ($\bar{X}=2,9600$), istekle sürdürdüğü ($\bar{X}=2,7500$), rahat hissettiği ($\bar{X}=2,5100$) ve yaşamının bir parçası olarak gördüğü ($\bar{X}=3,1450$) belirlenmiştir. Bununla birlikte elektronik ortamlarda okurken iyi ve hızlı anlama ($\bar{X}=2,0700$) ve elektronik ortamda okunanlara güvenme ($\bar{X}=2,4000$) gibi okumanın psikolojik boyutunu oluşturan etkenlerin ise alışkanlık üzerinde *Ara Sıra* etkili olduğu görülmüştür. Diğer taraftan elektronik ortamlarda okurken öğrencilerin *Ara Sıra* endişelenmesi, öğrencilerin e-okumaya psikolojik olarak hazır olmaları ile açıklanabilir.

Tablo 3. Günlük kullanım boyutuna ilişkin bulgular

Günlük kullanım boyutu	\bar{X}	St.Sapma
Elektronik ortamlarda düzenli olarak okumaya önem veririm.	2,1050	,87050
Elektronik ortamlardaki yazıları gerekmedikçe okumam.	2,1750	,91023
Bir şeyi öğrenmek için basılı kaynakları okuma yerine ekranları tercih ederim.	2,3050	,98836

ederim.		
Ekrandan okuduklarımı kâğıt üzerinde görmek isterim.	2,6350	,96771
Farklı elektronik cihazlardan (bilgisayar, cep telefonu, tablet vd.) rahatlıkla yazılanları okuyabilirim.	3,2300	,90064
Yeni şeyler öğrenmek için cep telefonu ya da bilgisayarına başvururum.	3,0850	,86109
Elektronik ortamlardan bilgi edinmek için bir şeyleri okurum.	2,7250	,87361
Eğlenmek amacıyla elektronik ortamlardan okuduğum da olur.	3,0950	,86004
Elektronik ortamlardaki yazılanlarla ilgili yorum, paylaşım vb. yapmaya dikkat ederim.	2,2950	1,02628
Derslerde elektronik cihazlardan (bilgisayar, akıllı tahta) okunduğunda aktif olurum.	2,8650	,92794
Cep telefonu ve mobil cihazlardan bir şeyler okumak beni dijital kaynaklara yöneltir.	2,7100	,93287
Elektronik ortamlarda okuduğumda acele ederim.	2,5500	1,00626
Elektronik ortamda okurken görsel ve seslere dikkat ederim.	2,9100	,87506
Elektronik ortamlarda okuma yaparken konuyla ilgili farklı kaynaklara da bakarım.	2,6750	,98193
Toplam	2,6686	,47131

Tablo 3 incelendiğinde, ortaokul öğrencilerinin gün içerisinde *Çoğunlukla* ($\bar{X}=2,6489$) e-okuma yaptığı görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin farklı elektronik cihazları rahatlıkla okuyabilme ($\bar{X}=3,2300$), yeni şeyler öğrenmek için e-okuma yapma ($\bar{X}=3,0850$), eğlenmek ($\bar{X}=3,0950$) ve bilgi edinmek ($\bar{X}=2,7250$) için e-okuma yapma, ekran üzerinde okurken görsel ve seslere dikkat etme ($\bar{X}=2,9100$), e-okuma esnasında farklı kaynaklardan yararlanma ($\bar{X}=2,6750$), mobil cihaz kullanımı ile e-okumaya yönelme ($\bar{X}=2,7100$), derslerde elektronik araçlar kullanıldığında aktifleşme ($\bar{X}=2,8650$), ekrandan okunanları kâğıt üzerinde kontrol etme ($\bar{X}=2,6350$) ve ekran üzerinden okurken acele etme alışkanlıklarını *Çoğunlukla* sergilediği belirlenmiştir. Bunun yanında öğrencilerin düzenli olarak okuma ($\bar{X}=2,1050$) ve gerekmedikçe e-okuma yapmama ($\bar{X}=2,1750$), basılı kaynakları okuma yerine ekranları tercih etme ($\bar{X}=2,3050$), elektronik ortamlarda yorum ve paylaşım yapmaya ($\bar{X}=2,2950$) dair alışkanlıklarının *Ara Sıra* düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu öğrencilerin e-okumayı düzenli yapmadıklarını ancak farklı cihazlarda rahatlıkla, görsel ve işitsel unsurlara dikkat ederek, gerektiğinde farklı kaynaklardan da yararlanarak hem eğlenmek hem de bilgi edinme amaçlı gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

Bulgulara göre, ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlığını -genel olarak- *Çoğunlukla* ($\bar{X}=2,6161$) sergilediği belirlenmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin elektronik cihaz ekranları üzerinde okumaya ortalamanın üzerinde başvurduğunu göstermektedir.

e- okuma alışkanlığının cinsiyete göre analizi

Tablo 4. Cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Standart Sapma	t	p
e-okuma alışkanlığı	Kız	121	2,6725	,40012	2,259	0,025
	Erkek	79	2,5297	,48557		

Tablo 4'te görüldüğü gibi, ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre, kız öğrencilerin e-okuma alışkanlık ortalamaları erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde farklılık taşımaktadır. Elde edilen veriler üzerinde yapılan t testi sonucunda da, kız ve erkek öğrencilerin e-okuma alışkanlıkları arasında kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Bu bulgu, kız öğrencilerin elektronik ortamlarda okumayı erkeklere göre daha düzenli ve istekli sürdürdüğü şeklinde açıklanabilir.

e- okuma alışkanlığının sınıf düzeyi değişkenine göre analizi

Tablo 5. Sınıf değişkenine ilişkin bulgular

	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	Standart Sapma	$F_{(3,196)}$	p
e-okuma alışkanlığı	5.Sınıf	46	2,5613	,33299	1,803	0,148
	6.Sınıf	53	2,6288	,45658		
	7.Sınıf	54	2,5486	,54030		
	8.Sınıf	47	2,7331	,36830		

Tablo 5'te görüldüğü gibi, ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının sınıf düzeyi yükseldikçe; 5. sınıfta $\bar{X}=2,5613$, 6. sınıfta $\bar{X}=2,6288$, 7. sınıfta $\bar{X}=2,5486$ ve 8. sınıfta $\bar{X}=2,7331$ şeklinde artış gösterdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin e-okuma alışkanlıklarının sınıf düzeyi açısından anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu bulgudan hareketle, ortaokulda alınan eğitimin e-okumaya yönelmede etkili olduğu, ayrıca öğrencilerin son sınıfta sınavlara hazırlık gibi ihtiyaçlar ile elektronik kaynaklara daha çok başvurduğu söylenebilir.

e- okuma alışkanlığının günlük basılı materyal okuma süresine göre analizi

Tablo 6. Günlük basılı materyal okuma süresi değişkenine ilişkin bulgular

	Basılı Materyal Okuma Süresi	N	\bar{X}	Standart Sapma	$F_{(4,195)}$	p
e-okuma alışkanlığı	Hiç	5	2,4701	,22100	6,057	0,000
	1 Saatten Az	70	2,7496	,45540		
	1 Saat	81	2,6427	,34735		
	1-3 Saat	37	2,4017	,46185		
	3 Saatten Fazla	7	2,2106	,64263		

Tablo 6'da görüldüğü gibi, ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının basılı materyal okuma süresine değiştiği belirlenmiştir. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun günde 1 saat ve 1 saatten az basılı materyal okuduğu, yapılan analiz sonucunda bu durumun e-okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu görülmüştür ($p < 0,05$). Öğrencilerin basılı materyal okuma süreleri arttıkça e-okuma

alışkanlık ortalamaları düşmektedir. Bu bulgu, basılı materyal okumaya ayrılan süre ile e-okuma alışkanlığı arasında ters yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile, basılı materyal okuma süresi azaldıkça elektronik ortamlarda okuma düzeyi artmaktadır.

e-okuma alışkanlığının günlük ekran üzerinden okuma süresine göre analizi

Tablo 7. Günlük ekran okuma süresi değişkenine ilişkin bulgular

	Ekran Okuma Süresi	N	\bar{X}	Standart Sapma	$F_{(4,195)}$	p
e-okuma alışkanlığı 1	Hiç	30	2,4032	,34027	4,024	0,004
	1 Saatten Az	38	2,5263	,33909		
	1 Saat	67	2,6472	,45709		
	1-3 Saat	54	2,7043	,47604		
	3 Saatten Fazla	11	2,8843	,47161		

Tablo 7’de görüldüğü gibi, ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının ekran okuma süresine göre değiştiği belirlenmiştir. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun günde 1 saat ve 1-3 saat ekran üzerinden okuduğu, sadece 11’inin 3 saat ve fazla süre okuduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, bu durumun e-okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu görülmüştür ($p<0,05$). Öğrencilerin ekran üzerinde okuma süreleri arttıkça e-okuma alışkanlık ortalamaları da yükselmektedir. Bu bulgu, ekran okumaya ayrılan süre ile e-okuma alışkanlığı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile, ekran okuma süresi arttıkça elektronik ortamlarda okuma düzeyi de artmaktadır.

e- okuma alışkanlığının metin türü tercihine göre analizi

Tablo 8. Metin türü değişkenine ilişkin bulgular

	Metin Türü Tercihi	N	\bar{X}	Standart Sapma	$F_{(6,193)}$	p
e-okuma alışkanlığı 1	Hikâye	12	2,5498	,51837	1,602	0,148
	Masal	3	2,5173	,35067		
	Efsane	19	2,3756	,44956		
	Şiir	10	2,6331	,26169		
	Roman	8	2,4830	,55835		
	Çizgi Roman	3	2,3961	,34065		
	Tür Önemli Değil	145	2,6659	,43203		

Tablo 8'deki ortaokul öğrencilerinin okuyacağı metin türüne yönelik tercihleri incelendiğinde, öğrencilerin önemli bir kısmının metnin türüne dikkat etmediği, önemli görmediği ya da birden fazla türde okuma yapmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, en yüksek e-okuma alışkanlığı düzeyine, türü önemli görmeyen öğrencilerin sahip olması da dikkat çekmektedir. Yapılan analiz sonucunda, bu durumun öğrencilerin e-okuma alışkanlıkları üzerinde anlamlı düzeyde bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Bu bulgudan hareketle, öğrencilerin e-okuma sürecinde de metnin türüne dikkat etmediği, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak bilinçli bir şekilde e-okuma yapmadığı söylenebilir.

e- okuma alışkanlığının metnin konusuna ilişkin tercihe göre analizi

Tablo 9. Metnin konusu değişkenine ilişkin bulgular

	Metin Türü Tercihi	N	\bar{X}	Standart Sapma	$F_{(6,193)}$	p
e-okuma alışkanlığı 1	Bilimsel	2	2,5779	,44079	1,731	0,116
	Duygusal	5	2,7221	,47811		
	Tarih	6	2,1688	,45360		
	Macera	26	2,5037	,48734		
	Hayvan	7	2,4852	,58844		
	Dinî	4	2,5795	,12707		
	Konu Önemli Değil	150	2,6575	,42098		

Tablo 9'daki ortaokul öğrencilerinin okuyacağı metnin konusunda ilişkin tercihleri incelendiğinde, öğrencilerin büyük bir kısmının konuyu önemli görmediği, birbirinden farklı konularda okumayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, en yüksek e-okuma alışkanlığına duygusal ($\bar{X}=2,7221$), bilimsel ($\bar{X}=2,5779$), dinî ($\bar{X}=2,5795$) ve birbirinden farklı konularda ($\bar{X}=2,6575$) okuyanların sahip olduğu belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, bu durumun öğrencilerin e-okuma alışkanlıkları üzerinde anlamlı düzeyde bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Bu bulgu, e-okuma sürecinde öğrencilerin okuyacağı metnin konusuna dair tercihlerinin etkili olmadığı, elektronik ortamlarda herhangi bir konuda öğrencilerin okuma yaptığı şeklinde açıklanabilir. Fakat duygusal, bilimsel ve dinî konularda okuma yapmayı tercih eden öğrencilerin e-okuma alışkanlıklarının daha yüksek olması, bu konularla ilgili elektronik kaynakların güncel ve zengin olmasına bağlanabilir.

e- okuma alışkanlığının sosyal medya hesabına sahip olmaya göre analizi

Tablo 10. Sosyal medya hesabı olma değişkenine ilişkin bulgular

Sosyal Medya Hesabı	N	\bar{X}	Standart Sapma	t	p
---------------------------	---	-----------	-------------------	---	---

e-okuma alışkanlığı	Var	170	2,6539	,44003	2,942	0,004
	Yok	30	2,4022	,38234		

Tablo 10’da görüldüğü gibi, ortaokul öğrencilerinin 170’inin sosyal medya hesabı varken 30’unun bulunmamaktadır. Yine sosyal medya hesabı bulunan öğrencilerin e-okuma alışkanlıklarının olmayanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu da görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda, sosyal medya hesabı sahibi olmanın e-okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bu bulgudan hareketle, sosyal medya hesabı sahibi olmanın e-okuma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu, diğer bir ifade ile sosyal medya üzerinde yazışma yapan, paylaşımda bulunan ve bu ortamı aktif biçimde kullanan öğrencilerin e-okuma alışkanlıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

e- okuma alışkanlığının mobil cihazlardan internete bağlanma durumuna göre analizi

Tablo 11. Mobil cihazlardan internete bağlanma değişkenine ilişkin bulgular

	Mobil İnternet	N	\bar{x}	Standart Sapma	t	p
e-okuma alışkanlığı	Evet	184	2,6407	,41710	2,778	0,006
	Hayır	16	2,3328	,59693		

Tablo 11’de görüldüğü üzere, ortaokul öğrencilerinin 184’ü mobil cihazlardan internete bağlanmakta, 16’sı ise bağlanmamaktadır. Bunun yanında cep telefonu, tablet gibi mobil cihazlardan internete bağlanan öğrencilerin e-okuma alışkanlığı bağlanmayanlara göre daha yüksek düzeydedir. Yapılan analiz sonucunda, mobil cihazlardan internete bağlanmanın e-okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bu bulgudan hareketle, mobil cihazlardan internete bağlanmanın e-okuma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu, diğer bir ifade ile cep telefonundan veya tableten internete bağlanmanın, bu şekilde internet üzerinde okuyup yazmanın, paylaşımda bulunmanın e-okuma alışkanlıklarını olumlu etkilediği söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Ortaokul öğrencilerinin e-okuma becerilerine ilişkin alışkanlıkları çoğunlukla sergiledikleri tespit edilmiştir. Bunu yaparken e-okumayı sevdikleri, istekle yaptıkları, rahat hissettikleri ve yaşamlarının bir parçası olarak gördükleri belirlenmiştir. Günlük yaşamlarında ise farklı elektronik araçları rahatlıkla okuyabildikleri, yeni şeyler öğrenmek, eğlenmek ve bilgi edinmek için e-okumaya başvurdukları, elektronik ortamlardaki farklı kaynaklardan yararlanabildikleri, e-okuma ortamındaki görsel ve işitsel unsurlara dikkat ettikleri, derslerde e-okuma olduğunda aktifleştikleri ve ekranda okuduklarını kâğıt üzerinde kontrol ettikleri ve bu alışkanlıkları çoğunlukla gerçekleştirebildikleri gözlenmiştir. Greenlee-Moore ve Smith’in (1996) araştırmasında e-okumaya yönelik okuyucu ilgisinin yüksek olduğuna dair tespitler de bu sonuçları desteklemektedir. Macit ve Demir’in (2016) araştırmasında, 4. sınıf öğrencilerinin ekran okuma düzeylerinin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu

sonuç araştırma ile aynı doğrultuda olsa da örtüşmemektedir. Zira araştırmada e-okuma alışkanlığının ortalamasının üstünde olduğu ortaya konmuştur. Bunlarla birlikte Başaran'ın (2014) kâğıt ve ekrandan okumayı çeşitli açılardan değerlendirdiği çalışmada ise öğrencilerin ekrandan okuma yerine kâğıttan okumaktan hoşlandıklarına dair sonuç araştırma ile örtüşmemektedir.

Araştırmada, kız öğrencilerin erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek e-okuma alışkanlığına sahip olduğu; sınıf düzeyi arttıkça e-okuma alışkanlığının da arttığı ancak sınıflar arasında anlamlı bir farklılığın oluşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çelik'in (2015) e-kitaba yönelik lise öğrencilerinin tutumlarını araştırdığı çalışmada ise, sınıf düzeyi arttıkça e-kitaba yönelik tutumun düştüğü belirlenmiştir. Öğrencilerin basılı materyal okuma süreleri arttıkça e-okuma alışkanlığı ortalamalarının düştüğü, bu durumun e-okuma üzerinde anlamlı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Buna karşın ekran üzerinden okuma süresinin de e-okuma alışkanlığında etkili olduğu, ancak basılı materyalin aksine ekran okuma süresi arttıkça e-okuma alışkanlığının da yükseldiği görülmüştür. Macit ve Demir'in (2016) ilgili araştırmasında ise, kız öğrencilerin lehine ulaşılan sonuç araştırmayı desteklerken, basılı okuma ve ekran okuma süresine dair sonuçlar açısından örtüşmemektedir. Gömleksiz ve diğerlerinin (2013) adaylara yönelik çalışmasında ise, hem kız hem de erkeklerin e-okuma konusunda zorluk çekmeyip yüksek düzeyde beceriyi gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin okuyacakları metnin türüne yönelik tercihlerinin e-okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, ancak öğrencilerin önemli bir kısmının metin türünü önemli görmemesi ve bu öğrencilerin e-okuma alışkanlıklarının daha yüksek olması önemli sonuçlardır. Bu sonuç, e-okuma alışkanlığı yüksek olan öğrencilerin okuyacakları türle dair belirli bir tercihe sahip olmadıklarını, elektronik kaynaklar arasında tür dışındaki farklı etkenlere bağlı olarak okuma eylemini gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Okunacak metnin konusu ile ilgili öğrencilerin tercihlerinin de e-okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, duygusal, bilimsel ve dinî konulu metinleri tercih eden öğrencilerle, metnin konusunu önemsemeksizin (tür, yazar, biçim, tavsiye, ödev vb.) diğer etkenlerle metin seçen öğrencilerin e-okuma alışkanlığının diğerlerine göre daha yüksek olması dikkat çeken sonuçlardır.

Örneklemdaki öğrencilerinin önemli bir kısmının sosyal medya hesabının bulunduğu ve bu durumun e-okuma alışkanlıkları üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin tamamına yakınının mobil cihazlar üzerinden internete bağlandığı, bu durumun da e-okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı etkisinin olduğu ulaşılan sonuçlardır. Maden'in (2018) adaylar üzerinde yaptığı araştırmada, sosyal medya ve internet kullanımının e-okuma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğuna dair ulaşılan sonuç araştırmayı destekler niteliktedir. Buna karşın Çelik'in (2015) araştırmasında sosyal medya kullanımının e-kitap okuma tutumu üzerinde anlamlı etkide bulunmadığı görülmüştür. Yine internet kullanımının e-okuma alışkanlığını etkilediğine da alanyazındaki çeşitli araştırmalar da ulaşılan sonuçları desteklemektedir (Coiro, 2009; Karchamer, 2001). Bu sonuç, sosyal medya, mobil cihazlar ve internet kaynaklarının e-okuma alışkanlıklarının sergilendiği ve geliştiği alanlar olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, ortaokul öğrencilerinin bilgi edinmek ve eğlenmek amacıyla farklı elektronik cihazlar üzerinde rahatlıkla istekle ve endişe hissetmeden çoğunlukla e-okuma yapabildiği tespit edilmiştir. Cinsiyetin, ekran okuma süresinin, sosyal medya hesabı ve mobil cihazlardan internete bağlanmanın e-okuma üzerinde olumlu etkisinin olduğu, buna karşın sınıf düzeyinin, metin türü ve konusunun ise önemli bir fark oluşturmadığı araştırmanın öne çıkan sonuçları arasındadır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan hareketle; ortaokul öğrencilerinin e-okuma alışkanlıklarının sınıf düzeyine göre derslerde yapılan çalışmalarla geliştirilmesi; tür ve konu tercihinin elektronik ortamlardan yararlanmada önemli olduğunun öğrencilere kavratılması; derslerde e-okumaya daha fazla yer verilmesi ve öğrencilerin ödev dışında da bilgi edinme ve eğlenme amaçlı e-okumalarında dikkat etmeleri gereken (güvenlik, seviye vb.) hususların okuma eğitimi etkinliklerinde gösterilmesi gibi önerilerde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Başaran, M. (2014). 4. sınıf seviyesinde ekrandan ve kâğıttan okumanın okuduğunu anlama, okuma hızı ve metne karşı geliştirilen tutum üzerindeki etkisi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 248-268.
- Brown, G. J. (2001). Beyond print: reading digitally. *Library Hi Tech*, 19 (4), 390-399.
- Coiro, J. (2009). Rethinking online reading assessment. *Educational Leadership*, 66(6), 59-63.
- Çelik, T. (2015). Öğrencilerin e-kitap okuma tutumlarının incelenmesi. *Turkish Studies* 10(3), 271-284.
- Doty, D. E., Popplewell, S. R. and Byers, G. O. (2001). Interactive cd-rom storybooks and young readers' reading comprehension. *Journal of Research on Computing in Education*, 33(4), 374-384.
- Erdem, İ.S. ve Özen, M. (2014). Metinleri ekrandan okumanın anlam kurma üzerine etkisi. *JASS*, 24, 319-350.
- Fernández-Cruz, F.J. and Fernández-Díaz, M.J. (2016). Generation Z's teachers and their digital skills. *Comunicar*, 46(XXII), 97-105.
- Foltz, P. W. (1996) Latent semantic analysis for text-based research. *Behavior Research Methods, Instruments and Computers*. 28 (2), 197-202.
- Gömlüksiz, M.N., Kan, A. Ü. ve Fidan, E. K. (2013). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ekran okumaya ilişkin görüşleri, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 138-159.
- Greenlee-Moore, M.E. and Smith, L. L. (1996). Interactive computer software: The effects on young children's reading achievement. *Reading Psychology*, 17(1), 43-64.
- Grimshaw, S., Dungworth, N., McKnight, C. and Morris, A. (2007). Electronic books: children's reading and comprehension. *British Journal of Educational Technology*, 38(4), 583-599.
- Güneş, F. (2009). Hızlı okuma ve anlamı yapılandırma. Ankara: Nobel Yayınları
- Güneş, F. (2010). Öğrencilerde ekran okuma ve ekranik düşünme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 1-20.
- Karchmer, R.A. (2001). The journey ahead: Thirteen teachers report how the influences literacy and literacy instruction in their k-12 classrooms. *Reading Research Quarterly*, 36, 442-467.
- Kerr, M. A., and Symons, S. E. (2006). Computerized presentation of text: Effects on children's reading of informational material. *Reading and Writing*, 19(1), 1-19.
- Kylonen, P. C. and Bertling, J. P. (2014). Innovative questionnaire assessment methods to increase cross-country comparability. In L. Rutkowski, M. Von Davier, and D. Rutkowski (Eds.), *Handbook of international large scale assessment: Background, technical issues, and methods of data analysis* (s.277-285). Boca Raton, FL.: CRC Press.
- Macit, İ. ve Demir, M.K. (2016). Dördüncü sınıf öğrencilerinin ekran okuma becerilerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies* 11(3); 1647-1664.
- Maden, S. (2012). Ekran okuma türleri ve Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 1-16.
- Maden, S. (2018). Digital reading habits of pre-service Turkish language teachers. *South African Journal of Education*, 38(2), 1-12.
- Mercieca, P. (2004). *E-book acceptance: What will make users read on screen*. In Victorian Association for Library Automation Inc. (VALA) Conference, Melbourne.

- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB Yayınları
- Partnership for 21st Century Learning (P21) (2007). Framework for 21st century learning. <http://www.p21.org/our-work/p21-framework> adresinden alındı.
- Trilling, B. and Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. Francisco: Jossey-Bass.
- Tuncer, M. ve Bahadır, F. (2014). Effect of screen reading and reading from printed out material on student success and permanency in introduction to computer lesson. *TOJET*, 13(3), 40-49.
- Yaman, H. ve Dağtaş, A. (2013). Ekrandan okumanın okuduğunu anlamaya etkisi/Impact of reading from screen on reading comprehension. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 1(2), 64-79.

Liderin Entelektüel Uyarım ve İlham Verici Motivasyon Becerilerine Atfedilen Önemin Mizah Yoluyla Başa Çıkma ve Benlik Saygısı Bağlamında İncelenmesi

Examination of the Attributed Importance in Leader's Intellectual Stimulation and Inspirational Motivation Skills in the Context of Humorous Coping and Self-Esteem

Doç. Dr. Zeynep OKTUĞ^{1*}

Pages: 37-47

Doi: 10.21733/ibad.580537

¹ İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye, z.oktug@iku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8021-9074

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the attributed importance in intellectual stimulation and inspirational motivation skills of the leader and to compare the contribution of self-esteem and humorous coping to the attributed importance in intellectual stimulation and inspirational motivation. Rosenberg Self-Esteem Scale, Coping Humor Scale and Multi-Factor Leadership Scale were used in the study, which was conducted with 375 participants. The results of the regression analysis showed that the contribution of humorous coping is higher than the contribution of self-esteem, in terms of the attributed importance in intellectual stimulation and inspirational motivation skills. In the light of this findings, the importance of humorous coping is discussed in the context of mental flexibility and future orientation.

Keywords: Intellectual stimulation, inspirational motivation, humorous coping, self-esteem.

GİRİŞ

Çalışma yaşamında başarının kilit noktalarından biri olan liderlik kavramı, geçmişten bugüne dek pek çok araştırmacı tarafından incelenmiştir. 2000’li yıllarda, liderlik artık yalnızca diğerlerinin faaliyetlerini etkilemekte kullanılan bir güç olarak değerlendirilmeyerek, etik davranışların gelişimi, evrensel ahlak kurallarına bağlılık gibi birçok farklı etmenin de vurgulandığı daha geniş bir kavram haline gelmiştir (Brown vd. 2005). Liderlik kuramları 1900’lerin başından günümüzde dek çağın koşullarına göre farklı yaklaşımları temel alarak şekillenmiştir. 1930’lar ve 1940’larda, liderlik yeteneğinin doğuştan geldiğini ileri süren ‘özellikler yaklaşımı’ kabul görürken, 1950’ler ve 1960’larda, liderin etkililiğini davranışlarının belirlediğini savunan ‘davranışsal yaklaşım’ öne çıkmıştır. 1960’ların sonundan itibaren, liderin davranışlarının işlevsel olup olmayacağını belirleyen asıl etmenin, o andaki mevcut koşullar olduğu ifade edilmiş ve böylece ‘durumsallık yaklaşımı’ 1980’lerin başına kadar liderlik çalışmalarında temel çerçeveyi oluşturmuştur. Sonrasında ortaya çıkan modern liderlik yaklaşımları ise, lider ile takipçileri arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bu ilişki temelinde, liderliğin resmi bir pozisyona bağlı olmadığı, herkesin potansiyel bir lider olabileceği görüşü hakim olmuştur. Asıl olan, liderin vizyon sahibi olması ve bu vizyonu takipçilerine aktararak ortak hedefler oluşturabilmesidir (Yukl, 1998). Modern liderlik teorileri etkileşimci ve dönüşümcü liderlik kavramları ile şekillenmeye başlamış, sonrasında bu kavramların alt boyutları daha ayrıntılı biçimde ele alınarak, karizmatik liderlik, ilham verici liderlik gibi farklı sınıflandırmalar da türetilmiştir. Bu sınıflandırmalar çerçevesinde, liderin özellikleri, davranışları, oluşturduğu etkileşim, verimlilik bağlamında incelenmiştir. Liderin özelliklerinin takipçiler tarafından ne şekilde algılandığı, birçok değişkenden etkilenmektedir. Liderin tutum ve davranışlarını anlamlandırma sürecinde takipçilerin bir takım bireysel özellikleri de rol oynamaktadır. Bireyin kendine dair değerlendirmelerini kapsayan benlik saygısının (Rosenberg, 1965) yanı sıra, bireylerin kendilerini psikolojik olarak daha güçlü hissetmelerine ve daha iyimser olmalarına katkı sağlayan mizah duygusunun da (Thorsen vd. 1997) liderin sergilediği tutum ve davranışları anlamlandırmada etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, takipçilerin benlik saygısının ve mizah yoluyla başa çıkma eğilimlerinin, liderin becerilerine atfedilen önemde oynadığı rolün incelenmesi, lider ve takipçileri arasındaki uyumu etkileyen unsurların anlaşılması bakımından yarar sağlayacaktır. Bu unsurlar, bu çalışma kapsamında, liderin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon becerileri çerçevesinde irdelenecektir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Entelektüel Uyarım ve İlham Verici Motivasyon

Dönüşümcü liderliğin odak noktasında, takipçilerin farkındalığının artırılması ve sürekli gelişmelerine fırsat yaratılması vardır (Conger ve Hunt, 1999). Lider, takipçilerinin yeni bakış açıları geliştirmelerini teşvik eder, böylece örgütün misyon ve vizyonunu anlamaları, benimsemeleri için gerekli zemini oluşturur ve onları, grubun çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutmaları yönünde motive eder (Bass ve Avolio, 1994). Takipçilerin kendi çıkarlarını geride bırakıp örgütün misyon ve vizyonunu tam anlamıyla içselleştirmeleri kolay bir hedef değildir. Bu hedefe ulaşmak için liderin dört aracı vardır: İdealleştirilmiş etki, ilham verici motivasyon, entelektüel uyarım ve bireysel ilgi (Avolio vd. 1999). İdealleştirilmiş etki, liderin tutumlarının, özelliklerinin ve davranışlarının takipçiler tarafından ideal olarak kabul edilmesini ve bu sayede oluşan liderle özdeşleşme isteğini vurgular. İlham verici motivasyon, liderin ilham kaynağı olmasını, heyecan verici bir vizyon yaratmasını ve takipçilerini bu vizyona ulaşmaya, sınırlarını zorlamaya, risk almaya teşvik etmesini ifade eder. Entelektüel uyarım liderin takipçilerini, daha yenilikçi, daha yaratıcı olmaları yönünde ne derece cesaretlendirebildiğini gösterir. Bireysel ilgi ise liderin her takipçinin ihtiyacını ayrı ayrı dikkate alabilmesi ve gelişimine katkı sağlayabilmesi anlamına gelir (Bass, 1999).

Dönüşümcü liderlik, modern liderlik kuramları arasında en çok araştırılan liderlik stili olmuştur (Avolio vd. 2009; Hiller vd. 2011). Çalışanların modern dünyanın çalışma koşullarına uyum sağlayabilmesi açısından, dönüşümcü lider özellikleri örgüte birçok yönden olumlu katkı sağlamaktadır. Çalışmalar dönüşümcü liderliğin motivasyon, iş tatmini, örgütsel vatandaşlık davranışı, lider-üye etkileşiminin kalitesi, çalışan performansı ve örgütsel verimlilik ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Geyer ve Steyrer 1998; Podsakoff vd. 2000; Dvir vd. 2002; Bass vd. 2003; Judge ve Piccolo 2004).

Yarattığı olumlu örgütsel sonuçların yanı sıra, çalışanların ahlaki muhakeme yeteneklerini de olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Turner vd. 2002). Dönüşümcü liderliğin boyutları bazı değişkenlerle farklı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Toufaily (2018) çalışmasında, nevroitiklik düzeyi ile dönüşümcü liderlik arasında negatif ilişki olmasına rağmen, nervrotizmin, ilham verici motivasyon ve entelektüel uyarım boyutları ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktadan hareketle, ilham verici motivasyon ve entelektüel uyarım boyutlarının idealleştirilmiş etki ve bireysel ilgi boyutlarından farklılaşabileceği öngörülmektedir.

İlham verici motivasyon ve entelektüel uyarımın farklı etkiler yaratma nedeni, liderin risk alma ve statükoya meydan okuma özelliklerine sahip olma gerekliliği (Kirkpatrick ve Locke, 1991) ile takipçilerin bu yöndeki algıları olarak görülmektedir. Liderin bu becerilerinin takipçiler tarafından nasıl algılandığı elde edilecek sonuçlarda etkili bir unsur olarak görülebilir. Takipçilerin ilham verici motivasyon ve entelektüel uyarıma atfettikleri önemin, kendi bireysel algıları çerçevesinde şekillendiği öngörülmektedir. Conger ve Kanungo'ya (1987) göre, liderliğin en önemli unsurlarından biri olan karizma, çalışanlar tarafından lidere yapılan bir atıftır. Liderin tutum ve davranışlarının ne şekilde algılandığı yapılan atıfları şekillendirmektedir. Bu bağlamda, bireylerin liderlik boyutlarına atfettikleri önemin değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Bu çalışma kapsamında, katılımcıların benlik saygısı düzeyleri ve mizah yoluyla başa çıkma eğilimlerinin etkisi, entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon becerilerine atfettikleri önem çerçevesinde incelenmiştir. Günümüz koşulları, iş yaşamında sürekli bir değişim ve gelişimi zorunlu kılmaktadır. Entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyona atfedilen önemin, değişim ve ilerlemenin iş yaşamında oynadığı belirleyici rol bakımından anlam taşıdığı düşünülmektedir.

1.2. Benlik Saygısı

İş yaşamının günden güne daha rekabetçi bir atmosfere bürünmesi çalışanlarda zaman zaman endişe uyandırabilmektedir. Çalışanın bulunduğu iş yerinde sürekliliğini garanti altına alması geçmişe nazaran daha zor görünmektedir. Bu koşullar, çalışanın işinin geleceği hakkında kaygı duymasına yol açabilmekte (Witte, 2005), bu bağlamda kendini geliştirme çabası önem kazanabilmektedir. Bireyin kendi kişisel özelliklerine ve yapabileceklerine yönelik bir dikkati ve farkındalığı bulunmaktadır (Fenigstein, 1979). Birey, özelliklerini ve yapabildiklerini bu farkındalık çerçevesinde değerlendirir. Benlik saygısı bireyin genel anlamda kendine karşı geliştirdiği pozitif ve negatif değerlendirmelerin tümünü kapsar (Rosenberg, 1965). Bireyin sahip olduğu öz-saygı düzeyi birçok alanda belirleyici olduğu gibi iş yaşamında da sıklıkla karşılaşılan stresli durumlarla başa çıkmada önemli bir unsurdur. Öz-saygı düzeyinin yüksek olması bireyin etkili başa çıkma stratejileri geliştirip uygulaması suretiyle, tehdit algısını azaltmakta, stresin etkisini hafifletmektedir (Lazarus ve Folkman, 1984). Yüksek benlik saygısına sahip bireylerin, düşük benlik saygısına sahip bireylere nazaran, kendilerini daha fazla problem çözebilir nitelikte tanımladıkları görülmüştür (Heppner vd. 1983). Benlik saygısı düzeyi yüksek olanların çözülmesi gereken sorunlar karşısında, sorunlarla yüzleşmeye ve başa çıkma becerilerini sergilemeye daha istekli olacakları düşünülmektedir.

Bireyler, ideal olarak kabul ettikleri, önemli gördükleri ve hayranlık duydukları kişilerden etkilenmekte, bu kişileri rol model olarak almaktadırlar (Subramanian ve Subramanian, 1995). Dönüşümcü liderler, takipçileri için rol model görevi görmektedir (Van Knippenberg ve Sitkin, 2013). Başka bir deyişle, bireyler dönüşümcü liderin tutum ve davranışlarını önemser, takip ederler. Kendi koşullarını, özelliklerini, tutum ve davranışlarını, liderlerinininkiyle karşılaştırırlar ve bu sayede kendi muhtemel gelecekleri hakkında fikir yürütürler (Buunk vd. 1007; BarNir vd. 2011). Düşük benlik saygısı düzeyine sahip bireyler, genel anlamda kendilerinden hoşnut değildirlir (Kernis, 2003). Kendinden hoşnut olamayan çalışanların liderin gelişim ve değişime sevk eden girişimlerine karşı daha temkinli olacakları düşünülmektedir. Bu bağlamda, benlik saygısı düzeyi yüksek olanların ilerlemek için risk almaya, farklı yollar denemeye daha açık olacakları ve liderin bu yöndeki girişimlerine daha fazla önem atfedebilecekleri öngörülmektedir. Dönüşümcü liderliğin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon boyutları, liderin takipçilerini farklı bakış açıları deneyerek kendini geliştirmeye ve geleceğe olumlu bakarak ilerlemeye teşvik etmesini barındırmaktadır (Bass ve Avolio, 1995). Bu noktadan hareketle, takipçilerin benlik saygısı düzeyi arttıkça, dönüşümcü liderliğin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon boyutlarına atfedilen önemin de artacağı düşünülmektedir.

1.3. Mizah Yoluyla Başa Çıkma

Günümüzün iş koşulları bireyleri değişime uyum sağlamaya zorlamaktadır. Bu bağlamda, alışıldık kalıpların dışına çıkabilme, yenilikçi, yaratıcı fikirler üretebilme becerileri günden güne daha fazla ilgi çekmektedir. Sürekli değişen çalışma ortamına uyum sağlayarak koşulları iyileştirmede çalışanların ve yöneticilerin mizah duygusu etkin bir unsur olarak görülmektedir (Holmes, 2006). Alan yazında, sayıları yeterli olmasa da yönetici ve çalışanlar arasındaki ilişkide mizahın rolünü inceleyen çalışmalar bulunmaktadır (Avolio vd. 1999; Decker ve Rotondo, 2001; Cooper, 2005). Cooper (2008), mizah ve liderlikle ilgili çalışmaların takipçilerin liderle ilişkilerinin kalitesini etkileyen unsurlara odaklanmaktan ziyade, ilişkiden doğan örgütsel sonuçlara vurgu yaptığını belirtmiştir. Mizahın farklı etkilerinin çalışanların liderin tutum ve davranışlarına yükledikleri anlam çerçevesinde de değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Mizah, stres düzeyinin yüksek olduğu koşullarda performansı iyileştirmeye yardımcı olmaktadır (Henman, 2001). Kuiper vd (1995) çalışmalarında, mizah duygusu ile görev motivasyonu arasında pozitif yönlü ilişkiler olduğunu ortaya koymuşlardır. İşyerine mizahın kullanımı ile çalışanların psikolojik güçlendirme algıları arasında pozitif yönlü ilişkiler bulunmaktadır (Gkorezis vd. 2011). Psikolojik anlamda desteklendiğini hisseden bireyin, aynı zamanda içsel motivasyonunun da arttığı görülmektedir (Ryan ve Deci, 2000). Mizah, bireylerin kendilerini psikolojik olarak daha güçlü hissetmeleri ve motive olmaları ile ilişkili görünmektedir. İş koşullarından kaynaklanan güçlüklerin aşılması için bireylerin geliştirdiği yöntemlerden biri olarak görülen mizah kullanımı stresle olumlu başa çıkma yöntemleri arasında kabul görmektedir (Martin ve Lefcourt, 1983; Abel, 2002). Mizah ile bireylerin iyimserlik düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmaktadır (Thorsen vd. 1997). Mizah, iş ortamında yaratıcılığın ortaya çıkmasına da katkı sağlamaktadır (Lussier vd. 2017). Mizahın varlığı, bireylerin yaratıcılık sergilemelerini ve yeni fikirler üretmelerini kolaylaştırmaktadır. Nunes, Jose ve Capelas'a (2018) göre, mizah kullanımı hakkında olumsuz görüşü olanlar, olumlu görüşü olanlara nazaran yanlış anlaşıldıkları hissine daha fazla kapılmaktadırlar. Bu bulgular, farklı, yaratıcı fikirler üretmek ve bunları ortaya koyabilmek için gerekli koşulların sağlanmasında mizahın katkısının göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Mizah bireyi yeni yöntemler denemek üzere daha cesur davranmaya yöneltebilmektedir. Mizah kullanımına eğilimli bireylerin sorunlara farklı açılardan bakabilecekleri ve problem çözüme yaratıcı fikirler üretebilecekleri düşünülmektedir. Martin (1996), mizahı başa çıkma yöntemi olarak kullanma eğilimi yüksek olan bireylerin sorunlar karşısında daha gerçekçi bir bilişsel değerlendirme yapabildiklerini ortaya koymuştur. Bu noktadan hareketle, mizah yoluyla başa çıkma eğilimi yüksek olanların, düşünce esnekliğine ve yeni alternatifler üretmeye daha yatkın olabilecekleri öngörülmektedir.

Bu çalışmada, liderin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon becerilerine atfedilen önemde, benlik saygısı ve mizah yoluyla başa çıkma eğilimlerinin etkilerini incelemek ve benlik saygısı ile mizah yoluyla başa çıkmanın, entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyona atfedilen önemdeki katkılarını karşılaştırmak hedeflenmiştir. Yukarıda değinilen bulgu ve değerlendirmelerden yola çıkarak, sorunlarla mizah yoluyla başa çıkmanın, çalışanları entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyona daha açık hale getirdiği ve liderin bu yöndeki becerilerine daha fazla önem atfetmelerini sağladığı düşünülmektedir. Hem benlik saygısı düzeyinin hem de mizah yoluyla başa çıkma eğiliminin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyona atfedilen önem üzerinde katkısı olduğu düşünülmekte, ancak problem çözüme yaratıcı fikirlerin, alternatiflerin üretilmesini kolaylaştırması ve motivasyonu artırması bağlamında, mizah yoluyla başa çıkmanın katkısının, benlik saygısının katkısından daha güçlü olacağı öngörülmektedir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, araştırmanın hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

H1: Mizah yoluyla başa çıkma eğiliminin, benlik saygısına nazaran, liderin entelektüel uyarım becerilerine atfedilen önem üzerinde daha güçlü olumlu katkısı vardır.

H2: Mizah yoluyla başa çıkma eğiliminin, benlik saygısına nazaran, liderin ilham verici motivasyon becerilerine atfedilen önem üzerinde daha güçlü olumlu katkısı vardır.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini İstanbul'da bir vakıf üniversitesinde öğrenim gören 375 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların % 38,67'si erkek, % 61,33'ü kadındır. Çalışmaya katılanların % 84'ü Psikoloji bölümünde öğrenim görmektedir. Katılımcıların % 29'u birinci sınıf, % 27'si ikinci sınıf, % 24'ü üçüncü sınıf ve % 20'si son sınıf öğrencisidir. Katılımcıların yaş ortalamaları 20,62'dir (ss=2,52). Uygulanan ankette araştırmanın amacı belirtilmiş, verilen yanıtların gizli tutulacağı, yalnızca araştırmacı tarafından görüleceği ve araştırmacı tarafından sürdürülen bilimsel çalışmaya veri sağlamak amacıyla kullanılacağı bildirilmiştir. Anket 378 kişiye uygulanmış, 3 anket çeşitli sebeplerle çalışmaya dahil edilmemiş ve 375 anket değerlendirmeye alınmıştır.

2.2. Ölçme Araçları

Ölçeği kullanılmıştır ($\alpha=.79$). Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, 63 maddeden oluşmakta ve birbirinden bağımsız olarak kullanılabilen 12 alt ölçeği bulunmaktadır. Bu çalışmada 10 maddeden oluşan ve 4'lü Likert tipinde olan "benlik saygısı" alt ölçeği kullanılmıştır. Dörtlü Likert tipi derecelendirmenin kullanıldığı ölçekte yer alan 1.,2.,4.,6. ve 7. maddeler tersten puanlanmaktadır. Çalışmada yanıt seçenekleri puan arttıkça benlik saygısı düzeyi artacak şekilde düzenlenmiştir. Ölçek Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı orijinal ölçek için 0.80 olarak tespit edilmiş; Türkçe uyarlama çalışmaları içinse elde edilen güvenilirlik katsayısı 0.75 olarak bildirilmiştir.

Mizah yoluyla başa çıkmayı ölçmek üzere, stresli durumlar karşısında mizahın bir başa çıkma stratejisi olarak ne derece kullanıldığını belirleyen Mizah Yoluyla Başa Çıkma Ölçeği (Martin ve Lefcourt, 1983) kullanılmıştır ($\alpha=.71$). Dörtlü Likert tipi derecelendirmenin kullanıldığı ölçek, toplam 7 maddeden oluşmaktadır. Yükselen puanlar bireyin stres karşısında mizahı bir başa çıkma stratejisi olarak kullandığına işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayılarının .60 ila .70 arasında değiştiği bildirilmiştir. Yerlikaya (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan ölçeğin güvenilirlik katsayısı .67 olarak bildirilmiştir.

Dönüşümcü liderliği ölçmek için Bass ve Avolio (1995) tarafından geliştirilen Çok Faktörlü Liderlik Anketi'nden yararlanılmıştır. Ölçeğin dönüşümcü liderlik algılarını ölçen boyutu, idealleştirilmiş etki (8madde), bireysel ilgi (4 madde), entelektüel uyarım (4 madde), ilham verici motivasyon (4 madde) olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında, entelektüel uyarım ($\alpha=.82$) ve ilham verici motivasyon ($\alpha=.81$) boyutlarını ölçen 8 madde kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların ilgili maddeye atfettikleri önemin derecesini tespit etmek üzere, her bir maddeyi ne derece önemli gördüklerini belirtmeleri istenmiştir. "Hiç önemli değil" seçeneğinden "çok önemli" seçeneğine uzanan beşli Likert tipi derecelendirmenin kullanıldığı Çok Faktörlü Liderlik ölçeği, araştırmacılar tarafından birçok ülkede ve örgütte uygulanarak geliştirilmiştir (Tracey ve Hinkin, 1998). Karip (1998) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek, Türkiye'de farklı örneklem gruplarıyla yapılan çalışmalarda da (Erturgut, 2007; Korkmaz, 2005, 2007) kullanılmış ve ölçeğe ilişkin yüksek güvenilirlik değerleri bildirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma değişkenlerine ait ortalamalar, standart sapmalar ve değişkenler arası ilişkiler Tablo 1'de yer almaktadır. Buna göre, benlik saygısı (ort= 3.01, ss=.46) ile mizah yoluyla başa çıkma eğilimi (ort=3.04, ss=.59) ortalamalarının birbirine yakın olduğu ve aralarında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.25$) görülmektedir. Aynı şekilde entelektüel uyarım atfedilen önem (ort.=3.99, ss=.75) ile ilham verici motivasyona atfedilen önem de (ort.=3.98, ss=.66) birbirine yakındır. Entelektüel uyarım ile benlik saygısı ($r=.26$) ve mizah yoluyla başa çıkma ($r=.32$) arasında pozitif yönde ve anlamlı; ilham verici motivasyon ile benlik saygısı ($r=.26$) ve mizah yoluyla başa çıkma ($r=.31$) arasında da yine pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

Tablo 1. Betimleyici İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişkiler

	χ	ss	1	2	3	4
1.Benlik Saygısı	3.01	.46		.249**	.261**	.256**
2.Mizah Yoluyla Başa Çıkma	3.04	.59			.321**	.311**
3.Entelektüel Uyarıma A.Ö.	3.99	.75				.707**
4.İlham Verici Motivasyona A.Ö.	3.98	.66				

**p < .01 ; A.Ö.: Atfedilen Önem

Araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla regresyon analizi uygulanmıştır. Öncelikle benlik saygısı ve mizah yoluyla başa çıkmanın entelektüel uyarıma atfedilen önem üzerindeki katkıları incelenmiş ve sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Birinci aşamada benlik saygısının entelektüel uyarıma atfedilen önem üzerinde olumlu katkısının ($\beta=.26$; $p<.001$) olduğu belirlenmiştir. İkinci aşamada mizah yoluyla başa çıkma eğilimi analize dahil edilmiş ve entelektüel uyarıma atfedilen önem üzerindeki olumlu katkısının ($\beta=.27$; $p<.001$) benlik saygısının katkısından ($\beta=.19$, $p<.001$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Benlik saygısı ve mizah yoluyla başa çıkmanın entelektüel uyarıma atfedilen önem üzerindeki katkıları

		Entelektüel Uyarıma Atfedilen Önem	
		β	t
1	Benlik Saygısı	.26	5.23***
	R ²		.07
	Düz. R ²		.07
	F		27.32***
2	Benlik Saygısı	.19	3.89***
	Mizah Yoluyla Başa Çıkma	.27	5.48***
	R ²		.14
	Düz. R ²		.13
	F		29.73***

*** $p<.001$

Araştırmanın ikinci hipotezini test etmek üzere benlik saygısı ve mizah yoluyla başa çıkmanın ilham verici motivasyona atfedilen önem üzerindeki katkıları incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3’de verilmiştir.

Birinci aşamada benlik saygısının ilham verici motivasyona atfedilen önem üzerinde olumlu katkısının ($\beta=.26$; $p<.001$) olduğu belirlenmiştir. İkinci aşamada mizah yoluyla başa çıkma eğilimi analize dahil edilmiş ve ilham verici motivasyona atfedilen önem üzerindeki olumlu katkısının ($\beta=.26$; $p<.001$) benlik saygısının katkısından ($\beta=.19$, $p<.001$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Benlik saygısı ve mizah yoluyla başa çıkmanın ilham verici motivasyona atfedilen önem üzerindeki katkıları

		İlham Verici Motivasyona Atfedilen Önem	
		β	t
1	Benlik Saygısı	.26	5.11***
	R ²		.07
	Düz. R ²		.06
	F		26.08***
2	Benlik Saygısı	.19	3.80***
	Mizah Yoluyla Başa Çıkma	.26	5.28***
	R ²		.13
	Düz. R ²		.13
	F		27.92***

*** $p<.001$

SONUÇ

Bu araştırmada, benlik saygısının ve mizah yoluyla başa çıkmanın, liderin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon becerilerine atfedilen önem üzerindeki katkıları incelenmiş, yapılan analizler sonucunda, mizah yoluyla başa çıkma eğiliminin, liderin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon becerilerine atfedilen önem üzerinde, benlik saygısından daha fazla katkısı bulunduğu tespit edilmiştir. Wang vd. (2018) yaptıkları meta-analiz çalışmasında, liderin fiili davranışları ile takipçilerinin bu davranışları algılayışları arasında farklar olduğunu ve bunun lider-üye etkileşimini şekillendirmekle kalmayıp, liderin sonraki davranışlarını belirlemede de etkili olabileceğini ortaya koymuşlardır. Takipçilerin kişisel özellikleri ile ortaya çıkan farklı ihtiyaç ve beklentiler, liderlik davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu noktadan hareketle, liderin davranışlarına atfedilen önem dereceleri arasındaki farklar belirleyici bir unsur olarak görülmekte, çalışma kapsamında katılımcıların liderin davranışlarına atfettikleri önemin temel alınması, takipçilerin liderden beklentilerini şekillendirecek faktörlerin incelenmesi bakımından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, dönüşümcü liderliğin entelektüel uyarım ve ilham verici motivasyon boyutlarının, bireysel ilgi ve idealleştirilmiş etki boyutlarından farklı etkiler yaratabileceği düşünülmekte (Toufaili, 2018), bu bağlamda ayrıca incelenmesi yararlı görülmektedir.

Entelektüel uyarım, lider takipçilerini sorunları yeniden çerçevelemeye, eski konulara yeni bakış açıları getirmeye teşvik ettiğinde gerçekleşmektedir (Bass, 1985). Bu teşvik, onlara problem çözme ve yaratıcılık yönünde destek sağlamaktadır. Sánchez-Cardona vd. (2018), yaptıkları çalışmada, liderin entelektüel uyarım davranışlarının, üyelerde, katılımlarına değer verildiği ve gelişmelerinin önemsendiği algısı yarattığını ve pozitif duygulanıma katkı sağladığını ortaya koymuşlardır. Entelektüel uyarım sayesinde lider üyelerini, kendi potansiyellerinin üzerine çıkmaya, sınırlarını zorlamaya, yeni yollar denemeye cesaretlendirmektedir. Bireyin yeni ve farklı bakış açıları geliştirme cesareti ise, mizah ile ilişkilendirilmekte, mizahı kullanan bireylerin, yolunda gitmeyen işleri daha az önemsedikleri ve yeniliklere daha açık oldukları ifade edilmektedir (Capps, 2008). Bir sorun ya da çözülmesi gereken bir problem ortaya çıktığında, mizah yoluyla başa çıkma eğilimi olan birey, duygu ve düşüncelerinin farklı bileşimleriyle oluşturduğu hayal gücünü kullanarak yaratıcı alternatifler oluşturabilmektedir (Capps, 2005). Başka bir deyişle, mizah yoluyla başa çıkma bireyleri, sorunları yeniden çerçevelemeye, yeni bakış açıları getirmeye daha yatkın kılmaktadır. Bu bağlamda, mizah yoluyla başa çıkma eğilimi olan bireylerin entelektüel uyarıma daha fazla önem atfetmeleri doğal görünmektedir. Diğer yandan, benlik saygısının bireyin olası riskler karşısındaki tutumuyla ilişkisi bulunmakta, benlik saygısı düzeyinin düşük olması durumunda birey, başaramama olasılığında endişe ederek, yeni yollar denemekten kaçınmaktadır (Baumeister vd. 1989; Tice, 1993). Başka bir deyişle, benlik saygısı düzeyi yüksek olan bireylerin yeni alternatifler deneme eğiliminin daha fazla olması beklenmektedir. Ancak, alternatif oluşturma ve farklı yollar deneme hususundaki yaratıcılık ve girişimler söz konusu olduğunda, yolunda gitmeyen işleri daha az önemseyebilme becerisi bağlamında, mizah yoluyla başa çıkma eğilimi benlik saygısından daha fazla etki yaratmaktadır. Araştırma bulguları da bu öngörüğü destekler yöndedir.

İlham verici motivasyon, lider takipçilerinin zihninde, arzu edilen gelecek ve bu geleceğe nasıl ulaşılacağı hakkında bir resim oluşturabildiğinde gerçekleşir (Bass, 1999). Bu doğrultuda lider üyeleri, zihinlerinde gelecekteki hedeflere dair imajlar oluşturmak için çabalamaya sevk etmektedir (Densten, 2002). Zihinsel imajların oluşturulması yaratıcılık ile ilişkili görülmektedir. Mesmer-Magnus vd. (2012) yaptıkları meta-analiz çalışmasında mizahın yaratıcılık üzerinde güçlü pozitif katkıları olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, mizahı kullanmaya eğilimli bireylerin, geleceğe dair hedefler hayal etmeye daha yatkın oldukları söylenebilmektedir. Diğer yandan, benlik saygısı ile yaratıcılık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmakta (Deng ve Zhang, 2011), bu ilişkide, yüksek benlik saygısının içsel motivasyonu sürdürmedeki katkısının rol oynadığı görülmektedir (Amabile ve Pillemer, 2012). Holmes (2007), yaptığı çalışmada, mizah kullanımının iş hedeflerine ulaşmada çalışanların motivasyonunu önemli ölçüde artırdığını belirtmiştir. Liderin ulaşılması istenen hedeflere dair çalışanların zihninde oluşturmaya çalıştığı imajların, çalışanın hayal gücünden bağımsız olamayacağı düşünülmektedir. Hayal etme, yaratıcılık için önemli bir araçtır (Gaut, 2003). Yaratıcı bireylerin, geleceğe dair zihinlerinde bir takım imajlar oluşturmaya daha yatkın olmaları beklenmektedir. Mizahın birçok alanda hayal gücü ile ilişkisi olduğu görülmektedir (Morreall, 1997). Mizah kullanımına eğilimli bireyler, geleceğe dair arzulanan hedeflerin hayal edilmesine daha yatkın olabilmekte, bu bağlamda, liderin bu yöndeki

girişimlerine daha fazla önem atfedebilmektedirler. Gelecek hedeflerinin hayal edilmesi hususundaki bu yatkınlık, benlik saygısından daha güçlü bir etki sağlayabilmektedir. Araştırma bulgularının bu değerlendirmelerle tutarlı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

Bu araştırma, kesitsel bir çalışma olarak planlanmış ve kolayda örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, genelleme ya da neden-sonuç ilişkisine dair çıkarımlar yapılması bakımından kısıtları bulunmaktadır. Diğer yandan, mizahla ilgili çalışmalar, mizahın işlevi ve katkılarının tam ve net olarak anlaşılabilmesi için henüz yeterli değildir. Bu bağlamda çalışmanın, mizahın zihinsel esneklik, motivasyon ve geleceğe yönelme hususunda taşıdığı önemin anlaşılması bakımından alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecekte benzer çalışmaların farklı ve geniş örneklemelerle yapılması mizahın işlevselliğinin irdelenmesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abel, M. H. (2002). Humor, Stres and coping strategies. *Humor: International Journal of Humor Research*, 15 (4): 365-381.
- Amabile, T. M. ve Pillemer, J. (2012). Perspectives on the social psychology of creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 46(1), 3-15.
- Avolio, B. J. , Bass, B. M. ve Jung, D. (1999). Reexamining the components of transformational and transactional leadership using the multifactor leadership questionnaire. *Journal of Organizational and Occupational Psychology*, 72, 441-462.
- Avolio, B. J. , Walumbwa, F. O. ve Weber, T. J. (2009). Leadership: Current theories, research, and future directions. *Annual Review of Psychology*, 60, 421-449.
- BarNir, A. , Watson, W. E. ve Hutchins, H. M. (2011). Mediation and moderated mediation in the relationship among role models, self-efficacy, entrepreneurial career intention, and gender. *Journal of Applied Social Psychology*, 41(2), 270-297.
- Bass, B.M. (1985). *Leadership and Performance Beyond Expectations*. New York: The Free Press.
- Bass, B. M. (1999). Two decades of research and development in transformational leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 8(1), 9-32.
- Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (1995). *MLQ Multifactor Leadership Questionnaire, Leader Form, Rater Form, and Scoring*. Palo Alto, California: Mind Garden.
- Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (1994). *Improving Organisational Effectiveness Through Transformational Leadership*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Bass, B. M. , Avolio, B. J. , Jung, D. I. ve Berson, Y. (2003). Predicting unit performance by assessing transformational and transactional leadership. *Journal of Applied Psychology*, 88(2), 207-218.
- Baumeister, R. F. , Tice, D. M. ve Hutton, D. G. (1989). Self-Presentational motivations and personality differences in self-esteem. *Journal of Personality*, 57, 547-579.
- Brown, M. E. , Trevino, L. K. ve Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 117-134.
- Buunk, A. P. , Peiró, J. M. ve Griffioen, C. (2007). A positive role model may stimulate career- oriented behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(7), 1489-1500.
- Capps, D. (2005). *A Time To Laugh: The Religion Of Humor*. New York: Continuum.
- Capps, D. (2008). *Laughter Ever After: Ministry Of Good Humor*. Danver: Chalice Press.
- Conger, J. A. ve Hunt, J. G. (1999). Overview charismatic and transformational leadership: taking stock of the present and future. *Leadership Quarterly*, 10 (2), 121-127.

- Conger, J.A. ve Kanungo, R.N. (1987). Toward a behavioral theory of charismatic leadership in organizational settings. *Academy of Management Review*, 12 (4), 637-47.
- Cooper, C. D. J. (2005). Just joking around? Employee humor expression as an ingratiation behavior. *Academy of Management Review*, 30, 765-776.
- Cooper, C. (2008). Elucidating the bonds of workplace humor: A relational process model. *Human Relations*, 61(8), 1087-1115.
- Çuhadaroğlu F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Decker, W.H. ve Rotondo, D.M. (2001). Relationships among gender, type of humor, and perceived leader effectiveness. *Journal of Managerial Issues*, 13(4), 450-65.
- Deng, X. P. ve Zhang, X. K. (2011). Understanding the relationship between self-esteem and creativity: A meta-analysis. *Advances in Psychological Science*, 19(5), 645-651.
- Densten, I. L. (2002). Clarifying inspirational motivation and its relationship to extra effort. *Leadership & Organization Development Journal*, 23, 40-44.
- Dvir, T. , Eden,D. , Avolio, B. J. ve Shamir, B. (2002). Impact of transformational leadership on follower development and performance: a field experiment. *Academy of Management Journal*, 45(4), 735-744.
- Erturgut, R. (2007). *Dönüştürücü Liderlik ve Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları Arasındaki İlişki: Ulusal Kalite Ödülü Almış Olan Kamu Örgütlerinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Fenigstein, A. (1979). Self-consciousness, self-attention and social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 75-105.
- Gaut, B. (2003). *Creativity and Imagination*. Gaut B. ve Livingston P. (Ed.). The Creation of Art. Cambridge: Cambridge University Press, 148-173.
- Geyer, A.L.J. ve Steyrer, J.M. (1998). Transformational leadership and objective performance in banks. *Applied Psychology: An International Review*, 47(3), 397-420.
- Gkorezis, P. , Hatzithomas, L. ve Petridou, E. (2011). The impact of leader's humor on employees psychological empowerment: The moderating role of tenure. *Journal of Managerial Issues*, 23 (1), 83-95.
- Henman, L. D. (2001). Humor as a coping mechanism: Lessons from POWs. *Humor: International Journal of Humor Research*, 14 (1), 83-94.
- Heppner, P. P. , Reeder, B. L., ve Larson, L. M. (1983). Cognitive variables associated with personal problem-solving appraisal: implications for counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 30(4), 537-545.
- Hiller, N. J., DeChurch, L. A., Murase, T. ve Doty, D. (2011). Searching for outcomes of leadership: a 25-year review. *Journal of Management*, 37(4), 1137-1177.
- Holmes, J. (2006). Sharing a laugh: Pragmatic aspects of humor and gender in the workplace. *Journal of Pragmatics*, 38, 26-50.
- Holmes, J. (2007). Making humor work: Creativity on the job. *Applied Linguistics*, 28, 518-537.
- Judge, T.A. ve Piccolo, R.F. (2004). Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity. *Journal of Applied Psychology*, 89, 755-768.
- Karip, E. (1998). Dönüşümcü Liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3(16), 443-465.
- Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14, 1-26.

- Kirkpatrick, S. A. ve Locke, E. A. (1996). Direct and indirect effects of three core charismatic leadership components on performance and attitudes. *Journal of Applied Psychology*, 81(1), 36-51.
- Korkmaz, M. (2005). Duyguların ve liderlik stillerinin öğretmenlerin performansı üzerinde etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (43), 401-422.
- Korkmaz, M. (2007). Örgütsel sağlık üzerinde liderlik stillerinin etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 49, 57-91.
- Kuiper, N. A. , McKenzie, S. D. ve Belanger, K. A. (1995). Cognitive appraisals and individual differences in sense of humor: Motivational and affective implications. *Personality and Individual Differences*, 19 (3), 359-372.
- Lazarus, R.S. ve Folkman, S. (1984). *Coping and Adaptation*. Gentry. W.D. (Ed.). The Handbook of Behavioral Medicine. New York: Guilford, 282–325.
- Lussier, B, Gregoire, Y. ve Vachon, M. A. (2017). The role of humor usage on creativity, trust and performance in business relationships: An analysis of the salesperson-customer dyad. *Industrial Marketing Management*, 65, 168-181.
- Martin, R. A. (1996). The situational humor response questionnaire (SHRQ) and coping humor scale (CHS): A decade of research findings. *Humor: International Journal of Humor Research*, 9(3/4), 251–272.
- Martin, R. A. ve Lefcourt, H. M. (1983). Sense of humor as a moderator of the relation between stressors and moods. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 1313-1324.
- Mesmer-Magnus, J. , Glew, D. J.,ve Viswesvaran, C. (2012). A meta-analysis of positive humor in the workplace, *Journal of Managerial Psychology*, 27, 155–190.
- Morreall, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. Çev. K. Aysevener ve Ş. Soyer. İstanbul: İris Yayıncılık.
- Nunes, I.R. , Jose, H. ve Capelas, M.L. (2018). Grieving with humor: A correlational study on sense of humor and professional grief in palliative care nurses. *Holistic Nursing Practice*, 32(2), 98–106.
- Podsakoff, P.M. , MacKenzie, S. B., Paine, J. B. ve Bachrach, D. G. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research. *Journal of Management*, 26, 513–563.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and The Adolescent Self-Image*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ryan R.L. ve Deci E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist*, 55 (1), 68–78.
- Sánchez-Cardona, I., Salanova, M. ve Llorens-Gumbau, S. (2018). Leadership intellectual stimulation and team learning: The mediating role of team positive affect. *Universitas Psychologica*, 17(1), 1-16.
- Subramanian, S. ve Subramanian, A. (1995). Reference group influence on innovation adoption behaviour: Incorporating comparative and normative referents. *European Advances in Consumer Research*, 2, 14-18.
- Thorsen, J., Powell, F., Sarmany-Schuller, I. ve Hampes, W. (1997). Psychological health and sense of humor. *Journal of Clinical Psychology*, 53, 605-619.
- Tice, D. M. (1993). *The Social Motivations of People With Low Self-Esteem*. Baumeister R. F. (Ed.). Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-Regard. New York: Plenum Press.
- Toufaily, B. E. (2018). The influence of subjective factors on the development of the transformational style of leadership. *Review of International Comparative Management*, 19(2), 124-135.
- Tracey, J. B. ve Hinkin, T. R. (1998). Transformational leadership or effective managerial practices? *Group & Organization Management*, 23(3), 220–236.

- Turner, N., Barling, J., Epitropaki, O., Butcher, V. ve Milner, C. (2002). Transformational leadership and moral reasoning. *Journal of Applied Psychology*, 87(2), 304–311.
- Wang, G. , Van Iddekinge, C. H. , Zhang, L. ve Bishoff, J. (2018). Meta-analytic and primary investigations of the role of followers in ratings of leadership behavior in organizations. *Journal of Applied Psychology*, 104(1), 70-106.
- Witte, H. D. (2005). Job Insecurity: Review of The International Literature on Definitions Prevalence, Antecedents and Consequences. *SA Journal of Industrial Psychology*, 31 (4), 1-6.
- Van Knippenberg, D. ve Sitkin, S.B. (2013). A critical assessment of charismatic transformational leadership research: Back to the drawing board?. *The Academy of Management Annals*, 7(1), 1-60.
- Yerlikaya, E. E. (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Mizah Tarzları ile Algılanan Stres, Kaygı ve Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yukl, G. (1998). *Leadership in Organizations*. New Jersey: PrenticeHall.

Çağdaş Sanatta Sanatçının İmtiyazında Olan Renkler: Klein Mavisi Ve Vantablack Proprietary Colors Of Artists In Contemporary Art: Klein Blue And Vantablack

Doç. Dr. Mehtap BİNGÖL^{1*}
Doç. Dr. Naile ÇEVİK

Pages: 48-64

Doi: 10.21733/ibad.582003

¹ Ankara Hacı Bayram Veli University,
TURKEY, mehtap.bingol@hbv.edu.tr

² Ankara Hacı Bayram Veli University,
TURKEY, naile.cevik@hbv.edu.tr

*Corresponding Author

ABSTRACT

The color, which shows its existence with light, is one of the most important materials of the artist's original expression in addition to being the primary element of art. The color perception, which can contain very different meanings in different cultures, strengthens the communication between the members of a society and reveals its existence apart from other nations, and thus can create a system of common values. It is known that colors cause various definitions of art in the history of art as well as having psychological effects in people's interpretation of life. This study evaluates Yves Klein's patent acquisition for the formula of blue color which he invented. The study also focuses on Anish Kapoor's purchase of all artistic uses of Vantablack which is a coating material invented by the British manufacturers for scientific, military and security purposes and can absorb almost all lights. While Klein blue was perceived to have an indisputable pioneering quality, Kapoor received negative criticism when he laid claims of the Vantablack material without by sharing it with other artists. The study includes definition and history of color as well as detailed examination of the Klein Blue and Kapoor's Vantablack materials. The study will also include the discussions on whether colours are proprietary to artists. The study will also analyze the monochrome works of Yves Klein and Anish Kapoor with blue and black respectively in terms of both form and content.

Keywords: Contemporary Art, Color, Klein Blue, Vantablack, Anish Kapoor.

GİRİŞ

Bu araştırma kapsamında rengin ya da farklı malzemelerin sanattaki önemi değerlendirilmektedir. 17. yüzyıldan günümüze değin, renk üzerine gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar, sanatçıların da dikkatini çekmiş, eserlerinde ele alınmıştır. İzleyicilerin beklentilerini karşılama kaygısı ile bu gelişmeler geçmişte sanatçıların üretimlerine yansımaya da, 19. yüzyıla birlikte eserlerde renk kuramlarının çok çeşitli etkileri görülmekte ve günümüzde de bu etkiler yine farklı biçimlerde ve anlamlandırmalarda karşımıza çıkmaktadır.

Sanatta bilimsel çalışmalardan önce renk ve ışık olarak iki ayrı kavram düşünülmekteydi. Sanatçılar, rengi nesnenin bir özelliği sayarak, rengin açık-koyu değerlerini kullanarak ışığı yansıtmaya çalışmaktaydılar. Sir Isaac Newton, ışığı, matematiksel verilerle ve rakamlarla ifade ederek, rengin kaynağı olarak tanımladıktan sonra sanatla bilimin yolu renk konusunda kesişmiştir. Newton'un ışığın kırılımı ile rengin meydana geldiği keşfinin ardından özellikle 19. yy.'da Johann Wolfgang von Goethe, Thomas Young, David Brewster, Michel Eugene Chevreul, Von Helmholtz, Ogden Nicholas, Karl Ewald Konstantin Hering, Itten ve Albers gibi bilim insanları ve sanatçılar renk ile ilgili çeşitli teoriler geliştirerek incelemeler yapmışlardır. Sanatçılar, ışığın etkisiyle rengin değişmesi üzerine doğadaki farklı renkleri yorumlamışlar, bilim insanları ise ışığı araştırarak, ışıktan yola çıkarak renklerin oluşumunu incelemişlerdir (Avcı, 2014, s. 54; Tokdil, 2016, s. 549).

17. yüzyılda sanat geleneğinden ötürü renk alanındaki bilimsel gelişmeler sanattaki yansımaları hemen yakalayamamıştır. Genellikle ressam, gün ışığının farklı tonlarının farkında olsalar bile, izleyicilerin beğenileri doğrultusunda kahverengi ve mavinin tonları ile resimlerini tamamlamayı uygun görmüşlerdir (Gombrich, 1992: 64-65; akt: Avcı, 2014: 55). 19. yy.'ın başlarında John Constable, doğadaki açık-koyu etkileri palet taşıyarak canlı renk kullanım girişiminde bulunmuştur. Constable'ın doğa gözlemlerini içeren parlak yeşil gibi renklerin girdiği çalışmalarında boyalarıyla ışığı yakalayıp duyularını aktarması sanatta renk algısına yönelik yeni bir dönemin başlayacağını habercisi olmuştur (Avcı, 2014, s. 56).

1666 yılında Newton, karanlık bir odaya ince bir delikten geçen beyaz ışığı cam bir prizmaya yansıtmış ve beyaz ışığın renk tayflarına ayrıldığını gözlemlemiştir. Ardından tüm renkleri birbirine karıştırarak tekrar beyaz ışığı elde etmiş, sonrasında ise tamamlayıcı renkleri de çalışmasına ekleyerek ilk renk diyagramını ortaya koymuştur. Goethe'e ise prizmadan yansıyan ışık karşı duvara yansıtıldığında değil de hemen yanına düşecek şekilde ayarlandığında ortada beyaz bir bant oluşmaktadır ve bu bandın her iki yanında da mavi ve sarı renk belirmektedir. Bu durumu kökensel belirme olarak adlandıran Goethe için ana renkler, aydınlığa en yakın olan renk olan sarı ve karanlığa en yakın renk olan mavidir. Ona göre bu iki rengin karışımından diğer renkler elde edilebilir. David Brewster, 'Renk Görme Teorisi'nde kırmızı, sarı ve mavi olarak üç temel ışık rengi bulunduğunu ve bu renklerin değişik oranlarda karıştırıldığında diğer ışık renkleri oluşturabileceğini kabul etmiştir (Per, 2012, s. 19'dan akt: Tokdil, 2016, s. 549; Seçkin ve Savacı, 2000, s. 2'den akt: Tokdil, 2016, s. 550; Çağlarca, 1993, s. 16'dan akt: Avcı, 2014, s. 59). Young ise, deneylerinde kırmızı ve yeşil ışık karışımının sarı olduğunu gördüğünden kırmızı, yeşil ve mavi-mor karışımıyla diğer spektral renklerin oluşabileceğini ve bu üç rengin karışımıyla da beyazın oluşacağını ortaya koymuştur (Akdeniz, 1982, s. 33'den akt: Avcı, 2014, s. 59). Chevreul, Helmholtz ve Rood'un geliştirdikleri "Eşzamanlı Renk Kontrastları Yasası"nda, renkler arasındaki yoğunluk, tür ve ışık değişikliğe uğramaktadır. Işık miktarı aynı olan yeşil ve kırmızı renk yan yana geldiklerinde renk yoğunluklarında artış görülmektedir. Renkler karşılıklı olarak birbirlerini güçlendirmektedir. Boya olarak karıştırıldıklarında ise birbirlerini nötrleşmeye doğru götürürler (Avcı, 2014, s. 60).

"Itten, renkler üzerine incelemeler yapmış, renkleri tamamlayıcılık ve karşıtlayıcılık ilkesi doğrultusunda kontrastlık özelliklerine ayırmıştır. Bu karşıtlık ilkeleri; renklerin kendi aralarındaki kontrast, açık-koyu kontrast, sıcak-soğuk kontrast, tamamlayıcı kontrast, eşzamanlı kontrast, öznitelik kontrastı ve ağırlık alanı kontrastı oluştururken, siyah-beyaz açık-koyu kontrastını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda renk değerlerinin de kendi aralarında açık-koyu kontrastı oluşturduğunu belirten Itten renk teorisine göre, mor ve sarının birlikteliği en güçlü etkiye sahiptir. Sarı, kırmızı, turuncu ve mavi, yeşil, mor kendi aralarında sıcak-soğuk kontrastı oluştururken, renk çemberinde karşılıklı gelen renkler tamamlayıcı kontrast olarak adlandırılmaktadır. Uzun süre bakılan bir rengin eşzamanlı olarak tamamlayıcı rengi görmesi eşzamanlı kontrast olarak tanımlanırken, sağır ve bulanık rengin ışıklı ve doygun renge karşıtlığı öznitelik kontrastını yaratmaktadır. Son olarak yeşil ve kırmızının eşit parlaklık ve doygunluk derecelerine sahip olduğundan dolayı kapladıkları yüzey alanlarının birbirine eşit olmasına

karşılık, sarı ve mor rengin farklı yüzey alanlarında verilmesi gerekliliği ağırlık alanı kontrastını ortaya çıkarmaktadır” (Itten, 1970, s. 33-60’dan akt: Tokdil, 2016, s. 550-551).

Empresyonistler ve Post Empresyonistler, kontrastlık ve eşzamanlı kontrastlık yasalarını renk kullanımlarına aktararak doğadaki ışığı resim yüzeyine renk olarak yansıtmışlardır. Doğada meydana gelen optik oluşumlar resim yüzeyinde görülmektedir (Tunalı, 1983, s. 53-54’dan akt; Avcı, 2014, s. 61). Neo-Empresyonistler, tamamlayıcı renk çiftlerini Chevreul’un yetmiş iki bölümlü renk diyagramına göre seçerek kullanmaktalardı. Onların kullandıkları renkler, mora çalan bir kırmızının yanına daha fazla sarı içeren bir sarıyı yerleştirerek ya da turuncuya yakın bir kırmızının yanına maviye yakın bir yeşil olarak seçilmekteydi (Serullaz, 1983, s. 22-23’dan akt; Avcı, 2014, s. 62). Neo-Empresyonistler, renk alanlarını noktacıklara dönüştürerek yeni bir resim tekniği ortaya koymuşlardır. Noktacılık (pointillism) adı ile anılan bu teknikle eser veren Georges Seurat, Paul Signac, Camille Pissarro gibi sanatçılar, renk teorilerine başvurarak yeni bir doğal etkiye ulaşmışlardır. Fransız Orphik Roberet Delaunay 1905-1907 yılları arasında yine eş zamanlı kontrastlık ilkesi doğrultusunda çalışmalar yapmış, bilimsel renk düşüncesini biçim ve hareket illüzyonu da ekleyerek geliştirmiştir. Hareket, renklerin kendi aralarında farklı ölçülerdeki kontrastlık ilişkisinden doğmaktadır. Renklerin etkileşimi, hareket ve derinlik hissi oluşturmaktadır. Bilimsel bilgilerle hareket, derinlik ve titreşim etkilerini Op sanatçıları da kullanmışlardır. Renk, çizgi ve soyut biçimlerle optik etkinin gerçekleşmesine odaklanan sanatçılara Rudolf Arnheim’in 1954 basımlı kitabı, Art and Perception: A Psychology of the Creative Eye (Sanat ve Yanılsama: Yaratıcı Gözün Psikolojisi) algı yanılsaması konusunda kaynaklık etmiştir (Avcı, 2014, s. 62-64).

Bilim insanları ve sanatçılar, renk ile ilgili çeşitli teoriler geliştirmiş ya da birbirinden farklı deneysel süreçlerde renge ilişkin bakış açıları ortaya koymuşlardır. Tüm bu gelişmeler ışığında sanatta farklı anlatım biçimleri görülmüş, renk sanatçının ana malzemesi olarak somuttan soyuta geçen süreçte etkili bir ifade dili olmuştur. 1945 sonrası ise renk, nesnelerin konumlarını, doğadaki yerini ya da ışıkla ve göz ile ilgili alanlarını yansıtmaktan öte, sanatçının içsel dünyasını dışavurmaya yönelik bir girişime dönüşmüştür. “Klee için renk; (...) doğrudan insanın evrenle bütünleştiği yerde meydana gelir ve ruhsal etkilerinde, görünen evrene de ışık tutar” (Yıldırım, 2009, s. 44’dan akt: Tokdil, 2016, s. 555). Bu noktadan sonra ve günümüzde de renk artık sanatçının özeline ait, onun uygulaması ile yeni anlamlara dönüşebilen bir yapıdadır.

Çalışmada, bir sanatçının herhangi bir rengin tüm kullanım haklarına sahip olması durumu, Yves Klein’in Uluslararası Klein Mavisini ile, Anish Kapoor’un ise Vantablack ile gerçekleştirdiği çalışmalar üzerinden çözümlenmektedir. Sanatçının malzeme seçimi eserinin görünürlüğünü, anlamını ve kalıcılığını ya da geçiciliğini belirleyen en kritik noktadır. Bu duruma örnek olarak Long, Kiefer gibi daha birçok sanatçının eserlerinde kullandığı malzemeler ve bu malzemelerin sanatsal içeriğe katkıları verilebilir. Arazi sanatında eser üreten sanatçılar, çoğu zaman fotoğraflayarak belgeledikleri çalışmalarını doğanın akışına bırakmışlar ve zaman içerisinde yerleştirmeler doğada yok olmuşlardır. İngiliz heykaltarş Richard Long, dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleştirdiği yürüyüşlerini belgelemek üzere doğaya taşlar, ağaç dalları ya da yosunlar ekleyerek hareket, zaman gibi kavramlar arasındaki ilişkilere odaklanan yerleştirmelerinde doğaya kendinden bir çizgi/iz bırakmakta ve eserinin kalıcılığına dair herhangi bir amaç gütmemektedir. Bu nedenle doğanın kendi içerisinde var olan ve zamanla rüzgar, yağmur gibi doğal sebeplerle kaybolabilecek, hiçbir zaman satın alınamayacak malzemeleri seçerek kendi yaşamı ve yaşadığı an’ları adeta belgelemektedir.

Anselm Kiefer’in 2007’de Paris, Grand Palais mekanındaki “Falling Stars” yerleştirmesi, çeşitli malzemelerin bir arada kullanıldığı disiplinlerarası bir anlatım dili oluşturmaktadır. Kiefer’in 1995 yılında yapmış olduğu resimlerine verdiği isim “Falling Star”tır. Falling Stars, tıpkı insan gibi evrendeki yıldızların da doğum ve ölümünü anlatan bir durumdur. Kiefer’e göre, yıldızlar patladıklarında yıkıntıları evrene toz parçacıkları halinde yayılmakta ve bu parçalanmış maddeler tekrar bir araya gelerek yeni yıldız formları oluşturmaktadır. Falling Stars, Kiefer için evrenin hayatını anlatan bir seridir. Grand Palais mekânsal verileri üzerinden incelendiğinde yapıt, beton, metal, çeşitli inşaat malzemeleri kullanılarak gerçekleştirilmiş yığın halinde yıkılan bir mekanı anlatan bir görsele dönüşmektedir. Kiefer’in yaşamındaki savaşın izlerini yansıtabilen bu çalışma ayrıca İzleyicilerin algılarında yıkıma dair yeni kodlar inşa etmektedir. Kiefer’in yerleştirmesinde Grand Palais bir evren, yere yığılmış demirler, tozlar, atıklar ya da betonlar ise yok olan yıldızlardan geriye kalan parçalardır. Bu parçalar tekrar birleşerek yeni yıldız formlarına dönüşecektir (Özçelik, 2015, s. 475-476). Bu anlamda sanatçının malzeme seçimi, kavramsal içeriği olanca açıklığıyla ortaya koyabilmektedir. Malzemeler her ne kadar sıradan, bilindik

malzeme olursa olsun, çalışmanın içeriği ile bütünleşen ve izleyici üzerinde bırakılmak istenen tüm duyguları etkili bir şekilde verebilen bir yapıya kavuşmaktadır.

Görsel 1: Anselm Kiefer, “Falling Stars”, 2007, Grand Palais.

YVES KLEIN VE ULUSLARARASI KLEIN MAVİSİ

Boşluğun batı sanatındaki en önemli temsilcilerinden olan Yves Klein, 1928’de Fransa’nın Nice şehrinde dünyaya gelmiştir. Klein’in annesi ve babası da ressamdır. 1962 yılında 34 yaşında vefat eden Klein, renklerin gücüne olan inancı sayesinde Batı sanatının yönünü değiştirmiştir. Max Heindel’in ‘La Cosmogonie des Rose-Croix’ adlı kitabı, mistisizme ilgi duyan Klein için oldukça etkileyicidir ve sanatçı Heindel’in yazdıkları doğrultusunda eserler üretmeye başlar. Klein’in sanat hayatındaki önemli başlangıçlar arasında Heindel’in kitabı dışında arkadaşlarının da etkisi oldukça önemlidir. Arkadaşları olan Pascal ve Armand ile Nice sahillerinde yaptıkları gezini sırasında üçü dünyayı üçe bölmeye karar verirler. Hayal gücü geniş olan bu üç arkadaş, dünyayı bölüşmüşlerdir. Paskal, havayı; Armand toprağı ve zeytinlikleri alırken Klein ise gökyüzünü ve uzayı sahiplenirken, gökyüzüne imza attığını ileri sürmüştür. Bu haliyle gökyüzünü anlamlandırarak maviliğini kendi sanatına ait bir efsaneye dönüştürmüştür (SookeDaily, 2014: Url 1; Url 3).

Klein, 1958 yılındaki 30. Doğum gününde annesinin kendisine hediye ettiği Hava ve Düşler (Air and Dreams) adlı kitaptan oldukça etkilenmiştir. Klein, temel imgelemeleri uzmanlıkla yorumlayan Gaston Bachelard’ın “Başlangıçta hiçbir şey yoktu, sonra derin bir hiçbir şey varoldu, daha sonra mavi bir derinlik varoldu” sözlerini sıklıkla alıntılamıştır. Aynı şekilde Gaston Bachelard’ın diğer bir kitabı olan “Ateşin Psikanalizi (The Psychoanalysis of Fire)”nin de Klein’in ateş resim ve heykellerine ilham kaynağı olduğu düşünülebilir (Karmel; Url 2).

1955 yılında Paris’te monokrom eserleri ile ilk sergisini açmıştır. Klein sergilerinde gösteriler yapmayı seven bir ressamdır. 1957 yılındaki bir sergisinde 1001 adet uçan balonla sergisinin duyurusunu yapmıştır. 1956’da Nis’te renklerle deney yaparken kendine özgü yeni bir mavi ton elde etmiştir. 1957 yılında birbirine özdeş 11 mavi tuvali ile Milano’da bir sergi açmış ve Klein, bu sergisine “Monokrom Propozisyonlar (Mavi Dönem)” adını vererek izleyiciyi, kendisi ile Picasso’yu karşılaştırmaya zorlamıştır. 1960 yılında kendine özgü mavisinin, Uluslararası Klein Mavisini (IKB-‘International Klein Blue) ismi ile patentini almıştır. IKB ile boyadığı her çalışmasını “Mavi Devrim” olarak nitelendirmiştir. Yves Klein’in soyut çalışmaları, kimileri için 2. Dünya Savaşı sonrası duyguları yansıtan dışavurumcu resimlerin bir reddi, kimileri için ise, derinliği olmayan ve boşluk odaklı çalışmaları nükleer soykırım tehdidinin bir dışavurumu niteliğindedir. Bir diğer bakış açısı ise, Hristiyanlıkta resimlerde mavi rengin ölümsüzlük ve tanrısalılığı simgelemesinden ötürü, Klein’in resimlerinin IKB rengi ile ruhaniliği yansıttığı görüşüdür (SookeDaily, 2014: Url 1; Karmel; Url 2).

Görsel 2: Yves Klein Çalışmalarından Örnek Görseller

Klein için mavi renk, gökyüzünün özgürlüğünün bir sembolü olduğu için, mavi ton ile çalıştığı eserleri ise fiziksel ve zihinsel özgürlüğü sembolize eden monokromatik çalışmalardır. Klein'in eserlerindeki bu mavi rengin patenti sanatçıya aittir. Sanatçı saflığa ve özgürlüğe ulaşan yolculuğunda Bachelard'ın "Hava ve Düşler" kitabından alıntılar yaparak açıklamalar getirmektedir. İnsan, mavi havanın içerisinde, dünyanın en uzak düşlere açık olduğunu farkederek, işte o noktada hayat gerçek derinliğini kazanır, önce hiçlik, sonra bu hiçliğin bir derinliği ve daha sonra da mavinin sonsuzluğu vardır. Bu anlamlandırma ile 1958 yılında Galerie Iris Clert'te gerçekleştirdiği "The Void" sergisinde boşluğu izleyiciye sunmaktadır. Sergiye 3500 kişiyi davet ederek, izleyicilere galerinin beyaza boyalı boş duvarlarını sunan Klein, boşluğa duyduğu hayranlığı gözler önüne sermiş ve bir anlamda bu sergi onun Judo ve Zen gibi Uzakdoğu felsefesine duyduğu ilginin de bir manifestosu olmuştur. Y. Klein galeriyi sanatın kendisi olarak ele almış ve sanat adına metafiziksel bir alan yaratmıştır (Karmel; Url 2; Url 3; Boyraz ve Cantürk, 2013, s. 130).

Klein, Japonya'da ileri derecede judo eğitimi aldıktan sonra Fransız Judo Birliği'nin Japonya'dan alınan bir dereceyi kabul etmediğini öğrenmesinin ardından ressam olarak yaşamını devam ettirme kararı almıştır. 1955 yılında açtığı özel sergi, sanat eleştirmeni Pierre Restany'nin ilgisini çekmiş ve sanat tüccarı Colette Allendy'den Klein'in resimlerini görmesini istemiştir. Klein'in halka açık ilk sergisi 1956 Şubat'ında Allendy'nin galerisine gerçekleşmiştir. İkinci sergisi 1957 yılında Milano Galleria Apollinaire'de açılmış, aynı yıl Paris ve Düsseldorf'ta da sergileri açılmıştır. 1958'de Almanya'da yeni opera binasının duvarlarına resimler yapması için seçilmiştir (Karmel; Url 2).

1958 yılında sanatçının doğal süngerlerle de çalıştığı görülmektedir. Sanatçı, süngerlerin rengi soğurma ve depolama özelliğinden etkilenerek, tuvalin yüzeyinde dokusal özelliklerini de kullanarak fırçanın yerine kullanmıştır. Klein, bir yüzey üzerinde monokrom renk etkisi ile farklı denemeler gerçekleştirmiştir. Bir judo uzmanı olan sanatçı vücudun fiziksel ve ruhsal enerjinin merkezi olduğuna inanmıştır. Bu sebeptendir ki çıplak bedenlere boya sürerek enerjinin de doğrudan tuval yüzeyine geçmesini sağlamak istemiştir. Klein'in çalışmalarında beden, sünger gibi çeşitli araçlar fırça yerine kullanılmış, bu teknik hem içerik hem de biçimlerdeki farklı doku oluşumları için alternatif uygulamalara dönüşmüştür. Klein, 1960 yılında Paris'te "Mavi Çağda Antropometrilere" adlı sergisinde üç çıplak kadın modelin kendi vücutlarına Klein mavisini ile boya sürerek tuval üzerine bedenlerini bastırmalarını istemiştir. Canlı fırçalar olarak adlandırdığı modellerin bedenlerinin boş beyaz tuvaler üzerinde vücut baskılarını alan Klein, bu etkinliği ile sanat tarihine adını yazdırmıştır. Modeller vücutlarını Klein'in ultramarin mavi boyasıyla boyadıktan sonra yerde duran büyük ebatlı kağıt üzerine izdüşümlerini bırakmışlar, değişik yükseklikteki basamaklardan duvardaki kağıda çarparak boya izlerini aktarmışlardır. Vücutlarındaki tüm devinim kağıt yüzeyine aktarılır. Bu sırada Klein'in bestesi olan monoton senfonisi bir grup müzisyen tarafından çalınmaktadır. 20 dakikalık tek nota müziği ve 20 dakikalık sessizlik ve bu sırada gösterinin önemli bir başka tarafı ise tüm bu yaşananların fotoğrafçılar tarafından belgelenmesidir (SookeDaily, 2014: Url 1; (Karmel; Url 2; Url 3). Boşluğun fazlasıyla kendini hissettirdiği eserlerinde IKB rengi ile sonsuzluk duygusu uyandırmaktadır.

Görsel 3: Yves Klein, Antropometri Çalışmalarından Örnekler

Sanatçı, yaklaşık 150 antropometri¹ (insan vücudunun boyutları ile ilgili) çalışmalarında genellikle kendi evrensel yerçekimsizlik bakışını sıra dışı biçimlerde kullanarak uçan bedenlere yer vermiştir. Sanatçının Der Sprungins Leere (Boşluğa Atlayış, 1960) adlı foto-montaj çalışması ise bu yerçekimsiz kavrayışa önemli bir örnek niteliğindedir. İnsan bedeninin boyanarak kağıt ya da tuval bezi yüzeyine baskı alan sanatçı'nın yapıtları Avrupa'daki soyutlama çalışmalarından kopuşu ön plana çıkarırken, eserlerinde rastlantısallıktan ziyade beden ritmik hareketlerine yönelik, dinamik lekeleri hedeflemektedir (Url 3).

Görsel 4: Yves Klein, Der Sprungins Leere, 1960.

Klein mavisi, gündüz vakti gökyüzü rengi değil, Paris'in yaz gecelerinin saati dokuzu gösterirken gökyüzünün aldığı batan günün enerjisini yansıtan bir mavidir. Klein'in mavi monokromları, Van Gogh'un Yıldızlı Gece tablosundaki kinetik enerji kadar güçlü bir yoğunluğa sahiptir. Klein'in mavi rengine özel megalomanisi, 1958 tarihinde Amerika başkanı Dwight D. Eisenhower'a yazdığı mektupta Fransız hükümetini devirmesini, böylelikle Fransız halkı için "Mavi Devrim"i başlatabileceğini yazması ile anlaşılmaktadır. Klein'in en dikkat çeken yöntemi monokromatik resimlerinin bütün görsel alanı ele geçiriyor gibi görünmesidir. Bu yöntemi, ışığın kırılmasının neden olduğu dalganmayı taklit edercesine, resim yüzeyindeki içeriye doğru çizilen dokusal özelliklerle ve eserlerinin köşeleri ve kenarlarındaki renkleri yumuşatarak gerçekleştirmiştir (Karmel; Url 2).

"Yeni Gerçekçi sanatçılar, malzeme tercihlerinde hazır nesnelere yöneldikleri gibi işlevsel olmayan "ham" nesnelere de yönelmişlerdir. Bu nesnelere bazen endüstriyel malzemeler olabileceği gibi bazen de organik kökenli materyaller olmuştur. Yves Klein kendi çalışmaları için hazırladığı ve bir günlük niteliği taşıyan notlarında sünger gibi farklı nitelikli malzemeleri tercih edebileceğini açıkça belirtmiştir (Weitemeier). Y. Klein ve diğerlerinin yaptığı gibi süngerden çaydanlığa, eski otomobillerden saman parçalarına kadar pek çok nesne, sanatçıların elinde bir tüp boyaya dönüşmektedir. Fransız köklere sahip bir performans sanatçısı olan Yves Klein kendi

¹ Antropometri: insanölçüm, antropometrik: insanölçümsel (Türkçe Tıp Dili Kurulu, 2006: 16)

döneminde yaşanan karmaşa içinde, kadın vücutlarıyla boyadığı tuvalerden, alev makineleri ile tutuşturduğu panolara, “Uluslararası Klein Mavis”i olarak adlandırdığı mavi monokrom çalışmalardan sünger heykellere kadar oldukça geniş bir portfolio’ya sahip olmuştur...Y. Klein gerçekliği kendine mal etmekte ve temel enerji ile kendi varlığı arasında bir iletişim kurmaya çalışmaktadır (Germaner)” (Boyras ve Cantürk, 2013, s. 129-130).

Görsel 5: Yves Klein.

6 Haziran 1962 yılında kalp krizi geçirek hayatını yitiren Klein’in ultramarin ağırlıklı mavis monokrom eserlerinde yeni bir sanat anlayışını başlatarak dünya sanat tarihinin yönünü değiştirmiştir. Mavinin bu tonu, onun için maddiyattan çok uzaktadır. Saf laciverdi reçine ile karıştırarak elde ettiği bu özel renkle gerçekleştirdiği yapıtlarına birbirinden çok farklı fiyatlar biçerek sanat tacirlerinin dengelerini sarsmıştır. Genel olarak sanatı tüm beklentilerden arındırarak sanatın bağımsızlığını ilan etmiştir. Mavi renk, Klein için her ne kadar gökyüzünün sonsuzluğun, yerçekimsizliğin, bağımsızlığın sembolü olsa da bir başkası için öfke uyandırabilecek bir renge dönüşebilir ((Karmel; Url 2; Url 4).

“Gök Tanrı dinine inana Türkler için gök mavidir. Şamanlar ululuğu temsil eden mavi rengi gök kelimesiyle adlandırmışlardır. Ancak gök rengi aynı zamanda yeşili de karşılar (Kafalı, 1996: 50). Asya kültürlerinde, Moğol ve Türk boylarındaki efsanelerde mavi kurt ve mavi aslan önemli bir yer tutar. Moğol-Türk mitolojisinde mavi aslan ve kaplanlar, Altay boyunun atası sayılan Tangri’nin gücünü sembolize eder. Tangri Altaylar’da dağların üzerindeki mavi göklerin, mutlak hakimiyetin sembolüydü (Chevailier ve Gherbrant, 1996: 103). Gök ve su insanlık tarihinde kutsal sayılmıştır. Mavi renk sonsuzluğu, türeyişi, emniyet ve huzuru telkin eder ve sınırlar için kırmızının aksine huzur verir. Aynı zamanda mavi renk dostluk, sadakat, vefa, aydınlık, temizlik ve ruhanilik sembolüdür... Mavi renk, suyu, gökyüzünü ve erkekliliği simgeleyen renktir” (Mazlum, 2011, s. 133).

Derek Jarman, Klein mavisini HIV ile mücadelesinin bir metaforu haline getirmiştir. Blue 1993, İngiliz ressam ve film yapımcısı Derek Jarman’ın, mavinin renginin tek bir statik çekimini seslendiren ve müzikal bir film müziği olan bir çalışmasıdır. Jarman, değişmeyen mavi bir ekran görselinde 'Uluslararası Klein Mavis'i' rengini kullanarak Yves Klein'in (1928–1962) boşluğun ve önemsizlik bölgelerinin çağrışımına doğrudan atıfta bulunur.

Blue filminde, Klein’in mavisini kullanarak perdeyi monokrom olarak izleyiciye sunar, yetmiş dokuz dakikalık film boyunca tek görüntü masmavi perdedir. Arka planda Jarman’ın metinlerinden konuşmalar ve müzik yer alır. Blue'nun doğuşu, doğrudan Klein’in boyama ve temel felsefesiyle ilgili olan bir filmde tasarlandığı 1987 yılına kadar uzanır. Jarman’ın ilk önerisi keşfedilebilecek uzun metrajlı bir film içindir. Film, gelişimin bu çok erken evresinde bile, daima Klein’in hikayesini anlatacak bir film müziğiyle tamamlanmış, projelendirilmiş bir Uluslararası Klein Mavi ekran olarak düşünülmüştür. 1992’nin sonunda Jarman, bir kez daha Mavi’ye döndüğünde, imgelemsiz bir mavi ekranla, boşluğun hayranlık uyandıran görüntüsüne odaklanır. Jarman, hastalığı sırasında ona verilen ilaçların etkisiyle dünyayı mavi bir filtrenin gerisinden görmekte ve görme yetisini kaybetmektedir. Monokrom görüntü eşliğinde Eric Satie gibi sanatçıların müzikleri eşliğinde Jarman’ın bu deneyimi kişiselleşir ve çağdaş sinemanın en samimi ve zor eserleri arasında sayılabilir. Film renk, boşluk ve hastalığı üzerine bir meditasyon olmuştur. AIDS hastalığına yakalanan Jarman için mavi, tek renkli bir simyadır, kişilikten etkili bir kurtuluştur, sessizliği ifade eder. Bir mezar taşıdır belki de ölümün

rengidir. Sınırsız büyük bir çalışmanın parçasıdır, özgürlük peyzajının mavisidir (Jarman 1987, Peake 1999'dan alıntı, Wilson; Url 5; Url 4).

Görsel 6: Derek Jarman 1942–1994, 35mm film shown as video, high definition, colour and sound, Duration: 79min, Presented by Tate Patrons 2014

ANISH KAPOOR VE SANAT ANLAYIŞI

1954 yılı Hindistan'ın Maharashtra eyaletinin başkenti olan Mumbai şehrinde dünyaya gelen Anish Kapoor, yarı Hindu yarı Yahudi kökenli olup, 1970'lerin başında sanat eğitimi almak üzere Londra'ya taşınır. Hornsey College of Art ve Chelsea School of Art'ta eğitim alan Kapoor, 1970'lerin sonu için heykel anlayışında yeni ufuklar açmış, renk, hacim, espas ve ölçek gibi öğeler üzerine yaptığı araştırmalarıyla heykel alanında yeni bir anlatım dili yaratmıştır. Kültürel öğeler onun çalışmalarının önemli bir öğesini oluştursa da kendisi tek bir milliyet ile tanımlanmaktan kaçınmaktadır. Eserlerinde hem doğudan hem de modern sanat kültüründen etkilere rastlanmaktadır. Disiplinlerarası çalışmalarıyla resim, heykel ve mekanı birleştirerek an'a yönelik zamansal gerçekliği aramaktadır (Ötgün, 2009, s. 60-61; Url 6; Url 7).

İlk kişisel sergisini Paris'te Partice Alexandre'da açmıştır. Uluslararası alanda birçok çalışma yapan Kapoor Londra'da Tate Modern Sanat Müzesi, Hayward Galerisi, Fransa'da CAPC "Musée d'art Contemporain", Amerika'da Boston Çağdaş Sanat Enstitüsü ve Viyana'da "MAK-Österreichisches Museum für angewandte Kunst/Gegenwartskunst" gibi birçok önemli çağdaş sanat müzesinde kişisel sergiler açmıştır. 1982 yılında Liverpool Walker Art Gallery'nin sanatçısı olan Anish Kapoor, aynı yıl Paris Bienali'nde Britanya'yı Stephen Farthing ve Bill Woodrom ile temsil etmiştir. 1990 yılında 44. Venedik Bienali'nde İngiltere'yi temsil etmiş ve burada "Premio Duemila" ödülüne layık bulunmuştur. 1991'de prestijli Turner Ödülü'nü kazanmıştır. . 1997'de "Honorary Fellowship" ödülünü almıştır. 2000 yılında Premio Ödülü'nü kazanmıştır (Url 6; Url 7).

Heykellerinde özellikle kültürel bağlarla ilişkili konulara yer vermektedir. Özellikle Hindistan'a özgü geleneksel öğelere eserlerinde yer veren sanatçı batı ve doğu kültürlerinin bir sentezi ile yapıtlarını ortaya çıkarmaktadır. Eserlerinde genellikle kırmızı ve mavi renk kullanımı dikkat çekmektedir. Ayrıca metalik parlaklık da yapıtlarının da kullandığı önemli bir malzemedir. Dikkat çekici yapıtları genellikle tek renkli ve parlak çalışmalardır. Enstalasyonlarında çoğunlukla zıtlıklar üzerine kurulu kavramlar çerçevesinde dolaşan sanatçının tercih ettiği konular, varlık-yokluk, olmak-olmamak, yer-yersizlik gibi konulardır. en önemli çalışmaları arasında 1992 yılında Documenta IX binasında sergilediği 'Descent into Limbo'(Araf'a Düşüş) bulunmaktadır. Kapoor'un, ünlü İtalyan yazar Dante'nin İlahi Komedi adlı kitabından yola çıkarak gerçekleştirdiği bu çalışması, Expo Seville Komisyonu tarafından 'Building for Void' (Geniş Yapı İşleri Ödülü) ödülünü almıştır. Aynı şekilde büyük bir ilgi uyandıran 1998 yapımlı devasa çalışması 'The Edge of the World II' (Dünyanın Kıyısı) oldukça dikkat çekmiştir (Url 7).

Görsel 7: Anish Kapoor, Descent into Limbo, 1992. Concrete and Stucco 600x600x600 cm. Documenta IX Kassel, Serralves, Porto, 2018

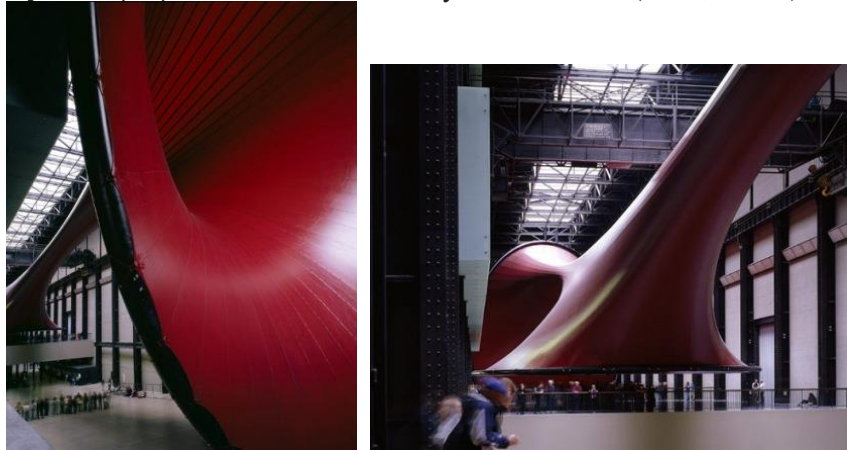
Kapoor'un 1985 yılına ait "Bir Dağ Olarak Anne" adlı yapıtında ana motif olarak kırmızı pigmentin kullanıldığı görülmektedir. Bilinçli bir şekilde tek bir renk kullanımına odaklanan sanatçının bu rengi seçmesinin sebebi ise psikolojik etkiyi vurgulu bir biçimde hissettirmek olabilir. "Kırmızı, Rönesans Avrupası'nda zenginliğin, gücün ve saygınlığın rengiydi. Kutsal resimlerde çoğunlukla saygın kişiler kırmızı giysilerle gösterilirdi. Kırmızının bir çok anlamı İbrani kültüründen türemiştir. İbranice'de "Adam" kırmızı demektir. Kimi zaman kırmızı kan, savaş ve erotik aşkla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca ihanet ve utanç verici bir hareketi simgeleyen "yüz kızarması"yla ilişkilendirilir" (Grenfield, 2008, s. 77-78; akt: Ötgün, 2009, s. 63). "Kırmızıya hem Roma'da hem de Doğu kültürlerinde mistik anlamlar yüklenirdi. Kırmızı kumaşın sağlığı koruduğuna inanılırdı. Kırmızının Hıristiyanlıkta hem olumlu hem de olumsuz anlamları vardır. Bu nedenle kırmızı "iki tarafı keskin kılıç" olarak algılanırdı. Kırmızı, "cehennem ateşinin rengi olarak, hem şeytansı hem de ilahi olanı simgeleyebiliyordu, bu özelliği Eski İbranilere ve büyük bir ihtimalle daha eskiye dayanıyordu. Eski Ahit'i okumuş olanların bileceği gibi, günahın kendisi kızıl renkteydi-ki bu neden bazı şehirlerde fahişelere kırmızı bir eşarp, rozet veya elbise giydirdiklerini; neden Yahudilere ve toplumdan dışlanan diğer kişilere kırmızı bir rozet takıldığını açıklıyor. Kırmızının günahla ilişkilendirilmesi Yeni Ahit'in zihinlerde sabitleştirdiği imgelerle daha da kalıcı bir hale geldi. Vahiyler Kitabı 'nda Deccal, baştan çıkarıcı Kızıl Kadın'ın yanında oynayan 'büyük kırmızı ejderha' olarak tasvir edilir, bu kızıl kadın da 'azizlerin ve şehitlerin kanyla sarhoş olan 'Babil'in Fahişesi'dir" (Grenfield, 2008, s. 82; akt. Ötgün, 2009, s. 63-64).

Görsel 8: Anish Kapoor, Bir Dağ Olarak Anne, 1985, tahta, tutkallı alçı ve toz boya, yerleştirme (140x275x105 cm), yükseklik 140 cm, Minneapolis, Walker Art Center.

Kapoor'un renkleri kullanırken simgesel özelliklerinden dolayı tercih ettiği söylenebilir. Kapoor'un büyük boyutlu çalışmalarının biçimsel özelliği olarak geometrik unsurlar yer almaktadır. Sanatçı, monokrom renklere odaklanarak görsel algının etkisini arttırmaya yönelik genellikle derinlik ve sonsuzluk duygularını uyandıran çalışmalar üretmektedir. Renk Kapoor'un anıtsal çalışmalarının neredeyse en önemli unsurlarından biridir. Siyah, beyaz, kırmızı, sarı ve mavi rengi sıklıkla kullanarak her bir rengin her farklı çalışmada simgesel anlamı değişebilir, yinelenebilir, izleyici üzerinde kişisel izler oluşturabilir ya da çok daha genel anlamlar ifade edebilir. Bu sebeptendir ki renk ve rengin neden olduğu parlaklık ya da matlık ilişkileri çalışmaya sonsuzluk bağlamında derin ve güçlü bir görsellik kazandırmaktadır.

2002 yılında sergilenen "Marsyas" isimli çalışması, bir 747 jumbo jetten daha büyüktür. Fiziksel ve psikolojik alana nüfuz eden esrareniz heykel biçimleriyle ünlü olan Kapoor'un yaratıcılığı ve çok yönlülüğü, heykellerinden, duvara veya yerdeki sahaya özgü müdahalelere, hem içeride hem de dış mekanda devasa kurulumlara kadar çeşitli çalışmalarla sonuçlanmıştır. Çalışmalarının teması olarak genellikle varlık ve yokluk, varlık ve var olmama, yer ve yer olmama ve katı ve maddi olmayan gibi zıtlıkları seçmiştir. Marsyas, bir adet PVC membran ile birleştirilmiş üç çelik halkadan oluşmaktadır. Bu üç sert çelik yapının, dikeyden yataya ve tekrar dikeyden dikey bir kayma ile beliren geometrisi, heykelin genel biçimini belirlemektedir. Kapoor'un bu çalışmasında, Türbin Salonunun göz korkutucu yüksekliğine meydan okuyabilmesinin tek yolunun paradoksal olarak uzunluğunu kullanmak olduğunu fark etmiştir. Uzaya, ortasında bir raf (köprü) bulunan dikdörtgen bir kutu olarak yaklaşır. İnsan ölçeği ve izleyicinin eserle ilişkisi onun düşüncesinin merkezinde yer almıştır. Çalışmanın uzunluğu 158 metre, yüksekliği ise 36 metredir ve neredeyse 10 tonun üzerinde çelik kullanılmıştır. Tate Modern'de ilk defa böylesine devasa bir geometrik tasarım sergilenmiştir. Eser, Yunan mitolojisinde tanrı Apollo tarafından canlı olarak ele geçirilen bir satir olan Marsyas'a atıfta bulunmaktadır. Heykelin koyu kırmızı rengi 'fiziksel, dünyevi, bedensel' olanı ortaya koymaktadır. Kapoor, bu çalışması için "Gökyüzünde vücut inşa etmek istedim" demiştir. Marsyas, izleyiciyi monokromatik bir renk alanına çeken mekansal algıyı değiştirmektedir. Heykelin tamamını tek bir yerden görmek mümkün olmamakla birlikte, bütünü inşa etmek için bırakılan ayrıık karşılaşmalar dizisi olarak deneyimlenmektedir (Url 7; Url 15).

Görsel 9: Anish Kapoor, Marsyas, 2002.

2004 tarihli “Cloud Gate” (Bulut Kapısı) çalışması ise Kapoor’un açık alanda ve Amerika’da sergilenen ilk çalışmasıdır. Chicago şehrinin merkezinde yer alan Millennium Parkı’na yerleştirilen eser, 110 ton çelikten yapılan eliptik tasarıma sahip yapıtı Kapoor, sıvı civadan esinlenerek yapmıştır. 20 metre uzunluğunda ve 10 metre yüksekliğindedir. Chicago’nun ünlü silüetini ve yukarıdaki bulutları yansıtan pürüzsüz bir şekilde cilalanmış paslanmaz çelik plakalardan oluşmaktadır. Ayna gibi parlayan bu eser, heykelin içine girenleri farklı şekillerde yansıtmakta ve çarpıcı görüntüler oluşturmaktadır. Chicago’nun sihri olarak adlandırılan bu eser, bu anlamda gezegenler arasında doğal bir birleşme sağlamıştır. Dünyanın birçok yerinde sergiler açan Kapoor’un bir çalışması İstanbul Modern’in düzenlediği “Çekim Merkezi” başlıklı sergide de yer almıştır (Url 7; Url 16).

Görsel 10: Anish Kapoor, “Cloud Gate”, 2004.

Anish Kapoor’un devasa ölçekli mekana özgü enstalasyonlarından biri olan 2008 yapımlı “Memory” isimli çalışması 2009 tarihinde Solomon R. Guggenheim Müzesi’nde sergilenmiştir. Hint asıllı Anish Kapoor’un bu enstalasyonu, Solomon R. Guggenheim Vakfı ve Deutsche Bank’ın Berlin’deki Deutsche Guggenheim Müzesi için birlikte yürüttükleri proje kapsamında önemli çağdaş sanatçılara ismarlanan “Deutsche Bank Serisi” adını alan proje serisinin on dördüncü çalışmasıdır. Anish Kapoor: Hatıra adlı heykel enstalasyonu projesi 2006 yılında Solomon R. Guggenheim Müzesi’nin Asya Sanatı Bölümü Baş Küratörü Alexandra Munroe tarafından başlatılmış ve Asya Sanatı Bölümü Yardımcı Küratörü Sandhini Poddar tarafından yönlendirilmiştir. Kapoor Berlin’deki Deutsche Guggenheim Müzesi ve New York’ta bulunan Solomon R. Guggenheim Müzesi gibi iki farklı sergi mekanı için tasarlanan sahaya özgü bir çalışmadır. Çalışma öncelikle 2008 yılının Kasım ayında Berlin’deki Guggenheim Müzesi’nde izleyiciye sunulmuştur. Deutsche Bank serisi kapsamında Guggenheim Müzesi Anish Kapoor’un “Memory” isimli eserini New York’ta sergilenmesi ise müzenin 50. Yıldönümü programının bir parçasını oluşturmuştur (Url 6; Url 7; Url 17).

Cor-Ten Çeliği’nden 154 levhadan oluşan 14.5 x 8.97 x 4.48 metre boyutlarındadır ve eser 24 ton ağırlığa ulaşmaktadır. Kapoor’un diğer çalışmalarında da olduğu gibi bu yerleştirilmesi de müze mekanının mimarisini adeta değiştirmektedir. Mekanı başkalaştırmaktadır. “Memory” eseri, müzeyi farklı izleme alanlarına bölmektedir. Belirli bir görme alanından eserin tümüne ulaşamayan izleyici, müze rampaları, asansör kabinleri gibi belirli izleme alanlarına bölünen müzenin farklı bölümlerinde ilerleyerek heykelin farklı parçalarını görebilmektedir. Böylelikle keşfe çıkan izleyici bir adım önce gezdiği aklında kalan bölümleri hatırlayacak ve belleğinde “Memory”nin özgün bir tasvirine ulaşacaktır. Bu anlamda etkili görseelliğinin yanısıra eser zihinsel bir heykel olma özelliği de taşımaktadır. Hafızanın paslanan bir dış yüzeyi bulunmaktadır. Heykelin Cor-Ten karoları, ışığın içeri girmesini önlemek için mükemmel şekilde üretilmiş ve içindeki karanlık ortam için gerekli koşulları yaratmıştır. Eserin kare açıklığı, bu sınırsız iç boşlukta bir görüşe izin vermektedir. Sınırsız karanlık, ziyaretçilerin eserin sınırlandırılmış dış yapısı hakkında ne bildiği ile çelişmektedir. Bilinen ile algılanan arasındaki bu çelişki, Kapoor’un ilgi duyduğu odaklarındandır. Pencerede ayrıca bir açıklıktan ziyade bir resim olarak okunabilecek iki boyutlu bir düzlem tanımlanmaktadır. Kapoor’un yapıtındaki bu resimli etkiye olan ilgisi, “Ben heykeltraş olarak çalışan bir ressamım” ifadesini en iyi şekilde yansıtmaktadır (Url 6; Url 7; Url 17).

Görsel 11: Anish Kapoor, "Memory", New York, Solomon R. Guggenheim Museum. 2008.

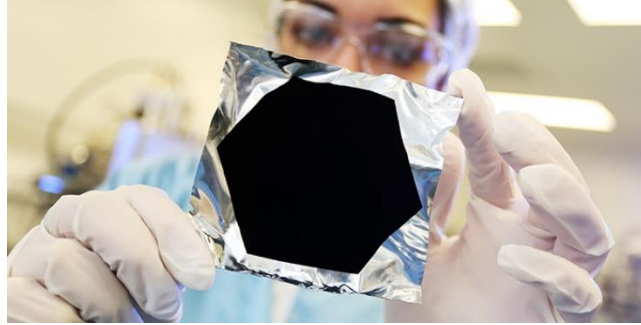

Görsel 12: Anish Kapoor, "Memory", Corten Çeliği, 14.5×8.97×4.48m.

Kapoor'un 1999 tarihli 35 m. yüksekliğinde olan parlak kırmızı renkteki bir zafer takı şeklinde ele alınan "Taratantara", 2001'deki Nottingham Playhouse'un bahçesinde sanatseverlerin ilgisine sunulan tamamen çelikten yapılmış, m. yüksekliğindeki 'Sky Mirror' (Gök Ayna) çalışması, 2002 tarihli "Marsyas", 2004 tarihli "Bulut Kapısı", 2006 tarihli "Gök Aynası" ve 2007 tarihli "Svayambh" gibi daha erken döneme ait mekâna özgü büyük boyutlu yerleştirmelerinde "Memory" gibi ölçülerdeki çarpıtmalar yoluyla uzamı algılamada yeni idrak yolları yaratmıştır (Url 6; Url 7).

ANISH KAPOOR VE VANTABLACK

2014 yılında İngiltere kökenli nanoteknoloji şirketi Surrey NanoSystems tarafından icat edilen, sonsuz bir boşluk hissi uyandıran Vantablack, ışığı çok büyük oranda soğurma özeliğine sahiptir. Işığı yalnızca % 0.035 oranında geri yansıttığından, kara deliklerden sonra en karanlık madde olarak bilinmektedir. Hiçbir boyut algılanmayan renk karşısında sonsuzluk, derinlik kavramları tam anlamıyla bir görsellikte kendini sergilemektedir (Url 9).

Görsel 13: Vantablack, buruşuk bir alüminyum folyonun üzerine yapıştırıldıktan sonra boyut algısı tamamen kaybolmaktadır.

"Vanta"nın açılımı, Vertically Aligned Nano Tube Arrays (Dikey Hizalanmış Nano Tüp Dizisi)'dir. Vantablack, her ne kadar boya ya da pigment olarak anılsa da S-VIS aslında Surrey NanoSystems şirketi tarafından icat edilmiş bir malzemedir. Pigmentin asıl olarak geliştirilme sebebi bilimsel çalışmalarda ve askeri alanlardaki maskeleyme özelliğidir. Uydular, kızılötesi, kameralar ve bilimsel araçlar gibi nesnelere karanlıkta etkili bir şekilde görünmez kılmak için kaplama yapmak amacıyla üst düzey askeri ve güvenlik amaçlıdır. Vantablack S-VIS de neredeyse hiç ışık yansıtmayan karbon nanotüplerden üretilmiştir. Böylelikle gizli uçakları gizleyebilmektedir. Karanlık malzemenin düz bir hat üzerine eşit aralıklarla dizilmiş milyarlarca yüksek boy oranlı karbon nanotüplerden (CNT) oluştuğu bilinmektedir. Saf karbon kaplama olan vantablack "düşük-sıcaklık karbon nanotüp büyüme süreci" adı verilen bir teknikte üretilmiştir. CNT'ler ile kaplanan modüller büyük ölçüde esneme

kabiliyetine sahip ve bükülmeye oldukça elverişlidir. Elastik yapılı formül malzemeyi çok dayanıklı kılmakta, aşırı şok ve titreşimli ortam koşullarında bile etkin kılmaktadır. Malzemenin -196°C'deki sıvı nitrojen içerisine daldırılmasından sonra 300°C sıcaklıktaki bir yüzeye alınmasıyla yapılan bir deneyde CNT'nin özelliklerinde neredeyse hiçbir değişiklik olmadığı gözlemlenmiştir. Bu yüksek dayanımının sonucu olarak dışarıya herhangi bir gaz çıkışı da olmamaktadır. Vantablack ayrıca süper hidrofobik özelliğe de sahiptir. Su içerisine daldırıldığında, optik karakteristiklerinden hiç biri etkilenmemektedir. Bu malzemenin kullanıldığı teleskoplarla en sönük yıldızlar daha net gözlemlenebilmektedir. Böyle boyalar yıldızlardan gelen ışığın yansımaları azaltmaktadır. NASA ve başka araştırma şirketleri de özellikle havacılık endüstrisi ve uzay teknolojilerinde kullanılmaya üzere vantablack gibi “süper siyah” malzemeler üzerinde araştırmalar yapmaktadırlar. Malzemenin nitelikleri, yapı mühendisliğinde düşük yansıtma ve yüksek emilim gerektiren alanlar için de oldukça cazip gelmektedir. *Bu maddenin, bilimsel olarak kullanıldığı alanlar oldukça fazladır.* Kaçak ışığın teleskoplara girmesinin önlenmesi, dünya ve uzayda kızılötesi kameraların verimlerinin artırılması, termal kamuflaj teknolojilerinin geliştirilmesi gibi birçok alanda kullanılan *vantablack*'i içeren ilk uydu ise Aralık 2015'te uzaya gönderilmiştir ((Url 9; Url 10; Hammoudi; Url 11; Özay, S: Url 13; Url 14).

Dünyanın en karanlık malzemesi olan Vantablack ile kaplı herhangi bir malzeme her ne kadar kırışık ya da engebeli olursa olsun üzerine yansıyan ışığın çoğunu soğurduğu için yüzeysel olarak düz, derin ve iki boyutlu algılanmaktadır (Özay, S: Url 13; Url 14).

Görsel 14: Vantablack

Kapoor uzun yıllar boyunca boşluk kavramıyla ilgilendiğinden bu pigmentin hikayesini okur okumaz sanatında kullanıp, boşluk formuna en yakın değerlendirmenin bir kara deliğe bakıldığında gerçekleşebileceği düşüncesiyle bu pigmente sahip olmak istemiş ve eserlerindeki o derin boşluğu en başarılı şekilde oluşturmayı planlamıştır. İçinde kaybolunabilecek kara bir deliği andıran, siyahın en siyah boya pigmenti olan Kapoor'un Vantablack rengi için sanatçı, İngiliz üreticiler NanoSystem ile iletişime geçmiş ve onlara bir işbirliği teklifinde bulunmuştur. *Öncelikli olarak bilimsel konularda kullanılan bu maddenin tüm kullanım haklarını satın alan Anish Kapoor'un ardından sanatsal anlamda da önemli bir anlama ulaşmış ve rengin bir kişiye ait olup olamayacağı konusu gündeme gelmiştir.* Kapoor, Vantablack rengin sanatta kullanım haklarını satın alarak tartışmalara sebep olmuş ve ahlaki bir öfke oluşturmuştur. Vantablack ile kaplanan üç boyutlu nesnelere, iki boyutlu yüzey özelliği göstermektedir. Malzemenin sanatta kullanımı konusunda ise popülist tartışmalar yaşanmıştır. Aslına bakılırsa sanatçılar eser üretmek için özel malzemeler kullanırlar. Bu özel malzemelere erişmek ise birçok sanatçı için mümkün olmayabilir. Çünkü maliyeti oldukça yüksek olan malzemelere ancak sponsoru olan ya da gerçekten varlıklı sayılı insanlar ulaşabilmektedir. Maddi olanaklara sahip olan sanatçılar, malzemelerini mi başkalarıyla paylaşıyorlar mı, yoksa eserlerinde kendilerine özel tekniklerle malzemeleri kullanıp izleyicilerle mi buluşturuyorlar? Sanatta malzemelerin kullanım biçimlerine bakıldığında da aslında sanatçıların kendilerine özel farklı malzeme kullanımları dikkat çekmektedir. Böylelikle sanatçının ismi ile eseri özdeşleşir ve sanattaki özgünlük, biriciklik anlamına kavuşur (Url 9; Url 10; Hammoudi; Url 11; Url 12).

1966 doğumlu İngiliz sanatçı Christian Furr, (1995 yılında resmen Kraliçe II. Elizabeth'n resmini yapmak üzere görevlendirilmiştir) Daily Mail'e yaptığı açıklamada, Vantablack renginin tüm sanatçıların kullanımına açık olması gerektiğini ifade etmiş, ayrıca Turner, Manet, Goya gibi sanatçıların kendilerine ait sanatsal siyahlarının olduğunu belirterek, yaratımın en doruğuna bu tür siyahlara sahip olunmadan da ulaşılabileceğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra siyah rengin tüm sanatçıların kullanımına

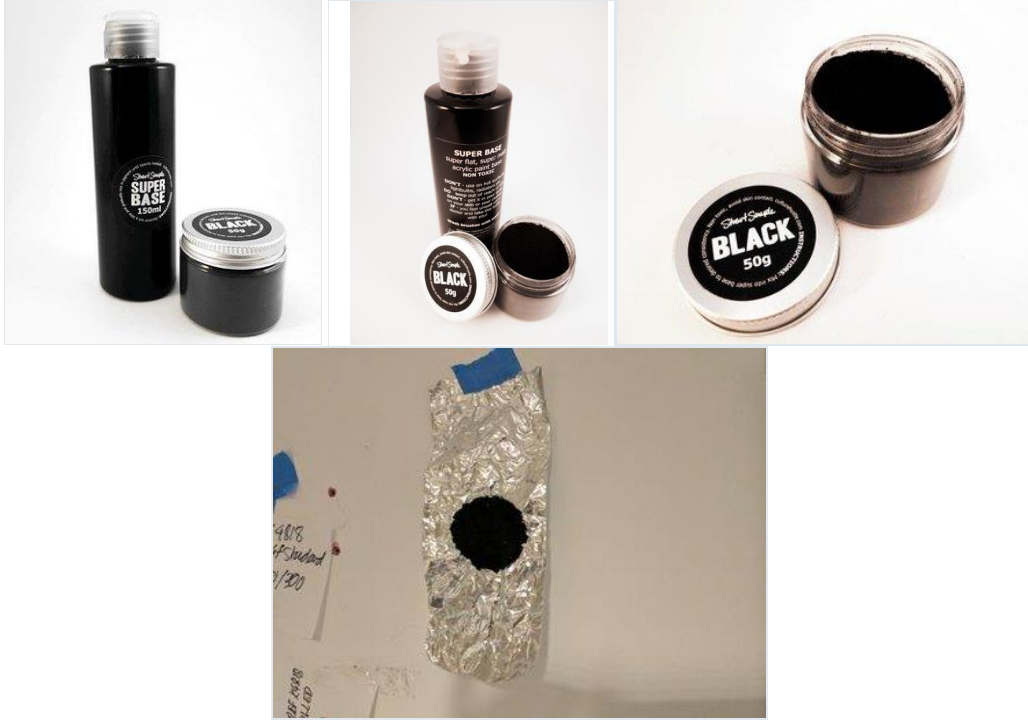
açık olmasının gerekliliğini ortaya koymuştur (Url 10). Sanat yaşamını Paris’te sürdüren sanatçı Utku Varlık, Anish Kapoor’un dünyanın en siyah rengini satın almasının sebebinin uzun yıllar “kuyu ve sonsuz derinlik” projeleriyle ilişkilendirmektedir. [Versailles](#) projesinde Kraliçe Marie Antoinette’e gönderme yapan heykel için 9 metrelik karanlık bir tünel kazılmıştır. Varlık’a göre, bunun gibi Vantablack’de Kapoor tarafından satın alınır ve bu sonsuz karanlık boya ile ürettiği eserleri görmeye sadece sanatseverler değil, sadece bu rengi görmek isteyenler de sergilerine daha büyük bir ilgi göstererek gidecek ve böylelikle izleyici sayısında büyük oranda artış görülecektir. Varlık ayrıca, Kapoor’un eserlerini üretme biçimini de değerlendirmektedir ve bu değerlendirme sadece Kapoor’a yönelik değil, 21. yüzyıldaki sanat anlayışına da genel bir bakış içermektedir. Varlık, sanatçının atölyesinde tek başına yaptığı sanatından, günümüzde sadece maketini tasarlayıp, oluşumunu firmalara, imalathanelere bıraktığı hatta sergilenme aşamasını dahi sponsorların gerçekleştirdiği yeni bir sanat anlayışının oluştuğunu dile getiren eleştirilerde bulunmaktadır (Url 9).

Kapoor, Vantablack renginin siyah değil de beyaz olsa idi bu kadar tartışmayı gündeme getirmeyeceğine inanmaktadır. Siyah’ın insanlar üzerinde psikolojik bir tarafı olduğunu savunan sanatçı, aslında en karanlık siyah’ın insanların kendi içlerinde taşıdıkları siyah olduğunu belirtir. Aynı şekilde bu psikolojik durumun kırmızı renk için de geçerli olduğuna inanarak, farklı nedenlerden ötürü kırmızı renk ile de çok sayıda eser üretmiştir (Url 10).

Kapoor’un sanatsal kullanım haklarını satın aldığı Vantablack renginin herkesin kullanımına açılmasını isteyen Stuart Semple’da magazinsel bir biçimde başka bir renk olan dünyanın en pembe pambesini oluşturup Kapoor ve onun yakınları dışında herkesin kullanımına açmıştır. Bu rengi satın almak isteyenler Kapoor ile uzaktan ya da yakından hiçbir ilişki içerisinde olmadığını belirtmek durumunda kalmışlardır. Semple, bu en pembe pambesinden sonra en sarının sarısı, en yeşilin yeşili ve yeni bir en siyah boya da üretmiştir. En yeşil yeşil ve en sarı sarı çok parlak ve fosforlu bir özelliğe sahip ve ışığı güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Daha iyi siyah boyası ise iki parçadan oluşan bir özelliğe sahiptir. Bir parçası ultra mat olan simsiyah bir pigment, diğer parçası ise pigmentin boyayı iyice özümseyebilmesini sağlayan akrilik bir bazdır. Bu iki malzeme karıştırılarak boyutsuz, oldukça mat bir siyah elde edilmektedir. Bu siyah neredeyse ışığı hiç yansıtmamaktadır, ekonomiktir ve herkesin kullanımına olanak tanımaktadır. Stuart Semple’in bu tutumu, Kapoor’un sanat dünyasındaki en siyah rengin kullanım haklarını satın almasına dikkat çekerek, olayı magazinsel bir boyuta da çekerek dikkat çekmiştir (Url 8).

Görsel 15: Stuart Semple, Green, Yellow. (Culture Hustle).

Görsel 16: : Stuart Semple, Black. (Culture Hustle).

SONUÇ

17. yüzyıldan günümüze bilimsel gelişmeler doğrultusunda renk konusunda oldukça farklı algılama biçimleri oluşmuş ve bu doğrultuda sanatçılar çalışmalarında renge ilişkin farklı bakış açıları sunarak özgün eserler ortaya koymuşlardır. Rengin sanatta bir malzeme olarak kullanımı, her bir sanatçının düşünce sisteminde değişiklik göstermekte ve böylelikle her bir renk yeni bir sanat eserinde farklı anlamlarda ve özlerde çözümlenmektedir. Özellikle güncel sanatta, gündelik nesnelerin sanatçıların kişisel yorumlarıyla çok farklı ifadelerle bürünmesi ile birlikte renkte aynı şekilde sanatta artık mutlak bir bilgi değildir. Sanatçıların özelinde değişken yapısı ile biçimselliği sonsuz bir içerikte yorumlanmaktadır. Bu şekilde bir rengin herhangi bir sanatçının özeline ait olup olmaması müzik sanatında kullanılan leitmotiv tekniğini hatırlatmaktadır. Müzikte leitmotiv'in bir fikri, karakteri, yeri veya duyguyu hatırlatması gibi, çağdaş sanat da renk olgusu da kullanıldığı yerde buna benzer bir şekilde çağrıştırılmak istenen duyguları veya fikirleri uyandırma amacı güdebilir. Çünkü gerçekte, her bir renk başka bir sanatçının elinde farklı anlamlarda ya da çok farklı kullanım biçimleri ile öne çıkmaktadır. Bu anlamda sanatta bir renk, böylelikle esasen sadece bir sanatçıya aittir. Bir rengin bir sanatçının kullanımına ait olması sanatın özgünlüğü çerçevesinde ele alındığında sadece gündemde olmak/kalmak ya da izleyici/alımlayıcı kitlesini arttırmak için gerçekleştirilmiş bir girişim olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Avcı, S. (2014). Bilimsel Renk Bilgisinin Resim Sanatındaki Yansımaları. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim

Dergisi. Kış, Sayı: 11, s. 53-67. ISSN: 1037-9840.

Boyras, B. ve Cantürk, A. (2013). Yeni Gerçekçilik Bağlamında Yves Klein ve Fernandez Arman'ın Boşluk ve Doluluk Sergileri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi III. Cilt 2, Sayı 3. s. 125-135.

Mazlum, Ö. (2011). Rengin Kültürel Çağrışımları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 31, Aralık. s. 125-138.

Ötgün, C. (2009). Eril ve Dişil Yapılanma: Bir Dağ Olarak Anne (Anish Kapoor). Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi. Sayı 3. s. 59-69. ISSN: 2149-6595.

Özçelik, S. M. ve Doğruer, E. N. (2015). Grand Palais 'Monumenta Serisi' ve Turbine Hall 'The Unilever

Serisi' Sergilerinden Çağdaş Sanatın Mekansal Algıyı Tersyüz Eden Yapıtları. Route Educational and Social Science Journal. Sayı. 2(4), Ekim. s. 470-492.
Tokdil, E. (2016). Renk Kuramları ve Andre Lhote Örneğinde Renk Algısına Fenomenolojik Yaklaşım.
İdil Dergisi, Cilt 5, Sayı 22, DOI: 10.7816/idil-05-22-03. s. 547- 568.

İnternet Kaynağı

Url 1: SookeDaily, 2014,

https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2014/10/141020_vert_cul_klein_mavisi Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 2: Pepe Karmel; <http://www.sanatatak.com/view/zero-sanatcilarini-yakindan-taniyalim-yves-klein> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 3: <http://www.lebriz.com/pages/lis.aspx?lang=TR§ionID=2&articleID=480&bhcp=1> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 4: <https://t24.com.tr/k24/yazi/sanem-sirer,1330> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 5: Andrew Wilson

November 2013 <https://www.tate.org.uk/art/artworks/jarman-blue-t14555> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 6: <http://www.lebrizbeta.com/pages/lis.aspx?lang=TR§ionID=1&articleID=601&bhcp=1> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 7: <http://lebriz.com/pages/lis.aspx?articleID=128§ionID=2&lang=TR&bhcp=1> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 8: <https://bigumigu.com/haber/anish-kapoor-a-yasakli-yeni-renkler-daha-iyi-siyah-en-sari-sari-en-yesil-yesil/> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 9: Şahin, Kıyak M. (14.04.2016). Dünyanın En Karası: Vantablack:

<http://www.sanatablog.com/dunyanin-en-karasi-vantablack/> Erişim Tarihi: 09.03.2019 (Merve Kıyak Şahin)

Url 10: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2016/sep/26/anish-kapoor-vantablack-art-architecture-exclusive-rights-to-the-blackest-black> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 11: Jazia Hammoudi, <http://artreport.com/anish-kapoor-vantablack-manufactured-moral-outrage/> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 12: <https://www.surreynanosystems.com/vantablack> Erişim Tarihi: 11.05.2019

Url 13: İbrahim Özyay Semerci, 28/10/2014.

<http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/vantablack-daha-siyahi-yok> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 14: <https://www.elektrikport.com/makale-detay/dunyanin-en-karanlik-malzemesi-vantablack/17445#ad-image-0> Erişim Tarihi: 09.03.2019

Url 15: <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/unilever-series/unilever-series-anish-kapoor-marsyas> Erişim Tarihi: 27.05.2019

Url 16:

https://www.chicago.gov/city/en/depts/dca/supp_info/chicago_s_publicartcloudgateinmillenniumpark.html Erişim Tarihi: 27.05.2019

Url 17: <https://www.guggenheim.org/exhibition/anish-kapoor-memory> Erişim Tarihi: 27.05.2019.

Url 18: <http://anishkapoor.com/128/memory> Erişim Tarihi: 27.05.2019.

Görsel Kaynakça

Görsel 1: <https://artjetset.files.wordpress.com/2007/12/anselmkeifer.jpg> Erişim Tarihi: 15.05.2019.

Görsel 2: SookeDaily, 2014,

https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2014/10/141020_vert_cul_klein_mavisi Erişim Tarihi: 09.03.2019.

Görsel 3: Pepe Karmel; <http://www.sanatatak.com/view/zero-sanatcilarini-yakindan-taniyalim-yves-klein> Erişim Tarihi: 09.03.2019.

Görsel 4: <http://www.yvesklein.de/jump.html> Erişim Tarihi: 02.05.2019

Görsel 5: <http://www.galerieomagh.com/artists/yves-klein/> Erişim Tarihi: 2.5.2019

Görsel 6: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/jarman-blue-t14555> Erişim Tarihi: 02.05.2019

Görsel 7: <http://anishkapoor.com/75/descent-into-limbo> Erişim Tarihi: 27.05.2019

Görsel 8: <http://www.sanatteorisi.net/sanatteorisi.asp?sayfa=Makaleler&icerik=Goster&id=4013> Erişim Tarihi: 27.05.2019.

Görsel 9: <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/unilever-series/unilever-series-anish-kapoor-marsyas> Erişim Tarihi: 27.05.2019.

Görsel 10:

https://www.chicago.gov/city/en/depts/dca/supp_info/chicago_s_publicartcloudgateinmillenniumpark.html Erişim Tarihi: 27.05.2019.

Görsel 11: <https://www.guggenheim.org/exhibition/anish-kapoor-memory> Erişim Tarihi: 27.05.2019.

Görsel 12: <http://anishkapoor.com/128/memory> Erişim Tarihi: 27.05.2019

Görsel 13: Şahin, Kıyak M. (14.04.2016). Dünyanın En Karası: Vantablack:

<http://www.sanatblog.com/dunyanin-en-karasi-vantablack/> Erişim Tarihi: 09.03.2019 (Merve Kıyak Şahin)

Görsel 14: <https://www.elektrikport.com/makale-detay/dunyanin-en-karanlik-malzemesi-vantablack/17445#ad-image-0> Erişim Tarihi: 09.03.2019.

Görsel 15: Culture Hustle, <https://bigumigu.com/haber/anish-kapoor-a-yasakli-yeni-renkler-daha-iyi-siyah-en-sari-sari-en-yesil-yesil/> Erişim Tarihi: 09.03.2019.

Görsel 16: Culture Hustle, <https://bigumigu.com/haber/anish-kapoor-a-yasakli-yeni-renkler-daha-iyi-siyah-en-sari-sari-en-yesil-yesil/> Erişim Tarihi: 09.03.20

Özel Yetenekli Çocuklar ve Ebeveynlerinin Çocukların Okulda Aldıkları Müzik Eğitiminin Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

Investigation of Gifted Children and Parents' Views on the Quality of Music Education

Uzman Adem MABA^{1*}

Pages: 65-73

Doi: 10.21733/ibad.580-575

¹ Dokuz Eylül University, TURKEY,
ademmaba@gmail.com

* Adem MABA

ABSTRACT

As in all fields of education, the aim of the music education process is to develop the individual cognitive, affective and psychomotor performance. However, the desired behavior in this direction is to create changes in the individual's behavior. In addition to the positive effects of music education on the affective and dynamic development of the individual, it has been proven to be significantly effective in the cognitive learning of the individuals. However, when music education given to gifted individuals is examined, it is seen that classical methods are mostly used and modern methods are rarely used. The aim of this study is to examine the views of the gifted children and their parents about the quality of the music education they receive in their schools. The research was conducted with semi-structured interview technique which is one of the qualitative research methods. The study group consisted of 21 gifted children and 21 parents. All gifted children are educated at the Science and Art Center. In the study, two different semi-structured interview forms for students and parents were used for data collection. The qualitative data obtained from the interviews were analyzed by induction data analysis technique. According to the findings of the study, it was concluded that the gifted students and their parents found the music education given at school highly insufficient.

Keywords: giftedness, music education, view, parent.

GİRİŞ

Bilişsel öğrenme yaşantıları, bireyin eğitim-öğretim süreci içerisinde önemli bir yer tutar. Eğitim-öğretim sürecinde olabildiğince çok sayıda duyu organına hitap edilmesi gereklidir. Bu doğrultuda, tüm eğitim alanlarında olduğu gibi müzik eğitimi sürecinde de amaç bireyi, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel açıdan geliştirmektir. Bununla birlikte bireyin davranışlarında bu yönde istendik değişiklikler oluşturmaktır (Şendurur ve Akgül-Barış, 2002). Bireyler üzerinde sevgi, sorumluluk, yaratıcılık duygularının gelişmesini sağlayan müzik eğitiminin amacı, insanlara müziği sevdirmenin yanı sıra müzik dinleme, yargılama becerisi ile birlikte insanın beğeni düzeyini arttırmaktır. Uçan (1994)'a göre müzik eğitimi *“bireye, kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak belirli müziksel davranışlar kazandırma ya da bireyin (müziksel) davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak belirli müziksel değişiklikler oluşturma sürecidir.”*(Uçan, 1993).

Müzik eğitiminin bireyin duyuşsal ve devinişsel gelişimi üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra, bireyin bilişsel öğrenmelerinde de önemli ölçüde etkili olduğu birçok araştırmayla kanıtlanmıştır. Müzik eğitimi, problem çözme, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine katkıda bulunmanın yanı sıra bu becerilere yönelik işbirlikli öğrenme gibi akademik becerilerin gelişimini de destekler. Aynı zamanda, bilgiyi analiz etme, sentezleme ve değerlendirme gibi kavramaya yönelik becerilerin gelişiminde de güçlendirici rol üstlenir (Şendurur ve Akgül-Barış, 2002).

Bilişsel anlamda akranlarına göre yüksek performans gösteren özel yetenekli bireyler farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bazı araştırmacılar üstün zekâ ve üstün yeteneği tek başlık altında kabul ederken bazı araştırmacılar bu kavramların tamamen farklı olduğunu ileri sürmektedir. Ülkemizde bu kavramlar ile ilgili karışıklık I. Özel Eğitim Konseyi, Özel Yetenekli Çocuklar ve Eğitim Komisyonu Raporunda “üstün zekâ” ve “üstün özel yetenek” kavramlarının “üstün yetenek” kavramı adı altında toplanması ile giderilmiştir. Bu tanımlamaya göre özel yetenekliler, genel ve/veya özel yetenekleri açısından, yaşlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği, konunun uzmanları tarafından belirlenmiş kişilerdir (Özel Eğitim Konseyi Ön Raporu, 1991). Ancak 2013 yılında yayınlanan Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planında “üstün yetenek” yerine “özel yetenek” tanımı kullanılmaya başlanmıştır.

Özel yetenekli çocukların genel özelliklerine bakıldığında; geniş ilgi alanına sahip olma, oldukça gelişkin bir hayal gücüne sahip olma, yüksek düzeyde yaratıcı olma, ilgi ve dikkat çeken konularda uzun süreli yoğunlaşma yeteneğine sahip olma gibi özellikler görülmektedir (Levent, 2013). Son zamanlarda popülerleşen ve yeni bir araştırma alanı haline gelen özel yetenekli bireylerin eğitimlerine yönelik çalışmalar çok hızlı bir şekilde artış göstermektedir (Cavkaytar, 2008). Akranlarına göre belirgin farklılıklar gösteren özel yetenekli bireylerin eğitsel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla daha farklı programlara ihtiyaç duyulmaktadır (Bakioğlu ve Levent, 2013). Bu nedenle eğitimcilerin dersi zenginleştirmek amacıyla, farklı öğretim yöntem ve teknikler kullanması gerekmektedir.

Özel yetenekli çocukların zihinsel özelliklerine bakıldığında; çabuk ve hızlı öğrendikleri, yaratıcı düşünme düzeylerinin yüksek olduğu, iyi bir hafızaya sahip oldukları, ilgi alanlarının geniş olduğu, özgün fikir ve yaratıcı çözümler üretebildikleri, ilgilerini çeken konularda dikkat ve yoğunlaşma sürelerinin uzun olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu çocukların merak duygusu, mizah anlayışı, soyut düşünme yeteneği, hızlı kavrama becerisi, bilgileri uzun süre akılda tutabilme, yaratıcı, farklı ve orijinal fikirler üretebilme yetisi akranlarına göre daha belirgindir (Levent, 2013; Stenberg, Jarvin ve Grigorenko, 2010).

Özel yetenekli bireylerin eğitsel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla farklı stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejiler; gruplama, hızlandırma, zenginleştirme ve mentörlük olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır (Akkanat, 1999; Ataman, Dağlıoğlu ve Şahin, 2014; Baykoç, 2014; Bilgili, 2000; Clark, 2002; Levent, 2013:74; Munro, 1996; Özbay, 2013). Levent ve Bakioğlu (2013) özel yetenekli bireylerin eğitimine yönelik ülkemizdeki mevcut durumu değerlendirerek örgün ve yaygın eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve buna ek olarak yapılabilecek örnek uygulamalara değinmiştir. Örgün eğitim kurumları olan “Bilim Akademileri ve Normal Okullar” ile yaygın eğitim kurumları olan “Bilim ve Sanat Merkezleri, Üniversiteler ve Yaz Okulları, Okul Saatleri Dışındaki Programlar (kaynak odalar), Bilim Merkezleri, Aile Destek Eğitimleri, İnfomal Yetişkin Grupları ve Uzaktan Eğitime yönelik çeşitli

önerilere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Özel yetenekli bireylerin yaşitlarına göre üst düzey bilişsel becerilere sahip olmaları sebebiyle onların normal programlar yoluyla sağlanamayan, üst düzey ve geniş kapsamlı programlara gereksinim duydukları belirtilmiştir (Levent ve Bakioğlu, 2013).

Levent ve Çelik (2017), çalışmalarında sanatsal alanlarda üstün yeteneğe sahip bireylerin devlet tarafından desteklenmesinin, daha önce devlet desteğinden faydalanmış sanatçıların görüşlerine başvurarak, ne derecede etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada veri toplamak amacıyla daha önceden devlet desteğinden faydalanmış olan sanatçılarla yüz yüze görüşmeler yapılmış ve toplanan veriler temalar şeklinde sunulmuştur. Araştırmanın sonucunda, katılımcıların tamamının özel yetenekli bireylerin eğitime yönelik yeterli yasal düzenlemenin olmadığı ve var olanların işlevselliğini yitirmiş olduğu görüşü vurgulanmaktadır.

Malkoç (2004), çağdaşlaşmanın en önemli ölçütlerinden birinin özel eğitime verilen önemle ölçülebildiğini, özel yetenekli bireylerin kapasitelerini doğru ve uygun eğitim programları ile arttırarak onların bilgi ve becerilerinden faydalanmak gerektiğini vurgulamıştır. Çalışmada, müziksel yeteneğin erken yaşlarda belirgin bir şekilde ortaya çıktığı, aile ve yakın çevre tarafından fark edilip desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Özel yetenekli bireylerin potansiyellerinin fark edilmemesi ya da önemsenmemesi çocuktaki potansiyelin körelmesine neden olduğu vurgulanmıştır. Müzik alanında özel yeteneğe sahip çocukların tanılanmasında ve eğitimlerinde yer alacak öğretmenlerin belirlenmesinde özellikle dikkat edilmesi ve uzmanların yer almasının oldukça önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca müziksel alanda özel yeteneğe sahip bireylerin herhangi bir müzik eğitimi ile alakalı bir okula devam etmemeleri durumunda, okul dışında ya da okulun sağlayacağı imkânlar ile desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çalışmanın en önemli sonuçlarından bir diğeri ise müziksel özel yeteneğe sahip bireylerin, bu alanda mesleki eğitime yönlendirilmesi konusunda, devam ettikleri okulların rehberlik etme konusunda önemli görevleri olduğudur.

Maba ve Sakar (2015), yaptıkları çalışmada Türkiye’de müzik alanında özel yeteneğe sahip olan bireylerin eğitimlerinin cumhuriyetten günümüze nasıl bir süreçten geçtiğini ve bu süreçte ülkemiz imkânlarının yeterliliği konularını ele almıştır. Türkiye’de müzik alanında özel yetenekli bireylerin bilim sanat merkezleri, konservatuvarlar ve güzel sanatlar liseleri olmak üzere üç farklı kurumda eğitim alabildikleri tespit edilmiştir. Bu kurumların öğretmen ve öğrenci seçme kriterlerinin diğer örgün eğitim kurumlarından farklı olduğuna da ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Çalışmanın önemli sonuçlarından biri özellikle bilim sanat merkezlerinde, belirlenen çerçeve program doğrultusunda her bir öğrenciye yönelik bireysel eğitim programının kullanılmasının, eğitimin içeriğinin tamamen öğretmen inisiyatifine bırakılmasına neden olduğudur. Yeterli materyalin olmaması ve hizmet içi eğitim eksiklikleri ile birlikte Bilim Sanat Merkezlerindeki müzik eğitiminin bireysel çalgı dersine dönüşmüş olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlardan da görüldüğü üzere özel yetenekli çocukların Bilim Sanat Merkezlerindeki müzik öğretim programlarının içeriklerinin esnek, yeni eğitsel ve teknolojik gelişmelere uygun bir öğretim programı içeriği ile desteklenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde, özel yetenekli bireylerin aldıkları genel ve destek eğitim üzerine yapılan çalışmalarda müzik eğitimi alanındaki durumu betimlemeyi amaçlayan araştırmaların yer almadığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızın amacı, eğitim yaşantılarında zenginleştirilmiş eğitim süreçlerine ihtiyaç duyan özel yetenekli çocuklar ve ebeveynlerinin çocukların okullarında aldıkları müzik eğitiminin yeterliliğine ilişkin görüşlerinin incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılmış görüşme tekniği ile yapılmıştır. Yapılan görüşmede, genel olarak hangi soruların ne şekilde sorulacağını belirlendiği ve görüşmeciye çok az hareket özgürlüğü veren, görüşme planının birebir uygulandığı bir yöntem olması, yapılmamış görüşmede ise görüşmeciye yargı serbestliği veren ve gelişmelere göre yeni sorular sorma esnekliği sağlaması nedeniyle yarı yapılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Yarı yapılmış görüşme tekniği, önceden belirlenmiş soru başlıkları altında açık uçlu soruların olduğu ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilebilmesi için yanıtlayıcının soruları daha serbestçe yanıtladığı görüşme türüdür (Karasar, 2007).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 21 özel yetenekli çocuk ve 21 ebeveyninden oluşmaktadır. Özel yetenekli çocukların tamamı Bilim ve Sanat Merkezi'nde eğitim almaktadır. Özel yetenekli çocukların sınıf düzeyleri 5, 6 ve 7'dir. Öğrencilerin %45.5'i erkek, %54.5'i kızdır. Ebeveynlerin ise %90.9'u kadın, %9.1'i erkektir.

Veri toplama Araçları

Çalışmada veri toplama amacıyla öğrenciler ve ebeveynlere yönelik olmak üzere 2 farklı yarı yapılmış görüşme formu kullanılmıştır.

1. Özel Yetenekli Çocukların Aldıkları Müzik Eğitime Yönelik Görüşlerini Bildirme Formu: Bu form araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formun amaca yönelik olmasının ve anlaşılabilirliğinin sağlanması amacıyla 2 uzmana gönderilerek görüşleri alınmıştır. Alınan görüşler doğrultusunda aşağıdaki sorular görüşme formunun son halini oluşturmuştur.

1. Okulda aldığın müzik ders süresini yeterli buluyor musun? Neden?
2. Okulda aldığın müzik eğitimini içerik olarak yeterli buluyor musun? Neden?
3. Okulda aldığın müzik eğitimini çalgı öğrenmek açısından yerli buluyor musun? Neden?
4. Okulda aldığın müzik eğitimini teknolojinin kullanımı açısından yeterli buluyor musun? Neden?

2. Özel Yetenekli Çocukların Ebeveynlerinin Çocukların Aldıkları Müzik Eğitime Yönelik Görüşlerini Bildirme Formu: Bu form araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formun amaca yönelik olmasının ve anlaşılabilirliğinin sağlanması amacıyla 2 uzmana gönderilerek görüşleri alınmıştır. Alınan görüşler doğrultusunda aşağıdaki sorular görüşme formunun son halini oluşturmuştur.

1. Çocuğunuzun okulda aldığı müzik ders süresini yeterli buluyor musunuz? Neden?
2. Çocuğunuzun okulda aldığı müzik eğitimini içerik olarak yeterli buluyor musunuz? Neden?
3. Çocuğunuzun okulda aldığı müzik eğitimini çalgı öğrenmesi açısından yerli buluyor musunuz? Neden?
4. Çocuğunuzun okulda aldığı müzik eğitimini teknolojinin kullanımı açısından yeterli buluyor musunuz? Neden?

Verilerin Analizi

Görüşmeler sonucunda elde edilen nitel veriler, tümevarım veri analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Tümevarım veri analizi sonucunda veriler, temalar haline dönüştürülmüş, kategorilere göre frekans ve yüzdeleri hesaplanarak öğrenci ve ebeveynlerin ifadelerinin içerikleri incelenmiştir. Nitel verilerin analizinde, analiz yapan kişinin güvenilirliğinin hesaplanması için araştırmacıların veri kodlama güvenilirliğine (uyuşum yüzdesine) bakılmıştır. Bunun için çalışmayı yürüten iki araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar üzerinde Güvenirlik=Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığıx100 formülü uygulanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmacıların veri kodlama güvenilirliği .88 olarak hesaplanmıştır.

Bu bölümde özel yetenekli öğrenciler ve ebeveynlerinin öğrencilerin okulda aldıkları müzik eğitimine ilişkin yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular yer verilmiştir.

Tablo 1. Özel Yetenekli Öğrencilerin Okulda Aldıkları Müzik Eğitiminin Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Tablosu

TEMA	YETERLİ		YETERSİZ		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Ders Süresi	4	19.05	17	80.95	21	100
İçerik	5	23.80	16	76.20	21	100
Çalgı Öğrenme	5	23.80	16	76.20	21	100
Eğitim Teknolojilerinin Kullanımı	1	4.76	20	95.24	21	100

Elde edilen verilere göre çalışma grubunda yer alan özel yetenekli öğrenciler okulda aldıkları müzik eğitimini dersi süresi, içerik, çalgı öğrenme ve eğitim teknolojisinin kullanımı yönünden büyük çoğunlukla yetersiz olarak değerlendirmiştir. “Dersi süresi” bakımından öğrencilerin 4’ü (%19.05) yeterli, 17’si (%80.95) yetersiz, “içerik” bakımından öğrencilerin 5’i (23.80) yeterli, 16’sı (76.20) yetersiz, “çalgı öğrenme” bakımından öğrencilerin 5’i (23.80) yeterli, 16’sı (76.20) yetersiz ve “eğitimi teknolojisinin kullanımı” bakımından öğrencilerin 1’i (4.76) yeterli, 20’si (95.24) yetersiz olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Müzik eğitimini ders süresi bakımından yeterli bulan öğrenciler görüşlerini, “*Evet buluyorum çünkü tam sıkılıyor zil çalıyor.*”, “*Çünkü eğlenmeme yetiyor.*” şeklinde ifade ederken, yetersiz bulan öğrenciler görüşlerini, “*Uzun olmalıydı çünkü eğlenceli.*”, “*Haftada 35 dakika ve 1 ders müzik dersi görüyoruz. Bu süre de bize bir şey öğrettiklerini düşünmüyorum.*”, “*Diğer derslere kıyaslandığında çok az.*”, “*Haftada bir saat ve iki aydır işlenmiyor.*” şeklinde ifade etmiştir.

Müzik eğitimini içerik bakımından yeterli bulan öğrenciler görüşlerini, “*Evet, çünkü öğretmenimiz gitar dersi veriyor.*”, “*Evet, gitar çalmayı öğrendim.*”, “*Evet olabilir çünkü öğretmen bizimle ilgileniyor.*” şeklinde ifade ederken, yetersiz bulan öğrenciler görüşlerini, “*Hayır. Öğretmen etkileşimli tahtadan o dersin şarkısının karaokesini açıyor. Piyano veya mandolin ile eşlik ederek söylüyor. Biz de ona eşlik ederek söylüyoruz. Dersin sonuna kadar ortalama bir dereceyle şarkıyı ezberlemiş oluyoruz. Bu kadar.*”, “*Hayır. Çünkü sadece şarkı söylemek bana göre müzik yapmak değil.*”, “*Hayır. Çünkü dersler çok boş geçiyor.*”, “*Hayır. Çünkü bence ilkokulda verilmesi gereken şeyleri gösteriyorlar.*”, “*Hayır çünkü yeterince önem vermiyorlar ve ben piyano çalıyorum ama metalofon ya da flüt çalmamız için zorluyorlar.*”, “*Hayır çünkü nota bilgisi yetersiz kalıyor.*”, “*Hayır. Çünkü sadece flüt çalıyoruz.*” şeklinde ifade etmiştir.

Müzik eğitimini çalgı öğrenme bakımından yeterli bulan öğrenciler görüşlerini, “*Evet öğretmen bize çok iyi ders veriyor.*”, “*Evet, gitarı çok hızlı öğreniyorum.*”, “*Evet çünkü müzik dersimiz sadece çalgı çalmak üzerine kurulu.*”, “*Evet, öğretmen beni haftada üç kere çağırıp koroyla piyano çaldırıyor.*” şeklinde ifade ederken yetersiz bulan öğrenciler görüşlerini, “*Hayır çünkü o kadar müzik aletinin arasında sadece flüt ve melodika öğreniyoruz.*”, “*Hayır. Biz okulda sadece şarkı öğreniyoruz. İyi ki piyano çalmayı daha önceden öğrendim ve bu derslerde öğrenmeme gerek kalmadı. Zaten bu derslerde de istesem bile öğrenemezdim.*”, “*Hayır şu ana kadar melodika dışında hiçbir çalgı öğrenmedik.*”, “*Hayır, çünkü sadece flüt ve melodika eğitimi veriliyor. Gitar ve piyano dersleri de verilmeli bence.*”, “*Hiç bir şekilde çalgı öğrenmekle uzaktan yakından bir ilgisi yok.*”, “*Hayır. Çünkü okulda çalgı çalmıyoruz.*” şeklinde ifade etmiştir.

Müzik eğitimini, teknolojinin kullanımı bakımından yeterli bulan öğrenci görüşünü, “*Evet, çünkü bizim okulumuzda çoğu ders tablet üzerinden yapılıyor ve buna müzik dersi de dahil.*” şeklinde ifade ederken, yetersiz bulan öğrenciler görüşlerini, “*Hayır okuldaki müzik derslerinde hiç teknoloji kullanmadık.*”, “*Sadece akıllı tahta var onda da sadece öğretmen karaokeyi açıyor biz de bakarak söylüyoruz. Bunu da açıkçası hiç yeterli bulmuyorum.*”, “*Hayır, Finale ve benzeri gibi bir program*

kullanılmıyor.”, “Teknolojik tek şey şarkının sözlerini yansıttıkları projeksiyon.”, “Çünkü öğretmenler de böyle bir olanağın varlığının bilincinde değil.” şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 2. Özel Yetenekli Öğrencilerin Ebeveynlerinin Çocukların Okulda Aldıkları Müzik Eğitiminin Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Tablosu

TEMA	YETERLİ		YETERSİZ		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Ders Süresi	4	19.05	17	80.95	21	100
İçerik	3	14.28	18	85.72	21	100
Çalgı Öğrenme	2	9.52	19	90.48	21	100
Eğitim Teknolojilerinin Kullanımı	1	4.76	20	95.24	21	100

Elde edilen verilere göre çalışma grubunda yer alan özel yetenekli öğrencilerin ebeveynleri okulda alınan müzik eğitimini dersi süresi, içerik, çalgı öğrenme ve eğitim teknolojisinin kullanımı yönünden büyük çoğunlukla yetersiz olarak değerlendirmiştir. “Dersi süresi” bakımından ebeveynlerin 4’ü (%19.05) yeterli, 17’si (%80.95) yetersiz, “içerik” bakımından ebeveynlerin 3’ü (14.28) yeterli, 18’i (85.72) yetersiz, “çalgı öğrenme” bakımından ebeveynlerin 2’si (9.52) yeterli, 19’u (90.48) yetersiz ve “eğitimi teknolojisinin kullanımı” bakımından ebeveynlerin 1’i (4.76) yeterli, 20’si (95.24) yetersiz olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Müzik eğitimini ders süresi bakımından yeterli bulan ebeveynler görüşlerini, “Yeterli. Çünkü genel olarak tüm öğrencilere yönelik.”, “Evet, çocuğumda gelişen müzik algısından memnunum.”, “Evet. Çünkü klasik rutin modda gidiyor. Çocuğumuz akademik derslerle de ilgilendiği için hepten sıkıcı hale gelebilir.” şeklinde ifade ederken, yetersiz bulan ebeveynler görüşlerini, “Kesinlikle hayır. Sanat eğitiminin, çocuğun duygusal gelişimi açısından çok faydalı olduğunu düşündüğüm için.”, “Hayır. 1 ders saati müziği öğrenmeye yetmez.”, “Hayır. Çünkü müzik uygulamalı bir ders olduğu için zaman yetersiz kalıyor.”, “Yeterli değil. Çocukların daha çok sanatla iç içe olmaları gerekiyor.”, “Hayır, eğitim sistemimizde müzik eğitimine verilen önemin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Müziğin, beyin gelişimi için ne kadar faydalı olduğu, gelişim çağındaki çocukları olumlu anlamda etkilediği, çocuğun iletişim kabiliyetini arttırdığı, özgüven kazandırdığı yapılan araştırmalarla kanıtlanmış durumdadır. Üstelik müzikle uğraşan insanların problem çözme ve çoklu görevlerde daha başarılı olduğu bilinmektedir. Sınav sistemimiz, okulları, tek tip öğrenci yetiştirmeye itiyor. Seçenekler arasından doğru seçeneği bulmayı beceren çocuklar makbul çağımızda, ancak ilerleyen yıllar içerisinde sanatın ve yaratıcılığın ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.”, “Yeterli değil, fakat kızım müzik ile ilgilendiği için okuldaki müzik kursuna gidiyor.” şeklinde ifade etmiştir.

Müzik eğitimini içerik bakımından yeterli bulan ebeveynler görüşlerini, “Yeterli. Çünkü genel eğitim.”, “Bence yeterli. Yaşlarına uygun konu çeşitliliği mevcut.”, “Evet yeterli olabilir öğretmenimiz bu konuda donanımlı.” şeklinde ifade ederken, yetersiz olduğu yönünde görüş bildiren ebeveynler görüşlerini, “Hayır. Formaliteden işleniyor. Süreç hedefli hareket edilmiyor.”, “Fiziksel koşulların yetersizliği, sınıf mevcutlarının kalabalık oluşu, çocuğa yeterince zaman ayırlamaması bu duruma sebep olmaktadır”, “Yetersiz. Çünkü müzik daha detaylı işlenmesi gereken bir alan.”, “Hayır... Zenginleştirilmiş içerik uygulanmalı.”, “Kızım, özel bir okulda okumasına rağmen, içeriği yeterli bulmuyorum.”, “Farklı enstrümanlar tanımalarını, farklı müzik etkinlikleri yapmalarını, farklı müzik türlerini ve bestecileri öğrenmelerini isterdim. Kendi yeteneklerini keşfedecekleri ortamlar hazırlamalarını isterdim. Yeterli olmadığını düşünüyorum.” şeklinde ifade etmiştir.

Müzik eğitimini çalgı öğrenme bakımından yeterli bulan ebeveynler görüşlerini, “Evet. Çünkü müzik aleti çalmak bireysel bir meraktır. Ders saati ile sınırlanamaz.”, “Evet olabilir... Çünkü 23 Nisan için gösteri hazırladılar ve oğlum darbuka ile ritim yaptı. Bir ders te olsa bir çalgı mümkün diye düşünüyorum.” şeklinde ifade ederken, yetersiz olduğu yönünde görüş bildiren ebeveynler görüşlerini,

“Maalesef çalgı eğitimi yok ben bir tane de olsa bir enstrüman çalmasını çok isterdim.”, *“En az 30 kişilik sınıflarda bu zaten imkansız.”*, *“Hayır. Çalgı öğretmek bu kadar kalabalık sınıflarda çok zor ve zaman yeterli değil.”*, *“Hayır. Kendilerini geliştirmek için yeterli zaman yok maalesef.”*, *“Hayır. Okullarda çalgı öğretimi sadece flüt olmamalı.”*, *“Keşke daha fazla müzik aleti tanıyabilse. Ancak üst sınıflarda da aynı müzik aleti ile devam etmek zorunda. Zorunlu tuttuğunuz bir konu, keyif olmaktan çıkabilir, öğrenciye daha fazla özgürlük tanımalarını isterdim.”*, *“Okul dışında eğitimini almış olduğu çalgıyı bile orada uygulaması desteklenmiyor kaldı ki yeni enstrüman!”* şeklinde ifade etmiştir.

Müzik eğitimini, eğitim teknolojilerinin kullanımı bakımından yeterli bulan ebeveyn görüşünü, *“Yeterli, çünkü tabletleri derslerde aktif olarak kullanıyorlar.”* şeklinde ifade ederken, yetersiz olduğu yönünde görüş bildiren veliler görüşlerini, *“Hayır. Öyle bir ufuk yok.”*, *“Hayır. Okul, yeterli teknolojik donanımına sahip değil.”*, *“Hayır. Yeterli alt yapının ve donanımın olmaması.”*, *“Hayır bir tek akıllı tahta var onu da öğretmen kullanıyor, müfredat gereği ders saatinin kısa olmasından dolayı müzik eğitimi pek te iç açıcı değil yeterli eğitim yok.”*, *“Akıllı tahtalar var ama yeterince kullanılıp kullanılmadığı önemli. Ayrıca çocuklar aktif olarak kendileri kullanılmalı. Herkesin aynı anda bizzat kullanması önemlidir.”*, *“Yetersiz! Hiçbir şekilde müzik eğitimi teknoloji ile desteklenmemektedir.”*, *“Teknolojinin bu kadar önemli olduğu ve ön plana çıktığı çağda, müzik eğitiminde ilerleyen zamana ayak uydurulamadığını düşünüyorum.”* şeklinde ifade etmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda özel yetenekli öğrenciler ve onların ebeveynlerinin okulda verilen müzik eğitimini yüksek oranda yetersiz bulduğu sonucuna varılmıştır.

Bulgular incelendiğinde, özel yetenekli öğrencilerin, müzik eğitimi süresinin haftada bir saat olmasının genel müzik eğitimi için uygun olmaması nedeniyle yetersiz bulunduğu görülmektedir. Müzik eğitimin içeriğinin ise kendilerine uygun olmayan ve basit düzeyde tutulması nedeniyle yetersiz buldukları görülmektedir. Özel yetenekli bireylerin bilişsel anlamda akranlarına göre yüksek performans gösteren bireyler olması nedeniyle derslerinde zenginleştirilmiş eğitim programlarının kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır ((Bakioğlu ve Levent, 2013; Baykoç, 2014; Bilgili, 2000; Clark, 2002; Levent, 2013, s.74). Öğrencilerden elde edilen görüşler müzik derslerinin zenginleştirilmesi noktasında aksaklık yaşandığını göstermektedir. Çalgı öğrenme konusunda ise ilgi duydukları çalgılara yönelmek yerine müzik eğitiminde çokça kullanılan blok flüt ve melodikanın aktif şekilde kullanılması nedeniyle yetersiz buldukları görülmektedir. Eğitim teknolojilerinin kullanımı konusunda ise öğrencilerin teknolojinin neredeyse hiç kullanılmaması nedeniyle aldıkları müzik eğitimindeki yetersizliğe değindiği görülmektedir. Son yıllarda eğitim-öğretim faaliyetlerinin vazgeçilmez bir aracı haline gelen bilgisayar teknolojisi müzik eğitiminde de aktif olarak kullanılmaktadır (Engin, Kaya ve Tösten, 2010). Bilgisayarların; okulda, evde, kütüphane ve farklı birçok ortamda kullanılabilme olanağı tanınması, ayrıca sürekli tekrar yapabilme, görüntülü ve sesli olarak kullanılabilmesi öğrenciler için öğretimin kalıcılığını arttırmaktadır (Uşun, 2000). Bu doğrultuda, özel yetenekli bireylerin öğrenme ortamlarının zenginleştirilmesi noktasında iyi bir alternatif olma potansiyeli taşıyan bilgisayar destekli eğitimin müzik eğitiminde işe koşulmadığı görülmektedir.

Özel yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinden elde edilen bulgulara göre ise öğrencilerle benzer şekilde müzik eğitimi süresinin haftada bir saat olması yetersiz görülmektedir. İçerik değişkeninin ise sınıfların kalabalıklığı, özel yeteneklilere yönelik zenginleştirilmiş içerik uygulanmaması, içeriğin farklılaştırılmaması gibi nedenlerden dolayı yetersiz bulunduğu görülmüştür. Çalgı öğrenme durumunun ise sadece blok flüt ve melodikanın aktif kullanılıp çocukların ilgi ve yetenekleri doğrultusunda çalgıya yönlendirme olmaması nedeniyle yetersiz bulunduğu görülmektedir. Müziksel yaratıcılığın, özellikle erken çocukluk döneminden itibaren gelişmekte olduğu düşünülürse, müziksel yaratıcılık ile ilgili çalışmaların erken yaşlarda başlatılması ve ilerleyen yaşlarda da sürdürülmesi oldukça önem arz etmektedir (Küpana, 2013; Malkoç, 2014). Bu noktada müzik öğretmenlerinin asıl amacı öğrencileri yaratıcı olmak üzerine odaklamak yerine, onların müzikte yaratıcı düşünebilme yeteneklerini geliştirmek olmalıdır (Hickey ve Webster, 2001). Elde edilen bulgular özel yetenekli bireylerin yetenekleri doğrultusunda yönlendirilmemesi nedeniyle, müziksel yaratıcılık becerilerinin gelişiminin de olumsuz etkileneceğini ortaya koymaktadır. Eğitim teknolojilerinin kullanılması değişkeninde ise yeterli

altyapısının olmaması, öğretmenlerin bu konuya yeterince ilgi göstermemesi gibi nedenlerden dolayı yetersiz bulunduğu görülmüştür.

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçları doğrultusunda:

1. Özel yetenekli bireylerin aldıkları müzik eğitimi süreçlerindeki beklenti ve ihtiyaçlarını daha derinlemesine ortaya koyacak çalışmaların yapılması,
2. Yapılan çalışmalar doğrultusunda özel yetenekli bireylerin eğitim ortamı, içerik ve süreçlerinde gerekli düzenlemelerin yapılması,
3. Müzik öğretmenlerine özel yeteneklilerin eğitim süreçlerini zenginleştirmeye yönelik hizmet içi eğitimlerin verilmesi,
4. Müzik teknolojilerinin okullarda daha yaygın şekilde kullanılmasının teşvik edilmesi,
5. Üst düzey bir beceri olan beste (kompozisyon) oluşturma becerilerinin eğitim sürecine entegre edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkanat, H. (1999). Üstün veya Özel Yetenekliler. *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Yayın Dizisi*, 168.
- Ataman, A., Dağlıoğlu, E., ve Şahin, F. (2014). Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler Konusunda Bilinmesi Gerekenler. *Ankara: Vize Yayıncılık*.
- Bakioğlu, A. ve Levent, F. (2013). Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Türkiye İçin Öneriler, *Üstün Yetenekli Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-44.
- Baykoç, N. (2014). Üstün; Akıl, Zeka, Deha, Yetenek, Dahiler-Savantlar Gelişimleri ve Eğitimleri. *Ankara: Vize Yayıncılık*.
- Betts, G. T., & Neihart, M. (1988). Profiles of the gifted and talented. *Gifted child quarterly*, 32(2), 248-253.
- Bilgili, A. E. (2000). Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi Sorunu-Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. Sayı 12. s. 59-74.
- Cavkaytar, A. (2008). Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. İbrahim Diken (Ed.), *Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrenciler ve Özel Eğitim* içinde (s. 3-27). Ankara: PegemAkademi.
- Clark, B. (1983). *Growing up Gifted: Developing the Potential of Children at Home and at School*.
- Clark, B. (2002). *Growing up gifted*. Upper Saddle River, NJ: Merrill.
- Csikszentmihalyi, M. (1999). 16 Implications of A Systems Perspective for The Study of Creativity. In *Handbook of creativity* (pp. 313-335). Cambridge University Press.
- Engin, A. O., Tösten, R. ve Kaya, M. D. (2010). Bilgisayar Destekli Eğitim. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 69-80.
- Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of Multiple Intelligences*. Hachette UK.
- Guilford, J. P. (1950). *Fundamental statistics in psychology and education*.
- Hickey, M., & Webster, P. (2001). Creative Thinking in Music. *Music Educators Journal*, 88(1), 19-23.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kemp, A. E. ve Mills, J. (2002). Musical potential. The science & psychology of music performance: Creative strategies for teaching and learning, 3-16.

- Kurtzberg, T. R. ve Amabile, T. M. (2001). From Guilford to creative synergy: Opening the black box of team-level creativity. *Creativity Research Journal*, 13(3-4), 285-294.
- Küpana, M. N. (2013). Müzikal Yaratıcılığı Geliştiren Yaklaşımlar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, Cilt:2 Sayı:2 Makale No:03 ISSN: 2146-9199.
- Levent, F. (2013). *Üstün Yetenekli Çocukları Anlamak*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Levent, F. ve Bakioğlu, A. (2013). Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Türkiye İçin Öneriler. *Üstün Yetenekliler Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi (UYAD)*, 1(1).
- Levent, F. ve Çelik, F. K. (2017). Sanat Alanında Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Devlet Tarafından Desteklenmesine İlişkin Sanatçıların Görüşleri. *Turkish Journal of Giftedness & Education*, 7(2).
- Maba, A. ve Sakar, M. H. (2015). Türkiye’de Müziksel Alanda Üstün Yetenekli Bireylerin Eğitimlerine Genel Bir Bakış. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 110-121.
- Malkoç, T. (2004). Üstün Yetenekli Çocuklar ve Müzik Eğitimi. *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Yayın Dizisi*: 2, 168.
- Munro, J. K. (1996). A Learning Base for The Education of Gifted and Talented Students. Incorporated Association of Registered Teachers of Victoria.
- Özbay, Y. (2013). Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri. TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Raporu, Ö. E. K. Ö. (1991). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Dairesi Başkanlığı.
- Sternberg, R. J., Jarvin, L., ve Grigorenko, E. L. (2010). *Explorations in Giftedness*. Cambridge University Press.
- Şendurur, Y. ve BARIŞ, D. A. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1).
- Uçan, A. (1994). Müzik Eğitimi/Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, s.10.
- Uşun, S. (2000). *Dünyada ve Türkiye’de bilgisayar destekli öğretim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Çağdaş Sanatta Malzemenin Değişen Rolü Changing Role Of Material In Contemporary Art

Doç. Dr. Naile ÇEVİK^{1*}

Doç. Dr. Mehtap BİNGÖL

Pages: 74-88

Doi: 10.21733/ibad.582017

¹ Ankara Hacı Bayram Veli University,
TURKEY, naile.cevik@hbv.edu.tr

² Ankara Hacı Bayram Veli University,
TURKEY, mehtap.bingol@hbv.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

In art history from the cave paintings to the present, art has been shown to exist in new forms. The problematic of representation in art has been differentiated in every period, and a new conception of representation has emerged especially in the postmodern period where contemporary art practices focusing on concepts and materials are in the forefront which has a revolutionary quality. Picasso abandoned the one-to-one representation of nature, presented a new perspective in this sense that combines the appearance of objects from many angles and introduced collage into the art world. Duchamp used ready-made objects outside of their usual meanings and attributed to everyday objects the quality of being a work of art. Flavin has carried out light arrangements that integrate fluorescent material with space. With the color transitions from the illuminated tubes created on the walls, it surrounds the space as light, color and volume. Using natural materials as well as different materials, Kapoor gives deeper dimensions and new identities to his works, while his fans are left in admiration against this visual of endless space. Gabo has made pioneering sculptures creating mathematical associations and focusing on movement and space by using several material like thread, nylon, glass, plastic, cardboard, paper and many others. The aim of this study is to evaluate the new role of material in contemporary art by examining the works of Picasso, Naum Gabo, Duchamp, Dan Flavin and Anish Kapoor, who presented different materials as an object of art in contemporary art after 1900 and who thus went beyond the ordinary in art.

Keywords: Contemporary art, Material, Picasso, Duchamp, Flavin, Kapoor

GİRİŞ

Duvar resimleriyle başlayan sanatın yolculuğu uzun bir süre tuval ve boyanın egemenliğinde devam etmiştir. Modern sanatın 1960'lerden sonra postmodern söylemlerle metne öncelik tanınması ve fikirleri ön plana çıkararak yeni bir temsil anlayışını ortaya koymasıyla birlikte çağdaş sanatta, sanatın malzemesi değişmiş, sanatçının düşüncelerini izleyiciye aktarabileceği gündelik kullanım nesnelere, sanatçının kendi bedenine ya da doğanın içindeki topraktan taşta kadar çeşitli malzemeler, yapıtı oluşturmaya başlamıştır. Bu bağlamda çalışmada, çağdaş sanatta değişen malzeme olanakları farklı sanatçıların eserlerinden okumalarla değerlendirilmektedir.

ÇAĞDAŞ SANATTA MALZEME

20. yüzyılın başlarından itibaren sanatın genel algılanışı değişiklik göstermiş, sanat ve hayat arasındaki sınırlar büyük oranda ortadan kalkmıştır. Modernizmin sanata dair yeni söylemleri, sanatın metalaşmasına engel olmuş, estetik beğeni algısı ve geleneksel sanat anlayışında kırılmalar meydana gelmiştir. Postmodernizmin güzele ilişkin yaklaşımı ise özellikle anlam odaklıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan sanat hareketleri, içerik ve ifade bağlamında değerlendirilebilecek yöndedir (Özeskici, 2018, s. 12). Bu anlamda çağdaş sanatta, sanatçıların kullandıkları çeşitli malzemelerin nasıl eserleri oluşturduğuna, yapıttaki anlamı nasıl desteklediğine, fikrin malzeme ile izleyici/alımlayıcıya nasıl ulaştığına yönelik çözümler, farklı sanatçıların yapıtlarından okumalarla açıklanabilir.

1971, Cezayir doğumlu Adel Abdessemed, yaşamını ve sanatsal çalışmalarını Fransa'nın Paris kentinde sürdürmektedir. Aykırı bir sanatçı olarak hayvanların katledişleri ile ilgili video filmleri ile izleyicilerden fazlasıyla tepkiler almıştır. Yaptığı bu filmler, bazı yasal düzenlemelere bile neden olmuştur. İnsani Sanat Yönetmeliği'ne göre sanat yapıtının üretimi esnasında sanatçı hayvan istismarına neden olursa yapıt yasa dışı kabul edilmekte ve sanatçı hakkında yasal işlem başlatılmaktadır. Sanatçı, yapıtlarını, çevresinde olup bitenleri ortaya koyarak ürettiğini, yanlısamlarla uğraşmadığını dile getirerek iki kültür arasında sıkışan bir sanatçı olarak sadece tutkularını ya da öfkesini yansıttığını açıklamaktadır. Hayvanlardan sonra sanatçı, metin olarak çalışmalarında insana dair olanları ve insanın icatlarını ele alarak, yeni işler üretmektedir. 2003 tarihli, Habibi "sevgili" çalışması, jet motoru takılmış, 21 m. uzunluğunda tavana asılan bir iskelettir. 2008'deki çalışması Telle mere tel fils (Ana oğul gibi) ise havacılık sektöründen esinlenerek ortaya koyduğu, insanların kendilerini teknolojik bir düğümün içinde bağlı kalmış gibi hissettiklerini anlatan birbiri içine geçip kaynaşan üç yolcu uçağı gövdesinden oluşmaktadır. Küresel terörizm ile hava yoluyla yapılan seyahatlere bir gönderme niteliği taşıyan üç boyutlu yapıları terör meselesini işlemektedir (Wilson, 2015, s. 10).

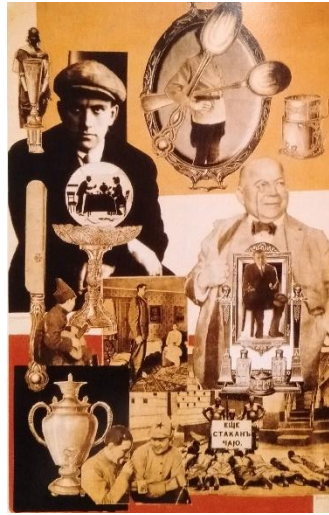
Görsel 1: Telle mere tel fils (Ana Oğul Gibi), 2008. Uçaklar, keçe, alüminyum, metal, 27x4x5xm.

Görsel 2: Adel Abdessemed, Habibi, 2003. Reçine, cam elyafi, polistiren, uçak motoru türbini, uzunluğu 21 m. David Zwirney Gallery, New York.

Sanatçı, gündelik hayatımızın, ulaşımın vazgeçilmez bir parçası olan malzemeleri sanatsal bir bakış açısı ile yeniden sunmaktadır. Seyahat, kavuşma, ulaşma anlamları taşıyan uçak, Abdessemed'in yapıtlarında artık sanatın yeni bir malzemesi olarak, terörü, teknolojinin sarıp sarmaladığı insanların adeta bir döngüde çaresizce yaşadıkları gerçeğini anlatmaktadır.

Konstrüktivizm ve prodüktivizm akımlarının önde gelen isimlerinden biri olan Alexander Rodchenko, fotomontaj tekniğinin öncülerindedir. "Pro eto" (Bunun Hakkında) için illüstrasyon, Mayakovski'nin 1923'te yazdığı bir şiir için illüstrasyon görevini gören bir dizi fotomontajdır. "Pro eto: Ei i mne" (Bunun Hakkında: Onun ve Benim İçin) adlı şiir, şairin sevgili için yazılmıştır. Şiir'de anlatılan sevgiliye olan aşk ve komünist devletin geleceği için beslenen umut, Rodchenko'nun illüstrasyonunda fotomontajla resimlendirilmiştir. Kullandığı görsellerin çoğunu dergilerden kesen sanatçı, farklı boyutlarda yerleştirdiği figürlerle aynı zamanda görsel bir hiciv örneği sunmaktadır (Farthing, 2014, s. 404-405).

Görsel 3: Alexander Rodchenko, "Pro eto" (Bunun Hakkında) için illüstrasyon, 1923. Mukavva Üzerine Fotokolaj, 42,5x32,5 cm. Mayakovsky Müzesi, Moskova, Rusya.

Richard Aldrich, 1975 yılında ABD'nin Virginia eyaletinde dünyaya gelmiştir. 2008 yılındaki "Geleceğin Resmi Ne" adlı çalışmasında, sanatçı beyaz bir tülbenti kasmağa germiş ve tutkallı alçı ile kaplamıştır. Bilindik malzemelerin yapısal düzeni üzerinde çeşitli uygulamalar gerçekleştirerek heykelsi bir çalışmaya dönüştürmüştür (Wilson, 2015, s. 28). "Sanatçının tuvali 'yapı bozuma' uğratılacak bir nesneymiş gibi ele alma şekli Robert Rauschenberg'i; zerafet ile kalabalığın şaşkırtıcı berlikteliği ise Alman sanatçı Georg Herold'u çağırıştırır. Resimleri ya da tasarımları tuhaf bir şekilde soyut olmasına rağmen Aldrich, "bağlam" aracılığıyla bu yapıtlar hakkında ipuçları verir" (Wilson, 2015, s. 28).

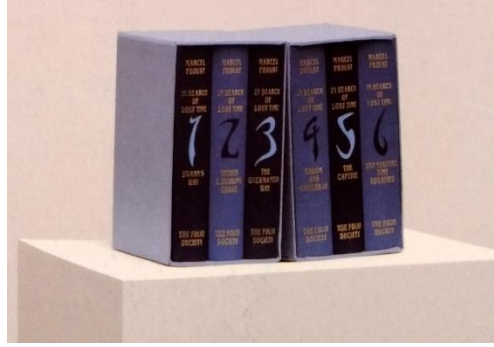
Görsel 4: Richard Aldrich, Geleceğin Resmi No 1. 2008. Sanatçının kasmağa gerdiği, tutkallı alçı kaplı tülbent, 51.4x33x5,1 cm.

Düzgün geometrik yapılardan oluşan ve yapı malzemelerinden biri olan tuğla, Carl Andre'nin yapıtlarını oluşturan önemli bir malzeme olarak mekanı değiştirmekte, aynı zamanda heykelin sınırlarını genişleterek izleyicilerin mekan ve nesne algılarını geliştiren bir ortam sunmaktadır. Carl Andre'nin malzemesi olan tuğla, heykeli şekillendirmektedir ve çağdaş sanatta malzemenin değişen rolüne yönelik önemli bir örnek oluşturmaktadır (Girgin, 2014, s. 217).

Görsel 5: Carl Andre, Equivalent V, 1966-69. (Url 1).

2009 tarihli “Hediye” adlı çalışmasında Marcel Proust’un “Kayıp Zamanların İzinde” isimli bellek ve kayboluş düşünceleriyle ilgili roman serisini renkli bir kutu içerisinde sergilemektedir. Sanatçı eserlerinde malzeme olarak yer alan hatta çoğu zaman eserin tamamen kendisini oluşturan bulunmuş nesnelere ilgili üç boyutlu çalışmalarını şu şekilde açıklamaktadır: “Bir gezgin kırık porselen parçaları bulur. Yapıştırıcıyla işe girer ve bu parçaların bir çay tabağı şekli aldığını görür. Bu porselenin eski sahibi, kırılmadan önce bunun aslında bir çay fincanı olduğunu söyler. Ondan önceki sahibi ise çay fincanından da önce aslında bir Adonis heykelciği olduğunu anlatır. Bu hikayenin özü şu: her parça aslında bulunmuş ve sonra bir araya getirilmiştir” (Wilson, 2015, s. 28).

Görsel 6: Richard Aldrich, hediye, 2009. Kitaplar, 132,1x33x45,7 cm.

Doğa da sanatta yeni bir malzeme olarak Christo'nun arazi düzenlemeleri yeni bir algılama şekli ile karşımıza çıkmaktadır. Sanat, doğanın içindedir. Denizler, göller, tarlalar, kayalar, Christo'nun çalışmalarının zemini oluşturmaktadır. Başlangıçta şişe, fiçı gibi malzemeleri paketleyen sanatçı zamanla doğanın kendisini paketleyerek mekanın sonsuzluğunu izleyicilere sanatın bir malzemesi olarak sunmaktadır. Kumaşla örtülen nesnelere, doğa zemininde kendi varlıklarının dokularını ya da biçimsel özelliklerini gizli bir biçimde ele vermektedir. Doğal yapılar, farklı bir ilişki içerisinde hem sergilenen sanat yapıtlarının mekanı, hem de bu paketleme işleminin malzemeleridir (Girgin, 2014, s. 230).

Görsel 7: Valley Curtain, Colorado, 1970-1972.

Görsel 8: Running Fence, California, 1972-1976.

Sanatsal anlatım malzemesi olarak mekanları değerlendiren Michael Asher, somut imgeler ve nesnelere üretmek yerine, mevcut kamusal alanlara müdahale ederek, bu mekanların gizli tarihlerini, olayları, kişileri ya da kurumları ve ön yargıları değiştirmektedir. 2008 yılında Santa Monica Museum of Art'ta (SMMoA) sergilenen projesi için, müzede geçen on yıl boyunca kırk dört sergi düzenlenmiş olan mekanda aynı yerde duran geçici duvarların hepsini kaldırıp, bu düz duvarlar yerine bunların teçhizatlarında kullanılan metal direkleri, kafese benzeyen bir labirent şeklinde düzenleyerek yeni bir alana dönüştürmüştür. Ayrıca, mekanda düzenlenen tüm eski sergilerin planlarının bulunduğu ve labirente yürürken ziyaretçilere rehberlik edecek krokilerin bulunduğu bir dökümantasyon odası da yapmıştır. Böylelikle, Asher'in projesi hem müzecilerin hem de mimarların kaygılarını da gözler önüne seren ve geleneksel çalışmalardaki emeği hatırlatan bir özellik taşımaktadır (Wilson, 2015, s. 46).

Görsel 9: Michael Asher, Yerleştirme Görüntüsü, Santa Monica Museum of Art.

Asher'in malzemesi, ne bir tuval, ne bir boya, ne de bir duvardır. Asher, duvarları oluşturan metal direklerle, mimari, o duvarlara asılan tuvaller, sanat eserinin mekandaki yeri ve önemi ve daha pek çok düşünce ile izleyiciyi baş başa bırakır. Bu metal direklerden oluşan labirente izleyici, mekan ve mekanın geçmiş izleri ile dolaşırken adeta müzenin geçen on yılına dair düşsel bir sürece girmekte ve farklı bir deneyim yaşamaktadır. Sanatçıların dilleri, onların kullanmış oldukları malzemelerdir. Sınırsız sayıda izleyici ile buluşabilen bir sanat eseri, her bir bireyde yeni anlamlara ve farklı algılama biçimlerine dönüşebilmektedir.

Robert Morris'in duvarı yırtıp çıkarcasına yerleştirilen formları, galerinin uzamına etkin bir rol vermektedir. Morris'in yerleştirmelerinin önünde duran izleyici, inşa edilen nesne ile birlikte galerinin uzamında bulunmaktadır (Girgin, 2014, s. 223).

Görsel 10: A visitor looks at an untitled work by Robert Morris, included in Guggenheim Collection: The American Avant-Garde 1945-1980 in Rome in 2012. Photograph: Gabriel Bouys/AFP/Getty Images.

Carol Bove'da nesnelerin anlamlarını değiştirip, izleyicilerle buluşturan sanatçılardandır. Belli dönemlere ait nesnelerin, kitapların kavramsal bağlarını değiştirip, kendine ait yeni düzenlemelerle üç boyutlu olarak sunmaktadır. Cinsellik, siyaset ve sanat ütopyacılığı heykelsi düzenlemelerinin içeriğini oluştururken, savaş sonrası kültür tarihi de ilgi alanına girer. Bove, sayfaları yıpranmış ciltli ya da ciltsiz kitap yığınlarını ya da doğal ve yapay nesnelere raflarda, kaide ya da masa üzerinde sergilerken, geçmişteki sanatçıların, kuramcı ya da yorumcuların etkilerinin azaldığını ifade etmektedir (Wilson, 2015, s. 68). 1980'lerde oldukça yaygınlaşan "kendine mal etme sanatı"nın yansımaları Bove'nin çalışmalarında oldukça net görülebilmektedir. Hazır yapıtları altı üstlü bir arada dizerek sergileyen Bove'un nesnelere genellikle eskimiş, yıpranmış bir niteliktedir. 2003 tarihli Jorge Luis Borges ile Sohbet adlı düzenlemesinde bir rafın üzerinde farklı kitaplar, eski bir metronom, ahşap ile telden yapılmış soyut bir geometrik maketten oluşmaktadır. 1960'larda ün kazanan Arjantinli roman yazarı ve şair Jorge Luis Borges'e atfedilen yapıt gibi daha birçok çalışmada tarihsel aralıkları genişletmekte ve kültürlere dair detaylı incelemeleriyle yeni bakış açıları ortaya koymaktadır (Wilson, 2015, s. 68).

Görsel 11: Carol Bove, “Jorge Luis Borges ile Sohbet”, 2003. Karışık Teknik, 81,3x25,4 cm.

Joseph Beuys’un “Amerika’yı Seviyorum, Amerika’da Beni (I Like Amerika and Amerika Likes Me)” isimli performansı, 1974 yılında Rene Block Gallery, New York’ta gerçekleştirilmiştir. Beuys, performansı için keçe giyerek, küçük bir odanın içine seçerek yerleştirdiği farklı objeler ve bir çakal ile birlikte üç gün boyunca yaşamış ve sergi alanına/alanından bir sedye ve ambülans ile seyahat etmiştir (Ungvarsky, 2016’dan akt: Özskici: 2018: 115). Bu performanstaki her bir malzeme önemli göndermelerde bulunmaktadır. Amerikan yerlilerinin uğradıkları trajedi ve Nazilerin insanlara yaptıkları zulüm performansın alt metnini oluşturan konulardır. Süreçte, suç işleyen ve kurban arasındaki metafor dikkat çeker. Performansta yer alan objelerin simgesel anlamları bulunmaktadır. Amerikan ekonomisinin acımasızlığını borsa haberlerinin yazılı olduğu Wall Street gazetesi ile teknolojiyi sesli cihaz temsil etmektedir. Beuys’un eserlerindeki kimlik, imge ve iktidar ilişkilerinin irdelendiği fikirleri postmodernizmin çok katmanlı ifade yöntemini içermekte, görsele ve sanatın oluşum sürecine yayan bir yaklaşımda ortaya çıkmaktadır (Özskici, 2018, s. 115, 116; Durmaz, 2018, s. 97).

Görsel 12: Joseph Beuys “I Like Amerika and Amerika Likes Me”, 1974.

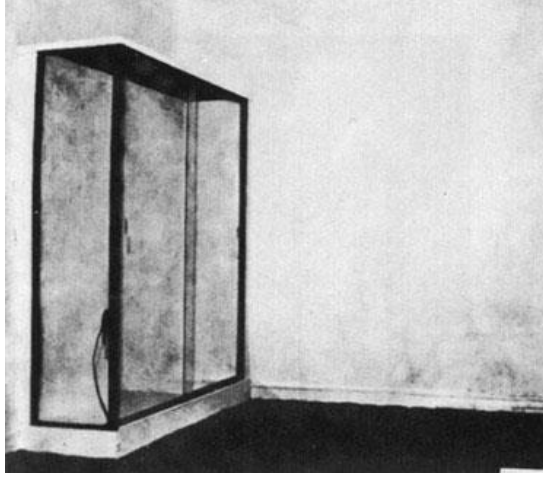
1974 Almanya doğumlu sanatçı Ulla Von Brandenburg, 2007 yılındaki “Perde” adlı yerleştirmesinde malzeme olarak perdeyi seçmiştir. Perdeleri kendi bağlamları dışında kullanarak, yeni bir anlamlar bütününde izleyici ile karşı karşıya getirmiştir. Brandenburg, Avon Nehri üstündeki Stratford kasabasında yer alan Royal Shakespeare Theatre’da kullanılmak için 1932’de tasarlanmış bir dizi perdeyi yeniden elden geçirmiş ve performans geleneğine vurgu yaparak, insanların oyuncu mu yoksa izleyici mi oldukları üzerine sorgulamaya yönlendirmektedir. 2008’de ise sanatçı, Torino Trienali için hazırladığı “Beş Kat Perde” yerleştirmesinde, kırmızı kadife kumaşları kullanmıştır. Burada ise sanatçı dolmayı bekleyen boş bir sahne etkisi yaratmıştır (Wilson, 2015, s. 76).

Görsel 13: Ulla von Brandenburg, Beş Kat Perde, 2008. Kumaş, Ahşap zemin, 5,5x6,1x12 m.

Yveis Klein, 1958 yılında Paris Iris Sanat Galerisi’nde boşluğu sergileyerek, galeri mekanının kendisini bir sanat eseri olarak sunmuştur. Galerinin dış duvarlarını maviye boyamış, sergide mavi kokteyller ikram etmiş, galeriyi tamamen boşaltmış ve duvarları ve vitrini beyaza boyayarak boşluğu

sergilemiştir. Boş galeri, artık sanatın bir malzemesi olmuştur. Arman ise Klein'in boş galerisini tamamen buluntu nesnelere doldurarak "Dolu" sergisini açmıştır. Mekanı, penceresine kadar tıka basa buluntu nesnelere dolduran sanatçı, Klein'in bomboş bıraktığı mekan algısını değiştirerek izleyicilerin de rolünü değiştirmektedir. Klein'in sanatının malzemesi olan boş galeri de izleyiciler de kendi varlıkları ile sanatın bir malzemesi olmuş, fakat Arman'ın dolu galerisinin dışında kalan izleyicilere mekanda artık hiçbir yer kalmamıştır (Girgin, 2014, s. 228-229).

Görsel 14: Yveis Klein, "Boşluk", 1958, Iris Clert Galeri, Paris.

Görsel 15: Fernandez Arman, "Dolu", Iris Clert Galeri, Paris. 1960.

1960, İtalya (Padua) doğumlu Maurizio Cattelan'ın 2011 yılındaki retrospektif sergisi "Hepsi"nde, sanatçının sanat hayatı boyunca ürettiği tüm yapıtları bir araya getirilmiş, 123 adet sıradışı nesne, Solomon R. Guggenheim Museum'u doldurmuştur. Müzenin kubbesinden aşağıya, karmaşık bir halat-askı sistemi ile sarkıtılan bu nesnelere adeta çamaşır asılır gibi asılmıştır. Otoriteye ve itibar kavramına eleştirel bir yaklaşım geliştiren Cattelan, siyasetten, dinden, sanat dünyasının makineleşmesine kadar tüm monoton yapıları ve zihniyetleri hedef alarak kullandığı nesnelere sayısız göndermelerde bulunmaktadır. Sanatçı, yapıtlarının asılma şekli ile, yaşamın saçmalığına ve ölümün kaçınılmazlığına da vurgu yapmaktadır (Wilson, 2015, s. 88).

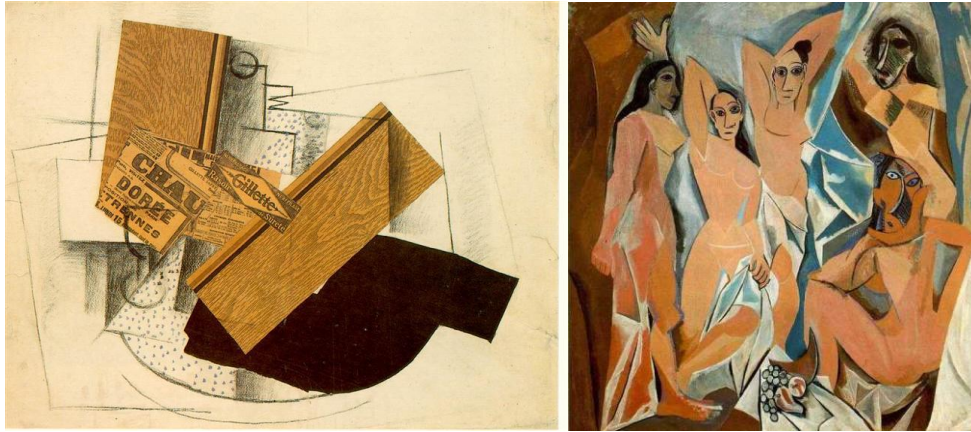
Görsel 16: Maurizio Cattelan, "Hepsi", 2011. Yerleştirme Görüntüsü, Solomon R. Guggenheim Museum, New York.

İmgeler ve nesnelere arasında bağ kuran sanatçılar, görsel kültürü yansıtırlarken, kişisel değişikliklere uğratar, yeni bir bakış açısı sunarlar. Hazır nesnelere, her bir sanatçıda farklı bir bağlama yerleştirilir, yeni ve özgün bir yapıtta izleyici ile buluşur. Video art, yerleştirme, tuval ya da üç boyutlu bir yapı olarak karşılaşılabilecek eserlerde, metinsel ya da görsel olarak yeniden yorumlanan malzemeler, gerçeği/sanat eserini algılama şeklimizi de sorgulatmaktadır.

PICASSO

Pablo Ruiz Picasso, geleneksel görme biçimini değiştirmiş, sanata dair uygulamaları yeniden tanımlamış ve sonrasında sanatın sürekli değişip yenilenmesine sebep olmuş modern sanatın en önemli sanatçılarından. Picasso, Kübizm ile birlikte objelerin görünmeyen yanlarını görünenlerle bir araya getirmiş ve mekanı dönüştürmüştür. Çok odaklı bakış açısı ile zaman olgusunun nesne üzerindeki etkisini ön plana çıkarmakta, nesnelere belli bir mekanda tasvir edilmekten çok zamanın hareket kavramı ile dinamik bir yapıda kurgulanmaktadır. Dolayısıyla sanat artık doğadan kurtulmuş, sanatçının yeni oluşumları ile biçim göstermiştir (Haşlakoğlu, 2015, s. 109-111; Alp, 2013, s. 50).

Picasso (1881-1973) ve George Braque (1882-1963), 1912’lerde sanatta değişimin zemini hazırlamışlardır. Sentetik kübizm ile birlikte, görme biçimlerinden çok strüktür oluşturmaya odaklanan çalışmalarında, gazete kağıtları ve giysi parçaları gibi malzemeler tuvale yapıştırılarak çeşitli kolajlar gerçekleştirmişler ve farklı dokular elde etmişlerdir. George Braque’ın Masa Üstünde Natürmort: “Gilette” adlı eserinde (1914), bir tıraş bıçağının sarılı olduğu kağıt, trompe l’œil meşe süpürgelik ve füzle çizilmiş serbest çizgiler beyaz bir zeminde bir araya getirilmişlerdi. Bu çalışma sanatta adeta bir devrim niteliğindedir. Kübizm ve kolaj arasındaki ilişki, zamanla tüm sanatçıların tekniklerini etkilemeye başlamış ve kesme, yapıştırma ve buluntu nesnelere katlanması şeklindeki kolaj uygulamaları oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır. 1907’deki, Picasso’nun Les Demoiselles d’ Avignon (Avignonlu Kızlar), neredeyse tüm modern sanatın yönünü değiştirmiştir. Kolaj kullanımıyla Dadaizm, Sürrealizm ve Pop Art’a öncülük etmiştir (Farthing, 2014, s. 388-391).

Görsel 17: Georges Braque, 1914. Still Life on a Table with ‘Gilette’, medyum: Kömür, kolaj, guvaj, kağıt.

Görsel 18: Pablo Picasso, 1907. Les Demoiselles d’Avignon.

Picasso’nun Barselona’daki bir genelevde çalışan hayat kadınlarını betimlediği Avignonlu Kızlar eserinde, uzamsal derinlik hissi azalmış, insan figürleri geometrik formlara dönüşmüş ve dağınık bir perspektif kullanılmıştır. İnsan anatomisi tamamiyle değiştirilmiş, hem önden hem de arkadan görülebilen bir bakış açısıyla yapılmıştır. Çalışmada farklı sanatların etkisi yoğun bir biçimde gözlemlenmektedir. Afrika sanatı, Picasso’nun önemli bir ilham kaynağıdır. Bu resminde sanatçı, Dogon kabilesinin tören maskalarında görülen soyut formlar ile imgeleri kullanmıştır. Bu maskaların primitivizmi, Picasso için canlılığı temsil etmektedir. Picasso, büyülu olarak gördüğü maskalarında, geleneklere, her şeye karşı duruşu ile özdeşleştirmiştir (Farthing, 2014, s. 392-393).

DUCHAMP

1916-1922 yıllarında geleneksel fikirlere meydan okuyan Dada akımı, resimsel estetiği küçümsemiş ve çöp olarak kabul edilen her şeye sanat eseri olma özgürlüğü tanımıştır. Birinci Dünya Savaşında birçok sanatçı tarafsız bölge İsviçre’ye giderek Zürih’teki Cabaret Voltaire gece kulübünde buluşmuşlardır. İlk Dada performansı da burada gerçekleştirilmiştir. Alman yazar ve performans sanatçısı Hugo Ball, Alman şair Richard Huelsenbeck ile performans gösterileri yapmaya başlamış, kabareye isim ararlarken Fransızca “tahta at” anlamına gelen Dada akımının adı olmuştur. 1917’de, Huelsenbeck, Berlin’e gitmiş ve Berlin, dadaizmin merkezi haline gelmiştir. Hannah Höch, Raoul Hausmann ve George Grosz, dergi ve gazetelerden fotoğraflar keserek hiciv yüklü fotomontajlar, bazen

de karton ya da tuvale iliştirilen çeşitli nesnelere montajlar gerçekleştirmişlerdir. Kurt Schwitters, bu tür montaj çalışmalarının öncülerindedir. 1915 yılında New York'a taşınan Fransız Marcel Duchamp (1887-1968), "hazır nesne"lere sanat eseri anlamını yükleyerek galerilerde sergilemiştir. İlk kez hazır yapım bir nesne olan pisuarı sanat yapıtı olarak ilan ederek, resmi tuvalden ve boyadan kurtarmıştır. O güne değin endüstriyel olarak üretilmiş hazır nesnelere Duchamp'ın elinde biraz değişikliğe uğrayarak ya da çoğu zaman hiç değiştirilmeden bir sanat eseri olarak sunulmuştur. Kavramsal sanat pratiklerine yol açan bu olay, düşünsel ve kavramsal dönüşüm sürecinde yeni biçim arayışlarına sebep olmuştur (Farthing, 2014, s. 410-411; Alp, 2013, s. 52, 53).

Görsel 19: Marcel Duchamp, Fountain, "Çeşme". 1917, replica 1964. Medyum: Porselen. Tate Koleksiyonu.

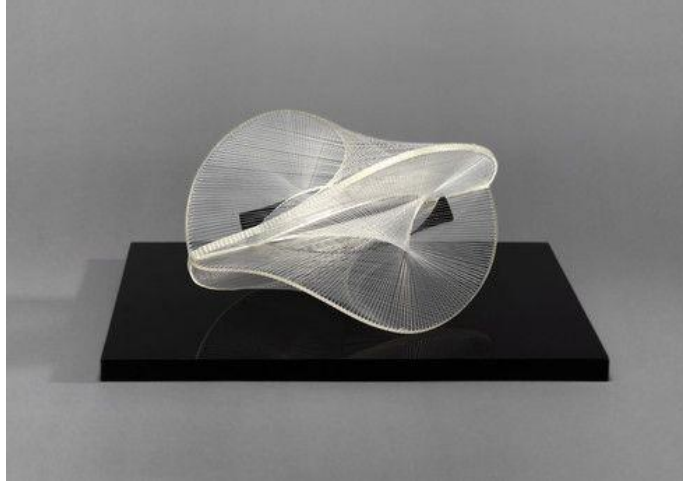
Tuval yüzeyinin uzamını şişe, gazete vb. nesnelere oluşturdukları kolajlarla değiştiren Kübist sanatçılardan sonra Duchamp'ın, "Çeşme"si gündelik nesnelere sanatta kişiselleşerek, yer değişikliğine uğratmasına yol açmış ve bu malzemelerin yer, zaman, nitelik yönünden farklılaşmasına sebep olmuştur (Gintz, 2010, s. 61'den akt: Girgin, 2014, s. 216). Konu ile ilgili 1917 yılında The Blind dergisinde yazılan bir metinde, Duchamp'ın 6 dolar ödeyen herkesin katılabileceği bir sergiye Bay Richard Mutt, Çeşme adlı yapıtını gönderdiği, bu pisuarı yapan kişinin Bay Mutt olmasının önemli olmadığı, günlük yaşamdan seçilmiş sıradan bir nesnenin yeni bir isim ve yeni bir bakış açısı ile seçilerek ele alınması ve o nesne için yeni bir düşünce yaratılmış olmasının önemli olduğu belirtilmiştir (Öndin, 2009, s. 91-92'den akt: Girgin, 2014, s. 216). 1951, Marcel Duchamp'ın Çeşme'sinin replikası, sıhhi tesisat ve mühendislik firması "R. Mutt" imzalı ve ters çevrilmiş bir şekilde sergilenen Pisuar, sanat eserini yapan şeyin ne olduğunu sorgulatan ve malzemeyi yeni bir role büründüren bir amaç gütmektedir (Farthing, 2014, s. 411). Duchamp'ın bu girişimi, sanat tarihinin yönünü değiştiren, oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Günlük kullanım nesnelere biri olan Pisuar, sanatta artık yeni bir malzeme, yeni bir biçim, sanatın anlatım olanaklarının yeni bir söylemi niteliğindedir.

NAUM GABO

"Doğal, yapay veya sentetik liflerin belirli bir düzen içinde bir araya gelmesiyle oluşan, hammaddesine, inceliğine, uzunluğuna, ağırlığına göre sınıflandırılan lif toplulukları iplik olarak adlandırılmaktadır. Üretildikleri liflerin fiziksel özellikleri ve üretim aşamalarında uygulanan işlemler, ipliklerin niteliklerini belirleyen değişkenlerdir" (Özkendirici, 2018: 210). Kelt Şamanlarından Hint mitolojisine kadar pek çok kültürde ipliğin hayata ve kaderle özdeşleştirildiği efsaneler ve anlamlar bulunmaktadır. Güvenilmez durumlar için kullanılan pamuk ipliğine bağlı, çaresizlik durumlarını ifade eden eli kolu bağlı, yönetme ile ilişkili ipleri eline almak gibi ip'e dair halk dilinde oldukça fazla anlam bulunmaktadır. Kültürel anlamları dışında ise ipliği, insan bedenini oluşturan liflerle özdeşleştiren Magdalena Abakanowicz gibi eserlerinde iplik kullanan birçok sanatçı, iplik malzemesine kişisel anlamlar yüklemiştir (Özkendirici, 2018, s. 211,212).

Hareketi eserlerinde kullanan sanatçılardan Naum Gabo, Rodchenko, Pevsner, Moholy-Nagy, Tatlin gibi Rus Konstrüktivist bir sanatçıdır. Gabo'nun heykelleri matematik formlere göre basit, saf geometrik formlardan oluşmaktadır. Gabo heykellerinde malzeme olarak ipliğe de yer vermektedir. İplikler sayesinde nesnelere saniyeler içerisinde gerçekleştireceği açılabilir hareketleri adeta dondurmakta,

çizginin ve doğru'nun nesnelleşmiş halini sunmaktadır. Gergin ipliklerle oluşturulmuş kesin çizgiler iki noktayı birleştirmektedir (Özkendirci, 2018, s. 214,215). Gabo, ipliklerle oluşturduğu çizgisel alanlarda hem boşluğu, hem de iplik malzemesinin yarattığı dolu dizimlerde adeta örümcek ağına benzer bir dokuma ile sınırları belirlenmiş düzlemler oluşturmuştur. Heykellerindeki bu biçim, hiperbolik döngüler şeklinde algılanmaktadır.

Görsel 20: Naum Gabo, Linear Construction no 2 isimli eseri 1958. Malzeme Pleksiglas ve naylon. Guggenheim Müzesi.

ANISH KAPOOR

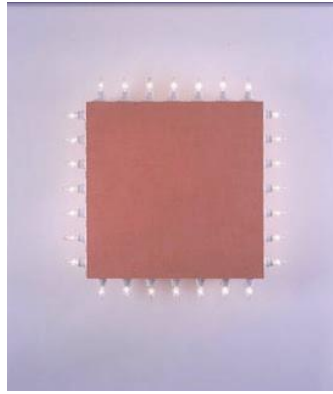
1954 yılında Hindistan Bombay'da dünyaya gelen Kapoor, Iraklı Yahudi asıllı bir anne ve Hint asıllı bir babanın çocuğudur. Dolayısıyla bu farklı kültürlerinden kaynaklı çoklu kimliğini çalışmalarında yansıttığı görülmektedir. Doğduğu yerin izlerini ele veren yapıtlarında Batının da çağdaş yaklaşımları yer almaktadır. Çalışmaları özellikleri zıtlıkları içinde barındırmaktadır. Varlık-yokluk, somut-soyut, yer ve yersizlik, nesne-nesne olmayan gibi kavramları birbirlerinin anlamlarını güçlendirecek şekilde sunmaktadır. İçeriğinde yer alan bu zıt kavramlar, kullandığı malzemelerle görsel bir gerçekliğe dönüşmektedir. Özellikle ayna görevi gören çelik malzeme ile gerçekleştirilmiş formlarında, bulunduğu mekandaki her bir nesneyi yansıtan görsellik, dünyaya ait nesnelere içine alırken, sonuz uzamla varlık-yokluk ikiliğini izleyiciye sunmaktadır. Yerleştirildiği uzamla var olan yapıtları, tekrar o uzamı yansıtarak bir yanılsamaya sebep olmakta, dolayısıyla alımlayıcı hem uzamın içerisinde hem de dışarısında kalmaktadır (Sağlam, 2017, s. 2888,2889). Çağdaş sanatın önemli temsilcilerinden Anish Kapoor, geleneksel heykel anlayışından oldukça uzaklaşarak, kendine ait devasa yapıları ile malzeme ile ilgili tüm bilinenleri ve sınırları yıkmayı başarmıştır. Çalışmalarında renk, form ve malzeme boyutlarını sorgulamakta ve yeniden üretmektedir. "Cloud Gate" adlı çalışmasında metalik yüzey değişen doğal ışık ile birlikte değişen bir yüzeye sahiptir. Organik bir forma sahip olan eserin alt kısmı içbükey bir formdan oluşurken, diğer tüm kısımları dışbükey bir yapıdadır. Kapoor için bu yapıt hayatın gizemin açılan bir kapı niteliğindedir. (Karaçalı, 2018, s. 176; Sağlam, 2017, s. 2889, 2890).

Görsel 21: Anish Kapoor, Cloud Gate, 2004. Paslanmaz çelik,1006× 2012 × 1280 cm.

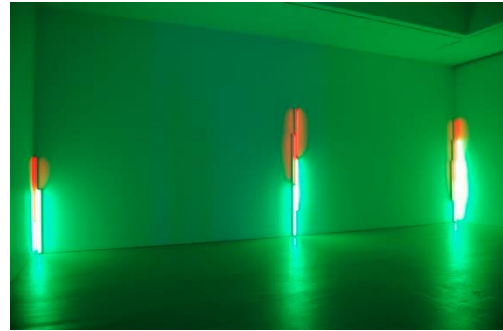
DAN FLAVIN

Dan Flavin, ışıklı konstrüksiyonlardan oluşan düzenlemeleriyle, endüstriyel bir ürün olan floresan lambaları kullanarak, mekanın neredeyse tümünü sarmalayan, minimalist bir yaklaşım sergilemektedir. Karartılmış yüzeylerin köşelerine, farklı renklerdeki lambaları yerleştirerek duvar boyunca dizilimler yapmakta, ışığı bir malzeme olarak ön plana çıkaran, çizgileri ve köşeleri ampüllerle belirginleşen tablolar oluşturmaktadır. Floresan ışığını çalışmalarının ana malzemesi olarak seçen Flavin, duvara sabitlenen, yere yatırılan, tavana asılan çeşitli şekillerde değişken sayı ve uzunluklardaki lambalarla ışığı oluşturarak düzenlemelerini tamamlar. Işıktan oluşan çizgileri ve hacmi oluşturan denetlenmiş parlak alanları ile tasarımlarını gerçekleştirir. Teknik olarak ışığı yerleştirme şekli minimal olan Flavin'in yapıtlarında mimariyi de değiştiren optik kaygılar görülmektedir. Işıklandırılmış kompozisyon ile mekan parçalara ayrılabilir, oluşan gölgelerle mimarinin belirgin özellikleri değişikliğe uğramaktadır (Ataseven, 2012, s. 87-90; Lynton, 2004'ten akt: Döl ve Avşar, 2013, s. 9).

Görsel 22: Dan Flavin, "İkon V (Coran's Broadway Flesh)", 1962, Oil on gesso on masonite, porcelain, chains, incandescent bulbs- Private collection, New York.

Flavin'in eserlerinde floresan tüpleri, endüstriyel bir malzeme olmanın dışında, onun kullanımı ile mekanla bütünleşen, mekanı değiştiren, ışığın zeminde ya da duvarlardaki yansımalarının farklı birleşme alanları ile oluşan gözde bıraktığı duygusal etkilerle rengin çeşitli tonlarının izleyici ile buluştuğu yeni bir algı yaratmaktadır.

Görsel 23: Dan Flavin. Alternatif Pembe ve Altın, 1967. (Döl ve Avşar, 2013: 9).

Görsel 24: Dan Flavin. İsimsiz, 1968 ((Döl ve Avşar, 2013: 9).

SONUÇ

Sonuç olarak, tuval, boya, kil vb. bilindik malzemelerin dışında günlük kullanım nesnelere, doğanın kendisi, galeri mekanının boşluğu ya da tıka basa buluntu nesnelere doldurulan bir galeri mekanı artık sanatın yeni malzemeleridir. Çağdaş sanatta, anlamları/işlevleri ile bilinen malzemeler,

farklı bağlamlarla izleyiciye sunulurken yeni algılama biçimleri oluşturmaktadır. 20. yüzyıldan günümüze yaşanan süreçte sanatta metnin ön plana çıktığı görülmektedir.

Sanatçı eserini oluştururken söylemek istediklerini, kullandığı malzemelerin anlamlarını değiştirerek izleyiciye sunar. İzleyici ise karşısında durmakta olan bildiği malzemelere ilişkin yeni düşünceleri anlamaya çalışırken, kendi fikirlerini de malzemelere aktararak yeni bir değişikliğe uğratar. Bu anlamda değerlendirildiğinde post modern süreçte sanatta kullanılan malzemelerin rollerinin sürekli değiştiği, yeni anlamlara büründüğü, metinsel içeriğinin sanatçı ve izleyici ile birlikte her bir bireyde çoğalarak yenilendiği bir yapıda varlıklarını sergiledikleri anlaşılmaktadır.

Bulutlu nesnelerin sanat eseri olarak sunulması, sanat eserlerinde değişiklikler yapılarak yeniden ele alınması, bellek/ kimlik/ aidiyet/ varlık/ beğeni/ estetik/ meta/ temsil gibi çeşitli kavramlar üzerinden ilişkilendirilen sanat malzemelerinin izleyicinin yerleşik algısını yıkmaya, çağdaş sanatın yeni paradigmaları olarak anlamlandırma süreçlerinin önemli birer çözümlemeleridir.

KAYNAKÇA

Alp, K. Ö. (2013). “Sanatın Temsili ve Postmodern Sanatta Temsil”. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar

Fakültesi Hakemli Dergisi. Art-e Kasım-Aralık, Cilt 6, Sayı 12: 40-61. ISSN: 1308-2698.

Ataseven, O. (2012). “Dan Flavin’in Mekanı Dönüştüren Işığı ve Minimalizme Yaklaşımı”. Süleyman Demirel

Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Art-e Mayıs-Haziran,09. ISSN: 1308-2698, s. 85-95.

Döl, A ve Avşar, P. (2013). “Minimalizm Akımı Kapsamında Nesne Anlayışının Yeniden Değerlendirilmesi”. İdil

Sanat ve Dil Dergisi. 2.10: 1-18. Doi: 10.7816/idil-02-10-01.

Durmaz, K. (2018). “Çağdaş Sanatta Malzemenin Dönüşümü”. Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim

Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.

Farthing, S. Genel Editör (2014). “Sanatın Tüm Öyküsü”. Hayalperest Yayınevi, 2. Baskı, Şubat, Çin’de basılmıştır.

Çev: Gizem Aldoğan, Firdevs Candil Çulcu.

Girgin, F. (2014). “Çağdaş Sanatta, Sanatın Malzemesi Olarak Mekan”, Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt 7, Sayı 13. s.

214-234.

Haşlakoğlu, O. (2015). “Picasso ve Sanatsal Eylem: Kübizm’in Doğuşu”. Mavi Atlas. 4/2015: 108-119. Doi:

10.18795/ma.20224.

Karaçalı, B. (2018). “Temel Sanat/Tasarım Olgusu-Yeni Yaklaşımlar”. Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım

Dergisi. Cilt 8. Sayı 1. Haziran: 170-185. ISSN: 2146-7692.

Özer, A. ve Akyüz, U. (2017). “Kinetik Heykel Türleri”. İdil Sanat ve Dil Dergisi. Cilt 6, Sayı 29. s. 385-400. Doi:

10.7816/idil-06-29-09.

Özeskici, E. (2018). “Sanatta Değişen Paradigmalar: Sanatçı, Eser ve Alıcı İlişkisi”. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim

Dergisi. Yaz, Sayı 20: 111-121. ISSN 1307-9840.

Özkendirci, B. (2018). “Çağdaş Sanat Malzemesi Olarak İplik”. Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi. Cilt

8. Sayı 1. Haziran: 208-224. ISSN: 2146-7692.

Sağlam, F. (2017). “Heykelde Uzam Bağlamında Anish Kapoor’un Cloud Gate Çalışmasına Göstergebilimsel Bir

Yaklaşım”. İdil Sanat ve Dil Dergisi. Cilt 6, Sayı 38. s. 2879-2897. Doi: 10.7816/idil-06-38-17.

Wilson, M. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi,

İstanbul.

İnternet Kaynağı

Url 1:

https://www.moma.org/collection/works/125612?artist_id=174&locale=en&page=1&sov_referrer=artist erişim tarihi: 17.06.2019).

Url 2: <https://www.admagazine.fr/art/portfolio/diaporama/les-plus-belles-installations-signees-christo/50091> erişim tarihi: 17.06.2019

Url 3: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/dec/03/robert-morris-obituary> erişim tarihi: 17.06.2019

Url 4: <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/joseph-beuys-actions-vitrines-environments/joseph-beuys-actions-4> erişim tarihi: 17.06.2019

Url 5: <https://www.wikiart.org/en/georges-braque/still-life-on-a-table-with-gillette-1914> erişim tarihi: 17.06. 2019

Url 6: <https://www.pablocicasso.org/avignon.jsp> erişim tarihi: 17.06. 2019

Url 7: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/duchamp-fountain-t07573> erişim tarihi: 17.06.2019

Görsel Kaynakça

Görsel 1: Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 11.

Görsel 2: Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 12, 13.

Görsel 3: Farthing, Stephen. Genel Ediör (2014). “Sanatın Tüm Öyküsü”. Hayalperest Yayınevi, 2. Baskı, Şubat, Çin’de basılmıştır. Çev: Gizem Aldoğan, Firdevs Candil Çulcu. s. 404.

Görsel 4: Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 29.

Görsel 5:

https://www.moma.org/collection/works/125612?artist_id=174&locale=en&page=1&sov_referrer=artist erişim tarihi: 17.06.2019.

Görsel 6: Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 29.

- Görsel 7:** <https://www.admagazine.fr/art/portfolio/diaporama/les-plus-belles-installations-signees-christo/50091> erişim tarihi: 17.06.2019.
- Görsel 8:** <https://www.admagazine.fr/art/portfolio/diaporama/les-plus-belles-installations-signees-christo/50091> erişim tarihi: 17.06.2019.
- Görsel 9:** Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 47.
- Görsel 10:** <https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/dec/03/robert-morris-obituary> erişim tarihi: 17.06.2019.
- Görsel 11:** Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 69.
- Görsel 12:** <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/joseph-beuys-actions-vitrines-environments/joseph-beuys-actions-4> Erişim Tarihi: 17.06.2019.
- Görsel 13:** Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 77.
- Görsel 14:** Durmaz, Kemal. (2018). “Çağdaş Sanatta Malzemenin Dönüşümü”. Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kayseri. s. 32.
- Görsel 15:** Durmaz, Kemal. (2018). “Çağdaş Sanatta Malzemenin Dönüşümü”. Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kayseri. s. 32.
- Görsel 16:** Wilson, Michael. (2015). “Çağdaş Sanat Nasıl Okunur”. Nisan. Çev: Firdevs Candil Erdoğan. Hayalperest Yayınevi, İstanbul. s. 89.
- Görsel 17:** <https://www.wikiart.org/en/georges-braque/still-life-on-a-table-with-gillette-1914> erişim tarihi: 17.06.2019
- Görsel 18:** <https://www.pablocicasso.org/avignon.jsp> erişim tarihi: 17.06.2019.
- Görsel 19:** <https://www.tate.org.uk/art/artworks/duchamp-fountain-t07573> erişim tarihi: 17.06.2019
- Görsel 20:** Özer, Ahmet ve Akyüz, Uğurcan. (2017). “Kinetik Heykel Türleri”. İdil Sanat ve Dil Dergisi. Cilt 6, Sayı 29. s. 385-400. Doi: 10.7816/idil-06-29-09. s. 388.
- Görsel 21:** Sağlam, Firdevs. (2017). “Heykelde Uzam Bağlamında Anish Kapoor’un Cloud Gate Çalışmasına Göstergibilimsel Bir Yaklaşım”. İdil Sanat ve Dil Dergisi. Cilt 6, Sayı 38. s. 2879-2897. Doi: 10.7816/idil-06-38-17. s. 2890.
- Görsel 22:** Ataseven, Olcay. (2012). “Dan Flavin’in Mekanı Dönüştüren Işığı ve Minimalizme Yaklaşımı”. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Art-e Mayıs-Haziran,09. ISSN: 1308-2698, s. 88.
- Görsel 23:** Döl, Attila ve Avşar, Pelin. (2013). “Minimalizm Akımı Kapsamında Nesne Anlayışının Yeniden Değerlendirilmesi”. İdil Sanat ve Dil Dergisi. 2.10: 1-18. Doi: 10.7816/idil-02-10-01. s. 9.
- Görsel 24:** Döl, Attila ve Avşar, Pelin. (2013). “Minimalizm Akımı Kapsamında Nesne Anlayışının Yeniden Değerlendirilmesi”. İdil Sanat ve Dil Dergisi. 2.10: 1-18. Doi: 10.7816/idil-02-10-01. s. 9.

Türkiye’de Nefret Söylemine Maruz Kalan Meslek Grupları ve Bu Nefretin Nedenleri

Occupation Groups Subject to Hate Speech in Turkey and Reasons for This Hate

Dr. Gül Dilek TÜRK¹

Pages: 89-101

Doi: 10.21733/ibad.582488

¹ Adnan Menderes University, TURKEY,
e-mail adresi
guldilekturk@yahoo.com.

* Corresponding Author

ABSTRACT

Under the increasing number of cases of violence against doctors, academicians and teachers, hatred towards these occupational groups has an effect. People with professions such as academicians, doctors, police, taxi drivers, teachers are approached with prejudice and decisions taken in favor of these people, laws and salary increases are met with reactions in the society and exposed to hate speech. The divergence with the intellectual class dates back to the modernization periods of the Ottoman Empire, and the rift between the people and the havas still continues. and respond to accusations as they benefit people from their difficult situations. However, even though it is not seen from the intellectual class, hate speech is expressed for many occupational groups for similar reasons.

Especially the rapid dissemination of information / disinformation offered by social media and the rapid mass organization increases hate speech towards these occupational groups. This hatred is further exacerbated by the titles and shares made in the social media, which are called the most hated profession in digital dictionaries, in numbers and groups with millions of followers. This situation may cause the spread of hate speech towards these occupational groups in social media, lynching, and occasional cases of violence leading to death.

In this context, the root causes of hatred for people with professions such as academics, doctors, police, taxi drivers and teachers will be investigated by using in-depth interview technique. Through an in-depth interview with people from different occupational and income groups, it is aimed to reveal which occupations are social hatred and anger, sociological psychological causes and solutions of this hatred and anger.

Keywords: Doctor violence, hate, academician, teacher, police, hate speech

GİRİŞ

“Öğretmenlerin 3 ay tatil yapması”, “Akademisyenlerin halka üstten bakması”, “Doktorların daha fazla kazanmak için insanlara gereksiz ilaçlar içirmesi”, “Polislerin gücü kötüye kullanması” ve daha pek çok tanıdık, aşına olduğumuz ithamlarla belli mesleklere yönelik olarak toplumda bir tepki ve nefret bulunmaktadır.

Son dönemlerde gittikçe artan doktora, akademisyene, öğretmene şiddet gibi vakaların altında bu meslek gruplarına yönelik nefretin etkisi bulunmaktadır. Akademisyen, doktor, polis, taksici, öğretmen gibi mesleklere sahip kişilere önyargıyla yaklaşmakta bu kişilerin lehine alınan kararlar, yasalar, maaş zamları toplumda tepki ile karşılanmakta ve nefret söylemlerine maruz bırakılmaktadır.

Özellikle sosyal medyanın sunduğu enformasyon/dezenformasyonun hızla yayılması ve hızla kitlesel örgütlenme bu meslek gruplarına yönelik nefret söylemlerini arttırmaktadır.

Sosyal medyada milyonlarca takipçisi olan sayfa ve gruplarda, dijital sözlüklerde en çok nefret edilen meslek diye açılan başlıklar ve yapılan paylaşımlarda bu nefret daha da körüklenmektedir. Bu durum sosyal medyada bu meslek gruplarına yönelik nefret söylemlerin yaygınlaşmasına, linç, zaman zamanda ölüme yol açan şiddet vakalarına neden olabilmektedir.

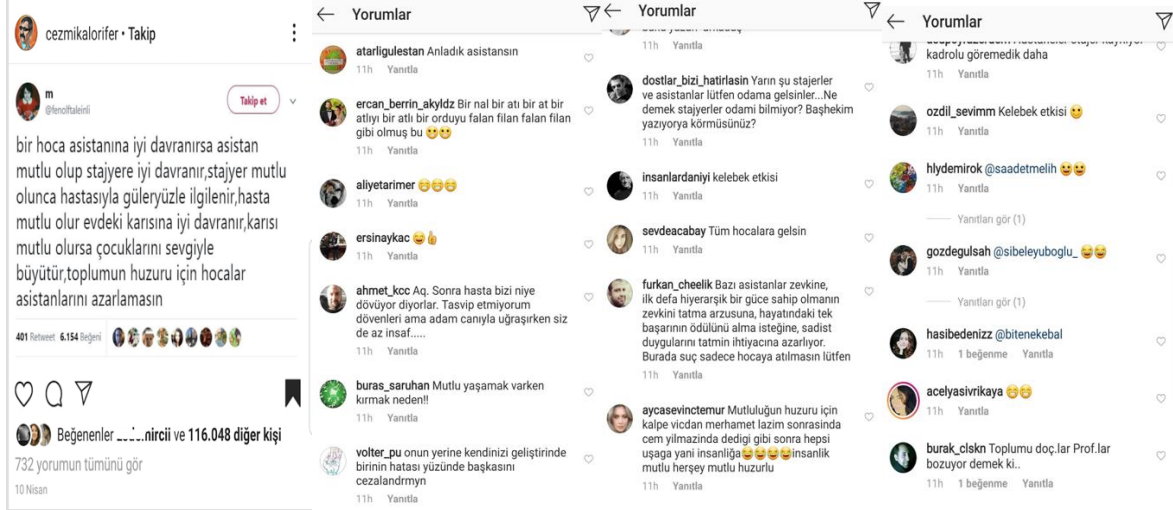
(Resim 1. Pylsmn, 2019)

(Resim 2. Ekşi şeyler, 5.3.2019)

(Resim 3. Cezmi Kalorifer, 6.4.2019)

(Resim 4. Cezmi Kalorifer, 10.4.2019)

Yukarda örnek olarak verilen sosyal medya yorumları da toplumda zikredilen mesleklere öfkeyi ve tepkiyi göstermektedir.

Entelektüel sınıfla ayrışma Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme dönemlerine kadar uzanmakta olup, o dönemde halk ve havas arasında yaşanan kopuş hala devam etmekte şu anda o grubun temsilcisi görülen meslekler hala sevilmemekte ve halka kibirle tepeden baktıkları, halkın değer ve inançlarını aşağıladıkları, hak ettiklerinden fazla para kazandıkları ve insanların zor durumlarından çıkar sağladıkları gibi ithamlarla tepki görmektedirler. Bununla birlikte entelektüel sınıftan görülme de yine de benzer sebeplerle pek çok meslek grubuna yönelik nefret söylemleri dile getirilmektedir.

Bu bağlamda derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak akademisyen, doktor, polis, taksici, öğretmen gibi mesleklere sahip kişilere yönelik ortaya çıkan nefretin kök sebepleri araştırılacaktır. Farklı meslek ve gelir gruplarından seçilecek kişilerle gerçekleştirilecek derinlemesine mülakat ile hangi mesleklere yönelik toplumsal nefret ve öfke olduğunu, bu nefret ve öfkenin sosyolojik psikolojik nedenlerini ve çözüm yollarını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

TARİHSEL ARKAPLAN

Türkiye cemaatçi ve toplulukçu bir kültüre sahip bir ülke olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal, toplumsal ve kültürel mirasını içinde barındıran, lidere ve ideolojilere biatin yoğun olduğu bir yapıya sahiptir. Bu durum gruplaşma ve ötekileşmeye zemin hazırlamaktadır. Türkiye'de 19. yy. 'da Osmanlı'da başlayan Batılılaşma ve modernleşme hareketleri ile ortaya çıkan kopuş-devam paradigmaları çekişmesi üzerinde seyreden siyasal kutuplaşma iktidar mücadelelerinde daima kullanılmış ve her dönem kendini geleneksel-modern, sol-sağ, Türk-Kürt, muhafazakâr-laik gibi farklı ikili çatışmaların temelinde bulmuştur. Bu bağlamda entelektüel sınıfın temsilcisi olarak görülen meslek dallarına yönelik olarak bir tepki ortaya çıkmıştır.

19. Yüzyıl sonlarında Osmanlı'da başlayan batılılaşma ve modernleşme hareketleri kültürel bir bölünme yaratmıştır. Türkiye'de ki modernleşme süreci içerisinde bir yandan geleneksellik kendi kanallarında var olmaya devam ederken diğer yandan da modernleşmenin ürünleri ve aktörleri olan yeni bir kesim teşekkül etmiştir

Türk modernleşmesi III. Selim dönemiyle başlamıştır. II. Mahmut ve İttihat Terakki dönemlerinde gelişmiştir. 1923'ten itibaren muasır medeniyetler seviyesine yükselme hedefi ile Cumhuriyet döneminde hız kazanmıştır (Duman, 2011:203). Türkiye, batılılaşma tezleri ile birlikte Osmanlı'nın son dönemlerinde

başlayan ve hala devam eden geleneksellik-modernlik çatışması temelinde bir kültürel bölünme ve siyasal kutuplaşma sorunu yaşamaktadır.

Özbudun, kutuplaşmanın merkezin otoritesini çevre üzerinde sürdürmek ve güçlendirmek amacı gütmeye karşısında çevrenin geleneklerini, kültürel değerlerini ve özerkliğini koruma amacı ile merkeze karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olması nedeni ile ortaya çıktığını söylemektedir. Ancak bu siyasi karşıtlığı oluşturan unsurlar arasında 17. yüzyıl ile birlikte Osmanlı'da oluşan batılılaşma yandaşları ve karşıtları ile 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan anayasa taraftarı Jön Türkler ile monarşik otokrasi taraftarlarının karşıtlığı siyasal kutuplaşmanın temel nedenleri olarak ortaya çıkmıştır (1975: 24-25).

Karpat ise, siyasal kutupları merkezi ele geçiren modernleşme yanlısı, yenilikçi laikçi gruplar ile muhalefette kalan ve İslamcı muhafazakâr çevreyi temsil eden grup olarak kategorileştirmiştir (2015: 17-28).

Küçükömer, siyasi partilerin yöneticisi olan merkezde bulunan aynı kökene dayalı ancak tarihsel karşıtlığa sahip bürokratların ve siyasi elitlerin Türk modernleşmesinin neden olduğu siyasi görüş farklılıklarından dolayı ayrıştıklarını ifade etmektedir. Ayrışan bu elit zümreler farklı toplumsal tabakalardan destek aldıkları için de farklı siyasal kültürlerin ürünü olarak siyasal mücadelelerin ve kutuplaşmaların başlangıcını oluşturmuşlardır (2009: 86-87) Kahraman'a göre, Tanzimat ile başlayan modernleşme Türkiye'de, merkezi oluşturan ordu-aydınlar-bürokrasi bloğu ve bu bloğun karşısındaki çevreyi oluşturan büyük halk yığınları ve taşra burjuvazisini ortaya çıkarmış (2008: 123) Dolayısıyla entelektüel kesim olarak görülen meslek gruplarına yönelik o dönemden gelen bir tepki bulunmaktadır

Türkiye'nin modernleşme süreci kopuş ve devam paradigmasını içermektedir. Kopuş paradigması, Batılılaşma ve modernleşme için geri kalmışlığa neden olan dinden, gelenekselden ve geçmişten, Osmanlı'dan tam bir kopuşun amaçlandığı bir modernleşme sürecinden söz etmektedir. Cumhuriyetçi laikler bu paradigma doğrultusunda modernleşmeyi politikalarının temeline oturtmuşlardır. Devam paradigmasını benimseyen dindar muhafazakâr kesim ise, modernleşirken geçmişi toptancı bir yaklaşımla reddetmek yerine geleneksel toplumsal değer ve normlarla, Batılı fen ve teknik ile modern değer ve normların bir sentezi anlamında bir modernleşme sürecini benimsemiştir. Türkiye'deki siyasal kutuplaşmanın temelini de bu paradigmatik farklılık oluşturmaktadır (Sunar ve Kaya, 2014: 328-329). Toplumsal pratikler içerisinde incelendiğinde her iki kutbunda batılı modern değerlerle yaşamını tanzim edip sürdürdüğü görülmekte, karşıtlık dinin özel ve kamusal alanda ne derece yer alacağı konusunda yaşanmaktadır (Göle, 2014).

Tanrı Kompleksi

Yaptığı işin önemi ve büyüklüğü neticesinde kişide oluşan kendini üstün görme eğilimidir. Bir tür Bu kavramı Essays in Applied Psycho-Analysis isimli eserinde ilk kullanan Ernest Jones'tir. Tanrı kompleksi narsisizmin bir türü olarak başka insanlardan ayrıcalık taşıdığı, yüksek kişisel yeteneğe sahip olduğu yönünde abartılı benlik değer ve kendine güven duygusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Narsisizm yetersizlik ve zayıf benlik nedeniyle kişinin dışarıdan kusursuz, mükemmel, çok önemli, eşi bulunmaz, vazgeçilmez olma gereksinimiyle herkes tarafından hayran olunan/olunduğuna inan sahte bir kendilik yaratarak bu yetersizliği bastırmasına neden olan kişilik bozukluğudur. Masterson narsisizmin büyüklenmecilik, empati noksanlığı, hak kazandığı duygusu, eleştirilere hassasiyet, onay ve hayranlık arayışı gibi özellikleri olan bir kişilik bozukluğu olduğunu belirtmiştir (Masterson, 2006).

Kohut (2004) narsistik kişilik bozukluğun kökeninde yatan nedenin kişinin "benlik yapısındaki temel kusur" olduğunu söylemiştir. Narsisistlerin kendisinin ve çevresinin beklentilerini karşılayabileceği duygusunu deneyimlediğini, yüksek özgüveni ve kendine değeri nedeniyle eleştirilerden etkilenmeyip kendisiyle ilgili olan görüş ve düşüncelerine odaklanarak ve özgüvenini yücelterek doyurduğunu belirtmiştir (Akhtar, 1989; Rozenblatt, 2002). Narsisistler bu övgülerin ve hayranlığın devamlılığı için sürekli bir çaba halindedirler ve beklediği ilgi ve övgüyü bulamadığında bir sahte kendilik kırılması nedeniyle narsistik bir yaralanma yaşamaktadır.

Tanrı kompleksi de bu bağlamda “bir kişinin başka insanlardan ayrıcalık taşıdığı, yüksek kişisel yeteneğe sahip olduğu yönünde sürekli şişirilmiş duygular taşımasıdır” (Reis, 2015). Bu kişiler narsistler gibi yanılmaz olduğu ve asla hata yapmayacağı yönünde sarsılmaz bir inanç taşımaktadırlar. Araştırmacılara göre “cerrahlık gibi bazı mesleklerde daha sık görüldüğü iddia edilen bu psikolojik durum genelde kendinde büyük güç vehmeden kişilerde görülmektedir” (Reis, 2015).

Tarhan (2008) Tanrı Kompleksi teriminin “tam güçlülük” anlamına gelen Analitik Psikiyatride geçen Omnipotens teriminden geldiğini belirtmektedir. Ona göre;

“Aslında yaptığı işin çok önemli, hayati ve üstün olduğuna inanan kişilerdir. Tanrı kompleksindeki kişiler. Hayatı devam ettirebilme ve sonlandırma gücü doktorlarda tanrısallık duygusu uyandırır. Aynı şekilde mimarlar ve sanatçılar bu riski taşıyan insanlardır. Hayret ettirecek tasarımları Kreatifdir. Bu meslekteki kişilerin egolarında ortaya çıkan kabarmanın zararı daha çok kendilerine ve yakınlarındadır. Siyasetçilerde ve askeri liderlerde ise benzer duygular son derece tehlikelidir.

- *Büyüklik fantazileri ve aldıkları övgü dışında hayattan pek zevk alamazlar. Bu kişilerde hükmetme ve kontrol etme arzuları şehvet boyutuna çıkabilir.*
- *Olayları kendilerini ön plana çıkaracak şekile ve övgü alkış alacakları biçime dönüştürmeyi başarırlar.*
- *Sıradan olmaktan ölesiye korktukları için çok çalışırlar. Akıllı ve yetenekli dedirtecek pozisyon peşindedirler.*
- *Etkileyici bilgiye sahip, konuşma becerisi yüksek, hitabeti gelişmiş, edebiyatı seven ancak bilgisi derinlikten yoksun kişilerdir.*
- *Bütün bu becerilerini bulunduğu topluluğa hizmet için değil kendi özgüvenini beslemek ve düzenlemek için kullanırlar.*
- *Önemli ve özel olma gizli istekleri ve kendilerini göstermeye yönelik eğilimleri nedeniyle psikolojik savaşta övgü ve propaganda ile yüceltilip övgüyü kaybetme korkusu ile dümenlendirilen kişilikler olmuşlardır”.*

Bu bağlamda özellikle cerrahlar, akademisyenler, siyasetçiler hatta öğretmenlerde de bu kompleksin olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda Osmanlı’dan bu yana devam eden çevre-merkez kopuşu entellektüel sınıfın temsilcisi olan ve halkı cahillikle suçladığı ileri sürülen mesleklerde bu tür bir kompleksin olduğu iddia edilmektedir.

Uygulama

Online olarak 30’u kadın 75 katılımcı; yüz yüze görüşmeler de ise 12’si kadın 20 katılımcıyla görüşülmüştür. 17-75 yaş arası öğrenci esnaf, ev hanımı, satış personeli, pazarcı gibi meslek gruplarından ve farklı ideoloji ve siyasi görüşten kişilerle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelerde katılımcılara ;

“Türkiye’de belli meslek gruplarına nefret var. Mesela öğretmen, doktordan, akademisyenden, polis hatta askerden nefret ediliyor. Bu meslek gruplarına yönelik olarak zam yapılırsa ya da yasalarla bir iyileştirme olsa toplum tarafından ciddi tepki gösteriliyor. Bu konuda sizin fikriniz ne? Nefret ettiğiniz meslek dalları hangileri ve neden nefret ediyorsunuz?”

diye soruldu. Katılımcıların güvenlik kaygıları nedeniyle kimlikleri gizlenmiştir. Ancak cevapları herhangi bir sansür ya da düzeltme (gramer düzelmesi dahi yapılmamıştır) yapılmaksızın başka araştırmalara da ışık tutması amacıyla olduğu gibi aşağıda paylaşılmıştır. Sayı ile maddelenenler soruya doğrudan cevapken, madde işaretli olanlar o yoruma verilen diğer katılımcıların cevabıdır. Online katılımcıların cevapları şu şekildedir:

1. Trafikte de Minibüscü ve taksicilerden nefret var. Bir şekilde ayrıcalıklı görünüme veya hukuka uymama. Hak yemeler olabilir. Mesela ben emniyet şeridini kullanan Çakarlı lambalı herkesten nefret ediyorum
2. O meslek gruplarını kutsal meslek olarak görüyorlar fakat mesleği yapan kisoler bunu kendisine is olarak secmis sadece maasi duzgu diye yapanlar var (herkes degil) sadece maas icin o meslek gruplarino secenleri sevmiyoruz
3. Milyonkarca Insaat işçileri sanki köle sigortasız üç dört ay tasarona çalışıyor yeme yol dusunce 50 lira 10 senedir. Benimde o zaman kimse umrumda değil

4. İyide kimse kimseyi sevmiyor herkes herkesle samimi denilen bir çağda yaşıyoruz.Mesleğinin gereğini en iyi şekilde yapabilirse insan gerisi boş düşüncelerden öteye geçmez.
5. Bir bilge zatın tespiti çok yerinde bir tespittir. Zamanımızda öğretmen ve doktor lar farzları yerine getirseler sünnetlere gücü yettiğince sahib çıksalar evliyaullahtan sayılırlar diyor. Bu kadar kutsal bir meslektir öğrenemenlik ve doktorluk. Polis hakeza. Onlar da bu kategoride değerlendirilebilir. Doktor ve öğretmen ve polis olmak fedakarlık ister. Fedakar olabilmek için ruhi bir gelişime sahip olmak lazım. Nefret edenler ruhen porsumus zavallılardır. Çok kale alınmamalı cahil zavallılar
6. yine hakkınız hikunuz var. ama yinede basimizdan eksik olmayasın bir öğretmen dünya demek
7. Sizler mesleğinizi gerçekten ve adil bir şekilde yapıyormusunuz...? Hiç sanmıyorum. Sevilmeye değer olanımız sınırlı sayıda azdır
8. Ben bir zamanlar çok saygı duyardım bu meslek gruplarına hala da en çok arkadaş grubum bu mesleklerden oluşur ancak saygıya devam fakat sevgi yok artık çünkü çoğu hizmet ettikleri insanlara yukarıdan bakarlar onlar için hiç değerleri yoktur oysa ki o insanlar onların karnını doyuran kişilerdir bunu hiç düşünmezler
9. Seviyoruz sizi . Kim demis yalan haber onlar. Tamam biz çok çalışıyoruz diye azıcık kiskanıyoruz ama nefret etmiyoruz o kadar da değil
10. Özel sektörle, memurlar arasındaki maaş makası aşırı derecede açıldı. Özel sektördeki çalışan, ben daha fazla çalışıyorum, daha az maaş alıyorum diye düşünüyor. Devlet, özel sektörde çalışanın 2 katı maaşla memur istihdam ederse bu adaletsizlik sebebiyle bir süre sonra sosyal patlama olur.
11. Memurların hem manken gibi giyinip hemde emekçi muhalif görünmeleri bütün iktidarlardan nefret etmeleri ayrıca kendini halktan üstün görmeleri halkın basit bir işlemi için sistem yok git yarın gel yeter rüşvet vermesin kaç defa gönderir bizi ? Bütün hükümetler memurdan korkar tatilini maaşını önceden hesaplar .
12. Benim yapamayacağım işleri yapabilenlere ekstra saygım vardır,hayranlık duyarım mesela doktorluk trilyonlar dökseler önüme yapamayacağım bir iştir. Diğerlerine,kendime beklediğim ölçüde saygı ve minnet duyarım. Paranın hizmeti satın aldığını bilmeyen insanlar,para ile birlikte hizmet edenide satın aldığını düşündükçe saygı duyamıyorlar,para veriyorum mecbur diye düşünuyorlar. Son yıllarda ıssızlık çok fazla olduğu için insanlar tercihten çok ekme parası için kendini atabildiği bir yere atıyor,dolayısıyla isinde mutlu çalışmıyor kimisinde bu yansıyor. Öğretmen 5_10 yıl atama beklerken polislik sınavına vs.vs her sınavı değerlendiriyor,mutlu öğretmen değil mutsuz polis oluyor.Bunun gibi örnekler cogaltılabilir,her mahalleye ünvrsite yerine her ilçeye fabrika acılabilse inanın bu kadar okumus ıssız,meslek bulamayan istediğini yapamayan insan olmayacaktı. Kafası çalışmayan bile basıyor parayı okuyor diplomayı alıyor,paralı okuldan mezun diye işde buluyor,gerçek işini düzgün yapacak cevherler saklı bastırılmış kalıp bekliyor gençlerde bunu görüyor.özel olan her yerin artması yerine devlete bağlı kurum çalışanlarını başarılı ve mutlu olanlardan secip mutlu edecek ücret verilse,ve denetlemeler sıkı olsa hiç bu önyargılar oluşmaz
13. Meslekle ne alaka sevmenin, bu tarz söylemler toplumda bu algıyı güçlendirme yayma çabasıdır. Türkiyede her konuda adaletsizlik var tepki bunadır mesleklere değil.bazı insanlar da mesleğinin gereğini gerektiği gibi yapmıyorsa tabi ki halk konuşacak.
14. Ezbere dayalı bir eğitim sisteminde sadece ezberi iyi olduğu için sınav kazanıp ataması yapılan öğretmenler, genelde birikimsiz, kültürsüz, bomboş oluyorlar. Atamaları ise doğup büyüdüğü yerden çok uzaklara yapılıyor. Haliyle aile ve arkadaş çevresinden kopuyor, uzaklaşıyor. Büyük bir boşluğa düşüp psikolojik sorunlar yaşıyor. Atandığı yerlerde saçma sapan ilişkiler geliştiriyor. Sonuç; kendine hayrı yok ki, çocuklara hayrı dokunsun kıvamında ilerliyor.
15. bu nefret değil kıskançlık
16. Kendisi bu kolaylığı veya yüksek maaşı almıyor diye bence. Öğretmenliği kolay meslek Polis asker de bu işi gönüllü yapsın mantığı
17. Öğretmenin tatili, asker ve doktorun itibarı kıskanlır. (polise karşı da sanırım düzen koruyucu oldukları için gizli bir korku var. benden niye korkmuyorlar kıskançlığı olabilir bu da)
 - Bazı meslek grupları insanlarla direk ilişki içindedir birebir hizmeti görünür. Buda karşı da onunla alakalı kişiyi hem kıskanılacak hemde kızdıracak durumlara açık hale getirebilir ve bundan dolayı bu hizmeti yapan insanlar her zaman gündemde ön planda dır diye düşünüyorum. buna bir örnek verirsek bir belediye başkanı hizmeti çok açık ortadadır sürekli eleştiri yada tebrik alır

18. Yeni nesil fikirsiz genelde, büyükler ne derse onu taklit ediyorlar. O yüzden onların beynini güzel şeylerle beslemek lazım. Sosyal medyadan beslenen nesilden de pek sağlıklı bir düşünce beklemek mantıksız! 😊

19. Öğretmen çalışmadan 3 maaş alıyor ondan olabilir doktoru da bir devlet hastanesine gidin kendiniz anlarsınız

- öğretmen totalde herhangi bir memurun 3 katı çalışır.
- Çekin şu kirli düşünceleriniz bizim üzerimizden. Kafa yorgunluğu beden yorgunluğu 3 ay da bile atılmıyor. Ayrıca eve tek iş götüren meslek bizim meslek ve geri kalan 9 ay 24 saat mesai yapılıyor bu neden söylenmiyor?
- şkurda memur bir arkadaşım var. saat 5te eve geldikten sonra dışarı çıkıp arkadaşlarıyla görüşüyor. Ben eve 5te geldiğimde yemek yemek için bile kendimi koltuğun üzerinden alamıyorum.
3 saat sürekli gürültünün içinde dert anlatmanın ve evrak doldurmanın peşinde olmakla 5 saat sessiz bir masada oturup evrak doldurmak arasında fark var. 5 saat çalışmış olanı herhalde “daha çok çalışmış” zannediyorsunuz. Projelerden raporlardan kağıt okumalardan, rehberlik/ disiplin yükünden söz etmiyorum bile
- çocuğunuz varmı bilmiyorum. Olanlar bilir. Anne ve baba evde bir çocukla uğraşamazken. Okulda öğretmen en az 30 veya 40 çocuğun eğitim ve öğretimini yapar. Onu geleceğe hazırlar. Bende 32 yıl öğretmenlik yapmış emekli bir öğretmenim. Bir sınıfta 83 öğrenci ye eğitim verdim. Birde öğretmenler üç ay değil iki ay tatil yapar. Kulaktan dolma bilgilerle bir meslek grubunu yargılama. Şunu da söyleyeyim çobanıda mühendiside, doktorda öğretmenler yetiştirir. Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürkün dediği gibi öğretmenler her zaman eli öpülesi kişilerdir.

20. Örneğin, hastahane de bir dr.kolay kolay ağzını acmaazzz..ama, muayenehaneye giderseniz, yapacağı ameliyatını veya vereceği ilacın faydalarını herkesin anlayacağı gibi güzelce anlatır..ilk aklıma geleni yazdım..bunlar tabii ki genelgeçer davranışlar ezber bozan karda var..istisnalar kaideyi bozmuyor..

22. Öğretmenlerin tatilinden ziyade kimi özel okullarda çok işleri olmaz, ama buna rağmen accaip yorgundurlar. Oysa boş günleri de vardır, boş saatleri de. Ders saatlerinde öğretmenleri öğretmenler odasında bulursunuz mutlaka. Okulun diğer personelinin (sekreter, kütüphaneci...) böyle boş zamanları olmaz, kaba tabirle it gibi çalışırlar ama şikayet hakları yoktur mesela. Bu durum rahatsızlık verir kimi zaman. Doktorlara kızgınlık genelde yanlış teşhisdir, aylarca giderseniz bir sürü paranızı alırlar kullandığımız ilaçlar da cabası. Hata da kabul etmezler. Bunlar tecrübe tabii. Askere ve polise kızgınlığım yok. Emir kulular sonuçta, üstelik canlarını ortaya koyuyorlar. Bir farkları olmalı kesinlikle.

23. benim cocukluktan beri sevmediğim sey kadınlar için sekreter diye bir meslek türetmeleri.güya erkek patronu düzenleyen ikinci karısı gibi cekip ceviren .itici geliyor bana.toplumda zaten sekreterde kötü bir imajdadır.. tabi günümüzde biraz daha modern tipleri var..ama yinede yöneticileri sıkı fıkı karı koca gibi.zaman zaman kravatini dahi ütüleyen..benim zamanımda öyleydi.yani fosil olmadım ama 20 yılda çok sey değişti

24. Tüm meslek dallarında çalışsan arkadaşları severz.lakin bazıları bulunduğu konum giyindiği üniformanın avantajını kullanarak üstünlük taşıyor.karşısındakininde insan olduğunu unutuyor.

25. işkurda memur bir arkadaşım var. saat 5te eve geldikten sonra dışarı çıkıp arkadaşlarıyla görüşüyor. Ben eve 5te geldiğimde yemek yemek için bile kendimi koltuğun üzerinden alamıyorum. 3 saat sürekli gürültünün içinde dert anlatmanın ve evrak doldurmanın peşinde olmakla 5 saat sessiz bir masada oturup evrak doldurmak arasında fark var. 5 saat çalışmış olanı herhalde “daha çok çalışmış” zannediyorsunuz. Projelerden raporlardan kağıt okumalardan, rehberlik/ disiplin yükünden söz etmiyorum bile.

26. Öğretmenlerin yüzde doksanı idoolojik bir saplantı içinde kendi fikirlerini yaşam tarzlarını çocuklara empoze etmeye çalışıyorlar. Kilişleşmiş ezberci eğitim sisteminin dışına çıkamadıkları için de 12 yıl eğitim verdikleri çocuklar bir şey öğrenmeden mezun oluyor . Diğer meslekleri bilmem ama öğretmenlik mesleği saygınlığını yitirdi "ben anlatırım anlayan anlar anlamayan beni ilgilendirmez mantığıyla hareket ettikleri için ihyası için emanet edilen bireyler malesef imha ediliyor

27. Maaşını haketmeyen varsa imamlardır. Oda hepsi değil. Mesela adam küçük bir köydeki caminin imamı oluyor bakın köyde bile durmuyor ama maaşını alıyor. Boşa para kazanıyor. Ayrıca bankamatikcilerinde aldığı para fazla :)
28. genelleme yapman bence yanlış olur şimdi ülkenin bu %10 luk kesimi ve onların zaten hayatı asalaklık yani bedava yaşamla geçiyor.
29. Hak ederek para kazanan hiçbir meslek mensubundan nefret etmiyorum (meslek demiyorum çünkü hiçbir meslekten nefret etmiyorum), hak etmeden para kazanan tüm meslek mensuplarından nefret ediyorum
30. Görevini kötüye kullananlar yüzünden sevilmiyorsunuz.
31. Türk toplumu, merhameti çok yüksek olduğu için bunu kullanacağı kişileri ve meslekleri daha çok sever. Arka planda ise kendinin ve çevresinin hayat standartları düşük olabiliyor. Simdilerde herkes çocuğu öğretmen, doktor vb. olsun istiyor çocukları, torunları bu mesleklere kavusunca bunlar düzelecek.
32. hiç kimse haftanın 5 günü günde 7 saat sunum yapmayı kaldıramaz. Kütüphanecisi olan okullarda kütüphanecilerin o yoğun evrak görevleri dönem başı ve sonundadır dönem içi işleri yine kütüphane kulübü öğretmenleriyle götürürler. Günlük toplamda 1 saat işleri vardır ve çay içerler. Sekreterler iş odaklı çalışırlar. en yoğun çalışan sekreter günde toplam 3 saat iş yapar. Geri kalan zamanda otururlar. Tüm bu memur grupları bu işleri sessiz bir masada yapar. Öğretmenlerin boş saatleri olmasa (ki benim bir yıl yoktu) yani sabah 9dan 10ar dakikalık 6 arayı saymazsanız 4e kadar 7 ders saati gürültülü bir kalabalığı yönetip onlara ders anlatma ve onları ölçme (ders sırasındaki ölçmeden söz ediyorum) işini yapamaz. biyoloji bilimine aykırı. Bu yoğunluk profesyonel askerde, poliste de yoktur ayrıca. Boş derslerde de her zaman boş oturulduğunu zannediyorsunuz sanıyorum. Her okulda yıllık plan dahilinde yarışmalar, projeler, egzersizler olur. Sunumlar, kutlamalar yapılır. bu sunumlara metin yazılır, sunulur. Egzersizlere öğrenci hazırlanır. Yarışmalarda bire bir çalışılır. Bunları kim yapar? sekreter? kütüphaneci? 3 ayda 3 sınav yapıyoruz. 250 öğrencim var. 3 ayda 750 kağıt okuyup sisteme işliyorum. 750 performans okuyor, 50 civarı proje yapıyorum. günlük ders içi kontrolleri ölçmeleri saymıyorum bile. bakın bütün bu saydıklarım her gün en az 5 saat sunum yapmanın dışında yapılan işler. O boş saatler de bunun için var. hiçbir iş yapmadan oturduğumuz boş saat olursa da evet inanın ki 5 dakika gibi geçiyor çünkü kalkıp tekrar çıldırtan kalabalığı yönetip onlara bir şeyler anlatacaksınızdır.
33. Hiç bir zorluk görmeden yaşamak gerçek hayattan haberdar olmadan kendi hayatını zorsananlar armut piş ağzımadüş hayalperestlerin düşüncesi kolaydır
34. Görevliler genel olarak vatandaşa hizmet yerine siyasi erkân ı koruyup savunan tutum ve davranış icindeler.hatta kraldan çok kralcı oldular, adaleti lastik gibi çekip iç ettiler
35. Polisten nefret ederim çünkü doğal olanı budur. Halka değil hükümete çalışır. İmam kadrosundan da nefret ederim çünkü neredeyse her köyde 3 cami var. İnsan eğitime, aldığı sorumluluğa ve riske göre maaş almalı. Herkesin insanca yaşamak hakkı var. En düşük seviyede ki işlere bile şu an asgari 3 ila 3,5 bin lira para almalı. Ve Türkiye de iş tanımlaması diye bir şey yok bir işe giriyorsun sanki ırğatsın ırğatlık yapmazsan her türlü mobinge uğruyorsun.
36. Canımızı doktorluk, canımızı ve malımızı askerlik polislik mesleklerine borçluyuz. Ne kadar çok verilirse razıyım. Bizi hayvanlık derecesinden insanlık basamağına elimizden tutup çıkaranlar öğretmenler ve akademisyenlerdir. Onlara da çok verilmelidir.
37. Polislerden neden nefret edildiği söylüyüm garibanlarla uğraşıyorlar garibanın parası yok zaten durmadan ceza yazılıyor trafikte vs zaten cezalar aldı basını gitti ,
38. Ben bu meslekleri yapanları hiç sevmiyorum sebebi aldıkları paralar yaptıkları işler de il insanları aşağı görmeleri mesela polisler okadar gururulu burnu havadadırki bi işin düşse adam gibi konuşmaz senle hakir görür özellikle yeni polisler doktorlar devlet hastanesinde gidersen yüzüne bakmadan neyin var die sorar sen derdini anlattırsın doğru düzgün dinlemez istediğin ilacı deilde kendi anlaştığı firmanın ilacını yazar ama aynı doktor özel hastanede böyle yapamıyor yani maaştan mevkiden çok önce insan olacan adam olacan olmazsan kim takar senin yaptığın mesleği
39. insanlar bu mesleklerden nefret etmiyor bu mesleklerin birilerine maşa edilmesinde nefret ediyorlar bu ülkede benim askerim benim polisim değil bizim askerimiz bizim polisimiz olmalı peki öğretmenlikten neden nefret ediliyor öğretmen bir ulusu eğiten bilinçlendiren kesimdir eğer bir toplumu eğitip bilinçlendirmek istemiyorsanız öğretmenler üzerinden kara siyaset ve al operasyonları düzenlersiniz

40. Dünyanın en yapıcı mesleği doktorluktur kim ki doktorluktan nefret ederse illaki ona muhtaç olacaktır unutmayın ki düşmez KALKMAZ bir mevla var insan hasta olur nefret mı ediyorsun gitmeyeceksin o zaman görelim bunu askerimize gelince laf yok vatani korumak için var ama polislik dedin mi orda duracaksın çünkü aynı şey değil biri vatani korur biri devleti yani bir kişi masum bile olsa devlet için polisler o kişiyi öldürür ama askerlik öyle değildir vatana el uzattın mı asker devreye girer bunun örneklerini birçok kez yaşadık yaşıyoruz devam ediyoruz
41. polis ve asker : evet polis ve asker neden sevilmez polis ve askeri İRTİCA cı yapılar sevmez nefret eder çünkü zamanında hep polis ve askerin engellerine takıldıkları için bu tür yapılanmalar yargıç ve hakimleride sevmez onları asimile edene kadar tabiri caizse şeytan taşlar gibi taşlar iyi günler dilerim :)
42. Valla ben askerimizi canımdan çok severim ama polis için aynı şeyi diyemem. Polisler devlet için var halk için değil bak aradaki fark asker vatani halkını korur kurşun sıkmaz polis hükümeti korur gerekirse vatandaşını gözünü kirpmadan öldürür
43. Ben İnfaz koruma memuruyum mesela bizleride kimse sevmez.herkes nefret eder.Halbuki bizler cehennemde ki melekler misali kanunlara göre işimizi yapıyoruz başka bi numaramız yok.tabiki medyanında etkisi çok her filmde dizide kötülenirsen olacağı bu. o medya bizi öyle bir gösteriyor ki rüşvetçi işkenceci vs..Sanki mahkumlar masum bizler suçluymuşuz gibi algı oluşturuyor
44. Çünkü bu mesleklerden başka mesleklerde var ülkemizde o yüzden. Mesela ben halkla ilişkiler bölümü mezunuyum ama alim yok denecek kadar az ki bu bölüm her kurumda olması gereken bir bölüm ama değeri yok bu ulkede. Düşünün bir bakanın iletişim danışmanı oluyor fakat hiç bu bölümle alakalı ne atama var ne de başka bir şey gel de ses çıkarma .
45. Bu mesleklerden nefret edilmiyor bu meslekleri yapan bazı insanların yanlışlarından nefret ediyor :) her meslekte işini kötüye kullananlar var o yüzden genelleme yapamayız..mesleğe değil o yanlış insanadır nefret...
46. Çok sayıda öğretmen tanıdım. Benim zamanımdaki öğretmenlerle kıyaslıyorum olmuyor. Tanıdıktan sonra saygımı ve sevgimi kaybettim. Benim zamanımdakiler insanmış. Şimdi çoğu cahil görgüsüz ve insan dışı !
47. Yeni generasyon - ilerde belki sıkıntı yaşarsız - diye kendi içinde korku ve kaygı oluşturarak geliştirdiği -aslında olmak istemediği- bir nevi ego savunma mekanizması
48. En son İmama Öğretmene Askere Polise verilmesi düşünülen iyileştirme büyük bir adaletsiz diğer memurlar ve işçiler KUNTAKİNTE Mİ ???
49. İnsana değer veriliyormu ülkemizde. Yada emeğe. İnsanın değerinin olmadığı, hayatta herşeyin her mesleğin hatta statünün para ile ölçüldü geri kalmış toplumlarda emeğin, bilginin değeri varmı ki emekle bilgiyi harmanlayan meslekler olan öğretmemliğin, doktorluğun hemşireliğin vs meslekleri icra edenlerin değeri olsun.
50. Nedenmi doktor maalesef mesleğini savsaklıyor öğretmene sefkat yok öğretmen dediğin bir ana bir baba gibi olur merhametli, polis ve asker de dünyayı ben yarattım şeklinde olmayacak biraz insan olacak sevgi verirsen sevgi alırsın
51. 9 yıllık bir öğretmen olarak, öğretmenlerden nefret etmelerinden çok öğretmenlerin sistemden ve gidişattan nefret ettiklerine şahit oluyorum.. gerçek dışı zam haberleri milletin yersiz tepkilerine neden oluyor..
52. Bütün bu sıkıntıların tek müsebbibi kapitalizm insanları getirdiği nokta şayet İslam olmuş olsaydı bunların hiçbiri olmazdı
53. Bunun nedeni birazda şudur kişiliği oturmamış karakter namına nasibini almamış kişilerin yaptığı işin karakterine bürünmesi durumu devlet memurudur devlet benim der halkı hakir görür kendinden evvel mesleğini tanıtır falanca üniversitesinde profesör üm gibi toplumda çoğu insan birbirine benziyor artık kişiliksiz onursuz haysiyetsiz tektip insan gücü eline geçirdimi seyret cümbüşü
54. 17 yıldır kin ve nefret tohumları eken, halkı ayrıştıran, ötekileştiren, şerefli ordumuzu terörist ilan edip halkı kendi evladı olan askerine düşman eden, cumhuriyetçi, aydın, demokrat insanları tehlikeli sayıp bunların yerine cemaatler, hacı hoca ve şeyhlerden medet uman hükümete sormak lazım bu soruyu
55. Nefret demiyelim alınan ücretler konusunda her zaman eşitsizlik vardır yanlış politikalar yüzünden. Devlet memurları işçilerden yüksek maaş aldıkları halde ki (normalde az) memur yetmiyor dediği zaman asgari ücretli tepki gösteriyor. Yapsınlar herkesin gelirini yüksek görün bakalım böyle sorun olumu

56. Sadece askerden nefret ediyorlar. En son olan darbeden dolayı Askere güveni kalmadı milletin
- 57.Çünkü göre gelene kadar melek göreve atanınca şeytanlaştıkları için memurların nutuk çoğunluğu memur olabilmek için uğraşır olunca da ağlamaya başlar şükretmez
58. Türkiyede hiçbir kurumda liyakat ve yeterli deneyime sahip hiç bir tane kadro yok. Memur idealleri için o basamağa çıkıyot ancak, sistem o kadar yozlaşmış ki o noktadan sonrası sadece maddi kaygıya dönüşüyor. Herkes maaşın derdinde. Hangi meslek ile meşgulsünüz bilmiyorum ama sizi de dahil ediyorum.
59. Dünya kadar sorunu olan memleketin insanlari cozumu. Birbirni bogarak rahatliyor
60. Herkes birbirinden nefret ediyor bence..hele farkli siyasi goruslere sahipsek..birbirimize hosgoru empati ile bakabilsek demokretik olgunluga erisecegiz de habire nefret ysyinlariyla gazlaniyor millet.
61. Gerçekler değilde algılar üzerinden yönetildiğimiz için olabilir. Başkasının yaptığı iş kolay, aldığı para çok görüldüğü için olabilir. Çekememezlikten olabilir.Herkes herkesin işini, işi yapandan daha çok bildiği için olabilir vb vb
62. Hiç bir iş kutsal değildir.Kutsal kelimesi o kadar basit değil.Bazi meslek grupları bu kelimeyi kullanarak toplumda üst makama gelip her türlü avantajdan faydalanıp dokunulmaz olmak istiyorlar.Az kaldı kanunen dokunulmazlık isteyebilirler
63. MÜNFERİD BİR KAÇ OLAYI VEYA BİREYSEL YAPILAN YANLIŞIN, BİR MESLEK CAMİASINA MAL EDİLMESİNE KARŞIYIM.GENELLEMELER , DOĞRU DEĞİLDİR.
64. buradaki asıl sorun eşitsizliktir. en keskin örneğini de 1 Mayıs günleri görmekteyiz. işçi ve memur arasında ciddi bir fark söz konusudur bu da haksızlığı öne çıkarıyordur. başka bir örnek ise yine mesela toplu ulaşım indirimleri. böyle memur kusura bakmayın ama isyan etmesin!
65. Belki bu mesleklerde ki insanlara duydukları gereksinim ağır geliyordur. Ve bu yükü atmanın yolunu onları kotuleyerek buluyorlar sır
66. Misalen, öğretmenlerden hiç mi hiç hazzetmem. 'Ücretli öğretmen' statüsünde çalışan çalışanların sayısı atanmışlar ile yakın seyrederken çıkıp 'ihtiyacın olduğu hâlde bizi atamıyorsun' diyemiyorlar. Bunu diyemeyen bir grubun herhangi birine birşey öğretmesi küstahlıktır. Ve yine bu grubun bu vasıfsızlıklarından ötürü yetiştiremedikleri kişiler ülkenin siyasetini mahvettiler. Diğer meslek gruplarının da bundan kaynaklandığını düşünürsek... Yeni nesil kimlerin eseri ortada.
67. Olağan ve normal buluyorum .. Türkiye memurları rant ve çevre soyununu kalkındırma peşinde .. olması gereken herkese davranış tarzı yok işine gelenle iletişim var memurlardada 😊 bitmediiiiiii 😊. Fransa mı Türkiye memurları mı deseler .. Fransa derim .. adamların rasistine bile bayılıyorum kardeşim dışla beni bu bana daha çok ilham veriyor o denli 🤔 severim ama lakin yabancı uyruklu olduğunda iyi geçinirken iyi oluşunun altında tonca sebep yattığını biliyoruz 😊🤔
68. Açlık sınırı, yoksulluk sınırı, asgari ücret, iş sağlığı güvencesi, yarım saat hassasiyetinde fazla mesai ücretlendirmesi, yemek-ulaşım imkanı, tatil-haftasonu tatili-nöbet-ağır vardiya vb süreçlerin mutlu insan kriterinde hakkının layıkıyla ödenmesi, bayram vb toplumsal özel günlerde jestler, liyakat üzerine istihdam, mobbing vb keyfi müdahaleleri aza indirgeyen olay ve durumlar için DETAYLI, net, uygulanan ve delinmeyen standartlaşmış yol haritaları-kanun-yönetmeliklerin hakim kılınması..... gibi koşullar sağlanmadan zor... En az 1 kez en az 1 hafta yurtdışı tatile ve 2 hafta yurtiçi tatile gitmeden, ömrün en az yarısını bir ev sahibi olmak için iş ev avm arasında geçiren insan kitleleri dayatan sistemin bir avuç lüks içinde yaşayanlarının konforu; birbirine empati yapmayan, birbirini çiğneyerek yol almayı kanıksayan, ortak doğrularda birleşip irade sergilemeyen, yani örgütlenemeyen kitlelere muhtaçtır... En azından yarısını besleyip diğer yarısını öteki ilan edip kontrollü kaos ve çatışma hep sürdürülür.. sarı sendikalar, kollektif hareketleri satanlar... tepedekilere bu tür beslemeler şarttır. Yoksa tabanda aylarca uğraşılan maaş zammını hatta tüm maaşı tepedekiler bir gecede bir masada yiyemezler. İdeolojik bölünmeler özellikle şarttır ve gazlanır, kendi tekerini döndürmeye yetecek belli kitle yemlenerek korunur, bir kısmını yemlemek tümünü yemlemekten daha kârlıdır. Bir gündemin ardından günlerce yuvarlanırken, birbirine girerken kitleler.. tepede horoz dövüşürenler hiç umulmadık diğer horozcularla tokalaşır şakalaşır ve bu böyle devam eder :) bir garibanın (aylık 5bin tl altı gelirden herkes garibandır, ekstra hayatların keyfin alt limiti 5bin) 20 taksitle satın aldığı şey ile başka bir garibana hava atması veya diğerinin onu kıskanması komik ve acıdır, anlamsızdır. Din iman diye yırtınanların peşinden koştuğu bazı figürlerin bile iplerinin taa nerelerde olduğu, kimlere taşeronluk ettikleri düşünülürse bu manzaranın toparlanması biraz zor..

69. Öğretmenlerden nefret eden olduğunu sanmıyorum. Polis ve askerler için belli başlı nedenler var. Doktorlardan da nefret etmek değil de insanlara mesafeli burnu havada davranan çok o yüzden ayy çok şeker diyemiyor kimse. Bir çok meslek grubu böyle.

70. Herşeyden önce insansınız, Herşeyden önce insanlarla aranıza statü farkı koymazsanız emin olun sevilirsiniz. Diploma ve emekleriniz kariyeriniz yalnızca size, insanlara değil..

71. Kimse istediği standartlarda yaşamıyor. Yaşayanın da gerekli kültürel alt yapısı yok. İnsanlar mutsuzluğun hıncını diğerlerinden nefret ederek çıkarmaya çalışıyor. İşlerin olması gerektiği gibi yürümediği doğru olsa bile tepkiler kuru gürültü ve nefret üzerine. Bi sistemin parçası gibi nefret edeni de oraya koysak o da aynısını yapacak. Kendini tamamlama, iç huzuru sağlamak yerine bokuyla kavga ediyor insanlar. Hiyerarşinin olduğu bir kurumda memurum. Kurum içinde de şucular bunları sevmez, bulara göre ocular çalışmaz falan filan 😊 Nefrete, takıma dahil olup diğerlerine meydan okumaya bahane çok.

72. valla adını hatırlamamakla beraber pareto ya da mosca diye tahmin ettiğim sosyologun fikirlerini incelediğimde toplumda insanları iki gruba ayırıyordu..bal arıları ve yaban arıları..işte yukarda saydığınız meslek grupları yaban arısı statüsünde...

73. Butce dagilimindeki esitsizlik asgari ücretin 2 bin olduğu bir ülkede doktorun maasi 7bin az zam yapalim ogretmen 4bin az zam yapalim asgari ücretli bosver

74. Nasıl nefret etmeyelim. Biraz saygıları olsa zam istemezler isteseler önce asgari ücretliyle denk gelecek şekilde. yni gemide isek herkese bir ekmek dusuyorsa birtane aliriz ama bir ekmegin hepsini iki kisi aliyor digerler ac kalıyorsa o zaman ya gemiler farklıdır yada. Aynı gemide olanların kimisi 10bin kişi 2bin alıyorsa her zaman o gemide huzursuzluk olur esitlik ve sevgi yerine kin nefret dogar kapitalizm bunu ister

- Başka bir katılımcının cevabı şu şekilde oldu: Onların aldığı ücreti istiyorsunuz, yaptığı işi de yapın o zaman. Asgari ücreti çıkarmak hedef olsun evet ama başka maaşları düşürerek eşitlik istemek de idealist, sosyalistlik filan olmuyor.

75. Nezaman bir doktoru bir asgari ücretli çalışanla hayatını birleştirip evlendiklerine şahit olursak herşey düzelmiş demektir 😊 😊 Egooo 😊

- ev hanımıyla evlenen var. eşi de lise mezunu
- Demekki erkeklerde sorun yok bayanlarda varmı bu örnekten?
- bence bakış açınızda sorun var :) akademisyen bir arkadaşım itfaiyeciyile evli
- bu oran türkiyede milyonda 1. avrupada bu oran 100 de 1 dir. mesleğin önemi yoktur, evler aynı ev arabalar aynı yaşam standartları aynı yada yakındır. Oluşabilecek yaşamsal sonucu İletişim ve ilişkileri tahmin edebilirsiniz. yeterince açıklayıcıymıydı

Tüm cevaplar ışığında Türkiye’de bazı mesleklere yönelik nefretin temel sebebi şu şekilde sıralanmıştır.

- Din, ekonomik adaletsizlik, liyakate önem verilmemesi, halktan kopukluk temel sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.
- Meslekler arasında çalışma koşulları, yasal olarak hakların korunması ve maaş noktasında eşitlik olmaması gibi sebepler ileri sürülmüştür.
- Özellikle devlet kademelerinde bu meslekleri yapan kişilerin torpille atandığı, liyakate dikkat edilmediği de ileri sürülen sebepler arasında yer almaktadır.
- Özellikle yüz yüze görüşmelerde katılımcılar entelektüel gruba ait meslekler halk tarafından tarı kompleksine sahip, halkı ve değerlerini aşağılayan, Ülkeyi dinsizliğe götüren, çıkarıcı gruplar olarak bu meslek gruplarını tanımlamış ve tepki göstermiştir.
- Özellikle 28 şubat sürecinde başörtülülerin üniversiteye alınmaması, İmam hatiplere katsayı uygulanmaları halkta bu mesleklere yönelik öfkeyi daha da arttırmıştır
- Doktorların ilaç mümessillerinden büyük paralar, büyük hediyeler karşılığı insanlara gereksiz ilaç ve tedaviler uyguladıkları; özel hastanelerin gereksiz tedavilerle oraya giden hastaları dolandırmaya çalıştıkları, devlet hastanesindeki doktorların hastalarla yeterince ilgilenmediği ve hastaları azarladığı gibi iddialar ortaya çıkmıştır
- Akademisyenleri öğrencilerle muhatap olmadığı, küçük düşürdüğü, dinsizlik propagandası yaptığı, ya da iktidar yalakaşı olduğu ve halka tepeden baktığı algısı hakimdir
- Öğretmenlerin de akademisyenlerle benzer nedenlerle sevilmediği ama temelde çocukluk döneminde öğretmenlerden yedikleri dayakların rol oynadığını belirtmişlerdir

- Katılımcılar yeni nesil öğretmenleri bilgisiz, sadece para için bu işi yapan, aldığı maaşı hak etmeyen, öğrencilerine yeterli bilgiyi veremeyen sürekli tatil yaparak haksız maaş alan kişiler olarak tanımlamıştır.
- Polislerin orantısız güç uyguladığı ve gücü kötüye kullandığı, hatta askerin devletin güvenliği polisin ise hükümet için çalışarak halka zarar verdiğine dair bir algı söz konusudur.
- Askerle ilgili olarak çok küçük bir azınlık darbeler nedeniyle bu meslek grubundan nefret ettiklerini söylemiştir.
- Bu mesleklere ek olarak taksicilerden nefret edilmekte nedeni de taksicilerin kısa mesafe gitmemesi, yolu uzatarak hak ettiğinden fazla ücret alması gibi nedenler bulunmaktadır
- Örneğin bizde saatlerce çalışıyoruz onlar servet kazanırken biz asgari ücret ancak alabiliyoruz. Biz izin kullanamazken onlar aylarca tatil yapıyor gibi kıyaslamalar yapmaktadırlar
- Katılımcıların yine az bir kısmı bu meslek gruplarının hak ettiklerinden daha az maaş aldığını, bu meslekleri kazanmanın da yapmanın da zor olduğunu bu yüzden hak ettiklerinden daha az değer gördüklerini, kıskanıldıkları için nefret edildiklerini söylemişlerdir.
- Nefret edilen meslek gruplarından katılımcıların da yer aldığı görüşmelerde bu meslek gruplarının temsilcileri yapılan yalan haberler nedeniyle (yalan zam haberleri olarak nitelemişlerdir), özellikle TV dizilerinde meslekleriyle ilgili kötü mesaj veren karakterler nedeniyle kendilerinden nefret edildiğini ve halk tarafından tepki gördüklerini belirtmişlerdir.
- Çalışmada en ilginç kısım nefret ettiğiniz meslekler hangileri sorularında öğretmen, doktor ve polisin ilk dile getirilen mesleklerdi. Ancak günlük sohbetlerde nefret ettiklerini söyledikleri minibüsçüler, emlakçılar, siyasetçiler, gazeteciler hiç zikredilmedi.
- Nefret edilen mesleklerden olan katılımcılar kendilerini savunmuş ve mesleklerinin öneminden ve zorluklarından bahsederek yanlış algıyı değiştirmeye çalışmışlardır.

SONUÇ

Modernleşme hareketleriyle başlayan merkez-çevre kopuşu halkın çevreye yani entelektüel sınıfa ait gördüğü mesleklere yönelik bir tepki geliştirmesine neden olmuştur. Halk üzerinde bu kesimin, halkın değer yargılarına karşı olduğunu, halkı dininden uzaklaştırmak istediği algısı yaratmıştır. O dönemden başlayan kopuş bugün kendisini belli mesleklere yönelik nefret olarak göstermektedir.

Farklı ideolojik görüşlerden, farklı yaş ve meslek gruplarından toplam 95 katılımcının yüz yüze ve online olarak katıldığı araştırmada özellikle nefret belirtilen meslekler doktor, öğretmen ve polis olarak dile getirilmiştir. İkinci sırada ise akademisyenler ve askerler gelmektedir. Ancak katılımcıların dile getirmesi beklenen taksici, avukat, minibüsçüler, emlakçılar, siyasetçiler, gazeteciler vb. meslekler ya zikredilmemiş ya da çok az kişi tarafından nefret edilen meslekler arasında sayılmıştır.

Halkın belli mesleklerden nefret etme sebepleri çoğunlukla gelir, çalışma koşulları eşitsizliği, liyakat yetersizliği, torpil, halktan kopukluk, tanrı kompleksi ve mesleklerin ideal için değil ticari kaygılarla yapılması bu nedenle de maaşlarını hak etmedikleri algısından kaynaklanmaktadır. Toplumdaki eşitsizliklerin, yanlış algılarla birleşince temel olarak bu nefrete sebep olduğu görülmektedir.

Türkiye cemaatçi toplumsal yapısı bu sorunda net şekilde kendini göstermektedir. Devlet babadan beklediği eşitliği görmediğini düşünen halk kardeşlerin birbirini kıskanması ya da birbiriyle çekişmesine benzer bir tavırla hareket etmekte ana sorunu görmek yerine dürtüsel hareket etmektedir.

Nefret edilen meslekler için bu meslek erbapları yüksek puanlar alarak üniversitelere girmekte, uzun eğitimler ve stajlar nihayetinde mezun olduktan sonra yine pek çok sınava girerek atanmakta ve göreve başlamaktadır. Meslek zorluklarının ve sürecinin sağlıklı bir şekilde halka anlatılması elzemdir. Mesleklerin riskleri, zorlukları ve şartları net bir şekilde izah edilmelidir. Mesleklerle yönelik ithamlar için bir kampanya düzenlenmeli ve bu ithamları doğruluk payı olmadığı gösterilmelidir.

Bu nedenle halkın nefret ettiği bu meslek gruplarının kendini sağlıklı bir şekilde halka anlatması için medyadan destek alması da gerekmektedir. Çünkü medyada yer alan diziler, programlar hatta haberler

nedeniyle halk bu meslekler hakkında yanlış algısını pekiştirmekte bu durum bu meslek erbablarına şiddete kadar gidebilmektedir.

Çalışma farklı araştırmalara ilham kaynağı olabileceği gibi, siyasilere de halkın nabzını tutma ve parti politikalarını bu kutuplaşma ve nefrete yönelik mücadele için yeniden dizayn etme noktasında yol gösterebilir.

KAYNAKÇA

- Akhtar, S. (1989). *Narcissistic Personality Disorder. Descriptive Features And Differential Diagnosis*. Psychiatr Clin North Am 12.
- Duman, M. Z. (20119). Türk Modernleşmesinde Pozitivist Yönetim İdeolojisinin Yeri. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 49, 191-211.
- Göle, N. (2014). 80 Sonrası Politik Kültür. *Türk Siyasal Hayatı Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*. (5. Baskı). (Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay Eds.),. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Kahraman, H. B. (2008). *Türk Siyaseti’nin Yapısal Analizi I: Kavramlar Kuramlar Kurumlar*. İstanbul: Agora Yayınları
- Karpat, K. H. (2015). *Türk Demokrasi Tarihi*. (6. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kohut, H. (1971). *Kendiliğin Çözümlemesi*. (C. Atbaşoğlu, B. Büyükkal, C. İşcan Çev.). İstanbul: Metis Yayınları
- Kohut, H.(1977). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*. (O. Cebeci, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Küçükömer, İ. (2009). *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması*. (5. Baskı). İstanbul: Profil Yayıncılık
- Masterson, F. J. (2012/A). *Kendilik Bozukluklarının Tedavisine Yeni Ufuklar* (M. Yönten Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Masterson, F. J. (2012/B). *Kendiliğin Doğuşu* (M. Helvacıoğlu Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
- Reis, H. T. (24.04.2015), En-el Hak ve Kendini Tanrı Sanmak(Tanrı Kompleksi) Arasındaki Fark Edilesi Elzem Çizgi. 12.5.2019 tarihinde <https://www.felsefe.net/konu/tanri-kompleksi.74722/> adresinden erişildi
- Rozenblatt, S. (2002). *In Defence Of Self: The Relationship Of Self- Esteem And Narcissim To Aggressive Behavior Long Island University, Psychology*. Unpublished Doctoral Dissertation. Usa.
- Sunar, L. ve Kaya, Y. (2014). Toplumsal Yaşamda Değerler: Modernleşme, Muhafazakarlaşma ve Kutuplaşma. *Türkiye’de Toplumsal Değişim*. (Lütfi Sunar Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Tarhan, N. (14.07.2008). Siyasette 'Tanrı Kompleksi'. 11.5.2019 tarihinde <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-nevzat-tarhan/331989-siyasette-tanri-kompleksi> adresinden erişildi

Demografik Değişkenler Açısından Özel Marka Kullanma Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma A Research to Determine The Private Label Brand Proneness In Terms of Demographic Variables

Öğr. Gör. Dr. Şeniz ÖZHAN^{1*}
Dr. Öğretim Üyesi Duygu TALİH AKKAYA SURNAME²
Öğr. Gör. Özge HABİBOĞLU³

Pages: 102-108

Doi: 10.21733/ibad.582196

¹ Tekirdag Namik Kemal University, TURKEY, serdem@nku.edu.tr

² Yalova University, TURKEY, duygu.talih@yalova.edu.tr

³ Tekirdag Namik Kemal University, TURKEY, ohabiboglu@nku.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

This study was conducted to determine whether the consumers' tendency to use private label brands in Yalova Province differed in terms of some demographic characteristics (age, gender, education level and family income). For this purpose, after the literature search for private label products, a survey was conducted with the consumers who shop from two supermarkets which are in Yalova province offering private label products, by using face to face survey method. The study group consisted of 398 participants who are aged 18 and over in Yalova. Participants answered a questionnaire consisted of socio-demographic characteristics expressions, private label brand use questions and Private Label Brand Proneness Scale. Data were analyzed by frequency analysis, factor analysis, Kruskal-Wallis and Mann-Whitney U tests. As a result of the analyzes, it was observed that the private label brands proneness of the participants differed according to age and education level; however, it did not differ according to gender and family income criteria. At the end of the research, the limitations of the research were stated and recommendations for future researches were expressed.

Keywords: Private label brand, private label brand proneness, demographic features.

GİRİŞ

Küreselleşme tüm sektörleri olduğu gibi perakendecilik sektörünü de etkilemiş ve birtakım gelişmelere yol açmıştır. Perakendecilik sektörü açısından oldukça önemli olan bu gelişmelerden biri, perakendecilerin kendi etiketleriyle pazara sundukları özel markalı ürünlerdir. Özel markalı ürünler, perakendeciler tarafından üretilen ve perakendecilerin kendi adı veya ticari markası altında kendi satış yerleri aracılığıyla satılan tüketici ürünleridir. Türkiye’de özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizler tüketicileri rakiplerine göre genellikle daha düşük fiyatlı olan özel markalı ürünleri satın almaya itmektedir. Bu da özel markalı ürünlerin önemini daha da arttırmakta ve perakendecilerin mağazalarında kendi ürünlerine daha fazla yer vermelerine neden olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle, özel markalı ürünler üzerinde durulmuş; ardından, çalışmanın metodolojisi açıklanmış; daha sonra sonuçlar detaylandırılmış ve son olarak, tartışma ve gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

1. ÖZEL MARKALI ÜRÜNLER

2000’li yıllar itibariyle perakendecilik sektöründe görünen rekabet artışıyla birlikte, perakendeci işletmeler rakiplerinden farklılaşmak, mağazalarına ve markalarına yönelik sadakat yaratmak amacı ile kendi özel markalı ürünlerini ulusal markalara karşı rakip olarak pazara sunmaktadır (Yeniçeri, 2004, s. 22). Öz marka, özgün marka gibi terimlerin özel marka ile aynı anlamda kullanılması yanında, özel etiket, market markası, perakendeci markası ve mağaza markası da sıklıkla kullanılmaktadır (Fernie ve Pierrel, 1996, s. 48). Özel markalı ürünler, perakendeciler tarafından veya onlar adına üretilen ve perakendecilerin kendi adı ya da ticari markası altında kendi satış yerleri aracılığıyla satılan tüketici ürünleri olarak tanımlanmaktadır (Baltas, 1997, s. 315).

Özel etiket uygulamalarının başlangıç noktalarından biri, üretici işletmelerin, üretim ve pazarlama maliyetlerindeki artışlarla perakendecilerin kar marjlarını düşürücü pazarlama stratejilerini değiştirmeleridir (Kılıç ve Altıntaş, 2010, s. 49). İlk olarak zincir mağazalardaki gelişmeyle ortaya çıkan perakendeci markaları, 1863 yılında A.B.D’de Great Atlantic and Pasific Tea şirketi tarafından pazara sunulmuştur. Daha sonra adı A&P olarak değişen şirket, kendi ürünlerini de American’s Choice etiketi altında piyasaya sürmüştür (Savaşçı, 2003, s. 86).

1970’li yıllardaki petrol şoklarıyla birlikte dünya genelinde yaşanan durgunluk nedeniyle perakendeciler düşük maliyetli, standart kalitede ve çok basit ambalajlı jenerik ürünler üretmeye başlamışlardır. 1980’lerde durgunluktan çıkılmasıyla tüketiciler ulusal düzeyde reklamı yapılan markalara geri dönmüşlerdir. Buna karşılık olarak da perakendeciler kaliteyi iyileştirmeye ve özel etiket ürünlerinin çeşitliliğini arttırmaya başlamışlardır. Bu dönemden itibaren özel markalı ürünler, üretici markalara karşı ciddi bir rakip olarak gelişmiştir (Aksulu, 2000, s. 331). Özel markalı ürünleri Türkiye’de 1957 yılında ilk uygulamaya başlayan perakende zinciri Migrostur. 1500’ün üzerinde ürün çeşidiyle Migros ve özel markalı ürün çıkaran firma, kağıt, bebek ürünleri, tekstil, oyuncak, züccaciye ve küçük ev aletleri gibi farklı gıda dışı ürün kategorilerinde de özel markalı ürünler satmaktadır (www.migroskurumsal.com).

Türkiye’de özel markalı ürünlerin toplam satıştaki payının artması, perakende sisteminin kurumsallaşması ile paraleldir. Ülkemizde özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizler tüketicileri rakiplerine göre daha düşük fiyatlı ürünleri satın almaya zorlamaktadır. Bu da özel markalı ürünlerin önemini daha da arttırmakta ve perakendecilerin mağazalarında kendi ürünlerine daha fazla yer vermelerine neden olmaktadır.

2. METODOLOJİ

Bu çalışmanın evrenini Türkiye’nin Yalova ilinde yaşayan tüketiciler oluşturmaktadır. Yalova, Türkiye’de Marmara Bölgesi’nde yer almaktadır. Marmara Bölgesi Türkiye nüfusunun en yoğun olduğu bölge olması; Yalova ili ise, bölgenin en çok göç alan illerinden biri olması nedeniyle (TÜİK 2018 verilerine göre göç hızı % 12,8) tercih edilmiştir. Veriler Yalova ilindeki iki büyük perakendeciden alışveriş yapan tüketicilerden anket aracılığıyla toplanmıştır. Bu çerçevede, 450 kişiye anket uygulanmış, eksik veriler temizlendikten sonra veri sayısı 398 olmuştur. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Yaş	Frekans	Yüzde
Kadın	213	53,5	18-28	119	29,9
Erkek	185	46,5	29-39	102	25,7
Öğrenim Durumu	Frekans	Yüzde	40-50	95	23,9
İlkokul	51	12,8	51-61	44	11,1
Ortaokul	74	18,6	62+	38	9,5
Lise	83	20,8	Aile Geliri	Frekans	Yüzde
Ön Lisans	84	21,1	2500 TL ve daha az	121	30,4
Lisans	56	14,1	2501-5000 TL	127	31,9
Yüksek Lisans	41	10,3	5001-7500 TL	83	20,8
Doktora	9	2,3	7501-10000 TL	33	8,3
Meslek	Frekans	Yüzde	10001-12500 TL	24	6,0
Ev hanımı	79	20,0	12501 TL ve üzeri	10	2,5
Serbest meslek	73	18,3	Aile Büyüklüğü	Frekans	Yüzde
Devlet memuru	44	11,0	1 kişi	37	9,3
İşçi	28	7,0	2 kişi	45	11,3
Emekli	43	10,8	3 kişi	88	22,1
İşsiz	68	17,1	4 kişi	93	23,3
Özel sektör çalışanı	63	15,8	5 kişi	83	20,9
			6 kişi ve üzeri	52	13,1
Toplam				398	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun kadın, 18-28 yaş aralığında, ön lisans mezunu, ev hanımı, 4 kişilik aileye mensup ve aylık aile gelirin 2501-5000 TL aralığında olduğu görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların özel marka kullanma eğilimi Martinez ve Montaner (2008) tarafından geliştirilen ölçek yardımıyla ölçülmüştür. Araştırma verileri, SPSS paket programı kullanılarak faktör analizi, güvenilirlik analizi, Kruskal Wallis ve Mann-Whitney U testleri ile analiz edilmiştir. Araştırmada geliştirilen hipotezler aşağıdaki gibidir:

H1: Katılımcıların yaşlarına göre özel marka kullanma eğilimlerinde anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Katılımcıların cinsiyetlerine göre özel marka kullanma eğilimlerinde anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Katılımcıların gelir düzeylerine göre özel marka kullanma eğilimlerinde anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre özel marka kullanma eğilimlerinde anlamlı bir farklılık vardır.

3. BULGULAR

Katılımcıların özel marka kullanma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Özel Marka Kullanma Durumlarına Yönelik Bulgular

Toplam Alışveriş İçindeki Payı	Frekans	Yüzde	Özel Marka Kullanma Durumu	Frekans	Yüzde
Çok az bir kısmını	44	11,1	Evet	351	88,2
Az bir kısmını	143	36,0	Hayır	47	11,8
Yarısını	101	25,4	En Sık Satın Alınan Ürün Kategorisi	Frekans	Yüzde
Büyük bir kısmını	96	24,1	Süt ve süt ürünleri	72	18,1
Tamamını	14	3,5	Dondurulmuş gıdalar	71	17,8
Kullanma Sıklığı	Frekans	Yüzde	Kuru bakliyat	85	21,3
Hiç	11	2,8	Temizlik	51	12,8
Nadiren	123	30,9	Kişisel bakım	39	9,8
Bazen	135	34,0	Diğer	80	20,2
Genellikle	114	28,6	Diğer Markalara Göre Fiyatlar	Frekans	Yüzde
Her zaman	15	3,8	Çok daha pahalı	26	6,5
Diğer Markalara Göre Kalite	Frekans	Yüzde	Daha pahalı	111	27,9
Çok daha kalitesiz	24	6,0	Fark yok	136	34,2
Daha kalitesiz	88	22,1	Daha ucuz	107	26,9
Fark yok	154	38,7	Çok daha ucuz	18	4,5
Daha kaliteli	88	22,1			
Çok daha kaliteli	44	11,1			
Toplam				398	100

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun özel markalı ürün kullandığı görülmektedir. Katılımcıların toplam alışverişlerinin ise, düşük bir kısmını özel markaların oluşturduğu, en sık satın alınan özel markalı ürün kategorisinin ise, kuru bakliyat olduğu görülmüştür. Diğer markalara göre ise, özel markalı ürünlerin fiyat ve kalite açısından fark olmadığı yolunda değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan özel marka kullanma eğilimi ölçeği, öncelikle açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Tablo 3’de ölçekte yer alan ifadelerin faktör yükleri, elde edilen faktörler, açıklanan varyans ve güvenilirlik değeri gösterilmiştir.

Tablo 3. Özel Marka Kullanma Eğilimi Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları ve Güvenilirlik Değeri

İfadeler	Faktör Yükleri	Cronbach Alfa
Market markalı ürün satın alırım.	0,897	0,889
Alışverişe çıktığımda market markalı ürün ararım.	0,918	
Alışveriş sepetimde birçok market markalı ürün bulunur.	0,896	
Toplam Açıklanan Varyans		81,657
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Testi		0,743
Bartlett Testi Yaklaşık Ki-Kare		655,687
Serbestlik Derecesi		3
Anlamlılık		0,000

Tablo 3’de KMO değerinin 0,743 ile istenen değer olan 0,50’in (Hair vd., 2005) üzerinde olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, Bartlett test değeri de anlamlı olarak bulunmuştur ($p=0,000$). Dolayısıyla verilerin faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılabilmektedir. Analiz sonucunda, veriler tek faktör altında toplanmakta ve bu faktör toplam varyansın % 81,657’sini açıklayarak, tanımlayıcı nitelikteki araştırmalarda istenen % 60’lık değer üzerinde bir değer sağladığı görülmektedir. Güvenilirlik değerinin ise, 0,8’in üzerinde olduğu, dolayısıyla yüksek güvenilirliğe (Kayış, 2009, s. 405) sahip olduğu ifade edilebilir.

H1, H3 ve H4 hipotezlerini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. Yaş, Gelir ve Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Hipotez	Değişken	Chi-Square	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Düzeyi (p)
H1	Yaş	17,653	4	0,001
H3	Aile Geliri	2,566	5	0,767
H4	Eğitim Düzeyi	17,400	6	0,008

Yaşın etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, yaşın özel marka kullanma eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Dolayısıyla, H1 hipotezi kabul edilmiştir. Mean Ranks değerlerine göre; 40-50 yaş grubundaki katılımcılar özel marka kullanma eğiliminin en yüksek olduğu katılımcılardır. Aile gelir düzeyinin etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, aile gelir düzeyinin özel marka kullanma eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Dolayısıyla, H3 hipotezi reddedilmiştir.

Eğitim düzeyinin etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ise, eğitim düzeyinin özel marka kullanma eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Dolayısıyla, H4 hipotezi kabul edilmiştir. Mean Ranks değerlerine göre; doktora mezunlarının özel marka kullanma eğilimi en yüksek olan grup olduğu görülmüştür.

H2 hipotezini test etmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Hipotez	Cinsiyet	Mean Rank	Z değeri	Anlamlılık Düzeyi (p)
H2	Kadın	169,09	-0,633	0,527
	Erkek	162,44		

Analiz sonuçlarına göre, cinsiyetin özel marka kullanma eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Dolayısıyla, H2 hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada katılımcıların demografik özelliklerine göre özel marka kullanma eğilimlerinin farklılaşp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerinin özel marka kullanma eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu; buna karşılık, cinsiyet ve aile gelir düzeyinin anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Yaşın özel marka kullanma eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu yönündeki araştırma bulgusu De ve Singh (2017)’in bulgularıyla da paralellik göstermektedir. Araştırma sonucunda, özel marka kullanma eğiliminin en yüksek olduğu yaş grubunun 40-50 yaş aralığında olan katılımcılardan oluştuğu görülmüştür.

Eğitim düzeyi Baltas ve Argouslidis (2007)’in bulgularına benzer şekilde özel marka kullanma eğilimi üzerinde anlamlı bir diğer değişken olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın ilginç bulgularından biri olarak, doktora mezunlarının özel marka kullanma eğilimi en yüksek olan grup olduğu görülmüştür. Buna göre, eğitim seviyesi özel marka kullanma eğilimini etkilemekte, bu da daha yüksek eğitime sahip insanların özel marka kullanmaya daha yatkın olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, özel marka alıcısına yönelik uzun yıllara dayanan klişeleri ile çelişmekte ve özel markaların günümüz pazarındaki değişen imajını yansıtmaktadır. Dolayısıyla geçmişe göre özel markaların daha kaliteli algılandığı ifade edilebilir.

Araştırma bulgularından hareketle perakendecilere, pazara sundukları özel markalı ürünlere yönelik stratejilerini geliştirirken hedef tüketicilerin demografik yapısını göz önünde bulundurmaları önerilebilir. Özel marka pazarlama stratejilerinde yüksek eğitim seviyesine sahip tüketicilerin satın aldıkları ürünlerde dikkat ettikleri noktaların ürünlere yansıtılması perakendeciler için olumlu sonuçlara sahip olabilecektir. Yaş döneminin satın alma eğilimini etkilemesi, özel markaların ağırlıklı yaş grubuna yönelik çalışmalara ağırlık vermesini de gerektirebilecektir.

Buna karşın, araştırma birtakım kısıtlara da sahiptir. Zaman ve maliyet kısıtlarından dolayı, verilerin yalnızca Yalova ilindeki katılımcılardan toplanmış olması araştırmanın kısıtlarından biridir. Ayrıca, verilerin kolayda örnekleme yöntemiyle toplanmış olması ve çalışmanın anlık araştırma şeklinde yapılması sonuçların genelleştirilebilirliğini sınırlandırmaktadır. Gelecekte bu çalışmadan elde edilen sonuçlarla karşılaştırma olanağının sağlanması için farklı illerden toplanan örneklemlerin incelenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksulu, I. (2000). *Tüketiciyi perakendeci markasına yönelten nedenler*. 5. Ulusal Pazarlama Kongresi’nde sunulan bildiri, Antalya.
- Baltas, G. (1997). Determinants of store brand choice: a behavioral analysis. *Journal of Product & Brand Management*, 6 (5), 315-324.
- Baltas, G. ve Argouslidis, P.C. (2007). Consumer characteristics and demand for store brands. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 35 (5), 328-341.

- De, D. ve Singh, A. (2017). Consumer's perspective and retailer's consideration towards purchase of private label brands. *Procedia Computer Science*, 122, 587-594.
- Fernie, J. ve Pierrel, F.R.A. (1996). Own branding in UK and French grocery markets. *Journal of Product & Brand Management*, 5 (3), 48-59.
- Hair, C. F, Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black, V. C. (2005). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Printence Hall.
- Kayış, A. (2009). Güvenilirlik analizi. Ş. Kalaycı (Ed.). *Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* içinde (s. 403-424). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kılıç, S. ve Altıntaş, H. (2010). *Özel markalı ürünlerin pazarlama stratejileri*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Martinez, E. ve Montaner, T. (2008). Characterisation of Spanish store brand consumers. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 36 (6), 477-493.
- Savaşçı, I. (2003). Perakendecilikte yeni eğilimler: Perakendeci markaların gelişimi ve Türkiye'deki uygulamalar. *Yönetim ve Ekonomi*, 10 (1), 85-102.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). 2018 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları. 1 Mart 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- Yeniçeri, T. (2004). *Tüketicilerin mağaza markalı ürünlerin kalitesini algılamalarında mağaza imajının rolü*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- <https://www.migroskurumsal.com/userfiles/image/pdf/migros-faaliyet-raporu-2017.pdf>, (erişim tarihi: 1 Mart 2019).

Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın Women in Turkish Proverbs And Idioms

Dr. Öğr. Üyesi Esra KARAKUŞ UMAR^{1*}

Pages: 109-121

Doi: 10.21733/ibad.581418

¹ Atatürk University, TURKEY,
esra.umar@atauni.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, the gender roles of women in Turkish proverbs and idioms will be examined in the context of gender inequality. In this study, the website of the Turkish Language Institution was used to reach Turkish proverbs and idioms. Proverbs and idioms, which were evaluated with a sociological analysis instead of a language scientific analysis, were first examined with the role of a wife ”,“ mother ”and“ housewife. Secondly, the relationship between gender roles and the female body was examined.

Keywords: Gender Roles, Turkish proverbs and idioms, Female body

GİRİŞ

Kadın ve erkeğin biyolojik anlamda birbirinden farklı olması, değiştirilemez bir fiziksel durumdur. Ancak toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğe toplum içerisinde yüklenen anlamları temsil eder. Bir anlamda kadın ve erkek olmanın biyolojik farklarının dışında, kendilerine yüklenen toplumsal beklentilerin de bir sonucu olarak eşitsiz algılanabilmektedirler. Kadın ve erkeğe toplumun ve kültürün yüklediği anlam ve beklentiler ile söz konusu eşitsizliğin yeniden inşası toplumsal cinsiyet rolleri ile gerçekleşebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel öğeler ile birlikte gelecek nesillere aktararak sosyalizasyon sürecine katkı sağladığı düşünülürse kültürel öğelerin de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine katkı sağladığı fikri geliştirilebilir. Bu anlamda atasözleri ve deyimlerindeki toplumsal cinsiyet vurgusu önemlidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesinin tespiti, eleştirilmesi ve toplumsal farkındalık yaratılması anlamında kadının toplumdaki statüsüne ve rollerine olumlu etkiler yaratabilecektir. Bu anlamda toplumdaki kadın erkek eşitliğine ilişkin farkındalık yaratılabilecektir.

Bu çalışmada Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına ilişkin toplumsal cinsiyet rolleri eleştirel bakış açısından yola çıkılarak incelenecektir. Bu açıdan kadının toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesiyle alakalı olarak atasözleri ve deyimlerinin sosyolojik bir yaklaşımla analizi araştırmanın konusunun temelini oluşturmaktadır.

Türk atasözleri ve deyimlerinde her ne kadar kadına ilişkin olanlar dikkate alınsa da kadının rollerini anlamak adına erkek kimliğine ilişkin verilerden de yararlanılacaktır. Bu anlamda erkeğin de geçtiği atasözleri ve deyimler, kadına ilişkin rolleri ve algıyı anlamakta çalışmaya katkı sağlayacaktır. Bu açıdan araştırmanın konusu, kadına ilişkin atasözlerinin incelenmesinden ziyade kadının toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yapan atasözleri oluşturmaktadır.

İncelenen atasözleri, kadının toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yapması anlamında değerlendirilirken aynı zamanda kadına ilişkin beden vurgusu da dikkate alınacaktır. Beden vurgusu araştırmanın bir diğer kısmını oluştururken toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkisi anlamında açıklayıcı bir bakış açısı ile çözümlenmeye çalışılacaktır.

- “Kadının toplumsal cinsiyet rollerini temsil eden Türk atasözleri ve deyimleri nelerdir?”
- Kadını, ev kadını olarak tanımlayan atasözleri ve deyimler nelerdir?”

- Kadını, eş olarak tanımlayan atasözleri ve deyimler nelerdir?
- Kadını, anne olarak tanımlayan atasözleri ve deyimler nelerdir?
- Kadının toplumsal cinsiyet rolleri ile bedeninin kısımları arasında bir ilişkiden söz edilebilir mi?
- Bir ilişkiden söz edilirse Türk atasözleri ve deyimlerinde kadının toplumsal cinsiyet rolleri ile bedeni arasındaki ilişki nasıl sunulmuştur?” sorularının cevaplanması araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırma, toplumsal cinsiyet rolleri ile bedenin ilişkisini ortaya koymak anlamında önemlidir. Yapılan önceki çalışmalara bakıldığında dil bilim ağırlıklı yapılan bu çalışmalara sosyolojik bakış açısı ile yaklaşımın az olması bu alana olan ilgiyi artırmaktadır. Atasözleri, ataerkil düzenin inşa edilmesi ve belirli beklentilerin toplumsal cinsiyet rollerine yüklenmesi anlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin üretildiği önemli bir merkezde durmaktadır. Bu anlamda atasözleri ve deyimler, ilgi çeken bir noktadadır ve atasözleri ile deyimleri merkeze alan araştırmalarının yapılması üretilen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hakkında farkındalık yaratması anlamında önemlidir.

TÜRK ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİ

“Toplumun temelini oluşturan ailenin kurucusu kadın ve erkeğe yüklenen değer yargıları sosyolojik manada önemlidir ve araştırılmaya değer özellikler taşımaktadır. Geçmişten günümüze değişkenlik gösteren bu değerler meselâ İslamiyet öncesi atlı göçebe kültürü ile günümüz iletişim ve bilgi toplumunda aynı nitelikleri taşımamaktadır” (Küçük, 2003, s.214). Atasözleri ve deyimler, bu anlamda geçmişin bir hafızası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda bir kültürün oluşturduğu atasözleri, o kültürün dünya görüşünü ve yaşayış biçimini bize yansıtacaktır (Aksan, 2007, s. 38). İşte bir kültürün ve dilin, anlaşılmasında ve geleceğe yönelik değerlendirmelerde bulunulmasında atasözleri ve deyimler kaynak niteliğindedir.

Atasözlerini tanımlayan Topaloğlu (1989: 32), eski nesillerin uzun denemelere dayanan hükümlerini, genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düstur haline getiren ve kalıplaşmış söz biçimleri bulunan, herkesçe benimsenmiş özlü sözler olarak tanımlamaktadır. Deyimler ise yine atasözleri gibi belirli bir durumu düşünceyi duyguyu veya kavramı anlatmaya çalışan kalıplaşmış sözlerdir. Deyimler, bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağlarlar (Aksan, 2007, s. 35-36).

Öte yandan, atasözleri ve deyimler birbiri ile anlamsal ve durumsal açılardan karşılıklı ilişki içerisinde. Söz gelimi “Bir kızı bin kişi ister, bir kişi alır.” atasözünde “kız istemek” ve “kız almak” deyimleri kullanılmıştır. Aynı şekilde, “Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu.” atasözünde “kız vermek” deyimini yer almaktadır. Atasözleri kalıplaşmış bir yargıyı nasihat biçiminde ele alırken,

deyimler de söz konusu yargının durumsallığı ile ilgili bilgi vermektedir (Özkan ve Gündoğdu, 2013, s. 1136).

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Sosyolojik literatürde, toplumsal cinsiyet kavramı (gender), cinsiyet (sex) kavramından farklı değerlendirilmektedir. Batı dillerinde kadın/erkek ayrımı için *sex* ve *gender* sözcükleri kullanılmaktadır. Bunlardan *sex*, cinsiyetin biyolojik yönünü; *gender* ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlam ve beklentileri vurgulamaktadır (Ağrıdağ 2005). Toplumsal cinsiyet kavramı basit şekilde kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve fiziksel farklılıkların yanında toplumsal anlamda üretilen anlamları da işaret etmektedir. Slattery (2007, s. 341) bu ayrımın bahsederken cinsiyet (sex) teriminin sosyologlar tarafından biyolojik ve sosyolojik farklılıkları anlatması açısından kullanıldığını toplumsal cinsiyet teriminin ise davranış ve rollerdeki erkeksilik ve kadınsılık olarak adlandırılan farklılıkları işaret ettiğini belirtir. Dolayısıyla kadın ve erkek olmanın biyolojik ve fizyolojik yönünü cinsiyet terimi karşılarken toplumun kişilerden beklentilerini de toplumsal cinsiyet terimi karşılamaktadır (Erdoğan Toker, 2010, s.9).

Toplumsal cinsiyet tartışmalarında esas sorun kadın ve erkeklerin toplum içindeki davranışlarını biyolojik etkenlerin mi yoksa toplum tarafından mı belirlendiği üzerinedir. Bu anlamda erkeğin kendini güçlü, dışarıya ait ve duygusallıktan uzak hissetmesi ile kadının kendini eve ait, duygusal ve kırılgan hissetmesi kim veya ne gibi süreçler tarafından belirlenmektedir sorunu toplumsal cinsiyetin ana sorununu oluşturmaktadır (Slattery, 2007, s. 341).

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında bir ayrım olması ile birlikte toplumsal cinsiyetin toplum tarafından ve kültürel öğeler vasıtasıyla yeniden üretildiği konusu araştırmamız açısından önemlidir. Buna göre cinsel tutum ve eğilimlerle birlikte toplumsal cinsiyet kimliği çok erken yaşlarda belirlenmektedir (Johson ve Diğerleri, 2001 akt: Üner, 2008, s. 6-7). Connell (2006, s. 254)'e göre bireyin toplumda bu rolleri kazanması iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki toplumsallaşma teorisinin işaret ettiği toplumsal normların kazanılması ve içselleştirilmesi iken bir diğeri ise psikanalizdir. Psikanaliz ise iktidar ile gereksinimlerle karşı kalmakla ilişkilendirir. Ancak araştırma açısından önem taşıyan bir durum ise toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında ilk aşamanın dil düzeyinde oluşuyla alakalıdır. Dil düzeyinde oluşmaya başlayan toplumsal gerçeklikler özdeyişler ile meşrulaşmaya başlar. Böylelikle toplumsal kurumlar vasıtasıyla da toplum içine sızır (Berger ve Luckmann, 2008, s. 80).

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ AÇISINDAN BEDENİN ÖNEMİ

Beden, ruh ve maddenin birleşimi ile ne sadece doğaya ait ne de sadece bir kültürün sonucu olarak değerlendirilir. Beden, tüm bunların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Beden, bir kelime olarak yalın bir anlam ifade etse de gerisinde taşıdığı anlamlarla sosyal alanda kendine yer bulmakta ve yalın anlamının ötesinde daha derinlikli anlamları ifşa etmektedir. Sadece yüzümüze baktığımızda yüzün, kaslardan ve ciltten oluşan bir örtü değil bizi toplumsal alanda temsil eden bir kimlik ve anlam haritası olduğunu görürüz (Çınar, 2011, s. 499).

Bedenin ikili yapısını değerlendiren Turner' göre beden, iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılır. İç beden, kendi için beden, hareketli canlı bir yapı sergilerken dış beden kendi başına beden olarak toplumsal hayatta dış görünüşü temsil eden kurumsallaşmış alana ait olandır. Bu anlamda iç beden sağlığımızı ve tıbbi müdahalelerin muhatabı olarak bizi temsil ederken dış beden, siyaset, ekonomi gibi sosyal süreçlerin muhatabı ve temsilidir (Nazlı, 2009, s. 63).

İşte Turner'ın bahsettiği gibi dış beden toplumsal süreçlerin muhatabı olarak bu süreçlerden etkilenen öge olması, sosyal süreçlerin beden üzerindeki etkisini ve daha ilerisinde bedeni yeniden inşa etmesini hatırlatmaktadır. Bedenin iktidar ve güç ilişkilerinin merkezinde şekillendirildiğinden bahseden Foucault (2005)“Özne ve İktidar”da, bedenin söylemlere açık olduğunu vurgular. Ona göre beden bir toplumsal mücadele alanıdır ve bedenin toplumsal mücadelede cinsiyeti, sağlığı ve hastalığı ile var olduğunu belirtir.

Cinsiyet, bedene ilişkin dikkat çeken özelliklerinden biridir. Yine toplumsal düzenin sağlanmasında cinsiyet, belirli bir ayrıma neden olmaktadır. Bir birey doğuşundan itibaren cinsiyet ayrımına maruz kalır ve tüm hayatı boyunca bu ayrımı meşrulaştıracak davranışlarla karşılaşır (User, 2010, s. 136). Bu anlamda farklı sosyalleşme süreçleri toplumsal cinsiyetin yeniden inşasına hizmet etmektedir (Asch ve Geller, 1996, s. 326).

Toplumsal cinsiyet ve beden arasındaki ilişki toplumsal cinsiyetin biyolojik karşılığı olan cinsiyeti taşıması ile ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla tarih sahnesine çıkan kadın, toplumsallığın başlaması ise bedeninin yeniden tanımlanması ile karşı karşıya kalacaktır. Bu anlamda kadın bedenine dair imajlar tarihsel güç ve iktidar ilişkilerinin bir yorumu olarak kendisini kadın bedeni üzerindeki yorumları ile gösterecektir (Marcos, 2006, s. 98). İşte toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl tanımlandığı bedene ilişkin algıların da yani toplumsal cinsiyet algılarının da nasıl olduğunu bize anlatabilecektir. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri belirli cinsiyetler üzerinden toplumsal alandaki beklentileri çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla bir kadının toplumsal hayata çağırılış biçimi onun toplumsal cinsiyet rolleri ile belirlenmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, bir kadının sadece kadın olması ile değil kültürel, coğrafi ve ırk özelliklerine bağlı olarak da toplumdan topluma farklılaşmaktadır. Aynı zamanda bu farklılıklar belirli kültürlerin kendine has özelliklerini de ortaya koyması anlamında önemlidir (Ökten, 2011, s.

540). Zaman ve mekan ile bağlantılı olarak değişen toplumsal cinsiyet rolleri, sadece o an yaratılan değil dini inanışın da çağrıştırdığı gerekliliklere göre ayrılmaktadır. Bu anlamda sadece tarihsel mekansal değil belirli bir inanışın da sonucu olarak karşımıza çıkan toplumsal cinsiyet rolleri, değiştirilmesi ve yeniden inşa edilmesi zor olacak olan süreçlerdir (Delaney, 2001, s. 55).

Bedenle kurulan ilişki yine kültürel öğelerden süzülerekten bireyin hayatında var olduğundan beden ile kişi arasında doğrudan bir bağlantı söz konusu olamaz. Dolayısıyla kişi ile bedeni arasında kültürel öğelerin belirlediği mesafe hep olacaktır (User, 2010, s. 135). Turner (1995, s. 3), bedenlerimiz üzerinde üretebileceğimiz etkiye dair imkanlara sahip olduğumuz bir çağda yaşamamıza rağmen nasıl da bedenlerimizden uzaklaştığımızı anlatırken yine kültürel öğelerin belirleyiciliğine eğilir. Ona göre bu belirlenimler ancak kültürel öğelerin sorgulanması ile ortadan kaldırılacak bir yapının varlığını bize göstermektedir.

YÖNTEM

Araştırmada ilk olarak neden Türk atasözleri ve deyimlerini araştırma için seçtiği önemlidir. Türk atasözleri ve deyimleri, Türk toplumunun uzun yıllara dayanan tecrübe ve deneyimlerini gelecek nesillere aktaran yalın anlatımlı kolay anlaşılır yazılı kültür unsurlarıdır. Türk atasözleri ve deyimleri, toplumdaki bireylerin birbirlerine karşı tutumlarını ve düşüncelerini yansıtmaları anlamında araştırmada seçilen kaynaklardır. Toplumdaki bireylerin, bir sistem içerisinde doğup sosyalizasyon sürecine dâhil olduğunu düşünürsek o toplumda var olan düşünce kalıplarının bireyi, belirli düşüncelere de yönlendirebileceği söylenebilir.

Çalışmada Türk atasözleri ve deyimleri, günümüze ışık tutması anlamında incelenebilecek yazılı kaynaklar olması ile önemlidir. Ancak bu kaynakları da incelerken belirli bir hareket noktasından ilerlemek gerektiği söylenebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplum içerisinde kadın ve erkek olmaktan ziyade belirli davranışların ve beklentilerin belirli rollere yüklenmesi anlamında sosyoloji için önemlidir. Bu durum, o toplumda yaşayan birey için sosyalizasyon sürecinde belirli rollerin ve sorumlulukların anlaşılması anlamında önemlidir. Ancak toplumsal cinsiyet kavramı, fizyolojik bir farklılık olmadığından ve toplumsal anlamda inşa edildiğinden değiştirilebilir ve sorgulanabilir olması ile önemlidir. İşte Türk atasözleri ve deyimlerinin analizi ile burada inşa edilen toplumsal cinsiyet rolleri anlaşılacaktır. Ayrıca yapılacak eleştiriler ile de diğer araştırmalara ve önerilere yol açması anlamında önem taşımaktadır.

Araştırmada açıklanması gereken diğer bir unsur ise toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yapılacak analizde kadına yönelik olan atasözleri ve deyimlerin seçilmesidir. Bu seçimin nedeni, kadının toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğe vurgu yapılmasının amaçlanmasıdır. Böylelikle kültürel

anlamda uzun bir geçmişe sahip olan bu kaynaklarda toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl tanımlandığı da anlaşılabilir. Dolayısıyla Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaynaklarına dair tarihsel ve kültürel bir kaynak da bu anlamda analiz edilebilir.

Tüm bunların yanında son olarak toplumsal cinsiyet rollerinden kadına odaklanırken neden beden konusunun da incelendiğine değinmek gerekir. İnsan ile bedeni arasında önemli bir bağlantı vardır. İnsan dünyayı kendi bedenini merkeze alarak anlamaya çalışır. Canatan (2011, s. 614), buna insanların “insanmerkezcil” bir dünya tasarımına sahip olmalarıyla dünyayı da bu şekilde anladıkları yönünde yorum getirir. İnsan ancak bedeninden hareketle sembolik bir şekilde algıladığı dünyayı anlayacak ve inşa edecektir. Dolayısıyla dünya, insanın bedeninden yola çıkarak inşa ettiği sembolik dünyadır. Sonuç olarak toplumsal yapıyı analiz ederken bedene dair dilin görüngülerinden yola çıkmak toplumsal kavramları anlamlandırmada önemli bir imkân sunacaktır.

Araştırmanın amacı, Türk atasözleri ve deyimlerinde toplumsal cinsiyet rollerini ve bu rollerin bedenle ilişkisini incelemek olduğundan Türk Dil Kurumu’nun online erişime açık olan internet sitesinde yer alan 2,396 atasözü ve 11,209 deyimden oluşan atasözleri ve deyimleri sözlüğü yazılı kaynak olarak seçilmiştir. Örneklem olarak da elli Atasözü ve Deyim incelenmiştir.

Kadına ilişkin atasözleri ve deyimlerini toplumsal cinsiyet ve bedenle ilişkisi anlamında inceleyeceğimizden öncelikle kadına ilişkin atasözleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından “anne”, “eş” ve “ev hanımı” kriterlerinde analiz edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından analiz edilen atasözleri ve deyimler de sonrasında bedenle ilişkisi anlamında incelenmiştir. Analizler sırasında nitel analiz yönteminden içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Araştırmamızın sınırlılıkları beden üzerinden şekillenen atasözleri ve deyimlerle ilgilidir. Dil bilimine ilişkin bir kavramsal çerçeve yerine sosyolojik bir yaklaşımla atasözlerini incelemek dilsel bazı sıkıntılar yaratabileceğinden analiz sırasında ve sonucunda bazı sınırlılıklar yaratabileceğinin belirtilmesi gerekir.

BULGULAR

Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerinden “Eş” Rolüne Yapılan Vurgu

Evlilik Süreci ve Sonrası ile ilgili Atasözleri ve Deyimler:

Türk Atasözleri ve Deyimlerinde evlenilecek kişinin istenmesi gerekir. Bu durum için “kız isteme” deyimini kullanılırken günümüzde de bu kültür iki taraf tanışıyor ya da tanışmıyor olsa dahi devam etmektedir. Kız “istenen” ve “alınan” olarak temsil edilirken erkek de “alan” ve “isteyen” taraftır. “Bir

kıza dünür düşmek” deyimi “bir kızı evlenmek üzere başkası için istemek.” anlamında açıklanırken düşmek ifadesinin bulunulan konumdan daha alt seviyeye muhatap olunması anlamı da taşıdığı bilinmektedir. “Kendinden aşağı kız al, kendinden yükseğe kız verme” deyimi bu değer seviyesinin düşüklüğünü desteleyen bir durumdur. Yine “kendinden aşağı kız al, kendinden büyüğe kız ver” atasözü de buna örnek gösterilebilir.

“Bez alırsan Musul’dan, kız alırsan asilden”, “tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden”, “gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz”, “pekmezi küpten, kadını kökten al”. Erkek tarafının evleneceği tarafın iyi olmasına dikkat etmesi gibi özelliklere dikkat çeker. “Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu” atasözleri de kızın ailesinin de evlenecek taraf ile ilgili bilgi sahibi olması gerektiğini vurgular. Sözün kıza bırakılması istenmeyen durumdur. “Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçır ya zurnacıya” atasözü ile istenmeyen bir durum olduğu görülür. Ancak “ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma” atasözü de erkeğe de aynı seçimin verilmemesini destekler.

Evlenecek kızın yaşı da önemlidir. “On beşinde kız ya erde ya yerde”, “sabah karnını doyuran küçükken evlenen aldanmamış”, “erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır” atasözlerinde erken evlilik istenmektedir. “(Bir kadın bir erkekte) gözünü açmak” deyimi ile kadının ilk cinsel deneyimini belirtmek adına söylenirken cinsel deneyimin ilk kez kiminle olduğu üzerinde durulur. “eline erkek eli değmemiş olmak” atasözü ile yine bu duruma örnek gösterilebilir. Çünkü dul kalmak geleneksel yapıda hoş görülmemekte ve ikinci evlilik için ikinci evliliğini yapabilecek kişi iyi sayılmamaktadır. “altın adı pul oldu, kız adı dul oldu” atasözü ile bir takım davranışları onun çevre tarafından dul gibi algılanmasına neden olduğunu bunun da bir benzetme ile hoş karşılanmayacak durum olduğunu belirtir. “Eski pamuk bez olmaz dulavrat kız olmaz” “dul kalmak” deyiminin olumsuz anlamını gösteren farklı bir atasözü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca evlendikten sonra eşler arasındaki iletişime bakıldığında ataerkil özellikleri güçlendirici davranışlar desteklenmektedir. Buna göre “gece yatar gündüz açar, yıl düzlüğü erkek söyler kadın susar ev düzlüğü” atasözü kadını susan ve sabreden erkeği ise gücünü gösteren taraf olarak nitelendirmektedir. “Kadının şamdanı altın olsa mumunu dikecek erkektir” sözüyle kadının evlilik içerisinde eşine olan muhtaçlığı belirtilmek istenmiştir.

Tüm bunların yanında kadının güvenilir bir tarafı olduğu da birçok atasözünde örnek bulmuştur. “Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz”, Babaya dayanma, karıya güvenme, Kadında vefa borçluda sefa aranmaz” atasözleri de kadına olan güvensizliği simgelemektedir. Bunun için erkek eşine karşı temkinli olmalıdır fikri atasözlerine hakimdir. Ancak kadının yine de rahatsız edici davranışlarında çare şiddet odaklıdır. “Pişmiş aştan dövülmüş karıdan zarar gelmez”, “üç öğün kötek bir öğün yemek”, “dövülmeyen kadın tımarsız ata benzer” atasözleri buna örnek olarak gösterilebilir. Örneğin iki

anlamalı “karılık etmek” deyiminde bir manada eşinin isteklerini yerine getiren kadın işaret edilirken diğer manada erkek için sözünden dönmek ve güvensizlik yaratacak davranışlarda bulunmak anlamını da taşımaktadır. Son olarak evliliklerde tek eşlilik desteklenen bir durumdur. “İki karılı evde toz diz boyu olur” atasözü buna örnek olarak gösterilebilir. “Erkektir hem sever hem döver” atasözü de bu süreci meşrulaştırmakta ve evliliği bozacak davranışlara yönelmekten tarafları alıkoymaktadır.

Ev Kadını Rolüne Yapılan Vurgu

“Bir kızı leğen başından almak” deyimini ile evlenilecek kızın hamaratlığına dikkat çekilmiştir. Çünkü ev işlerinde hamarat bir kadın beklentisi, evlenilecek kadın için önde gelen beklentidir. “Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli” deyimini ile de erkeğin üstüne düşen görevin çalışması kadının da eve getirilenler üzerindeki denetimidir. “Erkek iş başında kadın aş başında belli olur”, erkeğin iyisi eşliğinden kadının iyisi döşeginden belli olur” gibi ifadelerle kadın, hane içerisinde evin temizliğinden, yemeğinden ve geçiminden sorumludur. “Erkek sel, kadın (avrat) göl” ve “yuvayı dişi kuş yapar” atasözleri de bu düşünceyi desteklemektedir.

“Elinin hamuru ile erkek işine karışmamak” deyimini de eşler arasındaki mesafeyi ve iş bölümünü belirtirken kadını erkek karşısında ev işlerine yönlendiren bir tutuma sahiptir. “Erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer” atasözüyle de kadının erkeğin gönlünü ancak ev işlerindeki mahareti ile kazanabileceği belirtilmiştir.

Anne Rolüne Yapılan Vurgu

“Ana gibi yar Bağdat gibi diyar olmaz” sözü ile Türk Atasözleri ve deyimlerinde annenin yeri kutsal sayılır. Bunun tam tersi ise “analık fenalık (kara yamalık)” deyimini ile de üvey annenin öz anne gibi olmayacağı belirtilir. “Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez)” atasözü ile öz annenin çocuğuna hiçbir şekilde zarar vermeyeceği belirtilir. “Ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar” atasözüyle de annenin çocuğu için her şekilde fedakârlık yapabileceği ve yine sadece onun üzüleceği belirtilmiştir.

Anne olmak geleneksel kültürde üstün bir fedakârlığa sahip olarak görülse de kendi içinde de sınıflara ayrılır. “Oğlan anası raf elması, kız anası ahır danası” atasözü, erkek çocuğa sahip olan annenin kız çocuğuna sahip olan kadından daha üst mertebede olduğunu göstermektedir. Anasının kızı ya da babasının oğlu da kişilerin toplumsal alandaki eşitsizliklerini cinsiyetleri üzerinden vurgulamaktadır. “Anadan gören inci dizer, babadan gören sofraya düze” atasözünde de yine annenin toplumsal cinsiyet rolüne vurgu yapılır ve kadının eş işlerinden sorumlu olduğu belirtilirken erkeğin de eve ekmek getirmekle görevlendirildiği görülebilir. “Ana ile kız, helva ile koz” atasözünde de ana ne ise yani ne

işle ilgileniyor nasıl davranışlarda bulunuyorsa kız da aynen annesinin gittiği yoldan gidecek ve bu rolleri yeniden toplumsal alanda inşa edecektir.

Toplumsal Cinsiyet Roller ve Beden Arasındaki İlişki

Araştırmada yararlanılan atasözleri ve deyimler toplumsal cinsiyet rollerinin analizi sırasında beden konusuna da açıklık getirmesi anlamında ve bedenle nasıl bir ilişki kurulduğunu anlamak anlamında farklı başlıklar altında incelenmiştir.

Kadın Bedeni ve Cinsellik

Türk atasözleri ve deyimlerde kadının rolünü beden ile ilişkisi anlamında incelediğimizde kadının cinsel hayatını düzenleyen ya da kadının cinsel hayattaki rolünü düzenleyen atasözleri ve deyimler dikkat çekicidir. “Tarlayı düz al, kadını kız al”, “eline erkek eli değmemiş olmak” atasözlerinde olduğu gibi kadının cinsel deneyimi, kadının diğer özelliklerinden önde gelmektedir. Kadının evlenmiş ya da cinsel deneyim yaşamış olması bu anlamda hoş karşılanmamaktadır. “kucaktan kucağa dolaşmak (gezmek)”, “piyasaya düşmek” “kötü yola düşmek” deyimleri bu durumu anlatmak için kullanılmıştır. Ancak erkeğin cinsel deneyimi “elinin kiri” olarak görünmektedir.

Çocuğuna Hizmet Eden Anne

Atasözleri ve deyimlerde kadına ait olan “meme” organının toplumsal hayattaki işlevini çocuğunu emzirmek olarak görebiliriz. Atasözlerinde “meme” sadece çocuğu emzirmek için tanımlanan bir organdır. Herhangi görsel niteliği tanımlanmadığından sadece neslin sürdürülmesine hizmet eden bir organ görevindedir ve kadının anne rolü ile özdeşleştirilir. “Ağlamayan çocuğa meme vermezler” atasözü de mecazi bir anlamda kullanılsa da memenin işlevini tanımlamaktadır.

Anne sütü, atasözlerinde önemli bir yer tutmakta ve kişinin karakterini temsil etmesi anlamında önemli sayılmaktadır. Sütüne kalmak, bir kişinin insanlığına kalmak şeklinde tanımlanırken, “helal süt emmiş kişi” ise iyi huylu kimseler için söylenen deyimdir. Huyun kişiye sütle girdiğine inanılır. “sütle giren huy, canla çıkar.” Atasözünde de sütün kişinin çocukluğunu temsil ettiği anlaşılabilir.

Güzellik İmgesi Kadın Bedeni

Atasözleri ve deyimlerde kadının güzelliği saç (bağın taşlısı, karının saçlısı) ile ilişkilendirilirken saçın uzunluğu için de betimleyici deyimler (saçı topuklarını dövmek) kullanılır. “Saçı uzun aklı kısa” atasözü ile de kadına dair övülen bir nesnenin yine de kadını tanımlarken eşitsizliği simgeleyici şekilde kullanıldığı görülmektedir. “saçını süpürge etmek” deyimini de kadının verdiği özveriyi ispatlaması için kendine ait güzel olarak tanımlanan saçını bile feda ettiğini göstermektedir. Kadınların kendi aralarındaki kavgayı da tanımlarken “saç saça baş başa gelmek (dövüşmek)” deyimini kullanılarak

saçın kadını tanımlamak için kullanıldığı görülebilir. Saç kelimesi ile kadınların kavga ettiği anlatılmak istenir.

Kadının güzelliğini tanımlamak için farklı tanımlamalar da dikkat çeker. “bebek gibi”, bıldırcın gibi, bir içim su (gibi) deyimleri de kadının güzelliğini tanımlamak için kullanılan ifadelerdir.

Ev İçi Emek ve Kadın Bedeni

Kadının ev içerisindeki konumu atasözleri ve deyimlerin kadın için uygun gördüğü mevkidir. Ancak kadın, ev içerisinde bir takım beklentiler ile konumlandırılır. “Karılık etmek” deyimini ile kadının, evin temizliğinden ve düzeninden sorumlu olduğu sunulmaktadır. Bu durum da kadının ev içerisinde belirli bir emek harcamasına neden olmaktadır. “Evi ev eden avrat” atasözü ile de yine kadının ev içerisindeki emeği simgeleştirilir.

Kadın Bedeni ve Şiddet

“On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde” atasözünden hareketle, anlaşılabilceği gibi kadın için evlenmesi ya da öldürülmesi eş tutulmaktadır. Kız, belirli bir yaşa gelip evlendirilmediği takdirde ailesine zarar verebilecek şekilde tehlikeli görülmektedir. Bunun yerine ölmesi daha uygun görülür. “Namusunu temizlemek” deyimini de yine kadının sebep olduğu bir olay sonucunda ölümlle sonuçlanan eylem olarak tanımlanmaktadır. “Kızını dövmeven dizini döver” atasözünde de kızın eğitiminde şiddet bir koşul olarak öne sürülmektedir.

Ev içerisinde kendisinden beklenen davranışları yerine getirmeyen kadına da dayak meşrulaştırılır. “Kabahat öldüründe değil, ölümdedir.” Atasözünden de anlaşılabilceği gibi kadın, kendisinden beklenen görevi yapmadığı takdirde cezasını veren kişi sorumlu olmayacaktır. “Dayak, cennetten çıkmadır” atasözüyle de şiddetin eğitici bir yanı olduğu ve kutsal bir eylem olduğu belirtilmektedir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin içinde yaşadığı kültürden doğar ve yine aynı bireylerin hayatını inşa eder. Toplumsal alanda inşa edilen bu anlamlar bireylerin davranışlarını düzenleyerek onlar üzerinde belirli beklentileri oluşturur. Çalışmamızda toplumsal cinsiyet rolleri üç başlık altında incelenmiştir. “Eş”, “Ev hanımı” ve “Anne” rolleri çerçevesinde kadının toplumsal cinsiyet rollerinin atasözleri ve deyimlerde nasıl yer bulduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kadının bedeninin de bu rollerle nasıl ilişkide olduğu çözümlenmiştir.

Çalışmada Eş rolü değerlendirildiğinde öncelikle eş seçiminin önemli olduğu söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Çünkü seçen erkek iken seçilen ise kızdır. Kızın sadece dış görünüşü değil aile yapısı da önemlidir. Ancak erkek tarafına göre kadının daha alt seviyede değerlendirilebilecek aileden olmasına dikkat edilir. Dikkat edilen diğer bir husus ise kadının cinsel deneyimidir. Öyle ki ikinci evlilik yapacak kişi hoş karşılanmaz. Dahası önceden cinsel deneyimi olan kişi de hoş karşılanmamaktadır.

Ev hanımı olarak kadın, ev içinde iken erkek ise dışarıda para kazanan olacaktır. Kadının çalışması desteklenmediği gibi haneye para getirmesi hoş karşılanmaz ayrıca parası da erkek tarafından harcanmamalıdır. Kadın, ev işlerinden evin temizliğinden sorumlu olarak tanımlanır. Anne rolünde kadının çocuğu ile ilişkisi kutsal sayılmakta. Annenin kendisi de kutsal sayılarak kişinin güvenebileceği tek insan olarak tanımlanmaktadır. Ancak annelerin de kendi arasında eşitsizliği doğurdıkları çocuğun cinsiyeti ile bağlantılıdır. Anne, kız çocuğu sahibi ise erkek çocuğu sahibi olan anneden daha düşük seviyede değerlendirilir.

Toplumsal cinsiyet rolleri atasözleri ve deyimler üzerinden üretilen ve yeniden inşa edilen bir konumda ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de destekleyen durumdadır. Yine bu eşitsizliklerin sonucu olarak aile içerisinde yaşanan huzursuzlukların da çözümü şiddette aranmaktadır. Yine aile içerisinde kadın, huzursuzluğu yaratan olarak düşünülür ve alttan alması gereken taraf olarak tanımlanır. Erkek kadına güvenmez ve yanlış davranışında onu cezalandırır.

Sonuçta kadın bedeni, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine hizmet eden sürecin devamlılığına katkı sağlayan bir noktadadır. Eş rolü ile güzel olan ve cinsel yönden eşine bedenini sunan, eşine itaat eden, anne olarak çocuğunu besleyen, ev hanımı rolü ile de ücretsiz emek olarak evin işini ve sorumluluğunu yüklenen kişidir.

REFERENCES

- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Asch, A. ve Geller, G. (1996). *Feminism, Bioethics and Genetics*. S.M. Wolf (Ed.). *Feminism and Bioethics* (s. 318-350). New York: Oxford University Press.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Canatan, K. (2011). *Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Beden Tasavvuru Ve Beden Organı Olarak Başın Simgesel Değeri*. *Beden Sosyolojisi* (s. 609-624). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çınar, A. (2011). *Toplumsal Bedenin İnşasında Kadının Çağırılması ve Çağırısı*. K. Canatan (Ed.). *Beden Sosyolojisi* (s. 497-519). İstanbul: Açılım Kitap.
- Connell, R. W. (2006). *Toplumsal Cinsiyet Ve İktidar*. (C. Soydemir Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Delaney, C. (2001). *Tohum ve Toprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan Toker, M. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Medya Okuryazarlığının Rolü*. T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (Uzmanlık Tezi), Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. (I. Ergüden-Osman Akınhay Çev.), Seçme Yazılar 2. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Küçük, S. (2003). Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın Ve Erkek Kimliği. *Akü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(5), 213-224.
- Marcos, S. (2006). *Bedenleşmiş Dinsel Düşünce*. *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. (S. Özbudun-B. Şafak- İ. Çayla Çev.). S. Marcos (Ed.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğinde Kadın. *Toplum Bilim Dergisi*.
- Ökten, Ş. (2011). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. K. Canatan (Ed.). *Beden sosyolojisi*. (s. 539-556). İstanbul: Açılım Kitap.
- Özkan, B. Ve Gündoğdu, E. (2011). International Periodical For The Languages, *Literature And History Of Turkish Or Turkic* 3(6).
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ü. Tatlıcan Ve G. Demiriz (Ed:). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Turner, B. S. (1995). *Medical Power and Social Knowledge*. London: Sage Publication.
- Üner, S. (2008). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, *T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*, Ankara: Duma Ofset.
- User, İ. (2010). *Biyoteknolojiler ve Kadın Bedeni*. Y. İnceoğlu ve A. Kar (Ed.). Kadın ve Bedeni. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Türkiye’de Merkez Sağın İlk Koalisyonu Ve Türk Siyasetinin İlk Siyasal Cepheleşmesi: I. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin İç Politikasına Bir Bakış

Center-Right Coalition's First In Turkey And First Political Polarization Of Turkish Politics: Overview Of The I. Nationalist Front Government's Domestic Policy

Dr. Öğr.Üy. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU^{1*}

Pages: 122-129

Doi: 10.21733/ibad.581962

¹ Zonguldak Bülent Ecevit University,
TURKEY, huseyindp@hotmail.com

² Zonguldak Bülent Ecevit University,
TURKEY,
huseyin.cavusoglu@beun.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

After the May 27, 1960 coup, the Turkish Armed Forces interfered in political life with the memorandum of 12 March 1971. With the memorandum of 12 March, the Grand National Assembly of Turkey was not closed; after the memorandum, military governments were established. The governments of Nihat Erim, Ferit Melen and Naim Talu respectively served until 1973 general elections. The government could not be established for about 6 months after the end of the CHP-MSP Government, which was established after the 1973 general elections, in September 1974. Sadi Irmak was appointed by President Fahri Koruturk to form the government, but the government established by Sadi Irmak could not get the vote of confidence from the parliament. With the emergence of the law on the political amnesty of the old Democratic Party, the personal dispute between Celal Bayar and Süleyman Demirel was resolved and Bayar with drew its support from the Democratic Party. I. Nationalist Front government was established with the support of deputies who resigned from the Democratic Party. The center-right coalition can be termed as the first First Nationalist Front Government in Turkey, was established March 31, 1975, remained in power until June 5, 1977 general election. I. Nationalist Front government Justice Party leader Suleyman Demirel was established by the Prime Ministry, the Justice Party, the National Salvation Party, the Republican Trust Party and the Nationalist Movement Party took part in this government. It was very difficult for parties to form a coalition and to come to gether. At a time when political and social polarization was at its highest level, it was seen that the fourright-wing parties formed the government with th eaim of fighting communism. Anarchy, terrorism, student incidents, economic problems, governmental compliance problems, staffing, furniture corruption, Lockheed corruption, TRT problem, May 1 Taksim events are among the most important developments of this period in domestic politics. Although this coalition has a lot of support for the people and the base, the government has not succeeded in solving the problems in thecountry.

Keywords: Nationalist front, terror, economy, corruption.

GİRİŞ

Ülkemizde birçok bilim insanınca çok partili hayata geçiş Demokrat Parti'nin (7 Ocak 1946) kurulması ile başlatılmaktadır. DP, 14 Mayıs 1950 seçimleri ile tek başına iktidara gelmiş ve 10 yıl boyunca iktidarda kalmıştır. 27 Mayıs darbesi ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ülke yönetimine el koymuş ve böylece DP iktidardan uzaklaştırılmıştır. “Yüksek Adalet Divanı” adı verilen mahkeme tarafından DP'liler yargılanmış ve yargılama sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüşdü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmişlerdir. DP'nin devamı olarak iki parti kurulmuştur. Bunlardan biri Ragıp Gümüşpala liderliğinde Adalet Partisi (AP), diğeri Ekrem Alican'ın liderliğinde Yeni Türkiye Partisi (YTP) dir. 15 Ekim 1961 genel seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidara gelememiş ve böylece 1965 genel seçimlerine kadar koalisyon hükümetlerinin kurulduğu görülmektedir. 1965 ve 1969 genel seçimlerine Süleyman Demirel liderliğinde AP, tek başına iktidara gelmiştir. 27 Mayıs'tan sonra 12 Mart 1971'de TSK, ikinci kez siyasal hayata müdahale etmiştir. 12 Mart Muhtırası ile Başbakan Süleyman Demirel, istifaya zorlanmış ve 1973 genel seçimlerine kadar sırasıyla Nihat Erim, Ferit Melen ve Naim Talu hükümetleri işbaşında olmuşlardır. Ferit Melen Hükümeti döneminde anayasanın bazı maddeleri değiştirilmiş ve yine bu dönemde Süleyman Demirel ve CHP lideri Bülent Ecevit'in uzlaşması ile Fahri Korutürk, 6 Nisan 1973'te 365 oyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Özdemir, 2005: 262-69). 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidara gelememiş ve uzun bir süre hükümet kurulamamıştır. Yaklaşık 5 ay sonra Şubat 1974'te Bülent Ecevit'in Başbakanlığında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)-Milli Selamet Partisi (MSP) hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet döneminin en önemli olayı, 20 Temmuz ve 13 Ağustos'ta TSK'nın Kıbrıs'a müdahalesidir. Bu müdahale ile CHP lideri Ecevit “Kıbrıs Fatihi” olarak anılmaya başlanmıştır. CHP-MSP hükümeti, kısa ömürlü bir koalisyon olmuş ve Eylül 1974'te sona ermiştir. 14 Ekim 1973 seçimlerinden 12 Eylül 1980 darbesine ülkemizde koalisyonlar hükümetleri iş başında olduğu görülmektedir.

Çalışmanın amacı, I. Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde iç politikada yaşanan gelişmeleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda öncelikle hükümetin kurması sürecinde yaşanan gelişmeler incelenmiş ve daha sonra anarşi, terör, öğrenci olayları, hükümetteki uyum sorunları, kadrolaşma, mobilya yolsuzluğu, Lockheed yolsuzluğu, TRT sorunu, 1 Mayıs taksim olaylarına ayrıntılı bir biçimde değinilmiştir.

1. MİLLİYETÇİ CEPHENİN KURULMASI

“Milliyetçi Cephe” kavramı, CHP'nin iktidarını engellemek için kullanılmaktadır ve komünizm tehlikesine karşı bir milli birlik hareketi olarak isimlendirilmektedir. Milliyetçi Cephe kavramını Acar Tuncer şöyle tanımlamıştır: “*Milliyetçi Cephe, ülkenin çeşitli tehlikelerle içte ve dışta tehdit edildiği zor dönemde; devletin kudretini Türk milliyetçiliğine bağı ile payidar kalmak mefkûresinden taşan bir milli beraberlik hareketidir*” (Tuncer, 1975: 5). “Milliyetçi Cephe” kavramını CGP lideri Turhan Feyzioğlu ortaya atmıştır. CHP-MSP koalisyon hükümetinin sona ermesinden sonra hükümet arayışlarının sürdüğü dönemde, CGP lideri Turhan Feyzioğlu daha öncede dile getirdiği “Milliyetçi Cephe” hükümeti formülünü gündeme getirmiştir.

CHP-MSP Koalisyon hükümeti sona erdikten sonra 10 Kasım'da 14 öğretim üyesi yayımladıkları bildiriye, ülkenin içinde bulunduğu zor duruma vurgu yapmışlar, kişisel çekişmelerin bir yana bırakılarak milliyetçi, sağ partilerin bir birliktelik oluşturmalarını istemişlerdir (Tekin, 2011: 257). Bu talepler doğrultusunda 4 parti lideri 13 Aralık 1974'te hükümet kurma çalışmalarında birlikte hareket etme kararı almışlardır. 18 Aralık 1974 günü AP, MSP, CGP ve MHP, hükümet kurma çalışmaları ile ilgili kamuoyunu bilgilendirmişlerdir. Bu görüşme sonucunda siyasal partiler birlikte çalışmaya karar

vermişlerdir. Yayınladıkları bildiri şöyledir (Akıncı, 2010: 19-20): “*Türk milletini kaderde, kıvançta ve tasada bölünmez bir bütünlükte milli şuur ve ülküler etrafında toplayan milletimizin milli birlik ruhu içindeyüceltilmesini amaç bilen Türk milliyetçiliği, ilham kaynağımızdır. Milli bütünlüğünü iç kavgalarla yok etmek isteyen her türlü yıkıcı faaliyetin karşısındayız. Millî manevi değerlere bağlı ve saygılıyız. Hür demokratik rejimi insan haysiyetine uygun yegâne idare şekli sayıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti’ni komünizmin ve hertürlü yıkıcı akımın saldırısına karşı azimle savunmaya kararlıyız. Milletimizi hertürlü dikta, istibdat, baskı ve tahakküm tehdidinden de yoksulluk, darlık ve fakirlikten de kurtarmak ortak hedefimizdir. Türkiye’nin hür ve demokratik bir rejim içindedengeli bir karma ekonomi sistemi ile kalkınacağı inancındayız. Artan nüfusumuzun sahalara açılması için hızlı sanayileşmeyi, vazgeçilmez milli hedef sayıyoruz. Yatırımhevesini arttırmak kararındayız. Kanun hâkimiyetine ve vatandaşların anayasadayar alan temel hak ve hürriyetlerin, mülkiyet hakkına, meşru kazanca, sosyaladalet ve güvenliğe saygılı bir görüşle kalkınma hedeflerine ulaşacağı inancındayız. Kalkınma, aşırı sol sloganları ile kanun dışı eylemlerle, taklitçilikle, yağma teşvikçiliği yapılarak ve yurttaşın güven duygusu ve çalışma şevki yok edilerek gerçekleşmez. Sosyalist devlet macerasının hürriyetleri yok edeceğini, yurttaşlarımızın insanhaysiyetine uygun ve mutlu şekilde yaşamalarını imkânsız hale getireceğini bildiğimiz için sosyalist devlet kurma heveslerinin kesinlikle karşısındayız. Bütün milliyetçilerin aynı hedefler etrafında toplanacağına eminiz.*”

Bu bildirden 1 gün sonra AP lideri Süleyman Demirel, bu hükümetin kurulmasının nedenlerini şöyle açıklamıştır (Tiryaki, 2007: 30-31): “*Milliyetçi Cephe bir ihtiyacın neticesidir. Milliyetçi Cephe, solcu CHP karşısında, milliyetçi düşüncenin hâkimiyetini savunur. Solcu CHP, Türkiye’de halk iktidarından bahsederken milliyetçi cephe, millet iktidarından bahsetmektedir. Millet kavramı, halk kavramından çok daha geniştir. Halk milletin sadece bir kısmını ihtiva eder. Ama millet herkesi içine alır.*” CHP’nin halk iktidarından bahsetmesi bu zaman kadar yapılmış seçimlerle gelmiş iktidarlara da sanki halk iktidarı değilmiş, haline de düşürmüştür. Milliyetçi Cephe, solun karşısında büyük tedirginlik duyan ve 73 seçimlerinde geniş ölçüde bölünmüş kitlenin, çeşitli partiler içerisinde bile olsa, mutlaka solun karşısında beraber hareket etme kararlılığının bir neticesidir. Milliyetçi Cephenin hangi ortak hedefler etrafında toplu olduğunu dün basına intikal ettirdik. Türkiye’nin birlik ve beraberliği, dirlik ve düzeni ve demokratik Türkiye Cumhuriyetinin her türlü yıkıcılığa ve komünizme karşı savunulması, Türkiye’nin kalkındırılması, fukaralık, işsizlik ve çaresizliğe karşı tedbirler düşünülmesi ve sosyal adalet ve sosyal güvenlik ilkelerine en iyi şekilde cevap bulunabilmesi ve nihayet Türkiye’nin sosyal refah devleti seviyesine çıkarılması Milliyetçi Cephenin hedefleridir. Burada Milliyetçi Cephe sadece maddî değerleri, dini inançları, tarihiyle beraber bütünlüğünü de koruma görevini kendisine almıştır. Hükümetin teşkili, Milliyetçi Cephenin meselelerinden biridir. Ama Milliyetçi Cephe fikri, hükümet meselesini çok aşan bir fikirdir. Hükümet, sadece bir araya gelinebilecek sahalardan bir tanesidir. Ama onu çok aşan bir düşüncedir Milliyetçi Cephe. Buna göre Milliyetçi Cephenin çekirdeği teşekkül etmiştir. Bundan sonra yapılacak işler bu cepheyi canlı tutmak, hedefine doğru tutmak meseledir ki, bu dayanışma ve beraberlik sağlamaya çalıştığımız diğer partilerinde görevidir. Yani hep beraber bu işi yürüteceğiz.”

Ocak ve Şubat aylarında da sağ partilerin koalisyon için görüşmeleri sürmüştür. Şubat ayına gelindiğinde, sağ partilerin hükümetin oluşumunda oldukça önemli bir ivme kazandıkları görülmektedir. 24 Şubat 1975 günü Milliyetçi cepheyi oluşturan partilerin yayınladıkları bildiri ile anlaştıklarını kamuoyuna duyurmuşlardır. Yayınladıkları bildirin şöyledir (Bozkır, 1996: 221-222): “*Bir defa daha haykırıyoruz: Türk’ü Türk’e, Müslüman’ı Müslüman’a düşman etmeye çalışan her türlü ayrıcalığın ve bölücülüğün karşısındayız. Milliyetçi Partiler olarak, bir uçtan bir uca, Türk vatanında yaşayan bütün yurttaşlarımızı kardeş sayıyoruz. Biz “Halklar” değil, “Millet” diyoruz. Biz, kardeşliği, birliği, bütünlüğü savunuyoruz. Herkese açlık ve esaret getireceği meydana olan “sınıf kavgası” yerine, milletimizi hürriyet ve sosyal adalet içinde hızla kalkındırarak usulleri savunuyoruz. Herkesin doyacağı, herkesin iş bulacağı, herkesin insanca ve mutlu yaşayacağı demokratik ve hür bir Türkiye istiyoruz. İç huzursuzluk bitmelidir. Milletimiz huzur istiyor. Milletimizin büyük çoğunluğuna temsil eden partilerimiz, Türkiye’de huzur ve kanun hâkimiyetini sağlamak için kendilerine düşen görevleri tam olarak yapmaya karardır. Kanunları uygulayanların, idarecilerin, devletin güvenlik*

kuvvetlerinin, aşırı soldan ve CHP'den gelen maksatlı baskılardan yılmaksızın, yıkıcı örgütlere ve onların militanlarına karşı Türk Devletini koruyacaklarından eminiz. 7 Ocak 1975 tarihli bildirimizde belirttiğimiz şekilde, demokratik kurallara uygun, Parlamentodan güvenoyu alacak bir hükümetin bir an önce kurulması acil bir ihtiyaç halindedir. Bunun gerçekleşmesinin demokratik mekanizmanın işletilmesine bağlı olduğu inancındayız. Daha önce de belirttiğimiz gibi, partilerimiz, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu iç ve dış sorunları büyük ekonomik güçlükleri yenmek için sorumluluk yüklenmeye hazırdır."

Celal Bayar'ın rolü, I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin kurulmasında oldukça önem arz etmektedir. 18 Aralık 1974'te "Eski DP'lilerin Siyasi Affına İlişkin Kanununu" yasalaşması ile Eski DP'lilerle AP arasındaki en önemli sorun çözüme kavuşmuştu. DP'de görev alan 39 milletvekili AP'ye katılmıştı. Kurulacak hükümete destek maksadıyla ve Celal Bayar'ın etkisi ile Demokratik Parti'den 9 milletvekili 28 Mart 1975'te istifa ettiler (Çavuşoğlu, 2005: 93-109). 1 Mart 1975'te Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini tekrara Sadi İrmak'a verdiği görülmektedir. İrmak, yaptığı görüşmelerden bir sonuç alamayınca 13 Mart'ta görevi iade etti (Bilgiç, 1998: 237). Ecevit'in de Başbakanlık önerisini, hükümeti kurma önerisini kabul etmemesi üzerine, 19 Mart'ta AP lideri Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi.

31 Mart 1975'te AP lideri Süleyman Demirel, I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin kabine listesini açıkladı. 12 Nisan günü TBMM'de yapılan oylamada 222 kabul, 218 ret, 2 çekimser oy ile hükümet güvenoyu aldı. Demokratik Parti'den istifa eden 9 milletvekilinin desteği ile I.MC hükümeti güvenoyu aldı (Fincancıoğlu, 2000: 131). Kabinede 16 AP, 8 MSP, 4 CGP, 2 MHP'li bakan yer aldı. Demirel'in Başbakanlığında kurulan bu hükümette Necmettin Erbakan, Turhan Feyzioğlu ve Alparslan Türkeş Başbakan Yardımcısı olarak görev almışlardır. Hükümet, şu isimlerden oluşmuştur (Arslan, 2018: 30-31): Başbakan Isparta Milletvekili Süleyman Demirel, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları MSP Konya Milletvekili Necmettin Erbakan, CGP Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve MHP Adana Milletvekili Alparslan Türkeş, Devlet Bakanları AP Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk, MSP İstanbul Milletvekili Hasan Aksay, MHP Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Erkovan, AP Erzurum Milletvekili Mehmet Gıyasettin Karaca, Adalet Bakanı MSP Sakarya Milletvekili İsmail Müftüoğlu, Milli Savunma Bakanı Van C.S. Üyesi Ferit Melen, İçişleri Bakanı MSP Ankara Milletvekili Oğuzhan Asiltürk, Dışişleri Bakanı Bursa C.S.Üyesi İhsan Sabri Çağlayangil, Maliye Bakanı AP İzmir Milletvekili Yılmaz Ergenekon, Milli Eğitim Bakanı AP İzmir Milletvekili Ali Naili Erdem, Bayındırlık Bakanı MSP Mardin Milletvekili Fehim Adak, Ticaret Bakanı AP Tekirdağ Milletvekili Halil Başol, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı CGP Bolu Milletvekili Kemal Demir, Gümrük ve Tekel Bakanı CGP'li Orhan Öztrak, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı MSP Erzurum Milletvekili Korkut Özal, Ulaştırma Bakanı AP Aydın Milletvekili Nahit Menteşe, Çalışma Bakanı MSP Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Tevfik Paksu, Sanayi ve Teknoloji Bakanı MSP Kars Milletvekili Abdülkerim Doğru, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı AP Adana Milletvekili Mehmet Selahattin Kılıç, Turizm ve Tanıtma Bakanı AP Kocaeli C.S.Üyesi Lütfi Tokoğlu, İmar ve İskân Bakanı AP Çankırı Milletvekili Nurettin Ok, Köyişleri Bakanı AP İstanbul C.S.Üyesi Vefa Poyraz, Orman Bakanı AP Ankara C.S. Üyesi Turhan Kapanlı, Gençlik ve Spor Bakanı AP Tokat Milletvekili Ali Şevki Erek, Kültür Bakanı AP Erzurum Milletvekili Rıfki Danışman ve Sosyal Güvenlik Bakanı AP Kütahya Milletvekili A.Mahir Ablum.

2. I. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİNİN İÇ POLİTİKASI

I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin iç politikasına baktığımızda, en önemli gelişmeler arasında anarşi, terör, öğrenci olayları, hükümetteki uyum sorunları, kadrolaşma, mobilya yolsuzluğu, Lockheed yolsuzluğu, TRT sorunu, 1 Mayıs taksim olayları yer almaktadır. Bu hükümet döneminin anarşi, terör ve öğrenci olaylarına bakıldığında, sağcı ve solcu gruplar, şiddet eylemleri ile ülkedeki kaos, kargaşa ortamının artmasına sebep olmuşlardır. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti, toplumda huzur

ortamını sağlayamamıştır. Alınan tüm önlemlere karşın terör ve anarşi olaylarında bir azalma olmamıştır. 1973 Petrol Krizi ve 1974'te Türkiye'nin adaya müdahalesinden sonra uygulanan yaptırımlar sonrası Türkiye ekonomisi olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bu durum, topluma da yansımıştır. Toplumun politize olduğu ve yeni örgütlenmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu hükümet döneminde, terör olaylarından dolayı 1975'te 37, 1976'da 108, 1977'de 319 kişi hayatını kaybetmiştir. (Ilıman ve Dönmez, 2015: 177). Sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasındaki çatışmalar, liselerde ve özellikle üniversitelerde bu hükümet döneminde yoğunlaşmıştır. I. MC hükümetini kurulmasıyla terör ve öğrenci olaylarının arttığı söylenebilir. Terör ve öğrenci olaylarının, I.MC hükümetini yıpratmak, düşürmek amacıyla çıkarıldığı belirtilebilir. Özellikle 1976'dan sonra üniversitelerde, protesto gösterileri ve şiddet olayları artmaya başlamıştır. 10 Aralık 1976'da Başbakan Süleyman Demirel, "Üniversitelere el konulabilir" uyarında bulunmuştur. Fakat olaylar aynı hızla devam etmiştir (Ilıman, 2014. 146).

Hükümeti oluşturan partiler arasında anlaşmazlıkların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Özellikle 12 Ekim 1975 seçimleri sonrası anlaşmazlıklar daha da artmıştır. Bunda AP'nin seçimden birinci parti olarak çıkması etken olmuştur. AP'yi en çok güçlüğü düşüren parti MSP olmuştur. Önce MSP, daha sonra sırasıyla MHP ve CGP AP'ye muhtıra vermişlerdir. MSP 20 Ekim 1975'te yayımladığı bildiri ile isteklerini açıklamıştır. Bu istekler arasında şunlar yer almaktadır: "*Basın-Yayın Umum Müdürlüğü'nün MSP'ye bağlı devlet bakanlığına verilmesi, vergi sisteminin düzeltilmesi, uçak sanayiinin kurulması, binası biten imam-hatip okullarının açılması, eğitimin ahlaki temel kavuşturulması, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'nın motor sanayinin kurması, Diyanet İşleri Başkanı'nun görevden alınması.*" 13 Kasım'daki Bakanlar Kurulu toplantısında MSP'nin talepleri kabul edilmiştir. Bunlar arasında MSP'ye bağlı olan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na 2400 kadro verilmesi de bulunmaktaydı. MSP lideri Necmettin Erbakan'ın hükümetin gerçekleştirdiği icraatları sahiplenmesi, Dünya Bankası Heyeti ile özel görüşme yapmak istemesi gibi durumlar, koalisyonu oluşturan diğer partileri oldukça rahatsız etmiştir (Özdiç, 2013: 122-23). MHP ise muhtırasını 9 Kasım'da vermiştir. Muhtırada, birçok konuda gerekli olan icraatlarına yapılması istenmiştir. CGP, 12 Şubat 1977'de verdiği muhtırada, MSP'nin hükümet protokolüne uygun hareket etmediği ve bunun düzeltilmesine vurgu yapılmıştır (Kuş, 2018: 148-49).

Bu hükümet döneminde binlerce kadronun yaratıldığı görülmektedir. Özellikle MSP'li bakanların yaptığı ilk işin atamalar olduğu söylenebilir (Sarıbay, 1985: 197). MSP Adalet, Ticaret, Gıda Tarım ve Hayvancılık, İçişleri, Bayındırlık, Çalışma, Sanayi ve Teknoloji, Orman, İmar ve İskân Bakanlığı gibi bakanlıklarda kendi mensuplarına görev vererek kadrolamıştır (Duman, 1999: 93). MHP'nin ise üst düzeyde kadrolaşmaya gittiği söylenebilir. DİE, Toprak Reformu müsteşarlığı, Tarih, Aliğa, Seydişehir gibi kuruluşlarda MHP'li kişiler işe alınmıştır (Ağaoğulları, 1992: 228). I. Milliyetçi Cephe Hükümeti görev yaptığı sürede 148.838 kişinin atamasını gerçekleştirmiştir. CHP-MSP hükümeti döneminden kalan 69.773 kadronun yanı sıra 79.085 kişilik bir ek kadroda bu dönemde kullanılmıştır. Ek 79.085 kadronun partilere göre dağılımı şöyledir: AP 40.465, MSP 20.337, CGP 11.173, MHP 1.300 (Ilıman, 2014: 117). CHP-MSP hükümeti dönemi ile I. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemindeki kadrolaşma oranı, birbirine oldukça yakındır (Kuş, 2018: 110). MC. Hükümeti döneminde görevden alınan ve atanan bürokrat sayısı ise 436'dır. Bu sayının 253'ü AP'ye, 170'i MSP'ye, 13'ü CGP'ye aittir (Akıncı, 2010: 39-40).

TRT sorunu I. Milliyetçi Cephe hükümetinin en önemli sorunlarından biriydi. MC Hükümeti kurulmadan önce 28 Ocak 1975 günü AP, MSP, CGP, MHP yayımladıkları ortak bildiride TRT Genel Müdürü İsmail Cem'in görevden alınmasını istemişlerdi. Bildiride: "*Memleketi 12 Mart öncesinin anarşi ortamına sürükleyip, demokratik parlamenter rejimi ortadan kaldırmayı planlayan, çeşitli tahrik mihraklarının sesi, işbirlikçisi haline gelmiş olan TRT sorumlularının, TRT Kanununun 9. maddesinin 2. fıkrasına göre*" "*... Genel müdür gerekçesi açıkça gösterilerek Bakanlar Kurulu tarafından görevden alınır*" maddesine göre görevden alınmasına" vurgu yapılmıştır (Cem, 1976: 146-147).

Bülent Ecevit'in Başbakanlığındaki CHP-MSP Hükümeti döneminde İsmail Cem TRT Genel Müdürlüğüne atanmıştı. TRT, 1961 anayasası ile kurulmuş, özerkliği kanunla korunan bir devlet kuruluşudur. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulduktan kısa bir süre sonra TRT Genel Müdürü İsmail Cem'i görevden almak için çalışmalara başlanılmıştır (Özdinç, 2013: 132). Ve Bakanlar Kurulu'nda 359 sayılı TRT kanununun 9. Maddesinin 3. Fıkrası uyarınca İsmail Cem'in TRT Genel Müdürlüğü'nden alınması kararlaştırılmıştır. Böylece, Milliyetçi Cephe Hükümeti tarafından 30 Nisan 1975'te İsmail Cem'in görevden alınması ve yerine Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın atanması kararı alınmıştır (İlman ve Dönmez, 2015: 175). İsmail Cem de Başbakanlık müşavirliğine atanmıştır. Resmi Gazete'de yayımlanan gerekçede şöyle denilmiştir (Akıncı, 2010: 51): "*İsmail Cem İpekçi'nin tutumu Cumhuriyetimizin genel niteliklerine, devletimizin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği ilkesine zarar verici, kanun hâkimiyetini sarsıcı, halkın huzursuzluğuna sebep olucu, milleti kavgaya teşvik edici, gençleri milli ahlaka aykırı ihtiyatlara itici, bu suretle milli güvenliği ve kamu düzenini bozucu mahiyettedir. Bu durumda milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından İsmail Cem İpekçi'nin TRT Genel Müdürlüğünden alınması bir zaruret haline gelmiştir*". Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, TRT Genel Müdürü İsmail Cem'in görevden alınması ve yerine Nevzat Yalçıntaş'ın atanmasına ilişkin, çift taraflı yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Bu süreçte yalnız bırakıldığını gerekçe göstererek Nevzat Yalçıntaş görevinden istifa etmiş, yerine 12 Aralık 1975'te Şaban Karataş atanmıştır. Bu dönemde siyasal partilerin halka ulaşabilecekleri, propaganda faaliyetlerini ve icraatlarını anlatabilecekleri en önemli kurumların başında TRT gelmekteydi. Bu da TRT'nin siyasal partiler için önemini göstermektedir.

I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin en önemli gelişmelerinden bir diğeri de "mobilya yolsuzluğudur". 24 Nisan 1973'te çıkarılan kararname ile yurt dışına mobilya ihracatı yapan kuruluşlara, ihracat yaptıkları tutarın %75'i oranında vergi iadesi verilmesi yürürlüğe girmişti. Başbakan Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Demirel, İtalya'ya gerçekleştirdiği 27.377.394 Türk lirası mobilya satışından 20.530.455 Türk lirası vergi iadesi almıştır. Fakat yapılan incelemede, satışın kime yapıldığı saptanamamıştır. Bunun üzerine Yahya Demirel hakkında soruşturma başlatılmış ve yapılan yargılama sonucunda Yahya Demirel tutuklanmıştır. Diğer bir yolsuzluk dosyası, ABD'li Lockheed uçak firmasının Almanya, Hollanda, İtalya, Japonya ve Türkiye gibi ülkelerde yardım adı altında askeri yetkililere yaklaşık 15 milyon dolarlık rüşvet vermesi ile ilgilidir. Bu durum, ABD senatosunun alt grubunda açıklanmıştır. Türkiye'de dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı Emin Alpkaya'ya Diyarbakır Lice'de okul yaptırması için bağış adı altında 30.000 dolar Lockheed uçak firması tarafından verildiği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Emin Alpkaya istifa etmiş, yapılan yargılama sonucunda beraat etmiştir. Bu beraat kararını askeri Yargıtay da onaylamıştır (İlman, 2014: 122-25).

Şeyh Sait isyanı sonrası isyanı bastırmak için çıkarılan Takriri Sükûn kanunuyla 1 Mayıs kutlamaları yasaklanmıştı. Uzun bir aradan sonra DİSK'in öncülüğünde 1976 yılında Taksim Meydanı'nda "1 Mayıs" kutlanmıştır (Çavdar, 2000: 261). 1976 yılı kutlamalarında hiçbir olumsuz gelişme yaşanmamıştır. Yine DİSK'in öncülüğünde yapılan 1977 yılındaki 1 Mayıs kutlamalarında, DİSK 20 bin kişi ile güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Şiddet olaylarının sürmesi, siyasal parti liderlerinin saldırıya uğramaları ve siyasilerin kullandığı sert söylemler sonucunda, 1 Mayıs öncesi ortam iyice gerginleşmişti. Sakin başlayan mitinge 99 sendika ve 55 dernek ile kuruluş katılmıştır. Yaklaşık 500 bin kişinin mitinge katıldığı tahmin edilmektedir. Miting sona ermek üzere iken iki grup arasındaki çatışma ve silah sesleri sonucunda yaşanan izdihamda, resmi rakamlara göre 34 kişi hayatını kaybederken; 136 kişi de yaralanmıştır (İlman, 2014: 163).

SONUÇ

12 Mart muhtırası ile TSK, ikinci defa siyasete müdahale etmiş, 12 Mart Muhtırası'ndan 14 Ekim 1973 seçimlerine kadar askeri hükümetler diğeri bir ifade ile partiler üstü hükümetler kurulmuştur. 1973 seçimlerinden 12 Eylül 1980 darbesine kadar ülkemizde koalisyonlar hükümetleri iş başında kalmışlardır. 1973 genel seçimlerinde CHP birinci parti olmasına rağmen tek başına iktidara gelememiş, ilk olarak Bülent Ecevit'in Başbakanlığında CHP-MSP Koalisyon hükümeti kurulmuştur. Özellikle 13 Ağustos'taki adaya müdahaleden sonra CHP lideri Bülent Ecevit'e halkın desteği oldukça artmış, "Kıbrıs Fatih'i" olarak adlandırılmıştı. Bu destek ile Ecevit, tek başına iktidara gelebilmek için erken seçime gitmek istemiştir. Bundan ötürü, CHP'nin tek başına iktidara gelmesini engellemek için sağ partiler bir hükümet kurma oluşumuna gitmişlerdir. Böylece I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin kurulduğunu görmekteyiz. Koalisyonu oluşturan partilerin anlaşmaları, bir araya gelmeleri oldukça zor olmuştur. Siyasal ve sosyal kutuplaşmanın en üst düzeye ulaştığı bir dönemde, komünizm tehlikesi, komünizmle mücadele amacı ile merkez sağdaki 4 partinin hükümeti oluşturdukları görülmektedir. (Kongar, 1979: 227).

I. Milliyetçi Cephe hükümeti Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel'in Başbakanlığında kurulmuş olup, Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi bu hükümette yer almıştır. Bu hükümetin kurulması kolay olmamıştır. Hükümetin oluşmasında Celal Bayar'ın önemli bir katkısı olduğu görülmektedir. Aralık 1974'te eski Demokrat Partililerin siyasi affına ilişkin kanunun çıkmış ve böylece Celal Bayar ile Süleyman Demirel arasındaki kişisel anlaşmazlık çözülmüştür. Bayar'ın isteği ile Demokratik Parti'den 9 milletvekili istifa etmiş ve bu milletvekillerinin desteği ile I. Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulduğu söylenebilir.

Türkiye'de merkez sağın ilk koalisyonu olarak adlandırılabilen I. Milliyetçi Cephe Hükümeti, 31 Mart 1975'te kurulmuş olup, 5 Haziran 1977 genel seçimlerine kadar iktidarda kalmıştır. Anarşi, terör, öğrenci olayları, ekonomik sorunlar, hükümetteki uyum sorunları, kadrolaşma, mobilya yolsuzluğu, Lockheed yolsuzluğu, TRT sorunu, 1 Mayıs taksim olayları bu dönemin iç politikadaki en önemli gelişmeleri arasındadır. MC Hükümeti döneminde gündemde olan TRT sorunu, sonraki dönemlerde ve günümüzde de zaman zaman iktidar ile muhalefet arasında yaşanmaktadır. Tartışmalar, TRT'nin tarafsızlığı ve siyasal iktidarın hâkimiyeti altına girmesi noktalarında yaşanmaktadır. I. Milliyetçi Cephe Hükümetini oluşturan partiler arasında önemli anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Fakat bunlara rağmen hükümetin, bozulmadığı görülmektedir.

Bu koalisyonun, halk ve taban desteği çok fazla olsa da hükümet, ülkedeki sorunları çözmede başarılı olamamıştır. Siyasi açıdan istikrarsızlığın, toplumda gerilimin arttığı ve özellikle anarşi ve terörün tırmandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti, organize saldırıların ve cinayetlerin yaşandığı, terör ve anarşinin en üst seviyeye çıktığı dönem olarak Türk siyasal hayatına girmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (1992). “Aşırı Milliyetçi Sağ” *Geçiş sürecinde Türkiye*, der: Irvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, İstanbul. Belge Yayınları.
- Akıncı, T. (2010). “*Birinci milliyetçi hükümeti ve İzmir basını*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İzmir.
- Arslan, S. (2018). *Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin eğitim politikaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İzmir.
- Bilgiç, S. (1998). *Hatıralar*, İstanbul. Boğaziçi Yayınları.
- Bozkır, G. (1996). *Türk siyasal hayatında Güven Partisi-Milli Güven Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi (1967-1980)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Cem, İ. (1976). *TRT’de 500 gün*, İstanbul: Hilal Matbaası.
- Çavdar, T. (2000). *Türkiye’nin demokrasi tarihi (1950-1995)*, 2.baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2005). *Türk siyasal yaşamında Demokratik parti 1970-1980*, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İzmir.
- Duman, D. (1999). *Demokrasi sürecinde Türkiye’de İslamcılık*, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları.
- Fincancıoğlu, Y. (2000). *Süleyman Demirel demokrasinin duraklama yılları*, İstanbul: Bûke yayınları.
- Ilıman, A. (2014). *Birinci ve ikinci milliyetçi cephe hükümetleri*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara.
- Ilıman, A. ve Dönmez, C. (2015). *12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında kurulan koalisyonlara örnek: Birinci ve ikinci milliyetçi cephe hükümetleri*, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 11(21): 163-198.
- Kongar, E. (1979). *İmparatorluktan günümüze Türkiye’nin toplumsal yapısı*, İstanbul. Bilgi yayınevi.
- Kuş, Y. (2018). *Milliyetçilik ve Türkiye’de milliyetçi cephe hükümetlerinin kurulma ve dağılma süreçleri*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara.
- Özdemir, H. (2005). “Siyasal Tarih 1960-1980”, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* (Yayın yönetmeni Sina Akşin), İstanbul: Cem yayınevi.
- Özdiñç, F. (2013). *Hegemonya krizi ve Türk sağı: Birinci milliyetçi cephe hükümeti örneği*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara.
- Sarıbay, A. Y. (1985). *Türkiye’de modernleşme din ve parti politikası: Milli selamet partisi örnek olayı*, Alan Yayıncılık: İstanbul.
- Tekin, A. (2011). *Alparslan Türkeş ve liderlik*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Tiryaki, M.H. (2007). *1.Milliyetçi Cephe Hükümeti dönemi Türk dış politikası 31 Mart 1975-21 Haziran 1977*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara.
- Tuncer, A. (1975). *Demirel’in çizdiği hedef: milliyetçi cephe birliği*, İzmir: Karınca Matbaacılık.

Türkiye'nin İlk Koalisyon Tecrübesi: Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)-Adalet Partisi (AP) Koalisyonu (1961-1962)

Turkey's First Coalition Experience: Republican People's Party (Rpp)-The Justice Party (Jp) Coalition In Turkish Political Life (1961-1962)

Dr. Öğr.Üy. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU^{1*}

Pages: 130-138

Doi: 10.21733/ibad.581881

¹ Zonguldak Bülent Ecevit University, TURKEY, huseyindp@hotmail.com

² Zonguldak Bülent Ecevit University, TURKEY, huseyin.cavusoglu@beun.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

In the first general elections held after the May 27, 1960 coup, no party could come to power alone by providing a mere majority, and thus the concept of coalition entered Turkish political life. Republic of Turkey for th first coalition, the left and right of the political spectrum is composed of two parties. On November 20, 1961, the Republican People's Party (RPP)–the Justice Party (JP) Coalition Government was established under İsmet İnönü's Prime Ministry. The political environment became tense with the 21 October Protocol published after the October 16, 1961 general elections. At the meeting held at the Çankaya Presidential Palace, Cemal Gürsel and the President of the Republic of Turkey received this decision. During this period, military tutelage continued. The coup attempt of Talat Aydemir and his colleagues occurred in the CHP-AP coalition and the forgiveness of those who attempted this coup led to a hardship in the coalition government. Apart from the coup attempt, the most important developments during this coalition period include the Law of Measures, the participation of 147 academic staff in their duties and the establishment of the Constitutional Court. The two parties did not agree on the amnesty of the former DP, and the coalition formed on 20 November 1961 ended on 30 May 1962.

Keywords: Coalition, Republican People's Party, Justice Party, İsmet İnönü.

GİRİŞ

27 Mayıs 1960'da askerinin yönetime el koyması ile 10 yıllık DP iktidarı sona ermiştir. 27 Mayıs sonrası Milli Birlik Komitesi(MBK) oluşturuldu. MBK, Cemal Gürsel'in Başbakanlığında bir hükümet kurdu. Cemal Gürsel'in Başbakanlığı'nda kurulan hükümet döneminde DP'lilerin yargılanması, ordu ve üniversitelerden tasfiyeler önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. DP'liler, Yassıda'da kurulan "Yüksek Adalet Divanı" adlı mahkeme tarafında yargıldılar. Yargılama sonucunda Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Fatin Rüşdü Zorlu idam edildiler (Yücel, 2001: 163-166). Askeri hükümetin aldığı diğer önemli bir karar da ordudaki tasfiyelerle ilgilidir. 235 general ve yaklaşık 5 bin subay silahlı kuvvetlerden emekliye sevk edildi. EMİNSU (Emekli İnkılap Subayları" adı verilen bu subayların emekli edilmelerinin nedeni, MBK'nın TSK üzerindeki otoritesini meşrulaştırmaktır (Mazıcı, 1989: 95). Bu süreçte üniversitelerden de 147 akademisyen tasfiye edilmiştir. Üniversiteleri siyasetten uzaklaştırarak, bilimsel çalışmaların yapıldığı bir yer haline getirmek tasfiyelerin amacı olarak gösterilmiştir. CHP-AP Koalisyon Hükümeti döneminde Mart 1962'de çıkarılan kanunla üniversitelere dönem imkânı sağlanmıştır (Özdağ, 1997: 359). Anayasa yapımı için "Kurucu Meclis" oluşturulmuş, Kurucu Meclis'in hazırladığı anayasa, Temmuz 1961'de yapılan halk oylamasında %61 evet oyu ile kabul edilmiştir (Çavdar, 2000: 107-120).

Tablo 1: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri

Partiler	Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Cumhuriyet Halk Partisi	173	36.7
Adalet Partisi	158	34.8
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	54	14.0
Yeni Türkiye Partisi	65	13.7
Bağımsızlar	-	0.8
Toplam	450	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere, 15 Ekim 1961 genel seçimleri sonucunda hiçbir parti tek başına iktidara gelememiştir. 1961 genel seçimleri sonrası siyasi hayata geçiş oldukça sancılı olmuştur. 1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı, Cemal Tural'ın da aralarında yer aldığı generaller, yarbay, albaylar "21 Ekim Protokolü" yayımlanmıştır. Protokolde, TBMM toplanmadan önce bir askeri müdahalenin yapılacağı açıkça vurgulanmıştır. Bunun üzerine siyasiler ve kuvvet komutanları durumu değerlendirmişler ve "Çankaya Protokolünü" yayımlamışlardır. Çankaya protokolü 4 maddeden oluşmakta olup, maddeler şunlardır (Tarım, 2013: 34):

- Siyasal partiler cumhurbaşkanlığı seçiminde aday göstermeyecekler. Cemal Gürsel' oy verilmesi için siyasal partiler çalışacaklardır.
- EMİNSU ile ilgili bir değişiklik olmayacak
- 147'liler üniversiteye alınmayacak
- Yassıda hükümlüleri ile ilgili bir af kanunu çıkarılmayacak

Çankaya protokolü sonrası bir askeri müdahale olmamış, yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde de siyasal partiler Cemal Gürsel'i destekleyerek Gürsel, T.C.'nin 4. Cumhurbaşkanı olmuştur. Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı olmasından sonra hükümet kurma çalışmaları başlamıştır.

1. 1961 GENEL SEÇİMLERİ SONRASI HÜKÜMET KURMA ÇALIŞMALARI

15 Ekim 1961 seçimleri sonrasında hiçbir parti, çoğunluğu sağlayarak tek başına iktidara gelememiştir. Önemli konulardan biri kimin başbakanlığında bir koalisyon hükümetinin kurulacak olmasıydı. Merkez sağda yer alan AP ve YTP'nin milletvekili sayısı 223 iken; CHP 173 milletvekili ile TBMM'ye girmişti. Sonuçlar ışığında, kamuoyunun beklentisinin AP ile YTP arasında kurulacak bir koalisyon hükümetiydi (Eroğul, 1998: 141).

21 Ekim Protokolü sonrası Cemal Gürsel, Fahri Özdilek Paşa'nın başbakanlığında bir hükümeti dile getirmişti. Bu öneri dışında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in, CHP, AP, YTP'den oluşan ve her partinin 8 ay süre ile başbakanlık yaptığı üçlü bir koalisyon hükümeti de kabul görmemiştir. Bunun sonrasında AP, CKMP ve YTP'ye koalisyon teklif etmiştir. AP'nin, 7 Kasım'da yayımladığı bildiri "*15 Ekim seçimlerinde CHP'ye nispetle bu partinin içtimai ve siyasi zihniyet ve programından farklı, içtimai ve siyasi zihniyete ve bağdaşabilir programlarına sahip olan AP, YTP ve CKMP'nin sağlam bir hükümet teşkili için koalisyon hazırlığı yapmalarında zaruret bulunduğu aşikârdır. Bu durum muvacehesinde (karşısında) istişare sonuçlarının sıhhatli bir şekilde Sayın Devlet Başkanına arz edebilmek maksadıyla YTP ve CKMP'yi üçlü koalisyon için Türk Milletinin huzurunda işbirliğine davet ediyoruz.*" Şeklindeydi. AP lideri Gümüşpala, önce CKMP lideri Bölükbaşı, daha sonra da YTP lideri Ekrem Alican ile görüşmüştür. Fakat iki partide AP ile koalisyonu reddetmişlerdir. Bu şartlar altında AP'nin, CHP ile bir koalisyon dışında bir alternatifi kalmamıştır (Kaya, 2014: 82-84). CHP yönetimi, 22 Ekim'de yaptığı toplantıda muhalefette olma kararı almıştır (Bila, 2008: 167).

Başbakan'ın hangi partiden olacağı tartışmalı konular arasındaydı. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, 10 Kasım günü hükümeti kurma görevini CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye verdi. AP içinde CHP ile koalisyonla karşı olan grup, Celal Bayar'ın CHP ile bir koalisyondan yana olması ile yumuşamıştır. AP'nin koşulları şunlardı (Kaya, 2014: 86): "*Hükümette güçleri oranında temsil edilmeleri, sıkıyönetimin kaldırılması, devlet yönetiminin tarafsızlığını sağlayabilmek için bütün görevlilerin sivilleştirilmesi, ordunun görev sınırları içinde kalıp yönetimden çekilmesi, genel af çerçevesinde siyasi mahkûmların affına ilişkin bir maddenin hükümet programına girmesi, MBK zamanında çıkartılan 45 sayılı yasaya ilişkin kovuşturmaların durdurulması, Anayasaya aykırı ve Millet Meclisinin itibarını zedeleyici beyanlara mani olmak için mücadeleye geçilmesi, sol cereyanlar ve komünist hareketlerine karşı müşterek hareket birliği kurulması, ekonominin işleyebilmesi için müdahaleci bir siyaset güdülmeyeceğinin vaat edilmesi, yabancı sermaye için teşvik edici tedbirler alınması, servet beyannamelerinin kaldırılması ve verilmiş olanların da iptal edilmesi, çiftçiden alınan arazi ve küçükbaş hayvan vergilerinin kaldırılması, tasarruf bonolarının kaldırılması, yeni bir varlık vergisinin çıkarılmaması için teminat verilmesi, vergi mevzuatının ıslahı ve vatandaşın satın alma gücüne göre verginin düzenlenmesi, emekli, dul ve yetim maaşlarında dengenin sağlanması.*" Eski DP'liler, İsmet İnönü'nün Başbakanlığında çıkarılacak bir siyasi af kanununa, askeri kesimin tepki vermeyeceğinden dolayı, AP'nin koalisyona katılmasını destekledikleri yönde görüşler bulunmaktadır (Levi, 1991: 138).

CHP ile koalisyon, AP Meclis Grubunda 15 Kasım günü görüşülmüş ve önerge sonucunda 89 hayır, 87 evet, 14 çekimsiz oy çıkmıştır. 14 çekimsizin 6'sının oylarını evet yönünde değiştirmeleri ile AP, koalisyona katılma kararı almıştır. AP lideri Ragıp Gümüşpala, CHP ile koalisyonu şu şekilde değerlendirmiştir: "*Memleketin huzur ve sükûnu kabinede mesuliyetlerin paylaşılmasını icap ettiriyordu... Memleketin refahı, sükûnu ve iç emniyetimizin teminini memleket idaresini müşterek mesuliyetlerin kabulüne bağlı kılmıştır. AP bugünkü kararı ile milli ve tarihi bir vazife yapmıştır.*" (Kaya, 2014: 87).

Gümüşpala'nın açıklamasında vurguladığı gibi AP, ülkenin içinde bulunduğu durumu göz önüne alarak, CHP ile bir koalisyon ortaklığı yapmıştır. AP MİK de yayınladığı bildiri de AP'nin koalisyona katılma kararını şu cümlelerle açıklamıştır (AP, 1961. 3-4): "*YTP ve CKMP ile koalisyona gitmek için*

birçok girişimde bulunmalarına rağmen bunun mümkün olmadığı ve Cumhurbaşkanının hükümet kurma görevini İnönü'ye verdiği ifade edilerek seçimlerden bu yana yaşanan gelişmeler anlatılmıştır. Memleketin içinde bulunduğu siyasi, iktisadi ve idari zorluklar, kökleştirilmek istenen demokrasi ve parti grubu temayülleri de göz önünde tutularak politik hesaplar bir yana bırakılarak vatan ve milletin selameti ve huzuru düşünülerek bu kararın alındığı belirtilmiştir.359 Gümüşpala da, memleketin iktisadi sarsıntılar yaşadığı bu kritik zamanda diğer küçük partilerle anlaşma imkânı kalmadığı için mecburen CHP ile yapılan koalisyonun memleketin kalkınması, huzurun temini ve menfi cereyanlar karşısında birliği savunma gibi mühim mevzuları halledeceğini ifade etmiştir.”

CHP-AP Koalisyon hükümetinin Bakanlar Kurulu şu isimlerden oluşmuştur(Ahmad, 1976: 240-241): Başbakan: İsmet İNÖNÜ (Malatya, CHP) Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Ali Akif EYİDOĞAN (C. S. Üyesi, Zonguldak, AP) Devlet Bakanı: Turhan FEYZİOĞLU (Kayseri, CHP) Devlet Bakanı: Avni DOĞAN (Kastamonu, CHP) Hıfzı Oğuz BEKATA (C. S. Üyesi, Ankara, CHP) Devlet Bakanı: Necmi ÖKTEN (Çorum, AP) Devlet Bakanı: Nihat SU (Antalya, AP) Adalet Bakanı: Kemal Sahir KURUTLUOĞLU (C. S. Kontenjan üyesi), Millî Savunma Bakanı: Mehmet İlhami SANCAR (İstanbul, CHP) İçişleri Bakanı: Ahmet TOPALOĞLU (Adana, AP) Dışişleri Bakanı: Selim Rauf SARP (İstanbul, CHP) Feridun Cemal ERKİN (TBMM dışından) Maliye Bakanı: Osman Şefik İNAN (Çanakkale, CHP) Millî Eğitim Bakanı: Mehmet Hilmi İNCESULU (Çorum, CHP) Bayındırlık Bakanı: Mehmet Emin PAKSÜT (Ankara, CHP) Ticaret Bakanı: Mehmet İhsan GÜRSAN (İzmir, AP) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Süleyman Suat SEREN (C. S. Üyesi, Isparta, AP) Gümrük ve Tekel Bakanı: Şevket PULATOĞLU (C. S. Üyesi, Trabzon, AP) Tarım Bakanı: Ali Cavit ORAL (Adana, AP) Ulaştırma Bakanı: Mustafa Cahit AKYAR (C. S. Üyesi, Denizli, AP) Çalışma Bakanı: Bülent ECEVİT (Ankara, CHP) Sanayi Bakanı: Fethi ÇELİKBAŞ (Burdur, CHP) Basın-Yayın ve Turizm Bakanı: Kamran EVLİAYOĞLU (Samsun, AP) İmar ve İskân Bakanı: Mehmet Muhittin Güven (İstanbul, AP)

Türk siyasal hayatının ilk koalisyon hükümetinin protokolü, CHP lideri İsmet İnönü ve AP lideri Ragıp Gümüşpala tarafından imzalanmıştır. Bildiri incelendiğinde, AP'nin taleplerinin üstü kapalı bir biçimde belirtildiği görülmektedir. Bu bildiri de öne çıkan görüşler şunlardır (AP, 1961: 5-7): “*CHP ile AP günlerden beri bir hükümet kurma hususunda karşılaşılan güçlüklerle çare bulmak üzere, bir karma hükümet kurmaya müştereken karar vermişlerdir... Memleketimizin bugün karşı karşıya bulunduğu iç ve dış şartların, hiç vakit kaybetmeden, istikrarlı ve güven verici bir hükümet kurulmasını zaruret haline getirdiği aşikârdır... Bu inançlardan ve vatanseverce duygulardan hareket edilerek teşkil edilen karma hükümetin programı, Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisinin programlarında ve seçim beyannamelerinde yer alan esasların muhassalası (bileşkesi) olacaktır. TBMM'ye dayanan, ondan kuvvet alan ve Meclis'e karşı sorumlu bulunan Hükümet, normal demokratik rejimin bütün icapları ile işler halde bulunmasını başlıca vazife bilecektir. Hükümetin kurulması ile fevkalade tedbirleri lüzumsuz kılacak bir huzur devri başlayacak ve Anayasanın hükümlerini uygun şekilde işleyen tarafsız bir idarenin nimetlerinden bütün vatandaşlarımız fark gözetilmeden faydalanacaklardır... Yakın geçmişin bütün yaralarını insani duygular ve şefkat hisleriyle kapatmak yolunda her türlü gayret gösterilecektir... Yerli ve yabancı iş muhitlerine güven verecek yatırımların süratle artmasına imkân hazırlayacak iktisadi ve mali tedbirler alınacaktır... İşçi davalarının halli yolunda alınacak ilk tedbirlerden biri olarak işçi kazançlarından tasarruf bonusu kesilmesine son verilecektir... Dış politikamız, Türk Milletinin batılı anlamda demokratik rejimi kabul etmiş olmasının tabii sonucudur... Bağımsızlığımızın bekçisi olan Şanlı Ordumuz ile kültürel ve milli kalkınmamızın öncüleri olan irfan ordusu mensuplarının maddi ve manevi ihtiyaçları ön planda düşünülecek... Partilerimiz, siyasi hüviyetlerini müstakilen muhafaza etmekle beraber, memleket davalarını halletmek gayesiyle bir karma hükümet içinde samimiyetle el ele çalışmaya kararlı ve azimlidirler. Karma hükümetin çalışmalarına hâkim olacak diğer esaslar, hükümet programında teferruatlı olarak açıklanacaktır.” Hükümette, AP lideri Ragıp Gümüşpala yer almamıştır. Yerine Başbakan Yardımcısı olarak Akif Eyidoğan görev yapmıştır. Gümüşpala, hükümeti dışardan kontrol etmek maksadı ile hükümette görev almadığını söylese de ikinci adam olmamak ve teşkilatın tepkisini almamak için kabinede yer almadığına ilişkin görüşlerde bulunmaktadır.*

2 Aralık'ta yapılacak güven oylaması öncesi, CHP lideri İsmet İnönü, 29 Kasım'da AP Meclis grubunda yaptığı konuşmada, güven oylamasında destek istemiş ve şunları söylemiştir (Aykan, 2007: 191): “İki parti memleket meseleleri, memleketin geleceği söz konusu edildiği zaman pekâlâ birleşmektedir. Bu önemli hem de çok önemli bir aşamadır... Memlekette huzuru sağlamak için ilk önce partilerin kendi içlerinde huzuru temin etmek lazımdır... Huzur aflu mu gelir yoksa huzur mu affı getirir. Bunu siz takdir etmelisiniz...Benden bardağı taşıracak şeyler istemeyin, ilk önce memlekette huzur lazımdır.” Koalisyonu oluşturan her iki partinin toplam milletvekili sayısı 330 olmasına karşın, 2 Aralık 1961 günü TBMM’de yapılan oylamada CHP-AP hükümeti, 269 kabul oyu almıştır. Bu sonuç, AP içindeki muhalefeti gözler önüne sermektedir (Resmi Gazete, Sayı: 10974, 04.12, 1961).

2. HÜKÜMETİN İCRAATLARI VE SİYASİ GELİŞMELER

Koalisyonun TBMM’de güvenoyu almasından 10 gün sonra yani 12 Aralık’ta AP, siyasi aflu ilgili bir komisyon kurma kararı aldı. Bu komisyona İhsan Sabri Çağlayangil, Turhan Kapanlı, Burhan Apaydın, Ali Naili Erdem, Ali Bozdoğanlı, Reşat Özarda, Hüseyin Kalpakçioğlu, Nevzat Özerdemli, Lütfü Tokoğlu ve Kadri Eroğan seçildi. Bu durum karşısında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, CHP ve AP temsilcileri ile yaptığı görüşmede, affa konusunun gündemden çıkarılması istemiştir. 23 Ocak günü toplanan AP Meclis grubunda, siyasi af konusu tartışılmış ve yayınlanan bildiriye şöyle denilmiştir: “AP Meclis Grubu programındaki gayelerin tahakkuku için, Genel Başkanın etrafında tam bir dayanışma içindedir. Grubumuz başta Anayasa olmak üzere kanun hâkimiyet ve üstünlüğünün idamesini gaye ve vazife telakki eder. Grubumuz, koalisyon hükümetinin istikrarlı ve devamlı bir şekilde çalışmasını temin ve desteklemeye karardır. Grubumuz, memleketin içinde bulunduğu içtimai ve iktisadi müşkül şartların süratle izalesini, partilerin müşterek anlayış ve davranışlarında bulur.” (Milliyet, 25 Ocak 1962). Ak konusunun gündemde olduğu bugünlerde, AP Zonguldak milletvekili Nuri Beşer, 27 Ocak günü Ankara Anadolu Kulübü’nde asker ailelerine yönelik hakaret içeren sözler sarffetmiştir. Bundan dolayı, AP MİK, 30 Ocak’ta Nuri Beşer’i ihraç etmiştir (Milliyet, 1 Şubat 1962). AP’de Gümüşpala muhalif bir grup bulunmaktaydı. Parti tüzüğüne aykırı tutum ve davranışları sebebi ile önce Burhan Apaydın daha sonra da Mehmet Turgut, Gökhan Evliyaoğlu, Mehmet Ali Aytas, Tahsin Demiray, Hami Tezkan ihraç edildiler. Parti içi muhaliflerden ötürü, istifa kararı alan Gümüşpala, istifasını geri almıştır. Gümüşpala, istifasını şu cümlelerle açıklamıştı: “Arkadaşlar ben askerim. Bu partiyi kurduğum günden bu yana MBK, Cumhurbaşkanı, CHP, CKMP ve YTP mensupları ile diğer kuvvet mensuplarından birçok hakaretlere uğradım. Fakat kendi içimizden bir arkadaşımın sözlerine son derece üzüldüm. Bunun tefsirini size bırakıyorum. Benim gücüm artık bitti.”

Başbakan İsmet İnönü, 22 Şubat 1962’de parti liderleriyle yaptığı görüşme sonucunda “Tedbirler Kanunu” diye anılan “Anayasa nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Fiiller Hakkında Kanun” için 10 kişilik bir komisyon kurmuştur. İnönü, TBMM’deki konuşmasında kanun tasarısı ile ilgili şunları söylemiştir (MMTD, 3 Mart 1962: 41): *Takrir-i Sükûn Kanunu, memleketin yarısını vatandan ayırmak iddiası ile isyan edenlerin yarı vatanı eline geçirdiği bir zamanda konulmuştur... Takrir-i Sükûn bu şartlar içinde konuldu. Seferberlik ilan olundu, kısa bir zamanda atisi (geleceği) karanlık görülen Cumhuriyet kurtuldu ve tekrar gelişme devrine girdi... Bu kanun teklifi kapalı rejime bir başlangıç denmiştir. Bir karma hükümette kapalı rejim olmaz, dört siyasi partinin ittifak ettiği bir teklifte kapalı rejim olmaz. Basını bütün tenkitlerinde serbest halde, yalnız bazı noktalar için dikkati çekmekle kapalı rejim olmaz.* AP lideri Gümüşpala’da tasarısı ile ilgili düşüncelerini “Bu kanunun ne maksatla hazırlandığını ifade edeceğim. Memlekette bir menfi kuvvet vardır. Bu menfi kuvvet, ilk günden itibaren çalışmaya başlamıştır. Bu komünist kuvvetidir. İlk zamanlar vatandaşları iki kısma ayırmaya çalışmışlardır. Ayrıca memlekette serbest bir seçim yapılmayacağı propagandasını yaymışlardır. Bir koalisyon hükümeti meydana gelmiştir. Bunun yaşayamayacağını yazdılar. Diktaya gidilmesini tavsiye eden yazarlarımız çıktı. Millî irade ile teessüs eden ve huzurunuzda şu çatı altında toplanan bu insanların memlekete karşı hizmet arzularını baltalamak ve muhtelif istikametlere sevk etmek için mümkün olan her şey yapılmış ve her şey yazılmıştır. Bugün partilerin üstünde bir vaziyetle karşı karşıyayız. Bir memleket vaziyeti ile karşı karşıyayız. Bizi huzura götürecektir iktisadi vaziyetimizi

kaldırarak ve gerekli tedbirleri alabilmek için Hükümete cesaret verecek bir kanunu huzurunuzda getirmiş bulunuyoruz. Vatandaşı ikiye ayırıcı insanlara karşı, bir kanunla karşınıza gelmiş bulunuyoruz. 46 sene orduda hizmetten sonra en büyük hizmeti yaptığım kanaati ile ve vicdan huzuru ile imza ettim.” şeklinde açıklamıştır (MMTD, 3 Mart 1962: 51-52).

Dört partinin hazırladığı kanun teklifi 3 Mart'ta TBMM'de, 5 Mart'ta Cumhuriyet Senatosu'nda kabul edilmiştir. “Anayasa nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Fiiller Hakkında Kanun” şu temel maddelerden oluşmaktaydı (Resmi Gazete, Sayı:11053, 7 Mart 1962):

Madde 1 - A) Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruiyetini kaybettiği Türkiye Cumhuriyeti Anayasasıyla de tespit edilen Demokrat Parti iktidarına karşı direnme hakkını kullanarak, normal demokratik rejimi bütün teminatıyla kurmak amacıyla, Türk Milletinin gerçekleştirdiği 27 Mayıs 1960 Devrimini, söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya sair vasıta ve suretlerle, yersiz, haksız veya gayrimeşru gösterenler veya üstü kapalı da olsa matûfiyeti belli olacak şekilde göstermeye çalışanlar;

B) 27 Mayıs 1960 Devrimini zedeleyecek şekilde: Bu Devrimin neticesi olarak Yüksek Adalet Divanınca veya sair kaza mercilerine verilmiş ve kesinleşmiş olan karar ve hükümleri, söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya sair vasıta ve suretle kötileyenler veya üstü kapalı da olsa matûfiyeti belli olacak şekilde kötümeye çalışanlar veya mahkûm edilenlerin mahkûmiyetlerine esas teşkil eden fiillerini yahut şahıslarını övenler veya neticelenmiş hazırlık, ilk, son tahkikat veya infaz safhalarıyla ilgili resim, hatırat, röportaj yayanlar veya beyanat verenler;

C) Mahkûmiyetlerinin infazı süresince, (B) bendinde sözü geçen mahkûmlara atfen, siyasi veya 27 Mayıs Devrimini zedeleyici mahiyette veya uydurma beyanatı basına verenler veya basın yolu ile yayanlar veya alenen nakledenler;

D) 27 Mayıs 1960 devrimini yersiz, haksız veya gayrimeşru gösterecek surette, feshedilmiş Demokrat Partinin iktidarını övenler veya müdafaa edenler; E) Mensup oldukları partinin, feshedilmiş Demokrat Partinin devamı olduğunu ileri sürenler veya herhangi bir parti lehine bu tarzda faaliyet gösterenler veya propaganda yapanlar; Bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

CHP-AP Koalisyon hükümeti döneminin diğer önemli bir gelişmesi de Talat Aydemir ve arkadaşlarının darbe girişimidir. 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963'te Talat Aydemir ve arkadaşlarının darbe girişimi yaşanmıştır. İlk darbe girişimi CHP-AP Koalisyon hükümeti döneminde olmuştur. 20-21 Şubat 1962'de Talat Aydemir ve arkadaşları başka birliklere tayin edilmişlerdir. Fakat buna rağmen 22 Şubat saat 15:00'da harekete geçmişlerdir. Harbiye komutanı olduğundan ötürü Aydemir, en büyük desteği harbiye öğrencilerinden almıştır. Harbiye öğrencileri dışında Polatlı ve Çubuk'taki askeri birliklerde Aydemir'e destek verdiler. Bu hareketlenme üzerine Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in Başkanlığı'nda Başbakan, siyasi parti liderleri, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarını katılımı ile bir toplantı yapılmıştır (Tarım, 2013: 38-41). Fethi Gürcan tarafından Çankaya köşkü, toplantı esnasında kuşatma altına alınmıştır. Çankaya Muhafız Alay Komutanı Binbaşı Fethi Gürcan, Aydemir'e destek veren en önemli isimlerin başında gelmektedir. YTP lideri Ekrem Alican Aydemir ile görüşmüş ve bu görüşmede taleplerini iletmiştir. Aydemir'in istekleri şunlardır:

- Meclis'in feshedilmesi
- Yeniden seçimlere gidilmesi
- Okuma-yazma bilmeyenlere seçme hakkının verilmemesi
- Hükümetin yeni seçimlere kadar başka bir şehirde çalışması
- Ordudaki tayinlerin durdurulması

Aydemir'in istekleri kabul edilmemiştir. Hem Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel hem de Başbakan İsmet İnönü'nün, harekâtı durdurmasına karşılık affedileceğine yönelik taahhütten sonra bu darbe girişimi sona ermiştir. Aydemir ve arkadaşları 4 gün tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldılar. (Tarım, 2013: 41).

22 Şubat 1962'de Talat Aydemir ve arkadaşlarının darbe girişimi, Başbakan İnönü'nün verdiği teminatla, güvence ile kan dökülmeden bittiği görülmektedir (Kara, 2004: 66-67). İnönü, Aydemir ve arkadaşlarına söz verdiği af için çalışmalarına başlarken; AP ise eski DP'liler için bir siyasi af kanununda ısrarını sürdürmeye devam etmiştir. 19 Nisan da iki parti lideri yaptıkları görüşmede, af konusunda uzlaşmaya varamamışlardır. Af konusunun gündem de olduğu bu dönemde, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de siyasi affa karşı olduğunu açıklamıştır (Milliyet, 24 Nisan 1962). Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in bu açıklamasından sonra CHP ve AP, görüş ayrılıklarını çözebilmek amacıyla "Koalisyonu Kuvvetlendirme Komisyonu" (KKK) kurmuşlardır. Bu komisyonun kurulmasından sonra Talat Aydemir ve arkadaşlarına yönelik af tasarısı, 30 Nisan'da TBMM'de 10 Mayıs'ta Senato'da kabul edilmiştir (Kaya, 2014: 114). Komisyonun kurulması iki parti arasındaki gerilimi ortadan kaldırmamış, AP siyasi af ısrarını sürdürmüştür. Başbakan İsmet İnönü, AP Genel Başkanı Gümüşpala'ya af konusundaki düşüncelerinde bir değişiklik olmaması durumunda Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e istifasını vereceğini belirtmiştir. Ayrıca Bakanlar Kurulu, af konusundaki tüm yetkisini Başbakan İsmet İnönü'ye devretmiştir (Tercüman, 12 Mayıs 1962). Silahlı kuvvetler, bu dönemde çıkarılacak bir siyasi affa kesinlikle karşıydı. Başbakan İsmet İnönü, Ekim ayında inisiyatif kullanarak bir siyasi af çıkaracağını, bundan dolayı AP'nin biraz sabırlı davranmasını istiyordu (Akşam, 22 Mayıs 1962). Fakat AP'nin siyasi af konusundaki ısrarı bundan sonrada sürünce, İsmet İnönü 30 Mayıs 1962'de Cumhurbaşkanı'na istifasını vermiştir. Böylece Türk siyasal hayatının ilk koalisyon hükümeti sona ermiştir.

CHP-AP Koalisyon Hükümeti kısa bir süre iş başında kalsa da önemli adımlara imza atmıştır. 27 Mayıs darbesi sonrası 147 öğretim üyesi üniversitelerden uzaklaştırılmıştı. Bu hükümet döneminde, 28 Mart 1962'de 147 öğretim üyesinin görevlerine dönmelerini sağlayan kanun; 22 Nisan 1962'de "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun", ve "Yüksek Hâkimler Kurulu Kanun" kabul edilmiştir. 27 Mayıs sonrası Ankara ve İstanbul'da ilan edilen sıkıyönetim, 30 Kasım'da sona ermiş ve yine bu hükümet döneminde, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına hız verilmiştir.

SONUÇ

10 yıllık DP iktidarı 27 Mayıs 1960 darbesi ile sona ermiş, 27 Mayıs sonrası yapılan ilk genel seçimler sonucunda hiçbir parti tek başına çoğunluğu sağlayamamış ve böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümeti (CHP-AP) kurulmuştur. Böylece halk, yeni bir kavramla "koalisyon" kavramı ile tanışmıştır. CHP ile AP'nin bir araya gelmesi kolay olmamıştır. Özellikle AP'de CHP ile koalisyon

karşı olanların sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Uzun tartışmalardan sonra ve AP lideri Gümüşpala'nın da etkisi ile AP'nin koalisyona katıldığı söylenebilir. CHP-AP Koalisyon hükümeti, merkez sağda ve merkez solda yer alan partilerin oluşturduğu ilk koalisyon olarak, tarih sahnesine geçmiştir. AP, İsmet İnönü'nün çıkaracağı bir siyasi affa, askeri kesimin tepki vermeyeceğini düşünmüş ve bundan dolayı AP'nin koalisyona hükümetine katıldığı şeklinde değerlendirmeler de bulunmaktadır. Kamuoyunun bu koalisyondan beklentileri fazla olmasına karşın iki parti arasında bir uyum, maalesef yakalanamamıştır.

CHP-AP hükümeti dönemi, belki de Türkiye Cumhuriyeti'nin en zor dönemlerinden biri olarak kabul edilebilir. 27 Mayıs sonrası, demokratik düzene geçiş beklendiği gibi çok ta kolay olmamıştır. 1961 genel seçimlerinden 6 gün sonra yayımlanan 21 Ekim protokolü ile askeri vesayetın tekrar başladığı söylenebilir. Asker, hem Cumhurbaşkanlığı seçiminde Cemal Gürsel'in desteklenmesini hem de Başbakanlığın İsmet İnönü'de kalmasını istemiş ve süreç, askerin istediği biçimde gerçekleşmiştir. 21 Ekim protokolünden yaklaşık 4 ay sonra 22 Şubat 1962'de Talat Aydemir ve arkadaşlarının darbe girişimi olmuştur. Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın taahhütü ile darbe girişimi sonlanmıştır.

Koalisyonun sona ermesinde eski DP'lilere yönelik af tartışmaları etkili olmuştur. Siyasi affın ertelenmesi AP kanadında; affın, koalisyonun kurulduğu ilk günden itibaren gündemde olması da CHP'de sıkıntıya yol açmıştır. Talat Aydemir ve arkadaşlarına yönelik af çıkarılırken; siyasi affın çıkarılmaması koalisyonun sona ermesine yol açan önemli nedenlerdendir (Tunçay, 1983: 1982). CHP lideri İsmet İnönü ve AP lideri Ragıp Gümüşpala, koalisyonun sona ermesinden siyasi affın önemli bir rol olduğunu belirtmektedirler. İnönü'nün "*Birinci Koalisyon Hükümeti, siyasi af konusundaki tartışmaların ölçüsünü bulamamaktan dolayı dağılmıştı. O zamandan beri, muhalefet partisi siyasi af konusunu elinden bırakmadı. Fakat hükümet programının tespit ettiği sınırların içinde çalışmalarımızı devam ettirdiğimizden, bu propagandanın tesirini filini sahaya naklettirmedik. Hiç kimsenin gözünden kaçmamaktadır ki, siyasi af konusunun bu tarzda istismarı huzursuzluğu artırmaktadır.*" şeklindeki değerlendirmesi bunu göstermektedir. Bunun dışında iki parti arasındaki ekonomik görüş ayrıklarından dolayı koalisyonun sona erdiği görüşünde olanlar da bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre, liberal ekonomi ile devletçi ekonomi iki parti arasındaki ayrılık nedenlerindedir (Karpat, 2007: 230).

KAYNAKÇA

- Ahmad, F.-Turgay, B. (1976). *Türkiye'de çok partili politikanın açıklamalı kronolojisi*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aykan, C. (2007). *Demokratik süreç ve anılar (1946-2000)*, Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Bila, H. (2008). *CHP 1919-2009*, İstanbul: Doğan kitap.
- Çavdar, T. (2000). *Türkiye'nin demokrasi tarihi (1950-1995)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğul, C. (1998). "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", *Geçiş sürecinde Türkiye*, 3.Baskı, Derleyenler: Irvin Cemil Schick / Ertuğrul Ahmet Tonak, İstanbul: Belge Yayınları.
- Kara, M. A. (2004). *Koalisyonlar (Türk siyasal yaşamında 1961 sonrası bir olgu)*, İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Karpat, K. H. (2007). *Türkiye'de siyasal sistemin evrimi (1876-1980)*, Çeviren: Esin Soğancılar, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kaya, H. (2014). *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala 1961-1965*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara.
- Levi, A. (1991). "The Justice Party, 1961-1980", *Political parties and democracy in Turkey*, Edited by: Metin Heper and Jacop M. Landau, London - New York: I.B.Tauris &Co Ltd Publishers.
- Mazıcı, N. (1989). *Türkiye'de askeri darbeler ve sivil rejime etkileri*, İstanbul: Gür Yayınları.

- Özdağ, Ü. (1997). *Menderes döneminde ordu siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs ihtilali*, İstanbul: Boyut Yayınları.
- Tarım, O. (2013). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye*, Selçuk Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Konya.
- Tunçay, M. (1983). "*Siyasal Gelişmenin Evreleri*", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 7.Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücel, M.S. (2001). *Demokrat parti*, İstanbul: Ülke kitapları.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Önemli Nedenlerinden Biri Olarak Gösterilen Tahkikat Komisyonunun Amacı, Faaliyetleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation On The Purpose, Activities And Results Of The Inquiry Commission, Which Was Shown As One Of The Important Causes Of The Military Coup Of 27 May 1960

Dr. Öğr.Üy. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU^{1*}

Pages: 139-146

Doi: 10.21733/ibad.581883

¹ Zonguldak Bülent Ecevit University, TURKEY, huseyindp@hotmail.com

² Zonguldak Bülent Ecevit University, TURKEY, huseyin.cavusoglu@beun.edu.tr

* Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

ABSTRACT

The Inquiry Commission has an important position in the Turkish political life. The Inquiry Commission is considered one of the most important developments in the period from the May 14, 1950 elections, when the Democratic Party (DP) came to power, from the May 27, 1960 military coup. The establishment of the Inquiry Commission was the beginning of the end for DP. With the Law No. 7468 issued on 27 April 1960, the Commission was given wide powers. When the commission, powers and decisions taken by the opposition and the press are examined, it is seen that the duty of the commission exceeds the examination. Among the powers granted to the Commission, it is possible to take all kinds of publication ban decisions, close the presses and seize all kinds of documents for investigation; measures and decision-making related to political meetings, demonstrations and similar activities. The protest demonstrations took place in Istanbul, then in Ankara, under the leadership of university students, on the following day of the decision of the Commission. The government's attitude to these demonstrations was harsh and martial law was declared. Although there are many studies dealing with the history of DP, the number of scientific studies related to the Inquiry Commission is very limited. The aim of the study is to determine the establishment purpose, activities and results of the Inquiry Commission.

Keywords: Adnan Menderes, opposition, press, Inquiry Commission.

GİRİŞ

1957 seçimleri sonrası Türk siyasi tarihine “ Dokuz Subay Olayı” olarak geçen tarihi gelişme yaşanmıştır. Ve bu gelişme “27 Mayıs’ın habercisi” olarak adlandırılmaktadır. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu ve 8 askerin, DP’ye karşı bir darbe planı yaptıkları ortaya çıkmış, Ocak 1958’de 9 subay tutuklanmıştır. Abdi İpekçi ve Sami Coşar’ın “İhtilalin İç Yüzü” adlı kitabında, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin’in bu darbeden haberdar olduğu ve hatta 9 subaydan Faruk Güventürk’ün Şemi Ergin’e darbenin liderliğini teklif ettiği iddia edilmektedir. Benzer bir iddia, Soner Yalçın ve Doğan Yurdakul’un “Bay Pipo” adlı kitabında da yer almaktadır (Yücel, 2001: 132-133; Yalçın ve Yurdakul, 1999: 95).

Ekim 1958’de muhalefet partileri “Milli Muhalefet Cephesini” kurmuşlardır. Bu oluşum, muhalefet partilerinin DP’ye karşı oluşturdukları bir cephedir. İlk gelişme, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi’nin birleşmesidir. Bu birleşme ile Genel Başkanlığını Osman Bölükbaşı’nın yaptığı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) kurulmuştur (Tökin, 1965: 88-89). CKMP, 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi adını almıştır. Milli Muhalefet Cephesi’ndeki ikinci gelişme ise Hürriyet Partisi’nin CHP’ye katılmasıdır. Bu cepheye karşı DP “Vatan Cephesini” kurmuştur. Bir propaganda aracı olarak, Vatan Cephesi’ne katılanların isimleri radyodan okunmuştur (Yücel, 2001: 137-138).

Safların netleştiği, kutuplaşmanın arttığı ve ülkede gergin bir siyasal ortamın olduğu bir dönemde CHP, bu muhalif duruşu bir halk hareketine dönüştürdü. Bu bağlamda CHP, Ege illerini kapsayan ve “Büyük Taarruz” olarak isimlendirdiği gezisini 29 Nisan 1959’da Uşak’tan başlattı (Giritlioğlu, 1965: 53). Uşak’ta DP ve CHP’liler arasında kavgalar yaşandı ve atılan taşlardan biri İsmet İnönü’nün başına geldi. Büyük Taarruz programını tamamlayan İnönü, Yeşilköy Havaalanına indi. İstanbul’a giderken Topkapı’da arabası 10-15 kişiden oluşan bir grubun saldırısına uğradı. 27 Mayıs sonrası Yassıada’da kurulan Yüksek Adalet Divanı, Topkapı olaylarından Demokrat Parti’yi sorumlu tutmuştur. Topkapı’yı sırasıyla Çanakkale, Konya, Kayseri, İstanbul ve Ankara olayları takip etti.

1. TAHKİKAT KOMİSYONU

DP Meclis Grubunun 12 Nisan 1960 günü gerçekleştirdiği toplantı yaklaşık 6 saat sürdü ve toplantıda CHP’nin, kanun dışı yollarla iktidara gelebilmek amacıyla örgütlendiği iddia edilerek, CHP ile ilgili bir meclis tahkikatı açılması kararı alındı (Yüceer, 2012: 745). 12 Grup toplantısında komisyon açılması ile ilgili karar oy birliği ile alınmamıştır (Burçak, 1998: 100). DP içindeki ılımlı grup, tahkikat komisyonunun kurulmasına karşı çıkarken; aşırı grup ise komisyonun derhal kurulmasını istemiştir. Hatta aşırıları, özel mahkemelerin kurulmasını talep etmişlerdir (Burçak, 1998: 655). 7 Nisan’da gerçekleştirilen DP Meclis grup toplantısında Adnan Menderes’in sözleri, geleceğin habercisi niteliğinde olup, CHP ve basın için alınacak önlemleri belirtmekteydi. DP lideri Menderes, meclis grubunda yaptığı konuşmada şunları söylemişti (Kılçık, 1992: 173, 178): “*Siz Meclissiniz beyler. Bugün parti olarak buradasınız. Yarın Büyük Millet Meclisisiniz. ...Büyük Millet Meclisi olarak milletin iradesini kullanacak olan heyetinizinalacağı tedbirlerin hepsinde beraberim, en ilerisinde beraberim. Bu noktada size tariz etmeye imkan var mı?.....Komiteciliği ortadan kaldıracaksınız. Bunu Büyük Millet Meclisinde tahkikat açmak suretiyle ve el koyması suretiyle yaptırınız*”

Nisan’daki toplantıdan sonra 18 Nisan 1960’ta 2247 sayılı “CHP ve bir kısım basının faaliyetlerini tahkike memur Meclis Tahkikat Encümeni”nin kurulması hakkında karar çıkarıldı. Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan 1960 günü DP Bursa milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli milletvekili Baha Akşit’in vermiş oldukları “*Cumhuriyet Halk Partisinin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek,*

matbuat meselesi ile adlî ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair” önerenin kabulü ile kurulmuştur.

19 Nisan 1960 tarihli, 10484 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan TBMM kararında komisyonun hangi gerekçelerle kurulduğu şöyle ifade edilmiştir:

Cumhuriyet Halk Partisinin:

A — Meşru İktidarı, alelûmum Devlet vazifelilerini, Türk kadınlarını, dost ve müttefiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötüleme usulleri de dâhil olmak üzere, çeşitli gayrimeşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlâlâ, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, Hükümete, idari ve adlî mercilere karşı galeyana ve fiilî tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek,

B — Müsait telâkki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bazı şahısları silahlandırmak suretiyle iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmağa ve suç işletmeye teşvik suretiyle memlekette kanlı kardeş kavgalarına müncer olan tertiplere başvurmak,

C — Orduyu siyasete karıştırma teşebbüsleri de dâhil olmak üzere, memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda, baskı ve vaitler yolu ile vazifelerini ifadan alıkoymağa cüret ve teşebbüs etmek,

Ç — Bizim radyo namındaki komünist radyosunu Halk Partisine ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeğe sevk etmek ve umumi efkârı bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine maruz bırakmak,

D — Bütün bu kanun dışı faaliyetlerini umumi efkâra karşı haklı gösterebilmek için Türkiye Büyük Millet Meclisinin, onun itimadına mazhar Hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheye düşürecek ve bundan da ileri olarak, gelecek seçimlerin de meşruiyetini şimdiden muallel imiş gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayrimeşru yollarla tahrik etmek suretiyle itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek,

E — Hücre teşkilâtı ile işleyen gizil kollar kurmağa çalışarak, yukarda maruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek, Suretleriyle giriştiği yıkıcı, kanun dışı ve gayrimeşru faaliyetleriyle;

F — Aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak, Cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikrî ve manevi temellerini tahrip eden, Devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj, baskı ve tehdit suretiyle işlemez bir hale getirmek, hakikatleri tahrif etmek, yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin siyasi, iktisadi, malî, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakan bir kısım basın;

Bünyesini, çalışma tarz ve metotlarını ve kanunlar muvacehesindeki tutumunu ve bu kanunları işlemez hale getirmek hususundaki gayrimeşru faaliyetlerinin ve yukardan beri tafsilâtı ile arz edilen ahvalin önlenmesini gayrimümkün kılmakta olan sebeplerin mahiyetini tetkik ederek elde edeceği neticeleri Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek üzere, Dahilî Nizamnamenin 177. maddesi hükümlerine göre 15 kişilik bir Tahkikat Encümeni kurulmasına; bu Encümenin Türkiye Büyük Millet Meclisinden veya adli mercilerden ayrıca karar istihsaline lüzum olmaksızın, Dahilî Nizamnamenin 16.

babında yer almış bütün salâhiyetlerle teçhiz olunmasına; tahkikatın selâmetle cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devamı müddetine maksur ve münhasır olmak üzere Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları da İttihaz etmeğe ve icabında Meclis dışında da faaliyette bulunmağa yetkili kılınmasına ve ayrıca mesaisini üç ayda ikmal etmesine, Umumi Heyetin 18/4/1960 tarihli İnikadında karar verilmiştir.

Yasanın gerekçesinde görüldüğü gibi CHP “*Türk kadınlarını ve Türkiye'nin "dostlarını" kötölemek, orduyu siyasete karıştırmak, partilerini silahlandırmak, güvenlik güçlerini görev yapmaktan alıkoyarak, halkı komünist radyoyu dinlemeye özendirmek, TBMM'ye olan güveni sarsmaya çalışmak, gizli örgütlenmelerde yasadışı girişimlerde bulunmak ve demokrasiyi işlemez hale getirmek*” gibi çok ağır suçlarla suçlanmaktaydı (Resmî Gazete, 19 Nisan 1960, Sayı:10484). Yasanın son fıkrasında komisyonun “*Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları da İttihaz etmeğe ve icabında Meclis dışında da faaliyette bulunmağa yetkili kılınmasına*” yetkili olduğunun belirtilmesi, komisyonun ne kadar önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir (Resmî Gazete, 19 Nisan 1960, Sayı:10484).

15 DP'li milletvekilinden oluşan Tahkikat Komisyonu üyeleri şunlardır: Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Nüzhet Ulusoy, Said Bilgiç, A. Hamdi Sancar, Vacid Asena, Kemal Biberoglu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişcioğlu, Turan Bahadır, Selami Dinçer, Hikmet Ölçmen ve Necmeddin Önder. Kurulduğu gün, komisyon çalışmalarına başlamış ve başkanlığa A. Hamdi Sancar seçilmiştir. Bundan dolayı bu komisyon, “Sancar Komisyonu” olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca, aynı gün alınan kararla iki alt komisyon oluşturulmuştur. Nusret Kirişcioğlu başkanlığında kurulan alt komisyon, CHP'nin faaliyetleri ile ilgili bilgi; Bahadır Dülger başkanlığındaki alt komisyon ise basın hakkında bilgi edinmek maksadı ile oluşturulmuştur (Esen, 2010: 178). Tahkikat komisyonuna yönelik ilk tepki, Kızılay'da gerçekleştirildi. Kızılay'daki bu gösteride İsmet İnönü'ye sevgi gösterisi, DP iktidarına ise büyük bir tepki vardı. Polisin müdahalesi sonrası olaylar çıkmış ve gözaltına alınan 22 kişiden 5'i tutuklanmıştır.

7468 sayılı TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında kanun 27 Nisan 1960'ta TBMM'de kabul edildi. Yasa mecliste görüşülürken söz alan CHP lideri İsmet İnönü, şunları söylemiştir (Tuncay, 2007: 187): “*Biz aldığımız tedbiri aldık, yürüteceğiz diyorsunuz. Gayri meşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Siz de öyle diyorsunuz; fakat muvaffak olamayacaksınız. Kore Başkanı Syngman Rhee kurtuldu mu? Üstelik onun ordusu, polisi ve memuru elindeydi. Hâlbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var... Olur mu böyle baskı rejimi? Muvaffak olur mu bu? Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artıkmukavemeti kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlar da öylezannediyorlar. Baskı tertipçileri bilsinler ki Türk Milleti Kore Milletinden daha azhaysiyetli değildir...*” İsmet İnönü, TBMM'deki bu konuşmasından ötürü 12 oturum meclisten çıkarılma cezası almıştır.

7468 sayılı kanun, 3 bölüm ve 13 maddeden oluşmaktadır.1. ve 2. Maddeler “Görev ve yetkiler”; 3.4.5.6. maddeler “Ceza hükümleri”; 7 ile 13. arası maddeler “Usul hükümleri” bölümünü oluşturmaktadır. Kanunun maddeleri şöyledir (Resmî Gazete, 29 Nisan 1960, Sayı: 10491):

Vazife ve salahiyet

Madde 1 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri ve naip olarak vazifelendirecekleri Tâli Encümenler; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askeri Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu

ile diğ er kanunlarda Cumhuriyet müddeiumumisine, sorgu hâkimine, sulh hâkimine ve askerî adli amirlere tanınmış olan bilcümle hak ve salâhiyetleri haizdir.

Madde 2 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri: a) Tahkikatın selâmetle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine, b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayrimevkutenin tabı veya tevzinin men'ine, c) Mevkute veya gayri mevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına, ç) Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına, d) Siyasi mahiyet arzeden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya, e) Tahkikatın selâmetle intacı İçin lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve Hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye, dahi salahiyetlidir.

Ceza hükümleri

Madde 3 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerince İttihaz olunan tedbir ve kararlara her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Madde 4 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararların icra ve infazında ihmal veya suiistimali görülen vazifeliler, ihmal halinde altı aydan iki seneye, su'istimal halinde bir seneden üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Madde 5 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin yaptığı tahkikat gizlidir. Bu gizliliğe riayet etmeyenler veya malûmatlarına müracaat suretiyle yahut sair suretlerle muttali oldukları tahkikatla ilgili hususları veya hâdiseleri ifşa edenler altı aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Madde 6 — Türk Ceza Kanununda yazılı yalan şahitliği ve yalan yere yemin faslındaki suçları işleyenler hakkında mahsus maddelerinde zikredilen cezalar iki kat olarak hükmolunur.

Usul hükümleri

Madde 7 — Bu Kanun hükümlerine muhalefet Meşhut Suçların Muhakeme Usulüne dair 'olan Kanunun birinci maddesinin (A) bendinde yazılı mahal dışında vukubulsa dahi faileri hakkında mezkûr 8603 sayılı Kanun hükümlerine göre tahkikat ve takibat icra olunur.

Cumhuriyet müddeiumumileri 3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulüne dair Kanunun 3 üncü maddesinin 4 üncü fıkrasında yazılı müddetle bağlı olmaksızın vazifeli mahkemede amme dâvası ikame eder.

Madde 8 — Bu Kanunun tatbikatında Hâkimler Kanunu ile Memurin Muhakematı Kanunu hükümleri uygulanmaz. Ancak salâhiyet hakkındaki hükümler mahfuzdur.

Madde 9 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan karar veya tedbirler katî olup aleyhine itiraz olunamaz.

Madde 10 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri tarafından yapılmış olan tahkikat ilk tahkikat mahiyetindedir.

Madde 11 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri, tahkikatın ikmalinde nihai bir mazbata tanzim ve dosyası ile birlikte Heyeti Umumiyeye tevdi eder.

Madde 12 — Bu Kanun neşri tarihinde mer'idir.

Madde 13 — Bu Kanunun hükümlerim icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Yasa incelendiğinde komisyonun çok önemli yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Bu yetkiler arasında her türlü yayın yasağı kararı alabilme, matbaaları kapatma, soruşturma için her türlü evrak ve belgelere el koyabilme; siyasi içerikli toplantı, gösteri hareket ve benzeri faaliyetlerle ilgili önlem ve karar alma yetki almaktadır. Yasa ile komisyona, görevini icra ederken, siyasal iktidarın bütün olanaklarından faydalanma hakkı da getirilmiştir. Komisyonun aldığı kararlar kesin olup, itiraz mercii de bulunmamaktadır. Ayrıca komisyonun verdiği görevlere, aldığı kararlara uymayanlara, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

7468 sayılı yasanın kabulünden sonra Ankara ve İstanbul'da öğrenci olayları yaşanmış ve bu olaylarda ölen ve yaralananlar olmuştur. Bunun üzerine 28 Nisan 1960'da Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiş, Ankara ve İstanbul'da meydana gelen öğrenci olayları ile ilgili de yayın yasağı getirilmiştir (Yücel, 2001:142). 27 Mayıs darbesinden 2 gün önce Eskişehir'de DP lideri Adnan Menderes, tahkikat komisyonunun görevini tamamladığını açıklamıştır. 3 aylık bir süre öngörülmesine karşın, bir ay gibi çok kısa bir sürede görevini tamamlamıştır (Burçak, 1998: 754).

2. KOMİSYONUN ALDIĞI BAZI KARARLAR

Komisyon, 2 sayılı kararıyla, “*Bütün siyasi partilerin ve bunlara bağlı teşekkül ve kolların her türlü kongreleri ve kademelerin bünyeleri içinde ve kademeler arasında tertiplenebilecek müşterek toplantılarla ailemum siyasi mahiyetteki toplantılar ve partilerce yeni kademeler ve teşkilat kurulmasını tahkikatın sonuna kadar durdurmaya*” karar verilmiştir. Bir başka kararla da “*Her türlü toplantılar tertip etmek ve tertiplenen toplantılara her ne suretle olursa olsun fiilen iştirak etme*” yasaklamıştır. CHP'nin Serik ilçe binasında 10-15 kişiden oluşan bir grupta çay içen Muammer Aksoy, toplantı yaptığı gerekçe gösterilerek tutuklanmıştır. 20 Nisan'da komisyon aldığı kararla “*Görülen lüzum üzerine Belediye ile şehir ve kasabalarda mahalle, muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri ve köylerde muhtar ve ihtiyar meclisleri seçimleri*” durdurulmuştur (Esen, 2010: 188-89).

Tahkikat Komisyonunun gerçekleştirdiği diğer icraatlar arasında, TBMM Tutanaklarının yayınlanmasına getirilen yasak yer almaktadır. Komisyon 3 sayılı kararı ile “*Tahkikatın selamete cereyanını temin maksadı ile tahkikat mevzuunu teşkil eden maddelerle tahkikat encümenlerinin vazife ve salahiyetlerine ve bilumum kararlarına ve faaliyetlerine müteallik her türlü haber, havadis, beyan, tebliğ, makale, resim ve yazıların (Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri hariç), bu takrirle alakalı meclis müzakerelerinin her türlü vasıtalarla neşri yasak(lamış) ve keyfiyetin umumi efkara tebliğine karar vermiştir.*”(Esen, 2010: 186).

Komisyondun, bazı tanıklarla ilgili aldığı kararlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, 28 Nisan 1960'ta tanık olarak dinlenen Kurtul Altuğ, Cemal Yıldırım'ın Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nun 63.-87. maddeleri uyarınca gözaltına alınmalarıdır (Esen, 2010: 183). Komisyonun basın ile ilgili kararları olmuştur. Komisyon, 10 sayılı kararla Ankara'da Ulus Gazetesi ile Akis Dergisi; İstanbul'da Dünya Gazetesi ile Kim Dergisi; İzmir'de Demokrat İzmir ve Sabah Postası; 17 sayılı kararla Adana'da Yeni Adana ile Türk Sözü gazetelerinin ve Bursa'da Yeni And; 24 sayılı kararla Eskişehir'de Bizim Sakarya, Dinar'da Dinar Sesi, Antalya'da Antalya ile Mersin'de Son Habergazetelerinin basımının ertelenmesine ve gazete-dergilerin basıldıkları matbaaların kapatılmasına karar vermiştir (Esen, 2010: 185). 12 sayılı kararı ile de “*Gayrikanuni ve tahrikedici hareketleri men ve menşeyini de tahkik ve tahkikatın selamette cereyanını temin ve gerekse sükun ve asayışı yeniden tesis maksadıyla ittihaz edilen karar ve tebliğler cümlesinden olmak üzere efkari tehyiç edici neşriyat men edilmiş olduğu halde aynı muzır maksadı istihsal içinde ve dışında hazırlanan bir takım beyanname, el ilanı, broşür, sirküler ve emsali vesikalar ile yurt içinde ve dışında yazılmış veya basılmış haber, makale, resim veya karikatürü ihtiva eden neşriyatın aynen veya tadilen iktibas edilerek basıldığı, çoğaltıldığı ve gizlice basıldığıнын öğrenilmiş bulunduğundan bahisle basılmış ve sair suretle çoğaltılmış veya teker teker yazılmış bu çeşit ve benzeri evrakın basılması, çoğaltılması, bulundurulması ve başkasına duyurulmak için okunması*” yasaklanmıştır (Esen, 2010: 187). 29 Nisan'da Forum, 30 Nisan'da Cumhuriyet, 4 Mayıs'ta Yeni Sabah, 8 Mayıs'ta Milliyet gazetesi kapatıldı. 5 Mayıs'taki Kızılay'daki gösteriden sonra siyasi iktidarın yayın organlarından “Zafer” gazetesi, 14 Mayıs'a kadar kapatılmıştır (Albayrak, 2004: 538).

SONUÇ

Ülkemizde 1950'li yılların sonlarına doğru iktidar-muhalefet ilişkileri artık iyice gergin bir hale gelmişti. 27 Mayıs öncesi muhalefet partileri, Milli Muhalefet Cephesini oluştururken; DP “Vatan Cephesini” kurmuştur. Böyle bir ortamda, CHP lideri İsmet İnönü, Milli Muhalefet Cephesini bir halk hareketine dönüştürmek istemiş ve yurt çapında gezilere başlamıştır. Uşak, Topkapı, Kayseri olayları ile DP-CHP arasındaki gerilim kopma noktasına gelmiştir. Bu siyasi ortamda DP, Tahkikat Komisyonunu kurmuştur. DP, muhalefet ve basının faaliyetlerini araştırmak üzere DP'lilerden oluşan “Tahkikat Komisyonunu” kurmuştur. DP iktidarı, muhalefeti ve basını bir dizi önlemlerle susturmaya çalışmıştır. Bu komisyona muhalefet, basın ve üniversitelerin tepkisi çok sert olmuştur. Anayasa hukukçularından H. Naili Kubalı, T. Zafer Tunaya, A. Fuat Başgil gibi önemli isimler 7468 sayılı kanunun anayasaya aykırı olduğu görüşündedirler (Başgil, 1966: 130).

18 Nisan 1960 tarihinde 15 üyeden oluşan “*Tahkikat Komisyonu*” kuruldu ve 27 Nisan 1960'da TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Selahiyetleri Hakkında 7468 Sayılı Kanun kabul edildi. 7468 sayılı yasaya göre; komisyon üyeleri Cumhuriyet Savcısına, Sulh Hâkimine ve askerî, adli amirlerine tanınmış olan bütün hak ve yetkilere sahip oldular ve komisyona basını yasaklama, tanıklara hapis cezası verme gibi çok sayıda olağanüstü yetki verilmiştir. Ve uygulamada da komisyonun çekimser kalmadığı görülmektedir. 27 Mayıs darbesi sonrası Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. MBK üyelerinden Cemal Madanoğlu'nun açıklamaları, darbeye giden süreçte Tahkikat Komisyonunun oynadığı rolü gözler önüne sermektedir. Madanoğlu'nun değerlendirmesi şöyledir: “ ... *Karşı devrimcilik iyice tirmanmış durumda. Eh partizanlık almış yürümüş. Parti diktatörlüğü öyle. Ekonomik durum, bu şartları tamamlıyor. Bu sırada milleti en çok gayrete getiren, bardağı taşıran son damla DP'nin bir tahkikat komisyonu kurması oldu. Çok körlemesine gittiler. Yani ihtilali aslında biz yapmadık. Onlar yaptı...*” (Birand vd., 1991: 113).

Yasa ile kamuoyunun desteği alınmaya çalışılması amaçlansa da yasanın DP iktidarına karşı bir güvensizliğe sebep olduğu söylenebilir. DP, Yassıada'da Yüksek Adalet Divanı'nca yargılanmış ve anayasayı ihlal suçuna çarptırılmıştır. Bu kararda, Tahkikat komisyonunu kurulması sonrasında Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetimin ilan edilmesi etkili olmuştur. Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetleri ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler 27 Mayıs'a giden süreçte önemli bir rol oynamıştır. Tahkikat

komisyonunun kurulması, ülkedeki siyasi gerilimi daha da arttırmıştır. Bu ortam gerekçe gösterilerek, 27 Mayıs 1960'da ordu, ülke yönetimine el koymuştur. Tahkikat komisyonunun görev ve yetkileri, aldığı kararlargöz önüne alındığında, 27 Mayıs askeri darbenin önemli nedenlerinden birini oluşturduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Komisyonun kurulması, yetkileri ve aldığı kararlar, demokratik bir sistemle bağdaşmayacak nitelikte olup, aldığı kararların da o dönemde yürürlükte olan 1924 Anayasasına aykırılık teşkil ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Başgil, A. F. (1966). *27 Mayıs ihtilâli ve sebepleri*, Çev. M. Ali Sebük- İ. Hakkı Akın, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- Birand, M. A., DüNDAR, C. Çaplı, B. (1991). *Demirkırat bir demokrasinin doğuşu*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Burçak R. S. (1998). *On yılın anıları (1950-1960)*, Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Esen, S. (2010). 18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu, *Mülkiye Dergisi*, 34, 167-192.
- Kılçık, H. (1992). *Adnan Menderes'in konuşmaları, demeçleri, makaleleri Cilt X*, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.
- Tuncay, M. (2007). "Siyasal Tarih (1950-1960)", *Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Yalçın, S. ve Yurdakul, D. (1999). *Bay pipo*, İstanbul: Doğan kitapçılık.
- Yüceer, S. (2012). *Tahkikat komisyonu: Muhalefetsiz demokrasi (!), Türk tarihinde Adnan Menderes II*, Aydın.
- Yücel S. M. (2001). *Demokrat parti*, İstanbul: Ülke Kitapları.

Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek Romanında Köy Enstitülerinin Siyasal/Sosyal/Ekonomik Boyutları

Political / Social / Economic Dimensions Of Village Institutes In Kemal Tahir's Novel Bozkırdaki Çekirdek

Doç. Dr. Ensar YILMAZ¹

Pages: 147-153

Doi: 10.21733/ibad.581615

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ensaryilmaz24@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Kemal Tahir in the novel Bozkırdaki Çekirdek, the process of establishment of institutions and their social equivalents, was discussed in different dimensions. Village institutes were not perceived as ordinary educational institutions in terms of functionality. At the same time Turkey's social change, will contribute to the modernization process was also seen as an institution that will lead to significant changes in the social structure. The social / political / economic dimensions of the institutes would be at stake. The institutes would have a function that would prevent the rural network / notables / clergy / peasant social stratification from being a point of resistance to the change determined by the regime and prevent the accumulation of power through the economic sphere. The Village Institutes were politically one of the organizations of the Single Party regime. The graduates of the village institutes were considered as the eyes, ears and hands of the regime in the villages. The difficulties encountered in the establishment of education, training and village schools in the institutes led to some criticisms and these criticisms gradually turned into accusations. The recruitment of only the village children to the institutes and the assignment of the graduates to the villages also created a situation that legitimized the peasant-urban separation in society. On the other hand, the fact that education provided elements that conflict with the values system of the society was one of the criticisms of the institutes. International fundamental changes in the relationship and the demands of social sectors that play a dominant role in Turkey's internal dynamics of existence, the institute began to lose ground. Beginning in 1946, steps were taken to remove this system step by step. With Law no. 6234 in 1954, "Village Institutes" were completely transformed into teacher schools and closed.

Keywords: Village Institutes, Kemal Tahir, Roman

GİRİŞ

17 Nisan 1940'ta kabul edilen, 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası'yla köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek elemanlarını yetiştirmek üzere, tarım işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğrenim süreleri beş yıl olan Köy Enstitüleri açılmıştır. Toplam 21 tane açılan bu okullar 1954 yılında tamamen kapatılmışlardır.

Köy Enstitüleri resmi öğretim programına göre; kültür dersleri her sınıfta 22 saat, ziraat dersleri ve çalışmaları her sınıfta 11 saat, teknik dersler ve çalışmalar ile ilgili dersler ise 11 saattir. Ziraat dersleri; tarla ziraatı, bahçe ziraatı (fidancılık, meyvecilik, bağcılık, sebzeçilik), sanayi bitkileri ziraatı, zootekni, kümes hayvanları bilgisi, arıcılık ve ipek böcekleri, balıkçılık ve su ürünleri ve ziraat sanatları dersleridir. Teknik ders ve çalışmalara bakıldığında ise Köy demirciliği (nalbantlık, motorculuk), köy düğgerliği (marangozluk), köy yapıcılığı (tuğla ve kiremitçi, taşçılık, kireççilik, duvarcılık, sıvacılık, betonculuk), kız öğrenciler için köy ve el sanatları (dikiş, biçki, nakış, örgü ve dokumacılık, ziraat sanatları) dersleri yer almaktadır (Akyüz, 1989, s. 435).

Önceleri beş sınıflı köy ilkokullarını bitirenlerin alınmaları düşünülmüşken, Köy Enstitülerinin sayılarının ve öğrenci taleplerinin artması sonucu, üç sınıflı eğitimli köy okullarını ve dört sınıflı köy okullarını bitirmiş köy çocukları da alınmıştır (Şeren, 1982).

Köy Enstitülerini toplum kalkınmasında farklı bir eğitim kurumu olarak görenler olduğu gibi (Kartal, 2008), Cumhuriyetin en özgün, aydınlanmacı ve ilerici bir kuşağın yetiştirilerek görenler (Aysal, 2005) de vardır. Hatta enstitülerin en önemli misyonlarının kırsal alandaki geleneksel bağlılıkları çözmek, feodal yapıyı kırmak ve geleneksel egemen güçlerin nüfuzlarını silerek buradaki insanlara ulus bilinci aşmak (Güvercin, Aksu ve Arda, 2004) olduğunu söyleyenler olduğu gibi yine bunu bir Türk rönesansı (Türen, 2018) olarak görenler de vardır. Köy Enstitülerinin kuruluş amacını; köylerde bulunan yaygın bilgisizlikle mücadele etmek, köylerin ekonomik ve sosyal yapısında eğitim kanalıyla düzelmeler ve gelişmeler sağlamaktır (Akyüz, 1989, s. 434) şeklinde değerlendirmeler de bulunmaktadır.

Enstitülere, kuruluş kanunuyla çizilen sınırların çok üstünde işlevsellikler yükleyen bu yaklaşımlar yanında eleştirel yaklaşımlar da vardır. Bunları gerek siyasal, sosyal ve ekonomik yapısal boyutlarıyla gerek işlevsellikleriyle ele alınabilir. Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek romanı bize bu fırsatı sunacak bir zemin oluşturmaktadır.

1. SİYASAL BOYUT

Köy Enstitülerinin kurulma süreci İsmail Hakkı Tonguç'un 1935'e kadar götürülen çalışmalarıyla başlatılabilir. Bozkırdaki Çekirdek romanı 1943 yılında kurulmakta olan bir köy enstitüsü ve etrafındaki siyasal/sosyal/ekonomik olaylar ile birlikte ele alınmaktadır. Bu dönemde İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürü, Hasan Ali Yücel de Milli Eğitim Bakanındır. 'Eğitim bakanı dönemin gözde kişilerindedir. Enstitülere olan ilgisi, adamlarını kilit noktalara yerleştirerek gerektiğinde bakanlığı kendi yararına kullanmak şeklinde değerlendirilmektedir. Köy enstitülerinde yetiştirdiği öğretmenlerle, önce halkodalarını, sonra halkevlerini tutarak, aşağıdan yukarı partiyi ele geçireceği şeklinde yorumlar yapılmaktadır' (Tahir, 1976, s. 15). Yani bir anlamda Türkiye'nin iç siyasetinde enstitüler iktidar mücadelesi alanlarından birine dönüşmektedir.

İlköğretim Genel Müdürü sırtını çok sağlam yere dayadığına kesinlikle inandığını belli eder (Tahir, 1976, s. 29) bir şekilde enstitülerle ilgili görüşlerini anlatmaktadır.

Tek Partinin Genel Sekreteri, köy enstitülerinin kurulma amacını ve buradan yetişecek köy öğretmenlerini; köyde devletin, partinin, hükümetin gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dili olacak 'Kubilaylar' yetiştirmek ve bu enstitülere gerekirse rejimi yerelde savunacak güçler olarak rejim düşmanlarıyla mücadele etmek ve onları ortadan kaldırmak için özel eğitimden geçen kişiler olarak

tanımlamaktadır (Tahir, 1976, s. 29-30). Başka bir deyişle köy enstitülerinden mezun olup görev yapacak köy öğretmenleri rejimin köylerdeki temsilcisi olacaktır.

Fakat İkinci Dünya savaşından hemen sonra gerek dış dinamiklerin gelişme yönü gerek iç dinamiklerdeki sosyal ve ekonomik koşullar tek parti rejimine koşut olarak oluşturulan bu kurumların kapatılmasına yönelik düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açtı.

Mili Şef İsmet Paşa'nın enstitülerin kurulması ve yaygınlaştırılması işini çok benimsediği ve bu yoldan dönmeyeceğine dair görüşler olsa da İsmet Paşanın geleceği uzun boylu zorlamayan, iç ve dış dengeleri gözetken kişiliğine vurgu yapanlar da vardır (Tahir, 1976, s. 31-33). Keza ikinci görüş sahipleri haklı çıkacak İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni dünya düzenine uyumlu olmayan yapılar tasfiye edilmeye uyumlu olmayan görüşler baskı altına alınmaya başlayacaktır. Bu bağlamda İsmail Hakkı Tonguç da İlköğretim Genel Müdürlüğünden 1946 yılında alınacak bir başka deyişle köy enstitüleri yapısal ve işlevsel olarak değişime uğramaya başlayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı koşullarında Mihver kuvvetlerin çekirdek gücünü oluşturan Almanya ve İtalya'da siyasal rejimler otoriter/totaliter tek partiden oluşmaktadır. Türkiye savaşın sonuna kadar tarafını ortaya koymamıştır. Fakat savaşın Mihver güçleri aleyhine sonuçlanmasıyla birlikte Türkiye'deki siyasi iktidar da bu yeni duruma uygun düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda köy enstitüleriyle uluslar arası siyaset arasındaki ilişki romanda şu şekilde anlatılır:

Mihver de kazansaydı, yürüyecektik güzel güzel... Köyün geleceği üstündeki görüşümüzle Mihver'in dünyaya getireceği bin yıllık yeni düzen çatışmayacaktı hiç... O zaman köylü tutmasa da zorlayacaktık! –İçini çekti:- Çok da iyi olurdu. Köyün değişmesini durdurmasak da geciktirirdik epey... (...) Köylünün nahiyeden bile, ayağını kesecekti bu enstitüler... Ayda yılda, hayvan nallatmaya gidenler de, bu iş(i) öğretmene gördürecekti. Köyü değiştirmek gelmez bizim işimize... Düzenimiz bozulur (Tahir, 1976, s. 33).

Sonuç olarak Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek romanının arka kapağında da belirttiği gibi (Tahir, 1976) Köy Enstitüleri tek partili siyasal bir rejimin eğitim kurumu yapılanmasıdır. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşadığı siyasal dönüşüm içinde böyle bir yapılanmanın varlığını devam ettirebilmesi mümkün görülmemektedir.

Romanda ilköğretim Müfettişi Şefik Ertem köy enstitülerini şöyle değerlendirmektedir. 'Köye bir bina yapıp bir de öğretmen göndererek bütün zorluklardan kurtulmak. Akli erenler 'olmaz öyle şey' dediler. Dört süngülü ile koca bir istibdadı deviren inkılapçılar bilmiyorlar ki, köyü yaşatacak okul değildir, okulu yaşatacak köydür. Öyleyse 'köylü bizden nasıl bir okul istiyor? Diye düşünmeliyiz. Yoksa hükümet zoruyla kurulan okul da mekanik olarak dıştan kurulan her müessese gibi böyle dayanak noktası bulamaz, er geç batar (Tahir, 1976, s. 158-160).

2. SOSYAL BOYUT

1943'e gelindiğinde 20 milyona yaklaşan nüfusun yüzde 80'i okuma yazma bilmemekte ve nüfusun dörtte üçü köylerde yaşamaktadır. Bir hesaba göre 40 bin, bir hesaba göre 65 bin köyden yalnız 5 bininde öğretmenli okul vardır. Enstitüler en kısa zamanda bu açığı kapatacak kurumlar olarak düşünülmektedir (Tahir, 1976, s. 26-28).

Bu bağlamda Çankırı-Kastamonu-Çorum topraklarının birleştiği noktada, köylülerin 'Keşiş Düzü' dediği Dumanlı Boğaz mevkiinde de bir enstitü kurulacaktır. Bu on dördüncü enstitüdür. İlk enstitülere alınan öğrencilerden farklı olarak artık yeni alınacak öğrenciler kasaba yaşayışını bile tanımayan çocuklardan seçilecektir ve kendi okul binalarını, yapılarını da kendileri yapacaktır (Tahir, 1976, s. 24-25).

Çocuklar yeni kılıklarıyla Keşiş Düzü'nün ortasında sıralanırlar. Kız-Erkek hepsinin giyimi bir örnektir. Haki asker keteninden kasket, avcı biçimi ceket, golf pantolon, ayaklarında asker postalları vardır. Erkeklerin başları üç numaralı makineyle tıraş ettirilmiş, kızların saçları ise enseleri açık bırakılacak

şekilde kesilmiştir. Dumanlı Boğaz Enstitüsünün dördü kız, on sekizi erkek 22 öğrencisi 1943 yılının Temmuz ayının 4'ünde eğitime başlamıştır (Tahir, 1976, s. 196-197). Öğrencilerin giyim kuşamı, yaşam biçimlerinin düzenlenişi siyasal hayatın sosyal hayata aktarılmasını anlatmaktadır.

Köydeki sosyal yapı Zeynel Ağa, Zeynel Ağanın kontrolündeki muhtar ve esrarkeş, tecavüzcü din adamı Kara Derviş ile fakir köylülerden oluşmaktadır ve hepsinin Zeynel Ağa ile alış-veriş(ekonomik) ilişkileri vardır. Çopur Muhtarın ağzından dönemin toplumsal yapısını imgeleyen Zeynel Ağa şu şekilde verir: Yedi kiralı parmağında oynatan Sultan Hamit, güç yetiremedi namussuza, Sultan Hamid'i alaşağı eden Enver Paşa, güç yetiremedi, Kemal Paşa bile güç yetiremedi. Bana sorarsan İsmet Paşa'nın güç yetireceğinden de umudum yok!... (Tahir, 1976, s. 114). Zeynel ağalar üzerinden var olan sosyal yapının uzunca süredir değişmeden devam ettiğini anlatır bu satırlar bize.

Kasabadaki sosyal yapının hakim unsurlarını ise hileci, karaborsacı dindar özellikli esnaf ve yine hırsız, tecavüzcü, adi suçlardan hüküm giymiş din adamı olarak Cinci Nezir oluşturur. Köydeki sosyal yapı ile kasabadaki yapı birbirini tamamlar.

Bir enstitü kuruluşunda bulunmak ve köylerle ilgili sosyolojik bir araştırma yapmak için kurucu ekip içine alınmış olan genç doktora öğrencisi Emine Güleç'e enstitü müdürü Halim Akın Ilgaz pazarında, ne gördük diye sorar. Emine Güleç'in cevabı 'çok çok pislik gördük Müdürüm! Gerilik, bilgisizlik gördük'... Hemen her şeyi kolayca cinsel meseleye bağlıyorlar. Bunu ayıp bir şey gibi de yapmıyor hiçbiri... 'cinsel istekleri ekmekten önce geliyor' demek bile pek yanlış olmayacak... Köylerde de böyle midir bu? Halim Akın, 'Kasabalar köyleri tamamlayan en yakın çevre... Köylü çocuğunu yakın çevresinin dışında incelemek yanlıtır bizi... Köyün dünyaya baktığı açığı kasabalar belirliyor... (Tahir, 1976, s. 93), der.

Enstitülerden mezun olan köy öğretmenleriyle köyde yeni bir toplumsal sınıfın ortaya çıkacağı bunun da bir takım toplumsal problemlere yol açacağı da tartışılmaktadır. Romanda bu durum şöyle verilmektedir. - Buraya kadar güzel ama, geçende bir arkadaşı, "Köylerde yeni bir sınıfın türemesinden korkarım" diyordu.

- İmkânsız! Çünkü partimizin tüzüğü, imtiyaz da kabule etmez, sınıf da... Enstitüler, bu amacı titizlikle göz önünde tutmaktadır. Olsa olsa "memur imtiyazı" söz konusudur ki, devlet anlayışımız bakımından sakıncası yoktur (Tahir, 1976, s. 26-28). -(...) Okuttuklarımız kavga aramıyor, tersine aylıklı olup bize katılmaya çabılıyor (Tahir, 1976, s. 34).

Bu durumda memur imtiyazına sahip bir sınıfın ortaya çıkacağı bunun da köyden başlayarak sosyal yapının siyasal rejimin kontrolüne alınma isteğinin bir tezahürü olduğu söylenebilir.

Romanda köy enstitülerinden mezun olan yeni toplumsal sınıfı temsil eden Halim Akın bu sınıfın serencamını şöyle özetler: 'Okullarda sıra yokmuş, ders aracı diye bir şey yokmuş, kimin umurunda? Okuttuğumuz kitaplardaki değerler, Batıdan basmakalıp alınmış, bize uymaz maskaralıklarımız, kim bakar? Eğitim Bakanlığında hemen hiçbir şey değişmemiş... Aylıklar gene yetersiz... Gene zamanında çıkmıyor. Hava değişimi, yer değişimi işlerinde, yaşadığımız ülkü çağının yüzünü kızartacak gecikmeler, haksız arkaalamalar sürüyor. Bu konularda yanıp yakılmayı araştıramıyorduk kendimize... 'Bunlar işin firesi, geçici pürüzleri' diyorduk. Çünkü umutsuzluğu, güçsüzlük belirtisi sayıyorduk. 'Ancak ülkü düşmanları yanıp yıkılır' diyorduk. Kurtarıcı ile genç Eğitim Bakanları bizdendi ya... Kurtuluş bizdendi ya... Bazı bazı, yukardakiler az önce 'Ak' dediklerine az sonra 'kara' diyorlar, bizi şaşırtıp biraz bunaltıyorlardı ama, hiç üstünde durmuyorduk. Onlar iyisini bilirler, yanılmazlar. Eğer böyle davranıyorlarsa elbet bunun gerçekten zorunlu, memlekete yarar büyük nedenleri olmalı!' (Tahir, 1976, s. 147-148)

'Onuncu yıl çok önemli bir dönemeçtir, biz ülkücülerin ömründe... Bizim kuşaklar, bu dönemeçten sonra duydular ilk tüketici yorgunluğu... Ülkücü arkadaşlardan bazısının içkiye, bazısının pokere, bazısının da ilkokul son sınıf kızlarının yeni serpilene göğüslerini görmeye başlamaları bu onuncu yıldan sonradır... Ayakları yere basmayan, gözle görünür ürün vermeyen ülkü yormuştu bizi... (Tahir, 1976, s. 149).

Öğretmenler, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür nesiller ister, denilmişti. Kabullenmiştik kasılarak... Kendi fikirlerimizin, kendi vicdanlarımızın ne durumda olduğunu bile araştırmayı gerekli saymadan... hiçbir gerçek dayanağı olmadığı halde, misyon yüklediğimize inanmış, bunun tafрасıyla kasıldıkça kasılıp gerçekleri çoktan yitirmiştik. Daha korkuncu, bizden hiç kimse galiba hiçbir zaman misyon falan istememişti. Bizden istenen: Dipte hiçbir şey değişmediği halde, boş lafları yaldızla parlatmaktı... (Tahir, 1976, s. 155).

Fakat bununla birlikte tek parti rejimi şehir çocuğuna gerekli öğretimi başka, köy çocuğuna başka olarak düşünmektedir. Enstitülerde genel bilginin yanında öncelik pratik bilgilere, gidecekleri yer köy olduğu için özellikle tarım bilgi ve uygulamalarına yer verilmektedir. Köyde kalmaları için de köylerden kasaba yüzü görmemiş köylü çocuklarını alıp özel bir eğitimden geçirme süreci belirlenir. Buna göre çocuğun köydeki yaşayışı enstitüde, enstitüdeki yaşayışı köyde sürecektir (Tahir, 1976, s. 26-27-28).

Enstitülerden mezun olanların köyde kalıp kalmayacağı da endişe verici bir sorundur. Çünkü okuyan köylü çocuğunun istediği ilk şey köyden kurtulmaktır. Bu nedenle yasaya bu okuldan mezun olanların yirmi yıl köyden/köylerden ayrılamayacağı, mecburi hizmet edecekleri yazılmıştır. Buna rağmen ‘-Evet, böyle bir şey var ama, bir de atasözümüz var: “Osmanlının yasağı üç gün...” Yüzde yüz eminim, enstitülere girenlerin hepsi: “Ayağımız aylıkçılığa hele bir bassın, Allahın izniyle gerisi kolay!” demişlerdir (Tahir, 1976, s. 32-33) diye de düşünülmemektedir.

Zeynel ağa enstitülerin kurulmasına karşıdır. Zaten Bakanlık Zeynel’in yüzünden burada öğretmen barındıramıyordur (Tahir, 1976, s. 62). Muhtar, Zeynel ağa ile ittifak yaparak enstitü aleyhine bir şikayet dilekçesi düzenler ama köylüye dilekçenin altına parmak bastırmakta güçlük çeker... Kara Derviş Cumadan sonra camide hutbeye çıkıp vaaz verir... “Esdüdü gavurluğu kondu konacak toprağımıza... Oğlan kız bir dөşekte yatıp kalkacak kızılbaş-komonist töresince... Uğursuzluktur! Deniz gibi köpürüp akan Kızılırmağımızın suyu çekilir. Pınara yuğunağa, tarlaya, değirmene gidemez kendi başlarına kızlarımız, karılarımız, baştan çıkar tümü... Düzen bozulur ki ne kadar... Bu esdüdü bize yarar iş değil. Hey din kardaşlarım, gelin birikin, yazı bilen imzasını atsın, mührü olan mührünü bassın, olmayan parmağını... Nah ben bastım, nah Zeynel ağamız da basacak! (Tahir, 1976, s. 52-53)

Böylece enstitü ile köydeki sosyal yapı arasındaki çatışma başlamış olur. Sosyal yapıda bir değişime yol açacak, sosyal yapıda bir değişimi zorlayacak olan enstitülerle köydeki geleneksel sosyal grupların mücadelesi toplumsal açıdan da bir iktidar mücadelesine dönüşecektir.

3. EKONOMİK BOYUT

Köyün sosyal ve siyasal yapısında hâkim karakter olarak karşımıza çıkan Zeynel ağa, gençliğinde hırsızdır; tavuk, ördek, hindi gibi başkalarına ait hayvanları çalmaktadır. Seferberlikte askere alınır... Askerlikte de jöntürklerin arasına karışır... Daha sonra avcı taburları arasına karışarak jöntürklerle savaşı... Hareket Ordusunun geldiğini duyunca Rufai dervişi kılığında Tosya’ya kaçar.. Bir süre tütün kaçakçılığı yapar... Daha sonra hapse girer ama Cumhuriyetle birlikte kendini rüşvetle Kuvayi Milliyeci gösterip kurtulur... Sonra Halk partisine girer, Serbes Fırka kurulunca ona geçer, kapanınca yine Halk Partisine döner...(Tahir, 1976, s. 114-117). Esrar içinde Zeynel Ağa ile Kara Derviş ortaktır. Para Zeynel Ağadan, ekip korumak, biçip kaldırmak, kötüsü gelirse, hapisdamına girmek Deli Dervişin üstünedir (Tahir, 1976, s. 306). Yani çıkarı için yapmayacağı şey olmayan bir ekonomik karakterdir aynı zamanda Zeynel ağa.

Kasabadaki temel ekonomik aktör ise esnaftır. Esnaftan Emin Atabey, başında kara takke ileri geri sallanarak Kur’an okur dükkanında; ‘Cumhuriyetimize karşı boynumuz incedir bizim.. (Tahir, 1976, s. 76), der ama kendi çıkarları her şeyin üzerindedir. Aynı yaklaşım Hacı Zekeriya’da söz konusudur. O da ‘Ya biz burada neciyiz? Ankara gibi yerden gelip ve de toprağımıza esdüdü kurmaya bulaşp... Böyle bir iyiliği yarın ahrette, biz nasıl öderiz?... (Tahir, 1976, s. 131), der. Hükümetin yanında olduğunu gösterir. Çünkü esnaf bilir ki hükümetlerin savaşta tüccar malına el koyması kanundur (Tahir, 1976, s. 113). Esnafın kendi çıkarına düşkünlüğü dindarlığı ile birlikte verilmektedir romanda, yine kasaba eşrafının bu davranış biçimi devlet ve millet aleyhine bir davranış biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Kasabadaki din

adamını temsil eden Cinci Nezir de hırsızlıktan ve deli bir kızın ırzına geçmekten Çankırı mahpusunda yatmıştır.

Köylülerin çocuklarını enstitüye göndermek istememesinin nedenlerinden biri de ekonomiktir; köylüler ‘Baba ocağını yakacakken, tarlalarımın başında, ortakçılarımın üstünde, alıcı kuş gibi dolanacakken... Sana mı kaldı, Osmanlının esdüdü mektebini şenletmek? Yiter gider, köylü kısmı, Osmanlının esdüdü okulunda...(Tahir, 1976, s. 174), demektedir.

Köy ekonomik-sosyal bakımdan şehre hiç benzemeyen bir ünedir. Enstitülere çocuk buradan alınıp burası için hazırlanmaktadır. Geçimleri de ayrı yasalara bağlanmaktadır. Önce köylerin yaşama ve geçim özellikleri incelenmiştir. Köylülerin çoğunun geçim anlayışı ölçüsü: Bir ev, çalışacak tarla, çalışması için gerekli araçlar, öncelikle çift hayvanıdır. Bunlar köy öğretmene sağlanacaktır. Verilecek yirmi lira aylıkla köyde tutacağı geçim çizgisini kasabada, hele büyük şehirde kesinlikle bulamayacaktır. Bu yüzden köyü bırakıp gidemeyecektir. Kaldı ki, yirmi yıl da mecburi hizmet vardır. 1912 İlköğretim Kanunu encümen mazbatasında “Bizim ilköğretime elde etmek istediğimiz amaç, en çok pratik okumuş, yerinde kalan köylü millet yetiştirmektir,” diye yazmaktadır. Bu mazbatanın yazarı o zaman da milletvekili olan Yunus Nadi beydir. 1912’de konulan amaç hiç değiştirilmemiştir (Tahir, 1976, s. 26-27-28).

İlköğretim müfettişi Şefik Ertem ve Keşiş Düzü’nde yapılmakta olan köy enstitüsünün müdürü Halim Akın’ın enstitülerle ilgili anlayış ve değerlendirme farklılığı romanda şu şekilde verilmektedir:

Şefik Ertem – Bütün köyleri hep bir, hep aynı şartlar içinde yaşıyor saymak kaytarmaktır. Böyle bir saçmalığı galiba ancak maarifçiler yutuyor. Köyler, aynı yaşama, üretim şartları içinde olmadıklarından, aynı gelişim çizgisinde de değillerdir. Nahiyeden büyük, gelişmiş köyler olduğu gibi, yaşama şartlarını yitirmiş, dağılmaya mahkum köyler de vardır (...) Bu sebeple okullar köyden köye değişmek zorundadır. Biz her köy okulunu ayrı düşünmek zorundayız. Yoksa, yaşamanın dışında, cansız müesseseler kurmuş oluruz. Şunu hiç aklımızdan çıkarmayalım ki, hiçbir milleti, sadece ilkokullarla öğretmenler kurtaramamıştır, şehirde olsun, köyde olsun, ilkokullar, neyse odurlar. Bizim parlak laflarımızla bunlar değişmez (...) Bir sorum var Halimcim! Bunca yıl esdüdücülük ardındasın, bakalım, çocukların da, köyün de, gerçekten değiştirilmek istendiğine inanıyor musun? (Tahir, 1976, s. 160-161)

Halim Akın - Ne demek? Karagöz mü oynatıyoruz Şefik?

Şefik Ertem - ‘Onların karakterlerini bozmayacak müesseselerde yetiştirecek’ diyor sizin kara kaplı kitap... ‘Değiştirmek kesinlikle söz konusu değil’ bundan daha açıkçası olur mu?.. (...) Evet, köyün değişmesi düşünülmeyen gibi, çocukları değiştirmek de hiç düşünülmüyor aslında (...) Yarım yırtık okuttuğumuz çocuklardan, biraz dülgerlik, kaba demircilik, biraz nalbantlık, biraz duvarcılık, önemlice rençberlik istiyoruz! Köyün bunlarla kalkınamayacağını bilirsin sen de benim kadar! Köyü ancak kendi kendine yeterliğe zorlar bu... Sanki bin yıldır Anadolu köyü başka bir şey yapıyormuş gibi... Araçlarda bu kadar gelenekçi olduğumuz halde, öğretmen yetiştirmekte bu kadar devrimci oluvermemiz seni hiç mi düşündürmüyor? (Tahir, 1976, s. 161-163)

Şefik Ertem, köylerdeki değişimin köy enstitüleri üzerinden değil yapısal değişiklikler üzerinden gerçekleşebileceğine de şöyle işaret etmektedir: Niçin çok çalışsın, neden biriktirsin? Allahın malı olan topraklarda uğraşıyor binlerce yıldır, kiracı olarak... Ne demiş Frenk atasözü? ‘Toprağın varsa savaşın var’ demiş... Toprağı yok ki savaşı olsun...(Tahir, 1976, s. 392).

SONUÇ

Köy Enstitülerinin kurulmasına ilişkin yasa tasarısı, 17 Nisan 1940’da TBMM’ye sunuldu. Yasaya göre, beş sınıflı köy okulunu bitiren sağlıklı ve yetenekli çocuklar seçilecek ve okullara kabul edileceklerdi. Bu okulları (enstitüleri) bitirip görevlerine atanmaların mecburi hizmet yılları yirmi yıl olacaktı.

Enstitülerin kurulma sürecini ve toplumsal karşılığını Kemal Tahir Bozkırdaki Çekirdek isimli romanında değişik boyutlarıyla ele aldı. Köy enstitüleri işlevselliği açısından sıradan bir eğitim kurumu

olarak algılanmamaktaydı. Aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal değişim, modernleşme sürecine katkı yapacak, toplumsal yapısında önemli değişikliklere yol açacak bir kurum olarak da görülmekteydi. Enstitülerin sosyal/siyasal/ekonomik boyutları söz konusu olmuştur. Enstitüler/enstitülüler kırsal kesimdeki ağa/eşraf/din adamı/köylü toplumsal tabakalaşmasını rejimin belirlediği yöndeki değişime direnç noktası olmaktan çıkaracak, ekonomik alan üzerinden güç birikiminin oluşmasını engelleyecek bir işleve de sahip olacaktı. Köy Enstitüleri, siyasal olarak Tek Parti rejimi kuruluşlarından biriydi. Köy enstitülerinden mezun olanlar rejimin köylerdeki gözü, kulağı, eli olarak düşünülmekteydi.

Uluslararası ilişkilerdeki köklü değişimler ve Türkiye'nin iç dinamiklerinde başat rol oynayan toplumsal kesimlerin talepleri karşısında enstitüler varoluş gerekçelerinin zeminini kaybetmeye başladı. 1946'dan başlayarak adım adım bu sistemi kaldırmaya yönelik adımlar atıldı. 1954'teki 6234 sayılı kanunla, "Köy Enstitüleri" bütünüyle öğretmen okullarına dönüştürülerek kapatıldı.

Şefik Ertem, Emine'e ile konuşurken... Bozkırda elbet var çekirdek ama, yaşama kanunları başka... Bütün sağlam çekirdeklerin şaşmaz kanunu yeşermektir; çünkü yeşermese çürür. Oysa bozkırdaki bizim çekirdeğin sağlamlılığı yeşermemeye doğrudur. Çünkü bin yıldır denemiş; ama yeşermesini önlemek için pusuda bekleyen güçler var. Bu güçler akıl almaz bir kıyıcılıkla en umutlu filizleri hemen ezer, tomurcuklanmaya yeltenen bütün kökleri acımasızca söker. Çünkü onun da varoluşu rahat yaşaması, bozkırdaki çekirdeğin yeşerip serpilmemesine bağlıdır....(Tahir, 1976, s. 392), der.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1989). *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1988'e*. Ankara. A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 35-36, 267-282
- Güvercin, H. C. ve Aksu, M. ve Arda B. (2004). Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi. *A. Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası*, Cilt 57, Sayı 2, ss. 97-103
- Kartal, S. (2008). Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, ss. 23-36
- Şeren, M. (1982). *Türkiye'de Köye Öğretmen Yetiştirme Köy Enstitüleri Sistemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisansı, A.Ü. Eğitim Enstitüsü
- Tahir, K. (1976). *Bozkırdaki Çekirdek*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 3. Basım.
- Türen, A. Ö. (2018). *Köy Enstitüsü Dosyası: Türk Rönesansı*. İstanbul: Destek Yayınları.

Milliyetçilik, Devrimcilik Ve Çalışma Kavramları Üzerine 1961 Anayasası Yapım Sürecindeki Tartışmalar

Discussions on Nationalism, Revolutionism And Work Concepts During The Construction Process Of The 1961 Constitution

Doç. Dr. Ensar YILMAZ¹

Pages: 154-160

Doi: 10.21733/ibad.581603

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ensaryilmaz24@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

One of the most important debates of Turkish political life since the proclamation of the Republic is on the characteristics of the republic. When it was decided to make a new constitution after the military intervention of 27 May 1960, it was stated that the Constituent Assembly (KM) was needed for this. KM was composed of the House of Representatives (TM) and the National Unity Committee (MBK). The items were first discussed in the TM, then handled in the MBK and finally finalized in KM. Article 2 of the Constitution first objected to criticism within the TM and then the MBK. Finally, after these discussions, the KM was discussed and decided by the Joint Constitutional Commission at the first session of the sixteenth merger of 26 th 1961. The absence of the concepts of “nationalism” and “revolutionism ede in Article 2 on the Qualities of the Republic was criticized by many speakers both in TM and MBK. The other criticism is that the terms “work” and “social justice bulunan in the article refer to or imply socialist ideology. There were also those who wanted to explain the question of secularism more clearly and clearly. In the discussions on Article 2 of the Constitution, the absence of the notion of ‘nationalism’ and ‘revolutionism özellikle was overcome with the phrase an based on the basic principles stated at the beginning’. Because the beginning of the Constitution was also included in the Constitution and there was a reference to ‘Turkish nationalism’ and “Atatürk revolutions”... These phrases were clearly included in the preface.

Keywords: Constitution, Nationalism, Revolutionism, Social Justice

GİRİŞ

27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesinden sonra yeni bir Anayasa'nın yapılmasına karar verildi. 28 Mayıs 1960'ta gazetelerde yer alan Milli Birlik Komitesi (MBK) 'nin 13 nolu tebliğine göre de yeni anayasanın hazırlanması vazifesi Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki profesörlerden mürekkep yüksek bir ilim ve hukuk heyetine tevdi edilmişti.

İlim ve Hukuk Heyetinin hazırladığı anayasa tasarısının önsözünde bir Kurucu Meclis(KM)'e ihtiyaç duyulduğu ve bu Meclis'in derhal seçilmesi gerektiği hususları belirtilmişti. Bu arada basında da KM yolu ile bir Anayasa'nın yapılma zarureti üzerine yazılar görülmekteydi.

18 Eylül 1960'ta gazetelerde Devlet ve Hükümet Başkanı Gürsel'in KM ile ilgili açıklaması yer aldı. Devlet Başkanı Gürsel KM'nin 15 Aralık'ta teşekkül edeceğini açıkladı.

KM'nin teşekkülü için yürürlükte bulunan Anayasa'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi gerekiyordu. Geçici Anayasa'da KM'nin teşkiline engel olan husus "Türk milleti adına hâkimiyet hakkını sadece MBK kullanır," şeklindeydi. Yapılacak değişiklikle yasama yetkisinin KM ve MBK tarafından birlikte kullanılabilirdi açıklanacaktı. Ancak yürütme (icra) sadece Komite'ye ait olacaktı.

Devlet - Hükümet ve MBK Başkanı Gürsel, 31.10.1960 günü gelişmeleri göz önünde bulundurarak KM'nin teşkiline karar verdi. KM'nin tertip tarzı, vazife ve mesuliyetlerini tespit üzere Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu başkanlığında Ankara Üniversitesi'ne mensup beş profesörden müteşekkil bir "Bilim Heyeti"nin faaliyete geçmesini emretti. 157 sayılı kanun bu komisyonun 20 gün içerisinde hazırlayıp MBK'ya verdiği tasarı üzerinde çalışarak ortaya çıktı.

KM'nin teşkili ile ilgili 157 sayılı kanuna istinaden bir Temsilciler Meclisi (TM) oluşturulması gerekmektedir. Bunun için 38 maddelik bir "Temsilciler Meclisi Seçim Kanunu" çıkarıldı. Bu kanuna göre TM, illerden ve çeşitli kuruluşlardan seçilecek üyelerden oluşturulacaktı. Kanuna göre Devlet Başkanı 10 üye seçecek, MBK 18 üye seçecekti. Bakanlar Kurulu TM üyesi sayılacaktı. İller Temsilcileri 75, Siyasi partilerden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 49, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) 25 üye ile temsil edilecekti. Diğer teşekküller ve kurumlar için kanunla belirlenmiş üye sayısı ise şöyleydi: Barolar 6, Basın 12, Eski Muharıpler Birliği 2, Esnaf Teşekkülleri 6, Gençlik Temsilcisi 1, İşçi Sendikaları 6, Odalar Temsilcileri 10, Tarım Teşekkülleri 6, Üniversite 12, Yargı Organları 12. İllerden gelecek temsilciler için kanunun 5. maddesine göre; nüfusu 750.000'e kadar olan illerden 1; 750.001'den 1.250.000'e kadar olan illerden 2; 1.250.001'den 1.750.00'e kadar olan illerden 3; 1.750.001'den fazla olan illerden 4 il temsilcisi seçilecekti. Komite 23 üyeli iken Temsilciler Meclisi 278 üyeliydi. Bu durumda bir Komite üyesinin oyu yaklaşık 12 Temsilciler Meclisi üyesinin oyuna eşit gelmekteydi.

KM 6 Ocak 1961'de açıldı. TM ilk olarak kendi içinde Anayasa tasarısını oluşturmak üzere 20 kişiden oluşan bir komisyon kurdu. TM Anayasa Komisyonu 9.3.1961 tarihinde Anayasa Tasarısını gerekçeli olarak TM'ye sundu.

İlk müzakeresi TM'de yapılacak anayasa tasarısı son şeklini alınca MBK'ya sunulacaktı. Tasarı MBK'nın tasvibi ile kanunlaşacaktı. Ancak MBK tasarımı kabul etmeyecek olursa tekrar TM'de müzakere edilecekti. TM tasarısı üzerinde ısrar ederse MBK'dan 7 ve TM'den 7 üye birlikte toplanarak tasarımı beraber inceleyeceklerdi. Bundan sonra tasarı MBK ve TM'den teşekkül edecek birleşik oturuma götürülecek, burada 100 üzerinden yapılacak oylamada kabul veya red olunacaktı.

1. TM'DE 2. MADDENİN MÜZAKERELERİ

TM Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı Anayasa tasarısının ikinci maddesi 7. 4. 1961 tarihli oturumda ele alındı. Başkan Lütfi Akadlı önce maddeyi okuttu. Komisyon'un TM' ye sunduğu tasarının ikinci maddesi 'Cumhuriyetin nitelikleri' başlığı altında şöyledir:

Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve laiktir; insan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

Tasarının ikinci maddesi için Esat Çağa, İsmail İnan, Cevdet Aydın, Ahmet Oğuz, Yusuf Ziya Yücebilgin, Mehmet Altınsoy, Sadettin Tokbey, Abdülhadı Toplu, Hermine Kalüstyan, Cahid Zamangil, Mebrure Aksoley, Coşkun Kırca, Rauf Gökçen, Altan Öymen ve Mehmet Hazer söz aldılar (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 668).

Madde iki açıdan çok tartışıldı. Birincisi; maddede "milliyetçilik" ve "devrimcilik" kavramlarının olmaması birçok konuşmacı tarafından eleştirildi. İkincisi ise maddede bulunan "çalışma" ve "sosyal adalet" kavramlarının sosyalist ideolojiye gönderme yaptığı veya ima ettiği için eleştirisiydi.

Madde ile ilgili ilk sözü alan Esat Çağa ikinci maddenin "Türkiye Cumhuriyeti laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir" şeklinde düzeltilmesini teklif etti ve bu teklifinde iki noktayı hedef aldığını belirtti. "Birincisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğunun maddede tasrihi ve ikincisi 'insan hak ve hürriyetleri sosyal adalet çalışma ilkelerine dayanan' tarzında bir hal cümlesi ile yapılan bir tarif yerine tek bir kelime ve sıfatla 'sosyal' sıfatı ile yapılacak bir tavsifin ikamesi" Çağa, sosyal devlet vurgusu yaparken bunun sosyalist devlet olmadığını söyler (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 668-669-670).

Madde üzerinde söz alanlardan İsmail İnan konuşmasında milliyetçilik vurgusu yapmasına rağmen maddenin aynen kabul edilmesini ister (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 671). Madde üzerinde söz alanlardan Cevdet Aydın ise maddeyi, milliyetçilik ve devrimciliği kapsamamış olmasından dolayı eleştirir. Aynı zamanda çalışma sistemi ve sosyal adalet tabirleri üzerinde durur. Aydın'a göre, ülkemizde milliyetçilik ve devrimcilik birçok kimselerin zannettiği gibi 1924 Anayasasının getirmiş olduğu ilkeler değildir. 1,5 asra yaklaşan çok uzun bir tarihî ve siyasî oluşun neticesidir. Milliyetçilik ve devrimcilik Türk siyasi yapısının kimliği ve karakteri olmuştur. Maddenin 'Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve devrimlere bağlı bir Devlettir' şeklinde değiştirilmesini teklif eder (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 672- 673).

Madde üzerinde söz alanlardan Ahmet Oğuz, iki ana kavram üzerinde durmuştur. Biri, laik devlet; diğeri ise sosyal devlettir. Laiklik meselesinin daha açık ve net bir şekilde açıklanmasını ister. Sosyal devletin ekonomik vurgusunun değil de daha çok hukuk vurgusunun olması gerektiğini söyler (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 674- 675).

Madde üzerinde söz alan Yusuf Ziya Yücebilgin'nin konuşması şöyledir: "Burada; sosyal adalet mefhumu kâfi değildir. İkinci Dünya Harbi'nden sonra sosyal adalet mefhumu değiştirilmiş ve sosyal güvenlik mefhumu içinde mütalâa edilmiştir..." "Sosyal adalet kelimesiyle, sosyal güvenlik kelimeleri arasında bir fark vardır. Daha geniş bir tabir olan sosyal güvenlik tabirinin kullanılması daha yerinde olacaktır. Çünkü sosyal adalet daha ziyade fakirlerin hayat seviyesini ve yaşama tarzlarını takviye bakımından takip olunacak bir sistemdir. Halbuki sosyal güvenlik denince daha geniş bir anlayış mümkün olmaktadır. Burada zenginler de geleceği için fakirler kadar bir güvene sahip olacaklardır" (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 676- 677).

Madde ile ilgili söz alanlardan Sadettin Tokbey, milliyetçilik ile ilgili düşüncelerinde komisyonun tezatlar içerisinde olduğunu söyler. Başka Anayasalarda olmayan hükümlerin koyulduğunu, bunların ilmi olmasa da milli olduğunu söyler. Bu düşüncelerini de şöyle ifade eder: "Hem o kadar millîdir ki bizden bir parçadır buyurmuşlardı. Görüyorum ki tenkitler esnasında, dünya anayasalarına benzemiyor diyenlere; elbette benzemez, onlarda olmayan, ama bizi ifade eden hükümler koyduk. Bizden bir parça olan milliyetçiliği niçin koymadınız diyenlere, bu sefer de Garp devletleri anayasalarında bulunmadığı ifade edilmektedir." (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 680).

Madde ile ilgili söz alan Aldülhadi Toplu, maddede milliyetçilik ilkesinin geçmemesinden dolayı maddenin eksik kaldığını düşünür. Ona göre: “Nasyonal Sosyalist olarak mütalâa edilir,’ endişesi ise Atatürk milliyetçiliğini anlayamamak olur” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 1, s. 682).

Hermine Kalüstyan laiklik anlayışının sosyal boyutunun altını çizen bir konuşma yapar. Maddede demokratik vasıfla Cumhuriyet’in hürriyetçi ve sosyal vasıfları açıklıkla belirtilmiş olduğu halde, lâiklik prensibinin biraz müphem kaldığını düşünür ve bu hususu aydınlatmaya çalışır.

“Lâiklik din ve devlet işlerinin ayrılmasıdır. Bu genel tarif mantık bakımından iki hükmü kapsar;

1. Din devlet işlerine karışmaz.

2. Devlet dinî hak ve hürriyetleri korur.

“Bu hükümlerden birincisi; gerekçede gayet vazih ve hatta veciz olarak ifade edildiği halde, ikinci kısımda din fertlerin vicdanına terk edilmiştir. Halbuki arkadaşlarım, kanaatime göre din asla ferdi bir iş değildir. Din bir insanın yaratıcı bir kuvvet hakkındaki şahsî düşünceleri ve tasavvurları değildir. Din bir insanın, diğer insanlarla paylaştığı muayyen bir inanıştır. Bu bakımdan da mahiyeti itibariyle, toplumsal bir konudur. Hatta her dinin kendisine göre mabetleri, ayinleri ve törenleri vardır. Bu itibarla da bir teşkilat konusudur. Bu bakımdan gerekçenin bu noktasında dinî toplumların tarif edilmesini zarurî görmekteyim” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 2, s. 683).

Madde ile ilgili söz alan Cahit Zamangil, maddenin en sade şekilde yazılmasının uygun olacağı kanaatindedir. Madde ile ilgili şöyle demektedir: “İktisadî nizam yalnız, çalışma ilkesi ile ulaşılması, yetişilmesi gereken, hedef sayılan, sosyal adalet ülküsünden ibaret değildir. İktisadî düzenin dayandığı direklerden birisi, haklı olarak, çalışmak ise, ötekisi de mülkiyet hakkıdır...” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 2, s. 684).

“Bu Anayasa, mülkiyet hakkını tanımaktadır. Elbette ki bunu, hudutları içinde tanımakta ve korumaktadır. Bununla beraber, mademki 2’nci madde iktisadî nizamın bazı unsurlarını söylemiş ve öteki unsurlarını söylememiştir, bu bir boşluktur” der ve en sade ifadesiyle şöyle olacağını söyler: “Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti insan hak ve hürriyetlerine bağlı, demokratik ve lâik bir devlettir” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 2, s. 684- 686).

Bir başka kadın üye olan Mebrure Aksoley daha farklı bir açıdan meseleye yaklaşır. Aksoley’in konuşması şöyledir: “gönül arzu ederdi ki bizden sonra gelecek olan kuşaklar, bu Anayasayı açtıkları zaman orada; Cumhuriyetimizin kurucusu, devrimlerimizin mimarı Yüce Atatürk’ün, manevî havasını bol bol teneffüs edebilsinler.

“Meclisinizin devrimci bir kadın üyesi olarak, ben şuna inanıyorum ki; devrimlerimizin muhafaza edilmesi şarttır. Devrimlerimizin, ilkelerimiz arasına alınarak, tıpkı eski Anayasanın 2’nci maddesinde olduğu gibi, bugün düzenlemekte olduğumuz yeni Anayasanın 2’nci maddesine konması zaruridir” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 2, s. 686- 687).

Madde ile ilgili söz alanlardan Coşkun Kırca sosyal adalet ve çalışma kelimelerinin tasarıda yer almasını ister. Kırca’nın madde ile ilgili konuşması şöyledir: “Aile mefhumu bütün vatandaşları kapsayan bir mefhumdur. Mülkiyet için de bu böyledir. Çalışma ve sözleşme hürriyeti de aynı mahiyettedir (...) Sosyal adalet terimi, sosyal hak ve ödevleri kapsayan, ancak başka hususları da içine alan daha geniş bir terimdir” (TMTD, C:2, B:40, O:2, s. 687-693).

Madde ile ilgili söz alanlardan Rauf Gökçen, maddeyi önemli gördüğü bir boşluk yönünden ele alır. Milliyetçilik ilkesinin kaldırılmasının mümkün olmadığını düşünür. Gökçen meseleye dair şöyle konuşur: “Milliyetçilik ilkesi, Atatürkümüz’ün yadigarı olan devrimlerimizin en önemlisidir. Ümmetçiliği terk edişimizi, hudutlarımız dışında herhangi bir emel beslemediğimizi ifade eden en veciz bir terimdir” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 2, s. 693- 697).

Madde ile ilgili söz alanlardan Altan Öymen ise maddenin olduğu gibi kalmasını istediğini belirtir. Öymen meseleyle ilgili şöyle der: “İkinci maddeye çalışma kelimesinin ilavesi son derece yerinde

olmuştur. Milliyetçilik, memleketçilik, devrimcilik ve diğer ilave teklifleri daha sonraki maddelere ayrı ifadeler olarak geçirilebilir (TMTD, C: 2, B: 40, O: 3, s. 698-699).

Anayasa Komisyonu Sözcüsü Muammer Aksoy devrimlere bağlı olduklarını ve bunun laiklikte de ifadesinin bulunduğunu söyler. Aksoy, maddeye milliyetçilik, sosyal devlet, demokratik tabirlerinin olması isteklerini olumlu karşılar. Fakat ‘İnsan haklarına bağlı, demokratik’ tabirlerini kullandıktan sonra, aynı maddeye bir de ‘Hukuk Devleti’ tabirinin konması konusunda tereddütdedir. Aynı zamanda madde ile ilgili şöyle der: “ ‘Çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır’ şeklindeki biraz uzun tabir yerine, yine aynı manaya gelen, ‘sosyal’ kelimesi alınacak olursa, ayrıca ‘mülkiyet esası’ nı zikretmeye lüzum olmasa gerekir” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 3, s. 700).

2’nci maddeyle ilgili 25 takrir verilir ve uzlaşma sağlanamadığı için yeniden tanzim edilmek üzere komisyona iade edilir. Enver Kırker, Mehmet Altınsoy ve Hermine Kalüstyan’ın sunduğu takrirler farklılık arz etmektedir. Enver Kırker sunduğu takrirdede 2’nci maddede aslı Türkçe olmayan ‘lâiktir’ kelimesinin yerine tarif ve hududunu tayin için aşağıdaki şekilde kabul edilmesini ister: “Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti demokratik, dine karşı tarafsızdır” (TMTD, C: 2, B: 40, O: 3, s. 702).

Mehmet Altınsoy ise “Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti, Demokratik, hürriyet ve adalet ilkelerine dayanır” teklifinde bulunur (TMTD, C: 2, B: 40, O: 3, s. 702).

Görüldüğü gibi Altınsoy ve Kırker’in tekliflerinde laiklik ibaresi tümünden kaldırılmış hürriyet, adalet ve tarafsızlık kavramlarına yer verilmiştir.

Hermine Kalüstyan ise “Şifahen arz ettiğim sebeplerden dolayı, Anayasanın 2’nci maddesinin gerekçesinin 2’nci fıkrasında ‘dini topluluk’ların tarif edilmesini ve ‘Devlet bu dini toplulukların meşru hak ve hürriyetlerini korur’ ibaresinin kaydını arz ve teklif ederim” der (TMTD, C: 2, B: 40, O: 3, s. 702-703).

2. MBK’DA 2. MADDENİN MÜZAKERELERİ

MBK, Anayasa Komisyonu’nun hazırladığı Anayasa tasarısının ikinci maddesi 9. 5. 1961 tarihli seksen birinci birleşimin birinci oturumunda ele alındı. Başkan Cemal Madanoğlu maddeyi okuttu. Komisyonun MBK’ ya sunduğu tasarının ikinci maddesi ‘Cumhuriyetin nitelikleri’ başlığı altında şöyledir:

Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına dayanan, milli, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Madde ile ilgili Suphi Karaman, Kadri Kaplan, Sami Küçük, Ahmet Yıldız, Mehmet Özgüneş, Haydar Tunçkanat, Mucip Ataklı, Suphi Gürsoytrak, Refet Aksoyoğlu, Mehmet Şükran Özkaya, Vehbi Ersü, Kamil Karavelioğlu, Emanullah Çelebi ve Sezai Okan söz aldılar (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s.7). Madde ile ilgili ilk sözü alan Suphi Karaman ‘milliyetçilik’ kelimesinin tartışmasız bir şekilde maddeye alınmasını ister (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s.7-8).

Kadri Kaplan maddeye, ‘Türkiye milliyetçiliğe dayanan, demokratik sosyal hukuk Devletidir’ cümlesinin alınmasını ister (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s.8).

Sami Küçük de milliyetçilik kelimesinin ilavesi fikrine katılır. Aynı zamanda ‘devrimci’ kelimesinin de ilavesini ister (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s.8).

Mehmet Özgüneş maddeyle ilgili şöyle der: “Atatürk’ün inkılapları iki esasa ayrılır: Biri Batıcılık, diğeri milliyetçilik. Milliyetçiliği kaldırın, Atatürk yarım kalır. Devrimciliği kaldırın Atatürk yine yarım kalır. Anayasadan milliyetçilik umdesini çıkarmak demek Atatürk’ün sağ kolunu kesmek demektir” (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s.8-9). Haydar Tunçkanat maddenin Komisyona teklif edilen hali ile kalmasını istediğini söyler (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s. 9).

Mucip Ataklı, milliyetçiliğin Anayasaya girmekle olmayacağını, millete aşlamakla olacağını söyler. Bu sebeple de milliyetçilik tabirinin Anayasaya girmesine taraftar değildir. Ataklı' ya göre şayet girecekse tadil edilerek girmesi lazımdır (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s. 10).Suphi Gürsoytrak 'milliyetçilik' ve 'devrimcilik' kelimelerinin gerekli olduğunu söyler (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s. 10).

Kadri Kaplan, Sami Küçük, Ahmet Yıldız, Mehmet Özgüneş ve Suphi Gürsoytrak milliyetçilik kelimesinin girmesini teklif ediyorlar. Sami Küçük, Mehmet Özgüneş, Suphi Gürsoytrak, Ahmet Yıldız, 'milliyetçilik' ten başka 'devrimcilik' umdesinin de maddeye ilavesini teklif ediyorlar. Ayrıca Suphi Karaman 'milli' kelimesinin kalkmasını istedi. (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s. 11).

'Milliyetçilik' kelimesinin maddeye alınması oylanır ve kabul edilir. Oylamaya sunulan diğer bir kelime olan 'devrimcilik' ise kabul edilmemiştir (MBKGKT, C: 6, B: 81, O: 1, s. 13).

Madde ile ilgili müzakereler, seksen yedinci birleşim birinci oturumda devam eder. Komisyon takriri müzakere istediğinde bulunur. Sami Küçük de madde ile ilgili meselenin "milliyetçilik" kelimesinin maddeye ilavesinden ibaret olduğunu söyler ve neden Komisyonun takriri müzakere isteğinde bulunduğunu anlamaya çalışır. Buna karşılık Haydar Tunçkanat maddenin olduğu gibi kalmasına ve ayrıca "Türklük şuru" kısmının başlangıca girmesine karar verdiklerini söyler (MBKGKT, C: 6, B: 87, O: 1, s. 3-4).

Madde ile ilgili söz alan Ahmet Yıldız bu madde ile ilgili müzakerelerin yapıldığını, bunun doğrultusunda "milliyetçilik" kelimesinin kabul edildiğini ve tekrardan müzakereye gerek olmadığını söyler (MBKGKT, C: 6, B: 87, O: 1, s. 4).

Komisyon Sözcüsü Kamil Karavelioğlu, milliyetçilik prensibinin bir Anayasa prensibi olmadığını ve modern Anayasada ilkel kalacağını söyler. Karavelioğlu, bu nedenlerden dolayı "milliyetçilik" kelimesinin maddeye alınmasının gerek olmadığını düşündüklerini söyler. Ayrıca milliyetçiliğin birleştirici, bütünlüyci bir unsur olarak değil ayırıcı bir unsur olarak görüldüğünden bahseder (MBKGKT, C: 6, B: 87, O: 1, s. 4).

Ahmet Yıldız gibi Cemal Gürsel, Suphi Karaman, Sami Küçük, Mehmet Özgüneş ve Muzaffer Yurdakuler de "milliyetçilik" kelimesinin maddede kalmasından yanadır (MBKGKT, C: 6, B: 87, O: 1, s. 5-6). Emanullah Çelebi ve Vehbi Ersü "milliyetçilik" kelimesiyle ilgili meselede Komisyonun fikirlerine katılır (MBKGKT, C: 6, B: 87, O: 1, s. 8-9).

Müzakerelerin ardından "milliyetçilik" kelimesinin maddeye alınıp alınmaması oylamaya sunulur ve çoğunluğun oyuyla kabul edilir (MBKGKT, C: 6, B: 87, O: 1, s. 10).

3. KM'DE 2. MADDENİN MÜZAKERELERİ

KM, Karma Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı Anayasa tasarısının ikinci maddesi 26. 5. 1961 tarihli on dördüncü birleşimin birinci oturumunda ele alındı. Başkan Kazım Orbay ikinci maddeyi okuttu. Komisyonun KM' ye sunduğu tasarının ikinci maddesi 'Cumhuriyetin nitelikleri' başlığı altında şöyledir:

Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Madde ile ilgili Karma Komisyon adına Turhan Feyzioğlu söz aldı. Feyzioğlu, maddenin ikinci satırındaki, 'milli' kelimesinden sonra bir virgül konulacağını, bunu bir baskı hatası olduğunu ve düzeltileceğini söyledi (KMTD, C: 2, B: 14, O: 1, s.92).

KM Anayasasının tümüyle ilgili oylaması ise 27 Mayıs 1961 Cumartesi günü on beşinci birleşim, birinci oturumunda yapılarak 1961 Anayasası kabul edildi. Oylamaya katılan 262 üyeden 260 üye kabul oyu, 2 üye çekimser oy kullandı. (KMTD, C: 2, B: 15, O: 1, s. 109).

SONUÇ

Cumhuriyetin Nitelikleri ile ilgili 2. maddede “milliyetçilik” ve “devrimcilik” kavramlarının olmaması birçok konuşmacı tarafından hem TM’de hem MBK’da eleştirildi. Diğer eleştiri konusu ise maddede bulunan “çalışma” ve “sosyal adalet” kavramlarının sosyalist ideolojiye gönderme yaptığı veya ima ettiğiydi. Ayrıca laiklik meselesinin de daha açık ve net bir şekilde açıklanmasını isteyenler oldu.

Anayasa’nın 2. Maddesi ile ilgili yapılan tartışmalarda, özellikle ‘milliyetçilik’ ve ‘devrimcilik’ kavramlarına yer verilmemesi ‘başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan’ ibaresiyle aşılmıştı. Çünkü Anayasanın başlangıç (dibace) kısmı da Anayasaya dahildi ve bu kısımda ‘Türk milliyetçiliği’ne ve ‘Atatürk devrimlerine’ atıf vardı. Bu ibareler dibacede açıkça yer almıştı.

KAYNAKÇA

TMTD (Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi), C (Cilt): 2, B (Birleşim): 40, O (Oturum): 1, s. 668-684

TMTD, C: 2, B: 40, O: 2, s. 684- 698

TMTD, C: 2, B: 40, O: 3, s. 698-703

MBKGGKT (Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Tutanakları), C: 6, B: 81, O: 1, s.7-10

KMTD (Kurucu Meclis Tutanak Dergisi), C: 2, B: 14, O: 1, s.92-109

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi Investigation Of Community Service Practices In The Context of Various Variable

Dr. Öğr. Ü. M. Said DOĞRU^{1*}
İbrahim DEMİRBAŞ²

Pages: 161-166

Doi: 10.21733/ibad.581295

¹ Kastamonu University, TURKEY,
msaid.dogru@yahoo.com

² Kastamonu University, TURKEY,
idemirbas@kastamonu.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the course of community service practices in the context of various variable. This research is a descriptive study using quantitative data to determine the perceptions of community service applications of prospective teachers studying in class, science, preschool and social studies education departments. The research was carried out on 130 prospective teachers of 3rd grade in the education faculties of class, science, pre-school and social studies education in a faculty of education of a public university. In the research, a 5-point Likert-type measuring tool developed by Sönmez (2010) was used as data collection tool. Options in the measurement tool are “Strongly Disagree”, Disagree”, Undecided”, Agree” and “Strongly Agree”. Frequency, percentage, independent groups t-test and one-way analysis of variance were used for statistical analysis. As a result of the research, it was determined that there was a statistically significant difference between female teachers' perceptions of THU course and gender variable in favor of female students. It was found that there was no statistically significant difference between pre-service teachers' departments. There was no statistically significant difference between the pre-service teachers' perceptions and their ages. It was determined that the general perception score ($\bar{X}= 3.58$) of the prospective teachers about the THU course was high.

Keywords: Community service practices, perception, prospective teachers.

GİRİŞ

Eğitim, toplumsal yaşama henüz hazır olmayanlar için bilgi, hüner ve beceri kazanmaya ilişkin uygulanan faaliyetlerin tamamıdır (Seyyar ve Genç, 2010). Bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerler okullardır. Okullar, öğrencileri eğitim açısından ve ahlaki olarak yetişmesini sağlayan kurumlardır (Kaur, 2015). Ülkemizde ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim seviyesinde okullar ve kurumlar bulunmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının toplumsal yaşam için insan gücü yetiştirmek, toplumun genel kültür seviyesini arttırmak, güzel sanatların gelişmesini sağlamak, teknoloji üretmek ve geliştirmek, araştırma yürütmek, sonuçlarını toplumla ve bilim dünyasıyla paylaşmak, bilgi üretmek, yaymak ve öğretmek ve sorunlara çözümler üretmek gibi amaç ve işlevleri bulunmaktadır (Okçabol, 2007). Bu kurumlar içerisinde bulunan öğretmen yetiştiren eğitim fakülteleri toplumların gelişmesinde ayrı bir öneme sahiptir. Bu sebeple öğretmen yetiştiren kurumlar olarak eğitim fakülteleri, bu sahada sadece çağımızdaki gelişmelerin takipçisi değil, kendi tecrübeleriyle onların etkileyicisi olmalı; sorunlarını devam ettiren veya toplayan kurumlar olmamalı ve kendini sürekli olarak geliştirebilen bir yönetim anlayışına sahip olmalıdır. Eğitim fakültelerinde eğitim alacak öğretmenlerin çağın gereklerine cevap verecek özellikte olması gerekmektedir (Baskan, 2001). Bu bağlamda 2006 yılından itibaren, Türkiye’de eğitim fakültelerinin programlarında THU dersine yer verilmiştir. Bu dersle, öğretmen adaylarının, toplumsal sorumluluk bilinci kazanmaları ve bu doğrultuda toplumsal sorunlara çözüm önerileri getirme ve bu çözüm önerilerini uygulamaya aktarma becerileri kazanmaları öngörülmektedir. Vatandaşlık sorumluluğunun oluşmasına da yardım eden bu dersle, hem yükseköğretimin topluma hizmet sunma amacının gerçekleştirilmesine hem de üniversite-toplum işbirliğinin geliştirilmesine katkı sağlandığı belirtilmektedir (Akçatepe, 2013).

THU dersi ile öğretmen adaylarının toplumsallaşması ve içerisinde yaşadığı toplumun sorun ve ihtiyaçlarına duyarlı, sosyal sorumluluk bilincine sahip, kendine güvenen ve yüksek farkındalık sahibi birer birey olmaları hedeflenmektedir (Coşkun, 2009). Eğitim fakülteleri için, geleceğin yeni nesillerini eğitecek öğretmenlerin sosyal hayatla kaynaşmaları ve topluma hizmet uygulamaları dersi bağlamında bazı özellikler edinmeleri çok önemlidir. Öğretmen adayları topluma hizmet uygulamaları dersi yoluyla zorluklarla mücadele edebilen, bağımsız düşünen, özgüveni yüksek ve problem çözme becerisi edinmiş olarak yetişeceklerdir (Gökçe, 2011).

Öğretmen adaylarının THU dersi kapsamında aşağıdaki maddeler hedeflenmektedir. Bu hedefler şu şekildedir:

- Bireyleri iyi bir şekilde yetiştirmek,
- Özgüveni yüksek işi zevkle yapan mesleki ve eğitsel başarıyı amaç edinen,
- Kişilerin hayatlarına yönelik ayrıntılı bilgiye sahip olan,
- Mesleki ortamlarda esnek olabilen,

-Zihnindeki bilgiyi değerlendirebilen ve farklı görüşleri sentezleyebilen bireyleri eğitme olarak ifade edilebilir (Dunkin, 1996, Duesterberg, 1998, Warbuton ve Oppenheimer, 2000, Butcher vd., 2003; NSLC, 2009, aktaran Elma Kesten, Kiroğlu, Uzun ve Dicle, 2010).

İlgili alanyazın incelendiğinde; Aydın ve Dilmaç, (2018) çalışmasında öğretmen adaylarının THU dersiyle sosyal duyarlılık, farkındalık, insan ilişkilerinde rahatlık ve sorumluluk kazandıklarını ifade etmişlerdir. Çetinkaya, (2018) araştırmasında öğretmen adaylarının THU’nun sosyal beceriler ve öz yeterlilik inançlarına olumlu katkıları olduğunu tespit etmiştir. Boran ve Karakuş, (2017) öğretmen adaylarının THU dersiyle birlikte toplumu daha yakından tanıyıp, toplumla bütünleşme, farklı kurum/kuruluşları tanıma ve işbirliği yapma, öğretmenlik mesleğinin duygusal boyutunu ve maneviyatını tatma, özgüven gelişimine ve sosyalleşmeye katkıda bulunma gibi dersin temel amaçlarına ulaşıldığını tespit etmiştir. Yılmaz ve Arslan, (2016) araştırmasında öğretmen adaylarının THU dersine ilişkin algılarının yüksek olduğunu saptamıştır. Küçükoğlu, Ozan ve Taşgın, (2016) çalışmasında öğretmen adaylarının THU aşamasında birçok sosyal olgu ve olayla karşılaştıkları, topluma hizmet kapsamında farklı projeler ortaya koydukları, THU aşamasında kişisel niteliklerini daha çok fark ettikleri, uygulamalar sırasında birçok problemle yüzleştikleri, bunların üstesinden gelmek için farklı yöntemler kullandıkları ve de topluma hizmet uygulamalarını genellikle olumlu kazanımlar sağlayan bir deneyim olarak değerlendirdiklerini ifade etmiştir. Elma vd. (2010) çalışmasında öğretmen adaylarının THU dersine yönelik algılarının olumlu olduğu belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmada; Sınıf, Okulöncesi, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda eğitim alan öğretmen adaylarının THU dersine ilişkin algılarını incelemektir.

Çalışmanın amacı Temel Eğitim Bölümünde (Sınıf, Okulöncesi, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı) eğitim alan öğretmen adaylarının THU dersine ilişkin algılarını belirlemektir. Bu kapsamda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- 1) THU Dersine ilişkin öğretmen adaylarının algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 2) THU Dersine ilişkin öğretmen adaylarının algıları eğitim görülen anabilim dallarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 3) THU Dersine ilişkin öğretmen adaylarının toplam algıları nasıldır?

YÖNTEM

Tarama modelinin kullanıldığı çalışmanın evreni bir devlet üniversitesinde Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü (Fen Bilgisi, Sosyal, Sınıf ve Okulöncesi Anabilim Dalı) 3. sınıf öğretmen adaylarından meydana gelmektedir. Rastgele örnekleme seçilen örneklem 130 öğretmen adayından meydana gelmektedir.

Tablo 1: Fen Bilgisi, Sosyal, Sınıf ve Okulöncesi 3. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetleri

Cinsiyet	f	%
Erkek	58	44,6
Bayan	72	55,4
Toplam	130	100

Tablo 1'den görüldüğü üzere çalışmaya katılan adayların 58'i erkek, 72'si kızlardan meydana gelmektedir.

Tablo 2: Fen Bilgisi, Sosyal, Sınıf ve Okulöncesi 3. Sınıf Öğrencilerinin Anabilim Dalları

Bölüm	f	%
Sosyal bilgiler eğitimi	43	33,2
Okulöncesi eğitimi	28	21,5
Fen bilgisi eğitimi	36	27,7
Sınıf eğitimi	23	17,6
Toplam	130	100

Tablo 2'den de görüldüğü üzere adayların bilim dallarına göre dağılımı; Okulöncesi Eğitimi 28, Sınıf Eğitimi 23, Fen Bilgisi Eğitimi 36, Sosyal Bilgiler Eğitimi 43 öğrenciden meydana gelmektedir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak Sönmez'in (2010) geliştirdiği 5'li likert tipi ölçme aracı uygulanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı .973 olarak belirlenmiştir. Ölçekte bulunan seçenekler; "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum", "Kesinlikle Katılıyorum" yönündedir.

Madde sınırlılıkları:

Tamamen Katılıyorum	4,20-5,00
Katılıyorum	3,40-4,19
Kararsızım	2,60-3,39
Katılmıyorum	1,80-2,59
Hiç Katılmıyorum	1,00-1,79

Verilerin Analizi

Araştırmada ortaya çıkan verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığını ortaya koymak amacıyla Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri uygulanmıştır. Bu testlere göre p değeri .05' ten büyük olduğundan verilerin dağılımının normale uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Veriler analiz edilirken standart sapma, tek yönlü varyans analizi, aritmetik ortalama ve bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 3: Okulöncesi, Fen Bilgisi, Sosyal ve Sınıf 3. Sınıf Öğrencilerinin THU Dersine Yönelik Görüşlerinin Cinsiyete Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	ss	df	t	p
Erkek	58	62,42	13,24	128	2,517	007
Bayan	72	58,72	10,78			

Tablo 4: Öğretmen Adaylarının Topluma Hizmet Uygulama Dersine İlişkin Görüşlerinin Eğitim Gördükleri Anabilim Dallarına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	df	Kareler toplamı	F	P
Gruplar arası	1317.457	3	364.749	1.807	.207
Gruplar içi	32357.589	127	234.764		
Toplam	35191.247	128			

Tablo 4'e bakıldığında öğretmen adaylarının eğitim aldıkları bilim dalları ile THU dersine yönelik görüşleri ile arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir [$F(3,127) = 1.807; p>.05$].

Tablo 5: Okulöncesi, Fen Bilgisi, Sosyal ve Sınıf Eğitimi 3. Sınıf Öğrencilerinin THU Dersine İlişkin Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapması

	N	Min.puan	Max.puan	X	ss
Tüm Ölçek	130	1.00	5.00	3.58	0,92

Tablo 5'e bakıldığında okulöncesi, fen bilgisi, sosyal ve sınıf eğitimi 3. sınıf öğrencilerinin THU dersine ilişkin algıları 1.00 ile 5.00 arasında değişmektedir. Adayların algı puanlarının aritmetik ortalamasının 3.47 olduğu belirlenmiştir. Fen bilgisi, sosyal ve sınıf eğitimi 3. sınıf öğrencilerinin THU dersine ilişkin aldıkları toplam algı puanı (=3.58) algı seçeneklerinden "katılıyorum" seçeneği arasında bulunmaktadır. Buna göre, öğretmen adaylarının THU dersine ilişkin algılarının yüksek seviyede (katılıyorum=3,40-4,19 puan aralığı) olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmaya göre adayların cinsiyet değişkeni ile THU Dersine yönelik görüşleri arasında kız öğrenciler lehine anlamlı olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının eğitim aldıkları bilim dalları arasında ise anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının THU Dersine yönelik aldıkları toplam algı puanının (=3.58) algı seçeneklerinden "katılıyorum" seçeneği arasında bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının THU Dersine ilişkin toplam algı seviyelerinin yüksek seviyede ve olumlu olduğu ifade edilebilir.

Araştırmada bulunan sonuçlar farklı çalışmalarla karşılaştırıldığında benzerlikler ve farklılıklar görülmektedir. Çalışmada adayların cinsiyet değişkeni ile THU Dersine ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Yılmaz ve Arslan, (2016) ve Korkmaz, (2015) yaptığı çalışmasında

cinsiyete göre kız öğretmen adayları lehine anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Elma vd.'nin (2010) öğretmen adaylarının THU dersine ilişkin algıları isimli çalışmalarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğu ortaya konulmuştur. Bu sonuç çalışmadan elde edilen sonuçla benzerlik göstermektedir. Fakat Kartal, (2015) gerçekleştirdiği çalışmasında öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre ders uygulamasına katılma durumuna göre anlamlı farklılaşmanın olmadığını belirlenmiştir. Çalışmadan çıkan farklı bir sonuçta ise adayların THU dersine ilişkin algıları ile eğitim aldıkları bilim dalları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığıdır. Çalışmamıza benzer olarak Yılmaz ve Arslan, (2016) yaptığı çalışmasında öğretmen adaylarının eğitim aldıkları bilim dalları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur. Kartal'ın (2015) çalışmasında öğretmen adaylarının bölümlerine göre THU dersinin uygulamalarına katılma durumuna göre anlamlı farklılaşmanın olmadığı tespit etmiştir. Diğer taraftan araştırmamızdan farklı olarak Kurtaslan vd. (2012), Tilki (2011), Elma vd. (2010), Çoban, Kaşkaya ve Ağırbaş (2010) adayların THU dersine ilişkin bölüm, anabilim dalı değişkenine göre anlamlı farklılıkların olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmamızda adayların THU Dersine ilişkin toplam algı seviyelerinin yüksek ve olumlu seviyede olmasıdır. Bu durum daha önce yapılan araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Aydın ve Dilmaç (2018), Çetinkaya (2018), Boran ve Karakuş (2017), Küçüköğlü, Ozan ve Taşgın (2016), Yılmaz ve Arslan, (2016), Özdemir (2011), Yılmaz (2011), Gökçe (2011), Sönmez (2010), Çetin ve Sönmez (2009) gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda adayların THU Dersine ilişkin tutumlarının olumlu ve yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akçatepe, A.G. (2013). *Eğitim fakülteleri eğitim bölümleri bölümü akademisyenlerinin yükseköğretimin amaçlarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, Y. ve Dilmaç, O. (2018). Görsel sanatlar öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik görüşlerinin. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8(2), 276-296.
- Ayvacı, H. Ş. ve Akyıldız, S. (2009). Topluma hizmet uygulamaları dersinin bireye ve topluma kazandırdıkları ve toplumun beklentileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 184, 102-119.
- Baskan, G. (2001). Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirmede yeniden yapılanma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20, 16-25.
- Boran, M. ve Karakuş, F. (2017). Topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik öğretmen adayı görüşlerinin incelenmesi. *Erciyes Journal of Education*, 1(1), 22-41.
- Çetin, T. ve Sönmez, Ö. F. (2009). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin amaç ve içeriğine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(3), 851 – 875.
- Çoban, B. Kaşkaya, A. ve Ağırbaş, Ö. (2010). Sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin tutumlarının diğer bölümler ile karşılaştırılması (Erzincan Üniversitesi Örneği). *9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 20-22.
- Coşkun, H. (2009). *Topluma hizmet uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetinkaya, M. (2018). Topluma hizmet uygulamaları etkinliklerinin öğretmen adaylarının sosyal becerileri ve öz yeterlik inanç düzeylerine etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(3).
- Elma, C., Kesten, A., Kiroğlu, K., Uzun, E. M. ve Dicle, A. N. (2010). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(2), 231-252.

- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme (6. baskı)*. Ankara: Edge Akademi Yayınları.
- Gökçe, N. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 176-194.
- Kartal, M. (2015). *Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamalarına ilişkin algularının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi. Kafkas.
- Kaur, S. (2015). Moral values in education. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 20(3), 21-26.
- Korkmaz, S. (2015). *Prospective English language teachers' views on the implementation process and the outcomes of community service practices course*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Kurtaslan, Z., Barışeri, N. ve Sevinç, S.(2012). Güzel sanatlar bölümü öğrencilerinin topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik farkındalık düzeyleri. *E-journal New World Sciences Academy*, 7(4). 405-417.
- Küçüköğlü, A., Ozan, C. ve Taşgın, A. (2016). Topluma hizmet uygulamaları dersinde yansıtıcı günlükler. *İlköğretim Online*, 15(3).
- Okçabol, R. (2007). *Yükseköğretim sistemimiz*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özdemir, S. (2011). Eğitim fakültelerinde topluma hizmet uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelimler ve Sorunlar*, 3(15), 2217-2224.
- Özdemir, S. M., ve Tokcan, H. (2010). Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 41-61.
- Sönmez, Ö. F. (2010). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik görüşlerinin kazanım boyutunda değerlendirilmesi. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 2(2), 53-72.
- Tilki, F. (2011). *Beden eğitimi ve spor eğitimi alan öğrencilerin topluma hizmet uygulamaları dersini algılama düzeyleri (Sakarya ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yılmaz, K. (2011). Eğitim fakültelerinin sosyal sorumluluğu ve topluma hizmet uygulamaları dersi: Nitel bir araştırma. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 4(2), 86-108.
- Yılmaz, M. ve Arslan, Ş. (2016). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik algıları. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 598-607.

Spor Bilimleri Öğrencilerinin Agonist/Antagonist Kas Kuvvet Oranlarının Değerlendirilmesi Evaluation of Agonist / Antagonist Muscle Strength Ratio of Sports Science Students

Orkun AKKOÇ^{1*}

Pages: 167-172

Doi: 10.21733/ibad.580795

¹Istanbul-Cerrahpasa University,
TURKEY, orkunakkoc@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Agonist antagonist kas kuvvet oranı sportif performans, sportif yaralanma ve doğru hareket edebilme kabiliyeti için önemlidir. Sporcuların akut travmalar dışındaki sportif yaralanmalarının büyük bir bölümü kuvvet dengesizliğinden meydana gelmektedir. Bu çalışmanın amacı spor bilimleri fakültesinde okuyan öğrencilerin bazı kas gruplarında ki agonist/antagonist kuvvet oranlarının ortaya konmasıdır. Çalışma 30 sağlıklı kişi üzerinde yapılmıştır. Deneklerin yaş, boy, vücut ağırlığı ortalamaları ve standart sapmaları sıra ile; 20,04 ± 1,48, 169,92 ± 10,79, 65,32 ± 10,62'dir. Çalışma kapsamında deneklerin tanımlayıcı özelliklerinin yanında diz ekstansiyonu, diz fleksiyonu, göğüs itiş, göğüs çekiş, omuz itiş, omuz çekiş, kol fleksiyonu ve kol ekstansiyonu maksimum kuvvetleri ölçülmüştür. Deneklerin diz fleksiyon ortalaması ve std sapması 104,16±35,17, diz ekstansiyon ortalaması ve std sapması 116,4 ± 30,40, diz flek/eks ortalaması ve std sapması 0,88 ± 0,13, göğüs itiş ortalaması ve std sapması 66,38 ± 39,26, göğüs çekiş ortalaması ve std sapması 93,16 ± 34,12, göğüs itiş/çekiş ortalaması ve std sapması 0,66 ± 0,21, omuz itiş ortalaması ve std sapması 41,04 ± 13,15, omuz çekiş ortalaması ve std sapması 67,48 ± 31,57, omuz itiş/çekiş ortalaması ve std sapması 0,68 ± 0,20, dirsek fleksiyonu ortalaması ve std sapması 33,44 ± 19,11, dirsek ekstansiyonu ortalaması ve std sapması 34,95 ± 19,48, dirsek flek/eks ortalaması ve std sapması 0,95 ± 0,23 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak; diz ve dirsek bölgelerinde bulduğumuz sonuçlar literatür bilgisini desteklemekte ve sportif yaralanma için spor bilimleri fakültesi öğrencileri risk grubunda bulunmamıştır. Göğüs bölgesi ve omuz bölgesi itiş ve çekiş kuvvetleri literatürden farklı olarak çekiş kuvvetleri yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlara göre çekiş kuvvetlerinin daha fazla olduğu söylenebilir.

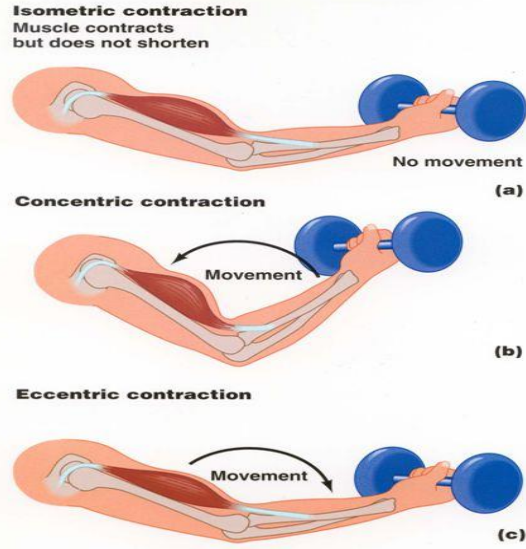
Anahtar kelimeler; kas kuvvet oranı agonist antagonist,

GİRİŞ

Kuvvet egzersizleri, kasta kuvvet - hacim artışı, spor yaralanmalarından korunma ve rehabilitasyon amacı ile kullanılan temel bir antrenman yöntemidir (ACSM, 2009; Kraemer ve Ratamess, 2004).

Types of Muscle contractions

- Isotonic –muscle shortens and movement occurs.
- Isometric- muscle does not shorten but tension increases.

Agonist antagonist kas kuvvet oranı sportif performans, sportif yaralanma ve doğru hareket edebilme kabiliyeti için önemlidir. Sporcuların akut travmalar dışındaki sportif yaralanmalarının büyük bir bölümü kuvvet dengesizliğinden meydana gelmektedir.

Eklemler	Kaslar	Kuvvet Oranı	KG Olarak Örnek
ayak bileği ic-dis eversiyon	tibialis antr. - peroneus	1/1	25-25
ayak bileği plantar- dorsi flex.	gastrocnemius soleus,- tibialis antr.	3/1	75-25
diz extasansiyon- flexion	quadriceps- hamstring	3/2	75-50
kalca extension- flexion	spinal erectors- ilipsoas gluteus maximus-rectur femoris hamstring-sartorius/tfl	1/1	25-25
omuz flexion-extension	anterior deltoid- trapezus,posterior deltoid	2/3	50-75
omuz internal-external rotation	subscapularis,supraspinatus latissimus dorsi, infraspinatus pectoralis majör,teres minör teres majör	3/2	75-50
el bileği flexion- extension	biceps - triceps	1/1	25-25
lumbar spine felxion- extension	abdominals- spinal erectors	1/1	25-25

Literatürde, farklı kas gruplarında ve farklı popülasyonlarda agonist/antagonist kas oranını değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca farklı spor branşlarında kas kuvvet asimetrisine bağlı yaralanma risk değerlendiren çalışmalarda vardır. Ancak, spor bilimleri öğrencilerinin kas kuvvet oranını değerlendiren çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı spor bilimleri fakültesinde okuyan öğrencilerin bazı kas gruplarında ki agonist/antagonist kuvvet oranlarının ortaya konmasıdır.

Yöntem

Etik kurul onayı alınmıştır. Çalışmamız prospektif dizayndır. Çalışma Nisan 2019 - Mayıs 2019 tarihleri arasında; 30 erkek ve kadın spor bilimleri fakültesi öğrencisi $20,04 \pm 1,48$ dahil edilmiştir. İncelenen olguların hepsi yapılacak testler sırasında fiziksel olarak sağlıklıydı (Son 6 ayda travmatik kas yaralanma öyküsü yoktu).

Çalışma kapsamında deneklerin yaş, boy, vücut ağırlığı gibi tanımlayıcı özelliklerine ek olarak;

- Diz ekstansiyonu (Leg Extension) diz fleksiyonu (Lying Leg Curl)
- Göğüs itiş (Chest Press), göğüse çekiş (Seated Mid Row) ,
- Omuz itiş (Shoulder Press) omuza çekiş (Lat Pulldown),
- Kol fleksiyonu (Arm Curl) ve kol ekstansiyonu (Triceps Extension) olmak üzere 8 maksimum kuvvet değeri ölçülmüştür.

Maksimal kuvvet testi yapılmadan önce üst ekstremitayı ısıtmak için 5 dk kol ergometresinde kol çevirme hareketi yapılmış ardından teste geçilmiştir. Kişinin maksimum kaldırma kapasitesine yakın, ancak bunun altında bir başlangıç ağırlığında makul bir tahminde bulunulmuş bu yükte kişinin ağırlığı kaldırılması istenmiştir. Sonra kişi maksimum kaldırma kapasitesine ulaşmaya kadar (sonraki yükleme yapılmadan 3 dakika dinlenme verilmiştir) ağırlık 1 ile 5 kg arasında eklenmiş ve denegin 1 seferde (2. Tekrarı yapamayacağı yükte) kaldırabileceği maksimum ağırlık belirlenmiştir (Kraemer ve diğ., 2002). Deneklerin 2 veya 3. denemede maksimum kaldırabildiği ağırlığa ulaşmaları sağlanmıştır. İstatiksel analizde; Grupların ortalama ve standart sapma değerleri spss programında hesaplanmıştır. Kas kuvvet oranını belirlemek için agonist kas kuvveti antagonist kas kuvvetine bölünmüş, oransal ifade yazılmıştır.

Bulgular

Deneklerin yaş ortalaması ve std sapması; $20,04 \pm 1,48$, boy ortalaması ve std sapması $169,92 \pm 10,79$, vücut ağırlığı ortalaması ve std sapması; $65,32 \pm 10,62$.

Deneklerin diz fleksiyon ortalaması ve std sapması $104,16 \pm 35,17$, diz ekstansiyon ortalaması ve std sapması $116,4 \pm 30,40$, diz flek/eks ortalaması ve std sapması $0,88 \pm 0,13$, göğüs itiş ortalaması ve std sapması $66,38 \pm 39,26$, göğüs çekiş ortalaması ve std sapması $93,16 \pm 34,12$, göğüs itiş/çekiş ortalaması ve std sapması $0,66 \pm 0,21$, omuz itiş ortalaması ve std sapması $41,04 \pm 13,15$, omuz çekiş ortalaması ve std sapması $67,48 \pm 31,57$, omuz itiş/çekiş ortalaması ve std sapması $0,68 \pm 0,20$, dirsek fleksiyonu ortalaması ve std sapması $33,44 \pm 19,11$, dirsek ekstansiyonu ortalaması ve std sapması $34,95 \pm 19,48$,

dirsek flek/eks ortalaması ve std sapması $0,95 \pm 0,23$. Maksimal kuvvet test sonuçları aşağıdaki tabloda detaylı verilmiştir.

Tablo.1 Deneklerin kuvvet test ortalama ve standart sapma değerleri

	Ort (std sapma)	Min	Maks.
Diz fleksiyon	104,16 ± 35,17	57	156
Diz ekstansiyon	116,4 ± 30,40	52	155
Diz flek/eks	0,88 ± 0,13	0,59	1,11
Göğüs itiş	66,38 ± 39,26	17,5	130
Göğüs çekiş	93,16 ± 34,12	48	156
Göğüs itiş/çekiş	0,66 ± 0,21	0,36	1,07
Omuz itiş	41,04 ± 13,15	25	63
Omuz çekiş	67,48 ± 31,57	25	117
Omuz itiş/çekiş	0,68 ± 0,20	0,4	1,12
Dirsek fleksiyonu	33,44 ± 19,11	10	74
Dirsek ekstansiyonu	34,95 ± 19,48	14	68
Dirsek flek/eks	0,95 ± 0,23	0,625	1,71

Tartışma ve sonuç

Litaratürde H/Q oranının 0,65'in altına düşmesi sportif yaralanma için risk oluşturduğu vurgulanmıştır. Yapılan çalışmalarda futbol, voleybol ve basketbol branşlarda ki sporcuların H/Q izokinetik kuvvet üretim oranını incelemiş, futbolcularda 0,77, voleybolcularda 0,77 basketbolcular da bu oranı 0,71 olarak bulunmuştur (Özkan, 2010). Yenigün ve ark. voleybolcuların H/Q kuvvet oranı 60 derecede 0,48, kontrol grubunun 0,45, 180 derecede 0,51'e 0,62, 300 derecede ise 0,61'e 0,75 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda voleybolcuların diz bölgesi yaralanma riskinin olduğunu vurgulamışlardır (Yenigün, 2008). Çalışmamızda H/Q oranı 0,88 olarak bulunmuştur. Bu kas grubu için yaralanma riski yoktur. Biceps triceps oranına bakıldığında Bompa ve Dintiman bu oranı 1:1 bulmuşlardır (Bompa, 2018). Bizim çalışmamızda da bu oran 0,95 yaklaşık 1:1 bulunmuştur. Bu kas grupları için çalışmamız

litaratürü desteklemektedir. Negrete fiziksel aktif kişiler üzerinde push up/modifiye pull up oranını erkeklerde; 1,57:1, kadınlarda 2,72:1 bularak itiş kuvvetini daha fazla bulmuştur (Negrete ve ark 2013). Bizim çalışmamızda ise; chest press/row oranı 0,66 olarak bulunmuştur. Ayrıca çekiş kuvveti itiş kuvvetine göre daha fazladır. Çalışmamızda bazı limitasyonlar bulunmaktadır. Ölgu sayısının azlığı, bunlardan biridir. Bir diğeri kadın ve erkek cinsiyetin çalışmada beraber bulunmasıdır. Kas kuvvetinin izokinetik cihaz yerine fitness makinaları ile ölçülmesi bir diğeri limitasyondur.

Sonuç

Sonuçlarımız diz ve dirsek bölgesi için litaratürü desteklemektedir. Ayrıca bu bölgelerde grubumuz sportif yaralanma riski taşımamaktadır. İtiş ve çekiş kuvvetlerine bakıldığında; hem dikey doğrultuda hem yatay doğrultuda çekiş kuvvetleri itiş kuvvetlerinden yüksek bulunmuştur. Çekiş kuvvetlerini oluşturan kas gruplarının itiş kuvvetlerini oluşturan kas gruplarına göre daha kuvvetli olduğu söylenebilir.

REFERENCES

- American College of Sports Medicine. (2009). American college of sports medicine position stand. Progression models in resistance training for healthy adults. *Med Sci Sports Exerc*, 41, 687-708.
- Kraemer WJ, Ratamess NA. (2004) Fundamentals of resistance training: progression and exercise prescription. *Med Sci Sports Exerc*, 36, 674-688.
- Kraemer WJ, Adams K, Cafarelli E, Dudley GA, Dooly C, Feigenbaum MS ve diğ. (2002). American college of sports medicine position stand. progression models in resistance training for healthy adults. *Medicine and science in sports and exercise*, 34(2), 364-380.
- Calmels, P., Minaire, P. *A Review Of The Role Of The Agonist/Antagonist Muscle Pairs Ratio In Rehabilitation*. 1995. Aug-Sep;17(6):265–76.
- Özkan A, Kınışler A. (2010). Sporcularda Bacak Hacmi, Kütlesi, Hamstring/Quadriceps Oranı İle Anaerobik Performans ve İzokinetik Bacak Kuvveti Arasındaki İlişki. *Spor Bilimleri Dergisi*, 21(3), 90-102.
- Bompa TO, Buzzichelli C. (2018). *Periodization-: theory and methodology of training*. Human Kinetics.
- Yenigün Ö, Çolak T. Bamaç B. Yenigün N. Özbek. A. Bayazıt B. Çolak E. (2008). The determination of isokinetic performance values of knee joint and Hamstring (flexor)/Quadriceps (extensor) ratios differences in Volleyball players'. *Journal of Human Sciences*, 5(1).

Negrete RJ, Hanney W J, Pabian P, Kolber, MJ (2013). Upper body push and pull strength ratio in recreationally active adults. *International journal of sports physical therapy*, 8(2), 138.

Frankfurt Okulu'nun Modern Rasyonalite Müzakerelerine Katkısı The Contribution of Frankfurt School to Discussions of Modern Rationality

Arş. Gör. Derya AYBAKAN SALIYA^{1*}

Pages:173-181

Doi: 10.21733/ibad.581316

¹ Uludağ University, TURKEY,
derya85aybakan@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

The concept of modern rationality, which affects modern human, has been criticised from different aspects starting from its first appearance. The most effective critic has been the critics of the school of Frankfurt. Consequently our basic cause and purpose in this article, under the title, 'The Contribution of Frankfurt School to Discussion of Modern Rationality', is to sort out and clarify specifically the problems of education, moral, politics and art in modern time by using the critics of the above mentioned critics of Frankfurt school on the understanding of modern mind thought. The other subject of our article is the view point of modern rationality, which is based on the rejection of the legacy of teleological thought, is the application of a material and calculating mind both on natural sciences and the fields of human and society.

Keywords Modern rationality, Teleological thought, Frankfurt school, Calculating mind.

GİRİŞ

Resmi olarak “Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü” olarak bilinen Frankfurt Okulu, “1923 yılında Frankfurt Üniversitesi’ndeki bir grup entelektüel/akademisyen tarafından kurulur” (Bağce, 2006, s.7). Felix J. Weil, maddi durumu oldukça iyi olan ailesinin sağladığı bütçe sayesinde Max Horkheimer ve Friedrich Pollock’la birlikte Enstitü’yü kurar (Kızılcılık, 2004, s. 103). Okul’un amacı hem Marx’ın düşüncelerini yeniden ele almak ve yorumlamak hem de Marksistleri bir araya toplamaktı. Böyle bir ihtiyacı gerektiren durum ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında baş gösteren gelişmeler idi. “I. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa’da işçi sınıfı hareketlerinin başarısızlığa uğraması Marx’ın ihmal ettiği toplumsal koşulları yeniden ele alma ve açıklama ihtiyacını doğurmuştu” (Bağce, ss. 7-8). Enstitü’nün bir başka önemli amacı da Marx’ın öğretisini içi boşalmış ideolojik bir yapı olmaktan çıkarıp, Marksizmin özünü “çağdaş tecrübe ve koşulların ışığı altında” yeniden yorumlayıp adlandırmaktı (aktaran West, 2008, ss. 99-100).

Üyeleri arasında Theodor Adorno ve Herbert Marcuse* gibi göz alıcı filozofların bulunduğu Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü’ne, 1930 yılından itibaren başkanlık etmeye başlayan Max Horkheimer’in başkanlığı sırasında Enstitü bilhassa kapitalist toplumun kültürel boyutu ve rasyonellik üzerine yoğunlaşmaya başlar. Özellikle de Horkheimer’in “Geleneksel ve Eleştirel Kuram” başlıklı makalesi, Frankfurt Okulu’nun eleştirel kuramla anılmasına öncülük eder (aktaran Bağce, 2006, ss. 8-9). “Horkheimer, 1931 yılında Frankfurt Üniversitesi’ndeki toplumsal felsefe kürsüsündeki açılış dersinde, Sozialforschung (toplumsal araştırma) anlayış ve programını açıkça formüle eder.[Daha sonra] Bu anlayış, Enstitü’nün ve Frankfurt Okulu’nun bilimsel eksenini olarak kalacaktır. [Nitekim] Eleştirel Teori* bunun sonuçlarından biridir” (aktaran Spurk, 2008, s. 41). Horkheimer’in toplumsal araştırma programının en önemli özelliği “toplumu bir bütünlük olarak ele alan araştırmalar toplumu”ndan oluşmasıdır. Bu yüzden Horkheimer’in savunduğu disiplinlerarası çalışma “toplumsal felsefe ve sosyoloji, “ekonomik yaşam” ile bireylerin psikik gelişimi ve kültürel değişimler arasındaki ilişkilere yönelir” (Spurk, s. 45).

Horkheimer’in toplumsal araştırma programında geliştirdiği eleştirel kuram ayrıca düşünce ile toplumsal gerçeklik arasındaki boşluğu kapatmaya çalışan, “düşünceleri tarihsel bağlamlarında kavrayan ve onları gerçeklikle yüzleştiren” bir karakter taşır (aktaran Çiğdem, 2008, s. 60). Böylelikle o, bir anlamda Marx’ın tarihsel materyalist görüşünü bir ideoloji haline getirip insanın toplumsal dünyasını pozitif bilimin sunduğu perspektifle anlamaya kalkışan sonradan ortaya çıkan Marksist yorumlara karşı eleştirel bir duruş sergiler. Karl Marx’ın kapitalist toplum sistemine ve Aydınlanma’ya yönelik eleştirilerinden epeyce beslenen eleştirel kuram, “Marksizmi bir tür pozitif bilim kavrayan” (Bağce, 2006, s. 10) anlayışlarla mücadele etme yolunu tercih eder.

Frankfurt Okulu’nun modernizme ve Aydınlanmaya yönelik yorumları üzerinde Karl Marx’ın yanı sıra, sosyolog Max Weber’in de önemli bir etkisi söz konusudur. Zira Weber’in modern Batı toplumuna yönelik analizlerinde kapitalizm ile araçsal rasyonalite arasında kurduğu ilişki son derece çarpıcı tespitler ortaya koyar. Weber, kapitalizmin ana müsebbibi olarak akılcılışmayı görür (aktaran Eichhorn, 1985, s. 53). Batı toplumunun biçimsel bir rasyonalizasyon sürecine girdiğini düşünen Weber, araçsal rasyonaliteyi genel olarak belli amaçlara ulaşmak için en etkili vasıtaları en başarılı bir biçimde kullanmak olarak yorumlar (aktaran West, 2008, s. 26). Araçsal rasyonalite belli amaçların

* Bryan Magee, 1920’li yılların sonlarında bir araya gelen fakat daha sonra Almanya’da Nazizmin baş göstermesiyle birlikte 1930’ların ortalarından itibaren Amerika’ya göç etmek ve çalışmalarını burada yürütmek durumunda kalan Frankfurt Okulu’nun en önemli üyelerinden şöyle bahseder: “Bunlardan [Amerika’ya yerleşenlerden] hemen ilk anda belirtilmesi gerekenler, felsefe, toplumbilim ve müzikte eş derecede bilgi sahibi olan Theodor Adorno; felsefede ve özellikle toplumbilimde yetkin biri olan ve Adorno kadar göz alıcı olmasa da ondan daha somut düşünen Max Horkheimer ve daha sonraları hepsinden daha büyük bir ün kazanacak ve okulun en etkin üyesi durumuna yükselecek olan siyaset kuramcısı Herbert Marcuse’dır” (Magee, 1979, ss. 75-75).

* Jan Spurk, Eleştirel Teorinin düşünce dünyasındaki öneminden şu sözlerle bahseder: “Horkheimer’in çalışmaları etrafında somutlaşmış olan Eleştirel Teori öncelikle bir dönemden kopuşun analizidir, ama aynı zamanda teorik bir kopuştur da. Çağdaş Alman entelektüellerinin büyük bir bölümü için olduğu gibi Horkheimer’a göre de önemli sorun, teorinin ve özellikle de geleneksel felsefenin dünyayı kavranabilir kılıp kıldığını bilmek değildir artık. Bu sorunun cevabı kesinlikle olumsuzdur. Daha ziyade, hem toplumun ve teorinin durumunu, hem de bunların aşılma olasılıklarını açıklayan bir teori oluşturmak gerekir” (Spurk, 2008, s. 34).

gerçekleşmesi adına kurumları etkili birer araç haline getirirken geleneksel dünya görüşleri ile dini inanç ve değerleri yerlerinden eder (West, s. 112). Çünkü “rasyonelleştirme ruhu açısından gelenek ve din artık daha fazla, belli bir biçimde eylemin yeter sebepleri değildir” (West, s. 27). İşte bu bağlamda Horkheimer, Adorno ve Marcuse, Weber’den ödünç aldıkları Batı’nın akılçılaşıma süreci, “büyünün bozulması” ve “araçsal aklın eleştirisi” gibi kavramları bütünüyle benimserler ve kendilerine özgü görüş ve kavramlarla geliştirirler. Bununla birlikte onların Weber’i alımlama tarzının iki boyutu söz konusudur. Buna göre onlar, Batı’nın akılçılaşıma sürecinin yine Batı düşüncesinin kendisi üzerinde yıkıcı ve ifsad edici bir etkisi olduğunu düşünmeleri bakımından Weber’le örtüşürlerken diğer yandan araçsal olmayan bir aklın imkânı üzerinde ısrar ederler (Benhabib, 2005, s. 196). Böylelikle belki de politik, kültürel ve sosyal yaşama sirayet eden rasyonelleşmenin sonuçları konusunda Weber kadar kötümser bir tavır takınmamış olurlar.

Max Weber’in yanı sıra öznenin bilişsel hali üzerinde düşünen Freud da Frankfurt Okulu’nun istifade ettiği düşünürler arasında yer alır. Geriye dönüp baktığımızda Frankfurt Okulu’nun “1930’ların başında, toplumsal analizde psikanalitik kavramları kullanmaya” (Lunn, 2010, s. 303) başladığını görürüz. Bu aslında işçi sınıfının devrimci potansiyeli hakkında gün geçtikçe duyulan karamsarlığın bir sonucu gibi gözüktür. Bu bağlamda Freud’un teorileri, proleteryanın kapitalist sisteme olan bağlılığının açıklanmasına yardımcı olduğu gibi bu konuda Marksizmde hissedilen bir boşluğu doldurma gibi bir fonksiyonu da icra eder.* Horkheimer açısından da Marxçı ve Engelsci muhalefet önemli olmakla birlikte içinde yaşadığımız çağın koşullarının bireyi ne kadar muhalif ve eleştirel kıldığı sorulması ve üzerinde durulması gereken bir soru olarak görünmektedir. Zira Horkheimer’a göre (2010) “teknolojinin kusursuzlaşması, alışveriş ve iletişimin genelleşmesi, nüfus artışı — bütün bunlar toplumu daha sıkı örgütlenmeye itmektir. Muhalefet de ne kadar çabalarsa çabalasın, karşı koymayı umduğu gelişmenin bir parçası haline gelmektedir” (s. 14). Özellikle de mevcut kapitalist iktidar yapılanmaları karşısında bireyin etkinliği azalmaktadır. Adorno ve Horkheimer’in (2014) *Aydınlanmanın Diyalektiği*’ne 1944 yılında yazdıkları *Önsözde* belirttikleri gibi,

Birey kullandığı aygıtın önünde görünmez hale gelirken, geçimi bu aygıt tarafından hiç olmadığı kadar iyi bir şekilde karşılanır. Bu adil olmayan durumda kitlelerin acizlikleri ve onlara dağıtılan metaların niceliğiyle birlikte güdülebilirlikleri de artmaktadır (s. 14).

Jan Spurk (2008), aynı hususu şu sözlerle yorumlar:

Bireylerin yaşamı rasyonelleşmeye ve planlamaya giderek daha çok tabi olduğundan, birey var olabilmek için sistemin gereklerine uyum sağlamalıdır. Bireylerin çoğu bilinçli ve gönüllü uyum sağladıklarından, mutlak ölçütlere ve genel ideallere giderek daha az bağlı olurlar. Sonuç olarak, giderek daha özgür oldukları izlenimi içine girerler ama bu izlenim yanıltıcıdır: Pasifliklerine bağlı olarak bağımlılıkları artar. Ekonomik ve toplumsal güçler “doğanın kör güçleri” biçimini alır; insan bu güçlere uyum sağladıkça onlar da insana hâkim olurlar. Akıl, giderek bu güç yığınının uyarlanma potansiyeliyle özdeşleşir (s. 126).

İşte bu bağlamda Adorno ve Horkheimer, birlikte kaleme aldıkları *Aydınlanmanın Diyalektiği*’nde* aklın doğadan özgürleşmesine ve doğa karşısında bir özerklik elde etmesine dayanan Aydınlanma düşüncesinin insanı, doğayı ve nesnelere dünyasını nasıl tahakküm altına aldığını müzakere ederler. Bu müzakerelerde öne çıkan düşüncelerden anlaşılmaktadır ki Frankfurt Okulu düşünürlerine göre

* Frankfurt Okulu’nun önde gelen düşünürlerinden Herbert Marcuse, bir televizyon programı için Bryan Magee’ye verdiği bir röportajda Frankfurt Okulu teorisyenlerinin Marksist kurama neden psikolojiyi de dâhil etme ihtiyacı duyduklarını şu sözlerle anlatır: “... ileri endüstri toplumlarında bugünkü işçi sınıfına ne dereceye kadar proleterya denebilir? Avrupa Komünist partileri bu terimi bütünüyle bir yana bıraktılar artık. Onun yerine, bugün söz konusu olan nüfusun belki de çoğunluğunun, günün var olan Kapitalist sistemiyle çok büyük ölçülere varan bir düzeyde bütünleştirilmesidir. Örgütlü işçi sınıfının zincirlerinden başka yitirecek şeyinin olmadığı günlerde değiliz, bugün yitirecek çok şeyler vardır ve bu değişim sadece maddi alanda değil, psikolojik düzeyde de söz konusudur. Bağımlı durumdaki bu insanların bilinçlilik sorunları değişmiştir. Bu konuda en önemli olan ise, egemen konumdakilerin iktidar yapısının insanların sadece bilinçlerini değil, yarı-bilinçli yaşadıkları alanları ve hatta bilinçaltılarını bile güdülemekte, yönetmekte ve denetlemekte bugün varabildikleri noktadır. Frankfurt Okulundaki arkadaşlarımızın psikolojiyi Marxist kurama katılması gereken – onun yerini alması değil, ona katılması gereken- en önemli bilgi dalı olduğunu öne sürmelerinin nedeni de budur” (Magee, 1979, s. 82).

* Adorno ve Horkheimer’in beraber yazmış oldukları *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı çalışma, modern akıl eleştirisi yapan başat eserler arasında sayılır. Yine Horkheimer’in *Akl Tutulması* ve Adorno’nun *Minima Moralia*’sında da Batı uygarlığında hâkim olan rasyonalite anlayışı eleştirilir (Ketenci, 2007, s. 63).

modern “araçsal rasyonalitenin” gelişimi hiçbir biçimde insanların özgürleşmesini sağlayamamıştır (Bağce, 2006, s. 11). Onlar açısından çağdaş kapitalist sistemde rasyonalite ideolojik bir form kazanmıştır. Öyle ki doğa bilimlerinde kullanılan tümevarımsal yöntem, sosyal teorilerin inşa edilmesinde kullanılmış ve son derece karmaşık sosyal ilişkiler ağı pozitivizmin perspektifine teslim edilmiştir. Her şeyin tüme varıma dayalı bilimsel rasyonalite ile açıklanmaya çalışılması ise diğer bakış açılarını dışladığı gibi bilimin pozitivist yaklaşımını hâkim hale getirmiştir. “Weber’in çok daha önce modern Batı kültüründeki rasyonalizasyon eğilimi üzerinde dururken dikkat çektiği gibi, insan varoluşunun bütün problemlerine ancak teknik-bilimsel çözümler getirilebileceği şeklindeki inanç, kamusal politika alanında da etkili olmuştur. Bu anlayışa göre, doğayı nasıl teknik olarak kontrol etmek mümkün ise, toplumu da teknik olarak kontrol etmek o kadar mümkündür. Toplumun da tıpkı doğa gibi, insan iradesinden bağımsız olarak işleyen yasalarının olduğu ön kabulünden yola çıkıldığı için, insan dünyası ile nesne dünyası arasında bir ayrım yapılmaz; başka bir söyleyişle doğa ve toplum birbiriyle özdeşleştirilir ve insan eylemleri manipüle edilebilir şeyler konumuna indirgenir” (Baldız, 2004, s. 144). Oysa Eleştirel kuramın, başka bir deyişle Frankfurt Okulu’nun teorisyenleri toplumun doğa bilimlerine özgü yöntemlerle anlaşılamayacağını savunurlar. Onlara göre doğa bilimlerinin yöntemlerini model alan sosyal bilimler ancak bir “sosyal mühendislik ideolojisi” haline gelir ki buradaki amaç ise tıpkı doğa gibi toplumu da kontrol etmektir (Baldız, s. 140). İşte bu bağlamda Eleştirel toplum teorisinin merkez noktası ideoloji eleştirisidir. Eleştirel toplum kuramına göre toplumun ve toplumdaki failerin gerçek durumlarının anlaşılmasına mani olan şey ideolojilerdir. İşte bu yüzden toplumsal baskıdan kurtulmak ancak ideolojik yaklaşımlardan uzak durmakla mümkün olabilir (Geuss, 2002, ss. 11-12).

Eleştirel Kuram, toplumu ve sosyal olayları pozitivizmin monist yaklaşımıyla izah etmeyi ideolojik bir tutum olarak gördüğü gibi bütünsellikten uzak her türlü parçacı yaklaşımı da aynı şekilde değerlendirir ve bu bağlamda “disiplinlerarası ve bütünsel bir toplum teorisi”ni (Baldız, 2004, s. 139) savunarak bilgide uzmanlaşma anlayışına karşı çıkar. Benzer bir biçimde Horkheimer’in da dikkat çektiği bu husus göz önünde bulundurulduğunda eleştirel kuramın, insan dünyasını bütünlüklü bir biçimde bir biçimde anlama kaygısı güttüğü anlaşılır. Dolayısıyla eleştirel kuram açısından tümevarımcı bilimsel bir perspektifle olduğu gibi Marksçı bir tarzda insan dünyasının sadece ekonomik etkenlerle de açıklanması söz konusu olamaz. Ekonomi olgusu olsa olsa insan varoluşunun bir parçasını oluşturur (Çiğdem, 2008, s. 45). Bu bakımdan Adorno ve Horkheimer, Marx’ın görüşlerinden esinlenerek politik ekonomi eleştirisi yapsalar da söz konusu eleştiriye, ideolojik bir fonksiyon icra eden araçsal aklın eleştirisini de ilave ederler. Çünkü “onlara göre kapitalizm, üzerine oturduğu araçsal akıl, yani rasyonalite ilkesi göz önünde bulundurulmadan kavranamaz” (aktaran Baldız, s. 137). Onların bu bakış açısı çerçevesinde akıl, modern toplumun ve modern ekonominin “kurucu bir üyesidir” (Demirovic, 2014, s. 31). İşte bu bağlamda Frankfurt Okulu düşünürlerinin modern toplum eleştirisi yaparken akıl kavramı üzerinden nasıl bir tartışma yürüttüklerine yakından bakmakta fayda var.

Horkheimer, Yeniçağ’ın akıl anlayışını “öznel akıl” kavramıyla betimler. Nesnel ve öznel akıl olmak üzere iki tür akıldan söz eden Horkheimer, “sınıflandırma”, “çıkarsama” ve tümdengelim gibi düşünmenin soyut işleyişini “öznel akıl” olarak adlandırır (Horkheimer, 2010, s. 55). Bunun karşısında, yaşam biçimine ilişkin değerlerin ve normların kapsamlı bir dünya görüşü içerisinde yer aldığı “nesnel akıl” yer alır (Benhabib, 2014, s. 47). Öznel akıl, araç ve amaçlarla ilgilenir. Sadece “az çok baştan kabul edilmiş amaçlara ulaşmak için seçilen araçların yeterli olup olmadığı üzerinde durur” (Horkheimer, s. 55). Dolayısıyla o, amaçların akla uygun olup olmadığı meselesiyle ilgilenmez. Öznel akıl açısından aklın amaçlarla bir ilgisi kalmadığından “bir amacın öbürüne olan üstünlüğünü tartışma”nın (Horkheimer, s. 57) bir anlamı da kalmamıştır. Burada akıl dendiğinde artık bireysel zihinle ilişkili olan bir yeti anlaşıldığı için herkes ve her şey için bir ölçüt sunan nesnel ve evrensel bir akıl anlayışı ortadan kalkar. İşte bu anlayış çerçevesinde aklın iyi bir yaşam, amaçlar ve tercihler hakkında bir rehber ve ölçüt olma vasfına sırt dönülmüş olur. (Horkheimer, s. 59). Böylelikle artık Horkheimer’a göre (2010) “gerçekliğin doğasını algılama ve hayatımıza yön verecek ilkeleri belirleme aracı olarak akıl kavramı bir yana atılmıştı” (s. 65).

Öznel aklın aksine nesnel akıl tasavvuru, “aklı yalnızca bireyin zihninde değil, nesnel dünyada da, yani insanlar arası ve sınıflar arası ilişkilerde, toplumsal kurumlarda, doğada ve doğanın görünüşlerinde de var olan bir kuvvet olarak görüyordu” (Horkheimer, 2010, s. 56). Platon ve

Aristoteles felsefelerinde, Skolastik düşünce ve Alman idealizmindeki akıl anlayışı, Horkheimer'a göre böyle bir nesnel akıl anlayışına dayanmaktadır. Öznel akıl anlayışına göre akıl yalnızca "insan zihnindeki öznel bir yeti" olarak kavranırken nesnel akıl anlayışı ise akli gerçekliğin yapısına yerleştirir. Platon ve Aristoteles'te belki de en iyi örneklerini görebileceğimiz nesnel akıl tasavvuru açısından bireyin bütünü ilişkisi, nesnel akıl üzerinden tanımlanır ve insan hayatının akla uygunluğunun derecesini belirleyen şey de bireyin bütünü yakaladığı uyum olarak görülür (aktaran Horkheimer, s. 56).

Kartezyen düşüncede aklın, öznel akıl olarak ortaya çıkışı, Horkheimer'a göre "rasyonelliği dünyadan uzaklaştırmanın ve salt düşünce temelli içe dönüklüğe akli sıkıştırmanın ilk adımıydı" (aktaran Jay, 2014, s. 120). Bundan böyle akıl dendiğinde soyutlayan, hesaplayan, sınıflandıran ve çıkarım yapan öznel bir yeti anlaşılmalıya başlandı. Aklın görevi artık pozitivist bilim anlayışına hizmet etmekte, dünyanın amacının yahut insan için en iyi yaşam modelinin ne olduğu sorusuna yanıt aramak ve vermek değildi. Böyle bir akıl anlayışı kendisini bilimsel olarak kanıtlanabilir olanla mukayyet kılar. Bu hudutlar çerçevesinde akıl, sözgelimi özgürlük ve adaletin mi yoksa baskı ve adaletsizliğin mi evla olduğu hususunda söz söyleyemez hale gelir.

Değişen bu hakikat tasavvurunun yanı sıra kapitalizmin sağladığı zenginlik ve imkânların daha insanca bir yaşam için değil de tam aksi yönde kullanılması Frankfurt Okulu'nu "dünya nasıl bu hale geldi" diye sormaya ve mevcut durum karşısında eleştirel bir tavır takınmaya itmiştir (Coşkun, ss. 2-3). "Frankfurt Okulu temsilcilerine göre dünyanın bu halde olmasının nedeni, Batı uygarlığının bir yerinde aksayan bir şeyin varlığıdır. Uygarlıkta aksayan bir şey(ler) olmalıdır ki teknolojik gelişmelerin vardığı en yüksek düzeye rağmen, insanın insan olarak gelişebilmesi mümkün olmamakta, insansal olan her geçen gün yok olmakta, her yerde zalimlik ve hoyratlık bulunmaktadır" (aktaran Coşkun, s. 3). Bu durumu Horkheimer (2005) şu sözlerle ifade eder:

Bugün toplumsal zenginlik, daha önceki dönemlerdeki düzeyinin çok üstüne çıkmıştır. Yeryüzünde şimdiye dek olduğundan çok daha fazla hammadde, daha çok sayıda eğitilmiş işgücü ve daha iyi üretim yöntemleri mevcuttur; ama bunların insanlara gereğince yararı dokunmamaktadır (s. 10).

Horkheimer, bilimin sonuçlarının endüstriyel alanda etkili bir şekilde kullanılmasına ve yararlı olmasına rağmen, bilimin toplumsal süreci doğru ele alamadığını düşünür. Onun deyişiyle, "toplumsal sürecin bütünü sorunu karşısında bilim başarısız kalmıştır" (Horkheimer, 2005, s. 11). Bilimsel yöntemin "oluşa değil de varlığa" yönelmiş olduğuna dikkat çeken Horkheimer'a göre (2005) bilim, toplumu sürekli olarak kendini tekrar eden dolayısıyla "hep aynı süreçlerden oluşan" mekanik bir yapı olarak görmüştür (s. 11). Oysa Horkheimer açısından toplumsal gerçekliğin hakkıyla anlaşılabilmesi için onun sürekli bir biçimde form değiştiren karakterinin göz önünde bulundurulması önem arz eder. Gerçekten de bu husus göz önünde bulundurulduğunda doğa bilimlerinde geçerli olan yöntemlerle, daimi bir oluş içerisinde olan toplumsal gerçekliğin anlaşılabilmesinin ne kadar mümkün olabileceği tartışmalı hale gelir. Esasında Horkheimer açısından düşüncenin gerçekliği özdeşlik mantığı çerçevesinde kuşatabileceği iddiası problemleri bir yaklaşımdır. Nitekim onun pozitif bilimlerin yöntem anlayışı ile toplumsal gerçekliğin anlaşılamayacağını belirten düşüncelerinin gerisinde, söz konusu mesele karşısındaki muhalif tavrı yatar.

Bu bağlamda Horkheimer, Nietzsche'yi anımsatan bir perspektife bağlı kalarak yaşama felsefesi önceliğinde, özdeşliğe dayalı bir düşünme tarzını reddeder. Dolayısıyla oluşun, sonsuz imkânlar çokluğunun, inişleri ve çıkışları olan yaşamın, kavramların soyut çerçeveleri içerisinde hapsedilme tarzı olarak görülen özdeşlik mantığının Nietzsche kadar Horkheimer'ın da sorunu olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Gülenç, 2011, ss. 70-71). Sadece Horkheimer'ın değil, Paul-Laurent Assoun'un, Frankfurt Okulu'nun genel mahiyetine matuf *Frankfurt Okulu* adlı özlü çalışmasında dile getirdiği gibi Eleştirel Kuram'ın kendine mahsus en karakteristik özelliği, Hegel'in iddialı bir biçimde savunduğu özdeşlik anlayışına karşı takındığı reddiyeci tutumudur. Bu reddediş kendisini bilhassa Horkheimer'da gösterir. Zira "*Hegel ve Metafizik* adlı 1932 tarihli yazısında bunu en açık biçimde ifade eden Horkheimer'dır" (Assoun, 2014, s.33). Frankfurt Okulu'na mensubiyetleri ile bilinen düşünürler arasından bir sorunsal olarak özdeşlik meselesinin en uzağında kalan ismin Herbert Marcuse olduğu söylenir. Marcuse, *Hegel'in Ontolojisi ve Tarihsellik Teorisi* adlı bir tez çalışması hazırlamakla birlikte burada Hegel'in özdeşlik varsayımını sorgulama yoluna gitmemiştir.

Daha çok “Hegel’in mantığını onun ontolojik sorunsalına” göre yorumlayan Marcuse “özdeşlik aklı” ile hesaplaşmamıştır. Fakat yine de özdeşleştirici olmayan bir diyalektik düşünüş biçimi üzerinde kafa yormayı ihmal etmemiştir (Assoun, s. 37). Tıpkı Horkheimer gibi “1930’larda yazdığı birçok makalesinde ve özellikle de *Reason and Revolution* (1941) adlı kitabında Marcuse da pozitivist bir toplum bilimiyle karşıtlık içindeki bir diyalektik toplum kuramı”nı açıklama yoluna gider (Bottomore, 2013, s. 20). Söz konusu diyalektik toplum kuramını açıklarken toplum araştırmasını doğa araştırmasıyla eşitleyen pozitivist yaklaşıma karşı Horkheimer’la müşterek olan görüşler öne sürer (Bottomore, ss. 20-21).

Horkheimer ve düşünce arkadaşlarının sözünü ettiği diyalektik kuram, Marx’ın düşüncelerinin kaba bir materyalist yorumundan uzak görünür. Martin Jay, “Kaba-Marksistler, üstyapısal kültürel olguları, onların altyapısal sosyo-ekonomik temelinden indirgemeci bir şekilde türetme arayışına girerek yanlışa düştüler” der (Jay, 2014, s. 111). Oysa Horkheimer ve çevresi açısından kültür, salt sosyo-ekonomik alt yapıdan türetilemez. Yahut da tek bir olgudan türeyen ikincil bir yapı olarak görülemez. Çünkü Horkheimer’in nezdinde alt yapı ile üst yapı devamlı olarak etkileşim halindedir. Bu etkileşim tarihseldir ve zamansal değişim imkânına da açıktır (aktaran Jay, s. 109). Bu bağlamda Horkheimer’a göre doğanın kendisi de tarihseldir. Zira insan doğayı farklı zamanlarda farklı biçimde idrak eder” ve “aktif olarak doğayı değiştirmek için uğraşır” (aktaran Jay, s. 110). “Bu yüzden Horkheimer, doğru materyalizmin diyalektik olduğunu; bu diyalektiğin özne ile nesne arasında süregelen karşılıklı bir etkileşim sürecini içerdiğini öne sürüyordu” (aktaran Jay, s. 110).

Eleştirel Teori’i içerisinde özellikle Horkheimer’in felsefesinin yaslandığı söz konusu diyalektik düşünme biçimi ve bütünlük vurgusu onun Hegel’den beslendiği veçheyi oluşturur. “Horkheimer Hegel’den Kantçı içe bakışım* aşılmasını alır, çünkü bireyin özü, yani tözsel olan bütünlüğün içinde tezahür eder” (Spurk, 2008, s. 42). “Bireyler kendi çıkarlarına hizmet etmek ve hedeflerine erişmek için aralarında bağlar kurarlar. Bundan böyle özgürlük bir yandan onların çıkarlarının tatminiyle, diğer yandan bu nispi uyum durumunun devletin garantisinde olmasıyla özetlenir” (Spurk, s. 42). Bireyin bütünle yani devletle yahut toplumla olan bu esaslı ilişkisi diyalektik düşüncenin de adeta meşru zeminini oluşturur. Bu noktaya kadar Horkheimer Hegel’le uyuşsa da varlık ve düşüncenin özdeşliği meselesinde Horkheimer’in ve genel olarak Eleştirel Kuram’ın Hegel’le hesaplaşması sürüp gider. Zira Hegel’de kavramın diyalektik hareketinin nihai olarak vasıl olacağı nokta tamamlanmış bir bütünlüktür. Oysa Eleştirel Kuram açısından gerek özne-nesne özdeşliği gerekse varlık-düşünce özdeşliği olsun her türden özdeşlik iddiası “saf bir inanç”tan başka bir şey değildir (Assoun, ss. 33-34). Dahası onlar açısından düşüncenin gerçekliği bütünüyle kavrayıp açıklayabileceği iddiası otoriter bir yaklaşım olarak görülür. Hâlbuki Eleştirel Kuram’ın benimsediği diyalektik düşünme kendisine gerçekliğe ve toplumsal olgulara ilişkin ontolojik ilk ilkeleri keşfetme misyonu biçmez. Topluma dair nihai bir yargıda bulunmaktan sürekli olarak kaçınır. Zira Eleştirel Kuram’ın genel temayülü açısından gerçekliğin bütünü üzerinde söz söyleyebilme iddiası gerçekliği düşünceyle özdeşleştiren ve varlığın başka türlü olma imkânına göz yuman dayatmacı ve otoriteryan bir yaklaşım olarak görülür.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılabilirliği gibi hem araçsal aklın hem de özdeşlik fikrinin otoriteryan bir yaklaşıma yol açtığını düşünen Frankfurt Okul’u düşünürlerine göre Aydınlanmayla beraber ortaya çıkan doğaya rasyonel olarak hâkim olma ideali özgürlük yerine tahakküme giden yolu hazırlamıştır. Nitekim Adorno ve Horkheimer, birlikte kaleme aldıkları *Aydınlanmanın Diyalektiği*’nde akıl ile tahakküm arasındaki münasebeti derinlemesine analiz ederler. Temelde her ikisi de akli sorunsallaştırmalarına rağmen kendilerine özgü bir yaklaşım farklılığı da sergilemektedirler. Söz konusu eserde Horkheimer tahakkümün gerisinde Batı aklının araçsallaşmasını görürken Adorno ise aklın kendi yapısını görür. Yani Horkheimer aklın salt bir hesaplama vasıtasına indirgenmesinin tahakküme yol açtığını düşünürken Adorno ise aklın bizzat doğası gereği tahakküm kurucu özelliği olduğunu savunur. Zira “Adorno’ya göre akıl, bir özdeşlik mantığıyla, benzemeyenleri

* Jan Spurk, Kant’ın içe bakışsal yaklaşımı ile Hegel’in bireyin toplumla olan ontolojik bağına ilişkin görüşünü şu şekilde kıyaslar: “Kant’a göre, toplumsal felsefenin çıkış noktası akıllı öznedir.” Öyle ki insanların nasıl eylemeleri gerektiğini vazedenden evrensel yasa öznenin doğar. Fakat Hegel, bu Kantçı görüşten ayrılır ve “kişinin kendisiyle kurduğu akla dayalı ilişkiyi içe bakıştan bağımsızlaştırır.” Zira Hegel’e göre “bireyin özü bireysel yaşamda değil, parçası olduğu bütünlüğün yaşamı içinde ifade bulur”(Spurk, 2008, ss. 41-42).

benzer kılma dürtüsüyle çalışır” (aktaran Benhabib, 2005, s. 214). Soyutlama yapan, kavramlar ve adlar aracılığıyla anlamaya çalışan akıl, somut olanı soyutlayarak özdeşliğe indirger ve böylelikle “ötekinin ötekiliğini tasfiye eder” (Benhabib, s. 220).

Özdeşlik mantığının bu hükmedici ve tasfiye edici karakterine yönelik radikal bir karşı duruş sergileyen Adorno, dilin de ötekini adlandırarak soyuta ve özdeş olana indirgediğini düşündüğünden “özdeşlik kurmayan” ve “söylemsel olmayan” bir akıl anlayışını sanatla nihayete erdirir. Bir anlamda “özdeş olmayanı kurtarmak” adına sanata yönelir (Benhabib, 2005, s. 221). Özdeşlik karşıtı duruşu daha ileri bir aşamaya götüren Adorno, Horkheimer’in savunduğu kimi görüşleri özdeşlik aklının bir tezahürü olarak değerlendirir ve eleştirir. Eleştirel Kuram’a iştirak eden diğer düşünürlerin, özellikle de araçsal olmayan bir akıl anlayışı temelinde “pozitif bir toplum kuramı formüle etmeye çalışan” Marcuse ve Horkheimer’in aksine “bütün felsefi konuların ve toplum kuramlarının eleştirisi” anlamında “negatif diyalektik”in savunucusu olur. Negatif diyalektik, özdeşlik mantığı çerçevesinde “bir mutlak başlangıç noktası”nı (Bottomore, 2013, s. 21) ve düşünce için nihai bir temel varsayımını reddettiğinden alternatif bir toplum tasavvuru ortaya koymayı özdeşlik düşüncesinin bir tezahürü olarak görür ve her türlü pozitif tavsiften imtina eder (Bottomore, s. 40). Netice itibarıyla Adorno savunduğu söz konusu negatif diyalektik görüşü gereğince alternatif bir toplum tasarımından kaçınması ve bunun yerine kuşkucu bir tavır benimsemesi nedeniyle daha baştan toplumsal bir projeye yola çıkan Frankfurt Okulu’nun çöküş döneminin temsilcisi olarak görülür.

Esasında *Aydınlanmanın Diyalektiği*’nden itibaren dönemin olumsuz siyasi ve toplumsal koşulları sebebiyle genel olarak Frankfurt Okulu ütöpi bir çizgiye doğru eğilim gösterir. Bu bağlamda Habermas’ın felsefe ve toplum bilimleri arasındaki kopmuş olan bağı yeniden tesis etmeye çalışması önemli bir çaba olarak görülür (Benhabib, 2005, s. 287). Habermas’ın teorize ettiği iletişimsel eylem kuramı, doğa üzerinde tahakküm kurucu araçsal bir eylem tarzına mugayir, “karşılıklı anlama ve anlaşmaya” matuf “özneler-arası bir karaktere sahiptir” (Küçükalp, 2005, ss. 179-180). Habermas söz konusu kuram ile rasyonelliği iletişimsel bir tarzda yeniden inşa etmeye çalışır. “Bu yeniden inşa ile birlikte, rasyonellik, bir tahakküm mantığı olmaktan çıkacak ve modernitenin özgürleşme idealinin realize edilebileceği bir demokrasi pratiğine hayat verecek olan özneler arası iletişimin sonucu haline gelecektir” (Küçükalp, s. 180). Yani Habermas, özneler arası yaşam pratiği ve dil etkileşiminde şekillenen bir akıl anlayışının inşa edilmesinden yanadır, zira ancak böyle bir inşa topluma demokratik bir örgütlenme yolunu gösterebilir.

Habermas, özne merkezli tahakküm üreten akıl anlayışını, iletişimsel eylem kuramı ile aşmaya çalışır. İletişimsel eylem kuramı bireylerin dil ve eylem yetenekleri sayesinde birbirleriyle etkileşime geçerek toplumsal yaşamı düzenleyebilme imkânından yola çıkar. O halde Habermas için de Wittgenstein’in dil oyunları kuramını öne sürerken varsaydığı şekliyle dil ve eylemin etkileşim halinde olduğu fikri temel bir dayanak noktasıdır (aktaran Coşkun, 2010, s. 10). İnsanlar dil sayesinde ortak bir evrene açılırlar zira dil ortak bir yaşama dünyasının* ürünüdür. Bu yüzden iletişimsel eylem kuramında artık ben-merkezli bir dünya değil bir topluluğu meydana getiren bütün fertlerin öznel ve sosyal dünyalarının kesiştiği bir ufuk vardır. Ufuktan kast edilen şeyse ortak bir sosyal dünya içerisinde bireylerin “uzlaştıkları” ya da “tartıştıkları” anlama süreçleridir (Habermas, 2001, s. 127).

Demek ki iletişimsel eylem kuramı insanların müşterek bir biçimde paylaştıkları unsurlara dayanır. Araçsal aklın eleştirisini iletişimsel akıl düşüncesiyle aşmaya çalışan Habermas, iletişimsel akıl kuramını bazı temel varsayımlara dayandırır. Her şeyden önce iletişimsel eylem kuramının hayata geçirilebilmesi için özneler tarafından müşterek bir biçimde paylaşılan nesnel bir dünyanın ön kabulü gereklidir (Habermas, 2009, s. 28). Ve yine “iletişimsel eylem kavramı, tarafların bir dünya ile ilişki kurarak karşılıklı kabul edilebilir ya da tartışılabilir geçerlilik iddialarında bulunduğu anlaşma süreçleri içinde dili, araç olarak öngerektirir” (Habermas, 2001, s. 127). O halde iletişime dayalı bir eylem kuramı ayrıca ortak bir rasyonelliğin ve konuşma ediminin varlığını en başından koyutlar, zira “karşısındaki rasyonel olduğunu varsaymaksızın, iletişime katılanlar birbirini ne doğru anlayabilir, ne de yanlış anlayabilir; ifadeler bir bağlamda “doğru” olma özelliğini, başka bir bağlamda

* İletişimsel eylemin mümkün olabilmesi ortak olarak paylaşılan bir hayat alanının varlığını gerektirir. Husserl’in fenomenolojisinden türetilen ve Habermas’ın da kullandığı hayat alanı/yaşama dünyası kavramı, “öznelerarası bir şekilde kurulan ve paylaşılan bir toplumsal gerçeklik” alanına gönderme yapar (Çiğdem, 2010, s. 184).

ytirebiliyorsa, buna karşılık gelen doğruluk iddiası her bağlamda sorgulanamaz” (Habermas, 2009, s. 31).

O halde bir Habermas projesi olan iletişimsel eylem kuramı birtakım nesnel ön koşulları kategorik olarak varsayar. Daha da önemlisi Habermas’ın iletişimsel rasyonalite anlayışı “iletişimin ve dilin bir işlevi” olarak ortaya konur. Bu bakımdan söylemsel bir rasyonalitedir. Söz konusu “rasyonalite argümantasyon formlarıyla ilgilenir, önermelerin muhtevasıyla değil” (Çiğdem, 2010, s. 209). Buradaki amaç öznel arası iletişimi mümkün kılacak olan formel bir yapıyı inşa etmektir.

Habermas’ın rasyonaliteye yaptığı vurgudan ve yeni bir akıl anlayışı geliştirmeye yönelik çabalarından anlaşıldığı kadarıyla o, Frankfurt Okulu’nun diğer üyeleri gibi araçsal aklın sorunlu niteliğine yönelik eleştiriyi paylaşmakla birlikte öznel aklın tahakküm yaratan etkisini bertaraf etmek ve demokratik bir toplumsal örgütlenmeyi yaratabilmek adına akli yeni bir formda inşa etme kaygısı güder. Modernizme tümenden karşı çıkmak yerine akılsallık, evrensellik gibi modernizmin önde gelen bazı değerlerinin muhafaza edilmesi gerektiğini düşünür.

REFERENCES

- Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Assoun, P.-L. (2014). *Frankfurt Okulu*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Bağce, H.E. (2006). *Frankfurt Okulu*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baldız, B. (2004). Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori: Sosyolojik Pozitivizm Eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*, 12,135-138.
- Benhabib, S. (2005). *Eleştiri, Norm ve Ütopya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benhabib, S. (2014). Horkheimer’in Erken Dönem Ahlak Felsefesi. *Felsefelogos*, 18 (53), İstanbul: Fesatoder Yayınları.
- Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Coşkun, S. (2010). *Jürgen Habermas’ın Söylem Etiği Kuramında Ahlak Yargılarının Oluşumu ve Temellendirilmesi Sorunu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı.
- Coşkun, B. (2013) “Frankfurt Okulu: Düş Kırıklığı, Aklın Büyüsü ve Sirenlerin Sesi”, *Posseible Düşünme Dergisi*, 4. Erişim adresi: <http://www.possible.com/makale-31/frankfurt-okulu-dus-kirikligi-aklin-buyusu-ve-sirenlerin-sesi.php>
- Çiğdem, A. (2008). *Akl ve Toplumun Özgürleşimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiğdem, A. (2010). *Bir İmkân Olarak Modernite*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirovic, A. (2014). Eleştirel Toplum Teorisi ve Toplum. *Felsefelogos*, 53, İstanbul: Fesatoder Yayınları.
- Eichhorn, W. (1985). *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Geuss, R. (2002). *Eleştirel Teori*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gülenç, K. (2011). Eleştirel Kuram ve Yaşam Felsefesi. *Demokrasi Platformu Dergisi*, 7 (26), 67-87.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Habermas, J. (2009). *Doğalcılık ve Din Arasında*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Horkheimer, M. (2005). *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Horkheimer, M. (2010). *Akl Tutulması*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Jay, M. (2014). *Diyalektik İmgelem*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ketenci, T. (2007). Chaplin'in Gözlerindeki Şaşkınlık: Postmodern Akıl Eleştirisi Üzerine. *Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 4, 59-74. Erişim adresi: <http://www.flsfdergisi.com/sayi4/59-74.pdf>
- Kızılcıkelik, S. (2004). *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırılmak*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Küçükcalp, D. (2005). *Politik Nihilizm*. İstanbul: Alfa Akademi.
- Lunn, E. (2010). *Marksizm ve Modernizm*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Magee, B. (1979). *Yeni Düşün Adamları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Spurk, J. (2008). *Toplumsal Aklın Eleştirisi Frankfurt Okulu ve Toplum Teorisi*. İstanbul: Versus Kitap.
- West, D. (2008). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarının René Girard'ın "Üçgen Arzu Modeli" Çerçevesinde İncelenmesi The Review of Hüseyin Rahmi Gürpınar's Novels in the Context of René Girard's "Triangular Desire"

Dr. Ece SERRİCAN KABALCI^{1*}

Pages: 182-189

Doi: 10.21733/ibad.581954

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Türk Dili Bölümü,
eceserrican@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Hüseyin Rahmi Gürpınar emphasizes humor aspects while he was handling and criticizing the moral degeneration, superstition beliefs, desire to imitate European lifestyle, and living difficulties in his novels. When author's all novel type works have been reviewed, it is realized that he has handled woman-man relations excessively. The "triangular desire" model which defines out of marriage relations has been seen in René Girard's novel titled *Mensonge romantique et Vérité romanesque*. The triangular desire is comprised by a triangle of desired one, the desiring person and the mediator of desire. The mediator is a kind of provocative character that comprises the third aspect of others' relations. Therefore, that creates the desire associating the desiring and the desired subjects. The love and jealousy are at the forefront in this structure. In this study, Hüseyin Rahmi Gürpınar's five novels that include outcomes of "triangular desire" defined by René Girard have been determined and reviewed. Hüseyin Rahmi Gürpınar's novels titled *Bir Sevda Denklemi* (1899), *Metres* (1900), *Tesadüf* (1900), *Tebessüm-i Elem* (1923) and *Gönül Bir Yel Değirmenidir* (1943) have constructed the source of this study. It has been seen that all three aspects of triangular desire, desired one, the desiring person and the mediator of desire, exist in the examined five novels. It is also realized that especially mediator has been sampled as improving the dynamism between other two sides of triangular desire, and the outcomes have been evaluated.

Keywords: Hüseyin Rahmi Gürpınar, novel, René Girard, triangular desire.

Giriş

René Girard, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebî Yapıda Ben ve Öteki* adlı eserinde arzunun öykünmecî doğasını “üçgen arzu modeli”yle farklı eserler üzerinden inceler. Üçgenin köşelerinde arzulanan nesne, arzulayan özne ve arzunun dolayımlayıcısı bulunur. Eserde incelenen anlatı türleri, iki farklı grupta ele alınır ve üçgen arzu modeli ikinci grupta görülür. İlk grupta, edebî yapıtın kahramanı ile bu kahramanın arzuladığı nesne arasındaki ilişkinin aracısız olarak gerçekleştiği durumlar ele alınır. Yani öznenin arzusunun sebebi ve kaynağı nesnenin kendisidir. Önemli olan arzu olduğu için, arzu nesneden bile önce gelir. Bu anlayışta üçüncü köşe olan dolayımlayıcıya yer verilmez. Bir üçgen değil de, düz bir çizgi hâlinde olan kurgu kullanılır. İkinci grupta ise, René Girard’ın belirttiği gizli ve üstü örtülmüş olan “kışkırtıcı” ön plana çıkarılarak üçgen arzu modeli oluşturulur. Buna göre, özne ile arzulanan nesne arasında öznenin arzusunu geliştiren üçüncü bir öğeye -nesneye karşı arzu uyandıran ötekine- ihtiyaç vardır. Böylece özne, başkası tarafından da istenen nesneyi arzular. Ona bu arzuyu veren, kışkırtan dolayımlayıcıdır. Eksenin bir ucunda dolayımın varlığını ya büsbütün gizleyen ya da edilgin bir biçimde yansıtan eserler, öteki ucunda ise dolayımın varlığını etkin bir biçimde açığa çıkaran eserler vardır. Bu sınıflandırmayı René Girard, romantik-romansal karşıtlığı olarak adlandırır. Romantik yapıt, öznenin özerkliğini ve arzunun kendiliğindenliğini yücelten yapıttır; romansal yapıt ise, bu yüceltimi kurcalayan, aldanişın nedenlerini gösteren ve böylece arzunun dolayımlanmış niteliğini açığa çıkaran yapıttır (Girard, 2013, s. 10).

Kurmaca yapıtlarda özne yani kahraman ve nesne vardır. Tutku uyandırıcı nesnenin doğası, nesne ve özneyi birbirine bağlayan bir arzu doğurur. Bu üçgen yapıda aşk, kıskançlık ve arzu ön plandadır. Hatta tüm arzular soyutlamalar ve yanılsamalar üzerine kuruludur. Söz konusu arzu, kahramanın çevresinde bir düş evreni oluşturur. Kahraman, bu düş evreni içerisinde arzulanan nesnenin dönüşümüne tanık olduğunda -yani bir rakip ile karşılaştığında- şiddetli bir kıskançlık ortaya çıkar (Girard, 2013, ss. 35-39).

René Girard, “öteki”nin “ben” üzerindeki gücünü şu şekilde açıklamaktadır: “Arzunun doğumunda, başka bir deyişle özneliliğin kaynağında, muzaffer bir edayla yerleşmiş Öteki’ni buluruz hep. “Dönüşümün” kaynağının içimizde olduğu doğrudur, ama kaynağın suyunun fişkırması için dolayımlayıcının sihirli değneğiyle kayaya dokunması gerekir” (Girard, 2013, s. 45).

René Girard, üçgen arzu söz konusu olduğunda yöntemin konuya dıştan uygulanmasını değil, konunun kendi içinden türetilmesini savunur. Çünkü asıl yapılar her zaman özneler arasındadır. Bu nedenle, üçgeni bir şekil olarak ele almaz ve ona bir gerçeklik yüklemes. Gerçekliği olmayan üçgen, sistemli biçimde sürdürülen sistemli bir eğretilemedir. Boyut ve biçimindeki değişiklikler bu şeklin temel özdeşliğini ortadan kaldırmadığı gibi, yapıtların hem birliğini hem de çeşitliliğini aynı anda gösterebilir. Edebî yorum, sistematik bir şekilde örtük olanı ya da daha en baştan yarı yarıya belirilmiş olanı açığa çıkarıp biçimselleştirmelidir (Girard, 2013, s. 24).

1. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Roman Anlayışı

1880’den sonra ortaya çıkan, romantizme karşı çıkıp his ve hayal hâkimiyetini ortadan kaldıran, gözleme ve pozitivist görüşe yer veren realist ve natüralist akım; edebiyatta da kendine yer bulur. Başlangıçta dergi ve gazetelerde fenle ilgili konulara rağbet gösterilmesiyle başlayan bu eğilime, 1885’ten sonraki Türk romancıları da yakınlık duyar. Bu romancılar arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar da bulunur. 1864’te İstanbul’da doğmuş olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Servet-i Fünûn romanının gözde olduğu devirde Ahmet Mithat Efendi’nin popüler roman çıkırını tek başına devam ettiren bir yazardır (Akyüz, 1995, s. 69).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, zararlı gördüğü yüzeysel Batı hayranlığını ve taklitçiliğini, olumsuz Batılı tiplerin toplum hayatında özendirildiği köksüz, örf ve adetlere aykırı, kimi zaman ahlaksız davranışları komik olaylar aracılığıyla işlemiştir (Kerman, 2009, ss. 155-156). Sosyal yönden eleştirel bir tavırla ele aldığı her konuda görülen normal dışı ve gülünç özellikleri, mizah unsuru olarak kullanmıştır. Eleştirel tutumu nedeniyle romanlarının hiçbirinde sağlam değerlerin savunucusu olan olumlu kişilere yer vermemiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın eserlerinde çoğunlukla güldürü kişileri bulunmaktadır. Güldürü kişinin temel özelliği, kişiliğinin değişmezliğidir. Davranışları sınırlı ve tutarlı olduğundan eserin başından

sonuna kadar aynı kalmaktadır. Kimliği birkaç özelliğten meydana geldiği için güldürme dışında herhangi bir görev üstlenmemektedir (Belge, 2014, s. 31). Tek çekirdekli ve sabit karakterli olan bu tipler; insanoğlunun karmaşık eğilimlerini ve iç hesaplaşmalarını hesaba katmayan, içgüdüleri ve düşünceleri aynı kalan kişilerdir. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın şematik kalıplara göre kişiler oluşturmasının bir başka sebebi, insanların psikolojik yaşantılarına değil; dış görünüşlerine, sosyal davranışlarına ve konuya önem vermesidir (Kaplan, 2013, s. 400). Bu yüzden eserlerinde, ideal tiplere yer vermez sadece kötü örnekler üzerinden karikatürize ettiği kişileri ve anlatım tarzını benimser.

Romanlarında işlediği ahlak ve din konularında, halkın genel görüşünden farklı fikirler ortaya sürer. Yaşanan değer değişikliğine yönelik yorumları, kendisinden öncekilerden daha köklüdür. Tarafsız ve akılcı bir anlayışla ele aldığı konulardan olan kadın-erkek ilişkilerinde; toplumdaki yasaların, törelerin ve ahlak anlayışının kadınlar aleyhine işlediğini gösterir. Kadın ve erkek eşit değildir, çünkü kadın eşini seçemez ve istediği zaman eşinden boşanamaz. Erkek ise, tüm hareketlerinde özgürdür. Bu bakış açısıyla Hüseyin Rahmi Gürpınar, kadın-erkek ilişkileri konusunu ele alan diğer yazarlardan ayrılır. Aşk felsefesine, evlilik kurumuna ve namus kavramına şüpheli yaklaşır. Söz konusu yaklaşımı, gerçekçi bir üslupla eserlerinde dile getirir. Bu nedenle eserlerinde, karşılıklı derin sevgiye dayanan ve uzun süre devam eden bir ilişki ya da evlilik görülmez (Moran, 2008, ss. 113-123).

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinin tamamı incelendiğinde, farklı okuma denemelerine açık bir malzeme ile karşılaşılır. Batıl inançlar, geçim sıkıntısı, kadın-erkek ilişkileri, alfrangalık, ahlaki yozlaşma, cahillik gibi konuları mizah yolu ile işler ve sosyal tenkitte bulunur. Bunu yaparken gündelik hayat sahnelerinden ve şahit olduğu olaylardan yola çıkar, kişiler arasında doğal diyaloglar oluşturur. Diyaloglardaki yanlış anlaşılmalara, hatalı telaffuzlar ve yerel söyleyişler ortaya gülünç sahneler çıkarır. Ele aldığı farklı konu başlıkları içerisinde özellikle kadın-erkek arasındaki ilişkilere dikkat çeker. İki cins arasında tabiatın doğal yönlendirmesiyle yaşanan bazı olayların, toplumun ahlak kurallarıyla uyuşmadığını vurgular. Hüseyin Rahmi Gürpınar için tabiat, cinsî eğilimleri arttıran ve insanoğlunu çaresiz bırakan bir güçtür. Bu nedenle, aldanma-aldatma bağlamında ele aldığı olaylarda aldatma nedenlerini doğal bir eğilim olarak göstermekten çekinmez. Kadın-erkek ilişkilerinde karşılıksız seveda çekenlere, birbirini aldatan karı-kocalara ve aralarındaki yaş farkı nedeniyle mutsuz olan bireylere yer verir. Eserlerinin tamamında kadın-erkek ilişkileri üzerine kendi kaleminden ya da roman kişilerinin ağzından yorumlarda bulunur. Özellikle aldanma-aldatma olaylarını ele alırken iki kadın bir erkek ya da iki erkek bir kadın şeklinde kurguladığı aşk üçgenlerine rastlanır.

2. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerinde Aşk Üçgenleri

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde ele aldığı kadın-erkek ilişkileri incelendiğinde, René Girard'ın belirttiği üçgen arzu modeli ile paralellik taşıyan örneklerle rastlanır. Bu eserlerde, üçgen arzu modelinde yer alan özne, nesne ve dolayımlayıcının etkili bir şekilde kullanıldığı ve belirgin kılındığı görülür. Üçgen arzu modelinin takip edilebildiği eserleri: *Bir Sevda Denklemi*¹, *Metres*², *Tesadüf*³, *Tebessüm-i Elem*⁴ ve *Gönül Bir Yel Değirmenidir*⁵ şeklinde sıralamak mümkündür.

Gürpınar'ın *Bir Sevda Denklemi* adlı eseri, Naki isimli genç bir adamın, karısı Bedia yüzünden yaşadığı olaylar üzerine kuruludur. Zengin bir ailenin oğlu olan Naki, çapkınlığıyla nam salan ve kadınları koklanıp kenara atılacak bir çiçek kadar değersiz gören biridir. Ancak bu durum, Bedia ile evlendiği gece terk edilince tamamen değişir. Bu duruma başlangıçta çok kızsada da, zamanla Bedia'yı sevdiğini anlar. Bedia'nın amacının ne olabileceğini, sevgilisinin olup olmadığını kendi kendine düşünür. Bu düşüncelerini şu şekilde dile getirir: "İlişkimize yalnız bir nikâhtan ibaret olan karımın kandırıcısı mutlak bulunmalı. Kadın benden nefret ediyor. Ben ona tutkulu... Arada, Anka misali, varlığı ortada

¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Bir Sevda Denklemi*, Özgür Yayınları, İstanbul 2002. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

² Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Metres*, Özgür Yayınları, İstanbul 1998. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

³ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Tesadüf*, Özgür Yayınları, İstanbul 1997. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

⁴ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Tebessüm-i Elem*, Özgür Yayınları, İstanbul 2001. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

⁵ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gönül Bir Yel Değirmenidir*, Özgür Yayınları, İstanbul 1995. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

görülmeyen bir rakip... İşte size iki bilinenle bir bilinmeyenden meydana gelen bir sevda denklemi” (Gürpınar, 2002, s. 83).

Naki aracılığıyla dile getirilen bu sözler, üçgen arzu modelinin köşelerini oluşturacak olan Naki-Bedia-Fatin ilişkisine işaret eder. Naki özneyi, Bedia arzulan nesneyi, Fatin ise dolayımlayıcı/rakip unsurunu temsil eder. Bu durum René Girard’ın, arzulan nesnenin dönüşümünde “öteki” olarak tanımlanan rakibin etkisini örnekleyen bir üçgendir. Özellikle özne, Naki gibi kibirli bir kişiye; nesneyi arzulamaya ikna edilmesi için aynı nesnenin, belli bir itibarı olan bir üçüncü kişi -rakip- tarafından arzulmuş olması yeterlidir. Kibir önce bu rakibin ortaya çıkmasına neden olur yani onun varlığı bir nevi dilenir. Sonra da onun yenilmesi ve aradan çekilmesi istenir (Girard, 2013, s. 27).

Karısı Bedia kendisinden kaçtıkça onu daha çok seven Naki, ayrıldığında iki sevgilinin kavuşacağını düşündüğünden boşanamaz. Bir rakibin ortaya çıkması, karısına daha çok bağlanmasına neden olur. Bedia’yi eve geri getirmeyi başarır; fakat mutlu günleri, karısının sinir hastalığı ile sona erer. Bir gün Nazire isminde bir kadın Naki’yi ziyarete gelir. Kocasını Fatin Bey ile Bedia arasında ilişki olduğunu anlatır. Bedia’yi isteyip alamayan Fatin, onun evlendiği gece Nazire ile evlenmiştir. Nazire, Bedia’nın Fatin’e yazdığı mektupları da yanında getirmiştir. Naki bunları okuyunca, karısıyla geçirdiği mutluluk dolu zamanların, Fatin’i kıskandırmak için oynanan bir oyun olduğunu anlar. Nazire’nin ortaya çıkışı, eser içindeki asli üçgen arzu modelinin yanında tali bir üçgenin kurulmasına neden olur. Bu ikincil üçgende özne Nazire, arzulan nesne Fatin, dolayımlayıcı/rakip ise Bedia’dır. Nazire, kocasının ihanetini bildiği hâlde ondan ayrılmamakla, Bedia’yi aradan çıkarmak adına Naki ile görüşmekle kocası Fatin’e olan hislerinin arttığını göstermektedir.

Nazire’nin Naki’ye getirdiği mektuplarda Bedia, kocası ile inat uğruna barıştığını söylemekten çekinmez. Kocasıyla barışıp kendisini sevdirmeye çalışmasının asıl amacı, Fatin’in gözünde kendisini yükseltmektir. Aralarındaki ilişki yeniden başladığında ise, Naki’yi bir engel olarak görmüştür. Bedia bu durumu, tiyatro oyunu benzetmesiyle şu şekilde anlatır:

“Şimdi biz bize kalmak için piyesten bu aktörü nasıl çıkaralım? Kendisine verdiğimiz âşık rolünden o zavallı pek hazlanmış görünüyor. Fakat kendisine artık perde kapandı. Tiyatro sahnelerindeki sevişmeler birkaç saatten fazla sürmezken bir olağanüstü ayrıcalıkla seninki aylarla devam etti. Böyle oyunlardaki muhabbetlerin ciddiliğine inanarak onu gönlünde sürdürmeye uğraşmak budalalıktır; zavallı Naki, demek zamanı artık geldi. Ama gerçek sandığı bu evliliğin kendi için bir dram, bizim için bir komediden başka bir şey olmadığını o zavallıya nasıl bir dille anlatmalı?” (Gürpınar, 2002, s. 150).

Bedia’nın sözleri, eser içinde kurulan bir diğer üçgen arzu modeline işaret eder. Bu üçgende özne Fatin, arzulan nesne Bedia, dolayımlayıcı/rakip Naki’dir. Ancak bu üçgen, birinci asli üçgende ve tali üçgende örneklendiği gibi kendiliğinden kurulmaz. Aksine Bedia tarafından bilinçli olarak oluşturulur. Naki’nin, kendi hakkında söylenen bu sözleri okuduktan sonra bile karısından vazgeçemeyişi, Bedia’nın oluşturduğu üçgenin başarısını doğrular. Naki, sevilmediği hâlde karısını sevmeye devam edişinden rahatsız olsa da, duyguları karşısında çaresizdir. İçinde bulunduğu durumu şu sözlerle dile getirir:

“Fakat o beni istemiyor. Ah, fakat yine vicdanım, gururum isyan ederek niçin bende ona karşı bir nefret uyandırmıyor? O beni sevmiyor. Ben onu neden bu kadar şiddetle seviyorum?” (Gürpınar, 2002, s. 158). “(...) Evet, arzu ediyordum ki, karım suçunu itiraf etsin. Cinayetinde pişmanlık gösterebilir... Fatin’den nefret ettiğini, dünyada yalnız beni sevdiğini ağlaya ağlaya söylesin. Benden af ve merhamet dilesin. O ne boş hayal... Bu ham dileğim vücut bulsa, karım böyle hayal ettiğim gibi fikir ve duygularını değiştirse... Ben artık onun gözlerine inanmalı mıyım? Onun bir muhabbetle sarsılmış, zedelenmiş gönlünde benim için bir sığınacak köşe kaldı mı?” (Gürpınar, 2002, s. 163).

Naki, karısının kendisine geri dönmelerini istese de, olayların gidişatını değiştiremez. Bedia ondan ayrılıp Fatin’le evlenir. Bu sonuca ulaşmak için Naki’yi aradan çıkarır. Bedia’nın kendi davranışını ve izlediği yolu anlatırken dile getirdikleri eser içindeki üçgen arzu modelinin net bir şekilde kurulduğunu ispat eder:

“Bizim oyunumuzda bu üç kişi tamam değil mi? İşte ben, karı; Naki, en gülünç bir komedyaya aptallık sermayesi olacak yaratılıştaki bir koca. Sen de âşık... Sonra bu âşık, koca olacak. Öteki

zavallı sevda acıları içinde kalacak. Sonuç kocam için biraz feci olacak ama bununla komedyamızın esas neşesi bozulmaz” (Gürpınar, 2002, s. 169).

Metres adlı romanda Müştak’ın; metresi olan Parnas’ı, arkadaşı Reyhan ile istemeden de olsa paylaşması söz konusudur. Müştak, Parnas’a para yetiştirmek için Reyhan’dan borç istediğinde; delikanlı, vereceği paranın karşılığında muhabbet ortaklığı da teklif eder. Parnas’ı beraber metres tutmalarını, böylece onunla geçirecekleri zamanı uzatabileceklerini söyler. Müştak başlangıçta bu teklifi reddetse de Parnas’ın aşkı ağır basar ve Reyhan’ın teklifini kabul etmek zorunda kalır. Böylece Müştak-Parnas-Reyhan arasında üçgen arzu modeli kurulur. Bu gönül ilişkisinde Reyhan, Müştak’a göre realistir ve duygulardan uzak bir birliktelik yaşamaya niyetlidir: “Ben Parnas’ı sevmek isterim. Fakat sonsuz bir muhabbet iddiasıyla değil. Öyle bir kadınla birkaç ay yaşamış bulunmak için... Hiçbir şeyin nefsin bıkmasına kadar sürmesini sevmem. Bıkmak bir felaket, bıkmamak ise bir çeşit saadettir” (Gürpınar, 1998, s. 103).

Reyhan’ın sözleri, dolayımlayıcının kendisinin de nesneyi arzu etmesine örnektir. Nesneyi, öznenin gözünde arzu edilir kılan dolayımlayıcının arzusudur. Dolayım, dolayımlayıcının arzusuyla tıpatıp aynı olan ikinci bir arzu uyandırır. Yarışan bu iki arzu, dolayımlayıcının engel rolü oynamasına örnektir (Girard, 2013, s. 28). Dolayımlayıcı/rakip olan Reyhan da Parnas’ı arzular fakat duyguları gözünü kör etmez. Müştak ise; Reyhan’ın, arzulanan nesne olan Parnas’a yönelik ilgisini gördükten sonra Parnas’ı geri kazanmak için daha çok çalır. Parnas, her ikisini de terk edip Hâmi Bey ile yaşamaya başladığında bile mücadelesinden vazgeçmez. Yine Reyhan ile iş birliği yaparak Parnas’ı geri kazanmak ister. Bu sefer tali üçgen arzuyu oluşturan üç köşede; Müştak-Reyhan özne, Parnas arzulanan nesne, Hâmi ise dolayımlayıcı/rakip olarak bulunur. Ancak bu ilişki üçgeninin sonunda Hâmi ölür, Reyhan hapse girer, Müştak ise giden Parnas’ın ardından bakakalır.

Tesadüf adlı eserde, karısı Sâibe’yi Şöhret ile aldatan Mâil; *Tebessüm-i Elem*’de, karısı Ragıbe’yi Vuslat ile aldatan Mehmet Kenan; başlangıçta aldatma eylemlerinin geçici bir heves olduğuna kendilerini inandırır. *Tesadüf*’te, kendisinin “sevda humması” geçirdiğini ileri süren Mâil, eşinden sabırlı olmasını ve evine döneceği günü beklemesini ister. Sâibe, kocasından bir daha eve gelmemesini, ya o kadını ya kendisini seçmesini ister. Bunun üzerine Mâil, Şöhret’i seçer ve evi terk eder. Şöhret’i görmeye gittiğinde, onun eski âşığı tarafından kaçırıldığını öğrenir. Şöhret, Mâil’i kiskandırarak onu elde eder. Bu aşamada özne Mâil, arzulanan nesne Şöhret, dolayımlayıcı/rakip ise Şöhret’in diğer âşıkları olur. Mâil’in, Şöhret’e dair tüm gerçekleri bildiği hâlde ondan vazgeçememesi, aksine sevgisinin daha da artması, dolayımlayıcı faktörünün etkili bir şekilde işlediğini gösterir. Mâil’in, içine düştüğü durumu anlatırken rakiplerin varlığına rağmen onu sevdiğini dile getirmesi üçgen arzu modelinin kurulduğunu ispatlar:

“(…) Çünkü ben bir fahişeyi seviyorum... Çıldırasıya, ölesiye bir şiddetle seviyorum. Kendimden, ondan da nefret ederek seviyorum, seviyorum. Benden evvel sevdasının tuzağına çok zavallılar düşürmüş olduğunu, bu gönül ticaretini kendine bir kazanç, bir sanat edindiğini bilerek seviyorum. İstemediğim hâlde, elimde olmadan seviyorum. (...) Ben o kadını kutsi bir aşkla sevmiyorum. Buna “muhabbet” denemez, buna geçici, murdar bir heves denir. Temizlenmesi zor bir gönül lekesi, iğrenç bir düşkünlük” (Gürpınar, 1997, s. 110).

Tıpkı Mâil gibi karısından başka bir kadına gönül veren Mehmet Kenan’ın yaşadıkları, *Tebessüm-i Elem*’de anlatılır. Karısı Ragıbe’yi bırakıp Vuslat’ı tercih eden Mehmet Kenan, başlangıçta sevgisinin geçici olduğuna inanır, ancak bu düşüncesinde yanılır. Eşi yerine tercih ettiği Vuslat ise, sevgi ve sadakat duygularından uzak bir kadındır. Vuslat, Mehmet Kenan’dan hiçbir şeyi saklamadan yaşam tarzını ona anlatırken şunları dile getirir:

“(…) Benim bildiğim bir atasözü vardır: “Bir çiçekle yaz olmaz.” derler. Bu da, benim için bir felsefedir. Bir erkeğe mal olup oturamam. Bu erkeğin adı ister Kenan Bey olsun ister Şadan Bey. Hepsı benim için birdir. Öteki zampanalarımın arasında sana bir muhabbet imtiyazı, bir üstünlük vermeyi pek manasız bulurum. Erkek değil misiniz, hepimiz de benim dost şeklinde düşmanlarımızız. İşte doğru, açık söylüyorum. Fırsat düşükçe hepimizden hincımı çıkarırım. Beni sevmek bir felakettir. İşte ona göre davran. Bir gecelik kiralığımla geçip git” (Gürpınar, 2001, ss. 165-167).

Mehmet Kenan, bu gerçekleri duyduğu hâlde ondan vazgeçemez. Üçgen arzu modelinde yer alan özneyi Mehmet Kenan, arzulanen nesneyi Vuslat, dolayımlayıcı/rakip ögesini ise Vuslat'ın âşıkları oluşturur. Benzer olay örgüsüne sahip olan *Tesadüf ve Tebessüm-i Elem*'de, arzulanen nesnenin dönüşümünde "öteki" olarak tanımlanan bir rakip etkilidir. Rakip tarafından nesneye duyulan arzu, öznedeki kahramanda da o nesneye karşı bir karşı arzu uyandırır. Öyleyse nesneyi başkalaştıran kibirden kaynaklı bir kıskançlıktır. Arzunun şiddetine bakıldığında, en güçlü arzuların tutkulu arzular olduğu görülür. Başkalaştırıcı ve şiddetli bir arzu olan kibir ise, gerçek arzuların solgun yansımalarıdır. Bu nedenle, kibirden doğan arzular her zaman "ötekiler" in arzularıdır; çünkü kahraman/kişi, "ötekiler" e oranla daha şiddetli arzu ettiğini sanmaktadır. Böylece ötekinin/rakibin arzusu olan nesneyi daha da yücelterek kendi arzusunu güçlendirmektedir (Girard, 2013, s. 36).

Gürpınar'ın *Gönül Bir Yel Değirmenidir* adlı eserinde Şadan, çapkınlıkta uçarı düzeye gelmiş, gizli hastalıklara uğramış, ahlakı bozuk bir genç olarak anlatılır. Kendisini uslanmayacak kişilerden biri olarak gören Şadan, ailesinin aracılığıyla eğitilmiş ve terbiyeli bir kız olan Sabiha ile evlenir. Evliliğinin başlarında Sabiha'yı sevse de, sonrasında onun bilgisinden ve her gece bir konu üzerindeki konuşmalarından sıkılır. Karısını bilgi ile yenemeyeceğini anladığından üstünlüğü elde etmek adına onu aldatmak ister. Çünkü Şadan'ın görüşüne göre aldatmak, normal karşılanması gereken bir durumdur. Anormal olan aldatmanın gerçekleşmemesidir. Şadan, toplumun genel ahlak yargılarından uzak olan düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Eğer siz aldatmıyorsanız, bu bağlılığınızın bir veya birkaç koskocaman nedenleri olacak. Bağışlayınız, ya kadınların sizden hoşlanmayacakları bir yaratılıştasınızdır veya kadın kalplerini büyüleme, ele geçirme bilgisine sahip değilsiniz. Bu konuda denemeleriniz olmamış yahut para tutmuyorsunuz. Bu son kusur pek acıklı, ama bu zamanda hiç de ayıp değil. Genç, güzel ve zenginseniz, siz kendinizi ne kadar sakınsanız zaten kadınlar sizi rahat bırakmazlar" (Gürpınar, 1995, s. 109).

Bu düşüncelerle ve karısına üstün gelme isteğiyle, komşusu Profesör Hurrem Medari'nin eşi Cevher ile karısını aldatır. Şadan kendilerini zeki sanan Hurrem ve Sabiha'nın gözü önünde işlediği günahıtan memnundur. Ancak Şadan, Cevher'in odasına gittiği bir gece pencereden kendi evine bakarken Sabiha ile Hurrem'in birlikte olduğunu görür. Hurrem'in, Sabiha ile rahatça buluşmak için Cevher'i ona bırakması canını sıkır: "Kendi karımı ona bırakmak şartıyla bilginin karısına sahip olmak, gelenek ve göreneklerimize sığmayan bu trampa Doğulu ruhumu eziyordu. (...) İnsaflıca düşünülecek olursa, ben haksızdım. Hurrem Bey'in karımın yanına gitmemesi şartıyla ben gidip Cevher'le eğlenmeyi çok zevkli buluyordum" (Gürpınar, 1995, ss. 312-313).

Şadan, kendi sadakatsizliğine rağmen eşinin kendisine bağlı kaldığını düşündüğünden rahatça Cevher ile ilişki kurmuştur. Karısını kaybetmeksizin gönül maceralarına atılmanın zevkini yaşarken, gözlerinin önünde yaşanan bu takas, Şadan'ın onuruna dokunur. Bu durum üçgen arzu modelini ortaya çıkarır. Şadan özne, arzulanen nesne Sabiha, dolayımlayıcı/rakip ise Hurrem'dir. Bu üçlü modelde, arzusunun doğuşunda dolayımlayıcı önemli bir rol oynar. Saf ve karmaşık olmayan kahramanlarda bile üçgen arzuyu ortaya çıkaran bir dolayımlayıcı vardır. Dolayımlayıcı sayesinde kibir ve kıskançlık ortaya çıkar ve arzulanen nesnenin dönüşümü tamamlanır. Bu durumu René Girard, Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eserinden alıntılacağı şu bölüm ile açıklar: "Aşkta, mutlu rakibimiz, başka bir deyişle düşmanımız, velinimetimizdir. Bizde yalnızca önemsiz bir fiziksel arzu uyandıran bir varlığa, kendisinden ayırt edemediğimiz çok büyük bir değer katar" (Girard, 2013, s. 39).

Karısını elinden alarak kendisine rakip olan Hurrem'in varlığı, Şadan'ın gözünde Sabiha'yı yeniden değerli kılmıştır. Öncesinde konuşmalarından ve bilgisinden bunaldığı karısına karşı duyduğu arzu artmıştır. Birdenbire ortaya çıkan bu arzusunun nedeni Sabiha ile arasına giren rakip yani Hurrem'dir. Onuru kırılan ve Sabiha'ya karşı olan arzusu artan Şadan, Hurrem ile konuşmaya gittiğinde bunun kısasa kısas olduğunu anlar. Çünkü Hurrem, kocalı bir kadını ayartan erkeğin, bunun kendi başına gelebileceğini de düşünmesi gerektiğini söyleyerek ona ders verir. Şadan'ın, kendisini koşulsuz şartsız seveceğini ve her zaman aldatmasına göz yumup bekleyeceğini düşündüğü Sabiha'nın bu hareketi, ondaki kibrin çözülmesine neden olur.

René Girard, kişide etkili olan kibrin çözülmesinin, üçgen arzusunun açığa çıkarılmasına bağlı olduğunu belirtir. Bu nedenle edebî yapıtlarda kibirden tutkuya geçiş, estetik mutluluktan ayrılamaz. Yazar, bu

mutluluk anlarını, üçgen arzunun tam anlamıyla açığa çıkmasına, yani kendi özgürlüğüne kavuşmasına borçludur (Girard, 2013, ss. 37-38). Şadan'ın kibirli hâllerinden sıyrılması ve eve dönüş süreci, Sabiha'ya olan tutkusunun artması sonucu gerçekleşir. Aynı durum, Hurrem'e tekrar dönen Cevher için de geçerlidir fakat eserde konunun bu yönüne dair açıklamada bulunulmamıştır. Birbirini affeden iki çift, evliliklerine devam etme kararı alır. Şadan, karısı Sabiha'ya kavuşur; Hurrem ve Cevher de oradan taşınır.

Toplumun genel ahlak anlayışına ve yaşayış tarzına tamamen zıt olan bu durum karşısında gönül rahatlığı duyan Şadan; yaşadıklarına gerçek hayatta sıkça rastlandığını, eşlerinin sadakatsizliğine bilmeden tahammül edenlere kendi felsefesince daha çok acıdığını dile getirerek kendisini ahlaksızlıkla suçlayanlara şu cevabı verir:

“Yalnız bu serüvenimde, doğunun geleneksel namusunu, temizliğini sonsuzluğa kadar lekeleyecek, ayıplanan bir yön var. Bu da, karımın gözlerimle gördüğüm o korkunç rezaletini, kendimin yine o türden günahıyla karşılaştırarak affetmiş olmamdır. Bile bile bu hıyanete katlanmak her havsalaya sığmaz. Ama bu hususta size vicdanımı söyleyeyim mi? Ben karılarının sadakatsizliklerine bilmeye bilmeye tahammül edenlere daha çok acırım. Çünkü bu ikinci tür zavallılar, birincilerden çok daha fazladır” (Gürpınar, 1995, s. 322).

Şadan'ın bilerek tahammül ettiği ve göz yumduğu aldatılma olayı, üçgen arzu modelinin gerçekleşmesini sağlayan üç köşeyi ve arzuyu ortaya çıkarmıştır. Kibirden tutkuya geçiş, üçgen arzunun açığa çıkmasıyla gerçekleşmiş ve karı-koca arasındaki arzu, dolayımlayıcı sayesinde görünür kılınmıştır.

Sonuç

Hüseyin Rahmi Gürpınar eserlerinde farklı birçok konuya değinmiş, ele aldığı konuları bir arada işleyerek anlatım zenginliğine ulaşmış, kişileri ait oldukları sosyal çevre ve sahip oldukları karakter çerçevesinde konuşturarak gerçekçi bir anlatım yakalamıştır. Eğlenceli diyaloglarla karikatürize ettiği kişilere yer vererek okuyucuyu güldürmeyi başarmıştır. Çok yönlü bir yazar olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerine bakıldığında temel bazı konuları işlediği, bunun dışında mutlaka kadın-erkek ilişkilerine dair çıkarımlarda bulunduğu görülmektedir. Özellikle aldanma-aldatma gerçeğini ele alırken bazı eserlerinde, René Girard tarafından çerçevesi çizilen üçgen arzu modeline uygun aşk ilişkilerine yer vermiştir. Üçgen arzu modelinde; özne, arzulanan nesne ve dolayımlayıcı/rakip bulunur. Öznenin, nesneye karşı olan arzusunu arttıran karşısına çıkan rakiptir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın tüm eserleri incelendiğinde üçgen arzu modeline tam anlamıyla yer veren, bu duruma dair yorumların yer aldığı beş eser vardır. *Bir Sevda Denklemi*, üçgen arzu modeline dair örneklerin yoğun olarak yer aldığı, eserin adında da “denklem” sözcüğüyle işaret edilen bir denge durumunun bulunduğu bir romandır. Eserde Naki özneyi, Bedia arzulanan nesneyi, Fatin ise dolayımlayıcı/rakip unsurunu temsil etmektedir. Bedia'nın Fatin ile olan ilişkisi, Naki'nin ona karşı duyduğu arzuyu arttırmıştır. *Metres*'te, ana ve tali olmak üzere iki üçgen arzu modeline rastlanmaktadır. Ana üçgeni; özne Müştak, arzulanan nesne Parnas, dolayımlayıcı Reyhan oluşturur. Olayların gidişatının değişmesi ve Parnas'ın farklı kişilerle ilişki kurması sonucunda oluşan tali üçgende ise; Müştak-Reyhan özne, Parnas arzulanan nesne, Hâmi ise dolayımlayıcı/rakip olarak bulunur. *Tesadüf*'te; özne Mâil, arzulanan nesne Şöhret, dolayımlayıcı/rakip ise Şöhret'in diğer âşıklarıdır. *Tebessüm-i Elem*'de; üçgen arzu modelinde yer alan özneyi Mehmet Kenan, arzulanan nesneyi Vuslat, dolayımlayıcı/rakip ögesini ise Vuslat'ın âşıkları oluşturur. *Gönül Bir Yel Değirmenidir* adlı eserde, kibrin çözülmesi ve üçgen arzu modelinin açığa çıkmasıyla oluşan bir arzu görülür. Buradaki üçgen arzu modelinde; Şadan özne, arzulanan nesne Sabiha, dolayımlayıcı/rakip ise Hurrem'dir. İncelenen eserlerde, dolayım ilişkisinde olan özne ve rakip, aynı arzuyu taklit ederek nesneye yönelik arzuyu doğurmaktadırlar. Ortaya çıkan bu arzu, öznenin başlangıçta nesneye karşı duyduğu arzudan kuvvetlidir. Bu nedenle özne, dolayımlayıcı sayesinde artan bu arzuya ulaştığında, nesneye ulaşmasında engel olarak gördüğü rakibin aradan çekilmesini ister. Eğer bu durum gerçekleşirse, üçgen arzu modeli tarafından ortaya çıkan tutku, özne ve nesneyi birleştirir.

Beş eser, René Girard'ın edebî eserler hakkında yaptığı romantik-romansal ayrımı içerisinde incelendiğinde hepsinin romansal yapıt özelliği sergilediği görülür. Çünkü romantik yapıtta, özne ve

nesne arasındaki ilişki aracısız gerçekleşir, yani arzu nesneden önce gelir ve dolayımlayıcı bulunmaz. Romansal yapıtta ise, “kışkırtıcı” rolü oynayan dolayımlayıcı, özne ile nesne arasındaki arzuyu geliştirir. Dolayımı ortaya çıkaran ve aldanışın nedenlerini irdeleyen romansal yapıtt, üçgen arzu modelini kullanarak aşk, kıskançlık ve arzuyu ön plana alır. “Öteki”nin, “ben” yani “özne” üzerindeki gücü, eserin dinamizmini sağlar. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın incelenen eserlerinde romansal yapıtt özelliği bulunur ve kullanılan üçgen arzu modeli güldürü öğesiyle harmanlanır. Böylece okuyucuda hem gülme eylemini harekete geçirir hem de eser içerisindeki dinamizmi sağlar. Bu durum, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın eserlerine farklı okuma denemeleriyle yaklaşılabilceğini ve güldürü unsurunu kullanırken farklı yöntemlerden de faydalandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, K. *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri (1860-1923)*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Belge, M. (2014). *Edebiyat üstüne yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Girard, R. (2013). *Romantik yalan ve romansal hakikat-edebî yapıtta ben ve öteki*. A. Etensel İldem (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1995). *Gönül bir yel değirmenidir*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1997). *Tesadüf*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1998). *Metres*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2001). *Tebessüm-i elem*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2002). *Bir sevda denklemi*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Kaplan, M. (2009). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar-I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kerman, Z. (2009). *Yeni Türk edebiyatı incelemeleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Moran, B. (2008). *Türk edebiyatına eleştirel bir bakış-I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kadın-Erkek İlişkilerindeki Yaş Farkının Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Yeri The Age Difference in Woman-Man Relations in Hüseyin Rahmi Gürpınar's Novels

Dr. Ece SERRİCAN KABALCI^{1*}

Pages: 190-197

Doi: 10.21733/ibad.582066

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Türk Dili Bölümü, TURKEY
eceserrican@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Hüseyin Rahmi Gürpınar criticized the Europeanism, moral corruption, superstitious beliefs, and distress of living, nescience and similar social issues with humor in his works. It is seen that he has collated social criticism with humor when Hüseyin Rahmi Gürpınar's all works in novel type reviewed. The woman and man relations lead among others in his novels in terms of critics. Especially, couple of younger man-elder woman characters improves his critical statement due to unloving, disrespectful and disloyal behaviors. In this study, Hüseyin Rahmi Gürpınar's eight novels including extensive outcomes of woman-man relations have been determined and reviewed. *Metres* (1900) ve *Kaynanam Nasıl Kudurdu?* (1927) where younger man and older woman characters exist; and other novels *Metres* (1900), *Toraman* (1919), *Cehennemlik* (1924), *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?* (1949), *Deli Filozof* (1964), *Ölüler Yaşıyor mu?* (1973) and *Namuslu Kokotlar* (1973) where older man and younger woman relations exist have comprised the resource of this study. As a result of review on these eight novels, it has been determined that the adverse outcomes of woman and man relations are caused by sexual desires and money passions that are increased by age difference, and the outcomes of review have been evaluated in this context.

Keywords: Hüseyin Rahmi Gürpınar, novel, woman-man relations, age difference.

GİRİŞ

1864'te İstanbul'da doğan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Fransız natüralizminin ve realizmin temsilcilerinden biri olarak görülür. Romanlarında yer verdiği kişileri, kendi mizaçları ve sosyal çevrelerinin ortak bir ürünü olarak ele alır. Böylece realiteyi hem iyi hem de kötü yönleri ile kullanır. Tıpkı bir natüralist gibi romanlarında gözlem ve deneyi ön plana alır, fakat sosyal tenkide yer vermesi bakımından natüralizmden ayrılır (Akyüz, 1995, s. 142). Bu nedenle onun, bazı fikir ve yöntemlerinden yararlanmış olmakla beraber hayata fazla ciddi ve objektif bir gözle bakan Fransız natüralistlerinden ayrıldığını söylemek mümkündür (Kaplan, 2009, ss. 399-400).

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki mizahi yön, kişilerin karşılıklı konuşmalarıyla gerçekleşir. Kişilerin özellikle de mahalle kadınlarının kültür ve sosyal durumlarını ortaya koyan diyaloglar gülme eylemini harekete geçirir. Onları konuştururken meddah veya orta oyuncularını gibi onların kelime ve cümlelerini taklit eder, çeşitli ifade oyunları kullanarak gerçek ile gülünç arasındaki dengeyi kurar (Kaplan 2002, s. 34).

Eserlerinde yanlış telaffuz, yersiz ve gülünç Türkçe kelimeler, geleneksel seyirlik oyunlardan gelen diyaloglar ve yerli hayattan alınan malzeme ile mizahi bir ton oluşturur. Hiçbir şeyi gizlemeyen, sosyal yaraları deşmekten geri durmayan tavrı ile bizzat hayatın içinden seçtiği sahneleri eserlerinde işler. Bu yönüyle realist bir tutum sergileyen Hüseyin Rahmi, anlatım ve yapı bakımından meddah üslubunu devam ettirir. Olumlu ve ideal tiplerin az olduğu eserlerinde, birbirinin zıddı tipleri (alafranga/alaturka, zengin/fakir, cahil/bilgiç gibi) daima karikatürize ederek en uç çizgileriyle ele alır. Söz konusu tüm karikatürleştirmenin ardında sosyal bir hiciv bulunur (Enginün, 2013, s. 312).

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde işlediği konuları batıl inançlar, örf ve adetler, cehalet, alafrangalık, geçim sıkıntısı sonucu yaşananlar, evlilik hayatı, çiftler arasındaki anlaşmazlıklar ve yoksulluk şeklinde sıralamak mümkündür. Bu konular içerisinde yer alan kadın-erkek ilişkilerini, tarafsız ve akılcı bir tutumla işlediği görülmektedir. Toplumdaki yasaların, törelerin ve ahlak anlayışının kadınlar aleyhine işlediğini göstermek için olayları kurgulamıştır. Bu konuyu ele alan yazarlar içerisinde Hüseyin Rahmi Gürpınar, gerek aşk felsefesini gerekse evlilik kurumunun kendisini kuşkuyla karşılaması ve namus kavramına yaklaşımı bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır (Moran: 2008, ss. 113-123).

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın tüm romanlarında yer alan kadın-erkek ilişkileri ya da evlilik kurumuna dair dikkatleri incelendiğinde, karşılıklı sevgiye ya da uzun süren birlikteliklere rastlanmaz. Onun düşüncesinde aşk, çılgınlık sayılabilecek bir cinsel tutkudur ve tamamen tabiatın elindedir. İstemsiz olarak tabiatın emirlerini yerine getiren insan, doğanın kanunları ve toplum yasaları arasında sıkıştığı için farklı çıkış yolları aramaktadır. Başlıca çıkış yolları, yasak aşk ve yaşça birbirine denk olmayan birliktelik yaşamaktır. Özellikle yaşça birbirine denk olmayan evliliklerde/birlikteliklerde, genç erkek-yaşlı kadın ve yaşlı erkek-yaşlı kadın şeklinde çiftler görülmektedir. Genç erkek-yaşlı kadın birlikteliğinin görüldüğü *Metres* ve *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*; yaşlı erkek-yaşlı kadın birlikteliğinin yaşandığı *Metres*, *Toraman*, *Cehennemlik*, *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?*, *Deli Filozof*, *Ölümler Yaşıyor mu?* ve *Namuslu Kokotlar* adlı eserleri; yaş farkına dair iki farklı kutbun işlendiği eserlerin başında gelmektedir.

1. Genç Erkek-Yaşlı Kadın Birlikteliği

Genç bir erkeğin evli ya da dul kalmış daha yaşlı bir kadına bağlanması, utangaç ve güvensiz bir çocuğun anne sevgisini aramasının nedeni olarak görülür. Öte yandan kadın da, annelik şefkatiyle yaşam deneyimini genç erkeğe aktarır. Genç erkek-yaşlı kadın birlikteliğinin görüldüğü *Metres*¹ ve *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*² adlı romanlarda ise; genç erkeğin, kadına bağlı oluşunun nedeni yaşlı kadının parasıdır. Erkeğin parazitliği, küçük bir çocuk görünümüyle anne şefkati araması değil, paraya karşı olan doymak bilmez isteğidir.

Gürpınar'ın *Metres* adlı romanında Firuze Hanım, kocası Şâdi Efendi'nin ölümünün ardından eğlencelerine devam eden ve genç sevgilileriyle gününü gün eden bir kadındır. Ancak yıllar geçtikçe

¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Metres*, Özgür Yayınları, İstanbul 1998. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

² Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*, Özgür Yayınları, İstanbul 2003. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

güzelliği azalan Firuze Hanım; erkeklerin artık yüzünün güzelliğine değil, cüzdanındaki paraya geldiğini acı tecrübelerle anlamıştır. Serveti azaldıkça kendisine gösterilen ilginin de azaldığını görünce gönül ilişkilerinden vazgeçmiştir. Bir zorunluluk sonucu gerçekleşen bu vazgeçiş aslında yüzeysel bir duygudur. Tüm hayatını eğlence mekânlarında ve farklı erkeklerle geçiren Firuze Hanım, yüzüne gülen birisi çıksa bu kararını değiştirecek kadar heveslidir. Bu nedenle, karşısına çıkan genç bir erkek olan Reyhan'dan etkilenir, "ilk aşk namesinin okunuşunda neşeden dolup taşan on altı yaşında delişmen bir kızcağız tavrı" (s. 159) alır. Onun coşkunu tabiatını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi bilen Reyhan'ın tek derdi Firuze Hanım'ın servetidir. Bu gerçeği göremeyen Firuze Hanım, atıldığı gönül macerası uğruna oğlunu kaybetmenin acısıyla yüzleşir.

Kaynanam Nasıl Kudurdu? adlı eserde, ailesi ile birlikte yaşayan ve ellili yaşlarını geçmiş olan Makbule Hanım'ın başından geçen aşk macerası anlatılır. Makbule Hanım genç kızken yaşlı biriyle evlendirilmiş, eşi ölünce miras bölünmesin diye ailesi tarafından evlenmesi engellenmiştir. Bu nedenle evlenme isteği yerini hoppalığa bırakmış, huysuzluğuyla herkesi canından bezdirmiş ve aklını gençlikle bozmuştur. Mallarının idaresinde ve kira gelirlerinin toplanmasında kendisine yardımcı olması için tuttuğu yirmili yaşlardaki Avukat Vassaf Bey, içinde uhde kalan hisleri ortaya çıkarmıştır. Bu hislerin etkisiyle Makbule Hanım'ın:

"Yalnız Vassaf Bey deyince akli zıvanasından çıkıyor. Herifin geldiğini işitir işitmez parçalanırcasına kendisini merdivenden aşağı atıyor; karşılamaya koşuyor. On beş yaşında bir kız gibi hoppalıyor, çevikleşiyor, lastik top gibi sekiyor. İşitenleri şaşırtacak, her gün yeniden yeniyen kıvraklık, fıkırdaklık âdetleri, huyları peydahlıyor" (s. 47).

Makbule Hanım'ın hislerinin farkında olan sahte âşık Vassaf Bey, onun buruşuk yüzüne ve boyalı saçlarına değil mirasına göz diker. Vassaf Bey'in planlarından haberi olmayan Makbule Hanım, istediği gibi yaşamak hevesiyle oğlunu, kızını, damadını, torunlarını sokağa atmaktan çekinmez. Yaşanan olaylar sonucunda gerçek yüzü ortaya çıkan Vassaf Bey'den ayrılan Makbule Hanım, bir daha delikanlılarla görüşmesin diye kendi yaşında biri ile evlendirilir.

Genç erkek-yaşlı kadın birlikteliğine dair verilen örneklerde, ahlak kavramının değişmesinde etkili olan iki unsurun para ve kadın olduğuna dikkat çekilmiş, ortaya çıkan gülünç sahnelere yer verilmiştir. Kadını gülünç ve acınası bir konuma sokan, gençlik arzusuyla kendisinden yaşça küçük bir erkeğe bağlanmasıdır. Erkek tarafında ise, parayı merkeze alan ve çıkarları uğruna her şeyi yapabilecek olan, toplumun ahlak değerlerine sırtını dönen bireyle karşılaşılır. Her iki durumda da, kişilerin eylemlerinin sonuçlarıyla yüzleştiklerini ve bu yaşananlar süresince de komik unsurun ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

2. Yaşlı Erkek-Genç Kadın Birlikteliği

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, genç erkek-yaşlı kadın birlikteliği dışında daha çok yaşlı erkek-genç kadın arasındaki ilişkilere yer verdiği görülür. Yaşlı erkek-genç kadın birlikteliğine yer verdiği eserlerinde, bu birlikteliğin evlilik içerisinde yaşandığı görülmüştür. Evlilik kurumunda bulunması gereken sevgi, saygı ve sadakat gibi değerlerden uzak olan çiftler arasında yaşlı erkek, baba rolünü üstlenmiş; genç kadın da -tıpkı küçük bir kız gibi- ruhunu besleyecek ve cinsel isteklerini karşılayacak evlilik dışı ilişkiler yaşamaktan çekinmemiştir. Her ne kadar yaşlı erkek baba rolünü üstlense de, söz konusu romanlarda genç kız, kendisinden çok büyük olan kocasına baba sevgisi hissetmemiştir. Sevgiden uzak olan tüm bakışlarında ve davranışlarında ondan tiksindiğini, uzaklaşmak için bahaneler aradığını belli etmiştir. Eğer bir çocuk varsa, bu çocuğun yaşlı kocadan olmadığı özellikle belirtilmiş; böylece yaşça kendine denk bir eş seçmeyen yaşlı erkeklerin düştüğü durum göz önüne serilmiştir. Bu ikili ilişkide genç kızların aradığı sadece para olmuş, yaşlı erkeğin düşüncesi ise genç kızın tazeliğinde yenilenmek ve geçkin cinsî arzularını tatmin etmekten öteye geçememiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın tüm romanları incelendiğinde yaşlı erkek-genç kadın birlikteliğinin yaşandığı ve bu ilişkiye dair yorumların yer aldığı romanlar *Metres*, *Toraman*³, *Cehennemlik*⁴, *Dünyanın*

³ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Toraman*, Özgür Yayınları, İstanbul 1996. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

⁴ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Cehennemlik*, Özgür Yayınları, İstanbul 2005. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

*Mihveri Kadın mı, Para mı?*⁵, *Deli Filozof*⁶, *Ölümler Yaşıyor mu?*⁷ ve *Namuslu Kokotlar*⁸ şeklindedir. Söz konusu yedi romanda da, yaşlı bir erkeğin kendisinden genç bir kadınla yaşadığı birlikteliğin olumsuz sonuçları göz önüne serilmiş, bu tarz bir ilişkinin mutlu bir şekilde devam etmeyeceği vurgulanmıştır.

Metres'te, kendisinden yaşça büyük bir erkek olan Şâdi Efendi ile evlenen Firuze Hanım hakkında kulaktan kulağa yayılan dedikodular ve bu evlilik hakkındaki eleştirel sözler, karı koca arasındaki yaş farkının çok olması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Özellikle bu evlilikten dünyaya gelen bir çocuğun olması, tabiatın doğal seyrine aykırı olarak görülmüştür. Bunun nedeni, roman içerisinde şu şekilde anlatılmıştır:

“Firuze Hanımefendi on sekiz on dokuz yaşında eşsiz bir gönül avcısı iken, yetmiş beşlik bir efendinin galiba sıra numarasıyla yetmişinci olarak gerdeğine girmişti. Kızın öyle kaynar bir çağda, efendinin ise kanı donmuş bir güçsüzlük heykeli hâlinde bulunması bu evlenmeden bir çocuk olmasını düşünmeye bile kimseye cesaret veremez iken Tanrı'nın bilinemez kudreti ile senesinde dünyaya tosun gibi bir oğlan gelmesi âlemin dedikodusuna ucu bucağı bulunmaz yollar açmıştı” (s. 47).

Toraman adlı eserde; yirmili yaşlarda olan Binnaz, Hasnâ Hanım ile evli ve kendi annesinden bile yaşlı olan altmış yaşındaki Şuayip Bey ile evlenir. Binnaz'ın, evli bir adamın ikinci eşi olmayı kabul etmesinin nedeni, Şuayip Bey'in zenginliğidir. Şuayip Bey'in zenginliğini gören Binnaz'ın annesi Servinaz onunla evlenmeye niyetlenmiş, yüz bulamayınca kızıyla evlendirmiştir. Servinaz'ın kızı Binnaz, eşsiz bir güzellik ve çekiciliğe sahip bir genç kızdır. Şuayip Bey ise:

“Kokusu pek koklanmamış, renk ve çekiciliğiyle pırl pırl, yeni açılmış taze çiçeklere, gençlik ve güzelliğinin henüz dumanı üstünde, güvercin palazı körpe kızlara düşküdü. Günaha girerse de böyleleriyle girmek, yarın öteki dünyada günahlarının cezasını çekmek için zebanilere yakasını vermezden önce bu dünya meleklerinin aşk tatlariyle yanmak isterdi” (s. 243).

Cinsî arzularının etkisiyle hareket eden Şuayip Bey, ilk gördüğü anda Binnaz'ı almak ister. Binnaz ise kendisini saf bir genç kız olarak tanıtır ve tıpkı bir oyuncu gibi rolünü hakkıyla oynayarak onunla evlenir. Bu evlilikten rahatsız olan Şuayip Bey'in oğlu Aziz, eğlencelerini rahatça yaşayabilmek için ihtiyacı olan parayı almak amacıyla babasının yanındaymış gibi bir tavır takınır. Üvey annesi Binnaz ile tanışmaya gittiğinde onun, iki yıl önce bir genelevde rastladığı, fakat parasız olduğu için Servinaz tarafından görüşmeleri engellenen kız olduğunu görür. Kaderin cilvesiyle ana oğul konumuna gelen bu iki gencin arasındaki çekim duygusu, karşılaştıkları ilk anda onları âşık ve metres yapar. Her şeyden habersiz odaya giren Şuayip Bey, onların iyi anlaşmış olduğunu düşünerek Aziz'den, üvey annesi Binnaz'ın elini öpmesini ister. Bu istek, Binnaz ve Aziz'in usta birer oyuncu gibi rol yapmalarını gerektirir:

“Aziz, saf kalpli babasının bu körü körüne teklifi önünde sarsıldı. Biraz önce dayanıklılık gösteremediği bir içgüdüyle, korkunçluk derecesini kavrayamayarak işlemiş olduğu büyük cinayetin müthiş bir komedyâ şeklinde bu kadar çabuk kötü bir yöne yöneleceğini bilememişti. (...) Uzatılan eli aldı. Deminden kendine aşkın en tatlı içkisini yudum yudum tattıran o mıknaatıslı güzel cilde dudaklarını bu sefer sahte bir oğul ikiyüzlülüğüyle yapıştırdı. (...) Bir anne ağırlığıyla öptürdüğü elini deminki âşığı ve şimdiki oğlunun omzuna dokundurarak onu okşaya okşaya, “Çok yaşa evladım.” dileğini o kadar ağzına yaraştırarak söyledi ki, bunun pek ustaca bir ikiyüzlülük olduğundan Aziz bile şüpheye düşerek, “Hayır, annem olma. İstemem. Beni daima deminki gibi aşk cennetinde yaşat!” yalvarmalarıyla bağırarak istedi” (s. 310).

Geçen süre zarfında Şuayip Bey, sokakta rastladığı ve tanımadığı bazı kişilerin kendisini göstererek manalı manalı gülüşüğünü, gizlice kendisine baktıklarını görür. Ne olduğunu anlamadığı bu tavırlar karşısında, karısı Binnaz'dan şüphe duymaya başlar ve karısının ihanetini yakalayıp kanıtlamayı planlar.

⁵ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?*, Özgür Yayınları, İstanbul 1998. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

⁶ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Deli Filozof*, Özgür Yayınları, İstanbul 1999. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

⁷ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ölümler Yaşıyor mu?*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1973. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

⁸ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Namuslu Kokotlar*, Özgür Yayınları, İstanbul 2006. (Metin içerisindeki alıntılar, romanın bu baskısından aktarılmıştır.)

Oğlu Aziz'i görünce bu düşüncelerini anlatma ihtiyaı duyar. Aziz babasına acılamakla birlikte, kendi durumunu da düşünerek onu eleştirmekten geri durmaz:

“Genç, güzel bir kadının bahar hayatıyla kendi mrnzn sonbaharını karıştırmak istediniz. Ve bundan mutluluk beklediniz. Hesabınız doğru çıkmadı” (s. 318). “Binnaz Hanım kendi dengi bir gence varaydı karılık bağlılığından ayrılmaya, doğruluktan sapmaya bir sebep, bir mazeret bulamazdı. Bu bir... Karınız böyle bir günahı işlerse, bu günahına katılacak erkeğin başını da belaya sokmuş olacaktır. Bu da iki... Demek bu iki masum, sizin hatanız yüzünden suçlu oluyorlar” (s. 324).

Aziz'in sözleri, teselliye muhtaç olan babasını daha çok zer. Babasına karşı acımasız olan oğul, ara sıra pişmanlık duygusuna kapılsa da Binnaz'dan uzak duramaz. Karısı Binnaz'dan şüphelenen şuayip Bey, onu sevgilisiyle basmaya hazırlandığı bir gece tesadüfen Aziz de gelir. Babasının yakalamak istediği kişinin aslında kendisi olduğunu düşünen ve Binnaz'ın hayatında başka birinin olmayacağını sanan Aziz şaşırır. Uzun süren bir bekleme sonucunda harekete geçen şuayip Bey, evde kimseyi bulamaz. Onun ardından giden Aziz, Binnaz'ın sevgilisini yakalasa da genç kadının isteğiyle kaçması için onu bırakır. Binnaz, Aziz'i etkisine alır ve onlar hasret giderirken bu namus dışı manzarayı gören şuayip Bey felç geçirir, gördüklerini syleyemedien ölür. Bu acı manzara şu şekilde anlatılır:

“Evet, oğlu Toraman bütün insanlık erdemlerini, vazifelerini, kutsal değerlerini, saygılarını, duygularını kendisiyle beraber boğarak bir hevenk gibi üvey anasının dudaklarına asılmıştı. Sevgili Binnaz'ı bu canice sevdaya darağacı olmuş, kendi kadınlığını, oğlunun insanlığını darağacına çekerek idam etmişti. Olayın korkunç ayrıntılarından hiçbir şeyi eksik bırakmamak için mumun aydınlığı koridorun karanlığına doğru uzadı. Boylu, narin bir vücudun kaçışını gösterdi. Bu boy, bu bos... Evet, akşamdan köşke girerken gördüğü ince gölgenin tıpkı tıpkısına aynıydı. Gözünde bu ikinci gerçek de böyle açıklıkla ispatlanınca sanki yukarıdan, Allah'ın lanetli gklerinden bu mutsuz adamın beynine bir yıldırım indi. Ve bu yıldırım altında çatırdayan, yanan köklü bir ağaç gibi iki yanına sallanarak devrildi” (s. 365).

Cehennemlik adlı eserde, elli beş yaşındaki hastalık hastası Hasan Ferruh Efendi, karısı öldükten sonra yirmi iki yaşındaki Cazibe ile evlenir. Yaşlı bir erkeğin, genç bir kadınla olan birlikteliği sayesinde genleşeceğini düşünür:

“Kalbindeki bencillige uymaktan başka bir şey düşünmeyerek, olağan dışı gzelliikte, yirmi iki yaşında bir kızla evlendi. Verimsiz hayatına böyle yeni yetişmiş bir güzeli ortak etmekten çekinmedi. Cazibe Hanım'ın bu evlilik yatağına saacağı turfanda gençlikle, efendi kendisi de genleşecek, onun genç gülüşleriyle evin i açıcı havasında gller açacaktır” (ss. 87-88).

Hasan Ferruh Efendi'nin düşündüğü gibi Cazibe Hanım'ın gençliği ve güzelliği, kocasına mutluluk verir. Ancak genç kadın, verdiği mutluluğun karşılığını alamaz. Cazibe Hanım için: “Duyguca, yaşça hiç denk olmayan bir evlilik yatağında katlandığı okşamalar, kucaklamalar, öpücükler, ne hazin ve ne dayanılmaz şeyler” (s. 88) hükmündedir. Hasan Ferruh Efendi'nin geçkin yaşta yaptığı evlilik, onda bazı hastalık belirtilerini ortaya çıkarınca doktorların tavsiyesine uyup karısıyla odasını ayırır. Böylece Cazibe Hanım da karılık görevini tiksinererek yerine getirme işkencesinden kurtulur. Hayatına kendisinden yaşça büyük olan bir erkek ile devam edemeyeceğini anlayınca, Hasan Ferruh Efendi'nin kız kardeşi Ferhunde Hanım'ın oğlu Muzaffer ile yakınlaşır. Hasan Ferruh Efendi'nin geçkin yaşı ortadayken Cazibe'nin hamile olduğu öğrenilir. Hasan Ferruh Efendi bu durumu, tabiat kurallarının bir sonucu olarak görür ve doğal karşılar. Düşüncelerini şu şekilde dile getirerek yaşadığı durumun acılığını kendince hafifletir: “Ben ocuk yetiştirmeden kalmış, yaşlı bir kocayım; genç karımı memnun edemiyorum, değil mi? İşte bir yandan kesinlikle onu memnun edecek biri çıkıyor. Doğanın bu dayatmasına neden kızmalı? Bütün kabahat, bizim yaşlılık ve dermansızlığımızda” (s. 355).

Muhabbet Tilsimi'nda; yaşı yetmişe yakın olan Adnan şem'i Paşa, elliik Mebrure Hanım ile evlidir ve cariyelerine karışılmadığa hayatından memnun olan bir adamdır. Paşanın göz bebeği ve ikinci karısı, kendisinden yaşça küçük olan Gülizar'dır. Onun dışında, beğendiği Pervin'i de mutlaka odalık olarak almak istemektedir. Bu isteğini, evin kalfasına anlatırken dile getirdikleri cinsî arzularıyla hareket ettiğinin göstergesidir:

“Haspa ne kadar da serpilmiş. Göğsünde güzellikleri kabarmış, pazıları dolmuş, gerdanı kaymaklanmış. Tatlılaşan bir turfanda meyve hâlini almış, içim çektik. Bu çiçeği doya doya kendim koklayacağım. Bu meyvenin, eme eme özünü ben tadacağım. Fakat kız pek gençtir, kim bilir şimdi onun hayalinde neler dolaşır. Belki beni kendi zevkine uygun bir koca bulmaz. Emrime karşı gelmeye kalkışır. Böyle bir dikbaşlılık, inatçılık ederse sen onu kandır. Gereken emirleri ver, nasıl davranması gerektiğini anlat. Paşa döşegine girmenin kurallarını öğret. Elmas, para, otomobil, ne isterse” (s. 256).

Cinsel istekleri uğruna sağlığından olmayı bile göze alan Adnan Şem’i Paşa, yalnız olduğu bir anda Pervin’e saldırır fakat elinden kaçırır. Yıllardır kendi gençliğini paşanın yanında harcayan Gülizar, ihtiyar adamın Pervin’e olan ilgisi karşısında yenilmiş hisseder. Adnan Şem’i Paşa’yı kıskanmaz; onun kızgınlığı, tüm haklarından vazgeçerek kendini feda ettiği bu adamın giriştiği gönül maceralarınadır. Aşkını ve gençliğini hiçe sayan, onurunu kıran bu ihtiyara bir ders vermek; gençliğinin kadir kıymet bilmez yaşlı kocasının elinde harcanmasına karşı koymak adına Gülizar, Aziz Sakıp ile birlikte olur ve onunla kaçar.

Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı? adlı eserde, zengin bir ihtiyar olan Rübaioğlu, kendinden yirmi yaş küçük Semahat ile evlidir. Evlilik gerçekleşmeden önce Rübaioğlu, Semahat’ı altı yaşında görüp beğenmiş, on altısına girdiğinde almıştır. Sekiz yıllık evliliklerinde doğan iki çocuk da, Rübaioğlu’ndan değildir. Yaşanan gayriahlaki bu durum hakkında Semahat’ın kendisini haklı görenek dile getirdikleri şu şekildedir:

“İhtiyar nasıl tabiatın bir genç kadınla evlenmek zevkine direnemediyse, genç kadın da kendi gibi kaynar kanlının kolları arasına atılmak ateşinden nefsinin kurtaramadı. Bu madde dışı ölümümde, kendim kadar ihtiyara da acıyorum. Her çocuk doğuşumda zavallı adam bunu kendi erkekliğinin bir şerefi sanarak öyle seviniyordu ki... Kızın adını Emel koydu. Oğlanını Fethi... Sanki bundan emelini fethetmiş anlamı çıkıyordu” (s. 204).

Yine aynı eserde, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın araya girdiği ve yaşlı erkeklerin genç kadınlarla yaptığı evlilikler hakkındaki düşüncelerini dile getirdiği şu satırlar dikkat çekicidir:

“Kabahat hep gençlikte, gençlerde değildir. Paralarına, zenginliklerine güvenip de cinsel arzularını karşılayamayacakları genç kadınlarla evlenen ihtiyarlardadır. Her zaman suçu, suçlu görünenlerin üzerlerine yığmamalı, bunların köklerinin nerelere kadar uzandığını aramalıdır. Sosyal suçların gözle görünen suçlularından başka çoğunlukla kanunun onlara kadar el atmaya üşendiği gizli suçluları da vardır” (s. 199).

Deli Filozof, aykırı fikirleri yüzünden sevilmeyen ve adı “Deli Filozof’a çıkmış olan Hikmetullah Efendi’nin oğlu Çelebi’nin başından geçen aşk macerasını anlatır. Çelebi’nin âşık olduğu İclal, kendisinden yaşça büyük olan Ali Senaver ile evlidir. Ali Senaver, karısının yasak ilişkisini öğrenince Hikmetullah Efendi’ye gidip oğlunu karısından uzaklaştırmasını ister. Hikmetullah Efendi, Ali Senaver’in bu teklifi karşısında karısını alıp kendisinin gitmesini tavsiye eder. Çaresizlik içinde karısı İclal’i sıkı bir gözetim altında tutan Ali Senaver, tüm önlemlerine rağmen karısının Çelebi ile kaçmasına engel olamaz. Yaşananlar karşısında soğukkanlılığını koruyan Hikmetullah Efendi, iki kaçağı bulmayı ve kocasından boşanacak olan İclal’i oğluna alıp işi kapatmayı düşünür. “Deli Filozof” olarak tanınan Hikmetullah Efendi, kadının tarafını tutarak yaşanan olaydaki sıkıntıları şu şekilde açıklamaktadır:

“Çelebi ile İclal çılgınca sevişiyorlar. Niçin? Erkeğin tapma isteğine kadının çok ateşle razı olduğundan. Alınız size bir niçin daha. Çünkü kadın, kocasıyla yaşça denk değildir. Bu dengesiz evlenme sonunda, Çelebi’yi kocalı bir kadın sevmek gibi bir günaha sokuyor. Yine çünkü kadın kendi dengini bulunca, evlilik haklarını, her şeyi ayaklar altına alacak kadar duygusuna kapılıyor. Delikanlıyı kendine çekecek davranışlar takınıyor. İnsan ara sıra başkasının kötü davranışlarından hazırlanmış bir günah çukuruna düşüyor, günahkâr oluyor” (s. 105)

Ali Senaver, namuslu tabiatına tamamen aykırı olan bu düşüncelere başta karşı çıksa da, sonrasında bu gerçeği kabul eder. Karısından vazgeçen Ali Senaver, İclal ile Çelebi’nin evlenmesine yardım eder. Ancak içten içe kendisinin yaşadıklarının aynısının Çelebi’nin başına da geleceğini düşünür.

Gürpınar’ın, ölümlerin ruhlarıyla iletişim kurulabileceğini düşünen bir ailede yaşanan olayları anlattığı *Ölümler Yaşıyor mu?* adlı eserinde; Orhan, Turhan ve Leman’ın ailesi tanıtılırken üç kardeşin neden

normal olmadığının açıklaması da yapılır. Üç kardeşin ölümden sonraki hayata ve özellikle de ruhlar dünyasına inanmasının nedeni, anne karnına düştükleri zamana bağlanır. Bu açıklama şu şekildedir:

“Bu iki erkek bir kız kardeş vaktiyle cinsel gücünü çok yormuş bir paşanın tekne kazıntılarıdır. Bir elleri devlet hazinesinde, öteki kolları kadın belinde bu cevahirli nişanlı, gür kır sakallı, doymaz bir işkembeli, vahşi kabilelerin kaba tahtadan yontulmuş putlarını andıran sultanlar çağının bu korkulukları, bazen bir zenginlik yığınının tepesine oturmuş zayıf, sinirli, “dégénééré” bir kuşak bırakıp giderler... Irka armağan ettikleri bu vücutça, ruhça cılız, bozuk düzen çoluk çocuk, kondukları bu meşru olmayan kazancın miras ürünleriyle çok kez topluma zararlı komedyalar oynadıktan sonra ortadan silinip yok olurlar... Paşa yetmiş sekizinde, kaçınıcı eşi olduğunun hesabını Allah bilir. Mahinur Hanımefendi on sekizinde... Tarla henüz kuvvette döl verecek kıvamını pek bulmamış... Tohum ise vücut ambarında yıllana yıllana çürümüş... Bir genç fidana mantarlaşmış bir kütüğün aşısından sağlam ürün beklenir mi?” (s. 106).

Yukarıda alıntılanan bölümde takip edilebileceği gibi Hüseyin Rahmi Gürpınar, yaşlı erkek-geç kadın birlikteliğinin ortaya çıkarabileceği sıkıntılara işaret ederken bir yandan da tabiatın insan üzerindeki gücüne de dikkat çekmektedir. Yaşça geçkin bir erkeğin, henüz erişkinliğe tam olarak ulaşmamış bir vücut üstündeki yıkıcı etkileri, tabiatın olağan seyrine aykırı bir durum olarak anlatılmaktadır.

Namuslu Kokotlar'da Hüsrev Nizami Bey, kendisinden yaşça küçük Şehnaz Hanım ile evlidir. Bu evliliği yapmasının nedeni, ruhunu ve gönlünü genç bir kadının neşesiyle doldurmak istemesidir. Karısı Şehnaz kendisine bu neşeyi verip mutlu etikten sonra istediğiyle görüşüp eğlenmekte serbesttir. Hüsrev Nizami Bey'in hayatın genel seyrine aykırı olan bu felsefesi şu şekilde anlatılmaktadır:

“Bir genç kadının hoppalığıyla şenlenmeyen hayat, lüks olabilir mi? Hüsrev Nizami Bey şimdiye kadar birçok metresle yaşamış, kadından kadına doya doya hevesini alarak vücudunun cinsel öz suyunu kurutmuştu. Yaşça Şehnaz'la aralarında denge yoktu. Ama bu dengesizlik, hâlleri vakitleri yerinde ihtiyarlardan kaçımı, gönüllerinin bu güçlü isteğini doyurmaktan alıkoymuştur? Şehnaz bu süslü hayatın altın vazosu içinde yeni açılmış bir çiçektir. Artık sahibinin burnunun koku almaması, kâşanesini böyle bir süsten yoksun bırakmaya mahkûm edecek bir sebep olabilir mi? Hüsrev Bey'in bu konuda kendine göre bir felsefesi vardı. Bir kadınla vücut aşındırarak aşkı yıpratıp da tiksintiye yakın bir doygunlukla öldürmektense, ateşe tapanlar gibi gönlünü ona devamlı tapınak yaparak kanında kaybettiği şeyi hayalinde yaşatmaktı” (s. 39).

Hüsrev Nizami Bey, diğer romanlarda anlatılan yaşlı kocalar gibi kendini kandırmaz. Aksine, karısının genel ahlaka uygun olmayan davranışlarına izin verir. Bu durumu, doğanın emri olarak kabul eder. Kendisinin karısının ihtiyaçlarını karşılayamayacağını bildiğinden, bu yaptığının bile bile aldanmaktan daha iyi olduğunu savunur:

“Ama cinsel hayatlarının sonunda böyle teyemmümlerle yaşamaya karar vermiş yorgun, kısır ihtiyarların nikâhları altına aldıkları genç ve güzel kadınları üreme yoluyla mirastan yoksun tutmaya hakları olabilir miydi? Hüsrev Nizami Bey bu soruya en çağdaş filozof cesaretiyle, “Hayır...” cevabını, haktanırlıkla veriyordu; ama şimdi bu perhizle bu lahana turşusunu nasıl bağdaştırmalı? Kendi anlayışında bunun da cevabı vardı. Ama bu, gönülden değil, köpekçeydi. O, kısırlığının üzgün sessizliğiyle genç karısına hep şunu anlatıyordu: İstediginle eğlen, ama ben bilmemiş olayım. Elden geldiği kadar kimseye de belli etmemeye gayret et” (ss. 39-40).

Yaşlı erkek-geç kadın birlikteliğine dair verilen örneklerde, bu birlikteliklerin merkezinde tıpkı genç erkek-yaşlı kadın ikilisinde olduğu gibi para ve cinsî arzular bulunur. Fakat bu sefer durum tam tersi şekilde ilerlemektedir. Paraya düşkün olan ve gençliğinin farkında olarak gönül maceralarına atılmaktan vazgeçmeyen kadinken, cinsî arzularına mağlup olarak kendini gülünç duruma sokan erkektir. Bu ikili ilişkide genç kızların aradığı parayken, yaşlı erkeğin düşüncesi ise geçkin cinsî arzularını genç bir kızla tatmin etmekten öteye gidememiştir.

Sonuç

Doğal üslubu, keskin gözlem gücü ve gündelik hayat sahnelerini ele alış tarzı bakımından döneminin diğer yazarlarından ayrılan Hüseyin Rahmi Gürpınar; kadın-erkek arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda, yaşanan komik olayların ardından toplumu bilinçlendirmek, aydınlatmak ve doğru yolu

göstermek ister. Bu yüzden ana ve tali kişiler üzerinden yaşanan ilişkileri incelemeyi, yeri geldiğinde ortaya çıkan çıkmazlara yer vermeyi ve olaylar ne kadar karışık bir hâl alırsa alsın mutlaka bir çözüme ulaştırmayı amaçlar.

Genç erkek-yaşlı kadın ya da yaşlı erkek-genç kadın çiftlerine yer verdiği eserlerine bakıldığında, bu birlikteliklerin olumsuz sonuçları irdelenirken bir yandan da tabiatın buyrukları karşısında insanoğlunun ne kadar çaresiz olduğu da sezdirilir. Yazara göre insan, istemsiz olarak tabiatın emirlerini yerine getirir. Tabiatın, insan üzerindeki etkisini en çok gösterdiği duygu da aşktır. Ancak kadın ve erkeğin karşı koyamadığı doğanın kanunları ile toplum yasaları örtüşmemektedir. Söz konusu karşıtlık yüzünden ortaya kimi zaman felakete sonuçlanan aile trajedileri çıkmaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinde yaş farkının olması, her iki cinsin de farklı isteklere boyun eğerek -para ve cinsî arzular- hareket etmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda ortaya toplumun genel yasalarıyla uyuşmayan, ahlak prensipleriyle örtüşmeyen ve türlü dedikodulara neden olan karmaşık durumlar çıkmaktadır.

Yazarın eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı birbirine denk olmayan ve aralarında yaş farkı olan genç-yaşlı birlikteliklerinde; olayları tüm gerçekliğiyle anlattığını, yeri geldiğinde araya girerek açıklamada bulunduğunu ve alay ettiğini sezdirmemeye çalışarak yaşananlara gülümsediğini söylemek mümkündür. Bunu yaparken de özellikle paranın ve cinsî arzularının esiri olan insanların sürüklendiği felaketlere ayna tutmuş ve bir bakıma okuyucuyu uyarmıştır. Böylece mizahi bir tonla harmanladığı eserleriyle okuyucuyu güldürürken bir mesaj vermeyi de başarmıştır.

KAYNAKÇA

- Enginün, İ. (2013). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1973). *Ölümler yaşıyor mu?*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Gürpınar, H. R. (1996). *Toraman*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1998a). *Dünyanın mihveri kadın mı, para mı?*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1998b). *Metres*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1999). *Deli filozof*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2003). *Kaynanam nasıl kudurdu?*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2005). *Cehennemlik*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2006). *Namuslu kokotlar*. K. Bek (Yay. haz.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). *Hikâye tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2009). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar-1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Moran, B. (2008). *Türk edebiyatına eleştirel bir bakış-1*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutumlar İle Dindarlık Ve Ruh Sağlığı İlişkisi Attitudes To Negative Content Programs In Television And Relationship Between Religion And Mental Health

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd AYDIN^{1*}

Pages: 198-218

Doi: 10.21733/ibad.584404

¹Sinop University, TURKEY,
cuneydaydin@sinop.edu.tr

* Corresponding author

ABSTRACT

Television occupies an important place in the daily life of modern man. Because it seems that this vehicle has taken its place in the homes of many people regardless of whether they are poor or rich in today's world. This communication tool, which brings the image to the forefront, has many different programs with different contents. Some of the content in these programs may have features that educate, entertain and inform people, while others may have features that affect people religiously and psychologically. It is not known to what extent those who make all kinds of programs on television channels take into consideration human mental health. However, there is a reality that individuals watching television can be affected mentally and psychologically by the content processed in the programs. In this study, the effects of programs that influence people negatively in terms of religiousness and mental health are discussed. From this point of view, the main problem of the research is to determine whether the programs with negative content broadcast on television channels are related to religiousness and mental health. The aim of the study is to examine and evaluate the attitudes of individuals towards negative programs on television in terms of religiousness and mental health. The data of the study was obtained by applying a questionnaire consisting of Personal Information Questionnaire, Attitude Questionnaire on Negative Content Programs, Islamic Religiosity Scale and Mental Health Continuity Form to a total of 332 randomly selected persons in April 2019. According to the results obtained from the analysis, it was found that the hypotheses in the attitude survey towards the religiosity and negative content programs on television were supported ($p < 0.05$). In addition, the hypotheses based on the relationships between the 2nd and 4th items in the attitude questionnaire on negative health programs on mental health and television were supported ($p < 0.05$); however, hypotheses based on the relationships between items 1st and 3rd were not supported ($p > 0.05$).

Keywords: Religion, Religiosity, Mental Health, Television, Television Programs.

GİRİŞ

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Televizyon

Televizyon, bir olayın görüntü ve ses olarak, bir takım elektronik işlemler sonucu ve elektromanyetik dalgalar aracılığıyla bir noktadan, belirli bir alan içindeki diğer noktalara taşınması demektir (Aziz, 1981, s. 6-7). Anlaşılabacağı üzere, onu diğer kitle iletişim araçlarından farklı kılan en önemli özelliği ise, görselliğe dayanması, müzik, ses ve hareketli görüntü öğelerini bir arada bulundurmasıdır (Karaboğa, 2016, s. 185). Bu bakımdan çağımız teknolojisinin getirmiş olduğu araçlardan en yaygın olarak kullanılanı televizyondur denebilir. Zira neredeyse hemen her evde asli ihtiyaç olarak görülen televizyonun, bugün modern insanın en önemli meşgalelerinden birisi olduğu söylenebilir (Kara, 2011, s. 9; Çelikkaya 2010, s. 28). İnsanlar gün boyunca zamanlarının büyük bir kısmını televizyon karşısında geçirir olmuşlardır. Çünkü televizyon oldukça büyük bir kitleye hitap eden bir araç olarak dikkatleri çekmekte ve toplumdaki ideolojiler, ütopyalar, kişisel tecrübeler ile kültürel kalıplar üzerinden giderek etkisini göstermektedir (Kara, 2011, s. 9; Çelikkaya, 2010, s. 31). Şu halde; televizyon, yapısı itibarıyla birey ve toplum üzerindeki etkisi her geçen gün daha fazla artan ve insan hayatını farklı şekillerde organize eden en önemli iletişim aracı olarak ortada durmaktadır. Bu nedendir ki televizyon, etkileri üzerinde sürekli tartışmaların yaşandığı bir alan haline dönüşmüştür (Turan 2007: 294). Öyle ki, televizyon kitlelerin yaşam biçimini, düşüncelerini ve davranışlarını çeşitli şekillerde etkilemekte, değiştirmekte ya da yönlendirmektedir (Kara, 2011, s. 9). Bu anlamda televizyona yönelik hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmeler yapılmaktadır (Karaboğa, 2016, s. 185).

1.2. Dindarlık

Dindarlık, kişiden kişiye, kültürden kültüre ve mensup olunan dinin esaslarına göre farklı anlamlar ifade eden çok boyutlu bir kavramdır (bkz. Kımtır, 2008, s. 93; Cirhinlioğlu, 2010, s. 60; Yapıcı, 2002, s. 75-118). Farklı alanlarda çalışan araştırmacılar dindarlığı genellikle buldukları bilim alanına göre tanımlamaya çalışsalar da (farklı tanımlar için bkz. Bilgin, 2003, s. 195; Bilgin, 2014, s. 76; Hökelekli, 2015, s. 42-43; Karşlı, 2012, s. 59; Köse ve Ayten, 2012, s. 109; Okumuş, 2006, s. 21; Yapıcı, 2007, s. 23); din psikologları, dindarlığın tanımından çok onun tezahür ettiği inanç, ibadet ve bilgi alanlarındaki yansımalarına bakarak onu değerlendirme ve anlama yolunu tercih etmektedirler (Kaya ve Uysal, 2015, s. 648). Bu çalışmada ise, göz önünde bulundurulacak dindarlık tanımı şu şekilde olacaktır: “Dindarlık, bireyin veya grubun günlük hayatında dinin önemini ifade eden, dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır” (Hökelekli, 2015, s. 42-43).

Diğer yandan, dindarlığın farklı boyutlara sahip olduğu ve bunların ideolojik (inanç), törensel (ibadet ve uygulama), tecrübi (duygusal), zihinsel (bilgi) ve etki boyutu olmak üzere toplam beş boyut altında toplanabileceği çoğu çalışmada ifade edilmektedir (bkz. Cirhinlioğlu, 2010, s. 60; Hökelekli, 2013, 74-75; Köse ve Ayten, 2012, s. 111-112; Yıldız, 2006, s. 92-93). Bu beş boyut, Türkiye’de çalışma yapan din psikologlarının daha çok Glock’un (1972) yaptığı çalışmadan faydalanarak eserlerinde yer verdikleri boyutlardır (bkz. Karşlı, 2011, s. 81-92; Kızılgöç, 2011, s. 86-97; Tokur, 2011, s. 60-65; Yakut, 2016, s. 87-93; Yıldız, 2006, s. 93-101).

Dindarlığın farklı boyutlarının olmasının yanında, farklı dindarlık sınıflamalarının da olduğunu söylemek gerek. Bunlardan en bilineni Gordon Allport’un “içten kaynaklı” ve “dıştan kaynaklı” dindarlık şeklinde ortaya koyduğu sınıflamadır (bkz. Cirhinlioğlu, 2010, s. 69; Köse ve Ayten, 2012, 113; Yıldız, 2006, s. 86-87). Bu sınıflamanın dışında, bazı çalışmalarda benzer içeriklere sahip olmakla beraber farklı isimlerle ifade edilen dindarlık sınıflamaları da mevcuttur. Ancak çalışmalarda daha ziyade Allport’un sınıflamasının kullanıldığını söylemek mümkündür. Belirtmek gerekir ki; bu çalışmanın temel hedefi sadece dindarlık veya diğer kavramlar hakkında literal bir tarama olmadığından şimdilik dindarlıkla ilgili bu kadar bilgi yeterli görülebilir.

1.3. Ruh Sağlığı

Ruh sağlığı kavramının tanımlanması da tıpkı dindarlık kavramında olduğu gibi zordur. Çünkü normal ile anormal ya da sağlıklı ile hasta arasında kesin bir sınır belirlemek neredeyse imkânsızdır (Holm, 2004, s. 143; Apaydın, 2010, s. 62-63). Ayrıca hekimlikte kullanılan istatistiksel yöntem, ruh sağlığı söz

konusu olduğunda göreceli ve bazen de geçersiz olmaktadır. Klinik açıdan ise, normalin veya ruh sağlığı yerinde olan insanın tanımını yapabilmek için bazı ölçütlere ihtiyaç vardır (Öztürk ve Uluşahin, 2016, s. 106-107). Örneğin olgunlaşma, normallik, uyum, denge, kendilik algısı ve bireysel farkındalık gibi temel kriterlerin dikkate alınması gerekmektedir (Kayıklık, 2011, s. 283). Bunlarla birlikte; fizyolojik değişimler, kişisel hastalık duygusu, toplumda ve işte etkinlik yeteneği ve grubun değer sistemi de göz önünde bulundurulması gereken diğer bazı kriterlerdir (Holm, 2004, s. 143). Anlaşılabileceği üzere, burada belirtilen kriterler daha çok bireyin hem kendisiyle hem de sosyal çevresiyle düşünce, duygu ve davranış açısından sağlıklı ilişkiler kurabilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna rağmen, söz konusu kriterlerin çağdan çağa, toplumdan topluma hatta bireyden bireye dahi değişebildiği ifade edilmektedir. Şu halde, her sağlıklı diye bilinen kişide sağlıklı özellikler, hasta diye bilinen kişilerde de sağlıklı yanlar bulunabilir (Öztürk ve Uluşahin, 2016, s. 106-107). Ancak yine de, araştırmacılar çalıştıkları bilim sahası açısından kendilerince uygun gördükleri tanımlar yapmışlar veya yapılan tanımlamalardan kendileri ve çalışma alanlarına uygun olanları benimsemişlerdir (bkz. Budak, 2000, s. 646; Holm, 2004, s. 143; Necati, 2000, s. 277-278; Yaparel, 1987, s. 44-54; Yapıcı, 2007, s. 45-46). Bu çalışmada göz önünde bulundurulacak tanım ise, Dünya Sağlık Teşkilatı'nın da benimseyip ileri sürdüğü tanım olacaktır. Buna göre ruh sağlığı; "kişinin kendisiyle, çevresiyle ve inandığı yüce varlıkla uyum içinde olması" şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım incelendiğinde, ruhsal anlamda sağlıklı olan insanın kendisi, ailesi, komşuları, diğer toplumların insanları ve inandığı kutsal varlık ile iyi geçinen insan olduğu ifade edilebilir (Hökelekli, 2015, s. 72; Gürsu, 2011, 58-62).

Sonuç olarak denebilir ki, ruh sağlığı ile ilgili yapılan tanımlamalar ve kriterler incelendiğinde ruhen sağlıklı kabul edilen insanların genellikle *a)* kendine ve başkalarına karşı dürüst, *b)* doğru bildiğini dile getirecek kadar cesur, *c)* işini en güzel şekilde yapan, *d)* gerçek ve ideal kişiliğinin farkında olan, *e)* kendisi adına yararlı olanı bilen, *f)* kendini ruhen güvende hisseden, *g)* kendisine yapılan telkinleri uygun şekilde ayırt edebilen, *h)* başkalarıyla iyi ilişki kurabilmede başarılı olan, *ı)* hayata bakışında gerçekçi ve olgun şahsiyetli olan, *i)* yargı ve davranışlarının sonuçlarını kestirebilen, *j)* varoluşsal problemlerle baş edebilen, *k)* ruhsal hayatta dengesizlik oluşturabilecek durumların üstesinden gelebilen kimseler olduğu ifade edilebilir (Necati, 2000, s. 278-279; Kayıklık, 2011, s. 284).

2. TELEVİZYON İLE DİNDARLIK VE RUH SAĞLIĞI İLİŞKİSİ

2.1. Televizyon ile Din ve/veya Dindarlık İlişkisi

Televizyon ile din ve/veya dindarlık kavramları arasındaki ilişkilere bakıldığında; hem olumlu hem de olumsuz ilişkilerin olduğu ifade etmek mümkündür. Öncelikle televizyonun din ve dindarlıkla olumlu yöndeki ilişkisine bakıldığında; ilk olarak, dini grupların veya din adamlarının televizyon dünyasına büyük ilgi gösterdiğini söylemek yerinde olur. Bu ilginin karşılık bulması neticesinde ise, televizyon ve din kavramları arasındaki ilişki; son yıllarda git gide gelişmektedir. Bu gelişmenin en önemli göstergeleri; sürekli dini yayınlar yapan tematik dini kanalların ortaya çıkması, yayın içeriklerinde dine daha fazla yer verilmesi ve dini program sayısının artmasıdır. Bu göstergelere bağlı olarak; televizyonun din, toplum ve insan arasındaki etkileşimde önemli bir rol oynadığı söylenebilmektedir (Bilis, 2017, s. 190). Örneğin Ramazan ayında, dini bayramlarda televizyon kanalları özel türden programlar yapmakta, kandil geceleri camilerden "canlı" yayında bulunmakta, cuma günleri ise din ve ahlak üzerine sohbet konuşmaları yayınlamaktadır (Çelikkaya, 2010, s. 69).

Bu konuda yürütülen bazı çalışmalar da, sözü geçen kavramlar arasındaki olumlu ilişkiyi destekler niteliktedir. Örneğin yapılan bir çalışmada, katılımcıların % 79,7'si televizyondaki dini programların duygu ve davranışlarında olumlu etkiler meydana getirdiğini belirtmişlerdir (Turan, 2007, s. 231-233). Başka bir çalışmada ise, dini program yayınlarını faydalı bulanların % 72,4'lük bir yüzdeliğe sahip olduğu tespit edilmiş ve bu sonucun dini programların yayınlanmasının dindarlığın desteklenmesi açısından faydalı olabileceği kanaatini güçlendirdiği ifade edilmiştir. Aynı araştırmanın bir başka sonucunda da, katılımcıların % 52,4'ünün dini bilgilerini artırmak için bu programları seyrettiği tespit edilmiştir (Yenen, 2005, s. 54). Arslan'a (2016, s. 11, 12) göre, dinin medyada ve özellikle televizyonda temsili, o dinin ilke ve prensiplerinin "kiteselleşmesi" anlamına da gelmektedir. Yani televizyonun, dinin insanlar arasında yayılmasında ve farkındalık oluşturmada etkisi vardır. Şu halde televizyon ve benzeri kitle iletişim araçlarının, tutumları doğrudan değiştirmede etkisi vardır. Şu halde televizyon ve benzeri kitle iletişim araçlarının, tutumları doğrudan değiştirmede etkisi vardır. Şu halde televizyon ve benzeri kitle iletişim araçlarının, tutumları doğrudan değiştirmede etkisi vardır. Şu halde televizyonun, dini temalı yayınlar yoluyla insanların dindarlıklarını destekleyebileceği ifade

edilmektedir. Örneğin bir "Çağrı" filmi, insanların Hz. Peygamber konusundaki bilgilerini derinleştiren ve yoğunlaştıran bir işleve sahip olabilmektedir (Sambur, 2015). Ayaz (2015, s. 24), yapılan araştırmalardan hareketle gençlerin dinî sosyalleşmesinde televizyonun etkili olduğunu ileri sürmektedir. Zaten televizyon vb. medya organlarında yer alan dini programlar, dindarlar tarafından en az reddedilen konu ve ilgileri içerdiği için dindar dinleyiciler tarafından çok az değiştirilmektedir (Akgül, 2008, s. 77). Yine konuyla ilgili yapılan bir başka çalışmada, televizyonun dini bilgilerini desteklediğini söyleyenlerin dindarlık düzeyleri emin olmayanlara ve desteklemediğini söyleyenlere göre daha yüksek çıkmıştır (Aydın, 2018, s. 88). Bu bilgilerden hareketle, televizyon ile din ve/veya dindarlık arasında bazı olumlu yönde ilişkilerin olabildiğini söylemek mümkündür.

Ancak belirtmek gerekir ki, televizyon ile din ve/veya dindarlık arasındaki ilişkiler sadece olumlu yönde seyretmemektedir. Konuyla ilgili yapılan diğer bazı çalışmalar ise, bu kavramlar arasında olumsuz ilişkilerin olduğunu, özellikle televizyondaki olumsuz içeriklerin dini ve dindarları istenmedik yönde etkilediğini göstermektedir. Söz gelimi, televizyon kanallarında bazen bir dini programdan önce pazar günü eğlenceleri, içinde şiddetin olduğu bir film, ya da reklamlar gelebilmekte, yine programdan sonra da aynı türden yapımlar "müteakiben" beyaz camda yerini alabilmektedir (Çelikkaya, 2010, s. 64). Bu durum ise, dindar izleyiciyi elbette olumsuz yönde etkilemekte, seyrettiği dini programın etkisini azaltabilmekte ve işin ciddiyetini azaltıp televizyondan dinin öğrenilemeyeceği ve hatta televizyonun dine/dindarlığa zarar verdiği hissini uyandırabilmektedir. Diğer yandan, bireysel ve toplumsal dönüşümün en etkili araçlarından biri olan TV yayınlarının, dine bir enstantane olarak yer verdiği görülmektedir. Bunu yaparken çoğu zaman gerek haber içerikli programlarda gerekse filmlerde bazı din görevlileri ile dindarların olumsuz bir takım davranışlarını ön plana çıkararak din görevlilerine ve dindarlara dönük genel bir olumsuz kanaat oluşumuna yol açmakta ve onların şahsında dinî değerleri alaya alabilmektedir. Ayrıca filmlerdeki dindar insan karakterleri de, genelde ya ahlâktan yoksun, dürüst olmayan ve insanları aldatan ya da en iyi ihtimalle sosyal statü olarak alt sınıftan birisi olarak (aşçı, temizlikçi vb.) canlandırılmaktadır (Karacoşkun, 2002, s. 231-232). Yine konuyla ilgili yapılan bir çalışmanın sonucuna göre, öğrencilerin % 80'i medyadaki dini programların halkı olumsuz etkilediğini belirtmiştir (İnan, 2013, s. 140). Benzer şekilde bir başka çalışmada, TV'nin dinin önemli bir ayağı olan insanların ahlaki yapısını da olumsuz yönde etkilediğini tespit etmiştir (Doğan, 2006, s. 5).

Tüm bu çalışmalara bakıldığında denebilir ki, televizyonda yayınlanan çok farklı içerikteki programlar; yapımcıların yönlendirmelerine, izleyicinin farkındalık düzeyine, oluşturulmak istenen algıya göre dindarları olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Burada dindar bireylerin televizyonda yayınlanan programlardan etkilenmelerinin ne yönde seyredeceği ise, bireylerin bu yayınlardaki içeriklere yönelik tutumlarının olumlu veya olumsuz tarzda oluşuna göre değişmektedir.

2.2. Televizyon ile Ruh Sağlığı İlişkisi

Televizyon ile ruh sağlığı arasındaki ilişkileri değerlendiren bir çok çalışma olumlu ilişkilerden ziyade olumsuz ilişkilerin varlığını ön plana çıkarmaktadır (Arslan, 2004, s. 2). Elbette televizyon olumlu şekilde kullanılırsa toplum için çok faydalı bir iletişim aracı olabilir (Vırt, 2011). Ancak teknolojinin insanlığa en büyük armağanlarından biri olan bu araç, bilinçli ve amaca uygun olarak kullanılmadığında, insanlar özellikle de çocuklar üzerinde çok ciddi olumsuz etkilere yol açabilmektedir (Arslan, 2004, s. 2). Bu bakımdan maalesef Türk televizyonları da, Türk toplumunun ruh sağlığını tehdit eden en büyük unsurlardan birisi haline gelmiş durumdadır (Sayar, 2006).

Vırt (2011), televizyonunun insan hayatını monotonlaştırdığına, insanın duygusal ve sosyal yaşantısını kısıtladığına dikkat çekerek televizyonun halen kullanılan en yaygın medya unsuru olduğunu, hayatın neredeyse hemen her alanına girdiğini; çocukların ruhsal durumunu etkileyebilme potansiyeline sahip olduğunu, kontrol dışı bir şekilde hayatın içinde yer aldığını ifade etmektedir. Ona göre, günümüzde televizyon kanallarında her türlü olumsuz etkiye sahip yayınlar mevcuttur. Örneğin şiddet, cinsellik, bilgi kirliliği, abartılı veya çarpıtılmış bilgi, bilgi vermekten ziyade insanın duygusallığına hitap eden haberler televizyon kanallarında yer alan olumsuz içeriklerden bazılarıdır. İşte bütün bu olumsuz içerikler insanların ruh sağlığını, düşünme biçimini, tercihlerini etkilemektedir. Ayrıca olumsuz içerikteki programlar insanların birbirine yabancılaşmasını tırmandırmakta, insanları değersizleştirmekte ve metalaştırmaktadır. Bunun sonucunda da toplumda birbirine saygı duymayan, nesne muamelesi yapan bir gençlik türemektedir (Sayar, 2006).

Diğer yandan Aslaner (2016); “şehit”, “ölü” ve “terörist” kelimelerinin kanallarda sıkça tekrarlanması/gösterilmesinin insanları ürkütür hale geldiğini öne sürmektedir. Ona göre, bu durumun sonucunda “depresyon”, “anksiyete bozukluğu” ve “post-travmatik stres bozukluğu” gibi psikiyatrik bozukluklar ortaya çıkabilmektedir. Bunların yanında, savaş sahneleri çocuklar başta olmak üzere her yaşta insanı ruhsal açıdan derinden tehdit etmektedir. Yine TV kanallarındaki spikerlerin nefes nefese ölüm haberleri sunması, arada ambulans sirenleri ve insan çığlıklarının duyulması da insanlar üzerinde moral bozucu etkiler meydana getirmektedir. Zira televizyonun şiddet haberlerini, daha fazla izlenme amacıyla yoğun ve şiddet dozu yüksek bir biçimde vermesi, izleyiciler üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Gökulu ve Hosta, 2013, s. 1838). Bunlarla birlikte, televizyonun şiddet etkisi üzerine yapılmış olan psikolojik, sosyolojik ve tıbbi araştırmalar, şiddet davranışının pek çok izleyiciyi etkilediğini saptamışlardır. Nitekim her gün çizgi filmler, polis şovları, yüksek oranda şiddet içeren cinayet dramaları vb. içerikteki programları izleyenlerle ilgili çalışmalar televizyonun uzaktaki etkisini göstermektedir (Hepburn, 1998’den aktaran Adak, 2004, s. 31).

Bunların yanı sıra, televizyonun en az yetişkinler kadar çocuklar üzerinde de etkili olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konulmaktadır. Çünkü çocuklar, yetişkinler gibi olan bitenin farkında olamamakta, taklit etmekte, yayınlananların bir kısmının kurmaca olduğunu anlayamamakta ve dolayısıyla olumsuz içeriklerden çok daha fazla etkilenmektedirler. Örneğin çocuklar ve gençler arasında oldukça önemli bir konu olan şiddet ve müstehcen içerikli yayınlar, çocukları henüz erken dönemde yetişkin problemleriyle karşı karşıya bırakmakta, ergenlik dönemi gençlerini aşırı uyarmakta, gelişim çağlarına uygun davranışlar yerine, sadist davranışları özendirilmektedir (Karacoşkun, 2002, s. 230). Ayrıca televizyon, çocukların saldırganlık eğilimlerini ve saldırganca davranışlar sergileme sıklıklarını da arttırmaktadır. Ekranlarda çok sıklıkla sergilenen ve çoğunlukla da gerçeklerden kopuk kavgalar, şiddet, kan, gözyaşı sahneleri çocuklarda saldırgan ve geçimsiz bir kişiliğin gelişmesine yol açmaktadır. Normal boyutları ile sergilendiğinde bile çocukların ruh sağlığı ve psikolojik gelişimlerinde çok önemli sıkıntılara yol açabilecek nitelik taşıyan böylesi sahneler; bir de gerçekçi olmayan yorumlarla sergilendiğinde, bunların çocuğun sosyo-psikolojik kimliğinde yaptığı tahrifat ve açtığı yaralar katlanarak artmaktadır. Bütün bunların da ötesinde, belki de televizyonun çocukların sosyal ve psikolojik gelişimlerinde neden olabileceği en büyük olumsuzluk; bu aracın, özdeşim kurma eğiliminde olan çocuklara sunduğu rasyonel ve gerçekçi olmayan modellerle ilgilidir. Zira çocukluk dönemi, bireylerin özdeşim kurabilecekleri bir örnek model arayışı içinde oldukları dönemdir. Bu açıdan, bilinçsizce ve rastgele seçilmiş yanlış modeller, çocukların kişilik gelişimlerinin sağlıklı olmayan temeller üzerinde şekillenmesine yol açabilmektedir. Çocukluk dönemlerinde temelleri atılıp, şekillenmeye başlayan bu kişilik özelliklerinin, çocukların yetişkinlik dönemlerinde ve hatta onların tüm yaşamları boyunca da etkisini sürdüreceği gerçeği dikkate alındığında, konunun önemi daha bir netlik kazanacaktır. Çocukların televizyon karşısında harcadıkları zamanın sıklığı ve televizyonun çocuklar üzerindeki kalıcı etkileri de göz önünde bulundurulduğunda, televizyonun çocukların kişilik gelişimleri açısından yeri, önemi ve yapabileceği olası etkilerin boyutları daha da anlaşılır hale gelecektir. Tüm bu bilgilerden hareketle denebilir ki, çocuklara özdeşim kurabilecekleri örnek modeller sunma bakımından televizyonun son derece etkili bir araç olduğu açıkça ortadadır. Sunulan bu örnek modeller olumlu bir nitelik taşıyıp, çocukların sosyal-psikolojik gelişimlerinin sağlıklı zeminler üzerinde gerçekleşmesine yardımcı olabileceği gibi, bu etki tam tersi bir doğrultuda da olabilmektedir. Hatta birçok araştırmacı, bu etkinin olumsuz boyutlarının daha ağır bastığını da özellikle vurgulamaktadır (Arslan, 2004, s. 4-5).

Sonuç olarak, televizyon kanalları reyting uğruna toplum psikolojisini etkileyecek kan, vahşet, cinayet, dayak, gasp, müstehcenlik vb. olumsuz programlar yayınlamaktadırlar. Elbette bu yayınlar insan ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Her ne kadar televizyon ile ruh sağlığı arasındaki ilişkilere yönelik çalışmalar daha çok çocuklar üzerinden yürüyormuş gibi görünse de, araştırmalar kitle iletişim araçlarının ve tabii televizyonun, hemen tüm bireyler üzerinde olumsuz yönde etki yapma potansiyeline sahip olduğu konusunda bir görüş birliğinden söz etmektedir. Elbette söz konusu araçlarda yer verilen şiddet ve benzeri olumsuz unsurlar bireysel ve toplumsal yaşamda yansımaları bulmakta ve bu iki alanı negatif olarak etkilemektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Hipotezleri

- a) Bireylerin TV’de olumsuz içerikli programları takip etme sıklığı ile dindarlık düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- b) Bireylerin TV’de olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma dereceleri ile dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- c) TV’deki olumsuz içerikli programların insan ruh sağlığını “yeterince olumsuz yönde etkilediğini” düşünen bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir.
- d) TV’deki olumsuz içerikli programları “hiç izlemeyip kanalı değiştirmeyi” tercih eden bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir.
- e) Bireylerin TV’de olumsuz içerikli programları takip etme sıklığı ile ruh sağlığı düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- f) Bireylerin TV’de olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma dereceleri ile ruh sağlığı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- g) TV’deki olumsuz içerikli programların insan ruh sağlığını “yeterince olumsuz yönde etkilediğini” düşünen bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir.
- h) TV’deki olumsuz içerikli programları “hiç izlemeyip kanalı değiştirmeyi” tercih eden bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Türkiye’nin çeşitli illerinde yaşayan bireylerdir. Araştırmanın örneklemini ise, İstanbul (n=43), Sinop (n=80), Samsun (n=35), Yalova (n=53), Trabzon (n=25), Batman (n=38), Bartın (n=48) illerinde ikamet eden ve değişik mesleklerde çalışan bireyler ile lise, önlisans, lisans ve lisansüstü öğrenimi gören öğrencilerin oluşturduğu tesadüfi yöntemle seçilmiş toplam 332 kişidir.

3.3. Bilgi Toplama Araçları

a) Kişisel Bilgi Anketi:

Bu anket; cinsiyet, yaş, algılanan ekonomik düzey ve eğitim durumu olmak üzere dört değişkenden oluşmuştur. Araştırmada, katılımcıların televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutumları, dindarlıkları ve ruh sağlıkları üzerinde etkili olabileceği düşünülen bu değişkenler, soru haline getirilerek ankete konulmuştur.

b) Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutum Anketi:

Araştırmacı tarafından bireylerin televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) programlara (film, haber, belgesel vb.) yönelik tutumları hakkında bilgi edinmeyi amaçlayan toplam dört sorudan oluşmaktadır. Anket formunda, “TV’de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programları (film, haber, belgesel vb.) izleme sıklığımızı genel olarak aşağıdakilerden hangisi daha iyi ifade etmektedir?”, “TV’de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi hangi duygusal durum içinde hissedersiniz?” gibi soru maddeleri yer almaktadır. Bu sorulara, derecelendirilmiş şıklardan birisini işaretlemek suretiyle cevap verilmektedir.

c) İslami Dindarlık Ölçeği:

Bu ölçek, Çayabatmaz (2016, s. 32-41) tarafından, Müslüman olan Türk Halkının Kur’an’ı Kerim bağlamında dindarlığını ölçmek için geliştirilmiştir. Likert tarzında hazırlanan ölçek 6 olumsuz ve 47 olumlu olmak üzere toplam 53 maddeden oluşmakta olup sıklık derecesine göre “bana kesinlikle uygun değil (1)”, “bana uygun değil (2)”, “kararsızım (3)”, “bana uygun (4)”, “bana kesinlikle uygun (5)” şeklindeki seçeneklerden birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılmaktadır. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda, madde içeriklerine göre yedi alt faktörden oluşan ölçeğin KMO değeri

.954; tüm faktörlerinin toplam varyansı açıklama yüzdesi 53,12; alt faktörlere ait Cronbach Alfa katsayıları ise, iyilik .91, inanç .85, yakınlık .86, ibadet .82, kamil davranışlar .76, ahlak .81 ve uygulanması zor emirler .69 olarak tespit edilmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ($53 \times 1 = 53$), en yüksek puan ise ($53 \times 5 = 265$)'tir. Yüksek puan, katılımcıların dindarlık düzeyinin yüksekliğini; düşük puan ise, dindarlık düzeyinin düşüklüğünü ifade etmektedir.

d) *Ruh Sağlığı Sürekliliği Kısa Formu:*

Ruh Sağlığı Sürekliliği Kısa Formu (RSS-KF) Keyes ve arkadaşları (2008) tarafından ruh sağlığı sürekliliğini temsil eden duygusal, sosyal ve psikolojik iyi olma özelliklerini ölçen ve bireyin kendisi hakkında bilgi vermesine dayanan bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması Demirci ve Akın (2015) tarafından aslına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma aslına uygun olarak 6'lı likert formatında düzenlenmiş ve sıklık derecesine göre (0) *hiçbir zaman*, (1) *bir ya da iki kez*, (2) *yaklaşık haftada bir*, (3) *yaklaşık haftada 2-3 defa*, (4) *neredeyse her gün* ve (5) *her gün* şıklarından birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılmaktadır. Yapı geçerliliği için yapılan birinci düzey doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum indeksleri ($\chi^2 = 235.41$, $sd = 72$, $\chi^2/sd = 3,26$, RMSEA=.079, NFI=.96, NNFI=.96, IFI=.97, RFI=.95, CFI=.97, GFI=.92, SRMR=.049) üç boyutlu modelin iyi uyum verdiğini ortaya koymuştur. İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum indeksleri ise, ($\chi^2 = 235.41$, $sd = 72$, $\chi^2/sd = 3,26$, RMSEA=.079, NFI=.90, NNFI=.90, IFI=.93, RFI=.87, CFI=.92, GFI=.92, SRMR=.049) modelin iyi uyum verdiğini ortaya koymuştur. Ruh Sağlığı Sürekliliği Ölçeği'nin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ölçeğin tamamı için .90 olarak bulunmuştur. Ölçek 14 madde ve 3 alt boyuttan oluşmakta olup ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ($0 \times 14 = 0$), en yüksek puan ise ($5 \times 14 = 70$)'dir. Puanların yüksekliği, bireylerin ruh sağlığı düzeyinin yüksekliğini; düşüklüğü ise, bireylerin ruhsal sağlığı açısından iyi olmadığını ifade etmektedir (Demirci ve Akın, 2015, s. 56-60).

3.4. Bilgilerin Analizi

Anket ve ölçeklerden elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri, SPSS istatistik programı ile yapılmıştır. Verilerin analizinde ve hipotezlerin test edilmesinde Frekans ile ANOVA testi kullanılmıştır. Ayrıca varyans analizi sonucunda puan ortalamaları arası farkın önemli bulunduğu durumlarda, hangi gruplar arasında farkın önemli olduğuna ise, çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi ile bakılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Araştırma Örnekleminin Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Tablo 1: Örneklemin Demografik Özelliklerine Ait İstatistik Bilgiler

Yaş Grupları	n	%
15-21	114	34,3
22-40	188	56,6
41-60	29	8,7
61 ve üzeri	1	0,3
Toplam	332	100
Cinsiyet	n	%
Kadın	218	65,7
Erkek	114	34,3
Toplam	332	100
Algılanan Ekonomik Durum	n	%
Düşük	28	8,4
Orta altı	46	13,9
Orta	201	60,5
Orta üstü	54	16,3
Yüksek	3	0,9
Toplam	332	100
Eğitim Düzeyi	n	%
İlkokul	8	2,4
Ortaokul	12	3,6
Lise	64	19,3
Ön lisans	53	16,0
Lisans	172	51,8
Lisansüstü	23	6,9
Toplam	332	100

Araştırmada örneklem alınan kişilerin % 34,3'ü (n=114) 15–21 yaş grubundan, % 56,6'sı (n=188) 22–40 yaş grubundan, % 8,7'si (n=29) 41-60 yaş grubundan ve % 0,3'ü (n=1) 61 ve üstü yaş grubundan oluşmaktadır. Cinsiyet bakımından örneklem grubunun % 65,7'si (n=218) kadın, % 34,3'ü (n=114) erkektir. Örneklem grubunun % 8,4'ü (n=28) düşük, % 13,9'u (n=46) orta altı, % 60,5'i (n=201) orta, % 16,3'ü (n=54) orta üstü, ve % 0,9'u (n=3) yüksek ekonomik seviyede kendini algılamaktadır. Eğitim durumu açısından, örneklemin % 2,4'ü (n=8) ilkokul, % 3,6'sı (n=12) ortaokul, % 19,3'ü (n=64) lise, % 16'sı (n=53) önlisans, % 51,8'i (n=172) lisans ve % 6,9'u (n=23) lisansüstü grubunda yer alan kişilerdir.

4.2. Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutumlar ile Dindarlık Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular

Tablo 2: Tutum Anketi Maddeleri ile Dindarlık Arasındaki İlişkilere Ait ANOVA ve Tukey HSD Testi Sonuçları

DİNDARLIK							
	Cevaplar	n	%	\bar{x}	S	Sonuç	Tukey HSD
MADDE 1 (Hipotez1) [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programları (film, haber, belgesel vb.) izleme sıklığınızı genel olarak aşağıdakilerden hangisi daha iyi ifade etmektedir?].	Hiç izlemem	70	21,1	228,90	21,998	F= 3,066 sd=4/327 p=0,017 p<0,05	“Hiç izlemem” ile “Her zaman izlerim” cevap grupları arasında (p<0,05)
	Nadiren izlerim	148	44,6	223,77	20,642		
	Ara sıra izlerim	88	26,5	222,20	21,552		
	Çok fazla izlerim	20	6,0	216,35	32,310		
	Her zaman izlerim	6	1,8	202,00	26,518		
	Toplam	332	100	223,60	22,380		
MADDE 2 (Hipotez2) [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi daha çok hangi duygusal durum içinde hissedersiniz?].	Hiç rahatsız olmam	19	5,7	209,84	36,007	F=5,791 sd=4/327 p=0,000 p<0,05	“Çok fazla rahatsız olurum” ile “Hiç rahatsız olmam” ve “Biraz rahatsız olurum” cevap grupları arasında (p<0,05)
	Çok az rahatsız olurum	29	8,7	220,79	21,906		
	Biraz rahatsız olurum	84	25,3	219,14	23,583		
	Yeterince rahatsız olurum	102	30,7	223,44	18,926		
	Çok fazla rahatsız olurum	98	29,5	231,07	19,185		
	Toplam	332	100	223,60	22,380		
MADDE 3 (Hipotez3) [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programların (film, haber, belgesel vb.) insan ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği hususundaki kanaatiniz nedir?].	Hayır, olumsuz etkilemiyor	9	2,7	226,56	15,306	F=3,048 sd=3/328 p=0,029 p<0,05	“Evet, biraz olumsuz etkiliyor” ile “Evet, yeterince olumsuz etkiliyor” cevap grupları arasında (p<0,05)
	Emin değilim	26	7,8	224,81	23,245		
	Evet, biraz olumsuz etkiliyor	158	47,6	219,80	23,505		
	Evet, yeterince olumsuz etkiliyor	139	41,9	227,49	20,705		
	Toplam	332	100	223,60	22,380		
	MADDE 4 (Hipotez4) [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda daha çok ne şekilde davranırsınız?].	Hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm	98	29,5	229,10		
Çok az izlerim ve kanalı değiştiririm		115	34,6	225,45	19,254		
Biraz izlerim ve kanalı değiştiririm		81	24,4	217,48	23,061		
Sonuna kadar İzlemeye devam ederim ve kanalı değiştirmem		38	11,4	216,82	27,728		
Toplam		332	100	223,60	22,380		

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 1'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programları (film, haber, belgesel vb.) izleme sıklığınızı genel olarak aşağıdakilerden hangisi daha iyi ifade etmektedir?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(4,327)}=3.066, p<0,05$]. Madde 1'e "hiç izlemem" şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanı ($\bar{x}=228,90$); "nadiren izlerim" ($\bar{x}=223,77$), "ara sıra izlerim" ($\bar{x}=222,20$), "çok fazla izlerim" ($\bar{x}=216,35$) ve "her zaman izlerim" ($\bar{x}=202,00$) şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanlarına göre daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç, *bireylerin TV'de olumsuz içerikli programları takip etme sıklığı ile dindarlık düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır* şeklindeki hipotezin desteklendiğini göstermektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HDS) sonuçlarına göre, anlamlı farklılığın "hiç izlemem" ile "her zaman izlerim" şeklinde cevap veren grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında önemli ($p<0,05$) olduğu görülmüştür.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 2'ye [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi daha çok hangi duygusal durumda hissedersiniz?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir [$F_{(4,327)}=5.791, p<0,05$]. Madde 2'ye "çok fazla rahatsız olurum" şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanı ($\bar{x}=231,07$); "yeterince rahatsız olurum" ($\bar{x}=223,44$), "biraz rahatsız olurum" ($\bar{x}=219,14$), "çok az rahatsız olurum" ($\bar{x}=220,79$) ve "hiç rahatsız olmam" ($\bar{x}=209,84$) şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç, *bireylerin TV'de olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma dereceleri ile dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır* şeklindeki hipotezin büyük oranda desteklendiğini göstermektedir. Zira olumsuz içerikten rahatsız olma düzeyine göre gittikçe artan dindarlık düzeyi ortalama puan grafiği sadece "biraz rahatsız olurum" şeklinde cevap verenlerde bir azalma göstermekte sonra tekrar hipotez yönünde artmaya devam etmektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HDS) sonuçlarına göre, anlamlı farklılığın "çok fazla rahatsız olurum" ile "hiç rahatsız olmam" ve "biraz rahatsız olurum" şeklinde cevap veren grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında önemli ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 3'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programların (film, haber, belgesel vb.) insan ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği hususundaki kanaatiniz nedir?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir [$F_{(3,328)}=3.048, p<0,05$]. Madde 3'e "evet, yeterince olumsuz etkiliyor" şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanı ($\bar{x}=227,49$); "evet, biraz olumsuz etkiliyor" ($\bar{x}=219,80$), "emin değilim" ($\bar{x}=224,81$) ve "hayır, olumsuz etkilemiyor" ($\bar{x}=226,56$) şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç, *TV'deki olumsuz içerikli programların insan ruh sağlığını "yeterince olumsuz yönde etkilediğini" düşünen bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir* şeklindeki hipotezin desteklendiğini göstermektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HDS) sonuçlarına göre, anlamlı farklılığın "evet, yeterince olumsuz etkiliyor" ile "evet, biraz olumsuz etkiliyor" şeklinde cevap veren grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında önemli ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 4'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda daha çok ne şekilde davranırsınız?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir [$F_{(3,328)}=5.647, p<0,05$]. Tablo 2 incelendiğinde, Madde 4'e "hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm" şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanının ($\bar{x}=229,10$); "çok az izlerim ve kanalı değiştiririm" ($\bar{x}=225,45$), "biraz izlerim ve kanalı değiştiririm" ($\bar{x}=217,48$), "sonuna kadar izlemeye devam ederim ve kanalı değiştirmem" ($\bar{x}=216,82$) şeklinde cevap verenlerin dindarlık düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek çıktığı görülmektedir. Bu sonuç ise, *TV'deki olumsuz içerikli programları "hiç izlemeyip kanalı değiştirmeyi" tercih eden bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir* şeklindeki hipotezin

desteklendiğini göstermektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HDS) sonuçlarına göre, anlamlı farklılığın “hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm” ile “biraz izlerim ve kanalı değiştiririm” ve “sonuna kadar izlemeye devam ederim, kanalı değiştirmem” şeklinde cevap veren grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında önemli ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir.

4.3. Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutumlar ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular

Tablo 3: Tutum Anketi Maddeleri ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkilere Ait ANOVA ve Tukey HSD Testi Sonuçları

RUH SAĞLIĞI							
MADDE 1 (Hipotez5)	Cevaplar	n	%	\bar{x}	S	Sonuç	Tukey HSD
[TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programları (film, haber, belgesel vb.) izleme sıklığınızı genel olarak aşağıdakilerden hangisi daha iyi ifade etmektedir?].	Hiç izlemem	70	21,1	42,57	14,405	F= 1,739 sd=4/327 p=0,141 p>0,05	---
	Nadiren izlerim	148	44,6	39,70	11,890		
	Ara sıra izlerim	88	26,5	40,20	12,000		
	Çok fazla izlerim	20	6,0	37,60	13,824		
	Her zaman izlerim	6	1,8	49,83	6,432		
	Toplam	332	100	40,49	12,601		
MADDE 2 (Hipotez6)	Cevaplar	n	%	\bar{x}	S	Sonuç	Tukey HSD
[TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi daha çok hangi duygusal durum içinde hissedersiniz?].	Hiç rahatsız olmam	19	5,7	37,68	14,229	F=3,350 sd=4/327 p=0,010 p<0,05	“Çok fazla rahatsız olurum” ile “Biraz rahatsız olurum” cevap grupları arasında ($p<0,05$)
	Çok az rahatsız olurum	29	8,7	39,90	14,153		
	Biraz rahatsız olurum	84	25,3	36,83	12,998		
	Yeterince rahatsız olurum	102	30,7	41,81	11,444		
	Çok fazla rahatsız olurum	98	29,5	42,98	12,008		
	Toplam	332	100	40,49	12,601		
MADDE 3 (Hipotez7)	Cevaplar	n	%	\bar{x}	S	Sonuç	Tukey HSD
[TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programların (film, haber, belgesel vb.) insan ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği hususundaki kanaatiniz nedir?].	Hayır, olumsuz etkilemiyor	9	2,7	39,33	17,965	F=1,218 sd=3/328 p=0,303 p>0,05	---
	Emin değilim	26	7,8	41,27	14,287		
	Evet, biraz olumsuz etkiliyor	158	47,6	39,18	12,984		
	Evet, yeterince olumsuz etkiliyor	139	41,9	41,91	11,365		
	Toplam	332	100	40,49	12,601		
MADDE 4 (Hipotez8)	Cevaplar	n	%	\bar{x}	S	Sonuç	Tukey HSD
[TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda daha çok ne şekilde davranırsınız?].	“Hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm”	98	29,5	43,29	12,624	F= 4,003 sd=3/328 p=0,008 p<0,05	“Hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm” ile “Sonuna kadar izlemeye devam ederim ve kanalı değiştirmem” cevap grupları arasında ($p<0,05$)
	Çok az izlerim ve kanalı değiştiririm	115	34,6	40,99	11,511		
	Biraz izlerim ve kanalı değiştiririm	81	24,4	38,47	12,539		
	Sonuna kadar İzlemeye devam ederim ve kanalı değiştirmem	38	11,4	36,11	14,296		
	Toplam	332	100	40,49	12,601		

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 1'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi daha çok hangi duygusal durum içinde hissedersiniz?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(4,327)}=1.739$, $p>0,05$]. Tablo 3'e bakıldığında Madde 1'e verilen cevaplar açısından grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanlarının inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Ayrıca her ne kadar hipoteze paralel olarak "hiç izlemem" şeklinde cevap verenlerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalamasının ($\bar{x}=42,57$), "her zaman izlerim" şeklinde cevap verenlerin ortalama puanı ($\bar{x}=49,83$) hariç diğer grupların ortalama puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuş olsa da bu farkın anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmektedir. Bu sonuç, bireylerin TV'de olumsuz içerikli programları takip etme sıklığı ile ruh sağlığı düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır şeklindeki hipotezin desteklenmediğini göstermektedir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 2'ye [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi daha çok hangi duygusal durum içinde hissedersiniz?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir [$F_{(4,327)}=3.350$, $p<0,05$]. Madde 2'ye "çok fazla rahatsız olurum" şeklinde cevap verenlerin ruh sağlığı düzeyi ortalama puanının ($\bar{x}=42,98$); "yeterince rahatsız olurum" ($\bar{x}=41,81$), "biraz rahatsız olurum" ($\bar{x}=36,83$), "çok az rahatsız olurum" ($\bar{x}=39,90$) ve "hiç rahatsız olmam" ($\bar{x}=37,68$) şeklinde cevap verenlerin ruh sağlığı düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, bireylerin TV'de olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma dereceleri ile ruh sağlığı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır şeklindeki hipotezin büyük oranda desteklendiğini göstermektedir. Zira olumsuz içerikten rahatsız olma düzeyine göre gittikçe artan ruh sağlığı düzeyi ortalama puan grafiği sadece "biraz rahatsız olurum" şeklinde cevap verenlerde bir azalma göstermekte sonra tekrar hipotez yönünde artmaya devam etmektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HDS) sonuçlarına göre, anlamlı farklılığın "çok fazla rahatsız olurum" ile "biraz rahatsız olurum" şeklinde cevap veren grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasında önemli ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 3'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programların (film, haber, belgesel vb.) insan ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği hususundaki kanaatiniz nedir?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir [$F_{(3,328)}=1.218$, $p>0,05$]. Tablo 3'e bakıldığında Madde 3'e verilen cevaplar açısından grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanlarının inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Ayrıca her ne kadar hipoteze paralel olarak "evet, yeterince olumsuz etkiliyor" şeklinde cevap verenlerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalaması ($\bar{x}=41,91$) diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalamalarından yüksek olsa da, bu farkın anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür. Bu sonuç, TV'deki olumsuz içerikli programların insan ruh sağlığını "yeterince olumsuz yönde etkilediğini" düşünen bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih eden bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir şeklindeki hipotezin desteklenmediğini göstermektedir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 4'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda daha çok ne şekilde davranırsınız?] verilen cevaplar açısından, katılımcıların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir [$F_{(3,328)}=4.003$, $p<0,05$]. Tablo 3 incelendiğinde, Madde 4'e "hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm" şeklinde cevap verenlerin ruh sağlığı düzeyi ortalama puanının ($\bar{x}=43,29$); "çok az izlerim ve kanalı değiştiririm" ($\bar{x}=40,99$), "biraz izlerim ve kanalı değiştiririm" ($\bar{x}=38,47$) ve "sonuna kadar izlemeye devam ederim, kanalı değiştirmem" ($\bar{x}=36,11$) şeklinde cevap verenlerin ruh sağlığı düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek çıktığı görülmektedir. Bu sonuç ise, TV'deki olumsuz içerikli programları "hiç izlemeyip kanalı değiştirmeyi" tercih eden bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalaması, diğer cevap seçeneklerini tercih

eden bireylerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir şeklindeki hipotezin desteklendiğini göstermektedir. Yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HDS) sonuçlarına göre, anlamlı farklılığın “hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm” ile “sonuna kadar izlemeye devam ederim ve kanalı değiştirmem” şeklinde cevap veren grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasında önemli ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Televizyon, hiç şüphesiz modern insanın dünyasında önemli bir yer işgal etmektedir. İster az/çok dindar olsun ister olmasın başta evinde televizyon bulduranlar olmak üzere bir şekilde televizyonla muhatap olan hemen her insan için bu durum geçerli sayılabilir. Bu açıdan televizyon, birçok insan üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Her ne kadar bazı araştırmalarda televizyonun eğiten, bilgilendiren, eğlendiren, hoşça vakit geçirmeye yarayan bazı olumlu özelliklerinden bahsediliyor olsa da, diğer bir çok araştırmada, onun başta çocuklar ve gençlerinki olmak üzere insanların bireysel, toplumsal, ruhsal ve dini hayatları üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedilmektedir ve belki de bunlar onun olumlu özelliklerinden bahseden çalışmalardan çok daha fazladır. İşte bu çalışmada, televizyonun insanların özellikle dindarlık ve ruh sağlıkları üzerindeki olumsuz etkileri ele alınarak incelenmiştir. Zaten eldeki çalışmanın temel çerçevesi incelendiğinde anlaşılacağı üzere, televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli programlar ile izleyenlerin bu programlara yönelik tutumlarını, insanların dini bilgi ve duyguları ile ruh sağlıklarının bu içerikteki programlardan etkilenip etkilenmediğini bazı sorular yoluyla incelemek temel amaç olarak benimsenmiş, bu amaca yönelik araştırma ve analizler yapılmıştır. Yapılan analizlerden elde edilen sonuçları ise, temelde iki başlık altında değerlendirmek mümkündür:

5.1. Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutumlar ile Dindarlık Arasındaki İlişkilere Ait Sonuçların Değerlendirilmesi

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 1'e [TVde olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programları (film, haber, belgesel vb.) izleme sıklığınızı genel olarak aşağıdakilerden hangisi daha iyi ifade etmektedir?] verilen cevaplar açısından, grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu fark madde 1'e “hiç izlemem” cevabı veren grubun dindarlık düzeyi ortalama puanı ile “her zaman izlerim” cevabı veren grubun dindarlık düzeyi ortalama puanı arasındaki farktan kaynaklanmıştır. Kurulan ilgili hipotezde, televizyondaki olumsuz içerikli programları izleme sıklığı ile dindarlık arasında negatif yönlü bir ilişkinin olacağı ifade edilmişti ve bakıldığında sonuç bu yönde çıkmıştır (bkz. tablo 2). Bu sonuç, televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli (şiddet, suç, müstehcenlik vb.) programları “hiç izlemeyenlerin” dindarlık düzeyi puan ortalamasının; “nadiren”, “ara sıra”, “çok fazla” ve “her zaman izleyenlerin” dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili yapılan bir çalışma, dindar katılımcıların televizyon programlarını seçerken öncelikle şiddet ve müstehcen öğelerin olmamasına ve dinen hatalı olan fikirlere yer verilmemesine dikkat ettiklerini ortaya koymuştur (Karaerkek, 2008, s. 165).

Eldeki çalışmada, sonucun bu şekilde çıkmış olmasında, dindarlık düzeyi daha yüksek olan bireylerin diğerlerine göre daha hassas bir şekilde olumsuz içerikteki programları ahlaki ve dini yapıyı bozan, dinen günah ve dinin geliş amacına ters olan, aile bağlarını zayıflatan tehlikeli bir faktör olarak görmelerinden ve buna göre bir tutum takınmalarından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca dinler müntesiplerinin olumlu davranışlar üzerinde olmalarını, kendilerini olumsuz davranışlara yönlendirecek durumlardan da uzak durmalarını tavsiye etmektedir. Televizyon kanallarında yayınlanan olumsuz içerikli programlar ise, dindarları negatif yönde etkileyip yanlışa yönlendirebileceğinden dindarlık düzeyi daha yüksek olanların bu tür programları seyretmemeyi tercih etmesi anlaşılır bir durum olarak görülebilir. Örneğin yapılan bir çalışmada ankete katılanların % 43,2'sinin, televizyon izlemenin dinen günah olduğuna inandığı ve bu örneklem grubunun % 34,3'ünün dindar olduğu tespit edilmiştir (Karaerkek, 2008, s. 129). Elbette bu durum, dindarlık düzeyi daha düşük olanların bu tür içerikleri tasvip ettikleri, beğendikleri veya onayladıkları anlamını taşıyor olsa da, diğerlerine göre daha az hassasiyet gösterdiklerini ifade ediyor olabilir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 2'ye [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi daha çok hangi duygusal durumda hissedersiniz?]

verilen cevaplar açısından, grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu fark madde 2'ye "çok fazla rahatsız olurum" cevabı veren grubun dindarlık düzeyi ortalama puanı ile "hiç rahatsız olmam" ve "biraz rahatsız olurum" cevabı veren grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasındaki farktan kaynaklanmıştır. İlgili hipotezde, olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma derecesi ile dindarlık düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olacağı ileri sürülmüştü. Elde edilen sonuçların da, bu hipotezi büyük oranda desteklediği görülmektedir. Bu sonuç televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli (şiddet, suç, ölüm, madde kullanımı, müstehcenlik vb.) programlardan "çok fazla rahatsız olanların" dindarlık düzeyi puan ortalamasının; "hiç rahatsız olmayanlar" ile "çok az", "biraz" ve "yeterince rahatsız olanların" dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yapılan bir çalışmada, televizyonun birinci derecede zararlı olduğunu dile getirenlerin, % 39,4'ü, ikinci derecede zararlı olduğunu dile getirenlerin, % 16,4'ü ve üçüncü derecede zararlı olduğunu dile getirenlerin, % 15'i dindar olarak bulunmuştur. Yine aynı çalışmanın bir başka sonucuna göre, *rahatsızlık duyduğum görüntüler olsa da izliyorum* ifadesine örneklerin % 77, 6'sı katılmıyorum cevabı vermiş ve bunların % 58,4'ünün dindar kişiler olduğu bulunmuştur (Karaerkek, 2008, s. 126).

Eldeki bu çalışmanın sonuçları da, yukarıdakilerle paraleldir. Tablo 2'ye bakıldığında anlaşılacağı üzere, bireylerin dindarlık düzeyleri arttıkça ("biraz rahatsız olurum" şeklinde cevap veren grup hariç), olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma düzeyleri de artmaktadır. Sonucun bu şekilde çıkmasında, dindarlık düzeyi daha yüksek olan bireylerin aldıkları din eğitimi ve inandıkları dinin emirleri gereği ahlaki ve duygusal yapıları üzerinde zararlı sonuçlara yol açabileceğinden şiddet, ölüm, suç, müstehcenlik içeren programlardan rahatsızlık duymaları etkili olmuş olabilir. Bunlarla birlikte, yukarıda bahsi geçen nedenler burada da zikredilebilir. Zira dinin emir ve yasaklarına daha duyarlı yaklaşan bireylerin, diğerlerine göre bu tür içeriklerden daha çok rahatsızlık duymaları olağan karşılanabilir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 3'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programların (film, haber, belgesel vb.) insan ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği hususundaki kanaatiniz nedir?] verilen cevaplar açısından, grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu fark madde 3'e "evet, yeterince olumsuz etkiliyor" cevabı veren grubun dindarlık düzeyi ortalama puanı ile "evet, biraz olumsuz etkiliyor" cevabı veren grubun dindarlık düzeyi ortalama puanı arasındaki farktan kaynaklanmıştır. Zira ilgili hipotezde, olumsuz içerikli programların insan ruh sağlığını "yeterince olumsuz yönde etkiliyor" diyenlerin dindarlık düzeyi puan ortalamasının diğer şekilde cevap verenlerin dindarlık düzeyi puan ortalamalarından daha yüksek olacağı ifade edilmişti ve eldeki sonuç da bu hipotezin desteklendiğini göstermektedir. Bu sonuç, televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli (şiddet, suç, ölüm, madde kullanımı, müstehcenlik vb.) programlardan insan ruh sağlığının "yeterince olumsuz etkilendiğini" düşünen dindarların puan ortalamasının, diğer cevap gruplarında yer alanların dindarlık düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir (bkz. Tablo 2). Bahadır (1997, s. 478) tarafından ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada, TV'deki müstehcen yayınların dini hayatını olumsuz etkilediğini ileri sürenlerin oranı % 57, 8 olarak bulunmuştur. Nitekim İmamoğlu ve Şirin'e (2011, s. 37-38) göre, televizyonda gösterilen filmler ve dizilerde doğru kullanılacak dini ve ahlaki motiflerin saldırganlık ve şiddet karşıtı olmaları öngörülmektedir. Yani şiddet ve saldırganlık içeren programlar azalıp olumlu içerikteki programlar (özellikle dini ve ahlaki olanlar) arttıkça, dindar insanların televizyonun insan ruh sağlığını bozduğu yönündeki tutumları da olumlu yönde değişebilecektir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında ise, her ne kadar puan ortalamaları arasında gittikçe azalan ve sonunda artan bir grafik olsa da, ilgili hipotezin testlendiği görülmektedir. Sonucun bu şekilde çıkmasında, dindarlık düzeyi daha yüksek olan bireylerin dinin içeriğine ve amacına aykırı bu neviden içeriklere yönelik olumsuz duygu ve düşünceleri etkili olmuş olabilir.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 4'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda daha çok ne şekilde davranırsınız?] verilen cevaplar açısından, grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu fark madde 4'e "hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm" cevabı veren grubun dindarlık düzeyi ortalama puanı ile "biraz izlerim ve kanalı değiştiririm" ve "sonuna kadar izlemeye devam ederim, kanalı değiştirmem" cevabı veren

grupların dindarlık düzeyi ortalama puanları arasındaki farktan kaynaklanmıştır. Bu sonuç, televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli (şiddet, suç, ölüm, madde kullanımı, müstehcenlik vb.) programlarla karşılaştıklarında “hiç izlemeyip kanalı değiştiren” grubun dindarlık düzeyi ortalama puanının, diğer şekilde cevap veren grupların dindarlık düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek çıktığını göstermektedir (bkz. Tablo 2). Konuyla ilgili yapılan bir araştırmaya göre, dini değerlere uygun olarak televizyon izlemek isteyen hassas dindarlar; haberleri, tartışma programlarını vs. izlerken televizyonun diğer program türleriyle de karşılaşabilmektedir. Örneğin izlediği bir filmde müstehcen bir sahne çıktığında kumandanın tuşuna basarak geçmek veya kanalı değiştirmek, uygun olmayan sahnelerde la havle çekmek, ezan okunurken kapatmak gösterilen davranışlardan bazılarıdır. Nitekim bu çalışmada, katılımcıların rahatsız oldukları bir program ile karşılaştıklarında % 70,5 ile kanal değiştirdikleri gözlenmiş ve kanal değiştirim diyenlerin % 55,5’inin dindar kimseler olduğu tespit edilmiştir (Karaerkek, 2008, s. 81, 126).

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, ilgili hipotezin desteklendiği anlaşılmaktadır. Nitekim hipotezde iddia edildiği üzere, olumsuz içerikteki programlarla karşılaştıklarında “hiç izlemeyip kanalı değiştirenlerin” dindarlık düzeyi puan ortalaması, “çok az” ve “biraz izleyerek kanalı değiştirenlerin” dindarlık düzeyi puan ortalaması ile “sonuna kadar izleyip kanalı değiştirmeyenlerin” dindarlık düzeyi puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Sonucun bu şekilde çıkmasında, daha öncede ifade edildiği gibi, daha dindar olan bireylerin diğerlerine göre, bu neviden içeriklerin izlenmesine yönelik daha hassas ve duyarlılık sahibi olmaları etkili olmuş olabilir. Zira onlar, yaşamlarını dinin emir ve yasaklarına göre yürütmeyi daha fazla öncelemiş olabilirler.

5.2. Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutumlar ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkilere Ait Sonuçların Değerlendirilmesi

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 1’e [TVde olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programları (film, haber, belgesel vb.) izleme sıklığınızı genel olarak aşağıdakilerden hangisi daha iyi ifade etmektedir?] verilen cevaplar açısından, grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. İlgili hipotezde televizyonda olumsuz içerikli programları izleme sıklığı ile ruh sağlığı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olacağı, bu tür içerikleri izleme sıklığı azaldıkça ruh sağlığı düzeyinin artacağı ifade edilmişti. Ancak sonuçlar incelendiğinde grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür. Bu sonuç, ruh sağlığı açısından madde 1’e cevap veren gruplar arasında bir ayrışmanın olmadığını göstermektedir. Bu konuda yapılan bazı araştırmalar, şiddet içerikli davranışlar ile medya karşısında geçirilen süre arasında bağ bulunduğunu göstermektedir (Asoğlu ve diğerleri, 2018, s. 65). Örneğin yapılan bir çalışmada, TV izleme sıklığı arttıkça bireylerin şiddet eğilim puanlarının da arttığı gözlenmiştir (Bekar, 2014, s. 52). Bahadır’ın (1997, s. 476) araştırmasına göre; TV’de çok fazla şiddet ve saldırganlık yüklü programları izleyenler, izlemeyenlere göre daha fazla saldırganlık davranışında bulunmaktadırlar. Başka bir araştırmaya göre, ilköğretim çağındaki şiddet öğesi içeren televizyon programları seyretme miktarı ile 19 yaşındaki şiddet davranışları arasında önemli bir ilişki bulunmuştur (Adak, 2004, 32). Bunların yanı sıra, çok fazla televizyon izlemeye bağlı olarak özellikle gençlerin değer yargılarında önemli değişikliklerin olduğu, yanlış rol modellerin taklit edilmesinden kaynaklanan şiddet eğilimi, saldırganlık, madde kullanımı, isyan, kimlik karmaşası, gece hayatı, alkol ve sigara kullanımı gibi olumsuzlukların ortaya çıktığı ileri sürülmüştür (Özgan, Arslan ve Kara, 2014, s 475; Gürsu, 2016, s. 815). Bu bilgilerden hareketle denebilir ki, konuyla ilgili olan birtakım araştırmalar, özellikle televizyon izleme alışkanlıkları ve süreleri ile şiddet eğilimi gösterme arasında bir ilişki bulunduğunu göstermektedir (Büyükbakkal, 2007, s. 39-40; Palabıyıkoglu, 1997, s. 124-125; Zorlu, 2016, s. 18).

RTÜK ve MEB ortaklığı ile yapılan bir çalışmada, günde 3- 4 saat televizyon izleyen çocuklar, ilköğretim çağını tamamladığında yaklaşık 100 bin şiddet sahnesi, 8 bin ölüm veya öldürülme sahnesine şahit olmaktadır. Çocukların izledikleri şiddet görüntüsü arttıkça saldırgan davranış sergilemeleri artmakta, düşmanlık duyguları beslenmekte, başkalarının çektiği acı ve eziyet karşısında duyarsızlaşmaktadırlar (Büyükbakkal, 2007, s. 40). Benzer şekilde, diğer bazı çalışmalar TV’de şiddet içerikli programları fazla izlemenin gerçek dünyada aynı davranışın taklidine yol açabileceğine dikkat çekmektedir (İmamoğlu ve Şirin, 2011, s. 40). Yine TV’de hep olumsuz haberlerle karşılaşmak izleyici ya da okuyucunun dünyaya olumsuz, karamsar bakış açısını pekiştirmektedir. Bu tür haberlerin tekrarlı

niteliği de duyarlı kimselerde tüm dünyanın mahvolduğu gibi bir karamsar duyguya yol açabilmektedir (Palabıyıköğlü, 1997, s. 124). Ayrıca medyadaki intihar haberlerinin, gençlerin bunu bir seçenek olarak görmesine neden olduğu ifade edilmektedir (“RTÜK’teki konferansta”, 2010). Bunlara karşın, yapılan bazı çalışmalara göre ise öğrencilerin televizyon izleme süreleri ile madde kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar öğrencilerin madde kullanımı ile televizyon izleme sürelerinin birbiri ile ilişkili olmadığını göstermektedir (Sezer ve Sağay, 2014, s. 68).

Elde edilen sonuçlara bakıldığında, ilgili hipotezin desteklenmediği görülmektedir. Bununla birlikte, anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, olumsuz içerikli programları “her zaman izlerim” diyen grubun ruh sağlığı düzeyi ortalama puanı hariç ($\bar{x}=49,83$) diğer cevap gruplarının (“hiçbir zaman izlemem” ve “nadiren”, “ara sıra”, “çok fazla izlerim”) ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları hipoteze paralel yönde bulunmuş, yani olumsuz içerikli programları izleme sıklığı düşüldükçe, bireylerin ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları yükselmiştir (bkz. Tablo 3).

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 2’ye [TV’de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığınızda genel olarak kendinizi *daha çok* hangi duygusal durumda hissedersiniz?] verilen cevaplar açısından, grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu fark madde 2’ye “çok fazla rahatsız olurum” cevabı veren grubun ruh sağlığı düzeyi ile “biraz rahatsız olurum” cevabı veren grubun ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farktan kaynaklanmıştır. İlgili hipotezde, olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma derecesi ile ruh sağlığı düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olacağı ileri sürülmüştü. Elde edilen sonuçların da, bu hipotezi büyük oranda desteklediği görülmektedir. Bu sonuç televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli (şiddet, suç, ölüm, madde kullanımı, müstehcenlik vb.) programlardan “çok fazla rahatsız olanların” ruh sağlığı düzeyi puan ortalamasının; “hiç rahatsız olmayanlar” ile “çok az”, “biraz” ve “yeterince rahatsız olanların” ruh sağlığı düzeyi puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu göstermektedir (bkz. Tablo 3).

Genel olarak insanlar kan ve şiddet gördüğünde rahatsızlık hissetmektedirler (Duğan, 2015, s. 38). Yapılan bir çalışmada, şiddet içerikli TV programı izleyen çocukların oranının % 94,7 olduğu ve bu çocukların televizyonda şiddet içeren bir program izledikten sonra kendini nasıl hissettiği incelendiğinde; % 40,8’inin “kendimi stresli ve sınırlı hissediyorum” şeklinde cevap verdiği bulunmuştur (Bekar, 2014, s. 33-34). Bir başka çalışmada, kadınların televizyonda en çok şiddet (% 52,6), cinayet (% 8) ile cinsellik (% 14) ve tecavüz mağdurları (%13,1) görüntülerinden rahatsız oldukları tespit edilmiştir (Zorlu, 2016, s. 21).

RTÜK tarafından (2006) yapılan bir araştırmada, çocukların televizyonda izlemekten en fazla rahatsızlık duydukları görüntülerin; açık saçık ve çıplaklık içeren görüntüler (1421 kişi; % 83) olduğu bulunmuştur (Şentürk ve Turğut, 2011, s. 70). Yapılan benzer bir çalışmada, katılımcıların yarıya yakını (% 42,3) dizilerde rahatsızlık duydukları şeyin ‘müstehcenlik’ olduğunu belirtmişlerdir (Kırtepe, 2014, s. 103). Buna karşın, bazı çalışmalar yukarıdakilerin aksine sonuçlar vermiştir. Örneğin Çelik (2013, s. 124) tarafından yapılan bir araştırmada, katılımcıların şiddet içeren programların yayınlanmasından rahatsızlık duyma ya da bu tür yayınların yasaklanmasını isteme oranı % 30’larda iken, şiddet içerikli programların yayınlanmasında sakınca görmeyen ve bu tarz yayınlar yasaklanmamalı diyen yetişkinlerin oranı ise, % 43’lerdedir.

Eldeki bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, olumsuz içerikli programlardan rahatsız olma düzeyi arttıkça (“biraz rahatsız olurum” şeklinde cevap veren grup hariç) bireylerin ruh sağlığı düzeyleri de yükselmektedir. Sonucun bu şekilde çıkmasında, insanların bu içerikteki programları izleyince veya bu programlarla karşılaşınca moral açısından ve ruhen olumsuz duygulara kapılmış olmaları etkili olmuş olabilir. Ayrıca her ne kadar bu neviden içerikler insanın merakını uyandırır da, ruh sağlığı normal kabul edilen insanlar çoğunlukla bu tür içeriklerden rahatsızlık duyabilmekte ve izlememeyi tercih etmektedir. Bu programların şahsi moral ve iyi hissetme düzeyini olumsuz etkileyeceğinden endişelenebilmektedir. Söz gelimi, Yeni Zelanda’da Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen katliamın katil tarafından canlı olarak çekilmesi ve sosyal medyaya yüklenmesi sonrası bu görüntüleri seyredirken “ne olur kanalı değiştir bakamıyorum” gibi ifadeler kullanabilmekteyiz. Zira bu görüntülerin akıl ve ruh sağlığı yerinde hemen her insanı aşırı irrite ettiğini ve onlar için bunun çok doğal bir tepki olduğunu söylemek mümkündür. Şu halde, olumsuz içerikteki televizyon programlarının, bireylerin ruh sağlığı

sürekliliklerini tamamen ortadan kaldırmaya da olumsuz yönde etkilediğini, diğer bir anlatımla rahatsız ettiğini ancak ruhsal olarak hasta etmediğini söylemek mümkündür.

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 3'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programların (film, haber, belgesel vb.) insan ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği hususundaki kanaatiniz nedir?] verilen cevaplar açısından, grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Ancak ilgili hipotezde televizyonda olumsuz içerikli programların insan ruh sağlığını “yeterince olumsuz yönde etkilediğini” düşünenlerin ruh sağlığı düzeyi puan ortalamasının, diğer cevap gruplarının ruh sağlığı düzeyi puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olacağı ifade edilmişti. Ne var ki, sonuçlar incelendiğinde grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür. Bu sonuç, ruh sağlığı açısından madde 3'e cevap veren gruplar arasında bir ayrışmanın olmadığını göstermektedir.

En yaygın kitle iletişim aracı olan televizyon programlarındaki haberler, diziler, çizgi filmler, filmler, bazı yarışmalar ve müzik kliplerinde yer alan şiddet unsurları, insan psikolojisini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörler arasında sayılmaktadır. Örneğin yapılan bir çalışmada, katılımcıların “görsel medyadaki şiddetin ruh sağlığını bozduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların % 74'ü evet, % 26'sı hayır olarak saptanmıştır (Asoğlu ve diğerleri, 2018, 65, 67). Bu konuda yapılan bir başka araştırmaya göre; gerek konuya ilişkin bilimsel literatürdeki bulgular gerek binlerce ruh sağlığı çalışanını temsil eden meslek örgütlerinin görüşleri gerekse ilgili araştırmacıların mesleki uygulamalarında ve günlük gözlemlerinde karşılaştıkları olgular, televizyonda yer verilen ölçsüz şiddet içeriği ile müstehcenlik ve mahremiyet ihlallerinin, başta topluma uyumlu bir kişilik geliştirme sürecinde olan çocuk ve gençler olmak üzere, tüm toplum bireylerinin ruh sağlığını son derece olumsuz bir biçimde etkilediğini açıkça göstermektedir (MEB, 2008, s. 7).

Diğer yandan, günümüzde televizyonda çok sayıda dizi yayınlanmakta ve bu dizilerdeki ortak konular genellikle şiddet, ihanet, cinayet, sürekli mutsuzluk, huzursuzluk ve gözyaşdır. Olumlu ve umut verici bir konuya rastlamak gerçekten çok azdır. Tabii olarak bu içerikteki diziler, izleyenlerin psikolojilerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Elbette bu içerikteki dizilerin halkın ruh sağlığını % 100 bozduğu iddia edilemez ancak kişileri olumsuz yönde etki altında bıraktığı ve istenmedik eylemlerde bulunmalarına yol açtığı söylenebilir (“Dizilerin ruh sağlığı”, 2010). Ayrıca cinsellik ve şiddet görüntüleri içeren, madde kullanımı ve suçu normalleştiren filmlerin; taciz, cinayet ve doğal afet içerikli haberlerin çocuklar ve çeşitli ruhsal hastalıklar açısından risk grubunda olan yetişkinler üzerindeki etkisi psikiyatri ile birlikte başka birçok alanda uzun süredir tartışılmaktadır (Öz, 2013). Yine dizilerin insanların ruh sağlığı üzerindeki etkileri üzerine duran ve pek çok dizide sürekli şiddet olgusunun vurgulandığını belirten ve bunun da kişilik yapısı gelişmekte olan çocuk ve gençleri olumsuz etkilendiğini ileri süren çalışmalar vardır (“Diziler ruh sağlığını”, 2012).

Bunların yanı sıra, televizyon programlarında yer alan reklamlar, diziler, haberler ve filmler içerdikleri olumsuz sahneler, mesajlar ve uyarılar yoluyla insanlara ulaşmaktadır. Bunun sonucu olarak başta çocuklar ve gençler olmak üzere diğer bireylerin saldırganlık ve şiddet içerikli davranışlar sergileme eğilimlerinin artmasının yolu açılmaktadır. Ayrıca televizyonda denetimsiz bir şekilde izlenen dizilerdeki uygunsuz uyarılara (kötü örnek teşkil eden madde ve alkol kullanımı, uygun olmayan cinsel mesajlar ve şiddet) maruz kalan gençlerin sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde model alma yolu ile bu davranışları sergileme eğilimleri de artabilmektedir (Sezer ve Sağay, 2014, s. 65, 72). Yine çocukların saldırgan davranış biçimlerini televizyondan öğrenerek bu davranışları taklit ettiklerini ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Adak, 2004, s. 32). Bunun yanı sıra, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği, Gazi ve Hacettepe Üniversiteleri hastanelerinde tedavi olan çocuklardaki rahatsızlıkların büyük bölümünün kan, şiddet, saldırı, intihar, tecavüz, istismar, akıldışı görüntüler içeren televizyon yayınlarından kaynaklandığına dikkat çekilmiştir (Yengin 1997, s. 150; Künüçen, 2004, s. 64).

İnan (2014, s. 825) tarafından yapılan bir çalışmada, ankete katılan ebeveynlerin % 21'i çocuklarının televizyonda şiddet sahnelerini izlemesi nedeniyle günlük hayatındaki davranışlarında olumsuzluklar yaşandığını belirtmiştir. Yine ebeveynlerin % 15'i çocuğunun televizyonda gördüğü olumsuz davranışları günlük hayatta taklit ettiğini belirtmişlerdir. Bir diğer çalışmada annelerin yarısından fazlası şiddet sahnelerinin çocuklarında saldırganlığa neden olduğunu, kontrolsüz izleme sonucu çocukların duyarsız ve tepkisiz hale geldiğini düşündüğünü ifade etmiştir. 2-11 yaş aralığında çocuğu

olan 1831 ebeveynle yapılan bir çalışmada, katılımcıların % 74,9'u şiddet içerikli televizyon programlarını izleyen çocukların daha çok korktuklarını, televizyonda gördüklerinden daha çok etkilendiklerini ve gerçek dünyadaki şiddet olaylarını gerçek olarak gördüklerini belirtmişlerdir (Altıncılıç, 2014, s. 61; Barkın ve diğerleri, 2006, s. 397). Benzer bir çalışma ise, 30 yıl gibi bir sürede televizyondaki şiddetin etkisi üzerine yapılmış bir çok araştırmayı gözden geçirmiş ve şiddet içeren bölümleri seyretmekle çocuklarda antisosyal davranışlar arasında güçlü bir ilişki bulmuştur. Öte yandan, bu durumun sadece çocukluk döneminde değil yetişkinlik döneminde de etkili olduğu saptanmıştır (Palabıyıkoglu, 1997, s. 124).

Medya-şiddet ilişkisini inceleyen ve 51.000 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiş 280 ayrı çalışmanın meta analizini yapan bir çalışma, medyada yer alan şiddete aktif veya pasif olarak maruz kalmadaki artışın dört ana olumsuz etkiye neden olduğunu ortaya koymaktadır: 1-Saldırancılığa sevk etkisi, 2-Mağduriyet korkusu etkisi, 3-Duyarsızlaştırıcı etki, 4-İştah etkisi. Ayrıca özellikle görsel medyanın; içe kapanmadan yabancılaşmaya, tepkisizlikten negatif duygusalığa, dış dünyaya karşı düşmanca hisler beslemeden saldırganlığa kadar geniş bir yelpazede yer alan çeşitli negatif etkilere neden olduğu çok sayıda araştırma tarafından sunulan ortak bir bulgudur (geniş bilgi için bkz. Asoğlu ve diğerleri, 2018, s. 70; Çilenti, 1980, s. 57-58; İmamoğlu ve Şirin, 2011, s. 43, 45; Öğretir, 2009, s. 883-884; Zorlu, 2016, s. 16, 20). Yine radyo ve televizyon yayınlarının kişinin ruhsal durumuna etkisinin incelendiği bir çalışmada, yayınlar arasında yer alan şiddet içerikli programların kişiyi, özellikle çocuk ve gençleri bu hareketleri yapmaya yönelttiği gibi psikolojik etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur (Aziz, 1981, s. 102). Tüm bu bilgilerden hareketle denebilir ki, televizyon kanallarında yayınlanan olumsuz içerikler başta çocuk ve gençler olmak üzere insanları psikolojik olarak olumsuz yönde etkilemektedir (Dönmez, 1988, s. 32). Zaten son zamanlarda, TV'nin izleyenler üzerindeki etkilerini gösteren çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir ve bu çalışmalarda ortaya çıkan olumsuz etkiler; fiziksel, ruhsal ve cinsel saldırganlığı, antisosyal kişilik yapısını, asiliği, isyankarlığı, daha çabuk öfkelenmeyi, suiistimali, cezalandırmayı, alkol ve sigara kullanmayı ve yemek yeme alışkanlıklarındaki değişiklikleri kapsamaktadır (Özen ve Kartelli, 2017, s. 84-85).

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında ise, ilgili hipotezin desteklenmediği anlaşılmaktadır. Bu sonuç, yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu değildir. Ancak bununla birlikte, anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, olumsuz içerikli programların insan ruh sağlığını "yeterince olumsuz etkilediğini" düşünen ve bu yönde cevap veren grubun ruh sağlığı düzeyi puan ortalaması ($\bar{x}=41,91$), diğer cevap gruplarının ("olumsuz etkilemiyor", "emin değilim" ve "biraz olumsuz etkiliyor") ruh sağlığı düzeyi ortalama puanlarından hipoteze paralel olarak yüksek bulunmuştur (bkz. Tablo 3).

Televizyondaki olumsuz içerikli programlara yönelik tutum anketindeki MADDE 4'e [TV'de olumsuz içeriğe (şiddet, madde kullanımı, suç, ölüm, müstehcenlik vb.) sahip programlarla (film, haber, belgesel vb.) karşılaştığımızda daha çok ne şekilde davranırsınız?] verilen cevaplar açısından, grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu fark madde 4'e "hiç izlemem ve hemen kanalı değiştiririm" cevabını veren grup ile "sonuna kadar izlemeye devam ederim ve kanalı değiştirmem" cevabını veren grubun ruh sağlığı düzeyi ortalama puanları arasındaki farktan kaynaklanmıştır. Bu sonuç, televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli (şiddet, suç, ölüm, madde kullanımı, müstehcenlik vb.) programlarla karşılaştıklarında "hiç izlemeyip kanalı değiştiren" grubun ruh sağlığı düzeyi ortalama puanının, diğer şekilde cevap veren grupların ruh sağlığı düzeyi ortalama puanlarından daha yüksek çıktığını göstermektedir (bkz. Tablo 3). Bu konuda yapılan bir çalışmada, şiddet içerikli sahnelerle rastlanıldığında izlemeye devam eden yetişkinlerin % 14,9'u, izlemeyi bırakıyorum diyenlerin % 88,9'u, kanal değiştiriyorum diyenlerin ise % 81'i ve şiddeti kanıksayan yetişkinlerin ise % 62,5'i şiddet içeren programların yayınlanmasından rahatsızlık duymakta ve bu programların yayından kaldırılması gerektiğini düşünmektedirler. Bu noktada, şiddet ögesine maruz kalan yetişkinlerin aslında şiddet unsurundan rahatsızlık duysalar da yine de bir kısmının şiddet içeriğini izledikleri ya da kanıksadıkları söylenebilir (Çelik, 2013, s. 127).

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, ilgili hipotezin desteklendiği anlaşılmaktadır. Nitekim hipotezde iddia edildiği üzere, olumsuz içerikteki programlarla karşılaştıklarında "hiç izlemeyip kanalı değiştirenlerin" ruh sağlığı düzeyi puan ortalaması, "çok az" ve "biraz izleyerek kanalı değiştirenlerin" ruh sağlığı düzeyi puan ortalamaları ile "sonuna kadar izleyip kanalı değiştirmeyenlerin" ruh sağlığı düzeyi puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Sonucun bu şekilde çıkmasında, bu tür içeriklerin

ruh sağlığı düzeyi daha yüksek olan insanların zihinsel, ruhsal ve kişilik yapısına çok aykırı olmasının etkisi olabilir. Bunun bir sonucu olarak da bireylerin söz konusu içeriğe sahip programları izlememe ve kanalı değiştirme yönünde davranış ortaya koyması olağan karşılanabilir. Zaten yukarıda sözü edilen ilgili çalışmalar da, olumsuz içerikli programların insanların ruhsal yapılarını kötü yönde etkilediğini; en azından karamsarlığa, duyarsızlığa, kanıksamaya yönlendirdiğini ortaya koymuştur.

Televizyonda yayınlanan olumsuz içerikli programlara yönelik tutumlar ile dindarlık ve ruh sağlığı arasındaki ilişkilerle ilgili olarak yukarıda yer alan çalışmalar ve eldeki bu çalışmadan elde edilen veriler birlikte değerlendirildiğinde, şu temel sonuçlara varıldığı söylenebilir: Dindarlık ve ruh sağlığı açısından bakıldığında genel olarak;

1. Ruh sağlığı açısından anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha yüksek olan insanlar, dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha düşük olanlara göre olumsuz içerikli (suç, şiddet, ölüm, müstehcenlik vb.) programları hiç izlememekte veya daha az izlemektedirler.
2. Dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha yüksek olan insanlar, dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha düşük olanlara göre olumsuz içerikli (suç, şiddet, ölüm, müstehcenlik vb.) programlarla karşılaştıklarında dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha düşük olanlara göre çok daha fazla rahatsızlık duymaktadırlar.
3. Ruh sağlığı açısından anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha yüksek olan insanlar, dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha düşük olanlara göre olumsuz içerikli (suç, şiddet, ölüm, müstehcenlik vb.) programların insan ruh sağlığını “yeterince olumsuz yönde” etkilediğini düşünmektedirler.
4. Dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha yüksek olan insanlar olumsuz içerikli (suç, şiddet, ölüm, müstehcenlik vb.) programlarla karşılaştıklarında dindarlık ve ruh sağlığı düzeyi daha düşük olanlardan farklı olarak hemen kanalı değiştirmekte ve söz konusu programları izlememektedirler.

Tüm bu sonuçlardan hareketle denebilir ki, televizyonda yayınlanan olumsuz içerikteki (ölüm, şiddet, müstehcenlik, madde kullanımı, suç vb.) programlar (film, belgesel, haber vb.) bireyleri dindarlıklarından ve sürekli ruh sağlıklarından tamamen uzaklaştırmasa da, onları hem dindarlık hem de ruh sağlığı bakımından genel olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bakımdan, televizyon kanalı sahipleri ve program yapımcıları kısa vadede maddi kazanç sağlamaktan çok insanların dini ve psikolojik iyilik hallerini de düşünerek hareket etmelidirler. Zira eldeki çalışmadan edilen sonuçlara da bakılırsa; insanların dini ve psikolojik iyiliklerinin her türlü maddi menfaatin üzerinde olduğu söylenebilir. Ayrıca, hem RTÜK yetkilileri bireylerin hem de bireyler kendilerinin dini ve psikolojik iyilik durumlarını sözü edilen içerikteki programlara karşı koruma altına almalıdırlar. Bunların yanı sıra, televizyon programlarını yapanlar ve sunanlar kötü davranışlar yerine iyi ve güzel davranışların yer aldığı sağlıklı rol modeller sunmalıdır. Uyumlu, ahlaklı kahramanlar, bilge, önder kişiler çıkartmalıdır. Para ve reytingin insanların dini ve ruhsal iyiliklerinden daha değerli olmadığına farkına varmalıdır (Kılıçarslan, 2019). Bunlara ilave olarak, yetişkinler ve çocuklar için TV seyretme saatleri belirlenmeli ve TV’siz saatlere değer verilmelidir. Özellikle çocuklara TV’de her gördüğüne inanmama ya da gördüklerini tartışarak kabul etme davranışı öğretilmeli; seyrettiği şeyleri kendi mantık süzgecinden geçirmesi sağlanmalıdır (Yazgan, 2011). Unutulmamalıdır ki; onlar geleceğin gençleri ve yetişkinleridir. Zamanında kazanamadıkları bu davranışlar ileri de onların dini ve ruhsal yapısını olumsuz yönde etkileyecek ve düzeltilmesi daha zor bireysel ve toplumsal sonuçlara yol açacaktır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2004). Bir sosyalizasyon aracı olarak televizyon ve şiddet. *Bilig*, 30, 27-38.
- Akgül, M. (2008). Medya ve din: radyo iletişimi ve Gözyaşı FM örneği. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6, 39-86.
- Altınkılıç, Z. (2014). *Televizyon izlemenin 1-6 yaş çocuk sağlığı üzerindeki etkilerine yönelik annelerin tutum ve davranışlarının belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Apaydın, H. (2010). Ruh sağlığı-din ilişkisi araştırmalarına bir bakış. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 62-63.

- Arslan, D. A. (2004). Bir sosyolojik olgu olarak televizyon. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Arslan, M. (2016). Kitle iletişim araçları, medya ve din ilişkisi üzerine. *Birey ve Toplum*, 6(11), 5-25.
- Aslaner, Ü. (2016, 6 Şubat). Olumsuz haberler ruh sağlığını bozuyor. *Sabah Gazetesi*, Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/guney/2016/02/06/olumsuz-haberler-ruh-sagligini-bozuyor>.
- Asoğlu, M., Takatak, H., Göbelek, M., Karka, İ., Pirinççioğlu, F., Çelik, H. ve Kıvrak, Y. (2018). Medyadaki şiddet unsurlarının üniversite gençlerinin ruh sağlığı üzerine etkisi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 64-71.
- Ayaz, O. (2015). *Sosyal medyanın ergenlerin dinî sosyalleşmesine etkileri (Sakarya/Akyazı örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, C. (2018). *Televizyondaki dini programlara yönelik tutumlar ile dindarlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. H. Kahya (Ed.), 1. uluslararası eğitim ve sosyal bilimlerde yeni ufuklar kongresi bildiriler kitabı (s. 80-91) içinde. İstanbul: IBAD.
- Aziz, A. (1981). *Radyo ve televizyona giriş*. 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bahadır, A. (1997). Günümüz kitle iletişim araçlarının, ruhsal ve toplumsal hayatımız üzerindeki olumsuz etkileri ve korunma yolları. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 469-497.
- Bekar P. (2014). *Televizyon izleme durumunun çocukların kaygı düzeyi ve şiddete eğilimine etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bilgin, A. (2014). Din, dindar, dindarlık: özeleştiril bir değerlendirme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 75-84.
- Bilgin, V. (2003). Popüler kültür ve din: dindarlığın değişen yüzü. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 193-214.
- Bilis, A. E. (2017). Modern yaşamda dini değerlerin televizyonda temsili: “Nihat Hatipoğlu ile iftar” programı örneği. *Selçuk İletişim*, 9(4), 189-210.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Büyükbakkal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İÜ. İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 31-44.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). *Din psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Çayabatmaz E. (2016). *Kur'an-ı Kerim bağlamında İslami dindarlık ölçeği denemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Çelik, H. (2013). *Televizyon programlarındaki şiddet içerikli görüntülerin yetişkinler üzerindeki etkileri: Behzat Ç. Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Çelikkaya, M. F. (2010). *Seküler bir kutsal oluşturma aracı olarak medya ve din ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çilenti, K. (1980). *Çocuk ve kitle iletişim araçları*. Nizamettin Koç (Ed.), *Çocuk ve eğitim* (s. 47-67) içinde. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Demirci, İ. ve Akın, A. (2015). Ruh sağlığı sürekliliği kısa formu'nun geçerliliği ve güvenilirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 48(1), 49-64.
- Diziler ruh sağlığını etkiliyor. (2012, 6 Aralık). Erişim adresi: <https://www.e-psikiyatri.com/diziler-ruh-sagligini-etkiliyor-38186>.
- Dizilerin ruh sağlığı üzerinde etkileri. (2010, 6 Nisan). Erişim adresi: <http://www.aktuelpsikoloji.com/dizilerin-ruh-sagligi-uzerinde-etkileri-7133h.htm>.
- Doğan, N. K. (2006). Televizyon programlarındaki şiddet öğelerinin çocuklar üzerindeki etkisi ve ebeveynlerin tutumlarının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 1-16.
- Dönmez, A. (1988). Televizyon ve saldırganlık. *AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1), 25-52.

- Duğan, Ö. (2015). *Sağlıkta şiddet haberlerinin basına yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gökulu G. ve Hosta, N. (2013). Basında kadına yönelik şiddet haberlerinin analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta gazeteleri örneği (2005-2008). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), 1829-1850.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gürsu, O. (2016). *Değerlerin çözülmesi bağlamında medya, bilişim ve iletişim teknolojilerinin insan psikolojisi üzerindeki etkisi*. A. G. Saygın ve M. Saygın (Ed.), Eğitimde gelecek arayışları: Düünden bugüne Türkiye’de beceri, ahlak ve değerler eğitimi uluslararası sempozyumu (s. 811-830) içinde. Cilt I, Bartın, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hepburn, M. A. (1998). The power of the electronic media in the socialization of young Americans: Implications for social studies education. *Social Studies*, 89(2), 71-76.
- Holm, N. C. (2004). *Din psikolojisine giriş*. (A. Bahadır, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hökelekli, H. (2015). *Din psikolojisine giriş*. 4. Baskı. İstanbul: Dem.
- İmamoğlu, A. ve Şirin, T. (2011). Televizyon ve internet’te şiddet içeren programların çocuğun ruh dünyasına etkileri. *EKEV AKADEMİ DERGİSİ*, 46, 31-48.
- İnan, M. (2013). Lise öğrencilerinin medya-din ilişkisi algıları. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 121-146.
- Kara, T. (2011). *Görsel medyanın aile bireyleri üzerindeki etkisi üzerine bir araştırma*. TÜİK Uzmanlık Tezi, Türkiye İstatistik Kurumu, Manisa.
- Karaboğa, T. (2016). Dizi izleyicilerinin televizyon dizilerinde sunulan tüketim unsurlarına yönelik eğilimleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 27, 182-208.
- Karacoşkun, M. D. (2002). Bireysel ve toplumsal çözümlerde televizyon faktörü üzerine düşünceler. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-234.
- Karaerkek, A. (2008). *Televizyon karşısında dindarlık tutumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karlı, N. (2011). *Öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisi (Erzurum örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kaya, F. Ş. ve Uysal, V. (2015). Günümüzde dindarlık ve toplumsal cinsiyet rolü algıları üstüne bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 646-662.
- Kayıklık, H. (2011). *Din psikolojisi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Keyes, C. L. M., Wissing, M., Potgieter, J. P., Temane, M., Kruger, A. ve Van Rooy, S. (2008). Evaluation of the mental health continuum short form (MHC-SF) in setswana speaking South Africans. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 15, 181-192.
- Kılıçarslan, F. (2019). Şiddet içeren TV dizileri gençleri saldırgan yapıyor. Erişim adresi: <http://psikiyatricsosyalhizmet.com/siddet-iceren-tv-dizileri-gencleri-saldirgan-yapiyor>.
- Kımtır, N. (2002). *Dini inanç, ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi üzerine*. Hayati Hökelekli (Ed.), Gençlik, din ve değerler psikolojisi (s. 183-208) içinde. Ankara: Ankara Okulu.
- Kırtepe, S. (2014). *Televizyon dizilerinin toplum üzerindeki etkileri sosyo-kültürel bir çözümleme (Erzurum örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kızılgeçit, M. (2011). *Yalnızlık umutsuzluk ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş.
- Künüçen, A. Ş. (2004). Televizyonda haber programları, şiddet ve çocuk. *Selçuk İletişim*, 3(2), 57-67.
- MEB. (2008). Öğrencilerin televizyon izleme alışkanlıkları. Erişim adresi: https://www.meb.gov.tr/earged/earged/TV_izleme.pdf.
- Necati, M. O. (2000). *Hadis ve psikoloji*. (M. Işık, Çev.). Ankara: Fecr.

- Okumuş, E. (2006). Gösterişçi dindarlık. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* VI, 2, 17-35.
- Öğretir, A. D. (2009). Televizyonun okul öncesi çocuklara etkileri: Aile değerlendirme ölçeği ve televizyon izleme süreleri üzerine bir araştırma. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 4(3), 881-891.
- Öz, G. (2013). Ruh sağlığı ve medya. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(4), 24.06.2019 tarihinde <http://www.turkpsikiyatri.com/fttr.aspx?id=919> adresinden erişildi.
- Özen, Ö. ve Kartelli, F. (2017). Türkiye’de yayın yapan çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmlerdeki şiddet olgusunun analizi. *Marmara İletişim Dergisi*, 27, 81-93.
- Özgan, H., Arslan, M. C. ve Kara, M. (2014). Popüler kültürün öğrenci davranışları üzerinde algılanan etkileri. *EKEV AKADEMİ DERGİSİ*, 58, 469-484.
- Öztürk, M. O. ve Uluşahin, N. A. (2016). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. 14. Baskı. Ankara: Nobel.
- Palabıyıkoglu, R. (1997). Medya ve şiddet. *A.Ü. Kriz Dergisi*, 5(2), 123-126.
- RTÜK’teki konferansta medyanın ruh sağlığına etkileri tartışıldı. (2010, 28 Ocak). Erişim adresi: <https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/230/rtukteki-konferansta-medyanin-ruh-sagligina-etkileri-tartisildi.html>.
- Sambur, B. (2015). İslam dünyası medyaya yeterince önem vermiyor. Erişim adresi: <http://www.risalehaber.com/islam-dunyasi-medyaya-yeterince-onem-vermiyor-232895h.htm>.
- Sayar, K. (2006, 14 Ağustos). Toplumun ruh sağlığını televizyon bozuyor. *Yeni Şafak Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/roportaj/kemal-sayar-toplumun-ruh-sagligini-televizyon-bozuyor-1293>
- Sezer, F. ve Sağay, F. (2014). Bilgisayar ve televizyon kullanımının lise gençliği üzerine etkisi. *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 2(3), 63-75).
- Şentürk, M. ve Turğut, M. (2011). Televizyon programları, reklamlar ve çocuklar. *Aile ve Toplum*, 7(27), 63-88.
- Taşkın İ. (2014). Medya okuryazarlığı: Ortaokul öğrencilerinin ebeveynlerinin televizyon ve internete ilişkin tutum ve davranışlarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 818-835.
- Tokur, B. (2011). *Stres-dindarlık ilişkisi üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Turan, İ. (2007). Medyadaki din adamı imajı üzerine bazı düşünceler. *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 293-304.
- Vırt, O. (2011). Televizyon ruh sağlığını bozabilir. Erişim adresi: <https://www.e-psikiyatri.com/televizyon-ruh-sagligini-bozabilir-28078>.
- Yakut, S. (2016). *Öğretmenlerde yabancılaşma, yalnızlık ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-kırk yaş arası kişilerde dini hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yapıcı, A. (2002). Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 75-118.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din*. Adana: Karahan.
- Yazgan, Y. (2011, 24 Nisan). Televizyon: Ne seninle ne sensiz. *BİRGÜN Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber-detay/televizyon-ne-seninle-ne-sensiz-20185.html>.
- Yenen, İ. (2005). *Televizyonda yayınlanan dini programların izlerkitlenin dini tutum ve davranışları üzerine etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yengin, H. (1997). Bir iletişimsizlik biçimi: Şiddet. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4, 147-218.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm kaygısı ve dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. *Humanities Sciences (NWSAHS)*, 11(1), 13-32.

2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Korumacılık Politikalarında Yaşanan Değişimler Changes in Protectionism Policies after the 2008 Global Financial Crisis

Dr. Öğr. Üyesi M. Ozan SARAY^{1*}
Kübra ÇEKER

Pages: 219-233

Doi: 10.21733/ibad.583917

¹Inonu University, TURKEY,
ozan.saray@inonu.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

Even though protectionism has different intensities in different periods, it is a foreign trade policy which is constantly on the agenda. Protectionism does not only involve restricting imports but also supporting for exports. There are a wide variety of policies and methods in protectionism. Historically, these policies and methods have been implemented by various countries in different ways. It has been observed that protectionist policies have generally been reached to the serious levels during the post-crisis periods. Indeed, after the 2008 global financial crisis, an upward trend in protectionism has been observed in many developed and developing countries, especially in the United States. A similar trend has also been observed for G-20 countries. In this context, rising tariffs led to trade wars. The General Agreement on Tariffs and Trade and the World Trade Organization could not prevent these tariff increases. The rise in new protectionism has been exacerbated by mutual retaliation. Accordingly, a global decline in foreign trade and production is expected. Within this framework, it is aimed to examine the protectionism and reveal its dimensions and effects from the historical perspective. In this context, the main objective of the study is to analyse the rising new protectionism trends and to discuss the possible effects of different practices after the global financial crisis.

Keywords: International Trade, Protectionism, Trade Wars.

GİRİŞ

Dünya ticaretinin şekillenmesi ve günümüzdeki boyutuna ulaşmasının temeli, pek çok iktisadi gelişmede olduğu gibi sanayi devrimi döneminde atılmıştır. Sanayi devrimi ile ulaşım ve iletişimde yaşanan ve daha önce rastlanmamış gelişmeler verimliliği muazzam ölçüde arttırmış ve beraberinde dış ticaret kavramı da yeni anlam ve boyutlar kazanmaya başlamıştır. Öyle ki 1879-2017 arasında Dünya üretimi 73 kat, nüfusu yaklaşık altı kat artarken dış ticaret ise yaklaşık 150-160 kat artmıştır (Maddison, 2005; 2010; Federico ve Tena-Junguito, 2017; WTO, 2019; World Development Report, 2019).

Dünya ticaretinin dünya ekonomisinin daha önünde gelişmesine rağmen şüphesiz ki dış ticaretin genişlemesi tek bir doğrusal hat üzerinde ve pürüzsüz biçimde ilerlememiştir. Özellikle kriz dönemlerinde ya da küresel güçlerin çıkar çatışmaları sonucunda belirli dönemlerde dış ticareti engellemek yönünde eğilimler de ortaya çıkmıştır. Korumacılık olarak adlandırılacak bu dönemlerde uygulanan politikalar yalnızca birkaç ülke ile sınırlı kalmamakta ve genellikle küresel ekonomiyi ve elbette dış ticareti tehdit etmektedir. Güncel olarak ise, 2008’de ortaya çıkan Küresel Finans Krizi’nin (KFK) sonrasında ve özellikle 2016 yılında önce İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden (AB) ayrılma süreci (Brexit) ve sonrasında ABD’de iktidara gelen Trump’ın henüz seçim döneminde ‘önce Amerika’ (*America first*) biçiminde isimlendirdiği politikasını uygulamaya başlamasıyla korumacılık eğilimleri hız kazanmıştır. Bu gelişmeler ışığında çalışmanın temel amacı son dönemde ortaya çıkan korumacılık uygulamalarını değerlendirmek ve küresel ekonomiye olası etkilerini tartışmaktır. Amaca uygun olarak öncelikle korumacılık uygulamaları ve küresel dış ticarete etkileri tarihsel bir çerçevede incelenmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde korumacılık ve korumacılık altında uygulanan politika demetinin neler olduğuna dair bilgi verilmiştir. Küresel dış ticaret ve korumacılığın tarihsel gelişimi ise üçüncü bölümde incelenmiştir. Dördüncü bölümde KFK sonrasında hız kazanan korumacılık politikalarına ve dış ticareti hangi biçimlerde engellediğine yer verilmiştir. Son bölüm olan beşinci bölümde ise genel değerlendirme ve sonuç yer almaktadır.

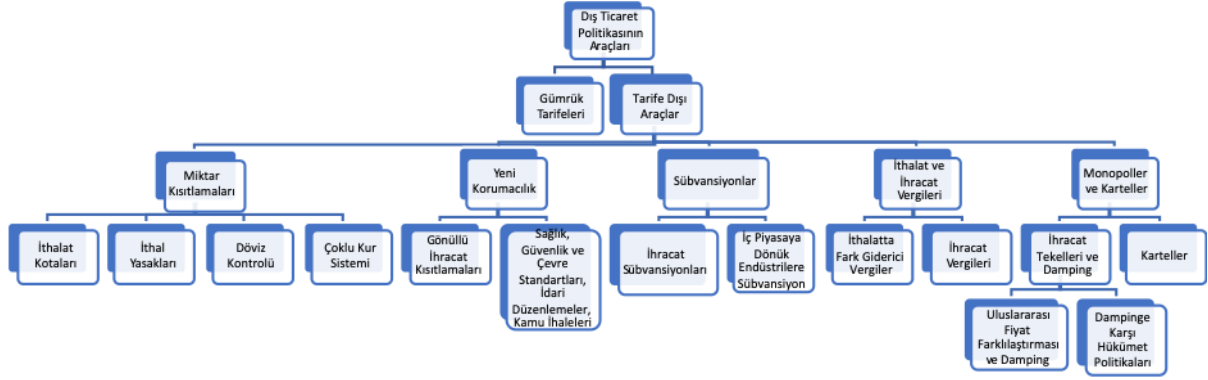
2. KORUMACILIK, İLGİLİ POLİTİKA ve YÖNTEMLER

Hükümetler çeşitli amaçları doğrultusunda uluslararası ticarete müdahalede bulunurlar. Bu müdahaleler ekonomik olmanın yanı sıra sosyal ve siyasal gerekçelerle de olabilir. Bu çerçevede dış ticaret müdahaleleri daha çok söz konusu faaliyetlerin engellenmesi ya da sınırlandırılması şeklinde olmaktadır. Bunlara gümrük tarifeleri, kambiyo denetimi, ithalat kotaları ve farklı isimlerle ithalattan alınan vergiler ya da fonlar örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte birtakım hükümet müdahalelerinde ise, belirli dış ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. İhracatın ya da (turizm gibi) döviz kazandırıcı faaliyetlerin teşvik edilmesi de bu kapsamdadır. Öyle ki dış ticarete hükümet müdahalesi yalnızca mal ve hizmet akımlarıyla sınırlı değildir. Sınır ötesi sermaye, teknoloji ve emek gibi faktör akımları da bu kapsamda değerlendirilebilir (Seyidoğlu, 2015: s. 142-143).

Tarife, kota ve kimi benzer kısıtlarla ülkeler arasındaki dış ticareti azaltan korumacılık temelde ithalatı caydırmak için tasarlanırsa da ulusal piyasa ve firmaların yabancı mülkiyetine geçmesinin engellenmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak farklı araştırmacıların elde ettiği sonuçlar korumacılığın maliyetlerinin faydalarının üstünde olduğu yönündedir (Fouda, 2012: s. 351). Yine de belirli dönemler için kızışan küresel rekabet sonucunda korumacılık kaçınılmaz olmaktadır. Dünya dış ticaret pratiği de savaşların yalnızca cephede değil ticaret ve ticaret kanunlarıyla yapıldığını da ortaya koymuştur. Bu bağlamda verilebilecek ilk örneklerden birisi ABD’nin 1930’da yürürlüğe koyduğu Smooth-Hawley Tarife Kanunudur.¹ İlgili yasayla birlikte ABD’nin dış ticaret partnerleri de karşılıklı olarak tarifeleri arttırmış ve söz konusu misillemelerle küresel dış ticaret bütünüyle azalmıştır. Her ne kadar daha sonra imzalanan anlaşmalar ve yakın zaman önce kurumsallaşan Dünya Ticaret Örgütü (*World Trade Organization/WTO*) nezdinde kabul edilen kurullarla korumacılığı kısıtlamak yönünde adımlar atılsa da diğer taraftan tarife ve dış ticaret engelleri de belirli bir çizgide artmıştır (Kalaycı, 2011: s.72-73).

¹ İlgili tarife kanunu uyarınca ABD ithal malları için tarifeleri yükseltmiş ve karşılıklı misillemeler sonucunda 1930-1935 döneminde ABD’nin dünya ticaretindeki payı %16’dan %11’e gerilemiştir (Bouët ve Laborde, 2018: s.2279).

Son yıllarda ise yüksek oranda artan tarifelerle beraber ticaret savaşları ve etkisi tekrar ekonomi literatürünün sıcak tartışma konularından olmuştur. Konu hakkındaki güncel çalışmaların sonuçları da yukarıda ifade edilenlere benzer biçimdedir. Elde edilen sonuçlardan ilki dış ticaret savaşlarının mutlaka bir kaybedeni olacağı kazanan olsa da bunun genellikle büyük ekonomiler olacağı yönündedir. Yine korumacılığın küresel refahı bütünüyle azaltacağı ve küresel ekonomi için iş birliğinin her zaman daha kazançlı olacağı, diğer bir ortak görüştür (Bouët ve Laborde, 2018: s. 2277).

Şekil 1: Korumacılığa İlişkin Politika ve Yöntemler

Kaynak: Seyidoğlu (2015)'ten yazarlar tarafından derlenmiştir.

Şekil 1'de korumacılık uygulamalarındaki başat politika ve yöntemler yer almaktadır. Bu politika ve yöntemler tarih boyunca çeşitli ülkelere farklı şekillerde uygulanmıştır. Zamanla korumacılık uygulamalarındaki politika araçlarının sayısı giderek artmış ve yeni boyutlar kazanmıştır. Şekilden de görüldüğü üzere devletin dış ticarete müdahalede kullandığı araçlar temelde 'gümrük tarifeleri' ve 'tarife dışı araçlar' olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Bu kapsamda gümrük tarifeleri dış ticarete müdahalede bilinen en eski ve en geniş çaplı politika aracıdır (Yılmaz ve Özken, 2015: s. 54). Tarife dışı araçların büyük bir kısmını ise 'miktar kısıtlamaları' oluşturmaktadır. Bunlar, ithalat hacmini doğrudan kısıtlamaları bakımından gümrük tarifelerinden ayrılırlar. Özellikle de 'ithalat yasakları' ve 'ithalat kotaları' miktar kısıtlamalarında önemli bir yere sahiptirler. 1930'ların ardından korumacılık eğilimleri yine bir kriz döneminde 1973 OPEC Petrol Krizi sonrasında gündeme gelmiştir. Bu kez gündeme gelen 'yeni korumacılık' uygulamaları arasında yer alan 'gönüllü ihracat kısıtlamaları' ise ithalat kotalarıyla benzer etkilere sahiptir. Bunlar ihracatçı ülke tarafından konularak uygulanmakta ve karşılıklı görüşmelerle belirlenmektedir. Sağlık, güvenlik ve çevreyi korumak amaçlarıyla teknik standartların ya da idari düzenlemelerin belirlenmesi biçimindeki diğer yeni korumacılık uygulamaları 'görünmez engeller' olarak da adlandırılmaktadır (Seyidoğlu, 2015: s.196, 205-207). Şekil 1'de görülen 'sübvansiyonlar' ise ihracata ve iç piyasaya dönük endüstrilere uygulanmaktadır. 'İhracat sübvansiyonları' ile düşük faizli kredi, vergi iadesi, ucuz girdi sağlanması, taşıma giderlerinin desteklenmesi, gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti gibi çeşitli şekillerle ihracatçıya destek olunması amaçlanmaktadır. 'İç piyasaya dönük endüstriye sübvansiyon' uygulamaları ise ülkelerin başlıca endüstrilere yaptıkları üretim veya çıktı temelindeki sübvansiyon türüdür (Ener, 2012: s.175, 178).

İhracat ve ithalat işlemleri sırasında çeşitli adlarla çeşitli vergiler alınabilmektedir. Bu kapsamda uygulanan 'fark giderici vergilerle' ithalatta rekabet eden yerli üreticiler korunmaktadır. Burada ithal malların düşük fiyattan ülkeye girişini önlemek üzere yüksek iç fiyat ile düşük dünya fiyatı arasındaki fark tutarında vergi alınmaktadır (Seyidoğlu, 2015: s.214-215). 'İhracat vergileri' ise ihracatçı ülkenin firmalarının yaptıkları ihracatlarından vergi almasıdır. Sanayileşmiş ülkeler tarafından çok başvurulmayan bu vergiler başta hazineye gelir sağlamak, katma değer in ülke içinde kalmasına yol

açmak ve ticaret hadlerini ülkenin lehine çevirmek gibi amaçlarla uygulanır (Yılmaz ve Özken, 2015: s. 63). İhracatta tekel konumunda olan güçlü bir firmanın malını yabancı piyasada iç piyasaya göre daha ucuza satması ise dumpingtir. Uluslararası ticarete haksız rekabete neden olan dumping ‘arada bir yapılan dumping’, ‘yıkıcı dumping’ ve ‘sürekli dumping’ olmak üzere üç çeşittir (Tomanbay, 2014: s. 74-75). Öyle ki ithalatçı konumundaki ülkeler tarafından ‘ihracat sübvansiyonu’, vergi iadesi şeklindeki önlemler ekseriyetle dumping olarak kabul edilmektedir. Bunlar ise ‘anti-dumping vergileri’ ya da ‘telafi edici vergiler’le engellenmeye çalışılmaktadır. ‘Karteller’ ise benzer nitelikteki mal ya da hizmetleri üreten firmalar arasında aşırı kâr elde etmek için fiyatları belirlemek, yeni teknolojileri sınırlamak ya da piyasaları bölüşmek gibi hedeflerle yapılan anlaşmalardır (Seyidoğlu, 2015: s.219, 221-222).

3. DIŞ TİCARETİN TARİHSEL GELİŞİMİ ve KORUMACILIK

Korumacılığın uygulama kökenleri modern ekonomiler için 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkan merkantilist görüşlere dayanmaktadır. Merkantalizmin temel savı mamul mal ihracatını teşvik etmek ve mamul mal ithalatını ekonomik ve siyasal bakımdan doğuracağı zararlı sonuçlar nedeniyle engellemektir. Bu kapsamda elde edilen dış ticaret fazlasıyla ya da o dönemler için yaygın olan yeni keşiflerle beraber altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerin ülke içerisinde miktarının artırılarak zengin hazineler oluşturulması hedeflenmiştir. Dolayısıyla bu görüşe göre güçlü ekonomilerin en önemli göstergesi altın ve her türlü değerli maden stoğu ile oluşturulmuş güçlü hazinelerdir (Ünay ve Dilek, 2018: s.8-9).

Ancak zamanla İspanya’da ortaya çıkan süreç ve beraberinde David Hume’un ‘Ticaret Dengesi’ (*Of the Balance of Trade*) isimli eseri ve sonrasında da Adam Smith’in (1776) ‘Milletlerin Zenginliği’ (*Wealth of Nations*) eseri ile korumacılığa yönelik varolan görüşler de esasında akamete uğramıştır. 18. yüzyıl sonlarına doğru klasik liberal görüşle beraber dış ticaretten tüm ülkelerin yarar sağlayabileceği ve değerli maden biriktirmenin önemsiz olduğu yönündeki görüşler İngiltere’nin sanayileşme süreci ile kesişince kendisine büyük taraftar bulmuştur (Wallerstein, 2011; Krugman, 1996).

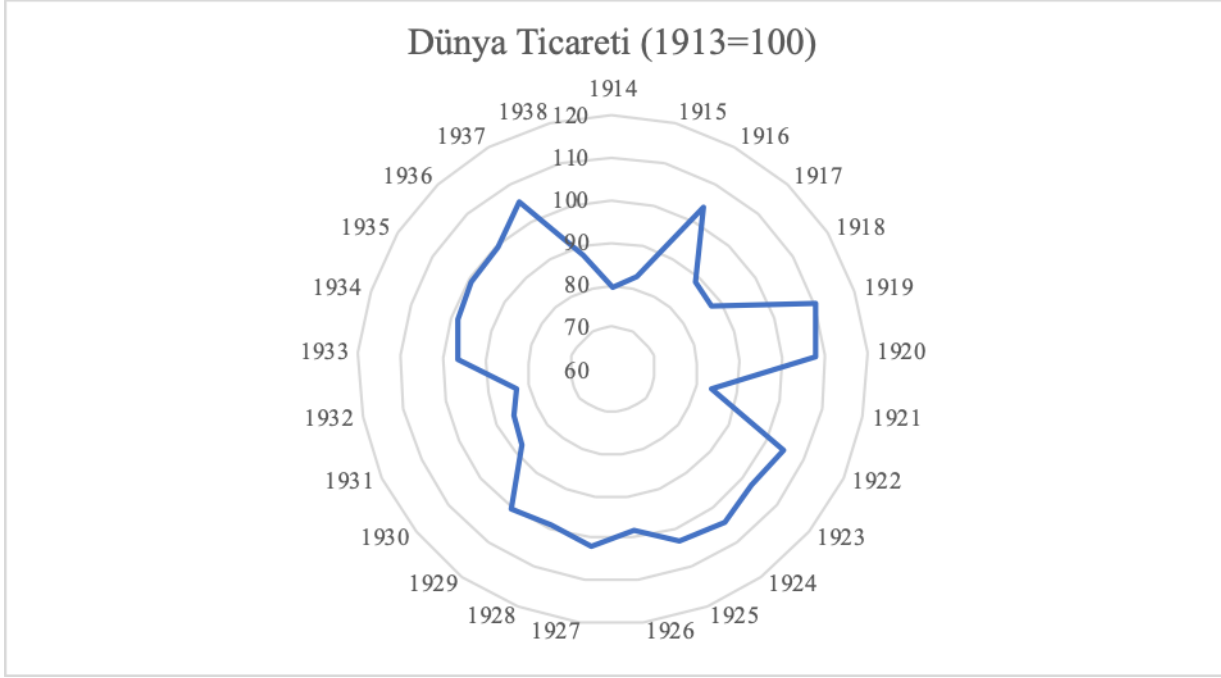
Tablo 1: Dünya Ekonomisinde Serbestleşme ve Korumacılık Temel Alt Dönemleri

1875-1914	Altın para standardı ve ticari serbestleşme
1914-1944	Birinci dünya savaşı, durgunluk, korumacılık, ekonomik buhran
1944-1970	Kurumsal kapitalizm dönemi ve ticari serbestleşme
1970-1980	Petrol krizi, stagflasyon ve yeni korumacılık
1980-2000	Neoliberal politikalar, çok uluslu şirketler, ticari serbestleşme, rekabet, tarife dışı araçlar
2000-2008	Finansal küreselleşme
2008-...	Küresel finans krizi ve kur ve ticaret savaşları, yeni merkantilist (korumacı) dönem

Kaynak: Aslan, 2007’den akt. Mangır ve Acet, 2014: s.95.

Bu bağlamda yukarıda yer alan Tablo 1’de özet biçimde yer verildiği üzere 1914 yılına kadar olan dönem ticari liberalleşme ve serbest dış ticaretin doruğa ulaştığı dönemdir. Liberal öğretinin çerçevesince serbest dış ticaretten tüm ülkelerin fayda sağlayacağına yönelik inançla serbest seyreden dünya ticareti 1914-1918 dünya savaşı ve sonrasında ortaya çıkan 1929 Büyük Buhran’a kadar önemli bir itiraza konu olmadan yürürlükte kalmıştır. 20. yüzyıl oldukça etkili olan bir parasal sistemle başlasa da Birinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle sistem zamanla yıkılmıştır. Hükümetlerin savaşla birlikte ortaya çıkan ‘iktisadi bunalıma’ tepkileri ise korumacılık olmuştur. Korumacılık ile yurt dışında azalan talep ülke içine yönlendirilmek istenmiştir. 1929 Büyük Buhranı ile beraber ise dış ticareti sınırlamanın başlangıçta ABD ve sonrasında tüm dünya ülkeleri için bir gereklilik olduğu yönündeki görüşler ağırlık kazanmıştır. Bu bağlamda arzu edilen kısıtlamalar ABD’de ‘Smooth-Hawley’ ticaret yasası ile vücut bulmuştur. Öyle ki

bu uygulamayla beraber ABD başta Kanada, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine gümrük tarifelerini %20 ile %50 arasında arttırmıştır. ABD'nin ihracatı yaklaşık %30 ve ithalatı da yaklaşık %40 oranında azalmıştır. Dış ticaret partnerlerinin ilk tepkisi de beklenildiği üzere misilleme yapmak olmuştur² (Mundell, 2000; World Bank, 2002; Eichengreen ve Irwin, 2009). Nitekim 1929-1938 arasında Dünya küresel ticareti (1928'e göre) toplamda %16 düzeyinde azalmıştır (Federico ve Tena-Junguito, 2016).

Şekil 2: 1914-1938 Yılları Arasındaki Küresel Dış Ticaret (1913=100)

Kaynak: Federico ve Tena Junguito 2016 verileri ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Yukarıda yer alan Şekil 2'de 1914-1938 arasında dış ticaretin ne oranda daraldığı açıkça görülmektedir. Buna göre ilk önemli daralma Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olan 1938'de yaşanmıştır. 1922'den sonra toparlanan ve eski düzeyine ulaşan dış ticaret 1929'dan sonraki daralmadan ve 1930'ların küresel ortamından sert biçimde etkilenmiş ve 1932 yılı ile beraber 1914'ün de gerisine düşmüştür.

Devreye giren İkinci Dünya Savaşı'yla dış ticaret daralması devam etmiştir. Savaşın artık sonuna gelindiğinin ortaya çıktığı 1944 yılında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton-Woods kasabasında yapılan toplantıyla da bu tarihten sonra uygulanacak liberal politikaların temeli oluşturulmuştur. Nitekim Tablo 1'de de ifade edildiği üzere 1944-1970/74 arası dönem 'kurumsal kapitalizm ve ticari serbestleşme dönemi' olmuştur. Bretton-Woods toplantılarında küresel ölçekte bir para ve ödemeler sistemi ile küresel ticaretin önünü açacak bir örgüt olan Uluslararası Ticaret Örgütü (*International Trade Organisation/ITO*) kurulmaya çalışılmıştır. ITO'nun kuruluşu gerçekleşmese de küresel ölçekte ticaretin serbestleşmesi amacıyla ilk adım Ekim 1947'de 23 ülke tarafından imzalanan ve 1948-1994 arasında yürürlükte kalan 'Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması' (*General Agreement on Tariffs and Trade/GATT*) ile atılmıştır. Ülkeler daha sonra özellikle de 1980'li yıllardan sonra yeni korumacılık politikalarına başvurmuşlardır. Bu politikalar 'tarife dışı engel' olarak da adlandırılmaktadır. ABD'nin son dönem ticari savaşları başlatmasıyla yasaklama ve gümrük vergileri (ilk dönem korumacılık) yeniden gündeme gelmiştir (Jackson, 1992; Bagwell ve Staiger, 1997; Yılmaz ve Divani, 2018: s.11).

Her ne kadar GATT dış ticaretin liberasyonu ile ilgili beklentileri tam olarak karşılamasa da beraberinde 'Uluslararası Para Fonu' (*International Monetary Fund/IMF*) ve daha sonra Dünya Bankası adını alacak 'Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (*International Bank for Reconstruction and Development/IBRD*) kurulmasıyla dış ticaret muazzam ölçüde canlanmıştır. Öyle ki 1951'den petrol

² Küresel ticaret bütün olarak azalsa da 1930'ların dış ticaret politikaları tüm ülkeler için aynı sonuçları vermemiştir. Kimi ülkeler iç pazarlarını daha korunaklı hale getirirlerken kimi ülkeler de dış ticareti liberalize ederek mevcut durumdan yararlanma yoluna gitmişlerdir (Eichengreen ve Irwin, 2009).

krizinin etkilerinin ortaya çıktığı 1974'e kadar dünyada ortalama Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) %4,79 artarken dünya dış ticareti %9,8 oranında artış göstermiştir (Maddison, 2010; WTO, 2019). Bu etkinin önemli nedenlerinden bir diğeri de kuşkusuz 'Avrupa Ekonomik Topluluğu' (AET) gibi gelişmiş ülke entegrasyonlarının hız kazanmasıdır (Balassa, 1978).

1960'tan sonra AET'nin kuruluşuyla beraber ve de Dillon ve Kennedy Turlarının da etkisiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda ihracata yönelik politikalar hızla benimsenmiştir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik büyüme dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere yaptıkları ithalat yıllık ortalama %7,2 artmıştır. Özellikle mamul mal ithalatı tahmin edilenin ötesinde artmıştır. Birleşmiş Milletler 1960'lı yıllarda ihracat için sadece %60'lık artış öngörürken 1960-1970 dönemindeki artış beklenenin beş katı olmuştur. 1960-1973 döneminde bu artış oranları ortalama %18,3 olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere yapılan birincil ürün ithalatı yıllık ortalama %7,2 artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere yaptıkları ithalat döviz gelirlerindeki artış neticesinde de hızla artmıştır. Bu ithalat artışı 1960-1973 döneminde yılda %6,2 iken sanayi ürünleri ithalatı ortalama %6,5 olarak gerçekleşmiştir (akt. Balassa, 1978: s.412-413).

1973 petrol şoku sonrasında ise dış ticaretteki artış eğilimi sona ermiş ve korumacılık politikaları tekrar gündeme gelmiştir. Ancak yine de 1929'daki ortama dönülmemiş ve bu dönemde uygulanan tarifeler 1930'lardan farklı olarak GATT'la uyumlu hâle getirilmiştir. Bu nedenle 1970-1980 yılları Tablo 1'den de görüldüğü üzere petrol krizi, stagflasyon ve yeni korumacılık dönemi olarak adlandırılmıştır (Mangır ve Acet, 2014: s.96).

1980'li yıllarda ise uygulanan neo-liberal politikalar çerçevesinde korumacı politikaları aşmanın yolu 'gönüllü ihracat kotaları' (*voluntary export restrictions*) olmuştur. 'İhracat kotası' (*export quotas*) olarak da bilinen bu uygulamalar esasen 1950'lerden sonra gündeme gelmiştir. Bu tarihlerde ABD ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin talepleri dolayısıyla Kore, Japonya ve diğer yeni sanayileşen ülkelerin ihraç ettikleri elektrikli ve elektronik eşya, tekstil, demir ve çelik gibi emek yoğun sanayi mallarına gönüllü ihracat kotaları konulmuştur (Suranovic, 2003; Seyidoğlu, 2015: s.206). Neo-liberalleşme süreçleri 1990'larda da kesintisiz olarak devam etmiş ve 1994'te GATT'ın Uruguay Turunda WTO'ya dönüşmesi ile diğer ihracat kotaları da zamanla bir bir kaldırılmıştır. Süreç Tablo 1'de ifade edildiği üzere 2000'li yılların başından 2008 yılındaki KFK'ye kadar finansal küreselleşme süreci ile devam etmiştir. Nitekim uygulanan neo-liberal politikalar sonucunda, 1980-2008 arasında küresel GSYH %3,35 artarken küresel dış ticaret (enflasyona karşı düzeltilmiş)³ %8,16 oranında artmıştır (Seyidoğlu, 2015: 207; WTO, 2019; IMF, World Economic Outlook Veritabanı, 2019). 2008 finansal kriz sonrasında korumacılık uygulamaları yeniden ciddi bir biçimde gündeme gelmiştir.

4. KÜRESEL FİNANS KRİZİ ve SONRASINDAKİ GÜNCEL GELİŞMELER

2008 yılında ABD'de başlayan ve zamanla yayılarak tüm dünyayı etkileyen KFK, 1929 Büyük Buhran'ından sonra küresel düzeyde yaşanan en büyük kriz kabul edilmektedir. Öyle ki dünyanın ulaştığı entegrasyon seviyesi ile beraber, 2008 krizi etkilerinin 1929 krizini geçtiği de söylenebilir. Dünyanın en büyük ekonomisi olan ve küresel düzeyde üretim, tüketim ve finans hareketlerinin yaklaşık olarak dörtte bir ile beşte birine konu olan ABD'nin konut piyasasında ortaya çıkan kriz teknolojinin ulaştığı düzeyle birlikte hızla yayılmış ve negatif konjonktür de dünyanın geneline transfer edilmiştir (Eğilmez, 2010; WDI Online Veritabanı, 2019).

Krizin önemli yansımalarından bir tanesi de dış ticaret üzerinde olmuştur. Küresel talebin düşüşü kuşkusuz dış ticareti de azaltmıştır. 1980 sonrası giderek liberalleşen ve dışa açılan ekonomilerle yüksek hızda artan dünya ticareti 2000'lerde ortaya çıkan 'Finansal Küreselleşme' kavramıyla daha da fazla ivme kazanmıştır. Ancak 2008 sonrasında ortaya çıkan KFK ile beraber küresel talepte ve dış ticarete yüksek boyutlu gerilemeler görülmüştür. Nitekim 2001-2008 dönemi için %11,51 olan küresel dış ticaret ortalama artış hızı 2009-2016 arasında %1,55'e (enflasyona karşı düzeltilmiş) kadar gerilemiştir. Bu durum da o döneme kadar dışa açıklıkları oldukça yüksek olan pek çok ülke için korumacı eğilimlerin gündeme gelmesine neden olmuştur (WTO, 2019; IMF, World Economic Outlook Veritabanı, 2019). Esasında KFK'den sonra dünya ekonomisinde ticaretin liberalleşmesi yönündeki söylemler zemin

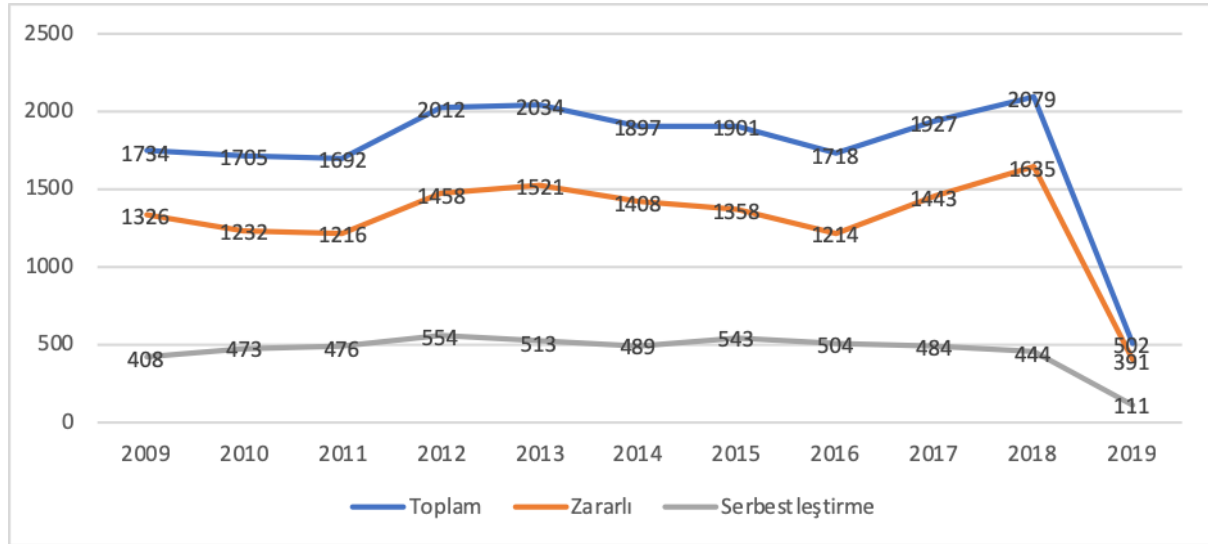
³ Söz konusu dış ticaret hesaplamaları WTO (2019) verilerinin enflasyona (IMF, World Economic Outlook Veritabanı, 2019) karşı düzeltilmesiyle hesaplanmıştır.

kaybetmiştir. Bu dönemde uluslararası ekonomi gündemini ‘ekonomik milliyetçilik’ yaklaşımları ve ‘yeni korumacılık politikaları’ oluşturmuştur (Ünay ve Dilek, 2018: s.26).

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yazın ve kanıtlar, KFK’ye kadar ekonomiler durgunluğa girse de ülkelerin, genel itibarıyla, korumacılığa başvurmadıkları yönündedir. Bu konuda yaygın görüş korumacılık politikasının 2016 yılı sonrasında Brexit ve Trump’ın ‘önce Amerika’ (*America First*) politikası ile gündeme geldiği yönündedir. 2016 yılından sonra küresel ticareti artırma yönünde ümitler yeşerse de 2016 Mart’ında ABD başkanı Trump’ın Çin’e karşı tarifeleri yükselteceği söylemiyle beraber küresel ticaret ve rekabet karşılıklı açıklama, uygulama ve misilleme adımlarıyla yeniden ve bu kez yeni bir daralmanın eşliğindedir (Evenett, 2019; World Bank, 2019).

2018 yılı öncesinde Çin, ABD’yle olan ihracatında tarife artışları veya tarife dışı engelleri nadiren kullanmıştır. Buna karşın ABD başta Çin’i ve pekçok ülkeyi etkileyecek politika önlemleri almıştır. Ancak 2018 yılında Çin için de bir politika değişikliği görülmektedir. 2018 yılında Çin’in uyguladığı tarifelerden etkilenen ihracat miktarı ABD için 109 milyar \$ civarındadır. Çin’in aldığı yeni önlemlerle hedeflenen ABD’nin ihracat miktarı ikinci Obama yönetimi boyunca yıllık ortalama 28 milyar \$, Trump yönetiminin ilk yılında 40 milyar \$ ve 2018’de 111 milyar \$ kadardır. Benzer biçimde Çin’de ABD’ye tarife vb. ticaret politikaları uygulamıştır ancak ilgili uygulamaların etkisi oldukça sınırlı kalmıştır. 15 Nisan 2019’a kadar ABD’nin ihracatı 500 milyon \$’dan daha fazla azalmamıştır (Evenett ve Fritz, 2018: s.18).

Esasında uluslararası ticaret engellerini azaltmak için yarım asırdan fazla süredir çaba sarf edilse de ABD 2018’de spesifik ürün, sektör ve ülkelere karşı tarifelerini arttırmıştır. İthalat tarifeleri 2017 yılı için ABD’nin 303 milyar \$’lık ithalatını (toplam ithalatin %12,6’sı) kapsayan 12.007 üründe %2,6’dan %17’ye yükseltilmiştir. Buna karşılık ABD’nin birçok ticaret partneri ABD’ye karşı misilleme tarifeleri uygulamıştır. Bu doğrultuda ABD ihraç ürünleri için de tarifeler %6,6’dan %23’e çıkmıştır (ABD’nin 2017 yılı ihracatının %6,2’sini kapsayan 96 milyar \$’lık 2.931 ihraç ürünü için). Bu orandaki korumacılık ilgili ülkelerin ekonomik hacimleri ve tarife artışlarındaki oransal büyüklük nedeniyle savaş sonrası dönemde eşi benzeri görülmemiş düzeydedir (Fajgelbaum vd., 2019: s.1).

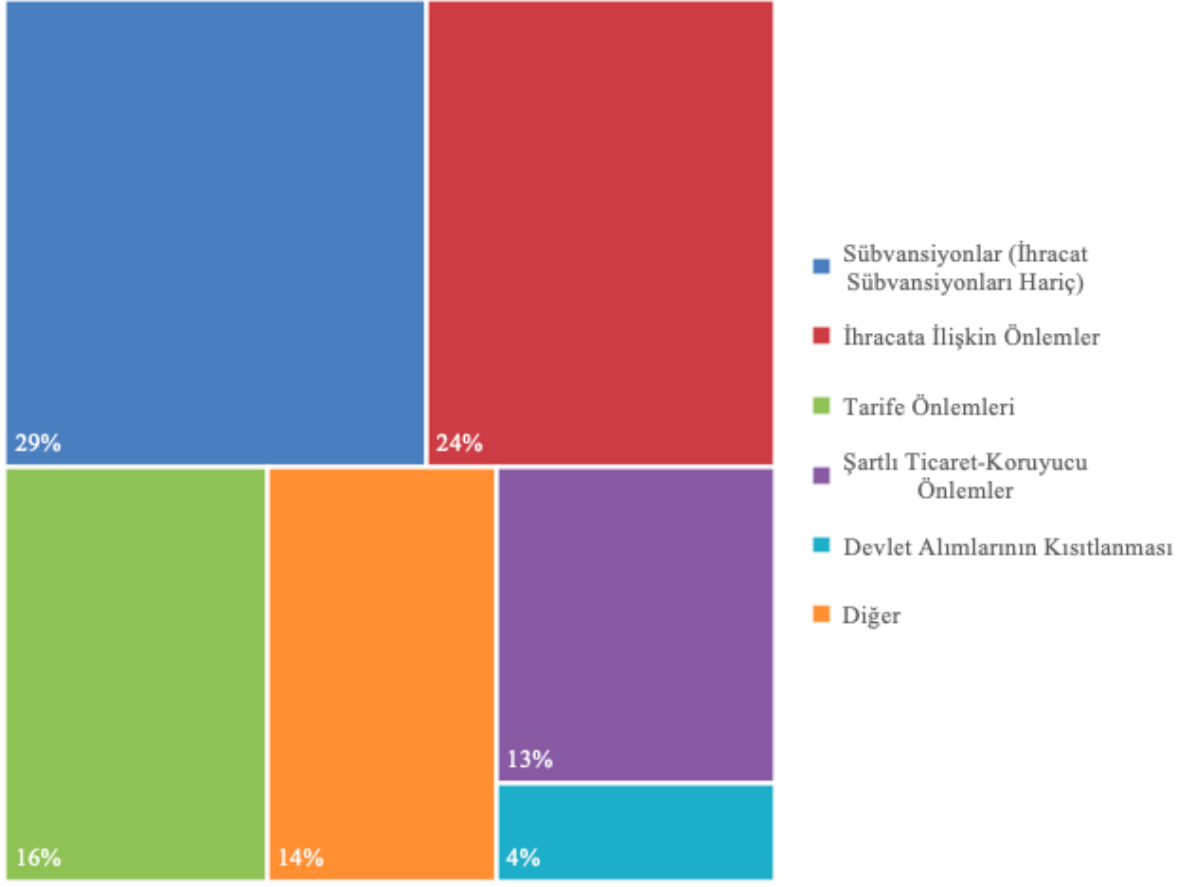

Şekil 3: Dış Ticarete Yıllık Yeni Önlem Sayıları (2009-2019)

Kaynak: Global Trade Alert, 2019.

Şekil 3’te 2009-2019 yılları için dünya ekonomisindeki dış ticareti engelleyici (zarar verici) ve serbestleştirme maksadıyla alınan yıllık yeni önlem sayıları yer almaktadır. Kamuoyundaki yaygın görüş korumacılık uygulamalarının 2016 sonrasında arttığı yönündeyse de yukarıdaki Şekil 3 bu tarih öncesinde de ilgili korumacı uygulamaların azımsanmayacak ölçüde olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre 2009 yılında engelleyici türdeki önlem sayısı 1.326 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 2013’te 1.521’e 2018 yılına gelince de 1.635 önlemlerle en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2013 ve 2018 yıllarında serbestleştirme ve engelleme amaçlarıyla olmak üzere alınan önlem sayıları sırasıyla toplamda 2.034 ve 2.079 olarak en yüksek seviyesinde gerçekleşmiştir. 2018 yılında önlem sayısının en yüksek seviyeye

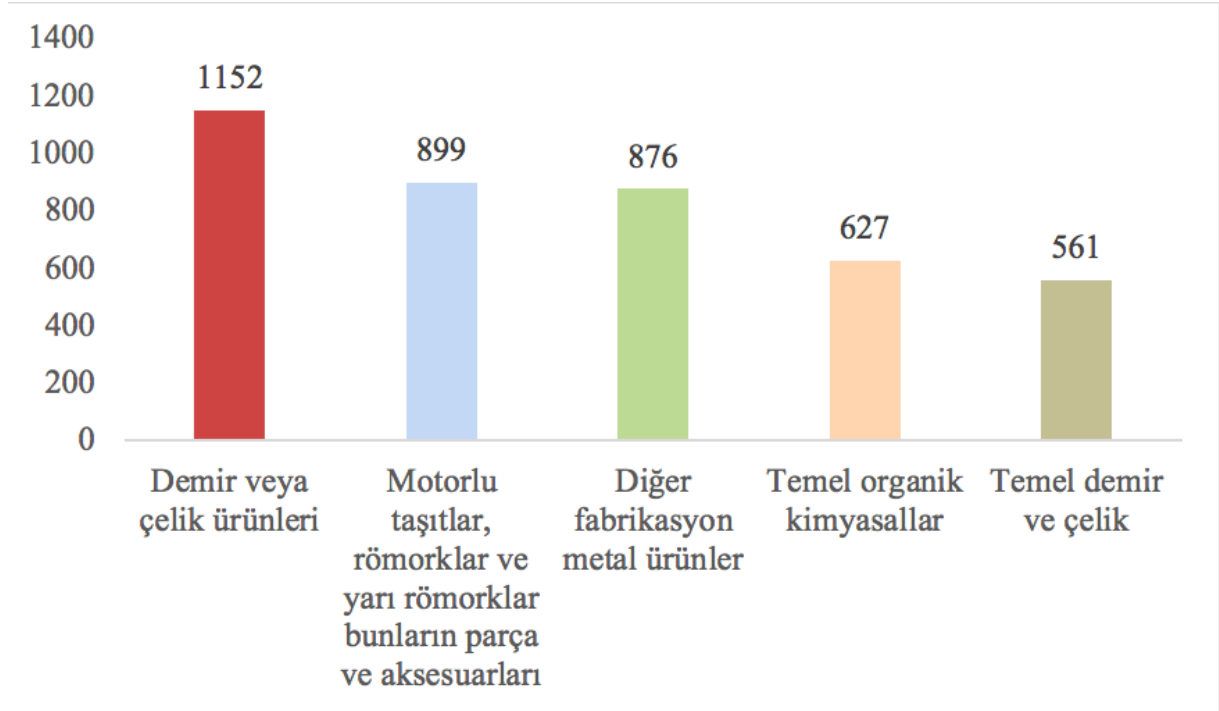
ulaşması Trump'ın korumacılıktaki artış eğilimi ve diğer ülkelerin de karşılık göstermeleriyle yeniden ortaya çıkan ticaret savaşlarına atfedilebilir. Serbestleştirmeye yönelik alınan önlemler ise çok daha düşük seviyelerde kalmıştır. Şekil 4'te ise dünya ticaretindeki kısıtlayıcı önlemler politika türlerine göre sunulmuştur.

Şekil 4: Dış Ticarete Engelleyici Önlemlerdeki Politika Türlerinin Oransal Dağılımı (2009-2019)

Kaynak: Global Trade Alert, 2019.

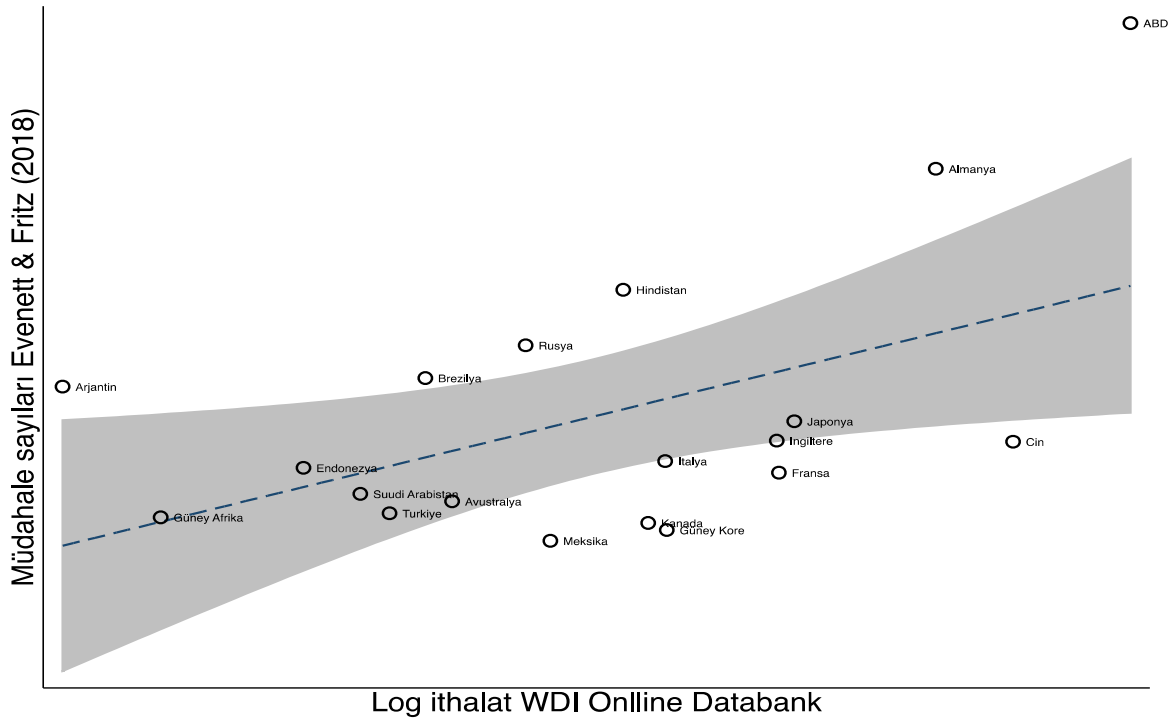
Şekil 4'te yer verildiği üzere dış ticareti azaltıcı (engelleyici) önlemlerde uygulanan politika türleri içerisinde ağırlıklı olarak (%29'luk oranla) sübvansiyonlar gelmektedir. İhracata ilişkin önlemler %24'le ikinci sıradadır. Tarife önlemleri %16 ile üçüncü sırada olmuştur. Devlet tedarik kısıtlamalarının ise %4 ile en düşük orana sahip olduğu gözlemlenmiştir. Şekilden ortaya çıkan on yıllık dönem itibariyle korumacı politikaların ithalatı kısmak yerine daha çok ihracatı teşvik etmek noktasında uygulandığıdır.

Şekil 5: Dış Ticareti Engelleyici (Zarar Verici) Önlemlerden En Çok Etkilenen Sektörler (2009-2019)

Kaynak: Global Trade Alert, 2019.

Şekil 5’te yer verildiği üzere dış ticarete zarar verici önlemlerden en çok etkilenen sektör demir ve/veya çelik ürünleridir (1.152 adet). Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar bunların parça ve aksesuarları (899 adet) ikinci sırada gelirken diğer yarı mamul mallar (fabrikasyon metal ürünler, 876 adet) üçüncü sırada gelmektedir.

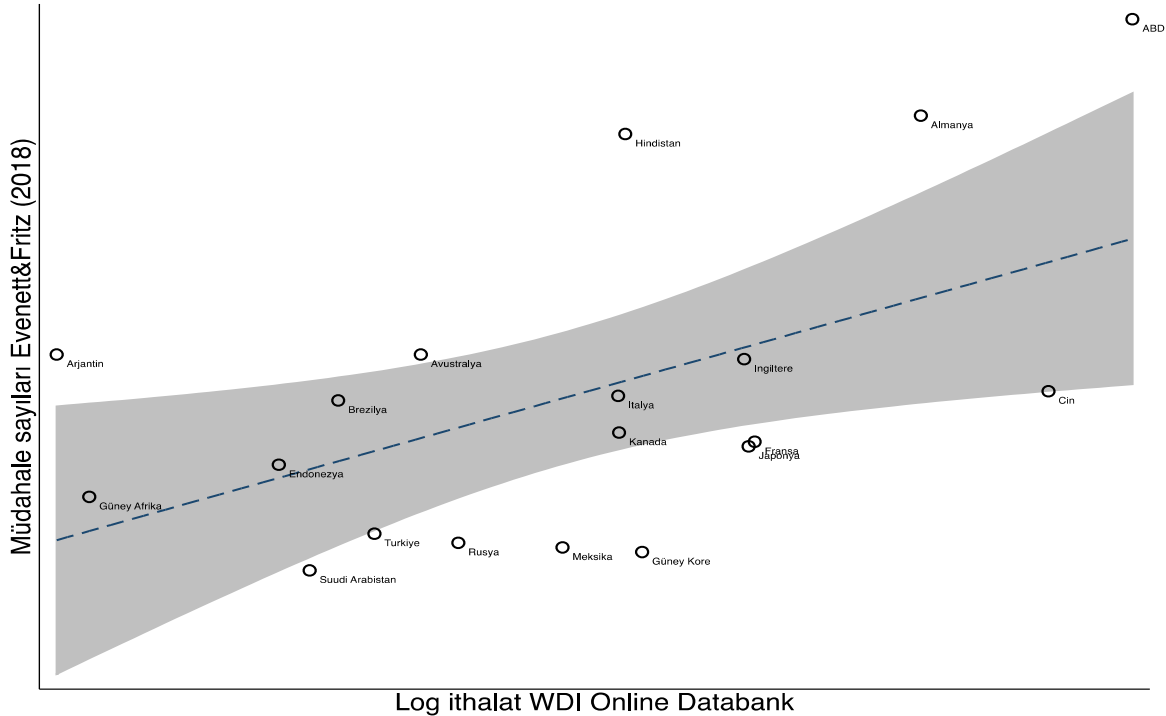

Şekil 6: G-20 Ülkeleri için 2018 Yılı Öncesinde (2008-2017) Toplam İthalat ve Dış Ticareti Engelleyici Önlemler (Müdahale Sayıları) Arasındaki İlişki

Dünyanın en büyük yirmi ekonomisi içerisinde (G-20) 2008-2017 döneminde dış ticarete en fazla müdahale eden ülke ABD olmuştur. ABD 2018 öncesinde 1.538 adet ve 2018 sonrasında da 123 adet olmak üzere toplamda 1.661 adet önlem almıştır. Avrupa'nın en büyük ekonomisi olan Almanya ise korumacılık uygulamaları bakımından (2018 öncesinde 1.147 adet ve sonrasında 102 adet önlemlerle) ikinci sıradır. Güney Doğu Asya'nın Çin'den sonra ikinci büyük ekonomisi olan Hindistan korumacılık uygulamalarında, dünya genelinde, en fazla korumacı politika uygulayan üçüncü ülkedir. G-20 ülkeleri içerisinde en az müdahalenin de Meksika'ya ait olduğu gözlenmektedir. Meksika'yı Güney Kore, Kanada, Güney Afrika ve Türkiye gibi ülkeler izlemektedir (Evenett ve Fritz, 2018: s.44; WDI Online Veritabanı, 2019).

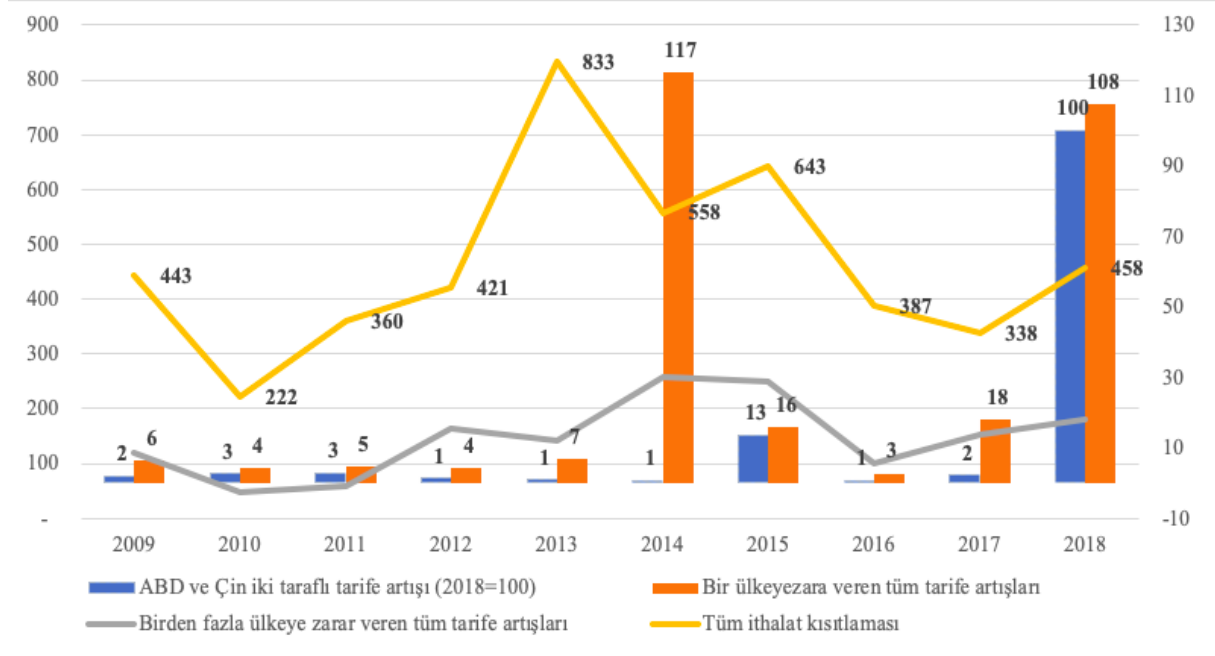
Bu bağlamda yukarıdaki Şekil 6'da 2008-2017 döneminde, G-20 ülkeleri için ithalat ile dış ticaret koruma önlemleri arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. İlgili şekiller için dış ticaret/ithalat verileri WDI Online Veritabanı (2019) ve dış ticarete müdahale sayıları Evenett ve Fritz'den (2018) temin edilmiştir. Buna göre ithalat miktarı ile korumacılık arasında bir korelasyon ortaya çıkmaktadır. Şekil 6'daki ülkeler iki grupta değerlendirilecek olursa birinci grupta dönem boyunca en fazla korumacılığa başvuran ABD ve Almanya yer almaktadır. Yine ekonomisinin ve dış ticaret rakamının büyüklüğüne göre daha az korumacılık eğilimi uygulayan Çin'dir. Arjantin ise ekonomisi ve ithalatı görece düşük olmasına rağmen korumacılığa daha yüksek oranda başvurmuştur.

Aşağıdaki Şekil 7'de ise 2018 sonrasındaki müdahale sayıları ve ithalat arasındaki ilişkiye yer verilmiştir (veriler yine WDI Online Veritabanı (2019) ile Evenett ve Fritz'den (2018) derlenmiştir). 2018 sonrasında müdahale sayısı bakımından ilk üç ülke yine değişmezken (ABD, Almanya ve Hindistan) bir önceki şekilde (Şekil 6) yer alan ilişkinin burada da devam ettiği görülmektedir. Öyle ki 2018 öncesine benzer bir biçimde ABD, Almanya, Hindistan ve Arjantin yine dış ticarete fazla miktarda müdahale etmişlerdir. Türkiye, Rusya ve Suudi Arabistan'da ise müdahale sayıları düşmüştür. Yine Brexit sonrası İngiltere, Avustralya, Brezilya, Kanada ve Çin'de korumacılık eğilimlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Şekil 6 ve 7'deki korelasyon ilişkisi dışında vurgulanması gereken önemli bir bulgu/olgu korumacılık politikalarının küresel ekonomi için çok da yeni olmadığıdır.

Şekil 7: G-20 Ülkeleri için 2018 Yılı Sonrasında Toplam İthalat ve Dış Ticareti Engelleyici Önlemler (Müdahale Sayıları) Arasındaki İlişki

Evenett ve Fritz (2018) ayrıca Çin ile ABD arasında 2018'de yapılan iki taraflı tarife artışının etkisini oluşturdukları bir endeksle analiz etmişlerdir. İlgili hesaplamalar aşağıdaki Şekil 8'de sunulmuştur. Buna göre tarifelerdeki artış beklenildiği gibi ithalat çarpıklıklarına neden olmakta ve dolayısıyla ithalat azalmaktadır. Ancak bunun yanısıra Şekil 8'den ortaya çıkan bir başka eğilim ABD-Çin arasındaki çift taraflı tarife artış seyrininin daha ılımlı seyrettiği yönündedir. Tüm yeni ithalat kısıtlamaları yani küresel tarife artışları diğer eğilimlerin de ötesindedir (Evenett ve Fritz, 2018: s.23).

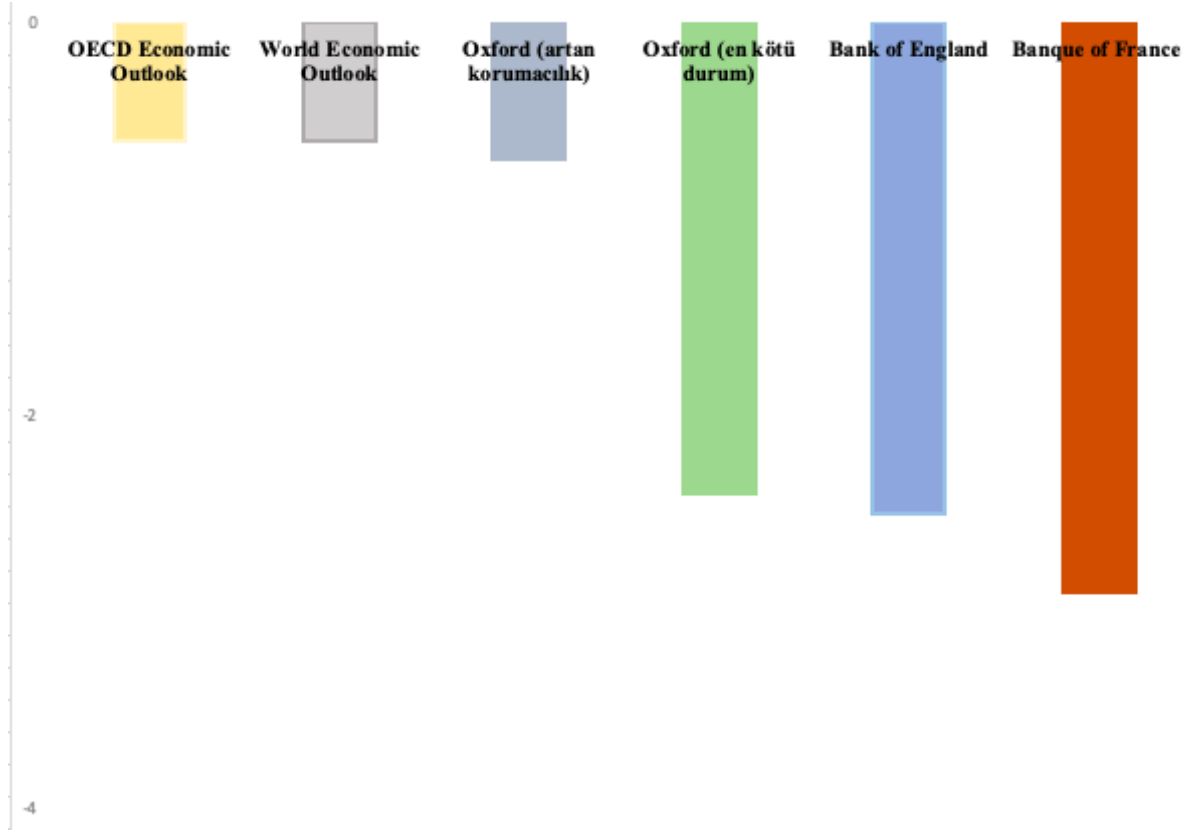
Şekil 8: ABD-Çin Tarife Artışından Etkilenen Toplam Ticaret Değeri (2009-2019)

Kaynak: Evenett ve Fritz, 2018: 23.

Yukarıda yer verilen şekillerden ortaya çıkan bir diğer sonuç, ABD-Çin arasındaki artan dış ticaret geriliminin yalnızca tarife artışlarına bakarak anlaşılamayacağıdır. KFK'den bu yana ithalat engellerinden etkilenen dış ticaret kısıtlamalarının miktarı dünya ticaretinin %31'i kadardır. Özetle dış ticareti kısmının tek yolu tarife artışları olmamıştır. Nitekim yukarıda yer alan Şekil 4 bu savın kanıtı niteliğindedir. Dış ticareti kısıtlamak yerine 'ihracatı desteklemek' daha rasyonel bir seçenek olarak görülebilir ancak rekabetçi olmayan firmaları desteklemek yetenek, sermaye ve -kıt olan kaynakları-başka alanlardan ihracatçı sektörler aktarmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla ithalatı kısmının maliyeti daha düşüktür (Evenett ve Fritz, 2018: s.24).

Son dönemde ortaya çıkan 'ticaret savaşlarının' ve 2008 KFK'den beri artan korumacılık uygulamalarının küresel dış ticareti ve üretimi olumsuz etkileyeceği konusunda bir görüş birliği olsa da etkinin boyutu oldukça tartışmalıdır. Esasında ticaret savaşlarının belirli bir noktadan sonra 'misilleme' eğilimlerini arttıracığı ve böyle bir durumun söz konusu ülkeler arasında karşılıklı olarak tarifeleri yükselterek dış ticareti bütünüyle engelleyeceği de bilinmektedir (Lechthaler ve Mileva, 2018: s.25). Yine korumacılığın ulusal üretim ve tüketim üzerindeki olumsuz etkileri de farklı araştırmacılar tarafından konu edilmiştir. Örneğin Bush döneminde ABD çelik sektörüne yönelik uygulanan kısıtlayıcı önlemler çelik fiyatını yükseltmiş ve ABD'deki üreticilerin rekabet güçleri üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuştur (Wallin ve Åström, 2018: s.27-28).

Benzer bir biçimde ABD ekonomisine ilişkin yapılan güncel çalışmalar artan tarifelerin olumsuz etkilerinin daha ziyade ABD üreticisi ve tüketicisi üzerinde olacağı yönündedir (Amiti vd. 2019; Fajgelbaum vd. 2019). Thompson ve Jones'in (2019) 30 farklı kuruluşun tahminlerini değerlendirdikleri çalışmalarına göre korumacılık ve beraberinde gelen dış ticaret engellerinin etkileri konusundaki görüş ve/veya hesaplamalar önemli farklılıklar göstermektedir. Aşağıdaki şekilde Thompson ve Jones'un (2019) çalışmalarından yola çıkarak oluşturulan korumacılığın küresel ekonomi üzerindeki olası etkilerine yer verilmiştir.

Şekil 9: Korumacılığın küresel GSYH Üzerinde Beklenen Olası Etkileri

Kaynak: Thompson ve Jones, 2019; IMF, World Economic Outlook, 2019; OECD Economic Outlook, 2019^a

Not: ^aOECD Economic Outlook (2019) tahmini iki-üç yıllık bir projeksiyonu kapsamaktadır.

Şekil 9'da Thompson ve Jones'un (2019) derledikleri verilere OECD (2019) ve IMF (2019)'in güncel (Nisan ve Mayıs 2019) tahminleri dâhil edilmiştir. Buna göre 2019 yılında küresel GSYH'nin dış ticaret savaşları ve korumacılığın boyutlarına göre %0,6 ile %3 arasında küçülmesi beklenmektedir. Yine Thompson ve Jones'un (2019) tahminlerine göre, yukarıdaki sonuçlara benzer biçimde uygulanacak politikaların, ABD ekonomisi üzerindeki etkileri daha da olumsuz olacaktır.

5. SONUÇ

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve özellikle 19. yüzyılda sürekli artan dünya ticareti zamanla korumacılık uygulamalarını da beraberinde getirmiştir. Öyle ki korumacılık farklı dönemlerde ve genellikle kriz yıllarında başvurulan bir politika (aracı) olmuştur. Benzer biçimde korumacılık konusunun son kez gündeme gelmesi de 2008 yılında yaşanan KFK ve sonrasındaki on yılda ortaya çıkmıştır. Zamanla ulusal talep düşüşünü telafi etmek için başta ABD olmak üzere diğer küresel güçler korumacılığı bir politika unsuru olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu kapsamda tarifeler arttırılmış, ulusal üretim ve ihracat teşvik edilmek istenmiş bunların yanı sıra tarife dışı politikalar en az diğerleri oranında gündeme gelmiştir. Süreç İngiltere'nin AB'den ayrılmasına (Brexit) ve ABD-Çin arasında ticaret savaşları olarak adlandırılacak gelişmenin ortaya çıkmasına kadar ilerlemiştir.

Korumacılığın kısa vadeli olarak ilgili politikaları uygulayan ülkeler üzerindeki etkileri belirsiz olsa da uzun vadede etkilerin negatif olma olasılığı daha da fazladır. Yine çalışmadan ortaya çıkan bir başka sonuç ABD-Çin arasında yükselen ticaret tansiyonu 2016 yılı sonrasında başlasa da kökenleri esasında KFK'ye kadar dayandığı yönündedir. 2009 sonrasında dünyanın önde gelen ekonomilerinin (özellikle G-20) çeşitli istisnalara rağmen bütün olarak korumacı eğilimlere yöneldikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda son yıllarda gündeme gelen dış ticaret savaşlarının uzun vadeli olarak sürdürülebilir olduğunu söylemek çok da olası değildir.

KAYNAKÇA

- Amiti, M., Redding, S. J., ve Weinstein, D. (2019). The Impact of the 2018 Trade War on US Prices and Welfare. *National Bureau of Economic Research*. No. w25672.
- Bagwell, K., ve Staiger, R. W. (1997). An Economic Theory of GATT. *National Bureau of Economic Research*. No. w6049.
- Balassa, B. (1978). The 'New Protectionism' and the International Economy. *Journal of World Trade*, 12(5), 409-436.
- Bouët, A., ve Laborde, D. (2018). US Trade Wars in the Twenty-first Century with Emerging Countries: Make America and Its Partners Lose Again. *The World Economy*, 41(9), 2276-2319.
- Eğilmez, M. (2010). *Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eichengreen, B., ve Irwin, D. A. (2009). The slide to protectionism in the Great Depression: Who succumbed and why? *National Bureau of Economic Research*, No. w15142.
- Ener, M. (2012). Dış Ticaret Politikasının Araçları. Uluslararası Ekonomik İlişkiler I-II. (Eds. Özdemir, K. ve Delice, G.), ss. 161-185. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Evenett, S. J. ve Fritz, J. (2018). *Brazen Unilateralism: The US-China Tariff War in Perspective. The 23rd Global Trade Alert Report*. London: CEPR Press.
- Evenett, S. J. (2019). Protectionism, State Discrimination, and International Business since the onset of the Global Financial Crisis. *Journal of International Business Policy*, 2(1), 9-36.
- Fajgelbaum, P. D., Goldberg, P. K., Kennedy, P. J., ve Khandelwal, A. K. (2019). The Return to Protectionism. *National Bureau of Economic Research*. No. w25638.
- Federico, G. ve Tena-Junguito, A. (2016) "World trade, 1800-1938: a new data-set" Erişim Adresi: https://e-archivo.uc3m.es/bitstream/handle/10016/22230/wp1601_data.xlsx?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 01.06.2019.
- Federico, G. ve Tena-Junguito, A. (2017). A tale of two globalizations: gains from trade and openness: 1800–2010. *Review of World Economics*, 153(3), 601-626.
- Fouda, R. A. N. (2012). Protectionism & Free Trade: A Country's Glory or Doom? *International Journal of Trade. Economics and Finance*, 3(5), 351.
- Global Trade Alert (2019). Erişim Adresi: <https://www.globaltradealert.org>. Erişim Tarihi: 16.02.2019.
- International Monetary Fund (IMF) (2019), *World Economic Outlook Veritabanı*, Erişim Adresi: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx>, Erişim Tarihi: 02.06.2019
- International Monetary Fund (IMF) (2019). *World Economic Outlook: Growth Slowdown, Precarious Recovery*. Washington, D.C.: April.

- Jackson, J. H. (1992). GATT and the Future of International Trade Institutions. *Brook. J. Int'l L.*, 18(1):11-29.
- Kalaycı, İ. (2011). Küresel Finans Krizine Karşı Korumacılık: Bir GFZT Yaklaşımı. *Sayıştay Dergisi*, (83): 69-96.
- Krugman, P. R. (1996). What difference does globalization make? *Business Economics*, 31 (1): 7-10.
- Lechthaler, W ve Mileva, M. (2018). Who Benefits from Trade Wars? *Intereconomics*, 53(1), 22-26.
- Maddison, A. (2005), *Growth and Interaction in the World Economy The Roots of Modernity*, Washington D.C.: The AEI Press.
- Maddison, A. (2010), Historical Statistics, <http://www.ggdc.net/maddison/oriindex.htm>, Erişim Tarihi: 13.04.2019.
- Mangır, F., ve Acet, H. (2014). Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 93-108.
- Mundell, R. A. (2000). A reconsideration of the twentieth century. *American Economic Review*, 90(3), 327-340.
- OECD (2019), *OECD Economic Outlook*, 1(35), No: 105, Paris: OECD Publishing.
- Seyidoğlu, H. (2015). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*. (Geliştirilmiş 20. Baskı). Güzem Can Yayınları: İstanbul.
- Suranovic, (2003). *International Trade and Policy*. Erişim Adresi: <http://internationalecon.com/Trade/Tch10/T10-3.php>. Erişim Tarihi: 15.02.2019.
- Thompson, J. ve Jones, F. (2019). Not all trade wars are created equal. *Economic Outlook*, 43(1): 28-31.
- Tomanbay, M. (2014). *Uluslararası Ticaret ve Finansmanı*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Ünay, S., ve Dilek, Ş. (2018). Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları. *SETA*, (228): 7-26.
- Wallerstein, I. (2011), *Mercantalism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750*. Berkeley: University of California Press.
- Wallin, E. ve Åström, E. (2018). "Trade wars are good, and easy to win" A study of Trump's steel tariffs and international trade. Erişim Adresi: <https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1223162/FULLTEXT01.pdf>, Erişim Tarihi: 13.04.2019.
- World Bank (2002). *Globalization, Growth, and Poverty*, New York: Oxford University Press.
- World Bank (2019). *Global Economic Prospects, Heightened Tensions Subdued Investment*, Washington, DC: World Bank. Doi: 10.1596/978-1-4648-1398-6.
- World Development Indicators (WDI), (2019), *WDI Online Veritabanı*, Erişim Adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 03.06.2019.
- World Development Report (2019), *The Changing Nature of Work*, Washington, DC: World Bank. Doi:10.1596/978-1-4648-1328-3.

World Trade Organization (WTO) (2019). *International Trade Statistics*, <https://data.wto.org/c6f64668-8a5d-4b19-9dc5-317cc6cc7b66>, Erişim Tarihi: 01.06. 2019.

Yılmaz, M. ve Özken, A. (2015). *Dış Ticarete Giriş*. (3. Baskı). Gazi Kitabevi: Ankara.

Yılmaz, M., ve Divani, E. (2018). Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik Yeni Mekantilizm ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 10-24.

Musa Carullah Bigiyef'in Sünnet Anlayışı Musa Carullah Bigiyef's Understanding Concern

Dr. Mustafa AKMAN^{1*}

Pages: 234-243

Doi: 10.21733/ibad.583877

¹ Kırklareli University, TURKEY,
makman64@gmail.com

* Corresponding author

ABSTRACT

In this study, after giving a short biography of Musa Carullah Bigiyef (1875-1949) of Tatar origin, who used Ibn Fatima's signature in relation to his mother in some of his works, we will try to make evaluations about him by giving attention to circumcision. We have touched upon the views of Carullah, one of the prominent figures of the Ceditism side, in the book "Introduction to Reading Musa Carullah Bigiyef Ced".

Keywords: Musa Carullah, Sünnet, Kaynak, Kur'an.

GİRİŞ

Aslen Güney Rusya bölgesinin Penza ilinden olan Carullah, sonradan Don nehri kıyısındaki Rostov şehrine yerleşen bir aileye mensuptur. Musa Carullah bu göç sırasında Rostov yakınındaki Novoçerkassk şehrinde doğmuştur (1875). Babası, zengin bir köylü iken dini bilgisi ve Rusça bilmesi sebebiyle Don Oblastı'nda ahund (hoca) tayin edilen Molla Carullah ve annesi ise Damolla Habibullah Hazret'in kızı Fatıma Hanım'dır.

Musa Carullah, az sayıda müslümanın yaşadığı, canlı bir iş ve ticaret merkezi olan Rostov'da bir Rus okulunda ve bir süre de medresede okuduktan sonra 1888 yılında Kazan'a giderek Göl Boyu Medresesi'ne kayıt oldu. 1895'te Maverâünnehir'e geçip Buhara medreselerinde eğitim gördü. Burada aldığı fıkıh, felsefe ve riyaziye derslerinden sonra lise tahsilini tamamlamak için Rostov'a döndü. Üniversiteye başvurusu kabul edilmeyince yaklaşık on beş yıl sürecek dini tahsil amaçlı seyahatlerine başladı. Orada başlayan tahsilini Buhara, Mısır, Hicaz, Hindistan ve Şam medreselerinde tamamladı.

İlk olarak gittiği İstanbul'da umduğunu bulamayınca Kahire'ye geçti, Kahire'de üç yıl kalarak fıkıh ve hadis okudu. Daha sonra gittiği Mekke ve Medine'de hadis ve fıkıh araştırmalarına devam etti. Gezip gördüğü medreselerde hayal kırıklıkları yaşadı, ezber ve taklide dayalı eğitim sistemine karşı İslamî ilimlerde ıslah ve yenilik fikirlerinden etkilendi.

1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra da çalışmalarını sürdürdü. Bu dönemde yapılan V. Umumi Rusya Müslümanları Kongresi'ne erkek- kadın eşitliğini savunan bir rapor sundu; ayrıca Rusya'da yaşayan Müslümanların dini ve milli hürriyetlerinin sağlanması ile ilgili bir öneride bulundu. 1920 sonunda Buhara'ya gitti ve orada Bolşevik işgalinin ardından yapılan kültürel yıkıma şahit oldu. 1921'de yazdığı bir eserden dolayı, Sovyetler aleyhine çalıştığı iddiasıyla Taşkent'te tutuklandı, eziyet ve işkencelere uğradı.

Musa Carullah, 1926'da Mekke'de yapılan Umumi Dünya Müslümanları Kongresi ile Kahire Hilafet Kongresi'ne katıldı. 1927'de hacca ve oradan II. Hilafet Kongresi'nde bulunmak üzere Kudüs'e gitti. Müslüman din âlimlerine karşı yapılan baskıların artması yüzünden 1930 yılı sonunda ailesini bırakıp Rusya'dan kaçtı, önce Afganistan ve Hindistan'a, ardından Mısır'a gitti. 1934 yılında İran ve Irak'ta Şia üzerine araştırmalarda bulundu. Muhsin el-Emin (1867-1952) gibi Şia müctehidleri ile görüştü. Mısır'dan Hindistan'a ve oradan Japonya'ya gitti. Mısır'da Muhammed Abduh (1849-1905) ile tanıştı ve kendisinden dersler aldı.

1938 sonuna kadar Tokyo'da kaldı. Burada kaldığı sürede Toshihiko İzutsu'ya (1914-1993) Arapça ve İslam perspektifi hocalığı yaptığı bilinmektedir (Bkz. Kalın, 2001, s. 552). II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Japonya'dan ayrılıp tekrar Hindistan'a geçti. İngilizler tarafından Japon yanlısı olduğu gerekçesiyle Hindistan'da tutuklandı. Bir buçuk yıl hapis yattıktan sonra Bopal şehrinde gözetim altında bulundurulmak şartıyla serbest bırakıldı.

Hastalığı sebebiyle 1947'de Kahire'ye ve oradan İstanbul'a geçerek tedavi gördü. Türk vatandaşlığına kabul edildiyse de İstanbul'un havası kendisine iyi gelmediğinden tekrar Kahire'ye döndü. Musa Carullah, on dokuz yıldan beri uzak kaldığı ailesini göremeden 25 Ekim 1949'da Kahire'de, güçbelâ yerleşebildiği kimsesizler huzurevinde vefat etti ve Afifi'deki Hidiviye Mezarlığı'na defnedildi.

İslam Hukuku çalışmalarına da önem veren Musa Carullah, İslam dünyasındaki gerilemenin temelinde ictihad serbestliğinin ortadan kalkıp fikri tembellek ve taklidin yaygınlaşmasının yattığını söyler. O, taklitten fıkıhçıları ve İslam akidesine felsefe ile yabancı fikirlerin girmesinden ise kelamcıları sorumlu tutar. Bigiyef devamla İslamiyet'in akla büyük önem verdiğini, farklı mezheplerin de bu sebeple zuhur ettiğini, ancak sonraki âlimlerin tutumu yüzünden bu fikri serbestliğin yok olduğunu belirterek mezhep taassubuna tepki gösterir. Ona göre kelam ilmi, İslamiyet'in ilk yıllarındaki dinamizminin kaybolmasına sebep olmuş, Müslümanların zihinlerini gereksiz tartışmalarla işgal etmiş, İslamiyet'in sade ve saf olan akidesini karmaşık hale getirmiştir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in uygulamalarını en iyi bilen selefin tutumunu örnek almak en doğru yoldur. Fıkıh ve kelam eleştirisine karşılık tasavvufa değer veren Musa Carullah aklın yanında keşfin de önemine inanır ve onun bir tür akli bakış açısı olduğunu söyler. (Kanlıdere, 2006, 31/214-216) Ancak Bigiyef'in, sufiliğe meyli ve İbn-i Arabî'ye hayranlığı dolayısıyla burada Kelam ile aynı misyonu üstlenmiş Tasavvuf'u yani felsefleşen sufi

söylemi göz ardı ettiği izahıtan varestedir (bkz. Akman, 2017, s. 131, 178, 248, 415, 444-447, 508 krş. Bigiyef, 1996, s. 256-260, 289-291, 314-319, 348-358).

Bigiyef, ciddi ve gayretli bir âlimdir. Yaşadığı dönemin koşullarında tespit ettiği, karşılaştığı sorunlara kendince çözümler üretmeye çalışmış ve bunları yayınladığı kitaplarıyla toplumun istifadesine sunmuştur. O, özellikle 'kadın' konusundaki pozitif görüşleriyle dönemini aşmış biridir. Carullah, kadın haklarını özgürlük bağlamında ele alan bir telakkiye sahiptir. Ona göre kadın, erkek egemenli anlayışa sahip toplumumuzda uzun bir geçmişten bu yana hep mazlum olarak yaşamıştır. Buna dur demenin zamanı gelmiştir. (Akman, 2007, s. 14-27) Ancak bizce aynı tespiti; sünnet, tasavvuf, nihaî kurtuluş gibi konulardaki görüşleri için ifade etmek güçtür.

Musa Carullah'ın çeşitli meselelere dair çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bunlardan ulaşabildiklerimiz; Hatun, Büyük Mevzularda Ufak Fikirler, İslam Şeriatının Esasları, Kitabu's-Sünne, Rahmet-i İlâhiye Bürhanları ve İnsanların Akide-i İlahiyyelerine Bir Nazar'dır. Bu son iki eser M. Sabri'nin (1869-1954) Yeni İslam Müctehidlerinin Kıymet-i İlmiyesi adlı kitabıyla birlikte basılmıştır.

BİGIYEF'E GÖRE SÜNNET

Biz burada müellifin Sünnet'e dair düşüncelerini özetleyerek vermeye çalışacağız. Bu düşüncelerin, kendi içerisinde çelişkiyi barındırması bir yana kabulü imkânsız boyutları olduğu da açıktır. Ancak biz, onun düşüncelerini, mümkün merteye kendi diliyle aktarmayı sağlamak amacıyla orijinal ifadeleriyle vermeye çalışacağız. Bazen araya girerek kendi değerlendirmelerimizi yapacak ve bunları, kaynak vermediğimiz paragraflarda sunacağız.

Modern zamanlarda İslam dinini ifade etmek için, muhtelif yanlış isimlendirmeler söz konusu olmuştur. Bunlardan biri, vahyedilen kitaba ve o kitabın ismine izafetle kullanılan Kur'an İslam'ı tabiridir. Bu çeşit isimlendirmelere birtakım sosyo-kültürel sebepler neden olmuştur. Zira yaklaşık iki asır önce Hind alt kıtasında sonra da Mısır'da seslendirilen Kur'an İslam'ı tabiri veya kendilerine el-Kur'aniyyun (ehl-i Kur'an) diyen grup durup dururken ortaya çıkmamıştır. Bunlar Kur'an'ı rehber bir kitap olmaktan çok her türlü bilgi ve eylem konusunda ayetleri arasında her şeyi hazır halde bulabilecekleri bir kitap olarak görürler. Böyle bir anlayış, tarih boyunca, insanları Kur'an'da olmayan şeyleri Kur'an'a yüklemeye sevk etmiştir. Bilim ve tekniğin son gelişmeleri, demokrasi, cumhuriyet, laiklik gibi çağdaş kuram ve kavramları Kur'an'dan ispatlamak, bu düşüncenin karakteristik özelliğidir. Kendilerine belirtilen adı veren bu kimseler pek çok konuda farklı görüşlere sahip olsalar da ilk defa Kur'an'la yetinmek ve sünnetin hiç bir şekilde dinde hüccet olmadığı fikrini seslendirmeye başlamışlardır. Netice itibarıyla bu ve buna benzer sebeplerle Kur'an İslam'ı doğru ve ilmî bir tabir değildir. Zaten elimizdeki kitap da işte bu düşünceye karşı (ifrat-tefrit döngüsünde) bir reddiye olarak yazılmıştır (Bigiyef, 2000, s. I-V [M. Görmez'in açıklaması]; Görmez, 2000, s. 209). M. Görmez'in ifadesiyle Musa Carullah, Hindistan'dan Afganistan'a geçerken İngilizler tarafından Peşaver'de hapse atılmış, hapiste karşılaştığı ve kendilerine ehl-i Kur'an adını veren ve Sünneti reddeden bazı kimselere reddiye olarak söz konusu (Kitabu s-Sünne) kitabını kaleme almıştır. (Görmez, 2002, 97)

Aklî delillere karşılık naklî delillerin delil olma değerinin düşürülmesi, kelâmî bir fırkaya mensup her kelamcıyı yahut fikhî bir mezhebe bağlı her fakihî basit bir sebepten dolayı naklî delili reddetmeye götürürken, bunların muhaliflerini de gerekli gördükleri basit bir sebeple naklî bir delil vazetmeye sevk etmiştir. İşte bu durum; sahih hadis ve sünnetleri reddederek, kendilerine Ehl-i Kur'an adını veren, sünnet ve hadisin İslam şeriatında hükümlerin ispatı için en aslî bir delil olduğunu kabul etmeyen bir fırkanın doğmasına neden olmuştur. Oysa Peygamberin sünnetlerini inkâr eden kimse asla Ehl-i Kur'an olamaz (Bigiyef, 2000, s. 3, 7).

Esasen, insanları, gerekli gördükleri basit sebeplerle naklî bir delil vazetmeye ve dolayısıyla hadis uydurmaya en çok sevk eden amil, her türlü davranışı dinileştirmeyi gaye edinen aşırı nassçı anlayıştır. Bunlara göre din ve dinî nasslar hayatın en ince teferruatını kuşatmıştır. Bundan dolayı da hakkında nass olmayan konularda hadis uydurma ihtiyacı doğmuştur. Belirtilen aşırılığa karşı bu kez ehl-i Kur'an adıyla yeni aşırılıklar sergilemek de aynı ölçekte yanlış olmuştur. Ancak bu aşırılıklara karşı dururken bu defa başka bir açıdan hataya düşmemek gerektiği de açıktır. İşte Carullah'ın, el-Kur'aniyyun'a red sadedinde yazdığı Kitabu's-Sünne'sinde içine düştüğü, böylesi bir hatadır.

Ona göre; İslam Peygamberi'nin kendi risaletini gerek kendi ümmetine, gerekse bütün insanlığa tebliğ etmek için, nebevî fiil ve davranışları, söz ve ifadeleri, başkalarının davranışlarını bilerek ikrar ve onaylamaları, kabile ve krallıklara yazdığı mektupları ile ortaya koyduğu ve takip ettiği yol ve yöneme, hayat tarzına, sünnet denir. Diğer bir tanımla hem O'nun özel yaşantısında sergilediği hayat tarzına, hem insanlarla olan içtimaî münasebetlerinde takip ettiği yola, hem de zaruri ihtiyaçlarını temin etmede başvurduğu yöneme sünnet adı verilir. Şu halde Resul-i Ekrem'in kendisine gelen vahyi ve risaleti tebliğ etmek amacıyla yaptığı veya yapmaya çalıştığı her şey sünnettir (Bigiyef, 2000, s. 6).

Oysa müellif sünnetin kapsamına dair başka bir yerde şöyle bir çerçeve belirlemektedir: Sünnet, Peygamber'in, Allah'ın dinini ümmetine tebliğ amacıyla sergilediği örnek hayat ve takip ettiği yol ve yöntemdir. Peygamber'in bazı uygulamaları dini tebliğ amacıyla değil, Arap örf ve adetleri gereğidir. İslam, genişliği gereği, her ümmeti kendi tabiatı ve âdeti üzerinde serbest bırakmıştır. Hiçbir ümmete başka bir ümmetin adetlerini dayatmamıştır (Bigiyef, 2000, s. 29). Buna göre fiil, Hz Peygamber'in şahsına özgü bir davranış olursa yahut Arap kavmine ait, kendi çağına özgü bir örf ve adet olursa o takdirde, söz konusu fiil, bütün ümmeti bağlayan bir kanun olamaz. Bazı ravilere gizli kalsa da, sünnetin bu iki yönü arasındaki fark oldukça açıktır. Ancak insanların çoğunluğunun vakıf olamadığı hususlar da olmuştur (Bigiyef, 2000, s. 114).

Ona göre İslam'da her hüküm önce sünnetle ortaya konmuş, Kur'an ayetleri ise daha sonra Peygamberin o konudaki söz, fiil ve takrirlerini tespit ve te'yid etmiştir. Din ve imanın bütün temel esasları, dinin farz olarak değerlendirdiği kural ve kaidelerin tamamı önce sünnet ile belirlenmiş, daha sonra Kur'an ayetleri bunları te'yid ve tespit etmek üzere nazil olmuştur. Mesela; a. Namaz, namazın bütün rükünleri, şartları ve vakitleri önce sünnetle açıklanmış, daha sonra bunlar Kur'an ayetleriyle te'yid edilmiştir. b. Abdest, namazın en önemli şartı olduğu halde, Kur'an'daki abdest ayeti ancak hicretin altıncı senesinde nazil olmuştur. Oysa ayet gelmeden yıllar önce, abdestin namazın şartı olduğu zaten sünnetle belirlenmiştir. Hem Peygamber'in hem de ashabının tek vakit namazı abdestsiz kılmadığı bilinen bir gerçektir. Öyleyse abdestin farziyeti önce sünnetle olmuştur (Bigiyef, 2000, s. 8).

Kuşkusuz -Bigiyef'in bu iddiasının aksine- temel kaynak Kur'an'dır (bkz. Bakara 2/143-150, Maide 5/42-49, Enam 6/56-57, Sad 38/86). Bundandır ki Peygamber'in (a), yapmış olduğu açıklamaların sonuna Kur'an'dan ayetler eklediği ya da herhangi bir açıklaması vesilesiyle Kur'an'a atıf yaptığı görülmektedir. Bunlar, Resulullah'ın (s) Kur'an'ı tefsiri (bkz. Bakara 2/187, Enam 6/82) sadedinde söylediği açıklamaları durumundaydı. Öte yandan hulefa ve sahabe'nin bir durumla karşılaştıklarında önce Allah'ın Kitabı'na başvurduklarını da biliyoruz (Akman, 2011, s. 40-45)

İnsanların sorumluluğu gibi Resul'ün (a) de vahyi uyarılar karşısında sorumlulukları vardır (Araf 7/6). Rabbinden indirilene uyması istenmiş; Allah'ın (c) indirdikleriyle hükmetmesi emredilmiştir (Bakara 2/213, Maide 5/45-50, Enam 6/106, Ahzab 33/1-2). Bu bağlamda Kur'an Resulullah'a itaati şart koşmuş ve beyanı O'na (s) havale etmiştir (Nahl 16/44, 64). Beyanla görevli Resul (s) de, müellifin belirttiği münferit hususlardaki gibi nadiren ilgili hükmün inmesinden önce veya ekseriyetle sonrasında nazil olan ahkâmı Allah'ın (c) rızası doğrultusunda açıklayıp uygulamıştır. Ancak her durumda inanç ve amelin mihveri Kur'an olmuştur.

Mubîn, müfesser ve mufassal olan Kur'an ilke, sünnet ise onun sahih davranış modelidir. Nitekim O'nun (s) ahlakının Kur'an (Ahzab 33/21) olduğu malumdur. Keza O'nun (s), yanlışa düşmeyelim diye bize Kur'an'ı tavsiye ettiğini de biliyoruz.

Resulullah'ın (s) kendi döneminde İslam toplumunu bireysel ve toplumsal olmak üzere hayatın çeşitli alanlarında yönlendirip yönetmede Kur'an başta olmak üzere, esas aldığı ilke ve prensipler bütünününün oluşturduğu bir zihniyet/ dünya görüşü olarak sünnet elbette göz ardı edilemez. Kaynak değeri büyüktür. Ancak bu, hiçbir şekilde Kur'an'ı önceleyeceği anlamına gelmez. Aksine sünnet, kaynak değerini Kur'an'dan almaktadır. Zira sünnetin değeri, Resulullah'ın (s) Kur'an'ın ilahî denetim altında oluşmuş davranış modellerinden meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Sünnet, Peygamberimizin risalet misyonunun (Kur'an'ın) eyleme dökülmüş boyutunu temsil etmektedir.

Esasen Kur'an'ın beyanlarıyla Resulullah'ın (s) örnek tanıklıkları arasında ayırım yapmak doğru değildir, çünkü ikisi de ilahi denetime tabidir. Onun üzerinde istisnasız tüm risalet hayatı boyunca ilahî ahkâmın denetim ve hâkimiyeti vardı. Allah'ın (c) elçisine itaat ederek tabi olmak mecburiyetinde oluşumuz, hem onun risaletin ilk davetçisi olmasından; hem tebyin, teşhid ve tezkiye ile görevlendirilmesinden; hem de

ümmete onu takip sorumluluğunun Rabbimiz tarafından yüklenmiş olmasındandır. Ve zaten sünnetin meşruiyet dayanakları da burada durmaktadır. Özetle sünnetin nüzul ortamında yaşanan namaz gibi örfler karşısındaki tutumu ile abdestin ibtidaen sünnetle teşri kılınmış olması, sünnetin kaynak değerini gösterir. Değilse bu münferid enstrümanlar, bütün ahkâmın ilkin sünnetle teşri edildiğini ve Kur'an'ın bilahare bunu takip ettiğini işaret etmemektedir.

Kur'an genelde umumi kaideler koyar; adalet, mesuliyetin ferdi oluşu, şura, cezanın suça orantılı olması, başkasının malının haram oluşu, iyilikte yardımlaşma, sorumlulukları ifa etme, zaruratın mahzuratu helal kılması gibi. Keza namaz, oruç, hac, zekât, alış-veriş, faiz ve kısas gibi hükümlerden mücmel olarak bahseder. İşte sünnet, mücmel ve müphemleri olan Kitab'ı açıklar ve hükümlerinin çerçevesini belirler. Mesela nikâha dair: 'bunlardan başkası helal kılındı' (Nisa 4/24) hükmünde tahsis yaparak hala veya teyze ile aynı nikâhta buluşmaya sınırlama getirmesi gibi.

Sünnet Kur'an'ın suskun kaldığı noktada kural koyar: hayızlı kadın orucu kaza eder. Fakat namazı etmez. Keza sabit hükümleri açıklar: lian/mülaane sonunda eşlerin boşanacağını belirtmesi gibi. Ancak görüleceği üzere Bigiyef'in iddiasının aksine ahkâm ibtidaen Kur'an ile tesis edilmektedir (içkinin tahrimi, kıblenin tahvili gibi). Mesela içkiye dair yasak geldiğinde sahabenin birbirlerine bunun haram kılındığını duyurduğunu biliyoruz. Kıblenin tahvilinde de durum bundan farksızdı.

Peygamber'in fiil ve davranışları, şayet Kur'an'ın herhangi bir hükmünü açıklayan yahut bütün ümmetin uyması gereken bir öğreti ihtiva ediyorsa, o fiil ve davranış, hem şerî kanunlar arasında, hem de İslam'ın dört aslı içinde birinci sırada yer alır (Bigiyef, 2000, s. 114).

Bütün bu açıklamalar ilim ehlini, İslam'ın temel esaslarının sünnetle sabit olduğunu ve bunların asıl kaynağının sünnet, yani Peygamber'in pratik uygulamaları olduğunu söylemeye sevk etmiştir. İslam ümmeti de, beyan olması bakımından sünnetin birinci asıl olduğunda ittifak etmiştir. Nitekim Kur'an Nisa 4/65 ayetiyle, Peygamber'in Sünneti'nin, edille-i erbaa arasında, en kuvvetli delil olduğuna hükmetmiştir. Keza Al-i İmran 3/31 ayeti Peygamberin bütün sünnetlerinin söz, fiil, takrir ve içtihatlarının son derece katî birer hüccet oldukları konusunda apaçık bir delildir. Zira sünnet anlaşılması ve uygulanması kolay olan birinci asıldır; akaid ve ahkâmın ispatında başvurulacak delillerin en yücesi ve en güçlüsüdür (Bigiyef, 2000, s. 7, 9-10, 12, 28, 31, 113).

Carullah burada, sünnetin birinci asıl olduğunda 'ittifak' edildiği iddiasında bulunmaktadır. Ne var ki Abdülkerim Zeydan, tam aksi yönde bir beyanla: Kur'an'ın, birinci kaynak oluşunda ihtilaf yoktur, (Zeydan, 1985, s. 277) demektedir.

Mamafih Bigiyef diyor ki bu anlattıklarımız sünnetin, hükümlerin ispatında katî bir delil olduğu konusunda yeterli olsa da, hem usul-i fıkıh yazarı olan ehl-i ilmin yolundan gitmek, hem de rağbet ehli kıymetli talebelere faydalı olmak ümidiyle bu konudaki bir takım delilleri daha burada sıralamak istiyorum: Haşr 59/7'de 'size ne yasakladıysa' ifadesinden, haramlık bildiren bir nehiy anlaşıldığına göre, 'size ne verdiyse' ifadesinden de emirleri anlaşılmalıdır. Nasıl ki, nehiyleri, haramlık bildirirse, emirleri de vücup ifade eder. Bu ayet-i kerime ile Âlim olan Allah, masum ve kerim Peygamberine mutlak teşri yetkisini bahşetmiştir (Bigiyef, 2000, s. 11).

Bu iddiaya karşılık -mütercimim de ifade ettiği gibi (Bigiyef, 2000, s. 11)- belirtilen ayetin hangi bağlamda söylendiği esas alındığında, bu şekilde genel bir hükme mesned alınamayacağı ve ayrıca her emrin vücup, her nehyin de hürmet ifade etmediği açıktır. Bu bakış açısının kendisi bir takım yanlış genellemeleri bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim Bigiyef'in kendisi, Kur'an'da insanın hayatta muhtaç olduğu her ilke, âlimin, meselelerin çözümünde gerek duyduğu her prensip vardır. Peygamber de bütün sünnetlerini Kur'an'dan çıkarmıştır (Bigiyef, 2000, s. 110-111; ayrıca bkz. Bigiyef, 2002a, s. 85; Bigiyef, 2002b, s. 89), derken yaptığı genellemenin yanlış olduğunu bir şekilde ortaya koymuştur.

Yine o şöyle diyor: Biz de samimiyetle inanarak diyoruz ki; bize Allah'ın Kitab'ı yeter ve Kur'an bütün ümmet için yeterlidir. Biz ne Kur'an'ı herhangi bir şeyle değiştirmek ne de onun yerine bir şey koymak isteriz. Ancak sünneti kabul etmekle bütün isteğimiz Kur'an'ı bizden daha iyi bilene tabi olmaktır. Kur'an'ı en iyi bilenlerin başında da Resul-i Kerim gelmektedir (Bigiyef, 2000, s. 17).

Ona göre şeriatın iki büyük kaynağı vardır. Kur'an ve Nebevî sünnet. Kur'an'ın beyanına göre Kur'an ile sünnetin kaynağı aynıdır (Bigiyef, 2002b, s. 81). Nebevî sünnet, Şar-i Hakim'in sözleri, işleri, onayları, takrirleridir. Nebevî sünnet, genellikle Kur'an'ın açıklayıcısı olur. Mücmellerini tafsil eder; eğer varsa

müşküllerini açıklar ve tefsir eder; öz ve veciz olan ifadelerini de beyan eder. Nebevî sünnet, sadece Kur'an'ın beyanı olmayıp aynı zamanda hükümler de vazedebilir. Sünnetin bu kısmı Kur'an'ı açıklayan bölüme kıyasla az ise de, kendi başına ele aldığımızda çoktur (Bigiyef, 2002b, s. 24).

Allah Teala Maide 5/104 ayetinde insanları, indirdiği kitaba davet ettiği gibi, Peygamber'e, onun rehberliğine, örnek hayatına ve sünnetine de davet etmiştir. Kur'an, Peygamber'in rehberliğini kitabın rehberliği gibi ilahî bir delil olarak kabul etmiştir (Bigiyef, 2000, s. 24). Bu nedenle Kur'an'ı bize tebliğ eden Peygamber'in söz ve fiillerinden başka hiç kimsenin sözleri ve fiilleri delil olamaz (Bigiyef, 2000, s. 32).

Sünnet, geneli itibariyle Kur'an gibi kesindir. Usul-i fıkıh ve kelam kitaplarında bu konuda yazılanlar şüphe yaratmaktan başka bir şeye yaramazlar. Bu yazılanlarla sünnetin kesinlik ifade etmesine bir halel gelmez (Bigiyef, 2000, s. 92).

Sahabenin sünnetleri, her konuda Peygambere tabi olup onu rehber edindikleri için, merfu, sahih ve sabit sünnetlerdir. Bu sünnetler sahabe ve tabiunun pratikleriyle bize nakledilmiştir. Bunlarda uydurma bir şeyin olması mümkün değildir (Bigiyef, 2000, s. 111).

Kur'an'ın ayetleri ile Şari-i Hakimin nebevî sünneti arasındaki fark sadece senet ve rivayet yönündendi. Ümmetin en ileri gelenleri gayet büyük bir maharetle sünnetin senetlerini tespit ettiler. Hadis imamlarının büyük gayretleriyle şeriatın hükümlerine ve mezheplerin her birine esas kabul edilebilecek hadisler, mevzu hadislerden tamamen arındırıldı. Bir mezhebe göre şerî ve toplumsal meselelerin biri zayıf ve mevzu hadislerle dayandırılırsa, diğer mezhepler ve müçtehitler bunu tespit ederdi. Böylece, şeriata dayanan sabit hüküm ispat edilir, mevzu veya zayıf hadisin ifadesi ise reddedilirdi. Roma kanunlarının, Tevrat, Talmud öğretilerinin etkilerinden tamamen uzak kalıp mevzu ve zayıf rivayetler ve hadislerden de arındırılmış bir şekilde iki asırda İslam şeriatı tedvin edildi (Bigiyef, 2002b, s. 88).

Ne Peygamber'in rehberlik ettiği asıl konularda, ne onun sahih olduğu tesbit edilen sünnetleri arasında, ne de onun hayatını anlatan siretinde uydurma bir tek hadis mevcut değildir. Bütün bunlar her türlü şaibeden arınmış ve tertemiz olarak bize ulaşımlardır. Uydurma hadislerin çoğunluğu haber ve kıssalar hakkındadır (Bigiyef, 2000, s. 113).

Seleften bazılarının bazı konularda Yahudi ve Hıristiyanlara birtakım sorular yönelttiği ve bu sebeple bazı haber ve kıssaların birbirine karıştığı doğrudur. Ancak şeriata taalluk eden hususlarda aynı karışıklığın meydana geldiği söylenemez. Bazı haber ve kıssaların uydurma olduğunun tespit edilmesi, bu tür haberler içinde uydurma olanlarının çokluğu, sahih sünnetin kesin bir delil olduğuna zarar veremez. Zira sünnet, hem dinin hem de hukuk ve toplumsal hayat ile ilgili hükümlerin temel dayanağıdır. Ahkâmın birinci aslıdır. Allah'a hamdolsun elimizde uydurma haberleri eleyecek ölçüler mevcuttur (Bigiyef, 2000, s. 113).

Şayet sünneti inkâr edenler buna, uydurma hadislerin yaygın oluşunu gerekçe olarak gösteriyorlarsa, şunu bilsinler ki, böyle bir gerekçe sünnet inkârcılarını asla mazur kılmaz. Zira hadis imamları ve İslam fakihleri sayesinde hadislerin sahihi sakiminden ayrılmıştır. Hak dinin korunmuşluğu gereği mevzu hadisler, dinden olmayan bir şeyi dinin esas prensipleri arasına katma imkânı bulamamıştır. Bugün mevzu hadislerin hangi hadisler olduğunu biliyoruz. Kim bize herhangi bir İslam mezhebinin üzerine bina edildiği mevzu tek bir hadis gösterebilir. Yahut kim İslam ahlakına kaynaklık eden uydurma bir Peygamber uygulaması gösterebilir? Zahitlerin ve tasavvufçuların amellerin ecir ve faziletlerine dair hadis uydurdıkları doğrudur. Mezhep propagandistlerinin birtakım kimselerin menkıbeleri ve hayat tarzları ile ilgili hadis uydurdıkları da doğrudur. Ancak bütün bunların da dinden olmadığı bir gerçektir (Bigiyef, 2000, s. 16-17).

Bugün Peygamber'in bütün sünnetleri, bütün sireti ve hayatı, rehber edindiği ilkeleri tedvin edilmiştir. İmamların tedvin ettiği her şey sabit olmuş sahih şeylerdir(?). Bunlar edille-i şeriyenin birinci aslıdır. Nasıl ki, Kur'an, nazil olduğu gibi korunmuş ve muhafaza edilmişse, sünnet de, selef imamlarının içtihatlarıyla tedvin edilmiştir. Hadis imamları isnad araştırmaları hakkında yapılması gereken her şeyi yapmışlar, sahih olan sünnetler sahih olmayanlarından ayrılmıştır. Her hadis imamının, hadiste otorite sahibi olan her hafızın bütün bilgileri bize miras olarak intikal etmiştir. Zaten kaleme aldığımız bu kitabın bütün iddiası da Şari'in bütün nassları, Peygamber'in sahih, ahad sünnetleri, meşhur ve mütevatir hadislerin tamamının şer'i, kesin delil olduklarını ortaya koymaktır (Bigiyef, 2000, s. 117, 123).

Mütercimim de dipnotta işaret ettiği gibi sahabe'nin Peygamber'in (s) fiillerini yansıtan davranışları elbette merfu sünnet hükmündedir. Ancak her sahabenin yaptığını merfu sünnet olarak görmek imkânsızdır. Kasten Peygambere herhangi bir sünnet isnad etmemiş olabilirler. Ancak gerek yanlış ve eksik anlamaktan, gerekse başka sebeplerden yukarıdaki ifadeyi kullanmak yanlış bir genelleme olur. Ayrıca mezheplerin hadise yönelik tutumlarının, onun belirttiği gibi olmadığı da malumdur. Öte yandan Bigiyef'in iddiasına karşın (mesela Nur-i Muhammedi ve araçılar edinip onlara dua etme konularında olduğu gibi) mevzu hadislerin dinden olmayan bir şeyi halk nezdinde dinin temel bir prensibi haline getirecek kadar etkili olduğu bilinmektedir. Böylesi konular, gerek bu temel prensiplere yönelik, gerek Peygamber'in (s) rehberlik ettiği başka meselelerde ve gerekse onun hayatı konusunda çok hadis uydurulduğu anlamına gelmektedir. Nitekim müellifin çalışmalarında atıf yaptığı veya değerlendirmede bulunduğu hadislerin (bkz. Bigiyef, 2000, s. 18-19, 31, 36, 40, 69, 77, 124; Bigiyef, 2002a, s. 20, 55, 96, 100; Bigiyef, 2001, s. 20, 23, 38; Bigiyef, 2002b, s. 87-88; Görmez, 2002, s. 100) bile birçoğu ya zayıf ya da aslı tespit edilememiş durumda rivayetlerdir.

Carullah devamla diyor ki: Hadis İmamları isnad ile ilgili her türlü çalışmayı tamamlamışlardır. Haklı olarak bugün bize düşen, hadislerin metinleri üzerinde araştırmalar yapmaktır. Şayet ele aldığımız bir hadis metni akla zıt, nakle muhalif olursa, İslam'ın temel esasları ile de çelişirse biz kesin olarak o hadisin uydurma olduğuna hükmederiz. Haberlerin sahihini sakiminden, uydurmasını sahihinden ayırmak için en sıhhatli ölçü de bu olsa gerektir. Ancak Peygamber'in (s) insanlığa rehberlik ettiği konularda, sünnetlerinde, siretinde, Kur'an'ın beyanı niteliğindeki ifade ve yargılarında böyle bir ihtiyaç yoktur. Zira bu gibi hususlarda akıl ve nakille çelişen, İslam'ın esaslarına ters düşen bir şey olamaz.

Binaenaleyh fakih, Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarını değerlendirirken basiret üzere olmak zorundadır. Zira raviler bazen herhangi bir sebeple rivayetleri birbirine karıştırmış olabilirler. Hz. Peygamber'e sonradan, geç bir dönemde gelip sahabe olduğu halde, en çok hadis rivayet etmekle bilinen Ebu Hureyre'nin bazı rivayetlerinde bu tür problemler mevcuttur. Mesela, Peygamber'in Ramazan ayında orucunu kasıtlı olarak bozan kimseye zihar kefareti hükmettiği rivayet edilmiştir. Hadis sahihtir. Ancak ravi, olayın ayrıntısını bilmemektedir. Zira buradaki zihar kefareti, oruç kasten bozulduğu için değil, orucu bozan kimse hanımına zihar yaptığı için verilmiştir. Yani; Peygamber Seleme b. Sahr el-Beyazi'ye orucunu bozduğu için değil, zihar yaptığı için kefareti ödemesini söylemiştir. Nitekim hadis kaynaklarımızda, zihar yapmadığı halde orucunu bozan kimseye, böyle bir kefareti gerektiğini ifade eden bir hadis mevcut değildir. Aksine kaynaklarımız açıkça, Peygamber'in zihar ile birlikte orucunu bozandan da kefareti kaldırdığını nakletmişlerdir. Hz. Seleme'ye altmış fakire tasaddukta bulunması gerektiğini söylemiş, fakat hanımına herhangi bir şey hükmetmemiştir. Seleme'den zihar kefareti kaldırmasının sebebi, hanımına zulüm ve haksızlık yapmak, çirkin ve yalan söz söylemek amacıyla değil de iyi bir niyetle zihar yaptığı içindir. Dört mezhep kasten orucunu bozan kimsenin kefareti ödemesi gerektiğinde ittifak etseler de tabiun büyüklerinden bir grup buna karşı çıkmıştı. Bana göre bu konu oldukça önemli bir konudur. Haftalarca beni meşgul etti ve gözüme uyku girmedii. Sonunda 1910 yılında bu konuda bir eser (Uzun Günlerde Ruze) kaleme aldım ve hala yazdıklarım konusunda kalbim mutmaindir (Bigiyef, 2000, s. 114-115).

Carullah'a göre Peygamber, Kur'an'ın bütün ayetlerinde övülmüş ve büyük ahlak ile nitelendirilmiştir. Tevbe 9/43, Al-i İmran 3/128 gibi ayetler Allah'tan peygamberine kınama ve azarlama (itab) olarak nazil olmuş ayetler değildir. Bilakis, onun ümmetine olan şefkat ve merhametini anlatmak için nazil olmuştur (Bigiyef, 2000, s. 57). Ona göre Resulullah (s), A. b. Übeyy'in cenaze namazı (Bigiyef, 2000, s. 39-41), A. b. Ümmi Mektum'un ısrarı (Bigiyef, 2000, s. 42) ve Bedir esirleri (Bigiyef, 2000, s. 43-48) gibi konularda asla itab edilmemiştir.

Ancak yazarın bu son bölümde delil olarak kullandığı ayetlerin bir kısmı, gerek dil gerekse Kur'an'da yer aldıkları bağlamda ele alındıklarında, yapılan çıkarımların oldukça uzak teviller olduğu görülecektir. Nitekim ilgili kaynaklarda itab olarak nitelenen daha fazla sayıda örnekler nakledilmiştir.

Peygamberin bütün yetki ve sorumlulukları İslam ümmetine miras kalmıştır. Allah Teala yüce peygamberini kendi katından kemal sıfatlarıyla donatmış, her türlü fazlı ve keremini kendisine bahşetmiştir. Kendisi henüz hayatta iken ümmeti de aynı vasıflara sahip olmuş, aynı boya ile boyanmıştır. Buradaki boya, ani, hızlı değişim ve gelişimdir (Bigiyef, 2000, s. 61-62).

İslam ümmeti her türlü kemal vasıf ve fazilet, bütün hak ve sorumluluklarda kendi peygamberi ile müşterektir. Allah, peygamberine verdiği her türlü fazlı ve nimeti ümmetine de vermiş, Allah'ın arşından kerim peygambere nazil olmuş her şey ümmetine de inmiştir. İslam Ümmeti, Peygamber hayatta iken, sahip olduğu her kemal vasfa sahip olmuş, vefatından sonra da bunlar kendisine miras kalmıştır. Kur'an, Peygamber (s) için zikrettiği her nimet ve fazileti ümmeti için de zikretmiştir (Bigiyef, 2000, s. 62).

Peygamber'e hayatta iken nazil olan her şey kıyamete kadar ümmetine de nazil olmaktadır. Cebrail ve meleklerin her yıl Kadir Gecesi'nde Allah'ın izniyle inmeleri sadece ümmet içindir. Kadir Suresi de İslam ümmetinin nübüvvetin en özel durumu konusunda bile Peygamber ile müşterek olduğunu, bu ümmetin risaletinin, tamamen Peygamber'in risaleti ile bağlantılı olduğunu açıkça ifade eden muhkem bir suredir. Risalet kesilmemiş ve ara verilmemiştir. Kur'an'daki surelerin tertibi konusunda dikkat çekici bir husus, Peygamber'in (s) risaletini bildiren sure (Alak) ile ümmetin risaletini vurgulayan surenin (Kadir) peş peşe gelmesidir (Bigiyef, 2000, s. 70).

Carullah'ın şu tezi çok ilginçtir: surelerin Mushaftaki tertibi, Allah'ın vahyi, Cebrail'in aracılığı ve Peygamberin emriyle olmuştur. Bu tertip konusunda sahabe arasında hiçbir ihtilaf yoktur (Bigiyef, 2000, s. 108). Oysa elimizde değişik sahabelere nispet edilen çeşitli Mushaf tertipleri ve yığınla ihtilaf bilgisi mevcuttur.

İslam Ümmeti tıpkı Peygamber gibi, İslam'ı almada, korumada ve tebliğde masumdur. Bugün ümmetin tamamının unuttuğu yahut gaflet gösterdiği dinin bir tek kuralı mevcut değildir (Bigiyef, 2000, s. 80, 111). Risaleti tebliğ konusunda Peygamber'in halifesi, ümmetin kendisidir (Bigiyef, 2000, s. 102).

Bakara 2/30, Sad 38/26 bu ayetlere göre halifelik şerefi hem hükmetme vazifesini hem de hükmetme gücünü içermektedir. Buradaki hüküm; kaza, teşri ve ifta manalarına gelir. Hilafet niyabet demek olduğuna göre, halife aslın vekili olup aslın bütün vazifeleri ve bütün hakları halifenin iktidarına elbette dâhildir. Bu ayetteki halifelik elbette yasama vazifelerindeki halifeliği de ifade eder. Sadece icihad etme şerefi değil, belki her hususta teşri yetkisi de İslam ümmetinde elbette bakidir ve sonsuza kadar baki kalacaktır (Bigiyef, 2002b, s. 22).

Bu ifadeleriyle Bigiyef, mahiyeti, muhtevası, hak ve sorumlulukları ile birlikte peygamberlik makamının ümmete miras kaldığı, nübüvvetin fonksiyonlarının ümmetin şahs-ı manevisi ile devam ettiğini ileri sürmektedir. O, Peygamberin (s) şahsına ve ümmetin tamamına hitap eden kırk küsur ayetle bu iddiasını temellendirmeye çalışmış ancak bunun nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceğini müphem bırakmıştır. Dolayısıyla bu iddiası olumlu bazı düşünceleri çağrıştıran bir teori olarak kalmıştır.

Öte yandan sünnet de iki çeşittir. Birincisi nebevî sünnettir. Bu sünnet Kur'an'ın delaleti ve Şari-i Hakîm'in söz ve ameliyle sabittir. İkincisi sünnet-i vaz'iyedir: İlim ehlinin bilgisi ve hayat tecrübesiyle vazedilmiştir. Bu sünnet evvelki sünnet gibi yüce şeriatın büyük bir rüknüdür. Şari-i Hakîm sünnet-i hasene vaz'etmeyi meşru kabul ederek o sünnetle amel edecek insanlara ecirler vaat etmiş; ilim ehlini, cemiyetin maslahatlarına hizmet edebilecek kanunları, nizamları vazetmek vazifelerine yönlendirmiştir (Bigiyef, 2002b, s. 20-21).

Eski ümmetlerin dinî literatürlerinde 'baba' (Araf 7/28) kelimesi muallim ve peygamberler için kullanılmıştır. Bu sebeple "Allah da bize bunu emretti" demişlerdir. Kur'an batıl sünnetleri reddettiği için, "Allah kötülüğü emretmez" diyerek onların bu düşüncelerini reddetmiştir. Aynı ayette doğru (salih) sünnetleri kabul söz konusudur. İslam, toplumsal bir fesada ve batıl bir inanişaya yol açmadıkça, her ümmeti kendi kadim örf ve adetleri ve millî sünnetleri (süneni'l-kavmiyye) üzerinde serbest bırakmıştır (Bigiyef, 2000, s. 25).

Farklı yerlerin farklı maslahatları, farklı ümmetlerin farklı örf ve adetleri vardır. Örf ve adetlerin, yaşam tarzlarının farklı olması bir genişlik ve rahmettir (Bigiyef, 2000, s. 32).

Sonra düşünen herkesin şu hususa dikkat etmesi gerekir; Allah Teala bu gibi ayetlerde eski kavimlerin kadim sünnetlerine uymayı tamamen reddetmiyor. Burada reddedilen, batıl sünnetlere boyun eğilmesidir. Zira deniyor ki, 'Ataları bir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor olsalar da mı?' demek ki, ataları ilim ve hidayet üzere olsalar Kur'an, onların 'Babalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter' ifadelerine karşı çıkmayacaktır. Allah'ın 'Babaları bir şey bilmiyor ve hidayet üzere değilse de mi?' ifadesi salih olan her sünnetin doğru olduğuna dair açık bir delildir (Bigiyef, 2000, s. 24).

Zuhruf 43/23-24. Bu ayetlere göre Kur'an bütün kavimleri kendi kadim sünnetlerine uyma ve onları rehber edinme konusunda serbest bırakmamış ve onları eski atalarının sünnetlerinden daha doğru olan Peygamberin sünnetlerine davet etmiştir. Ayrıca daha doğru sünnetler ortaya çıktıktan sonra hala eski ataların sünnetlerine uymakla ısrar etmenin toplumsal bir dalalet olduğunu da açıklamıştır. Özetle Kur'an bütün insanları hidayete davet etmiş ancak doğru olan eski hidayetleri de reddetmemiştir (Bigiyef, 2000, s. 24-25).

SONUÇ

Bigiyef, sünnetin Kur'an'ı öncelediği düşüncesini özetle bu şekilde izah etmektedir. Ne var ki bu özetten de anlaşılacağı üzere her türlü davranışı dinileştirmeyi gaye edinen aşırı nassçı anlayış, mensuplarını gerekli gördükleri basit sebeplerle naklî bir delil vazetmeye sevk etmiştir. Zira bu anlayışa göre dinî nasslar, hayatın en ince teferruatını kuşatmıştır. Hal böyle olunca da hakkında nass bulunmayan konularda hadis uydurma ihtiyacı doğmuştur. İşte belirtilen bu aşırılığa karşı bu kez başka aşırılıklar söz konusu olmuştur.

Yaklaşık iki asır önce, Hind alt kıtasında sonra da Mısır'da seslendirilen Kur'an İslam'ı tabiri veya kendilerine el-Kur'aniyyun (ehl-i Kur'an) diyen gruplar ortaya çıkmıştır. Bunlar, Kur'an'ı rehber bir kitap olmaktan çok her tür bilgi ve eylem konusunda ayetleri arasında her şeyi hazır bulabilecekleri bir kitap olarak görürler. Kendilerine belirtilen adı veren bu kimseler, pek çok konuda farklı görüşlere sahip olsalar da tarihte ilk defa Kur'an'la yetinmek ve sünnetin hiç bir şekilde dinde hüccet olmadığı fikrini seslendiren bir çevredir.

Şüphesiz Sünneti devre dışı kılan bir Kur'an İslam'ı anlayışı doğru olamaz. Nitekim Musa Carullah Bigiyef'e göre de bu böyledir. Ne var ki Bigiyef, her ifrat-tefrit döngüsünde olduğu gibi günümüz Türkçesiyle "Mealçiler" denilen bu çevreye karşı eleştirilerini serdederken bu kez sünnetin Kur'an'ı öncelediğini iddia ederek kendisi de aynı konuda ters yönde bir aşırılık sergilemiştir. Elbette onun "ehl-i Kur'an"a reddiye olarak yazdığı ilgili eserlerinde buna dair çeşitli temellendirme yöntem ve örneklemeleri söz konusudur. Ancak aşırılıklara karşı dururken bu defa başka bir açıdan hataya düşmemek gerektiği de açıktır. İşte Carullah'ın da, el-Kur'aniyyun'a red sadedinde yazdığı eserlerinde içine düştüğü, böylesi bir hatadır.

KAYNAKÇA

- Akman, M. (2007). *Musa Carullah Bigiyef'i Okumaya Giriş*, İstanbul: Çıra Yayınları.
- Akman, M. (2011). *Hadis - Sünnet İlişkisi ve Toplumun Algısı*, İstanbul: Çıra Yayınları.
- Akman, M. (2017). *İbn-i Arabi Kelami Tartışmalar Sorular Şüpheler*, İstanbul: Ekin Yayınları.
- Akman, M. (2005). "Musa Carullah Bigiyef'in Sünnet Konusundaki Görüşleri", *Haksöz Dergisi*, Sayı: (Aralık) (177): 85-92.
- Bigiyef, M. C. (1996). *Rahmet-i İlâhîye Bürhanları* (İlâhî Adalet kitabının içinde), Sadeleştiren: Ö.H. Özalp, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bigiyef, M. C. (2000). *Kur'an-Sünnet İlişkisine Farklı Bir Yaklaşım- Kitabı's-Sünne*, Çev. Mehmet Görmez, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Bigiyef, M. C. (2001). *Büyük Mevzularda Ufak Fikirler*, Yayına Haz. M. Bilgiz, Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- Bigiyef, M. C. (2002a). *Kur'an-ı Kerim Ayet-i Kerimelerinin Nurları Huzurunda- Hatun*, Yayına Haz. M. Görmez, 3. baskı, Ankara: Kitabiyat Yayınları.

- Bigiyef, M. C. (2002b). *İslam şeriatının Esasları -Değişkenler ve Sabiteler-*, Yayına Haz. H. Görmez, Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- Görmez, M. (2000), *Musa Carullah Bigiyev, Türkiye Gazetesi ve Kulağı Bükülen Kalemın Onuru*, İslâmiyât, cilt: III, sayı: (1): 205-212.
- Görmez, M. (2002). "Musa Carullah'ın Sünnet Anlayışı", *Ölümünün 50. Yıldönümünde Musa Carullah Bigiyef (1875-1949)*, (I. Uluslararası Musa Carullah Bigiyef Sempozyumu 6-7 Kasım 1999), (97-100) Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kalın, İ. (2001). "Izutsu, Toshihiko", *DİA*, (23: 552-553) İstanbul: TDV Yayınları.
- Kanlıdere, A. (2006). "Müsâ Carullah", *DİA*. (31: 214-216), İstanbul: TDV Yayınları.
- Zeydan, A. (1985). *İslâm Hukukuna Giriş*, trc. Ali Şafak, İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Din Öğretiminde Vizyon Ve Misyon Vision And Mission In Religious Education

Dr. Mustafa AKMAN^{1*}

Pages: 244-255

Doi: 10.21733/ibad.583888

ABSTRACT

The importance of religious education given in Imam Hatip High Schools and Theology Faculties in general in formal education institutions in particular cannot be denied. Because the cultural heritage coming from tradition is presented to the society in these institutions with modern methods. In a sense, it is a great process of change and transformation, through the efforts to create a healthy society, through young people, to provide the basic dynamics for the future.

¹ Kırklareli University, TURKEY,
makman64@gmail.com.

Keywords: Din Öğretimi, Vizyon, Misyon.

* Corresponding author

GİRİŞ

Genelde örgün eğitim kurumlarında özelde ise İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri'nde verilen din eğitim-öğretiminin önemi yadsınamaz. Zira gelenekten gelen kültürel miras, modern usullerle bu kurumlarda topluma sunulmaktadır. Bu bir anlamda, sağlıklı bir toplum oluşturma çabası çerçevesinde gençler üzerinden, geleceğe dönük temel dinamikleri sağlamaya çalışmak ve bu ise büyük bir değişim ve dönüşüm süreci demektir.

Bu itibarla 'din öğretimi'nde vizyon ve misyonun önemi büyüktür. Çünkü bu eğitimi veren kurumların yetiştirdiği gençler, toplumun en azından zihin değerlerinin inşa ve bekasını sağlayacak kadrolar olacağından bunların sağlıklı bir perspektif ve nitelikli bir donanımla mücehhez kılınmaları gerekmektedir.

Bizce din eğitim-öğretimi veren Kur'an Kursları, Medreseler, İmam Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri ve bu amaçla kurulan diğer kurumlarda vizyon; öğrencileri din, bilim, sanat ve kültür alanlarında yetkin, kişisel ve düşünsel farklılıkları doğal bir zenginlik kabul edip bunlardan yararlanmayı hedefleyen; kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen, yeryüzünü imar eden ve ahlâkî olgunluğa sahip fertler olarak yetiştirmek olmalıdır. Özetle buralar, İslam inanç ve kültür kaynaklarından hareketle, insan hakları zemininde çağın gereklerini dikkate alan, modern eğitimin verildiği kurumlar olmalıdır. Bu kurumların öğrenciye yükleyeceği misyonun tanımı ise şöyle olsa gerektir: Din eğitimi almış kişiler, referans çerçevesini, Peygamber örneğiyle şekillenen Kur'an algısının belirlediği; adalet ve özgürlüğü önemseyen, insan haklarına saygılı, başkalarını ötekileştirmeden anlamaya çalışan, bu ruh ve şura sahip nesil demek olmalıdır. Çünkü din öğretimi yapan kurumlar, gelenekten modernliğe geçişteki değişim hattında söz konusu taşımayı yapmanın yanında, dinî bilgiyi üretme merkezleri işlevini de görmektedir. Bu itibarla aynı zamanda gençleri hayata hazırlayan ve topluma yön veren kurumlar özelliğini de taşımaktadırlar.

DİN ÖĞRETİMİ

Buna göre din eğitim öğretimi alan gençleri, bu kurumlardaki eğitim sürecinde ufuk ve muhakeme yeteneği ile donatmak esas olmalıdır. Şüphesiz ki kazandırılacak bu ufuk ve muhakemenin referansının Kur'an olması gerekir. Çünkü temel kaynak Kur'an'dır. Elbette ki Kur'an'ı anlama ve yaşamada temel dayanak ise Resulullah'ın güzel örneği yani sünneti olacaktır. Bildiğimiz gibi Ayşe annemiz O'nun sünnetini (ahlakını) Kur'an diye nitelemişti. Zaten Elçi'nin (s) örneğinde Kur'an'ı merkeze alan bir ufukla faaliyet icra edilen ortamlarda daha farklı bir oluşum ve gidişat beklemek de doğru olmasa gerektir.

Öte yandan gençler için; organizeli olmak, ortak akıl çerçevesinde faaliyetler sergilemek başka bir ifadeyle bir çevre/grup içerisinde olmak anlamında "cemaat"ın faydaları izahtan varestedir. Nitekim böylesi ortamlar onların, yaşadığımız dünyaya hâkim seküler anlayışa sürüklenmelerine ve olumsuz rol modeller edinmelerine de mani olmaktadır. Mamafih cemaatler, uygulamada genellikle "kapalı devre" faaliyet tarzı sürdürmeleri ve müdaviplerini kısa sürede "yalnızca ben ve benimki" diyecek hale getirerek cemaatçiliğe sürüklemeleri ve acı bir örneğini 15 Temmuz 2016'da gördüğümüz körlüğe/taassuba sevk etmeleri nedeniyle aynı zamanda zararlı mekan ve beraberliklere de dönüşebilmektedirler.

Böylesi durumlara mahal vermemek adına bilinçli bir gençlik ve sağlıklı bir toplum oluşturmak için bahsi geçen kurumları en uygun şekilde organize etmek icap etmektedir. Herhangi bir çevre ve algı biçiminin güdümünde olmaması gereken bu kurumlar, gençliği ve hatta bütün bir kitleyi, geniş ufuk sahibi kılmak ve muhakeme yetisi kazandırmak için ideal merkezler gibi durmaktadırlar. Buralarda oluşturulacak nitelikli müfredat ve programlarla özellikle eğitim çağındaki gençlik, donanım ve olgunluğunu arttırarak hayata atılacak ve topluma verimli nefesler olarak katılmış olacaktır.

Elbette bunlara uyumlu biçimde uygulama alanları olarak camiler de eklenebilir. Böylece camilerin, aynı zamanda Kur'an kültürünün öğrenildiği/ öğretildiği mekânlar haline dönüşecek olmaları önemli bir gelişme olacaktır. Böylelikle camilerimiz de süregelen atıl hallerinden yani bir nevi sadece namaz kılma mekânları olmaktan kurtulup sağlıklı din eğitiminin faaliyetleri için nitelikli mekânlara dönüşmüş olacaktır. İşte o zaman gençliğin; fikri durgunluğa ve akıl tutulmasına yol açan taassuba sürüklenmelerine neden olan yerlerin tekeline kurtarılması mümkün olabilecektir. Zaten gençliğin soran ve sorgulayan bir zihin yapısına sahip olması gerektiği prensibi de bunu gerektirmektedir.

Ne var ki bazen, tevarüs edilen (tarihsel) anlayışları kutsayan kimi çevreler, sahip oldukları dayanaktan yoksun geleneksel dinî tasavvurlarını sayısal ve siyasal baskıyla bu kurumların programlarına nüfuz ettirebilmekte ve söz konusu eğitim yuvalarının vizyonlarını belirleyebilmektedirler. Oysaki isminden de anlaşılacağı üzere “gelen-ek” bünyesinde ilaveler barındıran bir yekündür. Dolayısıyla gelenekten gelen kültürel mirası, harmanlayıp temellendirerek modern usullerle topluma sunmak icap etmektedir. Zira din öğretimi veren kurumlar, her şeyden önce toplumun farklı kesimlerinden ve hatta çeşitli cemaatlere mensup ailelerden gençlerin gittiği merkezleridir.

Başka bir ifadeyle söz konusu öğretim kurumlarının müfredatları (ders çeşit ve içerikleri) bazen toplumun belli bir düşünce biçimine sahip kesiminin anlayışıyla paralellik gösterebilmekte ve dolayısıyla ideolojik bir mahiyet arz edebilmektedir. Vakıa bu durum, din eğitimine tahsisi edilmemiş diğer öğretim kurumlarında verilen din içerikli derslerde de kendisini gösterebilmektedir. Mevcudu koruma refleksiyle ortaya konan bu tutum ise, özünde makuliyeti barındıran kimi çabaların heba olmasına neden olmaktadır.

Şüphesiz ki özellikle ilahiyat fakültelerinde verilen dinî eğitimin seviye ve çeşitliliğinin artırılması gerekmektedir. Hatta bu eğitimin uzmanlarca belirlenecek içerik ve seviyede bütün fakültele teşmilinde de fayda vardır. Çünkü toplumun, eğitim sürecini tamamlayan diğer gençlerinin de sağlıklı bir algı ve anlayışa ihtiyacı vardır. Nitekim ‘gezi darbesi’ teşebbüsü ve orada boy gösteren gençlik, bunun ivedilikle gerekliliğini göstermiştir. Dolayısıyla konun ehemmiyeti idrak edilerek hal vaziyetin ıslahı için gerekli tedbirlerin alınması icap etmektedir. Bu bağlamda din eğitimi veren İHL ve fakültelerin ve öğrenci sayısındaki artış bir takım sorunlara sebebiyet veriyor olsa keza kimilerince bu çaba istihdam odaklı eğitim programı gibi algılsa da söz konusu okulların sayısını arttırmak yanlış bir politika olmasa gerektir. Aksine bu problematik durum yetkilileri, değişik isimler altında farklı program ve çözüm arayışlarına ve kalite standartlarının yükseltilmesine yönelik çabalara zorlamalıdır.

Bu anlamda son yıllarda -özellerin yanı sıra- hemen bütün devlet üniversitelerinde II. öğretimleriyle beraber açılan ilahiyat vb. fakültele düşük puanlarla girebilen öğrencilerin varlığı dikkate alındığında bu okullarda total kalite ve randımanın düştüğü göz ardı edilmemelidir. Ancak yine de teknik sayılabilecek bu tür sorunların zamanla hallinin mümkün olduğu açıktır. Zira çözümlenmesi mümkün bu tür sorunların ortadan kalkmasıyla söz konusu din eğitim merkezlerine ilgi alaka yükselecek ve başarı düzeyi yüksek gençler daha çok rağbet etmeye başlayacaktır. Filvaki bu kalitenin yükselmesi, diğer öğretim kurumlarına/ bölümlerine de etki edecektir. Dolayısıyla İmam Hatip ve paydaşları, işlevini tamamlamış ve dahi işi bitmiş değil aksine bahsedilen tarzda yeni bir misyon ve vizyonla yoluna güçlenerek devam eden kurumlar olmalıdır.

Öte yandan sosyal yapımıza hakim dinî anlayışın ve bunu yaşatan dinî çevrelerin büyük bir kısmının Kur’an kültürüyle donanımlı olmadıkları izahtan varestedir. Nitekim bu durum, karşılıklı bir iz düşümü halinde Kur’an kurslarında ve orta öğretimde özellikle de İmam Hatip Liselerinde kendisini daha çok göstermektedir. Söz gelimi bu kurumlarda ve ilaveten ilahiyat ve muadili fakültelerde felsefe öğretimi üzerinden yürütülen eğitim programı tartışmaları, bu durumun ciddi bir örneği gibi durmaktadır. Burada meselenin, tevarüs edileni, bir diğer ifadeyle statükoyu koruma ve ona, neticesi kestirilemeyen enstrümanlarla müdahalenin önüne geçme çabası olduğu anlaşılmalıdır. Mevcuda dokundurtmama refleksiyle ortaya konan bu tavra karşı gösterilen kimi tepkiler ise özünde makuliyeti barındıran tekliflerin heba olmasına neden olmaktadır.

Buna göre din öğretimi bağlamında, özelde Türkiye ve genelde ise diğer Müslüman toplumların tarihi tecrübelerini, hazır durumlarını ve gelecekleri ile dünyadaki genel gidişatı da hesaba katan bir durum değerlendirmesi yapmak ve bunun ötesine geçen fikri açılımlar aramak esas olmalıdır. Nitekim konuya dair muhtelif tartışmalardan da ancak bu durumda verimli bir netice alınabilmesi mümkün olacaktır. Bu kurumlar bütün düşüncelerin, yaklaşımların, farklılıkların vs. kendilerini rahatlıkla ifade edebildiği ciddi birer platform olması sağlanmalıdır. İşte eğer akli ve vicdanı hür “dindar bir gençlik” yetiştirmek isteniyorsa, bu, ancak böyle bir gençlik olmalıdır.

İMAM HATİP NESLİ VE İHL ŞUUR VE DAYANIŞMASI

Bu bağlamda 17 Temmuz 2012 tarihinde vansiyaseti.com’daki köşemde dönemin güncel tartışmaları dolayımında “İmam Hatip Nesli ve İHL Şuur ve Dayanışması” başlığı altında yaptığım değerlendirmeleri (bkz. Akman, 2012a), konuyu tamamlayıcı mahiyeti dolayısıyla aynen buraya aktarmakta sakınca olmasa gerektir.

Bu konuda uzun zamandır yazmayı düşünüyordum. Ancak bu, -Kelam bilim dalında yapmakta olduğum- doktora tez çalışması gibi çeşitli meşgale ve yoğunluk içerisinde bir türlü olanaklı olamamıştı. Ne var ki konuya dair Mümtaz'er Türköne ile Hayrettin Karaman'ın polemiklerini ve Özlem Albayrak vs. zevatın konuya dair yazılarını görünce bunu daha da geciktirmenin uygun olmayacağına kanaat ettim.

Albayrak'ın Türkiye İmam Hatipliler Vakfı (TİMAV)'nın toplumdaki İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatiplilerle ilgili algıyı ölçmek amacıyla yaptırdığı araştırma bağlamındaki tespitine göre toplum; İmam Hatiplinin teröre bulaşmayacağına, devlete-milliete ve Cumhuriyet'e bağlı bireyler olarak yetiştiğine, insan haklarına ve kendinden farklı hayat tarzına sahip olanlara karşı saygılı olduğuna inanmaktadır. Bu araştırma, İmam Hatipler ve İmam Hatipliler hakkında, İmam Hatipli olmayanların görüşlerini yansıttığı için toplumun her kesiminin İmam Hatipler hakkında olumlu düşündüğünü de ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan bu kitlenin kahir ekseriyetine göre İHL öğrencileri/mezunları millî manevî değerlere sahip, gelenek göreneklere bağlı, devlet malına zarar vermeyen vatanseverlerdir. Albayrak'ın ifadesiyle (İHL'ler,) veliler tarafından üniversiteyi kazanamayacağı kesin olan 'haylaz, haşarı' çocukların, 'en azından dinini-diyanetini bilsin, biraz edep, terbiye öğrensin' niyetiyle gönderildiği, (buralarda) görev yapan öğretmenlerin de büyük ihtimal aynı düşünceyi paylaşarak 'tahsil'den ziyade 'talim-terbiye'yi öncelendiği eğitim kurumlarıdır. Ona göre darbecilerin planları arasında büyük ihtimalle bu yoktu, ama uygulama gençleri, üniversiteden edip, "edep-erkân-terbiye-ahlak" sonucunu verdi.

Mümtaz'er Türköne ise İmam-Hatipleri yaşatmak ve büyütme mi? Yoksa toplumun din eğitimi ihtiyacını örgün eğitim sistemi içinde bütünüyle karşılamak mı? sorusuyla başladığı yazısında, İmam Hatipleri merkeze almak, devletin din eğitimi üzerindeki tekeli olduğu gibi kabul edip sürdürmek anlamına geliyor. Benim çocuğumun alacağı din eğitiminin içeriğini, süresini ve yöntemini neden sadece devlet belirliyor? diye sormaktadır. Türköne devamla, devletin elindeki aracı, yani İmam Hatipleri kullanarak bu tekelin gücünü arttırması din eğitimi sorununu çözüyor mu, yoksa büyütüyor mu? Dün, vatandaşın dinini ve din eğitimi ihtiyacını, vesayet gerekçesine dönüştüren bir zorba azınlık devleti yönetiyordu. İmam Hatiplere sahip çıkmak, bu halkın dinine diyanetine sahip çıkması ve doğrudan zorbalara direnmesi demektir. İmam Hatipler aynı zamanda bu zorbalığa karşı muhalefet bilincinin şekillendiği ve kimliğe/kişiliğe dönüştüğü yerler oldu. Peki ya bugün? Dünle bugün arasındaki fark burada yatıyor. Dünün muhalif eğitim kurumlarını bugün devleti ayakta tutan sütunlardan birine mi dönüştüreceğiz? Bugün İmam Hatiplere hangi misyonu yükleyeceksiniz? Şu halde İmam Hatipleri değil, din eğitimi yeniden yapılandırılmı, demektir.

Albayrak'ın toplumun kanaati olarak aktardığı; 'İmam Hatiplinin teröre bulaşmayacağına, devlete-milliete ve Cumhuriyet'e (aslında bunu yerleşik üniter ve seküler laik düzen/ statüko ve onun öğretileri diye okumak gerek) bağlı bireyler olarak yetiştiği' yönündeki tespiti, realiteyi resmeden, yerinde ve doğru bir okumadır. Zira -ne yazık ki- İHL'ler bugüne dek kuruluş amacına münasip olarak belirtilen zihin yapısına sahip milliyetçi ve bunu dindarlık sanan nesiller yetiştirdi. Üzücüdür ki bu durum fiilen devam da etmektedir. Hatta bu daha çok, adı geçen araştırmada belirtilen 'kendinden farklı hayat tarzına sahip olanlara karşı saygılı olduğu' yönündeki tespite çelişik olarak yer bulmuştur. Nitekim Özlem Hanım'ın 'olumlu' olarak kodladığı, İmam Hatipli olmayan bu kitlenin, İHL öğrenci ve mezunlarının, millî manevî değerlere sahip, gelenek göreneklere bağlı, devlet malına zarar vermeyen, vatansever insanlar oldukları şeklindeki tespiti de bunu te'vid etmektedir.

Albayrak ilaveten: İHL'lerin, üniversiteyi kazanamayacağı kesin olan 'haylaz, haşarı' çocukların, 'en azından dinini-diyanetini bilsin, biraz edep, terbiye öğrensin' niyetiyle gönderildiği, buralardaki öğretmenlerin de büyük ihtimalle aynı doğrultuda 'tahsil'den çok 'talim-terbiye'yi öncelendiği eğitim kurumları oldukları tarzında bir iddia ve kehanette de bulunmaktadır ki bunu doğrulamak pek olanaklı gözükmemektedir. Çünkü bu okullara 'haylaz ve haşarı' olanların yanı sıra efendi ve ağırbaşlı öğrenci gönderen aileler de hatta daha fazlasıyla vardır. Veliler, bu çocuklarını 'dinini-diyanetini bilsin, biraz edep, terbiye öğrensin' amacının yanında kaliteli bir öğretim de görsün ve -büyük bir istekle- üniversiteye de gidebilsin diye gönder(mekte)di(r)ler. Bu arada, ilköğretim müfredat ve yönetmeliklerinin yozlaştırıcı etkisi gibi sebeplerle çalıştırmaya muktedir olamadıkları çocuklarını buradaki, artık yanlış doğru bir mefkûre sahibi öğretmenler çalıştırıp yetiştirsinler diye gönderenlerin büyük yekûnunu da görmek lazımdır. Üstelik başörtüsünden dolayı gelen/gönderilen 'uysal' gençleri de unutmamak gerektir. Sonra buralarda çalışan öğretmenlerin Sayın Özlem Hanım'ın yaptığı kehanette belirttiği tarzda davrandıkları hiç de doğru değildir. Onlar 'terbiye (eğitim)'nin yanında 'ta'lim/tahsil

(öğretim)’i de hep önemsemişlerdir. İstemişlerdir ki ‘terbiyeleri’nden geçmiş öğrencileri, yüksek eğitimlerini de tamamlayarak ‘bir yerlere’ gelsinler, ‘vatana millete yararlı’ olsunlar.

İşte zaten sorun da tam olarak burada başlamaktadır. Zira buralarda, görev yapan hemen hemen bütün Meslek Dersi Öğretmenleri ve çoğunlukla çeşitli cemaatlere mensup kimi kültür dersi hocalarının marifetiyle öğrenciler, ‘millî manevî’ denilen ve sonuçta şoven duygu ve düşüncelere(!) dönüşmüş milliyetçi mukaddesatçı değerlere sahip -artık ne demekse ve nereden icap ediyorsa- vatansever nesiller olarak yetiştirilmektedir. Çünkü bahsi geçen eğitimciler de okudukları ilahiyat fakülteleri ve mensubu oldukları -çoğu karanlık odaklarla ilişkili ve öylesi mihraklarca yönlendirmeli- cemaatlerde aynı ve hatta daha katı bir zihin eğitime tabi tutulmuşlardır. Onlar buralarda aldıkları, millîlik boyutu maneviyatını gölgelemiş -ve hatta kimi yönleriyle karartmış- dolayısıyla ‘Türk Tipi Dindarlık Programı’ haline gelmiş formatı aynen İmam Hatip Nesli’ne atmaktadırlar. Bu eğitimciler eliyle biçimleme mekânları haline gelen İHL’lerde yetişen bu nesiller de buralarda aldıkları bu ‘bilinç’le bilahare aldıkları İmam Hatiplik ve vaziflik ‘memuriyet’leriyle toplumun dinî hayatına yön ve şekil vermeye başlamaktadırlar.

Böylece İslam’ın, hinterlandında yaşayan bütün halkların adalet zemininde eşitliğini gerektiren, bütün insanî haklarda aynılığını icap ettiren ve bunu bir hassasiyet ve vebal noktası olarak tescil eden tevhidî ilkelerinin yaşamsal alandan tardı söz konusu olmaktadır. Bu tevhidî ilkelerin, tasavvuf felsefesinin bütün gayrı İslamî renkleriyle boyanarak zemin kaymasına uğratılmış olması da cabası. Esasen bu ikincisinin, birinci pozisyonun arka bahçesi olduğu da ayrı bir realitedir. Geçen uzun sürede çoğalan böylesi bir anlayışa sahip İmam Hatip Nesli arasında zamanla oluşan ‘İHL şuur ve dayanışması’ ise bütün bu vaziyetin kemikleşmesini sağlamıştır. O kadar ki sırf bu durumun tespitini amaçlayan açıklama çabaları bile ihanet ve sapıklıkla eş değer kabul edilir olmuştur.

Bu itibarla Türköne’nin dediği gibi dünün, vatandaşın din eğitimi ihtiyacını vesayet gerekçesine dönüştüren zorba azınlığa karşı direnç göstergesi işlevini gören İmam Hatiplere sahip çıkmak, sayısının artmasını arzulamak doğrudan zorbalara direnmek anlamındaydı. Çünkü İmam Hatipler aynı zamanda bu zorbalığa karşı muhalefet bilincinin şekillendiği ve kimliğe/ kişiliğe dönüştüğü yerler halinde idi. Her ne kadar buralarda, cumhuriyetin ilanını müteakip dinî algı ve yaşam bağlamında artan halk devlet zıtlaşmasında halkın ‘Kaynak (vahiy kültürü)’a yabancılaşarak ‘Töreleşmiş Din’e mahkûm kalması dolayısıyla resmî dayatmanın dışında önünde duran Osmanlı dinî anlayışın (Arpaguş, 2006) kopyası durumundaki hemen her söyleme ram olması sonucu şekillenen dindarlık tipi egemen i(diy)se de. Ki bütün bunlar da sonuçta yine resmî dinin milliyetçi ve vatansever renkleriyle boyanmış durumda(y)dı(r).

Şu kadar var ki bugün hal vaziyet düne nazaran biraz daha farklı bir zaviyede ise de yine -kanımızca- bugün de İmam Hatipleri yaşatmak ve büyümek önemini korumaya devam etmektedir. Şüphesiz buraları mevcut haliyle merkeze almak, devletin din eğitimi üzerindeki tekeli kabul etmek ve bu vesileyle ‘statüko’nun buraları geleceğinin payandası olarak kullanacağı tezi doğrudur. Sırf bu nedenle de olsa toplumun -içeriği, süresi ve yöntemiyle- din eğitimi ihtiyacını gidermek örgün eğitim sisteminin dışında da mümkün olabilmelidir. İlâveten dünün statükoya muhalif pozisyona geçmiş bu eğitim kurumlarının bugün yeniden, onu ayakta tutan sütunlara dönüştürülmesine de meydan verilmemelidir.

Bu itibarla sadece İmam Hatipleri değil, aynı zamanda buralarda verilen din eğitimini de topyekûn yeniden yapılandırmak ve içeriğini sil baştan bir daha revize etmek icap etmektedir. Bir kere buraların, vatan-millet ve millî-manevî ekseninden kurtarılarak özellikle milliyetçilikten dolayısıyla ‘öteki’ni hor gören, ‘beriki’ne hayatı dar eden anlayıştan arındırılması, ivedi bir gerekliliktir. Mesela hep merak ederim; İmam Hatiplerde -hem de meslek dersleri arasında- neden ‘İnsan Hakları’ veya İslam Hukuku’nun gerek mensupları gerekse mensubu olmayanlara ait haklarını ve bunun tarihimizdeki olumlu/olumsuz örneklerini içeren bir ders olmaz? Keza bu okullarda neden sanata dair önemi hissedilecek tarzda dersler konmaz ve sanatsal faaliyetlere neden mesafeli olunur.

Bu arada Türköne’nin yazılarına yönelik Hayrettin Karaman, Cemal Nar, İhsan Toy, İbrahim Solmaz gibi zevat tarafından çeşitli hamasi reddiyelerin yayınlandığı görülmektedir. Türköne, İmam-Hatip okulları misyonunu tamamladı mı? başlıklı bir başka yazısında da zaman sürecinde mezunlarına bir kimlik, kişilik hatta dünya görüşü kazandıran İmam-Hatiplerin artık misyonunu tamamladığını ve bu okullar üzerine inşa edilecek din eğitiminin ve doğrudan genel eğitimin gelecekte büyük sorunlara yol açacağını düşünüyorum. Uzun askerî vesayet dönemlerinde İmam-Hatipler, yıllar boyu halk ile devletin neredeyse yegâne uzlaşma alanı olarak işlev gördü. Yine bu okullar sayesinde başka türlü tahsil imkânı

bulamayacak gençler, toplumun üst katlarına tırmanma imkânı buldu. Ne var ki artık İmam-Hatip modelinin eğitim sistemi içindeki çapı, din eğitimi sorununu çözememektedir; tersine sürekli bir siyasî kavga konusu olarak gündemde kalmaktadır. Hâlbuki İmam-Hatiplerin karşıladığı ihtiyacın artık devletin dışına çıkartılması, yani sivil topluma emanet edilmesi gerekmektedir. Zira bugün bu okullara duyulan ihtiyacı karşılayacak alternatifler bulunmaktadır. Çünkü toplum, her ara dönemde mağdur edilen bu okullara alternatif eğitim kurumları oluşturdu. Devletin himayesine girmeden gelecek nesilleri yetiştirecek sağlam kurumlar ortaya çıktı. Özetle söylenecek söz: İmam-Hatipler tarihî misyonunu tamamlamıştır artık.

Türköne, 'İmam-Hatipler için bir gelecek inşa etmek' başlıklı yazısında ise bu okullar üzerinden dile getirilen din eğitimi talebi, halkın siyasî sisteme müdahalesinin, dolayısıyla demokratikleşmenin itici güçlerinden biri oldu. Hâlbuki İmam-Hatip ruhunun diri bir şekilde yaşadığı İmam Hatipli bir gelecek vizyonunu/ misyonunu kimse tarif edemiyor. Devamla din eğitiminde devlet tekeli devam etmeli mi? sorusunu yenileyen Türköne bu millet dinini öğrenmek ve öğretmek konusunda acz içinde değil. Dindar nesli devlet yetiştirecekse, gelecektekine mutlakla endişe etmeniz gerekecektir, demektir.

İmdi özellikle din eğitimi üzerindeki seküler laik devlet tekelinin kaldırılması ve hatta bunun tamamıyla halkın kendi çaba ve anlayışı doğrultusunda geliştireceği kurumlara terk edilmesi prensipte doğru olmakla beraber, sosyal yapımızda mevcut dinî anlayışın ve bunu yaşatacak dinî çevrelerin Kur'an kültürüne uzak oluşları ve dinamiklerini tevhidî ilkelere çok, yoğun bir etnisiteyi (Türk milliyetçiliği) işaret eden ve sonuna kadar giden mistik bir anlayışı gösteren (Yesevi inancı) özelliklerle donanmış dinî bir söyleme sahip olmaları dolayısıyla netemeli olacağı da açıktır. Bu nedenle Türköne'nin ısrarlı vurgusunda belirttiği 'devlet tekelinin kaldırılması ve ilgili eğitimin sivil kuruluşlara terki' hususu nazari manada isabetli olmakla beraber, peşi sıra neyi hedeflediği de bir o kadar önemlidir.

Sözgelimi Türköne'nin Zaman Gazetesi'ndeki bu söylediklerinden şu sonucu çıkarmak niyet okuyuculuk olarak görülmesi gerekir: İmam Hatip Liseleri'nde verilen dinî eğitim artık toplumun ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Günümüzde vatandaşların din eğitimlerini alacakları -mesela Zaman gazetesinin ait olduğu cemaat yapılanmasında olduğu gibi- yerler vardır. Ey okuyucular çocuklarınızı oralara gönderin, din eğitimlerini artık abi/ ablalar eliyle alsınlar. Zira İmam Hatip Liseleri'nden mezun olanların geneli -her şeye rağmen- abilere/ ablalara tam manasıyla itaat etmiyor, aksine itiraz ediyorlar ve hatta kimi zaman sorguluyorlar da. İşte bu bir kaygı sebebidir. Oysa ne gerek var bu itirazcı gürühün yetiştirilmesine. Bize 'otur' denince oturacak, 'kalk' denince kalkacak bir gençlik/ toplum lazımdır. Ülkedeki din eğitimi tekelini verelim benzeri çevrelere, belli kitapları okusunlar, hatta 'Hoca Efendi'nin vaazlarını dinlesinler, tornadan çıkmış 'abi'lerin ve 'abla'ların tezgâhında 'zararsız' ve 'hizmete' yönelik eğitimlerini alsınlar. Böylece her alanda olduğu gibi 'kardeşlerimiz' bu alanda da kartelleşmelerini tamamlamış olsunlar. Hem zaten Hoca Efendi, 'İmam Hatip Liseleri gerekirse kapatılabilir...' dememiş miydi? Acaba -olur ya- Mümtaz'er Türköne, cemaat yapılanmasının aldığı karar gereğince onların bu konuda sözcülüğünü yapıyor olmasın mı? (Ki böylelikle bu gürüh, 15 Temmuz'da olduğu gibi halkın üstüne top tüfek olarak yağsın/ yağdırılabilsin, başka çevrelerin piyonu olarak sinsî ihanet çetelerine dönüşsünler.)

Din eğitiminin sivil topluma tamamen terki hususunun beraberinde getireceği bir handikap da cemaatlerin bir çoğunun aynı kulvarda olmasına rağmen birbirlerine tahammüllerinin olmayışı ve mensuplarının la dini çevrelere gösterdiklerinin aksine 'öteki' cemaat mensuplarına yönelik hoşgörü/ tolerans ve müsamahadan uzak oluşları, birbirlerini anlamaya hevesli olmamaları ve çoğu zaman iftira ve karalamaları rahatlıkla yapabilmeleridir. İşte Türköne'nin merakla sorduğu İmam Hatipli bir gelecek vizyonu, tam olarak burada tebellür edecektir. Bu misyonun tarifi şöyle olsa gerekir: İmam Hatipler İslam inanç ve kültür kaynaklarından hareketle, insan hakları zemininde çağın gereklerini dikkate alan modern eğitimin verildiği kurumlar ve İmam Hatipli ise referans çerçevesini Kur'an ve onun yaşamsal versiyonu olan Sünnet'in (Akman, 2011) belirlediği, millî duygu ve alametlerden arınmış, insan haklarına saygılı, başkalarını ötekileştirmeden anlamaya çalışan, bu ruh ve şuura sahip nesil demek olmalıdır.

Bunun pratik anlamı, İHL mensup ve mezunlarının statükonun devamında bir sütun görevi ifa etmek yerine -mesela- Kürt açılımında, Türk insanının zihnine din olarak yerleşmiş millî argüman ve figürleri ayıklayıp reddeden vizyon ve misyon sahibi aktörler olmalarıdır. Bu konseptin sağlanabilmesi için de devlete ivedilikle düşen, bu okullara -şu an yapmakta olduğu gibi- şoven duygular ve milliyetçi kafa

yapısına sahip idareciler yerine toplumun bütün kesimleriyle barışık, kendini asimilatör olarak görmeyen ve değişime açık bir zihin yapısına sahip kişiler tayin etmek olmalıdır. Bu arada İHL'lerin, Türkiye toplumuna hâkim sûfi meşrep algı ve düşünce yerine Kur'an kültürünün öğrenildiği / öğretildiği mekânlar olmaları gereği de ayrı bir ihtiyaçtır. Böylece İmam Hatipler ve İmam Hatipliler herhangi bir ırkın üstünlüğü ve ayrıcalıklı oluşuna itibar etmeden toplumu oluşturan bütün unsurların beraberliğini sağlayan; taklide gömülmeden kültürel mirası değerlendiren geleceğe dönük bir kurum ve ruh haline gelmiş olur. Eğer 'Dindar gençlik yetiştirmek' istiyorsak işte bu böyle bir gençlik olmalıdır ve işte tam da bu gerekçeyle İmam Hatipler, işlevini tamamlamış ve dahi işi bitmiş değil aksine bahsedilen tarzda yeni bir misyon ve vizyonla yoluna güçlenerek devam eden kurumlar olmalıdır.

Türköne'ye mukabil Hayrettin Karaman, Sevgi Pınarı İmam Hatipliler başlıklı yazısında İmam Hatiplilerde kin olmaz; din olur, sevgi, şefkat, kuşaticılık, zarafet, estetik duygu ve hizmet olur, tarzındaki yüksek perdeden tespitlerinden sonra 'İmam hatiplerin misyonu' başlıklı yazısında Türköne'nin tezlerinin aksine bir kanaat sergilemektedir. Karaman'a göre İmam Hatiplilerin muhafazakârlığı 'körü körüne maziden devralınanı korumak ve bunların köklü değişimine karşı çıkmak' şeklinde değildir. Ayrıca nesil olarak İmam Hatipliler, geleneğin korunması bahsinde seçicidirler. Onlar farklı olanları kendilerine benzetmek için baskı yapmazlar, zor kullanmazlar, şiddete asla yaklaşmazlar. Anlatarak, sevdirecek, ikna ederek İslamlaştırma vazifesi ise yalnızca İmam Hatiplilerin değil, bütün müslümanların vazifesidir; bu misyon İmam Hatiplilerin varlık sebebidir ve bu misyonun sona erdiğini söyleyen ya ne dediğinin farkında değildir veya bu misyona karşı çıkmakta, bunu muhafazakârlık saymakta ve buna karşı mücadele bayrağını açmaktadır.

Karaman, 'İmam hatiplerin misyonu (2)' başlıklı diğer yazısında ise İmam Hatip okullarının 'laik devletin elinde, onun amaçlarını gerçekleştirmenin veya istismarın aleti' olduğu iddiası da tutarlı değildir. Devlet bunu istemiş, siyasiler veya başkaları istismara yeltenmiş olabilir. Ama gerçekleşen ne olmuştur? Bu asla tahakkuk etmemiştir. İmam Hatip mezunlarından olup din hizmetinde olanlar laik devletin istediği dini değil, -gayrı ne demekse- sahih ve tam İslam'ı anlatmışlardır. Onların anlattığı, 'Ehl-i sünnet ve cemaat' İslam'ıdır, sahih ve tam İslam'dır, demektir.

Artık burada bize düşen, anlatılan ve fakat realitede karşılığı daha farklı olan bu hususlara itirazımızı ifade etmek adına sadece 'ya leyte' demek olsa gerektir. Oysa filhakika bizim camiada -cemaat, vakıf, dernek vs.- geçmişten bu yana etkin bir emir komuta zinciri vardır. Önde olanlar kişiden koyun olmasını isterler, 'neden' diye bir şey düşünülmeyecek ve asla üstler eleştirilmeyecek ve haksızlık görüldüğünde vardır bir hikmeti; büyükler/ abiler daha iyi bilir, denilecek ve susulacaktır. Haksızlık karşısında susmak birinci görevdir. Değilse hiyerarşiye zarar verilmiş olunacaktır. Bu ise aforoz sebebidir. Çünkü bizim camia adam kayırma ve haksızlıklara rağmen eleştirilmekten asla hoşlanmamıştır.

Sözün özü artık muhafazakârlık, mukaddesatçılık, koyun psikolojisi vs. mecbur ediliğimiz pozisyonları terk etme zamanı gelmiştir. Bu amaçla vahşi kapitalizmin, sömürünün ve oligarşinin taşeronluğunu yapmadan kendi ayaklarımız üzerinde, birlikte ve biz (Müslüman) olarak hayata devam etmek adına düşüncelerimizi, kurumlarımızı, davranış ve tutumlarımızı revize ederek yeniden yapılandırmalıyız. Bu bağlamda başka hak taleplerinin yanında 'İmam Hatip Nesli ve İHL Şuur ve Dayanışması'nı da yeni bir misyon ve vizyonla tekrar canlandırıp geliştirmeyi ihmal etmemeliyiz.

YENİ DÖNEMDE İMAM HATİP LİSELERİNDE VİZYON VE MİSYON TANIMLAMASI

Yine bu yazıda ifade ettiğimiz din öğretiminin mahiyet ve perspektifine dair önerilerimizi muhtevî mevzuu tamamlayıcı özellikte "vansiyaseti.com"daki 28 Ocak 2014 tarihli köşemizde yazdığımız ve "Yeni Dönemde İmam Hatip Liselerinde Vizyon ve Misyon Tanımlaması" başlığını taşıyan başka bir yazımızda ise konuyu şöyle (bkz. Akman, 2014) değerlendirmekteyiz:

Yakın zamanda İstanbul/Pendik'teki bazı sivil kuruluşların desteğiyle bu ilçede bulunan İmam Hatip Liselerinde (İHL) görev yapan öğretmenlerden gönüllü olarak katılmak isteyenler, eşleriyle beraber Akçakoca'da bir otelde konuk edildi. Burada dinlenmenin yanında önceden planlanmış seminer çerçevesinde çeşitli tebliğler sunuldu.

Anlaşıldığı kadarıyla kampın düzenlenmesinden amaç Pendik bölgesindeki İmam Hatiplerde çalışan öğretmenlere bir vizyon vermek ve bu doğrultuda bir misyon yüklemektir. Zira İHL'lerin önü açılmış ve

hükümet çok sayıda İmam Hatip açmıştı. Bu vesileyle buralara genel öğrenci kitlesinin hedeflenen yüzde onluk dilimine şimdiden ulaşılmıştı. Nitekim toplum da artık eskiden olduğu gibi çoğunlukla; üniversiteyi kazanamayacağına kesin gözüyle baktığı ‘haşarı’ veya ‘başarısız’ çocuklarını değil aynı zamanda uslu ve başarılı yavrularını da buralara göndermeye başlamıştı. Bunlar da dinini diyanetini bilsin; bu arada korunaklı bir ortamda fazladan ‘edep, terbiye’ öğrensinler ve buradan diledikleri bölümlere güven içerisinde gidebilsinler.

Kuşkusuz toplumun din eğitimi ihtiyacını örgün eğitim sisteminde karşılamak, devletin din eğitimi üzerindeki tekeli olduğu gibi kabul edip sürdürmek önemli bir tartışma konusudur. Çünkü çocuğun alacağı din eğitiminin içeriğini, süresini ve yöntemini laik devletin belirleme yetkisi ciddi bir mevzudur. Lakin bu tartışmanın yeri burası değildir. Keza devletin, bekasını ve tahakkümünü sağlamada eğitim sistem ve kurumlarını araç olarak kullanıp toplumu, her zaman vahim bir zorbalığı işaret etmiş olan ilke ve inkılâp felsefesi ile biçimlemesinin dayattığı sorunlar saklı kalmak üzere İHL’lerin yaşatılması ve sayısının çoğaltılması elbette toplumun yararındadır.

Bu bakımdan buralarda meslek dersleri bağlamında verilen dinî eğitimin seviye ve çeşitliliğinin artırılması gerekir. Hatta şuan verilen seviye ve miktarın diğer bütün liselere teşmili de lazımdır. Çünkü toplumun, (sistem içi) zorunlu eğitim sürecini tamamlayan diğer gençlerinin de mevcut seviye ve miktara ihtiyacı vardır. Nitekim ‘gezi darbesi’ teşebbüsü ve orada boy gösteren gençlik, bunun ivedikle gerekliliğini göstermiştir. Bilindiği gibi küresel çapta bir organize darbe planının sergilendiği gezi parkında ekseriyetle imtiyazlarını kaybetmiş olmanın hırçınlığıyla da bütün özgürlük ve hak hukukun altına dinamit koymayı hedefleyen bir kitle toplanmıştı. Dolayısıyla konun ehemmiyeti idrak edilerek gerekli tedbirler alınmak durumundaydı.

İHL’lerde esas önemli olan ve ‘İmam Hatip Şuru’ demeye de gelen, anlayış ve tutum meselesidir. Yüzüncü kuruluş yıldönümünü idrak etmekte olduğumuz ve özellikle Cumhuriyet dönemindeki tarihinden bu yanadır bu okul mensuplarına empoze edilen din ve dünya tasavvuru meselesi: Milliyetçilik, ecdatçılık, vatanseverlik ve muhafazakârlık yoğunluklu mistik bir tasavvur. Bu okullar, özellikle Cumhuriyet dönemindeki yeniden kuruluş amacına münasip olarak mütemadiyen milliyetçi ve -ne yazık ki- bunu dindarlık sanan nesiller yetiştirmiştir. Üzücüdür ki bu süreç fiilen devam da etmekte ve genelde İmam Hatipli öğrenci ve mezunlar, adalet, hak -hukuk ve özgürlük mefhumlarıyla adeta tanışmadan millî ve bununla renklenmiş manevî değerlere sahip, gelenek göreneklere kutsayan, vatansever insanlar olmaktadır. Üstelik bu okullarda görev yapan öğretmenler de ekseriyetle bu zihniyete sahip kimseler olmaktadır. Bundan olacak ki toplum zihninde, ‘dinle boyanmış yaygın bir Türk milliyetçiliği’ mevcuttur. Bu milliyetçiliğe dair argüman ve ritüeller İslamî kaide kurallarmış gibi algılanmakta ve bu yapı ve algıya uymayan her tür yaklaşım veya yaşantı rahatlıkla din dışı olmakla nitelenip mahkûm edilebilmektedir. Keza toplumun kahir ekseriyeti de; İmam Hatip öğrenci ve mezunlarının ne/nasıl olursa olsun devlet (statüko) ve vatana bağlı bireyler olarak yetiştiğine inanmaktadır.

Aslında toplumun bu kanaati, realiteyi doğru bir okumadır ve işte zaten sorun da tam olarak burada başlamaktadır. Zira buralarda, görev yapan Meslek Dersi Öğretmenlerinin ekseriyeti ve çoğunlukla çeşitli cemaatlere mensup kimi kültür dersi hocalarının marifetiyle öğrenciler, ‘millî manevî’ denilen ve sonuçta şoven duygu ve düşüncelere(!) dönüşmüş milliyetçi mukaddesatçı değerlere sahip -artık nereden icap ediyorsa- vatani önceleyen nesiller olarak yetiştirilmektedir. Çünkü bahsi geçen eğitimci de okudukları ilahiyat fakülteleri ve mensubu oldukları -çoğu karanlık odaklarla (bunu devlet birimleri olarak okuyabilirsiniz. Ak Parti’den itibaren büyük oranda renk ve mahiyet değiştirmiş olsa da) ilişkili ve öylesi mihraklarca yönlendirmeli- cemaatlerde aynı ve hatta daha katı bir zihin eğitime tabi tutulmuşlardır. Onlar buralarda aldıkları, millîlik boyutu maneviyatını gölgelemiş -ve hatta kimi yönleriyle karartmış- dolayısıyla ‘Türk Tipi Dindarlık Programı’ haline gelmiş formatı aynen İmam Hatip Nesli’ne atmaktadırlar. Bu eğitimciler eliyle biçimleme mekânları haline gelen İHL’lerde yetişen ve çoğunlukla zıllullah gördükleri ‘Merkez’e itaat eden bu ‘diyanetçi’ nesiller de buralarda aldıkları bu ‘bilinç’le bilhare aldıkları İmam Hatiplik ve vaizlik ‘memuriyet’leriyle toplumun dinî hayatına yön ve şekil vermeye başlamaktadırlar. Şüphesiz onlar böylece mensubu oldukları Sünnî çevrenin geçmişten gelen, statüko ve saltanatın yanında yer alma tarzındaki gelenek duvarını yıkamamış ve hatta dini ve dindarlığı böyle algılamış olmanın sırttan resmini ızhar etmiş olmaktadır.

Bu arada 4+4+4 formülünün mümkün kıldığı açık liselere devam eden öğrenci kitlesini de unutmamak gerekir: Ekseriyeti mistik bir dünya görüşüne sahip klasik yapıdaki cemaat ve tarikat yurtlarında kalan ve ortaokuldan sonra zorunlu eğitim çerçevesinde yüz yüze eğitime gönderilen geniş bir kitle. İşte bunlarda da öncekilerden farksız ve hatta zamanla aynı yönde daha da fanatikleşen bir algı ve yaklaşım mevcuttur.

Beri tarafta toplumun -sağlıklı olsun olmasın- dinamikleri demeye gelen cemaatlerin, anlatılan atmosferi, tevarüs ettikleri kendilerine özel algı ve yaşam biçimlerini, oluşturdukları alternatif kurslarında daha radikal bir biçimde sergilediği de malumdur. Bu kursların kimisi diyanete bağlı olsa da buralarda cemaat felsefesi hâkim durumdadır. Cemaat/ler ise zaten müheyya olan duruş ve anlayışı ile tevhid ve şirk ayırımı ve bilinci yerine otoritenin empoze ettiği, ülke menfaatlerini önceleyen milli, muhafazakâr anlayışa her zaman ram olmuşlardır. Hele bir de varlığının, oluşturduğu sermayesinin ve yayılmasının menfaatleri bunu icap ettirmiş ise. Cemaatlerde eğitimi tamamlayan nesiller buradan aldıkları bu ruhla kendilerini, vatan sathına yayılarak gelecek nesilleri bu minvalde yetiştirmeye adanmışlardır.

Ancak yakın bir zamandan beridir bu cemaatlerden biri, dersaneler üzerinden bu bilinen profile hiç de uymayan bir tutum sergilemekte; savunduğu bilinen Nurculuk parametrelerine tamamen çelişik biçimde ve üstelik İsrail dâhil her tür otoriteye itaat şeklindeki akidesine taban tabana zıt bir şekilde alenen siyaset yapmaktadır. Bugüne kadar Devlet'i idare eden her kadro ile daima 'iyi' geçinmesini bilmiş bu cemaat, azılı din düşmanlarına kadar herkese gösterdiği müsamaha, hoşgörü ve diyalogu dinî gurupların hemen tamamından esirgemiş ve bunlara mesafe koymayı dinî bir vecibe bilmiştir. Her ne kadar lideri, Cebrail emir verse, ben siyasete yine girmem, demişse de böylece siyaset yaptığı apaçıktır. Oysa yapılmak istenen düzenleme bir tercih konusudur, siyasî iktidar tasarrufta bulunur, siz de bundan zarar görüyor veya bu projeyi tasvip etmiyorsanız desteklemez, oy vermezsiniz. Nitekim görünen o ki dersaneler vesilesiyle yapılmak istenen; 'taban'ın -nefret duygusuyla-, başörtüsüne meclisi dar eden kişinin partisine desteğe taşınacak olduğudur. Zaten 'Hocaefendi' denilen şefaati de ona yapacaktır. Artık o mevtaanın şefaate ne ihtiyacı vardysa. Öte yandan, birisini çıkarlarınıza göre yanlış yapmışsa, Firavuna benzetmek de ne oluyor?

FBI ile sıcak ilişkileri ve İsrail çıkarlarını gözetken uygulama ve söylemleri olduğu görülen cemaatin, Türkiye'de mevcut hükûmete yaklaşık one minute haykırışından beridir örtük biçimde gösterdiği muhalefeti, eğitimdeki köklü değişim çerçevesinde dönüşümü düşünülen dersaneler üzerinden artık alenen yaman bir meydan muharebesine çevirdiği gözlenmektedir.

Görüldüğü kadarıyla bir Mossad operasyonu olarak icra edilen Gezi İsyanı'nda başarısız olanı, evet Gezi Çapulcuları'nın başaramadığını bu kez bir cemaat üstlenmiştir. (bkz. Akman, 2012b; Akman, 2013a; Akman, 2013b) Şüphesiz amaç, iktidar mücadelesidir. Değilse dersaneler sorununun çözüm tarzı asla bu değildir. Zaten hükümet, bütün devlet kaynak ve makamlarını onlara fazlasıyla sunmuş durumdadır. İlla velâkin bu yetmez, büyük güçler ipleri (otoriteyi) tamamen ellerine almak istiyorlar. Sahi internet sitesinin ismine; kâhinin verdiği görevi yerine getirmek için, yok etmediği hedef ve öldürmediği canlı bırakmayan Yunan tanrısı Zeus'un oğlu Herkül'ün (herkul.org) adının verilmiş olması, derinden derine güdülen böylesi bir amaca matuf olmasın mı?

Cemaatin 'Hocaefendi'si, Yahudi çocuklarının öldürülmesinden elem duymuş ve bunu beyan etmişti ama işgalci İsrail'in öldürdüğü Filistinli çocuklar için beyanı olmamıştı. Keza Şeyh Ahmed Yâsin'in İsrail rejimi tarafından öldürüldüğü günlerde, tepki yerine onu, emperyalistlerin kastettiği anlamda terörist olarak nitelemeyenleri cemaat çevresinden derhal uzaklaştırma yoluna gidilmişti. Hemen bütün yaklaşım ve uygulamalarıyla, emperyal güçlerin çıkarlarını zedelemeyecek sekülerleşmiş (ılımlı) bir İslam algısı oluşturmayı ve bunun toplumsal zeminde meşruiyet kazanmasını sağlamayı vazife bildiği anlaşılan bu çevre muhtemelen bu anlayışı zedeleyici bulduğu içindir ki İHL'lerin ayakta kalma mücadelesi verdiği dönemde tabii ki bunlar kapatılabilir, demişti. Keza başörtüsü mağduriyetlerinin yaşandığı dönemde başörtüsüne 'teferruat' nitelemesinde bulunarak bütün bir dindar camiaya sırt çevirmişti. Aynı 'Hocaefendi' uluslararası sularda saldırıya uğrayan Mavi Marmara'yı, İsrail ululem'inden izin almadan bu harekete giriştiği için eleştirmişti. Ne ki kendisi hiçbir zaman böyle bir izinle de olsa Filistinlilere benzeri bir yardımı düşünmemişti. Buna karşın cemaatine verdiği talimatla Kürtlere et dağıtılmasını istemişti. Oysaki şeyhi Said Nursî'yi, sırf Kürt olduğu için ziyarete gönül el vermemişti.

Bu vesileyle diyeceğimiz o ki herhangi bir cemaate; ‘güç bende’ vehmine kapılacak denli imkânlar sunulursa; bu cemaat, mensuplarına sadece kendi ezberini belletip başka yorum ve yaklaşımlardan uzak tutarsa ve bu mensuplar böylece üstten ayarlamaya müsait hale gelirse işte bugünkü gibi toplum nezdinde gayet masum görülebilecek dersaneler üzerinden esas amaç ve ilişkilerini gizleyerek yani arkadan rahatlıkla vurabilecektir.

Mamafih elbette toplumların cemaat veya envai çeşit sivil teşkilatlar bünyesinde kümelenmesi bizatihi olumsuzlukla nitelenmeyebilir. Aksine kimi zaman bir avantaj olarak da görülebilir. Zira organize bir çevrede olmak fert için bir dinamik ve motivasyon kaynağı olabileceği gibi bu yapılar toplumun siyasal gücünü de temsil edecektir. Ancak cemaat türü yapılanmalar mensuplarına bir ‘bilinç’ vermekle kalmamakta yanı sıra ve daha bir önemsedikleri aidiyet ve bağlılık duygusunu da aşlamakta ve böylece taassup derecesinde bir cemaatçilik anlayışına da sürüklenmiş olmaktadır. İşte dananın kuyruğu da burada kopmaktadır. Zira kısa bir süre sonra çeşitli ‘cemaatçi’ kimlikler peyda olmakta ve artık bunların birbirleriyle teması ve birbirlerini anlama çabası söz konusu olamamaktadır. Bunun yerine koyu bir taklit bataklığı oluşmakta ve insanlar artık her fırsatta kendi cemaat büyüklerini, yayınlarını, ilkelerini, dersanelerini ve beraberinde ritüellerini aşılmaya çalışmaktadırlar. Ötekilerini ise ne kadar suçlayıp karalayabilirlerse o kadar mevzi kazandığını düşünmektedirler. Böylelikle ihtilaflar başlamakta ve artık bir yerde, yan yana olmak anlamını yitirmekte ve İslam’ın, hinterlandında yaşayan bütün halkların adalet zemininde eşitliğini gerektiren, bütün insanî haklarda aynılığını icap ettiren ve bunu bir hassasiyet ve vebal noktası olarak tescil eden tevhidî ilkelerinin zihin dünyası ve yaşamsal alandan tardı söz konusu olmaktadır. Bu tevhidî ilkelerin, tasavvuf felsefesinin bütün gayri İslamî renkleriyle boyanarak zemin kaymasına uğratılmış olması da cabası. Esasen bu ikincisinin, birinci pozisyonun arka bahçesi olduğu da ayrı bir realitedir.

Diğer bir ifade ile Türkiye’de cemaatlerin din söylemleri milliyetçilikle boyanmış durumdadır. Nitekim çözüm süreciyle hedeflenen önemli hususlardan biri de Kürtlerin adeta lütfen kabullenilen mahrumiyetlerini bir nebze de olsa gidermek adına toplumun geneline teşmil edilmiş bu ‘dine dönüştürülmüş milliyetçiliği’ -sadece belirtilen amaca yetecek derecede de olsa- terbiye etme(r). İşte geçen uzun sürede çoğalan böylesi bir anlayışa sahip İmam Hatip Nesli arasında zamanla oluşan ‘İHL Şuur ve Dayanışması’ ise bütün bu vaziyetin kemikleşmesini sağlamıştır. O kadar ki sırf bu durumun tespitini amaçlayan açıklama çabaları bile ihanet ve sapıklıkla eş değer kabul edilir olmuştur.

İşte tam da burada İmam Hatip Liselerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz bu liseler toplumun farklı kesimlerinden, çeşitli cemaatlere mensup ailelerden gençlerin gittiği eğitim merkezleridir. Yaşamsal anlamda beraberliklerin söz konusu olduğu bu mekânlarda nadiren çeşitli açı ve boyutlardan düşünsel temaslar da mümkün olabilmektedir. Nadiren çünkü mevcut konseptte kemikleşen cemaat önyargılarıyla öğrenciler, birbirlerinden ve farklı düşünen öğretmenlerinden istifade yoluna gitmemekte aksine ciddi bir direnç göstermektedirler. Bu da yetmemekte aynı bağnaz tutum, ne yazık ki yükseköğretimde (ilahiyat, din kültürü vb. bölümler) de sergilenmektedir. Buralarda öğretmen ve hocalardan istifade yerine düşüncelerinden önce, kendi cemaatinden olmadığı öğrenilen/ öğretilen fikir sahiplerine yaman bir muhalefet yapılmaktadır. İşte bunun ıslahı bir aciliyet gerektirmektedir.

Diğer bir açıdan İmam Hatipler aynı zamanda ilke inkılâp taciri Beyaz Türklerin zorbalığına karşı muhalefet bilincinin şekillendiği ve kimliğe/ kişiliğe dönüştüğü mekânlar da olmuştur. Dolayısıyla geçmişten bugüne İmam Hatiplere sahip çıkmak, bu halkın dinine diyanetine sahip çıkması ve zorbalara direnme noktası anlamına gelmiştir. Nitekim uzun askerî vesayet dönemlerinde İmam-Hatipler, halk devlet zıtlaşmasında neredeyse yıllar boyu yegâne uzlaşma alanı olarak işlev gördü. Yine bu okullar sayesinde başka türlü tahsil imkânı bulamayan gençler, yönetimin üst katlarına tırmanma imkânı buldu. Ancak halk, hem sivil hayatta ve hem de ilke inkılâpların ilanını müteakip buralarda, dinî algı ve yaşam bağlamında Vahiy Kültürü’ne yabancılaşarak ‘Töreleşmiş Din’e mahkûm kalmıştır. Bu itibarla yaşanan badirelerden sonra gelinen noktada kimi çevrelerin zor zamanlarda sahiplenmek yerine kapatılabileceği fetvaları vermelerine ve üstelik arka bahçe gibi kullanmalarına rağmen İmam Hatipleri ‘korumak’ ve ‘çoğaltmak’ mühim bir faaliyettir.

Filhakika İmam Hatipleri korumak ve çoğaltmak yetmez zira aynı zamanda buralarda verilen din eğitimini de topyekûn yeniden yapılandırmak ve içeriğini sil baştan bir daha revize etmek de icap etmektedir. Evet bugün İmam Hatiplere yeni bir vizyon ve bu yeni konseptte göre de yeni bir misyon

gerekmektedir. Bu çerçevede bir kere buraların ivedilikle, vatan-millet ve millî-manevî eksen ve anlayışlardan arındırılması icap etmektedir.

SONUÇ

Bugün İmam Hatip Liseleri'nde verilen dinî eğitim artık toplumun ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Üstelik buralara gelen öğrencilerin ekseriyetinin mensup olduğu cemaatlerin de birçoğunun aynı kulvarda olmasına rağmen birbirlerine tahammüllerinin olmayışı ve mensuplarının la dini çevrelere gösterdiklerinin aksine 'öteki' cemaat mensuplarına yönelik hoşgörü/ tolerans ve müsamahadan uzak oluşları, birbirlerini anlamaya hevesli olmamaları ve çoğu zaman iftira ve karalamaları dahi esirgemedikleri malumdur.

Bu itibarla İHL'lerin, Türkiye toplumuna hâkim mistik algı ve düşünce yerine Kur'an kültürünün öğrenildiği/ öğretildiği mekânlar olmaları gereği önemli bir ihtiyaçtır. İmam Hatipler herhangi bir ırkın üstünlüğü ve ayrıcalıklı oluşuna itibar etmeden toplumu oluşturan bütün unsurların beraberliğini sağlayan; taklide gömülmeden kültürel mirası değerlendiren geleceğe dönük bir kurum ve ruh haline getirilmelidir. Buralar bütün düşüncelerin, yaklaşımların, farklılıkların vs. kendilerini rahatlıkla ifade edebildiği ciddi birer platform olmalıdır. İşte eğer akli ve vicdani hür 'dindar bir gençlik yetiştirmek' istiyorsak bu böyle bir gençlik olmalıdır ve işte tam da bu gerekçeyle İmam Hatipler, işlevini tamamlamış ve dahi işi bitmiş değil aksine bahsedilen tarzda yeni bir misyon ve vizyonla yoluna güçlenerek devam eden kurumlar olmalıdır.

İmam Hatipli bir gelecek vizyonu da işte tam olarak burada tebellür edecektir. Bu misyonun tarifi şöyle olsa gerektir: İmam Hatipler, İslam inanç ve kültür kaynaklarından hareketle, insan hakları zemininde çağın gereklerini dikkate alan modern eğitimin verildiği kurumlar ve İmam Hatipli ise referans çerçevesini Kur'an ve onun yaşamsal versiyonu olan Sünnet'in belirlediği, millî duygu ve alametlerden arınmış, adalet, özgürlüğü önemseyen ve insan haklarına saygılı, başkalarını ötekileştirmeden anlamaya çalışan, bu ruh ve şuura sahip nesil demek olmalıdır.

Bunun pratik anlamı, İHL mensup ve mezunlarının statükonun devamında bir sütun görevi ifa etmek yerine -mesela- Çözüm Süreci'nde, Türk insanının zihnine din olarak yerleşmiş millî argüman ve figürleri ayıklayıp reddeden vizyon ve misyon sahibi aktörler olmalarıdır.

Sözün özü artık muhafazakârlık, mukaddesatçılık, koyun psikolojisi vs. mahkûm edildiğimiz pozisyonları terk etme zamanı gelmiştir. Bu amaçla birlikte ve biz (Müslüman) olarak hayata devam etmek adına düşüncelerimizi, kurumlarımızı, davranış ve tutumlarımızı revize ederek yeniden yapılandırmalıyız. Bu bağlamda başka hak taleplerinin yanında 'İmam Hatip Nesli ve İHL Şuur ve Dayanışması'nı da yeni bir misyon ve vizyonla tekrar canlandırıp geliştirmeyi ihmal etmemeliyiz.

KAYNAKÇA

Akman, M. (2011). Hadis - Sünnet İlişkisi ve Toplumun Algısı, İstanbul: Çıra Yayınları.

Akman, M. (2012a). İmam Hatip Nesli ve İHL Şuur ve Dayanışması (17 Temmuz 2012) <https://www.vansiyaseti.com/imam-hatip-nesli-ve-ihl-suur-ve-dayanismasi-makale,99.html> (Erişim 24.06.2019)

Akman, M. (2012b). Türkçe Olimpiyatları Üzerine, (13 Haziran 2012) <https://www.vansiyaseti.com/turkce-olimpiyatlari-uzerine-makale,81.html> (Erişim 24.06.2019)

Akman, M. (2013a). İcma ve Kolektif Şuur Sempozyumu 14 Mayıs 2013, <https://www.vansiyaseti.com/icma-ve-kolektif-suur-sempozyumu-makale,222.html> (Erişim 24.06.2019)

Akman, M. (2013b). Dil Ve Kültür Festivali (XI. Türkçe Olimpiyatları) 03 Haziran 2013, <https://www.vansiyaseti.com/dil-ve-kultur-festivali-xi-turkce-olimpiyatlari-makale,225.html> (Erişim 24.06.2019)

Akman, M. (2014). Yeni Dönemde İmam Hatip Liselerinde Vizyon ve Misyon Tanımlaması, <https://www.vansiyaseti.com/yeni-donemde-imam-hatip-liselerinde-vizyon-ve-misyon-tanimlamasi-makale,268.html> (Erişim 24.06.2019)

Arpaguş, H. K. (2006). Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları, 2. baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Anne-Baba Görüşlerine Göre Anne-Baba ve Ergenlerin Sahip Olduğu Değerler Values of Parents and Teenagers According to Views of Mothers and Fathers

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK^{1*}

Pages: 256-260

Doi: 10.21733/ibad.580657

¹Karabük University, TURKEY,
a.ozyurek@karabuk.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

As in all the developmental areas of the individuals, mothers and fathers have primary effect also on acquisition of values. Parents could be more successful in bringing their children the values they have as role models. In this study, it has been aimed to compare which values parents and teenagers have according to views of mothers and fathers. Sample group composed of 40 parents having teenage children. While gathering the data, an interview form prepared by the researcher was used. In the interview form, it is questioned the personal information of the participants; which values they expect individuals to have and the degree of having these values; and whether education is necessary in acquisition of the values or not. Percentage and frequency distribution of the data obtained from the interview records has been interpreted by providing frequencies of the answers for open-ended questions. As a result, it has been detected that parents have the highest rates of patriotism value, and the teenagers have the value of entrust. It has been determined that most of the parents are not in need of education related to the point aforementioned.

Keywords: Values, acquisition of values, puberty.

GİRİŞ

Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan ölçü ve yararlı nitelikler olarak tanımlanabilir. Belirli bir durumu tercih etme eğilimi, sosyal davranış, hayata ve yaşam biçimine bakış açısını oluşturan yapı taşı, davranışlara rehberlik eden inanç ve kurallar olarak ele alınabilir. Değerler neyin doğru ve neyin yanlış, neyin iyi ve neyin kötü olduğunu belirlemeye yarayan ölçütlerdir. Toplumdan topluma değişiklik gösterse de dünyanın her yerinde kabul gören değerler; nezaket, dürüstlük, sevgi, saygı, adalet, cesaret, yardımseverlik, çalışkanlık olarak sıralanabilir (Koç ve Akdoğan, 2018). Oldukça farklı sınıflandırması bulunan değerlerin bilimsel değer, estetik değer, ekonomik değer, politik değer, sosyal değer, dini değerler; amaç değerler ve araç değerler; sorumluluk, dürüstlük gibi ahlaki değerler veya kişinin tercihine bağlı olan ahlaki olmayan değerler; bireysel ve toplumsal değerler olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (Özer ve Aktaş, 2019).

Değerlerin, bireyin yaşamı üzerinde oldukça fazla işlevi vardır. Çünkü insan davranışları değerlere göre şekillenmektedir. Yaşama yön veren değerlerin kaybolmasına engel olmak ve sağlıklı bireylerin yetiştirilebilmesi için değer kazanımı konusunda eğitimin önemi üzerinde durulmaktadır. Değerler eğitimi bilişsel ve ahlaki gelişim başta olmak üzere bireyin gelişimi üzerinde etkilidir (Güçlü, 2015; Özer ve Aktaş, 2019).

Değer kazanımı eğitim yoluyla gerçekleşmektedir. Değerler eğitimi bireyler, gruplar ve toplum arasındaki bağı sağlar, sosyalleşme sürecini oluşturur (Zajda, 2014). Bu eğitim ailede başlarken öğrenim çağına gelindiğinde bu rolü okullar devam ettirirler. Eğitsel uygulamaların bireylere temel değerleri kazandırma sorumluluğu bulunmaktadır. Her toplum, varlığını sahip olduğu değerleriyle ve inançlarıyla sürdürmek ister. Bunun yolu ise nesilden nesile değer aktarımından geçmektedir. Bireylerin, toplumun bir parçası olduğu bilincini edinebilmelerinde üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri, sosyal becerileri edinmeleriyle mümkündür. Toplumsal yaşantının temelinde ise temel değerlerin kazanımı önem arz etmektedir (Emiroğlu, 2017).

Günümüzde toplumun değer yargılarında değişiklikler olduğu, bu değişikliklerdeki olumsuzlukların giderek arttığından endişe duyulmaktadır. Bilgi ve teknolojik alandaki değişimler, insan hayatını kolaylaştırmak yanında değer aşınmalarını da beraberinde getirmektedir (Koç ve Akdoğan, 2018). Aile yapısındaki bozulma, şiddet davranışlarındaki artış, terör olayları gibi olumsuzların temelinde toplumun değerlerinin önemi ilk akla gelen olmaktadır (Çopur ve Şafak, 2001). Öncelikli olarak aile ortamında kazanıldığı düşünülen değerlerin, küçük yaşlardan başlayarak ele alınması gerektiği açıktır. Fakat ergenlik yılları da bireyin hayatında önemli bir zaman dilimini oluşturmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, anne-baba bakış açısından anne-babaların ve ergenlik dönemindeki çocuklarının sahip olduğu değerler ve değer kazanımına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Anne-babalar ve ergenler hangi değerlere sahiptirler?
2. Anne-babaların ve ergenlerin değer kazanımında desteğe gereksinimleri var mıdır?

Tablo 1’de anne-babaların, kendilerinin ve çocuklarının hangi değerlere ne düzeyde sahip oldukları konusundaki görüşlerinin dağılımı verilmiştir.

Tablo 1. Anne-Baba ve Ergenlerin Değerlere Sahip Olma Dereceleri*

Değerler	Çok				Orta				Az			
	Anne-Baba		Ergen		Anne-Baba		Ergen		Anne-Baba		Ergen	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Merhamet	35	87,5	33	82,5	5	12,5	5	12,5	-	-	1	2,5
Adalet	31	77,5	30	75,0	7	17,5	10	25,0	-	-	-	-
Mutluluk	21	52,5	17	42,5	19	47,5	22	55,0	1	2,5	1	2,5
Emanet	28	70,0	38	95,0	2	5,0	2	5,0	-	-	-	-
Sevgi	31	77,5	32	80,0	9	22,5	7	17,5	-	-	1	2,5
Saygı	35	87,5	24	60,0	5	12,5	15	37,5	-	-	1	2,5
Dürüstlük	34	85,0	35	87,5	6	15,0	4	10,0	-	-	1	2,5
Hoşgörü	20	50,0	19	47,5	15	37,5	18	45,0	3	7,5	3	7,5
Paylaşma	33	82,5	22	55,0	5	12,5	13	32,5	2	5,0	5	12,5

Yardımlaşma	35	87,5	26	65,0	4	10,0	14	35,0	1	2,5	-	-
İşbirliği	28	70,0	21	52,5	12	30,0	17	42,5	-	-	2	5,0
Sadakat	35	87,5	35	87,5	5	12,5	4	10,0	-	-	1	2,5
Güven	28	70,0	33	82,5	9	22,5	6	15,0	3	7,5	1	2,5
Sabır	12	30,0	4	10,0	23	57,5	23	57,5	4	10,0	13	32,5
Özgürlük	23	57,5	22	55,0	14	35,0	27	67,5	2	5,0	-	-
Tevekkül	30	75,0	15	37,5	15	37,5	22	55,0	1	2,5	2	5,0
Çalışkanlık	23	57,5	19	47,5	12	30,0	19	47,5	4	10,0	2	5,0
Şükür	32	80,0	22	55,0	7	17,5	15	37,5	1	2,5	3	7,5
Kanaatkarlık	33	82,5	18	45,0	7	17,5	18	45,0	-	-	3	7,5
Ümitvar Olmak	27	67,5	24	60,0	11	27,5	11	27,5	-	-	5	12,5
Özgecilik	26	65,0	23	57,5	12	30,0	16	40,0	1	2,5	1	2,5
Vatanperverlik	40	100,0	37	92,5	-	-	3	7,5	-	-	-	-

*Birden fazla cevap verilmiştir.

Tablo 1'e göre, katılımcı anne-babaların kendilerinin en çok sahip oldukları değerler konusunda ilk sırada vatanperverlik (%100), ikinci sırada merhamet, saygı, yardımlaşma ve sadakat (%87,5) ve üçüncü sırada dürüstlük (%85) değerlerini belirtmişlerdir. Ergenlerin en çok sahip oldukları değerler olarak ilk sırada emanet (%95), ikinci sırada vatanperverlik (%92,5) ve üçüncü sırada dürüstlük ve sadakat (%87,5) değerine sahip olduklarını belirtmişlerdir. En az sahip olunan değerler konusunda ise hem anne-babalarda hem de ergenlerde sabır ilk sırada yer almıştır. Anne-babaların emanet (%95), dürüstlük (%87,5), güven (%82,5) ve sevgi değerini (%80) çocuklarının kendilerinden daha yüksek düzeyde sahip olduğu görüşünde oldukları görülmektedir. Bunun yanında, genel olarak anne-babanın bir değere sahip olma derecesi yüksek ise çocuklarının da yüksek, düşük ise çocuklarının da düşük düzeyde sahip oldukları söylenebilir.

Tema: Ergenlerin Değer Kazanımı ve Eğitim Gereksinimi

Bu tema başlığı altında, çalışma grubunda yer alan anne-babalardan ergenlerin değer kazanımında desteğe gereksinimleri olup olmadığı, anne-baba olarak değerler konusunda eğitim desteğine gereksinimleri olup olmadığına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Ergenlerin değer kazanımı konusunda eğitime gereksinimi olup olmadığına ilişkin olarak eğitim desteğine gerek olmadığını belirten 10 kadın ve 15 erkek katılımcıdan bazıları, görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

K1 "Kişiler, değerleri yaradılış gereği getiriyor. Bu konuda eğitimin etkili olduğunu düşünmüyorum."

K6 "Aile mutlaka önemli, bu konuda okulun desteğine ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum, gerekli eğitimi aileden alır." Şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan, değerler konusunda eğitim desteğine gereksinim olduğunu belirten 9 kadın ve 3 erkekte bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

K5 "Eğitim olduğunda her 10 kelimedenden ikisi mutlaka aklında kalacak. Öncesinde olan adab-ı muhaşeret dersleri mutlaka konulmalı."

K7 "Önce aile bilinci alacak ve öncelikle aile eğitilmeli. Çocuğu bilinçli olacak. Evet, kursa gönderiyorum. Hem okul hem dini açıdan evde yeterli olmuyor. Özellikle çalışan anne baba."

K15 "Eğitime gereksinimleri var. Onlar boş bir kâğıda benziyor. Üzerine ne yazarsak öyle şekillenecek. En başta ailelerin eğitilmesi ve buna göre çocukların şekillenmesi, aile yapısının korunması çok önemli."

K16 "Çünkü anne-baba yeterli gelmiyor. İnternet ve diğer medyadan dolayı yetersiz kalıyor, gerekli eğitimi veremiyor. İmkânı olan ailelere ahlaki değerler toplum içinde de sağlanıyor."

E1 “Çocuklar küçük olduğu için, bu işi bilenler tarafından eğitilmesi gerek. Yaratılışlarında var olanın ortaya çıkarılması gerek. Desteğe ihtiyaçları var. Özellikle televizyon gibi teknolojik malzemelerden uzak kalmamak için eğitim alması gerekiyor.”

E3 “Formal değil informal. Yani okul dışında da yaşayarak öğrenmeleri gerekiyor. Uygulamalı değerler eğitimi yapılması gerek, yalnızca kitap değil.”

E5 “Belli ölçüde ailede örnek olmak gerek. Tarihi için isimlerin kavramlarla öğretilmeli. Vefa ve doğruluk okulda da verilmeli.”

Buna göre, genel olarak anne ve babaların çoğunluğunun değerler konusunda eğitim gereksinimi duymadıkları, bunun yanında değerler eğitimi konusunda çeşitli önerileri bulunduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Anne-babaların en yüksek oranda vatanperverlik değerine, ergenlerin ise emanet değerine sahip oldukları belirlenmiştir. Vatanperverlik değerinin, Türk milletinin kültürel özelliğinin bir parçası olarak görülmesi yanında yaşanan güncel terör olayları ile ilişkili olarak daha yüksek ölçüde ön plana çıkmış olabileceği düşünülebilir. “Emanet” değerinin ise ergenlerin arkadaşlar arasındaki kabulünü etkileyecek bir değer olduğu söylenebilir. Özellikle ergenlik döneminde, arkadaş ilişkilerinin ön plana çıktığı düşünüldüğünde bu değere yüksek oranda sahip olunmasının beklenen bir sonuç olarak görülebilir.

Hem anne-babalarda hem de ergenlerde en az sahip olunan değer olarak “sabır” ilk sırada yer almıştır. Günümüz toplumunda, popüler kültürün etkisiyle tüketim toplumuna dönüşüm olduğu, duyguların yüzeysel yaşandığı, arkadaşlık veya evlilik gibi ilişkilerin çabucak sonlandırıldığı söylenebilir. Bireyler çocukluktan itibaren isteklerinin karşılanması konusunda sabırsız davranışlar sergileyebilmekte, bu durum akran zorbalığı veya şiddet eğilimiyle sonuçlanabilmektedir. Selvitopu, Bora ve Taş (2015), ortaöğretim yaşındaki çocuğu olan velilerin gençleri toplumdan soyutlanmış, bencil ve maddi konulara önem veren bireyler olarak değerlendirdiklerini, bunun nedeni olarak da medya ve teknolojik gelişmelere vurgu yaptıklarını belirlemiştir. See (2018), ilkökul ve ortaokul öğrencileriyle yaptığı çalışmada, öğrencilerin çoğunlukla ahlaki değerleri iyi bildiklerini, öncelikle güven ve dürüstlüğe değer verdiklerini, nezaket ve hoşgörünün ise az değerli olduğunu belirlemiştir. Bu durumu ise otoriteye genel saygı ve hoşgörü eksikliği ile açıklamıştır. Çalışmada, öğretmenlerin gençlerde güven ve saygıyı geliştirmek, onlarda görmek istedikleri davranış biçimini modellemeye yardımcı olabilecekleri vurgulanmıştır.

Genel olarak anne-babanın bir değere sahip olma derecesi yüksek ise çocuklarının da yüksek, düşük ise çocuklarının da düşük düzeyde sahip oldukları saptanmıştır. Bu durum çocukların üzerinde ailelerinin etkisinin olmasıyla açıklanabilir. Değerler eğitiminin temelleri ailede atılmaktadır ve çocuklar aile ortamında değerleri tanıyıp içselleştirmektedirler. Tüm değerlerin özündeki sevgiyle, öncelikle ailede karşılanmaktadır (Aydın ve Akyol Gürler, 2012). Anne-babaların konuyla ilgili olarak eğitim desteği gerektiği görüşünde oldukları saptanmıştır. Selvitopu, Bora ve Taş (2015), ortaöğretim öğrencilerine kazandırılması gereken değerlere ilişkin veli beklentilerini değerlendirdikleri çalışmalarında, velilerin değer kazandırabilmek için çocuklarına öğüt vermek ve örnek olmak yolunu seçtikleri, okulun değer kazandırma konusunda beklentilerini karşılamadığını saptamışlardır. Çocukların değer kazanımı sürecinde bizzat kendilerinin deneyim elde etmesi veya çevrelerinde gözlemlemeleri oldukça önemlidir (Yağan Güder, 2015). Fakat okul, değerler eğitiminin önemli bir parçasını oluşturur. Bunun yanında değerler eğitimi için farklı yaklaşımlar da kullanılabilir. Bunlardan bazıları; empati yaklaşımı, role-play, bilişsel gelişim yaklaşımı, telkin yaklaşımı, değer belirginleştirme yaklaşımı, ahlaki sorgulama yaklaşımı, hikaye anlatımı dahil olmak üzere doğrudan öğretim yaklaşımı ve değer analizi yaklaşımıdır (Zajda, 2014; Gürdoğan Bayır, 2015). Ailelerin, farklı yaklaşımları kullanmak gereken değer kazanımını sağlama konusunda yeterli olmayıp bu konuda okullardan destek bekledikleri söylenebilir.

Sonuçta; toplumun geleceği olarak görülen genç bireylerin sahip oldukları değerler, toplumdaki tüm bireyleri ilgilendiren bir konudur. Öncelikle aile bireyleri olmak üzere, bu sorumluluk toplumun her

kesiminden bireylerin üstlenmesi gereken bir sorumluluktur. Değer kazanımında olumlu rol model olmanın etkisi olduğu düşünüldüğünde, yaş farkı gözetmeksizin bireylerin istedik davranışlarının aile, okul veya iş gibi ortamlarda desteklenmesinin önemli olduğu söylenebilir.

ÖNERİLER

Gençlerin her olumsuz davranışında, kaybolan değerlerin gündeme geldiği günümüzde özellikle eğitim kurumlarında değer kazanımına yönelik etkinlikler düzenlenebilir. Düzenlenen etkinliklere tüm aile bireylerinin katılımı sağlanarak ailenin sorumluluğu hatırlatılabilir. Gençlerin problem davranışları yerine örnek olabilecek davranışlarını vurgulayacak bir tutum sergilenebilir. Aile eğitimleriyle ailenin çocuğun yaşamının her döneminde aileye gereksinimi olduğu, değer kazanımında da ailenin rol model olduğu konusu vurgulanabilir.

Bu çalışma, ergenlik dönemindeki çocuğu olan ailelerle yapılmıştır. Benzer bir çalışma farklı yaş grubundan çocuğa sahip ailelerle yapılabilir. Gençlere, sahip olduklarını düşündükleri değerlerin neler olduğu sorularak karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir. Verilerin toplanmasında, nicel ve nitel olarak karma yöntem kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2012). *Okulda Değerler Eğitimi, Yöntemler-Teknikler-Kaynaklar*. Ankara: Nobel.
- Çopur, Z. ve Şafak, Ş. (1999). Gençliğin evliliğe ilişkin rol beklentilerinin oluşması. *Eğitim ve Bilim*, 1 (23), 54-59.
- Emiroğlu, B. (2017). Değerler eğitiminin gençlerin sağlıklı sosyalleşmelerine etkisi. *International Journal of Eurasian and Culture*, 3, 115-126.
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılan araştırmalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), 720-732.
- Gürdoğan Bayır, Ö. (2015). Değer Eğitimi Yaklaşımları ve Uygulama Örnekleri, (Ed. S. Yağan Güder) *Okul Öncesi ve İlkokul Döneminde Değerler Eğitimi*, Ankara: Eğiten.
- Koç, R. ve Akdoğan, H. (2018). Çocuklarda değer aktarımının önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies-JASSS*, 65, 1-16.
- Özer, M. ve Aktaş, B. Ç. (2019). Değerler eğitimi devamlılığı: Okul öncesi eğitim programından hayat bilgisi öğretim programına. *İlköğretim Online*, 18 (1), 389-405.
- See, B. H. (2018). Understanding the moral values of young people and the key influences on their character development. *Interdisciplinary Education Psychology*, 2 (2), 1-32.
- Selvitopu, A., Bora, V. ve Taş, A. (2015). Ortaöğretim öğrencilerine kazandırılması gereken değerlere ilişkin velilerin okuldan beklentileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (3), 979-994.
- Yağan Güder, S. (2015). *Okul Öncesi ve İlkokul Döneminde Değerler Eğitimi*, Ankara: Eğiten.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (2.Baskı). Ankara: Seçkin.
- Zajda, J. (2014). Values education. in D. Phillips (Ed.). *Encyclopedia of Educational Theory and Philosophy*. Thousand Oaks: Sage.

Liderliğin Farklı Bir Yönü: Karanlık Liderlik

A Different Aspect Of Leadership: Dark Leadership

Dr. Öğr. Üyesi Fatma YILMAZ^{1*}

Pages: 261-269

Doi: 10.21733/ibad.581494

¹ Erzincan Binali Yıldırım University,
TURKEY, ffatmaayilmaz@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8065-7245

* Corresponding Author

ABSTRACT

The peaceful working environment created by the leaders within the company affects employees in a positive way and enables them to work more efficiently. However, the fact that leaders do not exhibit positive organizational behavior can create negative situations such as decrease in employee productivity and decrease in organizational commitment. Although such negative behaviors, which can be expressed in the form of dark leadership attitudes, are frequently encountered in business life, the concept of dark leadership has started to take place in the literature in recent years. Leaders' behavior and attitudes are very important in terms of motivation and productivity of employees. For this reason, the negative climate created by the leaders within the enterprise affects the motivation of the employees first and then causes the damage of the whole enterprise. The positive energies of the leaders can affect the employees as well as those who change the negative energies. The negative behavior of the leaders towards this dark leadership will hinder the success of the business in the long run. Employees have dark leadership behavior; they seek attitudes and behaviors such as seeking social support, leaving the organization, challenging the leader, trying to look nice, trying to communicate, avoiding and opposing contact. In addition, dark leader behaviors cause a variety of psychological, emotional and physical harm to employees. It is suggested that the studies on dark leadership are not at the desired level yet and it is appropriate to evaluate dark leadership behavior within the human resources literature. In this study, in order to contribute to the gap in the literature on the understanding of the importance of the concept, the most remarkable and combining the definitions of dark leadership by touching on the theoretical foundations of the concept of dark leadership; minor tyranny, abusive management, narcissistic leadership, poisoning leadership, destructive leadership and their styles will be discussed.

Keywords: Dark leadership, destructive leadership, small tyranny

GİRİŞ

Liderler, bir işletmenin olmazsa olmaz unsurlarından biridir. İşletmede belirlenen hedeflere ulaşılması, planların oluşturulması, yapılandırılması ve uygulamaya sokulabilmesi, stratejilerin belirlenmesi, motivasyonun sağlanması için örgüt içerisinde liderlere ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda lider, ekibi bir arada tutan, eksiklikleri tamamlayan örgüt içi düşüncelerin ortak payda da buluşmasını sağlayan ve paylaşılan güçlü vizyonlar oluşmasına ve çalışanların oluşturmasına destek veren etkin kişi şeklinde ifade edilebilmektedir. Lider, üyeler arasında iletişim köprüleri kurarak onları ortak bir amaç etrafında birleştirir. Bir bütün oluşturan lider ve üyeler sürekli etkileşim halindedirler.

Liderin, tutum ve davranışlarının işgörenlerin motivasyon ve verimleri açısından oldukça önemlidir. Bu bakımdan liderin işletme içerisinde oluşturduğu olumsuz iklim, başlangıçta çalışanların motivasyonlarını olumsuz olarak etkileyerek, devamında tüm işletmenin zarar görmesine neden olmaktadır (Reyhanoğlu ve Akın, 2016, s. 444). Liderler, aynı ortamı paylaşıp karşılıklı etkileşim halinde oldukları topluluğun niteliklerine, çalışanların ihtiyaçlarına ve işin yapısına uygunluğuna, takipçilerin hedef ve amaçlarına göre bir liderlik tarzı belirlemektedirler.

Özellikle, liderin bireysel çıkarları, mesleki ideallerinin önüne geçtiğinde lider, ikili ilişkilerinde sorunlar yaşamaya, tutumlarını baskıcı hale getirmeye ve saygısızlık, gruplaşma gibi olumsuz davranışlar sergilemeye başlar (Kasalak ve Aksu, 2016, s. 677).

1. KARANLIK LİDERLİK

Liderliğin karanlık yönünü açıklamaya yönelik ilk araştırma Conger (1990) tarafından gerçekleştirilmiştir. Conger'e (1990) göre liderlerin sahip olmuş oldukları üç beceri problemlerin oluşmasına yol açabilmektedir. Bunlar: liderlerin sahip oldukları stratejik vizyon, izlenim ve iletişim yönetimi becerileridir. Liderler işletme için belirlemiş oldukları esasları kendi kişilikleriyle bütünleştirerek üstün iletişim becerileri sayesinde astlarını kendi vizyonlarına inandırdıklarında ve istemeyerek de olsa belirlemiş oldukları vizyonlardaki hatalarını ayırt edemez hale geldiklerinde bir takım problem ve sorunların oluşmasına fırsat vermektedirler. Özellikle de karizmatik bir liderin agresif yönetim tarzının astlarının yalnızlaşmasına ve liderlerinden uzaklaşmasına neden olduğu vurgulanmaktadır. Conger (1990) bu durumların liderliğin karanlık yönünü meydana getirdiğini ifade etmektedir. Yapılan bu değerlendirmeler liderlerin astları üzerinde bilinçli bir şekilde olumsuz davranışlarını açıklamıyor olsa da literatürde karanlık liderlikle ilgili ilk çalışma olması açısından oldukça önemlidir. Nitekim sonrasında diğer araştırmacılarca gerçekleştirilen değerlendirmeler bu boşluğu doldurmaktadır. Bu bağlamda olumsuz liderlik tarzını tanımlayan ilk çalışma Ashforth (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada astlar üzerinde otoritesini ve gücünü baskı kurarak ve onları sindirerek kullanmakta olan yöneticileri incelemiş ve bu tarz yöneticileri de "küçük tiran" (Ashforth, 1994, s. 755) şeklinde isimlendirmektedir.

Liderler normal durumlarda karanlık özelliklerini kontrol altında tutarak, davranışlarına yansıtılmaya çalışırlar ve bu özelliklerini baskırlar. Fakat liderlerin karanlık özellikleri; stres altında bulduklarında, başarı durumları tehlike altına girdiğine, savunma mekanizmaları düştüğünde özellikle ortaya çıkmakta ve liderin davranışlarına yansımaktadır. Bu bağlamda karanlık liderlik; liderlerin kişiliğindeki karanlık yönü, içsel veya dışsal durumlardan dolayı strese girdiklerinde, belirsiz ve zor durumlarda bilinç dışı bir biçimde ortaya çıkarmaktadır (Hogan ve Hogan, 2001, s. 40). Ayrıca lider, yetersiz kaldığında ve örgüt içerisinde algısal hatalar yaptığında örgüt üyelerinin güvenini

kaybetmektedir. Bu durum da lider-üye iletişiminin zayıflamasına sebep olmaktadır. Lider, üyeleri kendi vizyonuna inandırdığında eğer ki varsa vizyonundaki hataları göremez hale gelmektedir. Bu hatalı davranışlar liderin karanlık yüzünün açığa çıkmasına sebep olmaktadır (Khoo ve Burch, 2008, s. 88).

Gerçekleştirilen çalışmalar, Amerikan Psikiyatri Derneği (1994)'nin belirlediği kişilik bozuklukları ile uyumlu 11 karanlık liderlik eğilimini (kuşkucu, panik, risk almayan, içine kapanık, boş vermiş, haylaz, teşhirci, kendini beğenmiş, hayalci, mükemmeliyetçi, bağımlı) belirlemiştir (Ballı ve Çakıcı, 2016, s. 170).

McIntosh ve Rima (1997) ise liderlerin kişiliklerindeki karanlık tarafının neden olduğu işlevsel olmayan davranışları incelemişler ve inceleme neticesinde bu tür davranışları beş başlık altında toplamışlardır. Bunlar; kendilerine ve amaçlarına aşırı odaklanmış olan narsis liderler, çevresindeki her şeyden kuşkulananmakta olan paranoyak liderler, çevresini baskı altına alarak her şeyin mükemmel olmasını isteyen zorlayıcı liderler, başkasının onayı olmadan hareket edemeyen duygusal bağımlı liderler, ani ve değişken duygusal çıkışları ile pasif-saldırgan liderler (Ballı ve Çakıcı, 2016, s. 170).

Başar vd, (2016) karanlık liderlik davranışlarını dört şekilde tanımlanmaktadır. Bunlar: bezdirici davranışlar, narsistik davranışlar, samimiysiz davranışlar ve zorbaca davranışlardır. Bezdirici davranışlar karanlık liderlerce işgörenleri bıktırmak, onların hevesini kırmak, özgüvenlerini sarsmak, yaptıkları işlerden sindirmek ve soğutmak için bilinçli bir biçimde gerçekleştirilen davranışlardır. Narsistik liderlik davranışları ise katılımcılar tarafından çoğunlukla kibir, kendini beğenme, her şeyi bilme, işgörelere değer vermeme ve övülmekten hoşlanma şeklinde tanımlanmıştır. Samimiysiz lider davranışları; işgörelere liderlerine karşı güvenini sarsan, kurum içerisinde dayanışma ruhunu bozan, eşitsizlik algısı doğuran, birlik ve beraberliği parçalayan, işgörelere örgüt ile olan bağımlı zayıflatmakta olan etik olmayan davranışlar bütünüdür. Zorbaca davranışlar ise genellikle işgörelere üzerinde doğrudan doğruya baskı kurmaya yönelik yapılan, kaba, tehditkâr ve ezici davranışlardır. Bu tür davranışlar liderlerin işgörelere yönelik olumsuz niyetinin açık göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.

Zamanla olumsuz lider davranışları işletme yönetimi, siyaset bilimi ve psikoloji gibi bilimlerdeki araştırmacıların da ilgisini çekmiş ve liderliğin karanlık yüzünü oluşturan faktörleri ortaya çıkarmaya yönelik çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Nitekim bu tür davranış ve tutumlar; küçük tiranlık (Ashforth, 1994), istismarcı yönetim (Tepper, 2000), kötü liderlik (Padilla ve Mulvey, 2008), yıkıcı liderlik (Padilla, Hogan ve Kaiser, 2007), narsistik liderlik (Glad, 2002) ve zehirleyici liderlik (Lipman-Blumen, 2005; Goldman, 2006) yaklaşımları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu liderlik yaklaşımları aslında liderliğin karanlık yüzünü oluşturan yönetici davranışlarını açıklamaktadır (Başar, vd, 2016, s. 66). Bahsi geçen liderlik tarzlarını “karanlık liderlik” olarak tanımlamak mümkündür (Takala, 2010, s. 59).

Liderlik tarzları içerisinde olumlu liderlik tarzları olduğu gibi olumsuzlukların ön plana çıktığı karanlık liderlik tarzları da bulunduğu ifade edilebilir. Birçok araştırmacı farklı açılardan konuyu ele alarak bir çok karanlık liderlik tarzı tanımlamışlardır (Lasakova ve Remisova, 2015, s. 320). Bu çalışmada en çok dikkat çeken ve karanlık liderlik tanımlamalarını birleştiren; küçük tiranlık, istismarcı yönetim, narsistik liderlik, zehirleyici liderlik, yıkıcı liderlik ve tarzlarından bahsedilecektir.

1.1.Küçük Tiranlık

Küçük tiranlık davranışları altı başlıkta ifade edilmektedir. Bunlar; kendini büyük görme, işgörelere aşağılama ve küçük görme, düşüncesizlik, diğerlerini kendi düşünce ve fikirlerini kabul etmeye zorlama, inisiyatif kullanımına engel olma ve sebepsiz yere cezalandırmadır. Küçük tiran

benzetmesindeki “küçük” sıfatı ise bu tür liderlerin dar görüşlülüğünü vurgulamak amacıyla seçilmiştir (Ashforth, 1997). Küçük tiranlık başlığı altında gruplanabilecek olan liderler, yakın denetimde bulunan, üyelere karşı sürekli şüphe içerisinde olan, güvensiz, kişisel etkileşimden uzak duran, diğerlerinin davranışlarını küçümseyen ve patron olduğunu hissettiren davranışlara sahiptir. Aynı zamanda bu liderler, sürekli olarak duygusal patlamalar yaşar ve izleyenleri zorlayarak onları övmeye geri dururken kendini övmeyi ve yüceltmeyi sever. Bu liderlik tarzını uygulayan liderler, otoriter, baskıcı bir yapıya sahiptir, keyfi kararlar alır, üyelerin gösterdiği çabaları ve başarıyı kendi çaba ve başarısı olarak lanse eder. Örgüt içerisinde yapılan hatalardan astarını sorumlu tutar. Bu tarz liderler, izleyenler hakkında yorumlarda bulunur ve diğerleriyle bu yorumlarını paylaşır. Bu özelliklere ek olarak, üyeler arasındaki ikili ilişkilerden hoşlanmaz, aralarında sadece iş ilişkisi olmasını ister. Küçük tiranlar olarak nitelendirilen liderler, izleyenleri aşırı şekilde kontrol altında tutma, keyfi ve aşırı cezalandırma eğilimindedir (Ashforth, 1994, s. 756).

Ashforth (1994) küçük tiran liderlik davranışlarını altı başlıkta toplamıştır.

1. Keyfi kararlar verme ve kendini yüceltme; kişisel çıkarları için bulunduğu pozisyonu ya da yetkilerini kullanırlar.
2. Astlarını küçümseme; başkalarının önünde astlarına bağırır, onları küçümser ve utandırır.
3. Saygı eksikliği; samimiyetsiz ve düşmanca davranış gösterirler, grup üyelerinin kişisel refahlarını görmezden gelirler.
4. Kendi düşüncelerini zorla kabul ettirme, üyelere kendi görüşlerini baskılar ve izleyenlerin fikirlerini umursamazlar.
5. Caydırıcı girişimlerde bulunma; önemli kararlarda üyelerin fikir sunmasına engel olurlar onların bu konuda cesaretlerini kırarlar.
6. Gereksiz cezalandırma; izleyenleri hata yapmasalar da azarlar ,bağırır ve onları manevi olarak cezalandırırlar.

1.2. İstismarcı Yönetim

Tepper (2000), Ashforth'un çalışmasından yola çıkarak “istismarcı yönetim” kavramını geliştirmiştir. İstismarcı yönetim kavramı Tepper tarafından, "astların, yöneticiler tarafından yapılan fiziksel teması içermeyen ancak sözlü veya sözsüz olarak uygulanan düşmanca davranışların, ne sıklıkla ve ne ölçüde yapıldığının algılanması ve yorumlanması" olarak tanımlanır (Tepper, 2000, s. 179). Bu tanıma göre istismarcı yönetim, astların gözlemine dayanmakta ve farklı ortamlarda istismarcı yönetim olarak kabul gören bir davranış bir diğer ortamda istismar olarak algılanmayabilmektedir. İstismarcı yönetim, yöneticinin ve astın bireysel özelliklerine ve örgütsel koşullara bağlı olarak farklılıklar gösteren bir olgu şeklide yorumlanabilir. İstismarcı yönetimi tanımlayan belirli özellikler; uygulanan şiddetin fiziksel temas ya da cinsel unsur içermemesi, şiddeti gerçekleştirenin yönetici olması, şiddetin gerçekleştirilme amacının farklılıklar taşıması olarak sıralanabilir (Tepper, 2000, s. 180). Bu tür davranışlara maruz kalan çalışanlar, tükenmişlik hissi, liderin adil davranışına karşı inançsızlık, performans düşüklüğü, iş tatminsizliği gibi etkiler oluşmakta uzun vade de çalışanın işten ayrılmasına neden olmaktadır (Ülbeği vd, 2014, s. 2).

İstismarcı yönetim anlayışı işgörenlerin üstleriyle ilgili olarak kendilerine karşı yapılan sürekli bir biçimde sözlü ve sözlü olmayan düşmanca davranış ve tavırlar sergilendiğine dair algıları şeklinde

tanımlanmaktadır (Tepper, 2000, s. 178). İstismarcı yönetim ast ve üstler arasındaki fiziksel teması kapsamamaktadır. Bu yönetim yaklaşımına göre liderlerin düşmanca davranış ve tavırlarının iki taraf arasındaki ilişki son bulana kadar sürmesi beklenmektedir. Bu yaklaşımdaki olumsuz lider davranışları; astları yüksek sesle azarlamak, herkesin içinde eleştirmek, genel anlamda kaba davranışlar sergilemek, onlara karşı ilgisiz davranmak ve bir takım işlere zorlamak olarak ifade edilmektedir (Başar, vd, 2016, s. 67). Bununla birlikte Tepper (2007) istismarcı yöneticilerle birlikte çalışan işgörenlerin daha fazla işten ayrıldıklarını, işlerinden, yaşamlarından ve örgütlerinden hoşlanmadığını aynı zamanda yoğun stres yaşadıklarını ortaya koymuştur.

1.3. Narsist Liderlik

Glad zorba liderlerin gücü elinde tutmak için takipçilerini aldatma, etkileme ve tehdit etme eğiliminde olmalarını narsist liderlik ile açıklamıştır (Başar vd, 2016, s. 67). Narsist yöneticiler etrafındaki herkesi rakip olarak görürler. Organizasyon içinde rekabet ortamı yaratırlar. Bu rekabet durumu beraberinde güvensizliği de getirir. Narsist lider herkese şüphe ile yaklaşır. Özellikle başarılı olan kişileri manipüle etme eğilimindedirler. Etrafındaki başarıları kendisine yükler ve bu başarıda kendisinin bir payı olduğuna diğerlerini de inandırır (Kesken ve Ünnü, 2011, s. 217). Narsist liderler örgüt içersinde krizle karşılaştıklarında bu durumu avantaja dönüştürmekte zorlanırlar. Örgüt kararsızlıkla birlikte kaos ortamına dönüşür. Durum genelde başarısızlıkla sonuçlanır (Paulhus ve Williams, 2002, s. 557).

Narsist liderlerin belirgin özellikleri olarak (Kesken ve Ünnü, 2011, s. 220);

- Kendi mükemmeliyetlikleri ile çok meşgul oldukları için çalışanlarının sürekli hata yaptıklarını düşünür ve onları sürekli olarak eleştirir.

- Çalışanlarını görmezden gelir ve onları sürekli olarak eleştirir.

- Benlik duyguları bencillik seviyesindedir.

- başkalarının katkılarına değer vermez.

- Her durumda kendilerine saygılı ve hürmetli bir şekilde davranılmasını ister. Kendi amaçlarına ulaşmak için diğerlerini kullanır.

- Duygusal olarak soğukturlar ve başkalarının ihtiyaçlarına karşı duyarsızdırlar. Kendi davranış ve düşüncelerinin etrafına verdiği zararı umursamaz.

- Çevrelerine kendilerini sabırlı, özverili, güvenilir ve sevecen olarak tanıtırlar. Çalışanlarına ve birilikte buldukları kişilere karşı küstahça, bencilce, küçümseyen bir tavır takınırlar ve sürekli olarak onlara patronun kendisi olduğunu hatırlatır.

- Eğer çıkarlarına uymuyorsa gerçeği göz ardı ederler ya da reddeder.

- Kontrol bağımlıydırlar ve kendilerinden başkasına güvenmez.

- Başarısızlığı kabul etmezler ve başarıyı kimseyle paylaşmaz.

- Eleştiriler karşısında saldırgan tutum takınır.

- Başarısızlık durumunda öfkelenirler, kaygı yaşarlar ve benlik durumlarında hızlı bir değişim yaşar.
- Rekabet durumlarında aşırı hırs, savunma ve diğerlerine karşı düşmanca tepkiler gösterir.

1.4. Zehirleyici (Toksik) Lider

Zehirli liderlik, personel verimliliğini düşüren ve kuruluşlar için maliyet- fayda ilişkisini olumsuz olarak etkileyen bir liderlik tarzıdır (Yavaş, 2016, s. 268). Toksik lider, çalışanlarının motivasyonlarını ve morallerini bozucu yönde etkileyen, onları verimsiz hissetmeye yönelten bir yıkıcı liderlik türüdür, bu manada yönetimi idare edemeyen kötü liderlerden veya sağlığı yeterli olmayan, yüksek strese maruz kalıp uygun bir şekilde örgütü idare edemeyen liderlerden ayrılmaktadır (Reyhanoğlu ve Akın, 2016, s. 445).

Lipman-Blumen (2005), zehirleyici lider davranışlarını şu şekilde ifade etmektedirler: işgörenlerin haklarını ellerinden almak, yapıcı eleştirilere engel olmak, astlarına yalan söylemek, adil olamayan bir yönetim tarzı sergilemek, suçlara yeltenmek, baskıcı bir yönetim anlayışı uygulamak, işgörenlerin kendilerini geliştirmelerine fırsat vermemek, otoritelerini sağlamak amacıyla örgüt içindeki kişi ve grupları kasten birbirine düşürmek, örgüt içindeki değişik grupların birbirlerine karşı düşmanlık duymasını sağlamak, kendilerinin liderlikten ayrılması durumunda tüm sistemin çökeceği algısını yaratmak, liyakatsizliği teşvik etmek, bazı çalışanları kayırmak, şantaj ve korkutma gibi yöntemler ile astlarını kendine bağlamak.

Zehirleyici liderlerin çeşitli kişilik özellikleri; yalancı, hilekâr, alaycı, güvenilmez, ahlaksız, ikiyüzlü, kendi çıkarlarını her daim ön planda tutan, yüksek egoya sahip ve dolayısıyla eksik yönlerinin farkında olmayan ve kendini yenileyemeyen, kendi hatalarını görememesine sebep olan kibre sahip olan, önemli kararlar alamamasına sebep olacak derecede korkak olan ve eylemlerinin diğerleri üzerinde yaratacağı sonuçları önemsemeyen şekilde ifade edilebilmektedir (Lipman-Blumen, 2005, s. 19-22).

Redd, toksik liderliğin sadece takınılan tavırla ve takipçiye özgü olmadığını zamanla tüm organizasyona yayılan motivasyon ve performans düşüklüğüne sebep olan bir etkileşim olduğunu belirtir. Ayrıca toksik liderliği bir sendrom olarak görür ve bunu üç unsurla açıklar (Yavaş, 2016, s. 269):

- Astların esnekliğini umursamayan,
- Örgütte olumsuz bir hava estiren bireysel veya ikili ilişkilere sahip olan,
- Çalışanlarına kendi menfaatlerini önemsememeye ikna ettiren olarak sıralar

Toksik liderlik, diğer karanlık liderlik tarzlarıyla benzer özellikler göstermesine karşın tarzını diğerlerinden ayıran özelliklere de sahiptir. Toksik liderler, grup içi üyeleri grup dışı üyelere karşı kışkırtırlar, bazı durumlar da grup üyelerini dışlayıcı davranışlarda bulunurlar, çalışanlarını aşağılayıcı söylemlerde bulunurlar, alaycı düşünür ve davranırlar ve son olarak diğerlerini kendi çıkarları uğruna suçlamaktan çekinmezler (Padilla vd, 2007, s. 178).

Toksik liderler, narsist, katı, saldırgan ve etik dışı davranışlar sergilerler. Narsist davranışlar, çalışma ortamında büyüyen davranışlar sergileme, ukalaca davranma, diğerlerini kendinden düşük seviyede görme ve onlara değer vermeme, vicdani yetersizlik ve empati eksikliği gösterme, diğerlerinin önemseddiği olguları aşağılama, sadece kendi önemini göz önünde tutma, benmerkezci

olmak olarak sıralanabilmektedir. Saldırgan davranışlar, kıskançlık davranışları sergileme, grup içerisinde tarafını seçmeye mecbur etme, iftirada bulunma ve asılsız söylemler çıkarma şeklindedir. Kaba davranışlar, nezaketten uzak tavırlar, saygısızlık ve kırıcı sözler katı davranışın özellikleridir. Son olarak etik dışı davranışlar, iş görenin görevi dışında işler bekleme, iş görenin özlük haklarına engel olma, iş yükünü haksız biçimde arttırma olarak sıralanabilir (Kasalak ve Aksu, 2016, s. 679).

1.5. Yıkıcı Liderlik

Liderlik tarzının yıkıcı liderlik olarak isimlendirilebilmesi için, uzun vadede olumsuz etkilere sebep olması gerekir. Bununla birlikte, eğer liderler takipçilerine, kaynaklarına ve örgüt bileşenlerine veya örgütün tamamına zarar verirse, yıkıcı liderlik meydana gelmiş olur (Padilla vd, 2007, s. 175). Yıkıcı liderliği iki tanımda toparlamıştır;

- Örgütün ya da izleyicilerin çıkarlarına zarar verme amacıyla gerçekleştirilen istemli lider davranışları,

- Liderin örgüte ve izleyicilerine zarar verme amacıyla ya da niyetiyle, örgütün menfaatlerine ters düşen hedefleri ve amaçları benimsemesi (Krasikova, vd, 2013, s. 1309).

Bir liderin yıkıcı lider olarak tanımlanabilmesi için, yaptığı olumsuz davranışları bilerek ya da bilmeyerek yapıyor olmasının bir önemi yoktur. Liderin sergilediği davranışlar başlangıçta yapıcı özellik gösterse de (performans takibi, görevi yerine getirmek için cesaretlendirme) bu davranışın sürekli ve baskıcı bir şekilde devam etmesi yıkıcı bir hal almasına neden olur (Ericson, vd, 2015, s. 267).

SONUÇ

Benson ve Hogan (2008) karanlık kişilik özelliklerinin kısa vadede başarı sağlamaya yardımcı olabileceğini fakat uzun vadede probleme ve işlevsiz performansa sebebiyet vereceğini savunmuş ve karanlık liderliğin; liderin kişiliğindeki bazı özelliklerin uzun sürede veya aşırıya gidildiğinde; insanların organizasyon içerisinde birlikte ve verimli bir şekilde çalışma kabiliyetlerine zarar veren toksit davranışlar olduğunu söylemişlerdir.

Liderin, tutum ve davranışlarının çalışanların verim ve mutluluğu açısından önemli olduğu bilinen bir söylemdir. Bu bakımdan liderin örgüt içerisinde oluşturduğu olumsuz iklim, başlangıçta çalışanların motivasyonlarını olumsuz olarak etkiler, akabinde tüm örgütün zarar görmesine neden olur (Reyhanoğlu ve Akın, 2016, s. 444).

Liderin olumlu enerjisinin astlara geçtiği gibi yansıttığı negatif enerjisi de izleyenleri etkiler. Örneğin, liderin davranışları kendi kişisel hedeflerine hizmet yönünde (aç gözlülük, hırs) olduğunda astların liderlerine duyduğu güven azalır ve lider işlevselliğini kaybetmektedir (Kesken ve Ünnü, 2011, s. 196). Liderin, kendi çıkarları doğrultusunda kendi duygularını ve başkalarının duygularını düzenleyebilmesi stratejik anlamda da yüksek duygusal zeka seviyesi gerektirmektedir bu nedenle liderlerin duygusal zekalarının geliştirilmesi oldukça önemlidir.

Genel olarak karanlık liderler birlikte çalışmak zorunda kalan çalışanların, fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına rağmen, ait olma, değer görme, kendini gerçekleştirme gibi sosyolojik ihtiyaçlarının karşılanmadığını söylemek mümkündür. Özellikle, işletme içerisinde kendi kararlarını alamayacağına inanmış bir işgören kendi özelliklerinin farkına varamayacağı ve bu ihtiyacını karşılayamayacağı ifade edilebilir. Öz güvenini kaybeden bir işgörenin çalıştığı işletmeye yeni fikirler katması beklenemez. Gelecekte lider olmayı hedefleyen çalışanların, karanlık liderlerle birlikte çalışması, kendi liderlik

profillerinin oluşmasına katkı sağlayabilir. Bu liderleri gözlemleyerek, kendi etik davranış olgusunu geliştirerek, ileride nasıl bir lider olacağına yön verebilmektedirler. İşgörenler karanlık liderle bir arada çalışmak zorunda kaldığında işe olan bağlılıkları zayıflamakta, iş tatminleri azalmakta, iş devamsızlık artmakta ve işe gelme isteği azalmaktadır. Çalışanın iş bırakması ya da veriminin sonlanmasıyla neticelenen süreç, uzun vadede örgütü çikmaza sürüklemektedir.

REFERENCES

- Ashforth, B. E. (1994). Petty tyranny in organizations. *Human Relations*, 47, 755-778.
- Ashforth, B. E. (1997). Petty tyranny in organizations: A preliminary examination of antecedents and consequences. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 14(2), 126-140.
- Ballı, E. ve Çakıcı, A. (2016). Karanlık liderliğin örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik üzerine etkisi: otel çalışanları üzerinde bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 167-180.
- Başar, U., Sığırı, Ü. ve Basım, N. (2016). İş yerinde karanlık liderlik. *İş ve İnsan Dergisi*, 3(2), 65-76.
- Benson, M.J. ve Hogan, R.S. (2008) How dark side leadership personality destroys trust and degrades organisational effectiveness. *Organisations and People*, 15(3), 10-18.
- Conger, J. A. (1990). The dark side of leadership. *Organizational Dynamics*, 19(2), 44-55.
- Glad, B. (2002). Why tyrants go too far: Malignant narcissism and absolute power. *Political Psychology*, 23(1), 1-37
- Goldman, A. (2006). High toxicity leadership borderline personality disorder and the dysfunctional organization. *Journal of Managerial Psychology*, 21(8), 733-746.
- Hogan, R., ve Hogan, J. (2001). Assessing leadership:a view of the dark side. *International Journal of Evaluation and Assessment*, 9, 40-51.
- Kasalak, G. ve Aksu, M. B. (2016). Örgütler nasıl zehirlenir? öğretim elemanlarının örgütsel toksisite algıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(4), 676-694.
- Kesken J. A., Ayyıldız, Ünnü N. (2011). *Öteki Liderlik*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Khoo, H. S. ve Burch, G. S. J. (2008). The 'dark side'of leadership personality and transformational leadership: An exploratory study. *Personality and individual differences*, 44(1), 86-97.
- Krasikova, D. V., Green, S. G. ve LeBreton, J. M. (2013). Destructive leadership: A theoretical review, integration, and future research agenda. *Journal of Management*, 39(5), 1308-1338.
- Lašáková, A. ve Remišová, A. (2015). Unethical leadership: Current theoretical trends and conceptualization. *Procedia Economics and Finance*, 34, 319-328.
- Lipman-Blumen, J. (2011). Toxic leadership: A rejoinder. *Representation*, 47(3), 331-342.
- Padilla, A. ve Mulvey, P. (2008). Leadership toxicity: sources and remedies. *Organisations and People*, 15(3), 27-37.
- Padilla, A., Hogan, R. ve Kaiser, R. B. (2007). The toxic triangle: Destructive leaders, susceptible followers, and conducive environments. *The Leadership Quarterly*, 18, 176-194.

- Paulhus, D. L. ve Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563.
- Reyhanoğlu, M. ve Akın, Ö. (2016). Toksik Liderlik Örgütsel Sağlığı Olumsuz Yönde Tetikler mi?. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(3), 442-459.
- Takala, T. (2010). Dark leadership, charisma and trust. *Psychology*, 1, 59-63.
- Tepper, B. J. (2000). Consequences of abusive supervision. *Academy of Management Journal*, 43(2), 178-190.
- Tepper, B. J. (2007). Abusive supervision in work organizations: Review, synthesis, and research agenda. *Journal of Management*, 33(3), 261-289.
- Ülbeği, İ. D., Özgen, H. M. ve Özgen, H. (2014). Türkiye’de istismarcı yönetim ölçeğinin uyarlaması: Güvenirlilik ve geçerlik analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 1-12.
- Yavaş, A. (2016). Sectoral differences in the perception of toxic leadership. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 229, 267-276.

Adams'ın Eşitlik Teorisi Bağlamında Ortaokulda Görev Yapan Müzik Öğretmenlerinin İş Tatminleri

A Study of Secondary Music Teachers' Job Satisfaction Using Adams' Equity Theory

Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ^{1*}
Beste KADEMLİ²

Pages: 270-277

Doi: 10.21733/ibad.582894

¹ Balıkesir University, TURKEY,
beste@balikesir.edu.tr

² Balıkesir University, TURKEY,
beste.music29@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Since job satisfaction of people depends partly on degree to which their needs and desires are met, individuals with unmet needs in low motivation, performance and dissatisfaction can be seen. According to Adams' equality theory (1963). Job satisfaction depends on the person detected by the input-output balance. So, the effort he made for the person's job (input) and ultimately the values obtained (output) is important between the balance. The study data were collected in semi-structured interviews, a qualitative data collection tool. The study sample included six music teachers who work in different public secondary schools in the province of Balıkesir. The participants were selected using convenience sampling, a purposive sampling method. The qualitative data were analyzed using descriptive analysis. Based on the findings of the research, music teachers have sacrifices for their profession; effort, labor, physical fatigue and financial expenses. Music teachers' values; it emphasizes the regular salary, status, promotion status, social conditions offered by the state, additional job opportunities and the love and respect of the students. In another study; some of the teachers state that they have gained more professional gain that they are satisfied with the course and that they are attracted by the school administration and they are appreciated by their colleagues. In addition, the vast majority of the teachers were able to determine the input/output ratios they determined; emphasizes that they have a positive effect on their motivation and job satisfaction and the gains they earn in return for their efforts make them happy. In another finding, music teachers argue that their input/output ratios and their input/output ratios should be equal. It is stated that equal treatment of each individual on equal terms will reflect positively on job satisfaction and performances. Therefore, it is emphasized that when working in unequal conditions with colleagues, this situation may be negatively affected. Thus, the study results showed that Adams' Equity Theory provides useful insight into secondary music teachers' job satisfaction.

Keywords: Adam's equity theory, secondary school music teachers, job satisfaction.

GİRİŞ

Locke (1976), iş tatminini “bireyin iş veya iş deneyimlerini değerlendirmesiyle ortaya çıkan hoş veya pozitif duygu durumu” olarak tanımlamaktadır (s. 1300). Bireyin iş ortamına ilişkin duygulanımsal tepkileri olarak tanımlanan (Cropanzano ve ark., 1993) iş tatmini kavramı eskiden beri üzerinde çalışılan bir kavramdır. 1980’lerden sonraki çalışmalarda ise iş tatmininin kısmen duygulanımsal yaşamışlıklardan etkilendiği ortaya çıkarılmıştır. Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında, araştırmacıların iş tatminine ilişkin farklı teorilerden yararlandıkları ve iş tatmini ile değişkenler arasında ilişki olduğunu ortaya çıkaran çeşitli araştırmalar olduğu görülmektedir (Oshagbemi, 2000; Schmitt ve Pulakos, 1985; Thoresen ve ark., 2003). Cherrington (1994) çalışmasında, iş tatminini etkileyen faktörlerin işin kendisi ile ilgili değişkenler olduğunu ve bu değişkenlerin tanınma fırsatı, başarı, maddi ödüller ve ücret olduğunu vurgulamaktadır (s. 287). Bir diğer araştırmada, iş tatminini veya tatminsizliğini etkileyen diğer unsurların ise; çalışma grubu, iş güvencesi, terfi, takdir edilme, çalışma koşulları ve yönetim biçimi olduğu belirtilmektedir (Friday ve Friday, 2003).

İş tatmininin incelenmesinde motivasyon kuramlarının önemi yadsınamazdır. Bu kuramlarından birisi de Adams’ın (1963) Eşitlik teorisidir. Bu teoriye göre birey, yaptığı işte girdi (G) ve çıktı (Ç) hesabı yapmaktadır. Yani, bireyin işi için yaptıkları ve bulunduğu fedakârlıklar (girdi) ve sonuçta elde ettiği değerler (çıktı) arasındaki denge önem taşımaktadır (Huseman ve ark., 1987). Girdiler; bireyin ustalığı, emeği, aldığı eğitim ve tecrübe iken; çıktılar ise; bireye verilen saygınlık, ücret, takdir ve mesleğinde ilerlemedir (Adams, 1965). Bir araştırmada, bireylerin harcanan iş, emek, gayret, ücret, takdir ve saygınlık gibi girdilerinin ve çıktılarının iş tatmininde büyük rol oynadığı üzerinde durulmaktadır (McShane ve Von Glinov, 2009).

Adams’ın Eşitlik Teorisine göre, G ile Ç eşit ($G=Ç$) ise denge durumu vardır. Böylelikle, kişi yaptığı işin karşılığını aldığını hissetmekle kalmayıp, kişiyi bu durum tatmin ederek, doyuma ulaştırır. Birey emeğinin karşılığı olarak maaşını az bulur, çalışma ortamı ve sosyal haklarının yetersiz olduğunu düşünürse dengesiz bir durum ortaya çıkar ($G>Ç$). Bu dengesiz durum da bireyi mutsuz eder. Bu durumda yaptığı işte daha az emek harcayarak işine özen göstermeyebilir. Yani G’yi azaltabilir. Ancak, birey her iki durumda da ($G=Ç$) denge durumunu yakalamaya çalışır. Eğer bir kişi diğerlerine göre az ödüllendirildiğini düşünmekte ise, bu durumu düzeltebilmek için bir şeyler yapmaya motive olur. Dolayısı ile bireyin çalıştığı yerde eşit muamele görmesi bireyin motivasyonunu olumlu etkiler. Çünkü çalışma ortamında birey, kendi girdi ve çıktılarını diğer kişilerin girdi ve çıktıları ile karşılaştırmaktadır. Dolayısı ile, bu teoride matematiksel olarak G, Ç ye bölünür ($G/Ç$). Bu oran 1 ise denge durumu vardır. Eğer 1’den fazla ise ($G>Ç$) birey emeğinin karşılığını alamıyor demektir. Eğer 1’den az ise birey emeklerinin karşılığında fazlasını alıyordur ($Ç>G$) (Adams, 1963). Kısacası bireyler aynı işi yapan başka bir bireyler karşılaştırıldıkları takdirde, kendi G/Ç oranının diğer iş arkadaşlarının G/Ç oranı ile aynı olmasına önem verirler (Hochwarter ve Zellars, 1999).

Görülmektedir ki, müzik öğretmenlerinin iş tatminlerinin belirlenmesi çalışma performanslarının artmasında büyük rol oynamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma, ortaokulda görev yapan müzik öğretmenlerinin iş tatminlerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Ortaokul müzik öğretmenlerinin iş tatminini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada, var olan durumu olduğu gibi ortaya koyma amacı güdüldüğünden betimsel modele başvurulmuştur. Araştırmada elde edilen verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmaya, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yoluyla seçilen Balıkesir ili merkezde çeşitli devlet ortaokullarında görev yapan altı müzik öğretmeni katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel bilgileri Tablo 1’deki gibidir.

Tablo 1. Öğretmenlerin kişisel bilgileri

		f	%
Cinsiyet	Bayan	3	50
	Erkek	3	50
	Toplam	6	100
Yaş	20-29 yaş	-	-
	30-39 yaş	5	83.3
	40-49 yaş	1	16.7
	Toplam	6	100
Mesleki Kıdem	6-11 yıl	3	50
	12-17 yıl	2	33.3
	18-23 yıl	1	16.7
	Toplam	6	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğretmenlerden 3’ü bayan, 3’ü erkektir. Öğretmenlerden 5’i 30-39 yaş grubunda, 1’i 40-49 yaş grubundadır. Öğretmenlerden 3’ü 6-11 yıl arasında mesleki kıdeme, 2’si 12-17 yıl arasında mesleki kıdeme, 1’i 18-23 yıl arasında mesleki kıdeme sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşmeden biraz daha esneklerdir. Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme formunu hazırlar (Bogdan ve Biklen, 2007). Sarantakos’a (2005) göre yarı-yapılandırılmış anket formu içerik olarak kapalı ve açık uçlu soruların yer aldığı, biçimsel olarak yapılandırılmış ve yapılandırılmamış form arasında yer alan bir anket türüdür (s. 111)

Ortaokul müzik öğretmenlerinin iş tatminlerine yönelik görüşlerini belirlemek amacı ile üç tane açık uçlu sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda, öğretmenlerle yüz yüze görüşmeler yapılarak araştırmacılar çalışma grubunu oluşturan müzik öğretmenlerine, araştırmanın amacı hakkında kısa bilgiler sunulmuştur.

Araştırmada öğretmenlere şu sorular sorulmuştur:

- “Müzik öğretmeni olabilmek için belli bir çaba harcadınız, zamanınızı ayırdınız ve eğitim aldınız. Yani, belli bir Girdi (G) ortaya koydunuz. Akabinde okulunuzu bitirerek, MEB’e bağlı bir okulda müzik öğretmeni oldunuz. Öğretmenlik mesleği size bir takım olanaklar sunmakla birlikte, mesleğinizin karşılığı olarak belli bir ücret almaktasınız. Yani, yaptığınız işin karşılığı olarak size Çıktı (Ç) verilmektedir. Bu meslek için verdiğiniz şeyler (G) ile buna karşılık aldığınız şeyleri (Ç) ayrı ayrı belirtiniz”
- Kendi G/Ç oranınızdan bahsediniz. Kendiniz için belirlemiş olduğunuz G/Ç oranı sizin iş yerinizdeki (okulunuzdaki) davranışlarınızı, motivasyonunuzu, tatmin düzeyinizi ve performansınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?”
- “İş arkadaşlarınızın G/Ç oranını düşününüz. Onların G/Ç oranı sizin davranışlarınızı, motivasyonunuzu, tatmin düzeyinizi ve performansınızı nasıl etkilemektedir?”

Verilerin Analizi

Öğretmenler ile yapılan görüşmeler sonunda elde edilen veriler betimsel yöntem ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analizde temel amaç, elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır

(Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel veri analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Araştırmaya katılan bayan öğretmenler ise K1, K2... gibi; erkek öğretmenler E1, E2...gibi kodlarıyla isimlendirilmiştir.

İki farklı araştırmacı tarafından görüşme soruları ayrı ayrı kodlanmıştır. Daha sonra araştırmacılar belirlenen kodlardan yola çıkarak temalara ulaşmıştır. Çalışma grubunun verdikleri yanıtlar araştırmacılar tarafından kodlanarak güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Araştırmada toplanan veriler için (içerik analizinde) güvenilirliğinin hesaplamasında; Güvenirlik=Görüş birliği/(Görüş birliği+Görüş ayrılığı) Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği %88 bulunmuştur.

BULGULAR

Öğretmenlere ilk olarak, “Müzik öğretmeni olabilmek için belli bir çaba harcadınız, zamanınızı ayırdınız ve eğitim aldınız. Yani, belli bir Girdi (G) ortaya koydunuz. Akabinde okulunuzu bitirerek, MEB’e bağlı bir okulda müzik öğretmeni oldunuz. Öğretmenlik mesleği size bir takım olanaklar sunmakla birlikte, mesleğinizin karşılığı olarak belli bir ücret almaktasınız. Yani, yaptığınız işin karşılığı olarak size Çıktı (Ç) verilmektedir. Bu meslek için verdiğiniz şeyler (G) ile buna karşılık aldığınız şeyleri (Ç) ayrı ayrı belirtiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin bu meslek için verdikleri (G) ve aldıkları şeyler (Ç) sorusuna ilişkin yanıtların dağılımı

Görüşler	f
Emek	7
Üniversite eğitim süreci	5
Verdikleri Şeyler (G)	
Üniversiteye hazırlık sürecinde başarılı olmak için sarf edilen çaba	3
Maddi zorluklar	3
Manevi tatmin	3
Düzenli maaş	2
Statü	2
Aldıkları Şeyler (Ç)	
Ek iş imkânı	2
Müzik ders saatleri azlığı	2
Sosyal çevre	1

Tablo 2’de, araştırmaya katılan müzik öğretmenleri meslekleri için verdikleri şeyler (girdi) ile aldıkları şeyler (çıktı) bulunmaktadır. Girdi olarak; 7 kişi verilen emeğe, 5 kişi üniversite eğitim sürecine, 3 kişi üniversiteye hazırlık sürecinde başarılı olmak için sarf edilen çabaya ve 3 kişi maddi zorluklara vurgu yapmıştır. Üniversite eğitim süreci ve emek ile ilgili bir öğretmen (K-1) görüşünü “Müzik öğretmenliği ünvanına ve yeterliliğine sahip olabilmek için 4 yıllık bir üniversite eğitiminden geçtim. Hem öğretmeyi öğrenmek adına formasyon dediğimiz süreçten geçerken; aynı zamanda müzikal olarak gerekli donanımları edinmek için bireysel-toplu olarak çokça vakit ve emek isteyen ilerlememi sağladım” şeklinde belirtmiştir. Üniversiteye hazırlık sürecinde başarılı olmak için sarf edilen çaba ile ilgili bir öğretmen (K-2) görüşü “Müzik öğretmenliğine hazırlık sürecim 2 yıl sürdü. Fakülteyi kazandım, çalışmalarına devam ettim. Toplamda altı yıl gibi uzun bir yoldan (2 yıl hazırlık süreci+4 yıl fakülte) sonra KPSS sınavına girip devlete atandım” şeklindedir. Maddi zorluklar ile ilgili bir öğretmen (E-3) görüşünü “Üniversite eğitim sürecimde, maddi zorluklarla karşılaştım. İhtiyaçlarımı karşılamak ve geçinmek için ek işlerde çalıştım” şeklinde ifade etmiştir.

Çıktı olarak; 3 kişi manevi tatmin, 2 kişi düzenli maaş, 2 kişi statü, 2 kişi ek iş imkânı, 2 kişi müzik ders saatleri azlığı, 1 kişi sosyal çevreye vurgu yapmıştır. Manevi tatmin ile ilgili bir öğretmen (K-1) görüşünü “Müzik öğretmenliği mesleğinin karşılığı benim için maaş bazında çok tatmin edici olmasa da manevi tatminleri bu açığı kapatmakta. Bir bireye bilmediği bir şeyi vermenin mutluluğu, aynı zamanda mesleğimi yaparken de(dersin zevkli ve eğlenceli yanı nedeniyle) alacağım haz maddi boyutunu unutturmakta.” şeklinde belirtmiştir. Düzenli maaş ile ilgili bir öğretmen (K-2) görüşünü “Devletin verdiği düzenli maaş dışında bir önem taşıyor” şeklinde ifade etmiştir. Statü ile ilgili bir öğretmen (E-1) görüşünü “ Toplum içinde güvenilmek, kurumlar içinde kolaylık, Türkiye’nin her yerinde çalışabilmek mesleğimizde aldığımız şeyler olarak görülebilir” şeklinde ifade etmiştir. Ek iş imkânı ile ilgili bir öğretmen (K-1) görüşünü “Müzik alanının MEB’e bağlı öğretmenlik dışında maddi getirisi olabileceğini düşünmem nedeniyle bu durumu da çıktığı aldığım şeyler olarak sayabilirim” şeklinde belirtmiştir. Ders saatlerinin azlığı ile ilgili bir öğretmen (K-2) görüşünü “Ders saatlerinin azlığı beni olumsuz etkiliyordu. Bulduğum ilçede 15 saat maaş karşılığını doldurabilmek için 5 okula gidiyordum. 4 saat ilçedeki okuldaki müzik derslerine girerken aynı gün içinde öğle arasında 30km uzaklıktaki köye gidip 2 saat de orada derse giriyordum” şeklinde ifade etmiştir. Sosyal çevre ile ilgili bir öğretmen (E-2) görüşünü “Farklı insanlar ve hayatlar tanımak, öğrencilerin ömür boyu sürecek saygısı, gözlerindeki masum sevgi, her defasında hayatının daha başında olan bir insan kazanmak benim için önemli” şeklinde ele almıştır.

Öğretmenlere ikinci olarak, “Kendi G/Ç oranınızdan bahsediniz. Kendiniz için belirlemiş olduğunuz G/Ç oranı sizin iş yerinizdeki (okulunuzdaki) davranışlarınızı, motivasyonunuzu, tatmin düzeyinizi ve performansınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar Tablo 3’teki gibidir.

Tablo 3. Öğretmenlerin kendi G/Ç oranlarının okullarındaki davranışlarını, motivasyonlarını, tatmin düzeylerini ve performanslarını nasıl etkiledikleri sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı

Görüşler	f
Müzik ders saatim az olduğu için tam olarak	3
İşimden tatmin olamıyorum	
Öğrencilerim dersime ilgi gösterdikçe, iş performansım daha yüksek oluyor.	2
Okulumun fiziki durumunun iyileştirilmesi gerekiyor. Çünkü okulumda müzik sınıfı, müzik araç-gereç eksiklikleri mevcut. Bu durum, dersimim verimimi düşürerek performansımı olumsuz etkiliyor.	2
Aldığım kazançlarla birlikte mesleki tatmin yaşıyorum. Bu da mesleğimde daha fazla motive olmamı sağlıyor.	2
Okul idaresinin desteğini aldığım zamanlarda iş verimim daha fazla artıyor.	1
Dersim küçümseniyor. Hâlbuki diğer arkadaşlarımdan sarf ettiğim çaba daha çok. Bu da, iş motivasyonumu olumsuz etkiliyor.	1
Verdiğim çabanın karşılığında düşük ücret aldığım zaman motivasyonum azalıyor, işimden tam olarak tatmin olamıyorum.	1

Tablo 3’de, araştırmaya katılan müzik öğretmenlerinin kendi G/Ç oranlarının okullarındaki davranışlarını, motivasyonlarını, tatmin düzeylerini ve performanslarını nasıl etkiledikleri sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı yer almaktadır. Öğretmenlerden 2’si aldıkları kazançlarla birlikte mesleki tatmin yaşadığını, diğer 2’si öğrencileri derse ilgi gösterdikçe iş performansının yükseldiğini, 1’i okul idaresinin desteğini aldığı zamanlarda iş veriminin arttığını, 3’ü müzik ders saatleri az olduğu için

işinden tatmin olmadığını, 2'si okulunun fiziki durumunun iyileştirilmesi gerektiğini çünkü okulunda müzik sınıfı, müzik araç-gereç eksiklikleri olduğunu, 1'i dersinin küçümsendiğinden dolayı iş motivasyonunun azaldığını, 1'i verdiği çabanın karşılığında düşük ücret aldığını vurgulamaktadır.

Öğretmenlerin görüşlerine bakıldığında, öğrencilere ve okul idarecilerine yönelik olarak bir öğretmen (K-2) görüşünü “Öğrencilerimin ve okul idarecilerimizin müzik dersine bakış açılarının olumlu olması beni motive ediyor” şeklinde belirtmiştir. Öğrencilerin müzik dersine olan ilgisine yönelik bir öğretmen (E-3) görüşünü “Yıl içerisinde müzikal olarak karşılık bulduğum öğrenci sayısı fazla olursa ve iyi bir dönüt alırsam mesleki tatmin yaşıyorum” şeklinde belirtmektedir. Müzik dersinin küçümsenmesine yönelik bir öğretmen (K-1) görüşünü “Motivasyonumu ve performansımı okul içinde öğrenci, öğretmen ve idarecilerin müzik dersine karşı olan umursamaz tavırları ders olarak küçümsemeleri, özellikle törenler ve müzik etkinlikleri sırasında karşılaştığımız teknik ve donanımla ilgili sorunlar ve eksiklikler etkiliyor” şeklinde ifade etmiştir. Müzik ders saatinin az olması ile ilgili bir öğretmen (K-3) görüşünü “Müzik ders saatlerinin az olması ve okuldaki teknik donanım eksikliklerinden dolayı motivasyonumuz ve performansımız olumsuz etkileniyor” şeklinde belirtmektedir.

Öğretmenlere üçüncü olarak, “İş arkadaşlarınızın G/Ç oranını düşününüz. Onların G/Ç oranı sizin davranışlarınızı, motivasyonunuzu, tatmin düzeyinizi ve performansınızı nasıl etkilemektedir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar Tablo 4’deki gibidir.

Tablo 4. Öğretmenlere göre iş arkadaşlarının G/Ç oranlarının kendilerinin davranışlarını, motivasyonlarını, tatmin düzeylerini ve performanslarını nasıl etkiledikleri sorusuna ilişkin verdikleri yanıtların dağılımı

Görüşler	f
Okul idaresinin ve diğer branş öğretmenlerinin G/Ç oranları eşit olmalıdır. Böylece, iş tatminimiz ve motivasyonumuz artacaktır.	4
Diğer branş öğretmenlerinin ek ders ve kurslarla maaşları daha fazla olduğu için, kendi G/Ç oranımızla bu durum eşit değil. Bu durum iş tatminim düşmektedir.	2

Tablo 4’e bakıldığında, araştırmaya katılan müzik öğretmenleri ile iş arkadaşlarının Girdi/Çıktı oranlarının performanslarına etkisi yer almaktadır. Öğretmenlerin 2’si diğer branş öğretmenlerinin ek ders ve kurslarla maaşlarının daha fazla olmasından dolayı, kendi G/Ç oranları ile eşit olmadığı için iş tatminlerinin düştüğüne, 4’ü okul idaresinin ve diğer branş öğretmenlerinin G/Ç oranlarının eşit olması gerektiğini böylelikle iş tatmininin ve motivasyonlarının artacağına vurgu yapmıştır. Diğer branş öğretmenlerinin ek ders ve kurslarla maaşlarının fazla olması ile ilgili bir öğretmen (K-3) görüşünü “DYK kursları çoğunlukla sınava yönelik derslerden açılıyor. Örneğin bir matematik öğretmeni 25 saat ders ve 10 saat DYK kurslarıyla sadece dersine girip çıkararak benim maaşımı ikiye katlayabiliyor. Bu da benim iş motivasyonumu olumsuz etkiliyor” şeklinde belirtmiştir. Okul idaresinin ve diğer branş öğretmenlerinin G/Ç oranlarının eşit olması ile ilgili bir öğretmen (E-3) görüşünü “Eğitim ekip işidir. İyi bir ekibin varsa ya da iyi ekip içinde yer alıyorsan işlerin bir şekilde yürüyeceğini bilirsin ve daha rahat çalışırsın” şeklinde belirtirken diğer bir öğretmen (E-3) görüşünü “Motivasyonu yüksek bir ekiple çalışmak tabii ki benim motivasyonumu da yükseltir. Genellikle etkinliklerimizi resim öğretmenleri ile planlarız ve onlarla aynı düşüncede olursak ortaya daha güzel işler çıkabilir” şeklinde belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, müzik öğretmenlerinin görüşlerine bakıldığında; meslekleri için verdikleri şeyler (girdi) ile buna karşılık olarak aldıkları şeyler (çıkıtı) olarak belirtilmiştir. Girdi olarak 7 kişi verilen emeğe, 5 kişi üniversite eğitim sürecine, 3 kişi üniversiteye hazırlık sürecinde başarılı olmak için sarf edilen çaba ve diğer 3 kişi maddi zorluklara vurgu yapmıştır. Çıktı olarak 3 kişi manevi tatmin, 2 kişi

düzenli maaş, 2 kişi statü, 2 kişi ek iş imkânı, 2 kişi müzik ders saatleri azlığı ve motivasyonlarına tatmin düzeylerine ve 1 kişi sosyal çevreye vurgu yapmıştır.

Bir diğer bulguda araştırmaya katılan müzik öğretmenlerinin Girdi/Çıktı oranlarının okullarındaki performanslarına etkisine vurgu yapılmıştır. Öğretmenlerden 2'si aldıkları kazançlarla birlikte mesleki tatmin yaşadıklarını, diğer 2'si öğrencilerin derse ilgi gösterdikçe iş performanslarının yükseldiğini, 1'i okul idaresinin desteğini aldığı zamanlarda verimin arttığını, 3'ü ders saatlerinin az olduğunu, 2'si okulunun fiziki durumunun iyileştirilmesi gerektiğini çünkü okulunda müzik sınıfı, müzik araç-gereç eksiklikleri olduğunu, 1'i dersinin küçümsendiğini, 1'i verdiği çabanın karşılığında düşük ücret aldığını vurgulamıştır.

Başka bir bulguda araştırmaya katılan müzik öğretmenleri ile iş arkadaşlarının Girdi/Çıktı oranlarının performanslarına ve iş tatminlerine olan etkisi yer almaktadır. Öğretmenlerin 4'ü okul idaresinin ve diğer branş öğretmenlerinin G/Ç oranımız eşit olması gerektiğini böylece iş tatminlerinin arttığına, 2'si diğer branş öğretmenlerinin ek ders ve kurslarla maaşlarının fazla olmasından dolayı, kendi G/Ç oranları ile eşit olmadığı için iş tatminlerinin düştüğüne vurgu yapmıştır.

Araştırma bulguları ışığında şu öneriler getirilebilir:

- Araştırmanın örnek grubunu müzik öğretmenleri oluşturmaktadır. İleride üniversitedeki öğretim elemanları üzerinde çalışmalar yapılabilir.
- Çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Daha sonraki araştırmalar, gözlem ve kayıtlarla desteklenerek ele alınabilir.
- Müzik öğretmenlerinin performansını ve iş motivasyonlarını yükseltmeye yönelik okul idaresi ve çalışma arkadaşları birbirini desteklemelidir.
- Okullardaki fiziki şartlar iyileştirilmeli, eksiklikler giderilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adams, J. S. (1963). Toward an understanding of inequity. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 422.
- Adams, J. S. (1965). *Inequity in social exchange*. Advances in Experimental Social Psychology, L. Berkowitz (Ed.) 2: 267-299. New York: Academic Press
- Bogdan, R. ve Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Boston, MA [etc.: Pearson Allyn & Bacon.
- Cherrington, D. J. (1994). *Organizational behavior: The Management of individual and organizational performance*. Allyn and Bacon, Boston.
- Cropanzano, R., James, K. ve Konovsky, M. A. (1993). Dispositional affectivity as a predictor of work attitudes and job performance. *Journal of Organizational Behavior*, 14, 595-606.
- Friday, S. S. ve Friday, E. (2003). Racioethnic perceptions of job characteristics and job satisfaction. *Journal of Management Development*, 22(5), 426-442.
- Hochwarter, W. A. ve Zellars, K. L. (1999). The interactive role of negative affectivity and job characteristics. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(10), 2203-2219.
- Huseman, R. C., Hatfield, J. D. ve Miles, E. W. (1987). A new perspective on equity theory: The equity sensitivity construct. *The Academy of Management Review*, 2(12), 222-234.
- Locke, E. A. (1976). *The nature and causes of job satisfaction*, Handbook of I/O Psychology. M. D. Dunette (Ed.), s.1297-1349, Chicago: USA.
- Mcshane, S. L. ve Von-Glinov, M. A. (2009). *Organizational behavior*, New York: McGraw Hill/Irwin.

- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Thousand Oaks, California: SAGE. Morahan-Martinç.
- Oshagbemi, T. (2000). Satisfaction with co-workers' behavior. *Employee Relations*, 22(1), 88- 106.
- Sarantakos, S. (2005). *Social research* (3rd Ed.). New York: Palgrave Macmillan.
- Schmitt, N. ve Pulakos, E. D. (1985). Predicting job satisfaction from life satisfaction: Is there a general satisfaction factor? *International Journal of Psychology*, 20,155-167.
- Thoresen, C. J., Kaplan, S. A., Barsky, A. P. ve Chermont, K. (2003). The affective underpinnings of job perceptions and attitudes: A meta-analytic review and integration. *Psychological Bulletin*, 129, 914-945.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Ortaokul Müzik Öğretmenlerinin Müzik Dersine Yönelik Görüşleri Music Teachers' Thoughts on Music Lesson in Secondary School

Beste KADEMLİ^{1*}
Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ²

Pages: 278-286

Doi: 10.21733/ibad.582879

¹ Balıkesir University, TURKEY,
beste.music29@gmail.com

² Balıkesir University, TURKEY,
beste@balikesir.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

Music education plays an important role in the development of individuals who are both creative and problem-solving, who have an aesthetic perspective and have an aesthetic perspective. Although it starts in kindergarten, music education in primary and secondary school affects the whole life of the student. In this process, music education enriches students' musical and social cultural lives. In this respect, qualitative research method was used in this study which was conducted in order to reveal the thoughts and experiences of music teachers working in secondary school on music education. For this purpose, four open-ended questions were asked to six music teachers working in various state secondary schools in the center of Balıkesir. In this study, semi-structured interview form was used as data collection tool. The data were analyzed by using descriptive analysis and content analysis techniques.

According to the results of the study, teachers related to the music course; It is seen that students found that music lesson hours are inadequate, students found music lessons enjoyable and entertaining and in students have an intense interest in playing instruments, in students observe teachers and teachers, students do not show interest in music lessons. Music teachers to reach the goal of music course; It emphasizes that the lessons should be increased activity students should be more willing, problems with the elimination of the lack of music class, the curriculum should be changed, the school administration should support the music lesson and the activities in the class. Another finding of the study is that the opinions of music teachers about music education program; 'program content is intense', 'students should be a curriculum to create a music culture', 'the curriculum does not grow due to the lack of course time', 'songs to be distracted from lecturing to the lesson' and 'emphasis in the program should be given to Turkish music and culture' is emphasized. In another finding of the study, 'showing and doing', 'question and answer', 'visual and auditory presentations', 'ear teaching', 'brain storming', 'expression', 'student presentation', 'rhythm studies', 'body percussion', 'group work', 'song teaching with a note', 'ask-discover' music teachers and music lessons used in music lessons have been revealed.

Keywords: Music teacher, music lesson, thoughts

GİRİŞ

Khan'a (1994) göre müzik, herkesin beğendiği güzelliğin kâinattaki farklı yansımaları ile arasındaki bağı sağlayan bütün sanatların ortak dilidir (s. 14). Sun'a (1969) göre müzik, "ses ve ritimle anlatım sanatıdır" (s. 4). Uçan (1997) ise müziği duygu, düşünce, tasarım ve izlenimleri, belirli bir amaç ve yöntemle, belirli bir güzellik anlayışına göre birleştirilmiş seslerle işleyip anlatan bir bütün olarak ele almaktadır (s. 10). Müzik, her bireyin yaşantısında vardır.

Birey müzik ile duygularını ve düşüncelerini dışı vurarak karşısındakine aktarabilir. Buna ilaveten, karşısındakinin duygularını ve düşüncelerini de anlayarak yorumlayabilir. Müzik ile birey, yaratıcılığa yönelir, yaşadığı çevreyi algılayabilir, dikkati gelişir, ilgi ve yeteneğini sergileyebilir, toplumun bir bireyi olduğunu fark ederek düşüncelerini davranışa dönüştürebilir (Dinçer, 1992, s. 77). Doğduğu çevrede müzikle etkileşim içinde olan birey, kendini tanıma, gerçekleştirme, kendini anlatma durumlarını sağlar (Say, 2006, s. 19).

Müzik, ilköğretim ve ortaöğretim çağı çocuğunun yaşamındaki vazgeçilemez yeri ve önemi itibari ile bu dönemlerde hem sağlam bir eğitim temeli, hem anlamlı bir eğitim boyutu, hem kullanışlı bir eğitim aracı, hem etkili bir eğitim yöntemi, hem de önemli bir eğitim alanıdır (Uçan, 1999, s. 8). Dolayısı ile müziksel davranışların kazanılmasında müzik eğitimi önemli rol oynamaktadır. Müzik eğitimi, bireyin müziksel davranışlarında kendi müziksel yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişimler oluşturma sürecidir (Uçan, 1997, s. 15-16). Başka bir tanımda müzik eğitimi, çocukluk döneminden başlayarak bireylere belirli müziksel davranışlar kazandırarak söz konusu davranış ve becerileri geliştirme süreci olarak ele alınmaktadır (Say, 2010, s. 535). Müzik eğitimi konusunda 19. yüzyılda ABD'li müzik eğitimci Lowell Mason müzik eğitiminin amacını, profesyonel müzisyenler yetiştirmek değil, müzikten anlayan bireyler yetiştirmek biçiminde ele almaktadır. Buna ilaveten, hem çocuklara okuma-yazma öğretilmesinin hem de müziğin öğretilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Yapılan bir araştırmada, müzik eğitiminin bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranışlarında olumlu etkilerinin olduğu ortaya çıkarılmıştır (Şendurur ve Akgül Barış, 2002, s. 166). Wilson (1998), müziksel etkinliklerin çocukların fiziksel koordinasyon, hafıza, görsel, işitsel ve dil becerileri ile hızlı karar verme becerileri üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bir diğer araştırmada, müziksel etkinliklerin çocukların fiziksel koordinasyonu, müzikal hafızası, görsel ve işitsel becerileri üzerinde olumlu etkisi olduğunu, çocukların keşfederek ve eğlenerek öğrenme gerçekleştirdiklerinde bilginin daha kalıcı olduğunu belirtmektedir (Uslu, 2006).

Bu bağlamda, ortaöğretim çağındaki çocukların bedensel, ruhsal ve zihinsel sağlıklarının korunabilmesinde müziksel etkinlikler önem arz etmektedir (Çilden, 2001, s. 2). Çocukluk döneminde verilen müzik eğitimi çocukların gelişimini, müzik ise beynin işleyişini olumlu bir şekilde etkilemektedir (Topoğlu, 2015). Yapılan bir araştırmada, müzikal zekâsı yüksek olan çocukların, algısının yüksek olduğu, farklı bakış açılarına sahip olduğu ve güzel davranışlar sergileyen iyi birer birey olabilecekleri ortaya çıkarılmıştır (Demirtaş, 2011). Rauscher ve Shaw (1997) çalışmasında, müzik dersi alan öğrencilerin okul başarılarının müzik dersi almayanlara göre daha yüksek olduğunu ve müzik dersi alan öğrencilerin işbirliği becerilerinin daha da arttığı üzerinde durmaktadır. Ortaöğretimde verilen müzik dersleri, çocukların dil ve matematik zekâlarının yanında müzikal zekâlarının da gelişmesine katkıda bulunur.

Görülmektedir ki, müziğin çocuklar üzerinde olumlu etkilerinden dolayı, onlara müziği sevdirecek ve müziksel becerilerini geliştirecek nitelikte müzik eğitimi verilmelidir (Ercan, 2006). Dolayısı ile ortaokulda verilen müzik dersi, çocukların bilişsel, duyuşsal, devinişsel gelişimlerini sağlayarak nitelikli bir müzik kültürü oluşturmak amacındadır (Kocabaş ve Selçioğlu, 2003, s. 139). Bir çalışmada, müzik eğitiminin gerektirdiği dinleme becerileri diğer derslere yoğunlaşmaya ve dikkati toplamaya yardımcı olduğu ortaya çıkarılmıştır (Selçuk, Kayılı ve Okut, 2004, s. 57-58). Söz konusu kazanımlara ulaşabilmekte, öğretmenlerin müzik dersine yönelik görüşleri önem taşımaktadır. Şayet, müzik öğretmenleri öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik müzik eğitimi verebiliyor ise öğrencilerin müzik dersine yönelik görüşleri olumlu yönde olacaktır. Bu bakımdan, öğretmenlerin müzik dersi ile ilgili görüşleri öğrencilerin müziğe bakış açılarını ve müzik kültürlerini gözden geçirmelerini sağlamada

büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu araştırmada, ortaokul müzik öğretmenlerinin müzik dersine yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Ortaokul müzik öğretmenlerinin müzik dersine yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada, var olan durumu olduğu gibi ortaya koyma amacı güdüldüğünden betimsel modele başvurulmuştur. Araştırmada elde edilen verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2011) göre nitel araştırmalar gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür.

Çalışma Grubu

Çalışmaya, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yoluyla seçilen Balıkesir ili merkezde çeşitli devlet ortaokullarında görev yapan altı müzik öğretmeni katılmıştır. Miles ve Huberman'a (1994) göre, nitel araştırmalarda örnekleme derinlemesine araştırabilmek için örneklem küçüktür. Bu nedenle rastgele örneklem seçimi yerine, amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. Bu örnekleme seçilme nedeni, araştırmaya öğretmenlerin gönüllü olarak katılmayı kabul etmiş olmasıdır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel bilgileri Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Öğretmenlerin kişisel bilgileri

		f	%
Cinsiyet	Bayan	3	50
	Erkek	3	50
	Toplam	6	100
Yaş	20-29 yaş	-	-
	30-39 yaş	5	83.3
	40-49 yaş	1	16.7
	Toplam	6	100
Mesleki Kıdem	6-11 yıl	3	50
	12-17 yıl	2	33.3
	18-23 yıl	1	16.7
	Toplam	6	100

Tablo 1'de görüldüğü gibi, öğretmenlerden 3'ü bayan, 3'ü erkektir. Öğretmenlerden 5'i 30-39 yaş grubunda, 1'i 40-49 yaş grubundadır. Öğretmenlerden 3'ü 6-11 yıl arasında mesleki kıdeme, 2'si 12-17 yıl arasında mesleki kıdeme, 1'i 18-23 yıl arasında mesleki kıdeme sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmalar, doğası gereği derinlemesine araştırmayı kapsamaktadır. Bu çalışmadaki veriler, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği derinlemesine bilgi elde etmeye olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan çalışma, 6 müzik öğretmeni ile yarı yapılandırılmış anket formu üzerinden derinlemesine görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme, nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracı olmakla birlikte; kişilerin düşünce, görüş ve deneyimleriyle ilgili bilgi toplanmak istendiğinde kullanılan bir görüşme tekniğidir. Derinlemesine görüşmelerde az sayıda insanla görüşülerek çok detaylı bilgi elde edilmeye çalışılmaktadır (Judd, Smith ve Kidder, 1991, s. 253)

Ortaokul müzik öğretmenlerinin müzik dersine yönelik görüşlerini belirlemek amacı ile dört tane açık uçlu sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda öğretmenlerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacıların, çalışmanın güvenilirliğini ortaya koymak amacı ile araştırmaya katılan tüm

müzik öğretmenlerine mümkün olduğu kadar eşit muamele etmesi ve uygulamalardan mümkün olduğunca çok ve doğru veri elde etmesi gerekmektedir (Denzin ve Lincoln, 2000).

Araştırmada öğretmenlere şu sorular sorulmuştur:

- Öğrencilerinizin müzik dersine yönelik görüşleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Müzik derslerinin hedefine ulaşabilmesine yönelik görüşleriniz nelerdir?
- Müzik öğretim programı hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
- Müzik dersini işlerken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen nitel verilerin analizi aşamasında, betimsel veri analiz yönteminden faydalanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde veriler önce mantıklı ve anlaşılır biçimde betimlenir, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve bir takım sonuçlara ulaşılır. Betimsel analizde amaç, görüşme sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışma nitel olduğu için içerik analizine yer verilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklamaya yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmektir. Betimsel çözümlemede, görüşülen bireylerin düşüncelerini ve görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacı ile doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Geçerlik için, doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlara dayalı olarak sonuçları açıklamak önem taşımaktadır. Ayrıca, gizlilik esasına dayanarak araştırmaya katılan öğretmenlerin isimleri kullanılmamıştır. Araştırmaya katılan bayan öğretmenler K1, K2... gibi; erkek öğretmenler E1, E2... gibi kodlarıyla isimlendirilmiştir.

Verilerin analizi sürecinde:

Görüşmelerin dökümü: Soru maddelerinin geçerliliği uzman görüşlerine göre belirlendikten sonra, araştırmacılar tarafından ses kayıt cihazı kullanılarak öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin dökümü çözümlenerek word dosyasına aktarılmıştır.

Görüşme kodlama anahtarlarının hazırlanması: Araştırmacılar tarafından, her bir öğretmen için ayrı bir word dosyasına görüşme dökümleri kaydedilmiştir. Daha sonra kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Veriler, kodlama anahtarına göre işlendikten sonra frekanslar biçiminde betimsel olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, doğrudan alıntılarla desteklenerek yorumlanmıştır. Öğretmenlerin her bir soruya verdikleri yanıtların frekans dağılımları tablolar halinde gösterilmiştir.

Araştırmanın Güvenirliği: Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için araştırmacılar ve nitel araştırma konusunda üç uzman ile birlikte ayrı ayrı veriler kodlanmıştır. Güvenirlik için araştırmacılar ve uzmanlar tarafından yapılan kodlamalar üzerinde Miles ve Huberman'ın (1994) geliştirdiği güvenilirlik hesaplama formülü kullanılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki uyum yüzdesi %87 hesaplanmıştır. Uyum yüzdesinin %70 veya daha üstü olması yeterli görüldüğünden (Miles ve Huberman, 1994) bu sonuç, veri analizi açısından çalışmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Öğretmenlere ilk olarak, “Öğrencilerinizin müzik dersine yönelik görüşleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2. Öğrencilerin müzik dersine yönelik görüşlerinin dağılımı

Görüşler	f
Müzik ders saatini yetersiz bulduklarını düşünüyorum.	5
Müzik dersini zevkli ve eğlenceli görüyorlar.	4

Müzik dersinde enstrüman çalmak istiyorlar. Ancak müfredatta enstrüman çalmaya yer verilmediği için çabuk sıkılıyorlar.	3
Öğrencilerim beni gözlemledikçe derse olan ilgilerinin daha da arttırdığını düşünüyorum ve hissediyorum. Böylelikle dersi daha çok sevdiklerini düşünüyorum.	2
Müzik dersine karşı ilgisizler.	2

Tablo 2’de, araştırmaya katılan müzik öğretmenleri tarafından öğrencilerinin müzik dersine yönelik tutumlarının dağılımları yer almaktadır. 5 öğretmen öğrencilerinin müzik ders saatini yetersiz bulduğuna, 4 öğretmen öğrencilerinin müzik dersini zevkli ve eğlenceli bulduğuna, 3 öğretmen öğrencilerinin enstrüman çalma konusunda yoğun ilgisi olduğuna, 2 öğretmen öğrencilerinin kendisini gözlemlediğine ve diğer 2 öğretmen öğrencilerinin müzik dersine ilgi göstermediğine vurgu yapılmaktadır.

Müzik ders saatinin yetersiz olması ile ilgili bir öğretmen (K-3) görüşünü “*Müzik dersini çok seviyorlar, keşke iki ders olsa diye çok sitemde bulunuyorlar. Ders saati onlara yeterli gelmiyor*” şeklinde belirtmiştir. Müzik dersini zevkli ve eğlenceli bulma konusunda bir öğretmen (E-1) “*Öğrencilerimin büyük kısmı dersten keyif aldıklarını ve derste eğlendiklerini ifade ederler*” şeklinde görüşünü belirtirken; enstrüman çalma konusunda yoğun ilgi ile karşılaştığını ifade eden bir öğretmen (K-2) görüşünü “*Öğrencilerim enstrüman çalma konusunda oldukça meraklı ve ilgililer*” şeklinde belirtmiştir. Öğrencilerinin kendilerini gözleme ile ilgili bir öğretmen (E-1) görüşünü “*Güzel Sanatlar Liselerini hedefleyen öğrencilerim derste beni izleyerek gözlemci bir tutum sergilerler*” şeklinde ifade etmiştir. Müzik dersine karşı ilgi duymayan öğrenciler ile ilgili bir öğretmen (E-3) görüşünü “*Öğrencilerin bir kısmının derse karşı tutumları olumsuzdur. Sık sık saate bakar, kapıya yakın oturur ve derse zorla katılırlar*” şeklinde ele almıştır.

Öğretmenlere, “Müzik derslerinin hedefine ulaşabilmesine yönelik görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar Tablo 3’deki gibidir.

Tablo 3. Müzik öğretmenlerinin müzik derslerinin hedefine ulaşabilmesine yönelik görüşlerinin dağılımı

Görüşler	f
Ders saatlerinin artırılması gerektiğini düşünüyorum.	4
Öğrencilerin derse karşı daha istekli olmalarının gerekliliğine inanıyorum.	4
Müzik dersliği eksikliği giderilirse sıkıntıların daha azalacağını düşünüyorum.	3
Eğitim-öğretim müfredatının değişmesi gerekmektedir.	2
Okul idaresinin müzik dersini ve etkinliklerini desteklemesinin büyük önem taşıdığını düşünüyorum.	2

Tablo 3’de, araştırmaya katılan müzik öğretmenlerinin müzik derslerinin hedefine ulaşabilmesi konusundaki görüşleri yer almaktadır. 4 öğretmen ders saatlerinin artırılması gerektiğine, diğer 4 öğretmen öğrencilerin daha istekli olmaları gerektiğine, 3 öğretmen müzik dersliği eksikliğinin giderilmesiyle sıkıntıların daha fazla azalacağına, 2 öğretmen müfredatın değişmesi gerektiğine, diğer 2 öğretmen ise okul idaresinin müzik dersini ve etkinliklerini desteklemesinin büyük önem taşıdığına yönelik vurgu yapmıştır.

Ders saatinin artırılması ile ilgili bir öğretmen (K-2) görüşünü “*Müzik derslerinin hedefleri ve kazanımlarına daha etkin biçimde ulaşabilmesi için ders saatlerinin mutlaka artırılması gerektiğini düşünüyorum*” şeklinde belirtmiştir. Öğrencilerin istekli olmaları ile ilgili bir öğretmen (K-3) görüşünü

“Öğrencilerdeki sınav kaygısı, ilgiyi ve isteği engellemektedir. Öğrenciler istekli olursa müzik dersleri de daha verimli geçecektir” şeklinde belirtmiştir. Müzik dersliği eksikliği ile ilgili bir öğretmen (K-1) görüşünü “Müzik derslerinin hedefine tam ulaşabilmesi için donanımlı müzik dersliklerinin her okulda olması ve ders dışında da kullanılabilir ortamın yaratılması gerekiyor” şeklinde ifade etmiştir. Müfredatın değişmesi ile ilgili bir öğretmen (E-2) görüşünü “Eğitim-öğretim müfredatının değişmesi ve uygulanabilir olması gerekmektedir” şeklinde belirtmiştir. Okul idaresinin müzik etkinliklerini desteklemesi ile ilgili bir öğretmen (E-1) görüşünü “Okul idaresinin müzik derslerini ve etkinliklerini destekleyerek gerekli imkânları sunması çok önemli” şeklinde ele almaktadır.

Öğretmenlere, “Müzik öğretim programı hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar Tablo 4’deki gibidir.

Tablo 4. Müzik öğretmenlerinin müzik öğretim programı hakkındaki görüşlerine ilişkin dağılım

Görüşler	f
Program içeriğinin yoğun olduğunu düşünüyorum.	4
Öğrencilerde müzik kültürü oluşturacak bir müfredat olması gerektiğine inanıyorum.	3
Müzik ders saatinin az olmasından dolayı müfredatı 3 yetiştiremiyorum.	3
Şarkıların kulaktan öğretime yönelik olması müzik dersini sıkıntıya sokmaktadır.	2
Programda Türk müziğine ve kültürüne daha fazla ağırlık verilmesi gerekmektedir.	1

Tablo 4’de müzik öğretmenlerinin müzik öğretim programı hakkındaki görüşleri yer almaktadır. 4 öğretmen program içeriğinin yoğun olduğuna, 3 öğretmen öğrencilerde müzik kültürü oluşturacak bir müfredat olması gerektiğine, diğer 3 öğretmen ders saatinin az olmasından dolayı müfredatın yetişmemesine, 2 öğretmen şarkıların kulaktan öğretime yönelik olmasının müzik dersini sıkıntıya soktuğuna ve 1 öğretmen programda Türk müziğine ve kültürüne daha çok ağırlık verilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Program içeriğinin yoğunluğu ile ilgili bir öğretmen (E-2) görüşünü “Bir önceki program çok boştu şuan ise fazla dolu. Öğrencileri müzikten uzaklaştıran bir yapıya sahip” şeklinde ifade etmiştir. Öğrencilerde müzik kültürü oluşturacak bir müfredat olması gerektiği ile ilgili bir öğretmen (K-1) görüşünü “Eskiye göre yenilenen programı daha olumlu buluyorum. Müzik kültürü ve zevki oluşturacak, tanıdıkları müzikten yola çıkarak beğenilerini sağlayacak etkinlikler yer alıyor” şeklinde belirtmiştir. Müzik ders saatinin az olmasından dolayı müfredatın yetişmemesi ile ilgili bir öğretmen (E-3) görüşünü “Yeni müfredat ve program, içerik olarak güzel ancak haftada bir ders saati ile yapılabilirliği konusu sıkıntı...” şeklinde ifade etmiştir. Şarkıların kulaktan öğretime yönelik olması ile ilgili bir öğretmen (K-3) görüşünü “Yenilenen müzik öğretim programı kulaktan öğretime yöneliktir. Bunun yerine çalgı çalmaya yönelik ve bol etkinlik içerikli bir program ve kitap olması, ortaokul öğrencisi için daha faydalı ve akılda kalıcı olabilir” şeklinde belirtmiştir. Programda Türk müziğine ve kültürüne ağırlık verilmesi ile ilgili bir öğretmen (K-2) görüşünü “Yenilenen öğretim programında Türk müziğimize ve kültürümüze ağırlık verilmiş olmasını olumlu buluyorum” şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenlere, “Müzik dersini işlerken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar Tablo 5’teki gibidir.

Tablo 5. Müzik öğretmenlerinin müzik dersi işlerken kullandıkları yöntem ve tekniklere ilişkin görüşlerin dağılımı

Görüşler	f
Gösterip yaptırma (Taklit)	6
Soru-cevap	5
Görsel ve işitsel sunumlar izletme	4
Kulaktan şarkı öğretimi	4
Beyin fırtınası	4
Anlatım	3
Öğrenci sunumu	2
Ritim çalışmaları	2
Beden perküsyonu	2
Grup çalışması	2
Nota ile şarkı öğretimi	2
Sor-keşfet	1

Tablo 5’te müzik öğretmenlerinin müzik dersi işlerken kullandıkları yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri yer almaktadır. 6 öğretmen gösterip yaptırma, 5 öğretmen soru-cevap, 4 öğretmen görsel ve işitsel sunumlar izletme, 4 öğretmen kulaktan şarkı öğretimi, 4 öğretmen beyin fırtınası, 3 öğretmen anlatım, 2 öğretmen öğrenci sunumu, 2 öğretmen ritim çalışmaları, 2 öğretmen beden perküsyonu, 2 öğretmen grup çalışması, 2 öğretmen nota ile şarkı öğretimi ve 1 öğretmen sor-keşfet yöntemlerini kullandıklarına vurgu yapmaktadır. Bu konu ile ilgili öğretmen görüşleri;

(B-1) görüşünü “İşlenecek konuya göre değişmekle birlikte; anlatım, soru-cevap, kulaktan şarkı öğretimi, nota ile şarkı öğretimi, grup çalışmaları, öğrenci sunumu, ritim çalışmaları, beden perküsyonu kullandığım yöntem ve teknikler”.

(E-2) görüşünü “Aslında tek bir yöntem değil çok farklı yöntemler kullanıyorum. Her sınıfa ve öğrenci şekline göre bile farklı yöntemler kullandığım oluyor. Soru-cevap, sor-keşfet, nota ile şarkı öğretimi, ritim çalışmaları, görsel ve işitsel sunum izletme gibi yöntemlerden yararlanıyorum”.

(B-3) görüşünü “Müzik dersini işlerken soru-cevap, beyin fırtınası, gösterip yaptırma tekniklerini kullanıyorum”.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, müzik öğretmenlerinin görüşlerine bakıldığında; öğrencilerinin müzik dersine yönelik tutumları ile ilgili öğrencilerin müzik ders saatini yetersiz bulduğu, öğrencilerin müzik dersini zevkli ve eğlenceli bulduğu, öğrencilerin enstrüman çalma konusunda yoğun ilgisi olduğu, öğrencilerin öğretmeni ve yaptıklarını gözlemlediği, öğrencilerin müzik dersine ilgi göstermediği yönündedir. Tüm temalar içinde, öğretmenler tarafından en fazla müzik ders saatinin yetersiz olduğuna yönelik vurgu yapılmıştır.

Bir diğer bulguda müzik öğretmenleri, müzik derslerinin hedefine ulaşabilmesi konusundaki görüşleri ile ilgili ders saatlerinin artırılması gerektiğini, öğrencilerin daha istekli olmaları gerektiğini, müzik dersliği

eksikliğinin giderilmesiyle sıkıntıların azalacağını, müfredatın değişmesi gerektiğini, okul idaresinin müzik dersini ve etkinliklerini desteklemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tüm temalar içinde öğretmenler tarafından en fazla ders saatinin artırılması gerekliliği konusu öne çıkmaktadır.

Başka bir bulguda müzik öğretmenlerinin müzik öğretim programı hakkındaki görüşlerine bakıldığında, program içeriğinin yoğun olduğu, öğrencilerde müzik kültürü oluşturacak bir müfredat olması gerektiği, ders saatinin az olmasından dolayı müfredatın yetişmediği, şarkıların kulaktan öğretime yönelik olmasının müzik dersini sıkıntıya soktuğu ve programda Türk müziğine ve kültürüne ağırlık verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Öğretmenler tarafından tüm temalar içinde en fazla program içeriğinin yoğun olduğu görüşü ön plandadır.

Çalışmaya katılan müzik öğretmenlerinin müzik dersini işlerken kullandıkları yöntem ve tekniklerin; gösterip yaptırma, soru-cevap, görsel ve işitsel sunumlar izletme, kulaktan şarkı öğretimi, beyin fırtınası, anlatım, öğrenci sunumu, ritim çalışmaları, beden perküsyonu, grup çalışması, nota ile şarkı öğretimi, sor-keşfet olduğu görülmektedir. Öğretmenler tarafından tüm temalar içinde en fazla “gösterip yaptırma” yönteminin kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Araştırma bulguları ışığında şu öneriler getirilebilir:

- Ortaöğretim okullarında verilen müzik dersinin hedeflerine ve içeriğine uygun olacak şekilde müzik dersliği sınıfı sağlanabilir.
- Ortaöğretimdeki müzik dersi saatleri artırılmalıdır.
- Öğrencilerin müzik dersine olan ilgilerinin ve sevgilerinin artmasına yönelik müzik kültürlerini geliştirici çeşitli müzik etkinlikleri düzenlenebilir.
- Öğrencilerden enstrüman çalmaya istekli öğrencilere yönelik, okulda enstrüman kursları açılabilir.
- Konu ile ilgili daha kesin yargılara varabilmek için daha geniş örneklem grupları ile araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Çilden Ş. (2001). Müzik, çocuk gelişimi ve öğrenme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1).

Demirtaş, S. (2011). *İlköğretim 7. sınıf müzik dersinde şarkıların piyano eşlikli öğretilmesinin öğrenci kazanımlarına etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Denzin, N. ve Lincoln, N. K. (2000). *Handbook of qualitative research*. (2. Bs.). USA: Sage Publications.

Dinçer, İ. (1992). *Çocuk gelişimi ile ilgilenenler için müzik el kitabı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Ercan, M. (2006). *Eğitim Fakülteleri ilköğretim bölümleri sınıf öğretmenliği programı son Sınıf öğrencilerinin ilköğretim 1. devre müzik derslerine yönelik mesleki alan yeterliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Judd, C. M. Smith, E. R. ve Kidder, L. H. (1991). *Research methods in social relations*. International Edition. Harcourt Brace Jovanovich Inc.

Khan, S. I. (1994). *Müzik insan ve evren arasındaki köprü*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Kocabaş, A. ve Selçioğlu, E. (2003). İlköğretim 4. ve 5. sınıf müzik dersinin gerçekleştirme düzeyine ilişkin öğrenci görüşleri, *KKEFD*, 8.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.) Thousand Oaks, California: SAGE. Morahan-Martinç.

Rauscher, F. ve Shaw, G. (1997). Enhances higher brain function. *Neurological research*, Feb. 28.

Say, A. (2006). *Müziğin kitabı*, Ankara.

Say, A. (2010). *Müzik ansiklopedisi besteciler, yorumcuları, eserler, kavramlar*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Sun, M. (1969). *Türkiye'nin kültür-müzik-tiyatro sorunları*. Ankara: Kültür Yayınları.

Selçuk, Z. Kayılı, H. ve Okut, L. (2004). *Çoklu zekâ uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Şendurur, Y. ve Akgül, B. D. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı, *Gazi EğitimFakültesi Dergisi*, 22(1), 165-174.

Topoğlu, O. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine yönelik özyeterlik inançlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 11(2), 730-743.

Uçan, A. (1997). *Müzik eğitimi (Temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar)*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Uçan, A. (1999). *İlköğretimde etkili öğretme ve öğrenme öğretmen el kitabı, İlköğretimde müzik öğretimi*, Modül 9. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Burdur.

Uslu, M. (2006). Türkiye'de çalgı eğitiminin yaygınlaştırılmasında ve geliştirilmesinde çok sesli müzik eğitimi görüşü. *Müzik ve Bilim Dergisi*, 5.

Wilson, F. R. (1998). Provides important experiences, AMC, Music and Your Child.

286

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

The Runic inscription monuments and stamps in Bayankhongor province, Mongolia

Assist.Prof. Dr. Gerelmaa NAMSRAI¹
Assist.Prof. Dr. Azzaya BADAM²
Sen.lec. PhD (c). Otgonsuren TSEDEN³

Pages: 287-295

Doi: 10.21733/ibad.585676

¹ National University of Mongolia,
MONGOLIA, gerel00976@yahoo.com

² National University of Mongolia,
MONGOLIA, azzayab2000@gmail.com

³ National University of Mongolia,
MONGOLIA, otqan999@yahoo.com

ABSTRACT

In last two decades, numbers of runic inscriptions have been found in the western part of Mongolia: mostly in Bayan-Ulgii, Khovd and Govi-Altai provinces, and comparatively less in Uvs and Zavkhan provinces, and also Bayankhongor province in which the following five inscriptions date back to the Ancient Turkic Period:

1. Inscription of Bömbögör monument (1986)
2. Inscription of the Three Mandalas: Adag mandala (the End Mandala) and Dund Mandala (The Middle Mandala) (1987)
3. Inscription of Olon Nuur (2008)
4. Inscription of Dalt (2012)
5. Inscription of Khirgisiin Ovoo Monument (2016).

Of them, the initial two inscriptions had been discovered by 1990, and the latter three since 2008, which have been followed by some alternative versions of deciphering due to some inadequate reviews. So they have given us a motivation to review the meanings of the words and expressions incorporated in them, as the following:

These two inscriptions – properly viewed to be the classical monuments of the runic inscription, have some special words and expressions as well as personal names those are not noted in the monuments found in other provinces. One of these words, **tulton** which occurs twice in the Bömbögör inscription, is a compound name which is derived from **tul** (widow) and **ton** (gown) and which means “*a mourning gown*”.

These five inscriptions have 77 *tamgas* in them, 35 of which are in the inscription of Bömbögör, like , , , and , to require some urgent and careful studies.

Keywords: Runic inscription, stamps (*tamgas*), Western part of Mongolia, Bayankhongor province, Mongolia.

INTRODUCTION

Bayankhongor province of Mongolia is one of the places where runic inscription monuments date back to the Old Turkic Period, have been kept with them. So far, 5 monuments have been found in there: two of them (*Inscription of Bömbögör monument* (1986) and *Inscription of the Three Mandalas: Adag mandala (the End Mandala)* and *Dund Mandala (The Middle Mandala)* (1987) found in Bömbögör soum), before 1990 and three of them (*Inscription of Dalt* (2012) found in Bömbögör soum; *Inscription of Olon Nuur* (2008) found in Galuut soum; and *Inscription of Khirgisiin Ovoo Monument* (2016) found in Buutsagaan soum), since 2008. That means there is a gap of approximately two decades between the years with no any exploration.

Even though, it can be said that they have not studied in detail, particularly these newly found monuments have not been reviewed completely.

Previous studies

Here, we are introducing the previous studies on the aforementioned runic inscription monuments found in Bayankhongor province, listing as the chronological order they were first found.

In pursuit of the information¹ in 1986 that an ancient runic inscription monument was found in Bömbögör soum, Bayankhongor province, Ts.Battulga reached the place where the monument has been kept, and launched the first study on it from his deciphering in 2005 (Battulga Ts, 2005B). In his studies, he noted that the inscription called “Inscription of Bömbögör monument” consisted of 5 lines of runic inscription and 35 tamgas, and included the transcription and translation of the runic inscription: 4 lines engraved on the upper of the monument and 1 line on the west side of the monument, along with some explanations on their special words and expressions (Battulga Ts, 2005A, pp. 122-128; Battulga Tsend, 2016, pp. 70-79). This was followed by some other studies (Hatice Şirin, 2010; Suzuki Kosetu, 2010).

In 1987, S.Dashtsevel and R.Byamba, research workers of the Institute of Oriental Studies, Mongolian Academy of Sciences, discovered the “Inscription of Three Mandala” in Buutsagaan soum, Bayankhongor province and informed them for their further studies (Bold L, and Byamba R, 1988). This comprises 2 ancient Turkic inscriptions placed separately on the rock of the mountain “Three Mandala”. They were first named “A inscription or Dund Mandala (or the Middle Mandala in English)” and “B inscription or Adag Mandala (or the End Mandala in English)” by L.Bold in his book which includes their transcription and translation (Bold L, 1990, pp. 25-27). And then some studies on the inscriptions, tamgas, and other rock paintings in the inscription of the Three Mandala have been done and published (Bayar D, and Erdenebaatar D, 1989; Bayar D, 1996; Mongol ..., 1999, p. 207). Afterwards or in 2003, Ts.Battulga took some pressings and photos of the inscription personally, for his deciphering, translating and explaining (Battulga Ts, 2005A, pp. 132-140). He, as for the names of the inscription, agreed with the previous researchers’ proposals, but transcribed and deciphered in his alternative version.

D.Bayar, R.Monkhtulga and S.Khurelsukh affiliated to the Institute of Archaeology, Mongolian Academy of Sciences discovered an ancient Turkic inscription on the sacrificing board, in the Olonnuur valley, Galuut soum, Bayankhongor province in June, 2008 and introduced for its further studies (Munkhtulga R, 2008, pp. 111-117; Munkhtulga R, 2018, pp. 15-18).

In 2012, in the sphere of the archaeological exploration around the place calles Dalt, Bömbögör soum, Bayankhongor province, a runic inscription with 5 characters was discovered. This is the inscription of Dalt, on which some studies have been conducted by Ts.Battulga and M.Erdene as well as B.Azzaya. In the initial study, the both researchers noted that this can be deciphered in three versions depending on its characters, and made the translation and explanation for some words and expressions (Erdene M, and Battulga Ts, 2012), with which the following researcher agreed in her study (Azzaya B, 2017).

In May, 2016, a research team whose members were T.Iderkhangai and Ts.Battulga first discovered a fragment of the monument with a runic inscription in a place, on the northwest bench of the Khukh Erigiin Garam (Khukh Erig Ford) of the Baidragiin Gol (Baidrag River), in Buutsagaan soum, Bayankhongor province (Battulga Ts, and Iderkhangay T, 2016). They did some research on the fragment particularly its runic inscription, which has kept four wild goats (one small and three big)

¹ This was informed in 1986 by a local person, but had not studied yet before Professor Ts.Battulga studied in 2005.

“tulton aldi”, while Hatice Şirin as “tol(tu)nl(a)dı”. However there are some varied proposals for the deciphering, the general meaning of the inscription is the same.

Here below, we are deciphering and transcribing them in our version based on the runic origin of the Inscription of Bömbögör monument and explaining about some words and expressions which are different in their meanings from the previous researchers’ proposals.

Transcription:

1. ...
2. ilbislig (ilbis ilig?) qunčuyıñ
3. tultonı alu? Qarluq
4. qubarıp tultonladı

Translation:

1. ...
2. Илбислиг (Илбис Илиг) гүнжийн
3. бэлэвсэний хувцас нь ...? Карлук
4. цуглаж бэлэврэв(гашуудав)

Our explanation for some words and expressions in the inscription

ᠶᠢᠷᠢᠶᠡᠯᠢᠭᠡᠳᠤᠰᠢᠨ *ilbislig (ilbis ilig?) qunčuyıñ* – This collocation which is placed in the 2nd line in reversed form, was translated by Ts.Battulga as “of Ilbis Ilig Gunju (princess/daughter of Emperor)” and noted that the 4th character in the relevant line is inevitably obvious that is “s”. Since the clear photos, this cannot be deciphered as “il bilge qunčuyıñ” which comprises 2 single words, but as “ilbislig” which is a compound word.

ᠲᠤᠯᠲᠤᠨᠠᠯᠤ *tulton* – This is a compound word which comprises *tul* (or widowed (Nadelyaev V.M, 1969, p. 585)) and *ton* (or gown (Nadelyaev V,M, 1969, p. 574)). In its context, it occurs twice: 1. “*qunčuyıñ tultonı*”; 2. “*tultonladı*”. The compound word “*qunčuyıñ tultonı*” which means “a mourning gown”. Nevertheless, a verb “*tultonladı*” means “to be widowed; to mourn”.

The inscription on the west side:

by Ts.Battulga	by Hatice Şirin
<i>Runic origin</i>	
ᠶᠢᠷᠢᠶᠡᠯᠢᠭᠡᠳᠤᠰᠢᠨ ᠲᠤᠯᠲᠤᠨᠠᠯᠤ	üzA[t ² nr ² k ²]A s ¹ r ¹ Ay ² r ² k ² A y ² ük ² n ² [t] k ^ü mb ¹ r ¹ r ² t ² I y ¹ ñlt ^ü km y ¹ ük b ¹ s ¹ ml ² g ¹ b ¹ wd ¹ n ¹ (g ¹ ?)
<i>Transcription</i>	
üzä [teŋrikä] asra yerkä yükünüküm bar erti yañiltuqım yoq basmiliy bodunuy	üzä <t(ä)nr(i)k>ä (a)sra y(ä)rkä yük(ü)n <t>küm b(a)r (ä)rti y(a)ñ(i)ltuk(u)m yok b(a)sm(i)l(l)g bod(u)n(u)g (?)
<i>Translation</i>	
Дээд тэнгэрт, доод газарт залбирч асан бөлгөө, Буруутсан минь үгүй, Басмылыг ард түмэн (Battulga Ts, 2005A, pp. 122-128; Battulga Tsend, 2016, pp. 70-79)	yukarıda göğe (Gök Tanrı’ya), aşağıda toprağa (Yer Tanrısı’na) tapınmışlığım var idi sapmışlığım yok (idi) Basmilli (tebası içinde Basımıl olan) halk (Hatice Şirin, 2010, pp. 62-70)

As the previous researchers deciphered the west side inscription of Bömbögör monument in the same meanings, we are here including the transcription as the following:

Transcription: üzä teṅrikä asra yerkä yūkün[t]üküm bar erti yaṅıltuqum yoq basmılıy bodunuy

Literal translation: Дээд тэнгэрт, доод газарт мөргөсөн минь буй бөлгөө, буруудсан минь үгүй, Басмилыг түмнийг ...

Translation into English: Prayed for the Heaven and Earth, but did not betray to them, the Basmil and the people ...

The explanation for some words and expressions

»ᠪᠠᠰᠢᠮᠢᠯᠢᠢᠵᠢ *yūkünüküm* – This word has been understood as the same meaning in the previous 2 studies above mentioned, however, Hatice Şirin has deciphered adding 1 character, on the basis of the grammatical meaning. We agree with his deciphering because of its grammatical structure as *yūkün*-(to bow) + *tük* (a suffix for gerund) + *m* (the 1st personal possessive inflection). Though, it is governed by the same word together with “yaṅıl + tuq + um”(буруудсан минь) and taken the same morphemes in the context.

1.1.2. Inscription of Three Mandala

There are some alternative versions in L.Bold and Ts.Battulga’s deciphering and translating the Inscription of Three Mandala as the following:

The Dund Mandal (Middle Mandala):

Lines	by L.Bold	by Ts.Battulga
<i>Runic origin</i>		
I		ᠶᠦᠬᠦᠨᠠ
II		ᠲᠦᠪᠢᠵ
III		ᠡᠷᠲᠤᠨᠤᠯᠢᠭᠡᠯᠠᠭᠣᠨ
<i>Transcription</i>		
I	ата быз...	Täbiz
II	...акыз	Qıš
III	... ер атаым Улунгчик (Олунгчык)	är tunuliṅ elä oq
<i>Translation into Mongolian</i>		
I	...эцэг бид...	Тебиз
II	...Акыс	Өвөл
III	Эр нэр минь Улунгчык	Эр (баатар) Тунулын гарт сум

Even though, as there is a little difference in deciphering, transcribing and translating the aforementioned inscription by Ts.Battulga, we are trying to include our version here.

Transcription:

1. tebiz
2. qıš
3. er ton alıṅ el a? oq

Translation:

1. тебиз
2. өвөл
3. баатар хувцас авагтун улс ... сум

The explanation for some words and expressions

ᠠᠲᠤᠨᠠᠳᠤ *er ton alu* – This is the version of the initial 6 characters in the 3rd line that our research team proposed. Due to masculine and feminine consonants in the Runic grammar, the initial character can be deciphered as “r” used in feminine words but rest of them as the consonants used in masculine words. And the 7th character is the consonant “l” in feminine words, so it can no longer be deciphered as one single word in a way of compounding with the previous word. In addition, “*al*(take) and *u* ((imperative form of III person) or “take...”) occur several times in this form in other classical inscriptions.

The Adag Mandala (End Mandala):

Lines	by L.Bold	by Ts.Battulga
<i>Runic origin</i>		
I		ᠬᠠᠲᠤᠨᠠᠳᠤᠨ
II		ᠶᠢᠨᠠᠯᠤᠬᠤᠴᠢᠷᠠᠶᠠᠶᠠᠳᠠᠴᠢᠬᠢ
III		ᠲᠦᠨᠶᠠᠯᠤᠬᠤᠲᠦᠷᠲᠠᠶᠢᠲᠦᠷᠬᠠᠨ
<i>Transcription</i>		
I	...атым др...	qut altun äd ärtüti
II	...утумлыг түрк егелтке	inälük qız qarayaz açqa iki
III	... еничык Акыз кыргыз еленте	tunyaluḡ tör tägi iltä tür qan
<i>Translation into Mongolian</i>		
I	...нэр минь др...	хатуу чанга хууль ёс мэт улстай Төр хан
II	...еничык Акыз киргиз улсад	Итгэлт охин Карагаз Ачха Хоёр
III	...Утумлыг түргийн эгэл түмэнд... (Bold L, 1990, pp. 25-27)	Өлзийт алт, эд агуурс хүргүүлэв (Battulga Ts., 2005A, pp. 132-140)

We have a proposal for the transcription of this inscription as the following:

Transcription:

1. tunyaluḡ tör teg iltä tör qan
2. inel ök qız qarayaz açiq iki
3. qat altun ed er erti?

Translation:

1. чанга(хүчирхэг) төр ёс мэт улсад Төр хан
2. машинд итгэлт охин Карагаз ... хоёр...?
3. хатуу? алт, эд агуурс, баатар эр байв...?

The explanation for some words and expressions

ᠶᠢᠨᠠᠯᠤᠬᠤ *inel ök qız* – the “*inel ök*” in this collocation is an adjective that modifies the “*qız (or girl)*”. However, the “*ök*” is a particle of which function is to intensify the meaning of the adjective. As a result, we are translating this as “*машинд илтгэлт охин (a very faithful girl)*”.

ᠬᠠᠲᠤᠨᠠᠳᠤ *qat altun* – the “*altun (golden)*” in this collocation initially placed in the 3rd line, is modified by an adjective “*qat*”, that is the same as just the previous one. In addition, as there is no any vowel between the both consonants, it is more definite that it can be deciphered in inserting a vowel “*a*” but not “*u*”.

1.2. *The studies on the tamgas*

It is very wonderful that most inscription monuments found in Mongolia are almost complex with one single or more *tamgas* engraved on their bodies. This means the engravers or writers would engrave the names of their own or their tribes as their familiar practice. So it is no longer possible to study them in separate objects.

These *tamgas* can be classified into 2 parts: 1. The *tamgas* which were engraved in the same the periods of the inscriptions are the *tamgas* which directly involved or followed the inscriptions; and 2. The *tamgas* which were engraved very close to the inscriptions are the *tamgas* which indirectly involved the inscriptions.

Regarding the fact that why the *tamgas* were engraved on or near the inscriptions, the people who travelled for military campaigns or state affairs, and their leaders would make some travel notes and their followers would engrave their notes along with their *tamgas* in different forms depending on the status of their tribes and titles.

Totally, there have been 5 inscription monuments found in the territory of Bayankhongor province as mentioned in the initial part of the paper. And these monuments have around 70 *tamgas*, 35 of which have been engraved on the Inscription of Bömbögör monument².

As the core object of this research, we have found out that these 35 *tamgas* consist of 14 basic types which include 2 or more similar *tamgas* with each other in their forms as viewed to potentially be their versions, in the instance, a *tamga* with and ; a *tamga* with and ; and a *tamga* with , , , , . Here below, all the *tamgas* are numbered and listed according to the orders occur in the monument, as the following:

№1 ; №2 ; №3 ; №4 ; №5 ; №6 ; №7 ; №8 ; №9 ; №10 ; №11 ; №12 ; №13 ; №14 ; №15 ; №16 ; №17 ; №18 ; №19 ; №21 ; №22 ; №23 ; №24 ; №25 ; №26 ; №27 ; №28 ; №29 ; №30 ; №31 ; №32 ; №33 ; №34 ; №35

The *tamga* №1 and its 14 versions will be emphasised later as a special object of the further study.

As for the *tamga* №2, there are some versions: a form , as the directly involved one, but another form , as the indirectly involved one in the Inscription of Biger, Biger soum, Govi-Altai province and 2 forms and as the indirectly involved ones in the Inscription Shaakhar in Chandmani soum, Govi-Altai province (Azzaya B., 2019).

The forms of *tamgas* №24, 25, 26, 29, 30, 34 occur in mostly runic inscriptions including the Inscription of Shaakhar in two forms: and as the directly and indirectly involved ones, respectively, and the Inscription of Baga-Oigur, Ulaankhus soum, Bayan-Olgii province, in the forms , , and .

A form , similar with the *tamgas* №27, 28, 31 was found in the Inscription of Altankhad, Govi-Altai province, as the direct involved one.

The form of the *tamga* №32 is directly involved in the Inscription of Shaakhar, Chandmani soum, Govi-Altai province and the Moyunchur monument or Shine Us monument.

And there are the *tamgas* , , and engraved in the Inscription of Baga-Oigur in bigger size and in the Inscription of Gurvaljin Uul, Gurban bulag soum, Bulgan province.

² Apart from this Inscription of Bömbögör monument, the Shiveet Ulaan monument with *tamgas* which is located in the confluence of the Khanui and Khunui rivers in Bayan-Art soum, Bulgan province is properly viewed to be the monument which has numbers of *tamgas*. In addition to them both, the Rashaan khad monument in Binder soum Khentii province, the Bichigtiin buuts in Buren soum (Perlee Kh, 1975), Töv province and Tsagaan goliin *tamga* in Govi-Altai province (Rintchen, 1966) have been agreed to be the complex monuments with *tamgas* and have attracted many researchers' attentions.

Conclusion

In Bayankhongor province, there are 5 runic inscriptions those can be classified into 2 parts: the monuments found before 1990 (the Inscription of Bömbögör monument and the Inscription of Three Mandala) and monuments found since 2008 (the Inscription of Olon Nuur, Inscription of Dalt and Inscription of Khigisiin Owoo Monument). For the first class of monuments, the researchers have made some different versions of their deciphering, transcribing and translating, while the second class of monuments, they have not reviewed in detail, just like the basic study.

As a result, we are trying to compare all the versions which the previous researchers made before 1990, to review and then to draw a conclusion on this first class of monuments among the runic inscription monuments found in Bayankhongor province as the following:

- There are some unusual words and expressions as well as personal names which occur in these two inscription monuments but not in classical runic inscriptions and other inscription monuments found in other places. For example: tulton, er ton, tungaluy tör, etc.
- Of these two inscription monuments, one is the monument, the rest of it is a rock painting, but both of them have numbers of *tamgas*, involved in the relevant inscription monuments. So all the *tamgas* we have found, should be studied for the further research and researchers.
- The fact that there is a fixed expression like “üzä teñri asra yer” or “The Heaven, The Earth” noted on the west side of the Inscription of Bömbögör monument which occur in other classical monuments several times, reveals that the writers of the inscriptions must be a well-educated person in the ancient Turkic language.
- In the 5 runic inscription monuments found in Bayankhongor province, there are around 70 *tamgas* engraved so far today. Of them, the *tamga* and its versions have been displayed in the Inscription of Bömbögör monument and the Inscription of Three Mandala (especially the Adag Mandala). Some of the *tamgas* are engraved quite clear, but few of them are not because they are engraved on any other rock paintings. Consequently, the *tamgas*, as the main object of this introductory study, can be a significant source to describe which tribe people went to the west for which affairs, where and how many *tamgas* they engraved and which kinds of relations they had.

The runic inscriptions have been found in almost monuments, rocks and the sacrificing board. Even though their purposes to be engraved must be different and contents should be special. Consequently, they are waiting for more detailed studies.

Acknowledgement: This study was conducted in the framework of the project “Comprehensive studies on the runic inscriptions and stamps found in the West region of Mongolia” sponsored by “The Grant for Young Researchers (2019)”, National University of Mongolia.

REFERENCES

- Azzaya, B., 2017. Mongol nutgaas shineer ilruulsen runi bichgiyn бага дурсгалууд (2010-2016), - Altaica VIII, Ulaanbaatar, pp. 149-164
- Azzaya, B., 2019. Mongolyn runi bichgiyn baruun busiyn дурсгальд холбогдох тамга(Ur'dchilsan судалгаа), - *The 5th International Conference on Asian Studies*, vol. Vol.V (ICAS 2018), Ulaanbaatar, pp.573-580
- Battulga, Ts., 2005A. Mongolyn runi bichgiyn бага дурсгалууд, Ulaanbaatar
- Battulga, Ts., 2005B. Bumberiyn бичеес, -Acta Mongolica, Vol.4(236), Ulaanbaatar, pp.117-124
- Battulga, Tsend., 2016. Bömbögör yazıtı, -Moğolistan'da Türk ayak izleri, Ulaanbaatar, 2016, pp. 70-79.
- Battulga, Ts., 2017. Khirgisiyn ovoony gerelt khushuuniy бичеес, -Altaica VIII, Ulaanbaatar

- Battulga, Ts and Iderkhangay, T. 2016. Bayankhongor aymgiyn nutagt hiysen arkheologiyn khayguul sudalgaany ajlyn taylan, MUIS, SHUS, Azi sudlalyn tenkhim, Ulaanbaatar
- Battulga, Ts., Iderkhangay, T and Bayar B. 2017. Mongol nutgaas shineer ilruulsen runi bichgiyn dursgaluud(Ur'dchilsan sudalгаа), -Studia Archaeologica, Tom. XXXVI, fasc.15, Ulaanbaatar, 2017, pp. 231-238
- Bayar, D and Erdenebaatar, D. 1989. Mongol Zuvlultiyn tuuh soyolyn khamtarsan ekspeditsiyn "Bichees sudlal"-yn angiyn taylan, -Arkheologiyn khureelengiyn gar bichmeliyn san, Ulaanbaatar
- Bayar, D., 1996. Gurvan mandalyn khadny zurag, -Arkheologiyn sudlal, Tom.XVI, fasc.1-11, Ulaanbaatar, pp. 89-102
- Bold, L and Byamba, R. 1988. Gurvan Mandalyn tureg bichees, -Dorno dahiny sudlalyn asuudal, №1(18), Ulaanbaatar, pp. 103-108
- Bold L., 1990. BNMAU-yn nutag dakhi khadny bichees, Ulaanbaatar, pp. 25-27
- Erdene, M. and Battulga, Ts. 2012. Daltyn khadny zurag, ertniy bichees (Ur'dchilsan sudalгаа), - Mongolian Journal of Anthropology, Archeology and Ethnology, Vol.7, No.1(378), pp. 62-70
- Hatice, Şirin. 2010. Bömbögör yazıtı: Bir türk kunçuyunun mezar taşı, Dil araştırmaları, Sayı.7, Güz 2010, pp. 62-70.
- Mongol ..., 1999. Mongol nutag dakhi tuuh soyolyn dursgal, Sedevchilsen lavlakh, Ulaanbaatar
- Munkhtulga, R., 2008. A report on the newly found memorial inscriptions from Olon Nuur valley, - Shinjlekh Ukhaany Akademiyn medee, Dugaar 188, №02, Ulaanbaatar
- Munkhtulga, R., 2018. Tureg Mongol sudlalyn uguulluud, ESH-iy buteeliyn tuuver (2003-2018 on), Ulaanbaatar
- Nadelyaev, V.M., 1969. Drevnetyurkskiy Slovar', M-L.,
- Perlee, Kh., 1975. Mongol tumniy garlyg tamgaar khayj sudlakh n' (Tuukh-ugsaatny zuyn turshits sudalгаа), Ulaanbaatar
- Rintchen. 1966. The petroglyphs of Tsagan gol, -Journal de la Societe Finno-Ougrienne, 68, Helsinki.
- Suzuki, Kosetu. 2010. Newly Found Turkic Inscription from Bömbögör, New Trends in Studies on Liao, Jin and Xi-Xia(3), Tokyo.
- Türkçe ..., 2005. Türkçe sözlük, TDK, Ankara, 2763s.

Çocuk ve Ergen LGBT Bireylerde Cinsel İstismar Sexual Abuse in Children and Adolescent LGBT Individuals

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep SET¹
Psk. Aybüke AKYILDIZ^{2*}

Pages: 296-306

Doi: 10.21733/ibad.584700

¹Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji, Tekirdağ, Türkiye, zeynepset@gmail.com

²Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Klinik Psikoloji, İstanbul, Türkiye, akyildizaybuke@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Although there are two generally accepted sexes in the community, but there are individuals with different sexual preferences. For those individuals transsexual, typical sexual identity and sexual identity mismatches etc. Terms can be used. However, the individuals with a sexual identity may be subject to sexual abuse.

In this article, the characteristics of sexual abuse of children and adolescent young people will be defined through English literature. The focus areas of the article are gender, sexual identity and sexual orientation, sexual victimization, trauma, suicide, peer victimization, sexual intercourse for survival, sexual harassment, sexual violence.

Keywords: Sexual abuse, LGBT, Child and adolescent, Sexual identity, Sexual orientation

GİRİŞ

Toplumda, cinsiyete dair iki seçenekli bir düşünce yapısı hakim olmasına rağmen, çoğu birey bu iki cinsiyetten ayrı cinsiyet kimliklerini tercih edebilirler. Toplumun cinsiyet beklentisinden farklı cinsel tercihlere sahip olan bireyler için Transseksüel (transgender), atipik cinsel kimlik (gender atypical), cinsel kimlik uygunsuzluğu (gender non-conforming) ve benzeri terimler kullanılabilir.

Tarihsel süreç içerisinde, araştırmacılar ve klinisyenler, toplum tarafından kabul edilen heteroseksüellik modelinin dışında kalan bireyleri ve bunun ortaya çıkma nedenlerini açıklamak için teşvik edilmişlerdir. Örneğin, içinde yaşadığımız heteroseksüel normları baskın olan toplumda, farklı cinsel tercihlere sahip olan bireylerin travmatik cinsel deneyimleri sonucu heteroseksüel olmadıkları şeklinde yanlış bir tanımlama mevcuttur. Fakat bu inanış her ne kadar toplumda yaygınlık gösterse de yapılan çoğu klinik çalışma ve araştırma sonuçlarına göre, çocukluk döneminde cinsel istismar yaşayan bireylerin ileriki yaşlarda heteroseksüel olmamaları arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır (Balsam, 2003; Morris & Balsam, 2003; Russell, Jones, Barclay & Anderson, 2008; Saewyc, Skay, Pettingell ve arkadaşları, 2006).

Hatta, Dietz'in (2001) tanımladığı gibi, heteroseksist bir bakış açısına sahip olan kişilerde, "bir olay veya travma cinsel kimliği değiştirmede süreci herkes heteroseksüeldir" varsayımı mevcuttur. Yapılan araştırmaların çoğu, çocukluk dönemi cinsel istismarı ile sonrasında geliştirilen heteroseksüel olmayan cinsel kimlik arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi olmadığını gösterirken, ÇDCİ'nin heteroseksüel olmayan bireyler arasında % 25-50 daha yüksek bir yaygınlık oranına sahip olduğunu bildirmektedirler. Ayrıca heteroseksüel olmayan bireylerde çocukluk dönemi cinsel istismarı yaygınlığını inceleyen birçok araştırma, heteroseksüel bireylerle karşılaştırıldığında heteroseksüel olmayan bireylerde çocukluk dönemi istismarının daha yüksek yaygınlığa sahip olduğunu bildirilmektedir (Arreola ve diğ., 2009; Bradford, Ryan, & Rothblum, 1994; Doll ve diğ., 1992; Loulan, 1988; Morris & Balsam, 2003; Paul ve diğ., 2001; Roberts & Sorenson, 1999; Saewyc, Skay, Pettingell, ve diğ., 2006; Simari & Baskin, 1982; Tomeo, Templer, Anderson & Kotler, 2001).

Çocukluk dönemi cinsel istismarı için net bir tanım olmamasına rağmen, istismara neden olan cinsel faaliyetler olarak çocuğu okşama, cinsel ilişki yaşama veya tecavüz gibi olaylar sıralanabilir. Çocukluk dönemi cinsel istismarı terimi yerine sıklıkla, molestasyon (sarkıntılık etme/elleme), cinsel saldırı ve tecavüz terimleri kullanılmaktadır. Bu durum araştırma yaparken risk faktörlerini, yaygınlık oranlarını veya klinik sonuçları belirlerken ortaya çıkan sonuçları etkileyebilmektedir.

Dolezal ve Carballo- Die' guez (2002), çocukluk dönemi cinsel istismarını çocuğun yaşı, failin yaşı, çocuk ve fail arasındaki ilişki türü ve ilişkiye dâhil olan cinsel eylemler şeklinde kavramsallaştırarak açıklamışlardır. Feldman ve Meyer (2007), ÇDCİ'nin çocuklara yönelik kötüye kullanım eylemleri olarak cinsel içerikli aktiviteler, cinsel ilişkiye girme, cinsel bölgelere dokunma gibi eylemleri ifade ettiğini belirtirken, Brennan, Hellerstedt, Ross ve Welles (2007) ise yaptıkları tanımda diğerlerine ek olarak "zorla" cinsel aktivitede bulunmayı da dâhil etmişlerdir. ÇDCİ'nin tanımı hakkında ortak bir fikre varılmamasına rağmen, herkes ÇDCİ'nin halihazırda yaşanmakta olan travmatik bir deneyim olduğu ve araştırmaya önem verilmesi gereken bir konu olduğuna hemfikirdir (Arreola ve ark., 2009; Bradford, Ryan ve Rothblum, 1994; Doll ve arkadaşları, 1992; Jinich ve arkadaşları, 1998; Loulan, 1988; Morris & Balsam, 2003; Paul ve arkadaşları, 2001; Roberts ve Sorenson, 1999; Saewyc, Skay, Pettingell ve diğerleri, 2006; & Baskin, 1982; Tomeo, Templer, Anderson ve Kotler, 2001; Walker., ve diğ., 2012, s.385-386).

Schneeberger ve arkadaşlarının lezbiyen bireylerle yaptıkları ilk kapsamlı çalışma sonuçlarına göre, bu bireylerin % 37'sinin çocuk veya yetişkin olarak fiziksel istismara uğradığı, % 32'sinin tecavüz veya cinsel saldırıya uğradığı, % 19'unun ise enest ilişkilerde büyümekte olduklarını ifade etmiştir. Başka bir çalışmada ise, 18 yaşın altındaki heteroseksüel olmayan bireylerin heteroseksüel olan yaşlılarına göre tecavüze uğrama yaygınlıklarının daha yüksek olduğu ileri sürülmüştür. Doll ve diğ., cinsel yolla bulaşan hastalık kliniklerine başvuran hastalar arasından hem biseksüel hem de eşcinsel erkeklerin çocukluk döneminde yüksek oranda cinsel istismara (CSA= Childhood sexual abuse) maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Buna ek olarak lezbiyen grupları inceleyen birçok çalışmada, bu gruptaki bireylerin

çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde yüksek oranda cinsel ve fiziksel istismara uğradıklarına değinilmektedir. (Schneeberger., ve diğ., 2013, s.1428).

Bir diğ er konu ise çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan olan bireylerde ortaya çıkan potansiyel sonuçlar ve LGBT’li bireylerin ÇDCİ’den kişisel ve kişilerarası ilişkilerde nasıl etkilenebileceğ idir. Yapılan çalışmalara göre ÇDCİ’nin potansiyel sonuçları olarak alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı ortaya çıkmaktadır (Baker, 2003; Paul ve ark., 2001). Ortaya çıkan diğ er sonuçlar arasında ruhsal bozukluklar (depresyon, TSSB, intihar), yeme bozuklukları (Aaron&Hughes, 2007; Feldman&. Meyers, 2007), cinsel bağımlılık, korunmasız cinsel ilişki yaşama, yüksek sayıda cinsel partnere sahip olma ve HIV riski içeren yüksek riskli davranışlarda bulunma sayılabilir (Brennan ve ark., 2007; Saewyc, Skay, Richens, vd., 2006).

Arreola ve diğ. (2009), yapılan birçok çalışmanın, ÇDCİ’nin yetişkinlikte depresyon, intihar düşüncesi, madde bağımlılığı, HIV-riski ve zihinsel sağlık sorunları da dâhil olmak üzere negatif sağlık sonuçlarını büyük ölçüde öngördüğ ünü bildirmişlerdir. Bakıma muhtaç olan gençlerin yaşadıkları cinsel travmalara bağı lı olarak riskli cinsel davranışlarda bulunma olasılıkları da artmaktadır. (Homma, Wang, Saewyc ve Kishor, 2012; RamseyerWinter, Brandon-Friedman ve Ely, 2016).

Ergenlik dönemindeki bireylerin yaşlarıyla uyumlu şekilde yaşadıkları yakın ve cinsel ilişkilerin, biyolojik ve psikolojik sağlık, uyum ve sosyallik açısından önemli olduğ u bilinmektedir (Bouchey ve Furman, 2003; Collins, 2003). Aynı zamanda sağlıklı romantik ilişkiye sahip olmanın, bireyin olumlu benlik algısı (Connolly&Konarski, 1994) duygusal paylaşım, fikir alışverişi ve yakın ilişki kurmak gibi birey için önem arz eden kişiler arası becerilerin gelişimi ile ilgili olduğ u düşünülmektedir (Feiring, 1996; Furman ve Shaffer, 2003). Ergenler için romantik ilişki kurma ve cinsel davranışlar hayatlarında önemli bir yere sahip olsa da cinselliğ in doğ ası ve taciz deneyimleri araştırmalar sırasında göz önünde bulundurulmalıdır (Mitchell., ve diğ., 2013, s.282).

Cinsiyet, Cinsel Kimlik ve Cinsel Yönelim

Cinsiyet kimliği, bireyin kendini erkek ya da kadın olarak hissettiğ i duyguya denir. Cinsel kimlik, bireyin diğ erlerine karşı fiziksel ve duygusal uyarılma şeklini tanımlamasını ifade etmektedir (Frankowski ve Ergenlik Komitesi, 2004). Trans bireyler, dünyaya gelirken var olan cinsiyetlerinden farklı bir cinsiyette olduklarını hissederler. Ayrıca bireyler cinsel yönelimlerini gey, lezbiyen, heteroseksüel veya biseksüel olarak tanımlayabilirler. Lezbiyen ve gey bireyler hemcinsleri olan bireylere karşı ilgi duyarken, biseksüel bireyler her iki cinsiyette karşı da ilgi duyabilirler.

Cinsiyet kimlikleri konusunda belirsizlik yaşayan ve doğ uştan kendilerinde var olan cinsiyetleri ile aynı olmadıklarını hissetmelerine rağmen, cinsiyetlerini “transeksüel/transgender” olarak görmeyen bireyler, kendilerini “heteroseksüel olmayan/gengerqueer” olarak tanımlayabilirler.

Transeksüel ve cinsiyet uyuşmazlığı olan gençler “toplumsal cinsiyet azınlığı gençliği” olarakta değerlendirilmektedirler. Cinsiyet ve cinsel kimlik terimlerini değerlendirmek amacıyla bireylere cinsiyeti öğrenmek için, “Biyolojik cinsiyetiniz nedir?” sorusu sorulduğ unda cevaplar genellikle erkek, kadın ya da cevap vermek istemiyorum şeklindedir. Diğ er taraftan cinsel kimliği öğrenmek için “Cinsiyetiniz nedir?” sorusu sorulduğ unda ise cevap olarak cinsiyetiniz içinde hissettiğ iniz şeydir veya yukarıdaki gibi kadın, erkek ve cevap vermek istemiyorum şeklinde olabilmektedir (Ybarraa., ve diğ., 2015, s.126).

Biyolojik olarak erkek doğ an sonrasında kadın olarak yaşamaya başlayan bireyler genellikle “*male to female*”, “*erkekten kadına*” olarak tanımlanır. Bu tanım tam veya yarı zamanlı kadın olarak yaşamakta ve anatomik olarak da kadın olmak için hormonal ve/veya cerrahi tedaviden geçirilip, kadın cinsiyet kimliğini içselleştiren bireyler için kullanılmaktadır. Bir diğ er değı şle “erkekten kadına” terimi, fiziksel ya da yasal değı şiklikler yoluyla doğ uştan gelen cinsiyetten hissedilen cinsiyete geçmeye verilen isimdir.

Kadın-tanımlı transeksüel ergenlik (FIT= female-identified transgender), doğ um cinsiyeti erkek olan bireyin cinsel kimliğ inin kadın olmasını ifade eder. Bu bireyler içsel kadınlık hissine sahiptirler. Daha kapsayıcı bir terimdir; çünkü cinsel kimlik ifadelerini değı ştiren tüm transgender ergenler ve gençlerin cinsel kimliklerini kapsadığı söylenebilir (Ignatavicius, 2013, s.268).

Transseksüel de dahil olmak üzere cinsel kimlik ve cinsel yönelim farklı olgulardır. Cinsel kimlik kişinin kendisini erkek ya da kadın olarak nasıl algıladığıyla ilgilidir. Transeksüellik, kişinin cinsel kimliğinin biyolojik kimliğinden farklı olduğu duruma denir. Cinsel yönelimleri farklı olan bireylerde (yani, gey, lezbiyen, heteroseksüel veya biseksüel) kişinin hissettiği cinsiyetle biyolojik cinsiyeti aynıdır.

Cinsel Mağduriyet

Cinsel taciz ile ilgili farklı yasal, sosyolojik, feminist ve psikolojik bakış açıları olması sebebiyle, evrensel olarak kabul edilen bir cinsel taciz tanımlaması yapmak çokta mümkün olmamaktadır (McMaster, Connolly, Pepler, & Craig, 2002). Ortak bir tanımlama olmadığı için cinsel taciz ile ilgili yapılan araştırma sonuçları arasında büyük farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Cinsel taciz türleri oldukça geniş bir aralığa sahiptir. Örneğin cinsel şakalar, cinsellikle ilgili yorumlar ve cinsel saldırı da dâhil olmak üzere cinsel tacizin boyutu ciddi boyutlara ulaşabilmektedir. Yasal tanım olarak ise cinsel tacizin düşmanca ortam yaratması baz alınmaktadır (ABD Eşit İstihdam Fırsatı Komisyonu).

Cinsel tacizin kimler tarafından ve nasıl gerçekleştirildiğini incelemek için yapılan bir çalışmada cinsel tacizin kullanımına dair özel ölçütler tespit edilmiştir. 10 farklı potansiyel tür belirlenmiştir. Bunlar; baba, anne, üvey baba, üvey anne, erkek kardeş, kız kardeş, aile dostu, yabancılar ve diğerleri şeklindedir. Katılımcılar tarafından belirlenen 10 potansiyel istismarcı türünün her biri için ilişkide maruz kaldıkları her türden kötüye kullanılmaları tanımlamaları istenmiştir.

Belirlenen taciz türleri; sözlü, fiziksel (şaplak veya tokat), sıkıştırmak/itip kakmak, herhangi bir nesne fırlatmak, tekmelemek/vurmak, hırpalamak, boğmak/ boğazlamak, yanıcı madde ile saldırmak, silahlarla tehdit etmek ve istenmeyen cinsel ilişki kurmak şeklinde ifade edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen yanıtlar, aile ve aile dışında maruz kalınan fiziksel ve cinsel taciz türlerinin belirlemek için kullanılmıştır (Belknap., ve diğ., 2012, s.176).

Ybarra ve arkadaşlarının yaptığı çalışmaların sonuçlarına göre toplum tarafından onaylanmayan cinsel tercihleri olan genç bireyler, bu cinsel tercihlerinin toplumda düşmanca bir ortam yaratıp yaratmadığına göre kategori edilmiştir.

Üç kategoriye ayrılan bireyler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

(a) Cinsel taciz: Buldukları yerlerde istenmeyen cinsel deneyim yaşayanlar

(b) Genelleştirilmiş cinsel mağduriyet mağdurları: Düşmanca bir ortamda istenmeyen cinsel deneyim yaşayanlar

(c) Cinsel mağduriyet mağdurları.

Gençlerin yaşadıkları cinsel deneyimlerinden yola çıkarak cinsel taciz “Karşılanamayan cinsel gelişmeler, bireyin istemediği cinsel talepler ya da birey istemediği halde cinsel şeyler yapan biri” şeklinde tanımlanabilir. Cinsel tacizin her zaman ve her ortamda olabileceğini unutmamak gerekir. Örneğin; okul, ev, ya da sık sık gidilen başka yerler vb. yerlerde ortaya çıkabilir (Ybarra., ve diğ., 2015, s.126).

Ergenlerin cinsel mağduriyet karşısında savunmasız olmaları durumu hakkında kesin bir veri bulunmadığı halde cinsel saldırı ve tecavüze uğramış olma olasılıkları güçlüdür. Bu olayların yaşanmış olma olasılığı veya gerçekte yaşanması sonucunda, bu gençlerde anksiyete, hipervijilans (tehlikeye karşı tetikte olma) ve travma sonrası stres bozukluğunun diğer belirtileri ortaya çıkabilmektedir (Ignatavicius, 2013, s.272).

Yapılan bir araştırma da Amerika Birleşik Devletlerinde 10-13 yaş arasındaki gençlerin % 2,8'i ve 14-17 yaş arasındaki gençlerin ise % 9,3'ü geçen yıl cinsel tacize maruz kaldıklarını ve 14-17 yaş aralığındaki gençlerin % 15,8'i ise hiç cinsel tacizi deneyimlemediklerini bildirilmiştir (Finkelhor, Turner, Shattuck ve Hamby, 2013).

Amerikan Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin (AAUW) 2001 yılında yaptıkları bir araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %81'i okul yıllarında cinsel taciz vakası yaşamışlardır (AAUW, 2001). Wisconsin'de yapılan uzun süreli bir araştırmada ise 5., 7. ve 9. Sınıf öğrencilerinde akranlar tarafından

uğranılan cinsel taciz mağduriyeti oranlarına bakılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 5. Sınıfta giden kızlarda akran cinsel taciz mağduriyeti oranı önceki yıla göre %38, 9. Sınıfta giden erkeklerde ise %78'e yükseldiği bulunmuştur (Petersen& Hyde, 2009).

Travma

Transseksüel nüfus incelendiğinde fiziksel, duygusal ya da cinsel saldırı gibi bireyi tehdit eden bir olay ya da sosyal beklentilerin üstesinden gelmek için toplumsal olarak cezalandırılacağı korkusuyla yaşanan deneyimler travma olarak adlandırılır. “(Lev, 2004, s. 196). Copeland ve arkadaşları düşük şiddette stres yaşamanın travması olan bireylerde travma sonrası stres bozukluğunu anımsatan belirtiler ortaya çıkarabileceğini ifade etmişlerdir. (Copeland, Keeler, Angold ve Costello, 2010; Seidler& Wagner, 2006).

Copeland ve meslektaşları (2010), yaptıkları bir çalışmada yaş aralıkları 6 ila 12 olan 6,674 gençten % 24'ünün en az düşük şiddete sahip stresli bir olay geçirdiklerini (yeni eve taşınma, ebeveynlerinin boşanması veya ayrılması ve son üç ay içinde arkadaşlık ilişkisinde yaşanan problemler), % 5,9'unun ise aşırı stresli bir olay yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra, Copeland ve arkadaşları (2010) düşük şiddetteki stres ortaya çıkararak olayların %47,9'unun TSSB'nin subklinik semptomlarıyla bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır (Ignatavicius, 2013, s.274-275).

Forge ve meslektaşlarının yaptıkları bir çalışmaya göre LGBTQ'lu gençlerin üçte ikisinin ve heteroseksüel olan gençlerin yarısından fazlasının ocuk istismarına maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bir diğer durum ise LGBTQ olan gençlerin % 77'si ve heteroseksüel olan genlerin% 71'i, evlerinde ve mahallelerinde şiddet yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre genç LGBTQ'lu ve heteroseksüel bireyler arasında çocukluk dönemlerinde yaşanan cinsel şiddet mağduriyeti, seks ticareti ve evsiz kalma mağduriyeti arasında anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. LGBTQ'lu gençlerin yarısından fazlası (%51.1), evsiz kalma mağduriyetini aynı yaştaki heteroseksüel gençlere göre (%34) daha fazla deneyimlediklerini bildirmişlerdir (Forge.,ve diğer., 2018, s.60-61).

Koruyucu aileye verilen birçok LGBTQ'lu genç, cinsel yönelimleri, cinsel kimlikleri veya cinsiyet ifadelerinden ötürü heteroseksüel ve cisgender (toplumsal cinsiyeti ve biyolojik cinsiyeti aynı olan birey) bireylere göre daha fazla reddedilerek travmaya maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. (Matarese ve diğer., 2017; Weeks., ve diğer., 2018 s.126).

Bir başka kaynağa göre de LGBTQ'lu gençlerin aileleri tarafından, heteroseksüel ve cisgender gençlere göre daha yüksek oranda istismar ve mağduriyet yaşadıkları aktarılmıştır (Liu ve Mustanski, 2012; Marshal ve ark., 2011; Wilson ve Kastanis, 2015). Büyük olasılıkla heteroseksüel ve cisgender yaşlıtlarına göre LGBTQ'lu gençlerin fiziksel istismarı 1.2 kat, aile ve bakıcıdan kaynaklı cinsel istismarı ise 3.8 kat daha fazla deneyimledikleri söylenebilir. (Friedman ve ark., 2011; Forge.,ve diğer., 2018, ss.51-52). Evlatlık verilerek bakıcılık geçmişine sahip olan gençlerin, seks ticaretini deneyimleme konusunda daha savunmasız oldukları düşünülmektedir (Fong ve Cordosa, 2010).

Bernstein ve ekibinin 1997 yılında yaptıkları bir çalışmada çocuklara çocukluk ağı Anketi (CTQ=Childhood Trauma Questionnaire) uygulanmıştır. Bu ankette katılımcılara aileden gelen duygusal istismar, aileden gelen duygusal ihmal, genel olarak cinsel istismar, genel olarak fiziksel istismar ve aileden gelen fiziksel ihmal konularını içeren 20 maddelik bir değerlendirme formu verilmiştir (Bernstein, Ahluvalia, Pogge ve Handelsman, 1997; Peter & Taylor, 2014, ss.132-133).Anket sonuçlarına göre çocukluk dönemi travması ile intihar davranışı arasında güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur (Anderson, Tiro, Price, Bender ve Kaslow, 2002; Roy, 2004).

2011 yılında Rotondi, Bauer, Travers ve arkadaşlarının yaptığı benzer bir çalışmada, erkek-kadın transseksüel katılımcıların % 28.8'inin majör ruh sağlığı problemleri, % 72,3'ünün ise cinsel veya fiziksel çocukluk tacizi mağduriyeti yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Peter & Taylor, 2014, s.143).

İntihar

Maddenin kötüye kullanımı, fiziksel istismar ve depresyon transgen gençlerde intihara eğilimli olma ve intihara teşebbüs etme açısından risk faktörleri olarak sayılabilir. 25 yaşından küçük olan transeksüel bireylerin yaşadıkları cinsiyet ayrımcılığı, sözlü taciz ve fiziksel tacize bağlı olarak intihar davranışında bulunma olasılıkları daha yüksektir. Bu durumun daha çok düşük benlik algısı ve depresyon yaşayan bireyler için geçerli olduğu söylenebilir (Clements-Nolle ve ark. 2006). Bunun yanı sıra olumsuz benlik imajına sahip olmak, fiziksel şiddet ve aile çatışmaları yaşama gibi faktörler FIT’li gençler için oldukça önemlidir. Dahası, transeksüel bireyler intihar ve hayati tehlikeyi arttıran riskli davranışları daha da kötü hale getiren psikolojik sıkıntı ve yetersiz desteğe karşı da savunmasızdırlar (Almeida ve ark., 2009; Grossman ve D’Augelli, 2007).

Mustanski ve meslektaşları (2010), ruh sağlığı bozuklukları ve intihar eğilimleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, transeksüel bireylerin % 45’inin en az bir kez intihar girişiminde bulduklarını ortaya koymuşlardır. (Ignatavicius, 2013, s.276-277).

Akran Mağduriyeti

Günümüzde teknoloji gençlerin yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Amerika’da yapılan araştırmalara göre 12 ve 17 yaş arasındaki gençlerde internet kullanım oranları 2000 yılında %73 iken 2012 yılında % 95’e yükselmiştir ve 2012 yılında gençlerin internete erişiminin %74’ü mobil erişim olmak üzere %25’i cep telefonları üzerinden sağlanmıştır (Pew Internet & American Life Project, 2013). İnternet gençler arasında yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen, teknoloji aracılığıyla gençlerin maruz kaldıkları cinsel tacizi nasıl yaşadıkları hakkında elde edilen bilgiler çok azdır. Elde edilen bu sınırlı bilgiler, Amerika Birleşik Devletleri’nde gençlerin yaklaşık olarak altında birinin istenmeyen cinsel yaşantıları rapor ettiğini (örneğin; istemediğim halde biri benimle cinsel içerikli konuşmalar yapmaya çalışıyor; istemediğim halde biri bana cinsel birtakım sorular soruyor şeklinde) ortaya koymaktadır (Ybarra, Mitchell ve Espelage, 2012; Ybarra ve diğ., 2011). Bunun yanı sıra homoseksüel gençlerin, heteroseksüel yaşlılarının deneyimlediği, teknoloji aracılığıyla yaşanan cinsel tacizden farklı bir cinsel tacize uğrayıp uğramadığı henüz bilinmemektedir.

Kabalık ve cinsel taciz oranları incelendiğinde kişilerin herhangi bir diğer kişiye kabalık etme oranı online’da %4 iken, şahsi olarak %12 ve cinsel taciz etme oranı şahsi olarak %4 iken, online’da %2 şeklinde bulunmuştur.

Genelleştirilmiş cinsel mağduriyet ve cinsel tacize ek olarak genelleştirilmiş akran mağduriyeti ve zorbalık oranları incelendiğinde cinsel ve toplumsal cinsiyet kimlikleri arasında büyük ölçüde farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar şu şekildedir; neredeyse her iki GLQ’lu gençten biri heteroseksüel gençlerden daha fazla çevrimiçi akran mağduriyeti yaşamaktadır. Bu oran cisgender yetişkinlerde dörtte bir şeklindedir. Ybarra., ve meslektaşlarının ifade ettiğine göre kişi başı sosyal destek 1 birim arttıkça kişilerarası cinsel tacizin oranı %5 azalmıştır (Ybarra., ve diğ., 2015, s.127).

Cinsel taciz yalnızca yüz yüze iletişimlerde ortaya çıkmamaktadır. Online ortamlarda internet ve mobil mesajlaşma yoluyla da cinsel taciz meydana gelebilir (Barak, 2005; Ybarra, 2003; Ybarra, Espelage ve Mitchell, 2007; Ybarra, Mitchell ve Korchmaros, 2011; Mitchell., ve diğ., 2013, s.280-281).

Ignatavicius’un da ifade ettiği gibi akran tacizi isim takma ve acımasız dedikodu gibi ortaya çıkabilirken, FIT gençlerinin yaşadığı gibi cinsel yönelim ve cinsel eğilimleri ile ilgili akran tacizi olarak da meydana gelebilirler (Grossman ve D’Augelli, 2006).

Akran zorbalığı ve istenmeyen cinsel ilişkiler LGBT’li genç bireylerde LGBT olmayan yaşlılarına göre daha sık raporlanmaktadır. Lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel (LGBT) genç bireyler, LGBT olmayan gençlerle yaşadıkları çevrimiçi arkadaşlarını duygusal destek sağlama açısından değerlendirirken yüz yüze olan arkadaşlıktan daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim çevrimiçi ya da yüz yüze deneyimlenen sosyal desteğin, LGBT’li gençlerin yaşadıkları mağduriyet oranlarını azaltma açısından yeterli olmadığı da ifade edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde her yıl altı ergenden biri online ve şahsi olarak cinsel tacizi deneyimlemektedirler. 2013 yılında Amerika Birleşik Devletleri Eşit İstihdam Fırsat Komisyonu tarafından yayımlanan bildiriye gençlerin birçok kez istemedikleri deneyimleri yaşadıklarını ve cinsel tacizin iş veya okul gibi ortamlarda ortaya çıktığını da ifade etmişlerdir (Finkelhor, Turner, Shattuck ve Hamby, 2013).

Cinsel Şiddet

Yaşamlarını sığınma evinde sürdüren trans-kadınların okul ve ev hayatları birlikte konumlandırıldığından cinsel şiddete maruz kalma ortamları bu çerçevede değerlendirilmiştir. Katılımcılardan bir diğer trans-kadın hem okulda hem de evde –akrabası- tarafından cinsel istismara uğradığını bildirmiştir. Okul sınırları içerisinde meydana gelen cinsel şiddet olaylarının her birinde, fail mağdurdan yaşça büyük olan bir erkek öğrenci olabilmektedir. Katılımcıların verdikleri bilgilere göre bazı cinsel şiddet vakalarının ortaya çıkışı mağdurların cinsel yaşamlarının başlangıcına denk gelmektedir. Örneğin, mağdurlardan bir tanesinin verdiği bilgiye göre mağdur saldırganıyla birden çok cinsel ilişki yaşadığını ve bunların bazılarının rızası doğrultusunda bazılarının ise zorla gerçekleştiğini bildirmiştir. Hatta bir başka katılımcı, cinsel ilişkiye ilk olarak sınıf arkadaşı tarafından zorlanarak girdiğini belirtirken, daha sonraki yıl cinsel şiddet olayını bilen bir diğer arkadaşı ile cinsel ilişki kurmayı kabul ettiğini ifade etmiştir. Cinsel şiddeti deneyimleyen kişilerin bir çoğu olay gerçekleşmeden önce ya da olay gerçekleşirken homofobik hakaretlere ve homofobik zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Juárez-Chávez., ve diğ., 2018,s.11).

Cinsel şiddeti deneymediğini belirten tüm katılımcıların, cinsel şiddet olayı yaşandığında 13 yaşın altında oldukları tespit edilmiştir. Var olan araştırmalar incelendiğinde ise cinsel istismarın 14-17 yaş aralığındaki ergenlerde daha çok ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra diğer kanıtlar, cinsel istismara maruz kalma yaşının daha erken dönemlerde ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir (Mujica, 2011).

Cinsel Taciz

Cinsel taciz; olumsuz duygu durum, özkıyım düşüncesi veya eylemi, alkol veya madde kullanımı, sosyal ilişkilerde fiziksel şiddet gibi birçok alanda psikolojik, sosyal ve fiziksel sorunları da beraberinde getirebilmektedir (Gruber&Fineran, 2007). Cinsel şiddete maruz kalan bireylerin ileri ki yaşamlarında ruhsal bozukluk yaşama, uyuşturucu kullanma, yüksek riskli cinsel davranışlarda bulunma ve intihar teşebbüsüne kalkışma olasılıklarının arttığı bildirilmiştir (Austin, Herrick, &Proescholdbell, 2016; Castelvı et al., 2017).

Lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel (LGBT) gençlerin özellikle cinsel tacize maruz kalma riski taşıdıkları görülmektedir. Kuzeydoğu Amerika’da yapılan bir çalışmaya göre LGBT’li ortaokul ve lise öğrencilerinin eğitim hayatları boyunca heteroseksüel yaşlılarının %32’sine kıyasla bu öğrencilerin % 71’i, okulda cinsel tacize maruz kaldıklarını bildirmişlerdir (Gruber&Fineran, 2008).

Çocukluk döneminde cinsel şiddete maruz kalınan ortamlar ile ilgili yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların neredeyse üçte biri bu dönemde cinsel şiddete maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Cinsel şiddete maruz kalmanın ortaya çıktığı mekânlar gruplar arasında farklılık göstermiştir. Çocukluk döneminde cinsel tacize maruz kaldıklarını bildiren trans-kadınların çoğu, bu olayın okulda yaşandığını ifade etmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde mağduriyet deneyimlerini inceleme amacıyla yapılan meta analiz çalışmasında 1992 ve 2009 yılları arasında gerçekleştirilen 386 çalışmanın bulguları değerlendirilmiştir. İncelenen 386 çalışmanın tamamında lezbiyen, gey ve biseksüel ergen ve yetişkinlerin % 50’sinin cinsel tacize maruz kaldığı ortaya çıkmıştır (Katz-Wise & Hyde, 2012).

Kanada’da yaşayan cinsel azınlıktaki gençlerin de cinsel tacize maruz kalma olasılıkları yaşlıları olan heteroseksüel gençlerden daha fazla olduğu bildirilmiştir (Williams, Connolly, Pepler ve Craig, 2003).

Cinsel tacizin ortaya çıkmasında biyolojik cinsiyetin ne tür etkileri olduğunu gösteren araştırmalar olmasına rağmen, diğer cinsel kimlikteki özellikle de transeksüel olarak tanımlanan gençlerin yaşadıkları cinsel tacizin ortaya çıkmasıyla ilgili araştırmalar yeterli sayıda değildir. Cinsel tacizin haricinde yaşanan diğer mağduriyet durumlarıyla ilgili araştırmalara göre, transeksüel gençlerin diğer cinsel yönelimli gençlere göre yüksek risk altında olabileceği belirtilmiştir. Örneğin, transeksüel gençlerin erkek ve dişi cinsiyetteki LGB akranlarına göre, fiziksel taciz ve saldırıya uğrama olasılıkları daha yüksektir (Grossman ve D’Augelli, 2006; Kosciw, Greytak, Bartkiewicz, Boesen ve Palmer, 2012; McGuire, Anderson, Toomey ve Russell, 2010).

Cinsel taciz riskini arttıran etkenlerden biri biyolojik cinsiyettir. Kadınların cinsel tacize maruz kalma oranlarına bakıldığında 14-17 yaş arasındaki kadınların %13.6'sı bir önceki sene cinsel tacize maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Erkeklerde ise bu oran %4.7 şeklindedir. (Chiodo ve ark., 2009a)

Ergen kızlarda cinsel tacize maruz kalmanın yaşam boyu oranı % 21.2 iken ergen erkeklerin cinsel taciz yaşama oranı % 10.8'dir (Finkelhor ve ark. 2013). Kadınlar dişi cinsiyetleri nedeniyle farklı durumlarla karşılaşabilirler. Bunlar aşağılanma, nesneleştirilme ya da tedavi edilme şeklinde ortaya çıkabilirken; (Lindberg, Grabe ve Hyde, 2007) Erkekler cinsiyetleri sebebiyle daha çok zorbalığa ve homofobik söylemlere maruz kalabilirler (McMaster ve ark., 2002). Kadınların erkeklere göre cinsel tacizin fiziksel biçimlerine (örneğin, cinsel yolla cinsel ilişkiye girmek), daha fazla maruz kaldıkları bildirilmiştir (Amerikan Üniversiteli Kadınlar Eğitim Vakfı, 2001; Ontario Ortaokulu Öğretmen Federasyonu, 1995).

Hayatta Kalmak İçin Cinsel İlişki

Hayatta kalmak için cinsel ilişki bireyin yiyecek, barınak ve para gibi ihtiyaçlarını sağlamak için bunların karşılığında cinsel davranışlarda bulunmasını ifade eder. Evsiz kalma mağduriyeti yaşayan birçok gencin hayatta kalmak için cinsel ilişki kurduğunu ortaya koyan birçok araştırma mevcuttur (Clatts&Davis, 1999; Ennett, Bailey ve Federman, 1999; Gaetz ve O'Grady, 2002; Haley ve ark. 2000; Kipke, O'Connor, Palmer ve MacKenzie, 1995).

LGBTQ'lu genç yetişkinlerde hayatta kalmak için cinsel ilişkiye başvurma oranı ile heteroseksüel ve cisgender akranlarının hayatta kalmak için cinsel ilişkiye başvurma oranları karşılaştırıldığında LGBTQ'da bu davranışın %32 daha fazla olduğu bildirilmiştir (VanLeeuwen, ve ark., 2006).

SONUÇ

Cinsiyet, cinsel kimlik ve cinsel yönelim birbirinden farklı olgulardır. Cinsiyet bireylerin biyolojik olarak dünyaya geldikleri ilk hallerine denir. Genellikle kadın ve erkek şeklinde olurken bazı durumlarda çift cinsiyet şeklinde de olabilir. Cinsel kimlik ise bireylerin kendilerini hissettikleri cinsiyet olarak tanımlanır. Yani cinsiyeti erkek olan bir bireyin kendisini kadın; cinsiyeti kadın olan bir bireyin kendisini erkek olarak hissetmesi cinsel kimlik ile ilgilidir. Cinsel yönelim ise bireylerin ilgi duydukları cinsiyeti tanımlamaktadır. Cinsel kimlik ile cinsel yönelim arasındaki en önemli fark cinsel yönelimde kişinin biyolojik cinsiyeti ile cinsel kimliğinin aynı olmasıdır. Cinsel yönelimi farklı olan, cinsiyeti erkek olan bireyin cinsel kimliği de erkektir, fakat cinsel yönelimi farklı olduğunda erkeklerle ilişki kurmaktadır. Cinsel yönelimi farklı olan bireyler gay, lezbiyen, biseksüel olarak tanımlanmaktadır. Dünyada bu bireyler LGBTQ olarak tanımlanmaktadır.

LGBT'li bireyler çocukluk ve ergenlik dönemlerinde birçok olumsuz deneyim yaşamakta ve hem fiziksel hem psikolojik şiddete maruz kalmaktadırlar. Çocuk ve ergen LGBT'li bireylerin kendi ebeveynleri, akrabaları, yakın çevreleri ve akran grupları tarafından cinsel tacize, cinsel şiddete ve zorbalığa maruz kaldıkları yapılan araştırmalar ile ortaya konmuştur. Cinsel istismar için net bir tanım olmasa da, cinsel istismara yol açan faaliyetler çocuğu okşama, cinsel ilişkiye girme ve tecavüz etme şeklinde sayılabilir.

Çocukluk ve ergenlik döneminde cinsel istismara maruz kalan LGBT'li bireylerin ileriki yaşamlarında ortaya çıkan bir takım sonuçlar vardır. Cinsel istismara maruz kalan LGBT'li bireyler yetişkin yaşantılarında kişilerarası ilişkilerinde problemler yaşayabilmektedirler. Aynı zamanda bu bireyler alkol ve madde bağımlılığı geliştirmenin yanında depresyon, intihar ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik problemler de yaşayabilmektedirler.

REFERENCES

- Almeida, J. ve Diğerleri. (2009). Emotional Distress Among LGBT Youth: The Influence of Perceived Discrimination Based on Sexual Orientation. *J Youth Adolesc.* 38(7), 1001-1014.
- Anderson, P.L. ve Diğerleri. (2002). Additive Impact Of Childhood Emotional, Physical, And Sexual Abuse On Suicide Attempts Among Low-Income African American Women. *Suicide Life Threat Behav.* 32(2), 131-8.
- Arreola, S.G., Neilands, T.B. ve Diaz, R. (2009). Childhood Sexual Abuse and the Sociocultural Context of Sexual Risk Among Adult Latino Gay and Bisexual Men. *Am J Public Health.* 99(2), 432–438.
- Belknap, J., Holsinger, K. ve Little, J. (2012). Sexual Minority Status, Abuse, and Self-Harming Behaviors among In carcerated Girls. *Journal of Child & Adolescent Trauma.* 5, 173–185.
- Bernstein, D.P ve Diğerleri. (1997). Validity Of The Childhood Trauma Questionnaire In An Adolescent Psychiatric Population. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry.* 36(3), 340-8
- Bouchey, H. Ve Furman, W. (2008). Dating and Romantic Experiences in Adolescence. *Blackwell Handbook of Adolescence.* 312 – 329
- Bradford, J., Ryan, C. ve Rothblum, E. D. (1994). National Lesbian Health Care Survey: Implications for mental health care. *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 62(2), 228-242.
- Brennan, D.J ve Diğerleri. (2007). History of childhood sexual abuse and HIV risk behaviors in homosexual and bisexual men. *Am J Public Health.* 97(6), 1107-12.
- Clements-Nolle, K. ve Diğerleri. (2006). Attempted Suicide Among Transgender Persons: The Influence of Gender-Based Discrimination and Victimization. *J Homosex.* 51(3), 53-69.
- Connolly, J. A. ve Konarski, R. (1994). Peer self-concept in adolescence: Analysis of factor structure and of associations with peer experience. *Journal of Research on Adolescence,* 4(3), 385-403.
- Copeland, W.E. ve Diğerleri. (2007). Traumatic Events And Posttraumatic Stress In Childhood. *Arch Gen Psychiatry.* 64(5), 577-84.
- Doll, L.S. ve Diğerleri. (1992). Self-reported childhood and adolescent sexual abuse among adult homosexual bisexual men. *Child Abuse Negl.* 16(6), 855-64.
- Ennett, S.T, Bailey, S.L ve Federman, E.B. (1999). Social Network Characteristics Associated with Risky Behaviors Among Runaway and Homeless Youth. *J Health Soc Behav.* 40(1), 63-78.
- Feldman, M.B. ve Meyer, I.H. (2007). Eating disorders in diverse lesbian, gay, and bisexual populations. *Int J Eat Disord.* 40(3), 218-26.
- Finkelhor, D. ve Diğerleri. (2013). Violence, Crime, And Abuse Exposure In A National Sample Of Children And Youth: An Update. *Jama Pediatr.* 167(7), 614-21.
- Forge, N. ve Diğerleri. (2018). Out of The System and on to The Streets: LGBTQ-Identified Youth Experiencing Homelessness with Past Child Welfare System Involvement. *Child Welfare.* 96(2), 47-73.
- Furman, W. ve Shaffer, L. (2003). The role of romantic relationships in adolescent development. In P. Florsheim (Ed.), *Adolescent romantic relations and sexual behavior: Theory, research, and practical implications.* 3-22. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Gaetz, S. ve O’Grady, B. (2002). Making Money: Exploring the Economy of Young Homeless Workers. *Work, Employment & Society.* 16(3), 433-456
- Gruber, J. E. ve Fineran, S. (2008). Comparing the impact of bullying and sexual harassment victimization on the mental and physical health of adolescents. *Sex Roles: A Journal of Research,* 59(1-2), 1-13.
- Grossman, A.H ve D’augelli, A.R. (2006). Transgender Youth. *Journal of Homosexuality.* 51(1).

- Homman, Y. Ve Diğerleri. (2012). The Relationship Between Sexual Abuse And Risky Sexual Behavior Among Adolescent Boys: A Meta-Analysis. *J Adolesc Health*. 51 (1). 18-24.
- Ignatavicius, S. (2013). Stress in Female-Identified Transgender Youth: A Review of the Literature on Effects and Interventions. *Journal of LGBT Youth*. 10(4), 267-286.
- It is Time to Start Counting Kids Who are LGBTQ in Child Welfare. (2018). Vol. 96, No. 2. <https://www.questia.com/library/journal/1P4-2056445173/special-foreword-it-is-time-to-start-counting-kids> (25.06.2019).
- Juárez-Chávez, E., Cooney, E., ve Sánchez Poteat, T. (2018). Violence Experiences in Childhood and Adolescence Among Gay Men and Transgender Women Living in Perú: A Qualitative Exploration. *Journal of Interpersonal Violence*. 1–2.
- Katz-Wise, S.L., Jun, H.J. ve Corliss, H.L. (2014). Child Abuse as a Predictor of Gendered Sexual Orientation Disparities in Body Mass Index Trajectories Among U.S. Youth From The Growing Up Today Study. *J Adolesc Health*. 54, 730.
- Katz-Wise, S.L. ve Hyde, J.S. (2012). Victimization Experiences Of Lesbian, Gay, And Bisexual Individuals: A Meta-Analysis. *J Sex Res*. 49 (2-3), 142-67.
- Kipke, M.D. ve Diğerleri. (1995). Street youth in Los Angeles. Profile of a group at high risk for human immunodeficiency virus infection. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 149(5), 13-9.
- Kosciw, J.G. ve Diğerleri. (2012). *The 2011 National School Climate Survey: The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Youth in Our Nation's Schools*. Gay, Lesbian and Straight Education Network (GLSEN): New York.
- McGuire, J.K. ve Diğerleri. (2010) School Climate for Transgender Youth: A Mixed Method Investigation of Student Experiences and School Responses. *Journal of Youth and Adolescence*. 39, 1175-1188.
- McMaster, L.E. ve Diğerleri (2002). Peer To Peer Sexual Harassment In Early Adolescence: A Developmental Perspective. *Dev Psychopathol*. 14(1), 91-105.
- Mitchella, K. J., Ybarra, M. L. ve Korchmarosb, D.J. (2014). Sexual Harassment Among Adolescents of Different Sexual Orientations and Gender Identities. *Child Abuse & Neglect*. 38, 280–295.
- Morris, J. F., ve Balsam, K. F. (2003). Lesbian and Bisexual Women's Experiences of Victimization: Mental Health, Revictimization, and Sexual Identity Development. *Journal of Lesbian Studies*. 7(4), 67-85.
- Petersen, J.L. ve Hyde, J.S. (2009). A Longitudinal Investigation Of Peer Sexual Harassment Victimization In Adolescence. *J Adolesc*. 32(5), 1173-88.
- Pilkinton, M. (2012). Great-Aunt Whoever's Funeral: A Lesbian Woman's Newfound Strength. *Journal of Women and Social Work*. 28(2), 207-212.
- Richardson, A.S., Dietz, W.H. ve Gordon-Larsen, P. (2014). The association between childhood sexual and physical abuse with incident adult severe obesity across 13 years of the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Pediatr Obes*. 9, 351.
- Russel, J.D. ve Diğerleri. (2008). Managing Transference and Countertransference in the Treatment of Gay, Lesbian and Bisexual Survivors of Childhood Sexual Abuse. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*. 12(3), 227-243.
- Saewyc, E.M. ve Diğerleri. (2006). Hazards of stigma: the sexual and physical abuse of gay, lesbian, and bisexual adolescents in the United States and Canada. *Child Welfare*. 85(2), 195-21.
- Schneeberger, A. ve Diğerleri. (2014). Stressful Childhood Experiences and Health Outcomes in Sexual Minority Populations: A Systematic Review. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*. 49, 1427-1445.

- Seidler, G.H. ve Wagner, F.E. (2006). Comparing The Efficacy Of EMDR And Trauma-Focused Cognitive-Behavioral Therapy İn The Treatment Of PTSD: A Meta-Analytic Study. *Psychol Med.* 36(11), 1515-22.
- Simari, C.G ve Baskin, D. (1982). Incestuous Experiences Within Homosexual Populations: A Preliminary Study. *Arch Sex Behav.* 11 (4), 329-44.
- Tomeo, M.E, Templer, D.I., Anderson, S. ve Kotler, D. (2001). Comparative Data of Childhood and Adolescence Molestation in Heterosexual and Homosexual Persons. *Archives of Sexual Behavior.* 30(5), 535-41.
- Tracey, P. ve Taylor, C. (2014). Buried Above Ground: A University-Based Study of Risk/Protective Factors for Suicidality Among Sexual Minority Youth in Canada. *Journal of LGBT Youth.* 11(2), 125-149
- Van Leeuwen, J.M. ve Diğerleri. (2006). Lesbian, gay, and bisexual homeless youth: an eight-city public health perspective. *Child Welfare.* 85(2), 151-70
- Ybarra, L.M. ve Diğerleri. (2015). Online Socialsupport as a Bufferagainst Online and Offline Peerand Sexual Victimization Among U.S. LGBT Andnon-LGBT Youth. *Child Abuse & Neglect.* 39,123–136.
- Walker, M., Hernandez, A. ve Davey, M. (2012). Childhood Sexual Abuse and Adult Sexual Identity Formation: Intersection of Gender, Race, and Sexual Orientation. *The American Journal of Family Therapy.* 40, 385–398.
- Weeks, A. ve Diğerleri. (2018).Streng The Ning The Work Force to Support Youth in Foster Care Who Identify as LGBTQ+ Through in Creasing LGBTQ+ Competency: Trainers' Experience With Bias. *Child Welfare.* 96(2),125- 150.
- Williams, T. ve Diğerleri. (2005). Peer Victimization, Social Support and Psychosocial Adjustment of Sexual Minority Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence.* 34, 471-482.
- Winter, V. R., Friedman-Brandon, R.A. ve Ely, G. E. (2016). Sexual health behaviors and outcomes among current and former foster youth: A review of the literatüre. *Children and Youth Services Review.* 64.
- Wood, S. ve Diğerleri. (2017). Disparities in Body Mass Index Trajectories from Adolescenceto Early Adult hood for Sexual Minority Women. *Adolescent Healthand Medicine.* 61, 722-728.

Halkla İlişkiler Modellemesinde İki Yönlü Simetrik Model İle İki Yönlü Asimetrik Model Arasındaki Uygulama Farklılıkları

Differences Between Two-Way Symmetric Model and Two-Way Asymmetric Model In Public Relations Modeling

Dr. Öğr. Üyesi Esra ÖZKAN PİR^{1*}

Pages: 307-313

Doi: 10.21733/ibad.583840

¹ Erzincan Binali Yıldırım University,
TURKEY, esraozkanpir@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

The two-way asymmetric model, which has been used frequently since the 1900s, is basically based on a mutual but unstable communication. The aim of the two-way asymmetric model is to implement persuasion strategies based on scientific data, to persuade the target audience. The two-way symmetrical model is the most ideal model of public relations. It is essential to provide mutual understanding in two-way symmetric model, to establish two-way communication and to create a balance between the parties. In this model, sometimes the target group can sometimes be the party that manages the corporate communication. In this study, the definitions of the two models and their counterparts in the literature are compared and compared with the application, and there are various propositions about which model is more favorable.

Keywords: Public Relations, Two-way asymmetric model, Two-way symmetric model

GİRİŞ

İletişim araçlarının yaygınlaşması ve dijital teknolojilerdeki gelişim tüketicilere, kullandıkları araçları daha fazla kontrol etme gücü verdiği için halkla ilişkiler uzmanlarının temsil ettikleri kurumla hedef kitleleri arasındaki güvenin sağlanmasında bugün daha da fazla çaba göstermelerini gerektirmektedir.

Halkla ilişkiler alanında teoriler geliştirilirken ve modellerin doğasına yönelik betimleyici tanımlar getirilirken, modeller bir yandan da eleştirilere maruz kalmıştır. İki yönlü simetrik model uygulamada gerçekçi olmayan ve idealleştirilmiş bir model olarak görülmüştür. Oysaki bugün internet ve sosyal medyadaki dönüşüm ve dijital teknolojilerdeki gelişim yeni bir ortam yaratmış ve teknolojik gelişmeler çok hızlı bir şekilde hayatın her alanına nüfuz etmiştir. İnternet ve sosyal medya, iletişimin yapısını değiştirmiş; çift yönlü iletişime ve etkileşime olanak tanıyarak iletişimi simetrik hale getirmiştir.

1984 yılında Grunig ve Hunt'ın ileri sürdüğü halkla ilişkilerin dört modeli akademisyenler ve teorisyenler tarafından sürekli ele alınmış, modellere yönelik araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır (Leichty ve Springston, 1993; Fawkes, 2007; Laskin, 2009).

Halkla ilişkiler ve iknayı ayrılmaz bir ikili olarak görenler; halkla ilişkilerin doğası gereği asimetrik olması gerektiğini savundukları için simetrik halkla ilişkiler modelini eleştirmişlerdir. İletişimde hâkim olan ikna teorilerinin oynadığı rolün; simetrik iletişimle bağdaşmaması ve çatışma içerisinde olması eleştirilerin odak noktası olmuştur. Örneğin asimetrik yaklaşımı savunan Van der Meiden (1993) (aktaran Grunig, 2001, s. 13) kurumların simetrik modellerle kendi çıkarlarını bir yana bırakmak zorunda kalacaklarını ve bunun da gerçekçi bir yaklaşım olmadığını ileri sürmüştür. Pieczka (2011) da iki yönlü simetrik iletişimi ve dolayısıyla da simetrik halkla ilişkiler modelini fazlasıyla idealleştirilmiş olduğu için eleştirmiştir.

1. HALKLA İLİŞKİLER KAVRAMI VE TANIMI

Son yıllarda özel kesimin yanı sıra kamu kuruluşlarının da kitlelerle ilişkilerini düzenlemek amacıyla halkla ilişkilerden yararlandığı bilinmektedir. Halkla ilişkilerin, kamu kuruluşlarının her aşamasında hatta insan yaşamının her anında mevcut olduğu söylenebilir (Yatkın ve Yatkın, 2010, s.9).

'Halkla İlişkiler nedir?' sorusuna diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi, somut bir yanıt vermek mümkün değildir. Tanımlamadaki güçlüğün uygulama alanının geniş ve yaygın, reklamcılık, propaganda, pazarlama ve duyuru gibi kavramlara yakın olmasından kaynaklandığı kuşkusuzdur. Bir araştırmaya göre halkla ilişkilerin 200 çeşit tanımı saptanmıştır. Bu bağlamda halkla ilişkiler nedir? Sorusuna verilecek yanıtlarda sektörler, kuruluşlar, bilim adamları ve kişilerin görüşleri dikkate alınması gerekmektedir (Bülbül, 2000, s. 1). Halkla ilişkilerin tanımlaması hangi şekilde yapılırsa yapılsın ulaşılmak istenen amacın hedef kitlenin memnuniyeti ile ilişkili olduğu gözlerden kaçmamalıdır (Işık,2012, s.7).

Genel olarak halkla ilişkiler, bir kuruluşla hedef kitlesi arasında karşılıklı iletişimi, anlayışı, kabulü ve işbirliğini oluşturmaya ve sürdürmeye yardımcı olan, sorun ve problemlerin yönetimini içeren, kamuoyuna cevap veren, kamuoyunun bilgilendirilmesi için yönetime yardımcı olan, kamu yararına hizmet etmek için yönetimin sorumluluğunu tanımlayan ve vurgulayan, eğilimleri önceden tahmin etmeye yardımcı olmak için bir erken uyarı sistemi gibi hizmette bulunan, değişikliklerden etkin bir biçimde faydalanmak için yönetime yardımcı olan ve başlıca araçları olarak ahlaki iletişim tekniklerini ve araştırmayı kullanan ayrıcalıklı bir yönetim fonksiyonudur (Özer,2018,s.1).

Halkla İlişkiler, kurumların iletişim hedeflerine ulaşmalarında çok önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. İletişimin yönetilmesinde görev alan halkla ilişkiler, kuruma ait bilgileri hedef kitlelere aktarır kalıcı bir kurumsal imaj oluşturulmasında katkıda bulunurken, aynı zamanda hedef kitlelerden gelen bilgileri analiz edip iletişim stratejilerinin belirlenmesinde kullanmaktadır (Kalyon:2012, s.45).

2. HALKLA İLİŞKİLER MODELLERİ

Grunig ve Hunt (1984) halkla ilişkilerin dört modelini ortaya koymuş ve bu modelleri şu şekilde tanımlamışlardır:

- (a) Basın ajansı/ tanıtım modeli, eksik, çarpıtılmış hatta bazen yanlış bilgi verilerek kurumun çıkarlarını gözetken tek yönlü model;
- (b) Kamuoyu bilgilendirme modeli, tarafsız ve doğru bilgiyle kurumun konumunu destekleyen tek yönlü model;
- (c) Kamunun tepkisini ve görüşlerini göz ardı etmemesine rağmen kurumun çıkarlarını gözetken planlanmış ve sistematik uygulamanın geçerli olduğu iki yönlü asimetric model,
- (d) Kurumla kamuları arasında karşılıklı faydalı ilişkileri ve iletişimi dengeli bir şekilde yürütme amacı güden iki yönlü simetrik model.

Barnum ile başlayan ilk örneklerden itibaren ortaya konan halkla ilişkiler uygulamalarını tarihsel olarak incelemişler ve bu incelemeleri sonucunda bu halkla ilişkiler modellerini ileri sürmüşlerdir. 1850-1900 yılları arası, Basın Ajansı ve Tanıtım modeli uygulamaları söz konusuysen, 1900'lerden başlayarak 1920 yılına kadar olan dönemde Kamuoyunu Bilgilendirme modeli gündemdedir. İki Yönlü Asimetric Model 1920'lerde uygulamaya girerken; İki Yönlü Simetrik Model ancak 1960'ların sonu ve 70'lerde ortaya çıkmıştır (Grunig ve Hunt, 1984, s. 20).

Grunig ve Hunt (1984) modellerin geliştirilme sürecinde dört model için yön ve amaç olmak üzere iki değişken belirlemişlerdir. Buna göre yön kavramı, modelin tek yönlü mü yoksa iki yönlü mü olduğunu belirtmektedir. Tek yönlü iletişim bilgi verici içeriklerin dağıtılmasını gerçekleştirdiği için monolog iken, iki yönlü iletişim bilginin değiş tokuşunu sağladığı için diyalogdur. İkinci değişken olan amaca göre ise; model asimetric ya da simetrik olmaktadır.

Asimetric iletişim dengesiz bir iletişime dayalı olduğu için kurumun kendisinde herhangi bir değişikliğe gitmemekte sadece hedef kitlelerini kendi istediği şekilde değiştirmeye çalışmaktadır. Simetrik iletişim ise kurum ve hedef kitlesi arasında ilişkilerin düzenlenmesini sağladığı için dengeli bir iletişime dayanmaktadır (Grunig ve Grunig, 1992, s.289).

Basın ajans tanıtım modelinde esas olan kamunun bilgilendirilmesi, kuruluşların basın aracılığıyla kendilerini kamuoyuna anlatması, tanıtmasıdır (Okay ve Okay, 2002, s. 124). Bu model 19. y.y. halkla ilişkiler çalışmalarını kapsar. Örgütten hedef kitleye doğru tek yönlü iletişime dayanan basit bir modeldir. Bununla amaçlanan kısa sürede istenen seçme veya satın alma davranışına hedef kitlenin olumlu katılımıdır (Türk ve Güven, 2007, s.11).

Kamuyu bilgilendirme modeli, kamu yönetiminin en çok kullandığı modellerin başında gelmektedir. Ülkeyi yöneten siyasi iktidarın vatandaş ile kurduğu iletişim biçimi de çoğunlukla bu modele dayanmaktadır. Ayrıca sendikalar, dernekler, vakıflar ve diğer sivil toplum örgütleri de kamuoyunu bilgilendireceklerinde veya haklarındaki bir iddiaya cevap vereceklerinde açıklama yapma yolunu seçerek, kendi görüşlerini kamuoyu ile paylaşmaktadırlar lakin bu paylaşımın ne kadar başarılı olduğu bilinmemektedir çünkü bu model tek yönlü bir iletişim süreci içinde işletilmekte ve hedef kitleden geri bildirimler alınamamaktadır (Kalyon, 2012, s.46).

Tablo 1: Halkla İlişkiler Modelleri (Grunig ve Hunt, 1984, s. 22).

Özellikler	Basın Ajansı/ Tanıtım	Kamuyu Bilgilendirme	İki Yönlü Asimetrik	İki Yönlü Simetrik
Amaç	Propaganda	Bilginin dağıtılması	Bilimsel teoriye dayalı ikna	Karşılıklı anlayış
İletişimin Doğası	Tek yönlü, Tamamen doğru olması gerekli değil	Tek yönlü, Doğru ve gerçek olması önemli	İki yönlü, dengesiz etkiler	İki yönlü, dengeli etkiler
İletişim Modeli	Kaynak ⇒ Alıcı	Kaynak ⇒ Alıcı	Kaynak ⇒ Alıcı ⇐ Geri Bildirim	Grup ⇒ Grup ⇐
Araştırmanın Doğası	Çok az;	Çok az; okunabilirlik, okur sayısı	Biçimlendirici, Tutum değerlendirme	Biçimlendirici, anlayış değerlendirme
Tarihteki Öncüleri	P. T. Barnum	Ivy Lee	Edward L. Bernays	Bernays, eğitimciler, profesyonel liderler
Günümüzde Uygulandığı Yer	Spor, tiyatro, ürün promosyon	Devlet, kâr amacı gütmeyen örgütler, iş dünyası	Rekabetçi iş dünyası, ajanslar	Düzenlenmiş iş dünyası, ajanslar

Bu dört model, aynı zamanda halkla ilişkiler uzmanının kurum ve hedef kitleleri arasında yürüttüğü iletişimin doğasını da ortaya koymaktadır. İlk iki modelde iletişim kurumdan hedef kitlelere olmak üzere her zaman tek yönlüdür. Bu iki modelin uygulayıcıları genellikle iletişimi dinlemek olarak değil anlatmak olarak görmektedirler. Ancak bu iki model kendi arasında da farklılık göstermektedir. Basın ajansı/tanıtım modelinde uygulayıcılar, temsil ettikleri kurumun veya ürünün tam bir resmini sunmaya istekli değilken kamu bilgilendirme modelindeki uzmanlar resmi bir bütün olarak vermektedirler (Grunig ve Hunt, 1984, s. 23).

Grunig, halkla ilişkiler modellerini kendi içerisinde ikili bir ayırma tabi tutmuştur:

- Zanaatkâr- Teknik halkla ilişkiler
- Profesyonel halkla ilişkiler

Basın ajansı ve kamuoyu bilgilendirme yaptıkları iş ve işe bakışları yönüyle zanaatkar- teknik halkla ilişkilerin içinde yer almaktadır.

Asimetrik ve simetrik modeller ise işe bakışları yönüyle profesyonel halkla ilişkiler başlığı altında yer almaktadır.

Yapmış olduğumuz çalışmada ana konuyu asimetrik ve simetrik model oluşturduğu için bu iki model daha detaylı olarak anlatılacaktır.

3. İKİ YÖNLÜ ASİMETRİK MODEL

1900'lü yılların başından itibaren uygulanmaya başlanan iki yönlü asimetrik model, temel olarak karşılıklı ancak dengesiz bir iletişime dayanmaktadır (Okay ve Okay, 2011, s. 147). İki yönlü asimetrik modelle, halkla ilişkiler çalışmalarının gerçek anlamda temelleri atılmıştır. Bu modelle örgüt hedef kitlenin örgüte karşı tutumunun ne olduğu ve bu tutumun olumluya doğru nasıl değiştirilebileceğini tespit etmeye çalışır. Modelin amacı bilimsel verilere dayanarak iknayı gerçekleştirmektir (Tük ve Güven, 2007, s. 12). Bu modelde hedef kitleye kuruluşun bakış açısını benimsetebilmek ve onların desteğini kazanabilmek için araştırmalar yapmak önem taşımaktadır (Peltekoğlu, 1993, s.1).

Grunig asimetrik modeli ikna modeli olarak değerlendirmekte ve bu modeli hem etik açıdan hem de sosyal sorumluluk açısından yetersiz ve zayıf bir model olarak görmektedir. Ayrıca bu modelin uygulayıcılarının kurum ve paydaşları arasındaki birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı önemsemediği gibi kurumların birer açık sistem olduğu bu nedenle de kurum ve hedef kitlesi arasındaki iletişimin önemli bir rolü olduğu gerçeğini göz ardı etmektedirler (Podnar ve Golob, 2009, s.71).

İki yönlü asimetrik model günümüzde daha çok bilimsel verilere dayanarak hedef kitlenin ikna edilmesinde kullanılmaktadır. Araştırma raporları, uzman görüşleri veya çeşitli test sonuçlarıyla desteklenen mesajların kamuoyuna sunulmasıyla güven unsuru oluşturulmak istenmektedir. Bu model diğer iki modele göre araştırmaya, bilimsel bilgiye ve ikna olgusuna daha fazla önem vermektedir. Bu modelin en hassas noktası 'ikna' temeli üzerindedir, çünkü iletişimde başarı için hedef kitlenin ikna edilmesi zorunludur. İkna edilen hedef kitle ise kurumlar için çok büyük kazanımdır (Kalyon,2012, s.47). Bu nedenle asimetrik modeli basın ajansı / tanıtım modelinden ayıran en önemli özelliği araştırmalardan yararlanılmasıdır. Ancak bu araştırmalar sonucunda kurumda gerçek anlamda bir değişiklik olmamaktadır. Kurum, hedef kitlenin görüşleri hakkında elde ettiği araştırma sonuçlarını, kendi yararına onları etkilemek ve kendi görüşlerini onlara kabul ettirmek için kullanmaktadır. Böylece dengesiz bir durum meydana gelmektedir (Bowen vd., 2010, s. 18).

Ayrıca bu modelin uygulayıcılarının kurum ve paydaşları arasındaki birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı önemsemediği gibi kurumların birer açık sistem olduğu bu nedenle de kurum ve hedef kitlesi arasındaki iletişimin önemli bir rolü olduğu gerçeğini göz ardı etmektedirler (Podnar ve Golob, 2009, s. 71).

İki yönlü asimetrik modelin hedef kitlesi pasif olan bir kurum için düzgün bir şekilde çalışabileceğini öne süren Grunig ve Hunt'a göre (1984, s. 311), haber kaynağı kurumun kendisi olduğu sürece hedef kitlenin tutum ve davranışları kontrol edilebilmektedir. Bu nedenle hedef kitle hakkında yapılacak araştırma sonuçları doğrultusunda mesaj içeriklerinin oluşturulması ve böylece hedef kitlenin etkilenmesi önem taşımaktadır.

4. İKİ YÖNLÜ SİMETRİK MODEL

Modellerin sonuncusu olan iki yönlü simetrik modelde ise uygulayıcılar kurumları ve hedef kitleleri arasında arabulucu olarak hizmet etmektedirler. Amaçları kurum ve hedef kitle arasında karşılıklı anlayışı inşa etmektir. Bu modelin uygulayıcıları da sosyal bilimlerin teori ve yöntemlerinden faydalanabilmektedirler. Ancak buradaki fark, halkla ilişkiler planlaması ve değerlendirmesi için ikna teorilerinden ziyade genellikle iletişim teorilerini kullanmalarıdır (Grunig ve Hunt, 1984, s. 22).

Halkla ilişkiler yaklaşımları içerisinde en yenisi olan çift yönlü simetrik model hem bilgi toplamaya hem de yaymaya dayanır. Ama bu modelin asimetrik modelden çok farklı bir çıkış noktası vardır. Bu modeli kullanan uygulayıcılar, ortamlarına egemen olmak yerine, ilgili dış kamuları tanımaya ve onlarla işbirliği yapmaya çalışırlar. Yürütülen araştırmalar, tutumlardan çok bilgi düzeyi ile ilgilidir. Yöneticiler toplanan istihbaratın kamular kadar örgütün kendisini de değiştirmeye zorlayabileceğinin farkındadır (Dozier ve Grunig, 2005, s.425).

Dört halkla ilişkiler modeli arasında en ideali olarak tanımlanan iki yönlü simetrik modelde, karşılıklı anlayışın sağlanması, iki yönlü iletişimin kurulması ve taraflar arasında bir dengenin oluşturulması esastır. Bu modelde kimi zaman hedef kitle kimi zaman ise kurum iletişimi yöneten taraf olabilmektedir (Tarhan, 2008, s.136). Simetrik iletişim; karşılıklı anlayış, tartışma ve iknayı ve hem kurumun hem de hedef kitlenin çıkarlarına yönelik dengeli bir etkileşimi içermektedir (Dozier, v.d., 1995)

İki yönlü simetrik modelde bir arada yaşayabilmek için gerekli değişiklikleri karşılıklı müzakere ve çatışma çözümü stratejileri ile gerçekleştirmek hedeflenmektedir. Bu model hedef kitlenin görüşlerini değerlendirmesi ve kuruluşun sosyal sorumluluğunu uygulaması açısından 21. Yüzyılın çağdaş halkla ilişkiler anlayışını da ortaya koymaktadır (Okay ve Okay, 2002, s. 199).

İki yönlü simetrik modelde; hedef kitle görüşlerinin dikkate alınmasına vurgu yapılmaktadır. Bu da ancak iki yönlü iletişim kurularak sağlanacak bir uyumla elde edilebilecektir. Bu doğrultuda, kurum hedef kitlesinden aldığı bilgileri değerlendirip halkın istediği biçimde davranmaya yönelmektedir. Böylece bu modelin amacı olan kurum ve hedef kitleleri arasındaki uyum da sağlanmış olmaktadır (Okay ve Okay, 2011, s. 197-198).

Stratejik hedef kitlelerle çatışmayı önlemek ve ilişkileri geliştirmek için iki yönlü simetrik halkla ilişkilerin, kurum ve hedef kitlesinin çıkarlarını dengeleme çabaları araştırmaya ve iletişimi kullanma biçimlerine bağlıdır. Sonuç olarak iki yönlü simetrik iletişimin diğer halkla ilişkiler modellerine göre hedef kitlelerle daha iyi ve uzun vadeli ilişkiler kurmayı sağladığını söylemek mümkündür. Simetrik modelin uygulayıcılarının hem kurumlarına karşı hem de kurumlarının hedef kitlelerine karşı sadık olmaları gerekmektedir (Kim ve Ni, 2010, s. 38).

Asimetrik modelde olduğu gibi, simetrik model de kamuoyuna yönelik araştırmalardan faydalanmaktadır. Ancak araştırmayı, hedef kitleyi ikna etmek için değil; kurumla hedef kitlesi arasında karşılıklı anlayışın inşa edilmesi için kullanmaktadır. Bu nedenle bu modelde kurumlar, öğrenmiş oldukları hedef kitlenin özellikleri doğrultusunda iç politikalarını ve uygulamalarını değiştirmeye karşı olumlu bakmaktadırlar. Her zaman mükemmel bir şekilde dengeli olmasa da anlayışı inşa etmek için işbirlikçi bir yaklaşım söz konusu olmaktadır ve her iki tarafın da iletişim sürecinde denge sağlamaya doğru yönelmesi meselelerin üzerinde değişiklik yapılabilmesi olanağını beraberinde getirmektedir (Bowen, v.d., 2010, s. 18).

İki yönlü simetrik model iki yönlü asimetrik model ile benzeşse de aslında çok önemli bir noktada ayrılmaktadır. İki yönlü asimetrik modelin temelinde hatırlanacağı gibi ikna yöntemi vardır. Hedef kitle ikna stratejileri ile yönlendirilmekte, istenilen mesaja inanması hedeflenmektedir. Burada hedef kitlenin verilen mesaja maruz bırakılma durumu vardır. Hedef kitlenin ikna olmaktan başka yapacağı tek şeyi, verilen mesajı reddetmesi ya da mesaja kapalı hale gelmesi olacaktır (Kalyon, 2012, s. 47).

SONUÇ

Simetrik modeli şiddetle savunan Grunig ve White'a (1992) göre; simetrik model, asimetrik modele göre kurumun kendi çıkarlarına yönelik çok daha iyi bir şekilde hizmet etmektedir. Çünkü kurumlar istediklerinin bir kısmından vazgeçtikleri takdirde talep ettiklerinin daha fazlasını elde etme şansını yakalamış olacaklardır (Grunig, 2001, s. 13). Daha açık bir ifadeyle; kurumun kendi isteklerinin karşılandığı, hedef kitlenin istek ve düşüncelerinin önemsenmediği durumlarda kurumun kendisi zarar görecektir. Oysa yeri geldiğinde kendi isteklerinden vazgeçip karşı tarafın (hedef kitlelerinin) da isteklerine önem vermesi durumunda kazanan kurumun kendisi olacaktır. Çünkü hedef kitleyle geliştirilen karşılıklı iyi niyetli ilişkiler kurumu, hedef kitlenin nezdinde olumlu bir yere taşıyacaktır.

İki yönlü simetrik halkla ilişkiler tek yönlü asimetrik iletişimden ziyade araştırmayı, dinlemeyi ve diyalogu kullanmaktadır. İki yönlü simetrik model; hedef kitlelerle ilişkileri geliştirmek ve çatışmayı önlemek için araştırmalar yapmakta, hedef kitleleri dinlemekte ve onlarla diyalog kurmaktadır (Grunig, 2009, s. 2). İki yönlü simetrik iletişimi gerçekçi ve uygulanabilir bir modele dönüştürme gücüne sahip olan sosyal medya aracılığıyla kurumlar; karşılıklı anlayışa ve karşılıklı faydaya dayalı ilişkiler kurma ve bu ilişkileri sürdürme fırsatını yakalamaktadırlar. Ayrıca hedef kitleyle doğrudan iletişim ve diyalog kurabilmekte; hedef kitlenin nezdinde inanılabilirlikleri artmakta, doğruluk ve kesinlik ilkesiyle gerçeği söyleme şansını yakalamakta ve etik davranabilmektedir.

Duffy'e (2009, s. 298) göre iki yönlü simetrik model, kurumlarla hedef kitleler arasında neredeyse eşit bir ortaklığı beraberinde getirmektedir. Çünkü hem kurumları hem de hedef kitleyi birbirleriyle uyumlu bir şekilde bir araya getirirken halkla ilişkiler araştırmasını da kurumun hedef kitlesine hizmet etme amaçlı kullanmasını sağlamaktadır.

İki yönlü asimetrik ve iki yönlü simetrik model uygulayıcıları için iletişim hem hedef kitleye yönelik hem de hedef kitleden kuruma yönelik gerçekleşmektedir. Ancak burada iki yönlü iletişimin doğasında çok temel bir farklılık bulunmaktadır. İki yönlü asimetrik modelde halkla ilişkilerin etki alanı kurumun yararına yönelik olarak dengesizdir. Halkla ilişkilerin bir sonucu olarak kurum değişikliğe gitmemekte, tam tersine kamunun tutum ve davranışlarını değiştirme girişimlerinde bulunmaktadır (Grunig ve Hunt, 1984, s. 23).

Akademisyenlerin ve teorisyenlerin eleştirilerine maruz kalmakla birlikte simetrik iletişim günümüzde hakim olan bir paradigmadır. Ayrıca günümüzün halkla ilişkiler anlayışına bakıldığı zaman iki yönlü simetrik modelin çağdaş halkla ilişkiler yaklaşımına en uygun model olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Balta Peltekoğlu, F. (1993). *Halkla ilişkilere giriş*. Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Bowen, S. A. (2010). *An overview of the public relations function*. Business Expert Press.
- Bülbül, A. R. (2000). *Halkla ilişkiler ve Tanıtım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dozier, D. M., & Larissa, Grunig (2005) "Halkla İlişkiler İşlevinin Örgütlenişi" *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik. İstanbul: Rota Yayınları*, 417-439.
- Dozier, D. M., Grunig, L. A., & Grunig, J. E. (2013). *Manager's guide to excellence in public relations and communication management*. Routledge.
- Duffy, M. E. (2000). There's no two-way symmetric about it: A postmodern examination of public relations textbooks. *Critical Studies in Media Communication*, 17(3), 294-315.
- Fawkes, J. (2007). Public relations models and persuasion ethics: a new approach. *Journal of Communication Management*, 11(4), 313-331.
- Grunig, J. E. (2001). Two-way symmetrical public relations: Past, present, and future. *Handbook of public relations*, 11, 30.
- Grunig, J. E. (2009). Paradigms of global public relations in an age of digitalisation. *PRism*, 6(2), 1-19.
- Grunig, J. E., & Grunig, L. A. (1992). Models of public relations and communication. *Excellence in public relations and communication management, 1992*, 285-325.
- Grunig, J. E., & Hunt, T. T. (1984). *Managing Public Relations CL. J. E. Grunig, & T. Hunt, Managing Public Relations CL. Cengage Learning*.
- Işık, M. (Ed.). (2013). *Halkla ilişkilere giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kalyon, N. Y. (2012). *Halkla ilişkiler ve iletişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kim, J. N., & Ni, L. (2010). Seeing the forest through the trees. *The SAGE handbook of public relations*, 35-57.
- Laskin, A. V. (2009). The evolution of models of public relations: an outsider's perspective. *Journal of Communication Management*, 13(1), 37-54.
- Leichty, G., & Springston, J. (1993). Reconsidering public relations models. *Public Relations Review*, 19(4), 327-339.
- Okay, A., & Okay, A. (2007). *Halkla ilişkiler ve medya* (5. Baskı). İstanbul: Media Cat Yayınları.
- Okay, Aydemir; Okay, Ayla (2011). *Halkla ilişkiler kavram ve strateji ve uygulamaları*. İstanbul: Der Yayınları
- Özer, M. A. (2009). *Halkla ilişkiler dersleri*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Pieczka, M. (2011). Public relations as dialogic expertise? *Journal of communication management*, 15(2), 108-124.
- Podnar, K., & Golob, U. (2009). Reconstruction of public relations history through publications in Public Opinion Quarterly. *Journal of Communication Management*, 13(1), 55-76.
- Tarhan, A. (2008). Halkla ilişkiler modelleri. *Halkla ilişkiler* (Ed. Ahmet Kalender ve Mehmet Fidan). Konya: Tablet Yayınları, 121-144.
- Türk, S., & Güven, A. (2007). Yeni başlayanlar için halkla ilişkiler. *Gazi Kitabevi, Ankara*.
- Yatkin, A. ve Yatkin, Ü.N., (2010). *Halkla ilişkiler ve iletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çemberin Çevresi Ve Dairenin Alanı Konusunun Öğretiminde Geogebra.5 Kullanımına Yönelik Bir Örnek Olay İncelemesi

A Case Study For Use of the Geogebra.5 Program in the Teaching of Circle Perimeter and Area

Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ^{1*}
Emre YILDIZ²

Pages: 314-320

Doi: 10.21733/ibad.584231

¹ Tokat Gaziosmanpaşa University, TURKEY, esra.balgalmis@gop.edu.tr

² Milli Eğitim Bakanlığı, TURKEY, e-sanliturk@gmail.com,

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to teach the 8th grade students of the circle perimeter and circle area conceptually by using the dynamic geometry program GeoGebra.5. This study, which is an action research from qualitative research designs, was carried out with a total of 8 students, 5 girls and 3 boys. Within the scope of the mathematics course, three activities were conducted with GeoGebra.5 program for three weeks. The first activity was prepared to make sense of the number of π (pi) and the circumference of the circle. With the GeoGebra.5 software, the circumference lengths and diameter lengths of the 3 circles we have drawn in different sizes were determined. It is aimed to make the students understand the number of π (pi) by trying to realize that the ratio of circumference lengths and diameter lengths is constant. In the second activity, the circle was divided into small circle slices starting from the large circle slices by using slides and the slices were combined to form a rectangular structure. In this example of activity, it is intended to realize that no additions or omissions are made while moving from a circle to a rectangular shape. The area of the circle was reached from the area of the rectangle. The third activity is designed to reinforce conceptual and operational learning of the circle's perimeter. In this activity, the student can observe the circle around the length of the circle by $2\pi.r$. As a data collection tool, a test consisting of 8 open-ended questions was developed. It can be said that the teaching environment prepared with GeoGebra.5 software has a positive effect on conceptual learning. The widespread use of the GeoGebra.5 program is thought to include these practices in teacher education processes at different levels of teaching and to raise teachers' awareness of the use of technology in mathematics.

Keywords: Mathematics education, GeoGebra, circle

GİRİŞ

Teknoloji alanındaki hızlı gelişim teknolojinin eğitim alanında kullanılmasına olanak sağlamıştır. Türkiye’de ise ilk kez 1974 yılında yapılan 9. Milli Eğitim Şurasında gündeme gelen teknoloji destekli eğitim (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1974) 1993 yılında çeşitli bölgelerden seçilen 53 ilk ve orta öğretim kurumuna bilgisayar laboratuvarı kurularak başlatılmıştır. 2013 yılında ortaokul matematik dersi öğretim programında öğrencilerin kavramsal öğrenmeyi gerçekleştirebilmeleri ve bu öğrendikleri kavramlar arasında simetrik ve asimetric ilişkiler kurabilmeleri vurgulanmış ve öğrendikleri bilgileri gerçek yaşam durumlarına yansıtılabilmeleri gerektiği belirtilmektedir. Öğrencilerin kavramların farklı temsil biçimlerini ve bunlar arasındaki ilişkiyi görmeleri teknoloji destekli eğitimle mümkün olabilmektedir.

Bilgisayar Destekli Öğretim matematiğin soyut kavramlarını somut hale getirebilme imkânı sunmaktadır. Bu nedenle özellikle dinamik geometri programları öğretmenler için kolaylaştırıcı öğrencileri için öğretici olabilmektedir (Baki, 1996). Bu programlar kullanılırken öğrenci aktif olduğu için öğrencinin kendine güveni artmıştır. Ayrıca bilgisayarın eğitimde kullanılması öğrenciyi aktif hale getirdiği için öğretimi kalıcı ve ezberden uzak hale getirmiştir (Çalık ve Sezgin, 2005).

1. GEOGEBRA DİNAMİK GEOMETRİ PROGRAMI

GeoGebra, Marcus Hohenwarter tarafından yüksek lisans tez projesi olarak 2001 yılında Salzburg Üniversitesi’nde, öğrencilerin geometriyle cebir arasındaki ilişkiyi anlamlandırması için yazılmış bir programdır. Açık kaynak kodlu bir program olması programın sürekli geliştirilmesini sağlamıştır. Program 62 dile çevrilmiş ve 190 ülkede kullanılmaktadır

(Kılıçarslan, 2018; Çolakoğlu, 2018). GeoGebra ücretsiz olması Türkçe olması ve ara yüzünün basit olmasından dolayı ülkemizde en fazla kullanılan dinamik geometri yazılımıdır. Yapılan çalışmalar sonucunda dinamik geometri yazılımı GeoGebra’nın yazılımının her sınıf düzeylerinde özellikle geometri öğrenme alanındaki kazanımların öğretiminde kullanılmasının, öğrencilerin ilgi ve motivasyonunu artırdığı, kavramsal öğrenmeye katkısı olduğu görülmüştür (Mercan, 2012; Öz, 2015; Taş, 2016; Çolakoğlu, 2018; Uzun, 2018; Çetin, 2018).

1.1. Araştırmanın Amacı

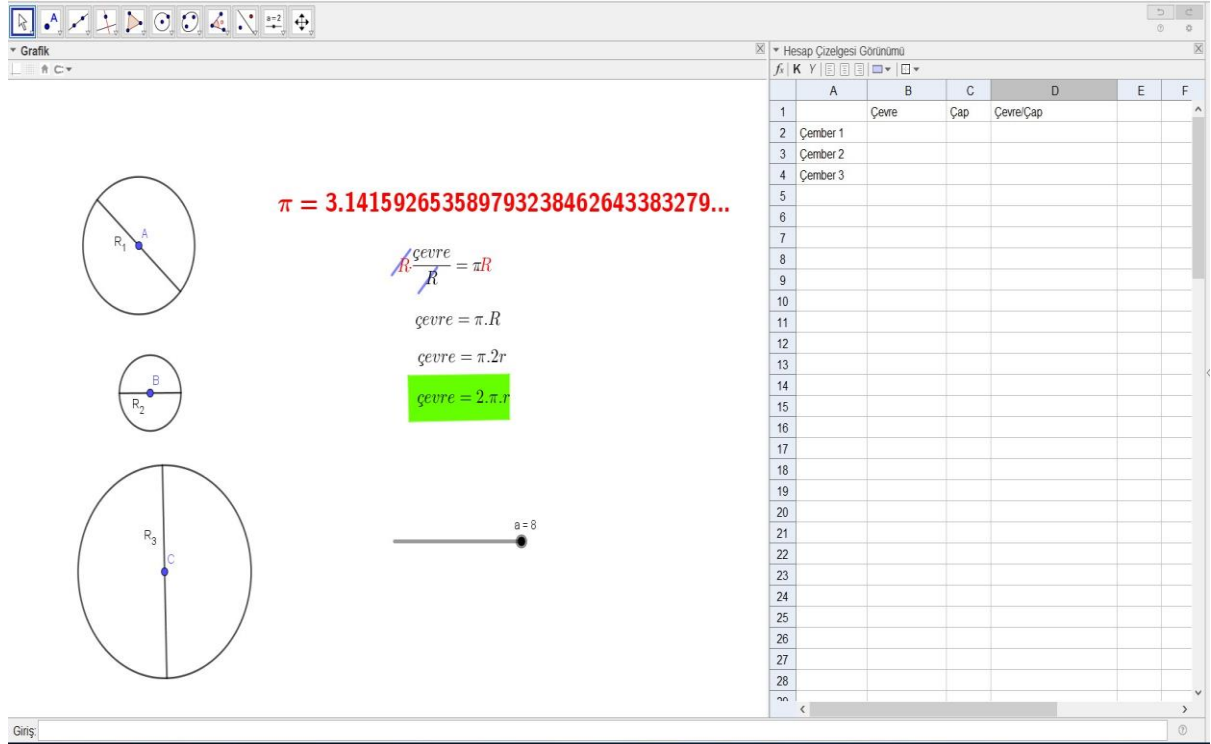
Bu araştırmada ortaokul 8.sınıf öğrencilerine çemberin çevresi ve dairenin alanı konularıyla ilgili dinamik geometri yazılımı GeoGebra ile öğrenme ortamı hazırlanarak GeoGebra yazılımının kavramsal öğrenme ve işlemsel öğrenme üzerindeki etkisi incelenmek amaçlanmıştır. GeoGebra yazılımı ile öğrenme ortamı hazırlamadan önceki durum ile GeoGebra yazılımı ile öğrenme ortamı hazırlandıktan sonraki durum arasındaki farkları belirleyebilmek için uygulamadan önce (ön test) ve uygulamadan sonra (son test) aynı testler uygulanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma nitel araştırma desenlerinden örnek olay incelemesi niteliğinde bir çalışmadır. Çalışmanın evren ve örnekleme; Çalışma Orta Karadeniz Bölgesindeki MEB’e bağlı bir ortaokulda, 2018-2019 öğretim yılında öğrenim gören 8. sınıf düzeyindeki 8 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak geliştirilen 8 açık uçlu sorudan oluşan kavram testi kullanılmıştır. Kavram testi çalışma öncesinde ve sonrasında uygulanarak araştırma verisi toplanmıştır.

Derslerde Uygulanan GeoGebra Etkinlikleri

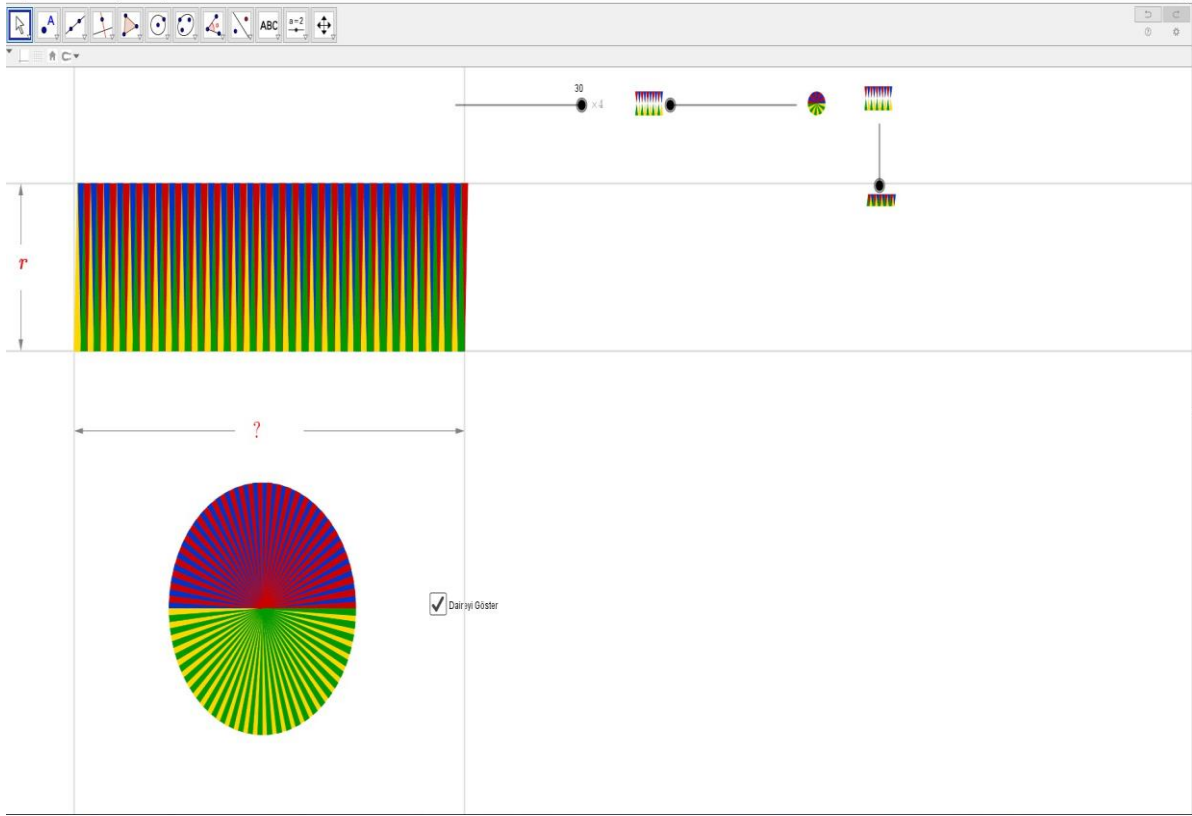
Birinci etkinliklerden şekil 1’de gösterilmiştir. Bu etkinlik π (pi) sayısını ve çemberin çevresini anlamlandırmaya yöneliktir.

Şekil 1. π (pi) sayısını ve çemberin çevresini anlamlandırmaya yönelik etkinlik örneği

Şekil 1’de ki etkinlik örneğinde farklı boyutlarda çizdiğimiz 3 çemberin GeoGebra yazılımı ile çevre uzunlukları ile çap uzunlukları belirlenmiştir. Öğrencilerin çevre uzunlukları ile çap uzunluklarının oranının sabit olduğu fark ettirilmeye çalışılarak π (pi) sayısını anlamlandırmaları amaçlanmıştır. Sonrasında $\frac{\text{Çevre}}{R} = \pi$ eşitliğinden yararlanılarak $\text{Çevre} = 2.\pi.r$ eşitliği elde edilmiştir. Burada ise çevre hesaplamak için kullandığımız $2.\pi.r$ formülünün anlamlandırılması amaçlanmıştır. Şekil 1’deki örnek etkinlik yapılırken veriler sürgüye bağlanmıştır ve adım adım ilerlenmiştir.

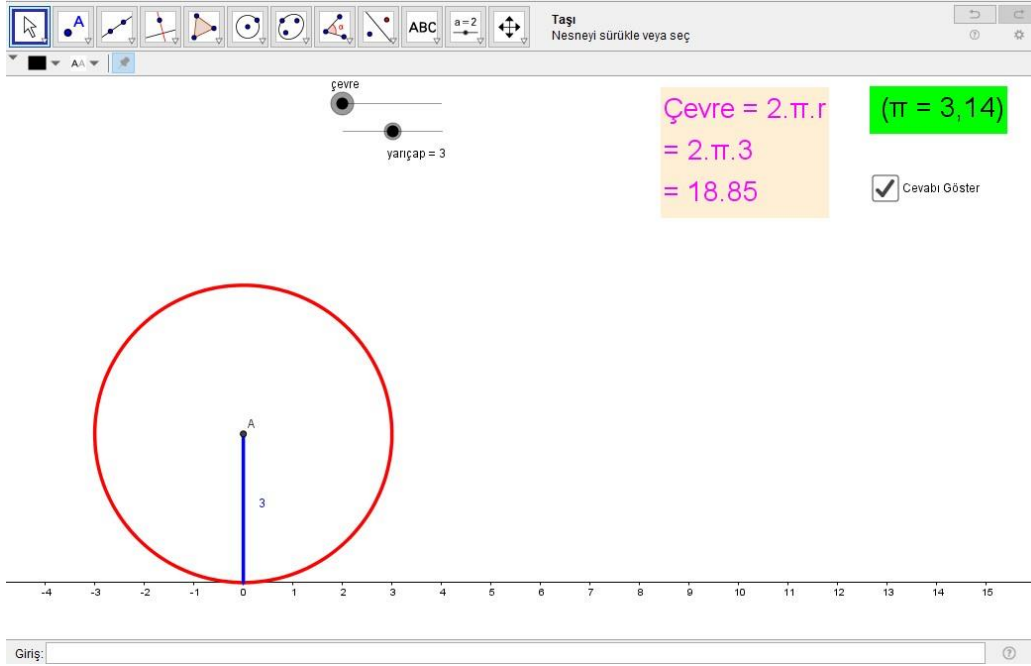
İkinci etkinlik şekil 2’de gösterilmiştir. Dairenin alanını anlamlandırmaya yönelik etkinliktir.

Şekil 2. Dairenin alanını anlamlandırmaya yönelik etkinlik örneği

Şekil 2’de ki etkinlik örneğinde şekildeki daire sürgüler kullanılarak büyük daire dilimlerinden başlanarak gittikçe küçük daire dilimlerine ayrılıyor ve şekildeki dikdörtgen elde ediliyor. Bu etkinlik örneğinde daire şekline dikdörtgen şekline geçerken herhangi bir ekleme veya çıkarma yapılmadığını bundan dolayı alan korunumunu fark etmesi ve bilmediğimiz geometrik şekillerin alanlarını bildiğimiz geometrik şekillerden yararlanarak bulabileceğimizi fark etmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü etkinlik ise şekil 3’te gösterilmiştir. Bu etkinlik çemberin çevre hesabına yönelik kavramsal ve işlemsel öğrenmeyi pekiştirmeye yöneliktir.

Şekil 3. Çemberin çevre hesabına yönelik pekiştirme etkinliği örneği

Bu etkinlik örneğinde ise öğrenci çemberin çevresini sürgü yardımı ile açarak sayı doğrusu üzerinden veya $2 \cdot \pi \cdot r$ formülünü kullanarak hesaplayabiliyor. Buradan yola çıkarak öğrencilerin çemberin çevresini birden farklı yolla hesaplayabilmesi ve hem kavramsal hem de işlemsel öğrenmesini pekiştirmek amaçlanmıştır.

GeoGebra yazılımı ile hazırlanan öğrenme ortamında ders işlendikten sonra kavram testi tekrar uygulanarak öğrencilerin çemberin çevresi ve dairenin alanına yönelik kavram bilgilerinde ve bu konulara yönelik kavram yanlışlarında değişiklik olup olmadığı incelenmiştir.

GeoGebra yazılımı ile hazırlanan bu etkinlikler GeoGebra yazılımının resmi sitesi olan www.geogebra.org web sitesinden çemberin çevresi ve dairenin alanına yönelik kavramsal öğrenmeyi destekleyecek etkinlikler bulunarak ve yeniden eklemeler yapılarak düzenlemek suretiyle oluşturulmuştur.

Veri Analizi

Öğrencilerin ön test ve son teste verdikleri cevapların olduğu kağıtlar doküman analizi ile incelenerek analiz edilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin çalışma öncesi ve sonrasında kavram testine verdikleri cevaplar arasındaki benzerlik ve farklılıklar bu bölümde incelenmiştir.

Veri toplama aracının 1. sorusunda öğrencilerden şekli verilen bir çemberin merkezini, yarıçapını ve çapını şekil üzerinde göstererek tanımlamaları istenmiştir. Öğrencilerin 1.soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin uygulama öncesi ve sonrasında benzer cevap verdikleri ve öğrencilerin genel olarak soruyu doğru cevapladıkları görülmüştür. Öğrencilerin öncesi ve sonrası cevaplarında belirgin bir farklılık tespit edilmemiştir. Öğrenciler çalışma öncesinde de sonrasında da herhangi bir çemberin merkezini, yarıçapını ve çapını şekil üzerinde gösterebilmişlerdir.

Veri toplama aracının 2. sorusunda öğrencilere π sayısının ne olduğu ve nasıl hesaplandığı sorusu yöneltilmiştir. 2.soruda ön testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö1, Ö2, Ö3, Ö4 ve Ö5'in $\pi(\pi)$ sayısını ezbere bildiğini fakat $\pi(\pi)$ sayısının nasıl bulunduğu sorulduğunda

cevaplandıramadıkları görülmüştür. 2. soruda son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö1, Ö2, Ö3 ve Ö6'nın π (pi) sayısı kavramını GeoGebra aktivitesi 1 deki gibi açıklamaya çalıştıkları gözlenmiştir. Ayrıca π sayısının irrasyonel bir sayı olduğunu fark ettiklerini görülmüştür.

Veri toplama aracının 3. sorusunda öğrencilere çemberin çevre uzunluğunun nasıl hesaplandığı sorusu yöneltilmiştir. 3.soruda ön testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö5 dışında bütün öğrencilerin soruyu yanlış cevaplandırdıklarını görüyoruz. Soruyu doğru cevaplandıran öğrenci açıklamasını yapamamıştır. Ö2 çevre kavramını anlamlandıramadığı görülmektedir. Ö3'ün ise çevre ile alanı birbiri ile karıştırdığı görülmüştür. 3.soruda son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö3, Ö5 ve Ö7'nin doğru cevap verdiği görülmüştür. Öğrencilerin çemberin çevresini 3. GeoGebra aktivitesinde açıkladığımız gibi açıklamaya çalıştıkları gözlenmiştir. Ö2'nin çevre kavramını doğru anladığı görülmektedir. Soruya tam olarak doğru cevap vermemiş olsa da çevre kavramını anlamlandırdığı görülmektedir. Ö3'ün ise karıştırdığı alan ve çevre kavramlarını bu sefer doğru ifade ettiği fakat açıklamasını yapamadığı görülmüştür. İşlemsel bilgisindeki yanlış düzelttiği görülmüştür.

Veri toplama aracının 4. sorusunda öğrencilere çemberin çevre uzunluğunu hesaplayabilmek için hangi elemanın ya da elemanlarının değerinin bilinmesi gerektiği sorusu yöneltilmiştir. 4.soruda ön testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö3, Ö4 ve Ö5'in soruya doğru cevap verdikleri görülmüştür. 4.soruda son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö2, Ö6 ve Ö7'nin de soruya doğru cevap verdikleri görülmüştür. GeoGebra yazılımı ile hazırlanan öğrenme ortamının öğrencilerin matematiksel kavramları görselleştirmelerine olanak tanıyarak öğrenmelerini kolaylaştırdığı söylenebilir.

Veri toplama aracının 5. sorusunda öğrencilere "çember şeklindeki bir şeklin çevresini hiçbir elemanın değerini bilmiyorken bulabilir miyiz?" sorusu yöneltilmiştir. 5.soruda ön testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin soruya yanlış cevap verdikleri görülmüştür. 5.soruda son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö2, Ö4 ve Ö8 kodlu öğrencilerin Aktivite 3'ü tarif ederek çemberin çevresinin farklı şekilde bulunabileceğini belirtmişlerdir.

Veri toplama aracının 6. sorusunda öğrencilere dairenin alanının nasıl hesaplandığı açıklmaları istenmiştir. 6.soruda ön testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde soruya doğru cevabı sadece Ö5'in verdiği görülmüştür. 6.soruda son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö2, Ö3, Ö5 ve Ö7'nin Aktivite 2'yi anlatarak doğru cevabı verdikleri görülmüştür.

Veri toplama aracının 7. sorusunda öğrencilere "dairenin alanını hesaplayabilmemiz için hangi elemanın ya da elemanlarının değerini bilmemiz gerekiyor?" sorusu yöneltilmiştir. 7.soruda ön testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde sadece Ö5'in soruya doğru cevap verdiği görülmüştür. 7.soruda son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö4 ve Ö6'nın da soruya doğru cevap verdikleri görülmüştür.

Veri toplama aracının 8. sorusunda öğrencilerden verilen dairelerin çevre uzunluklarını ve alanlarını bulmaları istenmiştir. 8.soruda ön testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde soruları sadece Ö5'in doğru cevapladığı görülmektedir. 8.soruda son testte öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Ö7'nin sorulara doğru cevap verdiğini görüyoruz. Ö7'in çember ve dairenin alanına yönelik işlemsel öğrenmeyi gerçekleştirdiğini görüyoruz. Ayrıca Ö6'nın alan sorularını doğru yanıtladığı görülmüştür.

Sorular bütün olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin son testte daha doğru cevaplar verdikleri söylenebilir.

TARTIŞMA SONUÇ ve ÖNERİLER

Soylu ve Aydın (2006) kalıcı bir öğrenmenin işlemsel ve kavramsal bilginin bütünleşmesiyle olabileceğini belirtmiştir. Bulgular incelendiğinde öğrencilerin çemberin çevresi ve dairenin alanını kavramsal olarak açıklamada zorlandıkları görülmüştür.

Dinamik geometri yazılımı GeoGebra ile hazırlanan 3 aktivite ile kavramlar görselleştirilerek açıklanmış daha fazla sayıda öğrencinin çemberin çevresi ve dairenin alanını kavramsal olarak açıklamaya başladıkları görülmüştür. Dinamik geometri yazılımı GeoGebra ile hazırlanan öğretim ortamının kavramsal öğrenmeye katkısı olduğu söylenebilir. GeoGebra yazılımı ile kavramlar arasındaki ilişki görsel olarak gösterilebilmektedir. Öğrencilerin somutlaştırmakta zorlandıkları kavramları somutlaştırmaya yardımcı olduğu söylenebilir.

GeoGebra yazılımının kullanımını yaygınlaştırmak için okullardaki bilgisayar laboratuvarı ortamlarının iyileştirilmesi gereklidir.

Öğretmenlere GeoGebra yazılımı kullanımına yönelik eğitimler verilmelidir.

Ders müfredatına dinamik geometri programı ile öğretimi teşvik edici örnek uygulamalar eklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Baki, A. (1996). Matematik öğretiminde bilgisayar her şey midir?. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 135-143.
- Çalık, T., ve Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 55-66.
- Çetin, O. (2018). *Dinamik geometri yazılımı geogebra ile dönüşüm geometrisi öğrenim süreçlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Çolakoğlu, S. (2018). *Çember konusunun geogebra yazılımıyla öğretiminin 7.sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme becerilerine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bayburt.
- Kılıçarslan, S. (2018). *Bilgisayar destekli matematik öğretiminin matematik öğretmen adaylarının öğrenmeye yönelik düşüncelerine (bakışlarına) etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Mercan, M. (2012). *İlköğretim 7. sınıf matematik dersine ait dönüşüm geometrisi alt öğrenme alanının öğretiminde dinamik geometri yazılımı Geogebra'nın kullanımının öğrenci başarısı ve kalıcılık üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Taş, S. (2016). *Geometrik cisimler konusunun öğretiminde geogebra kullanımının akademik başarıya etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Soylu, Y., ve Aydın, S. (2006). Matematik derslerinde kavramsal ve işlemsel öğrenmenin dengelenmesinin önemi üzerine bir çalışma. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 83-95.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, (1974). 9. Milli Eğitim Şurası. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf
- Uzun, K. (2018). *Doğrusal denklemler ve eğim konusunun dinamik geometri yazılımı Geogebra ile öğretiminin 8. Sınıf öğrencilerinin kavramsal anlamalarına ve kalıcılığına etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Uşak Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Uşak.

Batı Dünyasında Yükselen Aşırı Sağ Siyasal Partiler, Yabancı Korkusu ve Irkçı Tutumlar

The Rise of Extreme Right Political Parties, Xenophobia and Racist Attitudes in the Western World

Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL^{1*}

Pages: 321-329

Doi: 10.21733/ibad.584567

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü, Türkiye,
serdarunal@adu.edu.tr, ORCID ID:
0000-0003-2755-9456.

* Corresponding Author

ABSTRACT

Today, in many European countries and other Western societies, xenophobia, and racist acts has become increasingly visible. In this sense, xenophobic attitudes and racial-based acts of violence in many European countries are on the rise. In many countries, security-based policies and extreme right-wing discourses are increasing due to rising xenophobia. In many European countries, the fact that the extreme right political parties are attracted more attention by citizens leads to a more difficult life for those who are foreign in those societies. Undoubtedly, the aggressive rhetoric of the extreme right parties reinforces and provokes an increasing fear of foreigners, xenophobia and racial-based discriminatory actions in societies. As a matter of fact, attitudes and behaviors towards foreigners are becoming more and more offensive, hurting and marginalizing. In this context, the historical and cultural dimensions of xenophobia and racist attitudes, which have increased and become more visible in many Western countries, are discussed on a sociological basis. In this direction, the rise of extreme right political parties observed in these societies, increasing xenophobia and the current outlook of the racist actions, causes and consequences are handled with a critical approach.

Keywords: Extreme Right Parties, Xenophobia, Racism

GİRİŞ

Modern dönemlerin başlarına kadar göç, genellikle fetih ve işgallerin bir sonucuydu ve yerleşim ve kolonileşme ardından geliyordu. Fakat diğer göçlerde, bazen ciddi anlamda yokluk ve zorluk yaşayanlar bir yana kendi tercihleriyle ve ekonomik nedenlerle yer değiştirme hakimdi (Heywood, 2013, s. 215). Bugün geçmişte olduğu gibi yüz binlerce insan coğrafi olarak yer değiştirmekte ve uluslararası göçün bir aktörü olmaktadır. Bu uluslararası hareketler, modern dünyanın spesifik bir niteliği haline gelmiştir. Modern dönemin bir göç çağı olduğu fikri, yalnızca hiper hareketli bir gezegeni ortaya çıkaracak olan sınırlararası göçlerin yoğunlaşmasını değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal açılardan göçün artan önemini vurgulamaktadır (Castles ve Miller, 2009). Bir başka deyişle küresel çağ, para, mal ve diğer ekonomik kaynakların hareketliliğiyle olduğu kadar ulus-ötesi ve sınır-ötesi nüfus akışlarıyla da tanımlanmaktadır (Heywood, 2013, s. 215). Küresel düzeyde, uluslararası göçün yönü çoğunlukla yeterince gelişmemiş güney ve doğu ülkelerinden ekonomik ve sosyal refahın yüksek olduğu gelişmiş batı ve kuzey ülkelerine doğru olmaktadır. Bugün var olan göçmenlerin yanı sıra yasal göçmen, kaçak göçmen, mülteci, sığınmacı gibi farklı kategorilerde yüz binlerce yeni insan özellikle gelişmiş Avrupa ülkelerine giriş yapmaya çalışmaktadır.

Tesadüf olarak değerlendirilmeyecek bir şey var ki o da özellikle Avrupa ülkelerinde artan göçler ve ekonomik durgunluk ile birlikte aşırı sağ siyasal parti ve söylemlerin yükselişe geçmiş olmasıdır. “Avrupa’da aşırı-sağ olarak nitelendirilecek partilerin -hepsi olmasa da bazılarının- son dönemlerde seçimlerde belirgin bir oy artışı içinde olduğu görülmektedir. Aşırı-sağ eğilimli toplumsal hareketler ve söylemler yeni değildir ancak bunların kurumsallaşarak sistem içinde belirgin hale gelmesi, 1990’lardan bu yana bir sorun olarak görülmüştür” (Yıldırım, 2017, s. 59). Hıdır’ın (2018, s. 17) aktardığı üzere, “aşırı (extrem) sağ”, “radikal sağ”, “popülist sağ” veya “yeni sağ” gibi nitelendirmelerle (bkz. Theodoratos, 2012; Rappaport, 2017) anılan aşırı sağ, sağcı siyasette sağcılığın en uç biçimini göstermek üzere kullanılan toplumsal hiyerarşiyi destekleyen, daha doğuştan bazı insanların aşağı, bazılarının üstün olduğu gibi düşünceleri içinde barındıran bir ifadedir (bkz. Woshinsky, 2008, s. 154).

Nitekim, Bekar’a (2019) göre iki binli yılların başından itibaren Avrupa’da aşırı sağ akımların güçlenmesini sağlayan uluslararası ortam, bugün kendini daha fazla hissettiriyor. Önce ABD’de yaşanan İkiz Kuleler Saldırısı, ardından 2008 ekonomik krizi ve 2009’daki Arap Baharı’nın sonucu olarak Doğu’dan Batı’ya göçün hızlanarak artması, popülist ve aşırı sağcı fikirlerin AB ülkelerinde kendisine geniş alanlar açabilmesine imkan sağlamıştır. Bu konuda Genç (2018) de son yıllarda aşırı sağ besleyen temel etkenler arasında özellikle ekonomik durgunluk veya krizler, genç işsizliği, terör olayları, göçmen/mülteci dalgasının dünyayı sarmasıyla tetiklenen milliyetçilik ve popülizm gibi faktörlerin olduğunu ileri sürmektedir.

Sadece, Avrupa ülkelerinde değil diğer gelişmiş Batı devletlerinde de özellikle 2000’li yıllardan itibaren işgücünde yer alan yabancıların ulus devlet bütünlüğüne zarar verdikleri, entegre olamadıkları, ekonomik düzen ve istikrarı alt üst ettikleri ve farklı kültürel yaşam biçimlerinden ötürü toplumsal hayat için bir tehdit ve güvelik sorunu oldukları anlayışı yaygınlaşmıştır. Bu anlayış ya da inancın aşırı ya da radikal sağ grup ve partileri besleyen en önemli etken olduğu söylenebilir. Popülist aşırı sağ söylemin en önemli dayanağını oluşturan yabancıların ve özellikle yeni göçmenlerin güvenlik ve ekonomi açısından tehdit oluşturduğu düşüncesi yakın dönem ekonomik krizler nedeniyle itibarları sarsılmış merkez ana partileri aşırı sağ partiler karşısında daha da zayıflatmaya başladı. Lakin, bugün birçok Batı ülkesinde aşırı sağın zemin bulmasını sadece ekonomik krizlere, artan mülteci sorununa veya Avrupa ülkelerine yönelik yaşanan bazı terör saldırılarına dayalı olarak artan İslam düşmanlığına bağlamak da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Özellikle, Avrupa ülkelerinde aşırı sağın yükselişi, geçmişi olan, katmanlı büyüyen bir sorun olarak değerlendirilmelidir.

Neticede, bugün birçok Avrupa ülkesinde ve diğer Batı toplumlarında aşırı sağ siyasal partilerin vatandaşlar tarafından daha yoğun ilgi görmekte ve yükselen bir trend göstermektedir. Bunun neticesinde aşırı sağcı akımların güçlenmesiyle birlikte yabancı korkusu ve ırkçı türden eylemler giderek daha görünür hale geldi. Bu anlamda, ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerinde yabancı düşmanlığı tutumları ve ırksal temelli şiddet eylemleri çarpıcı bir yükseliş göstermektedir. Bu çerçevede, çalışmada birçok Batı ülkesinde aşırı sağ siyasal akımların yükselişiyle birlikte artış gösteren ve daha görünür hale gelen

yabancı düşmanlığı ve ırkçı tutumların tarihsel ve kültürel boyutları sosyolojik temelde tartışılmaya çalışılmıştır. Bu yönde, sözü edilen toplumlarda gözlemlenen aşırı sağ siyasi partilerin yükselişi, artan yabancı düşmanlığı ve ırkçı eylemlerin mevcut görünümü, neden ve sonuçları eleştirel bir yaklaşımdan hareketle ele alınmaktadır.

1. AVRUPA'DA AŞIRI SAĞ PARTİLERİN YÜKSELİŞ EĞİLİMLERİ

Aşırı sağ partilerin yükselişe geçişi Avrupa'da 1980'lerden itibaren gözlenmeye başlamıştır. 2000'li yıllarla birlikte aşırı sağ Avrupa ülkelerinde giderek daha da ivme kazanarak güçlenmektedir. Ekonomik temelli sorunlar ve göçmen krizinin başlamasından bu yana özellikle Avrupa genelinde yapılan seçimlerde sağ partiler oylarını artırırken, bunun başlıca nedenlerinin “göçmen karşıtlığı, İslamofobi ve AB projesine güvenin azalması” olduğu düşünülmektedir (Dünya Bülteni, 2018). Eliaçık'ın (2018) da dikkat çektiği üzere, aşırı sağın damgasını vurduğu yakın dönem seçimlerin doğurduğu sonuçlar, Avrupa'daki siyasi sistem ve mevcut merkez partiler üzerinde yıkıcı ve dönüştürücü bir etki yaptı. Avrupa genelinde seçim kampanyalarında hakim olan AB karşıtlığı, İslam ve yabancı düşmanlığı gibi söylemler, Avrupa ülkelerinin bir siyasi kriz ve toplumsal ayrışmanın eşiğine getirdi. Nitekim yakın dönemde birçok Avrupa ülkesinde yapılan seçimlerde milliyetçi ve aşırı sağcı siyasi hareketler büyük kazanımlar elde etmektedir. Aşırı sağcı bazı siyasi hareketler iktidarda kendilerine yer bulurken, bazılarının iktidar ortağı ve ana muhalefet konumuna yükseldiği görülmektedir. Bu yönde, Avrupa'da 2001 ile 2017 arasında bazı ülkelerdeki sağ partilerin oylarındaki yüzdesel artış belirgin bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Tablo-1: 2001/2017 arasında Sağ Partilerin oylarındaki yüzdesel artış

	2001	2017
	%Yüzde	%Yüzde
İtalya	4,4	21,3
Bulgaristan	3,6	14,3
Polonya	18	25
Avusturya	23	35
İngiltere	1,7	12,17
Yunanistan	0,3	7,6
Danimarka	12	21
İsveç	0,34	12,93
Finlandiya	1	8,8
Almanya	0,1	12,6
Fransa	3,6	21,33

Kaynak: Şentürk, G. (2018). Sağın Önlenemez Yükselişi mi?

AB içerisindeki üye ülkelere şöyle hızlıca bir göz gezdirdiğimizde, Belçika'da Flaman Hakları (Valaams Belang) Bulgaristan'da ATAKA, Danimarka'da Danimarka Halk Partisi (Daenische Volkspartei), Finlandiya'da Gerçek Finliler (Wahren Finnen), Fransa'da Milliyetçi Cephe (Front National), Yunanistan'da Altın Şafak, İngiltere'de UKIP (UK Independence Party), İtalya'da Lega Nord, Hollanda'da Özgürlük Partisi PVV, Norveç'te İlerleme Partisi (Fremskrittspartiet), Avusturya'da Avusturya Özgürlük Partisi (Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ)), Polonya'da Hak ve Adalet partisi (PiS), Portekiz'de Partido Nacional Renovador (PNR), Romanya'da Büyük Romanya Partisi (Partidul romania Mare), İsveç'te İsveç Demokratları (SD), İsviçre'de İsviçre Halk Partisi (SVP), Slovakya'da Slovak Milliyetçi Partisi (SNS), Çekya'da Sosyal Adalet ve İşçi Partisi (DSSS), Macaristan'da İyiler Partisi (Jobbik), Kıbrıs Rum Kesimi'nde Milliyetçi Halk Cephesi (ELAM), Almanya'da Almanya için Alternatif Partisi (AfD) Avrupa Birliği üyeleri içerisinde örgütlü bulunan aşırı sağcı siyasi hareketler olarak karşımıza çıkmakta. Bu partilerin pek çoğu ülkelerin milli parlamentolarında temsil edilmekte, hatta İtalya ve Avusturya bilinen en yakın örneklerinde olduğu gibi, koalisyon ortağı olarak hükümetlerde de yer almaktadırlar (Dilbirliği, 2019). Yine, Avrupa'da yakın dönem genel seçimlerde bazı milliyetçi ya da aşırı sağ siyasi partilerin aldıkları oy oranları dikkat çekicidir.

Tablo-2: Avrupa’da yakın dönem genel seçimlerde bazı milliyetçi ya da aşırı sağcı partilerin aldıkları oy oranları

	Parti	%Yüzde
İsviçre	İsviçre Halk Partisi	%29
Avusturya	Özgürlük Partisi	%26
Danimarka	Danimarka Halk Partisi	%21
Macaristan	Jobbik	%19
Finlandiya	Finler	%18
İsveç	İsveçli Demokratlar	%17,6
İtalya	Lig	%17,4
Hollanda	Özgürlük partisi	%13
Fransa	Ulusal Cephe	%13
Almanya	Almaya İçin Alternatif	%12,6
Çekya	Özgürlük ve Demokrasi Partisi	%11
Bulgaristan	Birleşik Vatanseverler	%9
Slovakya	Bizim Slovakyaımız	%8
Yunanistan	Altın Şafak	%7
Kıbrıs	ELAM	%3,7

Kaynak: BBC (2018). Avrupa Milliyetçiliğın Yükselişı
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45474089>

Heywood’a (2013, s. 224) göre, belirli milliyetçilik biçimleri, devletlerin küreselleşme sürecini yönetmesini sağlamaya yönelik araçlar olarak gelişirken, milliyetçilik, daha yaygın bir şekilde bir direniş biçimi ve küreselleşmeye karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Milliyetçilik, genellikle korku, güvensizlik ve toplumsal hareketlilik koşullarında serpilir ve gücü, bütünlük ve kesinliği temsil etme yeteneğinden kaynaklanır. Bu tür durumlarda gelişen milliyetçilik biçimleri, yerleşik ulus-devletler etrafında şekillenme eğiliminden ziyade, genellikle konvansiyonel siyasete karşı kampanyalar düzenleyen sağ kanat parti hareketleri için fırsatlar sunar. Ulusal kimliği, gerici görünümü, kültürel ve belki de etnik olarak saf bir model çerçevesinde tanımlama eğilimindeki aşırı sağ göç karşıtı partilerin 1970’lerden beri yükselişinde bunu çok açık olarak görmek mümkündür. Bu tür partiler, çoğu Avrupa ülkesinde siyasetin bir parçası haline gelmiştir.

Avrupa’da aşırı sağ siyasal partilerin yükselişini ve giderek güç kazanmasını sadece ülke düzeyindeki seçimlere bakarak değil, Avrupa Parlamentosu seçimlerindeki kazanımlarına bakarak da değerlendirmek mümkündür. Avrupa’daki çeşitli düşünce kuruluşlarının yaptıkları çalışmalar aşırı sağ kesimin Avrupa Parlamentosu’ndaki her üç sandalyeden birini kazanabileceğine işaret ediyordu. Paradoksal bir biçimde Avrupa vatandaşlarının, dolayısıyla Avrupa bütünleşmesinin temsil edildiği Parlamento, aşırı sağ siyasetin ulusal parlamentolardan AB düzeyine taşınmasını sağlıyor. Bu durum aşırı sağın Birliğin işleyişi üzerindeki gücünü ve etkisini hem siyasi olarak hem de AB hukuku açısından artırıyor (Bekar, 2019). Nitekim, yakın dönemde Avrupa Birliği’nin 21 üye ülkesi aşırı sağ ve popülizm söylemlerinin gölgesinde Avrupa Parlamentosu (AP) seçimleri için sandık başına gitti. Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinin resmi olmayan sonuçlarına göre, göçmen karşıtı aşırı sağcı partiler ve Yeşillerin oylarında artış, merkez partilerin oylarında düşüş oldu (NTV, 2019)

Neticede, “Avrupa’da yerel, ulusal ve kıtasal bağlamda aşırı sağ partilerin gözle görünür bir yükselişini kendisini belli etmektedir. Her ne kadar düzensiz de olsa gerek ülke içinde gerekse ülkeler arasında değişim gösterse de aşırı sağ partiler bir yükseliş döneminin keyfini çıkarmaktadırlar” (Uzunçayır, 2017, s. 370). Aslında, aşırı sağcı ve milliyetçi hareketlerin bu kazanımları kendilerini merkezde konumlandıran partileri de çizgilerini gözden geçirmeye zorlamaktadır. Art arda gelen seçim sonuçları kısmen 2008 küresel ekonomik krizinin ve AB’nin hala kalıcı çözüm aradığı göç krizinin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Avrupa genelinde ve diğer birçok Batı ülkesinde yükselişte olan partilerin siyasal görüşleri farklılık gösterse de benzer temalar öne çıkıyor: Göçmen karşıtlığı, İslamofobi ve AB projesine şüpheyle yaklaşmak (BBC, 2019). Dilbirliği’ne (2019) göre de, bu ülkelerdeki aşırı sağ partilerin genel olarak ortak bir söylem ile hareket ettiklerini ifade etmek mümkündür. Bu söylemler, Avrupa Hristiyan kültürünün geliştirilmesi, Avrupa Birliği karşıtlığı ve ülkelerinin Avrupa Birliği’nden çıkmasının sağlanması, göçmen ve yabancı karşıtlığı, Avrupa’ya olan göçün

sıfırlanmasının sağlanması, Avrupa’da görünür olan İslam dinini kamusal alandan dışlanması, ülkeler bazında İslam dinine yasaklar getirilmesi ve Müslümanların haklarının kısıtlanması üzerinde odaklanmaktadır.

Yıldırım’ın (2017, s. 60-61) da üzerinde durduğu üzere, “sağ popülizmden beslenen partiler, doğuştancılık (nativizm), otoriteriyenizm ve popülizmi birleştiren bir ideolojiyi paylaşır. İrkçılık, anti-semitizm, etnik-merkezcilik, din-merkezcilik (fundamentalizm), yabancı-düşmanlığı, doğuştancılık, farklılık-korkusu (heterofobi) bu partilerin söylemlerinde öne çıkan öğelerdir. Aşırı-sağ popülist partilerin sosyal ve bireysel eşitliği ve bunu gerçekleştirmek isteyen siyasal projeleri reddetmeleri, dışlanmış grupların sosyal bütünleşmesine karşı olmaları, ırkçılığa ya da anti-semitizme varmadığı durumlarda dahi yabancı düşmanı olmaları açılarından üç ana eksenle radikal oldukları söylenebilir” (Betz, 1994, s. 4).

2. AŞIRI SAĞ, YABANCI KORKUSU VE DÜŞMANLIĞI

Aslan’ın (2018, s. 65) dikkat çektiği üzere, “aşırı sağ siyasetin yükselişi ile eş zamanlı biçimde gelişen bir diğer olgu da özellikle Batılı ülkelerde gözlemlenen yabancı düşmanlığı odaklı şiddet olaylarıdır”. Yabancı düşmanlığı, Yunanca “koru” anlamına gelen “phobia” ile “yabancı” ve “misafir” anlamına gelen “xenos” sözcüklerinden türemiştir. Bu nedenle Xenophobia, yabancından korkma anlamına gelmektedir (Metz vd., 2018, s. 193). Fakat, genellikle yabancından nefret etme olarak karşılık bulunduğu söylenebilir. Yardım’ın (2017, s. 220) ifade ettiği üzere, “Avrupa’da “yabancı” korkusu göçmen ve mültecileri toplumsal bir sorun haline getirmiştir. Avrupa ister “mülteci”, ister “sığınmacı” olsun hepsine “göçmen” gözüyle bakmaktadır. Önyargı ve kalıpyargılara dayanan bu bakış açısına göre Avrupa ülkelerinde göçmenler ülkenin “kötü” gidişatının tek sorumluları olarak değerlendirilmekte ve marjinalleştirilmektedirler. Mültecilere, sığınmacılara, ekonomik nedenlerden dolayı gelen göçmenlere ve Avrupa’da doğan ikinci ve hatta üçüncü nesile yönelik dışlayıcı ve ayrımcı politikaların nedeni, iddia edildiği gibi ekonomik kökenli değil, daha çok kültürel nitelik taşımakta olduğu söylenebilir”.

Bu yönde, Avrupa’nın bir krizin eşiğinde olduğunu düşündüren yalnızca siyasi gelişmeler değil. Toplumsal alanda da alarm sayılabilecek pek çok ayrımcı gelişme yaşanıyor (Eliacı, 2018). Uluslararası Af Örgütü’nün yıllık raporunda pek çok Avrupa ülkesinde nefret suçlarında artış eğilimleri olduğu, şiddet ve baskıların büyük ölçüde mültecilere yöneldiği ve özellikle de Müslümanların hedef seçildiği, Almanya’da mülteci barınaklarına saldırıların arttığı, özellikle Brexit oylaması sonrasında İngiltere’de yabancılara yönelik saldırıların ivmelendiği bildirilmiştir (Amnesty International, 2017; akt. Aslan, 2018, s. 65). Yine son dönemde Norveç ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde dahi göçmen gruplara yönelik terör saldırıları yakın hafızamızdaki yerini korumaktadır.

Almanya İslam Konseyi’nin (Islamrat) yayımladığı bir analizde, Almanya’da Müslümanlara ve kurumlarına yönelik ayrımcılık ve şiddetin hızla arttığı belirtilmektedir. Analizde, Leipzig’de 2018 yılında yapılan “Otoriterizm Çalışması”na göre, “Müslüman nüfusun Almanya’da artışının endişe verici düzeyde” olduğu belirtilirken, ankete katılanların yüzde 44,1’i “Müslümanların Almanya’ya göç etmeleri yasaklanmalı”, yüzde 55,8’i ise “Müslümanlar yüzünden kendi ülkemde kendimi yabancı hissediyorum” şeklinde düşünüyor. Analizde yapılan değerlendirmede, söz konusu bu rakamların Almanya’da yaşayan Müslümanların günlük yaşamlarına “İslam karşıtlığı” olarak direkt yansıdığı, Müslümanların okul ve iş yerlerinde ayrımcılık ve ırkçılığa uğradığı kaydedildi (Perspektif, 2019).

Dilbirliği (2019) Avrupa’da aşırı sağın görünmeyen yüzünün 90’lı yılların başından bugüne pek çok şekilde ve değişik isimler altında kendini gösterdiğini ileri sürmektedir. Ona göre, Avrupa’da uzun süre göz ardı edilen ve bir tehdit olarak görülmeyen bu hareketler, bir yandan aşırı sağ siyasi hareketleri tabanda beslerken, öte yandan günümüzde AB ülkelerindeki yerleşik siyasi sistemleri ve anayasal düzenleri tehdit eder hale gelmiştir. Neo-Nazi eksenli bu hareketler, pek çok yönüyle paramiliter özellikler taşımakta ve geçmişteki aşırı sağcı örgütler ve kurumlar olan, Alman SS, Waffen-SS ya da Avusturya’daki Heimwehren, İtalya’daki Squadre d’azione ya da Sırp Çetnik yapılanmalarını örnek almaktadırlar. Buna ilave olarak bu hareketlerde ABD kaynaklı “Ku Klux Klan”da olduğu gibi Hristiyan aidiyeti akımlarının varlığını da tespit etmek mümkündür. Elbir (2016)

de Avrupa devletlerinde sağ eğilimli partilerin yükselişe geçmesiyle ırkçı söylemlerin arttığı ve daha da artacağını öngörmektedir. Avrupa'daki radikal imamların varlığı, Avrupa'daki Müslüman gençleri kışkırtmayı amaçlayan vaazları ve 2015 yılı Ocak ayı Charlie Hebdo saldırısı ile başlayan Avrupa'daki terör olayları bu ırkçılık yanlısı artışın en önemli sebepleri arasında gösterilmektedir.

Neticede, Eliaçık'a (2018) göre Avrupa'da ırkçı saldırılar her geçen gün artmaya devam etmektedir. Sokakta yürüyen bir Avrupalı, kültürel farklılıkları doğrudan "entegre olamamış unsurlar" olarak algılamaya ve dışlamaya başladı. Elbette yabancı dostu olarak bilinen eşitlikçi kesimler olsa da onların da söz konusu Müslüman göçmenler olunca, iyi yabancı/kötü yabancı ayırımına gittikleri ve popülist söylemlere ortak oldukları görülüyor. Aşırı sağ ve popülist hareketlerin yeniden hortlaması ve giderek güç kazanmasından daha tehlikeli olan ise bunların giderek normalleşmeye başlamasıdır.

Sadece Avrupa'da değil Amerika'da da radikal sağcı kişi ve gruplar tarafından düzenlenen saldırıların sayısı son on yılda giderek artış göstermektedir. Washington merkezli Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi'nin yayınladığı rapora göre bu tür saldırılarda 2016 ile 2017 yılları arasında iki kat artış görülmektedir (Kajjo, 2018). Yine, Kajjo'nun (2018) bahsettiği CSIS araştırma sonuçlarına göre de 2007 yılı ile 2011 yılları arasında aşırı sağ gruplar yılda ortalama beş ya da daha az saldırı düzenliyordu. Bu rakam 2012'de 14'e yükseldi ve 2016 yılına kadar aynı oranda devam etti. Ancak 2017 yılında 31'e kadar çıktı. Maryland Üniversitesi Ulusal Terör Çalışmaları Kurulu'nun Küresel Terör Veritabanı ekibi tarafından yayımlanan verilere göre 2017 yılında Amerika'da 65 terör saldırısı oldu. Bu saldırıların 37'si sağ eğilimli aşırıcılar tarafından yapıldı.

Aşırı-sağ eğilimli toplumsal hareketler ve söylemler yeni değildir ancak bunların kurumsallaşarak sistem içinde belirgin hale gelmesi, 1990'lardan bu yana bir sorun olarak görülmüştür (Yıldırım, 2017, 58-59). Ekonomik zorlukların, göç ve kimlik politikalarıyla perçinlenmesiyle geleneksel burjuva partiler tamamen gözden düşmekte, sağa ve sola doğru radikalleşme ortamı beslenmektedir (Şentürk, 2018). Hıdır'ın (2018, s. 23) aktardığı üzere, son yıllarda aşın sağ partiler daha ziyade "radikallik-extremizm", "popülizm", "nasyonalizm" olmak üzere, dini-ideolojik-tarihi temellere sahip başlıca 3 temel ideolojik özellik-tezahürle öne çıkmaktadır (bkz. Golder, 2016; Mudde, 2011; Rappaport, 2017). Başka bazı araştırmalarda ise bu temel ideolojik unsurlar, "yerlilik", "dışlayıcılık-dışlayıcı nasyonalizm" ve "otoriteriyenlik"- ve bazen da liberallik karşıtlığı- olarak zikredilir (Rappaport, 2017, s. 7-8). Son dönemdeki bir kısım araştırmalardan hareketle bu üç temel tezahüre şu veya bu şekilde dahil olan "zenofobi-islamofobi-göçmenfobi" ile özellikle "kültürel ırkçılık" anlamında ırkçılığın da eklenmesi gerektiği söylenebilir (Hıdır, 2018, s. 23).

Nitekim, Avrupa'da nüfusun önemli bir kısmını oluşturan göçmenler, aşırı sağ partilerin dışlayıcı söylemlerinin mağduru konumundadırlar. Neredeyse bütün aşırı-sağ partiler ülkedeki ya da kıtadaki sorunların esas sorumluları olarak göçmen nüfusu görmekte ve göstermektedirler (Yardım, 2017, s. 220). Şentürk'ün (2018) vurguladığı üzere savaş, terörizm ve mülteci dalgaları arasındaki neden sonuç ilişkileri, zaten ekonomik nedenlerle geleceğe dair umutları büyük ölçüde gölgelenen geniş toplumsal kesimlerin gözünde hızlıca görünmez hale geliyor ve "yabancılar", bu kesimlerin yaşadıkları tüm olumsuzluklar için kolayca toptan bir nefret objesi haline gelebiliyor. Bu nedenle, var olanı vadetmeye devam eden partiler seçmenler tarafından cezalandırılırken, milliyetçilikle eşitsizliğin sebebi olarak düşmanlaştırılan göçmen karşıtı söylemlere sahip aşırı sağ partiler yükselişe geçmektedir.

SONUÇ

Tesadüf olarak değerlendirilmeyecek bir şey var ki o da özellikle Avrupa ülkelerinde artan göçler ve ekonomik durgunluk ile birlikte aşırı sağ siyasal parti ve söylemlerin yükselişe geçmiş olmasıdır. Bugün birçok Avrupa ülkesinde ve diğer Batı toplumlarında yabancı korkusu ve ırkçı türden eylemler giderek daha görünür hale geldi. Bu anlamda, ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerinde yabancı düşmanlığı tutumları ve ırksal temelli şiddet eylemleri çarpıcı bir yükseliş göstermektedir. Birçok ülkede artan yabancı korkusu güvenlik temelli politikaları ve aşırı sağcı söylemlerin dozunu artırmaktadır. Bu anlamda, dünyada özellikle ekonomi temelli krizler ve göçmen, mülteci sorununun yoğunlaşması başta Avrupa

ülkelerinde olmak üzere birçok Batı ülkesinde aşırı sağ partilerin popülerliğinin artmasına ve yabancı karşıtı söylemlerin sertleşmesine yol açtığına yönelik düşünceler yaygın olarak kabul görmektedir.

Aşırı sağın bu derece yükselmesinin ve siyasette yer edinmesinin en büyük sebeplerinden birisi olarak düzensiz göç ve buna bağlı olarak gelişen sorunlar gösteriliyor. Başta Suriye'den olmak üzere gerçekleşen büyük mülteci akını, bu partiler için bir fırsat oldu (Keçeci, 2017). Batı ülkelerinde göçmen, mülteci ya da yabancı meselesi gündelik hayatın ve sosyal-siyasal alanın tehdit dolu konusu olarak tartışılmaya başlandığından beri vatandaşların aşırı sağ partilere ve söylemlere ilgisinin arttığı ileri sürülebilir. Aslında, tarihsel, dinsel ve kültürel arka planın yanı sıra yakın dönemki mülteci krizi ve ekonomik durgunluk aşırı sağın söylemlerini halkın gözünde daha meşru hale gelmesine ve teveccüh görmesine neden olmuştur şeklinde düşünülebilir. Dolayısıyla, "aşırı sağ partiler insanların korkularını rahatlıkla manipüle edip, özellikle Avrupa'ya gelmek isteyenlerin her şeyden önce 'işgalci' oldukları fikrini toplumun zihnine işlemektedirler" (Yardım, 2018, s. 231). Lakin, bu ülkelerde aşırı sağın güçlenmesini sadece ekonomik krizlere, artan göç ve mülteci sorununa veya küresel düzeyde yaşanan gelişmelere dayanarak genelde artan yabancı düşmanlığına ya da özelde İslam düşmanlığına bağlamak doğru olmayacaktır. Avrupa'da aşırı sağın yükselişi, tarihsel, sosyal, dini ve kültürel geçmişi olan çok boyutlu bir meseledir.

Her nasıl düşünülürse düşünülün Avrupa'daki aşırı sağ partilerin güçlenmesi Avrupa'da yaşamlarını sürdürmekte olan yabancılar, için endişe vermektedir. Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren yaşanan olaylar Avrupa'da yaşama fikrinin iyice zorlaştığını gözler önüne sermektedir (Elbir, 2016). Bu anlamda, birçok Avrupa ülkesinde aşırı sağ siyasal partilerin vatandaşlar tarafından daha yoğun ilgi görmesi ve yükselen bir trend içinde olması o toplumlardaki yabancı konumunda olanları daha zor bir yaşantıya sürüklemektedir. Bir yandan devletler göçmen karşıtı politikaları daha fazla benimsemeye başlarken diğer taraftan birçok radikal örgüt göçmen karşıtı eylemler düzenlenmekte ve saldırılarda bulunmaktadır. Şüphesiz, aşırı sağ partilerin saldırgan söylemleri toplumlarda artan bir yabancı korkusu, yabancı düşmanlığı ve ırksal temelli ayrımcı eylemleri pekiştirmekte ve kışkırtmaktadır. Nitekim, yabancılar karşı tutum ve davranışlar giderek daha ayrımcı, kırıcı, incitici ve ötekileştirici bir hal almaya başladı. Hatta, yabancıya yönelik ayrımcı davranış ve tutumlara sahip olmadığını ifade eden birçok kişi dahi bugün aleni olmaktan ziyade örtük düzeyde ayrımcı birçok davranışta bulunduğu dahi farkında olmayabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Amnesty International. (2017). *Annual report 2016-2017: The State of the World's human rights*. London: AI Publications.
- Aslan, H. K. (2018). Aşırı sağın yükselişi: Resme küresel perspektiften bakmak. *Muhafazakar Düşünce Dergisi Sayı, 14(53)*, 47-70.
- Bekar, N. (2019). Aşırı sağ, Avrupa Birliği değerlerini tehdit ediyor. AA Analiz (02.05.2019), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/asiri-sag-avrupa-birligi-degerlerini-tehdit-ediyor/1468224> [Erişim tarihi: 26.06.2019]
- Betz, H. G. (1994). *Radical right-wing populism in Western Europe*. London, Macmillan Press.
- BBC News (2019). Avrupa ve milliyetçilik: Avrupa parlamentosu seçimlerinde milliyetçi ve aşırı sağcı partiler 'güç bloğu' oluşturma çabasında. [Erişim tarihi: 26.06.2019] <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45474089>
- BBC News (2018). Avrupa'da milliyetçilerin yükselişi devam edecek mi? [Erişim tarihi: 29.04.2019] <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45474089>
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2009). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Dilbirliği, M. (2019). Aşırı sağın karanlık gölgesinde Avrupa. AA Analiz, [Erişim tarihi 27.06.2019] <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/asiri-sagin-karanlik-golgesinde-avrupa/1466177>
- Dünya Bülteni (2018). Avrupa'da aşırı sağ partilerin önlenemeyen yükseliş. [Erişim tarihi:29.04.2019] <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/avrupa-da-asiri-sag-partilerin-onlenemeyen-yukselisi-h429071.html>
- DW (2018). Avrupa sağ popülizminin haritası. [Erişim tarihi:27.06.2019] https://www.dw.com/tr/avrupa-sag-popul_zm_n_n-har_tasi/a-43319950
- Eliaçık, Z. (2018). Yeni Avrupa'yı "korkular" yönetiyor. SETA, [Erişim tarihi: 27.06.2019] <https://www.setav.org/yazar/zeliha-eliacik>
- Elbir, H. Ç. (2016). Avrupa'nın aşırı sağ haritası: Zenofobi, İslamofobi ve Türkofobi. Avim, [Erişim Tarihi: 29.04.2019] <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AVRUPA-NIN-ASIRI-SAG-HARITASI-ZENOFEBI-ISLAMOFEBI-VE-TURKOFEBI>
- Genç, H. D. (2018). Responding to irregular migration: High potential of local governments in Turkey. *International Migration*, 56(3), 73-87.
- Golder, M. (2016). Far right parties in Europe. *Annual Review of Political Science*, (19), 477-497.
- Heywood, A. (2013). *Küresel siyaset*. Çev. N. Uslu ve H. Özdemir, 1. Basım, Adres Yayınları, Ankara.
- Hıdır, Ö. (2018). Avrupa'da "aşırı sağ"ın dini-ideolojik ve tarihi temelleri-kökenleri. *Muhafazakar Düşünce*, 14(53), 15-46.
- Kajjo, S. (2018). ABD'de aşırı sağ yükselişte. Amerika'nın sesi, [Erişim tarihi: 29.04.2019] <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-asiri-sag-yukseliste/4665340.html>
- Keçeci, F. (2017). "Uluslararasılık" uluslararası göç ve aşırı sağ. [Erişim tarihi: 29.04.2019] <https://perspektif.eu/author/fatih-kececi>
- Özmete, E., Yıldırım, H. ve Duru, S. Yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 191-209.
- Mudde, C. (2011). Who's afraid of the European radical right? *Dissent*, 58(4), 7-11.
- NTV (2019). Avrupa parlamentosu seçimleri sona erdi: Yeşiller ve aşırı sağ yükselişte. [Erişim tarihi:27.06.2019] https://www.ntv.com.tr/dunya/avrupa-parlamentosu-sec_mler_-sona-erd_-yes_ller-ve-as_r_-sag-yuksel_ste,UYx6rEtQWEO_VhlOZJZkCg
- Perspektif (2019). İslamofobi - Almanya'da "Müslümanlara karşı ırkçılık ve ayrımcılık" hızla artıyor. Perspektif, [Erişim tarihi:27.06.2019] <https://perspektif.eu/2019/04/18/almanyada-muslimanlara-karsi-irkcilik-ve-ayrimcilik-hizla-artiyor/>
- Rappaport, R. (2017). *The new right in Europe: Supply, demand, and eledoral performnce a quolitative comporotive analysis of new right parties*. Doktora tezi, New York State Üniversitesi.
- Şentürk, G. (2018). Sağın önlenemez yükseliş mi? Sosyalist Gündem, [Erişim tarihi: 27.06.209] <http://sosyalistgundem.com/sagin-onlenemez-yukselisi-mi-gokce-senturk/>,
- Theodoratos, J. P. (2012). *TronsnationaNotionalism: Collective identity and the shijting of the European Far-Right*. Yüksek lisans tezi, Metropolitan State Üniversitesi, Denver.

- Uzunçayır, C. (2017). Batı Avrupa’da aşırı sağ partiler neden yükseliyor? *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAS)*, 4(15), 364-401.
- Woshinsky, O. H. (2008). *Explaining politics: Culture, institutions, and political behavior*. New York.
- Yardım, M. (2017). Aşırı sağ ve çokkültürlük: Avrupa’da ötekileştirilen “göçmenler”. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, 12(2), 217-234.

Pohpohlanan Benlikten Narsisizme: Bugünün Gençleri Kendilerini Daha Mı Çok Seviyorlar? From Pampering to Narcissism: Do Young People Love Themselves Much More?

Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL^{1*}

Pages: 330-338

Doi: 10.21733/ibad.584569

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü, Türkiye,
serdarunal@adu.edu.tr, ORCID ID:
0000-0003-2755-9456.

* Corresponding Author

ABSTRACT

It is believed that today's young individuals have more individualistic, egocentric, narcissistic tendencies or characteristics than the previous generation. However, fragility, unbalance, anxiety, sadness and isolation have also increased among young people. Today, due to the epidemic of narcissism, rudeness, exhibitionism and desire for popularity, especially among young people, has become commonplace. At this point, it is thought that an important factor that triggers the epidemic of narcissism is the new parenting culture. Today, a new parental model that resembles seven twenty-four caregivers has begun to spread, which constantly praises or pampers children, which they do not deserve, protects them from all kinds of danger and criticism, cannot digest their mistakes and failures, and never gives them the initiative and responsibility while leaving them an area of extreme freedom. According to many assessments, the excessive permissive behavior and attitudes of the parents, which they often assume will increase the self-esteem of the child, cause narcissism problem. These behaviors and attitudes leading to narcissism are reinforced not only among parents, but also by institutional training programs and practitioners. In this context, the study aimed to discuss the increasing narcissistic behavior and attitudes in societies, especially among the younger generations, and the issue of more fragile children and adolescents around the new overprotective or permissive parenting model.

Keywords: Narcissism, Anxiety, Youth, Excessive Permissive Parental Model

GİRİŞ

Eskiye göre bugün çok daha hızlı ve akışkan bir dünyada yaşadığımız argümanı birçok önemli sosyal bilimci tarafından dile getirildi. Bu hızlı ve akışkan yeni dünyada Duygulu'nun (2018, s. 13) ifade ettiği üzere, “toplumsal ve teknolojik gelişmelerden en çok etkilenen ve değişime uğrayan çocuklarımız olurken, aynı zamanda ebeveyn tutumları da değişiyor”. Günümüzde “aileler çocukları daha 8 aylıkken onlara uygun programlar oluşturmaya başlıyor. Buna aşırı anne babalık (hyperparenting) adı veriliyor, her türlü programla zamanı tıka basa doldurulan proje çocuğuna da aşırı programlanmış (overscheduled) çocuk deniyor” (Furedi, 2013, s. 9). Aslında, süpermodel yazan bir önlük takılmış altı aylık bir bebeğin şirin olduğunun düşünüldüğünü kültürümüz çok şey anlatıyor. Otoriteyi küçük çocuklara bırakan, onlara hak etmedikleri methiyeler düzen, onları öğretmenlerinin eleştirilerinden koruyan, onlara pahalı otomobiller alan ve özgürlük tanırken beraberinde sorumluluk vermeyen anne babaları daha sık görüyoruz (Twenge ve Campbell, 2015, s. 113). Dolayısıyla, her şeyi çok çabuk tüketen bir yeni nesil ile karşı karşıyayız. Geçmişin sabırlı, tahammüllü, hoşgörülü bireyleri yerine bugün her şeyin saniyeler içinde olup bitmesini isteyen, sabırsız, aşırı talepkar gençler var karşımızda artık (Duygulu, 2018, s. 13).

Ayrıca, bugün bir kaygı, endişe ve risk toplumunda yaşadığımız söylenmektedir. Risk toplumunda ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları da eskiye göre çok daha farklılaşmış bulunmakta, endişeye ya da paranoyaya dayalı daha korumacı ve çocuk merkezli bir hale dönüşmüştür. Bu anlamda, “günümüzde geçmişin geleneksel aile yapısından tamamen farklı bir yeni nesil ebeveynliğe geçildiğini ve aile içinde anne baba ve çocuk rollerinin neredeyse tamamen değiştiğini görüyoruz” (Duygulu, 2018, s. 13). Kısa zaman öncesine dek çocuklar patronun kim olduğunu -ve patronun kendileri olmadığını- bilirdiler. Patron, anne ve babaydı. Anne ve baba, sizin arkadaşlarınız değil, ebeveynlerinizdi. (Twenge ve Campbell, 2015, s. 114).

Esasında, yeni ebeveynlik kültürü toplumlarda narsisizm epidemesini ateşleyen en önemli etkenler arasındadır. Nitekim, bugünün genç kuşak bireylerinin kendilerinden önceki kuşaklara göre daha bireysel, benmerkezci, narsistik eğilimlere ya da özelliklere sahip oldukları düşünülmektedir. Ancak gençler arasında bir o kadar da kırılma, dengesizlik, endişe hali, hüznün ve yalıtılmış duygusunun da arttığı gözlenmektedir. “Hem düşük gelirli ailelerde hem de daha varlıklı ailelerde, çocuklarını düşük kırıklığından koruma arzusu çoğu zaman ebeveynlerin, çocuklarını hata ve yanlışlardan sakınmak için, yaşamlarını sınıksız kontrol altında tutmalarına yol açıyor. Ebeveynlerin bu iyi niyetli davranışları istemeden de olsa çocukları pasifliğe itmektir. Bu durum, çocukların güvenli bir özerklik duygusu geliştirmeleri ve onaylanmamış ama akla yatkın riskler almalarının önü kesilmektedir” (Gardner ve Davis, 2014, s. 91-92). Furedi'ye (2013, s. 9) göre, çocukları günümüzde giderek daha fazla mutsuz ve kırılma yapan şey aslında aşırı anne baba tutumlarıdır. Kimi anne babalar kendi eksikliklerini çocuklarında tamamlamaya çalışıyor, kimileri de her yönden başarılı, on parmağında on marifet sahibi çocukları olmasını hedefliyor. Daha yakından bakılırsa yeni ebeveynlik kültürü çocukları sadece çok mutsuz değil, bunun yanında daha kaygılı, stresli hale getirmektedir.

Bu çerçevede, çalışmada toplumlarda özellikle genç kuşaklar arasında giderek artan narsistik davranış ve tutumlar ile daha kırılma çocuk ve gençler meselesi yeni aşırı korumacı ya da müsamahakâr ebeveynlik modeli etrafında tartışılmaya çalışılmıştır.

1. NARSİSİZM SALGINI

Narsisizm, Laplanche ve Pontalis (1967) tarafından Narkissos'un mitine atıfta bulunarak “kişinin kendi imajına ya da yansımaya aşık olması” olarak tanımlanmıştır. Dar anlamda bir narsist, kendisinin görüntüsünü herkesten daha çok seven biridir. Geniş anlamda narsisizm, herhangi bir imge ile özdeşleşme olabilir. Narsistik tanımlama her zaman bir saplantı niteliğindedir (Vogeler 1997, s. 1). Bir olgu olarak, narsisizm yirminci yüzyılda muazzam bir popülerlik kazanmıştır ve bununla ilgili giderek çok yoğun bir literatür oluşmuştur. Ellis (1897), Nacke (1899), Freud (1994) gibi isimler narsisizm üzerine ilk sistemli yazan kişilerdir. Narsisizmin çok boyutlu doğası çeşitli araştırmacılar tarafından farklı sınıflamaların yapılmasına yol açmıştır. En başta, narsisizm bazıları tarafından olumsuz yani

patolojik olarak ele alınırken bazıları narsisizmin normal ya da uyumlu bir boyutunun olabileceğini ileri sürmüştür.

Normal ya da sağlıklı narsisizm kişinin özgüvenin gerçek hayatla uyumlu bir şekilde yüksek olması, başarılarından keyif alması ve çevreden gelen eleştirilerin kişinin benlik algısında yıkıma yol açmaması şeklinde tanımlanmaktadır (Kernberg, 1975; akt. Üzümcü, 2016, s. 4). Aslına bakılırsa, normal ya da uyumlu narsisizm türü “kendisini liderlik/otorite türü içerisinde göstermektedir. Bu tür narsisizmin olumlu yönleri, sosyal etki, dışa dönüklük, kendine saygı, süreklilik olarak belirlenirken; kendini engelleme ve benlik olgusunun koşullu hale gelmesi olumsuz özellikler içinde değerlendirilmektedir (Ackerman ve Witt, 2011, s. 83; akt. Oğuz, 2016, s. 53).

Narsisizm kavramının ikinci türü olan olumsuz narsisizm üç kategori içerisinde ele alınmaktadır; bunlar, kariyerist karakter, büyülenmeci hezeyanları ve bencilliktir” (Ackerman ve Witt, 2011, s. 83; akt. Oğuz, 2016, s. 53). Bu anlamda, Kernberg’e (1975) göre, olumsuz veya patolojik narsisizm kendini büyük görme, özsaygı ile ilgili konularla aşırı ilgilenme, beğenilme gereksinimi ve empati yoksunluğu şeklinde tanımlanmaktadır. Patolojik narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler özel olduklarına, diğer insanlardan üstün, ayrıcalıklı ve farklı kimseler olduklarına inanırlar. Toplumda özel bir konumları olduğunu, çok özel ve sınırsız haklara sahip olduklarını düşünürler (Masterson, 1990; akt. Üzümcü, 2016, s. 4). Bu açıdan patolojik narsisizm, üstünlük duygusu, yüksek öz beğeni ve bunu diğerlerinden bekleme, ayrıca empati eksikliği ve hak iddiasında bulunmayı ifade eder (Güngör vd., 2012, s. 1272).

Literatürde, patolojik narsisizmin boyutları farklı şekillerde adlandırılmaktadır: açık ve örtük narsisizm (Akhtar ve Thomson, 1982), kayıtsız ve tedirgin narsisizm (Gabbard, 1989), inatçı ve aşırı duyarlı narsisizm (Wink, 1992), teşhirci ve gizli narsisizm (Masterson, 1993) ve büyülenmeci ve kırılmalı narsisizm (Dickinson ve Pincus, 2003) bunlara örnektir (Üzümcü, 2016, s. 9)

Genel itibariyle, olumsuz anlam yüklenen narsisizm, benliğin aşırı derecede şişirilmesini ve benlikle ilgili gerçekçi olmayan olumlu görüşleri, kendine odaklanmayı, haklılık hissini, kişilerarası ilişkilere ve bağlara önem vermemeyi ve empati eksikliğini yansıtan kendine özgü düşünme, hissetme ve davranma stillerini içermektedir (Campbell ve Foster, 2007; akt. Demirci ve Ekşi, 2017, s. 40). Amerikan Psikiyatri Derneği Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabında narsist bir bireye ilişkin şu özelliklere yer verilmektedir (Köroğlu ve Bayraktar 2007, s. 92): (i) Kendisinin çok önemli olduğu duygusunu taşır (ii) Sınırsız başarı, güç, zeka, güzellik ya da kusursuz sevgi fantezileri üzerine kafa yorar (iii) Özel ve eşî bulunmaz biri olduğuna inanır. Özel ya da toplumsal durumu üstün kişilerin (ya da kurumların) kendisini anlayabileceğine ya da onlarla arkadaşlık etmesi gerektiğine inanır (iv) Çok beğenilmek ister (v) Hak kazandığı duygusu vardır (Kendisinin, özellikle kayırılacak olduğu bir tedavi biçimi uygulanacağı beklentileri ya da beklentilerine göre uyum gösterme) (vi) Kişiler arası ilişkilerini kendi çıkarları için kullanır. Kendi amaçlarına ulaşmak için, başkalarının zayıf yanlarını kullanır. (vii) Empati kuramaz. Başkalarının duygularını ve ihtiyaçlarını tanıyıp tanımlamada isteksizdir (viii) Çoğu zaman başkalarını kıskanır, ya da başkalarının kendisini kıskandığına inanır (ix) Küstah ve kendini beğenmiş davranışlar ya da tutumlar sergiler.

Netice itibariyle, “kendine değer verme, sahip olduğu özellikler ile gurur duyma, kendini beğenme ve kendinden memnun olma doğal hatta sağlıklıdır. Ancak bunun bir frekansı, kırılma noktası vardır. Genellikle, her durumda hak iddia etme, kibir ve üstünlük duygusuyla başlayan, empati eksikliği ve dayatmacılık ile güçlenen ‘şişirilmiş bir öz-önem duygusu’ patolojiye doğru gidişin ilk işaretleridir” (Yılmaz, 2018, s. 2).

Her ne türden olursa olsun, bugünün dünyasında narsist kişilik özelliklerine sahip bireylerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle genç kuşak bireyler açısından çağın kendine özgü yapısal özellikleri narsistik eğilimleri daha da artırmaktadır. Narsisizm, aşırı bireyselleşme ve uzmanlaşmanın bir sonucu olarak da yorulanabilir. Timuroğlu ve İşcan’a (2008, s. 239) göre, “çağımıza egemen olan narsistik kişiliğin belirtilerine, toplumsal amaçların ve başkalarına duyulan ilginin körelecek, bunun yerini ben merkeziliğin alması örnek gösterilebilir”. Lakin, narsisizm epidemisinin yaygınlaşmasında şüphesiz değişen ebeveyn tutumları en önemli belirleyici durumundadır. Bu anlamda, ebeveynlik

tarzları ile narsisizm gelişimi arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca, değişen ebeveyn tutumlarında çağın kendine özgü korku, endişe, kaygı ve risk temelli özelliklerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

2. ENDİŞE ÇAĞI, YENİ NESİL EBEVEYNLİK VE NARSİSİZM

Güvenlik endişesi ve risklerle dolu bir dünya algısı son dönemlerde giderek yaygınlaşmaktadır. Delibaş'a (2015, s. 13) göre "içinde yaşadığımız dönemi birçok bakımdan risk toplumu ve belirsizlikler çağı olarak tanımlamak mümkündür. Bu dönemin ön plana çıkan özellikleri arasında ise toplumsal yaşamın her alanında belirsizliklerin artması, korku kültürünün yaygınlaşması, refleksif modernleşme ve bireyselleşmede yaygınlaşma, güven erozyonu, otoriteye duyulan güvende azalma ve kültürel otoritenin parçalanması gibi olgulardaki artış göze çarpmaktadır". Risk toplumu olası risklerin ve tehlikelerin kahir ekseriyet ile altını çizmekte, gündelik yaşamamızın içerisindeki etkisini tüm iletişim kanallarıyla topluma duyurmaya çalışmaktadır. Risklerin ve tehlikelerin varlığının bu kadar vurgulandığı bir sistem 'korku kültürü'nün oluşumunu kaçınılmaz kılmaktadır. "Yeni tehlikeler ile ilgili korkulu rivayetler, insanların kaygı ve korkularını arttırmakla kalmıyor; bu rivayetler var olan korkuları iyice güçlendirip, insanların yaşam biçimini değiştiriyor" (Furedi, 2014, s. 11). Bireyin güvensizliği ve toplumsal yalıtılmışlığı tehlikeli yabancılarla dolu bir dünya imgesinin canlanmasına neden oldu (Furedi, 2014, s. 180). Bu anlamda, içinde yaşadığımız akışkan modern dünyada insanların belirsizlikten, sürekli tehdit altında olmaktan -güvensizlikten- kaynaklanan huzursuzluğa düştüğünü görebiliriz (Şimşek, 2016, s. 334).

Bunun neticesinde, bugünün anne ve babalarının çocuklarının güvenlikleriyle ve gelecekle ilgili endişeleri son yıllarda giderek artmaktadır. Bugünün ebeveynlerinden çocuklarının giderek daha belirsiz, riskli ve tehlikeli bir dünyada yaşadıklarına ve bu tehlikelerden mutlak korunmaları gerektiğine dair kaygılı sözleri çok daha fazla işitir olduk. Dolayısıyla, bugün "paradoksal olarak çocuğun değeri ve yaşam standartları ne kadar arttıysa onu bekleyen risklerin de o kadar arttığına yönelik inanç yaygınlaşmıştır. Çocuğun toplum içerisindeki konumunun ve sosyal yapı içerisindeki ilişkilerinin, toplumsal düzene ait dinamiklerin etkisinde olması kaçınılmazdır. Nitekim endüstri-sonrası modern toplumda çocuğun yaşamını belirleyen en önemli etkenlerden biri de 'sosyal korkular' olmaktadır" (Çakı ve Altundere, 2017, s. 149). Bu anlamda, ebeveynlerin dünyaya dair güvenlik algıları gerçekten çok hassas hale geldiyse, her an güvenlikle ilgili bir tehdit bekliyorlarsa ve çocuklarını seviyorlarsa, kaçınılmaz olarak onları korumak için normalden fazla tedbir almak zorunda hissedeceklerdir (Çırakoğlu, 2017, s. 98).

Sonuçta, Çakı ve Altundere'nin (2017, s. 153) dikkat çektikleri üzere, risk toplumlarında kadın-erkek rollerinde değişimler gözlemlenmekte, buna paralel olarak anne-babalık rollerinde de farklılaşmalar görülmektedir. Gündelik yaşam içerisindeki tehlikeler toplumları olduğu kadar toplumların en çekirdek katmanları olan aileleri de korkular ve kaygılarla dolu bir dünyaya mahkûm etmektedir. Aileler 'paranoyak anne-baba' olmak zorunda bırakıldıkları bir dünyada yaşadıklarını düşünmektedirler. Modern toplumlarda ailenin rolü, 'risk değerlendirici hesap makinesi' şeklinde tanımlanmaktadır (Stokes, 2009, s. 18).

Nitekim, dünyanın artık güvenli bir yer olmadığı düşüncesinin bu ebeveynleri çocukları konusunda daha korumacı olmaya ve helikopter aile tutumuna ittiğini söyleyebiliriz. Çocuklarının deneyim yoluyla hayatı öğrenmelerini tercih etmeyip ellerindeki tüm imkanı onlara sunarak çocuklarını yük ve sorumluluklardan korumaya çalışıyorlar (Duygulu, 2018, s. 85). Dolayısıyla, var olan koşullar altında tehlike algısı güçlenmiş ebeveynlerin çocukları karşı aşırı korumacı davranışlar geliştirmesi olasılığı da artıyor. Son yıllarda, "Helikopter ebeveyn", "Kar küreyici ebeveyn" gibi çocukları adına her şeyi yapan ve onun her işini kolaylaştıran aşırı korumacı ebeveyn modellerinden söz edilmektedir (Çırakoğlu, 2017, s. 98; bkz. Segrin vd., 2015; Schiffrin vd., 2013).

Gündelik deneyimlere dayalı olarak şöyle bir gerçek var ki bugünün çocukları anne babaları tarafından aşırı derecede korunmaya çalışılmakta, üzülmelerine, kırlımlarına, düşmelerine, başarısız olmalarına asla izin verilmemekte ve onların yerine her şey ebeveynleri tarafından planlanmaya çalışılmaktadır. Ebeveynlerin en büyük hedefi tehlikelerle veya yabancılarla dolu bir dünyada çocuklarının özsaygısı

ve özgüvenini yükseltebilmek haline geldi. Şüphesiz, bir tür koza içinde korunmaya ve özsayısı sürekli artırılmaya çalışılan çocuklar daha bencil, hazzı, narsist kişilik yapılarına sahip olabilmektedirler.

Nitekim, aşırı korumacı yaklaşım, “özel olma ve öz saygıya verilen önem iyi niyetlerle başlamıştı - anne babalara, kendilerinden memnun olan çocukların, hayatta daha başarılı olacakları söylendi. Ancak birçok durumda iyi duygulara verilen önem, aşırı müsamahakarlığa dönüştü” (Twenge ve Campbell, 2015, s. 121). Aşırı müsamahakar tutumların da narsisizme yol açtığına dair kanıtlar oldukça yaygındır.

Bu yönde, bazı araştırmalar ebeveynlik tarzları ile çocukların narsistik kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bir araştırmada 9-13 yaşlarındaki çocuklar bir narsisizm ölçeği doldurdular ve anne babalarının davranışlarını o gün ve 12-18 ay sonra yeniden anlattılar. Helikopter anne tipine sahip çocuklar, daha sonra en yüksek narsisizm puanlarını aldılar (Twenge ve Campbell, 2015, s. 122).

Yılmaz'ın (2018, s. 3) işaret ettiği üzere, ebeveynlerin aşırı hoşgörü, abartılı övgü ve zayıf disiplin anlayışının birleşiminin sonucu olarak ortaya çıkan (bkz. Hart vd., 2017) narsist kişilik yapısı; çocuklarının çok daha özel ve diğerlerinden daha fazla hak sahibi oldukları düşüncesine (Cramer, 2011), kısaca benlik enflasyonu da denilen şişirilmiş egoya sebep olur. Ergenlik yaşlarına gelindiğinde de bu durum narsist kişiliğin gelişmesine zemin hazırlar.

3. MUTSUZ VE KIRILGAN NESİL

İfade edildiği üzere, çağımızda anne babanın çocuğuyla ilgilenmesi yolunda giden seyir artık aşırı ilgiye dönüşmüş durumda. Popüler medya, çocuklarının etrafından ayrılmayan, onları her şeyden koruyan anneler için “helikopter ebeveynlik” terimini buldu (Twenge ve Campbell, 2015, s. 121). Başka bir ifadeyle, helikopter aileler, çocuklarını daima kontrol altında tutan, onların hayatlarına ve kişilik oluşumlarına gereğinden fazla müdahale eden anne babaların tutumuyla oluşur (Duygulu, 2018, s. 83). Bugün küçük çocuğunuza, yürürken düşme ihtimaline karşı miğfer alabilirsiniz. Kaybederlerse üzülecekleri korkusuyla anne babalar, çocuk spor liglerinde skor tutulmamasını -ve eğer bu lig skor tutulacak kadar önemliyse, kaybetmeler ya da kazansınlar herkese aynı boyda kupa verilmesini istiyorlar (Twenge ve Campbell, 2015, s. 121). Sadece anne ve baba ile güvenli bir ilişki çemberi sunulan çocuk için ‘güvensizlik’ kaçınılmaz bir duygu olmaktadır. Risk ve güven ilişkisinin karmaşıklığı içinde aileler çocuklarını ‘koruyucu koza’ içine aldıkları bir sistem kurmak istemektedirler (Çakı ve Altundere, 2017, s. 151). Koruyucu koza, “dış dünyadan gelen potansiyel tehlikelere karşı koruyucu bir perde oluşturan ve psikolojik olan temel güvene dayalı bir savunma mekanizması”dır (Giddens, 2014, s. 290).

Şüphesiz, bugünkü yeni ebeveyn tutumlarının çocukların bugününe ve geleceklerine nasıl tesir ettiğini kavramak önemlidir. Neticede, bugünün anne babaları biraz da kitap ve makalelerin etkisinde kalarak, çocuklarını öz saygıları ve kendine hayranlıkları yüksek bir şekilde yetiştirmeye çalışıyorlar. Ne yazık ki ebeveynlerin öz saygıyı yükselttiğini düşündükleri şeylerin çoğu -bir çocuğa özel olduğunu söylemek ve istediğini vermek gibi- aslında narsisizme yol açıyor (Twenge ve Campbell, 2015, s. 114). Ayrıca, bilimsel araştırmalar çocuğun iyi oluş hali ve güvenliği ile ilgili aşırı endişe içeren kaygılı çocuk yetiştirme pratiklerinin çocuklardaki kaygı belirtileriyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Çırakoğlu, 2017, s. 98; bkz. Grüner ve Muris, 1999; Muris ve Merckelbach, 1998).

Giderek yaygınlaşan narsist çocuk ve gençlerin kendilerine odaklı olmalarından hareketle, kendilerinden emin kişiler oldukları ve başkalarının dırıldırından etkilenmedikleri düşünülebilir. Oysa gerçek böyle değildir. Sherry Turkle'in (2011) Alone Together adlı kitabında açıkladığı gibi, “Psikanaliz geleneğinde narsisizmden söz edildiğinde kastedilen, kendine aşık olan değil, devamlı desteğe ihtiyaç duyacak kadar kırılğan bir kişiliktir” (Turkle, 2011, s. 268).

Özellikle, kırılğan, örtük ve aşırı duyarlı narsisizm biçimine sahip bireylerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, utanç, boşluk ve yetersizlik duygularının yoğun olduğu, olumsuzluğa, eleştiriye ya da başarısızlığa karşı bireylerin aşırı hassasiyet gösterdikleri ve sosyal açıdan içedönük ve kaçınğan

özellikler sergiledikleri dikkat çekmektedir (Üzümcü, 2016, s. 9; bkz. Dickinson ve Pincus, 2003; Gabbard, 1989; Wink, 1991). Öyleyse narsistler, kendinden emin olmak bir yana, dışarıdan güvencelerle payandalanması gereken kırılgan bir kişiliğe eğilimlidirler. Jean Twenge'nin araştırması bunu kanıtıyor: Gençler arasında narsistlik düzeyinin yükselmesiyle birlikte, dengesizlik, huzursuzluk, endişe hali, hüznün ve yalıtılmış duygusunun da arttığı saptanıyor (Gardner ve Davis, 2014, s. 87-88).

Ayrıca, Sayar'a (2013, s. 23) göre "her şeyi çocuklarına soran, çocuklarının başına gelebilecek azami şeylerden dolayı azami emniyet takıntısı içinde yaşayan, takıntılı/gergin/paranoyak anne babalar kendi içlerindeki bu emniyetsizlik hissini çocuklarına aktarmakla; aslında güvensiz, edilgen, korkak çocuklar yetiştirmiş oluyorlar". Bugün ebeveynlerin çocuklarını herhangi bir mutsuzluk ve zorluktan korumak için tutkulu bir istek gösterdikleri de aşıkardır. Terapistler, bu mutluluk vurgusunun gençlerin, hayatın duygusal karmaşıklığıyla başa çıkmalarını olanaksızlaştırdığı kanısındadırlar. Bir terapist bunu şöyle açıklıyor: Ben "mutsuzluğun değil, mutsuzluğa katlanma yetisinin savunuculuğunu yapıyorum" (Gardner ve Davis, 2014, s. 91).

Furedi'nin (2013, s. 17-18) belirttiği üzere, "ebeveynler, çocuklarını sorumluluk ve inisiyatif alma konusunda cesaretlendirmiyor. Kendilerinden onay alana dek bir işe başlamalarını istemiyor. Çocuklar bir türlü büyümedikleri için gerekli hamleleri yapamıyor. Bunun nedeni de uzmanlar ve popüler akımlar tarafından desteklenen ebeveynlerin, çocuklarının çok kırılgan olduklarına dair sahip oldukları inanç. Ebeveynler çocuklarını zararlı olabilecek kadar fazlasıyla korumaya çalışıyor. Sonuç olarak bazı çocuklar hayatları boyunca psikolojik, sosyal ve duygusal tehditlerle yeterince baş edemiyor. Proje çocuklar, hormonlu çocuklar, kavanozda yetiştirilen çiçekler, hayatın acı gerçekleri karşısında tuzla buz oluveriyor". Çırakoğlu'nun (2017, s. 98) tespitine göre de, "kendisi de toplumsal streslere maruz kalan, bu stresi etkili yönetemeyen ve çocukları için çaresizlik hisseden bir ebeveynin aşırı korumacı yaklaşımında daha da artış olacağı rahatlıkla iddia edilebilir. Oysa bu tür davranışların çocukların "tehdit altındayım" algısını pekiştirmek, yetersizlik hissini ve kaygısını artırmaktan başka bir amaca hizmet etmeyeceği de açıktır".

SONUÇ

Bugün bir kaygı, endişe ve risk toplumunda yaşadığımız söylenmektedir. Salecl'e (2014, s. 15) göre şu kolaylıkla söylenebilir ki, "bugünün yeni kaygı çağı önceki iki çağa çok benzemektedir. Günümüz kültüründe de kaygının birincil nedeni ekonomik belirsizlik değilmiş gibi görünmektedir, zira kaygı daha ziyade insanların toplumsal rollerine ilişkin yaşadığı problemlerle, sürekli kimlik değiştirmek istemeleriyle ve eylemleri için herhangi bir rehber bulmalarının imkansızlığıyla bağlantılıdır". Değişen toplumsal dünya bugünün ebeveynleri ile çocukların rol ve kimliklerini alt üst etti. Eskiye göre çocukları konusunda daha endişeli, kaygılı veya paranoyak tutumlara sahip ebeveynler çocuklarına aşırı korumacı bir davranış sergilemektedir. Bu tür bir ebeveyn modeli birçok bilimsel çalışmanın bulgularına göre daha narsistik çocukların yetişmesine neden olmaktadır.

Nitekim, Twenge'nin (2013) "Ben nesli" olarak tarif ettiği bugünün gençleri bireysellik dilini ana dilleriymiş gibi konuşuyorlar. Onlar için birey daima önce geliyor; kendinden memnun olmak her zaman en önemli şey. Ben nesli'nin beklentileri fazlasıyla iyimser: Üniversiteye gitmek, çok para kazanmak, hatta mümkünse meşhur olmak. Ancak bu nesil, üniversiteye girerken büyük rekabetin yaşandığı, iyi bir iş bulmanın ve o işe devam edebilmenin zorlaştığı, ev sağlık giderleri gibi temel ihtiyaçların ateş pahası olduğu bir dünyaya adım atıyor. Umudun yükseklerde uçtuğu, gerçekliğin ise ezip geçtiği bir zaman dilimi. Bugün gençlerin ellerinde olan ile sahip olmayı istedikleri arasındaki uçurum hiç bu kadar derin olmamıştı (Twenge, 2013, s. 13). Modern birey ister gerçeklikte ister hayal dünyasında olsun, çocukken ebeveynlerinin karşısında olduğu gibi kendisini güçsüz hissettiği deneyimlerin yol açtığı içsel ümitsizlikle başa çıkabilmek için güce gereksinim duyuyor görünür. Ancak gücün karmaşık insani sorunları çözeceğine inanmak yanlısamdır. Modern dünyanın gerçek dışılığı güce inanmasıdır (Lowen, 2016, s. 252).

Neticede, bugün narsisizm salgını nedeniyle özellikle genç bireylerde nezaketsizlik, teşhircilik, popülerlik saplantısı sıradan hale gelmeye başladı. Bu noktada, narsisizm salgınına ateşleyen önemli bir

faktörün yeni ebeveynlik kültürü olduğu düşünülmektedir. Bugün hak etmedikleri halde çocukları sürekli öven ya da pohpohlayan, her türlü tehlike ve eleştiriden onları koruyan, onların hata yapmalarını ve başarısız olmalarını sindiremeyen, onlara aşırı özgürlük alanı bırakırken asla inisiyatif ve sorumluluk vermeye yanaşmayan yedi yirmi dört bakıcı rolünü üstlenmeye gönüllü ebeveyn modeli yaygınlaşmaya başladı. Birçok değerlendirmeye göre, ebeveynlerin çoğunlukla çocuğun özsaygısını artıracaklarını varsaydığı aşırı müsamahakâr davranış ve tutumları narsisizm problemine yol açmaktadır. Narsisizme yol açan bu davranış ve tutumlar sadece ebeveynler arasında değil kurumsal olarak eğitim programları ve uygulayıcıları tarafından da pekiştirilmektedir. Lakin, bu narsisizm bugünün çocuk ve gençlerini daha kırılgan hale getirmektedir.

“Kaygı ve risk toplumunda çocukların büyümesi bir koza içinden çıkmaya çalışan kelebeğin kozadan kendi kanatlarıyla kurtulma çabasına benzer. Eğer yoruluyor, sıkıntı çekiyor diye kozadan bizim yardımımızla çıkarsa, kanat kasları çıkmaya uğraşırken yapması gereken idmanı yapamayacağı için, sonrasında uçabilmesi için kanatlarında olması gereken güce sahip olamaz” (Sayar, 2013, s. 22). Nitekim, bugünkü gençlik gelecekte daha fazla korkmaktadır. Kendinden emin bir Harvard mezunu bile ölümüne korkuyor. Terapistler pek çok gencin bu korkuyla baş edebilmek için kayda değer bir sevgisizlik sergilediğini ve belirgin bir amaç olarak önelere “hiçbir şey hissetmeme” hedefini koyduğunu gözlemlemişlerdir. Birçok kişi bugünkü gençliği “boşvermişçi kuşak” olarak nitelirmektedir (Gardner ve Davis, 2014, s. 88-89). Furedi’ye (2013, s. 9) göre, ileri teknoloji ile her işimizi çabucak halledebilsek bile, bu bizim ve yetiştirdiğimiz neslin sevgi, saygı, bağlılık kavramlarını, diğer bireylerle iletişimimizi olumsuz yönde etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, R. A. ve Witt, E. A. (2011). What does narcissistic personality inventory really measure? *Assessment*, (18), 67-88.
- Akhtar, S. ve Thompson, J. A. (1982). Overview: Narcissitic personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 139(1), 12 - 20.
- Campbell, K. W. ve Foster, J., D. (2007). The narcissistic self: Background, an extended agency model, and ongoing controversies. In C. Sedikides, & S. Spencer (Eds.), *The self* (p. 115-138). New York: Psychology Press.
- Cramer, P. (2011). Young adult narcissism: A 20 year longitudinal study of the contribution of parenting styles, preschool precursors of narcissism, and denial. *Journal of Research in Personality*, 45(1), 19-28. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2010.11.004>
- Çakı, F. ve Altundere, E. (2017). Risk toplumunda çocukluk. *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10-11), 147-171.
- Çırakoğlu, O. C. (2017). *Çocuğumuzun ruh sağlığında önemli aktörler: Toplum*. İçinde, Hazırlayan: Nilay Pekel Uludağlı, Çocuğumuzun Ruh Sağlığında Önemli Aktörler Gen, Anne, Baba, Arkadaş, Öğretmen ve Toplum, Başkent Üniversitesi Stres Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Türkiye Ruh Sağlığı ve Tedavi Vakfı, Ankara, ss.95-107.
- Delibaş, K. (2015). *Risk toplumu*. 1. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Demirci, İ. ve Ekşi, F. (2017). Büyüklenmeci narsisizmin iki farklı yüzü: Narsistik hayranlık ve rekabetin mutlulukla ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (46), 37-58.
- Dickinson, K. ve Pincus, A. (2003). Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism. *Journal of Personality Disorders*, 17(3), 188-207.
- Duygulu, S. (2018). *Yeni nesil ebeveynlik ve helikopter aileler*. 1. Basım, Destek Yayınları, İstanbul.

- Ellis, H. (1897/1942). *Studies in the psychology of sex 2*, 1-24.
- Freud, S. (1914). On narcissism. An introduction. *The Standard Edition Of the Complete Works Of Sigmund Freud*, vol. XIV.73.
- Furedi, F. (2014). *Korku kültürü*. Çev. B. Yıldırım, 2. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Furedi, F. (2013). *Paranoyak anne-babalık*. Çev. A. Tüfekçi, 1. Basım, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Furedi, F. (2002). *Culture of fear: Risk-taking and the morality of low expectation*. Revised edition published by Continuum, London.
- Gabbard, G. (1989). Two subtypes of narcissistic personality disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 53, 527-532.
- Gardner, H. ve Davis, K. (2014). *App kuşağı*. Çev. Şensoy, Ü., 1. Basım, Optimist Yayınevi, İstanbul.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel-kimlik*. Çev. Ü. Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul.
- Grüner, K., Muris, P. ve Merckelbach, H. (1999). The relationship between anxious rearing behaviours and anxiety disorders symptomatology in normal children. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 30(1), 27–35.
- Güngör, İ. H., Ekşi, H., ve Arıca, O. T. (2012). Genç yetişkinlerde değer tercihlerinin narsistik kişilik özellikleri yordaması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1271-1290.
- Hart, C.M., Bush-Evans, R.D., Hepper, E.G. ve Hickman, H.M. (2017). The children of narcissus: Insights into narcissists' parenting styles. *Personality and Individual Differences*, (117), 249-254. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.06.019>
- Kernberg O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. New York: Jason Aronson.
- Köroğlu, E. ve Bayraktar, S. (2007). *Kişilik bozuklukları*. HYB, Ankara.
- Laplanche, J. ve Pontalis, J.-B. (1967). *The language of psycho-analysis*. Trans. Donald Nicholson-Smith (New York: W. W. Norton, 1973), 255; originally published as *Vocabulaire de la Psychanalyse* ([Paris]: Presses Universitaires de France, 1967).
- Lowen, A. (2016). *Narsisizm -gerçek benliğin inkarı-*. Çev. T. Çetin, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Masterson, J.F. (1990). *The search for the real self*. New York: The Free Press.
- Muris, P. ve Merckelbach, H. (1998). Perceived parental rearing behaviour and anxiety disorders symptoms in normal children. *Personality and Individual Differences*, 25(6), 1199–1206.
- Näcke, P. (1899). *Die sexuellen Perversitäten in der Irrenanstalt*.
- Oğuz, T. (2016). Çağdaş Narkisisos'lar: Facebook kullanım alışkanlıkları ve narsisizm. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(2), 51-68.
- Salecl, R. (2014). *Kayı üzerine*. Çev. B. E. Aksoy, Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Sayar, K. (2013). “Sonsöz” *paranoyak anne-babalık içinde furedi*. F., Çev. A. Tüfekçi, İz Yayıncılık, İstanbul.

- Schiffrin, H. H., Liss, M., Miles-McLean, H., Geary, K. A., Erchull, M. J. ve Tashner, T. (2013). Helping or hovering? The effects of helicopter parenting on college students' well-being. *Journal of Child and Family Studies*. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9716-3>
- Segrin, C., Givertz, M., Swaitkowski, P. ve Montgomery, N. (2015). Overparenting is Associated with child problems and a critical family environment. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 470. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9858-3>
- Stokes, M. A. (2009). Stranger danger: Child protection and parental fears in the risk society. *Amsterdam Social Science*, 1(3), 6-24.
- Şimşek, M. E. (2016). *Modernite, postmodernite ve Bauman*. 1. Basım, Belge Yayınları, İstanbul.
- Timuroğlu, K. ve İşcan, Ö. F. (2010). İşyerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 239-264.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. New York: Basic Books, 268.
- Twenge, J. M. (2013). *"Ben" nesli*. Çev. E. Öztürk, Kaknüs Yayınları, 4. Basım, İstanbul.
- Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2015). *Asrın vebası narsisizm illeti*. Çev. Ö. Korkmaz, Kaknüs Yayınları, 3. Basım, İstanbul.
- Üzümcü, E. (2016). *Büyüklenmeci ve kırılğan narsisistik kişilik özellikleri ile ilişkili faktörlerin şema terapi modeli çerçevesinde incelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi, SBE, Psikoloji ABD, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Vogeler, J. C. H. (1997). *The myth of Narcissus and the narcissistic structure*. LSU Historical Dissertations and Theses. 6603. https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_disstheses/6603
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 590-597.
- Yılmaz, H. (2018). Narsizme giden yolun ilk adımı: "Şişirilmiş benlik duygusu ölçeği" geliştirme çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(73), 1-16.

Bir Yaşam Biçimi Olarak Bireysellik ve Makyavelist Kimliklerin Yükselişi

Individuality as A Life Style and the Rise of Machiavelist Identities

Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL^{1*}

Pages: 339-345

Doi: 10.21733/ibad.584572

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü, Türkiye,
serdarunal@adu.edu.tr, ORCID ID:
0000-0003-2755-9456.

* Corresponding Author

ABSTRACT

The conditions of postmodern capitalist society give people a certain way of life. The model of freedom, glorified or blessed as individualism and popular discourse created by the conditions of the current economic, social and political system, imprisons people in a confined environment with only their family and close friends and obliges them to adopt and adhere to a life that focuses only on individual success. Today, we are becoming indifferent to everything except ourselves. And we are becoming more and more lonely. As a matter of fact, individualistic based lifestyles make individuals feel compelled to behave more career-oriented, success-oriented and pragmatic. In the words of Niedzwiecki (2011), in an individual society that is extremely fragmented, bounded and organized, individuals constantly think about their own interests. Evaluating life and relationships through interests and focusing only on success can be associated with the rise of Machiavellian identities. The individual lifestyle has increased the number of individuals with narcissistic and machiavellian dispositions who regard whatever it takes to achieve their goals and maximize their personal interests as the sine qua non of life and can afford to try everything on this path. As a matter of fact, in this study, a sociological analysis of a narcissistic and machiavelist understanding of culture caused by the lifestyle that prioritizes the individuality offered to the people of the present age is made.

Keywords: Individualization, Isolation, Life Style, Machiavelist Identities

GİRİŞ

Dünya tarihinde en önemli toplumsal değişimlerden biri bireyselleşme olgusudur. “Modern öncesi dönemlerde farklı tür ve durumlarda izleri bulunmakla birlikte bireyciliğin günümüze yansıyan anlamları modernleşmeyle şekillenmiştir. Bu nedenle bireycilik modern bir düşünce ve yaşam biçimidir” (Kahveci ve Sever, 2016, s. 74). Davranışların bireyselleşmesi Batı’da (Rönesans’ta başladığı ve Aydınlanma yüzyılında geliştiği genel olarak kabul edilen) modernitenin kalbinde belirir ve de çeşitli mantıklar içinde cisimleşir: bir iç mahkemenin tortulaşması, ön yargılara karşı bireysel akla başvuru, bireysel hakların gelişmesi, biz’e karşı ben’in değer kazanması vb. (Corcuff, 2016, s. 19).

1970’lerde filizlenen bireyi yücelten bir dünyada kişinin kendisine odaklanması hali sonraki yıllarda giderek daha yaygın bir hal aldı (Twenge, 2013, s. 72). Sosyologlar, felsefeciler, romancılar, şarkıcılar, antropologlar, psikologlar ve profesyonel düşünürlerin çoğu yeni bir çeşit konformizm olarak bireyselliğin yükselişinin çeşitli yanlarını ele aldılar. Birçoğu son 20-30 yılda bireyselliğin ‘verilen’ bir şey olmaktan ziyade bir ‘vazife’ olmaya nasıl dönüştüğünü yazdı. (Niedzviecki, 2011, s. 49).

Modernleşmenin gelenekten kopuş ve sekülerleşme anlayışı (Taylor, 1989) toplumların yeniden ve farklı biçimde şekillenmesine, bireylerin hayatını ve çevresini farklı biçimde anlamlandırmasına yol açmıştır. Modern bir düşünce olan bireycilik, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında kapitalist üretim biçimlerinin yaygınlaşması, devlete yüklenen anlamın değişmesi ve şehirlerin büyümesiyle birlikte hayatımızı ve ilişkilerimizi köklü biçimde değiştiren bir faktör olmuştur (Kahveci ve Sever, 2016, s. 74). Ulrich Beck (2002) Bireyselleşme adlı eserinde, özellikle Batı toplumlarında ‘kendi hayatını yaşamak’ dışında yaygın hiçbir arzunun kalmadığını, kişinin kendi hayatını yaşamak için verdiği günlük yaşam mücadelesinin Batı dünyasının kolektif bir tecrübesi haline dönüştüğünü vurgulamaktadır.

Modern toplumlarda bireyler, kendilerini geleneksel aile, toplum ve din gibi bağlardan koparmıştır (Giddens, 1991, s. 128). Geleneksel kurumların azalan önemi ve bireyciliğin yükselişi, toplumun karakterini değiştirmekte ve tüm alanlara nüfuz etmektedir. İlk olarak bireyselleşme süreci, refleksif benliğin yükselişi olarak ifade edilmektedir. Bireyin kendini gerçekleştirme ve kendi gelişimi için gayret sarf etmesi ve bu amaca yönelik arayışlara girmesi, bireysel düzeyde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Benliğin yapısı, bireylerin başkalarıyla olan ilişkileri söz konusu olduğunda da sürekli olarak seçme zorunluluğu getiren refleksif bir süreç haline gelmiştir (Giddens, 1992, s. 8; akt. Çaycı ve Çaycı, 2017, s. 48).

Neticede, bireyselliğin yükselişi toplulukçu bakış açısının veya kamusal faydaya yönelik kaygıların zayıflamasına veya ortadan kalkmasına neden olmuş görünüyor. Bu durum daha mikro düzeydeki bireysel amaçların ve hazların gerçek kılınmasına yönelik arayışları görünür kıldı. De Tocqueville, bireyselliğin yükselişiyle birlikte “birbirleriyle eşit ve benzer sayılamayacak çoğunlukta insanın, hayatlarını tıka basa dolduran küçük ve değersiz zevkler elde etmek için devamlı çaba gösterdiğini” ifade etmişti. De Tocqueville’nin kendi dönemi için yaptığı tarif bugün için de geçerli görünmektedir. Varlıklı Batı üyeleri olarak, kendimizle yakınlarımızın dışındaki her şeye karşı kayıtsızız. Çoğumuz sosyal konuları, yabancıların durumunu, hükümetin çalışmalarını, çevrenin bozulmasını görmezlikten geliyoruz (Niedzviecki, 2011, s. 161).

Nitekim, postmodern kapitalist toplumun koşulları insanlara belli bir hayat biçimi sunmaktadır. Mevcut ekonomik, sosyal ve siyasal sistemin koşullarının yarattığı bireysellik ve popüler söylem olarak yüceltilen ya da kutsanan özgürlük modeli, insanları sadece ailesi ve çok yakın arkadaşlarıyla sınırlı bir çevreye hapsedmekte ve yalnızca bireysel başarı odaklı bir hayatı benimsemeye ve ona bağlı kalmaya zorunlu kılmaktadır. Bugün, kendimiz dışındaki herşeye karşı kayıtsız olma halimiz ve yalnızlığımız giderek yaygınlaşıyor. Bugünün nesilleri için kendi ihtiyaçlarını ve arzularını karşılama her daim önceliklidir. Nitekim, bireyselliğe dayalı yaşam biçimleri bireylere her geçen gün daha kariyer odaklı, başarı odaklı, acımasız ve pragmatik davranmalarını zorunlu hissettirmektedir.

Niedzwiecki'nin ifadesiyle (2011), aşırı derecede parçalara ayrılmış, sınırları belirlenmiş ve organize olmuş toplumda, bireysellik gittikçe daralan bir şekilde, *bir işten ne karı olabileceği* yönünde kullanılmaya başlandı. Bu anlamda, hayata ve ilişkilenelemelere kar eksenli yaklaşım ve aşırı başarı odaklılık makyavelist kimliklerin yükselişiyile ilişkilendirilebilir. Bireysel yaşam biçimi, her ne olursa olsun amaçlarını gerçekleştirilebilmeyi ve kişisel çıkarlarını en üst düzeye çıkartabilmeyi hayatın olmazsa olmazı olarak kabul eden ve bu yolda herşeyi denemeyi göze alabilen narsistik ve makyavelist eğilime sahip bireylerin sayısını artırdı.

Nitekim, bu çalışmada içinde yaşadığımız çağın uzunca bir süredir olgunlaştırdığı ve insanlara sunduğu bireyselliği önceleyen yaşam biçiminin yol açtığı kendini önceleyen makyavelist bir kültür ve değer anlayışının sosyolojik bir tahlili yapılmaya çalışılmıştır.

1. YAŞAM BİÇİMİ OLARAK BİREYSELLEŞMENİN SERÜVENİ

Norbert Elias (1991) ve Charles Taylor (1989) gibi düşünürlerin anlayışlarına göre, bireyselleşme süreçleri toplumsal ve tarihsel olarak anlaşılmalıdır. Corcuff'un (2016:19-20) ifade ettiği üzere, "toplumsal olarak anlaşılmalıdır çünkü söz konusu olan yalıtık bireylerin etkinlikleri değil, aralarındaki ilişkilerin dinamikleridir. Örneğin Elias, birey kavramının kendi aralarında bağımlı insanlara tekil kipte göndermede bulunduğunu, toplum kavramınınsa kendi aralarında bağımlı insanlara çoğul kipte göndermede bulunduğunu belirtir. Taylor'a gelince, o da toplumsal çerçevelerden bütünüyle kopuk yükümlülüğten kurtulmuş özne imgesine karşı kendi konumlanmış özgürlük antropolojisini ortaya koyar. Bu durumda şu görünür paradoksu kabul etmek gerekir: Toplumlarımızda kolektif eğilimlerden gitgide daha çok bireyselleşmiş bireyler doğmaktadır. Bu fenomenler aynı zamanda tarihseldirler çünkü her çağda var olmazlar ve uğraktan uğrağa değişirler, dolayısıyla tarih gelişmesinin konusudurlar".

Kimi sosyologlar kavrayıcı bir mantık içinde bireyselleşmenin olumlu yönlerini incelerken (Antony Giddens, François Dubet, Jean Claude Kaufmann ve François de Singly) kimileri daha eleştirel bir doğrultuda patolojilerini (Richard Sennett, Christopher Lash ve Alain Ehrenberg) incelemiştir. Kavrayıcı sosyologlar bireyselleşmenin özellikle kazanımlarını vurgulamaktadır (eski biz zorbalıklarına karşı bireylerin gündelik yaşamdaki manevra alanının genişlemesi); eleştirel sosyologlar kendi'nin kendi üstündeki yeni olumsuz baskı formlarını çözümlüyorlar (ben zorbalıkları) (Corcuff, 2016, s. 21).

Modern toplum "bazı insanlar için daha fazla özgürlük, zenginlik ve çeşitli temaslar üretirken; kimileri büyük ölçekli toplulukların ortasında kendilerini kaybolmuş hissetmekte ve insanların birbirleriyle olan temas noktaları yüzeyselleşmektedir. Dolayısıyla bireysel özgürlük ve savunmasızlık birbirine çok yakın bir noktaya gelmektedir" (Çaycı ve Çaycı, 2017, s. 51). Bireycilik, kişisel amaçları, kişisel benzersizliği ve kişisel kontrolü merkezine alan dünya görüşü olarak kavramlaştırılmaktadır (Seçer ve Çınar, 2011, s. 50). Modern toplumda liberal düşüncenin merkezini işgal eden bireycilikte bireyin topluma göre önceliği vardır. Toplum özgürlüğünü her koşul ve şartta devam ettiren tek tek bireylerin oluşumundan ibarettir. Kolektif aidiyetlerin zayıfladığı bireyselleşmiş toplumlarda rekabete eğilimli bireyler işbirliği yapmaktan ziyade kendi çıkarlarını muhasebe ederek hedefleri doğrultusunda yürümeyi tercih ederler. Kahveci ve Sever'in (2016, s. 77) aktardıkları üzere de, bireyci kişilerde başarı, tercihler, amaçlar, mülkiyet bireysel olarak önem kazanırken tutumlarda kişisel fayda gözetilir. Diğerleriyle olan farklara vurgu yapılır (bkz. Korostelina, 2007, s. 41). Bireyci kişi kendini merkeze alarak benliğini geliştirir. Rekabetçi, haccı ve benmerkezci yönleri öne çıkar (bkz. Triandis, 2001)

Corcuff (2016, s. 21) günümüzde bireyselleşmenin yalnızca Batı'yı etkilemeyeip farklı kültürel ve dinsel bağlamlarda çeşitli figürlerle dünyanın dört bir yanında ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Ona göre, bugün 'dünyasallaşma' ya da 'küreselleşme' denilen şey tam da bileşik yapıllı kültürel katmanları 'birey' ve 'cemaatler'le ilgili kavrayışlarına bağlı olarak tepki vermeye götürmektedir. Bu bireyselleşme Batı'da da toplum bilimleri alanındaki kimileri tarafından 'çağdaş narsisizm' olarak tematize edilen yeni gelişimler olarak görüldü. Lowen'e (2016, s. 9) göre, bu çağdaş kültürel düzeydeki narsisizm, "çevre üzerinde nasıl bir etki yaratacağına aldırmandan yaşam kalitesini yükseltmeye çalışmak örneğindeki gibi, insani değerlerin kaybı olarak görülebilir. Kar ve güç uğruna

doğal çevreyi kurban eden bir toplum, insan ihtiyaçları konusundaki duyarsızlığını ifşa etmiş olur. Maddecilik büyük bir hızla çoğalıp yaygınlaşarak hayatta ilerlemenin ölçüsü haline gelir. Erkeklerle kadın, çalışanla patron, bireyle toplum karşı karşıya gelir. Refah, bilgelikten daha yüksek bir mevkie yerleştirildiğinde, şöhrete haysiyetten daha fazla hayranlık duyulduğunda, başarı özsaygıdan daha önemli hale geldiğinde, imgeye aşırı önem veren ve narsisistik olarak değerlendirilmesi gereken bir kültür ortaya çıkar”.

Bireyin narsisizmi de kültürünkine paralel bir gelişme gösterir. Kültürümüzü hayal gücümüz ölçüsünde şekillendiririz, karşılığında onun tarafından şekillendiririz (Lowen, 2016, s. 10). Nitekim, narsistik olarak değerlendirilebilecek bir kültürde makyavelist bir anlayışla kişisel amaçlara ulaşmak için her yolu mübah görebilen bir birey profilinin bireyselliğe dayanan toplumlarda giderek yaygınlaşması şaşırtıcı olmamaktadır. Bu anlamda, bireyselleşme, narsistik kültürel değerler ve makyavelist kimliklerin gelişimi arasındaki organik bir bağdan bahsetmek mümkün olabilir. Dolayısıyla, bireyselleşmenin had safhada olduğu bu çağın belki de en önemli meselelerinden biri kendi her istediğini yapmak isteyen, en iyisi olmak isteyen ve bunun için kolektif çok az mesele için kaygılanan, kendi dışındaki her şeye kayıtsız kalabilen yeni birey profilidir. Nitekim, bugün, kendimiz dışındaki herşeye karşı kayıtsız olma halimiz giderek yaygınlaşıyor. Niedzviecki'nin ifadesiyle (2011, s. 161), aşırı derecede parçalara ayrılmış, sınırları belirlenmiş ve organize olmuş toplumda, bireysellik gittikçe daralan bir şekilde, bir işten ne karı olabileceği yönünde kullanılmaya başlandı.

2. BİREYSELLEŞME, NARSİSİZM VE MAKYAVELİST KİMLİKLERİN YÜKSELİŞİ

Daha önce ifade edildiği üzere, bireyselleşme, narsisistik kültür ve makyavelist kimlikler arasında belirgin bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir. Wendy Shalit, ‘her şey olabilir çağıyla’ ilgili şunları söylüyor: “Bugün belki hepimiz bağımsız ama sadece kendimize karşı sorumlu olduğumuz bir toplumda gerçekten özgür müyüz?” (Niedzviecki, 2011, s. 161). Bu soruya ilişkin şu ifade edilebilir ki, ben merkezi bir yaklaşımın egemen olduğu günümüz yeni düzeninde, mutluluk, mutsuzluk, hedonik güdüler, çeşitli duygusal ihtiyaçlar, birer tüketim nesnesi haline gelerek metalaşmaktadır. Bu tarz duygular artık verilmiş değil, edinilmiş duygular haline gelmektedir. Hiçbir zaman sonu gelmeyecek bir süreç olarak, öznenin oluşumu, topluluğun boyunduruğundan kurtulamaz. Özgürlük alanı her daim bir şeylerin hegemonyası altında ezilmektedir. Birey kendini tanımlayabileceği, kabul edebileceği özerk alanını yaratması önem taşımaktadır (Touraine, 2011, s. 92-93; akt. Çaycı ve Çaycı, 2017, s. 52).

Kendi özerklik alanını olabildiğince genişletmeye çabalayan Twenge'nin (2013, s. 13) “Ben nesli” olarak tarif ettiği bugünün gençleri bireysellik dilini ana dilleriymiş gibi konuşuyorlar. Onlar için birey daima önce geliyor; kendinden memnun olmak her zaman en önemli şey. Ben nesli'nin beklentileri fazlasıyla iyimser: Üniversiteye gitmek, çok para kazanmak, hatta mümkünse meşhur olmak. Ancak bu nesil, üniversiteye girerken büyük rekabetin yaşandığı, iyi bir iş bulmanın ve o işe devam edebilmenin zorlaştığı, ev sağlık giderleri gibi temel ihtiyaçların ateş pahası olduğu bir dünyaya adım atıyor. Umudun yükseklerde uçtuğu, gerçekliğin ise ezip geçtiği bir zaman dilimi. Bugün gençlerin ellerinde olan ile sahip olmayı istedikleri arasındaki uçurum hiç bu kadar derin olmamıştı.

Aslitürk'ün (2008, s. 9) işaret ettiği üzere, “buna bir de bireylerin kendilerine ve toplumlarına yabancılaşması eşlik etmiştir. Büyüyen içsel boşlukla yücelen meta-fetişizmi ve oradan doğan kronik alışveriş çılgınlığı, her şeye ihtiyacı olduğunu düşünen ‘boş benliklerden’ oluşması (bkz. Cushman, 1990), pazar günleri ne yapacağını bilememek ve rekabet ortamının insanları içtenliksiz bir konformizme ve otantizmden uzak hayatlara doğru itmesini de geç dönem kapitalizmin yarattığı psikolojik etkiler arasında sayabiliriz (bkz. Kasser vd., 2007). Bu süreçler insanları savunmasız bırakmış ve kaygı düzeylerini gemlemiştir” (bkz. Salzman, 2001). Kısaca, yaşadıkları ormanda kendini kurtarmaktan sorumlu bireyler, nerdeyse insanlığın, kültürel ve koruyucu olanın çöküşüne tanık oldular (Aslitürk, 2008, s. 9).

Şu açıktır ki geç kapitalizmin aşırı bireyselliğe dayalı toplum yapısında insanların ellerinde olan ile sahip olmak istedikleri arasındaki uçurum açıldıkça huzursuzlukları ve içsel boşlukları da o ölçüde artmaktadır. Elde olan ile sahip olunan arasındaki uçurum aynı zamanda acıması olmayan daha

rekabetçi bir toplum manasına gelmektedir. Bu çerçevede, Twenge ve Campbell'e (2015, s. 84) göre, "insanlar dünya giderek daha çok rekabetçi bir yer olduğu için narsist olmaya gereksinim duyduklarını söylerken, kısmen haklılar: başta ABD olmak üzere birçok toplumda rekabet ve statü düşkünlüğü artmış durumdadır. Üst sınıflara yükselmek için turnaklarınızla kazıyarak çabalamak ya da yoksulluk içinde debelenmeyi göze almak zorunda olduğunuza dair giderek büyüyen bir anlayış var". Bu anlayış her daim kendini öncelemeyi ilke edinmiş bireyci kişileri varolmak veya ayakta kalmak adına makyavelist bir kimlik benimsemeye itebilmektedir. Coşkun'un (2017, s. 71) değindiği üzere, bir kişilik özelliği olarak Makyavelizm kişinin manipülatif eğilimlerinin yüksek olması, duygusal mesafeyi koruması ve sonuçların araçları mübah kılması anlayışına sahip olmasını ifade eder (bkz. Robbins, 2003).

Akçakanat ve Dinç'in (2018, s. 764) de farklı çalışmalara dayanarak aktardıkları üzere, Makyavelist kişiler etkileşime geçeceği veya geçtiği kişileri kendi çıkarları için bir araç olarak kullanmaktan çekinmeyen (bkz. Wilson vd., 1996) kişiler olarak bilinir. Onlar kendi amaçlarını başarmak ve diğer kişileri hile ile yönetmek için ahlaki olmayan bir üne sahiplerdir (bkz. Christie ve Geis, 1970, s. 1). Diğer bireyleri kişilerarası ortamlarda hile ile karışık idare edilebilir görme eğilimlerinden dolayı kişi-yönelimlilikten ziyade amaç-yönelimli olarak tanınırlar (bkz. Hawley, 2006, s. 147-161). Makyavelist kişiler, etkileşim içinde olduğu diğer kişilere güvenmeyen, ahlaki olmayan yönlendirmeye ilgi duyan, diğer kişiler üzerinde kontrol arayışında olan ve sadece kendisi için statüyü önemseyen (bkz. Dahling vd., 2009, s. 219) bir kişilik özelliğini temsil eder.

Nitekim, bireyselleşmiş toplumlarda yaşanan aşırı rekabet kişilerin her şeyi kontrol altına almaları gerektiği kanaatini yaygınlaştırmış ve bunun için her yolun denenmesini normalleştirmiştir. Furedi'nin de (2013, s. 13) vurguladığı gibi, "günümüz insanı kontrol odaklıdır. Kontrol edemediği, öngöremediği durumlara karşı tahammülü iyice azalmıştır. Çünkü teknoloji, bilim her geçen gün daha da ilerlemekte ve günlük hayatımızın içine girmektedir. Zamanımızın felsefesi 'Sen her şeyi zamanında yap, olmaması için hiçbir sebep yok' şeklinde. Böyle olunca yenilgilere, zayıflıklara, yaşlanmaya, kontrol altına alamadığımız olgulara tahammül azalmış ve insanların yıpranma katsayısı artmıştır". Bütün bunlar benmerkezci ve makyavelist bir tutum benimsemeyi bireyler için meşru hale getirmektedir. Dolayısıyla, elde olanlar ile sahip olmak istenenler arasındaki uçurumu kapatmak isteyen ve materyalist temeldeki veya haz odaklı başarıyı her şeyin üstünde gören bireyler gerçekdışı bir dünyada kendilerini bulmaktadır. Bu gerçekdışılık aynı zamanda bir çılgınlık olarak da tarif edilebilir. Lowen'e (2016, s. 11) göre, başarı gereksinimini sevme ve sevilme ihtiyacının üstüne koyan davranış kalıbında çılgınca bir yan vardır. Kendisine, vücuduna ya da duygularına ulaşılmasına izin vermeyen insanda çılgınca bir şeyler vardır. Daha yüksek yaşam standardı adına havayı, suyu ve toprağı kirleten bir kültürde de çılgınca bir şeyler vardır.

SONUÇ

Bowman (1955, s. 195), birincil grup ilişkilerin parçalanması, aile hareketliliğinin artması ve sosyal hareketlilikte meydana gelen genel artışın modern toplumlarda bireyi yalnızlığa götüren temel süreçler olduğunu ileri sürer. Hakikat şu ki daha önce hiç olmadığı kadar yalnız ve kendimizleyiz. Aynı zamanda kolektifin de çok yakın bir parçasıyız. Hayatımızın her her vechesi izleniyor, tarihsel olarak kaydediliyor, arşivleniyor ve beğeniler, ihtiyaçlar, alışkanlıklarla arzular bağlamında muazzam bir bilgi yığınına ve bin yıllık Homo sapiens faaliyetine dönüşüyor (Niedzviecki, 2011, s. 165). İçinde yaşadığımız yüzyılın bireysellik temelli sorunları bireylerin ve özellikle genç kuşakların kaygı, korku veya risk toplumunda içlerini kaplayan *boşunluk*, *yabancılık duygusuyla* ya da ekonomik ve statü temelli başarıya odaklanmış hayatlardan kaynaklı yaşadıkları anlam krizleriyle ilişkilendirilebilir. Hal Niedzviecki (2011, s. 165), yirmi birinci yüzyılda bireylerin, gerçek insan ihtiyacının otantik bir ifadesi olmaktan ziyade, esasında konformist ve ayrıntılı şekilde yönlendirilen güç ilişkilerinin ürünü olan bireysellik arayışına mahkum olduğunu belirtiyor. Bireysellik aynı zamanda narsistik bir kültür yaratmakta ve başarısızlığı tolare edemeyen makyavelist değerleri kendisine ölçüt alan bireyler üretmektedir. Bunun sonucu olarak "algılanan çaresizlik, çıkışsızlık ve kontrolsüzlük hissi, varoluşsal kaygı düzeyinde daha da paralize edici olmaya başlamıştır" (Aslitürk, 2008, s. 10).

Makyavelist tutumların yaygınlaşmasına neden olan bireyselliğin aşırı yüceltildiği “post-modern kültürün narsistik aşırılıkları karşısında, her bireyin nasıl başkalarıyla ilişkilerinden oluştuğunu, dünyada yönünü belirlemek için kolektif olarak imal edilmiş pusulalara (onlara karşı durduğunda bile) ne borçlu olduğunu, kurumlardan aldığı ve özgürlük marjlarını destekleyen güvenceleri hatırlatmalı ki, bireyselliğimizin kolektif malzemeleri daha da çok üstlenilebilsin” (Corcuff, 2016, s. 70). Niedzwiecki'nin (2011, s. 170) deyişiyle, sahip olmadığımız, tasarrufumuzda olmayan, Master Card'la alınamayıp, özel güvenlikle korunamayan tek şey, değerlerimiz, düşüncelerimiz ve ahlakımızdır. Bunlar, ödün verilmiş ve bugün ahlaki vecizelerle süslü losyonların başarısıyla örneklendirilebilen, sürüye benzer bireyselliğin paradoksal yaratımıyla ele geçirilmiş değerlerdir.

KAYNAKÇA

- Akçakanat, T. ve Dinç, M. (2018). Planlanmış Davranış Teorisi Bağlamında Girişimcilik Niyeti Üzerinde Makyavelist Kişiliğin Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (17), 761-780.
- Aslitürk, E. (2008). Hepimiz Çaresiz Miyiz? Kaygı, İnkâr ve Narsistik Temizlik Ekseninde Milliyetçilik ve Dincilik. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, (1), 4-14.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization*. Londra: Sage.
- Bowman, C. (1955). Loneliness and social change. *The American Journal of Psychiatry*, 112(3), 194-198.
- Christie, R. ve Geis, F.L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. Academic Press, Inc., New York.
- Corcuff, P. (2016). *Bireyselciliğin Meselesi*. Çev. A. U. Kılıç, Heretik Yayın, 1. Basım, Ankara.
- Cushman, P. (1990). Why The Self is Empty: Toward A Historically Situated Psychology. *American Psychologist*, 45, 599-611.
- Coşkun, A. (2017). *Ahlaki Kimlik ve Makyavelizmin Örgüt Yararına Ahlaki Olmayan Davranış Üzerinde Etkisi: Ahlaki İklimin Düzenleyici Rolü*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.
- Çaycı, A. ve Çaycı, B. (2017). Sosyalleşme Yanılsaması: Dijital Kalabalıklar İçinde Yalnızlaşan Bireyler. İletişim Çalışmaları (ed. A.Z. Özgür ve A. İşman), Sakarya Üniversitesi Yayın No:186, ss.44-61.
- Dahling, J.J., Whitaker, B.G. ve Levy, P.E. (2009). The Development and Validadtion of a New Machiavellianism Scale. *Journal of Management*, 35(2), 219-257.
- Elias, N. (1991). *La Societe des Induvidus*. (1. Basım 1987), Roger Chartier çevirisi ve önsözüyle,, Paris, Fayard.
- Hawley, P.H. (2006). Evolution and Personality: A New Look at Machiavellianism. s.147-161, (Eds.), D.K. Mirozcek ve T.D. Little, Handbook of Personality Development, Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Furedi, F. (2013). *Paranoyak Anne-Babalık*. Çev. A. Tüfekçi, 1. Basım, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Kahveci, H., ve Sever, M. (2016). Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 73-90.

- Kasser, T., Cohn, S., Kanner, A. D. ve Ryan, R. M. (2007). Some Costs of American Corporate Capitalism: A Psychological Exploration of Value and Goal Conflicts. *Psychological Inquiry*, (18), 1-22.
- Korostelina, K. V. (2007). *Social Identity and Conflict*. New York: Palgrave MacMillan.
- Lowen, A. (2016). *Narsisizm -Gerçek Benliğin İnkarı-*. Çev. T. Çetin, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Niedzviecki, H. (2011). *Ben Özelim – Bireylik Nasıl Yeni Konformizm Haline Geldi*. Çev. S. Erduman, Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- Robbins, S. P. (2003). *Essentials of Organizational Behavior*. 7. Basım, New Jersey: Prentice Hall.
- Salzman, M., B. (2001). Globalization, Culture, and Anxiety: Perspectives and Predictions from Terror Management Theory. *Journal of Social Distress & the Homeless*, 10(4), 337-352.
- Seçer, B. ve Çınar, E. (2011). Bireycilik ve Yeni Kariyer Yönelimleri. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 49-62.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the self: The making of the modern identity*. Harvard University Press.
- Touraine, A. (2011). *Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (4. Baskı b.). (O. Kunal, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.
- Triandis, H. C. ve Gelfand, M. (1998). Converging Measurement of Horizontal and Vertical Individualism and Collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 118-128.
- Twenge, J. M. (2013). *“Ben” Nesli*. Çev. E. Öztürk, Kaknüs Yayınları, 4. Basım, İstanbul.
- Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2015). *Asrın Vebası Narsisizm İlleti*. Çev. Ö. Korkmaz, Kaknüs Yayınları, 3. Basım, İstanbul.
- Wilson, D.S., Near, D. ve Miller, R. (1996). Machiavellianism: A Synthesis of the Evolutionary and Psychological Literatures. *Psychological Bulletin*, 119(2), 285-299.

Tekstil ve Malzeme Bilgisi Derslerinde Verilen Eğitimin Moda Tasarımı Öğrencilerinin Malzeme ve Aksesuar Seçimine Katkısının İncelenmesi

Examination Of Fashion Design Students Contribution To The Selection Of Materials And Accessories In Textile And Material Science Courses

Prof. Dr. Fatma KOÇ^{1*}
Öğr. Gör. Nisa Nur DUMAN²

Pages: 346-354

Doi: 10.21733/ibad.584186

¹ Ankara Hacı Bayram Veli University,
TURKEY, fatmaturankoc@gmail.com,

² Beykent University, TURKEY,
nnurduman@gmail.com,

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, it is aimed to reveal the effect of the theoretical knowledge acquired by the undergraduate students in the fashion design departments on the selection of materials and accessories used in the field-oriented applied courses. The universe of the research is formed by students studying at the undergraduate level in Departments of Fashion Design / Fashion and Textile Design/ Textile and Fashion Design and the sample consists of 368 students studying in the Departments of Fashion Design / Fashion and Textile Design / Textile and Fashion Design in the 2017-2018 academic year. The research data were collected with the measurement tool prepared by the researchers. "The Views on the Education Received in Material Science Course" were tried to be measured with 21 expressions and the data of the measurement tool applied to the sample of the study was analyzed using the statistical package program "SPSS 25". The frequency and percentage values of the data were found, and t-test was applied to the views of the students regarding the contribution of the education they receive in the school type and material knowledge course to the selection of materials and accessories and analyzed at P<0.05 significance level.

According to the results of the research, when the types of school they study are considered, it has been observed that the students who receive education on fashion design have different views on the contribution of the education they receive in the "textile and material science" course to the selection of materials and accessories. Accordingly, the students who receive education at the state university, think that the content of material science course is sufficient to recognize and distinguish the materials and that they can easily select the materials suitable for the design as a result of the education they have received. At the same time, state university students have the view that technical education for recognizing and implementing materials is provided in design-oriented practical courses and when compared to the foundation university students, they are more concerned about the effectiveness of material science education in application-oriented field courses in order to make appropriate cutting, sewing and finishing operations.

Keywords: Education, Materials, Fashion, Design

GİRİŞ

Eğitim sektörü, teknoloji çağı olarak anılan 21. yüzyılda özellikle tüm dünyanın üzerinde durduğu ve her geçen gün önem kazanan bir sektör haline gelmiştir. Ülkelerin gelişim düzeylerini etkileyen temel öğeler doğal kaynaklar ve insan gücüdür. Bu temel öğelerden faydalı bir şekilde yararlanarak üretim düzeyini yükseltmek bir ülkenin gelişmesi için esastır. Bu da ancak eğitim ile gerçekleşmektedir (Alkan, Doğan, Sezgin, 2001, s. 7). Çağdaş eğitim sisteminin görevi; bilim, teknoloji, sanat ve değerler alanlarında yaşanan gelişmeler ışığında yenilikçi, üretici ve olumlu bireyler yetiştirmektir (Titiz, 2000, s. 36). Günümüzde insanların kişisel benliklerini kazanmaları için stratejik bir öneme sahip olan eğitimin amacı, insanın bilgi, beceri ve davranışlarını sistemli bir şekilde geliştirerek, onun bugün için ve gelecekte kendine ve iş yerine daha faydalı olmasını temin etmektir (Arslan, 2009, s. 93).

Bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan önemli gelişmeler ile birlikte dünyada bilgiye dayalı bir rekabetin varlığından söz edilmektedir. Yaşanan rekabet, her alanda olduğu gibi yükseköğretim alanında da ülkelerin kendi eğitim sistemlerini güncel bir anlayış ile değerlendirmelerine ve dünyadaki gelişmeler doğrultusunda yeniden yapılandırmaya gitmelerine neden olmaktadır. Güzel sanatlar eğitimi de güncel bilgiler ve teknikler ışığında eğitim müfredatlarını gelişen günümüz teknolojisine uygun hale getirmektedir (Uysal, 2015, s. 52).

Türk Tasarım Danışma Konseyi'nin (2016, s. 3) elde etmiş olduğu verilere göre genç nüfusunun ve insan kaynağı potansiyelinin yaratıcı yönleri, girişimcilik ruhu, ülkemizin tarihi ve kültürel zenginlikleri ülkemizin güzel sanatlar alanlarındaki güçlü yönleri olarak sıralanabilmektedir. Bu güçlü yönlerin yanı sıra ülkemizde yer alan eğitim sorunları ve tasarım kültürü ve bilincinin eksikliği, teşvik ve finansman sorunları, tasarım alanlarına yönelik tanıtım eksikliği, işbirlikleri ve koordinasyon sorunları ve çeşitli mevzuat sorunları da bu konudaki zayıf yönleri olarak sıralanabilmektedir.

Tasarım konusu her ne kadar bireysel anlamda bir kapasitenin varlığına işaret ediyor olsa da profesyonel anlamda bir tasarım becerisinin ve bilgisinin elde edilmesi, düzenli ve nitelikli bir eğitimden geçmektedir. Söz konusu moda tasarımı eğitimi, genç kitlelerin moda tasarımına katılımına destek vermekle birlikte tekstil ürünlerinin niteliğinin artırılarak sektör içerisindeki rekabetin geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

Ülkelerin eğitim politikalarının içeriğine göre farklılık arz eden moda tasarımı eğitimi konusu, aynı zamanda bireysel ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen girişimler sayesinde de sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ülkemizde moda tasarımı eğitimi veren kurumlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Yüksek Öğretim Kurumlarına bağlı eğitim süresi dört yıllık eğitim veren Mesleki Eğitim ve Güzel Sanatlar Fakülteleri,
- Yüksek Öğretim Kurumlarına bağlı iki yıllık eğitim veren Meslek Yüksekokulları,
- Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı dört yıl eğitim veren Kız Meslek ve Anadolu Kız Meslek Liseleri,
- Milli Eğitim Bakanlığı'nın Çıraklık ve Yaygın Eğitim Kurumuna bağlı üç yıl eğitim süresi olan Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri,
- Milli Eğitim Bakanlığı'nın Özel Öğretim Kurumuna bağlı özel kurslar (Arslan, 2009, s. 96).

Giysi modası, tasarım planı ile başlayan ve tasarımda kullanılan malzemelerin seçim ve temini ile devam eden bir süreçtir. Kendi içerisinde birçok dinamiği barındıran bu süreçte malzeme seçim ve tedariki önemli bir yere sahip olmaktadır.

Kapsamlı bir moda tasarımı eğitimi programında yer alan başlıca konular;

- Moda ve sanat tarihidir
- Tasarım öge ve ilkeleri,
- Çizim ve resimleme,
- Koleksiyon hazırlama,
- Bilgisayar destekli tasarım,

- Elbise üretimi ve teknolojisi,
- Moda ve görsel kültür bilinci,
- Sunum ve iletişim teknikleri,
- Pazarlama ve işletmecilik bilinci şeklinde sıralanabilmektedir (Jones, 2009, s. 12).

Moda tasarımı eğitimi sürecinde birçok farklı unsur eğitim yapısının içerisine katılmakta ve bu vesile ile de moda tasarımı eğitiminin hem nitelikli hem de mevcut moda şartlarına uygun hale getirilmesine çalışılmaktadır. Moda tasarımı eğitimi bu şekilde gelecekte modacı olacak olan ya da mevcut süreçte modacı olarak görev yapan bireyler açısından çok yönlü bir bakış açısı sunabilmektedir. Söz konusu eğitim süreci içerisinde malzeme bilgisine yönelik dersler moda tasarımı öğrencilerinin malzeme seçim ve yeteneklerinin geliştirilmesi adına büyük bir öneme sahiptir. Tasarımcılar tarafından gerçekleştirilmek istenen ürün ancak doğru malzeme ile bulunduğu anlam kazanmaktadır. Öte yandan moda tasarımı eğitimi içerisinde malzeme ile ilgili önem arz eden konulardan bir diğeri de malzemeye dair detaylardır. Gerçekleştirilen tasarım ya da hangi ürün için hangi malzemenin, nasıl kullanılacağına dair detayların varlığı, malzemenin doğru şekilde kullanımı adına eğitim alan bireylerin yönlendirilmesine yardımcı olacaktır (Yetmen, 2016, s. 738). Malzeme bilgisi bu noktada bağlantılı disiplinler içerisinde olup, tasarım sürecinde kullanılacak olan malzemenin kararlaştırılması adına tasarımcının tasarımını etkileyen temel değişkendir.

Modaya yön verecek tasarımcıların yetiştirilmesinde önemli bir yere sahip olan kurumların başında yer alan üniversitelerin müfredatları incelendiğinde büyük çoğunluğunun uygulama derslerinden oluştuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra “Tekstil Malzeme Bilgisi” dersinin de teorik olarak birçok üniversitede yer aldığı görülmektedir. Tekstil malzemeleri moda tasarımcılarının da temel hammaddesidir. Tekstil endüstrisi moda endüstrisinin ilk basamağıdır. Bu nedenle tasarımcıların tekstil malzemeleri, özellikleri ve üretim süreçleri hakkında belli seviyede bilgi sahibi olmaları, tasarımlarını oluştururken yol gösterici olacaktır (Ertürk ve diğerleri, 2013, s. 86). Malzeme bilgisine yönelik dersler, üniversitelerin müfredatlarında farklı dersler adı altında yer almaktadır. Eğitim programları içerisinde teorik olarak yer alan malzeme bilgisine yönelik dersler, öğrencilerin alana yönelik uygulamalı derslerini desteklemekte ve ürün tasarlama ve üretme sürecinde öğrencilere yol gösterici olmaktadır. Malzemelerin özellikleri, kullanım yerleri ve amaçlarına ilişkin malzeme bilgisinin öneminin yanında malzemenin tedariki ve tedarik kanalları da moda tasarımcıları ve moda öğrencileri için önemlidir. Kullanılacak malzemenin kalitesi ve tedarikinin yapılacağı yer; buna bağlı olarak da seçilecek tedarik kanalı ortaya çıkarılacak ürünün fiyatından, ulaşacağı hedef kitleye kadar tekstil sektörünün tüm alanlarını etkilemektedir.

1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; moda tasarımı/ moda ve tekstil tasarımı/ tekstil ve moda tasarımı bölümlerinde lisans eğitimi alan öğrencilerin, tekstil ve malzeme bilgisi dersinde aldıkları eğitime ilişkin teorik bilgilerin, öğrencilerin alana yönelik uygulamalı derslerinde kullandığı malzeme ve aksesuarların seçimine etkisinin ortaya konması karşılaştırmalı olarak analiz edilmesidir. Söz konusu karşılaştırma moda tasarımı üzerine eğitim veren devlet ve vakıf üniversitelerinde moda tasarımı lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin aldıkları eğitim ve okudukları okul türü dikkate alınarak, malzeme seçimi ve temini konusunda öğrencileri arasında farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin, derslerde aldıkları eğitimin, doğru malzeme seçmede yeterli olup olmadığı araştırılmış, temin süreçlerinde karşılaşılan problemleri ortaya çıkararak, moda tasarımı üzerine eğitim veren kurumlara çözüm önerileri getirilmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Yapılan çalışmada; moda tasarımı eğitiminde, malzeme seçiminin öneminin vurgulanması ve malzeme ulaşılabilirliğinin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi hedeflendiğinden bu çalışmada, tarama modeline dayalı betimsel bir araştırma modeli kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Türkiye’de lisans düzeyinde moda tasarımı/ moda ve tekstil tasarımı/ tekstil ve moda tasarımı bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler, örneklemini ise 2017-2018 eğitim öğretim yılı

moda tasarımı/ moda ve tekstil tasarımı/ tekstil ve moda tasarımı bölümlerinde 4. sınıfta öğrenim gören 368 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin %87,2'si kız, %12,8'i de erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin, %66'sı devlet üniversitesi, %34'ü ise vakıf üniversitesinde eğitim-öğrenim görmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan ölçme aracı ile elde edilmiştir. Ölçme aracının ilk bölümünde demografik özellikler ile ilgili sorular bulunmaktadır. İkinci bölümünde ise "Malzeme Bilgisi Dersinde Alınan Eğitime İlişkin Görüşler" i ölçmek üzere hazırlanan 5'li likert tipinde 21 ifade yer almaktadır. Hazırlanan ölçme aracının güvenilirliği için farklı üniversitelerden rastlantısal yolla ulaşılan 35 öğrenci üzerinde pilot uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda ulaşılan veriler Cronbach Alpha (α) katsayısından yararlanılarak incelenmiş ve çalışmanın genel güvenilirliği $\alpha=0,95$ bulunmuştur. Elde edilen sonuç ölçme aracının yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçme aracı 2017-2018 eğitim öğretim dönemi bahar yarıyılı içerisinde 4. sınıf öğrencilerine 06.05.2018-31.05.2018 tarihleri arasında uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışmanın örnekleme uygulanan ölçme aracının verileri, istatistiksel paket programı "SPSS 25" kullanılarak analiz edilmiştir. Verilere ilişkin frekans ve yüzde değerleri bulunup, öğrencilerin eğitim gördükleri okul türü ile Malzeme Bilgisi dersinde almış oldukları eğitimin, malzeme ve aksesuar seçimine katkısına ilişkin görüşleri t-testi uygulanarak, $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde analiz edilmiştir. Büyüköztürk (2011, s. 39) "T-testini; birbirinden bağımsız iki grubun veya örneklemin ortalamaları arasındaki farkın belirli güven düzeyinde olup olmadığını test etmek için kullanılmaktadır" şeklinde tanımlamıştır.

3. Bulgular ve Yorum

Moda tasarımı/moda ve tekstil tasarımı/tekstil ve moda tasarımı lisans bölümlerinin son sınıfında öğrenim görmekte olan öğrencilerin, tekstil ve malzeme bilgisi dersinde aldıkları eğitimin, öğrencilerin alana yönelik uygulamalı derslerinde kullandığı malzeme ve aksesuarların seçimine etkisinin ortaya konması karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Bu bölümde araştırma kapsamındaki öğrencilerin, malzeme bilgisi dersinde aldıkları teorik eğitimin, öğrencilerin alana yönelik uygulamalı derslerde ihtiyaç duydukları malzemelerin seçim ve temin süreçlerine yönelik görüşleri arasında okudukları okul türüne göre (devlet üniversitesi / vakıf üniversitesi) farklılık olup olmadığının tespitine ilişkin veriler Tablo 1.'de sunulmuştur.

Tablo 1. Malzeme bilgisi dersinde alınan eğitime ilişkin görüşlerinin öğrencilerin eğitim gördükleri okul türüne göre dağılımları

İfadeler	Okul Türü	\bar{x}	ss	t	p
1. Malzeme bilgisi dersinde aldığım eğitimi, tasarıma yönelik uygulamalarda kullanabilmekteyim.	Devlet	3.6640	1.12123	3.049	.002*
	Vakıf	3.2840	1.13801	3.064	.002*
2. Malzemeyi tanımaya yönelik derslerde aldığımız uygulamalar yeterlidir.	Devlet	3.4080	1.05568	3.599	.000*
	Vakıf	2.9712	1.12595	3.674	.000*
3. Ders içerikleri malzemeyi tanımak ve ayırt etmek için yeterlidir.	Devlet	3.4800	1.10424	3.515	.000*
	Vakıf	3.0412	1.14918	3.561	.000*
4. Almış olduğum eğitim tasarımlarım için malzeme seçiminde etkili olur.	Devlet	3.9680	0.91525	5.669	.000*
	Vakıf	3.3169	1.10334	6.017	.000*
5. Derslerimizde malzemeyi tanımaya yönelik deneysel uygulamalar yapılmaktadır.	Devlet	3.5200	1.18185	3.896	.000*
	Vakıf	2.9877	1.27104	3.988	.000*

6. Okulumuzda malzemeyi tanımaya yönelik teknik geziler düzenlenmektedir.	Devlet	2.7840	1.41754	2.964	.003*
	Vakıf	2.3128	1.45771	2.991	.003*
7. Tasarıma yönelik uygulama derslerinde (koleksiyon/ giysi tasarımı/ kalıp vb.) malzemeyi tanımaya ve uygulamaya yönelik bilgiler verilmektedir.	Devlet	3.8400	1.13876	5.132	.000*
	Vakıf	3.1687	1.21302	5.237	.000*
8. Malzeme bilgisine yönelik almış olduğum eğitimi uygulamalı derslerimde kullanabilirim.	Devlet	3.8400	0.98701	5.194	.000*
	Vakıf	3.2510	1.05173	5.301	.000*
9. Almış olduğum eğitim sonucunda tasarıma uygun gerekli malzemeyi rahatlıkla seçebilirim	Devlet	3.8880	1.00174	4.788	.000*
	Vakıf	3.3498	1.03106	4.833	.000*
10. Malzemeye yönelik almış olduğum eğitim sonucunda malzemeleri küçük testlerle tanıyabilirim.	Devlet	3.6160	0.99014	3.221	.001*
	Vakıf	3.2469	1.06636	3.298	.001*
11. Aldığım eğitim, özgün malzeme tasarlayabilmem için fırsatlar vermektedir.	Devlet	3.7280	0.97033	5.489	.000*
	Vakıf	3.0658	1.15520	5.802	.000*
12. Aldığım eğitim sonucunda hangi malzemenin ne şekilde kullanılacağı hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olduğumu düşünüyorum.	Devlet	3.8720	0.91560	5.499	.000*
	Vakıf	3.2263	1.13646	5.889	.000*
13. Aldığım eğitim, kumaşın yapısı ve desen özelliklerine uygun kesim uygulamalarını yapabilmem için yeterlidir. (Havlı kumaş/ desen yönlü kumaş/ vb. özellikleri dikkate alarak cevaplayınız).	Devlet	3.7920	1.01040	3.581	.000*
	Vakıf	3.3663	1.11415	3.695	.000*
14. Aldığım eğitim, kumaşın yapısı ve desen özelliklerine uygun dikim uygulamalarını yapabilmem için yeterlidir. (Desenli, yönlü, likralı kumaş, iğne/ iplik kalınlığı vb. özellikleri dikkate alarak cevaplayınız).	Devlet	3.7120	0.99852	2.303	.022*
	Vakıf	3.4362	1.13137	2.396	.017*
15. Aldığım eğitim, farklı malzeme ve aksesuar kullanılan ürünlerde ütüleme ve bitim işlemlerine yönelik uygulamaları yapabilmem için yeterlidir.	Devlet	3.8000	.88900	3.767	.000*
	Vakıf	3.3580	1.14605	4.081	.000*
16. Aldığım eğitim, farklı malzeme ve aksesuar kullanılan ürünlerde süsleme işlemlerine yönelik uygulamaları yapabilmem için yeterlidir. (Nakış, boncuk/ payet işleme vb. yöntemleri düşünerek cevaplayınız).	Devlet	3.7920	1.01835	3.733	.000*
	Vakıf	3.3292	1.17772	3.911	.000*
17. Aldığım eğitim, tela çeşitlerini tanıma ve telalama uygulamalarına yönelik işlemleri yapabilmem için yeterlidir.	Devlet	3.7760	1.12783	3.319	.001*
	Vakıf	3.3621	1.13569	3.326	.001*
18. Aldığım eğitim, tasarım sürecinde kullanılacak malzeme seçiminde ve kullanımında çözüm odaklı alternatif yollar oluşturmama olanak sağlar.	Devlet	3.8240	1.07811	4.141	.000*
	Vakıf	3.3333	1.07565	4.138	.000*
19. Derslerde yüzey tasarıma yönelik uygulamalar yeterli düzeyde verilmektedir.	Devlet	3.7280	1.03469	5.644	.000*
	Vakıf	3.0288	1.16916	5.870	.000*
20. Almış olduğum eğitim malzeme kalitesini belirlememde etkendir.	Devlet	3.8960	1.02252	5.122	.000*
	Vakıf	3.2922	1.09517	5.236	.000*
21. Almış olduğum eğitim sonucunda tasarıma yönelik uygulamalarda özgünlüğü artırmak için malzemeye müdahale edebilirim. (Renk, form, biçim vb.).	Devlet	4.1280	0.95863	6.022	.000*
	Vakıf	3.4074	1.14752	6.377	.000*

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Vakıf üniversitesi n:125, Devlet üniversitesi n: 243

Tablo 1 incelendiğinde, üniversitelerin moda tasarımı/ moda ve tekstil tasarımı/ tekstil ve moda tasarımı bölümlerindeki programlardaki tekstil ve malzeme bilgisi dersinde verilen eğitime ilişkin görüşlerin, öğrencilerin eğitim gördükleri okul türüne göre dağılımları t-testi ile analiz edilmiş ve göre görüşler arasındaki farklılıklar $p < 0,05$ düzeyinde analiz edilmiştir.

“Malzeme bilgisi dersinde aldığım eğitimi, tasarıma yönelik uygulamalarda kullanabilmekteyim” ifadesine verdikleri yanıtla göre; devlet üniversitesinde okuyan öğrencilerin ($\bar{X}=3,66$), vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilere ($\bar{X}=3,28$) oranla aldıkları eğitimi tasarıma yönelik uygulamalarda kullandıkları görülmektedir.

“Malzemeyi tanımaya yönelik derslerde aldığımız uygulamalar yeterlidir” ifadesinde verilen yanıtlara göre; devlet üniversitesinde ($\bar{X}=3,40$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=2,97$) okuyan öğrencilere oranla malzemeyi tanımaya yönelik derslerde aldıkları uygulamaların yeterli olduğunu düşünmektedirler. Benzer şekilde “Aldığım eğitim sonucunda hangi malzemenin ne şekilde kullanılacağı hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olduğumu düşünüyorum.” Sorusuna verilen yanıtlardan da görüleceği gibi; devlet üniversitesinde ($\bar{X}=3,87$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,22$) okuyan öğrencilere oranla almış oldukları eğitimi yeterli bulmaktadırlar.

“Ders içerikleri malzemeyi tanımak ve ayırt etmek için yeterlidir” ifadesinde devlet üniversitesinde ($\bar{X}=3,48$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,04$) okuyan öğrencilere oranla malzeme bilgisi dersinin içeriğini yeterli görmekteyiz. “Almış olduğum eğitim tasarımlarım için malzeme seçiminde etkili olur” ifadesinde devlet üniversitesinde ($\bar{X}=3,96$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,31$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler. Bu iki sonuçtan yola çıkarak öğrencilerinin mevcut müfredatta yer alan derslerdeki içeriklerinin gerekli malzemenin seçimi konusunda olumlu yönde etkisi olduğunu ancak devlet üniversitesi öğrencilerinin vakıf üniversitesi öğrencilerine oranla ihtiyaç duydukları malzemeyi tanımada ve benzer malzemeleri ayırt etmede daha iyi oldukları yorumu yapılabilir.

“Derslerimizde malzemeyi tanımaya yönelik deneysel uygulamalar yapılmaktadır” ifadesinde devlet üniversitesi ($\bar{X}=3,52$) vakıf üniversitesi ($\bar{X}=2,98$), ayrıca “Malzemeye yönelik almış olduğum eğitim sonucunda malzemeleri küçük testlerle tanıyabilirim” ifadesinde devlet ($\bar{X}=3,61$) üniversitesinde okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,24$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler. Giysi üretiminin ana malzemesi olan kumaşların bir takım testler ile tanınması ve birbirinden ayırt edilmesi sağlanmaktadır. Buradan elde edilen sonuca göre devlet üniversitesi öğrencilerinin malzemeyi tanıyabilmek adına bir takım küçük test uygulamalarını vakıf üniversitesi öğrencilerine oranla daha fazla yaptıkları söylenebilir.

“Okulumuzda malzemeyi tanımaya yönelik teknik geziler düzenlenmektedir” ifadesinde devlet üniversitesinde ($\bar{X}=2,78$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=2,31$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler. Bu sonuca göre devlet üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin vakıf üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla teknik gezi imkânına sahip oldukları söylenebilmektedir. Teknik geziler birçok alanda olduğu gibi uygulamalı bir alan olan moda tasarımı bölümleri için de ayrı bir önem taşımaktadır. Öğrencilerin derslerinde almış oldukları bilgileri pekiştirecek ve onlara sektörü yakından tanıma fırsatı sunacak olan bu gezilerin daha sık düzenlenmesi gerekmektedir. Büyük bir çoğunluğu büyük şehirde olan vakıf üniversitelerinin aslında giyim ve moda sektörünün yoğun olduğu şehirlerde bulunmalarına rağmen büyük şehirde yaşanan ulaşım vb. sorunlar nedeniyle daha az teknik gezi düzenlemek durumunda oldukları söylenebilir.

“Tasarıma yönelik uygulama derslerinde (koleksiyon/ giysi tasarımı/ kalıp vb.) malzemeyi tanımaya ve uygulamaya yönelik bilgiler verilmektedir” ifadesinde devlet üniversitesinde ($\bar{X}=3,84$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,16$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler. Bilindiği gibi moda tasarımı ders müfredatlarının birçoğu uygulamalı alan becerisine dayalı derslerden oluşmaktadır. Bunun yanında öğrencilerin çalışmalarında kullandıkları malzemeyi tanımaya yönelik ise malzeme bilgisi, kumaş yapı bilgisi, tekstil maddeleri vb. teorik dersler verilmektedir. Malzeme bilgisine yönelik alan derslerinde öğrenilen teorik bilgilerin uygulama derslerinde de pekiştirilmesi ise

müfredat dışarısında olup, öğretim elemanın deneyim, alan bilgisi ve içerik planlamasına bağılı olarak değişiklik göstermektedir.

“Malzeme bilgisine yönelik almış olduğum eğitimi uygulamalı derslerimde kullanabilirim” ifadesinde devlet üniversitesinde ($\bar{X}=3,84$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,25$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler. “Almış olduğum eğitim sonucunda tasarıma uygun gerekli malzemeyi rahatlıkla seçebilirim” ifadesinde devlet üniversitesinde ($\bar{X}=3,88$) okuyan öğrenciler vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,34$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Aldığım eğitim, özgün malzeme tasarlayabilmem için fırsatlar vermektedir” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,72$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,06$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Aldığım eğitim, kumaşın yapısı ve desen özelliklerine uygun kesim uygulamalarını yapabilmem için yeterlidir. (Havlı kumaş/ desen yönlü kumaş/ vb. özellikleri dikkate alarak cevaplayınız).” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,79$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,36$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Aldığım eğitim, kumaşın yapısı ve desen özelliklerine uygun dikim uygulamalarını yapabilmem için yeterlidir. (Desenli, yönlü, lıkralı kumaş, iğne/ iplik kalınlığı vb. özellikleri dikkate alarak cevaplayınız).” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,71$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,43$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Aldığım eğitim, farklı malzeme ve aksesuar kullanılan ürünlerde ütüleme ve bitim işlemlerine yönelik uygulamaları yapabilmem için yeterlidir.” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,80$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,35$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

Aynı şekilde diğer tüm ifadelere verilen yanıtlar değerlendirildiğinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilere oranla okudukları bölümlerde genel malzeme bilgisine ilişkin aldıkları derslerdeki bilgileri yeterli buldukları ve uygulamaya yönelik derslerde bu eğitimden faydalandıkları tespit edilmiştir. Bu bilgiye ilişkin tüm veriler Tablo 1.’de gösterilmiştir.

“Aldığım eğitim, farklı malzeme ve aksesuar kullanılan ürünlerde süsleme işlemlerine yönelik uygulamaları yapabilmem için yeterlidir. (Nakış, boncuk/ payet işleme vb. yöntemleri düşünerek cevaplayınız).” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,79$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,32$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Aldığım eğitim, tela çeşitlerini tanıma ve tela yapıştırma uygulamalarına yönelik işlemleri yapabilmem için yeterlidir.” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,77$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,36$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Aldığım eğitim, tasarım sürecinde kullanılacak malzeme seçiminde ve kullanımında çözüm odaklı alternatif yollar oluşturmama olanak sağlar.” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,82$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,33$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Derslerde yüzey tasarımına yönelik uygulamalar yeterli düzeyde verilmektedir.” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,72$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,02$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Almış olduğum eğitim malzeme kalitesini belirlemede etkindir.” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=3,89$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,29$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

“Almış olduğum eğitim sonucunda tasarıma yönelik uygulamalarda özgünlüğü artırmak için malzemeye müdahale edebilirim. (Renk, form, biçim vb.)” ifadesinde devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler ($\bar{X}=4,12$) vakıf üniversitesinde ($\bar{X}=3,40$) okuyan öğrencilere göre daha olumlu düşünmektedirler.

Elde edilen bulgular sonucunda, devlet üniversitesinde okuyan öğrencilerin vakıf üniversitesinde okuyan öğrencilere göre malzeme bilgisi dersinde aldıkları eğitimi daha yeterli buldukları ve uygulamaya yönelik derslerde bu eğitimden faydalandıkları tespit edilmiştir.

SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre; moda tasarımı üzerine eğitim alan öğrencilerin okudukları okul türü dikkate alındığında “Tekstil ve Malzeme Bilgisi” dersinde aldıkları eğitimin, malzeme ve aksesuar seçimine katkısına yönelik farklı görüşlere sahip oldukları görülmüştür.

Malzeme bilgisi ve tedarikine ilişkin müfredatta yer alan derslerin öğrencilerin tasarım süreçlerinde, malzeme seçimine etkisinin olup olmadığı ankette yer alan “Aldığım eğitim, tasarım sürecinde kullanılacak malzeme seçiminde ve kullanımında çözüm odaklı alternatif yollar oluşturmama olanak sağlar”, “Malzemeye yönelik almış olduğum eğitim sonucunda malzemeleri küçük testlerle tanıyabilirim”, “Malzemeyi tanımaya yönelik derslerde aldığımız uygulamalar yeterlidir”, “Ders içerikleri malzemeyi tanımak ve ayırt etmek için yeterlidir”, “Almış olduğum eğitim tasarımlarım için malzeme seçiminde etkili olur” ifadeleri ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu ifadelere verilen yanıtlar analiz edildiğinde vakıf üniversitelerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilere oranla aldıkları eğitimi yetersiz buldukları sonucuna varılmıştır. Buna göre, vakıf üniversitelerinde eğitim müfredatlarının geliştirilmesi gerektiği, öğrencilerin malzemeyi tanımaya yönelik uygulamalar yapabileceği alanların oluşturulması gerektiği söylenebilir.

Buna göre vakıf üniversitesi öğrencilerinin aksine, devlet üniversitesinde eğitim gören öğrenciler; malzeme bilgisi ders içeriklerinin malzemeyi tanımak ve ayırt etmek için yeterli olduğunu ve almış oldukları eğitim sonucunda tasarıma uygun gerekli malzemeyi rahatlıkla seçebileceklerini düşünmektedirler. Devlet üniversitesi öğrencileri, tasarıma yönelik uygulama derslerinde malzemeyi tanımaya ve uygulamaya yönelik teknik eğitimlerin verildiği görüşünde olmakla beraber, almış oldukları malzeme bilgisi eğitiminin, uygulamaya yönelik alan derslerinde malzemeye uygun kesim, dikim ve bitim işlemleri yapabilmeleri konusunda etkili olduğu görüşünü vakıf üniversitesi öğrencilerine göre daha fazla düşünmektedirler.

Öneriler

- Malzeme Bilgisi ders içerikleri ve saatleri arttırılabilir.
- Malzeme tanıtımı ile ilgili teknik geziler, öğrencilerin malzemeleri daha yakından tanımasını açısından müfredata koyulabilir.
- Üretici firmaların, ürettikleri malzeme ve aksesuarların kullanımına yönelik tanımlayıcı eğitim ve seminerlere katılımlarının sağlanabilir.
- Çoğunlukla teorik alanda kalan malzeme bilgisi dersinde konu içeriğinde geçen malzemeler okullar tarafından temin edilerek öğrenci bizzat malzemeye dokunarak tanıyabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: *Bu Çalışma; Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Moda Tasarımı Anabilim Dalında Nisa Nur Duman (2019) tarafından hazırlanan “Moda Tasarımı Öğrencilerinin Giysi Tasarımına Yönelik Uygulamalarında Malzeme Seçimi ve Tedariğinde Karşılaştıkları Problemler” isimli yüksek lisans tezinin verileri kullanılarak yapılandırılmıştır.

KAYNAKÇA

Alkan, C., Doğan, H. ve Sezgin, İ. (2001). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Arslan, K. (2009). *Moda Tasarımı*. İstanbul: MÜSİAD Araştırma Raporları.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009), *Örnekleme Yöntemleri Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Ertürk, N. ve Erdoğan, D.İ. (2012). Bir Moda Tasarımcısının Koleksiyon Hazırlama Süreci ve Simay Bülbül Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, (29), 1-15.

Jones, S.J. (2009). *Moda Tasarımı*, İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Titiz, M. T. (2000). *Okulda Yeni Eğitim*, İstanbul: Beyaz Yayınları.

Uysal, E. (2015). *Temel Tasarım Dersine İlişkin Öğrenci Görüşleri*. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı:14, S.51-56.

Türk Tasarım Danışma Konseyi (2016). *Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2014-2016*

Yetmen, G. (2016). *Moda Tasarımında Temel Tasarım Öğelerinin Önemi*, idil, Cilt: 5, Sayı: 22, s. 735-748.

YÖK (2014). İstatistikler. 30 Nisan 2019 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişildi.

Annelerin Bildiriminden Annelik Bekçiliği: Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Examining Maternal Gatekeeping by Mothers' Reports in Terms of Various Variables

Dr. Öğretim Üyesi Hilal KARABULUT¹*

Pages: 355-360

Doi: 10.21733/ibad.584165

¹Tekirdağ Namık Kemal University,
TURKEY, e-mail: sim.hilal@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Researchers studying on parenting intensely have begun to tending issues about how wives affect each other on practicing parenting. Fathers are impressed by various factors on practising parenting; mothers' characteristics have an important place among these factors. In case of being supported by wife, fathers comfortably display their paternal behaviours and it is seen that fathers' competencies doesn't differ from mothers' competencies. Thus for fathers, in the matter of displaying parenting, getting involved in the life of their children, in brief, displaying father involvement, the concept of "maternal gatekeeping" confronts us as a concept to consider. Even though the concept of maternal gatekeeping is evaluated differentially (discouragement, encouragement, control etc.), constitutively this concept imports mothers' behaviours which limits father-child interaction and accessibility of fathers for children. However, this concept have been studying for last few years in our country and there is very few study on this subject. Thus it is thought that, this study will contribute crucially to literature. The aim of this study is to evaluate maternal gatekeeping behaviour of mothers who have children in primary school, to evaluate this behaviour by reports of mothers own and to reveal whether maternal gatekeeping is differentiated in terms of various demographic variables. The sample of this study consists of 173 mothers who is married, have 7-11 age children in primary school and volunteer to join this study. Demographic Information Form and Maternal Gatekeeping Scale for Primary School-Mother Form are used as a measurement tool in this study. Measurement tools are transmitted to mothers by the students in a primary school (by getting permission from the school to apply the forms). Measurement tools are also collected in the same way. As a result of analyses it is revealed whether maternal gatekeeping is differentiated according to gender of child, educational status of mother, educational status of husband (father), economic situation of family. Besides correlations between maternal gatekeeping and some variables such as age of mothers, age of fathers, age of children, total of education years of mothers, total of education years of fathers, number of children, total of marriage years, daily and weekly working hours of fathers, are examined. Results of analyses are evaluated on the basis of other results in the literature.

Keywords: Maternal gatekeeping, father involvement, motherhood, fatherhood, primary school.

GİRİŞ

Ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkilerin 1970'li yıllara kadar anne-çocuk ilişkisi temelinde değerlendirildiği görülmektedir (Belsky ve Volling, 1987). Ancak Lamb'in (1975) babalar üzerine yaptığı vurguyla birlikte babalar da önemli bir ebeveyn figürü olarak araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Hem annelerin hem de babaların, çocuk gelişimi üzerindeki katkılarının farklı şekillerde olduğunun kanıtlanması da (Parke, Dennis, Flyr, Leidy ve Schofield, 2005), Lamb'in bu vurgusunun ne kadar yerinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Annelerin ve babaların ebeveyn rollerinde pekçok açıdan farklılaştığı (Schaffer, 1996) ve çocuğun bakımı konusunda birbirlerinden farklı seviyelerde sorumluluklar aldıkları bilgisi de (Parke, 2000), babaların, çocuklarıyla etkileşimleri ve çocukları üzerindeki etkileri açısından ayrı bir ebeveyn figürü olarak incelenmesinin yolunu açan bilgiler olarak ortaya çıkmaktadır.

Babaların ebeveynliklerinin incelenmesinde, babalığı belirleyen faktörler üzerinde çalışılması da, çocukların yaşamında baba katılımını hangi faktörlerin desteklediğini, aynı şekilde baba katılımına nelerin engel olduğunu keşfedebilmemiz açısından ayrı bir önem taşımaktadır (Karabulut, 2017). İşte alanda son 20 yıl, ülkemizde ise sadece birkaç yıldır çalışılan bir kavram olarak "annelik beççiliği" kavramı, baba katılımını belirleyen en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bu kavrama, baba katılımını belirleyen ve etkileyen faktörler içinde ailesel faktörler kapsamında annelerin tutumlarıyla bağlantılı olarak yer verildiği (Parke, 1995) ve annelik beççiliğinin, baba katılımıyla ilişkili (doğrudan ya da dolaylı) olması beklenen değişkenler arasında da değerlendirildiği görülmektedir (Fagan ve Barnett, 2003). Baba katılımıyla ilişkisi açısından önem arz annelik beççiliği temelinde, annelerin, babaların çocuk bakımına katılımını belirleyen, gerekli gördüğü takdirde babaları çocukla ilgili görevlerin dışında bırakan, kısacası baba katılımına engel olan bir kavram olarak ortaya konmaktadır (Allen ve Hawkins, 1999). Diğer bir deyişle bu kavram, anne ve babaların ebeveynliklerini sergileme konusunda birlikte hareket edip etmediklerini yansıtmaktadır (Puhlman ve Pasley, 2013). Daha sonraki tanımlamalarda annelik beççiliğinin, baba katılımı konusunda babaları teşvik etmeyi ya da babaları cesaretlendirmeyi kapsadığının (Shope-Sullivan, Altenburger, Lee, Bower ve Dush, 2015), bunlara ek olarak kontrol davranışını da kapsadığının belirtilmesine rağmen, alanda öncelikle baba katılımının kısıtlanması konularının ön plana çıktığı belirtilmektedir (Puhlman ve Pasley, 2013). Yani annelik beççiliği, baba ve çocuk arasındaki etkileşimler için zarar verici olabilmektedir (Hauser, 2012). Oysaki, çocukla ilgili görevlere katılım sağlama konusunda annelerin babalara bilişsel ve duygusal destek sağlamaları durumunda, babaların da ebeveynlik konusunda yeterli olabildikleri kanıtlanmıştır (Dickie, 1987). Annelerin özelliklerinden çokça etkilenen baba katılımının artırılabilmesi adına (DeLuccie, 1995), annelerin, çocuk bakımı konusundaki sorumluluğun sadece kendilerine ait olmadığını, bunun paylaşılabilir bir mesele olduğunu kabullenmeleri gerektiği, yanı sıra çocukla ilgili uygulamalarda babalara fırsat verip onları desteklemeleri gerektiği ortaya konmaktadır (Parke ve ark., 2005). Görüldüğü gibi annelik beççiliği kavramı, baba katılımı açısından çok önemli bir konudur. Bu nedenle ülkemizde çok kısa süredir çalışılmakta olan annelik beççiliğinin, pekçok değişken açısından incelenmesine ve detaylı bir şekilde sunulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece hangi durumlarda annelik beççiliğinin fazlaca sergilendiğinin ve baba katılımının engellendiğinin tespiti ile, çocukların yaşamında babaların daha fazla yer bulabilmesi için müdahale çalışmalarına da yol gösterilecektir.

Bu çalışma ile, alanda, özellikle de ülkemizde çok az çalışılmış olan annelik beççiliğine yönelik yeni bulguların ortaya konması ve alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çünkü annelik beççiliğine yönelik, özellikle demografik bulgular açısından kıyaslama yapılacak yeterince bulgu bulunmamaktadır. Bu nedenle, ilkökul döneminde çocuğu olan annelerin annelik beççiliği davranışı, çeşitli demografik değişkenler açısından ve annelerin kendi bildiriminden değerlendirilerek sunulacaktır.

Literatürde annelik beççiliğini demografik özellikler açısından inceleyen çalışmalara bakıldığında Gaunt (2008) ve Kulik ve Tsoref (2010) annelik beççiliğini okul öncesi dönemde çocuğu olan annelerin bildiriminden, Karabulut ve Şendil (2017) annelik beççiliğini lise birinci ve lise ikinci sınıfa giden çocuğu olan babaların bildiriminden, Karabulut (2019) ilkökul döneminde çocuğu olan babaların bildiriminden ölçmüştür. Bu çalışma ise hem ilkökul döneminde çocuğu olan anneleri esas aldığından

hem de annelerin sergiledikleri annelik bekliliğini doğrudan kendi bildirimlerinden değerlendirdiğinden, özellikle ülkemizde bu konuyla ilgili boşluğu doldurmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Annelik bekliliğini demografik değişkenler açısından inceleyen bu çalışmaların bulgularına daha yakından bakıldığında, eşlerin eğitim düzeyleri, ekonomik durumu, çalışma saatleri, çalışma biçimleri, anne, baba ve çocukların yaşları, çocukların cinsiyeti gibi değişkenlerin dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin annelerin eğitim düzeyi ile gelirlerinin yüksek oluşuyla daha az düzeyde annelik bekliliği davranışı sergiledikleri (Kulik ve Tsoref, 2010), annelerin çalışma saatlerinin daha az, eğitim düzeylerinin ve gelirlerinin daha düşük olması durumunda sergiledikleri annelik bekliliği davranışının daha yüksek oranda olduğu tespit edilmiş (Gaunt, 2008) ve çocukların yaş durumlarına göre annelerin bu davranışlarının değişiklik gösterebileceği öne sürülmüştür (Puhlman ve Pasley, 2013). Ülkemizdeki çalışmalara bakıldığında Annelik Bekliliği Ölçeği'ni Türkçe'ye uyarlayarak annelik bekliliği kavramını ülkemizdeki bir çalışmada ilk kez kullanan Karabulut ve Şendil ise (2017), annelerin değil ancak babaların eğitim durumu açısından annelik bekliliğinde değişiklik olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca annelerin yaşı ile babalar tarafından algılanan annelik bekliliğinin negatif yönde ilişkili olduğu da çalışmanın bulguları arasındadır. Ancak sahip olunan çocukların cinsiyeti, eşlerin çalışma biçimleri ve ekonomik durumları gibi değişkenlere göre algılanan annelik bekliliğinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada olduğu gibi katılımcıları ilkokula giden çocuğa sahip olan, ancak bu çalışmadakinden farklı olarak annelik bekliliğini babaların algısından değerlendiren Karabulut'un (2019) çalışmasında ise sahip olunan çocukların cinsiyetlerine, ekonomik duruma, eşlerin her ikisinin eğitim düzeylerine göre annelik bekliliğinin farklılaşmadığı; annelik bekliliğinin, eşlerin ve çocukların yaşı, eşlerin toplam eğitim süresi, babanın çalışma saatleri, evli olunan toplam süre ve çocuk sayısı gibi değişkenlerin hiçbirisiyle anlamlı ilişki göstermediği meydana çıkarılmıştır. Baba katılımını anne ve babaların ayrı ayrı değerlendirmeleri istendiğinde annelerin, babalara kıyasla baba katılımını daha düşük oranda yansıtabildiği görüldüğünden (Coley ve Morris, 2002), baba katılımına engel olarak ortaya çıkan annelik bekliliği için de (Allen ve Hawkins, 1999) annelerin ve babaların bildirimleri arasında farklılıklar olabileceği göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle Karabulut'un (2019) babaların algısından ele aldığı annelik bekliliğine yönelik incelemelerinin ardından, bu çalışma ile annelerin kendi bildirimlerinden annelik bekliliğine yönelik incelemelerin yapılması alana kayda değer bilgiler sunacaktır.

MATERYAL VE METOT

1.1.Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini, ilkokula giden (7-11 yaşlarında) çocuğu olan, kendisi çalışmayan, eşi (babalar) tam zamanlı çalışan 173 anne oluşturmaktadır. Katılımcı olma kriteri olarak evli olmak, ilkokul döneminde çocuğu olmak, çalışmaya katılmak için gönüllü olmak kriterleri dikkate alınmıştır. Katılımcıların yaş aralığı 24-51 olup, yaş ortalaması 34.75'dir (SS=5.06). Katılımcı anneler ve aileleriyle ilgili diğer demografik özellikler ise şöyledir: eşlerinin, yani babaların yaş aralığı 29-61 ve ortalaması 38.66 (SS=5.03), çocuklarının yaş aralığı 7-11 ve ortalaması 8.45'tir (SS=1.09). Katılımcı annelerin sahip oldukları çocukların %53.2'si kızlardan, %46.8'i erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısının ortalaması 2.40 (SS=0.78), toplam evlilik sürelerinin ortalaması 13.66'dır (SS=4.58). Katılımcı annelerin toplam eğitim süresinin ortalaması 7.76 yıl (SS=3.05), eşlerinin toplam eğitim süresinin ortalaması ise 9.83'tür (SS=3.07). Katılımcıların %6.4'ü ekonomik durumunu düşük, %61.6'sı orta ve %32'si iyi olarak tanımlamıştır.

1.2. Materyal

Bu çalışmada, katılımcılara ve ailelerine yönelik demografik bilgilerin alınabilmesi için araştırmacı tarafından oluşturulan demografik bilgi formu ile annelik bekliliği davranışının ölçülebilmesi için İlkokul Dönemi Annelik Bekliliği Ölçeği-Anne Formu" kullanılmıştır. (Bu form, Fagan ve Barnett'in (2003) Annelik Bekliliği Ölçeği'nin uyarlanmış ilk ölçeğinin ilkokul dönemi için geçerlik ve güvenirlik çalışmasının yapıldığı halidir ve uyarlama makalesi halen bir dergide değerlendirilmektedir).

1.3. Metot

Öncelikle devlet okulunda uygulamanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Ardından ilgili okulun rehber öğretmeniyle görüşülmüş ve formların katılımcı annelere öğrenciler yoluyla gönderilmesi sağlanmıştır. Soru formlarının toplanması ise yine öğrenciler aracılığıyla formların okula getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Toplam 214 katılımcının verisine ulaşılmış, ancak yukarıda bahsedilen kriterleri sağlamayan ya da formlarını eksik dolduran katılımcıların verilerinin çıkarılmasıyla analizlere 173 veriyle devam edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Katılımcı annelerin kendi bildirimlerinden, sergiledikleri annelik beççiliği puan ortalaması ile annelerin yaşı, eşlerinin yaşı, annelerin eğitim süreleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (sırasıyla $r=.16$, $p<.05$; $r=.16$, $p<.05$; $r=-.32$, $p<.001$). Bulgulara göre ilkökul döneminde çocuğu olan katılımcı annelerin ve eşlerinin yaşı arttıkça, annelerin sergiledikleri annelik beççiliği davranışının da arttığı görülmüştür. Bu ilişkiler düşük düzeyli de olsa anlamlılık göstermektedir. Literatürde ise annenin yaşı ile annelik beççiliği arasındaki ilişki negatif yönde bulunmuş, (Karabulut ve Şendil, 2017), bir başka çalışmada ise bu iki değişken arasında, ayrıca babaların yaşı ve annelik beççiliği arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Karabulut, 2019). Annelerin eğitim süresi ile annelik beççiliği arasında negatif yönde orta düzeyde, anlamlılık derecesi olarak da ileri düzeyde ilişki saptanmıştır. Bu bulguya göre annelerin toplam eğitim süreleri arttıkça, daha düşük düzeyde annelik beççiliği sergilemektedirler. Annelerin eğitim süreleri ile annelik beççiliği arasındaki ilişkiye yönelik bulgu literatürdeki diğer bulgular ile, örneğin Gaunt (2008) ile Kulik ve Tsoref'in (2010) bulguları ile tutarlılık sergilemektedir.

Bu çalışmada annelik beççiliği ile ilişkisine bakılan diğer değişkenlerden sahip olunan çocukların yaşı, sayısı, eşlerin evli oldukları süre, eşlerin günlük ve haftalık çalışma saatleri arasında ilişki olmadığı ortaya konmuştur (sırasıyla $r=-.05$, $p>.05$; $r=.02$, $p>.05$; $r=.10$, $p>.05$; $r=-.05$, $p>.05$; $r=.02$; $p>.05$). Bu bulgular, bu değişkenler arasında ilişki bulamayan çalışmanın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Karabulut, 2019). Bununla birlikte çocuk yaşı ve annelik beççiliği arasında ilişkinin olmayışı, çocukların yaşlarına göre annelik beççiliğinin farklılaşabileceğini öne süren bilgiyle tutarlılık göstermemektedir (Puhlman ve Pasley, 2013).

Annelerin sergiledikleri annelik beççiliği davranışının sahip olunan çocukların cinsiyetine göre değişip değişmediğine bağımsız örneklemelerde t test ile bakılmış ve çocuk cinsiyetine göre annelik beççiliğinin değişmediği tespit edilmiştir ($t(171)=.45$, $p>.05$). Bu bulgu literatürdeki diğer bulgularla tutarlı bir bulgudur (Karabulut ve Şendil, 2017; Karabulut, 2019).

Annelerin sergiledikleri annelik beççiliğinin bildirilen ekonomik duruma göre değişip değişmediğine Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile bakılmış ve bu değişkene göre annelik beççiliğinde herhangi bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($F(2, 169)=.23$, $p>.05$). Bu bulgu gelire göre annelik beççiliğinde farklılık olduğu bulgusunu sunan Kulik ve Tsoref'in (2010) ve Gaunt'un (2008) bulgusuyla tutarsızlık göstermekte; ancak Karabulut ve Şendil (2017) ile Karabulut'un (2019) bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Annelerin sergiledikleri annelik beççiliğinin annelerin eğitim durumlarına göre (ilkokul, ortaokul, lise ve üstü) değişip değişmediğine Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile bakılmış ve bu demografik değişkene göre annelik beççiliğinde ileri düzeyde bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($F(2, 166)=9.57$, $p<.001$). Yapılan post-hoc analiz sonucunda (Tukey) eğitim düzeyi ilkökul olan annelerin annelik beççiliği puan ortalamalarının, ortaokul ve lise ve üstü eğitim düzeyindeki annelere göre daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Yani eğitim düzeyi en düşük, yani ilkökul düzeyinde olan anneler diğerlerine kıyasla daha çok annelik beççiliği sergiler gözükmektedir. Bu bulgu literatürle tutarlılık sergilediği gibi (Gaunt, 2008; Kulik ve Tsoref, 2010); bu bulguyla tutarsız bulgular olduğu da görülmektedir (Karabulut ve Şendil, 2017; Karabulut, 2019).

Annelerin sergiledikleri annelik beççiliğinin eşlerin eğitim durumlarına göre (ilkokul, ortaokul, lise ve üstü) değişip değişmediğine Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile bakılmış ve bu demografik değişkene göre annelik beççiliğinde herhangi bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($F(2, 160)=.39$, $p>.05$). Bu bulgu, ilkökul döneminde çocuğu olan babalarla çalışma yapan Karabulut'un (2019) bulgusu

ile tutarlıdır, ancak ergenlik döneminde çocuğu olan babaların eğitim durumları açısından algıladıkları annelik bekkçiliğinde değişiklik olduğunu ortaya koyan çalışma ile tutarsızlık göstermektedir (Karabulut ve Şendil, 2017).

Görüldüğü gibi annelerin bildiriminden annelik bekkçiliği çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmiş ve bulgular literatürdeki bulgularla hem tutarsızlık hem de tutarlılık göstermiştir. Bulguların hem farklı yaş grubunda çocuğu olanlarla yapılmış olması hem de bazı çalışmaların annelerden, bazılarının ise babalardan alınmış olması nedeniyle ya da annelik bekkçiliğinin nedenleri temel alındığında, yurtdışında ve ülkemizde yapılan çalışmalar arasında, hatta ülkemizdeki farklı çalışmalar arasında da farklı bulgulara rastlanmış olabilir. Bulguların karşılaştırılabileceği çok az sayıda çalışma olması da yapılan yorumları güçleştirmektedir. Bu nedenle daha çok sayıda çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışma da hem ilkökul dönemini hem de annelerin bildirimlerini temel alması sebebiyle önem taşımaktadır. Bununla birlikte bu konudaki gelecek çalışmalarda, değişkenlerin alt kategorilerinde (ekonomik durum vs) eşit sayıda katılımcıların olması daha sağlıklı karşılaştırmalar yapılabilmesi için daha uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Allen, S. M. ve Hawkins, A. J. (1999). Maternal gatekeeping: mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 199-212.
- Belsky, J. ve Volling, B. L. (1987). Mothering, fathering, and marital interaction in the family triad during infancy: Exploring family system's processes. P. W. Berman ve F. A. Pedersen (Ed.), *Men's transitions to parenthood: longitudinal studies of early family experience* içinde (s. 37-64). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Coley, R. L. ve Morris, J. E. (2002). Comparing father and mother reports of father involvement among low-income minority families. *Journal of Marriage and Family*, 64, 982-997.
- DeLuccie, M. F. (1995). Mothers as gatekeepers: a model of maternal mediators of father involvement. *The Journal of Genetic Psychology*, 156(1), 115-131.
- Dickie, J. R. (1987). Interrelationships within the mother-father-infant triad. P. W. Berman ve F. A. Pedersen (Ed.), *Men's transitions to parenthood: longitudinal studies of early family experience* içinde (ss: 113-143). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Fagan, J. ve Barnett, M. (2003). The relationship between maternal gatekeeping, paternal competence, mothers' attitudes about the father role, and father involvement. *Journal of Family Issues*, 24(8), 1020-1043.
- Gaunt, R. (2008). Maternal gatekeeping: antecedents and consequences. *Journal of Family Issues*, 29(3), 373-395.
- Hauser, O. (2012). Pushing daddy away? A qualitative study of maternal gatekeeping. *Qualitative Sociology Review*, 8(1), 35-59.
- Karabulut, H. (2017). *Ergenlerin saldırgan davranışları, baba katılımı ve baba katılımının yordayıcıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Karabulut, H. ve Şendil, G. (2017). Annelik bekkçiliği ölçeği'nin (ABÖ) Türkçe'ye uyarlanması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(61), 686-699.
- Karabulut, H. (2019, Nisan). *İlkökul döneminde çocuğu olan babaların algıladığı annelik bekkçiliğinin demografik özelliklere göre incelenmesi*. Sözlü sunum. Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi (Bahar), Kocaeli.
- Kulik, L. ve Tsoref, H. (2010). The entrance to the maternal garden: environmental and personal variables that explain maternal gatekeeping. *Journal of Gender Studies*, 19(3), 263-277.
- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten contributors to child development. *Human Development*, 18, 245-266.

- Parke, R. D. (1995). Fathers and families. Marc H. Bornstein, (Ed.), *Handbook of parenting volume 3 status and social conditions of parenting* içinde (s. 27-63). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Parke, R. D. (2000). Father involvement: A developmental psychological perspective. H. E. Peters, G. W. Peterson, S. K. Steinmetz ve R. D. Day (Ed.), *Fatherhood: Research, interventions and policies* içinde (s. 43-58). NewYork: Haworth Press, Inc.
- Parke, R. D., Dennis, J., Flyr, M. L., Leidy, M. S. ve Schofield, T. J. (2005). Fathers: Cultural and ecological perspectives. T. Luster ve L. Okagaki (Ed.), *Parenting: An ecological perspective* içinde (s. 103-144). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Puhlman, D. J. ve Pasley, K. (2013). Rethinking maternal gatekeeping. *Journal of Family Theory & Review*, 5, 176-193.
- Schaffer, H. R. (1996). *Social development*. America: Blackwell Publishing.
- Shoppe-Sullivan, S. J., Altenburger, L. E., Lee, M. A., Bower, D. J. ve Dush, C. M. K. (2015). Who are the gatekeepers? Predictors of maternal gatekeeping. *Parenting: Science and Practice*, 15, 166-186.

Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Babayla Paylaşılan Etkinlikler: Geriye Dönük Bir Çalışma
Shared Activities with Fathers in Childhood and Adolescence: A Retrospective Study

Dr. Öğretim Üyesi Hilal KARABULUT^{1*}

Pages: 361-367

Doi: 10.21733/ibad.584168

¹Tekirdağ Namık Kemal University,
TURKEY, e-mail: sim.hilal@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Involvement of father to their children's life, being interaction with children by fathers directly is very important for child development. It is established that fathers contribute to child development in all aspects (emotional, cognitive etc.), but studies regarding fathers are still insufficient in comparison to studies regarding mothers. However, increasing of studies regarding fathers in recent years provides to have more information about fathers. This study also aims to present shared activities with fathers of university students in the past. Thus what individuals aged 18 and older shares with their fathers, in which area of children's life fathers involve is investigated. Accordingly 71 university student were asked to report their shared activities with their fathers for 0-12 and 12-18 age range through semi-structured form. After removing data of students whose parents were decedent, divorced or estranged, content analysis is made with 58 data. Among shared activities with parents, only shared activities with fathers are presented in this study. According to the results, some participants reported that they have never shared activities with their father, some participants reported one or more than one shared activities. Results of this study is examined within the scope of relevant literature.

Keywords: Father involvement, father-child relationship, childhood, adolescence, retrospective evaluation.

GİRİŞ

Annelerin birincil bakım veren konumunda değerlendirilmesi, babalarına gelir sağlama göreviyle sınırlandırılması, hatta çocukla ilgili meselelerle ilgisiz ve yetersiz bulunmasıyla, uzunca süre, ebeveyn figürü olarak sadece anneler odak noktası olmuştur (Berman ve Pedersen, 1987; Parke, Dennis, Flyr, Leidy ve Schofield., 2005). Ancak toplumsal hayattaki değişimler, toplumun yapı ve gelenekleri, kültür ve bağlam, sosyal, politik ve teknolojik değişimler, anne ve baba rollerini etkileyerek bunların değişmesine sebep olmuştur (Cabrera, Fitzgerald, Bradley ve Roggman, 2007, Kuzucu, 2011; Tezel-Şahin, 2007). Babaların çalışıp evi geçindirmesi yönünde geçmişten bu yana gelen düşünce şeklinin değişmeye başladığı ve artık babaların çocuklarıyla ilgili diğer meselelerde ve etkinliklerde de daha aktif şekilde rol almaya başladıkları görülmektedir (Tezel-Şahin, 2007; Kuzucu, 2011; Tamis-Le Monda ve Cabrera, 2002). Yani, babaların çocuk bakımını paylaşma yönündeki katılımları geçmişe kıyasla daha mümkün hale gelmiştir (Tamis-Le Monda ve Cabrera, 2002). Babaların çocuklarıyla daha çok vakit geçirmesi, baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin genişlemesi, ciddi bir değişimin göstergesi olmuştur (Tezel-Şahin, 2007). Bununla birlikte, annelerin bebeklikten çocukluğun ortasına doğru çocuk bakımında daha idareci rolde olduğu (Parke, 2000), babaların ise annelere kıyasla daha az belirlenmiş, daha esnek rollerde olabildikleri dikkat çekmektedir (Cabrera ve ark., 2007). Baba katılımını çocukların gözünden değerlendiren Ünlü-Çetin ve Olgan'ın (2018) çalışmasında, katılım düzeyleri açısından çocukların annelere ilk sırada yer verdikleri, geçmiş çalışmalarla tutarlı olarak baba ve çocuk ikililerinin en çok eğlence etkinliklerinden birlikte oyun oynama etkinliğini paylaştıkları ortaya konmuştur.

Babaların çocuklarına karşı ilgili oluşunun, çocukların gelişimlerinin pekçok yönüyle ilişkili olduğu (Downer, Campos, McWayne ve Gartner, 2008), hatta baba-çocuk arasında paylaşılan etkinlikler ne kadar fazlaysa çocukların o kadar başarılı olduğu gerçeği (Güngörmüş, 1992), babalar ve baba katılımı üzerine daha çok ve daha detaylı çalışmalara ihtiyaç olduğunu hatırlatmaktadır. 1970'lerin sonlarından itibaren babaların çocuklarıyla paylaştıkları etkinlikler artan şekilde çalışılmaya başlanmıştır (Day ve Lamb, 2004). Örneğin daha küçük yaş dönemindeki çocukların ve babalarının paylaştıkları etkinliklere yönelik pekçok incelemeler yapıldığı dikkat çekmektedir (örn., Evans, 1997; Marsiglio, 1991; McBride ve Mills, 1993; Ögüt, 1998; Türkoğlu, Çeliköz ve Uslu, 2013; Ünlü-Çetin ve Olgan, 2018; Yeung, Sandberg, Davis-Kean, Hofferth, 2001). Bununla birlikte daha büyük yaş grubu, örneğin ergenlik dönemiyle ilgili baba-çocuk etkinliklerine yönelik daha az çalışmaya rastlanmaktadır (örn., Flouri ve Buchanan, 2002). Bu çalışma ile bahsedilen çalışmalardan farklı olarak geriye dönük bir değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. Böylece 18 yaş üstü bireylerin, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde babalarıyla paylaştıkları etkinliklere dair ayrı ayrı incelemeler sunulacaktır.

Alanda özellikle de okul öncesi ve okul döneminde baba-çocuk ilişkisinin oyun temelli gerçekleştirildiğine yönelik bulgular görülmektedir (Marsiglio, 1991; McBride ve Mills, 1993; Türkoğlu ve ark., 2013). 0-12 yaş aralığındaki çocuklar için baba katılımını irdeleyen çalışmada da oyun oynama etkinliğini kapsayan serbest zaman etkinlikleri, baba-çocuk arasında en fazla paylaşılan etkinlikler olarak ortaya konmuştur (Yeung ve ark., 2001). Bunların yanında, baba-çocuk ikilisinin paylaştıkları etkinlikler arasında sohbet etme; oyun oynama; hayvanat bahçesi, park, pikniğe gitme; tiyatro, sinemaya gitme; kitap okuma; resim yapma, deney yapma; spor yapma; alışveriş yapma gibi etkinlikler de ortaya konmuştur (Tezel-Şahin, Akıncı-Coşgun ve Aydın-Kılıç, 2017). 13-19 yaş aralığındaki ergenlerin yaşamında baba katılımını inceleyen çalışmada ise, ergenlerin babalarının kendileriyle ne kadar ilgilendikleri, kendileriyle vakit geçirip geçirmediikleri, sahip oldukları endişeler vb konular hakkında babalarının kendileriyle konuşup konuşmadıkları gibi maddeler temel alınmıştır (Flouri ve Buchanan, 2002).

MATERYAL VE METOT

Bu çalışmanın katılımcılarını Tekirdağ'da devlet üniversitesinde okuyan, 41'i kadın 17'si erkek toplam 58 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılar, 18-24 yaş aralığındadır (ort=19.83). Çalışmaya

katılma kriteri olarak katılımcıların gönüllü olması ile anne ve babasının evli ve birlikte yaşıyor olması kriterleri kullanılmıştır.

Katılımcılardan, araştırmacı tarafından oluşturulan demografik bilgi formu ile babayla paylaşılan etkinliklerin belirlenebilmesi için yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır.

Uygulama esnasında öncelikle öğrencilere sınıf ortamında bilgilendirme yapılmış, ardından gönüllü olanlardan formları doldurmaları istenmiştir. Başlangıçta 71 katılımcıya form dağıtılmıştır. Ancak ebeveynlerinde boşanma, ayrı yaşama ya da vefat durumu olan katılımcıların formlarının çıkarılmasıyla 58 katılımcının verileri ile içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda kodlar oluşturulmuştur. Ardından literatür dikkate alınarak çeşitli temaların belirlenmesiyle kodlar üzerinde kategorileştirme yapılmıştır. Son olarak da kodlar için frekans analizi gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla geriye dönük olarak 0-12 yaş ve 12-18 yaş aralıklarında babalarıyla paylaştıkları etkinliklere yönelik verdikleri cevaplar incelenmiştir.

Katılımcıların 0-12 yaş aralığına yönelik verdikleri yanıtlar için kategorileştirme yapılırken, 0-12 yaş aralığında çocuğu olan ailelerde baba katılımını inceleyen Yeung ve arkadaşlarının (2001) baba-çocuk etkinlikleri için kullandıkları altı kategoriden yararlanılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların 0-12 yaş aralığında babalarıyla paylaştıkları etkinlikler incelendiğinde, en fazla serbest zaman etkinlikleri kategorisinden paylaşımlar bildirildiği dikkat çekmektedir (n=62). Ardından babasıyla herhangi bir etkinlik paylaşmadığını belirtenler gelmektedir (n=11). Yemek yeme gibi etkinlikleri kapsayan bakım vermeyle ilgili etkinlikler (n=7), evle ilgili etkinlikler (n=7), ziyaretler gibi sosyal etkinlikler (n=5), ödev yapmak gibi başarıyla ilgili etkinlikler de (n=4) yine 0-12 yaşta babayla paylaşılan etkinlikler arasında yer almaktadır. Bulgular Tablo 1’de görülebilir. Görüldüğü gibi 0-12 yaş aralığı okul öncesi dönemi de kapsadığı için yemek yemek etkinliğine Yeung ve arkadaşlarının (2001) gerçekleştirdiği gibi bakım verme kategorisinde yer verilmiştir. Ancak ergenlik dönemi için bu etkinliğin farklı bir kategoride yer almasının gerekliliği ileride tartışılacaktır.

Tablo 1. 0-12 Yaşta Babayla Paylaşılan Etkinliklerin Dağılımı

Temalar	Kodlar	n
Serbest Zaman Etkinlikleri	Gezmek/seyahat etmek	15
	TV/film/spor programı/maç izlemek	12
	Oyun oynamak	9
	Sohbet etmek/konuşmak	9
	Piknik yapmak	4
	Dışarı çıkmak	3
	Parka gitmek	2
	Sinemaya gitmek	2
	Puzzle yapmak	2
	Köye gitmek	1
	Futbol oynamak	1
	Bulmaca çözmek	1
	Bahçe bakımı yapmak	1
	TOPLAM	62
Paylaşım Yok	Herhangi bir etkinlik paylaşılmamış	11
	TOPLAM	11
Bakım Vermeye İlgili Etkinlikler	Yemek yemek	5
	Dışarıda yemek yemek	2
	TOPLAM	7
Evle İlgili Etkinlikler	Alışveriş yapmak	5
	Ev işlerine yardım	1
	Yemek yapmak	1
	TOPLAM	7
Sosyal Etkinlikler	İş yeri ziyareti	2
	Akraba ziyareti	1
	Kutlamalarda yer almak (bayram, düğün)	1
	Misafirlğe gitmek	1
	TOPLAM	5
Başarıyla İlgili Etkinlikler	Ödev/ders yapmak	4
	TOPLAM	4

Bu bulgular literatürle karşılaştırıldığında, özellikle okul öncesi dönemde çocuklarıyla etkileşimlerini oyun oynamak gibi etkinlikler üzerinden gerçekleştiren babaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (McBride ve Mills, 1993; Türkoğlu ve ark., 2013). Marsiglio (1991), oyun üzerinden gerçekleştirilen bu paylaşımların hem okul öncesi dönem hem de okul dönemindeki baba-çocuk ikilisi için geçerli olduğunu saptamıştır.

Serbest zaman etkinliklerinin en çok paylaşılan etkinlik türü olmasıyla birlikte, Yeung ve arkadaşlarının da (2001) kendi çalışmaları için belirttikleri gibi bu çalışmada da babayla paylaşılan farklı çeşitlilikte etkinlikler bildirilmiştir. Tezel-Şahin ve arkadaşları da (2017) çalışmalarında, okul öncesi dönemde çocuğu olan babaların cevapları doğrultusunda çocukla paylaşılan etkinliklere yönelik, sohbet etme; oyun oynama; hayvanat bahçesi, park, pikniğe gitme; tiyatro, sinemaya gitme; kitap okuma; resim yapma, deney yapma; spor yapma; alışveriş yapma gibi kategoriler oluşturmuştur. Bu çalışmada 0-12

yaş aralığındaki incelemelerde okul öncesi dönem de dahil olduğundan sonuçların benzerliği beklenen bir durumdur. Katılımcıların %19'unun -bozulmamış ailelerden gelmesine rağmen- babasıyla hiçbir paylaşımının olmaması dikkat çeken bir bulgudur.

Bu çalışmanın bir diğer bulgusu da, katılımcıların 12-18 yaşlarında babalarıyla paylaştıkları etkinliklerinin sunulmasıdır. Katılımcıların 12-18 yaş aralığında babalarıyla paylaştıkları etkinlikler incelendiğinde yine ilk sırada serbest zaman etkinliklerinin yer aldığı görülmektedir (n=55). Hemen ardından ikinci sırada evle ilgili paylaşılan etkinliklerin önem kazandığı dikkat çekmektedir (n=10). 0-12 yaşa kıyasla (n=11) daha az olmakla birlikte yine babayla herhangi bir etkinliğin paylaşılmadığı bildirimler arasında yer almıştır (n=8). Sosyal etkinlikler (n=7) ve işle ilgili etkinlikler de (n=3) 12-18 yaş aralığında babayla paylaşılan etkinlikler arasındadır. Bulgular Tablo 2’de görülebilir.

Tablo 2. 12-18 Yaşta Babayla Paylaşılan Etkinliklerin Dağılımı

Temalar	Kodlar	n
Serbest Zaman Etkinlikleri	Sohbet etmek	16
	TV/film/belgesel/futbol izlemek	15
	Gezmek/seyahat etmek	11
	Piknik yapmak	4
	Doğa yürüyüşü/yürüyüş yapmak	3
	Puzzle yapmak	2
	Bulmaca çözmek	1
	Konsere gitmek	1
	Şarkı söylemek	1
	Halı saha maçı yapmak	1
	TOPLAM	55
Evle İlgili Etkinlikler	Alışveriş yapmak	6
	Yemek yapmak	3
	Ev işlerine yardım	1
	TOPLAM	10
Paylaşım Yok	Herhangi bir etkinlik paylaşılmamış	8
	TOPLAM	8
Sosyal Etkinlikler	Yemek yemek	4
	Akraba ziyareti	2
	Kutlamalarda yer almak (bayram, düğün)	1
	TOPLAM	7
İşle ilgili etkinlikler	Birlikte çalışmak	3
	TOPLAM	3

0-12 yaş aralığında iş yeri ziyareti katılımcıların yaşı dikkate alındığında sosyal etkinlikler kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak 12-18 yaş aralığında katılımcıların cevaplarında doğrudan faaliyetten bahsedildiği için yeni bir kategori oluşturularak bu etkinlik işle ilgili etkinlikler kapsamında değerlendirilmiştir. Yemek yemek etkinliğine, 0-12 yaş aralığında incelemeler yapan Yeung ve arkadaşlarının (2001) kişisel bakım/bakım verme kategorisinde yer vermesi dolayısıyla, bu çalışmanın 0-12 yaş aralığındaki etkinliklerin kategorileştirmesinde de yemek yemek, bakım verme kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak 12-18 yaş aralığı, katılımcıların ergenlik dönemini kapsadığı için, babayla paylaşılan etkinlikler içerisinde katılımcıların bildirdikleri yemek yemek etkinliği, temel bakım etkinliklerinden çıkarılarak, Yeung ve arkadaşlarının (2001) aile sohbetlerini dahil ettiği “sosyal etkinlikler” kategorisinde değerlendirilmiştir.

Karabulut'un da (2017) vurguladığı gibi alanda daha küçük yaş grupları için baba katılımı baba-çocuk ikilisinin paylaştığı çeşitli etkinlikler temelinde değerlendirilirken, çocuklar ergenlik dönemindeyse dönemin özellikleri gereği, çocuğun babasıyla arasındaki duygusal bağa odaklanıldığı görülmektedir. Örneğin Flouri ve Buchanan'ın çalışmasında da (2002) 13-19 yaş aralığındaki ergenlerin yaşamında baba katılımı incelenirken, babalarının kendileriyle ne kadar ilgilendikleri, kendileriyle vakit geçirip geçirmediğini, sahip oldukları endişeler vb konular hakkında babalarının kendileriyle konuşup konuşmadıkları gibi birtakım maddeler üzerinde önemle durulmaktadır. Bu çalışmada da 0-12 yaşla kıyaslandığında, 12-18 yaş aralığında baba-çocuk ikilisinin birlikte sohbet etmesinin daha fazla önem kazandığı, hatta babayla paylaşılan etkinlikler arasında sohbet etmenin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Alanyazında ağırlıklı olarak okul öncesi dönemdeki çocukların ve babaların paylaştıkları etkinliklere odaklanılmıştır. Ancak ergenlik döneminde bu ikilinin neleri paylaştığı, ne tür etkinliklerde biraraya geldiği de incelenmeye değer konulardır. Baba katılımının hala incelenmesi ve açıklığa kavuşturulması gereken pek çok önemli noktası olduğu düşünüldüğünde, bu bulgular alan için oldukça önemli bir yere sahip olacaktır. Bu çalışmanın diğer bir önemli katkısı da üniversite öğrencilerinin geriye dönük algıları doğrultusunda, yani çocukların gözünden bir değerlendirme yapıyor oluşudur.

KAYNAKÇA

- Berman, P. W. ve Pedersen, F. A. (1987). Research on men's transitions to parenthood: An integrative discussion. P. W. Berman ve F. A. Pedersen (Ed.), *Men's transitions to parenthood: longitudinal studies of early family experience* içinde (s. 217-242). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H. ve Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Developmental Science*, 11(4), 185-189.
- Day, R. D. ve Lamb, M. E. (2004). Conceptualizing and measuring father involvement: pathways, problems, and progress. R. D. Day., & M. E. Lamb, (Eds.), *Conceptualizing and measuring father involvement* içinde (s. 1-15). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Downer, J., Campos, R., McWayne, C. ve Gartner, T. (2008). Father involvement and children's early learning: A critical review of published empirical work from the past 15 years. *Marriage & Family Review*, 43(1/2), 67-108.
- Evans, C. (1997). *Turkish fathers' attitudes to and involvement in their fathering role: A low socio-economic sample*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Flouri, E. ve Buchanan, A. (2002). Life satisfaction in teenage boys: The moderating role of father involvement and bullying. *Aggressive Behavior*, 28, 126-133.
- Güngörmüş, O. (1992). *Babanın çocuğun zekası, akademik başarısı ve benlik kavramı üzerine etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Karabulut, H. (2017). *Ergenlerin saldırgan davranışları, baba katılımı ve baba katılımının yordayıcıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and Family*, 53(4), 973-986.
- McBride, B. A. ve Mills, G. (1993). A comparison of mother and father involvement with their preschool age children. *Early Childhood Research Quarterly*, 8, 457-477.
- Öğüt, Ü. (1998). *Father involvement with respect to the age and gender of preschool children and the employment status of the mother in a sample of upper and middle socio-economic status Turkish father*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

- Parke, R. D. (2000). Father involvement: A developmental psychological perspective. *Marriage & Family Review*, 29(2/3), 43-58.
- Parke, R. D., Dennis, J., Flyr, M. L., Leidy, M. S. ve Schofield, T. J. (2005). Fathers: Cultural and ecological perspectives. T. Luster ve L. Okagaki (Ed.), *Parenting: An ecological perspective* içinde (s. 103-144). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Tamis-Le Monda, C. ve Cabrera, N. (2002). Multidisciplinary perspectives on father involvement: An introduction. C. Tamis-LaMonda, ve N. Cabrerra (Eds.), *Handbook of father involvement* içinde (s. xi-xviii). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tezel Şahin, F. (2007). *Sosyal değişim sürecinde değişen baba rolü*. Sözlü sunum, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38. ICANAS, Ankara.
- Tezel-Şahin, F., Akıncı-Coşgun, A. ve Aydın-Kılıç, Z. N. (2017). Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1): 319–343.
- Türkoğlu, B., Çeliköz, N. ve Uslu, M. (2013). 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 54-71.
- Ünlü-Çetin, Ş. ve Olgan, R. (2018) He said, she said, but what do they say?: young children's perceptions of father involvement. *Early Child Development and Care*, 188(3), 251-263.
- Yeung, W. J., Sandberg, J. F., Davis-Kean, P. E. ve Hofferth, S. L. (2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family*, 63, 136–154.

Ortaokulda Kaynaştırma Eğitimi Görmekte Olan ğrencilerin Matematik Dersine İlişkin Görüşleri

The Views Of Students To Mathematics Course Getting Inclusive Education At Secondary School

Matematik ğretmeni Esra YENİGÜN^{1*}

Pages: 368-373

Doi: 10.21733/ibad.584557

¹Uludađ University, TURKEY,
yngnesra@hotmail.com

* Sorumlu yazar

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the views of the students who are studying inclusive education in the secondary school about the mathematics course. The data were collected from the qualitative data collection tools through the semi-structured interview technique included in the interview method. Descriptive analysis technique was used for data analysis. Contrary to what is generally thought of as a result of the study, students opposed to mathematics. In addition, the participants stated that mathematics is necessary and they use it in their lives. The students who are satisfied with the methods they use, are also open to new methods and stated that they are most often blocked by their peers in the course. In addition, it is concluded that math support education courses given to mainstream students are beneficial.

Keywords: Student views, Inclusive Education, Mathematics

GİRİŞ

Özel gereksinimli çocuklar farklı sebeplerden dolayı bireysel ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen seviyeden anlamlı farklılık gösteren çocuklar olarak tanımlanmıştır(MEB,1997).

Kaynaştırma uygulamaları bir çok ülkede 1960'lı yıllar itibariyle kabul görmüş ve uygulanmıştır(Cook ve Friend,2010;Halvorsen ve Neary,2009).Özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla sağlıklı bir eğitim görebilmesi zamanla daha da önem kazanmıştır.

Ülkemizde ise kaynaştırma yoluyla eğitimin tam zamanlı kaynaştırma,yarı zamanlı kaynaştırma ve tersine kaynaştırma yoluyla 3 farklı modelde uygulanmaktadır.Ancak ülkemizde daha çok tam zamanlı kaynaştırma modeli uygulaması yaygındır.Bu modelde öğrenciler genel eğitim sınıfına kayıtlıdırlar.Tam gün eğitim alarak uygulanan müfredatı takip ederler(MEB,2006).

Kaynaştırma ve Matematik Eğitimi

Öğrenme güçlüğü ve zihinsel yetersizliği olan birçok öğrenci matematiksel beceri ve kavramları öğrenirken zorlanmakta ve günlük hayatına bu becerileri yansıtamamaktadır .Buna bağlı olarak da her sınıf kademesinde daha da artarak matematiksel beceriler açısından yetersiz kalmaktadırlar .Öğrencilerin matematik dersine olan düşünceleri okul yaşamında onlar için sıkıntılar oluşturmak da ve yaşam boyu devam etmektedir. Bir de üstüne sahip olunan engeller eklenince bu düşünce ve önyargılar daha da artmaktadır. Kaynaştırma eğitimi gören öğrenciler sahip oldukları engellerin etkisiyle farklı sebeplerden ötürü matematik dersine yönelik değişik düşüncelerde olabiliyorlar. Yapılan araştırmalarda matematiğin destek eğitim odalarında kaynaştırma öğrencilerinin en çok destek aldığı derslerin başında geldiği sonucuna ulaşılmıştır(Ünay,2015). Alan yazında kaynaştırma eğitimi gören öğrenciler ve eğitim hayatlarına ilişkin yapılan araştırmalar incelendiğinde daha çok öğretmenlerin yeterlilikleri ve inançları üzerine çalışmaların yoğunlukta olduğu söylenebilir. Kaynaştırma öğrencilerine derse giren öğretmenler daha çok kendilerini kaynaştırma eğitimi konusunda yetersiz gördüklerini ve herhangi bir kaynak kitabın mevcut olmamasının kaynaştırma eğitiminde olumsuzluklara yol açtığını ifade etmişlerdir(Gün Şahin ve Gürbüz,2016). Genel eğitim sınıflarında eğitim gören kaynaştırma öğrencilerinin akademik anlamda başarıları incelendiğinde diğer eğitim okullarında eğitim gören öğrenciler kadar başarılı oldukları ortaya çıkmıştır(Affleck ve diğerleri,1998;Saint-Laurent ve diğerleri,1998).

Başka bir araştırmada ise kaynaştırma eğitimi gören öğrencilerin sosyal beceri açısından akranlarına göre düşük olduğu aynı zamanda akademik açıdan da daha yetersiz oldukları görülmüştür(Sucuoğlu ve Özokçu,2015).Yapılan başka bir araştırmada kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin kaynaştırmaya olumsuz gözle baktıkları ortaya çıkmıştır(Orhan,2010).Öğrencilerin sahip oldukları öğrenme güçlüğü,zihinsel yetersizlik,görme-işitme yetersizlikleri vb. gibi durumlar dışında matematik dersine olan bakış açıları ve sınıf içi uygulamalarda karşılaştıkları durumları ortaya koyacak çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin ve velilerin tutumları ve öz yeterlikleri üzerine çalışmalar mevcut olsa da öğrencilerin görüşlerine dair yapılan çalışmalar yeterli düzeyde değildir. .Bu çalışma, kaynaştırma eğitimi gören öğrencilerin bu düşüncelerini belirleyip konu ile ilgili gerekli önerileri sunmaktadır.Kaynaştırma eğitimi gören öğrencilerin matematik dersine ilişkin görüşleri belirlenerek derse yönelik ne tür düşüncelerinin olduğunu ,bu düşüncelerin sebepleri ve yaşadıkları problemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.Buna bağlı olarak da çözüm önerileri sunulmuştur.

ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Kaynaştırma eğitimi görmekte olan öğrencilerin matematik dersine ilişkin görüşleri nelerdir?

Alt problemler

1. Matematik öğretmenin seviliş ve sevilmemesi, öğretmenin ders içerisinde kullandığı yöntem,akranların ve öğretmenin öğrenciye karşı davranışları derse olan bakış açısını etkiliyor mu?

2. Matematik dersinin günlük hayatla ilişkisi ve dış çevreden alınan destek derse yönelik bakış açısını etkiliyor mu?

KULLANILACAK YÖNTEMLER

Çalışma bir durum çalışması şeklinde yürütülmüştür. Betimsel analizde elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulması amaçlanmıştır.(Yıldırım ve Şimşek,2003).Araştırma verilerini toplamak için yarı yapılandırılmış mülakat metodu kullanılmıştır.Görüşme insanların bakış açılarını,tecrübelerini,duygularını ve algılarını ortaya koyan güçlü bir yöntemdir(Bogdan ve Biklen,1992). Araştırma için açık uçlu sorular geliştirilmiş ve öğrencilere sorulmuştur.Alan uzmanlarının görüş ve önerileri doğrultusunda öğrencilerin matematik dersine ilişkin görüşlerinin alınması amacıyla Öğrenci Görüşme Formu(ÖGF) hazırlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin genel özelliklerini daha iyi incelemek ve bu özelliklerin görüşlerine ne gibi etkilerinin olabileceğini belirleyebilmek amacıyla literatürdeki benzer çalışmalardan yararlanarak Kişisel Bilgi Formu(KBF) oluşturulmuş ve kullanılmıştır.Mülakatlar tamamlandıktan sonra alınan ses kayıtları transkript edilerek analiz sürecine başlanmıştır.Yıldırım ve Şimşek'in (2016) belirttiği gibi kodlama,temaların bulunması,kodların/temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması/yorumlanması olmak üzere dört aşamada betimleyici şekilde analiz edilmiştir.Bulguların sunumunda doğrudan alıntılara yer verilerek inandırıcılık artırılmıştır.Örnekleme Bursa ili merkezinde Osmangazi ilçesinde bir ortaokulda eğitim gören farklı kademelerdeki 9 kaynaştırma öğrencisi oluşturmaktadır.Araştırma soruları öğrencilere yöneltilmiş ve her bir görüşme yaklaşık 15 dakika sürmüştür.Araştırma etiğine uygun olarak katılımcı öğrencilerin isimleri gizli tutularak Tablo 1'de ise katılımcı öğrencilere ait özellikler verilmiştir. Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8 ve Ö9 olarak adlandırılmışlardır.

Tablo 1. Katılımcı Öğrencilere Ait Özellikler

Öğrenci Kodları	Bireysel engel ve yetersizlik kategorisi	Cinsiyet	Sınıf düzeyi	Matematik dersinden destek eğitim alma durumu
Ö1	Özel öğrenme güçlüğü	E	7	Alıyor
Ö2	Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik	E	7	Alıyor
Ö3	İşitme engeli	E	5	Alıyor
Ö4	Özel öğrenme güçlüğü	E	5	Alıyor
Ö5	Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik	K	6	Alıyor
Ö6	Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik	E	7	Alıyor
Ö7	Özel öğrenme güçlüğü	E	7	Alıyor
Ö8	Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik	K	7	Alıyor
Ö9	Özel öğrenme güçlüğü	K	7	Almıyor

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma verileri analiz edilerek bulgular yorumlanmış ve araştırmaya katılan öğrencilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

1. Matematiğe Ve Matematik Öğretmenine Yönelik Genel Bakış Açısı

Araştırmaya katılan 9 öğrenciden 8'i matematik dersini sevdiklerini belirtmişlerdir. En sevilen ders olduğu belirtilmediği durumda ise mutlaka sevilen dersler içerisinde söylenmiştir. Matematik öğretmenin sevilmesinin dersle ilişkili olduğunu söyleyen öğrenci sayısı ise 6'dır. Öğrencilerin yine büyük kısmı öğretmenini sevmesiyle derse olan ilgisini birbirine bağlı tutmuştur. Matematik dersinin gerekli olduğunu ve günlük hayatta mutlaka karşısına çıktığında ise bütün öğrenciler hemfikirdir. Ama daha çok alışverişte matematiği kullandıklarını ifade etmişlerdir. Onun dışında matematiğin günlük hayatta karşımıza çıkacağı farklı durumlardan bahsetmemişlerdir.

Ö1: *"Matematik dersi bence gerekli. Matematiği her yerde kullanıyorum. Bir yerden alışveriş yaparken para üstü alırken hesaplama yapıyorum ve çok işime yarıyor."*

Ö5: *"Matematiği sevmem de öğretmenim çok etkili değil, dersi zaten seviyorum."*

Ö7: *"Matematik dersini fazla sevmesem de öğrenmeyi istiyorum. Öğretmenimin sevmemle bir ilgisi yok."*

2. Kendisi ile ilgili Kaygı Durumu

Öğrencilerin matematik dersini başarabileceklerine olan özyeterlik inancı düşük çıkmıştır. Sadece 2 öğrenci matematiği başarabileceğine inandığını ifade etmiştir. Ayrıca kendi sahip oldukları eksikliklerin farkında olma oranı ise yüksektir. 9 öğrenciden 8 i özel durumunun farkında olduğu için bunun kendilerini nasıl etkilediğinin farkında olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sınav öncesi ve sınav süresinde de kaygı yaşadığını söyleyen öğrenci sayısı 4 tür. Bunun sınavın gidişatını etkilediğini ve başarısız olmalarına sebep olduğunu belirtmişlerdir.

Ö4: *"Dikkatim dağınık olduğu için matematiği anlamakta güçlük çekebiliyorum."*

Ö8: *"Bazen dikkatim dağılabildiği için sorun yaşayabiliyorum."*

3. Matematik Dersi Öğretim Süreci

Öğrenciler öğretim süreci içerisinde öğretmenlerinin kullandıkları yöntemden memnun olduklarını belirtmişlerdir. En çok sorun yaşadıkları konunun ise ders sırasında akranları tarafından dalga geçme, dersi bölme, gürültü yapma gibi konular olduğunu belirtmişlerdir. Buna yönelik görüş bildiren öğrencilerin sayısı 8 dir. Konu ile ilgili olarak öğrencilerden Ö1 'in ve Ö6' nın yorumları şu şekildedir;

Ö1: *"Ders sırasında arkadaşlarım çok konuşuyor. Fiziksel olarak beni rahatsız ediyorlar. Bu sebeplerden dolayı kendimi sınıfıma ait hissetmiyorum."*

Ö6: *"Ders sırasında arkadaşlarım benimle dalga geçiyorlar. Ayrıca anlamadıklarımı öğretmenime sormakta çekiniyorum."*

6 öğrenci olumlu düşüncelerini belirtmiştir. Öğretmenlerinin ders içerisinde farklı yöntem kullanımlarına açık düşüncede olan öğrenci sayısı da 8 dir. Ayrıca derslerde anlamadıkları durumları öğretmenlerine rahatlıkla sorabildiklerini belirtmişlerdir. Sadece 1 öğrenci soru sormak konusunda rahat olamadığını belirtmiştir. Ayrıca Öğretmenlerinin sorulan sorulara yeterli ve tatmin edici cevap verdiğini belirten öğrenci sayısında 8'dir. Matematik dersine yönelik olarak destek eğitim alan öğrencilerin hepsi destek eğitimin kendilerine faydalı olduğunu belirtmiştir.

4. Okul Dışı Faktörler

Öğrencilere matematik dersiyle ilgili olarak dış çevreden aile, vb. yeterli desteği alıp almadıkları sorulduğunda ise yarısından fazlası bir destek görmediklerini, görseler de bu desteğin kısıtlı olduğunu ve sadece ödev yaptırmaya yönelik olduğunu belirtmişlerdir. 3 öğrenci ise hiçbir şekilde destek almadıklarını söylemişlerdir.

Ö4: *"Matematikle ilgili evde yardım almıyorum. Ailem hiç bir şekilde yardımcı olmuyor."*

Ö7: "Ödevlerimi yaparken ya da diğer türlü ailem bana yardımcı olamıyor."

Ö2: "Ödev yaparken bazen babam ya da abimden yardım alıyorum ama ders çalışma ya da konu anlatmada yardım etmiyorlar."

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada, kaynaştırma eğitimi gören öğrencilerin matematik dersini çoğunlukla sevdikleri ortaya çıkmıştır. Matematik öğretmenini sevip de bunu dersle ilişkilendiren öğrencilerinde hayli fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Yani öğrencinin matematik dersini sevmesinde matematik öğretmenini sevmesi de önemli bir yere sahiptir. Kaynaştırma eğitimi gören öğrenciler, akranlarından farklı bazı özelliklere sahip oldukları için matematik dersine yönelik düşünceleri akranları gibi olmayabilir. O sebepten ötürü matematik öğretmenlerinin dersi sevdirmesi, öğrenciyle bağ kurup onu akranlarıyla aynı görebilmesi önemlidir.

Matematik dersinde en çok karşılaşılan sorulardan biri de günlük hayatta ne işe yarayacağı sorusudur. Katılımcı öğrenciler matematiğin gerekli olduğunun farkında olup en çok da alışverişte işlerine yaradığını belirtmişlerdir. Burada öğrencilerin aslında matematiğin birçok alanda var olduğuna dair fikirlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duydukları ortaya çıkmaktadır. Daha çok dört işlem becerisi gelişen öğrenciler, matematiğin sadece alışverişte işe yaradığını düşünüyorlar. Buradan matematik dersinde daha çok yaşamsal durumlar üzerinde durulması gerektiğini söyleyebiliriz.

Çalışmada elde edilen diğer bir sonuç ise katılımcıların matematiği yapabileceklerine dair inançlarının düşük olmasıdır. Önyargılara sahip olan öğrencilerin kendilerine güveni hayli düşüktür. Burada öğretmene düşen görev bu öğrencilerin akranlarıyla aynı düzeyde olmayıp daha farklı bir ilgiye ihtiyaç duymaları şeklinde yorumlanabilir. Öğrenme güçlüğü, zihinsel yetersizliği gibi özel durumları olan kaynaştırma öğrencileri dersi sevmelerine rağmen yapamayacaklarına dair düşünceye sahiptirler.

Araştırmacılara bu çalışmadan yola çıkılarak aşağıdaki öneriler yapılabilir:

- Kaynaştırma öğrencileri, matematik dersini sevmelerine rağmen günlük hayatla fazla bağdaştıramadıkları için daha çok yaşam temelli çalışmalara yönlendirilebilir.
- Dersi başaramayacağını düşünen öğrenciler, özgüvenlerini arttırmaya yönelik, akranlarıyla beraber sosyalleşebilecekleri etkinliklere yönlendirilebilir.
- Sınıf içerisinde akranlarıyla sorun yaşayan öğrencilerin bu problemlerinden dolayı sınıftaki akranları rehberlik servisinin de desteğiyle bilgilendirildiğinde onlara daha olumlu yaklaşabilirler.
- Matematik öğretmenleri, öğretim süreçlerini düzenlerken kaynaştırma öğrencilerinin gereksinimleri doğrultusunda hareket ederek onların derse olan tutumunu olumlu tutmalıdır.
- Velilerle iletişim kuvvetlendirilerek, onların evde sağlayacağı destek hakkında geri bildirim alınmalı ve öğrencilerin destek eğitim derslerinin devamı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Atıcı, R. (2014). Kaynaştırma öğrencilerinin okul hayatında yaşadığı zorluklar. *Turkish Studies*, 9(5), 279-291.

Orhan, M. (2010). *Okul öncesi kaynaştırma öğrencileriyle normal gelişim gösteren öğrencilerin sosyal beceri ve problem davranışlarının düzeyi ile öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Özokcu, O. (2018). Türk öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutumları ile öz yeterlilik inançları arasındaki ilişki. *International Online Journal of Educational Sciences*, 10(3), 303-324.

Sanır, H. (2009). *Kaynaştırma eğitimine devam eden öğrencilerin akademik öğrenme ile ilgili karşılaştıkları sorunların öğretmen ve aile görüşleri açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tez özeti, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Şahin Gün,Z. ve Gürbüz,R.(2016).Kaynaştırma öğrencilerini eğiten ortaokul öğretmenlerinin yeterlikleri üzerine.*Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*,6(1), 138-160.
- Şen,H.,Akar,Ü. ve Hacısalihoğlu Karadeniz,M.(2015).Kaynaştırma eğitimi süreci:sınıf içi matematik uygulamaları.*Milli Eğitim Dergisi*,45(207),169-188.
- Ünay,E.(2015).Destek odasındaki eğitimin kaynaştırma öğrencilerinin matematik başarıları üzerindeki etkisi.*Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*,40,38-49.
- Yazıcıoğlu,T.(2018).Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye’de uygulanan kaynaştırma modelleri.*Dergipark*,E-ISSN:2149-3871,92-110.
- Yiğen,S.(2008).Çocuğu ilköğretim kademesinde kaynaştırma uygulamalarına devam eden anne-babaların kaynaştırmaya ilişkin görüş ve beklentileri.Yayımlanmamış yüksek lisans tez özeti,Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Eskişehir.

Türkiye’de “Sosyal Sermaye” ve “Beşerî Sermaye” Konularında Yapılan Lisans Üstü Tezlerin İncelenmesi

Analyzing of the Postgraduate Thesis Regarding to Social Capital and Human Capital Issues in Turkey

Eda ÇARIKCI^{1*}
Prof. Dr. Murat Gürkan GÜLCAN²

Pages: 374-388

Doi: 10.21733/ibad.584549

¹Gazi University, TURKEY,
crkceda@gmail.com

²Gazi University, TURKEY,
mgulcan@gazi.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

Human capital, which includes all investments intended for increasing the value of the innate and later qualities of the individual and social capital shaped the network of relations in social life it forms the basis of economic capital form the basis of economic capital. Human and social capital investments have a continuously increasing return and play an important role in the improvement of the quality of life and the development of the country. On the other hand, in the transformation of knowledge into a qualified workforce, the formation of the manpower needed by the economy is provided mainly through education and training services. The postgraduate studies in this context, is an important indicator in determining to understand the meaning and importance of social capital and human capital in academic sense and the extent to which these concepts are found in Turkey. The purpose of this study to comperative examine that 'social capital' and 'human capital' issues in fields of education, economics / econometrics, business administration, public administration and sociology made of since 2000 in Turkey master's and Phd's theses's content, methods and data analysis techniques. The population of the study consists of 211 master theses, 138 master's and 73 doctorates. 22 of them were in the education-training subject index,189 of them were in economics / econometrics, business, public administration and sociology subject index. In this study which was in descriptive scanning model document analysis method used in qualitative research designs used. The data were collected by scanning the terms 'social capital' and sermaye human capital as keywords related to the thesis in the YOK (Higher Education Council) National Thesis Centre database. Content analysis technique was used in data analysis. As a result, the human and social capital in Turkey postgraduate training in areas where a limited number of studies; it has been observed that studies related to development, economic growth and economic development are carried out mainly in the fields of economics, econometrics, business and sociology, and these studies are particularly differentiated in methodological terms.

Keywords: Human capital, social capital, postgraduate thesis, qualitative document review.

GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile birlikte önem kazanan makineleşme ve fiziki sermaye gücü, insanın sahip olduğu bilgi ve becerilerin geri planda kalmasına neden olurken günümüzde sanayi toplumunun yerini bilgi toplumunun alması, bilgiye ulaşma, bilgiyi doğru ve etkin kullanma noktasında insanın değerinin yeniden öne çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda insana yapılan yatırımlar ekonomik büyüme ve kalkınmaya yönelik adımları da şekillendirmiştir.

Emek, sermaye ve doğal kaynakların oluşturduğu üretim faktörlerinde, kişi başına bir yıldan diğer yıla daha yüksek bir gelir sağlayacak şekilde meydana gelen devamlı artışlar ekonomik büyümeyi ifade etmektedir (Ülgener, 1974, s. 409; Kaynak, 2011, s. 70). Ekonomik büyüme, milli gelirdeki artışın parasal ifadesi olarak da tanımlanabilir. Ekonomik büyümenin ekonomik kalkınmaya temel oluşturacağı öngörüsü mümkündür. Ancak ekonomik büyüme her zaman ekonomik kalkınmayla sonuçlanamamaktadır. Ekonomik kalkınma için rakamsal ifadelerdeki büyümelerle beraber olgusal özelliklerde de gelişmelere ihtiyaç vardır (Berber, 2004, s. 6). Buradan hareketle büyümenin geçici özellik gösterebilen sayısal değişme olduğu, kalkınmanın ise yapısal bir değişim olduğu söylenebilir (Mısırlıoğlu, 2007, s. 6). Ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme karşılaştırıldığında ekonomik büyümenin daha çok aynı şeydeki basit artış sürecini, ekonomik kalkınmanın ise daha fazla ve farklı olanın yer aldığı yapısal değişme sürecini ifade ettiğini söylemek mümkündür (Çankaya ve Karataş, 2010, s. 32).

Uzun dönemdeki getirisi nedeniyle, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde kalkınma sürecinde beşerî sermayeye yapılacak harcamalar büyük önem taşımaktadır (Baş, 2001; Berkman, 2008; Griliches, 1997; Kılıç, 2001). Beşerî sermaye yatırımlarının başında yer alan eğitim, aynı zamanda uluslararası rekabette de önemli bir unsurdur. Günümüz koşullarında az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin eğitim seviyelerinin gelişmiş ülkelerin eğitim seviyesinin altında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla eğitim ile kalkınma arasındaki ilişkinin rastlantısal olmadığını söylemek mümkündür (Öztürk vd., 2005, s. 5). Bir ülkede kalkınmanın sağlanabilmesi ise temelde eğitim ile şekillenen sosyal sermaye ve beşerî sermaye yatırımları ile mümkündür.

1. BEŞERİ SERMAYE

Klasik üretimde sermaye faktörü uzunca bir süre fiziki sermaye olarak karşılık bulmuş ancak beşerî faktörlerin üretim sürecinde önem kazanmasıyla birlikte, fiziki ve beşerî sermaye arasındaki ayırım belirgin hale gelmiştir. Beşerî sermaye, aktif ve dinamik bir yapıya sahip olmasının yanı sıra beşerî sermayeye yapılan yatırımların bireylerin yaşam standardını artırması yönüyle fiziki sermayeden ayrılmaktadır (Karagül, 2002, s. 85).

A. Smith'in 1776 yılında yayınladığı *Ulusların Zenginliği* (Wealth of Nations) adlı eserinde üretimi artırmak için iş bölümü ve uzmanlaşmanın önemine vurgu yapılmış ve beşerî sermaye olgusundan bahsedilmiştir. Beşerî sermaye kavramını literatüre kazandıran iktisatçılar Adam Smith, John Stuart Mill ve Alfred Marshall olsa da bu iktisatçıların çalışmaları, modern beşerî sermaye teorisinin oluşumuna herhangi bir katkı sağlamamıştır. Adam Smith ve diğer iktisatçıların görüşlerinden hareketle, bireyin üretim sürecindeki rolünün, fiziki sermayenin üretim süreci üzerindeki etkisinden çok da farklı olmaması ve insanların sahip oldukları beceri, teknik bilgi ve girişimcilik gibi nitelikleri kullanarak üretim sürecine doğrudan katkı sağlayabilmesi, insanın da bir sermaye türü olarak değerlendirilmesine neden olmuştur (Tunç, 1993, s.1). Smith, Mill ve Marshall'ın fikirlerinden hareketle modern beşerî sermaye teorisini Schultz (1961), Mincer (1962), Denison (1962) ve Becker (1964) gibi iktisatçılar geliştirmişlerdir.

TDK tarafından (2019) "bir ekonomideki işgücünün sahip olduğu yetenek ve nitelikler" şeklinde tanımlanan beşerî sermaye (human capital) en genel anlamda kişilerin iş verimliliklerine ve kişisel gelişimlerine katkı sağlayan her türlü niteliksel bilgi veya özellikleri kapsamaktadır.

Modern beşerî sermaye teorisinin geliştirilmesinde öne çıkmış iktisatçı Schultz (1961) beşerî sermayeyi kâr sağlayan bir yatırım aracı olarak ele almış, insanların eğitim yoluyla elde ettikleri bilgi ve beceri olarak tanımlamıştır. Mincer (1962) ve Denison (1962) ise beşerî sermaye ile eğitim arasındaki etkileşime vurgu yaparak, okullaşma oranlarındaki artış ile işgücünün genel eğitim seviyesinin

yükseldiğini ve bu gelişmenin diğer üretim faktörlerinden bağımsız olarak ekonomik büyümeye katkı sağladığını ifade etmiştir.

Nobel ödüllü iktisatçılardan Gary S. Becker da ilk defa 1964 yılında yayınlanan “Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education” isimli kitabında beşerî sermayeyi bireylerin eğitime yaptıkları yatırım olarak değerlendirmiş ve eğitime katılım maliyetinin, ekstra gelirden elde edilen getiriye eşit olduğu düzeye kadar yapılan bireysel yatırım olarak ifade etmiştir. Bal’a (2011, s. 6) göre, beşerî sermaye geniş anlamda, bireylerin genel ve mesleki eğitim yoluyla edindikleri beceri ve öğrenim ile kendi doğal yetenek ve kabiliyetlerinin bir bileşimidir. Di Bartolo’ya (1999, s. 2) göre ise beşerî sermaye, bir kişinin emek geliri üretme kabiliyetinin bir tahminidir. Beşerî sermayeyi bir bireyin üretkenlik becerisi, yeteneği ve bilgisi şeklinde tanımlayan Thurow (1970, s. 1), beşerî sermayenin üretilen mal ve hizmetlerin nihai değeri üzerinden ölçülebileceğini belirtmiştir.

Beşerî sermaye kavramının ölçülmesi ve hesaplanmasında öne çıkan birtakım ilkeler vardır. Beşerî sermaye bireylere bağlı olarak şekillenmekle birlikte bireyin sahip olduğu beşerî sermayenin değeri, geçmişte yapılmış yatırımlar dikkate alınarak, gelecekte elde edebileceği faydalar tahmin edilerek ve bireysel özelliklere bağlı olarak hesaplanabilir (Stroombergen, Rose ve Nana, 2002, s. 2).

Beşerî sermaye, bireyin doğuştan ve sonradan sahip olduğu niteliklerin değerini artırmaya yönelik tüm yatırımları içermektedir. Beşerî sermayeye yapılan yatırımların, mikro düzeyde gelir artışı makro düzeyde ekonomik büyüme olarak yansımaları öngörülmektedir. Beşerî sermayeye yapılan her türlü yatırım üretimi artırmakla kalmayıp, bilgi ve teknolojiye olan katkısıyla üretim potansiyeline de katkıda bulunmaktadır (Günkör ve Özdemir, 2017).

2. SOSYAL SERMAYE

Sosyal sermaye, fiziki sermaye ile birlikte beşerî sermayenin etkinliğini artıran bir başka unsur olarak değerlendirilmektedir. OECD tarafından grup içindeki ya da gruplar arasındaki iş birliğini kolaylaştıran ortak normlar, değerler ve anlayışlar olarak tanımlanan sosyal sermaye kavramı ilk olarak L. J. Hanifan tarafından kullanılmıştır. Hanifan toplumsal düzeni oluşturan sosyal sermaye kavramını, bireylerin günlük rutin yaşantılarıyla ilgili, iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve sosyal birtakım ilişkilerin varlığına dikkat çekmek için geliştirmiştir (Hanifan, 1916).

Sosyal sermayenin kavramsal gelişimine Hanifan’ın (1916) yanı sıra Bourdieu (1986), Coleman (1988), Putnam (1993) ve Fukuyama’nın (2000a, 2000b) büyük katkıları olmuştur. Sosyal sermaye kavramının bugünkü anlamda değerlendirilmesi ilk defa 1988 yılında Coleman tarafından yapılmıştır. Coleman, sosyal sermaye kavramını bilhassa eğitimle ilişkilendirerek bu doğrultuda öğrencilerin eğitimlerini yarıda bırakma nedenlerini incelediği bir çalışmada, aile fertleri arasındaki yakın ilişkiyi, aileyi ve okulu kapsayan toplumun sürekliliğini ve bireyler arasındaki bağların sağlamlığı olarak ifade etmiş ve sosyal sermayenin beşerî sermayenin oluşumundaki rolünü analiz etmiştir (Coleman, 1988). Coleman’ın ardından Putnam’ın 90’lı yılların ortalarındaki ve 2000’li yılların başındaki çalışmaları, Fukuyama’nın yine aynı dönemdeki çalışmaları ve son olarak Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sosyal sermaye kavramının gelişmesine katkı sağlamıştır (İlkay, 2019, s. 129).

Sosyal sermaye kavramı, en genel anlamda toplumsal ilişkileri düzenleyen değer yargıları, kurallar, normlar, iletişim ağları ve bunlarla şekillenen karşılıklı güven şeklinde tanımlanmaktadır (Atik, 2006, s. 10).

Fukuyama bir toplumsal kurtuluş reçetesi olarak sosyal sermaye kavramını ele aldığı Büyük Çözülme (2000a) ve Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması (2000b) isimli kitaplarında toplumsal kalkınmayı ekonomik kalkınmanın önüne koymuş; toplumsal kalkınma olmaksızın ekonomik kalkınmanın temelsiz ve geçici olacağını vurgulamıştır. Putnam’a göre sosyal sermaye, sosyal kurumun koordine edilmiş eylemleri kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve sosyal ağlar gibi özelliklerdir (Putnam, 1993, s. 169). Sosyal sermayenin bileşenleri sosyal sermayenin hem nedeni hem de sonucudur (Mısırdalı, 2006: 72). Bu açıdan toplumun, dolayısıyla örgütsel yapıların sahip olduğu halihazırda bir sermaye formu olmaktan ziyade söz konusu yapılarda işlenmemiş olarak varlığını koruyan, üzerine eğilerek geliştirilebilen temel bir değerdir (Ekinci, 2008, s.15).

Sosyal sermaye bileşenlerinden güven, toplumsal düzenin temelini oluşturan bireyler ve kurumlar arası ilişkilerde canlılık sağlayan, verilen sözlerin yerine getirilmesi, içtenlik, gerçeklik, dürüstlük ve erdemi kapsayan bilinçli tutarlılık olarak tanımlanmaktadır (Gökalp, 2003, s. 163). Güven kavramı, dayanıklı sosyal kurumlar oluşturmanın anahtarı olup bu, devlet müdahalesiyle bir ordu ya da merkez bankası kurmak gibi tesis edilemeyecek bir unsurdur (Fukuyama, 2000b). Bilgi aktarımı da güven sayesinde kolaylaşmaktadır. Güven düzeyi yüksek ilişkilere sahip insanlar, daha geniş ve zengin bilgi akımlarına sahip oldukları için bunun yanında daha yüksek bir öğrenme kapasitesine sahiptirler (Erselcan, 2009, s. 251).

Sosyal sermayenin bir diğer bileşeni olan normlar, toplumdaki ilişkilerce sağlanan ahlaki yargı ve standartları belirleyen normlar, kişileri ahlaki eylemlere yönelten etkili yaptırımlardır (Ekşi, 2009, s. 37). Putnam normları tanımlarken güven unsurundan faydalanmıştır ve “bireyin eylemlerinin yerleşik olduğu sosyal normlar ve ağlar sayesinde bireylerin güvenme yeteneğine sahip” olduğunu vurgulamıştır (Putnam, 1993, s. 178).

Sosyal ağlar ise bireyler arasındaki veya bireylerle gruplar arasındaki güven ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde oluşan, iletişim miktarı ile düzeyinin belirlenmesine yardımcı olan unsurlardır (Tüysüz, 2011, s. 22). Sahip olunan sosyal sermayenin niceliği, etkin bir şekilde harekete geçirdiği sosyal ağların ölçüsüne bağlıdır (Özcan, 2011, s. 48).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 2000 yılından itibaren Türkiye’de sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularında, eğitim öğretim ile ekonomi/ekonometri, işletme, kamu yönetimi ve sosyoloji alanında yapılmış lisansüstü tezlerin konu, içerik, alan, yöntem ve analiz teknikleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır: Türkiye’de sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularında yapılan lisansüstü tezlerin;

1. Konularına (Beşerî Sermaye-Sosyal Sermaye) göre dağılımı nasıldır?
2. Türlerine (Yüksek Lisans-Doktora) göre dağılımı nasıldır?
3. Alanlarına göre dağılımı nasıldır?
4. İçeriklerine göre dağılımı nasıldır?
5. Araştırma türü, araştırma deseni ve veri analizi tekniklerine göre dağılımı nasıldır?

Bu çalışmada, Türkiye’de sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularında yapılan tezlerin genel kapsamı, içeriği, araştırma yöntemi ve veri analizi teknikleri bakımından genel bir fotoğrafı çekilmiştir. Araştırma bulgularının araştırmacılara ve uygulayıcılara niteliksel ve niceliksel olarak genel eğilimle ilgili değerlendirme sunarak gelecekte yapılması düşünülen araştırma konularının seçiminde ışık tutması ve farklı bir bakış açısı getirmesi beklenmektedir. Ayrıca incelenen tezlerin, konuyla ilgili sınırlı çalışmanın yer aldığı eğitim bilimleri alanı için, araştırma yöntemleri ve konu dağılımları yönüyle fikir vererek, eğitim alanında da sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularına dair yeni çalışmaların yapılmasını teşvik edeceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma betimsel tarama modelinde tasarlanmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da mevcutta var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalardır (Karasar, 2010, s.77). Betimsel tarama modelindeki bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olan doküman incelemesi ve içerik analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgu ya da olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı materyallerin analizini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında yazılmış olan ‘sosyal sermaye’ ve ‘beşerî sermaye’ konularında eğitim öğretim ile ekonomi/ekonometri, işletme, kamu yönetimi ve sosyoloji alanlarındaki, yazarları tarafından yayınlanma izni verilmiş yüksek lisans ve doktora tezleridir. Söz konusu alanlarda yerli literatürdeki lisansüstü çalışmaların yakın dönem eğilimlerini ortaya koymak amacıyla en son Mayıs 2019 tarihli olmak üzere YÖK tabanında yer alan son yirmi yıldaki tezler incelenmiştir. Araştırmanın evrenine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Evrene İlişkin Betimsel İstatistikler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Konu	Beşerî Sermaye	93	44,1
	Sosyal Sermaye	118	55,9
	Toplam	211	100,0
Yayınlanma İzni	Var	185	87,7
	Yok	26	12,3
	Toplam	211	100,0
Türü	Yüksek Lisans	138	65,4
	Doktora	73	34,6
	Toplam	211	100,0

Belirlenen tarihler arasında 138'i yüksek lisans ve 73'ü doktora olmak üzere toplamda 211 lisansüstü tez bulunmaktadır. 118'i sosyal sermaye ve 93'ü beşerî sermaye konularında yapılmış olan söz konusu 211 tezdin 26'sına yazarları tarafından erişim kısıtlanmıştır. Dolayısıyla yayınlanma izni bulunan 185 tez incelemeye alınmıştır. Araştırmada herhangi bir örnekleme yöntemi kullanılmamış olup, yazarları tarafından yayınlanma izni verilmiş olan 185 tezin yer aldığı evrenin tümüne ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmada yer alan tezlerin, YÖK Ulusal Tez Merkezi'ndeki tez numaraları ekte sunulmuştur (EK-1).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 'sosyal sermaye' ve 'beşerî sermaye' terimlerinin tez adına yönelik anahtar kelimeler olarak taranmasıyla gerçekleştirilmiş; ulaşılan tezlerden bir veri havuzu oluşturulmuştur. İncelenmek üzere belirlenen eğitim öğretim, ekonomi/ekonometri, işletme, kamu yönetimi ve sosyoloji alanları dışında yer alan ve yazarları tarafından yayınlanma izni bulunmayan tezler veri havuzundan çıkarılmıştır. Sonuç olarak, çalışmanın veri seti 185 tezdin oluşmuştur.

Doküman analizi için yayın sınıflama formu oluşturulmuştur. Bu formda tezlerin künyesi, alanı, türü (yüksek lisans/doktora), konusu, tez adı, araştırma türü, araştırma deseni ve veri analiz tekniklerine yer verilmiştir. Tezlerin incelenmesi bu form üzerinden gerçekleştirilmiş, formdan elde edilen verilerin betimsel istatistikleri SPSS 21.0 paket programı ile yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine göre bulgulara yer verilmiştir. Buna göre birinci, ikinci ve üçüncü alt problemlere ait bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

İncelenen Lisansüstü Tezlerin Konularına, Türlerine Ve Alanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Konu	Beşerî Sermaye	82	44,3
	Sosyal Sermaye	103	55,7
	Toplam	185	100,0

Türü	Yüksek Lisans	127	68,6
	Doktora	58	31,4
	Toplam	185	100,0
Alan	Eğitim-Öğretim	19	10,3
	Ekonomi/Ekonometri	90	48,6
	İşletme	37	20,0
	ÇEKO	5	2,7
	Sosyoloji	17	9,2
	Kamu Yönetimi	2	1,1
	Eğitim-Öğretim ve	1	0,5
	Ekonomi/Ekonometri	3	1,6
	Ekonomi/Ekonometri	1	0,5
	Ekonomi/Ekonometri	2	1,1
	İşletme ve ÇEKO	2	1,1
	İşletme ve Sosyoloji	4	2,2
	İşletme ve Kamu	1	0,5
	Sosyoloji ve Kamu	1	0,5
	Toplam	185	100,0

Tablo 2’de yer alan verilere göre, incelenen lisansüstü tezlerin yarısından fazlası (%55,7) sosyal sermaye üzerinedir. Söz konusu tezlerin yaklaşık üçte ikisi yüksek lisans tezi olup, yüksek lisans tezleri doktora tezi sayısının iki katından daha fazladır. Yapılan tezler alanlarına göre değerlendirildiğinde yaklaşık yarısına yakınının ekonomi/ekonometri alanında (%48,6) olduğu, bunu sırasıyla işletme (%20), eğitim-öğretim (%10,3) ve sosyoloji (%9,2) alanlarının takip ettiği; en az tezin ise kamu yönetimi (%1,1) ve çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri -ÇEKO (%2,7) alanlarında olduğu görülmektedir.

Beşerî sermaye ve sosyal sermaye konularında incelenen tezlerin alanlarına göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3.

Beşerî Sermaye ve Sosyal Sermaye Konularındaki Tezlerin Alanlara Göre Dağılımı

Alan	Konu		
	Beşerî Sermaye (n)	Sosyal Sermaye (n)	(n)
Eğitim-Öğretim	0	19	19
Ekonomi/Ekonometri	67	23	90
İşletme	7	30	37
ÇEKO	2	3	5
Sosyoloji	0	17	17
Kamu Yönetimi	0	2	2

Eğitim-Öğretim ve Ekonomi/Ekonometri	1	0	1
Ekonomi/Ekonometri ve İşletme	2	1	3
Ekonomi/Ekonometri ve ÇEKO	1	0	1
Ekonomi/Ekonometri ve Sosyoloji	1	1	2
İşletme ve ÇEKO	1	1	2
İşletme ve Sosyoloji	0	4	4
İşletme ve Kamu Yönetimi	0	1	1
Sosyoloji ve Kamu Yönetimi	0	1	1
Toplam	82	103	185

Tablo 3 incelendiğinde beşerî sermaye konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin yaklaşık beşte dördünün ekonomi/ekonometri alanında olduğu ve beşerî sermaye üzerine en fazla bu alanda tez üretildiği görülmektedir. Ekonomi/ekonometri alanını sırasıyla işletme ve sosyoloji alanları takip etmiş olup eğitim-öğretim ve ekonomi/ekonometri, ekonomi/ekonometri ve ÇEKO, ekonomi/ekonometri ve sosyoloji, işletme ve ÇEKO ortak alanlı birer tez; ekonomi/ekonometri ve işletme ortak alanlı iki tez bulunmaktadır. Buna karşılık eğitim-öğretim, sosyoloji ve kamu yönetimi alanlarında ise beşerî sermaye konusunda lisansüstü tez bulunmamaktadır.

Sosyal sermaye konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin yaklaşık üçte birinin işletme, beşte birinin ekonomi/ekonometri, beşte bire yakınının eğitim-öğretim ve onda birinin sosyoloji alanında yapıldığı; en az sayıda çalışmanın ise ÇEKO alanında yapılmış olduğu görülmektedir. Ortak alanlı tezler arasında en fazla lisansüstü çalışma 4 tez ile işletme ve sosyoloji alanındadır. Ekonomi/ekonometri ve işletme, ekonomi/ekonometri ve sosyoloji, işletme ve ÇEKO, işletme ve kamu yönetimi, sosyoloji ve kamu yönetimi ortak alanlarında birer tez bulunmaktadır. Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular incelenen tezlerin içeriğinin belirlenen ortak temalarda gruplandırılmasına yöneliktir. Buna göre sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularındaki tezlerin içerik bakımından temalarına Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4.

Beşerî Sermaye ve Sosyal Sermaye Konularındaki Tezlerin İçerik Bakımından Dağılımı

	Konu		Toplam (n)
	Beşerî Sermaye (n)	Sosyal Sermaye (n)	
Beşerî sermayenin ölçümü	4	0	4
Ekonomik büyüme	23	3	26
Ekonomik kalkınma	14	6	20
Bireysel ekonomik büyüme	2	1	3
Kalkınma	6	2	8
İçsel büyüme modelleri	3	0	3
Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma	1	0	1

Beşerî sermayenin kavramsal içeriği	2	0	2
Dış ticaret	3	0	3
İşgücü performansı ve ekonomik büyüme	1	0	1
Entegrasyon ve büyüme	1	0	1
Eğitim	3	2	5
Yabancı yatırımlar ve imalat sanayi	2	0	2
Kamu sağlığı ve ekonomik büyüme	1	0	1
Sosyal güvenlik sistemi	1	0	1
Eğitim ve ekonomik büyüme	3	0	3
Eğitim ve ekonomik kalkınma	1	0	1
Girişimcilik	4	7	11
Ar-Ge	1	0	1
Gelir düzeyi ve doğurganlık	1	0	1
İş kazaları	1	0	1
Orta gelir tuzağı	1	0	1
Finansal inovasyon	1	0	1
Karar verme davranışı	1	0	1
Uluslararası rekabet gücü	1	1	2
Bilgi paylaşımı	0	3	3
Ortaöğretim ders geçme ve kredi sis.	0	1	1
Firmalar arası ve firmalar-üniversiteler arası sosyal sermaye	0	1	1
Bilimsel yayın/akademik verimlilik	0	3	3
Sosyal sermaye düzeyi/ölçümü/kapasitesi	0	17	17
Göçmenler	0	1	1
İş doyumu	0	4	4
Üniversite sınavı başarısı	0	1	1
Sosyal sermayenin yönetilebilmesi	0	1	1
Yenilikçilik	0	4	4
Kültür-sanat yatırımları/kültürel değerler/değer kavramı	0	4	4
Toplumsal ilişkiler/sosyal ağlar/sosyal medya	0	9	9
Çocuk ve genç suçluluğu	0	1	1
KOBİ'lerin dönüşümü	0	1	1
STK'larda güven ve gönüllülük/toplumsal kalkınma	0	2	2
Avrupalı kimliği oluşumu	0	1	1
Yoksulluk	0	1	1

Kırsal kalkınma	0	2	2
Performans yönetimi/finansal performans	0	5	5
Örgütsel özdeşleşme	0	1	1
Sosyal sermaye (kavramsal çözümlene)	0	3	3
Mesleki tükenmişlik	0	1	1
Bölgesel kalkınma	0	1	1
Zaman kullanımı	0	1	1
Üstün yetenekli çocukların eğitimi	0	1	1
Satın alma eğilimi	0	1	1
Siyasi partiler/siyasal katılım	0	2	2
Liderlik	0	3	3
Güç mesafesi	0	1	1
Öznel refah/iyi oluş	0	1	1
Bilgi paylaşımı ve performans	0	1	1
Güven	0	1	1
Kültürel zekâ	0	1	1
Toplam	82	103	185

Tablo 4 incelendiğinde beşerî sermaye ve sosyal sermaye konularındaki lisansüstü tezlerde içerik bakımından ortak temaların kalkınma, ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme, girişimcilik, bireysel ekonomik büyüme, eğitim ve uluslararası rekabet olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra en fazla lisansüstü çalışmanın hazırlanmış olduğu temalar incelendiğinde beşerî sermaye konusundaki lisansüstü tezlerin içerik olarak yaklaşık dörtte birinden fazlasının ‘ekonomik büyüme’, yaklaşık beşte birinin ‘ekonomik kalkınma’ temalarında hazırlanmış olduğu; sosyal sermaye konusundaki lisansüstü tezlerin ise içerik olarak yaklaşık beşte birinden daha azının ‘sosyal sermaye düzeyi/ölçümü/kapasitesi’, onda birinden daha azının ise ‘toplumsal ilişkiler/sosyal ağlar/sosyal medya’ temalarında hazırlanmış olduğu söylenebilmektedir.

Beşerî sermaye konusunda içerik bakımından en fazla lisansüstü çalışmanın ekonomik büyüme (n=23), ekonomik kalkınma (n=14), kalkınma (n=6), beşerî sermayenin ölçümü (n=4) ve girişimcilik (n=4) temaları ile içsel büyüme modelleri (n=3), eğitim (n=3), eğitim ve ekonomik büyüme (n=3) ve dış ticaret (n=3) temalarında olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye konusunda ise içerik bakımından en fazla lisansüstü çalışmanın sosyal sermaye düzeyi/ölçümü/kapasitesi (n=17), toplumsal ilişkiler/sosyal ağlar/sosyal medya (n=9), girişimcilik (n=7), ekonomik kalkınma (n=6), performans yönetimi/finansal performans (n=5), iş doyumu (n=4), yenilikçilik (n=4), kültür sanat yatırımları/kültürel değerler/değer kavramı (n=4) temaları ile ekonomik büyüme (n=3), bilgi paylaşımı (n=3), bilimsel yayın/akademik verimlilik (n=3), sosyal sermayeye dair kavramsal çözümlene (n=3) ve liderlik (n=3) temalarında olduğu görülmektedir.

Beşinci alt probleme ilişkin bulgular incelenen tezlerin araştırma desenlerinin ve veri analizi tekniklerinin gruplandırılmasına yöneliktir. Buna göre sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularındaki tezlerin araştırma türü, araştırma deseni ve veri analizi teknikleri açısından gruplandırılmasına Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5.

Beşerî Sermaye ve Sosyal Sermaye Konularındaki Tezlerin Araştırma Türü, Araştırma Deseni ve Veri Analizi Tekniği Bakımından Dağılımı

Araştırma Türü	Frekans (n)	Yüzde (%)
Nicel	119	64,3
Nitel	54	29,2
Karma	12	6,5
Toplam	185	100,0
Araştırma Deseni		
Tarama	50	27,0
İlişkisel tarama	30	16,2
Betimsel tarama	47	25,4
Boylamsal	38	20,5
Boylamsal ve yatay kesit	3	1,6
Yatay kesit	5	2,7
Fenomenolojik	11	5,9
Gömülü teori	1	0,5
Toplam	185	100,0
Veri Analizi Tekniği		
Fark analizi	10	5,4
İlişkisel analiz	29	15,7
İçerik analizi	59	31,9
Ekonometrik model	42	22,7
İlişkisel analiz ve ekonometrik model	8	4,3
Betimleyici analiz ve ekonometrik model	2	1,1
Fark analizi ve ilişkisel analiz	27	14,6
Fark analizi ve betimleyici analiz	4	2,2
Fark analizi, ilişkisel analiz ve betimleyici analiz	3	1,6
İlişkisel ve betimleyici analiz	1	0,5
Toplam	185	100,0

Tablo 5 incelendiğinde beşerî sermaye ve sosyal sermaye konularındaki lisansüstü tezlerin araştırma türü bakımından yarısından fazlasının nicel, yaklaşık üçte birinin nitel ve onda birinden daha azının da karma yöntemlerle hazırlanmış çalışmalar olduğu görülmektedir. Araştırma deseni bakımından yaklaşık dörtte birinden daha fazlasının tarama ve betimsel tarama desenlerinde hazırlanmış olduğu, bunu sırasıyla yaklaşık beşte bir oranında boylamsal, beşte birinden daha az ilişkisel tarama ve yaklaşık yirmi de bir oranında fenomenolojik desenlerde hazırlanmış çalışmaların takip ettiği görülmektedir. Gömülü teori, boylamsal ve yatay kesit ile yatay kesit desenlerindeki çalışmalar ise daha az tercih edilmiştir.

Diğer yandan araştırma kapsamında beşerî sermaye ve sosyal sermaye konularında incelenen lisansüstü tezlerde veri analizi tekniği olarak yaklaşık üçte bir oranıyla en fazla içerik analizi ve beşte bir oranıyla ekonometrik model analizler kullanıldığı görülmektedir. Bunları sırasıyla ilişki analiz, fark analizi ile birlikte ilişki analiz, fark analizi ve ilişki analizle birlikte ekonometrik model analizler takip etmektedir. Burada ekonometrik analizler kapsamında en fazla zaman serisi analizleri, panel veri analizi, yatay kesit veri analizi ve eş bütünleşme analizi kullanıldığı görülmüştür. Öte yandan fark analizi kapsamında t-testi, ANOVA; ilişki analiz kapsamında korelasyon, regresyon ve yapısal eşitlik modellemesi path analizi; betimleyici analiz kapsamında değişkenlere ilişkin yüzde/frekans analizi ve nitel araştırmalarda da ağırlıklı olarak içerik analizi kullanıldığı görülmüştür. Bunların yanı sıra ekonometrik model kapsamında geçiş dinamiği analizi, dinamik panel uygulaması, VAR modeli, Chow testi, etki-tepki analizi, Granger nedensellik testi ve birim kök testi kullanılan çalışmalar da bulunmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Ekonomik büyüme, milli gelir düzeyindeki ve kişi başına düşen milli gelirdeki artışı ifade ederken; ekonomik kalkınma, bir ülkedeki ekonomik dönüşüm süreciyle birlikte sosyal dönüşümün de gerçekleşmesini kapsamaktadır. Kalkınma ve beraberinde yaşam standartlarının gelişmesinin sağlanabilmesi için toplumsal, kültürel, siyasal, eğitsel ve ekonomik içerikli yatırımlarla birlikte doğrudan ve dolaylı olarak insana yapılan yatırımların artırılması gerekmektedir. İnsana yapılan yatırımlar ise eğitimle şekillenmektedir. Eğitim, beşerî sermayenin en temel faktörüdür (Appiah ve McMahon, 2002; Becker, 1962; Cengiz, 2013; Dinopoulos ve Thompson, 1998; Gökçen, 2006; Karagül, 2002; Tunç, 1997; Schultz, 1961; Varsak, 2008; Whiteley, 2000).

Eğitimin toplumsal hayatta pek çok işlevi bulunmaktadır. Bilginin nitelikli iş gücüne dönüşmesi noktasında ekonominin ihtiyaç duyduğu insan gücünün oluşmasında ve toplumsal kuralların ve değer yargılarının diğer nesillere aktarılmasında eğitim öğretim hizmetleri önemli bir fonksiyona sahiptir (Demaine, 1981, s. 36). Eğitim, beşerî sermayeyi güçlendirme yoluyla verimlilik artırma amacını gütmektedir. Beşerî sermaye bağlamında değerlendirildiğinde kültürel birikimin kuşaklar arası aktarımı eğitimin toplumsal işlevi, ülkenin yönetim biçimine uygun vatandaş yetiştirilmesi politik işlevi ve üretken ve verimli bireyler yetiştirerek, ekonomik sistemin istediği insan gücünün yetiştirilmesi ise ekonomik işlevi olarak ifade edilmektedir (Karakütük, 2012). Eğitimin politik, kültürel ve ekonomik işlevlerinin yerine getirilmesi ise etkili iletişim, güven ve sosyal ağların birleşimi olarak ifade edilen sosyal sermaye gücü ile mümkündür.

Bir ülkede sosyal sermayeyi artırmak için gelir dağılımının düzeltilmesi, adaletin sağlanması, sosyal güvenlik ve toplumsal ilişkilerde güven ortamının tesis edilmesi temel olarak ağırlık verilmesi gereken önemli hususlardır. Hükümet politikalarının beşerî ve sosyal sermayeye doğrudan etki edebileceği yer eğitimdir. Türkiye’de sosyal sermaye ve beşerî sermayenin geliştirilmesi için eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması ve etkin eğitim sisteminin oluşturulması, çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi, kadınlar ve engellilerin işgücüne teşviki, sosyal güvenlik programlarının nitelik ve nicelik olarak artırılması, gayri safi milli hasılanın artırılması, girişimciliğin teşviki ve geliştirilmesi ve uluslararası ortaklar arasındaki diyalogun artırılması, öncelikli olarak yapılması gerekenlerdir. Sosyal sermaye ve beşerî sermayenin öneminin anlaşılması ve pekiştirilmesine yönelik olarak akademik çalışmalar, bilimsel temelde veri sunmaktadır.

Bu çalışmada 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularında, eğitim öğretim ile ekonomi/ekonometri, işletme, kamu yönetimi ve sosyoloji alanında yapılmış lisansüstü tezler, konu, içerik, alan, yöntem ve analiz teknikleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Beşerî sermaye konusunda doğrudan eğitim-öğretim alanında lisansüstü tez çalışması yer almazken, ekonomi/ekonometri ve işletme ortak alanlı olarak hazırlanan çalışmalar bulunmaktadır. Beşerî sermaye konusunda en fazla tez ekonomi/ekonometri alanında, sosyal sermaye konusunda en fazla tez ise işletme ve ekonomi/ekonometri alanında hazırlanmış olup, bunu sırasıyla eğitim/öğretim ve sosyoloji alanları takip etmiştir.

Beşerî sermaye konusunda hazırlanmış tezlerin içerik bakımından ağırlıklı olarak ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma, kalkınma, eğitimin ekonomik kalkınma ve büyümeye etkisi, girişimcilik, bireysel

ekonomik getiri ve beşerî sermayenin ölçülmesi ile ilgili olduğu görülmüştür. Sosyal Sermaye konusunda hazırlanmış tezlerin ise içerik bakımından ağırlıklı olarak sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi/ölçülmesi, toplumsal ilişkiler ve sosyal ağ özellikleri, kalkınma/ekonomik kalkınma ile ilişkisi, performans ile ilişkisi, girişimcilik ve yenilikçilik ile ilişkisi, iş doyumu ile ilişkisi, liderlik davranışı ile ilişkisi ve kültür-sanat yatırımları ile ilişkisini inceleyen çalışmalar olduğu görülmüştür.

Beşerî sermaye ve sosyal sermaye konularında hazırlanmış lisansüstü tezlerin içerik bakımından ortak noktası ekonomik kalkınmadır. Araştırma sonucunda Türkiye’de beşerî ve sosyal sermaye konularında eğitim alanındaki lisansüstü çalışmaların sınırlı sayıda olduğu; ağırlıklı olarak ekonomi, ekonometri, işletme ve sosyoloji alanlarında kalkınma, ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme, yenilikçilik ve girişimcilik ile ilişkilendirilen çalışmaların yapıldığı görülmüştür.

Beşerî sermaye ve sosyal sermaye konularındaki lisansüstü tezler araştırma türü bakımından ağırlıklı olarak nicel çalışma olarak tasarlanmıştır. Nitel ve nicel araştırma tekniklerinin birlikte ele alındığı karma çalışmalar ise en az sayıdadır. Dolayısıyla sosyal sermaye ve beşerî sermayeye yönelik çalışmalarda içerik bakımından ele alınan temaların derinlemesine analizi için keşfedici ve açıklayıcı karma desenli araştırmalara daha çok yer verilebilir.

Sosyal sermaye ve beşerî sermaye alanında yapılan tezler yöntemsel açıdan değerlendirildiğinde iktisadi ve idari bilimler alanındaki tezlerin eğitim bilimleri alanından araştırma deseni ve analiz tekniği bakımından farklılaştığı görülmüştür. İktisadi ve idari bilimler alanındaki tezlerde ağırlıklı olarak boylamsal desen tercih edilmiş, analiz tekniği bakımından ise çoğunlukla ekonometrik analiz türlerinden zaman serisi analizleri, eş bütünleşme analizi, VAR modeli, yatay kesit analizi ve panel veri analizi ile ilişkisel analiz türlerinden yapısal eşitlik modellemesi path(yol) analizi kullanıldığı görülmüştür. Bunların yanı sıra özellikle nitel çalışmalarda betimsel tarama deseni ve içerik analizi kullanıldığı görülmüştür.

Sosyal sermaye ve beşerî sermaye ile ilgili çalışmaların ağırlığı iktisadi ve idari bilimlerde olmakla birlikte bu alanla sınırlı kalması beklenemez. Bu çalışmaların sosyal bilimlerle birlikte eğitim bilimleri bünyesinde de çeşitlendirilmesinin alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bir alandaki çalışmaların incelenmesi, o alanın hâkim çalışma konularını ve eğilimlerini ortaya koyma açısından önemlidir (Staton-Spicer ve Wulff, 1984). Dolayısıyla sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularına yönelik akademik düzeyde yapılmış çalışmaların incelenmesi, farklı disiplinlerde bu konuların hangi konularla birlikte, nasıl ve hangi yöntemlerle ele alındığına dair bir çerçeve çizmektedir. Bunun yanı sıra eğitim bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında aynı konuların içerik ve yöntem bakımından ele alınışının karşılaştırılması da araştırmacılara güncel araştırma yaklaşımlarını sunma açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın, toplumsal kalkınma için oldukça önem taşıyan sosyal sermaye ve beşerî sermaye olgusunun, en çok hangi alt temalarla birlikte ele alındığı ve hangi değişkenlerle ilişkilendirildiği durumunu ortaya koyması ve üzerinde durulmayan konulara ilişkin fikir vermesi yönüyle, araştırmacılara yol gösterici olması ve bu sayede özgün araştırma sorularıyla tasarlanacak yeni çalışmaların alan yazınına katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu araştırmada sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularına yönelik hazırlanmış lisansüstü tez çalışmaları son yirmi yıllık zaman dilimindeki tezler ile sınırlı tutulmuş ve içerik analizi ile incelenmiştir. Benzer bir çalışma, daha geniş bir zaman dilimi çerçevesinde meta analiz yöntemiyle de ele alınabilir. Öte yandan sosyal sermaye ve beşerî sermaye konularındaki lisansüstü tezleri içerik ve yöntem bakımından incelemeye yönelik, bu konuları birlikte veya ayrı ayrı ele alan bir literatür çalışmasına rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu yönüyle de yapılan çalışmanın, söz konusu alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EK.1

Tez Numaraları					
97424	290025	471065	296734	365006	439807
97221	264758	492930	280959	364668	469995
101567	286838	479299	340089	371146	492930
146290	298242	502739	296111	379101	454216
144671	302777	530466	289646	376682	466025
144635	308959	524289	296324	357371	481741
147234	319514	526151	287829	375430	502211
188130	350726	509451	274512	384683	521515
161269	327600	525256	290525	388161	510707
186489	309273	509554	332685	385461	521625
186490	370490	504618	325304	412187	527350
190705	340264	538079	314049	423368	522231
205487	399401	190006	327740	388376	515659
190330	377664	261845	326035	407593	503856
186139	368113	217963	320127	382042	524953
214762	361945	211512	331848	413895	541736
226984	366430	178877	345523	422526	502580
219308	381982	235827	345135	415754	518400
227762	394860	254857	350679	393389	523998
221380	418006	227293	342173	399582	522431
221400	413958	221676	340422	414729	522225
219200	426364	219159	348071	412308	504858
226817	393084	254370	351816	441099	234523
226365	395936	241678	344909	446132	270459
226582	395345	234762	340234	428411	262375
241567	407762	280115	351551	429360	273090
228506	439807	302906	380473	447648	437232
239451	477512	273578	439926	448278	446174
261887	423710	264764	373599	447689	481169
235312	429688	290025	366272	438524	476881
241343	448355	313127	368198	429517	

KAYNAKÇA

- Appiah, E. N. ve McMahon, W. W. (2002). The social outcomes of education and feedbacks on growth in Africa. *The Journal of Development Studies*, 38(4), 27-68. DOI: 10.1080/00220380412331322411
- Atik, H. (2006). *Beşerî sermaye, dış ticaret ve ekonomik büyüme*. Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Bal, O. (2011). *Beşerî sermaye ve ekonomik gelişme*. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi. <http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/oguz.bal/index.php?y=Yayinlarvebilgi=bildiri> sayfasından erişilmiştir.
- Baş, K. (2001). Ekonomik büyüme, gelir dağılımı, eğitim ve nüfus artışı ilişkileri: Türkiye örneği. *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 47-60.
- Becker, G. S. (1962). Investment in human capital: A theoretical analysis. *The Journal of Political Economy*, 70(5-2), 9- 44.
- Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. New York: Columbia University Press.
- Berber, M. (2004). *İktisadi büyüme ve kalkınma, 2. Baskı*, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berkman, K. (2008). *Beşerî sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson, J. (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*, (pp. 241-260). New York: Greenwood.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Çankaya, E. ve Karataş, M. (2010). İktisadi kalkınma sürecinde beşerî sermayeye ilişkin bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 29-55.
- Demaine, J. (1981). *Contemporary theories in the sociology of education*. London: Macmillian Press.
- Denison, E. F. (1962). *The sources of economic growth in the United States and the alternatives before us*. New York: Committee for Economic Development.
- Di Bartolo, A. (1999). *Modern human capital analysis: Estimation of US, Canada and Italy earning functions*. Dipartimento di Statistica, Università di Milano-Bicocca, Working Paper No. 212, 1-16.
- Dinopoulos, E. ve Thompson, P. (1998). Schumpeterian growth without scale effects. *Journal of Economic Growth*, 3(4), 313-335.
- Erselcan, F. (2009). Disiplinler arası ortak bir çalışma alanı olarak sosyal sermaye. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 35 (2), 248-256.
- Fukuyama, F. (2000a). *Büyük çözümler, insanın doğası ve toplumsal düzenin yeniden oluşumu* (Z. Avcı ve A. T. Aydemir, Çev.). İstanbul: Sabah Yayıncılık.
- Fukuyama, F. (2000b). *Güven, sosyal erdemler ve refahın yaratılması* (A. Buğdaycı, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Gökalg, N. (2003). Ekonomide güven faktörü. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 10 (2), 163-174.
- Gökçen, B. (2006). *Beşerî sermayenin iktisadi gelişmedeki rolü ve önemi: Adana iline ilişkin bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Griliches, Z. (1997). Education, human capital and growth: A personal perspective. *Journal of Labor Economics*, 15(1), 330-344.

- Güncör, C., ve Özdemir, M. Ç. (2017). Sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(1), 70-90.
- Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67, 130-138.
- İlkay, S. Ç. (2019). *Beşerî sermaye ile uluslararası rekabet gücü arasındaki ilişki: Türkiye ve seçilmiş diğer G20 ülkeleri üzerine bir analiz.* (Doktora tezi). file:///C:/Users/Casper/Downloads/538079.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Karagül, M. (2002). *Beşerî sermayenin iktisadi gelişmedeki rolü ve Türkiye boyutu.* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No.37.
- Karakütük, K. (2012). *Eğitim planlaması.* Ankara: Elhan Kitap Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaynak, M. (2011). *Kalkınma iktisadı, 4. Baskı,* Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kılıç, R. (2001). İktisadi açıdan eğitim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 1-15.
- Mısırdalı, F. (2006). *Örgüt içi bilgi paylaşımında sosyal sermayenin etkisi: Kütahya seramik A.Ş' de bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Mısırlıoğlu, C. (2007). *Ekonomik kalkınmada beşerî sermaye ve önemi.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mincer, J. (1962). On-the-job training: costs, returns and some implications. *Journal of Political Economy*, 70(5), 50-79.
- Özcan, B. (2011). *Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, N. (2005). *Kalkınma kuramlarına eleştirel bir yaklaşım.* Ankara: Roma Yayınları.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy.* United Kingdom: Princeton University Press.
- Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, 15(1), 1-17.
- Staton-Spicer, A. Q. ve Wulff, D. H. (1984). Research in communication and instruction: Categorization and synthesis. *Communicative Education*, 33(4), 377-391.
- Stroombergen, A., Rose, D. ve Nana, G. (2002). *Review of the statistical measurement of human capital.* New Zealand: Informatics Consulting Ltd.
- TDK. (2019). *Türk dil kurumu sözlükleri.* <http://tdk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Thurow, L. (1970). *Investment in human capital.* California: Wadworth Publishing Company.
- Tunç, M. (1993). Türkiye'de eğitimin ekonomik kalkınmaya etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 1-32.
- Tüysüz, N. (2011). *Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi ve sosyal sermaye endeksinin hesaplanması.* Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Ülgener, S. F. (1974). *Milli gelir, istihdam ve iktisadi büyüme.* İstanbul: Sermet Kitabevi.
- Varsak, S. (2008). *Beşerî sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: 1970-2006 Türkiye örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Whiteley, P. F. (2000). Economic growth and social capital. *Political Studies*, 48(3), 443-466.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri,* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Doğal ve Kültürel Peyzaj Değerlerinin Kent Kimliğine Katkısı

Contribution of Natural and Cultural Landscape Values to The City Identity

Doç.Dr. Habibe ACAR^{1*}

Dr.Öğr.Üyesi Aysel YAVUZ²

Dr.Öğr.Üyesi H. Candan ZÜLFİKAR³

Pages: 389-399

Doi: 10.21733/ibad.587308

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi,
TURKEY, habibeacar@hotmail.com

²Karadeniz Teknik Üniversitesi,
TURKEY, ayavuz75@hotmail.com

³İstanbul Üniversitesi, TURKEY,
candanz@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

The landscape term is a concept that defines areas within a frame of view with a very general expression. All living and non-living beings in these areas constitute the elements of the landscape. In short, landscape is a whole of these elements. From this point of view, the natural and cultural resource values of the cities constitute the important landscape values of the city. These values of the city reflect their identity, differences from other cities and their originality and locality. The promotion, development and preservation of these values in order to own the cities are extremely important for the sustainability of the cities and their transfer to future generations. At the same time, the existence of these values will contribute to the city and its citizens both culturally and economically. However, today it is observed that cities are becoming more and more similar with the effect of globalization. This leads to the identification of cities. In this study; we aimed to reveal the importance of the natural and cultural landscape values of the cities. In this context, the sources of the cities and how they were evaluated were investigated both national and international examples. In addition, the natural and cultural landscape values of the cities of Trabzon and Edirne, which is more known for its natural values; in terms of their contribution to protection, use and urban identity, and recommendations were made. As a result, it has developed strategies to bring these values to the forefront based on similar examples from both the cities of Trabzon and Edirne the national and international qualifications.

Keywords: Urban identity, Place attachment, Cultural landscape, Sustainability.

GİRİŞ

Kentin tanınabilirliği ve farklılığını ortaya çıkaran kimliği, kentin sahip olduğu kendine özgü doğal ve kültürel değerlerinin çeşitliliği ve bu değerlerin korunması ve sürekliliğinin sağlanmasının yanısıra ön plana çıkarılması ile sağlanır. Kent kimliği ve kentlerin tanınabilirliği üzerine yapılan çalışmalar ülkelerin ekonomik büyüme politikaları arasında yer alır. Kentleşme politikalarımızdan kaynaklanan yeşil alan kayıpları, su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı ve kirletilmesi, çevre tahribatları, ulaşım vb. temel problemler nedeniyle kentler rant ve para uğruna yok edilebilmektedir. Zamanla kentlerde meydana gelen hızlı değişim sonucunda kolektif bellek kayıplarının olduğu gözlemlenir. Oysa Aldo Rossi, bir kentin geçmişinden gelen ve ona ait olan ipuçları taşıyan değerleriyle, zamanın koşullarına göre kazanılan nitelikleri arasında bir bağ olması gerektiğini vurgular (Al, 2011).

Lang'e göre bir çevrenin olanakları onun özel bir biçimde kullanılmasına olanak sağlayan özellikleridir (Mehta, 2006). İyi kentsel alanlar, sokak hayatlarına göre değerlendirilir. Çünkü çok amaçlı alanlar olarak sokaklarda halkla iletişim, kamusal sosyal yaşam, insanları izleyen, gezinen, işlem yapan, doğal gözetim ve kültür gibi kent yaşamının tüm bileşenleri birleşir. Başarılı bir kent alanı için gerekli özellikler arasında, yayalar için sayısız hareket alanı, temel kullanımların farklılığı, aktif bir cadde hayatı, insanların ilgisini çeken şeylerin varlığı, okunabilirlik, hayal edilebilirlik, tanınırlık, ekonomi, karmaşıklık ve mağazaların açılma saatlerinde değişiklik aranır (Montgomery,1998). Kentsel ortamlarda ağaçlar, su öğeleri, yeşil alanlar gibi doğal elemanların varlığı ve araç trafiğinden ayrılmış bölgeler kent insanı için dinlenmeyi kolaylaştırır (Carmona ve ark. 2003).

Çalışmada kentlerin sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerlerinin önemine değinerek, Trabzon ve Edirne'nin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin kent kimliğine katkısı tartışılmıştır. Bunun yanında kentte yaşayanların bu değerler hakkındaki fikirleri, bu değerlerin kente katkıları konusundaki tutum ve görüşleri sorgulanmıştır. Sonuçta kentlerin sahip olduğu bu özgün doğal ve yapısal oluşumların tespit edilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Peyzaj; çok genel ifade ile bir görüş çerçevesi içindeki alanları tanımlayan bir kavramdır. Kısaca peyzaj canlı ve cansız varlıklardan oluşan bir bütündür. Bu açıdan bakıldığında kentlerin sahip oldukları doğal ve kültürel kaynak değerleri o kentin önemli peyzaj değerlerini oluşturmaktadır. Kentin sahip olduğu bu değerler kimliğini, diğer kentlerden farklılıklarını dolayısıyla özgünlüğünü ve yerelliğini yansıtmaktadır. Kentleri sahiplenmek adına bu değerlerin korunması, geliştirilmesi ve tanıtılması kentlerin sürdürülebilirliği ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda bu değerlerin var olması kente ve kentliye hem kültürel hem de ekonomik açıdan katkı sağlamaktadır. Ancak günümüzde küreselleşmenin etkisiyle kentlerin gittikçe birbirine benzemeye başladığı görülmektedir. Bu da kentlerin kimliksizleşmesine yol açmaktadır.

Bu sorunlardan hareketle bu çalışmada; kentlerin var olan doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin önemini ortaya koymak amaçlanmıştır. Doğal değerleriyle daha çok tanınan Trabzon'un ve kültürel değerleriyle ön planda olan Edirne kentinin sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj değerlerine ait örnekleri; koruma, kullanım ve kent kimliğine katkıları açısından değerlendirilmiştir.

MATERYAL VE METOT

Materyal

Araştırmanın ana materyalini Trabzon ve Edirne kentinin doğal ve kültürel peyzaj değerleri ve kullanıcıların bu değerlere ilişkin görüşleri oluşturmaktadır. Çalışmada konu ile ilgili seçilen iki kent kendi içinde farklı doğal ve yapısal değerlere sahiptir. Bu kentler ve sahip oldukları değerler aşağıda belirtilmiştir.

Trabzon; Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan doğal güzellikleri ile yeşili, bir kıyı kenti olması ile maviyi temsil eden bir kent olarak bilinmektedir. Bilinen tarihi geçmişi en az 4000 yıl öncesine dayanan Trabzon, konumu itibarıyla tarihin bütün evrelerinde tüm dünyanın ilgisini çekmiş ender kentlerden biridir. Coğrafi önemi ve tam bir geçiş noktasında bulunması nedeniyle Trabzon; tarihi boyunca birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Ticari ve idari merkez olarak Trabzon'da yüzyılların ötesinden bu yana kurulu bulunan eğitim -kültür -ticaret merkezlerinin varlığı kentin etrafıyla

birlikte canlı ve süregelen bir kültürel birikime sahip olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Trabzon doğal güzelliklerinin yanısıra kültür varlıkları bakımından zengin bir şehirdir (URL1). Santa Harabeleri, Ayasofya Müzesi, Sümela Manastırı, Atatürk Köşkü, Gülbahar Hatun Camii, Kızlar Manastırı, Trabzon Kalesi kentin kültürel peyzaj değerlerindedir.

Coğrafi özellikleri gereği, 1500-2000 metre rakımlı düzlük ve tepelerde fazla sayıda yayla bulunuyor. Yaylalar, 1500 metreden başlayarak yükselen, zengin tabii peyzaj özellikleri içeren alanlar olmakla birlikte özellikle yaz aylarında turistlerin sıklıkla tercih ettiği yerlerin başında geliyor. Hıdırnebi Yaylası, Şolma Yaylası, Tufa Yaylası, Kadıralak Yaylası, Sultan Murat Yaylası, Kayabaşı Yaylası, Sisirna Yaylası, Karester Yaylası bunlar arasında sayılabilir. Son senelerde yaylaların eko turizm mekânları olarak kullanılmaya başlanması sayesinde de bilhassa Karadeniz Bölgesi, her yıl binlerce ziyaretçiyi ağırlar. Çok çeşitli flora ve faunaları, zengin ormanları, krater gölleri, ırmakları, coşkun dereleri, peyzaj görüntüleri, dağ ve doğa yürüyüşleri, rafting, kano ve kış sporları, av ve olta balıkçılığı, çim kayağı, şifalı suları ile Trabzon yaylaları kent kimliğinin önemli bileşenleridir.

Bunun yanında sahip olduğu doğal bitki örtüsü, doğal su kaynakları (Uzungöl, Sera Gölü, Balıklı Göl), mağaraları (Akarsu Köyü Mağarası, Çalköy Mağarası) da doğal peyzaj değerleri arasındadır. Kentte bulunan özgün, tarihi mimari elemanları da kültürel peyzaj değerlerini oluşturmaktadır. Bunların yanında dağcılık, jeep safari, yamaç paraşütü, trekking, kano sporu Trabzon'da yapılan doğa sporlarındandır. Trabzon denince akla gelen ilk sembollerden biri de futbol dolayısıyla Trabzonsporudur. Ayrıca Trabzon ve çevresinde halen sürdürülen geleneksel el sanatlarından hasır bilezik yapımı, taş ve ahşap işçiliği, dokumacılık, bakırcılık, bıçakçılık, yorgancılık gibi sanatlar da kentin kültürel değerlerindedir. Geleneksel çalgılarından olan kemençe ve horon, kolbastı halk oyunları da kentin bilinen figürleridir. Kente özgü bir diğer değeri de yöresel yemekleridir. Mısır çorbasının ayranlı ve yoğurtlu çeşitleri, lahana çorbası, etli lahana sarması, karalahana yemeği, Trabzon döneri, hamsili pılav, hamsi kuşu, hamsili kaygana, kuymak, Akçaabat köftesi, Trabzon kıymalı ve peynirli pidesi, Trabzon burmalısı, laz böreği bilinen yöresel yemeklerdir.

Edirne; Türkiye'nin Marmara Bölgesinin Trakya kesiminde yer alan birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Edirne, Türkiye'nin batı sınırına en yakın yerleşmesi olarak bölge ve ülke açısından önemli bir transit merkezi; ülkenin Avrupa'ya açılan kapısı niteliğindedir. Yaklaşık 90 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmış önemli bir şehirdir. Bu dönemle birlikte kent özellikle kültürel peyzaj değerleri ile zengin bir çeşitliliğe sahip adeta bir açık hava müzesi konumundadır. Osmanlı mimarisini doruk noktasına taşıyan görkemli dini yapıları ve sivil mimarlık örnekleri ile ön plana çıkmıştır. Selimiye Camii, Eski Tren İstasyonu, Meriç Nehri ve Köprüsü, Adalet Kasrı, Sultan II. Bayezid Küliyesi Sağlık Müzesi, Makedonya Kulesi bunlardan bazılarıdır. Edirne'de cami, mescit, tekke, türbe gibi dini yapılar; medrese, külliye gibi eğitim ve sosyo-kültürel yapılar; han, çarşı gibi ticari yapılar; kilise, sinagog gibi azınlık yapıları; köprü, çeşme gibi su yapıları yanı sıra çok sayıda sivil mimarlık örnekleri kente kimliğini kazandıran, Osmanlı kültürünü ve mimarisini yansıtan öğeler arasındadır.

15. yy. da yapılan Edirne Sarayı, şehrin kuzey yönünde, Tunca nehrinin batısında 3.000.000 m²lik ormanlık bir alanda yer almaktaydı. Saray bahçesi güllerin dikkat çekici güzelliği dolayısıyla "Hünkâr Bahçesi Sarayı" adıyla da anılmaktadır. Sarayda su mimarisine önem verilmiştir ve bahçelerde havuz ve çeşmeler kullanılmıştır. Nehirlerden sulama, dinlenme ve su sesi için yararlanılmıştır. Günümüzde saray ve bahçesinden geriye giriş kapısı, saray mutfağı ve adalet kasrı kalmıştır. Restorasyon ve kazı çalışmaları devam etmektedir. Su taşkınlarına karşı saray bahçesi içinde nehir kenarlarına seddeler yapılmıştır ve kullanımı devam etmektedir. Ayrıca alan içerisinde alanla uygun olmayan yapı özelliğine sahip Kırkpınar yağlı Güreşleri için stadyum yer almaktadır. 17. yy. da sarayın inşaatının başlaması ile çevresindeki alana dişbudak, meşe ve ıhlamur ağaçlarının dikilmiş ve sonrasında alana av hayvanları getirilerek Sultanların ve Şehzadelerin av bahçesi olarak kullanılmıştır. 4. Sultan Mehmet tarafından yaptırılan av köşkü günümüze gelebilen nadir eserlerdendir. Alan günümüzde rekreasyon amaçlı olarak kullanılmakta olup kafe ve restoran yer almaktadır.

Külliye 15. yüzyılda 8. Osmanlı Padişahı Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Külliye tıp öğrencileri yetiştirilmiş, hastalara şifa dağıtılmıştır. Yapılarda ve bahçelerde su kullanımına önem verilmiş ve su sesinin iyileştirici etkisi tedavi amaçlı kullanılmıştır. Hastalar su sesi, müzik terapisi ile tedavi edilmişlerdir ve aynı zamanda bahçelerde yetiştirilen aromatik bitkiler terapi ve ilaç yapımında

kullanılmıştır. Günümüzde Trakya Üniversitesi'ne bağlı olarak Sağlık Müzesi olarak değerlendirilmektedir.

Karaağaç bölgesi ızgara sisteminde planlanmış, dönemin mimari özelliklerini taşıyan geniş bahçeli köşk, konaklar ve otellerin yer aldığı, yabancıların da ikamet ettiği Edirne'nin sayfiye yeri idi. İstanbul-Avrupa demiryolunun geçmesiyle renkli ve canlı dokusu ile Küçük Paris olarak anılmaktaydı. Günümüzde tren garı Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi olarak kullanılmaktadır. Alanda 1998 yılında yapılan Lozan anıtı bulunmaktadır. Eski evlerden kalanlar çok az sayıdadır ve kötü durumdadır. Karaağaç bölgesi çay bahçeleri ve kafeleriyle kentin canlı bir bölgesidir.

Ancak bu değerlerden bazılarının için korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusundan geç kalınmıştır. Roma imparatorluğu döneminde kentin korunması için yapılan kalenin 4 büyük kulesinden biri olan Makedonya kulesinin üst kısmı 1953 de yıkılmıştır. Geçmişte kule çevresi bir meydan niteliğindeki günümüzde uygun olmayan yapılaşma sonucunda meydan kaybolmuştur ve kule algılanamamaktadır. Kentin kültürel peyzaj değerlerinden olan geleneksel konutlar ve bahçeleri günümüzde çoğunlukla kentin Kaleiçi ve Karaağaç bölgelerinde bulunmaktadır. Günümüzde geleneksel konutların işlevleri değiştiği için geçmişte konutların önemli yaşam alanları olarak kullanılan bahçeler bugün bu önemini yitirmiştir. Geleneksel konut bahçelerinde evin içinde ve bahçede süs amaçlı su kullanımı, meyve ve sebze bahçeleri, aromatik çiçek parterleri sarılıcı bitkilerle oluşturulmuş gölgelik alanlar bulunmaktaymış. Bu düzendeki bahçeler korunamamıştır ve bahçelerde ancak nadir olarak bazı donatılara rastlanmaktadır. Yine eski fotoğraflar bize daha samimi ve insan ölçeğinde doğayla bütünleşmiş özgün bir kent dokusunu yansıtırken günümüzde insan ölçeğini aşan, Edirne'nin özgün kimliğini kaybetmiş, doğadan kopuk bir kent dokusu görülmektedir. Kaleiçi, Saraçlar Caddesi, Eski şehir merkezi ve Çilingirler Caddesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Edirne'de nehrin iki yakasını birbirine bağlayan 11 tane eski taş köprü bulunmaktadır. Meriç Köprüsü, Tunca Köprüsü, Gazimihal Köprüsü, Yalnızgöz Köprüsü bunlardandır. Hadika-i Fevaid-Maarif bahçesi, Reşadiye Bahçesi gibi kent içinde bulunan bahçeli alanlar geçmişte az da olsa kent içinde halkın kullanabileceği düzenlenmiş kamusal alanlar-bahçelerdendir. Bugün ise kent parkı, meydan gibi kamusal açık alanlar yetersizdir.

Savaşlarda kullanılan 27 tabyadan Kıyık Tabyası günümüzde Şükrü Paşa anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Bunların yanında soyut kültürel miraslar olarak sayılan ve kente kimlik kazandıran festivaller, geleneksel el sanatları ve geleneksel yemekler kentin biçimlenmesinde de etkindir. Kakava festivali, Kırkpınar yağlı güreşleri, Bando ve ciğer festivali bunlar arasındadır. Ayrıca geleneksel yemekler, geleneksel el sanatlarından olan Edirnekari, aynalı süpürge ve meyve sabunları da kentin kimlik değerleri arasındadır.

Metot

Araştırmada ele alınan iki kentin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin tanınırlığı ve kentin kimliğine kattıkları konusunda kentte yaşayanlarla bir anket çalışması yapılmıştır. Anket formu, demografik özellikler (5 soru), kentin sahip olduğu değerler (10 soru) ve bu değerlerin kent kimliğine katkıları (10 soru) olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde demografik özelliklerle ilgili olarak cinsiyet, yaş, nereli oldukları, kaç yıldır Trabzon'da yaşadıkları ve meslek bilgileri sorgulanmıştır. İkinci bölümde katılımcılardan Trabzon veya Edirne kentinin doğal, kültürel değerleri ve bunlarla ilintili gerçekleştirilen aktivitelerle ilgili sorular yer almaktadır. Bu soruların tamamı açık uçlu olarak sorulmuştur. Katılımcılar ilgili sorulara istedikleri kadar farklı cevap yazmışlardır. Anketin üçüncü bölümünde kentlerin doğal ve kültürel değerlerinin tanınırlığı, erişimi, kent kimliğine katkıları konularında bir sorgulama yapılmıştır. Bunun için 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte 1. Kesinlikle katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle katılıyorum ifadelerini temsil etmektedir. Anketler Trabzon ve Edirne kentlerindeki kullanıcılarla yapılmıştır. Her katılımcı yaşadığı kenti düşünerek soruları cevaplandırmıştır.

Anket çalışmaya katılmak isteyenlerle yapılmıştır. Uygulama Mayıs 2019 döneminde gerçekleştirilmiştir. Sonuçta Trabzon'da 52 ve Edirne'de 30 olmak üzere toplam 82 kişiden elde edilen veriler değerlendirmiştir.

Değerlendirme

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 16.0 paket programı ile değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ankette yeralan sorulara verilen cevapların frekans ve yüzde değerleri ortaya konmuştur. Çalışmaya Trabzon ve Edirne kentlerinden katılanların doğal ve kültürel bileşenlerin kent kimliğine katkısı belirlemek için korelasyon testi yapılmıştır. Ayrıca araştırmada Trabzon'da ve Edirne'de kent kimliğinin doğal ve kültürel miras değerlerine ilişkin faktörlerin gruplandırılmasında Faktör Analizi Varimax Rotasyonu kullanılmıştır.

BULGULAR

Elde edilen verilere göre Trabzon kentinde katılımcıların %75'i kadınlardan, %25'i erkeklerden oluşurken, %36,5'i 21-25 yaş aralığındaki gençlerden oluşmaktadır. Toplam örneklem içinde katılımcıların %55,8'i Trabzonlular olarak belirlendi. Katılımcıların %42,3'ü memur olup, %44,2'si 0-10 yıl arasında Trabzon'da bulduklarını belirtti. Edirne kentinde yapılan anket çalışmasında katılımcıların %64'ü kadınlardan, %37'si erkeklerden oluşurken, %56,7'si 21-25 yaş aralığındaki gençlerden oluşmaktadır. Toplam örneklem içinde katılımcıların %33,3'ü Edirneliler olarak belirlendi. Katılımcıların %56,7'si öğrenci olup, %60'ı 0-10 yıl arasında Edirne'de yaşadıklarını söyledi (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerine ait verilerin yüzde (%) dağılımı

		Yüzde (%)				Yüzde (%)	
		Trabzon	Edirne			Trabzon	Edirne
Cinsiyet	Bay	25	37	Meslek	Öğrenci	28,5	56,7
	Bayan	75	64		Memur	42,3	43,3
Yaş	16-20	7,7	0	Kaç yıldır o kentte yaşadığı	İşçi	9,6	0
	21-25	36,5	56,7		Serbest	5,8	0
	26-30	9,6	6,7		Ev Hanımı	1,9	0
	31-35	17,3	6,7		Emekli	1,9	0
	36-40	5,8	3,3		0-10	44,2	60
	41-45	11,5	3,3		11-20	11,5	13,3
	46-50	5,8	16,7		21-30	17,3	20
	51-	5,7	6,7		31-40	11,5	0
Nereli olduğu	Trabzon	55,8	33,3	41-50	11,5	0	
	Diğer iller	44,2	66,7	51-60	3,8	6,7	

Her iki kentte katılımcılara buldukları kenti tanımlayan doğal ve kültürel miras öğelerinden bildiklerini yazmaları istendi (Tablo 2). Birden fazla cevap verildiği için cevaplar tabloda söylenme sırasına göre belirtildi. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda buldukları kente dair bilinen doğal ve kültürel miras değerleri belirlendi. Uzungöl, Sera Gölü, Yaylalar, Altındere Milli Parkı, Çalköy, Boztepe, Çamburnu, Ladin Ormanları, Çal Mağarası, Santa Harabeleri, Ganita olmak üzere Trabzon'da 11 doğal miras varlığı öne çıkarken Edirne'de 17 doğal miras varlığı öne çıkmıştır. Bunlar; Saroz Körfezi, Tarihi Kent, Nehirler, Bülbül Adası, Söğütlük, Selimiye camii, Süloğlu Vadisi, Sarayıçi, Eğribük, Tavuk Ormanı, Karaağaç, Gala Gölü, Gökçetepe Tabiat Parkı, Bayezid Külliyesi, 12 Adet Tabyası, Eski Camii ve Sınırlardır.

Sümela Manastırı, Ayasofya Müzesi, Atatürk Köşkü, Kostaki Konağı, Akçaabat Orta Mahalle, Kanuni Evi, Kostaki Konağı, Gülbahar Hatun Camii, Bedesten, Santa Harabeleri, Kızlar Manastırı, Sürmene Evleri, Trabzon Müzesi olmak üzere Trabzon'da 13 kültürel miras varlığı bilinirken, Edirne'de de 13 Kültürel miras varlığı bilinmektedir. Bunlar; Selimiye Camii, Eski Camii, Bayezid Külliyesi, Kırkpınar, Köprüler, Kaleiçi, Üç Şerefeli Camii, Nehirler (Meriç, Tunca, Ergene), Sinagog, Karaağaç İstasyon, Makedonya Kulesi, Adalet Kulesi, Bedesten ve taş köprülerdir.

Katılımcılara buldukları kentte doğal alanlar mı yoksa kültürel yapılar mı ziyaret edilir sorusu sorulmuştur. Buna göre, Trabzon kentinde % 92,3 ile doğal alanların, Edirne kentinde ise % 93,3 ile kültürel yapıların daha fazla ziyaret edildiği belirlendi. Trabzon'da Uzungöl kaçak yapılaşma ve rant kaygıları ile doğal görüntüsünden uzaklaşmasına rağmen %55,77 ile en çok ziyaret edilen doğal alan olarak belirlendi. Edirne'de ise ihtişamı ile Selimiye Camii %93,33 ile en çok ziyaret edilen kültürel yapı olarak saptandı. Bu durum Trabzon'un coğrafik yapısının, Edirne'nin ise tarihi geçmişinin ön planda olduğunu gösterir.

Tablo 2. Trabzon ve Edirne kentlerinin doğal ve kültürel miras değerlerine ilişkin cevapların yüzde (%) dağılımı

	1.sıra		2. sıra		3. sıra	
	Trabzon	Edirne	Trabzon	Edirne	Trabzon	Edirne
<u>Doğal miras öğeleri</u>	Uzungöl %40,38	Nehirler %46,77	Sera Gölü %18,27	Söğütlük %17,74	Yaylalar % 17,31	Gökçetepe Tabiat P. %6,45
<u>Kültürel miras öğeleri</u>	Sümela Manastırı %38,39	Selimiye Camii %38,46	Ayasofya Müzesi %30,56	Eski Cami %12,82	Atatürk Köşkü %14,81	Bayezid Külliyesi % 8,97
	Trabzon		Edirne			
Doğal alanlar mı yoksa kültürel yapılar mı ziyaret edilir	Doğal % 92,3	Kültürel % 7,7	Doğal % 6,7	Kültürel % 93,3		
Turistler tarafından en çok ziyaret edilen yeri	Uzungöl, % 55,77 Sümela Manastırı, % 38,46 Ayasofya Müzesi, % 3,85 Yaylalar, % 1,92		Selimiye Camii, % 93,33 Karaağaç, % 3,33 Saraçlar Caddesi, % 3,33			

Katılımcılara buldukları kentin doğal su kaynakları ve bitki türlerini belirtmeleri istendi (Tablo 3). Uzungöl, Sera Gölü, Değirmendere, Solaklı Deresi, Araklı Acısu, Karadeniz, Galyan Deresi olmak üzere Trabzon'da 7 doğal su kaynağı olarak öne çıkarken, Edirne'de 4 doğal su kaynağı öne çıkmıştır. Bunlar; Meriç Nehri, Tunca Nehri, Ergene Nehri ve Gala Gölü'dür.

Fındık (*Corylus avellana*), karayemiş (*Prunus laurocerasus*), ladin (*Picea orientalis*), meşe (*Quercus sp.*), kızılgağaç (*Alnus glutinosa*), kestane (*Catanea sativa*), çay (*Camellia sinensis*), vargit çiçeği (*Colchicum sp.*), Trabzon hurması (*Diospiros kaki*), ormangülü (*Rhododendron sp.*), çuha çiçeği (*Primula vulgaris*), ligarba (*Vaccinium sp.*), gürgen (*Carpinus sp.*) olmak üzere Trabzon'da 14 doğal tür bilinirken Edirne'de 16 doğal tür bilinmiştir. Bunlar; karaağaç (*Ulmus sp.*), meşe (*Quercus sp.*), Edirne sümbülü (*Bellevalia edirnensis*), at kestanesi (*Aesculus hippocastanum*), ayçiçeği (*Helianthus annuus L.*), lale (*Tulipa sp.*), badem ağacı (*Amygdalus sp.*), çınar (*Platanus orientalis*), Sığla (*Liquidambar orientalis*), kavak (*Populus sp.*), gül (*Rosa sp.*), karaçam (*Pinus nigra*), akçaağaç (*Acer negundo*), kanola (*Brassica napus*) ve karaçalı (*Paliurus spina-christii*) ve step bitki örtüsüdür.

Tablo 3. Trabzon ve Edirne kentleri doğal su kaynakları ve bitki türlerine ilişkin verilerin % dağılımı

	Trabzon	Edirne
Doğal su kaynakları	Uzungöl, % 46,6 Sera Gölü, % 37 Değirmendere, % 9,6 Diğer, % 6,8	Meriç Nehri, % 57,69 Tunca Nehri, % 38,46 Ergene Nehri, % 1,92 Gala Gölü, % 1,92
Doğal bitki türleri	Karayemiş, % 20,51 Fındık, % 19,23 Ladin, % 17,95 Diğer, %43,59	Badem Ağacı, %13,16 Ayçiçeği, %10,53 Lale, %10,53

Trabzon ve Edirne kentlerinde katılımcılara buldukları kentin rekreatif ve sosyal etkinlikler için tercih edilen alanlarının neresi olduğu soruldu. Katılımcıların verdikleri cevaplar tablo 4'de sunuldu.

Meydan, Yaylalar, Sahil, Sera Gölü, Zağnos Vadisi, İpekyolu Fuar Alanı, 100.Yıl Parkı, Eyof Parkı, Ganita, Uzungöl, Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ), Ganita, Zağnos Vadisi, Atapark, Akçaabat, İpekyolu Fuar Alanı, Ekopark, Boztepe olmak üzere Trabzon'da 18 bölge rekreatif etkinlikler için öne çıkmıştır. Edirne'de ise 8 bölge rekreatif etkinlikler için öne çıkmıştır. Bunlar; Karaağaç, 25 Kasım Stadyumu, Gölet Parkı, Saraçlar Caddesi, Söğütlük, Sarayıcı, Gölet Parkı, Şükruşa Mahallesi ve Barış Parkı.

Tablo 4. Trabzon ve Edirne kentleri rekreatif ve sosyal etkinlikler için tercih edilen alanların % dağılımı

	Trabzon	Edirne
Kentin rekreatif etkinlikler için öne çıkan bölgesi	Meydan, % 22,5 Yaylalar, % 18,75 Sahil, % 17,50 Diğer, % 41,25	Karaağaç, % 35 Söğütlük, % 22,5 Sarayıçi, % 20 Diğer, % 22,5
Kentin sosyal etkinlikler için öne çıkan bölgesi	KTÜ, %36,5 Meydan, %34,6 İpekyolu Fuar alanı, %11,5 Yaylalar, % 9,6 Zağnos Vadisi %,3,8 Sahil, % 3,8	Sarayıçi, % 39,29 Saraçlar Caddesi, % 21,43 Karaağaç, % 35,71 Ayşekadın Bölgesi, % 3,57
Kentin öne çıkan yaya alışveriş sokağı	Uzun Sokak %86,5 Kunduracılar Caddesi, %11,5 Kemeraltı, %1,9	Saraçlar Caddesi, % 96,7 Ayşekadın Bölgesi, %3,3

Katılımcılardan Trabzon'u ve Edirne'yi tanımlayan ifadeleri belirtmeleri istendi. Her iki kent için verilen cevaplar tablo 5 ve tablo 6'da verildi. Trabzonspor %16,67 ve Doğal/Yeşil %15 ifadeleri Trabzon'u tanımlayan ifadeler olarak öne çıkarken Edirne'de sakinlik %18,42 ve tarihi kent %15,79 ifadeleri öne çıkan ifadeler olarak tespit edildi.

Tablo 5. Trabzon'u tanımlayan ifadelerin % dağılımı

	Yüzde (%)		Yüzde (%)
Trabzonspor	16,67	Ulaşımı güç	1,67
Doğal / Yeşil	15,00	Dağların arkasında kalan yaşam	1,67
Horon	6,67	Vazgeçilemez	1,67
Bize her yer Trabzon	6,67	Hırs, azim, güven	1,67
Dik yokuşlar	6,67	Asabiyet	1,67
Kaos	6,67	Tezcanlı	1,67
Çizgisel şehir/uzun	5,00	Pahalı	1,67
Mavi yeşil	3,33	Sahili olmayan deniz şehri	1,67
Sakinlik	3,33	Hayal kırıklığı	1,67
Hamsi	3,33	Sıkıcı	1,67
Kıyıyı kullanamayan kent	3,33	İnatçı	1,67
Yaylalar	3,33	Canlı	1,67

Tablo 6. Edirne'yi tanımlayan ifadelerin % dağılımı

	Yüzde (%)		Yüzde (%)
Sakinlik	18,42	Rutin	2,63
Tarihi kent	15,79	Temiz Hava	2,63
Çiğir	5,26	Eski Şehir Yeni İnsanlar	2,63
Çağdaş	5,26	“Nasılın be ya”	2,63
Kültür	5,26	Sessizlik	2,63
Açık hava müzesi	5,26	Doğal	2,63
Antik	5,26	Saraçlar Caddesi	2,63
Selimiye Camii	5,26	Gelişemeyen Kent	2,63
Sınır kenti	2,63	Altyapısız Şehir	2,63
Osmanlı Başkenti	2,63	Köprü	2,63
Sultanlar Şehri	2,63		2,63

Çalışmada doğal ve kültürel bileşenlerin kent kimliğine katkısını belirlemek için korelasyon testi yapılmıştır. Buna göre ilişki aranacak eleman bağımlı değişken, ilişkili olabilecek elemanlar ise bağımsız değişkenler olarak adlandırılıp korelasyon testi uygulanmıştır. Bu yaklaşımla, “doğal ve kültürel miras değerleri kent kimliğinin önemli bileşenleridir” bağımlı değişkeni ile, doğal ve kültürel değerlere ilişkin göstergelerden oluşan bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon testi ile sınanmıştır. Birbirleri ile ilişkili olan sıfatlar -0.01 düzeyinde önemli olan korelasyonlar- ** ile gösterilmiştir (Tablo 7). Buna göre, “Trabzon kenti doğal ve kültürel miras değerlerinin önemli görülen göstergeler için uygunluğu” ile

korelasyon gösteren ifadeler sırası ile, (n=52, r²=0,37, p<0.01) Farkındalık (doğal ve kültürel miras değerleri hakkında bilgi sahibiyim); (n=52, r²=0,525, p<0.01) Açık hava müzesi (doğal ve kültürel değerleri ile Açık hava müzesi izlenimi verir); (n=52, r²=0,583, p<0.01) Kentin tanınırlığı (doğal ve kültürel miras değerleri kentin tanınırlığına katkı sağlamaktadır).

Tablo 7. Trabzon kent kimliğinin doğal ve kültürel miras değerleri için önemli göstergelerinin korelasyon tablosu

	Tanıtım faaliyetleri	Farkındalık	Doğala ulaşılabilir	Kültürel ulaşılabilir	Koruma politikaları	Kentle iç içe	Açık hava müzesi	Sürdürülebilirlik	Kentin tanınırlığı	Kimlik bileşeni
Tanıtım faaliyetleri	1									
Farkındalık	,150	1								
Doğala ulaşılabilir	,438**	,229	1							
Kültürel ulaşılabilir	,394**	,413**	,702**	1						
Koruma politikaları	,322*	-,182	,160	-,027	1					
Kentle iç içe	,425**	,059	,451**	,314*	,280*	1				
Açık hava müzesi	,147	,219	,034	,163	,047	,459**	1			
Sürdürülebilirlik	,667**	,182	,419**	,261	,255	,303*	,198	1		
Kentin tanınırlığı	,156	,325*	,329*	,376**	,097	,366**	,295*	,365**	1	
Kimlik bileşeni	,094	,370**	,249	,290*	,191	,296*	,525**	,257	,583**	1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Araştırmada Trabzon kent kimliğinin doğal ve kültürel miras değerlerine ilişkin faktörlerin gruplandırılmasında Faktör analizi Varimax rotasyonu kullanılmıştır. Faktör analizinden elde edilen verilere göre özdeğeri 1,0'ın üzerinde yer alan üç faktör, ölçek puanlarındaki varyansın %65,67'sini açıklamaktadır. 1. faktör toplam varyansı %36,589'dur. Dolayısıyla sonuçlar bu faktör grubu (Koruma / Kullanma) altındaki ifadelerin Trabzon kent kimliği için diğer gruplar altındaki ifadelerden daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır. 2. faktör grubu (Sosyal-Kültürel) toplam varyansı %15,677; 3. faktör grubu (Ulaşılabilirlik / Farkındalık) toplam varyansı %13,405'dir (Tablo 8, 9).

Tablo 8. Trabzon kenti doğal ve kültürel değerlerinin kent kimliğine katkılarına ilişkin faktör grupları

İfadeler	Faktör Yükları			Oransal değişim
	1	2	3	
<u>Koruma / Kullanma</u>				
Tanıtım faaliyetleri	,841			,723
Koruma politikaları	,589			,620
Kentle iç içe	,580			,561
Sürdürülebilirlik	,721			,571
<u>Sosyal-Kültürel</u>				
Açık hava müzesi		,812		,665
Kentin tanınırlığı		,636		,572
Kimlik bileşeni		,832		,744
<u>Ulaşılabilirlik / Farkındalık</u>				
Farkındalık			,713	,616
Doğala ulaşılabilir			,550	,733
Kültürel ulaşılabilir			,754	,761
% varyans	36,589	15,677	13,405	

Tablo 9. Trabzon kenti doğal ve kültürel değerlerin kent kimliğine katkılarına ilişkin faktör grupları

Faktörler	Faktör özdeğerleri	Açıklanan varyans %	Kümülatif varyans %
1	3,659	36,589	36,589
2	1,568	15,677	52,266
3	1,340	13,405	65,671

Edirne kenti için “Doğal ve kültürel miras değerleri kent kimliğinin önemli bileşenleridir” bağımlı değişkeni ile, doğal ve kültürel değerlere ilişkin göstergelerden oluşan bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon testi ile sınanmıştır. Birbirleri ile ilişkili olan sıfatlar -0.01 düzeyinde önemli olan korelasyonlar- ** ile gösterilmiştir (Tablo 10). Buna göre, “doğal ve kültürel miras değerlerinin önemli görülen göstergeler için uygunluğu” ile korelasyon gösteren ifadeler sırası ile, (n=30, r²=0,468, p<0.01) Açık hava müzesi (doğal ve kültürel değerleri ile Açık hava müzesi izlenimi verir); (n=30, r²=0,701, p<0.01) Kentin tanınırlığı (doğal ve kültürel miras değerleri kentin tanınırlığına katkı sağlamaktadır). Her iki kent için “Kentin tanınırlığı” ve “Açık hava müzesi” ifadelerinin kent kimliğinin önemli göstergeleri olduğu tespit edildi.

Tablo 10. Edirne kent kimliğinin doğal ve kültürel miras değerleri için önemli göstergelerinin korelasyon tablosu

	Tanıtım faaliyetleri	Farkındalık	Doğala ulaşılabilir	Kültürel ulaşılabilir	Koruma politikaları	Kentle iç içe	Açık hava müzesi	Sürdürülebilirlik	Kentin tanınırlığı	Kimlik bileşeni
Tanıtım faaliyetleri	1									
Farkındalık	,273	1								
Doğala ulaşılabilir	,161	,196	1							
Kültürel ulaşılabilir	,292	,082	,479**	1						
Koruma politikaları	,447*	-,004	,153	,248	1					
Kentle iç içe	-,170	-,138	-,023	,529**	,157	1				
Açık hava müzesi	-,464**	,031	,088	-,087	-,295	,296	1			
Sürdürülebilirlik	,629**	,083	-,043	,217	,583**	,229	-,183	1		
Kentin tanınırlığı	,005	-,108	,209	,170	,031	,217	,349	,024	1	
Kimlik bileşeni	,025	-,062	,283	,301	,183	,393*	,468**	,186	,701**	1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Araştırmada Edirne kent kimliğinin doğal ve kültürel miras değerlerine ilişkin faktörlerin gruplandırılmasında Faktör analizi Varimax rotasyonu kullanılmıştır. Faktör analizinden elde edilen verilere göre özdeğeri 1,0’ın üzerinde yer alan dört faktör, ölçek puanlarındaki varyansın %75,073’sini açıklamaktadır. 1. faktör toplam varyansı %27,150’dir. Dolayısıyla sonuçlar bu faktör grubu (Koruma / Kullanma) altındaki ifadelerin Edirne kent kimliği için diğer gruplar altındaki ifadelerden daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır. 2. faktör grubu (Sosyal-Kültürel) toplam varyansı %23,927; 3. faktör grubu (Kültürel Ulaşılabilirlik / Farkındalık) toplam varyansı %13,279; 4. Faktör grubu (Doğala Ulaşılabilirlik / Farkındalık) toplam varyansı % 10,716’dir (Tablo 11, 12).

Tablo 11. Edirne kenti doğal ve kültürel değerlerin kent kimliğine katkılarına ilişkin faktör grupları

İfadeler	Faktör Yükleri				Oransal değişim
	1	2	3	4	
<u>Koruma / Kullanma</u>					
Tanıtım faaliyetleri	,818				,824
Koruma politikaları	,777				,644
Sürdürülebilirlik	,868				,782
<u>Sosyal-Kültürel</u>					
Açıkhava müzesi		,678			,680
Kentin Tanınırlığı		,857			,743
Kimlik bileşeni		,879			,860
<u>Kültüre Ulaşılabilirlik / Bütünlük</u>					
Kültüre ulaşılabilir			,844		,891
Kentle iç içe			,810		,834
<u>Doğala Ulaşılabilirlik / Farkındalık</u>					
Farkındalık					,513
Doğala ulaşılabilir					,737
<i>% varyans</i>	<i>27,150</i>	<i>23,927</i>	<i>13,279</i>	<i>10,716</i>	

Tablo 12. Edirne kenti Doğal ve kültürel değerlerin kent kimliğine katkılarına ilişkin ölçeğin faktör analizi sonuçları

Faktörler	Faktör özdeğerleri	Açıklanan varyans %	Kümülatif varyans %
1	2,715	27,150	27,150
2	2,393	23,927	51,078
3	1,328	13,279	64,357
4	1,072	10,716	75,073

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma ile kentlerin sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin kent kimliğine olan katkılarını değerlendirilmek amaçlanmıştır. Çünkü kimlik değerleri kentlerin özgünlüğünü ortaya koyan önemli bileşenleridir. Kentleri birbirinden ayıran, onlara kimlik kazandıran ve onları tanımlanabilir kılan bu öğeler geçmişteki kültürlerin birikimleridir. Toplumlar tarihi ve kültürel değerlerini koruyabildikleri ve bu değerleri günümüz yaşam tarzları ile birleştirebildikleri ölçüde kültürlerini yansıtmaktadırlar. Dolayısıyla bu değerlerin tespit edilmeleri, korunmaları ve gelecek kuşaklara aktarılması son derece önemlidir.

Kentlerin doğal peyzaj değerleri arasında tabiat parkları, milli parklar, özgün jeolojik ve topoğrafik oluşumları, bitki örtüsü, su kaynakları sayılabilir. Kültürel peyzaj değerleri arasında ise tarihe tanıklık etmiş, geçmişin izlerini taşıyan, köşk, saray, cami, köprü, medrese, müze, geleneksel konut, çeşme vb. özgün mimari ve yapısal elemanlar sayılabilir. Bu değerlerin korunması gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli iken kentlerin tanınırlığına da katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında katılımcıların Trabzon ve Edirne kentlerinin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin farkında oldukları görülmektedir. Ayrıca Trabzon'un daha çok doğal değerleri ile tanınırken Edirne'nin kültürel değerlerinin ön planda olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar tablo 5 ve 6'da belirtilen, kentleri en iyi anlatan ifadelerle ilişkin sonuçlarda da görülmektedir.

Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre Trabzon ve Edirne kentleri için de tanıtım faaliyetleri, koruma politikaları ve sürdürülebilirlik ifadelerini içeren Koruma/Kullanma faktörü kentlerin doğal ve kültürel değerlerinin kent kimliğine olan katkılarını ortaya koymada önemli bileşenler olarak ortaya çıkmıştır. Bu

kapsamda kent yöneticilerinin bu değerlerine ilişkin etkili tanıtım faaliyetlerini yürütmesi, koruma politikalarını geliştirmesi dolayısıyla sürdürülebilirliğinin sağlanması noktasında etkili adımlar atması önemlidir.

Toplumları barındıran kentler kültürel çeşitliliği, doğal ve yapay öğeleri bünyesinde barındıran organizmalardır. Hem kent yöneticilerinin hem de vatandaşların tüm tarihi ve kültürel varlıkların geçmişi günümüze taşıyan izler/değerler olduğunu unutmadan geleceğe taşınması gerektiği bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Al, Meltem: “Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası-Palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı Bağlamında Bir İnceleme”,Emine Onaran İncirlioğlu ve Barış Kılıçbay (der.), **Mekân ve Kültür**, Ankara, Tetragon, 2011, ss. 17-23.

Carmona, M., Heath T., Oc, T. ve Tiesdell, S., 2003. Public Places Urban Spaces, The Dimenstions of Urban Design, Architectural Press, Oxford.

Mehta, V., 2006. Lively Streets: Exploring The Relationship Between Built Environment And Social Behavior, Doctor of Philosophy, University of Maryland.

Montgomery, J., 1998. Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design, Journal of Urban Design, 3, 1,93-116.

URL 1, 2019. Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Erişim adresi: <https://trabzon.ktb.gov.tr/> , 15.06.2019.

Bir Matematik Öğretmeninin Doküman Oluşturma Sürecinin Eleştirel Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi

Analysis Of A Mathematics Teacher's Documentational Genesis Process In Terms Of Critical Thinking

Sinem İŞBİLİR ^{1*}

Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN-BROUTIN ²

Doç. Dr. Şirin İLKÖRÜCÜ ³

Pages: 400-404

Doi: 10.21733/ibad.584518

¹ Uludağ Üniversitesi, TURKEY,
sinem.isbiliry@gmail.com

² Uludağ Üniversitesi, TURKEY,
tapan@uludag.edu.tr,

³ Uludağ Üniversitesi, TURKEY,
ilkorucu@uludag.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

This study's purpose is to reveal the relationship between the experiences in the documentational process and critical thinking disposition of a mathematics teacher. Qualitative research methods were used in the research designed as case study. Research was carried out with one participant in order to realize in-depth and process orientated analysis. Participant-teacher was selected according to the purposive sampling method, the criteria of selection were to be in the first year in the profession, to be open to share her work and to be willing to participate to the research. Selection and implementation of data collection tools were carried out in accordance with the reflective model. Data were collected by video and audio recordings, semi-structured interviews, observations and researcher notes. In a first interview, the functioning and the purpose of the study were explained to the participant-teacher. Then, a schematic representation of her documentational system was requested, followed by a semi-structured interview. The participant was asked to prepare a lesson plan and related lessons were video-recorded. A semi-structured interview was held on the prepared lesson plan. The experiences of the participant-teacher in documentational genesis process were analyzed by using content analysis techniques and categories were created. Within these categories, the participant's critical thinking disposition was analyzed based on the sub-dimensions of UF/EMI Critical Thinking Disposition Scale (Engagement, Maturity and Innovativeness). In this context, it was tried to find out the participant teacher's critical thinking disposition and how she reflects these dispositions to her lessons. According to the findings, it was explored that the mathematics teacher who has just started her profession had a high level of critical thinking disposition and was following the innovations. It was observed that she gave importance to problem solving and reasoning skills in her classroom. Besides, she was able to display a critical approach to the system, was able to show a self-criticism against herself and also was able to act objectively in the process.

Keywords: Mathematics education, teacher education, critical thinking disposition, documentational genesis process, reflective analyzes method

GİRİŞ

Günümüz matematik eğitimcileri, matematik derslerinin daha fazla günlük hayata yönelik ilerlemesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011). Geleneksel sınıflarda öğretmen bilgiyi olduğu gibi aktarırken yapılandırmacılıkta ise öğrencinin kendi bilgi birikimiyle bilgiyi yapılandırmasına rehberlik eder (Koç, 2006). Öğrenciler öğrendikleri bilgilerin faydalarını anlayabilmek için öğrendikleri kavramları yaşantılarına bağlamalıdır. Çünkü kavramlar arası ilişkiler arttıkça güdülenme ve dikkatleri de artar. Oluşturdukları bilgileri günlük hayatta kullanmak, matematiğe değer vermelerini sağlar (Yaşar, 2006).

Yenilenen programlarla birlikte yapılandırmacılığın bilişim teknolojilerini kullanmayı gerektirdiği görülmektedir. Hesap makinesi, bilgisayar gibi teknolojik aletler kullanılarak öğrenilen bilgilerin uygulamasının yapılması, araştırma ve problem çözmenin öneminin artırılması gereklidir. Öğrencinin, bilgiye ulaşma ve karar verme becerilerini kullanması sağlanmalıdır (Yaşar, 2006). Bu bilgiler sonucunda öğretim teknolojileri de günden güne gelişerek ders için önemli bir kaynak oluşturmaktadır (Çelen vd., 2011).

Doküman, öğretmenlerin ders için gerekli buldukları kaynakların kullanım organizasyonlarını oluştururken ki süreç sonucunda oluşan yeni kaynaklar sistemi ve şemalardır (Gueudet ve Trouche, 2009). Kaynak ise öğretmenlerin ders içi hazırlığına katkı sağlayacak her şeydir. Bir filmdeki sahne, öğrenciyle bir konuşma, öğretmenlerle aralarındaki bir tartışma da kaynak oluşturabilir. (Gueudet ve Trouche, 2009).

Eleştirel düşünme kişinin bir konu, içerik veya problem hakkında düşünürken, düşüncesini analiz ettiği, değerlendirdiği, yeniden düzenleyerek geliştirdiği yansıtıcı ve mantıklı bir düşünme olarak tanımlanmaktadır (Ennis 1985; Paul ve Elder 2013). Yani bilginin yapılandırma sürecinde eleştirel düşünmenin rolü büyüktür. Caine ve Caine (1991) eleştirel düşünmeye sahip olan öğrencilerin pek çok konuda doğal bilgiyi edinme kadar hissetmede de daha donanımlı olacağını, eleştirel düşünme eğitiminin öğretim programlarındaki her konuyla bütünleştirilebileceğini belirtmektedir.

Daha önce de bahsedildiği üzere değişen ve gelişen eğitim sisteminde öğretmenlerin öğrencilerin öğrenmelerine rehberlik etmeleri gerekmektedir. Rehber olan öğretmenler ders ortamını oluştururken ders kitaplarından öğrenci yaşantılarına kadar bir çok araç-gereçten yararlanırlar (Altun, Yazgan ve Arslan, 2004). Fakat kullanılan bu çeşitli kaynakların neye göre seçildiği hâlâ belirsizdir. Bu bağlamda doküman oluşturma sistemlerinin eleştirel düşünme eğilimleri açısından incelenmesi önemlidir.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı mesleğe yeni başlamış bir ilköğretim matematik öğretmenin doküman oluşturma sürecindeki yaşantıları ile eleştirel düşünme eğilimi arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaktır.

PROBLEM

Mesleğe yeni başlamış ilköğretim matematik öğretmenin doküman oluşturma süreci ile eleştirel düşünme eğilimi arasında nasıl bir ilişki vardır?

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış olup, durum çalışması olarak desenlenmiştir.

Araştırma derinlemesine ve sürece yönelik analiz yapabilmek amacı ile bir katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcı öğretmen amaçlı örnekleme yöntemine uygun olarak seçilmiş olup, meslekteki ilk yılı olması, çalışmalarını paylaşmaya açık olması, araştırmaya katılmak için istekli ve gönüllü olması ölçütleri kullanılmıştır.

Veri toplama araçlarının seçilmesi ve uygulanması yansıtıcı inceleme modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Veriler, video ve ses kayıtları, yarı yapılandırılmış görüşmeler, gözlem ve araştırmacı notları ile toplanmıştır. Altı ay boyunca gözlemlenen katılımcı öğretmen ile öncelikle bir ilk görüşme yapılarak çalışmanın amacı ve işleyişi açıklanmıştır. Ardından kaynak sisteminin şematik gösterimini oluşturma istenmiş, bunun üzerine yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Katılımcıdan

süreç içerisinde ders planı hazırlaması istenerek bu dersin video kaydı alınmış ve hazırlanan planla ilişkisi üzerine yarı yapılandırılmış bir görüşme daha yapılmıştır.

Katılımcı öğretmenin doküman oluşturma sürecindeki yaşantıları ve eleştirel düşünme eğilimleri içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Ertaş Kılıç ve Şen (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan UF/EMI Eleştirel Düşünme Eğilim Ölçeğinin ‘Katılım, bilişsel olgunluk ve yenilikçilik’ olarak isimlendirilen boyutları temaların kaynağını oluşturmuştur.

Katılım teması öğretmenin problem çözme, yargıya varma sürecinde kullandığı akıl yürütmeyi açıklayabilme ve sonuca ulaşma yeteneği ile ilişkilendirilmiştir. Bilişsel olgunluk teması, objektif olması, farklı bakış açılarına açık olması, planında tek bir şeye bağlı kalmaması ile ilişkilendirilmiştir. Yenilikçilik teması bilgiye ulaşmak için araştırma ve sorgulama, yenilikçi olma, doğruyu bulma çabasının ön planda olması ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda, katılımcı öğretmenin eleştirel düşünme eğilimi ve bu eğilimin derslerine ne kadar yansıtıldığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

a. Katılım Eğilimi

Katılımcıya öğrencileriyle olan yaşantılarının da onun için bir kaynak oluşturup oluşturmadığı sorulduğunda “Biz çok sorguluyoruz. Bu niye böyle? Bunu nasıl bu şekilde yaptık? Bir sürü soru soruyorlar. Derse hazırlıklı olmalıyım. Bazen hiç aklıma gelmeyen şeyler düşünüp soruyorlar. İnternette araştırırken buluyorum kendimi. Keşke şuna da baksaydım dediğim oldu çok kez.” şeklinde cevaplamıştır. Öğretmen burada kullandığı akıl yürütmeyi ve ulaştığı çözümü açıklamaktadır.

Tuğbanur öğretmen “Biz artık bu yıldız olayına Yıldız Savaşları diyoruz. Daha zor sorulara iki yıldız veriyorum. Çocuklar daha hevesli oluyorlar. Yani normalde derste soru çözüğümüz zaman dört soruyla o ders geçerken yıldızlı soru olduğu için daha çok soru çözelim, daha çok yıldız alalım diyorlar. Bu da beni zaten daha çok kaynak kullanmaya itiyor.” açıklamasında ise karşılaştığı problemi ve çözümüne ilişkin akıl yürütme eğilimi fark edilmektedir.

b. Bilişsel Olgunluk Eğilimi

Tuğbanur öğretmen bilişsel olgunluk eğilimine ilişkili kaynak kullanımını şöyle belirtmektedir. “Lisanstaki hocam kullanıyordu. Zaten vazgeçilmezimizdi, bakmaya mecburduk. İçinde günlük hayattan problem çözme örnekleri vardı. Farklı bakış açıları kazandırıyor. Yine derslerimde konuya başlarken bir göz atıyorum bana ne katar diye.”

Bununla birlikte Tuğbanur öğretmene seminerlerden faydalanıp faydalanmadığı sorulduğunda “... üniversite yıllarımda böyle seminerler olmuştu. Biraz cahillik sanırım, o sıralar çok fazla vakit ayırmıyordum. Cazip gelmiyordu.” cevabı ile kendini eleştirmiş, olaya objektif yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Derslerinde yardımcı kitap çeşitliliğinin nedenini “Bazı konular, mesela 6. sınıfta cebirsel ifadeler öğrencilerin çok zorlandığı konular oluyor başlangıç aşamasında. Arı’daki soruları çözüyoruz. Sonra biraz Matematus çözüyoruz. Ama bazen hâlâ emin olamıyorum. O zaman da uygun yayınlarını tercih ediyorum. Oradaki soru tiplerine de göz atıyoruz.” cevabı ile açıklamaktadır. Planlarında tek bir kaynağa bağlı kalmadığı fark edilmektedir.

“Genelde testlerde ya da etkinliklerde birbirimize fikir veriyoruz. Onun dışında da konunun anlatımında kullanabileceğimiz örnekler, etkileyici girişler hakkında konuşuyoruz.” cevabı ile zümresiyle olan ilişkisini açıklayan Tuğbanur öğretmene bu konuşmalarda ya da yardımlaşmalarda beğenmediği bir fikir hakkında nasıl tepki vereceği sorulduğunda “Fikrindeki eksikleri söylemek zorunda hissediyorum ben... Çünkü derste çocuklara anlatılırken hatalı ya da eksik olmasındansa birlikte düşünüp o sorunlu kısmı aşabiliriz. Belki de ne bileyim bambaşka bir şeyler buluruz onun yerine. Çünkü ben de kötü bir şey yapsam söylenmesini isterdim. Böyle böyle geliştireceğiz.” cevabı ile objektif bir yaklaşımla iyi kötü tüm eleştirilere olumlu baktığı, bilişsel bir olgunluk eğiliminde olduğu fark edilmektedir.

c. Yenilikçilik Eğilimi

Ders kitaplarının tek başına yeterli kaynak oluşturamayacağından ise şu şekilde bahsetmiştir. “Bence sadece başlangıç düzeyinde olabilirdi. Ama şimdi yeni soru tiplerine baktığımız zaman işte çocukları

daha çok düşünmeye iten, sorgulamaya iten soru tipleri var. Ama ders kitabı bana bunu vermiyor bence. Çocuklara da bunu vermiyor.”

Tuğbanur öğretmenin oluşturduğu doküman şeması ile ilgili “Seminerler” bölümü vardı. Seminerlerden nasıl yararlandığını sorduğumda “... arkadaşlarım katılmıştı. Ama işte bu konulara çok meraklıyım aslında. Bölümünden arkadaşlarım olduğu için biraz uğraşsam da sonunda etkinliklerini aldım. Bu şekilde bir yardımlaşma yapıyoruz.” Açıklamasından bilgiye ulaşmak için çaba sarf etme ve merak etme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmenin “... nasıl alıştırmalar yapabiliriz farklı soru tiplerinde diye bakarak, konuyu tam kavratmak için kullanıyorum.” açıklamasında konuyu tam kavratmaya, farklı soru tiplerini araştırmaya ve kullanmaya meraklı olduğu fark edilmektedir.

Öğretmen “... hatta bir ara iki haftamı buna ayırıp sayfa sayfa gezmişim. Bir arşiv oluşturmaya çalıştım etkinliklerle. Çok faydalı olduğunu düşünüyorum.” cevabı ile sosyal medyadan etkinlik arşivi oluştururken çok zaman harcadığını belirtmektedir. Bu durum aklına düşen bir fikrin peşinde merakla ve sıkılmadan araştırma yapabildiği şekilde yorumlanabilir.

SONUÇ

Bulgular değerlendirildiğinde mesleğe yeni başlamış olan ilköğretim matematik öğretmenin doküman oluşturma sürecinin eleştirel düşünme eğilimine yüksek düzeyde sahip olduğu, yenilikleri takip edip ayak uydurarak bunlar için araştırmalar yaptığı anlaşılmıştır. Sınıflarında problem çözme ve akıl yürütme becerilerine önem verdiği gözlenmiştir. Ayrıca sisteme karşı eleştirel yaklaşım sergileyebilmiş, kendine karşı özeleştiriye bulunabilmiş ve bu süreçte objektif davranabilmiştir.

REFERENCES

- Altun, M., Arslan, Ç. Ve Yazgan, Y. (2004). Lise matematik ders kitaplarının kullanım şekli ve sıklığı üzerine bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 131-147.
- Altun, M. (2006). Matematik öğretiminde gelişmeler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 223-238.
- Caine, R. N., & Caine, G. (1991). *Making connections: teaching and the human brain*. Alexandria, Va: Association For Supervision And Curriculum Development.
- Çelen, F. K., Çelik, A. Ve Seferoğlu, S. S. (2011). Türk eğitim sistemi ve pisa sonuçları. Akademik Bilişim’11 - Xiii. *Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 765-773
- Çelik, S., Şenocak, E., Bayrakçeken, S., Taşkesenligil, Y. Ve Doymuş, K. (2005) aktif öğrenme stratejileri üzerine bir derleme çalışması. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 155-185.
- Ennis, R.H. (1985). A logical basis for measuring critical thinking skills. *Educational Leadership*, 43(2), 44-48
- Ertaş Kılıç, H. Ve Şen, A. İ. (2014). UF/EMI eleştirel düşünme eğilimi ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışması. *Eğitim Ve Bilim*, 39(176), 1-12.
- Gueudet, G., Pepin, B. & Trouche, L. (Eds.). (2012) *Mathematics curriculum materials and teacher development*. London: Springer Dordrecht Heidelberg.
- Koç, G. (2006). Yapılandırmacı sınıflarda öğretmen - öğrenen rolleri ve etkileşim sistemi. *Eğitim Ve Bilim*, 32(142), 56-64.
- Uslu, G. (2006). *Ortaöğretim matematik dersinde probleme dayalı öğrenmenin öğrencilerin derse ilişkin tutumlarına, akademik başarılarına ve kalıcılık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Paul, R.&Elder L. (2013). *Kritik düşünce*. (Çeviri Editörleri: Aslan, A. E, Sert G.) Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yaşar, E. (2006). İlköğretim matematik öğretim programındaki yenilikler-I: amaç, içeri ve kazanımlar.
İlköğretim Online, 5(1), 30-44.

Biçime Dayalı Öğrenme Yöntemi ile Peyzaj Tasarım Atölyesi Landscape Design Studio with Form-Based Learning Method

Dr. Öğr. Üyesi Aysel YAVUZ^{1*}

Pages: 405-419

Doi: 10.21733/ibad.585977

¹ Karadeniz Technical University,
TURKEY, ayavuz75@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

The design process varies based on the diversity of approaches and is a creative process due to its originality. In all design disciplines, a design problem starts in the mind of each designer, and then completed by reaching the final product using different approaches. Design education is conducted primarily in design studios. In Bauhaus education, a method where students could demonstrate their creative potential through visual and critical theory education was adopted. Although Bauhaus approach was methodological, the students were instructed to learn through analysis and developing their own products, not through copying. Although Bauhaus's master-apprentice relationship is transformed into a teacher-student relationship today, the master-apprentice relationship continues in a sense. Bauhaus schools, which argued that handicraft could be learned, but not artistic skills, adopted learning by doing, current students experience learning through three-dimensional models the produce under the supervision of experienced studio practices. The quest for innovation, which is at the core of design education, is attempted to improve the process. In the present study, the freshmen landscape design education studio at Karadeniz Technical University, Department of Landscape Architecture was analyzed. Landscape architects work in close relationship with the environmental and water resources in urban areas. Thus, the first project in landscape architecture undergraduate education is on "producing spaces that touch water." The present study was conducted to emphasize the significance of water in life for students and to achieve improvements in the planning and design stages, and it was considered an important application in the stage of professional development in social awareness. In conclusion, it was observed that 9 projects produced by the students in a studio group were completed using different solutions of a design problem and succeeded in the process of transforming the objective into a format that included three-dimensional expressions.

Keywords: Landscape design, design studio, design process, abstraction, education model.

GİRİŞ

“İşitirim, Unuturum; Görürüm, Hatırlarım; Yaparım, Öğrenirim.” Confucius

Tasarım süreci konuya yaklaşımların çeşitliliği ile farklıdır ve özgünlüğü ile yaratıcı bir süreçtir. Tüm tasarım disiplinlerinde bu süreçte ele alınan bir tasarım probleminin çözümü her bir tasarımcının önce zihninde başlar sonra farklı yaklaşımlarla sonuç ürünlerine ulaşılarak tamamlanır.

Tasarım, sistemleştirilmesi veya türleştirilmesi oldukça zor bir kavram olup ihtiyaçlar doğrultusunda probleme cevap bulmaya çalışılan bir süreçtir (Bielefeld, 2010, s.7). Başarılı bir tasarım sürecine ulaşmak için, problemleri anlamak, analiz etmek ve somut nesnelerin özünü kavramak için soyutlamalar yapılır (Kavas ve Danaci, 2016, s.54). Tekrar eden çalışmalarla öğrenme eylemi pekiştirilir (Anderson, 2014, s.14). Bu süreç zor ama aynı zamanda da oldukça keyifli bir süreçtir (Acar ve Bekar, 2017,s.330). Tasarım eğitimi alan öğrencilerin özgün fikirler üretebilmeleri ancak özgün eğitim yaklaşımlarıyla sağlanabilir (Yavuz, 2015, s.4).

Tasarım eğitimi, tasarım atölyelerinde yürütülür. Öğrenciler bir yarıyıl döneminde tek bir tasarım problemini çözmeye odaklanır. Bir tasarım probleminin de birden fazla çözümü vardır. Tasarım atölyelerinde öğrenciler, aldıkları eğitim, gözlemleri, deneyimleri, algıları, yaratıcılıkları ve dersin sorumlusundan aldıkları eleştirilerle aslında bir deneme yanılma sürecine katılırlar. Tasarım öğrencileri o anda ilk düşündükleri ilk fikri uygulamak ister ve denerler. Daha sonra yeni seçenekler ve farklı çözüm yolları arayışına girer merak duygusuyla birlikte başarıyı veya başarısızlığı yaşamaya başlar.

Öğretme ve Öğrenme Süreci

Piaget'e göre öğrenme var olan yapıları kullanarak bir olayı özümleme ve bu yapıda değişiklik yapma sürecidir. Öğrenmeyi bireyin zihninde gerçekleşen içsel bir süreç olarak tanımlar (Aydın, 2006, s.121). Öğrenme, bireyin çevresiyle kurduğu etkileşimler sonucu, davranışlarında oluşan olumlu veya olumsuz yönde gerçekleşebilecek kalıcı değişiklikler olarak da tanımlanabilir. Bireyler gösterdikleri davranışların bir çoğunu eğitim yoluyla kazanırlar (Aykaç, 2005, s.7). Bu kazanımları, okumaya dayalı öğrenme, dinleme yoluyla öğrenme ve görenek öğrenme yöntemleri gibi etkili öğrenme yöntemleri ile edinirler. Öğrenme sürecini etkileyen etmenler ise bireyin ön bilgi ve becerilerine bağlı olan bilişsel etmenler ve bireyin süreçteki öğrenmeye karşı ilgisine ve odaklanmasına bağlı olan uğraşsal etmenler olarak tanımlanır (Erginer, 2002, s.16). Öğretim süreci ise, eğitim sisteminde amaçların gerçekleştirilmesine dönük çabaları kapsayan, öğrencide istendik ve kalıcı davranış değişiklikleri, düşünme, değerlendirme, neden sunma, iletişim, yaratıcılık, tutum, değer verme, kavrama ve devinışsel becerilerde değişimler meydana getirme olarak ifade edilir. (Aykaç, 2005, s.7).

Vygotsky'ye göre bireyin bilişsel gelişimi çevresindeki bireylerle karşılıklı etkileşimle etkinleşmektedir. Öğrenmede toplumsal etkileşim, birey ve toplum arasındaki ilişki, dil ve kültür önemli bir rol üstlenmektedir. Bu yüzden öğrenme-öğretme sürecinde bireyin etkinliği eğitimin merkezini oluşturmaktadır ve eğitmen bu etkinliği desteklemekte yükümlüdür (Aydın, 2006, s.123).

Öğrenme araştırmaları bir çok alanda olduğu gibi felsefe ve psikolojinin de önemli bir alanını oluşturmaktadır. John Locke, James Mill, David Hume ve John Stuart Mill'in de aralarında bulunduğu “İngiliz Görgülcüler” görgülcülük akımının dört temel özelliğini: 1. Bilginin tek kaynağı deneyimdir. Düşüncelerimiz doğrudan duyuşsal izlenimlerin yansımaları olarak ortaya çıkar,

2.Bütün karmaşık fikirlerin, daha basit fikirlerin birleşiminden oluştuğunu ve bu nedenle basit fikirlere indirgenebilir,

3.Basit fikirlerin karmaşık fikirleri oluşturmaları, belirli ilkelere göre çalışan çağrışımlar yoluyla gerçekleşir,

4. Akıl, makine gibi daha küçük parçaların birleşimiyle ortaya çıkar ve bu parçaların dışında ya da üzerinde bir bilinmeyen içermez,

olarak açıklayarak öğretme ve öğrenme sürecine ilişkin yaklaşımlarını ortaya koyar.

Uşçuluk çizgisinde ortaya çıkan sezgisel öğrenme temelli Gestalt ise, “İngiliz Görgülcülerin” başlattığı çizgiye tepki bir duruşla ortaya çıkmış ve algısal deneyimin bütünsellik izlenimi içerdiğini savunmuşlardır (Alıcı, 2011, s.27).

Öğretim Sürecinin Basamakları

Tekeli öğrencilere tasarım hünelerinin öğretilmesinde temel mekanizmanın stüdyo dersleri olduğunu ve bu derslerinin öğrencilere kazandırdığı, pek de farkında olunmayan jenerik hüneler bakımından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu derslerde bir öğrenci bir konuyu ele almakta, kendi araştırmasıyla öğrenmekte, ilgili sorunları tanımlamakta, bunlara bir çözüm üretmekte, ürettiklerini bir topluluk önünde jüriye sunmakta, eleştiriler almakta, bunları yanıtlamakta ve düşüncesine sahip çıkmaktadır (Yücel ve Aydın, 2015, s.20). Ülkemizde uygulanmakta olan lise eğitim sürecinde sorgulamayan, olanı kabul eden, bilgiyi ezberleyen bireyler yaratmaktadır. Üniversite sınavına odaklı ve ezbere dayalı bir eğitim sisteminden gelmiş pek çok birey sorgulama ve yaratıcı düşünme sistemini amaçlayan üniversite ortamına girdiklerinde ciddi bir bocalama yaşamaktadırlar (Bayraktaroğlu ve ark., 2016,s.57). Öğretim sürecinin başarısı ise, büyük ölçüde öğretimin nitelikli bir şekilde planlanmasına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine bağlıdır. Öğretimi planlama, öğretmenin; öğretimin tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi konularında verdiği kararlardan oluşan bir süreçtir. Hedef, içerik ve değerlendirme düzeyleri ne kadar mükemmel seçilip düzenlenirse bile hedeflere nasıl ulaşılacağı, içeriğin nasıl işleneceği, ne tür değerlendirmenin yapılacağı ve bu sürecin yönetilmesinde hangi öğrenme-öğretme model, yaklaşım, strateji, yöntem ve tekniklerin kullanılacağı eğitim ve öğretim programlarının belirlenen hedeflerine ulaşmada oldukça önemlidir. (Duman, 2010,s.17). Öğrenme-öğretme süreci başlamadan önce öğrencilerin farklı zeka türlerine sahip olmaları nedeniyle öğrenciler arasında bireysel farklılıkların olacağı için ne öğretileceği, nasıl öğretileceği, süreçte karşılaşılabilecek problemlerin nasıl çözüleceği, uygulama ve değerlendirme süreçlerinin nasıl gerçekleştirileceğine karar verilmelidir. Sürecin doğru yönetilmesi gerekir. Öğrencilerimiz ilk yılda deneyimledikleri bu eğitim sürecinde adapte olamayıp, başka bir bölüme geçmeye karar verebildikleri bilinmektedir.

İletişim, Öğrenme ve Atölye Ortamı

Öğrenme etkinlikleri yalnızca öğretmen tarafından belirlenmez, öğretmen ve öğrenenler etkinlikleri birlikte belirlerler. Bu durum etkinliklerde esneklik sağlar ve öğrencilerin tüm süreçlere aktif katılımına olanak sağlar. Tüm öğrenenler için aynı hedefleri belirleme ve her öğrencinin bu hedeflere aynı düzeyde ulaşması da beklenemez (Aydın, 2006, s.126). Öğrencinin öğrenme süreci içerisinde kendisine verilen bilgiler ve yönergeler doğrultusunda öğrenme ve uygulama için çaba sarf eder. Buda iletişim içinde öğrenmeyi destekler. Öğrenci için anlamlı pekiştirmeler ve güdülemeler ile sürecin etkinliği sağlanır.

Tasarım eğitiminde amaç, işlevsel ve estetik çözümler geliştirme becerisinin ötesinde, öğrencilere toplumsal yaşam biçimlerini, sosyal ilişkileri anlamaya ve yorumlamaya muktedir olma yetisi kazandırır (Bayraktaroğlu ve ark., 2016, s.57). Bu yaklaşımla tasarım eğitiminde önemli görülen atölye çalışmaları oldukça etkilidir. Öğrenme var olanlarla yeni öğrenmeler arasında bağ kurma ve her yeni bilgiyi var olanlarla bütünleştirme sürecidir (Aydın,2006, s.117). Bu nedenle tasarım eğitiminde tasarım problemlerini anlama ve yorumlama işlemlerinde biçime dayalı öğrenme süreci etkili bir yöntem olarak görüldü.

Peyzaj Mimarlığında Atölye Çalışmaları

Peyzaj mimarlığı eğitiminde tasarım eğitimi atölye çalışmalarıyla yürütülmektedir. Bir üretim mekanı olan atölyeler, herkesin bir arada aynı tasarım problemine çözüm arayan bireylerin bir arada tartışabildiği, herkesin fikrini ortaya sözlü yada somut ürünlerle ortaya koyabildiği eleştirilerle etkileşim içinde ilerlemesine zemin hazırlar. Aslında bir nevi ortak çalışma kültürüdür. Bauhaus eğitiminde görsel ve eleştirel teorilerle yetiştirilen öğrencilerin yaratıcı potansiyellerini ortaya koyabilecekleri yöntem izlenirdi. Metodolojik bir yöntem olmakla birlikte, kopyalayarak değil, analiz edip kendi üretimlerini geliştirerek öğrenmeleri sağlanırdı. Bauhausun usta çırak ilişkisi günümüzde hoca öğrenci ilişkisine dönüşmekle birlikte bir anlamda yine usta çırak ilişkisi devam ettirilmektedir. Sanatsal yetenek dışında el becerisinin öğrenilebilir olduğunu savunan Bauhaus okulları yaparak öğrenmeyi deneyimlerken,

günümüzde deneyimli atölye yürütücülerinin gözetiminde üç boyutlu maketlerle yine öğrenmeyi deneyimlemektedir.

Lise eğitimi içerisinde dinleyici konumunda olan öğrenciler, Çevre Tasarım proje 1 dersinde artık birlikte hareket etmeyi, ortak çalışmalar yapmayı ve kendi yaklaşımını geliştirmeyi deneyimleyecekler. Öğrenci sayısının 8-13 kişi arasında değişebildiği gruplarla ve her gruptan sorumlu bir öğretim üyesi eşliğinde yürütülmesi hem grup içi ilişkileri hem de gruplar arası etkileşimi sağlar. Bir yarıyıld, haftada iki gün ve toplam 7 saatlik ders süreci içerisinde etkin bir tasarım eğitimi ve öğrenme süreci tamamlanır.

Tasarım sorunları çok net tanımlanamadığı ve doğa bilimlerinde olduğu gibi yalnızca bir çözümü olmadığı için bağlam (context) kavramı süreçte önem kazanır (Erdoğan, 2016, s.11). Hangi tasarım problemi olursa olsun öğrenciler kendi yaklaşımını geliştirerek problemin çözümü için kendi senaryosunu oluşturur. Grup içindeki öğrenciler senaryolarını sunar ve eleştiriler alır. Sunumlar ve eleştiriler diğer öğrencilerin kendi senaryoları için de yönlendirici olur. Sözlü sunumların yanısıra görsel sunumlarla diğer gruplar arasında karşılıklı etkileşim yaşanır ve öğrenme süreci ilerlerken teorik bilgiler pratiğe dönüşmeye başlar. Bu sürecin hedefleri:

- Tasarımla ilgili terminolojiyi öğrenmek,
- Verilen kavram ve tema içerisinde tasarım yaklaşımı geliştirmek,
- Kavramları ve temaları fonksiyonel ilişkiler yoluyla tasarıma aktarmak,
- Bilgi ve becerileri ile tasarım dilini geliştirmek,
- Probleme farklı çözüm yolları aramak,
- Düşüncesini ifade edebilmek ve sunumlar yapmak,
- Üç boyutlu anlatım tekniği ile tasarım düşüncesini ürüne dönüştürmektir.

Peyzaj Mimarlığında Atölye Süreci

Eylemi ve gücü, toplumsal ve kültürel düzeni, etkileşimi,ve belleği yeniden sunma ve yapılandırma biçimi ile mimarlık temel varoluşsal sorunlara çözüm arar (Pallasmaa, 2016, s.88). Bu nedenle, Peyzaj mimarlığı eğitim sürecinde ÇTP 1 dersi için öğretim üyesi güncel bir tasarım problemi hazırlar. Peyzaj Mimarları çalışma alanı olan kentsel alanlarda, çevre ve su kaynakları ile yakın bir ilişki içindedir. Kentler, mevcut doğal koşulların ve su kaynaklarının varlığına bağlı olarak kurulur ve devamlılığına bağlı olarak da gelişim gösterirler. Bu nedenle Peyzaj mimarlığı lisans eğitiminde ilk proje “Suya dokunan mekanlar üretme” üzerinedir. Öğrencilere suyun yaşam için önemini vurgulamak, planlama ve tasarım aşamasında kazanımlar sağlamak amacıyla yürütülen çalışmanın toplumsal farkındalığın meslek edinme aşamasında önemli bir uygulama olarak görülür.

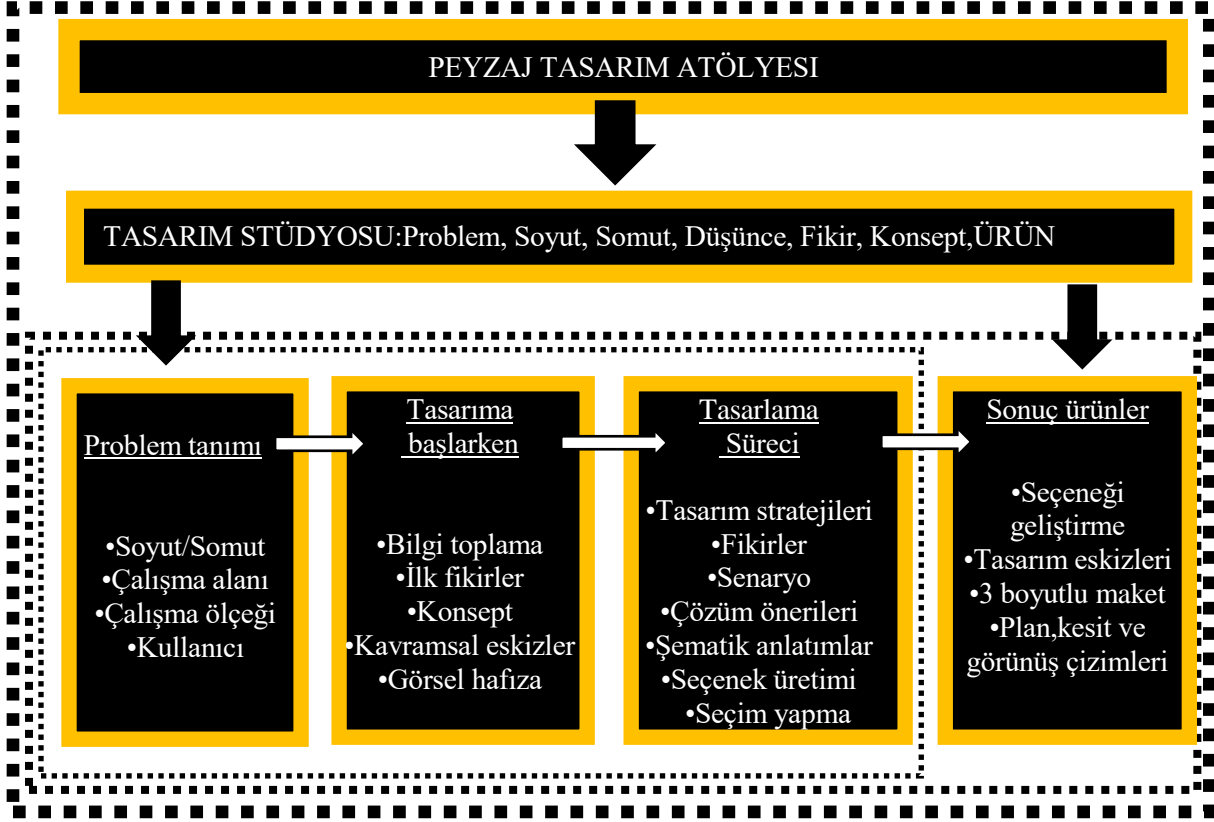
İlk ders öğrencilere problem verilir ve konuya nasıl yaklaşacakları ve problemi hangi açılardan ele almaları gerekliliği üzerine anlatımlar yapılır. Ders gruplar halinde tasarım stüdyolarında yürütülür. Bu ders kapsamında verilen tasarım problemi “Farklı nitelikteki kara ve suyun kesiştiği noktalarda, farklı etkinliklere olanak sunan özgün açık mekanlar tasarlamaktır”. Çevre Tasarım Proje (ÇTP) 1 dersinde izlenen süreç ve tasarım problemi çözümünde etkin olan aşamalar planlanır. Tasarım problemine bağlı olarak somut yada soyut düşünceler gelişir, fikirler olgunlaşır, bağlam ve konseptle nihayi ürüne giden bir süreç izlenir. Bu süreçte dört temel aşamadan oluşur(şekil 1). Toplam 15 haftada tamamlanan sürecin 1.aşaması ‘problem tanımı’ ile yaklaşık iki haftada tamamlanır. Bu aşamada bir tasarım dili oluşturabilmeleri için gerekli bilgilerle birlikte problem, çalışma alanı ve ölçüğü verilir. Soyut ve somut fikirlerin gelişimi için literatür araştırmalarına yönlendirilir. Farklı bakış açılarıyla verilen problemi çözmek için grup içinde konu ekseninde serbest çağrışımlar yapılır. Öğretim üyesi konu ile ilgili bir kelime yada cümle ifade eder, öğrencilerde devam ettirerek kısa süreli bir sohbet ortamı oluşur. Tüm söylenenleri öğrenciler not alır. 10 dakika gibi kısa sürede çağrışım metodu ile beyin fırtınaları yapılır ve sohbetlerle birlikte her bir öğrenci için bir çerçeve oluşturulur.

İki haftalık süreçte 2. aşama ‘tasarıma başlarken’ tamamlanır. Bu aşamada önceki kazanımlara bilgi toplama süreci eklenir. İlk fikirler oluşur ve bunların şematik anlatımları oluşturulur. Her öğrenci kendi yaklaşımını (bağlam/konsept) belirler. Literatürden görsel veriler toplanarak ilk eskizler yapılır.

Dört haftanın ardından 3.aşama olan ‘tasarlama süreci’ başlar iki hafta içerisinde süreç tamamlanır. Bu süreçte tasarım stratejileri belirlenir. Çözüm önerileri ile birlikte senaryolar oluşturulur. Öğrenciden birden fazla çözüm üretmeleri ve seçenek oluşturmaları istenir. Süreç içerisinde her bir öğrenci en az üç

seçenek geliştirmeye çalışır. Bu süreçte üç boyutlu anlatım tekniği ile maket çalışmaları yapılır. Üretilen seçenekler arasından seçim yapılır ve geliştirmesi için yönlendirilir.

Sonuç ürünlere ulaşmak için altı hafta geride kalmış ve kalan 9 hafta içerisinde tercih edilen seçenek geliştirilir. Maket üzerinde devam eden çalışmaların tasarım eskizlerine başlanır. Maket anlatımı tamamlandıktan sonra iki boyutlu çalışmalar başlar. Sonuç ürünler tamamlandıktan sonra final teslimleri yapılır ve öğretim üyesinin değerlendirilmesine sunulur. Bu şekilde bir tasarım problemine aynı yöntemle öğrenci sayısı kadar farklı çözüm üretilir.

Şekil 1. Çevre Tasarım Proje (ÇTP) 1 dersinde izlenen süreç ve tasarım problemi çözümünde etkin olan aşamalar

Bu çalışma, KTÜ. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında, zorunlu dersler arasında olan, 3 saat teori ve 4 saat uygulama içeren Çevre Tasarım Proje 1 ders kapsamında yürütülen uygulamaları içermektedir. Bölümümüzde proje dersleri ön koşullu dersler olup, temel tasar dersini başarı ile tamamlayan öğrenciler proje alabilmekte ve bir proje dersini başarı ile tamamlayan öğrencinin bir diğer proje dersini almasına izin verilmektedir. Proje dersleri diğer derslerden farklı olarak derste görevli öğretim üyesi sayısına göre öğrenci gruplarına bölünmekte ve her grupta birebir öğrenme ortamı sağlanmaktadır. Bu dönem derse kayıtlı 69 öğrenci ve 7 öğretim üyesi ile ders yürütülmüştür. Dersin kuramsal bölümünde öğrencilere konu ile ilgili kavramlar anlatılmış, ön koşulu olan Temel tasar kavramları dersinin proje dersi içindeki yeri ve önemi vurgulanmış, temel tasar ilke ve elemanları hatırlatılmış ve öğrenciler konu ile ilgili araştırmalara yönlendirilmiştir. Dersin uygulama bölümü ise, öğrencilere dönem boyunca verilen bilgilerin atölye ortamında bir sentezinin yapılmasıdır.

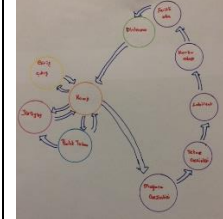

Sonuç Ürünler

Peyzaj Mimarlığı bölümünde lisans dersi olan ÇTP1 dersi yeni bir içerikle yürütülmüştür. Peyzaj mimarlığı öğrencileri ilk defa soyut kavramlarla bir tasarım problemini değerlendirip biçime dayalı yöntemle ÇTP1 dersini tamamlamıştır. 15 haftanın sonunda öğrenciler aldıkları temel tasarım dersi ve ÇTP1 dersinin kazanımlarını birleştirerek projelerini geliştirmiş ve süreci başarılı bir şekilde

yürütmüştür. Öğrenciler için bu süreç oldukça zor ve karmaşık görünse de öğretim üyeleri için de zor olmakla birlikte deneyimleri ve öğretim yöntemleri ile süreci anlaşılır hale getirmiştir. Öğrenciler konseptleri doğrultusunda uygun etkinlik önerileri ile birlikte etkinlik ortamlarını tasarlamıştır. Bir tasarım problemine ait dokuz farklı çözüm üretilmiştir. Öğrencilerimiz ilk yılda deneyimledikleri bu eğitim sürecine adapte olup, başka bir bölüme geçmeye veya eğitimlerini bırakmaya karar vermediler. Bu da sürecin başarılı bir şekilde ilerlediğini gösterir.

Bu çalışma, biçime dayalı öğrenme yönteminin peyzaj mimarlığı bölümleri içerisinde kullanım potansiyeli olduğunu ortaya koymuştur. Süreç sonunda kendine özgüveni yüksek, kavramsal yaklaşımları analiz edebilen, tasarım sürecine farklı yaklaşımlar getirebilen bireyler olarak tamamlamaları hem öğrenci hemde yürütücü için oldukça önemli görüldü. Öğrencilerin bu dersten edindikleri kazanımlarını diğer yarıyıllarda alacakları derslerde pekiştirerek mesleki eğitimlerine katkı sağlayacaktır. Zihinde tasarlanan ürünün üç boyutlu anlatım teknikleri ile somutlaştırılmasında ve esinlenilen iki boyutlu örnekler arasındaki ilişkinin kurulmasında ÇTP1 dersi için farklı ama çözüme ulaşmada etkili ve yaratıcı bir yol olduğu görülmüştür.

“Mağara gezintisi” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir öğrenci bu fikir kapsamında projede şu fonksiyonlara yer vermiştir; Labirent, yürüyüş, tekne ile gezinti, fotoğraf çekmek ve su ile karanın bulunduğu kıyılarda zaman geçirmeye olanak tanıyan çalışmaya ait tasarım süreci ve sonuç ürünlere ait görseller şekil 2 ‘de verilmiştir.

KONSEPT: MAĞARA GEZİNTİSİ			
Tasarıma Başlarken	İlk Fikirler	Kavramsal çizim	
			
Tasarım Süreci			
			
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları	
			
		Öğrenci: Zeynep Şeyda Baydar	

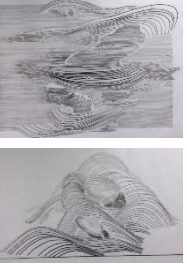

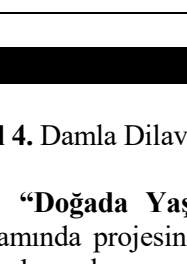
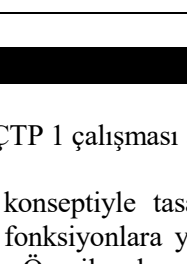
Şekil 2 . Zeynep Şeyda Baydar’ın ÇTP 1 çalışması

“Doğayı keşfetmek” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir diğer öğrenci bu fikir kapsamında projede şu fonksiyonlara yer vermiştir; Keşfetmek, doğa yürüyüşü, tekne ile gezinti kamp yapmak, güneşlenmek etkinliklerine olanak tanıyan ve seyir terasları ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller şekil 3’de sunulmuştur.

KONSEPT:DOĞAYI KEŞFETMEK			
Tasarıma Başlarken	İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım	
			
Tasarım Süreci			
			
Plan ve Kesit Anlatımları	Maket Anlatımları		
			
Öğrenci: Ali Çetinkaya			

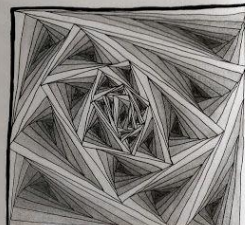
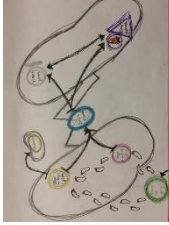

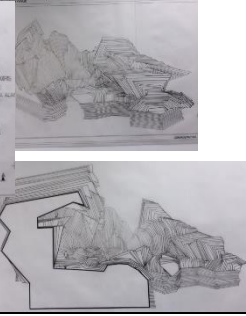

Şekil 3 . Ali Çetinkaya’nın ÇTP 1 çalışması

“Buzullarda Yaşam” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir diğer öğrenci ise bu fikir kapsamında projesinde şu fonksiyonlara yer vermiştir; buz pateni, keşif yapmak, su altı gezisi, penguenlerin yaşam ortamı ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller şekil 4’de sunulmuştur.

KONSEPT: BUZULLARDA YAŞAM			
Tasarıma Başlarken		İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım
			
Tasarım Süreci			
			
			
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları	
			
			
		Öğrenci: Damla Dilaver	

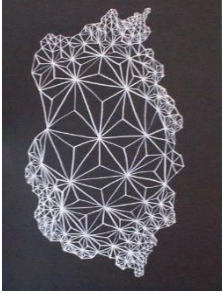

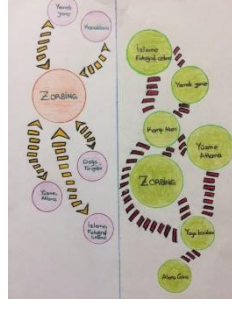

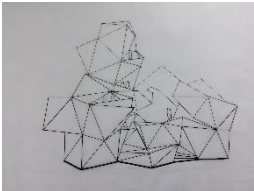
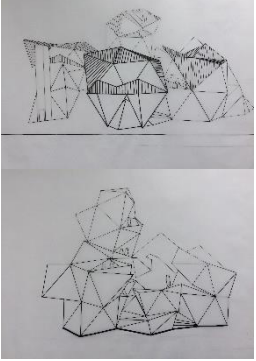
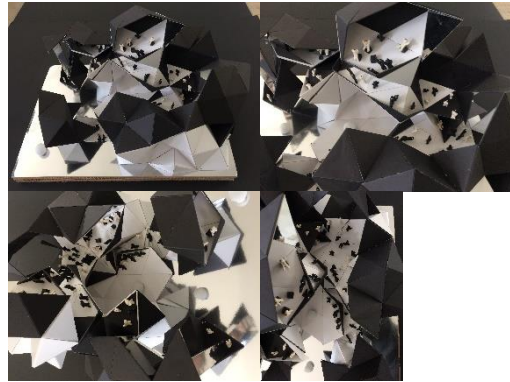
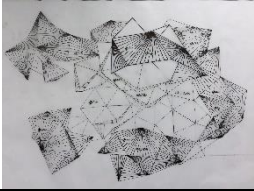
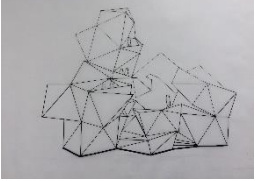
Şekil 4. Damla Dilaver'in ÇTP 1 çalışması

“Doğada Yaşam” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir öğrenci ise bu fikir kapsamında projesinde şu fonksiyonlara yer vermiştir; balık tutmak, suya atlamak, yüzmek, yürüyüş yapmak ve kamp yapmak. Önerilen bu etkinlikler ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller şekil 5’de verilmiştir.

KONSEPT: Doğada Yaşam / Balık Tutmak			
Tasarıma Başlarken		İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım
			
Tasarım Süreci			
			
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları	
			
			
		Öğrenci: Eda Nur Celep	

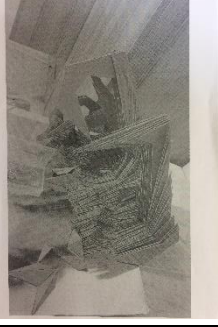

Şekil 5. Eda Nur Celep'in ÇTP 1 çalışması

“Zorbing” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan öğrenci bu fikir kapsamında projesinde şu fonksiyonlara yer vermiştir; zorbing, kamp yapmak, doğa yürüyüşü, seyir, fotoğraf çekmek, yemek yemek etkinlikler ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller şekil 6’de verilmiştir.

KONSEPT: Zorbing			
Tasarıma Başlarken		İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım
			
Tasarım Süreci			
			
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları	
			
			
		Öğrenci: Buse Tonyalı	

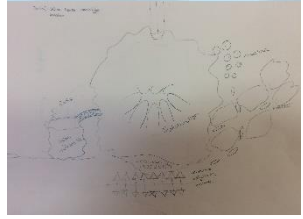

Şekil 6. Buse Tonyalı'nın ÇTP 1 çalışması

“Dalış” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir diğer öğrenci bu fikir kapsamında projesinde şu fonksiyonlara yer vermiştir; dalış, su altı müzesi, kayak kiralama, tırmanmak, yürümek, manzara izlemek, fotoğraf çekmek etkinlikleri ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller Şekil 7’de verilmiştir.

KONSEPT:Dalış			
Tasarıma Başlarken		İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım
			
Tasarım Süreci			
			
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları	
			
Öğrenci: Elif Esin Arlı			

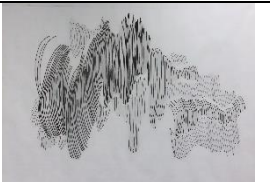
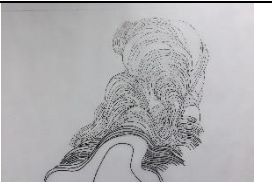

Şekil 7. Elif Esin Arlı'nın ÇTP 1 çalışması

“Kano ile gezinti” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir diğer öğrenci bu fikir kapsamında projesinde şu fonksiyonlara yer vermiştir; kano ile gezinti, mağara gezisi, kamp yapmak, manzara izlemek, yürümek, fotoğraf çekmek etkinlikleri ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller şekil 8’de verilmiştir.

KONSEPT: Kano ile gezinti			
Tasarıma Başlarken		İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım
			
Tasarım Süreci			
			
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları	
			
		Öğrenci: Kübra Marabaoğlu	

Şekil 8. Kübra Marabaoğlu'nun ÇTP 1 çalışması

“Bungee jumping” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir diğer öğrenci bu fikir kapsamında projesinde şu fonksiyonlara yer vermiştir; bungee jumping, gün batımını izlemek, kayıkla gezinti, yüzmek, fotoğraf çekmek etkinlikleri ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, esinlenilen örnekler, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller şekil 9’da verilmiştir.

KONSEPT: Bungee jumping				
Tasarıma Başlarken			İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım
				
Tasarım Süreci				
				
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları		
				
Öğrenci: Emine Çelik				

Şekil 9. Emine Çelik'in ÇTP 1 çalışması

“Rafting” konseptiyle tasarım problemine cevap arayan bir diğer öğrenci bu fikir kapsamında projesinde şu fonksiyonlara yer vermiştir; rafting, kamp yapmak, doğa yürüyüşü, manzara izlemek, fotoğraf çekmek etkinlikleri ile suya dokunan mekanlara farklı bir yaklaşım kazandıran bu çalışmaya ait tasarım süreci, esinlenilen örnekler, ilk fikirler ve kavramsal anlatımlarla sonuç ürünlere ait görseller Şekil 10’da verilmiştir.

KONSEPT: Rafting			
Tasarıma Başlarken		İlk Fikirler	Kavramsal Anlatım
Tasarım Süreci			
Plan ve Kesit Anlatımları		Maket Anlatımları	
		Öğrenci: Mehmet Ali Akarsu	

Şekil 10. Mehmet Ali Akarsu'nun ÇTP 1 çalışması

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma KTÜ peyzaj mimarlığı bölümünde ÇTP1 dersinde suya dokunan mekanlar üzerine belirlenen tasarım problemine biçime dayalı öğrenme yöntemi ile tamamlanan sürece ve sonuç ürünlerine ait değerlendirmeyi sunmaktadır. Bu bağlamda;

- ✓ Öğrenciler için bu süreç oldukça zor ve karmaşık görünse de öğretim üyeleri için de zor olmakla birlikte deneyimleri ve öğretim yöntemleri ile süreci anlaşılır hale getirmiştir.
- ✓ Öğrenciler konseptleri doğrultusunda uygun etkinlik önerileri ile birlikte etkinlik ortamlarını tasarlamıştır.
- ✓ Bir tasarım problemine ait dokuz farklı çözüm üretilmiştir.
- ✓ Öğrencilerimiz ilk yılda deneyimledikleri bu eğitim sürecine adapte olup, başka bir bölüme geçmeye veya eğitimlerini bırakmaya karar vermediler. Bu da sürecin başarılı bir şekilde ilerlediğini gösterir.
- ✓ Bu çalışma, biçime dayalı öğrenme yönteminin peyzaj mimarlığı bölümleri içerisinde kullanım potansiyeli olduğunu ortaya koymuştur.
- ✓ Süreç sonunda kendine özgüveni yüksek, kavramsal yaklaşımları analiz edebilen, tasarım sürecine farklı yaklaşımlar getirebilen bireyler olarak tamamlamaları hem öğrenci hem de yürütücü için oldukça önemli görüldü.

- ✓ Öğrencilerin bu dersten edindikleri kazanımlarını diğer yarıyıllarda alacakları derslerde pekiştirerek mesleki eğitimlerine katkı sağlayacaktır.
- ✓ Zihinde tasarlanan ürünün üç boyutlu anlatım teknikleri ile somutlaştırılmasında ve esinlenen iki boyutlu örnekler arasındaki ilişkinin kurulmasında ÇTP1 dersi için farklı ama çözüme ulaşmada etkili ve yaratıcı bir yol olduğu görüldü.

Tasarım eğitimi veren bölümlerde ve özellikle peyzaj mimarlığı eğitiminde tasarım problemlerinin farklı teknikler üzerinden çözümlerinin denenebileceği ve bu tekniklerin geliştirilerek eğitim sistemine kazanımlar ile katkı sağlayacağı belirlenmiştir. Bu bağlamda ileride yapılacak çalışmalar için örnek temsil etmesi ile özgün bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. ve Bekar, M. (2017).Peyzaj Mimarlığı Eğitiminde Bir Stüdyo Çalışması: Kıyı Alanı Peyzaj Tasarım Projesi, *Megaron*, 12(2), 329-342.
- Alıcı, T. (2011). *Öğrenmenin Bilimsel Temelleri*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Anderson, J. (2014). *Mimari Tasarım*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Aydın, H. (2006). *Öğrenme-Öğretme Sürecine Yeni Yaklaşımlar, Öğrenme-Öğretme Sürecinde Planlama ve Uygulama içinde*. (ed.: Necdet Aykaç-Hasan Aydın), Ankara : Naturel Yayınları, 113-171.
- Aykaç, N. (2005). *Öğretme ve Öğrenme Sürecinde Aktif Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Naturel Yayınları.
- Bayraktaroğlu, S., Üst, S. ve Narter, Ç. (2016). Lise Öğrencilerine Tasarım Eğitimi Üzerine Farkındalık Kazandırmak İçin Bir Öneri: Tasarım Kampı.12(22), 55-68.
- Bielefeld, B. ve Khouli, S. (2010). *Adım Adım Tasarım Fikirleri*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Duman, B. (2010). Öğrenme-Öğretme Sürecindeki Hata, Yanılsama ve Yanıltmacalara İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 15-40.
- Erdoğan, G.P.S. (2016).Temel Tasarım Eğitimi: Bir Ders Planı Örneği. *Planlama*, 26 (1), 7-19.
- Erginer, E. (2002). *Öğrenme Tipleri Envanterinin Geliştirilmesine Yönelik Model Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Kavas, K. R. ve Danaci, H.M. (2016). Cognitive Dimension of Abstraction in Basic Design Education: Architectural Context of Antalya. *The European Proceedings of social and behavioural Sciences*, 53-58.
- Pallasmaa, J. (2009).*Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular*. (Çeviri: Aziz Ufuk Kılıç) İstanbul: 3. Baskı, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Yavuz, A. (2015). Landscape Structures Course Training Process in Landscape Architecture with The Three-Dimensional Technique of Expression. *Global Journal on Humanites & Social Sciences*, 01, 01-11.
- Yücel S. ve Aydın S. (2015). ‘Mimarın eğitimi’ üzerine spekülâtif bir deneme. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 31(1),17-23.

YSK'nın 31 Mart Yerel Seçimlerinin İstanbul'da Yenilenmesi Kararının Basına Yansıması

Press Perspective Of The Supreme Electoral Council's Ruling For Rerun Of The Mayoral Election For Istanbul On March 31

Dr. Çiğdem Tosun ^{1*}

Pages: 420-430

Doi: 10.21733/ibad.584472

¹TURKEY, cigdemtosun865@gmail.com.
ORCID ID: 0000-0001-9305-1453.

* Corresponding Author

ABSTRACT

Politics entails a process whereby the people put in power the rulers by way of elections and hold them in check. In order for this administrative system to be called a democracy, it needs to ensure that the people are able to vote for the political will or the local government. The political campaigns, promises, projects and alliances of the parties and candidates during the electoral process aims to influence and convince the electorate. Following the elections, the results are accepted by the parties and candidates or brought up for discussion. The results of the mayoral elections held on March 31, 2019 were discussed and appeals and extraordinary objections were made to the Supreme Electoral Council. The election results especially in Istanbul were at the center of the discussions due to the voting rates of the two candidates running for Metropolitan Mayor being quite close to each other and also due to the objections made to the Supreme Electoral Council. Some of those objections were rejected while some were sustained. As a result of the sustained objections, the invalid ballot papers in all the districts in Istanbul and all ballot papers in some districts of Istanbul were subjected to a re-counted. The extraordinary objections made for Istanbul Metropolitan Mayorship were discussed at the Supreme Electoral Council, which ruled on May 6, 2019 for renewal of the election only for the Metropolitan Mayorship by a vote of seven to four. It was decided that the election would be rerun on June 23i 2019. This study aims to analyse the Turkish columnists' reception of the ruling, and to identify the topics discussed the following day by the columnists, who are regarded as the opinion leaders, and their points of view. The study covers the columns published in eight different newspapers on May 7, 2019, the day after the Supreme Electoral Council ruled for the renewal of the election for Istanbul Metropolitan Mayorship. The study aims to present how the ruling was reflected on the opinion columns from newspapers with varying editorial policies. The newspapers chosen for the study are Akşam, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Yeniçağ and Yeni Şafak. In the study twenty one columns were examined with the content analysis method, and the themes, which the columnists dwelled upon, were selected. While an emphasis on democracy and rule of law was on the forefront, the Supreme Electoral Council was at the center of criticisms. It was expressed that the ruling for the renewal of the election should put forward reasons satisfying the public conscience.

Keywords: Press, politics, democracy, election.

GİRİŞ

31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçim, seçim akşamı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı adayları Binali Yıldırım ve Ekrem İmamoğlu'nun seçimi kazandık açıklamalarıyla başlayan, itirazlar ve olağanüstü itirazlarla süren ve sonuçta YSK (Yüksek Seçim Kurulu)'nın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimini yenileme kararı vermesiyle sonuçlanan tartışmalı bir durum olarak kamuoyunda yer bulmuştur. Seçim sonuçları üzerindeki tartışmalar seçimin şaibeli olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. İstanbul'da tüm ilçelerde geçersiz oyların, bazı ilçelerinde ise tüm oyların sayılması sonucunda Ekrem İmamoğlu İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmiştir. YSK yapılan itirazları ve olağanüstü itirazları değerlendirdikten sonra İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimini yenileme kararı vererek, Ekrem İmamoğlu'ndan mazbatayı geri almıştır. Bu durum önceki seçimlerin de şaibeli olabileceği iddialarını gündeme getirmiş ve kamuoyunun gündeminde ilk sırada yer almıştır. Seçim sonrası süreçte itirazlar değerlendirilirken seçimin yenilenme kararı sonrasında kararı destekleyen ve karşı çıkanlar olmuştur. Kararın demokrasi ve hukuk açısından değerlendirilmesinin yanı sıra partiler ve seçmenler açısından da değerlendirilmiş ve YSK tartışmaların odağında yer almıştır. Medyanın ve kanaat önderi olarak görülen köşe yazarlarının bireyler üzerindeki etkisi, kimi zaman da yönlendirici etkisi nedeniyle köşe yazarlarının karar hakkındaki görüşleri önem kazanmıştır. Karara yaklaşımları ve değerlendirmeleri tekrarlanacak seçimde bireylerin oy verme davranışını etkileyebileceğinden, bu çalışmada kararın ertesi günü köşe yazarlarının değerlendirmeleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Demokrasi Kavramı ve Temsil Sorunu

Demokrasi yönetilenlerin kendi tercihleri doğrultusunda yöneticileri seçtikleri süreci tanımlamaktadır. Seçim sürecinde demokrasi oy kullanma hakkına sahip her bireye bu hakkı vermekle birlikte, seçim sonrasında çoğunluğun kararının geçerli olması nedeniyle her bireyin kararı temsil olanağı bulamamaktadır. Bu temsil karar vericilerin, oy verenlerin istekleri doğrultusunda bir işleyiş belirlemeleri sürecinde görünür olmakta ve temsil olanağı bulamayanların kendilerini işleyişin dışında görmeleri sorun teşkil etmektedir. Demokrasi kavramının pratikte, iktidar olana oy vermeyen seçmenin de temsil edildiği bir süreç olduğunun görülmesi mevcut ve sonuçsuz tartışmaları sonlandırabilecektir. Bu durum siyasi partilerin elde etmek istedikleri yönetim erkinin belirli bir grubun çıkarlarını korumak için elde edilecek bir güç olmadığının da kavranılmasını sağlayacaktır. Günümüzde ise partilerde her alanda iktidarını sürdürme isteği amaç haline geldiğinden, seçimler siyasi ve sosyal alandan çok ekonomik alanın kapsamına girmiştir.

Parlamentonun ve siyasi partilerin düşünce ve istenç oluşumu açısından önem taşıyan kurumlar olduğu çağdaş demokrasilerin varsayımı olarak kabul edilmektedir. Fakat parlamentolar artık öncelikle iktidara gelmek için gücü ele geçirmeyi amaçlayan siyasi partilerin egemenliği altındadır. Araştırmalar da seçim kampanyalarının tecimsel bir niteliğe bürünmesinin siyasetçileri daha stratejik bir tutum benimsemeye ittiğini göstermektedir. (Yavaşgel, 2004, s. 44-45)

2. Parti İletişiminin Seçime ve Seçmene Etkisi

Partilerin kendi içlerindeki iletişimleri siyasetin ideal ilkelerinin bir gereği olmakla birlikte, siyasi rekabet için de ön koşul niteliğindedir. Parti üst yönetiminin, kendi kurum içi iletişim tarzı ve biçimleri önemli bir çağrışım olmaktadır. Siyaset yapma, üretme ve yönetme tarzı iletişim tarz ve biçimlerinden ayrılamamaktadır. (Uztuğ, 2007, s. 19)

Siyasi partilerin örgütlenmelerinde, liderin, liderin seçmenle iletişim biçiminin ve parti içi demokrasinin varlığının etkisi olmaktadır. Adayın parti yönetimince seçilerek seçimlerde tanıtılması da meşru görülmesini sağlamaktadır.

Siyasal rekabette başarı, siyaset yapma tarzının ve iletişim tarzının daha demokratik, katılımcı, dinleyen, anlayan ve anlaşılan bir yapıya kavuşturulmasıyla sağlanabilmektedir. Bu nedenle siyaset kurumunun ve aktörlerinin çeşitli sorunları iletişim sorunları olarak görülmelidir. (Uztuğ, 2007, s. 20)

Seçim öncesindeki kampanya sürecinde adayların belirlenmesi, tanıtılması, kamuoyuna sunulması, medyada konumlandırılması seçmenle iletişimi sağlarken, adayın siyaset arenasında nasıl konumlanacağı ve davranacağı konusunda da ipuçları vermektedir. Bu nedenle partinin adayını hangi kriterlere göre seçtiği, tanıtımında nasıl bir iletişim stratejisi izleyeceği önem kazanmaktadır. Adayın

iletişim becerileri partisinin aday tanıtımının önüne geçerek seçmenle doğrudan bir bağ kurabilmesini ve daha fazla tanınır olmasını sağlayabilmektedir.

3. Yerel Seçimde Kampanya Süreci

Yerel seçimlerde iki farklı stratejik unsurdan söz edilmektedir. Birincisi, siyasi partilerin ulusal temelde genel bir strateji oluşturma gerekliliği olmaktadır. İkincisi ise, yerel temelde aday ve partinin gerçekleştireceği kampanya stratejisi olmaktadır. Bu durumda ulusal temelde yürütülecek olan genel kampanya ve yerel kampanyalardan söz edilebilmektedir. (Uztuğ, 2007, s. 137)

Yerel seçimler genel seçimlerden daha kapsamlı düşünölmek zorundadır. Genel seçimlerde iktidara gelecek olanlar seçilirken, yerel seçimlerde seçilecek aday hem partisiyle hem de yerel yönetimlerle ilişkisi bağlamında değerlendirilmektedir. Aday yerel seçimin kazananı olarak görölmek istenmekle birlikte, partisinin iktidarının devamı gibi algılanmaktadır. Bu nedenle partinin ölkede genelindeki imajının yerel seçimlerdeki aday tercihinde etkisi bulunmaktadır. Parti imajı adayı güçlendirip zayıflatacağı gibi, adayın imajının partiye olumlu ve olumsuz etkisi de olabilmektedir.

“Siyaset kendini aklama ve saydamlaşma adına yürüttüğü tüm çabalara karşın, iktidarın büyüğü dünyasının, siyasetin aktörleri için sürekli bir ‘sanal’ dünya yaratımını zorunlu kılmıştır.” (Polat, 2008, s. 276)

Adayların kamuoyundaki imajı iktidara sahip olmak adına kurgulanmış bir durumu da gerekli kılmaktadır. Gerçeğin kurgulanmış olanla uyumu ise seçimde adayla ilgili olarak olumlu bir izlenim bırakmaktadır.

İyi bir politika, belirli bir zamanda, tek bir temel hedefe yönelmektedir. Bu süre içinde atışı tek hedef üzerinde yoğunlaştırmaktadır. (Aziz, 2007, s. 73)

Yerel seçimlerde aday konusundaki tercihin partiyle bir bütünlük taşıması ve adayın aday olduğu bölgede tanınmış ve bölgeyi tanıyor olması etkili olduğundan, adayı iki açıdan değerlendirmek seçim kampanyalarındaki başarıyı arttırmaktadır.

4. Adaylar Arasında Eşit Olmayan Yarışın Oylara Etkisi

İktidar ve muhalefet konumunda olmanın yerel seçim stratejilerinin oluşturulmasında önemli bir etkisi bulunmaktadır. Yerel seçimler ulusal siyasal gündem ve rekabet açısından bir tür sınav olarak algılanmakta ve bu yönde kullanılmaktadır. (Uztuğ, 2007, s. 139)

Liderlerin medyada eşit yer bulamamaları yarışın eşit koşullarda yapılamamasına ve seçim sonuçlarına etki etmektedir. İktidar konumundaki siyasi partinin adayının daha güçlü olması, medyada daha fazla yer bulması, partinin uzun süre iktidarda kalması ve önceki seçimlerde yerel yönetime sahip olmasının getirdiği avantajlar karşısında, muhalefet konumundaki partilerin adaylarının kendini ifade etmesi ve tanıtması daha zor olmakta ve yarışa daha geriden başlamasına neden olmaktadır.

Klasik medyadan yararlanamayan ya da eşitsiz olarak yararlanan küçük partiler internet ortamında eşit koşullar altında yarışabilmektedir. Bu durumun seçmen oyuna ne kadar yansıdığı da önemli olmaktadır. İnternet siyasal aktörlere özgürlük, hızlilik, kolaylık ve diğer iletişim kanalları ile içiçelik gibi olanaklar sunmaktadır. (Aziz, 2007, s. 64)

Ana akım medya ya da merkez medyanın ağırlığı internet ve sosyal medya karşısında hala daha fazladır. Merkez medyanın etkisi internet ortamında da sürmektedir. Sosyal medyanın belirli konularda kamuoyunun oluşumuna katkısı önemli olmakla birlikte, siyaset söz konusu olduğunda bu etki diğer siyasi partiler tarafından da kullanıldığından, sosyal medya çatışmalı söylemlerin kısır döngüsünün dışına çıkamamaktadır.

Medyada hiç akılda olmayan mesajlar verilerek ve yinelenerek seçimde doğru olduğu ve gerçek olduğu algısı yaratılmaya çalışılmakta ve seçmen kararı denetim altına alınmaya çalışılmaktadır.

5. Kararsız Seçmenin Seçimde Belirleyicilik Oranı

Seçim kampanyalarının bir amacı da sandık başına gitmeyen ilgisiz seçmeni sandık başına getirmektir. Pek çok ölkede yapılan seçimlerde oranlar değişse de böyle bir seçmen kitlesi bulunmaktadır. Seçim kampanyaları bu tür seçmen kitlesini duyarlı hale getirmeye çalışılmaktadır. (Aziz, 2007, s. 108)

Seçim sonuçlarında sandık başına gitmeyen ve son ana kadar bir karar belirtmeyen seçmenler belirleyici olmaktadır. Yapılan anketler sonrasında seçim sonucunu kararsız seçmenlerin belirleyeceği söylemi tekrarlanmaktadır. Seçimlerde oy kullanmama davranışı farklı gerekçelerle ortaya çıkmaktadır.

Siyasete yabancılaşmış seçmenler üç temel boyutta ele alınabilmektedir:

“-Kendi oyunu değersiz bulan ve oyu ile hiçbir şeyi değiştiremeyeceğine inanmış seçmen

-Seçimleri anlamsız bulan ve aday ya da partiler arasında temel bir farklılık olmadığını düşünen seçmen

-Siyasetçileri kendi çıkarlarını düşünen fırsat düşkünleri olarak tanımlayan seçmen” (Uztuğ, 2007, s. 181-182)

Bir partinin uzun süre iktidarda kalması, seçimde kullanacağı oyun seçim sonuçlarını değiştiremeyeceği düşüncesinin hakim olmasına neden olmaktadır. Partiler arasında benzerliklerin olması ve ittifaklar kurulması, seçimde farklı alternatiflerin değil de iki kamplaşan yapının olması, seçimde kararının temsil olanağı bulamayacağı düşüncesini desteklemektedir. Siyasi partilerin ideolojilerden çok ekonomik yaklaşımları da siyasetin pragmatist yönünü ortaya çıkardığından seçmen siyasetten uzaklaşmaktadır.

31 Mart yerel seçiminin yenilenmesi kararı gözlerin özellikle sandık başına gitmeyen, “küsün” olarak nitelendirilen seçmene ve kararsız seçmene çevrilmesine neden olmuştur. İki aday arasındaki farkın az olması, sandık başına gitmeyen ve kararsız olan seçmenin ikna edilmesini bu süreçte önemli hale getirmiştir.

6. Seçmen Tutumunda Medyanın Rolü

Haber medyası, yöneten-yönetilen ilişkisinde önemli bir kamuoyu ve gündem oluşturucusu olarak denetim yapan, bu konularda seçmeni-halkı bilgilendiren bir kanal olarak önemli bir işleve sahip bulunmaktadır. (Uztuğ, 2007, s. 20)

Siyasi partiler arasında farklılaşmanın azalması siyasal rekabette iletişimin önemini arttırmıştır. Bu nedenle partiye ilişkin tutarlı ve etkin bir iletişim yönetimi gerekmektedir. Siyasi partinin etkin bir iletişim kurması için iletişim ortam ve araçlarından en yüksek faydayı en az maliyetle elde etmesi gerekmektedir. (Uztuğ, 2007, s. 40-41)

Medyanın haber verme, bilgilendirme, kamuoyunun oluşumuna katkı sağlama işlevleri, siyaset alanında partilere ve siyasi aktörlere kendilerini tanıtmaya ve ifade etme anlamında olanaklar sunmaktadır. Medyanın bu olanakları tüm siyasi aktörlere sunması için tarafsız olması gerekmektedir. Siyasetin gölgesinde var olmaya çalışan bir medyanın ekonomik alanın da etkisiyle tarafsız olması zorlaşmaktadır. Medya sahipliğindeki dönüşümün, siyaset ekonomisi ekseninde medyanın aldığı yeni konumun bunda etkisi bulunmaktadır.

Medyanın siyasal iktidarlar, siyasal aktörler ve büyük şirketlerle çıkar ilişkisi bulunmaktadır. İkinci planda ise medyanın kamuoyunu aydınlatmak görevi gelmektedir. Fakat bu görevinde çıkara dayanan birincil ilişkiler etkili olduğundan medya gücü toplumları manipüle etmek için kullanılmaktadır. (Aziz, 2007, s. 83)

Günümüzde partilerin medyanın desteği olmadan seçimleri kazanamayacakları bilinen bir gerçektir. Medyanın, asıl mesleği medya olmayan iş adamlarının elinde olmasının nedeni, bu yolla siyasal partiler, siyasal iktidar ve siyasal aktörler üzerinde egemenlik kurarak dolaylı olarak onları kazanmalarındır. (Aziz, 2007, s. 126)

Yazılı medyanın yönetimleri genel olarak özel girişimin elinde olduğu için bu iletişim kanallarının doğrudan siyasal amaçlı olarak kullanılmaları zor olmaktadır. Yazılı medyayı elinde bulduran kişi ya da grupların siyasal eğilimlerine, ekonomik çıkarlarına göre gazetelerin siyasallaşması söz konusu olabilmektedir. (Aziz, 2007, s. 53)

Tarafsız bir medya için siyasetten arındırılmış bir haber medyası oluşturulması istenirken ve hedeflenirken, pratikte karşımıza çıkan varlığını korumak adına medya kuruluşlarının siyasal bir yayın

politikası ve kimliğe bürünmeleridir. Okur ve izler kitlenin de talebi kendi düşüncelerinin temsil edildiği ve meşru gösterildiği medya organlarının varlığı olmaktadır.

Medyanın iktidar ya da güç odaklarına bağlı olarak kamuoyunu çeşitli konulara karşı yönlendirebilme gücü vardır. Bu nedenle saygınlığını ve güvenilirliğini koruması şarttır. Ancak ülkemizde olduğu gibi güven düşse bile medya, gündemi ve kamuoyunu belli bir etkiyle oluşturabilmektedir. Bu ahlaki bir sorun olarak ülkelerin demokrasi ve hukuk anlayışlarının sistem içindeki yerini göstermektedir. (Uztuğ, 2007, s. 273)

Medyanın kitleyi manipüle etme gücünün kötüye kullanılması, kamusal görevini ikinci plana itmesi anlamına gelmekte, güvenirliliğinin tartışılmasına neden olmaktadır. Bu durumda medyanın aldığı konunun sistem içerisinde kabullenilmemesi, demokratik ve içselleştirilmiş hukuk sisteminin olmasını gerektirmektedir.

7. Kanaat Önderlerinin Rolü

Kanaat önderleri, kamuoyu için etkili bir iletişim kaynağıdır. Önderin her mesajı, onu destekleyen çevrelerde, doğruluğu tartışılmaz bir yargıya dönüşmektedir. Kanaat önderleri, aynı zamanda bir toplumun siyasal gelişim derecesini belirten tamamlayıcı bir halka olmak açısından da önemli bir görevi yerine getirmektedirler. İletişim süreci içinde yorumlayıcı olarak mesajın içeriğini etkileyebilmektedirler. (Bektaş, 2007, s. 110-111)

Köşe yazarları yazılarında var olan egemen iktidar ilişkilerinin ve siyasal yapılanmanın yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Hall'ün ifadesiyle ikincil tanımlayıcılar olmaktadır. Çoğu zaman köşe yazarları, resmi açıklamaları yorumlamaktadırlar. Bu yorumlar da egemen söylemden farklı olmamaktadır. (Durna, 2002, s. 76) Köşe yazılarında bir olay hakkında istenilen yönde fikir oluşturmak habere göre daha kolay yapılabilmektedir. (Adaklı, 2006, s. 310)

Köşe yazarları kanaat önderi olarak görüldüklerinden yazılarında değindikleri konular, bakış açıları ve yaklaşımları okur üzerinde etkili olmakta, kararlarında dikkate aldıkları fikirler olmaktadır. Köşe yazarlarının gazetenin yayın politikasının oluşturulmasında ve yansıtılmasındaki etkisi, okurların o gazeteyi almalarında belirleyici olmaktadır. Bu nedenle önemli bir konuda ülkenin gündeminin ilk sırasında yer alan bir olayın köşe yazarları tarafından nasıl yorumlandığı önem kazanmaktadır. Seçimin tekrar yapılacağı tarihe kadar seçmenleri etkileme gücü bulunmaktadır.

Televizyonda yorumcuların, gazetelerde köşe yazarlarının, aday imajının oluşumunu etkilediği kabul edilmektedir. Gazeteciler adayların ünlerini geliştirme ve yıkma gücüne sahiptir. Köşe yazarlarının aday lehinde ya da aleyhinde bir tavır geliştirmeleri mümkün olmaktadır. (Uztuğ, 2007, s. 381)

Türker Alkan yazısında köşe yazarlarının sorumluluğu hakkında şunları belirtmiştir:

“Bu köşeler toplumundur. Her satırı, yaratabileceği olası toplumsal sonuçları değerlendirerek yazmak zorundayız. Köşelerimizi, kişisel çıkarların, hırsların, kinlerin aracı haline getirmemeliyiz. Pazar günleri kendimizden söz eden yazılar yazdığımız zaman bile bu yazıların toplumsal yansımalarını hesaba katmalıyız. Kimseyi küçük düşürmemeliyiz. Yanlış yapınca özür dilemeyi bilmeliyiz. Demokrasilerde her güç, bir sorumlulukla birlikte anılır.” (Alkan, 2003.)

Köşe yazarlarının böyle bir sorumluluk duygusuyla hareket etmesi için bir gazeteci olarak yazdıkları konusunda otosansür uygulamaları gerekmektedir. Siyaset, ekonomi, medya sahipliği gibi etkenleri bir kenara bırakarak, toplumsal bir bakış açısıyla yazdıkları fikirlerin sorumluluğunu almaları kitle üzerindeki etkilerini de olumlu yönde etkileyecektir.

8. 31 Mart Yerel Seçimi ve Seçimi Yenileme Kararı

31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçim sonrasında seçim sonuçları tartışılmış ve Yüksek Seçim Kurulu'na itirazlar ve olağanüstü itirazlar yapılmıştır. Bu itirazların bir kısmı reddedilmiş, bir kısmı ise kabul edilmiştir. Kabul edilen itirazlar sonucunda İstanbul'un tüm ilçelerinde geçersiz oylar, bazı ilçelerinde ise tüm oylar tekrar sayılmıştır.

31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimde ve öncesindeki seçimlerde temel söylem İstanbul'u alanın Türkiye'yi alması üzerine kurulu olduğundan, yerel seçimin kaybedilmesi mecliste iktidar

konumunda olan partinin muhalefet konumuna gerilemesi anlamını taşımıştır. 17 yıllık bir iktidarın en önemli büyükşehirde muhalefet konumunda olması bir gerileyiş ve düşüş olarak değerlendirilmiştir. Seçim sonucunda iki adayın oy oranlarının yakın olması seçimin tekrarlanması halinde seçim sonucunun değişme ihtimalini barındırmıştır. Bu nedenle yapılan itirazlarda özellikle Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin yenilenmesi üzerinde durulmuştur.

Seçimde genel olarak genel seçimde oy verdiği partiyi yerel seçimde de destekleme eğilimi bulunmaktadır. İdeolojik olarak çok farklı bir partiden yana oy kullanmayı tercih etmemektedir. Fakat bu seçimde mazbatanın geri alınmış olmasının getirmiş olduğu mağduriyet durumunun, tekrarlanacak seçimlere nasıl yansıtacağı önemli bir konu olmuştur. Uzun süre iktidarda olmanın verdiği bir güvenin mi yoksa mazbatanın geri alınmasının yarattığı mağduriyetin mi seçimlerde etkili olacağı konusu tartışılmıştır.

İstanbul'da toplam 31.186 sandıkta, 10.570.939 toplam seçmenden 8.866.614 seçmen oy kullanmıştır. Geçerli oy sayısı 8.547.074'tür. Millet İttifakı adayı Ekrem İmamoğlu 4.171.118 oy alarak oyların yüzde 48.80'ne sahip olurken, Cumhur İttifakı'nın adayı Binali Yıldırım 4.149.656 oy alarak oyların yüzde 48.55'ne sahip olmuştur. (<http://secim.ntv.com.tr/istanbul-yerel-secim-sonuclari>)

YSK'nin, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptaline ilişkin 4'e karşı 7 üyenin oy çokluğuyla aldığı kararın gerekçesi açıklanmıştır. YSK'nın seçim iptaline ilişkin gerekçeli kararı 250 sayfadan oluşmuştur. Gerekçede sayım döküm cetvellerindeki iddialara da yer verilmiştir. Gerekçede, 754 sandık başkanının kamu görevlisi olmadığı, KHK'lı 6 kişinin sandık kurulu başkanı olarak atandığı bildirilmiştir. İstanbul'da tespit edilemeyen şüpheli oy sayısının 300 binden fazla olduğu, bu sayının AKP ve CHP adayları arasındaki farktan yaklaşık 20 kat fazla olduğunun tespit edildiği bildirilmiştir. (<https://www.ntv.com.tr/galeri/2019-yerel-secim/ysknin-gerekceli-kararinin-tam-metni,eooQgzCg7Eyf3LqQxwgrOA>)

9. Araştırma Örnekleme ve Değerlenen Temaların İçerik Analizi

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi için yapılan olağanüstü itirazlar Yüksek Seçim Kurulu'nda görüşülmüş, 6 Mayıs 2019 tarihinde verilen kararla İstanbul'da sadece Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinin yenilenmesi kararı 4'e karşı 7 oyla kabul edilmiştir. Seçimin 23 Haziran 2019 tarihinde yenilenmesi kararlaştırılmıştır. Bu çalışmada kararın Türkiye basınında köşe yazılarında nasıl değerlendirildiği konu edinilmiştir. Köşe yazarları kanaat önderi olarak görüldüklerinden kararın ertesi günü yazılarında değindikleri konular ve bakış açıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu'nun İstanbul'da Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin yenilenmesi kararının açıklanmasının ertesi gününde, 7 Mayıs 2019 tarihli, seçilen sekiz gazetede köşe yazıları çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmada farklı yayın politikalarına sahip gazetelerde kararın köşe yazılarında nasıl yansıtıldığını belirlemek amaçlanmıştır. Seçilen gazeteler Akşam, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Yeniçağ ve Yeni Şafak'tır. Çalışmada seçilen gazetelerde konuyla ilgili olarak yazı yazan 21 köşe yazarının yazısı içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, köşe yazarlarının değindikleri temalar belirlenmiştir. Çalışma kapsamındaki 21 köşe yazarı ve yazdıkları gazeteler şöyledir:

Gazeteler	Köşe yazarları
Akşam	Mustafa Kartoğlu
Birgün	L. Doğan Tılıç, Fikri Sağlar, Güven Gürkan Öztan
Cumhuriyet	Ali Sirmen, Emre Kongar, Orhan Bursalı, Şükran Soner
Hürriyet	Abdulkadir Selvi, Ahmet Hakan
Milliyet	Güneri Cıvaoğlu
Sabah	Yavuz Donat

Yeniçağ	Arslan Bulut, Arslan Tekin, Burhan Ayeri, Fatma Çelik, Orhan Uğuroğlu, Özcan Yeniçeri
Yeni Şafak	Ali Saydam, İbrahim Karagül, Mehmet Şeker

Köşe yazarlarının seçimin yenilenmesiyle ilgili olarak değindikleri temalar beş başlık altında toplanmıştır. Bu temalar şunlardır: Çokuluslu bir müdahale olarak değerlendiren temalar, demokrasi ve hukuk açısından değerlendiren temalar, partiler açısından değerlendiren temalar, seçmen açısından değerlendiren temalar, YSK kararına dönük temalar.

Temalar	Akşam	Birgün	Cumhuriyet	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Yeniçağ	Yeni Şafak
Çokuluslu bir müdahale olarak değerlendiren temalar,	1							2
Demokrasi ve hukuk açısından değerlendiren temalar		4	4				5	
Partiler açısından değerlendiren temalar		3		1			2	
Seçmen açısından değerlendiren temalar		1		1		1	1	
YSK kararına dönük temalar		4		3	1		3	2

Belirlenen temalara hangi gazetede hangi köşe yazarının değindiği her tema başlığı altında köşe yazarının söylemi verilerek sıralanmıştır. Bu sıralamada gazeteler alfabetik sıraya göre yazılmıştır. Yazarların söylemleri de yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

9.1. Çokuluslu Bir Müdahale Olarak Değerlendiren Temalar

Çokuluslu bir müdahale olarak değerlendiren temalara Akşam ve Yeni Şafak gazetelerinde değinilmiştir.

Akşam Gazetesi

“Seçime yönelik bu ‘organize işler’i planlayanların asıl hedefi, ‘Türkiye’nin seçim sistemini ve YSK’yı tartışma konusu yapmak’tı.” (Kartoğlu, s. 13)

Yeni Şafak Gazetesi

“31 Mart yerel seçimlerinde, Türkiye’ye yönelik bir darbe, bir çokuluslu müdahale yapıldı.” (Karagül, s. 11)

“İmamoğlu CHP’li bile değildir. Bir çokuluslu iradenin operasyon aracıdır.” (Karagül, s. 11)

9.2. Demokrasi ve Hukuk Açısından Değerlendiren Temalar

Demokrasi ve hukuk açısından değerlendiren temalara Birgün, Cumhuriyet ve Yeniçağ gazetelerinde değinilmiştir.

Birgün Gazetesi

“Bu inat mevcut rejimin yıkılmasına giden yolu hazırlayabilir.” (Özta, s. 9)

“ ‘Sandıktan çıksanız da yöneten olamazsınız’ demek politik intihardır.” (Özta, s. 9)

“Türkiye’nin tüm demokrasi birikimini ve beraber yaşama iradesini hedef alan bir karardır.” (Özta, s. 9)

“Laik demokratik rejimin tamamen ortadan kalktığını teyit ediyor.” (Sağlar, s. 8)

Cumhuriyet Gazetesi

“İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nı kaybettiklerini bir türlü kabul etmemesi, bu anormal yapının çok önemli bir dışavurumudur.” (Bursalı, s. 6)

“Türkiye Cumhuriyeti devlet yapısı içindeki sürekliliği ise: Demokratik Rejim, Demokratik Ahlak, Hukuk Devleti, Evrensel Hukuk, Genel Ahlak, Meslek Ahlakı kavramlarının içselleştirilmesine bağlıdır.” (Kongar, s. 2)

“YSK’nın kararına hiç şaşırmadım. Aksini ummak, bağımsız olmayan yargıdan adil karar beklemek gibi abes bir davranış olurdu.” (Sirmen, s. 4)

“Saray adına hukuksuz dayatmaların hafifliği dozunda, ülkemizde gelenen noktalara ilişkin gerçekler öyle yenilip yutulacak gibi değil..” (Soner, s. 10)

Yeniçağ Gazetesi

“Seçimlere, hukuk sistemine, kısacası devlete olan güveni sarsmak Türkiye’ye yapılacak en büyük zarar değil midir?” (Bulut, s. 9)

“İyi bir ekonomi için olmazsa olmaz şey ‘güven’. Güven için olmazsa olmaz olan iyi işleyen ‘hukuk’ sistemi...” (Çelik, s. 8)

“ ‘Cumhurbaşkanı’ aynı zamanda fiilen bir partinin genel başkanıysa, ak’la kara birbirine karışmış demektir.” (Tekin, s. 5)

“ÖSYM eski başkanı Ali Demir’in 31 Mart yerel seçimi sonrası seçimin iptali tartışmaları sürerken ellerini kelepçeleterek televizyon kanallarında gözaltına alınması YSK üyelerine yönelik tehdittir.” (Uğuroğlu, s. 4)

“Demokrasimizi katlettiler, 7-4 şiddetinde bir deprem yaratarak Türkiye’nin itibarını yerle bir ettiler.” (Uğuroğlu, s. 4)

9.3. Partiler Açısından Değerlendiren Temalar

Partiler açısından değerlendiren temalara Birgün, Hürriyet ve Yeniçağ gazetelerinde değinilmiştir.

Birgün Gazetesi

“AKP’nin bürokratik hatası seçim usulsüzlüğü olarak takdim edildi.” (Sağlar, s. 8)

“İstanbul’un o müthiş rantı ne pahasına olursa olsun, elde tutulmaya çalışılıyor.” (Sağlar, s. 8)

“AKP İstanbul’u kaybettiğinde yok olmakla karşı karşıya geleceğini bilerek pervasızca hukuk ve demokrasi dışına çıkabiliyor!” (Sağlar, s. 8)

Hürriyet Gazetesi

“Mağduriyetin prim yaptığına inanan CHP, yenilenecek seçimlere katılacak.” (Selvi, s. 15)

Yeniçağ Gazetesi

“YSK’ya yaptıkları bavullar dolusu itiraza konu olan hatalar ve yanlışlar iki bakanlığa aittir. Birincisi Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü’nün bağlı olduğu İçişleri Bakanlığı’dır.(...) İkincisi ise Adli Sicil Genel Müdürlüğü’ne bağlı olduğu Adalet Bakanlığı’dır.” (Uğuroğlu, s. 4)

“AK Parti’nin aynı zarfa konan oylardan bir kısmının şaibeli diğer kısmının yasal kabul etmesi anlaşılır değildir.” (Yeniçeri, s.6)

9.4. Seçmen Açısından Değerlendiren Temalar

Seçmen açısından değerlendiren temalara Birgün, Hürriyet, Sabah ve Yeniçağ gazetelerinde değinilmiştir.

Birgün Gazetesi

“İstanbul’un seçme iradesi doğrudan gasp edilmiştir.” (Özcan, s. 9)

Hürriyet Gazetesi

“Bu arada İstanbul seçimlerinde belirleyici olan Kürt seçmene yönelik AK Parti’nin yeni bir strateji oluşturması gerekiyor.” (Selvi, s. 15)

Sabah Gazetesi

“İstanbul... Herkesin ortak gündemi.” (Donat, s. 17)

Yeniçağ Gazetesi

“23 Haziran’da yapılması öngörülen İstanbul Belediye Başkanlığı seçimini boykot etmeleridir.” (Uğuroğlu, s. 4)

9.5. YSK Kararına Dönük Temalar

YSK kararına dönük temalara Birgün, Hürriyet, Milliyet, Yeniçağ ve Yeni Şafak gazetelerinde değinilmiştir.

Birgün Gazetesi

“YSK ise bu ‘tercihin’ bir aparatı olmanın ötesine geçemedi ve fiilen kendini feshetti.” (Özcan, s. 9)

“YSK içindeki ‘denge’ tartışmaları da geçerliliğini kaybetmiştir.” (Özcan, s. 9)

“Yalan yanlış belge ve bilgilerle, il ve ilçe seçim kurullarının baskı altında tutularak kararlar çıkarıldı.” (Sağlar, s. 8)

“Çok ama çok daha derin siyasal, ekonomik ve toplumsal kriz demek.” (Tılıç, s. 3)

Hürriyet Gazetesi

“Verdiği bu kararın gerekçelerini kamu vicdanını tatmin edecek biçimde matematiksel olarak ortaya koymakla yükümlüdür.” (Hakan, s. 4)

“İstanbul seçimlerinin yenilenmesi kararı siyaseti yeniden şekillendirecek.” (Selvi, s. 15)

“YSK kararıyla birlikte siyasette bir sarsıntı meydana geldi.” (Selvi, s. 15)

Milliyet Gazetesi

“Hangi kararı verirse versin, ‘gerekçelerinin çok sağlam, çok ikna edici, kamuoyu vicdanında da kabul göreceği olması’ gerekiyor.” (Cıvaoglu, s. 13)

Yeniçağ Gazetesi

“Yüksek Seçim Kurulu’nun kararları kesindir. Ancak verdiği kararlardan dönüşleri hiç de az değildir.” (Ayeri, s. 2)

“YSK= Yandaş Seçim Kurulu diye yazdım.” (Uğuroğlu, s. 4)

“Seçimlerin yenilenmesi iktidarın ve YSK’nın beceriksizliği anlamına gelecektir.” (Yeniçeri, s. 6)

Yeni Şafak Gazetesi

“Yüksek Seçim Kurulu’nda (YSK) ise bu ‘iyi’ ve ‘doğru’ dengesi çok daha karmaşık bir durumda.” (Saydam, s. 4)

“Şaibenin ortadan kalkması gerek.” (Şeker, s. 14)

SONUÇ

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimleri, genel seçim, iktidar olacak partinin seçimi olarak görülmüştür. Kurulan ittifaklar nedeniyle Amerikan başkanlık sisteminde olduğu gibi iki liderin yarışına dönüştürülmüştür. Karalama kampanyaları ve propagandalarla demokrasi hukuk kavramlarının içi boşaltılarak seçimin güvenliği konusu ile seçmenin iradesi hiçe sayılmıştır. Demokrasi ötekileştirilirken farklı operasyonlar, projeler olduğu iddiaları ile seçim ekseninden çıkılarak seçim sonuçları bile uluslararası ve dış güçlere bağlanmaya çalışılmıştır. Çalınma iddiaları önceki seçimlerin de sorgulanmasını gündeme getirmiş, tartışmalar yerel seçimden çok iktidar olma, ülkenin uluslararası arenadaki konumu ve bu konumda aldığı kararlar üzerinden gidilmeye çalışılarak yerel seçim havasından çıkarılmış ve genel seçim havasına girilmiştir. Basının asıl konu üzerinde çok fazla söz söyleyememesi nedeniyle adayları kışkırtmak amacıyla yerel seçimle ilgisiz konular gündeme getirilerek süreç karmaşık bir hale getirilmiştir.

Ülke gündemini uzun süre meşgul eden seçim ve seçimin yenilenmesi kararı konusuna, ertesi günkü köşe yazılarında çok fazla değinilmediği görülmüştür. Köşe yazılarında YSK’nın baskı altında olduğuna, seçimin yenilenmesi kararının demokrasinin katli olduğuna, kamu vicdanını tatmin edici gerekçeler sunulması gerektiğine, çok uluslu bir darbe olduğuna değinilmiştir.

Köşe yazılarında demokrasi ve hukuk açısından değerlendiren temalar ile YSK kararına dönük temalara daha fazla yer verilirken, partiler ve seçmen açısından değerlendiren temalara daha az yer verildiği görülmüştür. Konuyla ilgili temalara Birgün, Yeniçağ gazetelerinde daha fazla yer verildiği, Akşam, Milliyet ve Sabah gazetelerinde çok az değinildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Adaklı, G. (2006). Türkiye’de Medya Endüstrisi. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Alkan, T. (2003, 12 Ocak). “Köşeler”. Erişim adresi: <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/turker-alkan/koseler-657351/> Erişim tarihi: 17 Aralık 2017.

Ayeri, B. (2019, 7 Mayıs). “YSK’nın geçmiş çelişkileri...”. Yeniçağ gazetesi, s. 2.

Aziz, A. (2007). Siyasal İletişim. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bektaş, A. (2007). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. 3. Basım. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bursalı, O. (2019, 7 Mayıs). “Anormal bir iktidar yapısı ile karşı karşıyayız”. Cumhuriyet gazetesi, s. 6.

Bulut, A. (2019, 7 Mayıs). “Erdoğan tökezlerse Türkiye tökezler mi?”. Yeniçağ gazetesi, s. 9.

Cıvaoglu, G. (2019, 7 Mayıs). “Hakem ve hakim”. Milliyet gazetesi, s. 13.

Çelik, F. (2019, 7 Mayıs). “Siz hala seçimle uğraşın! Dolar yine tırmanıyor!..”. Yeniçağ gazetesi, s. 8.

Donat, Y. (2019, 7 Mayıs). “İstanbul Seçimi ... Ve Kıbrıs Notları”. Sabah gazetesi, s. 17.

Durna, T. (2002). Türk Basınında Avrupa Birliği: Köşe Yazılarında Adaylık Sürecinin Sunumu (3-24 Aralık 1999). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.

Hakan, A. (2019, 7 Mayıs). “YSK’nın işi neden zor”. Hürriyet gazetesi, s. 4.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/2019-yerel-secim/ysknin-gerekceli-kararinin-tam-metni,eooQgzCg7Eyf3LqQxwgrOA> Erişim tarihi: 29 Haziran 2019.

<http://secim.ntv.com.tr/istanbul-yerel-secim-sonuclari> Erişim tarihi: 6 Haziran 2019.

Karagül, İ. (2019, 7 Mayıs). “İmamoğlu projesi çöktü. Mesele seçim değil, İstanbul projesiydi. 2. adım Türkiye olacaktır!”. Yeni Şafak gazetesi, s. 11 .

- Kartoğlu, M. (2019, 7 Mayıs). “YSK Mars’tan gelmedi, her partinin orada üyesi var”. Akşam gazetesi, s. 13.
- Kongar, E. (2019, 7 Mayıs). “YSK, Demokrasi, Hukuk ve Ahlak”. Cumhuriyet gazetesi, s. 2 .
- Özta, G. G. (2019, 7 Mayıs). “Faşizme giden yolda son aşama”. Birgün gazetesi, s. 9.
- Polat, V. (2008). Politik Konuşma ve Politik Söyle(m)nme. İstanbul: Derin Yayınları.
- Sağlar, F. (2019, 7 Mayıs). “Yazıklar olsun!”. Birgün gazetesi, s. 8 .
- Saydam, A. (2019, 7 Mayıs). “Cehennem yolu iyi niyet taşlarıyla döşeliymiş”. Yeni Şafak gazetesi, s. 4.
- Selvi, A. (2019, 7 Mayıs). “YSK ‘Yeniden seçim’ dedi İstanbul halkı ne diyecek? ”. Hürriyet gazetesi, s. 15.
- Sirmen, A. (2019, 7 Mayıs). “ ‘Her türlü iptal hakkı saklı’ seçim”. Cumhuriyet gazetesi, s. 4.
- Soner, Ş. (2019, 7 Mayıs). “Saray’ın hukuksuz dayatmalarının dayanılmaz hafifliği”. Cumhuriyet gazetesi, s. 10.
- Şeker, M. (2019, 7 Mayıs). “Hoş gelişler ola”. Yeni Şafak gazetesi, s. 14.
- Tekin, A. (2019, 7 Mayıs). “Alışılmayan bir rejim!”. Yeniçağ gazetesi, s. 5 .
- Tılıç, L. D. (2019, 7 Mayıs). “Umut”. Birgün gazetesi, s. 3.
- Uğuroğlu, O. (2019, 7 Mayıs). “Millet ittifakı seçimi boykot etmeli”. Yeniçağ gazetesi, s. 4.
- Uztuğ, F. (2007). Siyasal İletişim Yönetimi. 3. Baskı. İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Yavaşgel, E. (2004). Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Yeniçeri, Ö. (2019, 7 Mayıs). “İmamoğlu’nun dikkati çektiği çelişki!”. Yeniçağ gazetesi, s. 6 .

Otonom Ders Anlatım Sistemi Autonomous Lecture System

Öğr.Gör. Fatih Akman ÇAKMAK^{1*}
Dr.Öğr.Üyesi Ersin ÖZDEMİR²

Pages: 431-439

Doi: 10.21733/ibad.582848

¹ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi,
Türkiye, fatihcakmak@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5092-9710

² İskenderun Teknik Üniversitesi,
Türkiye, ersin.ozdemir@iste.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-6598-9484

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

In this study, it has been tried to get distance in terms of equality of opportunity to reach education and to meet the education needs of individuals. It also offers opportunities for more effective and efficient formal education, which is used extensively today. The study also designed two separate course management system. The first is the course management system which is under teacher control. The second is the course management system, which can be defined as an autonomous system, which can be self-directed and contains artificial intelligence algorithms. Three variables are taken into account in the course management system. These; "Motivation, Noise and Climate" are the variables. Course subjects and stimulus videos were prepared for use in the developed software. In the first stage of the study, videos of course subjects were shown in the classroom. Data related to adverse events were entered manually. Based on this data, the stimulus videos were called sequentially. In the second stage, the data were collected with the help of sensors and the flow of the course was decided by the artificial intelligence algorithms frequently used in engineering. This artificial intelligence system includes artificial neural networks and fuzzy logic algorithms. There is an answer to the negative situations that may occur within the classroom, what kind of warning will be done, and artificial neural networks, which fuzzy logic algorithms decide which stimulus video to choose according to the answer. The experiments of two systems developed for this research were carried out separately. In the case where the lecture process was controlled manually, the duration of the course was 27 minutes and 18 seconds, while in the autonomous system where artificial neural networks and fuzzy logic were used, the same course was lectured for 27 minutes and 48 seconds. It was revealed that there was a difference which was 1% in the course processing times of manual and autonomous systems.

Keywords: Education, artificial neural networks, fuzzy logic, autonomous course.

GİRİŞ

Bilgi çağı adı verilen günümüzde bilgi her geçen gün baş döndürücü bir hızda artmaktadır. Artan bu bilgilerin eğitim çağındaki bireylere en güncel, en hızlı ve en doğru bir şekilde aktarılması büyük bir önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki farkın kapatılması ancak bu şekilde mümkündür. Bunun gerçekleşebilmesi içinde klasik eğitim metotlarının yanında yeni eğitim metotlarının da devreye girmesini gerektirmektedir. Yaşadığımız çağda özellikle internet alt yapısında yaşanan gelişmeler bilgiye erişim imkânını artırmaktadır. Bu imkânlardan faydalanarak eğitimde yeni arayışlara girmek bir zorunluluk haline almaktadır. Şu unutulmamalıdır ki; günümüz dünyasında bilgiye hakim olanlar güce de hakim olacaktır. Hızla artan bilgiye en güncel şekilde erişmek özellikle ülkemiz için daha fazla önem arz etmektedir.

Ülkemiz açısından duruma baktığımızda, ülkemiz nüfusu gençlerin yoğun olduğu bir nüfus yapısına sahiptir. Bu da eğitime ihtiyaç duyan birey sayısının nüfus içerisinde büyük bir oranda olması gerçeğidir. Ülkemiz nüfusunun %39 gibi büyük bir oranını 0-24 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. 2017 rakamlarına göre nüfusun yaklaşık 81 milyon olduğu düşünüldüğünde 0-24 yaş aralığındaki bireyler 32 milyon kişi civarında olmaktadır. Bu sayılarda göstermektedir ki her yıl eğitime 1,5 milyon kişi katılmaktadır (TÜİK, 2018).

Bir ülkenin kalkınması kalifiye insan gücü ile sağlanır. Mesleğinde üretken insanların yetiştirilmesi, fırsat eşitliğine dayanan bir eğitim sistemi ile mümkündür. Eğitim öğrenci, aile, çevre, okul ve öğretmenden oluşan çok parametrelili bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada “Hayatta en büyük şans: Küçükken iyi bir ÖĞRETMENE rastlamaktır.” sözünden ilham alınarak otonom ders anlatımı konusunda sistem geliştirilmiştir. Bu anlamlı sözdeki iyi öğretmenin ders davranışları, konu anlatımı, örnekleme kabiliyeti konu bazında videolar ile kayıt altına alınarak oluşturulan dersler tüm ülkede kullanılabilir. Böylece eğitimde önemli parametrelerden biri olan öğretmen her yerde mevcut çevresel koşullara göre ders anlatacaktır. Eğitimi etkileyen coğrafi, ekonomik farklılıklar arasındaki makas daralacaktır.

1. EĞİTİM

Eğitim genel anlamıyla kişilere belli amaçlara göre bilgi, beceri, tutum ve alışkanlıklar kazandırma sürecini ifade eder (Fidan, 2012). Eğitim farklı zaman, ortam ve biçimde gerçekleşen bir süreçtir (Şenel, 2008).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte klasik öğrenme kavramının yanında E-Öğrenme (Altıparmak, Kurt, & Kapıdere, 2011), Harmanlanmış Eğitim (Banar & Fırat, 2015), Web Tabanlı Eğitim, Uzaktan Eğitim gibi daha yeni kavramlarda karşımıza sık sık çıkmaktadır (Uluyol & Karadeniz, 2009). Bu kavramlar geleneksel eğitimin bir alternatifi değildir, aksine klasik eğitime yardımcı ve destek olma niteliği taşımaktadır (Çiftçi, 2015).

Ülkemizin kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle eğitime ayrılan pay hala gelişmiş ülkelerin seviyesine gelememiştir. Bu da eğitimde fırsat eşitliği sorununa neden olmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği E-öğrenme teknikleri kullanarak sağlanabilir. En merkezde anlatılan dersleri, en ücra köşedeki okullarda bile öğrencilerin istifadesine sunmak mümkün olacaktır.

Literatür de çok farklı E-öğrenme, harmanlanmış eğitim uygulamaları olduğu görülmüştür. Özellikle E-öğrenme konusu çok güncel ve uygulama açısından zengin bir durumdur. Literatürde farklı otonom ders anlatım sistemleri konusunda çeşitli çalışmaların güncel olarak devam etmektedir. Bu çalışmada, önceden hazırlanmış ders konu videolarının sınıf içi iklim, gürültü, öğrenci konsantrasyonu gibi şartlarına bağlı olarak gösteriminin otomasyonu hedeflenmiştir. Çalışma bu bakımdan yenilik içermektedir.

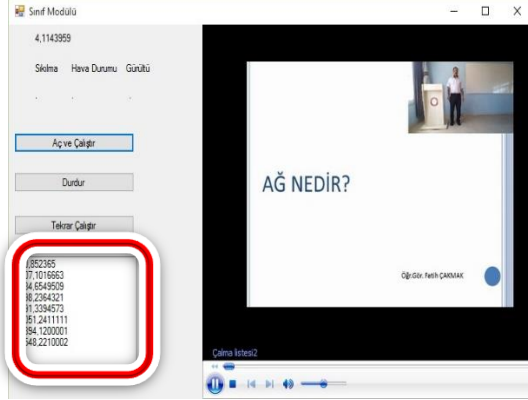
2. MATERYAL YÖNTEM

Çalışmada öncelikli olarak e-öğrenmenin ana unsurlarından teknoloji, pedagoji, ara yüz tasarımı, kaynak tasarımı ve yönetim unsurları ön plana çıkmış olup, uygulama aşaması daha çok harmanlanmış eğitim içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmada ders materyalini hazırlama, düzenleme ve sunumunu yapmak amacıyla, Stüdyo Modülü, Sınıf Modülü ve Çıkış olarak 3 modülden oluşan bir program geliştirilmiştir.

Geliştirilen programda Kırıkhan Meslek Yüksekokulu İnternet ve Ağ Teknolojilerinde okutulmakta olan Ağ Teknolojilerine Giriş Dersinin parçası olan Ağ nedir? konusu örnek ders olarak hazırlanmıştır.

Materyal olarak bu dersle ilgili bir sunu hazırlanmış ve gerçek sınıf ortamında ders anlatımı gerçekleştirilmiş ve video kaydı yapılmıştır. Ayrıca yine ders esnasında kullanılacak Gürültü için 4, İklim ve Motivasyon konuları için 3'er tane kısa uyarı videoları çekilmiştir.

Geliştirilen program stüdyo adı verilen modül yardımı ile video olarak kaydı yapılan derste, dersin kesilebileceği noktalar belirlenmiştir (Resim 1). Ders kesme noktalarının belirlenmesindeki amaç ara başlıklarda durulmasını sağlamaktır. Bilindiği gibi gerçek ders ortamında sınıfta gürültü, öğrencilerin dikkatlerinin dağılması, sınıf ortamındaki iklimsel durumlar dersi yapan öğretim elemanı tarafından değerlendirilir ve gerekli müdahaleler ile dersin işlenmesini verimli tutmaya çalışır. Kesme noktalarının belirlenmesindeki amaç, gerçek sınıf ortamında oluşabilecek sorunların önceden öngörmek ve video üzerinde durak-başlangıç noktalarını belirlemektir. Bu noktalar geliştirilen programın editör penceresi ile kullanıcı tarafından dersin stüdyo aşamasında işaretlenir

Resim 1. Kesme noktaları

Bir sonraki aşamada, üzerinde çalışılmış olan ders videosu sınıf ortamında kullanılabilir halini almış olur. Ders sınıf ortamında öğrencilere sunulacaktır. Bu sunum için, sınıf modülü kullanılmaktadır. Sınıf modülü ile anlatılacak ders ait video dosyası açılır ve projeksiyon yardımıyla yansıtılarak dersin işlenmesi sağlanır. Bu modül (Resim 2) ders videosunu oynatmanın yanında sınıfta olası çevresel değişkenler için manuel girişler yapmaya da imkân vermektedir.

Çalışmada çevreye duyarlı otonom bir ders anlatım sistemi uygulanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle ders esnasında oluşabilecek durumlar için üç değişken seçilmiştir. Bunlar sınıf ortamında öğrenci kaynaklı gürültü durumu için "Gürültü", ders anlatımı esnasında dikkat dağınıklığına bağlı olarak dersten kopmaları ifade için "Motivasyon" ve dersin işlendiği sınıf ortamındaki ısı ve havaya bağlı oluşabilecek dersi etkileyen durumları ifade edebilmek için ise "İklim" dir. Bunun için modülde Gürültü, Motivasyon ve İklim olarak adlandırılmış üç adet değişkenin girilmesi amacıyla kısa yol tuşları tanımlanmıştır. Bu tuşlar gürültü için "G veya g", Motivasyon için "M veya m", sınıf havası için ise "İ veya i" tuşları şeklindedir. Burada amaç program üzerinden belirtmiş olduğumuz kısa yol tuşlarıyla manuel olarak girmiş olduğumuz değişkene uygun olarak hazırlanmış olan ve o duruma uygun uyarının yapıldığı ilgili videonun çağırmasını sağlamaktır.

Resim 2. Olası durumların manuel girişi

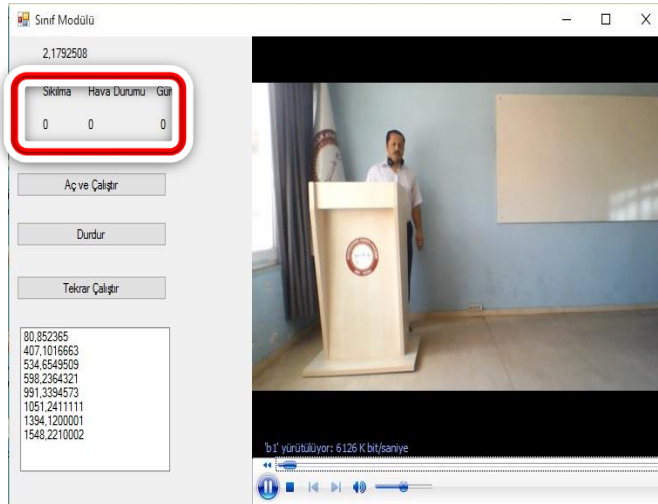
Program belirtilen gürültü, dikkat dağılması ve iklim ile ilgili manuel olarak girişi sağlanan değişkenlerden herhangi birisinin sınır değerine ulaşip ulaşılmadığını kontrol etmektir (Resim 3). Sınıf içi gürültüyü işleyen algoritmanın kaba kodu Algoritma 1. de verilmiştir. Diğer denetimlerde aynı yapı ile kontrol edilmektedir.

BAŞLA
Sınıf GÜRÜLTÜ seviyesini oku.
GÜRÜLTÜ değişkeni eşik değerine ulaştı mı?
Evet – Ders videosundaki aktif olan konumdan sonraki ilk kesme noktasına ulaşıldı mı?
Evet - GÜRÜLTÜ uyarın videosunu çağır ve GÜRÜLTÜ değerini sıfırla

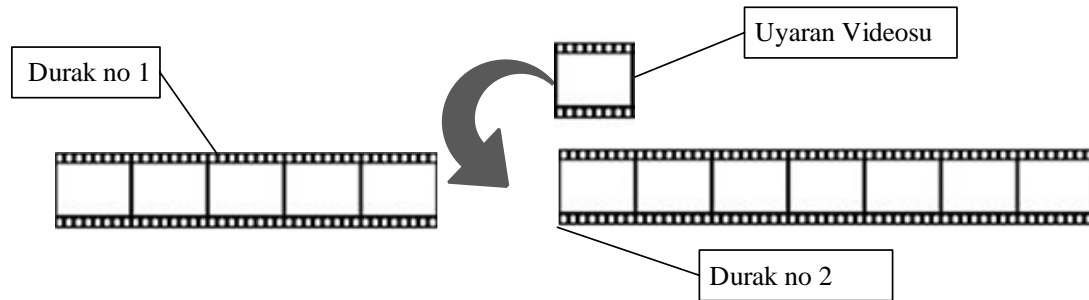
GÜRÜLTÜ uyarın videosunu oynat, bitiminde, ders videosuna kaldığı kesme noktasından devam et.
Hayır - kesme noktasına ulaşılmasını bekle
Dersin sonuna gelindi mi?
Evet - Dersi sonlandır
Hayır - BAŞLA'ya git

Algoritma 1 (Çakmak, Kuzu, & Özdemir, 2016)

Ölçülen değerlerden birisinin sınır değere ulaşması durumunda, diğer değerler sıfırlanmakta ve sınır değerine ulaşan değişkene ait videonun çağırılması için kesme noktasına gelmesi beklenmektedir. Kesme noktasına ulaşıldığında algoritma ile seçilen video gösterilmekte (Resim 3), bitiminde ise ders kaldığı noktadan devam etmektedir. Video geçişlerinde herhangi bir kopma ve boşluk meydana gelmemektedir.

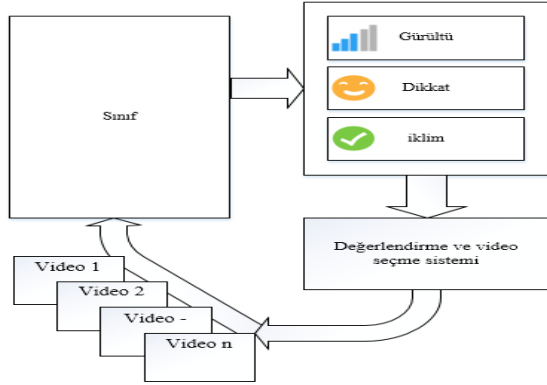
Resim 3. Uyarın videosunun gösterimi

Şekil 1. Sistemin diyagram yapısı

Dersin işlenişini şematik olarak aşağıdaki şekil 1’ de gösterilebilir.

Ders bitiminde ise yine yazılmış olan programın çıkış modülü kullanılarak ders sonlandırılmaktadır.

Şekil 2. Ders akış diyagramı (Çakmak, Kuzu, & Özdemir, 2016)

2.1. Bulanık Mantık

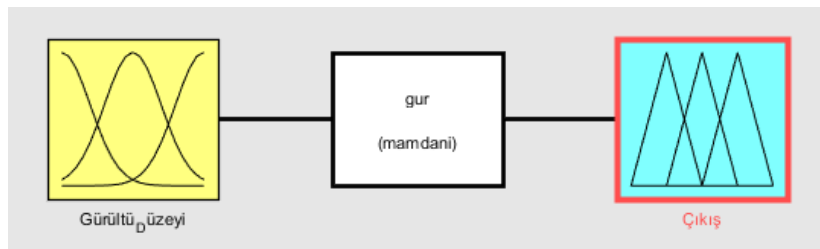
Bulanık mantık, insan veya bir sisteme ait verilerin ve deneyimlerin işlenerek, programlar yada makinalarla çalışabilme yeteneğinin kazandırıldığı bir yaklaşımdır. Klasik mantıkta veriler 0 ve 1 olmak üzere iki değere sahipken bulanık mantık 0 ve 1 aralığında ikiden fazla değere sahiptir (Keskenler & Keskenler, 2017). Bu nedenle kesin olmayan ve ara değerlerin lazım olduğu durumlarda bulanık mantık bize yardımcı olmakta ve matematiksel modeller geliştirmemize imkân sağlamaktadır.

Bulanık mantık kuramının kurucularından birisi olan Zadeh bulanık mantık ilkelerini şu şekilde ifade etmiştir.

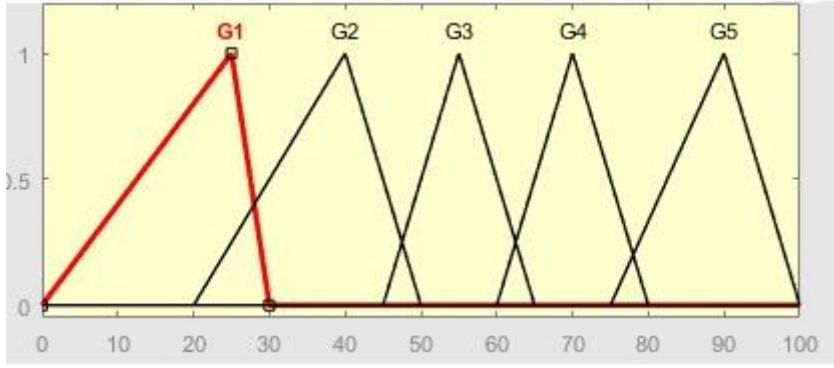
- *Bulanık mantık da kesin belli olan değerler yerine yaklaşık değerler kullanılır.*
- *Bulanık mantık için bilgi çok az, az, küçük, büyük şeklinde dilsel ifadeler ile tanımlanır.*
- *Bulanık mantıkta tüm değerler [0-1] aralığında bir üyelik derecesi ile gösterilir.*
- *Her mantıksal ifade bulanık halde ifadeye dönüştürülebilir.*
- *Matematiksel modeli çok karmaşık ve zor olan sistemler için bulanık mantık uygun bir yöntemdir. (Elmas, 2007)*

Sınıf içerisinde oluşabilecek olumsuz durumları sadece var(1) yada yok(0) şeklinde ifade etmek yeterli değildir. Ders işleniş sırasında çıkan olumsuz durumun şiddetine göre eğitimci her zaman aynı tepkiyi vermez. Şiddetle doğru orantılı tepki şekilleri farklılık gösterir. Bu durumu göz önünde bulundurarak uyaran videosu seçimine bulanık mantık ile çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Bu işlem için manuel yapı için uygulanan senaryolar bulanık mantık içinde uygulanmıştır.

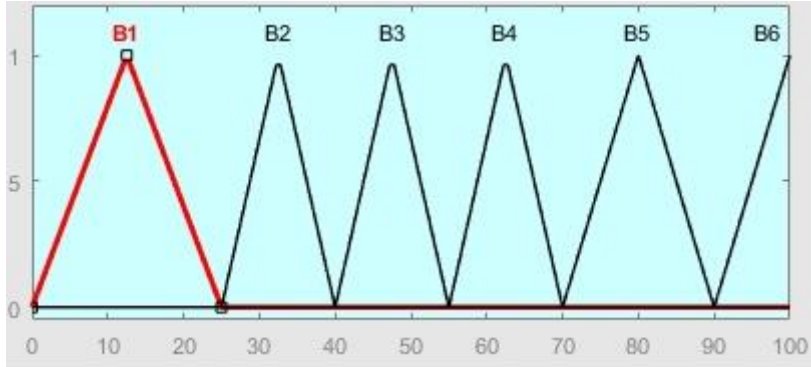
Bulanık mantık (BM) senaryolarının uygulanmasında Matlab Fuzzy Logic modülünden faydalanılmıştır. Bu işlemler için Mamdani algoritması kullanılmıştır. Oluşturulmuş olan yapıda BM için giriş ve çıkış üyelik fonksiyonları oluşturularak video seçme işleminin BM tarafından seçilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Oluşturulmuş olan yapının şematik ifadesi Şekil 3 de görülmektedir. Üyelik fonksiyonları belirlenirken Çizelge 1 deki gürültü düzeyleri esas alınmıştır.

Şekil 3. Bulanık mantık diyagram yapısı

Şekil 4. Gürültü giriş üyelik fonksiyonu

Şekil 5. Gürültü çıkış üyelik fonksiyonu

```

1. If (Gürültü_Düzeyi is G1) then (Çıkış is B1) (1)
2. If (Gürültü_Düzeyi is G2) then (Çıkış is B2) (1)
3. If (Gürültü_Düzeyi is G3) then (Çıkış is B3) (1)
4. If (Gürültü_Düzeyi is G4) then (Çıkış is B4) (1)
5. If (Gürültü_Düzeyi is G5) then (Çıkış is B5) (1)
6. If (Gürültü_Düzeyi is G5) then (Çıkış is B6) (1)
    
```

Şekil 6. Gürültü için üyelik fonksiyonlarının tabi olacağı kurallar

Sınıf	İşitme aybı boyutu	Alt ve üst sınır (dB)	Konuşmayı anlamaya etkisi	
25	A	Önemli Değil	25	Hafif konuşmalarda güçlük doğmaz
40	B	Engelleme başlangıcı	25-40	Hafif konuşmaları anlamada zorluk
55	C	Orta derece engelleme	40-55	Normal konuşmaları anlamada zorluk
70	D	Belirli düzeyde engelleme	55-70	Yüksek konuşmaları anlamada zorluk
90	E	Yüksek düzeyde engelleme	70-90	Yüksek ve bağırarak yapılan konuşmaları anlama
90 >	F	Üst düzeyde engelleme	90- +	Genellikle hiçbir konuşmayı anlamama

Çizelge 1 Gürültü düzeylerinin etkisi (Morova, Şener, Terzi, Beyhan, & Harman, 2010)

Çalışma için öncelikli olarak fuzzy logic designer modülü yardımıyla BM modülü (Şekil 1) oluşturulmuştur. Bu BM modülü için giriş üyelik fonksiyonları (Şekil 4) çıkış üyelik fonksiyonları (Şekil 5) ve kurallar belirlenmiş (Şekil 6) ve bu kurallar doğrultusunda BM çalıştırılmıştır. Yapılan işlem sonucunda çıkış için ağırlık merkezi bulunmuştur. Bulunmuş olan bu ağırlık merkezleri video seçme işlemi için kullanılacak (Çizelge 2) değerleri barındırmaktadır.

Giriş dB	Çıkış dB	Giriş dB	Çıkış dB	Giriş dB	Çıkış dB	Giriş dB	Çıkış dB
5	12,5	30	32,5	55	47,5	80	85,55906
10	12,5	35	32,5	60	47,5	85	85,82641
15	12,5	40	32,5	65	62,5	90	86,03226
20	12,5	45	32,5	70	62,5	95	85,69565
25	17,03258	50	47,5	75	62,5	100	85,34483

Çizelge 2. Bulanık Mantık gürültü giriş-çıkış değerleri.

Gürültü Aralığı	Uyaran Videosu	Video İçeriği	Video Süresi
1-28 dB	Videoya ihtiyaç yok	Uyarı yok	
30-47 dB	Video 1	Hafifi Uyarı İçerir	0,14 dk
48-62 dB	Video 2	Normal Uyarı İçerir	0,13 dk
63-76 dB	Video 3	Yüksek Uyarı İçerir	0,43 dk
77-100 dB	Video 4	Çok Yüksek Uyarı İçerir	0,14 dk

Çizelge 3. Uyarı video seçimi için kullanılan değer ve video

Ayrıca sınıf içerisinde oluşan ses şiddetine göre hangi uyaran videosunun seçileceğine karar vermek için kullanılan değerle belirlenmiştir (Çizelge 2). Bu değerlerin belirlenmesinde (Çizelge 1) dikkate alınmıştır. Yine sınıf içerisinde oluşan gürültü seviyesine göre video seçme işlemi için de bir tablo oluşturulmuştur (Çizelge 3.).

SONUÇ

Yapılmış olan bu çalışmada bir e-öğrenme uygulaması niteliği taşımaktadır. Çalışmanın esnek yapısı sayesinde, örgün eğitimde, sınıf ortamında uygulanabilirliği yanında, web tabanlı öğrenmede de kullanılabilirliği bulunmaktadır.

Projede çalışmanın ana omurgasını oluşturacak yazılım hazırlanmıştır. Örnek bir ders için anlatım senaryosu belirlenmiş, bu senaryoya uygun dersin video kayıtları gerçek sınıf ortamında yapılmıştır. Hazırlanan ders videoları düzenleme programlarından faydalanılarak, gerekli işlemlerden geçirilerek kullanılabilir hale getirilmiştir. Videolar farklı uzunluktadır. Bu videolar ve süreleri çizelge 4 de gösterilmiştir.

	Süre
Ders Videosu	26:51
Dikkat Dağılması 1	02:32
Dikkat Dağılması 2	01:34
Dikkat Dağılması 3	01:02
Gürültü 1	00:14
Gürültü 2	00:13
Gürültü 3	00:14
Gürültü 4	00:43
İklim 1	00:16
İklim 2	00:18
İklim 3	00:17
TOPLAM SÜRE	34:14

Çizelge 4. Ders ve uyaran video süreleri

Ders Anlatımı için 2 senaryo için farklı simülasyon yapılmıştır.

Senaryo 1: Bu senaryoda ders anlatımı esnasında herhangi bir uyarana ihtiyaç duyulmamış, en ideal şekilde ders normal akışında devam etmiştir. Bu durumda dersin işlenme süresi 26 dk. 51 sn. olarak gerçekleşmiştir. (Çizelge 5).

Senaryo 1
Ders
1.-8.Bölüm
Süre: 26:51

Çizelge 5. Senaryo 1

Senaryo 2: Bu senaryoda dersin işlenmesi esnasında 2 defa gürültü konusunda öğrencileri uarmaya ihtiyaç duyulmuş olup Gürültü 1 ve Gürültü 2 videoları ders esnasında kullanılmıştır. Bu senaryoda ders 27 dk. 18 sn. sürmüştür (Çizelge 6).

Senaryo 2					
Ders	Gürültü	Ders	Gürültü	Ders	
1.-2.Bölüm	Gürültü 1	3.-5.Bölüm	Gürültü 2	6.-8.Bölüm	TOPLAM DERS SÜRESİ
08:54	00:14	08:37	00:13	09:20	27:18

Çizelge 6. Senaryo 2

Sonuçlardan da görüldüğü gibi farklı şartları değerlendiren sistem dersin akışına yön verebilmektedir. Mevcut duruma göre uygun video seçilerek derse dahil edilmekte toplam ders süresi artmaktadır.

Ders	Gürültü (40 dB)	Ders	Gürültü (65 dB)	Ders	
1.-2.Bölüm	Gürültü 1	3.-5.Bölüm	Gürültü 2	6.-8.Bölüm	TOPLAM DERS SÜRESİ
08:54	00:14	08:37	00:13	09:20	27:18
08:54	00:14	08:37	00:43	09:20	27:48

Çizelge 7. Yapıların örnek senaryo üzerinde karşılaştırılması

Çalışmada uyarın videolarının seçiminde kullanılan yapıların bir senaryo üzerinden simülasyonları gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu simülasyonda (Çizelge 7.) çıkan sonuçlar çok fazla farklılık göstermemiştir. Manuel sistemde ders videosu gösterimi sırasında herhangi bir uyarın videosu gösterilmesinde karar verme durumu olmayıp veri tabanında bulunan uyarın videoları sıralı bir şekilde (Çizelge 4.) çağrılmaktadır. BM'in kullanıldığı otonom yapıda ise uyarın videosu çağrılma işlemi için sınıf içerisindeki gürültünün şiddetine bakılmakta (Çizelge 3.) ve bu şiddetin değerine göre hangi uyarın videosunun çağrılacağına karar verilmektedir. Manuel sistemde ders 27 dakika 18 saniye sürerken, sistemin hangi videoyu oynatacağına karar verildiği durumda ders 27 dakika 48 saniye sürmüştür.

Çalışmada kullanılmış olan manuel ve BM'nin kullanıldığı otonom yapıda derslerin işleniş sürelerinde %1 civarında bir fark ortaya çıkmıştır. Bu da geliştirilmiş olan bu otonom sistemin ders içerisinde oluşabilecek olumsuz durumlarda sınıfı bir öğretmen gibi kontrol ettiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bu kısmında sadece gürültü kriteri dikkate alınmış olup. İklim ve motivasyon konusunda da aynı yöntemlerin kullanılması mümkün olmakla birlikte daha geniş bir çalışma yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Altıparmak, M., Kurt, İ. D., & Kapıdere, M. (2011). E-öğrenme ve Uzaktan Eğitimde Açık Kaynak Kodlu Öğrenme Yönetim Sistemleri. *Akademik Bilişim 2011*. Malatya.
- Banar, K., & Fırat, M. (2015). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü Dergisi*, 18-21.
- Çakmak, F. A., Kuzu, H., & Özdemir, E. (2016). Eğitim-Öğretimde Uzman Sistem Uygulaması "Otonom Ders, Yapay Zeka, Sınıf İçi Çevre Şartları". *Eğitimde Fatih Projesi, Eğitim Teknolojileri Zirvesi 2016* (pp. 119-135). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Çiftçi, A. (2015). Örgün Eğitim-Öğretim ile Yaygın Eğitim-Öğretim İkilemi Üzerine. *Yeğitek*, 42-46.
- Elmas, Ç. (2007). *Yapay Zeka Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pagem Akademi.
- Keskenler, M. F., & Keskenler, E. F. (2017). Bulanık Mantığın Tarihi Gelişimi. *Takvim-i Vekayi*, 1-10.
- Morova, N., Şener, E., Terzi, S., Beyhan, M., & Harman, B. İ. (2010). Süleyman Demirel Üniversitesi Yerleşkesinin Gürültü Haritalarının Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Hazırlanması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 271-278.
- Şenel, E. A. (2008). Eğitimin Temel Kavramları. In *Eğitim Bilimine Giriş* (pp. 1-16). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- TÜİK. (2018). *İstatistiklerle Çocuk, 2017*. TÜİK.
- Uluyol, Ç., & Karadeniz, Ş. (2009). Bir Harmanlanmış Öğrenme Ortamı Örneği: Öğrenci Başarısı ve Görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 60-84.

Güç Mesafesi ve Örgütsel Sinizm İlişkisi

Power Distance And Organizational Cynicism

Gül LORCU^{1*}
Prof. Dr. Ayşe AKYOL²
Prof. Dr. Fatma LORCU³

Pages: 440-455

Doi: 10.21733/ibad.584450

¹ Trakya University, TURKEY,
gullorcu@trakya.edu.tr

² Istanbul Arel University, TURKEY,
ayseakyol@arel.edu.tr

³Trakya University, TURKEY,
fatmalorcu@trakya.edu.tr

* Corresponding Author

Human and phenomena concerning human, which are the building blocks of organizations, make their own importance even more felt today. Due to the unmet expectations of the employees constituting today's organizations, their oppositions to the policies of the organization, their beliefs that the organizations lack the sense of justice, etc., employees may start to exhibit negative attitudes towards the organization after a while. These negative attitudes can be experienced in themselves and they can share their negative feelings towards the organization with other employees. Organizational cynicism, which can be called as insidious disease of today's organizations, emerges in these ways.

Culture is the thought patterns conveyed by generations to each other. These structures determine conceptual distinctions such as good-bad, right-wrong. Hofstede, in his study of culture, revealed that culture had a significant effect on the needs and behaviors of the employees of the firm and even higher than other determinant factors. One of the cultural dimensions put forward by Hofstede is the distance of power and it reflects the answer to the basic question of how to deal with the fact that people are not equal.

The aim of this study is to reveal the differences in organizational cynicism and power distance according to the demographic characteristics of administrative staff working in Edirne Central district units of Trakya University and to disclose the relationship between organizational cynicism and power distance. Data in the study were collected by survey method. In this study, parametric (t test, ANOVA, etc.) and nonparametric (Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis) univariate tests were conducted to determine whether demographic characteristics differed in power distance and organizational cynicism. The relationship between organizational cynicism and power distance was demonstrated by using the Spearman Rank Correlation.

In the analyses done, according to gender factor significant differences between the behavioral dimension of organizational cynicism and power distance and according to marital status significant differences between organizational cynicism and the behavioral dimension of organizational cynicism were found. No significant relationship was found between power distance and the behavioral dimension of organizational cynicism. The highest relationship with power distance is shown between the affective dimension of organizational cynicism and also in the opposite direction. These relationships determined at the level of cognitive dimension and organizational cynicism is also in opposite direction and low.

GİRİŞ

Değişimin hızla yaşandığı ve rekabetin giderek arttığı günümüzde kurumların bu değişime ayak uydurmak zorunda oldukları kaçınılmaz bir gerçektir. Hızla yaşanan bu değişime ayak uydurmak için sadece günümüz teknolojilere sahip olmak yetmez. Örgütlerin temel taşlarından biri olan insan faktörünü anlamak ve iyi yönetmek gerekir. Kurumlar varlıklarını güçlü bir örgüt kültürü geliştirerek ve örgütü oluşturan insan faktörü ile ilgili davranışları inceleyerek sağlayabilirler. Geert Hofstede tarafından kültür konusunda yapılan çalışmalar sonucunda kültürün altı boyutu belirlenmiştir. Bu altı boyuttan biri de güç mesafesidir. Güç mesafesi kişilerin eşitsiz güç dağılımını kabul etme derecesidir.

Örgütlerin başarısı, içinde barındırdıkları insan gücü ile yakından ilişkilidir. Bu sebepten dolayı örgüt, içinde barındırdığı insan gücünü iyi tanımalıdır. Örgüt içinde gerçekleşen adaletsizlikler, psikolojik sözleşme ihlalleri, örgüt tarafından istek ve ihtiyaçlarının yeteri düzeyde karşılanmaması, aşırı iş yükü, örgüt politikaları vb. etkenler bazen kişilerde örgüte karşı olumsuz duygu, düşünce ve davranışlara sebep olabilir. Bu da literatürde örgütsel sinizm olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak örgütsel sinizm, örgütsel sinizmin boyutları ve güç mesafesi gibi temel açıklanacaktır. Daha sonra çalışmanın amacına yönelik olarak Trakya Üniversitesi Edirne Merkez ilçedeki birimlerde görev yapan idari personelin demografik özelliklerine göre örgütsel sinizm ve güç mesafesinde farklılıklar belirlenmiş ve örgütsel sinizm ile güç mesafesi arasında ilişki ortaya koyulacaktır.

1. ÖRGÜTSEL SINİZM

Farklı disiplinlerin (örneğin; felsefe, din, politik bilimler, sosyoloji, yönetim ve psikoloji) konusu ve çok geniş boyutlu bir kavram olan sinizm, “kuşkuculuk”, “şüphecilik”, “güvensizlik”, “olumsuzluk” veya “kötümserlik” anlamlarına gelmekte ancak disiplinler arası farklılıklardan dolayı da farklı bakış açıları ile ele alınarak açıklanmaktadır (Kalağan, 2009, s. 35).

Örgütsel olarak ele alındığında ise sinizm, bireyin örgüte yönelik olumsuz tutum, inanç, duygu veya davranışsal eğilimlerini içermekte ve “kişi veya örgüte, ideoloji veya sosyal geleneğe karşı umutsuzluk ve hayal kırıklığı veya olumsuz duygular ya da güvensizlikle nitelenen genel ve spesifik bir tutum” anlamına da gelmektedir (Andersson, 1996, s. 1398). Dean vd. (1998, s. 342) tarafından “diğerlerinden hoşlanmama ve diğerlerine güvenmeme” anlamında kullanılan sinizm, ayrıca “kusur bulan, zor beğenen eleştiren kişi” olarak da kullanılmaktadır (Karacaoğlu ve İnce, 2012, s. 78). Bir başka tanımda örgütsel sinizm, “bireyin ait olduğu örgütün ahlaki bütünlükten yoksun olduğu; hakkaniyet, dürüstlük ve samimiyet gibi ilkelerin örgütsel çıkarlar doğrultusunda harcandığı yönündeki inancı” şeklinde açıklanmaktadır (Atwater, Waldman, Atwater, Cartier, 2000, s. 279).

1.1. Örgütsel Sinizmin Boyutları

Dean vd. (1998, s. 345) örgütsel sinizmi; kısaca “bireyin istihdam edildiği örgüte karşı olumsuz tutumu” şeklinde ifade etmişlerdir. Tutum ise “bir nesne, kişi, kurum veya olay için lehte veya aleyhte yanıt verme eğilimi” anlamına gelmektedir. Tutum, inançla başlayan ve davranışla sona erdiği düşünülen davranış süreci (Pelit ve Pelit, 2014, s. 96) olup; bilişsel, duyuşsal (duygusal) ve davranışsal olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır (Kalağan, 2009, s. 44). Dean vd. (1998) de sinizmi bir tutum olarak kavramsallaştırarak ve tutum teorisi boyutlarından yola çıkarak örgütsel sinizmin boyutlarını; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak belirlemişlerdir. Bu durumda örgütsel sinizm, kişinin ait olduğu örgüte karşı üç boyutta olan negatif tutumu olarak tanımlanabilir. Bu bölümde örgütsel sinizmin üç boyutu incelenecektir.

Bilişsel (İnanç) Boyut: Bir tutumun bilişsel boyutu, inanç ve bilgiye dayanan yönüdür. Örgütsel sinizmin bilişsel boyutu, örgütün bir bütünlük taşımadığı inancını ifade etmektedir. Bu boyutta sinikler; işgörenleri ya da bir kurum veya iş yerinde çalışanları samimiysiz bulmakta, buldukları örgüt ya da kurumun dürüstlük ve adaletten uzak olduğuna inanmaktadırlar. Bu boyutta; saygısızlık, küçük görme,

kendini beğenmişlik, öfke, ahlaki yönden bozulma, hayal kırıklıkları ve güvensizlik duygularının yer aldığı söylenebilir. Örgütsel sinizmin bilişsel boyutunda sinik bireyler, örgütte yer alan uygulamaların ilke ve kurallara dayalı olmadığı, örgüte ait resmi bildirelerin çalışanlar tarafından ciddiye alınmadığı ve çalışanların davranışlarının istikrarsız ve güvenilmez olduğu inançlarına sahiptirler (Çalışkan, 2014, s. 368).

Duyuşsal (Duygusal) Boyut: Örgütsel sinizmde, kişilerde inanışlar ortaya çıktıktan sonra bu inanışlar, duygulara dönüşmektedir. Dokuz temel duygunun ön plana çıktığı bu boyutta, tüm olumsuz duygular ön plana çıkmakta ancak bunların sadece bir kısmı örgütsel sinizmde yer almaktadır. Bunlar hor görme, kızgınlık, utanç ve hatta sinizm seviyesi arttığında tiksinti duygularıdır (Ergen, 2015, s. 23).

Davranışsal Boyut: Örgütsel sinizmde, kişilerde ortaya çıkan inanışlar, duygulara dönüşmekte ardından da bu duygular, örgütün diğer çalışan ve paydaşlarına yönelik davranışlar haline gelmektedir. Bu davranışlar arasında en sık görülenleri; örgütün adalet anlayışına yönelik suçlamalar, eleştiriler ve iftiralardır. Bu tür davranışlar genellikle mizahi yol ile ifade edilebileceği gibi, sözlü olmayan davranışlarla da kendini göstermektedir. Siniklerin birbirleriyle anlamlı bakışıp gülmeleri, bu boyutun bir örneği olarak tanımlanabilir. Ayrıca bu boyutta, kişilerin örgütte gelişen olaylara karşı da karamsar olduğu görülebilmektedir (Çalışkan, 2014, s. 368).

2. GÜÇ MESAFESİ

Güç mesafesi, bireylerin eşitsizliğinin temel sorununa ilişkin farklı çözümleri ile ilgilidir (Hofstede, 2011: 8). Güç mesafesi, örgütler ve kurumların (aile gibi) daha az güçlü olan üyelerinin gücün eşitsiz olarak dağıtıldığını kabul ve bekledikleri ölçüde tanımlanmıştır. Bir başka ifadeyle toplumun daha az güçlü olan üyelerinin, bu gücün eşitsiz olarak dağıldığını kabul etme derecesidir. Dolayısıyla güç mesafesi, o toplumdaki daha az güçlü bireylerin, bu eşitsizliği hangi ölçüde kabul ettiğiyle ilgilidir. Bir toplumun, eşitsizlik seviyesi, çalışanlar kadar güçlü veya lider konumundaki kişi tarafından da kabul edilmektedir.

Güç mesafesinin düşük olduğu ülkelerde, çalışanlar, yöneticilerden çok korkmamakta ve yöneticiler otokratik veya paternalist olarak görülmekte, ayrıca yine yöneticilerin, “genellikle bir karara varmadan önce astlarına danıştığı” ifade edilmektedir. Güç mesafesinin yüksek olduğu bir başka ifade ile güç mesafesi ölçeğinin karşı tarafında bulunan ülkelerde, yöneticiler genellikle otokratik veya paternalist olarak görüldüğünden çalışanların korktuğu ifade edilebilir. Kısaca güç mesafesi skorları bize, bir ülkedeki örgütlerdeki bağımlılık ilişkileri hakkında bilgi vermektedir. Düşük güç mesafeli ülkelerde, astların yöneticilere bağımlılığı sınırlıdır. Yönetici ve çalışanlar arasındaki duygusal mesafe nispeten azdır. Bu da astların yöneticilerine kolayca yaklaşabildiği ve yönetici ile çelişebileceğini göstermektedir. Güç mesafesinin yüksek olduğu ülkelerde, çalışanların, yöneticilere büyük ölçüde bağımlılığı olduğu belirlenmiştir. Çalışanlar, ya bağımlılığı tercih edecek ya da tamamen reddederek (psikolojide karşı bağımlılık olarak bilinmektedir) yine bağımlı ama negatif bir işaret ile bu duruma yanıt vereceklerdir. Yüksek güç mesafeli ülkeler, bu nedenle bağımlılık ve karşılıklı bağımlılık arasında bir kutuplaşma modeli göstermektedir. Bu durumlarda yöneticiler ile çalışanlar arasındaki duygusal mesafe açılır. Çalışanın doğrudan yöneticisine yaklaşması ve onunla çelişmesi muhtemel değildir. Bu nedenle, güç mesafesi, bir ülke içindeki kurum ve kuruluşlarda az güçlü üyelerinin beklediği ve gücün eşitsiz olarak dağıldığını kabul ettiği ölçüde tanımlanabilir. Güç mesafesi, daha az güçlü üyeleri değer sistemine dayalı olarak açıklamaktadır.

Güç mesafesi, yani toplumun üyelerinin kurum ve kuruluşlardaki gücün eşitsiz olarak dağıldığını kabul ettikleri düzeydedir (Hofstede, 1983). Hofstede, örgüt veya toplumlarda üyelerin statü, zenginlik, büyüklük ve saygınlıktan kaynaklanan gücün eşit olmayan dağılımını kabul etme derecesini, güç mesafesi olarak tanımlamıştır. Güç mesafesi kavramının altında, fiziksel ve zihinsel olarak insanların eşitsizliği yatmakta ve buna toplumda ne kadar önem verildiğinin bir göstergesi olarak açıklanabilmektedir. Örgütsel bakış açısıyla ele alındığında ise güç mesafesi, otoritenin merkezileşmesi ve otokratik liderlik derecesi ile ilgili olduğu söylenebilir (Hon, 2002). Güç mesafesi yüksek olan bireyler, gücün eşit olmayan dağılımını olağan karşılarken, güç mesafesi düşük olan bireylerde bu durum normal olarak görülmez. Bu bireyler tarafından ayrıcalık ve statü hoş karşılanmazken aksi durumda yönetici için ayrıcalıkların olması beklenen ve istenen bir durumdur.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Örgütlerin yapıtaşı olan insan ve insana ait olgular günümüzde önemini daha da hissettirmektedir. Günümüz örgütlerini oluşturan çalışanlarının beklentilerinin karşılanmaması, örgüt politikaları ile ters düşmeleri, örgütlerin adalet duygusundan yoksun olduğuna dair inançları vb. sebeplerden dolayı çalışanlar bir süre sonra örgüte karşı olumsuz tutumlar sergilemeye başlayabilirler. Bu olumsuz tutumları kişiler kendi içlerinde yaşayabildikleri gibi, örgüte karşı olan olumsuz duygularını diğer örgüt çalışanları ile de paylaşabilirler.

Bu çalışmanın amacı; Trakya Üniversitesi Edirne Merkez ilçedeki birimlerde görev yapan idari personelin demografik özelliklerine göre örgütsel sinizm ve güç mesafesinde farklılıkları ortaya koymak ve örgütsel sinizm ile güç mesafesi arasında ilişkiyi ortaya koymaktır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırma, Edirne il sınırları içerisinde yer alan Trakya Üniversitesinde yapılmıştır. Trakya Üniversitesi, 2018 yılı itibarıyla 48.695 öğrenci, 1.755 öğretim elemanı ve 2.408 idari personeli ile 34 akademik kuruluşa hizmet vermektedir (<https://www.trakya.edu.tr/>).

Çalışmanın ana kümesini; Trakya Üniversitesi birimlerinde çalışan 1.511 idari personel oluşturmaktadır. İdari personelin, birimlerde unvanlara göre dağılımları ve gerekli anket sayısı Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1 dikkate alınarak 385 anket ile veriler toplanmıştır.

Tablo 1: Görevlere Göre Anket Sayısı

Birim	Çalışan Sayısı	Toplam Çalışan İçindeki Oran	Gerekli Anket Sayısı	Toplanan Anket Sayısı
Şube Müdürü	17	0,01	4,33	3
Şef	25	0,02	6,37	9
Memur/Bil. İşletmeni	342	0,23	87,14	98
Hemşire/Ebe	423	0,28	107,78	115
Hizmetli/Hastabakıcı	218	0,14	55,55	33
Diğer	486	0,32	123,83	127
Toplam	1.511	1	385	385

3.3. Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırmada; Trakya Üniversitesi’ndeki birimlerde çalışan personele yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yer alan beş soru, “güç mesafesi” ile ilgilidir. Güç mesafesi ölçeği; Yoo, Donthu ve Lenartowicz (2011) tarafından geliştirilen, Hofstede’nin kültürel boyutlarını, bireysel seviyede ölçen Bireysel Kültürel Değerler ölçeğinde (CVSCALE) yer alan güç mesafesi alt boyutu kullanılmıştır. Ölçek, bireysel tutum ve davranışları, bireysel düzeydeki kültürel yönelimlere bağlamayı mümkün kılacak niteliktedir. Anketin ikinci kısmında, 13 sorudan oluşan ve Brandes (1997) tarafından geliştirilen örgütsel sinizm ölçeği soruları bulunmaktadır. Anketin son bölümü ise çalışanların sosyo-demografik özelliklerine yönelik sorulardan oluşmaktadır.

3.4. Veri Analizi

Araştırmada ilk olarak ankete katılan idari personelin demografik özellikleri incelenmiştir. Bunun için tanımsal istatistiklerden faydalanılmıştır. Anket formunda iki ölçek yer aldığından bu ölçekler ile ilgili ilk olarak açıklayıcı daha sonra da doğrulayıcı faktör analizleri yapılmış, bunu güvenilirlik analizi izlemiştir. Bundan sonra da demografik özelliklerin güç mesafesi ve örgütsel sinizmde farklılık oluşturup oluşturmadığına yönelik parametrik (t testi, ANOVA vb.) ve parametrik olmayan (Mann Whitney U

Testi, Kruskall Wallis vb.) tek değişkenli testler yapılmıştır. Örgütsel sinizm ve güç mesafesi arasındaki ilişkinin belirlenmesinde parametrik olmayan Spearman sıra korelasyonu kullanılarak anlamlılık ve güç değerleri ortaya konulmuştur.

3.5. Bulgular

Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Çalışmaya dahil olan idari personele ait demografik bilgiler Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya dahil olan idari personelin ankete dahil olanların %53'ü erkek ve %47'si kadındır. %68'i evli olan çalışanların %32'si bekadır. Araştırmaya dahil olan çalışanların yarıdan fazlası (%52) lisans mezunu olup, bunu %20 oranı ile ön lisans mezunları izlemektedir. Lisansüstü mezunlar örneğin %15'ini ve lise mezunları da %11'i oluşturmaktadır. Örnekteki en küçük oran %2 ile ilköğrenim mezunlarına aittir. Araştırmaya yaklaşık %1 oranında katılım gösteren grup şube müdürleridir. Bunu %2 ile şefler izlemiştir. Memur/bilgisayar işletmenlerinin katılım oranı %25 iken, ebe ve hemşirelerin katılım oranı %30'dur. Hizmetli ve hastabakıcılar tüm örneğin %9'unu oluştururken, diğerleri (biyolog, eczacı, kimyager vb.) örnekteki en yüksek oranda (%33) katılım göstermiştir. Araştırmaya dahil olan idari personelin yaş ortalaması 38,28±0,439 yıldır. En düşük yaş 19 ve en yüksek yaş ise 60'tır. İdari personelin, T.Ü'nde ortalama çalışma süresi 12,99±0,439 yıldır. En düşük çalışma süresi 9 ay ve en yüksek çalışma süresi de 35 yıldır. Toplam çalışma süresi ortalaması da 15,58±0,451 yıl olup yine en düşük çalışma süresi 9 ay ve en çok çalışma süresi de 40 yıl olarak belirlenmiştir.

Tablo 2: Personelin Demografik Özellikleri

Değişken	Grup	f	%	Değişken	Grup	f	%
Cinsiyet	Erkek	203	53	Öğrenim Durumu	İlköğretim	9	2
	Kadın	182	47		Lise	43	11
Medeni Durum	Evli	261	68	Gelir	Ön Lisans	77	20
	Bekar	124	32		Lisans	200	52
Görev	Şube Müdürü	3	1	Lisansüstü	56	15	
	Şef	9	2	2.501-3.500 TL	209	54	
	Memur/Bil. İşletmeni	98	25	3.501-4.500 TL	135	35	
	Hemşire/Ebe	115	30	4.501-5.500 TL	33	9	
	Hizmetli/Hastabakıcı	33	9	5.501-6.500 TL	3	1	
	Diğer	127	33	6501 ve üzeri	5	1	

Kullanılan Ölçeklere İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Araştırmada “güç mesafesi” ve “örgütsel sinizm” ölçekleri için açıklayıcı faktör analizleri (AFA) yapılarak yapısal olarak geçerli olup olmadıkları incelenmiştir. Hem güç mesafesi hem de örgütsel sinizm ölçeği için Bartlett's Küresellik Testine göre değişkenlerin tümel olarak %5 güven düzeyinde anlamlı olduğu ve örneklem sayısının da sırasıyla 0,749 ve 0,880 ile “iyi uyuma” sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, güç mesafesinin ölçeğinin teoride de belirtilen şekilde tek faktör olduğu ve bu faktörün toplam varyansın %46,44'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Örgütsel sinizm ölçeğinde ilk üç faktörün birden büyük değerler aldığı ve bu dört faktörün toplam varyansın %73,251'ünü açıkladığı görülmüştür.

Kullanılan Ölçeklere İlişkin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler ile ilgili yapılan AFA işleminden sonra ölçeklere ilişkin geçerlilik çalışması yapılmıştır. Yakınsak geçerlilikte açıklanan ortalama varyans (AVE) Tablo 8'de gösterilmiştir. AVE değerlerinin 0,5 ve yakın olduğu görülmektedir. Tablo 8'de ayrıca güvenilirlik analizi için Cronbach's Alfa ve birleşik güvenilirlik değerlerinin de istenen aralıklarda uygun değerler aldığı gözlenebilir.

Tablo 3: Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

Ölçekler	Cronbach Alfa (α)	AVE	Birleşik Güvenilirlik (CR)
GÜÇ MESAFESİ	0,708	0,46	0,81
ÖRGÜTSEL SİNİZM	0,909		
Bilişsel Boyut	0,877	0,59	0,88
Duyuşsal Boyut	0,949	0,72	0,84
Davranışsal Boyut	0,801	0,58	0,77

Kullanılan Ölçeklere İlişkin Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları

Araştırmada kullanılan ölçekler için AFA yapıp model belirlendikten sonra, verilerin faktör modelinde test edilmesi veya doğrulanması için Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA), LISREL 8.82 istatistik paket programı kullanılarak uygulanmıştır. Her iki ölçek için de uyum değerlerinin Kabul edilebilir ve iyi uyum sınırları içerisinde kaldığı belirlenmiştir.

Demografik Özellikler ile İlgili Farklılık Testleri

Analizin bu aşamasında, sosyo-demografik faktörler açısından güç mesafesi ve örgütsel sinizmde farklılık olup olmadığı incelenmiştir. İlgili farklılıkların incelenmesi, örnek birim sayısı büyük olduğundan normal dağılım varsayım altından yapılmıştır.

Cinsiyete Göre Farklılık

İlk olarak cinsiyet değişkeni açısından farklılıklar incelenmiştir. Ancak örgütsel sinizmin duyuşsal boyutu ile örgütsel sinizm ölçeğinin genelinde, varyansların homojenliğini sağlayamamıştır. Cinsiyete göre güç mesafesi, örgütsel sinizmin bilişsel ve davranışsal boyutu açısından farklılık analizi sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Farklılıkların t Testi ile İncelenmesi

Değişken	Levene Testi				Bağımsız t Testi		
	F	Anlamlılık	t	df	Anlamlılık (Çift Kuyruk)	Farkın %95 Güven Aralığı	
						En Düşük	En Yüksek
Güç Mesafesi	0,170	0,680	3,694	383	0,000	0,137	0,448
Bilişsel Boyut	1,478	0,225	1,402	383	0,162	-0,055	0,326
Davranışsal Boyut	3,170	0,076	2,361	383	0,019	0,039	0,423

Tablo 4 incelendiğinde, %95 güven düzeyinde, cinsiyete göre güç mesafesinde ve örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda farklılık olduğu, örgütsel sinizmin bilişsel boyutunda ise herhangi bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Buna göre erkeklerin güç mesafesi ortalaması $2,43 \pm 0,06$ iken, kadınların ise daha düşük bir güç mesafesi puanı aldığı görülmektedir ($2,13 \pm 0,05$). Örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda; erkeklerin ortalama puanı $3,09 \pm 0,07$ ve kadınların ise $3,86 \pm 0,06$ olarak elde edilmiştir.

Varyansların eşitliği varsayımı sağlamayan örgütsel sinizmin duyuşsal boyutu ile örgütsel sinizm boyutunda yapılan Mann Whitney U testine göre ise cinsiyete göre bir farklılık elde edilmemiştir ($Z_{duyuşsal} = -0,737$, $p_{duyuşsal} = 0,461$; $Z_{sinizmgenel} = -1506$, $p_{duyuşsal} = 0,132$).

Medeni Duruma Göre Farklılık

Medeni durum değişkenine göre güç mesafesi, örgütsel sinizmin bilişsel ve davranışsal boyutu ile örgütsel sinizm düzeyi değişkenleri, varyans eşitliğini sağlamış ($p>0,05$) ve farklılıklar Tablo 5'te gösterilmiştir. Buna göre medeni durum açısından; güç mesafesi ve örgütsel sinizmin bilişsel boyutunda herhangi bir farklılık bulunmazken, örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda ve örgütsel sinizm düzeyinde farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 5: Medeni Duruma Göre Farklılıkların t Testi ile İncelenmesi

Değişken	Levene Testi		Bağımsız t Testi					
	F	Anlamlılık	t	df	Anlamlılık (Çift Kuyruk)	Farkın %95 Güven Aralığı		
						En Düşük	En Yüksek	
Güç Mesafesi	0,019	0,891	-0,661	383	0,509	-0,226	0,112	
Bilişsel Boyut	2,150	0,143	-0,605	383	0,545	-0,266	0,141	
Davranışsal Boyut	0,004	0,952	-2,908	383	0,004	-0,507	-0,098	
Örgütsel Sinizm	2,016	0,156	-2,269	383	0,024	-0,379	-0,027	

Buna göre örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda evli çalışanların ortalaması $2,87\pm 0,06$ iken, bekar çalışanlarda bu değer $3,17\pm 0,09$ olarak hesaplanmıştır. Örgütsel sinizm boyutunda da evlilerin ortalama puanı $2,93\pm 0,05$ iken bekarların $3,13\pm 0,08$ olarak hesaplanmıştır. Örgütsel sinizmin duyuşsal boyutunda da yapılan Mann Whitney U testi sonucuna göre herhangi bir farklılık bulunamamıştır ($Z_{duyuşsal}=-1612$, $p_{duyuşsal}=0,107$).

Öğrenim Durumuna Göre Farklılık

Öğrenim durumuna göre belirlenen değişkenler açısından farklılık olup olmadığının incelenmesinde önce ilköğretim ve lise mezunlarının sayısının az olması nedeniyle bu iki grup birleştirilerek yükseköğrenim mezunu olmayan (YMO) şeklinde gruplandırma yapılmıştır. Bundan sonraki aşamada ANOVA testi için varyansların homejenliği varsayımı incelenmiş, tüm değişkenler için varsayımın geçerli olduğu görülmüştür ($p>0,05$). Yapılan ANOVA analizi Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Öğrenim Duruma Göre Farklılıkların ANOVA Testi ile İncelenmesi

Değişken		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kareler	F	p
Güç Mesafesi	Gruplar arası	7,355	3	2,452	4,044	0,008
	Grup İçi	230,975	381	0,606		
	Toplam	238,330	384			
Bilişsel Boyut	Gruplar arası	1,185	3	0,395	0,437	0,726
	Grup İçi	344,060	381	0,903		
	Toplam	345,244	384			
Duyuşsal Boyut	Gruplar arası	1,461	3	0,487	0,391	0,760
	Grup İçi	474,711	381	1,246		
	Toplam	476,171	384			
Davranışsal Boyut	Gruplar arası	1,731	3	0,577	0,620	0,603
	Grup İçi	354,580	381	0,931		
	Toplam	356,311	384			

	Gruplar arası	0,180	3	0,060	0,087	0,967
Örgütsel Sinizm	Grup İçi	261,376	381	0,686		
	Toplam	261,556	384			

Tablo 6'ya göre; örgütsel sinizm ve örgütsel sinizmin tüm alt boyutlarında, eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde, eğitim durumuna göre güç mesafesinde farklılığın olduğu belirlenmiştir. Farklılığın hangi eğitim durumundan kaynaklandığının belirlenmesine yönelik yapılan LSD (Least Significant Differences) testi sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir. Buna göre güç mesafesinde, yükseköğrenim mezunu olmayanlar; lisans ve lisansüstü mezunlarından anlamlı derecede farklılık göstermektedir. Ayrıca, ön lisans mezunlarının, lisans mezunlarından, lisans mezunlarının da lisansüstü mezunlardan güç mesafesi ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı farklıdır ($p < 0,05$).

Tablo 7: Güç Mesafesindeki Farklılığın LSD (Least Significant Differences) Testi ile İncelemesi

Değişkenler	Kategori (I)	Kategori (II)	p	Üst Sınır	Alt Sınır
GÜÇ MESAFESİ	Yüksek Öğrenim Mezunu Olmayan	Ön Lisans	0,177	-0,0859	0,4636
		Lisans	0,001	0,1564	0,6330
		Lisansüstü	0,046	0,0057	0,5954
	Ön Lisans	Lisans	0,049	0,0005	0,4112
		Lisansüstü	0,415	-0,1572	0,3806
	Lisans	Lisansüstü	0,001	-0,6330	-0,1564

Göreve Göre Farklılık

Görevlere göre belirlenen değişkenler açısından farklılıklar incelenmeden önce yine frekans analizine ait Tablo 2'de incelenmiş ve şube müdürleri, şef ve memurlar, idari kadro adı altında toplanmıştır. ANOVA testinin yapılabilmesi için gerekli olan varyansların eşitliği varsayımı, örgütsel sinizmin davranışsal boyutu ve örgütsel sinizm değişkenlerinde sağlanamamıştır ($p < 0,05$). Diğer değişkenler için yapılan ANOVA, Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Görev Durumuna Göre Farklılıkların ANOVA Testi ile İncelenmesi

Değişken		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kareler	F	p
GÜÇ MESAFESİ	Gruplar arası	4,162	3	1,387	2,257	0,081
	Grup İçi	234,168	381	0,615		
	Toplam	238,330	384			
Bilişsel Boyut	Gruplar arası	1,279	3	0,426	0,472	0,702
	Grup İçi	343,966	381	0,903		
	Toplam	345,244	384			
Duyusal Boyut	Gruplar arası	0,570	3	0,190	0,152	0,928
	Grup İçi	475,601	381	1,248		
	Toplam	476,171	384			

Görevlere göre güç mesafesi ile örgütsel sinizmin bilişsel ve duyuşsal boyutunda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Varsayımları sağlamayan davranışsal ve örgütsel sinizm boyutu için yapılan Kruskal Wallis testi de Tablo 9’da gösterilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde görevlere göre örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda ve örgütsel sinizm düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 9: Görevlere Göre Farklılıkların Kruskal Wallis Testi ile İncelenmesi

	Davranışsal Boyut	ÖRGÜTSEL SİNİZM
Kruskal-Wallis H	0,761	1,318
Df	3	3
Asymp. Sig.	0,859	0,725

Gelir Durumuna Göre Farklılık

Gelir değişkeni için de frekans analizine göre gruplar yeniden oluşturulmuştur. Buna göre ilk grup 2.501-3.500, ikinci grup 3.501-4.500 TL ve son grup da 4.501 TL ve üstü gelire sahip olanlar olarak belirlenmiştir. Yapılacak ANOVA için varsayımların eşitliği sağlanmış ve sonuçlar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10 incelendiğinde, gelir açısından örgütsel sinizm ve örgütsel sinizmin alt boyutlarında herhangi bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 10: Gelir Durumuna Göre Farklılıkların ANOVA Testi ile İncelenmesi

Değişken		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kareler	F	p
Güç Mesafesi	Gruplar arası	4,941	2	2,470	4,044	0,018
	Grup İçi	233,389	382	0,611		
	Toplam	238,330	384			
Bilişsel Boyut	Gruplar arası	0,381	2	0,190	0,211	0,810
	Grup İçi	344,864	382	0,903		
	Toplam	345,244	384			
Duyuşsal Boyut	Gruplar arası	2,553	2	1,276	1,030	0,358
	Grup İçi	473,619	382	1,240		
	Toplam	476,171	384			
Davranışsal Boyut	Gruplar arası	1,909	2	0,955	1,029	0,358
	Grup İçi	354,402	382	0,928		
	Toplam	356,311	384			
Örgütsel Sinizm	Gruplar arası	1,283	2	0,642	0,942	0,391
	Grup İçi	260,272	382	0,681		
	Toplam	261,556	384			

Tablo 10 incelendiğinde, gelir açısından sadece güç mesafesi boyutunda farklılığın olduğu belirlenmiştir.

Farklılık durumu incelendiğinde güç mesafesi boyutunda; 2.501-3.500 TL ile 3.501-4.500 TL gelire sahip olanların anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). En yüksek güç mesafesi en düşük gelir grubuna ait ve en düşük güç mesafesi ise 3.5001-4.500 TL arasındaki gelir grubuna aittir.

Yaşa Göre Farklılık

Yaşa göre ölçekler ve ölçeklerin alt boyutları arasındaki ilişkiler Tablo 11’de gösterilmiştir. Buna göre yaş ile örgütsel sinizmin duyuşsal boyutunda anlamlı bir ilişki bulunamazken, örgütsel sinizmin davranışsal ve bilişsel alt boyutları, örgütsel sinizm düzeyinde ve güç mesafesinde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülecektir. Yaş ile güç mesafesi artarken, örgütsel sinizmin bilişsel, davranışsal boyutları ve örgütsel sinizm ile yaş arasında ters bir ilişkinin olduğu görülecektir. Buna göre yaş arttıkça örgütsel sinizm düzeyi azalmaktadır.

Tablo 11: Yaş Değişkenine Göre İlişkilerin İncelenmesi

		Yaş
Güç Mesafesi	Korelasyon Katsayısı	0,135
	p	0,008
Bilişsel Boyut	Korelasyon Katsayısı	-0,102
	p	0,046
Duyuşsal Boyut	Korelasyon Katsayısı	0,067
	p	0,192
Davranışsal Boyut	Korelasyon Katsayısı	-0,199
	p	0,000
ÖRGÜTSEL SİNİZM	Korelasyon Katsayısı	-0,152
	p	0,003

Çalışma Yılına Göre Farklılık

Çalışan personelin çalışma yılları sürekli değişken olarak tanımlanmıştır. Bu değişken daha sonra kategorik değişkene dönüştürülmüştür. Buna göre gruplar 0-5 yıl, 6-11 yıl, 12-17 yıl ve 18 ve üstü yıl olarak dört grup olarak ele alınmıştır. Bundan sonraki aşamada, davranışsal sinizm düzeyinin gruplara göre varyanslarının eşit olmadığı belirlenmiştir ($p<0,05$).

Güç mesafesi, örgütsel sinizmin bilişsel ve duyuşsal boyutları ile örgütsel sinizm düzeylerinde çalışma yılına göre farklılıklar için yapılan ANOVA testi Tablo 12’de gösterilmiştir. Buna göre güç mesafesi, örgütsel sinizm ile örgütsel sinizmin bilişsel ve duyuşsal boyutları düzeylerinde çalışma yılına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 12: Çalışma Yılına Göre Farklılıkların ANOVA Testi ile İncelenmesi

Değişken	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kareler	F	p	
Güç Mesafesi	Gruplar Arası	2,821	3	0,940	1,521	0,208
	Grup İçi	235,509	381	0,618		
	Toplam	238,330	384			
Bilişsel Boyut	Gruplar Arası	2,986	3	0,995	1,108	0,346

	Grup İçi	342,258	381	0,898		
	Toplam	345,244	384			
Duyuşsal Boyut	Gruplar Arası	3,228	3	1,076	0,867	0,458
	Grup İçi	472,944	381	1,241		
	Toplam	476,171	384			
	Gruplar Arası	4,791	3	1,597	2,370	0,070
Örgütsel Sinizm	Grup İçi	256,764	381	0,674		
	Toplam	261,556	384			

Örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda gruplar arasında fark olup olmadığı Kruskal Wallis testi incelenmiş ve sonuçlar Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13: Çalışma Yılına Göre Farklılıkların Kruskal Wallis Testi ile İncelenmesi

Davranışsal Boyut	
Kruskal-Wallis H	15,845
df	3
Asymp. Sig.	0,001

Tablo 13 incelendiğinde, çalışma yılına göre örgütsel sinizmin davranışsal boyut ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesine yönelik yapılan Dunn testi sonuçları Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14: Çalışma Yılına Göre Farklılıkların Dunn Testi Sonuçları

Karşılaştırma	Test İstatistiği	Standart Hata	Standart Test İstatistiği	p	Düzeltilmiş Anlamlılık Düzeyi
0-5 Yıl -6-11 Yıl	29,111	18,689	1,558	0,119	0,716
0-5 Yıl -12-17 Yıl	40,795	19,611	2,08	0,038	0,225
0-5 Yıl- 18 Yıl ve +	62,502	16,489	3,791	0,000	0,001
6-11 Yıl-12-17 Yıl	11,684	18,2	0,642	0,521	1,000
6-11 Yıl-18 Yıl ve +	33,391	14,783	2,259	0,024	0,143
12- 17 Yıl - 18 Yıl ve +	21,708	15,933	1,362	0,173	1,000

Buna göre örgütsel sinizmin davranışsal boyut ortalamasında, 0-5 yıl ile 18 yıl ve üstü çalışanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre göre 0-5 yıl çalışanların davranışsal sinizm ortalaması en yüksek iken, 18 yıl ve üstü çalışanların ortalaması en düşük değeri almaktadır.

Örgütsel Sinizm ve Güç Mesafesi İlişkisi

Analizin son aşamasında ise güç mesafesi ve örgütsel sinizm ile örgütsel sinizmin alt boyutları arasındaki ilişkiler Tablo 15'te gösterilmiştir. Buna göre güç mesafesinin örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Güç mesafesi ile en yüksek ilişki %14 ile örgütsel sinizmin duyuşsal boyutundadır. Düşük düzeyde olan bu ilişki aynı zamanda ters yönlüdür. Bilişsel boyut ile örgütsel sinizm düzeyinde belirlenen bu ilişkiler

yine ters yönlü ve düşük düzeydedir. Elde edile tablo dikkate alındığında, güç mesafesi artarken örgütsel sinizm düzeyinin düştüğü görülmektedir.

Tablo 15: Güç Mesafesi ve Örgütsel Sinizmin İlişkisi

		Bilişsel Boyut	Duyuşsal Boyut	Davranışsal Boyut	ÖRGÜTSEL SİNİZM
Güç Mesafesi	Spearman's rho	-,106*	-,140**	0,023	-,115*
	p	0,038	0,006	0,648	0,024

*. 0,05 düzeyinde anlamlı (ÇiftKuyruk).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmaya katılan idari personelin sosyo-demografik faktörler ile güç mesafesi, örgütsel sinizm ve örgütsel sinizmin alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Yapılan analizlerle cinsiyet değişkeni ile örgütsel sinizm, örgütsel sinizmin bilişsel ve duyuşsal boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, cinsiyet ile örgütsel sinizmin davranışsal boyutu arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş olup, kadınların davranışsal boyuttaki örgütsel sinizm düzeyinin erkeklere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bulunan sonuçların çalışmanın aksini belirten Karcıoğlu (2013), bir başka üniversitenin idari personeli üzerinde yaptığı çalışmada; erkeklerin bilişsel ve duyuşsal boyuttaki örgütsel sinizm düzeylerinin kadınlara göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Karcıoğlu (2013), kadınların sinizmi erkeklerden daha az hissetmelerinin sebeplerinden birini kadınların erkeklere göre daha duygusal olmasına bu olumlu düşüncelerinde kadınları örgüt hakkında olumlu düşünmesini sağladığı yönünde belirtmektedir. İki çalışmanın da devlet üniversitesi idari personeli üzerinde yapıldığı düşünülürse örgütsel sinizm düzeyini örgütü oluşturan kişilerin, kişilik sinizmleri etkilediği düşünülebileceği gibi, çalışanların çalıştığı kurum, çalışma şartları vb. gibi çevresel faktörlerin de örgütsel sinizm ve alt boyutlarının düzeylerini etkilediği söylenebilir. Ergen (2015), eğitim sektöründe yaptığı çalışmada ise kadın öğretmenlerin örgütsel sinizmin alt boyutu olan davranışsal sinizm düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç da yapılan bu çalışmayı destekler niteliktedir. Yalçın (2017) ise araştırma görevlilerini esas alan çalışmada cinsiyete göre örgütsel sinizm ve alt boyutlarında önemli bir farklılık belirlenmemiştir. Güç mesafesi incelendiğinde erkeklerin güç mesafelerinin kadınların güç mesafesine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmayı destekler nitelikteki çalışma Karaçelebi (2016) tarafından yapılmış olup, bu çalışmada da erkeklerin güç mesafesinin kadınlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer bir başka çalışma da Uslu (2013) tarafından yapılmış, cinsiyet değişkeninin güç mesafesi algısında herhangi bir farklılık yaratmayacağı belirlenmiştir. Güven (2018) de çalışmada güç mesafesi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Medeni durum değişkeni ile güç mesafesi, örgütsel sinizmin bilişsel ve duyuşsal alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunamazken; örgütsel sinizm ve örgütsel sinizmin alt boyutu olan davranışsal boyut ile anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda bekar idari personelin örgütsel sinizm düzeyi ve alt boyut olan davranışsal sinizm düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Özden (2013)'in öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmasında da bekarların örgütsel sinizm ve alt boyut olan davranışsal sinizm düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu da yapılan çalışmayı destekler niteliktedir. Balıkcıoğlu (2013) bekarların örgütsel sinizm düzeylerinin daha yüksek olmasının sebebi evlilere göre sorumluluklarının daha az olmasından kaynakladığını belirtmiştir. Bulunanların aksine Turan (2011) yaptığı çalışmada medeni durum değişkeni ile örgütsel sinizm arasında anlamlı bir farklılık belirleyememiştir. Üniversitedeki araştırma görevlilerinin üzerinde Kalağan (2009) tarafından yapılan çalışmada yapılan çalışmanın aksine evli araştırma görevlilerinin örgütsel sinizm ve alt boyut olan davranışsal sinizm düzeyleri yüksek çıkmıştır. Kalağan (2009) bunun sebebi olarak da evli çalışanların eşleriyle örgütlerine karşı olan olumsuz duygu ve düşüncelerini daha fazla paylaşabileceği şeklinde açıklamıştır.

Öğrenim durumu ile güç mesafesi hariç hiçbir değişken arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. En yüksek güç mesafesinin yükseköğrenim mezunu olmayanlarda, en düşük güç mesafesinin de yükseköğrenim mezunlarında olduğu ve bu grubun içinde güç mesafesi en düşük olan grubun lisans mezunları olduğu belirlenmiştir. Deniz (2013)'de öğretmenlerin güç mesafesi puanlarının eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini belirlemiştir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe güç mesafesinin düştüğü görülmektedir. Lisansüstü öğrenime sahip olanların güç mesafesini düşük algılamalarının sebebi, lisansüstü eğitimleri karşılığında uzman öğretmen veya başöğretmen olma hakkına sınavsız sahip olmaları, kendilerini daha özel hissetmelerine, dolayısıyla okul yönetiminin tutum ve davranışlarından daha az etkilenmelerine ve bu durumun güç mesafesi algısını daha az hissetmelerine neden olduğu yönündedir. Elde edilen sonuçlara paralel olarak Uslu ve Ardic (2013), eğitim düzeyi yükseldikçe güç mesafesinin düştüğünü belirlemiştir. Çalışmada, eğitim düzeyi ile gelir düzeyinin birlikte arttığı varsayımı altında, hem eğitim hem de gelir düzeyi yüksek olan çalışanların düşük düzeyde güç mesafesine sahip oldukları ileri sürülmüş ve bunun nedeni de bu özelliklere sahip bireylerin kendilerini daha az bağımlı hissetmelerinden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Benzer şekilde Hofstede da (1994), güç mesafesinin bağımlılıkla ilişkisi yüksek olduğunu göstermiştir.

Görevlere göre; güç mesafesi, örgütsel sinizm ve örgütsel sinizmin hiçbir alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

Yaş değişkeni ile güç mesafesi arasında doğru orantılı anlamlı bir ilişki olduğu belirlenirken, örgütsel sinizm, örgütsel sinizmin bilişsel ve davranışsal boyutları arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç yaş ile birlikte örgütsel sinizm, örgütsel sinizmin davranışsal ve bilişsel boyut düzeylerinin düştüğü, güç mesafesinin arttığı anlamındadır. Balcı (2016)'nın çalışması, örgütsel sinizm ve alt boyutlarının yaşa göre farklılık gösterdiği yönünde olup, çalışmayı destekler niteliktedir. Özden (2013)'de yaş değişkeni ile örgütsel sinizmin davranışsal boyutu arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Literatür incelendiğinde Erdost vd. (2007) ve Ergen (2015) yaptıkları çalışmalarda yaş ile örgütsel sinizm ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki belirleyememiştir.

Gelir değişkeni ile güç mesafesi arasında anlamlı bir farklılık bulunurken örgütsel sinizm ve alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yapılan çalışmayı destekler nitelikte olan, Uslu ve Ardic (2013)'ta ücret yükseldikçe güç mesafesinin düştüğünü, bunun da yüksek geliri olanların kendilerini daha az bağımlı hissetmelerine yol açtığı düşünülebilir. Hofstede (1994:27) bu ilişkiyi destekler niteliktedir.

Çalışma yılı ile örgütsel sinizmin davranışsal boyutu arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durumda çalışma yılı artarken örgütsel sinizmin davranışsal boyuttaki düzeyi düşmektedir. Ancak 12-17 yıl arasında çalışanlarda bir artış görülmektedir. 0-5 yıl arası çalışma süresi olan çalışanların örgütsel sinizmin davranışsal boyut düzeyinin yüksek olması; beklentilerinin karşılanmaması, psikolojik sözleşme ihlalleri ve yöneticiler ile örgütün diğer üyelerinin yeni çalışanlara yaklaşımı olabileceği düşünülebilir. Çalışma yılı arttıkça kişilerin örgütten beklentilerinin düşmesi örgütsel sinizmin davranışsal boyuttaki düzeyi düşürebileceği ancak 12-17 yıl arası çalışma yılının tekrar yükselme olması kişilerin bu yıllar arasında terfi beklentilerinin olması ve bunun karşılanmaması etkeni ile örtüşebilir. Doğan (2018) turizm sektöründe çalışanların çalışma yılı arttıkça örgütsel sinizm seviyesinin düştüğünü belirlemiştir. Özden (2013) örgütsel sinizmin duyuşsal boyutu ile anlamlı bir ilişki belirlenmiş olup, hizmet süresi arttıkça duyuşsal sinizm düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Bulunanların aksine Demirok (2018) çalışma yılı azaldıkça örgütsel sinizmin bilişsel ve davranışsal sinizm düzeylerinin düştüğünü belirtilmiştir.

Güç mesafesi ve örgütsel sinizm ile örgütsel sinizmin alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde; güç mesafesinin örgütsel sinizmin davranışsal boyutunda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Güç mesafesi ile en yüksek ilişki %14 ile örgütsel sinizmin duyuşsal boyutundadır. Düşük düzeyde olan bu ilişki aynı zamanda ters yönlüdür. Bilişsel boyut ile örgütsel sinizm düzeyinde belirlenen bu ilişkiler yine ters yönlü ve düşük düzeydedir. Ayrıca güç mesafesi artarken örgütsel sinizm düzeyinin düştüğü görülmektedir. Üniversiteler sadece akademik personel değil, idari personel de barındıran bir örgüt yapısına sahiptir. Bu özellik ise her ne kadar yapılan iş açısından farklılıklar gösterse de yönetsel açıdan her iki grup çalışanı da aynı yelpazede bir başka ifadeyle aynı örgüt kültüründe yer almaktadır.

Yaş ile birlikte tecrübe düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı düşünülürse, örgütlerin politika belirlemede yaş ve tecrübe kavramını önemli parametre olarak ele alması gerekmektedir.

Örgütlerdeki örgütsel sinizm düzeyinin düşük seyretmesini sağlayacak önemli faktörlerden biri hiyerarşik örgüt yapısının egemenliğinden kurtulmaktır. Belki de burada en büyük görevin örgüt yöneticilerine düştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Güç mesafesi genel olarak yüksek olan toplumlarda, örgüt yönetimi tarafından hem örgütsel hem de çalışan güç mesafesi ölçülerek birey-örgüt kültürü arasındaki varsa uyumsuzluklar giderilmesine yönelik olarak önlemler alınabilir. Eğer örgütsel güç mesafesi yüksek ve bireysel güç mesafesi düşük ise yüksek olan örgütsel güç mesafesinin düşürülmesine yönelik demokratik yönetim tarzları geliştirilmeli, yönetici seçiminde demokratik olanların tercihi sağlanabilir (Uslu ve Ardıç, 2013). Örgütsel güç mesafesinin düşürülmesi yerine bireysel güç mesafesi de yükseltilebilir. Ters durumda yani örgütsel güç mesafesinin düşük ve bireysel güç mesafesinin yüksek olduğu durumlarda ise örgütsel güç mesafesinin yükseltilmesine yönelik olarak; resmiyetin artırılarak kuralların daha sıkı hale getirilmesi sağlanabileceği gibi, çalışanların gelir ve eğitim düzeyi artırılarak yüksek olan güç mesafesinin düşürülmesi sağlanabilir (Uslu ve Ardıç, 2013). Kamu kuruluşu olan üniversitelerde gelir arttırmada çok fazla seçenek olmadığından ödüllendirmeler gelir artışına muadil olarak görülebilir.

Ancak bireysel ve örgütsel güç mesafesindeki uyumun sağlanması için en büyük parametre yöneticilerin kişilik, tutum ve davranışları ile ilgilidir. Örgütsel adalet algısının düşmesine neden olan ve beraberinde örgütsel güveni yaratmada yeteneksiz olan bir yönetici bireysel ve örgütsel güç mesafesindeki uyumsuzluğu örgütünden hiçbir zaman kaldıramayacak, bu da örgüt içi düşük performansa zemin hazırlayacaktır. Tavşancı (2011), yazısında, “güç mesafesi yüksek toplumdaki kurumlarda adeta genel müdürün haberi olmadan kuş uçmaz” ifadesiyle hiyerarşik yapının gücünü anlamlı bir şekilde ifade etmiştir. Ancak bu tür bir örgütlerdeki astların üstlerinin yeterliliğine olan inanç da ön plana çıkmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi güç mesafesini belirleyen birçok parametreden belki de en önemlisi örgütün yöneticisinin özellikleridir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma, Tralya Ü. Sosyal Bilimler Enst. hazırlanan “Güç Mesafesinin Örgütsel Sinizm ile İlişkisi: İdari Personel Üzerine Bir Araştırma” isimli tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- Andersson, L. M. (1996). Employee Cynicism: An Examination Using a Contract Violation Framework, *Human Relations*, 49(11), 1395-1418.
- Atwater, L. E., Waldman, D. A., Atwater, D. ve Cartier, P. (2000). An Upward Feedback Field Experiment: Supervisors' Cynicism, Reactions, and Commitment to Subordinates. *Personnel Psychology*, 53, 275-297.
- Balcı, O. (2016). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenler ve Yöneticilerin Örgütsel Sinizm, Kendini İşe Verememe (Presenteizm) ve Sosyal Kaytarma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Arnavutköy İlçesi Örneği)*. İstanbul Arel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Brandes Pamela M. (1997). *Organizational Cynicism: Its Nature, Antecedents, and Consequences*. PhD Dissertation, University of Cincinnati, USA.
- Çalışkan, S. C. (2014). Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenleri ile Yeni Araştırma Modelleri Geliştirme Arayışları: Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenlerinin İşe Adanmışlık, Tükenmişlik ve Sinizm Üzerine Etkileri ve Bu Etkileşimde Örgütsel Adalet Algısının Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 363-382.

- Dean, J. W. Jr. , Brandes, P. ve Dharwadkar, E. (1998). Organizational Cynicism. *The Academy of Management Review*, 23(2), 341-352.
- Deniz, A. (2013). Okullarda Güç Mesafesi ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki. Balıkesir Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Demirok, A. (2018). *Örgütsel Sinizm ve İş Performansı Arasındaki İlişki: Diyarbakır'da Çalışan Kadrolu ve Sözleşmeli Personel Örneği*. Türk Hava Kurumu Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Doğaç, A. (2018). *Örgütsel Sinizm ile Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Van İli Konaklama İşletmeleri Örneği*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Erdost, H. E. , Karacaoğlu, K. ve Reyhanoglu, M.(2007). Örgütsel Sinizm Kavramı ve İlgili Ölçeklerin Türkiye'deki Bir Firmada Test Edilmesi. 15. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 514-524.
- Ergen, S. (2015). *Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeyleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, Z. (2018). *Telekomünikasyon İşletmelerinde Güç Mesafesi Algısı (Bir Araştırma)*. Bahçeşehir Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Hofstede, G. (1983). National Cultures in Four Dimensions. *International Studies of Management and Organizations*, 13(1-2), 46-74.
- Hofstede, G. (1994). Management Scientists are Human, *Management Science*, 40(1), 4-13.
- Hofstede, G. (2011), Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1).
- Hon, C. (2002). *A Structural Equation Modeling Analysis of Transformational Leadership, Organizational Culture and Organizational Effectiveness in Taiwanese Sport/Fitness Organizations* PhD Dissertation, United States Sport Academy, Daphne-Alabama.
- <https://www.trakya.edu.tr/> (Erişim tarihi 07.11.2018).
- Kalağan, G. (2009). *Araştırma Görevlilerinin Örgütsel Destek Alguları ile Örgütsel Sinizm Tutumları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Karacaoğlu, K. ve İnce, F. (2012). Brandes, Dharwadkar ve Dean'in (1999) Örgütsel Sinizm Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması: Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Örneği. *Business and Economics Research Journal*, 3(3), 77-92.
- Karaçelebi, F. G. (2016). *Algılanan Güç Mesafesinin İşletmenin Personel Güçlendirme Faaliyetlerine Etkisi*. Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Karcıoğlu, M. S. (2013). *Örgütsel Ortamda Algılanan Güven Düzeyinin Sinizm Üzerindeki Rolü: Atatürk Üniversitesi İdari Personeli Üzerinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk, Erzurum.
- Özden, F. (2013). *Örgüt İklimi ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Kütahya Merkez Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma*. Dumlupınar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Pelit, E. ve Pelit, N. (2014). *Örgütlerde Kanser Yapıcı İki Başat Faktör: Mobbing ve Örgütsel Sinizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Tavşancı S. (2011). Dünyanın Farklı Kültürlerindeki Yönetim Yapılarını Tanıyın. <http://savastavsanci.blogspot.com/2011/07/dunyanin-farkli-kulturlerindeki-yonetim.html> (erişim tarihi 08.11.2018).
- Turan, Ş. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Örgütsel Değişimi Etkileyen Bir Unsur Olarak Örgütsel Sinizm ve Karaman İli Kamu Kurumlarında Bir Çalışma*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- Uslu, O. (2013). *Güç Mesafesi Algısının Örgütsel Güvene Etkisi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği*. Sakarya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Uslu, O. ve Ardıç, K. (2013). Güç Mesafesi Örgütsel Güveni Etkiler mi?. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), 313-338.
- Yalçın, U. (2017). *Araştırma Görevlilerinin Örgütsel Sinizm Algılarının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi*. Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Yoo, B., Donthu N. ve Lenartowicz, T. (2011). Measuring Hofstede's Five Dimensions of Cultural Values at the Individual Level: Development and Validation of CVSCALE. *Journal of International Consumer Marketing*, 23(3-4), 193-210.

Assure Öğretim Tasarımı Modeli İle Olasılık Kavramının Öğretimine Yönelik Bir Öneri A Recommendation For The Teaching Of Possibility Concept With The Assure Teaching Design Model

Burcu KARADUMAN ^{1*}
Doç. Dr. Dilek SEZGİN MEMNUN ²
Canan ÇAKIR ³

Pages: 456-468

Doi: 10.21733/ibad.584664

¹Uludağ University, TURKEY,
brckrdmn@hotmail.com

²Uludağ University, TURKEY,
dsmemnun@uludag.edu.tr

³Uludağ University, TURKEY,
canankaratop@hotmail.com

* Burcu KARADUMAN

ABSTRACT

The issue of probability is one of the issues that both teachers and students have difficulty in handling. In order to cope with the difficulties in teaching and to make the subject more probable, it is considered appropriate to apply an instructional design model to the students. The aim of this study is to make students understand the situation on the basis of 5E learning model. It is thought that probability teaching will have a positive effect on students according to Assure teaching model. At the end of the study, it was understood that the students which attended to the research mostly find this course appropriate and funny for probability teaching.

Keywords: Assure Model, probability, teaching, 5E Learning Model.

GİRİŞ

Matematiğin günlük hayatta kullanılan en önemli konularından biri de olasılık konusudur. Günlük hayattaki kullanımlarına hava tahminleri, zar oyunları, şans oyunları, televizyonların izlenme oranları gibi örnekler verilebilir (Öztürk, 2005). Matematik müfredatından ve sınıflar ilerledikçe gerçek bir matematiksel bağlantıdan bahsedildiğinde de olasılık konusu kesirler, yüzdeler, oran-orantı ve veri analizi birlikte düşünülmektedir (Walle, Karp & Bay-Williams, 2013). Başka bir ifadeyle, olasılık konusunun öğrenimi için burada bahsedilen kavramların da bilinmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Olasılık konusu, hem öğretmen hem de öğrencilerin işlenişinde zorluk çektikleri konuların başında gelmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında, literatürde sıklıkla olasılık kavramının öğreniminde yaşanan zorluklar ve eksiklikler üzerinde durulduğu görülmektedir (Çakmak ve Durmuş, 2015; Sezgin-Memnun, Altun ve Yılmaz, 2010; Gürbüz, 2006; Koparan, 2015). Yapılmış olan çalışmalardan Çakmak ve Durmuş (2015)'un çalışmasında, ilköğretim 6-8. sınıf öğrencilerinin istatistik ve olasılık öğrenme alanındaki zorlandıkları raporlanmıştır. Öğrencilerin zorlanmalarının nedeniyle ilgili kavramları sınıf düzeyi arttıkça unutmama, ele alınan konuyla ilgili kavramları diğer kavramlarla ilişkilendiremememe, ezberleyerek öğrenme sonucu yorum yapamama, kavramlara doğru anlamlar yükleyememe ve yeteri kadar kavramları somut deneyimlere dayanarak öğrenmemeleri şeklinde tespitlerde bulunulmuştur. Olasılık kavramı üzerine yapılan bir başka çalışma olan Sezgin-Memnun, Altun ve Yılmaz (2010) tarafından yapılan çalışmada da, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi ve öğrencilerin gelişmişlik düzeylerinin olasılık kavramlarının öğrenilmesinde önemli rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gürbüz (2006)'ün çalışmasında ise, ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin olasılık konusundaki kavramsal gelişimleri için somut öğretim nesnelere, çalışma yaprakları ve bir adet kavram haritası kullanılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, soyut kavramların anlaşılmasında ve olasılık öğretiminin zevkli olmasında simülasyonların son derece etkili öğrenme aracı olabileceği sonucuna varılmıştır (Koparan, 2015).

Ülkemizde ve yabancı ülkelerin bir çoğunda çeşitli nedenlerden dolayı olasılık kavramları etkin bir şekilde öğretilmemektedir. Bu nedenlerden biri, uygun öğretim materyallerinin eksikliğidir (Bulut, Ekici ve İnan İşeri, 1999). Öğrencilerin muhakeme etme becerileri de bu kavramların öğrenilmesini etkilediği gibi öğretmenin olasılık kavramlarının öğretimi hakkında bilgi ve tecrübesinin yeterliliği, derslerde gerekli durumlarda konu tekrarı yapması, konunun öğretimi için uygun öğretim yöntem ve tasarımlarını kullanması da önemlidir (Sezgin-Memnun, 2008). Ayrıca, bağımsız yaratıcı düşünme becerisini ve temel bir düşünme tipi olan olasılığa dayalı düşünme becerisini geliştirme bakımından da çok önemlidir fakat olasılık kavramının öğretiminde zorluk çekilmektedir (Işık ve Özdemir, 2014). Green (1979)'e göre, öğretimdeki zorlukları yenmede ve olasılık kavramlarının daha iyi öğrenilmesini sağlamada yeni yöntemlerin kullanılması çözüm olabilir. Buradan hareketle, bu çalışmadaki sorunu ortadan kaldırmak için bir öğretim tasarım modelinin uygulanmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Yapılan incelemelerde, birçok farklı öğretim tasarım modellerinin bulunduğu görülmüştür. Farklı tasarım modellerinden Morrison-Ross-Kemp modeli, Gerlach-Ely Modeli, Pie Modeli, ARCS modeli, Addie Modeli, Dick ve Carey Modeli, Gagne ve Briggs Modeli, Seels ve Glasgow Modeli, Çoklu Ortam Öğretim Tasarım Modeli gibi modellerden söz etmek de mümkündür. Assure tasarım modelinin kısa süreli, uygulamalı olması olasılığın doğası gereği uygundur.

Yapılan araştırmalarda, Assure modelinden farklı modellerle yapılmış çalışmalara da ulaşılmıştır. Bunlardan biri Damgacı-Koç, Kaya ve Günay (2015)'nin çalışmasıdır. Bu çalışmada incelenen Yetkilendirme değerlendirme modeli, değerlendirmeyi yapan grubu izlemek ve bu grubun kendi performanslarını değerlendirmelerini sağlamak amacıyla tasarlanmış bir yaklaşımdır. Yaklaşım, Fetterman, Kaftarian ve Wandersman tarafından geliştirilmiş, ilk olarak Amerikan Değerlendirme Derneği'nin 1993 yılında gerçekleştirdiği toplantıda Fetterman tarafından tanıtılmıştır. Bu değerlendirme türünde odak noktası programların iyileştirilmesidir. Aynı zamanda, değerlendiricilerle menfaat sahipleri arasındaki ilişki, geleneksel değerlendirmeye göre daha katılımcı ve işbirlikçidir. Popüler ve programları iyileştirme amacı güden bir modeldir. Yine farklı model üzerinde çalışmış olan Ölmez ve Argün (2017)'nin amacı, RTI (Responsive to Intervention) modelinin özel eğitime gereksinimi (ÖEG) olan beşinci sınıf öğrencilerinin matematik öğrenmeleri üzerindeki etkililiğini ortaya koymaktır. Öğrencilerin matematik öğrenme yetersizliklerini genel eğitim içinde kalarak farklı yaklaşımlarla ortaya çıkarmak,

belirlenen yetersizliklerin giderilmesine yönelik yapılan müdahalelerin işlevselliğini test etmek ve ÖEG olduğu düşünülen öğrencilerin gerçekten özel öğretime ihtiyaçları olup olmadığını belirlemek de çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bulgular, öğretim yöntemlerinden kaynaklı nedenlerin öğrencilerin başarısızlıklarının devam etmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Başlangıçta ÖEG olduğu düşünülen katılımcıların matematiksel yeterliği her ne kadar zayıf olsa da gözlenen davranışlarının öğrenme güçlüğü'nün genel karakteristikleriyle doğrudan bir ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Player ve Koro (2012)'nin çalışması, öğretmenlerin eğitimde ICT (bilgi ve iletişim teknolojisi) kullanma konusundaki tutumlarını ve inançlarını incelemekte ve öğretmenlerin sınıflardaki ICT kullanımı ile ilgili farklı değişkenlerin nasıl bir ilişkisi olduğuna dair bir model önermektedir. Model, öğretme ve öğrenme için faydalı bir araç olarak özellikle ICT ile ilgili olumlu tutumların ve eğitimde bilgisayar kullanımında güçlü bir öz-yeterlilik duygusunun ICT kullanımını en çok etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, ICT'e yönelik olumlu tutumların genellikle öğretmenlerin sınıfta ICT kullanımına fazla katkıda bulunmadığı önerilmektedir. ICT kullanımına özgü ve genel tutumların önemi ile öz yeterlik vurgusu arasındaki ayırım, çağdaş araştırmalara katkıda bulunmaktadır. Öz-yeterlik ve tutumların ICT kullanımıyla karşılıklı olarak ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Arabacıoğlu (2012)'nin çalışmasının temel amacı, iki farklı iletişim ortamı yoluyla sunulan senaryo temelli öğretim programının sınıf öğretmeni adaylarının temel bilgi teknolojileri dersi akademik başarı puanlarına etkisini belirlemek ve iletişim ortamlarını etkili öğretim açısından karşılaştırmaktır. Araştırmanın sonuçlarına göre, Connect ve Facebook iletişim ortamları ile yürütülen senaryo temelli öğretim programının, etkili öğretim ölçeği tüm alt boyutlarında son test puanları açısından ve öğretmen adaylarının akademik başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre ise, Facebook' un, öğrenme-öğretme süreçlerinde kullanımında, üçüncü parti yazılımlara ihtiyaç duyulduğu ve oluşturulacak öğrenme gruplarındaki öğrenci sayısının düşük olduğudur.

Sınıf odaklı modellerden biri olan Assure öğretim tasarım modeli, yeni öğretmenlere daha fazla uzman gibi düşünmelerine yardımcı olmak için izlemeleri için genel bir yol haritası sunmaktadır. Bu modeli okullardaki öğretmenler tarafından sıkça kullanılmasının temel nedeni, her birey için birkaç saatlik bir eğitim sağlamasıdır (Baran, 2010). Bu öğretim tasarımı modeli ile tasarlanan materyal ve öğrenme ortamları verilen cevaplara eksik öğrenmelerin olduğu tespit edildiğinde tekrar gözden geçirebilme imkânı sağlar (Çetinkaya, 2017). Assure modelinin basamakları; öğrenenlerin analizi, hedeflerin belirlenmesi, öğretim yöntem ve medya/materyallerinin seçimi, medya ve materyallerin kullanımı, öğrenen katılımı ve değerlendirme ve gözden geçirip düzeltme şeklindedir (Durak, 2009). Öğrenme tasarımı olan Assure modeli öğrencilerin matematiksel iletişim becerilerini geliştirir (Sundayana, Herman, Dahlan ve Prahmana, 2017). Assure modelinin uygulanması öğrenme kalitesini ve hikaye yazma yeteneğini geliştirir (Fitriani, 2016). Bu bağlamda, Assure modelinin avantajları olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bu model temsil edilen ortamın karmaşıklığını, derin kimlik bilgilerini ve tasarımların yüksek revizyonunu gerektirmemektedir. Deneyimsiz bir öğretmen ve bir uzman öğretmen arasındaki temel fark, bir uzman öğretmenin içeriğe, uygun öğretim stratejilerine ve dağıtım ortamına kolayca karar verebilmesidir (Baran, 2010). Öğretimin önceden sistematik olarak planlanması ile birlikte materyal seçiminde ve kullanımında verimi arttırmayı hedefleyen Assure öğretim tasarımı modeli ile tasarlanan materyal ve öğrenme ortamları ile öğrencilerin, kazanım düzeyindeki sorulara verdikleri cevaplardan eksik öğrenmelerinin olduğu tespit edilen kazanımlar için modelleri tekrar gözden geçirebilme imkânı sağlar (Çetinkaya, 2016). Assure öğretim tasarımı modeli avantajlıdır. Bir ders sürecinin tasarımında, Assure öğretim tasarımı modeli yol haritasıdır. Assure öğretim tasarımı modeli sistematik ve adım adım ilerleme sağlar (Baran, 2010; Çetinkaya, 2017).

Günümüzde Assure modeli ile yapılmış birçok çalışmadan söz etmek mümkündür. Literatürde Assure modelinin neredeyse tamamının olasılık haricindeki farklı matematik konuları üzerinde yapılmış çalışmalarına rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan Karakış (2014) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin Assure modeli ile hazırlanmış etkinlikleri eğlenceli bulduklarını ve diğer derslerde de böyle uygulamalara yer verilmesini istediklerini söylemişlerdir. Özdemir ve Uyangör (2011) çalışmasında, mevcut öğretim tasarımı modellerinden (Addie, Arcs Motivasyon, Dick ve Carey, Assure, Seels ve Glasgow, Smith ve Ragan, Evrensel, Gerlach ve Ely tasarım modelleri ile ayrıntılı kuram) matematik eğitiminin doğasına uygun olabileceği düşünülen bir öğretim tasarımı modeli sunmak ve matematik eğitimi için öngörülen öğretim tasarımı modelinin analiz, tasarımı, geliştirme, uygulama, değerlendirme ve revize etme basamakları ile alt düzeylerinin ortaya çıkarılmasını

amaçlamıştır. Assure modelinin basamaklarının uygulandığı bir başka çalışma olan Durak (2009)'da ise, algoritma konusu ele alınmıştır. Bu konunun öğretiminde kullanılabilir, öğrenme teorileri, öğretim tasarım modelleri, çoklu ortam öğeleri, görsel tasarım prensiplerine uygun olarak bir öğretim materyalinin geliştirilmesi ve geliştirilen öğretim materyalinin öğrenci başarısına etkisi incelenmiştir. Bir başka konu olan ilköğretim 4. sınıf “kesirler” ünitesini Assure öğretim tasarım modeline göre Karakış (2014) çalışmasında ele almıştır. Kesirler ünitesi için geliştirilen bilgisayar destekli etkinliklerin öğrenci başarı ve tutumuna etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, etkinliklerin, öğrencilerin bilgisayar destekli öğrenmeye karşı tutumunu ve akademik başarılarını arttırdığını göstermiştir. Matematik dersi tutum ölçeği puanları arasında artış gözlemlenirken bu artış istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Kesirleri ele alan Karakış, Karamete ve Okçu (2016), çalışmasında Assure öğretim tasarımına ve Arcs motivasyon modeline göre dördüncü sınıf öğrencilerine kesirler öğretmek için tasarlanan bir bilgisayar destekli öğretim materyalinin öğrencilerin matematik dersindeki başarı düzeyleri üzerindeki etkilerini ve elde edilen tutumlarını incelemiştir. Yapılan analizler, geliştirilen öğretim materyalinin etkinliklerinin öğrencilerin akademik başarılarını arttırdığını, bilgisayar destekli eğitime yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Göksu, Özcan, Çakır ve Göktaş (2014) çalışmasında, öğretim tasarımı modelleriyle ilgili yapılmış çalışmaları ele almıştır. Değişkenler bakımından; tercih edilen öğretim tasarımı modeli, araştırma yöntemi, veri toplama aracı, veri analiz yöntemi, modellerin uygulama alanı ve modeller üzerinde durulmuştur. Türkiye adresli araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, en fazla tercih edilen modellerin sırasıyla “Addie”, “Arcs”, “Dick ve Carey”, “Gagne ve Briggs” ve “Assure” olduğu görülmüştür. Etkinlik ve web destekli çalışma olan Çetinkaya (2017), Assure öğretim tasarım modeline göre düzenlenmiş modellemeye dayanan etkinliklerin olduğu bireysel öğrenmenin etkili bir şekilde artırılmasını hedeflemiştir. Web destekli olarak tasarlanan materyallerin modelleme temelinde düzenlenmesi ve öğrencilerin etkileşimli olarak kullanabilmeleri sağlanmıştır. Düz konu anlatımı yerine etkinliklerin içerisinde açıklamalar şeklinde konu anlatımlarına yer verilmiştir. Harmanlanmış öğrenme ortamlarında modelleme temelinde düzenlenmiş bu tür ortamlar öğrencilerin başarılarını arttırmıştır. Olayınca, Jumoke ve Oyebamijic (2018) da, çalışmalarında "Assure Modelini Nijeryalı öğrenim kurumlarında teknoloji entegrasyon sorunlarını engellemek için yeniden yapılandırma" yı incelemiştir. Bu makale, Assure modelinin Nijeryalı öğrenme kurumlarında bulunan uygulanma yetersizlikleri ile savaşmak amacıyla yeniden yapılanmaya odaklanmıştır. Nijerya'da modelin başarılı bir şekilde uygulanmasına karşı militan fiziksel problemler üzerinde çok durulmuştur. Bu problemler, daha sonra tespit edilen eğitim eksikliklerini düzeltmek ve bir plan olarak kullanılabilir bir belgenin oluşturulmasını sağlamak için, daha sonra denemek üzere kendi modelini kendi modelinden kullanan yazar tarafından ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Baran (2010) çalışmasında, üniversite düzeyindeki öğrencilerin etkileşimli bir beyaz tahta ile ders tasarlama deneyimlerini öğretim ortamı olarak incelemektedir. Daha spesifik olarak, bu çalışma IWB (İnteraktif yazı tahtası)'yi bir öğretim aracı olarak kullanan ve Assure modeline dayalı dersler tasarlayan öğrencilerin ilk deneyimlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Sonuçlar, hiçbir öğrencinin dersten önce etkileşimli beyaz tahta kullanmadığını göstermiştir. Ancak ders sırasında kullandıktan sonra görüşlerinde olumlu yansıma olmuştur. Assure modelinin “seçme öğretim yöntemlerini, medyayı ve materyalleri” adımı sorun olmuştur. Öğrencilerin çoğu etkileşimli beyaz tahta ile kullanılacak eğitim yazılımını bulamamıştır. Erişen ve Bavlı (2015) çalışmasında, Proje Döngüsü Yönetimi (PCM) Eğitimi Assure modelini kullanarak öğretim üyeleri ve doktora adayları için tasarlanmıştır. Tasarım bağlamında öncelikle öğrencilerin analizi, genel özellikleri, giriş nitelikleri ve öğrenme stilleri tanıtılmaktadır. Daha sonra, Heinich ve meslektaşları tarafından önerildiği şekilde tasarım ilkelerinin hedefleri doğrultusunda, ABCD'nin öğretim hedefleri kullanılarak öğretim ve eğitim kazanımlarının amaçları belirtilmiştir. PCM'de kullanılacak yöntem, medya ve materyallerin seçiminde, öğrencilerin özellikleri dikkate alınmıştır. Daha sonra, seçilen medyayı incelemeye ilgili bilgiler ve materyaller, öğrenme ortamının kullanımı, öğrencilerin hazırlanması ve katılımları sağlanmıştır. Son olarak, talimatın amaçlarına erişim seviyesini belirlemek için değerlendirme ve değerlendirme planı sunulmuştur. Barut, Demirer, Erbaş, Dikmen ve Sak (2016) çalışmasında, öğretmen adaylarına medya okuryazarlığı becerisi kazandırabilmek amacıyla bir öğretim tasarımı gerçekleştirilerek, uygulanmasını ve değerlendirilmesini amaçlamıştır. Bu çalışmada Assure öğretim

tasarımı modeli dikkate alınarak öğretmen adaylarına yönelik medya okuryazarlığı eğitimi hazırlanmıştır. Öğretim tasarımının ilk aşamasında öğrenen analizi, öğretim hedefleri, öğrenme içeriği, tasarım ve materyal geliştirme gerçekleştirilmiştir. Sundayana, Herman, Dahlan ve Prahmana (2017) çalışmasında öğrencilerin öğrenme tasarımını Assure (analiz etme, belirtme, seçme, kullanma, kullanma ve değerlendirme) kullanarak matematiksel iletişim becerilerinin geliştirilmesi anlatılmıştır. Sonuçlara bakıldığında; öğrencilerin matematiksel iletişim yeteneği, Assure öğrenme tasarımıyla geliştirilmesi, geleneksel öğrenme tasarımından daha iyi olmuştur. Tüy (2003) çalışmasında, müfredat laboratuvar okulları modeli kapsamındaki liselerde görev yapan branş öğretmenlerinin öğretim teknolojilerinin kullanımına ilişkin davranışları, bu konuda sistematik bir planlama süreci öneren Assure modeli çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Öğretmenlerin cinsiyet, görev yaptığı coğrafi bölge ve okuttuğu öğrenci sayısı özellikleri dışında diğer tüm özellikler bakımından, derste kullanacakları yöntem, ortam ve materyalleri dersten önce seçme çalışmalarına katılma durumları açısından aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öğretmenler yüksek düzeyde derste kullanacakları yöntem, ortam ve materyalleri dersten önce seçmişlerdir. Kim ve Downey (2016) çalışmasında ise "Assure Modelinin Kullanımının K-12 Öğretmenleri Tarafından İncelenmesi"ni incelemiştir. Heinich ve diğerlerinin (1999) öğretmenleri teknolojiyi sınıf derslerine etkili bir şekilde entegre eden derslerin nasıl planlanıp sunulacağına kılavuzluk etmeleri için Assure modelini tanıtmıştır. Anlaşılır, pratik yaklaşımı, onu eğitim alanındaki en çok öğretilen öğretim modellerinden biri haline getirmiştir. Bu çalışma, 2 yıllık bir süre boyunca, Assure modeli kullanılarak geliştirilen 39 ayrı müfredat vakasını ve müfredatın öğrenci öğrenmesini teşvik etmedeki etkisini incelemiştir.

Bu çalışmaların hiçbirinde öğretim tasarım modellerinden Assure modeli ile 8. sınıfta bulunan öğrencilerin olasılık konusunun öğretimiyle ilgili çalışmaya yer verilmemiştir. Ayrıca, "Olasılık" konusu ile ilgili Assure öğretim tasarım modeline göre gerçekleştirilen öğrenmenin öğrencilerin matematik dersindeki başarılarına etkisini incelemek de matematik eğitimine önemli derecede katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın literatüre katkısı önemlidir. Bu nedenle, bu araştırmanın önemli nedenlerinden biri öğretim tasarım modellerinden Assure modeli ile sekizinci sınıfta bulunan öğrencilerin olasılık ile ilgili zorlandıkları durumları kolaylaştırabilmek ve konuyu anlamalarını sağlamaktır. Bir diğer nedeni ise, "Olasılık" konusu ile ilgili Assure öğretim tasarım modeline göre gerçekleştirilen öğrenmenin öğrencilerin matematik dersindeki başarılarına etkisini incelemektir. Bu kapsamda, bu çalışmada öğretim tasarım modellerinden Assure öğretim tasarım modeli aracılığı ile sekizinci sınıfta bulunan öğrencilerin olasılık ile ilgili zorlandıkları durumları 5E modeli esas alınarak konuyu anlamalarını sağlamak amaçlanmıştır. Öğrenme stratejisi ise buluş yoluyla öğrenmedir. Buluş yoluyla öğrenme, öğrencilerde merak uyandırır, öğrenme ihtiyacı duymalarını sağlar (Demirel, 2002). Buluş yoluyla öğretimde, Bruner'e göre kavram ve ilkeler aktif olarak katılan öğrenciler tarafından kendi kendilerine öğrenilir (Senemoğlu, 2003). Olasılık konusunda, öğrencilerin bir olaya ait olası durumları ve farklı olasılıklara sahip olayları belirlemeleri, eş olasılıklı olayları incelemeleri ve basit olayların olma olasılıklarını hesaplamaları beklenmektedir (MEB, 2018).

1. YÖNTEM

Bu çalışma tasarım tabanlı bir çalışmadır. Tasarım tabanlı araştırma Wang ve Hannafin (2005) tarafından şöyle tanımlanmıştır: "Tasarım tabanlı araştırma; döngüsel olarak yapılan analiz, tasarım, geliştirme ve uygulama süreçlerinin araştırmacılar ve katılımcılar ile işbirliği içinde ve gerçek uygulama ortamında yapıldığı, bağlama duyarlı tasarım ilkelerinin ve kuramlarının geliştirilmesine yönelik, eğitim uygulamalarını iyileştirme amacıyla yapılan sistematik ve esnek bir araştırma yöntemi"dir.

Çalışmanın katılımcılarını, olasılık konusuna 2018-2019 eğitim öğretim yılı matematik dersi programında ilk olarak detaylı olarak yer verilmesi nedeni ile sekizinci sınıf öğrencilerinin oluşturması planlanmıştır. Olasılık konusunun öğretimi, Assure öğretim tasarım modelinin öğrenenlerin analizi, hedeflerin belirlenmesi, öğretim yöntem, medya ve materyallerinin seçimi, medya ve materyallerin kullanımı, öğrenen katılımı ve değerlendirme ve gözden geçirip düzeltme olan basamaklarına uygun şekilde gerçekleştirilecektir.

Bu araştırma kapsamında, Bursa ili Yıldırım İlçesinde bulunan bir ilköğretim okulunda öğrenim görmekte olan sekizinci sınıf öğrencileri ile uygulaması yapılan Assure Öğretim Tasarım Modeli aracılığı ile gerçekleştirilmiş olan ders tasarımına yer verilmiştir.

Öğretim Tasarımı

Öğrenenlerin Analizi

Hedef kitle, ilköğretimin sekizinci sınıfında okuyan 13-14 yaş grubundaki sosyo-ekonomik yapı bakımından iyi durumda olan öğrencilerdir. Bu öğrenciler tümdengelim ve tümevarım gibi zihinsel işlemler yapabilir. Sembollerle düşünür ve genellemeler yapabilir. Temel dört işlem bilgi ve becerilere sahip matematiğe karşı tutumları ise olumludur. Öğrenme stili olarak görsel-sözel, karma öğrenme stili söz konusudur. Öğrenciler hem içsel hem de dışsal motivasyona sahiptirler. Okul Marmara bölgesinde bulunmaktadır. Sınıfın hemen hemen hepsinin materyalleri vardır. Öğrenciler, etkinlik yapmaktan çok zevk almaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu dersin hedeflerine ulaşmaktadır. Aralarından bir kaçı “gifted learner” olarak tanımlanan süper öğrenci sınıfına girebilecek durumdaki öğrencilerdir. Öğrenciler hızlı adımlarla ve eğlenceli etkinliklere katılarak öğrenmeyi tercih ederler. Öğrenciler grup çalışmasından hoşlanmakta ve konunun derinlerine inmekten çok özet bilgiler ile ilgilenmektedirler.

Ayrıca, bu araştırmaya katılan öğrencilere Kolb’un Öğrenme Stilleri Envanteri uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde Kolb’un Öğrenme Stilleri Envanteri’nde alt maddelerde yer alan cümlelere verilen puanları incelenmiş olup, Somut Yaşantı (SY), Yansıtıcı Gözlem (YG), Soyut Kavramsallaştırma (SK) ve Aktif Yaşantı (AY) puanları toplamı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama sonrası bu puanlara bağlı SK-SY ile AY-YG birleştirilmiş puanları elde edilmiştir. SK-SY ve AY-YG birleştirilmiş puanların koordinat eksenini üzerinde kesiştiği nokta her öğrencinin yerleştiren, özümseyen, değiştiren, ayrıştıran öğrenme stillerinden hangi öğrenme stiline sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, toplam 8 öğrenci özümseyen, 4 öğrenci değiştiren, 2 öğrenci ayrıştıran öğrenme stillerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Hedeflerin Belirlenmesi

Olasılık konusunun öğretimi için hedefler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan İlköğretim okulu Matematik Dersi Programından alınmıştır. Bu Hedefler şunlardır:

- a) İlköğretim 8. sınıf matematik dersinde öğrencilere bir olaya ait olası durumları ve farklı olasılıklara sahip olayları belirlemeleri, eş olasılıklı olayları incelemeleri ve basit olayların olma olasılıklarını hesaplamaları beklenmektedir.
- b) İletişim Becerileri, Akıl Yürütme Becerileri ve İlişkilendirme kazanılması gereken becerilerdir.

Öğretim Yöntem, Medya ve Materyallerin Seçimi

Olasılık konusunun aktif bir şekilde derse katılımını sağlayacak etkinliklerle ve anlatım, soru cevap, keşif yoluyla, alıştırmaya yöntemleri kullanılarak öğrenme ortamının öğrenciye soyut gelmeyecek şekilde düzenlenmesine karar verilmiştir. Konuların öğretimi, konu ile ilgili etkinliklerin öğrenci tarafından yapılması ve bu etkinlikle kazanılan kavramların anlatıldığı konu anlatımı bulunan sayfaların sunulması şeklindedir. Bu sayfaların sunulması rehberlik sağlayacaktır. Uygulama aşamasında kullandığımız hikayeleştirilmiş sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Hazırlama aşamasında soruların renklenmesi açısından ve daha somut olması bakımından resimler alıntılanmıştır. Hikayeleştirilmiş soruların bulunduğu kağıtlar uygulama aşamasında dağıtılmıştır. Hikayelerin ayrıca öğrencilere okunarak seslendirilmiştir. Konunun işlenmesi bittikten sonra konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak pekiştirmek için alıştırmaya sayfaları kullanılmıştır. Materyal olarak da konu anlatımı bulunan A4 kağıtları, karton, makas, cetvel, VivaVideo kullanılmıştır. Bu medya ve materyaller, öğrencilerin hedeflere ulaşmada yardımcı olmaktadır.

Aşağıda yer verilen ders planı, ders saatleri içerisinde Bursa ili Yıldırım ilçesinde bulunan bir ortaokulun bir sekizinci sınıfında uygulanmıştır. 2018-2019 öğretim yılı bahar dönemi öğretimi sonunda kendi öğretmenleri ile gerçekleşen derste ders planının uygulaması gerçekleştirilmiştir. Kendi öğretmenleri ile çalışması ile öğrencilerin alışık oldukları ortamda çalışma sağlanmıştır. Böylelikle de yeni bir adaptasyon sürecine ihtiyaç kalmamış ve doğrudan öğrenenlerin analizi ile ders planının uygulamasına geçilmiştir.

5E ile Tasarlanmış Ders Planı

Öğrenme alanı : Olasılık

Alt öğrenme alanı: Basit Olayların Olma Olasılığı

Beceriler : Akıl yürütme, ilişkilendirme, Psikomotor

Süre : 40 dakika + 40 dakika

Strateji : Buluş yoluyla öğrenme

Kaynak ve Araç-Gereçler: Karton, makas, cetvel, VivaVideo

Hedefler: Sekizinci sınıf öğrencilerine bir olaya ait olası durumları ve farklı olasılıklara sahip olayları belirlemeleri, eş olasılıklı olayları incelemeleri ve basit olayların olma olasılıklarını hesaplamaları

Hedef Kazanımlar:

1. Bir olaya ait olası durumları belirler
2. "Daha fazla", "eşit", "daha az" olasılıklı olayları ayırt eder, örnek verir.
3. Eşit şansa sahip olan olaylarda her bir çıktının olasılık değerinin eşit olduğunu ve bu değer 1/n olduğunu açıklar.
4. Olasılık değerinin 0 ile 1 arasında (0 ve 1 dâhil) olduğunu anlar.
5. Basit bir olayın olma olasılığını hesaplar.

Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri:

1)Giriş (Enter) Aşaması:

Bugünkü dersimizde, "Basit Olayların Olma Olasılığı" konusuna geçiyoruz diyerek, derste ne öğrenileceği konusunda öğrenciler kısaca bilgilendirilir. Tahtaya, bir olayın olma olasılığının formülü şu şekildedir:

$$\text{Bir olayın olma olasılığı} = \frac{\text{istenilen olayın durum sayısı}}{\text{mümkün olan tüm durumların sayısı}}$$

yazılarak konuya giriş yapılır ve öğrencilere "Ormanın birinde yaşayan 9 sevimli hayvan varmış. Bunların 5'i tavşan, 4'ü ayıdır. Bir küçük kız bu ormandan geçerken bu sevimli hayvanlardan birini kendine yol arkadaşı olması için seçer. Tavşanlardan 2'si pembe, 3'ü beyaz, ayılardan 2'si pembe diğer ikisi beyazdır. Küçük kızın seçtiği hayvanın beyaz tavşan olma olasılığı nedir?" sorusu yöneltilir. Burada bazı öğrencilerden yanıtın yanlış gelmesi olasıdır. Böyle bir durumda, sonucun doğru olmadığını öğrenciler ilerde kendi kendilerine varmaları amacıyla, "Bakalım hakikaten cevap böyle mi?" yorumu ile olumlu ya da olumsuz bir dönüt verilmeden bırakılır.

2)Keşfetme (Explore)Aşaması :

Öğrencilere hikayeleştirilmiş olasılık soruları sunulur. Öğrencilerden küçük gruplar (2-3 kişilik) oluşturulur ve her gruptan, cetvel ve makas kullanarak, derse getirdikleri kartonlardan bölmeleri olan kutu yapmaları istenir. *Derste materyal kullanımıyla, buluş yoluyla öğrenme yaklaşımında çok önemli olan merak, ilgi ve dikkat unsurları sınıf ortamında canlanır ve öğrenciler aktif hale gelir.* Sonra tahtaya bir tablo çizilir. Öğrencilerden tabloyu yorumlamaları beklenir. Öğrencilere, "Böylece pembe bölmesinde olan toplam kaç pembe hayvan vardır?", " Peki, beyaz olanlar kaç tanedir" gibi sorular yöneltilir. Yanıtın mutlaka öğrencilerden gelmesi beklenir.

	pembe	beyaz
Ayı	2	2
Tavşan	2	3

Sınıftan gelen yanıtlardan " Demek ki pembe renkli hayvanlar 4, beyaz renkli hayvanlar ise 5 tanedir." sonuçlarına ulaşılır. Öğretmen, öğrencilerini sorularıyla ve gerektiğinde ipuçlarıyla yönlendirerek cevabı kendi kendilerine bulacakları bir sınıf ortamı oluşturmaya çalışmalıdır. Öğrencilerin birbirlerinin cevaplarını dinlediği, düzelttiği, tartıştığı etkileşimli bir sınıf ortamı oluşturmak amaçtır.

Bu sırada öğrencilerden doğru yanıt gelmemesi halinde, gerekirse hazırlanan bölmeli karton kutuya sınıfa getirilen tavşan ve ayı maketleri bölmelere konarak sonucun gelmesi beklenir.

Yapılan işlem kısaca tekrarlandıktan ve öğrencilerin defterlerine yazacakları şekilde çözülür.

Tekrar yapılır. Öğrencilerin kafasına takılan soruları sormaları istenir. Konunun özümsemesi sağlanır hem de derse katılan öğrenci sayısında artma olması beklenir. Öğrencinin yaparak öğrenmesi, öğrenmenin kalıcı olması ve farklı alanlara aktarımı için önemlidir. Daha sonra konuyla ilgili örnek sorular çözülür.

3) Açıklama (Explain) Aşaması:

Bu aşamada öğretmen belirtilen kazanımlara yönelik konu anlatımını yapar. Kullanılan öğretim yöntemi "Anlatım Yöntemi" yöntemidir. Kullanılan öğretim tekniği "Soru-Cevap" tekniğidir. Bu yöntem ve tekniğin kullanılmasının nedeni öğrencilerin öğrenme stillerine uygun olmasıdır.

Medya Materyallerin Kullanımı

Derse başlamadan önce seçilen materyaller öğretmen tarafından kontrol edilir. Kullanılacak olan materyaller hazırlanır. Diğer araç ve gereçlerde kontrol edilir varsa eksiklikler ders başlamadan önce tamamlanır. Materyalin kullanılacak olduğu sınıfın ortamı ışık, havalandırma, oturma planı vb. şekilde hazırlanır. Ayrıca, öğrenciler motivasyon olarak da hazırlanır.

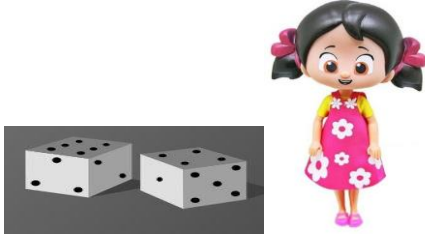
Öğrenen Katılımı

Öğrenmelerin kalıcı ve etkili olabilmesi için öğrencilerin derse katılmaları gerekmektedir. Bunun için dersin işleniş süreci boyunca öğrencilerin katılımını sağlayacak olasılıkla ilgili hikayeleştirilmiş etkinliklere yer verilir.

4) Derinleştirme (Elaborate) Aşaması:

Bu aşamada öğrencilere günlük hayattan hazırlanmış sorular çözdürülerek konunun pekişmesi sağlanır. Konu ile ilgili ders kitabından örnek çözümler yaptırılır.

Hikaye 1:

Bir varmış bir yokmuş. Ortaokula giden Burcu adında minik bir kız varmış. Burcu olasılık konusunu hiç sevmezmiş. Çünkü yapamıyormuş. Yarın ise olasılık sınavı varmış ve ne yapacağını bilmiyormuş. Masasının başına geçmiş ders çalışmak için. Biraz çalıştıktan sonra ders çalıştığı masanın başında uyuyakalmış. Uyandığında ise çok şaşkındır. Neden mi? Çünkü evde değildi ve nerede olduğunu bile bilmiyordu. Bildiği tek şey bulunduğu yerin çok soğuk olmasıymış. Burcu başlamış ağlamaya hem korkudan hem de soğuktan tir tir titriyormuş. Tam o sırada karşısına bir zar belirmiş ve demiş ki: "Eğer soruma doğru yanıt verirsen sana mont vereceğim demiş. Zar sorusunu sormuş: "Havaya atılan iki madeni paranın tura gelme olasılığı nedir?" Burcu heyecanla yanıtlamış ve sorunun doğru cevabını bilmiş. Zar da " Pekala bunu bildin montu kazandın" demiş.

Hikaye 2:

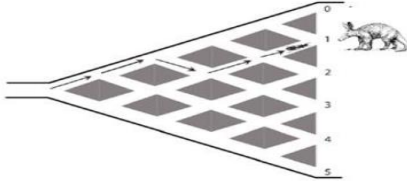

Bir varmış bir yokmuş. Ormandan kaybolan Ceren adında bir küçük kız varmış. Evinin yolunu bulamıyormuş karşısına konuşan bir atış poligonu çıkmış. Atış poligonu Cerene kırmızı olan bölgeye atış ihtimalini sormuş. Bu soruyu bilersen evinin yolunu bulabileceksin yolu tarif edicem demiş. Küçük kız heyecanla sorun tabiki demiş. Küçük kız düşünmüş okulda öğrendiği olasılık formülü aklına gelmiş. Cevabı söylemiş. Tebrikler bildin demiş atış poligonu. Ve küçük kız sevinerek evinin yoluna koyulmuş.

istenilen olayın durum sayısı

Bir olayın olma olasılığı: mümkün olan tüm durumların sayısı

Hikaye 3:

Büyük bir ormanda bir karıncayiyen varmış. Karıncayiyenin iki tane minik yavrusu varmış onlara yiyecek götürmesi gerekiyordu. Yavruları çok acıkmış çok yemek götürmesi gerekiyordu. Küçük karıncayiyenler ağlamaya başlamış acıktıkları için. Anne karıncayiyen düşünmeye başlamış 0, 1, 2, 3, 4, 5 kapılarından hangisi kullanılırsa daha çok karınca toplayabileceğini. Tahmin etmeye başlamış muhakeme etmeye başlamış. Yolların eşit mesafede olduğunu biliyordu. Anne karıncayiyen sonunda hangi kapıda durursa daha çok karınca yiyebileceğinin yanıtını bulmuş. 2 ve 3 kapısından daha çok karınca çıkacağını, dolayısıyla karıncayiyenin daha çok karınca toplaması için 2 veya 3 numaralı kapılardan birinde olması gerektiğine karar vermiş. Hemen yola çıkmış toplamaya başlamış karıncaları.. Küçük karıncayiyenlere topladığı karıncaları götürmüş anne karıncayiyen.

Hikaye 4

Günlerden bir gün okul çıkışında öğretmen ve öğrencileri evlerine gidiyorlardı. O gün okulda öğretmenleri onlara olasılık konusunu anlatmış olasılık konusunda çok fazla muhakeme yaptıkları için yorgunlardı. Öğrenciler ev ile okul arasının uzunluğundan yakınırken bir anda kendilerini oyuncaklar ülkesinde bulmuşlar. Çok şaşkınlarmış nasıl oraya gittiklerini anlayamamışlar. Karşılarına oyun makineleri çıkmış. Oyun makinesinin içinde 13 tane oyuncak varmış. Mavi renkli 3, kırmızı renkli 3, beyaz renkli 7 oyuncak varmış. Bunlardan biri kırmızı ayı biri mavi tavşan imiş. Ellerinde de bir tane jetonları varmış. Bu oyun makinelerine jeton atılarak kısa süre yardımıyla camkanda bulunan eş büyüklükteki oyuncaklardan biri yakalanabiliyordu. Öğretmenleri kırmızı renkli ayı oyuncakı yakalamalarını istemiş. Öğrencilerin kırmızı renkli ayı oyuncakı yakalama olasılığı sizce ne olabilir?

Hikaye 5:

Bir varmış bir yokmuş şirinler köyünde yaşayan bir Şirine varmış. Şirine çok başarılı bir öğrenciymiş bütün şirin çileklerle ilgili sınavlardan geçmiş. Şirinler Şirine' yi bir yaz okuluna göndermek istiyorlardı. 60 tl de paraları varmış. Yaz okulunda futbol, basketbol, voleybol, masa tenisi, yüzme, satranç ve binicilik eğitimi veriliyordu. Bu kursların her biri 20 tl imiş. Şirine hepsinde de bulunmak istiyordu. Sizce Şirine kursların hepsinde bulunabilir mi?

Hikaye 6:

Bir varmış bir yokmuş bir saray varmış. Sarayda birçok kişi kalırmış. Bundan sonra sarayda oturacaklar kura ile belirlenecekmiş. Saray kocamanmış çok fazla sayıda odası varmış. 8 katlı olan bu sarayın birinci katında 3 daire, diğer katlarında ise 4 daire bulunmaktaymış. Padişah kuraya katılanlardan birinin birinci

veya dördüncü katta oturma olasılığının bulunmasını sarayın araştırmacılarından istemiş. Sarayın araştırmacıları başlamış düşünmeye..

Hikaye 7:

Evvel zaman içinde kalbur zaman içinde bir tavşan, bir kaplumbağa varmış. Dört yol ağzında bulunan bir tavşan, bu yollardan rastgele birine yöneliyor. Bu dört yolun herbiri, devamında iki dar yola ayrılıyor. Tavşan yol ayırımına geldiğinde iki dar yoldan birini rastgele seçerek yoluna devam ediyor. Tavşanın, dar yollardan birinde bekleyen kaplumbağa ile karşılaşma olasılığı nedir?

Değerlendirme ve Gözden Geçirip Düzeltme

Dersin kalitesi, öğrencilerin öğrenme düzeyleri ve kullandığımız materyallerin etkililiği açısından bize bilgi verir. Gerek dersin işlenişinde gerekse kullandığımız materyallerin aksayan yönlerini bulup düzeltme imkanı sağlar.

Bu çalışmada, öğrencilerin kendilerine uygulanan ders planı hakkında görüş ve düşünceleri "*Bugün işlediğimiz dersle ilgili olumlu ve olumsuz düşüncelerinizi yazınız.*" ve "*Ders işleniş esnasında beğendiğiniz ve beğenmediğiniz kısımlar nelerdir?*" biçimindeki iki farklı soru üzerinden değerlendirilmiştir.

Katılımcı öğrencilerin birinci açık uçlu soruya ilişkin olarak yazdıkları cevapların betimsel analizi sonucunda elde edilen ifadeler eğlenceli, açıklayıcı, gayet iyi ve güzel temaları altında toplanarak incelenmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Öğrencilerin İşlenen Derse İlişkin Olumlu İfadelerin Temalara Dağılımı

Temalar	Örnek İfadeler
Eğlenceli	"Güzeldi eğlenceli geçti..." "Çok iyi eğlenceli ve akılda kalıcıydı ..." "Çok eğlenceliydi, komikti..."
Açıklayıcı	"Olasılık dersini öğrenmiş oldum "
Gayet İyi veya Güzel	"Bence olumluydu gayet iyi geçti " "Bugünkü ders çok güzel geçti, zaten matematik dersini seviyorum..."

Katılımcı öğrencilerin ikinci açık uçlu soruya ilişkin olarak yazdıkları cevapların betimsel analizi sonucunda elde edilen ifadeler güzel ve akılda kalıcı temaları altında toplanarak incelenmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Dersin İşlenişine İlişkin Beğendikleri Kısımlarına Yönelik İfadelerin Temalara Dağılımı

Temalar	Örnek İfadeler
Güzel	"Videolar güzeldi..." "Her şey çok güzeldi"
Akılda Kalıcı	"Dersteki örnekleri beğendim akılda kalıcıymış"

Olasılık konusunun işlendiği derse ilişkin olumlu ifadeler kullanan katılımcı öğrencilerin yanı sıra videoları çocukça bulan ve yaşlarına uygun olmadığını açıklayan birkaç öğrenci de olmuştur.

5) Değerlendirme (Evulate) Aşaması:

Bu aşamada kavramların kontrolü ve hedeflenen kazanımların değerlendirilmesi amacıyla çalışma yapıları hazırlanır. Aşağıda bu kısımda yer alan sorulara yer verilmiştir.

Sorular

1. Bir cam kaseinin içinde 20 adet kırmızı, 15 adet sarı, 12 adet mavi, 5 adet yeşil ve 3 adet beyaz bilye bulunmaktadır. Rastgele bir bilye alındığında aşağıdaki renklerin gelme olasılıklarını teorik olarak hesaplayınız.

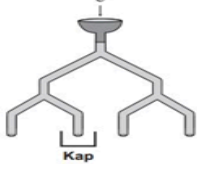
- Kırmızı gelme olasılığı nedir?
- Mavi gelme olasılığı nedir?
- Beyaz gelme olasılığı nedir?

2. Bir torbadan kalem çekme olayı için aşağıda verilen olayların bağımlı mı bağımsız mı olduğunu belirleyiniz.

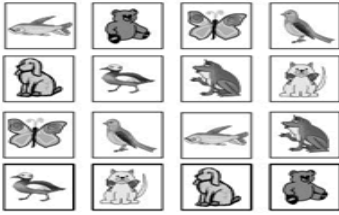
- Kalem torbaya atmadan ikinci bir kalem çekme
- Çekilen kalemi tekrar torbaya atarak ikinci bir kalem çekme

3. Bir zar ve madeni para aynı anda atılıyor. Zarın 3, madeni paranın ise tura gelme olasılığını hesaplayınız.

4. Aynı özelliklere sahip şekildeki borular eş açılarla ikiye ayrılmaktadır. Huniye bırakılan bir topun kaba düşme olasılığı nedir? A)1/2 B) 1/4 C)1/8 D) 1/16

5. Aşağıdaki kartlar ters çevrilip karıştırılıyor ve resimler görülmeyecek şekilde yeniden diziliyor. Rasgele açılan iki kartta da kelebek resminin bulunma olasılığı nedir? A) 1/192 B) 1/120 C) 1/64 D) 1/56

6. Farenin şekildeki düzenekte peynire ulaşma olasılığı kaçtır? A) 1/8 B) 1/7 C) 1/6 D) 5/5

Bu değerlendirme sorularının uygulaması sonucunda, burada hazırlanan ders planının öğrencilerin başarısına olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu başarı testi içerisinde öğrenciler tarafından en çok birinci soru doğru cevaplanırken en az beşinci soru doğru cevaplanmıştır.

Yöntem, medya ve materyallerin başarı değerlendirmesi (Öğrencilerin öğretmeni değerlendirmesi açısından)

Bu çalışmada öğrencilerin kendilerine uygulanan ders planı hakkında görüş ve düşünceleri "*Bugün işlediğimiz dersle ilgili olumlu ve olumsuz düşüncelerinizi yazınız.*" ve "*Ders işleniş esnasında beğendiğiniz ve beğenmediğiniz kısımlar nelerdir?*" biçimindeki iki farklı soru üzerinden değerlendirilmiş, elde edilen sonuçların betimsel analizi Değerlendirme ve Gözden Geçirme kısmında ayrıntılandırılmıştır.

SONUÇ

Assure modeline ilişkin olarak yapılan araştırma sonuçlarının bazıları (Özdemir ve Uyangör, 2011; Göksu, Özcan, Çakır ve Gökteş, 2014) Assure modelinin bazı zamanlarda matematik eğitimi için yetersiz olabileceği ve az tercih edilen bir model olduğu açıklanmıştır. Bu çalışmada ise, birlikte ders tasarımının uygulandığı öğrenci grubunun çoğunlukla çalışmayı olasılık öğrenimi açısından uygun ve eğlenceli buldukları anlaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç, Assure modelinin basamaklarına uygun öğretim materyalinin uygulanmasının öğrencilerin başarılarına olan etkisinin araştırıldığı Durak (2009) ve Çetinkaya (2017) tarafından yapılan çalışmaların sonucunda açıklanan bu modelin başarıyı olumlu yönde etkilediğine ilişkin sonucu destekler niteliktedir. Ayrıca, Karakış (2014) ve Karakış, Karamete ve Okçu (2016) tarafından bu modelin ele alındığı çalışmaların sonucunda ulaşılan, modelin öğrenci başarı ve tutumuna olan olumlu etkisinin bulunduğu sonucunu da desteklemektedir.

Bu alanda yapılan farklı araştırmalardan Barut, Demirer, Erbaş, Dikmen ve Sak (2016) tarafından yapılan çalışmanın sonucunda, rretmen adaylarına medya okuryazarlığı becerisi kazandırdığı anlaşılmıştır. Sundayana, Herman, Dahlan ve Prahmana (2017) tarafından yapılan çalışmanın sonucunda, Assure modelinin rencilerin matematiksel iletişim becerilerini geliştirdiği açıklanmıştır. Bir başka çalışma olan Fitriani (2016) tarafından yapılan çalışmanın sonucunda da, Assure modelinin uygulamasının renme kalitesini ve hikaye yazma yeteneğini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Berkun ve Ada (2017) tarafından yapılan çalışmada ise, yedinci sınıf Permütasyon ve Olasılık konusunun işbirlikli renme yöntemi tekniklerinden Bilgi Değişme Tekniği ile üretimi üzerinde kalıcı etkisi olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, yapılacak olan araştırmalarda Assure modeli ile üretimin farklı değişkenler üzerindeki etkisi araştırılabilir.

REFERENCES

- Arabacıoğlu, T. (2012). *Farklı İletişim Ortamlarıyla Yürütölen Senaryo Temelli Öğretim Programının Temel Bilgi Teknolojileri Dersi Erişilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Bulut, S., Ekici, C. ve İnan İşeri, A. (1999). Bazı Olasılık Kavramlarının Öğretimi İçin alışma Yapraklarının Geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Faköltesi Dergisi*, 15, 129-136.
- Baran, B. (2010). Experiences from the Process of Designing Lessons with Interactive Whiteboard: ASSURE as a Road Map. *Contemporary Educational Technology*, 1(4), 367-380.
- Barut, E., Demirer, V., Erbaş, ., Dikmen, C. H. ve Sak, N. (2016). Öğretmen Adayları İçin Medya Okuryazarlığı Eğitimi: Öğretim Tasarımı Süreci ve Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Faköltesi Dergisi*, 45(1), 49-70.
- Bavlı, B. & Erişen, Y. (2015). Designing PcmInstruction By Using Assure Instructional Design Model. *International Journal on New Trends in Educationand Their Implications*, 6(3), 1309-6249.
- Berkun, D.N. ve Ada, T. (2017). Permütasyon ve Olasılık Konusunun Öğretiminde Bilgi Değişme Tekniğinin Kullanılmasının Akademik Başarıya ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), 2295-2310.
- akmak, Z.T. ve Durmuş, S. (2015). İlköğretim 6-8. sınıf rencilerinin istatistik ve olasılık renme alanında zorlandıkları kavram ve konuların belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Faköltesi Dergisi*, 15(2), 27-58.
- Çetinkaya, M. (2017). Fen Eğitiminde Modelleme Temelinde Düzenlenen Kişiselleştirilmiş Harmanlanmış Öğrenme Ortamlarının Başarıya Etkisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 287-296.
- Damgacı-Koç, F., Kaya, Y. ve Günay, R. (2015). David Fetterman'ın Değerlendirme Modeli: Yetkilendirme Değerlendirmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Faköltesi Dergisi*, 4(2), 696-710.
- Demirel, Ö. (2002). *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Durak, G. (2009). *Algoritma Konusunda Geliştirilen "Programlama Mantığı Öğretici-P.M.Ö" Yazılımının Öğrenci başarısına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Fitriani, W. (2016). Menıngkatkan Kualitas Proses Pembelajaran Dan Kemampuan Menulis Cerita Dengan Model Assure. *Premiere Educandum*, 6(1), 110-121.
- Göksu, İ., Özcan, K. V., akır, R. & Göktaş, Y. (2014). Türkiye'de Öğretim Tasarımı Modelleriyle İlgili Yapılmış alışmalar. *Elementary Education Online*, 13(2), 694-709.
- Green, D.R. (1979). The chance and probability concepts project. *Teaching Statistics*, 1(3), 66-71.
- Gürbüz, R. (2006). Olasılık Kavramlarıyla ilgili Geliştirilen Öğretim Materyallerinin Öğrencilerin Kavramsal Gelişimine Etkisi. *Dokuz Eylöl Üniversitesi Buca Eğitim Faköltesi Dergisi*, 20, 59-68.
- İşık, A. ve Özdemir, G. (2014). Çalışma Yapraklarıyla Olasılık Öğretiminin Öğrenci Başarısına Etkisi. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 12, 4-16. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/274699891>
- Karakış, H. (2014). *İlköğretim 4. Sınıf "Kesirler" Ünitesi için Geliştirilen Bilgisayar Destekli Etkinliklerin Öğrenci Başarı ve Tutumuna Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

- Karakış, H., Karamete, A. & Okçu, A. (2016). The Effects of a Computer-Assisted Teaching Material, Designed According to the ASSURE Instructional Design and the ARCS Model of Motivation, on Students' Achievement Levels in a Mathematics Lesson and Their Resulting Attitudes. *European Journal of Contemporary Education*, 15(1), 105-113.
- Kim, D. & Downey, S. (2016). Examining the Use of the ASSURE Model by K-12 Teachers. *Computers in the Schools*, 33(3), 153-168.
- Koparan, T. (2015). Olasılık Öğretiminde Simülasyon Kullanımı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 22-36.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Olayinka, T.A., Jumoke, T. F. & Oyebamijic, M.T. (2018). Reengineering the ASSURE Model to curbing problems of technology integration in Nigerian learning institutions. *Research in Learning Technology*, 26, 1999. <http://dx.doi.org/10.25304/rlt.v26.1999>
- Ölmez, Y. ve Argün, Z. (2017). RTI Modelinin Özel Eğitime Gereksinimi Olan 5. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Öğrenmeleri Üzerindeki Etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 89-106.
- Özdemir, E. ve Uyangör, S. M. (2011). Matematik Eğitimi için Bir Öğretim Tasarımı Modeli. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 1C0407, 6(2), 1786-1796.
- Öztürk, G. (2005). *İlköğretim 8. Düzeyinde Permütasyon ve Olasılık Ünitesinin Bilgisayar Destekli Öğretim Tasarımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Player, C. & Koro (2012). Factors Influencing Teachers' Use of ICT in Education. *Education Inquiry*, 3(1), 93-108.
- Senemoğlu, N (2003). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sezgin-Memnun, D. (2008). Sekizinci Sınıfta Permütasyon ve Olasılık Konularının Aktif Öğrenme İle Öğretiminin Uygulama Düzeyi Öğrenci Başarısına Etkisi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXI(2), 403-426.
- Sezgin-Memnun, D., Altun, M. ve Yılmaz, A. (2010). İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Olasılıkla İlgili Temel Kavramları Anlama Düzeyleri. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXIII(1), 11-29.
- Sundayana, R., Herman, T., Dahlan, J.A. & Prahmana, R. (2017). Using ASSURE learning design to develop students' mathematical communication ability. *World Transactions on Engineering and Technology Education*, 15(3), 245- 249.
- Tüy, M. A. (2003). Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Öğretim Teknolojilerinin Sistematik Kullanımına İlişkin Davranışlarının İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(4), 187-208.
- Walle, J. Van de, Karp, K.S. & Bay-Williams, J.M. (2013). *İlkokul ve ortaokul matematiği gelişimsel yaklaşımla öğretim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Wang, F. & Hannafin, M.J. (2005). Design-based research and technology-enhanced learning environments. *Educational Technology Research and Development*, 53(4), 5-23.

Fitness Merkezi Tüketicilerinin Algıladıkları Hizmet Kalitesinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Examination Of Quality Of Service Determined By Fitness Center Consumers In Terms Of Different Variables

Gizem Nur CENGİZ¹
Doç Dr. Güçlü ÖZEN²

Pages: 469-475

Doi: 10.21733/ibad.583476

¹ Democracy University, TURKEY,
gizemnuryldz@gmail.com .

² Democracy University, TURKEY
guclu1234@yahoo.com ,

ABSTRACT

Quality of service is the ability of an enterprise to meet or exceed customer expectations. In this research, it is aimed to determine the determinants of service quality perceived by fitness center members. Scanning model from quantitative research methods was used in the research. The study group consisted of 49 women and 54 men in total 103 members who participated the research voluntarily and were selected through an easily accessible sample. Data were collected by survey. Sport-Fitness Centers Perceived Service Quality Scale (SFM-HSQ) developed by Uçan (2007) and personal information form were used. A statistically significant difference was found in all sub-dimensions as a result of the analysis made for the independent variables of gender, evaluation of the fee given to the sports facility and having received sports service from another sports facility in the past ($p < 0.05$). When the arithmetic averages are examined, it is seen that for all sub-dimensions male have higher scores for the gender argument. It is seen that the group's service quality perception is higher when the facility fee argument is not expensive in all sub-dimensions. The service quality perception of the group who said yes in all sub-dimensions of sports service from another sports facility was higher than the other. As a result of the analysis performed for the education levels independent variable, a statistically significant difference was found in output quality, exercise tools and equipment and program quality sub-dimensions ($p < 0.05$). It is seen that the statistical difference between the output quality and the sub-dimensions of exercise tools and equipment are among the high school-graduate groups. When the arithmetic averages were examined, it was found that the scores of the postgraduate students were higher. It is seen that the statistical difference in the program quality sub-dimension is among the high school license groups. When the arithmetic means were examined, it was determined that the scores of the undergraduate students were higher. According to these results, it can be said that the service quality of men is higher than the fitness center and it can be said that the service perception of the group that they found expensive for the service is low and It can be said that the service detection scores of the group receiving service from other sports centers are higher and It can be said that the perception of service quality can follow a positive trend as the education level increases.

Keywords: sports service, service quality, customer perception, sports center

GİRİŞ

Günümüzde spor aktivitelerine katılım son derece rağbet gören bir etkinlik haline gelmiştir. Sadece sağlıklı yaşam ve performans için değil, sosyalleşmek ve rekreatif amaçlı da spor faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca gelişen teknoloji ile birlikte gelen hareketsizlik ve obezite riskinin önüne geçmek amacıyla sportif etkinliklerin çeşitliliği artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bu durum, spor yapılan alanların da artarak yaygınlaşmasına ve bu durumdan kar amacı güden alanların rekabetinin artmasına sebep olmaktadır. Özel spor merkezlerinin kaliteli hizmet vermek ve üyelerini memnun etmek konusunda rekabeti gün geçtikçe artış göstermektedir.

Hizmet, kişi ve makinelerin, insanların ve araçların çabalarıyla yarattığı, müşterilere direkt fayda sağlayan fiziksel varlığı olmayan ürünlerdir (17). Başka bir deyişle, doğrudan satışa sunulan ya da ürünlerin (mal/hizmet) satışıyla birlikte sağlanan yararlar veya doygunluklardır (14). Aynı zamanda insanların gereksinimlerini doyuma ulaştıran eylemler olarak tanımlanmaktadır (12). Sunulan hizmetlerin çeşitliliğinin çok fazla olması hizmetlerin net bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir (13). Hizmetlerin tanımlanması ile ilgili bir diğer önemli engel de hızla gelişen teknolojidir (2). Yaygın olarak kullanılmasına ve güncel önemine rağmen, kalite kavramı da net olarak tanımlanamayan bir kavram olarak karmaşıklığını korumaktadır. Çeşitli yazarlar ve uzmanlar, kalite kavramını farklı şekillerde tanımlamaktadır. Kalite kavramının tam olarak açıklanamamasının nedenlerinden biri hizmet ve üretim gibi farklı sektörler, müşteri veya üretici/satıcı gibi farklı gruplar veya üretim/tüketim gibi farklı durumlar için farklı tanımların kullanılmasıdır (4).

Hizmet kalitesi literatürde geniş bir şekilde inceleme alanı bulmuştur. Araştırmalar yoğun olarak hizmet kalitesiyle işletme performansı, müşteri tatmini ve satın alma eğilimi gibi konuları ilişkilendirmektedir (7) Hizmet kalitesi, müşterinin hizmeti satın aldıktan sonra o hizmetten sağladıklarının kendisinde yarattığı duygu olup, söz konusu hizmetten ne kadar tatmin olup olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, hizmet kalitesi kavramını; alıcının gereksinimi ve beklentileri, bunların doğrultusunda hizmette olması gereken özellikler, hizmetin bu özellikler ve niteliklere sahip olma derecesi olarak ifade etmek mümkündür (9) .

Son yıllarda, hizmet kalitesine ilişkin konulara olan ilgideki artışın, tüketicilerin daha çok hizmet beklentisinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (10). Müşteriye sunulan hizmetin düzeyi ya da kalitesi müşterinin o işletmeden tekrar satın alıp almamasında etkili olacağı ifade edilmektedir (9). Hizmet organizasyonunun başarısı, organizasyonun sadık müşterilerinin sayısını artırma ve hizmet yeterliliğini sürdürebilmesi ile ölçülür (4).

Bu araştırmanın da amacı, fitness merkezi üyelerinin algıladıkları hizmet kalitesinin belirleyicilerinin tespit edilmesi ve kalitenin düşük olduğu bölümlerin belirlenip eksikliklerin giderilmesidir.

YÖNTEM

Bu araştırmada genel tarama modellerinden kesit alma yöntemi kullanılmış olup veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma evreni örnekleme ile aynı olup İzmir ilinde özel bir fitness merkezini kullanan ve çalışmamıza gönüllü katılan 103 (54 erkek, 49 kadın) tüketiciden oluşmaktadır. Araştırmaya başlamadan önce tesis çalışanlarına çalışma hakkında genel bilgiler verilmiş, anketin nasıl doldurulacağı ve çalışmanın önemi anlatılmıştır.

VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket yöntemi kullanılmıştır. İki bölümden oluşan veri toplama aracının birinci bölümünde 9 maddelik kişisel bilgi formu ikinci bölümünde ise Uçan (2007) tarafından geliştirilen “Spor-Fitness Merkezleri Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği” kullanılmıştır. Kişisel bilgi

formunda yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, program ücreti algısı, daha önce başka bir spor merkezine üye olma durumu, sporculuk geçmişi ve kişinin spor merkezine giderek egzersiz yapma sıklığını belirlemek için oluşturulmuş ifadeler yer almaktadır. Spor-Fitness Merkezleri Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği (SFM-HKÖ): Uçan (2007) tarafından geliştirilen ölçme aracı, 31 madde ve 6 alt boyuttan oluşan 5'li likert tipi bir yapıya sahiptir. Ölçeğin toplam puan özelliği bulunmamaktadır. Birinci boyut çalışılmaktadır. Araştırma bulgularının, spor ve fitness merkezlerinde hizmet kalitesini arttırmak amacıyla neler yapılabileceğine dair somut kanıtlar eşliğinde öneriler geliştirilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

VERİLERİN ANALİZİ

Tüm veriler SPSS 18 programında analiz edilmiştir. Cinsiyet, program ücret algısı, başka bir spor merkezinden hizmet alma durumu bağımsız değişkenleri için bağımsız T-Testi, eğitim bağımsız değişkeni için ANOVA testi yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde ankete katılan tüketicilerin vermiş olduğu cevaplar neticesinde ortaya çıkan istatistiksel sonuçlara yer verilmiştir.

Cinsiyet bağımsız değişkeni açısından ölçek puanları arasındaki farka bağımsız t testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

	Kadın AO±SS N:49	Erkek AO±SS N:54	t
Etkileşim	4,50±,34	4,78±,23	-4,85*
Çıktı	4,80±,23	4,92±,18	-2,93*
Çıktı Fiziksel	4,59±,45	4,84±,31	-3,31*
Ortam	4,35±,54	4,70±,31	-4,11*
Ekipman	4,08±,55	4,55±,54	-4,31*
Program	4,26±,56	4,50±,46	-2,29*
Toplam	4,49±,31	4,76±,22	-5,05*

*p<.05

Tablo 1 incelendiğinde etkileşim kalitesi, çıktı kalitesi, fiziksel çevre kalitesi, egzersiz alet-ekipmanları, program kalitesi, ortam koşulları kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir (p<0.05). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde erkeklerin tüm alt boyutlarda hizmet kalitesi algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Program ücret algısı bağımsız değişkeni açısından ölçek puanları arasındaki farka bağımsız t testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Program Ücreti Algısı Değişkenine İlişkin Bulgular

	Pahalı AO±SS N:17	Pahalı Değil AO±SS N:86	t
Etkileşim	4,35±,33	4,70±,28	-4,49*
Çıktı	4,70±,38	4,90±,15	-3,54*
Çıktı Fiziksel	4,26±,66	4,81±,25	-5,84*
Ortam	4,00±,63	4,64±,34	-5,98*
Ekipman	4,00±,58	4,39±,57	-2,60*
Program	4,07±,50	4,44±,51	-2,73*
Toplam	4,29±,40	4,70±,22	-5,85*

*p<.05

Tablo 2 incelendiğinde etkileşim kalitesi, çıktı kalitesi, fiziksel çevre kalitesi, egzersiz alet-ekipmanları, program kalitesi, ortam koşulları kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir (p<0.05). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde program ücretini ucuz bulan grubun tüm alt boyutlarda hizmet kalitesi algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Geçmişte başka bir spor merkezinden benzer bir hizmet satın almış olma deneyimi bağımsız değişkeni açısından ölçek puanları arasındaki farka bağımsız t testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Geçmişte Başka Bir Spor Merkezine Üye Olma Deneyimi Değişkenine İlişkin Bulgular

	Evet AO±SS N:88	Hayır AO±SS N:15	T
Etkileşim	4,67±,31	4,49±,36	2,04*
Çıktı	4,89±,15	4,70±,40	3,24*
Çıktı Fiziksel	4,79±,32	4,36±,63	4,03*
Ortam	4,59±,41	4,24±,66	2,71*
Ekipman	4,37±,59	4,06±,53	1,90*
Program	4,43±,50	4,11±,61	2,24*
Toplam	4,67±,25	4,39±,42	3,51*

*p<.05

Tablo 3 incelendiğinde etkileşim kalitesi, çıktı kalitesi, fiziksel çevre kalitesi, egzersiz alet-ekipmanları, program kalitesi, ortam koşulları kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir (p<0.05). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde daha önce benzer bir hizmeti başka salonlardan almış olan grubun tüm alt boyutlarda hizmet kalitesi algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tüketicilerin eğitim durumu bağımsız değişkeni açısından ölçek puanları arasındaki farka bağımsız t testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Düzeyi Bağımsız Değişkenine İlişkin Bulgular

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Etkileşim	Gruplar arası	,33	3	,11	1,04
	Gruplar içi	10,40	99	,10	
	Toplam	102	102		
Çıktı	Gruplar arası	,21	3	,07	1,56
	Gruplar içi	4,62	99	,04	
	Toplam	4,84	102		
Çıktı Fiziksel	Gruplar arası	1,27	3	,42	2,66 *
	Gruplar içi	15,73	99	,15	
	Toplam	17,00	102		
Ortam	Gruplar arası	,79	3	,26	1,19
	Gruplar içi	21,90	99	,22	
	Toplam	22,69	102		
Ekipman	Gruplar arası	3,50	3	1,16	3,56*
	Gruplar içi	32,49	99	,32	
	Toplam	36,00	102		
Program	Gruplar arası	3,91	3	1,06	4,16*
	Gruplar içi	25,27	99	,25	
	Toplam	28,46	102		
Toplam	Gruplar arası	,70	3	,23	2,70
	Gruplar içi	8,59	99		
	Toplam	9,29	102	,08	

*p<.05

Tablo 4 incelendiğinde etkileşim kalitesi, fiziksel çıktı kalitesi, egzersiz alet ve ekipmanları ve program kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir (p<0.05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için post-huc analizi yapılmıştır. Fiziksel çıktı kalitesi ve egzersiz alet ve ekipmanları alt boyutlarında istatistiksel farkın lise-lisansüstü grupları arasında olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde lisansüstü eğitime sahip olan grubun daha yüksek skor aldığı belirlenmiştir. Program kalitesi alt boyutunda istatistiksel farkın lise-lisans grupları arasında olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde lisans eğitimine sahip olan grubun daha yüksek skor aldığı belirlenmiştir

SONUÇ

Bu araştırmada fitness merkezi üyelerinin algıladıkları hizmet kalitesini kapsayan değişkenlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte bireylerin sportif etkinliklere ilgisi artmıştır. Bu doğrultuda bireyler hem spor yapmak hem de sağlıklı yaşam sürdürebilmek için spor merkezlerine yönelmektedirler. Bu durum spor merkezlerinin daha fazla müşteri kazanmak ve üyelerine kaliteli hizmet sunmak için rekabete girmelerine neden olmaktadır. Spor merkezleri müşterilerine sundukları veya sunacakları hizmetin kalitesi ve ortamı çerçevesinde varlıklarını devam ettirebilirler (11,16). Bu durum kaliteli hizmet sunabilmeleri için spor merkezi yöneticilerini sürekli olarak yenilikleri ve gelişmeleri takip etmeye yönlendirmektedir.

Bu çalışmada ankete katılan tüketicilerin vermiş olduğu cevaplar neticesinde ortaya çıkan istatistiksel sonuçlara bakıldığında cinsiyet bağımsız değişkeni açısından etkileşim kalitesi, çıktı kalitesi, fiziksel çevre kalitesi, egzersiz alet-ekipmanları, program kalitesi, ortam koşulları kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde erkeklerin tüm alt boyutlarda hizmet kalitesi algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Program ücret algısı bağımsız değişkeni açısından etkileşim kalitesi, çıktı kalitesi, fiziksel çevre kalitesi, egzersiz alet-ekipmanları, program kalitesi, ortam koşulları kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde program ücretini ucuz bulan grubun tüm alt boyutlarda hizmet kalitesi algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Geçmişte başka bir spor merkezine üye olma deneyimi değişkeni açısından etkileşim kalitesi, çıktı kalitesi, fiziksel çevre kalitesi, egzersiz alet-ekipmanları, program kalitesi, ortam koşulları kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde daha önce benzer bir hizmeti başka salonlardan almış olan grubun tüm alt boyutlarda hizmet kalitesi algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi bağımsız değişkeni açısından ise, etkileşim kalitesi, fiziksel çıktı kalitesi, egzersiz alet ve ekipmanları ve program kalitesi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Fiziksel çıktı kalitesi ve egzersiz alet ve ekipmanları alt boyutlarında istatistiksel farkın lise-lisansüstü grupları arasında olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde lisansüstü eğitime sahip olan grubun daha yüksek skor aldığı belirlenmiştir. Program kalitesi alt boyutunda istatistiksel farkın lise-lisans grupları arasında olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde lisans eğitimine sahip olan grubun daha yüksek skor aldığı belirlenmiştir.

Literatürde spor alanındaki hizmet kalitesi ile algılanan değer, satın alma ve müşteri memnuniyeti arasında önemli ilişkiler olduğunu belirten birçok araştırmaya rastlanmaktadır. (1,3,5,8,18,19,20,21,22). Sonuç olarak, spor-fitness merkezi müşterilerinin devamlılığının ve işletmenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında sadece tek faktörün etkili olamayacağı düşünülmektedir. Çünkü bireysel tüketici memnuniyetini etkileyebilecek tüketici beklentileri, ekipmanlar, fitness merkezinin deneyimi, tüketicinin devamlılığı, fiziki görünüm gibi etmenlerin göz önünde bulundurulması önemli faktörlerdir. Diğer taraftan üyelerin azalan hizmet kalitesi algılarını arttırabilmek için işletmelerin yenilikçi ve gelişmeye açık pazarlama prensipleri belirlemeleri ve sürdürmeleri hem müşteri tutma hem de rekabet üstünlüğü sağlama açısından etkili olabilecektir. Spor merkezlerinin her kesime, her yaşa, her bütçeye ve her düzeye hitap edecek yenilikleri sürekli takip etmesi ve uygulayarak kaliteli hizmet sunması tüketicilerin memnuniyeti için en önemli faktördür.

KAYNAKÇA

- Alexandris, K., Zahariadis, P., Tsorbatzoudis, C., & Grouios, G. (2004). An Empirical investigation of the relationships among service quality, customer satisfaction and psychological commitment in a health club context. *European Sport Management Quarterly*, 4(1), 36–52.
- Bektaş, B., (2005), “Türkiye’nin Hizmet Sektörü İhracatı ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler” *İgeme Raporu*, ss.3 4
- Bodet, G. (2006). Investigating customer satisfaction in a health club context by an application of the tetraclasse model. *European Sport Management Quarterly*, 6(2), 149-165.
- Çiçek, R., DOĞAN, İ., “Müşteri Memnuniyetinin Artırılmasında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Niğde İli Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Çiftçi, S., , Çakmak, G., (2017) Fitness Merkezleri Müşterilerinin Hizmet Kalitesi ile İlgili Beklenti ve Algı Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal of Sport Sciences Researches*
- Dölarslan, E. Ş. & Özer, A. (2014). Hizmet kalitesi, tatmin ve güvenin daha fazla ödeme eğilimi üzerindeki etkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1):31-58

- Esin A., (2002), *ISO 9001:2000 Işığında Hizmette Toplam Kalite*, METU Press ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayını, Ankara.
- Gonçalez, C., Diniz, A. (2015) Analysis of member retention in fitness through satisfaction, attributes perception, expectations and well-being
- Gounaris, S., (2005), “Measuring Service Quality in B2b Services: An Evaluation of The SERVQUAL Scale vis-à-vis the INDSERV Scale” *The Journal of Services Marketing*, Vol 19, No 6, s. 421-435.
- Grönroos, C., (1984), “A Services Quality Model and Its Marketing Implications”, *European Journal of Marketing*, Vol 18/4, 36-44
- Kim, K.T., Bae, J., Kim J.C., ve Lee, S. (2016). The Servicescape in the fitness center: measuring fitness center’s services. *International Journal of Sport Management Recreation & Tourism*, 21, 1-20.
- Oluç, M., (1988), “Ürün Politikaları” *Pazarlama Dünyası Dergisi*, Sayı:28,Yıl:2, ss.3,
- Oral, S., ve Yüksel, H. (2006), *Hizmet İşletmeleri Yönetimi*, İzmir
- Tenekecioğlu, B., (1992), *Makro Pazarlama*, Met Yayıncılık, ss.159, Eskişehir
- Tüfekçi, Ö., (2010). *Fitness merkezi müşterilerinin hizmet kalitesine yönelik beklenti ve algularının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçan Y., (2007). “*Spor-fitness merkezlerinin algılanan hizmet kalitesi ölçeğinin geliştirilmesi*.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üzerem, N., (1997), “*Hizmet Kalitesinin Yönetimi*” *Pazarlama Dünyası Dergisi*, Sayı:63, Yıl:11, ss.34, İstanbul.
- Woodruff, R. B., (1997). Customer value: the next source for competitive advantage. *Journal of the academy of marketing science*, 25(2), 139-153.
- Yıldız, S., Tüfekçi, Ö. (2010). Fitness merkezi müşterilerinin hizmet kalitesine yönelik beklenti ve algularının değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24):1-11.
- Yıldız, Y., (2012). Fitness merkezlerinde müşteri tatmininin müşteri sadakati üzerindeki etkisinin araştırılması. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(2), 217-222.
- Yıldız, Y., Onağ, Z., Onağ, A. O., (2013). Spor ve rekreasyon hizmetlerinde algılanan hizmet kalitesinin incelenmesi: fitness merkezi örneği. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 2(3): 114-130.
- Yu, H. S., Zhang, J. J., Kim, D. H., Chen, K. K., Henderson, C., Min, S. D., Huang, H., (2014). Service quality, perceived value, customer satisfaction, and behavioral intention among fitness center members aged 60 years and over. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 42(5), 757-767.

Kadın Bedenine Yönelik Biyoiktidarın Sosyal Medya Üzerinden Yansıması The Reflection of Biopolitics on Women's Body in Social Media

Psychology undergraduate third-year student Dila Naz BALUN ¹
Lecturer Anjelika Hüseyinzade Şimşek^{2*}

Pages: 476-484

Doi: 10.21733/ibad.584762

¹ Cag University, TURKEY,
dilanazbalun@gmail.com

² Cag University, TURKEY,
anjelikasimsek@cag.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

Throughout history, the female body becomes a subject of power in societies based on patriarchal ideologies. Masculine power makes the female body obedient through masculine discourse. As a result, the female body is transformed into a structure that can be easily intervened by changing the stereotypes such as regular, disciplined, neutral, stereotypes, which are irregular, disciplined and mysterious. This makes it possible for a woman to be accustomed to a mistrust of her own body. Power conceals its discourse within the links that make up arguments. Individuals talk through discourses and take positions with ideological practices and dilemmas. With the development of the Internet, the introduction of social networking sites such as Twitter has created an online environment that reflects everyday conversation much more than real life. In this study, the source of the data for analysis Twitter hashtag #kadinedigin (#the women) were used to determine the focal points of discourse on social media. The discourses and explanatory repertoires of biopolitical domination which were established on the female body were examined. This analysis shows that men have the right to speak leştir on the female body, which is supported by women, and that biopolitics cause women to stereotyping.

Keywords: Biopolitics, Female Body, Masculinedomination, Discourseanalysis, expositoryrepertoire.

GİRİŞ

Günümüz toplumunda kadını ve kadın bedenini iktidar olan ideolojiler tarafından stereotipleştirme söz konusudur. Kadının nasıl olması gerektiği empoze edilerek hem bireylere hemde topluma yön verilmeye çalışılmaktadır. Foucault'a göre iktidar, bireyleri baskı ve şiddet ile kontrol altında tutmaz. İktidar, bireylerin bedenlerini ve davranışlarını normun gereklerine göre şekillendirerek kontrol altında tutar, bedenler baskılanır (Özmağ, 2018). Bu kavram Foucault tarafından biyo-politika olarak tanımlanmıştır. Güzellik miti kadınlara kusursuz kadın tipini (ideal kadın) sunar. Güzellik algısını dayatır bunun dışında kalan kadınlara kendini eksik hissettirir. Bu çalışmada Twitter üzerinden "#kadın dediğin" konu etiketi ile paylaşılmış tweetler esas alınmıştır. Toplumun ve bireylerin kadınlar üzerinden dayattığı ideal kadın imajı, bizlere benimsetilip farklı olan kadınların kendini yetersiz hissetmesi medya yolu üzerinden incelenecektir.

Biyo-İktidar

Michel Foucault, modern Batı toplumunda baskın bir sosyal kontrol sistemi olarak gördüğü olguya değinmek için "biopower" terimini kullanmıştır. Geçtiğimiz birkaç yüzyıl boyunca, Avrupa'nın askeri güç gibi zorlayıcı kontrol mekanizmalarında bir azalmaya ve bireysel disiplin yoluyla sosyal kontrolde bir artışa tanık olduğunu savundu. Modern iktidar anlayışı, iktidarı "egemenlik" olarak kavramlaştırmış olan, yani bir grubun diğerine fiziksel zorlama yoluyla uyguladığı merkezi ve baskıcı güç- başkalarına edinilen ve dayatılabilen bir "mülkiyet" olarak kavramsallaştırdığı mevcut modellerle zıt olduğu için acayip olarak algılanmıştır. Aksine, gücü, günlük yaşamın tüm "mikro seviyelerinde" işleyen bir uygulamalar, kurumlar ve teknolojiler ağına yerleştirilmiş, sosyal ilişkilerin doğasında olan toplum içinde dağılmış olarak tanımladı.

Foucault'a göre, pasif, boyun eğdirilmiş ve üretken bireyler olarak "düzenî organların" üretilmesiyle siyasi düzen korunuyor. Birçok kurum aracılığıyla- okullar, hastaneler, hapishaneler, aile- devlet, yaşamın tüm yönlerini kontrol altına alıyor. Bedenin kurumsal disiplini, gözetimi ve cezalandırılması, dış düzenlemeye alışmış, vücudu disipline etmek, yeteneklerini optimize etmek, güçlerini zorlamak, yararlılığını ve doğruluğunu artırmak, etkin ve ekonomik kontrol sistemlerine entegre etmek için çalışan organları yaratır "(Foucault 2016) ve böylece toplumun ihtiyaç duyduğu beden türlerini üretiyor.

Foucault "Cinselliğin Tarihi" ile "Hapishanenin Doğuşu" adlı kitaplarında özne-iktidar-beden arasındaki ilişkileri incelemektedir, öznenin normalizasyonu iktidara boyun eğmesiyle olduğunu ortaya koymaktadır. Foucault'un, "Biopower" kavramı, bedenlerimiz üzerinde faaliyet göstererek, her birini benimsediğimiz öz-disipline uygulamalarla düzenleyerek kendi kendimize boyun eğdirdiğini belirtti. Güç, "bilgi ve arzu" ile işlev gösterme yeteneğinden doğar- bilimsel bilginin üretilmesi, bireylerin uymak istediği norm ve normallik söylemine yol açar (Foucault, 2016).

Biyoiktidar 18. yy'dan sonra iktidarın gençleri islahetine, suçluların cezaevine, delilerin tımarhaneye kapatılmasıyla ortaya çıkmıştır. Foucault bu değişime "*büyük kapatılma*" ismini vermiştir. Ona göre iktidar deliler, hastalar ve eşcinseller gibi toplumun normlarından farklı bireyleri ötekileştirmek adına monarşinin yaptığı bir kurgudur. Bu sayede toplumda normalizasyonun başlamış olduğunu söyleyebiliriz. Biyoiktidarın esas amacı beden ve bedinin üzerinde hâkimiyet kurmaktır (Foucault, 2011).

Sosyal medya, bireylerin düşüncelerini çevrimiçi bir ortamdan diğer bireylere iletmesiyle çalışmamızın konusuna uymaktadır. Ulaşılacak istenen kitle, kadını stereotipleştiren, kadın hakkında söz hakkı sahibi olduğunu düşünen bireylerden oluşmaktadır. Twitter'da bireyler kendi ideolojilerini, söylemleri ile oluşturmaktadır. Twitter çalışmamızın sebebi, ulaşmak istediğimiz gönderi içeriği açısından ve bireylerin düşüncelerini, söylem inşalarını nasıl konumlandığını incelemek için uygun olmasıdır. Eleştirel söylemsel psikolojinin odağı bireylerin dili nasıl kullandığı, ideolojik ikilemlerle nasıl pozisyon aldığı ile ilgilendiği için çalışmaya uygun görülmüştür. Bireyler ideolojilerini dil aracılığı ile sosyal medyaya yansıtmaktadır. Twitter üzerinden paylaşılan gönderiler söylem analizi ile çalışılmıştır.

Biyoiktidar ve Kadın Bedeni

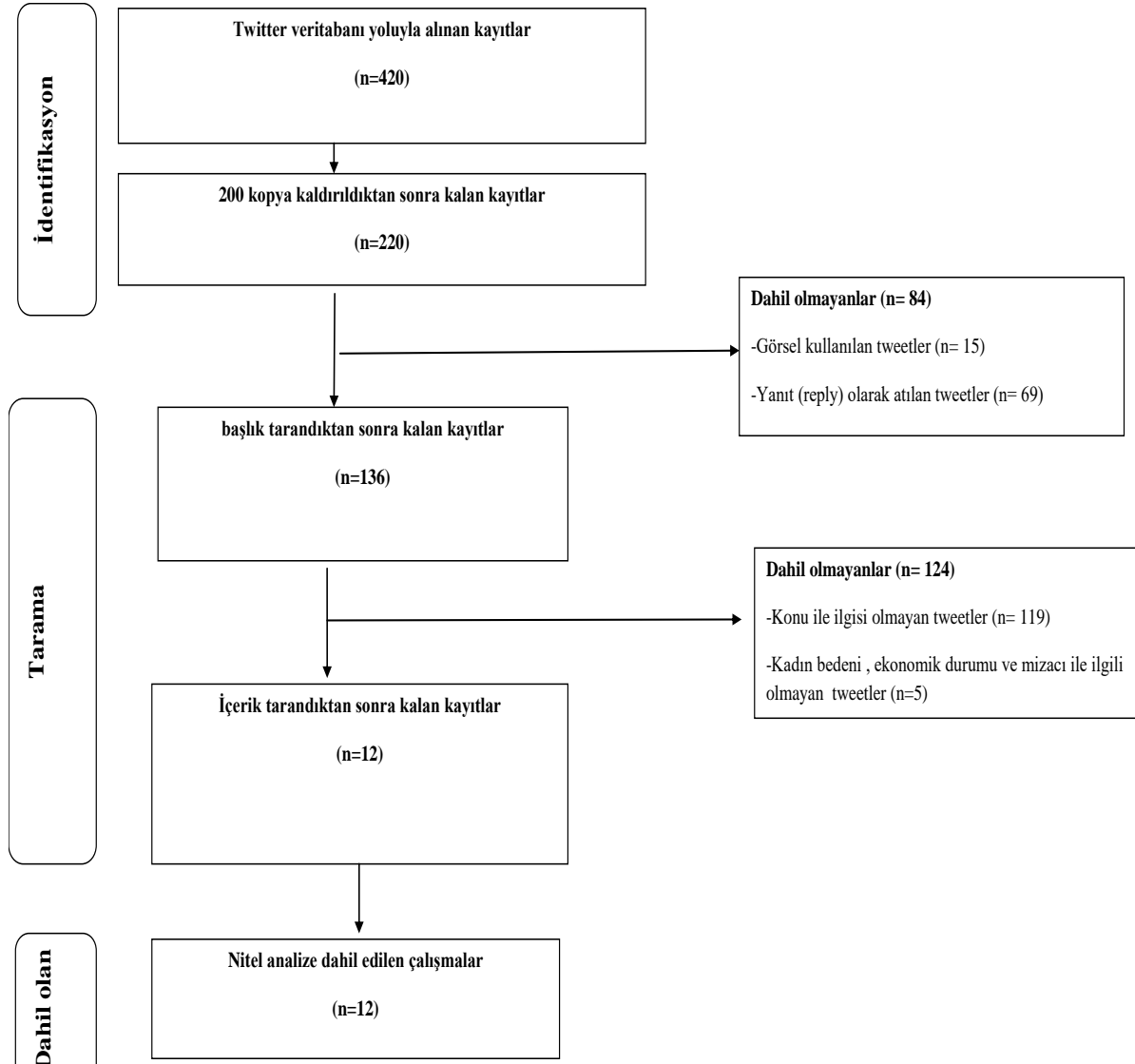
Foucault'un *çerçeve* olarak adlandırdığı *ruh* iken, hapishanenin iktidarı tarafından mahkûma benimsetilen *normatif ideal* Butler'a *görepşişik kimliktir* (Butler, 2014). İktidar hem bedeni hem de

bedenin içini ele geçirir. Bedenin kontrol altına alınmasını sağlayan biyoiktidar en çok kadınları etkilemektedir. Beden ile ilgili söylemler her sosyo-ekonomik düzeydeki insanlar tarafından inşa edilmektedir. Toplum kadını ince, bakımlı ve genç görünmek adına sürekli yönlendirmektedir. Kadınlar yüzyıllardır çeşitli güzellik mitleriyle karşı karşıya kalmıştır. Medya, 1950'lerde kıvrımlı normal kilonun üstünde olan kadınları öne çıkarırken günümüzde normal kilonun altında olan kadınları öne çıkarıyor (Oğuz, 2005). Kadınlar dönemin şartlarına, medyanın yönlendirmesine göre kendi bedenlerini şekillendirmek zorunda hissediyorlar. Foucault'a göre söylem zaman ile birlikte farklılaşır. Söylemi belirleyen ise iktidardır (Özgen, 2017). Güzellik söylemi Simone de Beauvoir tarafından "Kadın ancak alabildiğine yağlandığı, ya da tam tersine bir deri bir kemik kalıp kolunu kıpırdatamayacak hale geldiği, rahatsız giysilerle, görgü kurallarıyla kötürümleştirildiği zaman erkeğe rahatça kullanabileceği bir nesne gibi gözükmetedir." cümlesiyle açıklanmaktadır (Beauvoir, 1986). Bireyden bireye ve kültürden kültüre değişiklik gösteren güzellik anlayışıyla kadın ve kadın bedeni hep kalıplaştırılmaya çalışılmıştır. "*Foucault'un biyoiktidar olarak tanımladığı bedeni disipline edici iktidar biçimi ile ilgili görüşleri, feministleri de toplumsal cinsiyetin disiplinli üretimini açıklamak amacıyla Foucault'a başvurmaya yöneltmiştir*" (Kalan, 2014, s.146). Beden ve güzellik söylemi biyoiktidar ile bağdaştırılabilir. Foucault'un da bahsettiği kavramlar ile ilişkilendirilebilir. Biyoiktidar bedeni normal ve anormal olarak sınıflandırmıştır. Günümüzde de kadın bedeni normal ve anormal olarak sınıflandırılmaktadır. İktidar kadının bedeni olması gereken ve diğerleri olarak görmektedir. Ataerkil ideolojiler ve medya, kadın ve kadın bedeni üzerinde kendinde hep söz hakkı bulmuş, kadını yönlendirmeye çalışmıştır. Sosyal medya, kadının nasıl olması gerektiği üzerine söylemlerde bulunmaktadır. Kadını eksik ve yetersiz hissettirmeye çalışmıştır. Estetik algısıyla tek tip "ideal kadın" yaratılmaya çalışılmıştır (Oğuz, 2005). Kadınları zayıf olmaya yönlendirip kendi bedenlerinden memnuniyetsiz ve kadınlar özgüvensiz bireyler olmaya itilmiştir. Kadınlar toplum tarafından onaylanmaya ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Nuray Sakallı (2001) cinsiyetçiliği "Genel olarak, kadına karşı olumsuz kalıp yargıları, düşmanca duygular ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kabulü olarak" tanımlamıştır. Hâkim ideolojinin dili eril bir dildir. Biyoiktidar bedenler üzerinde baskı kurmaktadır. İktidarın dili eril bir dil olduğundan dolayı kadın bedeni eril tahakküm altına alınmaktadır (Eren, 2016). Toplumda kadınlar cinsel bir obje olarak görüldüğünden erkeklerin her zaman kadın fiziğinin nasıl olması gerektiğine dair bir fikri vardır. Bazılarına göre kısa bazılarına göre uzun boylu, kimine göre zayıf kimine göre kilolu, sarışın, esmer diye uzayıp giden fikir ayrışmaları olsada kadını şekillendirici söylemler hep olmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışma eleştirel söylemsel psikoloji/ Foucault'cu söylem analizi ile yapılmıştır. Foucault'a göre söylemi oluşturan şey dilin kendisidir. Foucault'cu söylem analizinde konuşmaların içerisindeki retorik söylemler ve etkileşimler söylemlerin konum alışlarını belirler. Foucault'cu söylem analizinin ilgilendiği alan sınırsızdır ama genel olarak metinlerle ilgilenmektedir. Foucault'cu söylem analizinde, söylemsel inşalara, söylemlere, konum alışlara, açıklayıcı repertuarlara bakılmaktadır (Arkonuç, 2017). Bu çalışmadaki söylem nesnesi kadındır. Bireyler söylemsel inşaları kadın üzerinden yapmaktadır. Bu çalışmamızda, kadın bedeni üzerinden sosyal medyada söylemin odak noktalarını belirlemek için Twitter'da "#kadın dediğin" hashtag'ı altında yapılan gönderiler veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Kadın bedeni üzerinde kurulan eril biyopolitik tahakkümüne kaynaklık eden söylemleri ve açıklayıcı repertuarları incelemesi ön plana alınmıştır. Twitter'ın seçilme nedeni ise bireylerin sosyal medya aracılığıyla düşüncelerini özgür bir şekilde dile getirdikleri bir alan olmasıdır. Seçilen 12 tane tweet söylemler, bu söylemlerin arkasındaki ideolojiler ve bulunan fenomenler ile açıklanmıştır.

ANALİZ

şekil-1

Araştırılmaya başlandığında içeriğinde "#kadın dediğin" hashtag'ı geçen 420 tweet bulunmuştur. Kopyalar kaldırıldıktan sonra kalan 220 tweet daha sonra araştırmanın konusuna göre incelenmiştir. Görsel kullanılan 15 tweet, yanıt olarak atılan 69 tweet ve konu ile ilgisi olmayan 124 tweet araştırmadan çıkarılmıştır. Kadın bedeni, kadının ekonomik durumu ve kadının nasıl bir mizaca sahip olması gerektiği ile ilgili tweetlerden 12 tanesi araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma sorusu kadının kalıplaştırılması, farklı olanın dışlanmasıdır. 12 tane tweet seçilmiştir. Tweetler 3 kategoride incelenmiştir. Bu tweetlerdeki söylem nesnesi ise kadındır. Sırasıyla tweetleri inceleyeceğiz.

1)Beden

1) *Kadın dediğin minyon olur. Ne o öyle fasulye sırıği gibi boy filan? Boşuna dememişler "lastik dedin mi Pirelli, kadın dedin mi 1.50."*

2) *Kadın dediğin balık etli olur çöp şiş gibi ortada dolaşmayın.*

3) *Her zaman söyledim yine söylüyomkadın dediğin ufak tefek "minnak " olur. Konut kredi faizinden yüksek olmasın. 1.60 iyidir.*

4) Kadın dediğin; sarışın olacak, yemek yapmayı bilecek, atarlı olacak, eviyle ilgilenecek, boyu 1.70'i geçmeyecek, gamzeli olacak, tatlı olacak, kedi gibi olacak, çok konuşmayacak, sadık olacak.

Kadının ten rengi, boyu, mizacı ve yetenekleri üzerinden söylem inşa edilmiştir.

5) Kadın dediğin; zeki olacak, kültürlü olacak, bakımlı olacak, güler yüzlü olacak, özgüveni yüksek olacak, dişiliğinden çok kişiliği ön plana çıkacak, evi olacak, arabası olacak, min 5k maaşı olacak, bunları elde etmek için zengin bir erkek avlamaya çalışmayacak

6) Realist olalım kadın dediğin; 170 üstü, beyaz tenli, max 53 kg, iş güç sahibi, açık fikirli, evlilik odaklı ve yiyici olmayan, dolgun fizikli ve iyi yemek yapabilmeli. Diğerleri kendini cinsiyet sınıfından çıkarabilir.

Bu tweette kadın olmanın ten rengi, fiziki özellikleri ile olduğunu bu özelliklere sahip olmayanları ötekileştirmeyi empoze etmeye çalışılmaktadır. Bu özellikleri taşımayan kadınları cinsiyet sınıfından çıkarılması gerektiği öne sürülmüştür.

7) 1.65 kadın mı olur abi ne o öyle kazulet gibi kadın dediğin bilemedin 1.55 hadi taş çatlasın 1.60 olur...

8) Kadın dediğin 36 hadi bilemedin 37 numara ayakkabı giyer.

9) Kadın dediğin uzun saçlı olur.

Toplumsal cinsiyet açısından kadında olması uygun görülen bir söylem inşa edilmiştir.

11) Kadın dediğin; En az 3000 TL maaşı olacak. Babasından az bir ev kalacak. Boyu en az 168 olacak. 55 kiloyu geçmeyecek. Ölçüleri 90-60-90 olacak. Sarışın esmer fark etmez güzel olacak. Ayakları ufak olacak. Burnu ufak olacak. Çok fazla yorum yapmayacak. Zeki olmayacak

12) Kadın dediğinin burnu küçük olacak arkadaş ne o öyle gargamel gibi.

Bu paylaşımda ise kadının toplum tarafından kabul edilen estetik algısına uyması gerektiğine dair retorik bir söylem vardır.

"Kadın dediğin balık etli olur çöp şiş gibi ortada dolaşmayın." Söyleminden anladığımız üzere bu kullanıcıya göre kadınları kadın yapan zayıf veya normal kiloda olmak değil balık etli olmasıdır. Kadın dediğin minyon olur. Ne o öyle fasulye sığı gibi boy filan? Boşuna dememişler "lastik dedin mi Pirelli, kadın dedin mi 1.50." Her zaman söyledim yine söylüyom kadın dediğin ufak tefek "minnak" olur. Konut kredi faizinden yüksek olmasın. 1.60 iyidir." "1.65 kadın mı olur abi ne o öyle kazulet gibi kadın dediğin bilemedin 1.55 hadi taş çatlasın 1.60 olur ... " ve 4. Tweetteki "boyu 1.70'i geçmeyecek." sözlerinden ise kadını boyuna göre değerlendirdiklerini açıkça belli etmişlerdir ve kadın boyunun ortalama 150-160 cm olması gerektiğini ifade etmişlerdir. "Realist olalım kadın dediğin 170 üstü" ve "Boyu en az 168 olacak" söylemlerinde ise kadının boyunun kısa (Kadın ortalama boyu Türkiye de 163,5 santimetredir.) olmaması gerektiği söylenmiştir. Retorik söylem kişiden kişiye göre değişse de kullanılan söylem inşaların hepsinde kadın ve kadın bedeni şekillendirilmeye çalışılmıştır. "Kadın dediğin; sarışın olacak", "Realist olalım kadın dediğin beyaz tenli olacak" söylemlerinden ten üzerinden ayrımcılık yapılmıştır. "Kadın dediğin 55 kiloyu geçmeyecek, ölçüleri 90-60-90 olacak. "Kadın dediğin Max 53 kg, dolgun fizikli ve iyi yemek yapabilmeli" söylemlerinde ise birinci tweetten farklı olarak kadın kilosunun ortalama kilonun altında yani zayıf (Türkiye kadın kilo ortalaması 68,4) olması gerektiği inşa edilmiştir. Kadın bedeni, fiziği ise uluslararası kabul edilen ölçülerde (90-60-90 cm) olması gerektiği söylenmiş, güzellik söylemi ile toplumun bize aşlamak istediği "ideal kadın" yaratılmak istenmiştir. "Kadın dediğinin burnu ufak olacak, ayakları ufak olacak. ""Kadın dediğinin burnu küçük olacak arkadaş ne o öyle gargamel gibi. "Kadın dediğin 36 hadi bilemedin 37 numara ayakkabı giyer. " Toplum tarafından dayatılan estetik algısı ile kadınların burunlarının küçük olması gerektiği günümüz kadınlara empoze edilmeye çalışılmıştır. Ülkemizde en çok burun estetiği yaptırılmaktadır. Düşünmemiz gereken şey kadınlar burunların rahatsız oldukları için mi, insanların baskısından mı ya da onları güzel bulmayan bakış açılarından rahatsız oldukları için mi yaptırıyorlar? Burnu küçük olmayan kadın, Şirinler çizgi filminin çirkin diye anılan kötü karakteri Gargamele benzetilmektedir. Buradaki amacın ise burnu estetik algısı ile örtüşmeyen kadınları açıkça dışladığını anlayabiliyoruz. Tweetlerdeki açıklayıcı repertuarlara bakacak olursak; lastik dedin mi Pirelli, kadın dedin mi 150 söyleminde kadınların boyu ile lastik

markası arasında bağlantı kurmuş, benzetme yapılmıştır. *Konut kredi faizinden yüksek olmasının 160 iyidir.* Söyleminde kadını soyut bir kavramla bağdaştıran küçümseyici bir yaklaşım vardır.

2) Mizaç – Karakter

4)*Kadın dediğin; sarışın olacak, yemek yapmayı bilecek, atarlı olacak, eviyle ilgilenecek, boyu 1.70'i geçmeyecek, ganzeli olacak, tatlı olacak, kedi gibi olacak, çok konuşmayacak, sadık olacak.*

Kadının kedi gibi olması gerektiği ve çok konuşmaması gerektiği söyleminden kadının sessiz sakin, kendi halinde olması gerektiği söyleminde bulunulduğu anlaşılmaktadır.

5)*Kadın dediğin; zeki olacak, kültürlü olacak, bakımlı olacak, güler yüzlü olacak, özgüveni yüksek olacak, dışılığından çok kişiliği ön plana çıkacak, evi olacak, arabası olacak, min 5k maaşı olacak, bunları elde etmek için zengin bir erkek avlamaya çalışmayacak*

6)*Realist olalım kadın dediğin: 170 üstü, beyaz tenli, max 53 kg, iş gücü sahibi, açık fikirli, evlilik odaklı ve yiyici olmayan, dolgun fizikli ve iyi yemek yapabilmeli. Diğerleri kendini cinsiyet sınıfından çıkarabilir*

10)*Kadın dediğin zeki olacak gerisini makyaj hallediyor.*

İdeal kadının zeki olması gerektiğini çünkü makyajın kadını güzelleştirdiği ifade edilmektedir. Bu söylemdeki sav makyajın bir kadını ideal güzellik konumuna getirmesidir.

11)*Kadın dediğin; en az 3000 TL maaşı olacak. Babasından az bir ev kalacak. Boyu en az 168 olacak. 55 kiloyu geçmeyecek. Ölçüleri 90-60-90 olacak. Sarışın esmer fark etmez güzel olacak. Ayakları ufak olacak. Burnu ufak olacak. Çok fazla yorum yapmayacak. Zeki olmayacak*

"*Kadın dediğin kedi gibi olacak, çok konuşmayacak.*" ve "*Kadın dediğin zeki olmayacak, çok fazla yorum yapmayacak.*" söylemlerinde kadının fikir belirtmemesi, konuşmaması ve susup oturması gerektiği inşa edilmiştir. *Kadın dediğin sadık olacak, eviyle ilgilenecek* anlam inşasında ise romantik ilişki yaşayan tarafların ikisinin de sadık olması gerekirken, bu özellik sadece kadınlara atfedilmiştir. Tweetlerin eylem yönelimleri; kadın hakkında konuşulduğu sırada, kadınları kalıplaştıran, şekillendiren ve yönlendirilmeye çalışılan bir inşa söz konusudur. Söylem nesnesi kadınları her zaman bir tehdit olarak görmüştür. "*Çok fazla yorum yapmayacak zeki olmayacak.*" Kadının konuşmasını tehdit olarak gördüğü için susmasını tercih eden, zeki olmayı bile cinsiyetleştiren bir söylem inşası vardır. "*Bunları elde etmek için zengin bir erkek avlamaya çalışmayacak.*" Burada da söylem nesnesi yine kadını tehdit olarak görmektedir, kadını avcı olarak görüp bu şekilde damgaladığı kadınları kendine tehdit olarak görmektedir. Söylem nesnelерinin hepsi kadınların belli kriterlere uyması gerektiğini savunmaktadır. Tweetlerin konum alışları; *kadın dediğin* kavramlaştırması ideal kadının nasıl olması gerektiği, toplumda nasıl davranması gerektiği, fiziki özellikleri ile yapılmaktadır. İdeal kadın ile diğer kadınlar olarak gruplandırma söz konusudur. Uygulamalar/ pratikler de ise söylem nesnesi kadını "*zeki olmayan, çok konuşmayan, atarlı olan, yemek yapmayı bilen, eviyle ilgilenen, bakımlı olan, güler yüzlü olan, evlilik odaklı olan, çok yorum yapmayan*" olarak sınıflandırdığı için ve diğer söylem nesneleri kadını "*zeki olan, açık fikirli, iş gücü sahibi, özgüveni yüksek olan, dışılığından çok kişiliği öne çıkan*" olarak sınıflandırdığı için kadınların aksini yapması, olması engellenecektir. Söz gelimi kadının zeki olması, evlilik odaklı olmaması, konuşkan olması, bakımlı olmaması, güler yüzlü olmaması ya da zeki olmaması, işi olmaması, özgüveni düşük olması, açık fikirli olmaması kadını, ideal kadın olmaktan çıkarıp etiketleyecektir. Willig'in önerdiği analizin altıncı basamağı olan öznellik basamağında ise sosyal cinsiyet rollerinden dolayı her kültürde, toplumda ve ekonomik düzeyde olan bireylerin (kadın erkek fark etmeksizin) kadınları sınıflandırdıklarını görüyoruz ve günümüzdeki güzellik söylemlerinden olumsuz tepkilerden, kalıp yargılardan dolayı kadınların kendilerini şekillendirdikleri ve yönlendirdikleri gözlemlenmiştir.

3) Ekonomik Gelir ve Düzey

5)*Kadın dediğin; zeki olacak, kültürlü olacak, bakımlı olacak, güler yüzlü olacak, özgüveni yüksek olacak, dışılığından çok kişiliği ön plana çıkacak, evi olacak, arabası olacak, min 5k maaşı olacak, bunları elde etmek için zengin bir erkek avlamaya çalışmayacak*

Bu tweette kadının bir erkeğe ekonomik olarak bağımlı olduğunu ve mesleki bir başarısının olamayacağını, iş hayatında kadının pasif olarak konumlandırılması söylemi inşa edilmiştir.

11) *Kadın dediğin*: En az 3000 TL maaşı olacak. Babasından az bir ev kalacak. Boyu en az 168 olacak. 55 kiloyu geçmeyecek. Ölçüleri 90-60-90 olacak. Sarışın esmer fark etmez güzel olacak. Ayakları ufak olacak. Burnu ufak olacak. Çok fazla yorum yapmayacak. Zeki olmayacak.

"*Kadın dediğin en az 3000 TL maaşı olacak.*", "*Kadın dediğin babasından az bir ev kalacak, evi olacak, arabası olacak, min 5k maaşı olacak bunları elde etmek için zengin bir erkek avlamaya çalışmayacak.*" İlk olarak kadının maddi durumunun asgari ücretten (1.603,12 TL) bir hayli fazla olması gerektiği, evinin ve arabasının olması gerektiği ve bunları zengin bir erkek üzerinden kazanmaması gerektiği söylenmiştir. Hem kadınları maddi durumuna göre sınıflandırıp hem de kadınların erkekler üzerinden kazanç sağlamaya çalıştığı tasnif edilmiştir. Kadınlar avcı erkekler ise av olarak damgalanmıştır. "*Kadın dediğin babasından az bir ev kalacak, evi olacak, arabası olacak, min 5k maaşı olacak bunları elde etmek için zengin bir erkek avlamaya çalışmayacak.*" Bu tweeti atan hesap ise kadın hesabıdır. Görülen üzere kadın hakkında yorum yapan sadece erkekler ile sınırlı değildir, kadını sınıflandıran, yönlendiren ya da ötekileştiren kadınlar da olabiliyor. Daha ayrıntılı bakarsak kadına babasından en az bir ev kalması gerektiği söylenirken babası olmayan, babası olan ama durumu olmayan, babası olan ama baba ile görüşmeyen kadınları stigmatize etmektedir ve toplumsal cinsiyeti yine burada görebiliyoruz. Babanın(erkek) görevlerinden biri kız çocuklarına ev bırakması ifade edilirken anneye (kadın) yönelik bir sorumluluk yüklenmemiştir. "*Evlilik odaklı ve yiyici olmayan diğerleri kendini cinsiyet sınıfından çıkarabilir.*" söyleminde kadınları evlilik odaklı olmaya itmiş, hatta evlilik düşünmeyen kadınları cinsiyet sınıfından çıkması gerektiği söyleminde bulunulmuştur. Tweetlerde kullanılan sözcükler, söylemlere yapılan vurgular ideolojik yapıları göstermektedir. Genel olarak tweetlere bakıldığı zaman kadının boyu, kilosu, ten rengi, vücut hatları, ayakkabı numarası, saç boyu ve yüz hatları gibi fiziksel özellikleri ile ilgili söylemler ve kadının mizacının nasıl olması gerektiğine dair hatta kazandıkları paranın ne kadar olması gerektiğine söylemler inşa edilmiştir. Bu tweetlerde "ideal kadın" çizilmek istenmektedir. Beden üzerinden şekillendirici söylemlerde bulunulmuştur. Ataerki toplumlar kadının başkalaştırılıp dışlanması olasıdır (Sarup, 1997). Postmodernistlere göre kadınlar, erkek karşısında hep başkası-öteki olarak konumlandırılmıştır (Sarup, 1997). Feminist kuramda ataerki kavramı sıkça geçmektedir. Sosyal medyadan alınan 12 tweetin sosyal inşaları birbirleriyle tutarlıdır. Bu tweetlerde günümüz kadını şekillendirici söylemlerde bulunulmuştur. Tweetlerden ikisinin kullanıcı adı ve profil fotoğraflarından kadın olduğu, iki hesabın ise cinsiyeti belli değildir. Buradan anlaşılacağı üzere kadın hakkında söylem inşa eden, söylem de bulunan sadece erkekler değil, kadınlardır da. Çünkü kadınlar da egemen ideolojilere boyun eğmektedir ve ideolojileri içselleştirmektedir. Aristoteles'in kazandırdığı retorik kavramı, ikna edici konuşma sanatı olarak tanımlanır. Eleştirel söylemsel psikoloji de öznelere, konuşmacıların söyledikleri retoriksel hamlelere vurgu yapar (Arkonaç, 2017). Atılan tweetlerde her kullanıcı kendi ideolojisini aşılamaya çalışmıştır.

TARTIŞMA

Bu Foucault'cu söylem analizi ile yapılan çalışmanın amacı sosyal medya üzerinden kadınlar hakkındaki söylemleri incelemektir. İktidar kadını biçimlendiren, sınıflandıran, ötekileştiren ve kategorize eden uygulamalarda, pratiklerde bulunmuştur. Kadın yüzyıllardır obje olarak görülmüştür ve erkeklerin üstünlüğü her toplumda, kültürde ve zamanda öne çıkmıştır. Bazı konuşmacılar kadının çalışması gerektiğini bazıları ev ile ilgilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kadınlar ile ilgili spekülasyonlar hep vardır ama olumsuz kalıp yargılar sabittir. Bu tutumlar kadına zarar verici söylemler ile inşa edilmektedir. Erkekler kadınlar üzerinde kontrolü ellerinde tutarak güç kazanmak istedikleri açıkça görülmektedir.

"*Toplum tarafından "kadın" cinsiyetinden beklenen sosyal rolleri gerçekleştirilmeyen kadınlara karşı olumsuz davranışlar gösterilebilmektedir*" (Sakallı, 2001, s.12). Sosyal medya kadını şekillendirmiştir. Tarih içinde değişen normlar sosyal medya üzerinden ifade edilmeye başlamıştır. Kadınlar bu değişen normlara göre kendilerini şekillendirmeye ve uyum sağlamaya çalışmış, baskı altında hissetmeye başlamışlardır; özellikle sosyal medya üzerinden yapılan damgalamalar ile şekillenmeye başlamışlardır. Günümüz şartlarının güzellik ölçütleri ne ise kadınların yönelimi de o şekilde olmaya başlamıştır. Sosyal medyada yapılan güzellik dayatması ve kadınların nasıl olmasına yönelik inşa edilen söylemler kadınları hep stigmatize etmektedir. Erkeklerin kadınların nasıl olması nasıl davranmasına yönelik normatif

inançları vardır. Erkekler kadınlar üzerinde kendilerinde söz hakkı bulmuş ve de baskın olmaya çalışmışlardır. Cinsiyet rollerinden dolayı kadın hep ezilen taraf olmakla birlikte yönlendirilen tarafta olmuştur. Cinsiyet rolleri çocukluğumuzdan beri bilinçdışımıza yerleştirilmiştir. Kadın denilince insanlarda uyandırılan mesaj kadının bakımlı, özgüvenli, ağırbaşlı, ılımlı, alttan alan, romantik ilişkilerinde fedakârlık yapan, yorum bildirmeyen, çok konuşmayan, günümüzdeki güzellik şartlarına uyan, evlilik odaklı olan bireyler olması beklenmektedir. Sosyal medyadan kadın dediğin etiketli tweetleri paylaşan kullanıcılar kadının nasıl olması, davranması gerektiğine dair retorik söylemlerde bulunmuştur. Bu konu hakkında yorum yapmışlardır. Kadınların kendi bedenine bakış açısını değiştirip kadının kendine karşı olumsuz yargılarda bulunması muhtemeldir (Oğuz,2005). Toplumun dayattığı güzellik algısı ile kadınların kendilerine karşı bakış açısı değişebileceği gibi kendilerini yeteri kadar güzel hissetmeyebilirler. Sosyal medya da çizilen kusursuz kadın, ideal kadın imajı kadınların kendilerini yetersiz hissetmesine sebep olabilir (Özgen, 2017). Romantik ilişkilerde kadının fedakâr olması gerektiğini belirten tweetler paylaşılmıştır. Toplumun bu yargıları yüzünden kadınların belki de yapmak istemedikleri davranışları yapmasına sebep olabilir. İktidarın gücü küçümsenemeyecek kadar fazladır. Kadınlar kendini toplumsal onayı almak için olmak istemedikleri bireylere dönüştürebilir. Kilolarından memnun oldukları halde kilo verebilir, vücutlarından memnun oldukları halde estetik operasyonu geçirmek isteyebilirler (Oğuz, 2005). Foucault'a göre iktidar bedeni disipline edip baskı altında tutmaya çalışır (Kalan,2014). Paylaşılan tweetlerin kendi içindeki tutarsızlığı (sarışın-esmer, kısa boylu- uzun boylu, zayıf-kilolu, zeki- zeki olmayan vs.) kadınların ikilem yaşamasına sebep olabilir. Kadın söyleminde bulunan tweetlerin ne kadar düşmanca cinsiyetçilik ile paylaşıldıkları açıkça bellidir. Kadınlara karşı önyargılı tutum bulunmaktadır. Kadınlar, erkeklerin maddi gücünü kullanmakta olan bir avcı olarak görüldüğünden dolayı yüzyıllardır kadınlar erkeklerin iktidarı altında kalmıştır bunun sebebi ise cinsiyetler arası ayırım olduğu açıkça bellidir. Geleneksel kalıp yargılar yüzünden kadınlar her zaman sınıflandırılmıştır. Sosyal baskı ile büyümüş kadınları toplum her zaman yönlendirmiştir. Bu kadınlar erkeklere kendilerini itaat etmek zorunda hissedip, davranışlarını ve bedenlerini iktidarın istediği şekilde biçimlendirmeye çalışmışlardır. Tweetler, kadını hep pasif ve bağımlı benlikler ile ilişkilendirmiştir. Genel olarak tweetlerde kadınlar küçümsenmektedir. Kadın hakkında olumsuz bir tutum sergilenmiştir. Bu tweetlerde görüyoruz ki kadın hakkında şekillendirici söylemlerde bulunan kadınlar da vardır. Kadınların, erkeklerin sergiledikleri negatif tutumlarına ve söylemlerine itaat ederek onları destekleyerek ya da kendi hemcinslerini şekillendirici söylemlerde bulunarak sosyal cinsiyet rollerini pekiştiren ve ataerkil topluma destek olan bir boyuta taşıyan söylem inşaları vardır. Bu çalışma ve analiz, erkeklerin, kadın bedeni üzerinde "söz hakkı" sahibi olduğunu, bunun da kadınlar tarafından desteklendiğini, biyoiktidarın kadınların stereotipleştirmeye sebep olduğunu göstermektedir.

REFERENCES

- Angermüller, J. (2006). *Avrupa'da söylem çözümlemesi*. K. Yoğurtçu (Çev.), 28(2018), 1-17.
- Arkonaç, S. A. (2016). *İnsan insan içinde: ana akım ve eleştirel sosyal psikoloji*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Arkonaç, S. A. (2017). *Psikolojide söz ve anlam analizi: niteliksel duruş*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Ayan, S. (2014). *Cinsiyetçilik: Çelişik duygulu cinsiyetçilik*. Cumhuriyet MedicalJournal, 36(2), 147-156.
- Beauvoir, S. (1986). *Kadın: genç kızlık çağı I*. Çev. Bertan Onaran. İstanbul: Panel Yayınevi
- Butler, J. (2005). *İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler*, Fatma Tütüncü (çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Butler, J. (2004). *Bela Bedenler*, çev. Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2014).
- Eren, E. (2016). *Biyopolitika ve Toplumsal Bedenin Denetimi: Türkiye'de 2010-2015 Yılları Arasında Beden Politikaları Tartışmaları*. İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, İstanbul.
- Dökmen, Y. Z. (1996). *Bem'in toplumsal cinsiyet şeması kuramı*. Türk Psikoloji Bülteni, 2(5), 42-44.

- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*, Çev. Işık Ergüden- Osman Akınhay, Seçme Yazılar 2, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,
- Güneş, F. (2017). *Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(2), 245-256.
- Gür, T. (2013). *Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi*. ZeitschriftfürdieWelt der Türken/Journal of World of Turks, 5(1), 185-202.
- Kalan, Ö. (2014). *Foucault'unBiyoiktidar Kavramı Bağlamında Moda Ve Beden: Vouge Dergisi Üzerinden Bir Söylem Analizi*. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 8(3), 140-162.
- Kozlu, D. (2009). *Modernizm sonrası postmodern hareket içinde kadının yeri*. Art-e Sanat Dergisi, 2(3), 1-15.
- Oğuz, G. Y. (2005). *Bir güzellik miti olarak incelik ve kadınlarla ilgili beden imgesinin televizyonda sunumu*.
- Özgen, İ. (2017). *Tüketim Kültürü ve Medyada Güzellik Söylemi: Bir Alımlama Çalışması*. Global Media Journal TR Edition, 8, 15.
- Özmkas, U. (2018). *Biyoiktidar: İktidar ve Direniş: Foucault, Agamben, Hardt-Negri*. İletişim Yayınları.
- Pehlivan, P. V. (2017). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(31), 497.
- Sakallı, N., &Curun, F. (2001). *Romantik İlişkilerle İlgili Kalıpyargılara Karşı Tutumlar*. Psikoloji Çalışmaları/Studies İn Psychology, 22, 31-45.
- Sakalli-Uğurlu, N. (2003). *Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklere İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kurami [Sexism: Attitudetowardswomenand men andambivalentsexismtheory]*. Türk Psikoloji Yazilari, 6(11-12), 1-20.
- Sarup, M. (1997). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm* (Çev. A. Baki Güçlü). Ankara: Ark Yayınları.
- Şah, U. (2012). *Andımızı Okuma: Bir Aracılı Söylem Analizi Çalışması*. (Editör: Sibel Arkonaç). *Söylem Çalışmaları*, 181-192.
- Şimşek, A.H. (2018). *#Türkiyedekadınolmak Twitter Üzerinden Kadın Kolektif Kimliğinin Söylem Analizi*. II. Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi

Çağdaş Siyasette Temel Düşünceler ve Akımlar Basic Thoughts And Trends In Contemporary Politics

Dr. Tazegül Gasimova^{1*}

Pages: 485-494

Doi: 10.21733/ibad.584281

¹ Azerbaijan National Academy of Sciences/Institute of Philosophy, AZERBAIJAN.

E-mail: tezegulgasimova@rambler.ru
tezegulgasimova@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

It is known, that politics and ideology in any society act in dialectical unity. Both depend on each other. Through ideology, politics carries out its goals, functions and political lines course. "Ideology is a system of meetings and ideas, understanding people's perception of reality and relationships. It expresses the interest of different classes, social groups and society. " From the middle of the 19th century, three main ideologies began to form. All three ideologies live in the 20th century as their own prosperity. The historical content of the 20th century is explained by the struggle of these ideologies and determines the international, economic, philosophical, cultural code of that century. All three ideologies belong to the Modern age, and they chant his soul. Especially, these ideologies are different thought systems against each other. At the same time it should be noted that the source of the ideologies, the roots have a more ancient history. Previously, this task was carried out by religion, then philosophical theory and doctrines in the new era, and then by contemporary ideologies that developed gradually and gradually by taking a schematic character. At present, ideological issues have become an object of analysis of open, integral subjects for change and development. Contemporary political science is interested in different prisms and spectra under the influence of different objective and subjective political processes. Many discussions about the place of politics as the subject of scientific knowledge are inversely proportional to serious politics. There are many theories that cannot have a new political character. For this reason, there is a social demand to make theoretical studies on the solution of current problems and their solutions.

Keywords: national thought, ideology, liberalism, neoliberalism, conservatism, neoconservatism.

Bilindiği gibi her toplumda siyaset ve ideoloji diyalektik bir birlik içerisinde hareket eder. Her ikisi diğere bağımlıdır. İdeolojinin aracılığı ile siyaset, amaç ve fonksiyonlarını, siyasi çizgisini teorik olarak gerçekleştirir. “İdeoloji görüş ve düşünceler sistemi olarak, insanların gerçekliğe ve birbirine yaklaşımının anlaşılması ve değerlendirilmesidir. O farklı sınıfların, sosyal grupların, toplumun çıkarlarını ifade eder” (Əfəndiyev, 2010, s.590). 19. yüzyılın ortalarından başlayarak üç esas ideoloji oluşmaya başlamıştır. Her üç ideolojinin 20. yüzyılda gelişme dönemini yaşadığını söylemek mümkündür. 20. yüzyılın tarihi bu ideolojilerin mücadelesi ile açıklanır ve bu yüzyılın uluslararası, ekonomik, felsefi, kültürel kodlarını belirler. Her üç ideoloji modern çağa aittir ve onun ruhunu terennüm eder. Özellikle bu ideolojiler birbirlerine karşı olan, farklı düşünce sistemleridir. Bu ideolojiler; liberalizm, sosyalizm ve faşizmdir (Дугин, 2010).

19. yüzyılın yarısında ideolojiler sosyo-kültürel ve sosyo-politik süreçlerin esas unsuruna dönüşmüştür. 20. yüzyılda ise bütün temel siyasi, sosyal ve ekonomik süreçlerin kaderini fiilen belirlemeye başlamıştır. Nihayet 20. yüzyıl toplumun derinliklerine sirayet eden ideolojiler asrına dönüşmüştür.

Bununla birlikte, ideolojilerin kaynağının, köklerinin daha eski tarihe sahip olduğunu belirtmek gerekir. Önceleri bu görevi din, daha sonra yeni dönemde felsefi düşünce ve doktrinler, daha sonraki dönemlerde ve şimdi aşamalı olarak sistemli ve şematik karakter alarak gelişen çağdaş ideolojiler yerine getirir. Değişik dönemlerde ideolojilerin yeri ve rolü durmadan değişmiştir. Farklı siyasi fonksiyonları üstlenen ideolojiler ilk olarak toplumun buhran yaşadığı dönemde onu mobilize edebilir, problem azalmaya başladığı dönemde ise ideolojik yaklaşımlara ilgi azalmaya başlar. Ancak Azerbaycan’ın da üyesi olduğu Sovyetler Birliği’nde bu süreç tamamen aksine olmuştur. Sovyet siyasi sisteminin ortaya çıktığı andan çöküşüne kadar ideolojinin yeri azalmak yerine artarak gelişmiş, sağlamlaşmış ve güçlenmiştir.

Siyasi gerçekliğin farklı yönlerini yansıtan düşünceler, tasavvur ve görüşlerin siyasi değer elde ettikten sonra siyasi sürece katılmış olmaları bir gerçek ve aksiyomdur. Mesela, bilimsel bilginin konusu olarak siyasetin yeri hakkında birçok tartışmalar ciddi siyasetle zıt orantılıdır. Yani siyasi karakter elde etmeyen birçok teori vardır. Özellikle bu yüzden güncel problemlerin incelenmesine, çözümüne dair teorilerin oluşturulması konusunda sosyal talep vardır.

Siyasi teori, ideoloji ve siyasi deneyim arasında her zaman çelişkiler vardır. Mesela SSCB’nin Ekim Devrimi’nden sonraki gelişmesinin belirli bir aşamasında, aynı şekilde sosyalizm yolunu tutmuş diğer ülkelerde egemen partinin ideolojisinde ve siyasetinde sosyalizmin ilk teorik düşünceleri ile siyasi deneyim arasında fark ortaya çıkmış ve derinleşmişti. Sonuç olarak bu düşünceler hayatın gerçek sosyal süreçlerini doğru yansıtmamış, fiili olarak ideal sosyalist gerçeklerine uygun olmadığı için ondan çok uzaklaşmıştı.

İdeoloji içeriğini ifade etmek için birçok farklı biçimlere sahiptir ve yansımasının somut türlerine göre rengârenktir. İdeolojinin biçimleri sosyal bilincin biçimleri ile ilgili olarak siyasi, ekonomik, ahlaki, ekolojik, sanatsal-estetik, askeri ve diğerlerine ayrılır.

Belirttiğimiz gibi ideolojinin siyasi biçimi (siyasi ideoloji) en zorunlu ve geniş yayılmış biçimlerinden biridir. Bu onun insanların dünya görüşünün gerekli yönüne değinmesi, devlet ve sosyo-politik düzeni, siyasi partilerin çalışmalarını, aynı şekilde farklı grupların siyasi faaliyetinin stratejisi dikkate alınarak yönetime yönelik iddialarının temellendirmesini belirler. Bu bakımdan bir kısım siyasi düşünceler ve değerler siyasi nizamın istikrarına, korunmasına ve güçlendirilmesine, diğerleri sosyo-politik hayatın, siyasi elitin değişmesine, aynı zamanda bazen toplum için yeteri kadar gelişmemiş ve faydalı olmayan siyasi modernleşmeye çaba gösterirler. Siyasi ideolojiler düşüncelerin ifade edilmesi bakımından karakterine göre ılımlılara ve radikallere, hatta köktencilere dahi bölünür.

Kapsama alanına ve siyasi etki alanına, aynı şekilde statüsüne göre ideolojiler iki kısma ayrılır: sosyal ideolojiler ve devlet (resmi) ideolojisi. Sosyal ideolojiler ilk olarak sivil toplum

arasında ortaya çıkar ve çalışmalar yapar, siyasi partilerin ve sosyo-politik birliklerin, hareketlerin ideolojik platformundan hareket ederler. Devlet (resmi) ideolojisi ise bütün devlet ölçeğinde ortaya çıkar ve milli çıkarları ve değeri ifade ederek kendisini devlet siyaseti alanında gösterir.

Siyasi bilinç toplumda meydana gelen olaylara siyasi hayatın katılımcılarının reaksiyonlarını ifade eder. Bu reaksiyonlar sistemli (ideoloji) ve basit (kitle psikolojisi) biçimleri kendisinde barındırır.

Siyasi ideoloji, değerler ve pratik çalışma programları biçiminde olan siyasi hayatın katılımcılarının çıkar ve amaçlarını ifade eden bakışlarının toplamıdır. Bazen onu teorik düşünce olarak adlandırır, ancak bu doğru değildir, genellikle teori gerçeğin araştırılması, ideoloji ise çıkarların ve değerlerin temellendirilmesi ile ilgilenir. İdeoloji bir siyasi çıkar ve değerlerin, diğer ideolojilerin çıkar ve değerlerinden üstünlüğünü ispatlayan görüşleri yansıtır. Kitleli siyasi psikoloji, siyasi hayat deneyimi temelinde geniş halk kitlesi içerisinde ortaya çıkar ve ahvali ruhiyeden, ümitten, saptamalardan ve klişelerden ibaret olur.

Genellikle siyasi ideolojiler ve onları üstlenen siyasi akımlar sol ve sağ fraksiyonlara ayrılır. Böyle bir bölünme Büyük Fransız Devrimi döneminde ortaya çıkmıştır. Fransa Milli Meclisi'nde sosyal eşitliğin ve adaletin taraftarları solda, bireysel özgürlüğün ve özel mülkiyetin taraftarları ise sağda oturmuşlardı. Yukarıda gözden geçirdiğimiz ideolojiler arasında komünizmi ve sosyalizmi soldakilerden, liberalizm, muhafazakârlık ve faşizmi ise sağdakilerden olarak kabul etmek mümkündür.

Hayatta karışık görüşlere sahip olan ve sol ve sağ fraksiyonlar arasında yer alan insanlara sık sık rast gelmek mümkündür. Böyle insanları hangi tarafa daha çok eğilim göstermesine bakarak sol ve sağ eğilimli merkeziler olarak adlandırılır. Siyasi partilerin ve hareketlerin programlarında ve faaliyetinde yukarıda belirttiğimiz değerler farklı oranlarda birleşir. Mesela, ılımlı komünistlerin ve sosyalistlerin arasında siyasi özgürlüğün, hukuk ve özel mülkiyetin taraftarlarını görmek mümkündür. Aynen bu şekilde ılımlı liberallerin ve muhafazakârların arasından sosyal eşitliğin ve adaletin taraftarları bulmak mümkündür. Özellikle işçi sendikaları, gençler, kadın, çevreciler ve antimilitarist sosyal hareketlerle yakından ilgili olan partiler için farklı platformlar tipik olarak uygundur.

Gündelik hayati ihtiyaçlar ve siyasi psikoloji seviyesinde siyasi ideolojilerin sunduğu alternatif değer sistemleri siyasi elitin bilincinde ve parti programlarından farklı olarak birbirinden o kadar da ayrılmış şekilde olmazlar. Kendi sosyal hayatlarında olan problemleri çözmek için insanlar farklı ideolojik akımların yaklaşımlarından yararlanırlar.

Şimdi ise çağdaş dünyada temel ideolojik akımlara bakalım ve incelemeye çalışalım.

İlk olarak Liberalizm ideolojisi 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başlarında Avrupa'da ve ABD'de burjuva devrimleri döneminde meydana gelmiştir. Bu ideoloji burjuvazinin siyasi ideolojisi olarak ortaya çıkmış ve özgürlüğü üstün değer olarak ilan etmişti. Başka bir ifade ile liberalizmin (Latince *liberalis* özgür demektir) temelini bireysel haklar, ekonomik, siyasi ve sosyal özgürlük ilkeleri oluşturur, yani ana amacı ve değeri bireysel özgürlüktür. Liberalizmin temeli John Lock, Thomas Hobbes, Adam Smith, Charles Montesquieu, Emmanuel Kant tarafından atılmıştır. Liberalizm en çok yayılmış ideolojiler arasındadır.

Klasik liberalizm bireysel özgürlüğün ve aklın, mülkiyetin ve özel girişimin bağımsızlığına, yönetimin keyfiliğinin ve devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılmasına dayanıyordu. Zamanında Amerika mütefekiri Henry David Thoreau'nun Sivil İtaatsizlik eserinde belirttiği "en iyi hükümet, en az yönetendir" deyimini klasik liberalizme güzel bir örnektir (*Topo, 1996*). Klasik liberalizm taraftarları Toplumsal Sözleşme teorisini savunurlar. Liberaller devleti insanın doğal ihtiyaçlarının korunması ve sağlanması amacı ile genel uzlaşma temelinde kurulmuş bir kurum olarak ele alırlar. Onlara göre sosyal hayatta esas yer sivil topluma verilmeli, devletin çalışma alanı en aza indirilmelidir. Devlet en gerekli fonksiyonu olarak ülkede düzenin

korunmasına ve milli savunmaya yönelmelidir. Sosyal hayatın ve devletin faaliyetleri kanun ile ciddi şekilde düzenlenmelidir.

Klasik liberalizmin esas hizmeti çağdaş demokrasinin zorunlu normları olan anayasacılık, parlamentarizm ve hukuk devleti ilkelerini geliştirip ortaya çıkarmasıdır. Liberalizmin temel görüşleri şunlardır:

- Kişiliğin kendisine verdiği değer, onun hakları ve özgürlüklerine saygı;
- Kanunların üstünlüğü, vatandaşların kanun karşısında eşitliği, toplum ve devlet karşısında sorumluluğu;
- Dini hoşgörü;
- Halk egemenliği ve siyasi plüralizm;
- Anayasacılık ve güçler ayrılığı;
- Girişim özgürlüğü, ekonomik alanda özel mülkiyet ve rekabet;
- Sosyal hayatta devletin düzenleyici etkisinin sınırlandırılması: “devlet- gece bekçisi”

(Локк, 1988).

Ekonomik alanda liberalizm serbest pazar ilişkilerini, serbest girişimciliği, ticareti savunuyor, ekonomik faaliyetlerin devlet denetiminden çıkarılmasını, özel girişime geniş imkânlar verilmesini destekliyordu. Devlete özel mülkiyetin korunması ve özgür rekabetin genel kurallarının hazırlanması gibi minimum fonksiyonlar veriliyordu. Liberalleştirme siyasetinin temelini ilk olarak büyük özel mülkiyet elitinin çıkarları, orta ve küçük özel girişimin düzenlenmesi konuları, liberal demokrasinin en önemli sosyal kökeni olarak “orta sınıf” oluşturulması konulurdu. Bu durumda liberallerin en radikal kısmı için ekonominin pazar sistemine geçişinin hızlandırılması ana amaç olarak kabul edilirdi.

Sosyal alanda liberalizm insanların farklı kabiliyetlere, iradeye, çalışma isteğine sahip olmasını ve aynı şartlarda farklı sonuçlar elde edilmesini esas alarak onların “doğal eşitsizliğinden” hareket ediyorlardı. Sosyal eşitsizlik doğal bir tarihi gerçek olarak kabul ediliyordu.

Manevi alanda liberalizmin görüşü hoşgörü ve uzlaşma ile tanımlanabilir. Liberalizm vicdan özgürlüğünü, görüş, inanç, irade serbestliğini, kendini gerçekleştirme ideallerini savunuyordu. Her sosyal düşüncenin, modelin, prensibin mutlaklaştırılmasının özgürlükle bir arada olamayacağı düşünülüyordu. Birey ve toplum sadece seçim imkânı olduğunda, yani alternatif seçeneklerin varlığı ortamında özgür olabilirler.

Liberalizm için “özgürlük”, “rekabet”, “çoğulculuk” anahtar kavramlar olarak ele alınır. Bu kavramlar liberalizmin siyasi ve ekonomik yaklaşımlarına nüfuz ederek onun 200 yıllık tarihi varlığı süresince kendi yerlerini korumuştur. Ancak yıllar geçtikçe klasik liberalizm ilkesi, ekonomik hayata devletin müdahalesinin olmadığı şartlarda pazar rekabetinin tam serbestliği döneminde sosyal gelişmenin gerekleri ile çatışmaya girmiş ve bu sebeple devlet düzenlemelerinin zorunluluğu ve kapitalist toplumun geliştirilmesinin ana şartlarından biri olarak reformların gözden geçirilmesi konuları gündeme getirilmiş ve bu ideoloji modifikasyona maruz kalmıştır.

Kendi karakteri bakımından liberal ideoloji özgürlüğe ulaşmanın ve onun sağlanmasının alternatiflerindeki yöntemlerin üstünlüklerine göre hem sağ ılımlı, hem de sağ radikal olabilir. Radikal liberalizm devlet hakkında önceden oluşmuş olumsuz fikirlere sahiptir. Bunlar pazar mekanizmasını ekonominin ve çalışmanın başka siyasi olmayan alanlarında devlet tarafından düzenlenmesini dikkate almaz, sosyal özgürlüğün gerçekleşmesinde, bununla birlikte kişiliğin topluma bağlı olmamasının derecesinde pazar mekanizmasının önemini büyük görür. Fiyatların liberalleştirilmesi tecrübesi, yani onların devlet düzenlemelerinden bağımsız olması radikal liberal düşüncenin tipik örneğidir.

Klasik liberalizmin çağdaş modifikasyonunu karakteristiği için neoliberalizm teriminden yararlanır.

Neoliberalizmin temeli John Maynard Keynes, John Kenneth Galbraith, Robert Alan Dahl tarafından atılmıştır. 1929-1933 yıllarında Batı Avrupa’da ve ABD’de ekonomik buhran sırasında Keynes ekonominin ana alanlarında devlet müdahalesini, temel prensibi olan sosyal güvencelerin oluşturulması ve gelişmesinin istikrara kavuşturulması amacı ile teklif eder.

Neoliberalistlerin esas düşünceleri aşağıdakilerdir:

- Bireyin kendisini sınırlaması, yetkin sivil toplum ve insan hakları;
- Devletin ekonomiyi düzenlemek, ekonomik istikrarı sağlamak amacı ile finansman ve kredi faaliyeti yürütmesi, toplumun her vatandaşına asgari geçim garantisi verme hakkı vardır;
- Sanayinin yönetilmesinde kitlenin katılımını düzenleme aracı olarak sanayi demokrasisinin gelişmesi.

20. yüzyılda ortaya çıkmış yeni veya sosyal liberalizm (neoliberalizm) liberal değerler arasına adalet ve fırsat eşitliğini de kattı. Bu, özel hayata ve geniş halk tabakasına desteği sağlayan, halkın daha çok güvenceli kısmının gelirlerinin yeniden paylaşılması yolu ile daha az gelirli kısmının refahının artırılmasında pazar ekonomisinin ve “sosyal devletin” devlet düzenlemelerinin zorunluluğuna dayanıyordu. Biçim olarak biraz farklı olmasına rağmen ister geleneksel, isterse de çağdaş liberalizm özel hayatın toplum, vatandaşın devlet üzerinde üstünlüğünü savunur.

Liberalizm devlete eleştirel yaklaşımı, vatandaşların yüksek siyasi sorumluluğu ilkesini, dini hoşgörüyü ve çoğulculuğu, anayasacılık düşüncesini savunur. 20. yüzyılda vatandaşların özgürlüğü ve eşitliği ilkelerini tecessüm ettiren devletlerin evrenselleşmesi eğilimi, neoliberallerin siyasi programını devlet egemenliğinin kurulmasının ve varlığının çoğulcu biçimlerine değişmesine sebep oldu. Robert Dahl, Charles Edward Lindblom’un ve başka neopluralistler çoğunluğun egemenliğinin ne kadar zayıf olursa bu durumun daha çok liberalizm ilkelerine uygun olduğunu düşünüyorlardı.

20. yüzyılın 60’lı yılları liberalizmin sosyal hayata en çok etki gösterdiği dönemdir. Sonraki dönemlerde ise onun etkisi dikkate çarpacak derecede zayıflayarak kendisinin ideolojik ve siyasi buhran aşamasına adım attı. Liberalizmin teorisyenleri liberalizmi diriltmek için onun temel prensiplerinin, gelişmenin çağdaş aşamasının gerekleri ile birleştirilmesine çaba gösterdiler. Bu sentezin sonucuna Avrupa Liberalizmini örnek olarak göstermek mümkündür.

Bugün çağdaş siyaset biliminin merkezi problemlerinden biri milletin, milli devletlerin dünya siyasi sistemindeki yeri ve rolüdür. Şimdi birçok siyaset bilimci ve teorisyen dönüşümler, temel jeopolitik paradigmaların, dünyanın siyasi düzeninin ilkelerinin değişmesi ve post klasik dönemin başlaması konusunda görüşler ileri sürmektedirler. Bu birçok durumda milli ve egemen devletler problemlerine evrensel seviyede sunulan neoliberal paradigma prizmasından bakışla izah edilir. Bununla birlikte özellikle neoliberalizm ideolojisi şimdi dünya siyasetinin ve uluslararası ilişkilerin ana eğilimini belirleyen temel paradigmadır. Başka bir biçimde ifade edersek neoliberalizm ideolojisi küreselleşen dünyanın çağdaş projesidir.

Çağdaş liberalizm (neoliberalizm) Batıda en nüfuzlu ideolojilerden biri olarak kabul edilir. Francis Fukuyama neoliberalizmi “20. yüzyılın sonunda Batı ideolojisinin zaferi” olarak adlandırıyordu. Onun görüşüne göre “batının zaferi, batı düşüncesinin zaferi ilk olarak liberalizmin yaşama kabiliyeti olan hiçbir alternatifinin kalmaması dolayısı ile açıktır” (Фукяма, 1990, s.134). Neoliberalizmin önemini bu kadar büyüten Fukuyama ile elbette aynı görüşte olmak mümkün değildir.

Siyasi felsefenin ve siyasi teorinin “sonu” hakkında görüşlerin zamanından önce olması 20. yüzyılın 70’li yıllarında sosyal ve insani bilimlerde çok yayılmış olan yeniden ideolojileşme eğilimini haber veriyordu. Esasen 50-60’lı yıllarda “ideolojinin sonu” hakkında yaklaşımları destekleyen sosyal-felsefi düşünce temsilcileri faal iken, gözden geçirdiğimiz dönemde siyasi evrende dünya görüşü, teorik ve değerlilik başlangıcının ebediliğini göstermeye çalışan yazarlar daha çok idi. Siyasi araştırmaların değer-normatif ve ampirik görünümünün karşılıklı ilişkisini ispatlayan tezler yeniden ün kazanmaya başladı. Önceleri siyasi felsefenin çöküşünü iddia eden

Harold Laski ortaya çıkan durumu inceleyerek “İngilizce konuşulan ülkelerde siyasi felsefenin yaşaması” gerçeğini itiraf etmek zorunda kalmıştır. Bu sırada John Rawls’ın 1971 yılında yayınlanan Adalet Teorisi eserini özellikle belirtmek gerekir. John Rawls’ın bu ünlü eseri siyasi felsefenin diriliş sembolüne dönüşmüştür. Mesela A. Yang 20. yüzyılın 60’lı yılları ile siyasi teorinin verimsiz gelişme dönemi ile John Rawls’ın temel Adalet Teorisi eserinin meydana gelmesi arasında bir geçiş rolünü oynadığı görüşündedir. Adalet Teorisi sivil hukuku ve yoksulluk problemine dikkat edilmesi yönünde sosyal hareketin aktifleşmesi sonucunda ortaya çıkan soruları cevaplandırıyordu. Bu cevap ise sosyal adalet düşüncesinden ibaret idi. John Rawls’ın bu eseri 20. yüzyılın siyaset felsefesi alanında en önemli eserlerden biridir. Kitap açık ifade edilmiş bilimlararası karakter taşır. Öyle ki o çağdaş analitik felsefe, oyunlar ve kararların alınması teorilerinin bir kısım araçlarının katkısı ile siyasi felsefe, siyasi ekonomi, sosyoloji, etik gibi bilimsel yönlerin kavşağında yazılmıştır.

Adalet teorisinde açıklanan yaklaşım adaleti “doğruluk”(vicdan) anlamında takdim eder. Rawls yaklaşımının merkezi düşüncelerini ve amaçlarını anayasal demokrasinin felsefi teorisinin esasları olarak değerlendirir. Araştırmacı doğruluk olan adaletin mantıklı ve yararlı yaklaşım olarak kabul edileceğini ve bununla da demokratik geleneğin önemli bir kısmını ifade etmiş olacağını ümit etmektedir.

Yazar uzun yıllar farklı şekillerde Anglosakson geleneklerinde önem kazanmış olan faydacılığa alternatif olabilecek yaklaşım üzerinde çalışmak amacından bahseder. Onun görüşüne göre böyle bir alternatifin araştırılmasının başlıca sebebi anayasal demokrasi kurumlarının temelinde yer alan faydacı doktrinin zayıf olmasıdır. John Rawls’ın görüşüne göre demokratik kurumların kurulması bireylerin özgürlük ve eşitliklerini gerektirir. Faydacılık ise vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini yeterli seviyede izah etmek gücünde değildir.

Teorinin başlıca amacı temel hak ve özgürlüklerin, onların önceliğinin inandırıcı izahı idi. İmkânların doğru (vicdanlı) eşitliği ve farklılık ilkelerini temsil eden demokratik eşitlik anlayışı ile birleştirilmesi ikinci amaç idi. Genellikle, araştırmacı adalet teorisinin, uzun yıllar felsefi gelenekte baskın olan klasik faydacılık ve sezgiciliğin adalet doktrinlerine esaslı alternatif olmasını bilimsel delillerle ispatlar.

Yazar şunları yazmaktadır: “Samimiyet fikir sisteminin birinci şartı olduğu gibi adalet de sosyal kurumların birinci şartıdır. Samimi olmayan teori ne kadar önemli olsa da reddedilmelidir veya sınanmalıdır. Aynı şekilde verimliliği ve başarılılığına bağlı olmadan kanunlar ve kurumlar adaletli değilse ya ıslah olunmalı ya da lağvedilmelidirler.”

John Rawls üyelerinin refahını temin etmekle birlikte aynı zamanda sosyal adalet yaklaşımını verimli düzenleyen toplumu iyi kurulmuş (well ordered) kabul eder. Başka ifade ile bu öyle bir toplumdur ki, burada herkes genel adalet ilkelerini kabul eder ve diğerleri tarafından bu yaklaşımın paylaşıldığını bilir, temel sosyal kurumlar, gerçekten bu ilkeleri sağlar.

Genel adalet yaklaşımı farklı amaçlar güden fertler arasında halkın birliğine has olan ilişkileri kurar. Genellikle herkesin adalete taraftar olması başka amaçları kısıtlar. Sosyal adalet yaklaşımı düzene konulmuş insan toplumunun temel özelliği kabul edilebilir (*Ələkbərova, 2013, s.42*).

Bu sebepten John Rawls adalet ilkelerini, toplumda kural ve kanunların düzenlenmesi aracı olarak ele alır. Burada yazarın adalet konuları rolünde toplumun temel strüktürü veya esas sosyal kurumların temel hak ve görevlerinin paylaşılması araçları ortaya çıkar. Esas sosyal kurumlar denildiğinde anayasa, başlıca ekonomik ve sosyal kurumlar göz önüne alınır. Böylece, kanunla korunan fikir ve vicdan özgürlüğünü, serbest pazarı, üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti, tekeşli aileyi esas sosyal kurumlara örnek olarak göstermek mümkündür. Genellikle bir şema çerçevesinde alınan temel kurumlar, insanların hak ve özgürlüklerini belirler, onların hayat perspektiflerine etki eder. Burada hayat perspektifi denildiğinde insanların toplumda kim ve nasıl olmaları dikkate alınır. Çok önceden varlığına ve daha derin etki gücüne sahip olduğu için temel strüktürler adaletin ilk konusu kabul edilir (*Ələkbərova, 2013, s.42*).

John Rawls'ın adalet teorisi siyasi-felsefi, siyasi-ekonomik, etik ve hukuki fikrin gelişmesinde bütünlüklü bir dönem oluşturmuş, Amerika ve batı Avrupa üniversiteleri için standart eğitim aracına dönüşmüştür. Kitapta adaletli sosyal kurumların esasını oluşturan ilkelerin açık ve kesin tasnifi verilir.

20. asrın 70'li yıllarında bilim adamlarının siyasi felsefenin aktifleşmesi hakkındaki görüşleri nispeten paraleldir. 1970 yılında ABD'de Straussian mahiyetli Interpretation dergisi yayınlanmaya başlanır. Bir yıl sonra John Rawls'ın belirtilen kitabı ve bilimlararası Philosophy and Public Affairs dergisi yayınlanır, üç yıl sonra ise akademik uzmanlık alanında Political Theory dergisinin birinci sayısı yayınlanır.

İlginçtir ki John Rawls'ın yukarıda incelediğimiz Adalet Teorisi'nde iki temel prensip ileri sürülür: 1) Özgürlükte eşitliğin önceliğinin kabulü; 2) Herhangi bir göreve atanırken insanların eşit imkanlarının dikkate alınması ve adayların sosyal, ekonomik görevleri farklı olduğunda daha zayıf duruma sahip olanlara üstünlük verilmesi.

Çoğu uzmanlar Adalet Teorisi'ni hükümete, sadece vatandaş özgürlüklerinin güçlendirilmesi yönünde değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik eşitliğin sağlanması yönünde tavsiyeler olarak değerlendirirler.

Bu zamana kadar sosyal eşitliği ve ekonomik adaleti talep eden siyasi ilkeler esasen sosyalist akımlarda üstünlük teşkil ediyorlardı. John Rawls'ın eserinde ise liberal geleneklere tam uygun olan sosyal ve ekonomik normlar yer almıştır.

Bundan başka 20 yüzyılın 50-60'lı yıllarında esas ilgisini siyasi hayatın anlaşılmasına yönelten siyasi felsefeyi Rawls pratik felsefenin normatif biçimi olarak kabul eder. Rawls'ın yaşlı çağdaşları bu bilimin insanların temel beceri ve ihtiyaçları da dâhil olarak en genel sonuçlar çıkarmakla insan hayatının temel parametrelerini açıkladığını kabul ederler. Onlar aynı zamanda siyasi felsefenin genelleştirmenin daha aşağı seviyesine düşmesini imkânsız kabul ediyorlardı. Rawls'ın görüşüne göre siyasi felsefede sadece insan teorisini teklif etmek için değil, aynı zamanda her türlü kurumların, siyasetin ve deneyimin strüktürünü çalışıp hazırlama ile ilgili zorunlu olan her şey vardır.

Rawls yeniden siyasette en önemli anlayış ve tezahür olan “adaleti” ön plana çıkardı. O “adalet” anlayışına aynı zamanda sıra dışı anlam vermiştir. Felsefenin görevleri (Rawls'ın onları anladıkları) onun meslektaşlarının belirledikleri görevlerden tamamen farklı olduğu için bilim adamı siyasi felsefeyi önceden yakından ilgili olduğu retorikten, ontolojiden ve batı uygarlığı tarihinden ayırdı ve ekonomi, psikoloji, siyasi kurumların incelenmesi, sosyal siyaset gibi bilim alanları ile birleştirdi.

Eğer Rawls sosyal siyaset taraftarlarının maddi servetlerin paylaşımı sırasında toplumun daha fakir tabakalarını ihtiyaçlarının dikkate alınmasına yöneltmiş bakışlarını felsefi olarak temellendiriyorken Robert Nozick Anarşi, Hegemonya ve Ütopya” (1974) adlı eserinde bu yaklaşıma karşı gelenlerin konumlarını savunuyordu (*Ələkbərova, 2013, s.42*). O, böyle şablon adalet prensiplerini beğenmiyordu. Onun görüşüne göre bu ilkelerin ifade ettikleri paylaşım şeması evrensel örnekler kısmında sadece somut haller için yararlı olabilir. Buna alternatif olarak o paylaşımı kanuni olarak uygulamaya imkân veren, eşdeğer prosedürlerin hazırlanmasını sınırlayan şablon dışı ilkelerle yürütmeyi teklif ediyordu. Nozick'in teorisine göre sadece kanuni yolla elde edilmiş maddi servetlerin zorlama olmaksızın dağıtımına dayanan paylaşım şeması adaletli olabilir. Nozick'in teorisi bölüşüm alanında özgürlüğün önceliğini ifade eder. Rawls'ın teorisi ise “özgürlüğe istekli olma” ile “eşitliği” uzlaştırır.

Gelen on yıllar boyunca çoğu makalelerde ve bilimsel derlemelerde adaletli paylaşmanın eşitlikçi modellerinin “özgürlük” hakkında tasavvurlarla uzlaşması konusu çok tartışılmıştır. 20. yüzyılın 70'li yıllarında ve daha sonraki dönemlerde siyasi felsefede önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Siyasi felsefenin mahiyeti ve problematikası sonunda dört konunun ortaya çıkmasını gerektiren birçok müzakerelerin konusuna dönüşmüştür. Birincisi, bazı yazarlar Rawls ile aynı görüşü sergilemişler ve siyasi felsefenin manevi felsefenin bir yönü olduğunu

manevi felsefenin ise normatif karakter taşıdığını savunmuşlardır. Siyasi felsefenin görevleri sadece sosyal yapıların değerlendirilmesinin genel ilkelerinin geliştirilmesinden ibaret değil, aynı zamanda uygun kurumların, prosedürlerin ve pratik siyasi programların oluşturulmasından ibarettir. Böyle yazarlardan Bruce Ackerman ve Brian Berry’i göstermek mümkündür. İkincisi Michael Oakeshott, Hannah Arendt, Isaiah Berlin, Eric Voegelin ve başkaları tarafından desteklenen yaklaşım siyasi düşüncenin Batı geleneklerine dayanıyordu. Bu gelenekler Mark C. Taylor, Alasdair Chalmers MacIntyre, William E. Connolly gibi yazarların eserlerinde önemli yer tutar. Onlara göre siyasi felsefe genellikle insan varlığının ve kısmen çağdaş dünyanın mahiyetinin anlaşılmasına yönelmiş arayışları yansıtır. Siyasi felsefenin amacı insan tabiatını ve tarihi gelişmenin devamında onun transformasyonunu incelemekten, tarihi gelişmenin özünü dikkate almaktan, aynı zamanda çağdaş siyasi hayatın spesifik özelliklerinin açıklanması için bu araştırmaların sonuçlarından yararlanmaktan ibarettir. Üçüncüsü, bir kısım siyaset filozofları, özellikle de Michael Laban Walzer siyasi felsefenin köklerini grupların hayat tarzında aramak gerektiğini düşünür. Özellikle bu sebeple siyasi felsefe onların kendilerini anlatmaya yönelmiştir. Bu ona kısıtlı ölçekte tasviri bilim özelliği verir. Dördüncü görüşü savunan uzmanlar yapısalcı ve postmodernist yaklaşımlara dayanırlar. Mesela bu yaklaşımların yazarlarından Richard Rorty’i göstermek mümkündür. Onlar sadece teorik idrakin üstünlüğüne karşı değil, genel olarak teorik ve diğer idrak biçimlerinin geleneksel ayırımına karşı çıkıyorlardı. Onların görüşüne göre siyasi felsefede daha çok deney yapmak ve incelemek gereklidir. Bu bilimin teorik muhakemelere değil diyaloga, istihzaya, açıklığa, hayatın renklerinin anlaşılmasına ve sezgisel tefekküre ihtiyacı vardır.

Son otuz kırk yılda geleneksel siyasi felsefenin yeniden gözden geçirilmesinin ırkçı, istatistik, elitist, milliyetçilik, feminist vb. çabaları konusunda çok sayıda eserler yayınlanmıştır.

1982 yılında Michael Sandel’in Liberalizm ve Adaletin Sınırı (*Sandel, 1982*) eserinin yayınlanması komüniteryenizm adı ile tanınan yeni siyasi teorinin temelini atmıştır. Bu teoriyi, aynı zamanda sosyal başlangıcın siyasileşmesi açısından da incelemek mümkündür. Komüniteryenizm taraftarları, adalet, hukuk ve özgürlük gibi siyasi değerleri sosyo-kültürel bağlamda gözden geçirdiklerini beyan ediyorlardı. Onlar özellikle siyasi başlangıcı sosyal başlangıcın sınırladığını ve belirlediğini düşünüyorlardı.

Sandel, Rawls’ın Adalet Teorisi’nde manevi “ben”in adalet prensiplerine dayanan sosyal ilişkilerden önce gelmesinin, kişiliğin somut kültürel değerlere ve yerleştiği çevreye yaklaşımda sorumluluklara sahip olmaması gibi yanlış düşüncelerden beslendiğini ispatlar. Kişiliğe böyle soyut yaklaşım temelinde belirlenmiş adalet ilkeleri sadece birbirleri ile ilişkisi olmayan insanların sosyal ilişkilerinin düzenlenmesine hizmet edebilir. Bu da ancak en biçimsel şekilde mümkündür. İnandırıcı siyasi teori için adalet yaklaşımı genellikle kişiliği oluşturan özel sosyal ilişkilerin ve sorumlulukların itiraf edilmesi ile tamamlanmalıdır.

20. yüzyılın 80’li yıllarında komüniteryenlerle liberaller arasında farklı problemler hakkında tartışmalar ABD’de çok sıcak şekilde yapılıyordu. Tartışmalar sırasında kişiliğin tabiatı, kişilik ile toplum arasında karşılıklı ilişkiler, toplum ve devlet, siyaset ve kültür ile ilgili konular gündeme geliyordu. Bundan başka, kişi ve topluluk, kendine özgü olmanın karşılıklı ilişkisi “onurlu hayat” teriminin mahiyeti, siyasi felsefenin rolü, maneviyatın mahiyeti ve temelleri gibi konular da tartışma konuları idi. Komüniteryenler dikkatlerinin toplumların ontoloji, gnoseoloji ve manevi anlamlarında ve siyasi birliklerin varlığının zorunlu esasları olan manevi ilkelerin zorunluluğunda topluyorlardı. Liberaller ise kendi özel bağımsızlık ve seçim problemleri ile ilgili konuları müzakere ediyorlardı. Tartışmalar siyasi teori hakkında dergi ve kitap sayfalarında yapılıyordu. Ancak bu tartışmalar çok fazla soyut karakter taşıyordu. Komüniteryen düşüncelerin taraftarlarının esas amacı insan hayatının karakteristik sosyal ortamında manevi ve siyasi kuralların belirlenmesi olsa da onlar çok nadir hallerde herhangi bir belirli toplumlarda durumu ele alıyorlardı.

Komüniteryenlerle liberaller arasındaki tartışmalar çağdaş liberal siyasi teoride insanların sosyal grup bağılıkları ve sorumluluklarının dikkate alınmadığını, vatandaşların ise ancak ayrı ayrı atomlara benzer ve şahsi menfaatlerini güden fertler olarak ele alındığını gösterir. Bununla ilgili olarak liberalizm taraftarlarının teorilerini mevcut gruplar arası sosyal ve kültürel farkların incelenmesi ile zenginleştirmeleri gerekip gerekmediği konusu tartışılmıştır. Bunun hangi yolla yapılacağı da bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Zorlu tartışmalarda Will Kymlickanın Liberalizm, Toplum ve Kültür eseri dönüş noktası rolünü oynadı (*Kymlicka, 1989*). Bu tartışmalarda bulunan çoğu yazarlardan farklı olarak Kymlicka toplum ve kültür hakkında soyut düşüncelerden hareket etmeden liberal devlet ortamında Kanada'nın yerel halkında oluşmuş somut kültürel ve siyasi durumu gözden geçiriyordu. Çağdaş siyasi liberalizmin değerlerini esas alarak Kymlicka bu değerlerin sadece belirli grupların kültürel muhtariyeti ile uzlaşmakla yetinmeyeceğini, aynı zamanda önceleri baskılara maruz kalan ve herhangi bir tehlike karşısında olan kültürel azınlıklara özel hakların verilmesi gereğini savunuyordu.

Çağdaş literatürde liberalizm ve komüniteryenizm görüşlerinin yakınlaştırılması yönünde 80'li yıllardakinden farklı çabalar mevcuttur. Çoğu durumda liberalizm maneviyat problemlerine kayıtsız kalan ve başkalarına engel olmadığı durumlarda insanların her türlü hayat tarzının kanuniliğini kabul eden sosyal fikir akımı olarak değerlendirilir. Diğer taraftan komüniteryenizm, özellikle de MacIntyre'in yaklaşımında (İyilikseverlikten Sonra eserinde) insan faaliyetinin amacını "iyilik", ona ulaşmanın yollarının ise "iyilikseverlik" olarak ifade eder. Komüniteryenizm bu anlamda rölativizmi kabul ettiği için liberalizmi manevi konumdan eleştirir. Bazı yazarlar insan şerefine ve çalışmalarına kayıtsız olan liberalizmin, sosyal düşüncenin bir yönü olarak değerlendirilmesinin aleyhine görüş bildirirler. Onların görüşüne göre liberalizme içkin olarak belirli kültürel değerler, normatif amaçlar ve insanın doğru davranışı hakkında düşünceler vardır.

John Rawls'ın Siyasi Liberalizm (1993) eserinde liberallerle komüniteryenlerin tartışmaları içinde sosyal şartlar çerçevesinde toplumda birçok ve farklı kültürlerin gelişmesi ile ilgili ortaya çıkan soruların cevaplandırılmasına çaba gösterilmiştir. John Rawls'ın görüşleri Kymlicka'nın görüşleri ile çatışır. O özgür toplumda farklı kültürlerin birlikte var olmasının sadece onların sınırlarının anayasal düzenleme yolu ile ve bütün toplumda güce sahip olan hukuki normlar aracılığı ile kesin olarak belirlendiği durumlarda mümkün olduğunu düşünür. "Siyasi liberalizm" kendiliğinden sosyal çerçevenin bazı kalıntılarını yansıtır. Burada önceliklerden önemli derecede farklı olan felsefi ilkeler esas olarak alınmıştır.

Muhafazakârlık ideolojisinin esas ilkesi gelenekçiliktir. Bu siyasi ideolojinin esas değerleri istikrar, özel mülkiyet ve güçlü devlet olmuştur.

Yeni muhafazakârlar (neo-muhafazakârlık veya neocon) özgürlüğü özel mülkiyetle özgür davranmak, Pazar rekabetinde bağımsız şekilde yer almak gibi yönlerden ele alırlar.

Sosyalizm ideolojisinin anahtar kavramları sınıf mücadelesi, sosyalist devrimi, komünizm olmuştur.

Faşizm ideolojisinin temelinde üniter devlet kuruluşu sürecini birleştiren mutlak devlet anlayışı yer alır.

Siyasi felsefenin şimdiki durumundan bahsederken, çağdaş dünyada siyasetin, siyasi değerlerin ve geleneklerin canlandırılması ve bilimsel araştırmanın postklasik metodu olan siyasi hermenötikin, aynı şekilde zamanımızın doğrusal olmayan ve tahmini özelliklere sahip siyasi süreçlerin kendisini düzenleme alanında oluşan sinerjinin iki yeni paradigmaya dönüşerek oldukça büyük önem kazandığını ve bu önem giderek daha arttığını belirtmek gerekir. Son yirmi yılda bilgi toplumunda yönetimin spesifik özellikleri ve kaynakları, siyasi gelişmenin yeni gerçekliklerinin kavramsal konuları, bu toplumun siyasi ve ekonomik insanı arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, siyasi zaman ve siyasi mekan felsefesi olarak değerlendirilen kronosiyaset ve jeosiyasetin gerçek ölçüsü, aynı zamanda 21. yüzyılda siyaset dünyasının en önemli postklasik problemleri siyasi felsefenin araştırma sahasını bir ölçüde genişletmiştir.

КАУНАКÇA

Əfəndiyev, M. (2010). *Siyasi elm*. Bakı: Siyasət. 859 s.

Ələkbərova, N. (2013). *Siyasi elmin müasir problemləri*. Bakı. 372 s.

Дугин, А. (2010) Лекция №6 Социология политических идеологий (курс Структурная социология) (01.04.09) проф. Дугин 13-03-2010 / Три идеологии. Erişim adresi: <https://oko-planet.su/spravka/spravkamir/33611-lekciya-6-sociologiya-politicheskix-ideologij.html>

Фукуяма, Ф. (1990). Конец истории. *Вопросы философии*, 3, с. 134 .

Кумлица, W. (1989). *Liberalism, community and culture*. Oxford: Clarendon Press. 288 p.

Локк, С. (1988). *Сочинения в 3-х томах*. Т3. Москва: Мысль. 668 с.

Sandel, M.J. (1982). *Liberalizm and the limits of justice*. Cambridge: Cambridge University Press. 231 p.

Торо, Г. Д. (1996). О гражданском неповиновении. Erişim adresi: http://lib.ru/INPROZ/TORO/s_nepowinowenie.txt

Türkiye'nin Çevre Politikaları Kapsamında Mikroplastik Kirlilik Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Microplastic Pollution Within The Scope Of Environmental Policies Of Turkey

Doç. Dr. İmam Bakır KANLI^{1*}
Yeter KURT²

Pages: 495-514

Doi: 10.21733/ibad.585043

¹ Marmara University, TURKEY,
bkanli@yahoo.com

² Marmara University, TURKEY,
yeterkurt0362@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Plastics that are present as much as to encircle the world four times per year can take more than 1000 years to decompose in the nature. According to the statistics of World Economic Form, eight millions ton of plastics on average spread to ocean waters every year and, as this goes on it is assumed that the quantity of plastics in seas and oceans will exceed the number of sea creatures in 2050. The damage caused by plastics is analyzed on terrestrial, atmospheric and aquatic habitats and environmental policies on a global and local scale to prevent it are made. The effects of plastics are not limited with the visible part. In fact, microplastics, the size of which is defined as between 0.1-5000 micra by European Food Safety Authority compose the non-observable part of the pollution. Accumulated plastics break up into small fragments, then they turn into microplastics. On the other hand, according to a research conducted by Greenpeace in 2018, microplastics were found in seven of the eight samples taken from the Antarctic Ocean which is described as virgin-fields. As it is seen in the referenced study, microplastic pollution has penetrated even to the untouched habitats and it continues to do. In the present study, precautions taken to decrease the quantity of microplastics in Turkey were evaluated in the scope of environmental policy. Harmful effects of the mentioned pollutant on human health, which was proved to exist by scientific studies and the formation areas are still being studied, thus, it is thought that tackling the issue from the point of environmental policy field will contribute not only to the policy makers and academic area but also to the literature. Stating the urgency of including the present pollution into the environmental policy field and highlighting the criticality of the pollutant for Turkey are the aims of the study. The extent of the pollution and the investigation is limited with Turkey. As a data collection method, interviewing method which one of the qualitative research study method techniques was used. Additionally, technical report of the related institutions and organizations were analyzed by conducting literature survey. The study was concluded with the evaluation of the findings and by offering suggestions about the pollutions.

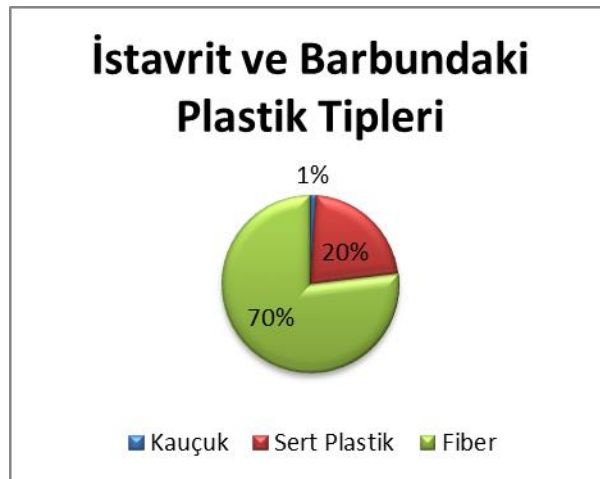
Keywords: Environmental policy, food safety, health, microplastic. plastic pollution

GİRİŞ

Gelişen ve dönüşen insanlık tarihi boyunca amaçlanan standart, hayatı kolaylaştırmak ve olabilecek en düşük maliyetle iyi sonuçlar almak olmuştur. Yüksek hayat kalitesi hedeflenirken çevresel kaygılar veya gezegenin diğer canlı paydaşlarının hakları ve kayıpları göz ardı edilmiştir. İnsanlığın ekosistem üzerindeki tahakküm şiddeti çevre mağduriyetinin en önemli sebeplerinden biri olmuştur.

Küresel anlamda çevresel farkındalık oluşturulmasında Stockholm Konferansı (1972) yeni bir bakış açısı kazandırmış ve insanlığın ekosistemin bir parçası olduğu kanaatinin oluşmasına temel oluşturmuştur. Plastiklerin duyarlı yönetilemeyen tüketimi de gezegeni sarmalayan bir kirlilik oluşmasına sebebiyet vermiştir. Kolay işlenmesi, hafifliği, ısı ve elektrik yalıtkanlığı, ekonomik oluşu vesaire gibi nedenlerle tercih edilen plastikler çevre için tehdit haline gelmiştir. (Yurtsever, 2015: 69). 1960'larda toplam 7 milyon ton olan tüketimin günümüzde yaklaşık 330 milyon ton olduğu ve 2020 yıllarında ise bu tüketim miktarının 540 milyon tona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Toplam plastik tüketiminin günümüzden itibaren yılda yaklaşık % 4-6.2 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Plastik tüketimi ayağımızı bastığımız her yere bulaştırdığımız bir kirletici haline gelmiştir. Doğada çözünmesinin zor olması dolayısıyla kalıcı hasarlara neden olmaktadır.

Birleşmiş Milletler (BM) Çevre Programı'nın raporuna göre açık denizlerde her kilometre başına ortalama 13 bin plastik düşmekte, akıntılar ise bu çöpleri dünyanın her köşesine dağıtmaktadır. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV, 2017) verilerine göre plastikler bakterilere ve ultraviyole ışınlarla karşı dayanıklı olmaları nedeniyle yüzyıllarca denizde varlıklarını sürdürmektedir. Misina 600 yılda, plastik şişe ve çocuk bezi 450 yılda, lastik ayakkabı tabanı 50-80 yılda, naylon kumaş 30-40 yılda, plastik poşet 10-20 yılda doğada kaybolmaktadır. Su kaynaklarına karışan plastik atıklar canlılar için hayati risk taşımaktadır. Bu kirleticileri yemek zanneden sucul canlılar plastik yediklerinde midelerinin dolması sonucu ölmektedir. Plastikleri deniz anası zanneden kurbağaların ya da plastikleri yengeç ya da balık yumurtası zanneden kuşların plastikle beslenmesi acı çekmelerine, ölmelerine ya da solunum kanallarının tıkanmasına neden olmaktadır.

Tablo: 1 Kaynak: Greenpeace (www.greenpeace.com, 2017)

Plastiklerin parçalanması ve aşınmasının yanı sıra denizdeki mikroplastiklerin en önemli çıkış noktası atık su tesisleridir. Deşarj edilen kentsel atık sular, özellikle çamaşır yıkama işlemi sonrası ortaya çıkan fiberlerden kaynaklanan mikroplastik parçaları içermektedir.

Sözü edilen kirlilik türü sadece makro düzeyiyle sınırlı değildir. Avrupa Gıda Otoritesi (EFSA), verilerine göre plastiklerin parçalara bölünmesi sonucunda mikroplastikler oluşmaktadır (www.efsa.europa.eu, 2016). Balıkların midesinde tespit edilen mikroplastiklerin sindirim yoluyla dışarı atılmasından dolayı insan sağlığını etkilememekte; istiridye, midye gibi kabuklu canlıların sindirim sistemi tüketildiği için insan sağlığında mağduriyet oluşturmaktadır (Yurtsever, 2018: 247). Mikroplastikler suda, havada rahatlıkla dolaşabildiklerinden dolayı çeşitli ürünlerin üretim proseslerinden veya havadan ürünlere girmelerinin muhtemel olduğu görülmektedir.

Sadece sucul alanlarda tespit edilmemiş, tükettiğimiz gıdalarda ve başka habitatlarda da tespit edilmiştir (Günce, 2017: 66). Mikroplastikler işlenmiş atık sularla sulama ve mikroplastik içeren gübreleme uygulamaları sonucu aynı zamanda açık hava plastik parçalarının bozunması ve boyalı yüzeylerden toprağa karışmaktadır. Ayrıca başka gıda ve içeceklerde de kirlilik tespit edilmiştir. (Liebezeit ve Liebezeit, 2014) çalışmasında birada, (Liebezeit ve Liebezeit 2013) bal, (Yang, 2015, Karami, 2017, Gündoğdu, 2018) sofrta tuzunda da bu kirliliğin mevcut olduğu rapor edilmiştir. Bu kirliliğin sağlığa zararları ve nerelerde var olduğu halen araştırılmakta olup, literatürde konuyla ilgili araştırmaların laboratuvar analizleri üzerinden incelemeler bulunmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de mikroplastik kirliliğinin azaltılması için alınan önlemler, çevre politikaları kapsamında değerlendirilmiştir. Bilimsel çalışmalarla varlığı ortaya konulan mevcut kirleticinin sağlığa zararları, oluşum alanları hala araştırılmakta olup bu nedenle sorunun çevre politikaları nezdinde ele alınmasının sadece politika yapıcılara ve akademik alana değil aynı zamanda literatüre de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Mikroplastik sorununun çevre politikalarında yer alması gerekliliğini ve kirleticinin, Türkiye açısından ne kadar risk arz ettiğini ortaya koyarak bu eksende çevre politikaları üretilmesine vesile olmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada, Türkiye kapsamındaki çevre mevzuatları mikroplastik kirlilik ekseninde incelenip, literatür taraması yapılarak ilgili kurum ya da kuruluşların teknik raporları incelenmiştir. Ayrıca yurt dışı örnekleri bölümünde, öncelikle seçili ülkelerin mikroplastik politikaları kısaca ele alınmış ve politika tarihleri verilmeye çalışılmıştır. Bunun nedeni genel bir perspektif sunarak, küresel düzeyde bu soruna yönelik neler yapıldığını ortaya koymaktır. Ülke incelemesi kısmında Kanada üzerine durulmuş daha sonra mikroplastik çevre politikaları ve uygulamaları yönünden ülke karşılaştırılması yapılmıştır. Ülke seçiminde Kanada'nın seçilme nedeni, mikroplastik politika ve uygulamalarının başlatılmış olması ve buna yönelik çalışmaların hala devam etmesidir. Kanada ayrıca en uzun kıyı şeridinde sahip olması ve okyanuslara kıyısı olması nedeniyle karasal kaynaklı kirlenmenin büyük ölçüde yaşandığı ülkelerden biri; aynı zamanda denizcilik faaliyetlerinin yüksek olması nedeniyle deniz kaynaklı kirlenmenin de büyük ölçüde yaşandığı bir ülkedir. Kanada, ulusal ve eyalet politikalarında mikroplastik kaynaklarından biri olan birincil mikroplastik olarak tanımlanan mikro boncukların yasaklanmasına yönelik çalışmalar yapmış ve çevre yasasında, mikroplastikleri toksin madde olarak listelemiştir. Kanada incelendikten sonra, Türkiye'nin mikroplastik politikaları ve uygulamaları değerlendirilerek bu yönde neler yapıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra kısa bir bakış açısıyla Türkiye'nin kirlilik durumu ile ilgili literatürdeki bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Yurt dışı örnekleri ve ülke incelemesinden sonra bulgular verilmiş; bulgular doğrultusunda Türkiye'nin çevre politikaları baz alındığında oluşturulan politikaların büyük plastik kirliliklerine yönelik olduğu ve bu politikalarında yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Sonuç ve öneriler kısmında ise mikroplastik politika ve uygulamaların neden gerekli olduğu ve bu kirliliğe yönelik neler yapılabileceği üzerine durularak öneriler verilmeye çalışılmış ve çalışma sonlandırılmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında; mikroplastik, gıda güvenliği, ekoloji ve çevre politikaları gibi terimler açıklanmaya çalışılarak teorik bir çerçeve oluşturulmuştur. Mikroplastiklerin boyutları türleri ve şekilleri hakkında literatürde bulunan bilgiler verilmeye çalışılmış ve mikroplastiklerin tanıtılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda ekoloji, çevre politikaları, gıda güvenliği gibi kavramların, kavramsal çerçevesi çizilmiş; bunun

üzerine asıl odaklanılan problem olan mikroplastik kirliliğinin dağılımı, kaderi, etkileri üzerine durulmuştur. Mikroplastik sorununun hassasiyeti göz önüne alınarak çevre politikaları kapsamında değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.1. Mikroplastik Kavramı

Çevresel sorunlardan biri olan plastik sorunu sadece makro düzeyde bir sorun olmamakla birlikte çeşitli nedenlerle parçalanarak veya bozularak görünmeyen sorunlara da yol açmaktadır. Mikroplastik adı verilen plastik kaynaklı bu kirlilikler yeni bir perspektifle plastik kirliliğinin incelenmesine zemin hazırlamaktadır. Mikroplastiklerin sözlük anlamına bakıldığında TDK'da bir tanıma rastlanmamaktadır; Oxford sözlüğünde, tüketici ürünlerinin parçalanması sonucu oluşan son derece küçük plastik parçaları olarak ele alınmıştır (en.oxforddictionaries.com, 2019). Etimolojik olarak incelendiğinde bu kavram Fransızca ve İngilizce dilinde görülen *micro* kelimesi ve Fransızca *plastique* kelimesinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Fransızca ve İngilizce'de yalnızca bileşiklerde görülen *micro*, parçacıktan alıntıdır. Fransızca'da parçacık, Eski Yunanca'da *mikros* biçiminden alıntılanmıştır. Hint Avrupa dilinde *smikro* biçiminden evrilmiş ve *smikro* kelimesi de yine aynı anlama gelen *smik* kökünden türetilmiştir. Kelime kökeni olarak incelendiğinde Fransızca bir kelime olan *plastique* kelimesinden alınıp, biçimlendirilmiş, kalıplı anlamlarına gelirken; *plastique* kelimesi ise Eski Yunanca *plastikos* kelimesinden alınmış ve biçimlendirmek, kalıba dökmek fiillerinden *-ikos* son ekiyle türetilmiştir (www.etimolojiturkce.com, 2019).

Plastik atıkların tanımlamalarında literatürde fikir ayrılıkları olduğu görülmektedir; Browne ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmada çap olarak mikroplastikler, 1 mm'den küçük tanımlanır ve deniz ortamlarında birikir (Browne ve diğerleri 2011: 14-19). Fiella'nın yaptığı bir araştırmaya göre mikroplastikler iki kategoriye göre tasnif edilmiş ve birincil olanlar primer olarak üretilmiş olan mikroplastikler örnek olarak plastik topraklar ve yıkayıcılar; ikincil mikroplastikler ise makroplastiklerin veya plastik parçaların ve elyaf gibi malzemelerin parçalanması, bozulması yoluyla ortaya çıkan mikroplastikler olarak tanımlanmıştır (Filella: 2015). GESAMP'ın yaptığı başka bir araştırmada boyutla ilgili başka bir beyanda bulunulmuş ve mikroplastiklerin <5 mm küçük plastik parçaları olarak nitelendirmiştir (GESAMP, 2016: 17).

Farady, mikroplastiklerin hem partikül madde hem de biyolojik olarak birikebilecek görünmeyen bir toksit taşıyıcı olarak tedirginlik yarattığını dile getirmiş ve su ürünlerinde bu kirlilikle ilgili tüketici endişelerini destekleyen yeterli araştırmaların olmamasına rağmen bu tehlikenin gerçek ve zamanla daha da artacağını söylemiştir (Farady, 2019, p. 105). Bergmann ve arkadaşları mikroplastikler için "*Genel olarak <5 mm veya 5 mm büyüklüğünde suda çözünmeyen katı polimer partiküller*" ifadesini kullanmıştır (Bergmann ve diğerleri, 2015: 12). Koelsman ise alt sınır olarak resmi bir tanımın olmadığını ancak 1 mm altında kalan plastiklerin nanoplastik olarak ifade edileceğini belirtmiştir (Koelsman 2015'den aktaran Koelsman 2019: 411). Koelsman yaptığı araştırmada bir analiz sonucunda mikroplastiklerin tatlı su ve içme sularında çok fazla mevcut olduğunu doğrulamış ve lif, film, köpük ve toprakların yüzey suyu numunelerinde en çok bulunan mikroplastik şekilleri olduğunu rapor etmiştir (Koelmans ve diğerleri, 2019: 420).

Mikroplastikler kaynaklarına göre iki kategoriye ayrılırlar bunlar; birincil (primer) ve ikincil (sekonder) mikroplastiklerdir. Birincil mikroplastikler özel olarak 5 mm altında üretilen küçük boyuttaki plastik parçacıklarıdır. Kozmetiklerde ve kişisel bakım ürünlerinde kullanılan ama günümüzde kullanımları çoğu ülkede yasaklanan mikro boncuklar (microbeads), tekstil, el işi, makyaj malzemelerinde kullanılan simler (glitters), endüstriyel üretim peletleri ve geri dönüştürülmüş plastik peletler birincil mikroplastiklere örnektir. Makroplastiklerin zamanla çeşitli yollarla aşınması sonucu oluşan mikroplastikler ise ikincil mikroplastiklerdir. Bunlara örnek olarak ise sentetik tekstil ürünlerinden

kopan mikro lifler, araç lastiği döküntüleri örnek verilebilir. Tek kullanımlık plastik ve ambalaj malzemelerinden oluşan çöpler yaygın olarak mikroplastiklerin kaynağını oluşturmaktadır (Yurtsever: 180). Greenpeace'in yayınladığı bir haberde mikroplastiklerin çok küçük oldukları için zararsız görülebilecekleri ancak bir defa kullanıldıklarında bile 100.000 mikroplastığın lavabodan geçerek, denizlere ve besin zincirine geçtiği ve yüzümüzü temizlediğimizde, dişimizi fırçaladığımızda binlerce mikroplastikle doğayı kirlettiğimiz söylenmiştir (www.greenpeace.org, 2019). Mikroplastikler besin zincirine karışarak görünmeyen bir tehlike oluşturmakta ve doğada kaybolmamaktadır.

2.2 Ekoloji, Gıda Güvenliği ve Çevre Politikası

Ekolojik düşüncenin nitelikleri insan ve doğanın değerlendirilme şeklinden ortaya çıkmakta ve bu düşünceye göre doğada yatay bir ilişki vardır doğada hiyerarşi bulunmaz ve dolayısıyla en üst noktada insanın olduğu bir sistemden ziyade birbiriyle ilişkili ve etkileşimli bir ağ sistemi vardır. Ekoloji kavramının sözlük anlamına bakıldığında; canlıların birbirleriyle ve çevreyle olan ilişkilerini tek tek ya da birlikte inceleyen bilim dalı olarak tanımlanır (www.tdk.gov.tr, 2019). Kelime kökeni olarak incelendiğinde Fransızca dilinde *ecologie* ve ya İngilizce dilinde *ecology* sözcüğünden alınmıştır. Bu sözcük Eski Yunanca'da yakın çevre anlamına gelen *oikos* sözcüğü ve bilim anlamına gelen *logos* sözcüğünün birleştirilmesiyle türetilmiştir. (www.etimolojiturkce.com, 2019).

Ekolojik düşüncenin temeline gidecek olursak merkantilistlerin zenginliğin kaynağı olarak altını kabul etmesi ve merkantilist düşünceden sonra fizyokratların zenginlik kaynağı olarak toprağı kabul etmesi gösterilmektedir. Adam Smith'in zenginlik kaynağı olarak emek ve doğal kaynakları göstermesi de ekolojik düşünce ile bağdaştırılabilir ancak doğal kaynakların sınırsız olduğunu varsayması ekolojik düşünceyle çelişki arz etmektedir. Malthus'un doğal kaynakların sınırlı olduğu ve nüfus artışının doğal kaynak artışından daha fazla olduğu kanısı ekolojik düşünceye sağlanan katkılardan biridir. Malthus doğal kaynakların tükenmemesi için nüfus artışının sınırlandırılmasını önerir bu kısmıyla ekolojik düşünceden ayrılır.

Bu katkılar arasında Darwin ve Lamarck'ın görüşlerini de belirtmek gerekir. Darwin, tüm canlıların ilkel şekillere sahipken; çevrelerinin etkileri ve baskılarıyla evrimleştiğini söylemiştir, gelişimci yaklaşımı güçlendirmiştir. Rousseau'nun toplum sözleşmesinde ekolojik esintiler vardır; Rousseau, insanların ihtiyaçları kadar doğaya müdahale etmesi gerektiğini söylemiştir. Marxist yaklaşıma göre de doğa insanın organik bedenidir ve doğaya verilen bir zarar da insan kendine zarar vermiş olur (Yayla, 2006: 73-81).

Ekoloji kavramı modern haliyle ilk olarak 1869'da Haeckel tarafından ortaya atılmıştır. Yaylı ve Çelik ekoloji canlıların çevreleri ile uyum içinde yaşamlarını devam ettirmelerini inceleyen bilim dalı olarak ifade etmiştir (Yaylı ve Çelik, 2011: 371). Birçok bilim adamı tarafından her biri çevrenin bir parçası olan bitki hayvan ve insanların çevreleriyle etkileşimlerinin incelendiği araştırmalarda sıkça kullanılan bir kavramdır (Karadağ, 2009: 33). Mutlu'ya göre (Mutlu, 2007: 2) biyolojinin bir alt dalı olan ekoloji, sanayi devrimi sonrasında oluşan insan- doğa etkileşiminin negatif oluşumlarının doğada ve toplumsal yaşamda ekolojik sorun olarak nitelendirilmesiyle birlikte farklı bir disiplin olarak dikkat çekmiştir. Sevgi'ye göre ekolojinin tanımlanması yapılırken üç kelime üzerine durulmaktadır. Bu kelimeler canlılar, çevreleri ve bunların birbirleri arasındaki ilişkilerdir ve literatürde ekoloji yerine çevrebilimi kelimesinin kullanılması yanlıştır bunun nedeni ise çevrebilimi dendiğinde canlıları çağrıştırmaması, canlı bilim dendiğinde ise çevrenin dışarda kalmasıdır.

Dolayısıyla ekoloji kavramı canlılar, çevreleri ve bunların birbirleriyle ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır (Sevgi, 2015: 41-42). Çevre sorunu, su toprak havanın niteliğini kaybetmesi yaşam ortamlarının değişmesi insanların aşırı tüketiminden dolayı bitki ve hayvanların biyolojilerinin bozulması ve yok olmaya yüz tutması sorunudur. Çevre sorunu olarak ilk akla gelen çevre kirliliği olarak belirtilmiştir

(Kaypak, 2011: 19). Çevre Kanunu'na göre çevre kirliliği, çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek negatif her şeydir (Çevre Kanunu md. 2).

Plastikler de ekoloji için tehdit oluşturmaktadır. Tahminlere göre denizlerde 150 milyon tondan fazla plastik bulunmaktadır. Bu durum böyle devam ettiği takdirde 2025'e gelindiğinde denizlerde her 3 ton balık miktarına karşılık 1 ton plastik bulunacaktır. 2050 yılında denizlerde ağırlık olarak balık miktarından çok plastik olacaktır (ellenmacarthurfoundation.org, 2017). Araştırmalara göre denizlerdeki plastik atıkların %80'i karadan, %20'si de balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği ve denizcilik faaliyetleri gibi nedenlerden dolayı denizlerden oluşmaktadır (Andrady, 2011: 1597-1599). Plastiklerin kokusu deniz canlılarını yanıltmaktadır. Deniz kuşları avlanırken avlarını koklayarak seçmektedir. Yosun ve bakterilerle kaplanmış plastiklerden gelen kükürt kokusu, deniz kuşlarının plastikleri, yiyecek olarak algılamasına neden olmaktadır. Deniz kaplumbağaları ise avlarını görerek seçer; plastik poşetleri, balonları yiyecek olarak algılamaktadır. Diğer bir örnek ise hamsilerdir, hamsiler temiz plastik ürünlere kayıtsız kalırken; besin zincirindeki krilin kokusunu andıran, mikroplastikleri gıda sanmaktadırlar (WWF, 2018).

Kiessling'in araştırmasına göre ikincil mikroplastikler deniz canlılarının besin zincirine karışırken; birincil mikroplastikler içerisinde taşıdıkları organik kirleticilerin deniz yüzeyine tutunmasına neden olmaktadır. Reçineden üretilen boncuklar ve mikro boyuttaki plastik parçacıklarında organik kirleticiler bulunmaktadır (Teuten ve diğerleri, 2009: 7). Plastiklerin yüzeyine tutunan bileşenlerin %78'i zehirli ve etkileşime girdiği organizmaya zarar verirken; geri kalan miktardaki bileşenlerin, uzun süre çözünmeden durarak organizmaların dokularında biriktiği tespit edilmiştir. Plastik parçalar deniz ve okyanus seyrinde parçalara ayrışmasa bile temiz başladıkları serüvende mikroorganizma oluşumuna ev sahipliği yaparak, organizmaların kolonisi haline gelmektedir. Bu organizma artışı temas ettikleri deniz habitatlarına zarar vermektedir (Kiessling ve arkadaşları, 2015). Teuten ve diğerleri, (2009) Teuten'in çalışmasından aktaran WWF-2018 raporuna göre, çok küçük deniz canlıları bile deniz tabanında beslenirken mikroplastiklere maruz kalmaktadır. Bu canlılara örnek olarak midye, yengeç, tekir ve dil balığı verilmektedir. İstiridyeler ve midyeler en çok plastik lif ve mikroplastiklerinden etkilenirken, açık denizlerde yaşayan balıkların midesinde daha büyük plastikler bulunmuştur (Lusher ve diğerleri 2013: 94-99).

Kıyıya vurmuş bir balının midesinden 9 metrelik balık ağı, 4,5 metrelik hortum, 2 saksı ve plastik branda parçaları çıkarılmıştır (Giménez ve diğerleri, 2013: 209-211). Deniz tabanında yer alan zooplankton adı verilen küçük organizmalar istemeden 1 mm altındaki plastik parçalarla beslenmektedirler. Zehirli maddelerde içeren bu parçacıklar, en küçük organizmadan insana kadar besin zinciri yoluyla aktarılmaktadırlar (Romeo ve diğerleri, 2015: 358-361). Pelagos Koruma Alanı'ndaki planktonların %56'sının mikroplastiklere maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu alanda bulunan fin balınlarının dokularında, ftalat (plastik kaynaklı kanserojen madde) birikimi 4 5 kat daha fazladır (WWF, 2018). Mikroplastikler vücuda girdiği takdirde; canlı organizmaların hormon yapılarını değiştirebilmektedir. Karaciğere zarar verme ihtimalinin yanı sıra hareket, üreme ve büyüme süreçlerine etki edebilmektedir (Lithner ve arkadaşları, 2011: 3310-3317).

Mikroplastiklerin besin zincirine karışması gıda güvenliği açısından da tehdit oluşturmaktadır. Deniz Çiftliklerinde üretilen midye ve istiridyeler üzerinde yapılan bir çalışmaya göre, Avrupa'da bir kabuklu deniz canlısı tüketicisinin 11.000 ton mikroplastik tükettiğini tahmin edilmiştir (www.ieep.eu, 2017). Yapılan araştırmalara göre mikroplastiklerin insan vücuduna geçmesi sadece deniz canlılarını tüketmekle değil başka gıdalar yoluyla da sağlanabilir. Mikroplastiklerin etkisi sadece deniz ekosisteminde değil; Hava, musluk suyu, şişelenmiş su, tuz, bal, bira gibi gıda maddelerinde de görülmektedir (orbmedia.org). Gıda güvenliği kavramını tanımlarken üç temel kavram üzerinden hareket edilir. İlk olarak toksisite kavramı; bir maddenin çeşitli şartlarda zarar verme durumudur. Bu

zararların bazıları; gelişmekte olan fetusun etkilenmesi (teratojenik etki), kanser oluşumu (kanserojenik etki), genetik materyalin bozulması (mutajenik etki), tüm hücrelerin veya dokuların bozulmasına neden olan yaygın etki, veya hücrelere olan özet etkiler olarak açıklanabilir. İkinci temel kavram ise tehlikedir.

Tehlike kavramı; toksik etki yapan maddelerdir. Bir diğer kavram ise güvenlik kavramıdır, güvenlik kavramı; standart kullanımla zarar verme durumu olmayan gıda maddeleridir. (Demirağ ve Yılmaz, 2009: 648). Codeks Alimentarius Uzmanlar Komisyonu tarafından yapılan tanımlamaya göre gıda güvenliği, "Sağlıklı ve kusursuz gıda üretimini sağlamak amacıyla gıdaların; üretim, işleme, muhafaza, dağıtım süreçlerinde kurallara uyulması ve önlemlerin alınmasıdır." (tarimsurasi.tarim.gov.tr, 2009). 5179 Gıda Kanunu'na göre gıda güvenliği, "Gıdalarda olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü zararların bertaraf edilmesi için alınan tedbirler bütünüdür" (gidamo.org.tr, 2019). Yapılan tanımlardan da görüldüğü üzere gıda güvenliği kavramı bir süreci vurgular dolayısıyla sürdürülebilirlik kavramı; bir durum için ortaya konulmuş koşulların ve performansın sürdürülmesi ve gelişmelerin sürece entegrasyonu olarak tanımlanabilir. Bu bahsedilenler dikkate alındığında gıda güvenliği sürecinin bileşenleri Endüstri, Tüketici ve devlettir (Demirağ ve Yılmaz, 2019: 649).

Bu tanımlar ele alındığında mikroplastikler sadece çevresel bir sorun değil ayrıca insan sağlığına zarar veren bir kirliliktir. Gıda güvenliği başlığı altında mikroplastikler üzerine durulması, mikroplastiklerin sağlığa olabilecek muhtemel negatif etkilerini ortaya koymak açısından önem arz etmektedir. Hala bu konuda çalışmalar devam etmekle birlikte literatürde mikroplastiklerin sağlığa etkileri, hangi gıdalarda tespit edildiği ve insan vücudunda nasıl bir sonuç doğurduğu üzerin hala tartışılmaktadır. Bu sebeplerden dolayı mikroplastik kirliliklerin oluşumunun engellenmesi gerektiği düşünülmektedir. Doğal kaynakların imkanlarının zorlanması ve canlı yaşamlarının tehdit altında kalması bir otoritenin düzenleyici işlemlerine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur (Kaypak, 2014: 18). Bu çerçevede mikroplastiklerin çevresel bir sorun olarak var olması çevre politikalarında yer almasına neden olmuştur.

Çevre politikaları sözlük anlamıyla incelendiğinde *politika* ve *çevre* bağlamında ele alınmaktadır. *Politika* sözlük anlamına bakıldığında devletin etkinliklerini amaç, yöntem, içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme bütünü olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2012). *Politika* sözcüğü Yunan kökenli bir sözcük olup Eski Yunanca'da ki "*police*" (polis) kelimesinden alıntılanmıştır. Çevreye karşı farkındalık arttıkça sorunlar vuku bulmadan önce önlenmesi ve bir şekilde yönetilmeleri için politikaların gerekli olduğu kanaatine varılmıştır. Zamanla artan çevresel sorunsal çevre politikalarının önemsenmesine zemin hazırlamıştır (Sencar, 2008: 53). Politika, hedeflere ulaşılmasında ve etkinliklerin yönetilmesinde yol gösterici nitelikte kabul edilmiş kurallara denir. Bu perspektifle baktığımızda, çevre politikası, ülkelerin çevre konusundaki tercihlerini yöntemlerini ve amaçlarını ortaya koyan bir kılavuzdur (Mutlu, 2006: 13). Avrupa Birliği (AB) plastik kirliliklerine yönelik politikaların yer alması, AB vatandaşlarının bu konuda yüksek kaygıya sahip olduğunu göstermektedir. Plastik yönetimine dair politikalar aynı zamanda sürdürülebilir çevre anlayışıyla uyumlu ve tutarlı politikalarlardır. Bu girişimlerin başında, Plastik Stratejisi ve Dairesel Ekonomi Paketi yer almaktadır. 16 Ocak 2018'de kabul edilen bu pakette bazı önlemler yer almaktadır. Önlemler dört gruba ayrılmıştır: Plastik geri dönüşümü kalitesinin iyileştirilmesi; İnovasyon ve yatırımların dairesel çözümlere yönlendirilmesi; Plastik atıkların hacminin azaltılması; küresel eylemden yararlanmak (Lam ve arkadaşları, 2018: 14-19).

Mikroplastiklerle doğrudan ilgili önlemlerin yanı sıra, mikroplastiklerin kaynağı olan makroplastikleri azaltmaya yönelik tedbirler de bu yaklaşımı desteklemektedir (www.ec.europa.eu, 2018). Birleşmiş Millet'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi 2015 yılında kabul edilmiş ve bu çerçevede oluşturulan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'nin 83. ve 169. maddesindeki hedeflerinin çoğu mikroplastiklerle

ilgilidir. Bu hedefler deniz çöplü sorununa odaklanmış ve bu soruna yönelik güçlü bir eylem çağrısı içermektedir. Okyanusları, denizleri ve diğer su kaynaklarını korumaya ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına destek veren bu gündem, dolaylı olarak mikroplastikleri işaret etmektedir ve mikroplastiklerle ilgili en önemli taahhüttür (sustainabledevelopment.un.org, 2019).

ARAÇLAR	TÜR	İLGİLİ ÇEVRE ALANI
Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Kongresi	Düzenleme	Deniz
Uluslararası Deniz Örgütü	Düzenleme	Deniz
Sınır Ötesi Havzalar	Düzenleme	Temiz Su
Basel Kongresi-Stockholm Kongresi	Kongre	Toprak/Su/Hava
Birleşmiş Milletler Çevre Meclisi	Eylem Planı	Deniz
Küresel Eylem Programı	Eylem Planı	Toprak/Su
Deniz Çevresinin Korunmasına Yönelik Bilimsel Uzman Grup	Rehber	Deniz
Tarım ve Gıda Örgütü	Rehber	Toprak/Su/Hava
Dünya Sağlık Örgütü	Rehber	Temiz Su (İçme)
Dünya Bankası	Rehber	Toprak/Su
Bölgesel Deniz Kongresi-OSPAR	Eylem Planı	Deniz
Bölgesel Deniz Kongresi-HELCOM	Eylem Planı	Deniz
Bölgesel Deniz Kongresi-MED	Eylem Planı	Deniz
Bölgesel Deniz Kongresi-Bucharest	Eylem Planı	Deniz
Kuzey Kutbu Konseyi	Eylem Planı ve Rehber	Toprak/Su
İskandinav Bakanlar Konseyi	Program	Deniz
G20 Ülkeleri	Anlaşma	Deniz
G7 Ülkeleri	Anlaşma	Deniz
Dünya Ekonomi Formu	Eylem Planı	Temiz Su
Honolulu Stratejisi	Global Çerçeve	Toprak/Su

Tablo: 2 Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2018 (ec.europa.eu)

Yukarıdaki veriler Avrupa Birliği Komisyonu 2018 raporundan alınarak, uluslararası otoritelerin çevre kirliliğine yönelik çalışmalarının genel tablosunu sunmaktadır. Plastiklerin, deniz, içme suyu, toprak temizliğinin sağlanması açısından doğaya salınımının önlenmesi, küresel ve yöresel kirliliklerin izlenmesi bu düzenlemelerin amaç ve hedeflerini oluşturmaktadır. Tabloda, çalışmaları yapan örgütler veya topluluklar, ilgili çevre alanı ve yapılan düzenlemelerin türü verilmiştir. Düzenlemelerin çoğu denizlerdeki plastik girişinin önlenmesine yönelik olup; mikro plastiklerle ilgili sorunlara çözüm üretmek adına alınan önemli inisiyatif ve atılan ilk adımlardır.

3. DÜNYA'DA ve TÜRKİYE'DE MİKROPLASTİK POLİTİKALARI ve UYGULAMALARI

Plastik kirliliğinin küresel bir çevre sorunu olmasından kaynaklı olarak, plastik kirliliğine karşı alınan önlemler ülkelerin politika oluşturma ve önlem alma konusunda iş birliği ve eşgüdümüne sebebiyet vermektedir. Plastik kirliliğine bağlı olarak ortaya çıkan yeni bir sorun mikroplastik kirliliklerdir. Mikroplastiklerin önlenmesine yönelik politikalar yaygınlaşmakla beraber çoğu ülke bu politikaların kapsamını genişletmeyi hedeflemektedir. Öncelikle çalışmada dünyadaki mikroplastik uygulamalarının varlığını göstermek amacıyla seçili ülkelerin politika ve hedefleri verilmiş, daha sonra içerikleri kısaca

açıklanmıştır. Bu seçili ülkeler AB ülkeleri olup, dar bir kapsamda mikroplastik kirlilikler ile mücadele için neler yaptıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İzlanda Balıkçı Teknesi Federasyonu, olta takımı atıklarının nasıl sınıflandırılması ve atılması gerektiği konusunda direktifler vermiştir. Bir geminin olta takımını kaybetmesi halinde, GPS koordinatlarını kaydetmesi ve rapor etmesi kanunen zorunludur; İzlanda Geri Dönüşüm Fonu ile bir anlaşma yapılarak ve yıllık av araç-gereçlerinin toplanmasına yönelik veriler kaydedilerek bir raporda yayınlanmıştır. İzlanda balıkçılık endüstrisi, olta balıkçılığı teçhizatını azaltan depozito-geri ödeme sistemi kurmuştur. İrlanda'da ise İrlanda Konut, Planlama, Topluluk ve Yerel Yönetimler Bakanlığı, 2017 yılında plastik içeren mikro boncuk ürünleri yasaklamaya yönelik bir halk oylaması başlatmıştır. Ürünlerde mikro boncukları 2018'in sonuna kadar bir yasa çıkartarak yasaklamayı planlamıştır. Mikroplastik politikalara yönelik Fransa'da Katı plastik partiküller içeren durulama peeling veya temizlikte kullanılan ürünlerin piyasaya sürülmesi 1 Ocak 2018' den itibaren yasaklanmıştır. Süpermarketlerde plastik poşet kullanımı yasaklanmış ve plastik pamuklu tomurcuklar için 1 Ocak 2020' den itibaren bir yasa tasarısı ile yasaklama getirilmesi hedeflenmiştir. Almanya Federal Çevre Ajansı (UBA) 2015 yılında mikroplastikler hakkında bir rapor yayınlamış ve kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinde kullanılan mikro boncukların mikroplastik kirlilik konusunda etkili bir rolünün olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık mikroplastik kirliliğin azaltılması için mikro boncuk yasaklamalarının değil ulusal ve küresel düzeyde plastik çöp azalmasına gidilmesinin daha etkili olacağını belirtmiştir. İtalya, biyolojik olarak bozulmayan plastik pamuklu tomurcukları 1 Ocak 2019' dan itibaren yasaklamıştır.

Kozmetiklerde kullanılan mikro boncukları ise 2020'den itibaren yasaklayacağını duyurmuştur. Mart 2017'de, Norveç İklim ve Çevre Bakanlığının Çevre Müdürlüğü'nden deniz çöpünü ve mikroplastikleri azaltmaya yönelik istediği raporla başlayan süreçte Norveç, okyanusta artan mikroplastiklerin miktarını azaltmaya yönelik çalışmalar hedeflemiştir. İlgili organlarla iş birliği içinde ve ilgili paydaşlarla iletişim halinde önlemler geliştirilmektedir. Norveç, odak noktası olarak, otomobil lastikleri, suni çim, boya ve tekstillerin aşınması gibi ikincil mikroplastiklerin üzerine durmaktadır. Ayrıca balıkçılık ve su ürünleri sektörlerinde yararlanılan teçhizatlar deniz çöpü kaynakları arasında bulunmaktadır. Norveç'de bölgesel olarak bu ekipmanlar için genişletilmiş üretici sorumluluk planları benimsenmiştir. Belçika endüstrisi tüm durulama ve kozmetik ürünlerinde ve diş macunlarında kademeli olarak mikroplastikleri ortadan kaldırmak amacıyla gönüllü bir anlaşmaya tam destek verdiğini belirtmiştir. 2020 yılına kadar tüm plastik parçaçıkların (mikro boncuk) yasaklanması hedeflenmiştir. Yalnız mikro boncuk kullanımının yerine ikame olarak hangi ürünün kullanılması gerektiği tartışmalar arasındadır. İsviçre'de mikro boncuk içeren durulama ürünlerinin ve kozmetik ürünlerinin kullanımına getirilen yasak, 2018 yılının başında yürürlüğe girmiştir. "Doğal polimerler, sentezlenmemiş ve kimyasal olarak değiştirilmemiş uzun moleküller" içeren ürünler yasak kapsamının dışındadır. İsviçre 'de 2019 yılı Ocak ayından itibaren sadece mikro boncuklarla kalmayıp; mikroplastik bırakan tüm ürünlerin yasaklanması hedeflenmektedir. İsviçre Hükümeti bu politika ve yasakların ulusal düzeyde değil, AB düzeyinde yapılmasının daha etkili sonuçlar vereceğini belirtmektedir (kemi.se, 2019). Britanya Hükümeti tarafından 2018 Ocak ayında durulama ve kozmetik ürünlerinde kullanılan mikro boncukların imalatı yasaklanmış; 2018 Haziran ayında ise mikro boncuk içeren durulama ve kozmetik ürünleri yasaklanmıştır. Sadece mikro boncuklar değil; tek kullanımlık plastiklerin, plastik çubukların, pamuk tomurcuklu çubuklarında yasaklanması hedeflenmektedir (www.gov.uk, 2019).

Çalışmada ülke incelemeleri Kanada ve Türkiye üzerine olup; Kanada'nın mikroplastik kirlilik sorunları buna yönelik oluşturulan politika ve uygulamaları ve sonrasında bu çabaların sorunu çözme bazında ne kadar etkili olduğunun üzerine durulmuştur. Yurt dışı örneğinin Kanada olarak seçilme nedeni, kıyı şeridinin uzun olması ve okyanuslara kıyı olması dolayısıyla karasal kaynaklı plastik kirliliğin suçul ortamına büyük tehdit oluşturması, ulusal çevre politikalarında mikroplastiklere yönelik politikalara geniş olarak yer verilmesi ve literatürde deniz ve havzalarına dair mikroplastik bulguların fazla olduğunu

gösteren araştırmaların olmasıdır. Ayrıca Kuzey Kutup bölgesine kıyı olması ve bu bölgelerde mikroplastiklerin varlığı; çevresel kirlenmenin nüfusun az olduğu yerlerde dahi var olduğunu göstermek adına önem taşımaktadır. Bu analizden sonra araştırmayı Türkiye'deki mikroplastik durumu, kirliliğe yönelik çalışmalar, tercih edilen politika ve uygulamaların ortaya konulmasıyla konu; Türkiye kapsamına indirgenmiş ve Türkiye'deki kirlilik durumu, çevre politikaları içerisinde bu kirliliği önlemeye yönelik neler yapıldığı, neler hedeflendiği ve oluşturulan politikaların ne kadar etkili olduğu incelenmiştir.

3.1. Kanada

Kuzey Amerika'nın kuzeyinde bulunmakla birlikte Kanada, Atlas Okyanusu'na, Pasifik Okyanusu'na kıyısı olan aynı zamanda Kuzey Buz Denizi'nde de uzun kıyılara sahip bir coğrafyaya sahiptir. ABD hariç kara komşusu bulunmamakta ve dünya yüzölçümünün %7'sini, Amerika kıtasının yüzölçümünün ise %41'lik kısmını oluşturmaktadır. Ülkenin en yüksek noktası 5959 metre yükseklikteki Logan Dağları; Pasifik Kıyısı, The Cordillera, The Praires, The Canadian Shield, The Great Lakes (Quebec, Ontario eyaletleri), The Arctic olmak üzere coğrafi olarak yedi bölgeden oluşmaktadır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2015, www.deik.org.tr, 2019). Kanada uzun kıyı şeritlerine sahip olması ve okyanuslarda faaliyetlerini sürdürmesi nedeniyle plastik kirliliğine karşı yüksek sorumluluğa sahip olması gereken bir ülkedir. Buna yönelik STK'lar ve bilim dünyasındaki çalışmalar okyanus temizliğine yönelik bilinçlenme akımının başlamasına sebebiyet vermiştir. Çevre Örgütleri, öğrencilere proje ve atölye çalışmaları yoluyla okyanus bilgisi ve temizliği bilgisini vermeyi amaçlamışlardır. Büyük Kanada Kıyı Temizleme verilerine göre, gönüllüler 2019 yılında 958 temizlik koordine etmiş, 1.924 km uzunluğundaki bir kıyıyı temizleyerek 432.816 kg çöp toplamıştır (shorelinecleanup.ca, 2019). Kasım 2018'de Çevre Bakanlığı Kanada'da bir bilim gündemi oluşturmuş ve plastik konusundaki Kanada biliminin gelişimi ile ilgili bilgilendirmeyi kapsayan bilim atölyelerine ev sahipliği yapmıştır. Kamu, bölgesel, belediye yönetimlerinde plastik ürünleri ve diğer atıkları kapsayan yasaklar, harçlar, üretici sorumluluk programları, çöp tüzükleri gibi düzenleyici önlemler alınmıştır. Bunun yanı sıra bu konuyla ilgili eğitim kampanyaları, geri dönüşüm ve mevduat programları gibi düzenleyici olmayan uygulamalarda yer almıştır. Ambalajlama, elektronik atık, basılı malzemelerin geniş bir ürün grubu için ürün yönetim programları uygulanmaktadır. Ülke genelinde meşrubat kapları için geri dönüşüm sistemi çok iyi oluşturulmuştur, Kanadalı şirketler de plastik atıkları ve deniz çöplerini azaltmak için harekete geçmişlerdir. Şirketlerin ortak amacı plastikler ve diğer malzemeler için yenilikçi ekonomi çözümlerinde iş birliği yapmak amacıyla liderlik, teknik uzmanlık ve platform sağlamaktır. Kanada sıfır atık geleceğini hedeflemektedir. Bu uğraşın doğrultusunda federal, eyalet, bölge yönetimleri Kanada çapında bir strateji geliştirmek adına Çevre Bakanlığı Konseyi ile birlikte çalışmaktadır. Kanada Çevre Bakanlığı Konseyi (CCME) vasıtasıyla federal, eyalet ve bölge yönetimleri 2009 yılında, Kanada genelinde geri dönüşüm oranını arttırmak için Genişletilmiş Üretici Sorumluluğu Eylem Planını (CAP-EPR) kabul etmiştir. Kanada deniz enkazıyla mücadele konusunda çeşitli uluslararası sözleşmelere imza atmıştır. Bunlardan biri 2015 yılında imzaladığı, 2025'e kadar sürecek, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleridir. Sözleşme içerik olarak; deniz ve okyanuslardaki sürdürülebilirliğin beraberinde kirliliklerin azaltılması veya önlenmesini kapsamaktadır (sustainabledevelopment.un.org). 2007-2010 yıllarında Alberta, Manitoba ve Quebec' te bulunan 6 belediye, plastik poşetlere yönelik yasak getirmiştir (Sandalcı ve Sandalcı: 30). Kanada ulusal politika olarak, Şubat 2016'da tüketicilere tüm alışveriş poşetleri için 5 cent ücret talep etmeye başlamıştır (Walmart Kanada, 2016). Montreal Adası'nda 50 m'den büyük plastik poşetler için, 2018 yılında vergi uygulanmaya başlamıştır (Kanada Parekende Konseyi, 2019). 2012 yılında yeni federal atık su yönetmelikleri oluşturulmuştur. Bu yönetmelik oluşturulurken; yerli topluluklar, ilgili kuruluşlar ile fikir alışverişinde bulunulmuştur. Kapsam olarak ikincil atık su arıtımı için zorunlu asgari standartları içermektedir. Bu standartlar, bu düzenlemeden sonra artık, artırılmamış atık suların Kanada'nın tatlı su ve deniz ortamına deşarj edilmemesini hedeflemektedir (Xanthos ve Walker, 2017). Ulusal ve alt ulusal hükümetler, atıkların ve atık sularının sağlıklı yönetiminin

mesuliyetini paylaşmaktadırlar. Yasa ve düzenlemeler, bilimsel araştırma ve izlemeler, atık önleme girişimleri, bu konuda yapılan halk eğitimi ve sosyal yardım programları; Kanada'daki plastik atık, mikroplastik ve deniz çöpleri sorunlarının çözümü için birbirini tamamlayan uygulamalardır. 2016 yılında, Deniz Koruma Planı'nı başlatmıştır. Birçok düzenlemenin olduğu bu planda plastik veya mikroplastik kirliliğe karşı mücadeleye yönelik uygulamalar yoktur (tc.gc.ca, 2019).

Kanada, mikroplastiklere yöneltilen çözümler yönünden eksikliklere sahiptir. Bunun nedeni ise mikroplastik kavramının insanlar tarafından tam olarak bilinmemesi, etkilerine yönelik çalışmaların hala devam etmekte olmasıdır. Yine de birincil mikroplastiklere getirilen yasaklar kirliliği hafifletmeye yönelik bir adımken, ikincil mikroplastiklerin varlığı halen plastiklerin parçalanması ile birikme ile karşı karşıyadır (Cole ve arkadaşları, 2011: 2590). Kanada hükümeti ilk olarak mikroplastikler ve çevresel etkileri arasında nedensel bir fark bulamamıştır buna rağmen mikroplastiklerin doğada kalıcı olması, ekosistem ve biyolojik çeşitliliğin sağlığı açısından uzun vadeli negatif etkilerinin ortaya çıkması bu kirliliğin anlaşılmasına çalışılmasına neden olmuştur. Mikroplastik türlerinden biri olan mikro boncuklar 1 Ağustos 2015 tarihinde, Kanada Çevre Koruma Kapsamı Yasası (CEPA) kapsamında toksin madde olarak tanımlanmıştır. Mikro boncukların toksin madde olarak ilan edilmesi bu kirliliğin salınımını önlemeye yönelik çalışmaların yapılmasına neden olmuştur. Mikro boncuk kullanılan kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin ithalatının, üretimini, satışının yasaklanmasına yönelik adımlar, bu yasaya eşlik etmiştir. Bu çalışmalarda özellikle temizleme ve kozmetik ürünlerine odaklanılarak diğer mikro boncuk kullanılan ürünlere yönelik; temizlik ürünleri, yazıcı tonerleri, aşındırıcı maddelere yönelik sınırlamalar, geri planda kalmıştır (Pettipas ve arkadaşları, 2016: 119). 2014 yılında Çevre ve İklim Değişikliği Bakanlığı araştırmacıları tarafından yapılan bir araştırmada, Ontario ve Erie Gölü su örneklerinde tamamının %14'ünde mikro boncuk ve önemli miktarda mikroplastiklere rastlanmıştır. Ontario Hükümeti, Ontario sınırlarında satılan kişisel bakım ürünlerinde kullanılan mikro boncuk kirliliği sorununu çözmek için yerel sivil toplum örgütleri (STK), üreticilerle birlikte ortak bir harekete geçmiştir. Bakanlık ayrıca Kanada Çevre Bakanlığı Federal Dairesi ile de iş birliği yaparak söz konusu kirlilik hakkında daha fazla araştırma yapmayı hedeflemiştir. Mikro boncuklar içeren kişisel bakım ürünleri ve tuvalet malzemelerinin ithalatı ve üretimi 1 Temmuz 2018'de yasaklanmaya başlamış ve bu yasaklamalar 2019'da tamamlanmıştır (www.canada.ca, 2019). Kanada Hükümeti, makro ve mikro plastik birikintilerinin, tatlı sularda ve denizlerdeki kaynaklarını, dağılımını ve etkilerini incelemek için bilimsel araştırmalara yatırım yapmıştır. Su ürünleri, Okyanuslar ve Kanada Sahil Güvenlik Birimi, mikroplastikleri 2017'den 2020'ye kadar araştırma önceliği olarak tanımlamışlar (dfo-mpo.gc.ca, 2019) ve mikroplastiklerin sucul yaşam üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için farklı projeleri finanse etmişlerdir (canada.ca, 2019). Mikroplastik kaynaklarının yasaklanmasına yönelik çalışmalar mevcut olmakla birlikte yasaklamalar kapsamlı değildir. Bunun nedenlerinden ise tıbbi ürünlerde kullanılan mikro plastik kaynaklarının yerine kullanılacak ikame bir ürün bulunmamasıdır. Bununla birlikte okyanuslardaki mikroplastikler hafifletilse bile makro plastiklerin parçalanması sonucu oluşan plastik parçaları okyanusları kirletmeye devam etmektedir.

3.2. Türkiye

Denizlerde meydana gelen kirlenmelerinin önlenmesi için gereken adımların ve oluşturulması gereken strateji ve politikaların belirlenmesi amacıyla 1970'li yıllardan başlayarak özellikle denize kıyısı olan ülkeler ortak araştırma programları geliştirerek sözleşmeler imzalamıştır. Barselona sözleşmesi ile Akdeniz ülkeleri, Akdeniz'de Kirliliğin İzlenmesi Uluslararası Programını kabul etmiş ve bu program Akdeniz'deki kirliliği azaltmaya yönelik ilk ortak girişim olmuştur. Karadeniz ülkeleri, bu çalışmalara benzer olarak Karadeniz Stratejik Eylem Planı'nı hazırlamış buna yönelik Karadeniz Bütünleşik İzleme ve Değerlendirme Programı oluşturulmuştur. Bu programlar çerçevesinde ülkelere ulusal ve uluslararası düzeyde deniz izleme programları oluşturma yükümlülükleri getirilmiştir. Karadeniz ve Marmara'da karasal kaynaklı kirlenmelerde dolaylı meydana gelen ötrofikasyon, 1970'li yıllardan sonra artmış ve

bunun sonucu olarak denizlerde geri dönüşümü mümkün olmayan ekolojik değişimler olmuştur. Bu sonuçların yarattığı ulusal/uluslararası kaygıdan dolayı, kıyı ve deniz izleme çalışmalarının entegre ve düzenli yapılmasına önem verilmiş ve 2000'li yıllarda, AB Deniz Stratejisi Çerçeve Direktifi (DSÇD) ve AB Su Çerçeve Direktifi (SÇD) stratejileriyle ekosistem temelli ve bütüncül izleme yaklaşımı getirilmiştir. Türkiye'de yürütülen deniz izleme çalışmaları bu oluşumlar sonrasında birleştirilmiş, 2011 yılından bu yana "Denizlerde Bütünleşik İzleme Çalışması" olarak yürütülmektedir. Bu çalışmalar ile tüm denizlerdeki kirlilik izlenmekte, ulusal deniz ve kıyı yönetimi politika ve stratejilerinin oluşturulmasına temel oluşturulması amaçlanmaktadır. Çalışma ile Karadeniz'de 79 noktada, Akdeniz'de 66 ve Ege Deniz'inde 65, Marmara Denizi ve Boğaz'larda 59 istasyon kurulmakla birlikte mevcut durumda 269 noktada kıyı suları, geçiş suları, sediman ve biyotada fizikokimyasal, kimyasal ve biyolojik izleme yürütülmektedir.

2013 yılından beri DSÇD'de, mikroplastiklerin izlenmesi yapılmakta ve mikroplastik izlemelerin numune alımı ve analizleri konusunda uluslararası bir kesinlik olmadığı için Türkiye'de sadece 9 noktada nitelikli araştırmalar yapılmaktadır (lab.csb.gov.tr, 2019). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı destekli yürütülen izleme çalışmalarına örnek olarak TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi tarafından 2014-2016 yıllarını kapsayan izleme programları gösterilebilir. Bu programlar tüm denizler için yapıp "Denizlerde Bütünleşik Kirlilik İzleme İşi 2014-2016 Özet Raporları" olarak kamuoyunun bilgisine sunulmuş, izlenilecek politikalar için yol gösterici olması amaçlanmıştır (DBKİP, 2017). Bunun yanı sıra TÜBİTAK-MAM iş birliğinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda 2017-2019 dönemleri için bir izleme programı yapılmasına dair bir anlaşma daha yapılmıştır. Marmara'da üç yıllık bir izleme, diğer kıyılarda iki yıllık bir izleme yapılmasına karar verilmiştir, mikroplastiklere yönelik 2014-2016 yılında olduğu gibi pilot çalışmalar yürütülecektir (mam.tubitak.gov.tr, 2019). Proje kapsamında, 2017 yılında Marmara, 2018 yılında Karadeniz ve 2019 yılında Akdeniz ve Ege bölgesinde çalıştaylar yapılacak, çalıştaylarda izleme sonucu elde edilen raporlar STK'lar üniversiteler, belediyeler, kamu kurumları ve ilgili diğer paydaşlarla paylaşılacaktır. Proje bitiminde "2. Ulusal Denizlerde İzleme ve Değerlendirme Sempozyumu" gerçekleştirilecek, mikroplastiklere yönelik 2014-2016 yılında olduğu gibi pilot çalışmalar yürütülecektir (mam.tubitak.gov.tr, 2019). Bunun yanı sıra ODTÜ-Deniz Bilimleri Enstitüsünde deniz atıkları/mikroplastik araştırmaları ve ilköğretime yönelik "Denizimi Tanıyorum Koruyorum Eğitimi" gibi projeler gerçekleştirilmektedir. Bu enstitü tarafından Mikroplastik 1, Mikroplastik 2, Ulusal İzleme projeleriyle mikroplastiklerin izlenmesine yönelik çalışmalar yapılmış Ulusal İzleme projesi Çevre ve Şehircilik bakanlığı tarafından desteklenirken; Mikroplastik 1 ve Mikroplastik 2 projesi TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir (ODTÜ- DBE, 2019).

Greenpeace'nin 2019' da yayınladığı rapora göre Türkiye plastik atık ithalatı oranını arttırmıştır. Türkiye gelişmiş ülkelerin yeni adresi olmakla birlikte, Ekim 2018' de İngiltere' den ithalat oranını 10.000 ton arttırmıştır. 2019 Mart ayında ise 15.000 ton plastik ithal edilmiştir. Bu atıkların nasıl bertaraf edildiği sorunu önem arz etmektedir. 2015 verilerine göre Türkiye sınırlarında ortalama 1,24 milyon ton plastik üretilmektedir. Türkiye denizlerinde en çok rastlanılan plastik türü şeffaf plastik parçacıklardır. WWF-Türkiye raporuna göre, Türkiye yanlış yönetilen plastik atık sıralamasında küresel düzeyde 14. sırada yer almaktadır (wwf.org.tr, 2019). Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin Mersin ve İskenderun körfezlerinde yaptıkları bir incelemeye göre 28 türe ait 1337 balığın %58' inin sindirim sisteminde mikroplastiklere rastlanmıştır. Balıkların sindirim sistemlerinde bulunan parçacıkların %70'i fiber iplik, %20.8'i sert plastik, %2,7 si naylon, %0.8'i kauçuk ve %5.5'i tanımlanamayan plastik olarak saptanmıştır (Güven ve diğerleri, 2017: 289). Denizel Atık Değerlendirmesi'ne göre Akdeniz'in Türkiye kıyı şeridinde yaşayan nüfusun yaklaşık 34.042.862 olduğu bu nüfusun çöp üretme oranının günlük kişi başına 1,77 kg olduğu saptanmıştır. Atıkların büyük bir kısmını plastik şişelerin, torbaların ve izmaritlerin oluşturduğu belirtilmiştir (Gündoğdu ve Çevik, 2017).

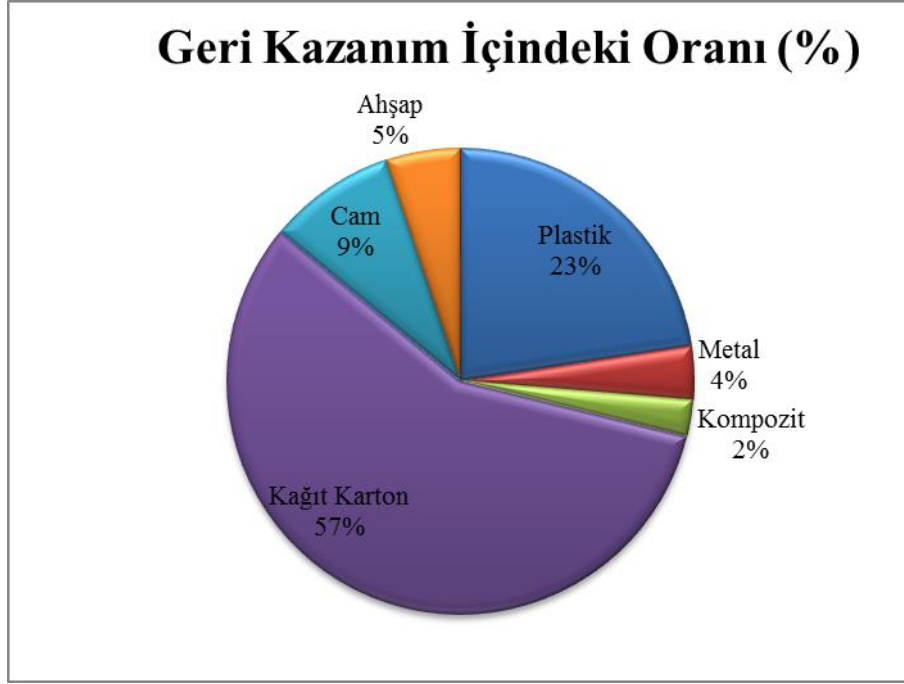
Gündoğdu tarafından yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de satılan 16 farklı tuz markasının tamamında mikroplastiklere rastlanmıştır. Sofra tuzu örnekleri, 5 deniz tuzu, 6 göl tuzu, ve 5 kaya tuzu olmak üzere ve üretim merkezleri Çamaltı, Tuz Gölü, Palas Gölü, Seyfe Gölü, Acıgöl, Çankırı, Cihanbeyli ve Aksaray'dır. Yapılan inceleme sonucu mikroplastik partikül miktarı deniz tuzunda 16-84/ kg, göl tuzunda 8-102/ kg, kaya tuzunda 9-16/ kg olarak belirtilmiştir (Gündoğdu, 2018: 1009-1013). Deniz tuzunda görülen mikroplastiklerin nedenleri bölgenin turizm ve tarımdan dolayı fazla nüfus etkisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Plastik atıkların denize karışması ve güneş ışığı, rüzgar, dalga nedeniyle mikro parçalara ayrılması bunun beraberinde artılmamış atık suların kanalizasyon yoluyla tatlı su veya deniz ekosistemine geçişi mikroplastiklerin tükettiğimiz gıdalara nasıl karıştığını açıklamaktadır. Göl tuzları, ve kaya tuzlarının üretim aşamasında açık işlemlerden geçirilmesi de tuz kristallerinde mikroplastik maruziyetine neden olmaktadır. Sofra tuzundaki mikroplastik kirlilikler hakkında yeterli araştırmanın olmaması besin zincirine dahil olan bu kirliliğe gerekli farkındalığın kazandırılmasına engel olmaktadır. Bu sorun, meclis gündemine de taşınarak 2018 yılında, deniz ve içme suları ile sofraya tuzu üretim sahalarına mikroplastik karışıp karışmadığına dair incelenme yapılmasına, bu tür ürünlerin kullanımlarının azaltılması veya sorunların çözülmesi amacıyla meclis araştırmasına yönelik önerge verilmiştir ve yönergenin durumu hala gündemdedir (tbmm.gov.tr, 2019).

Ürünlerin sunulması ve taşınmasında kolaylık sağlamak adına üretilen ambalajlar tek kullanımlık ürünlerdir ve tüketildiklerinde atık olarak çevresel bir kirlilik oluşturmaktadırlar. Plastik ambalajlar en önemli mikroplastik kaynaklarından biridir ve bu yüzden üretilen, piyasaya sürülen, geri kazanılan plastik ambalaj miktarları önem arz etmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından sağlanan verilere göre, piyasaya sunulan ambalaj miktarı ve bunların ne kadarının geri kazanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Plastik ambalajların ne kadarının geri kazanıldığı ve bu oranın diğer ambalajlarla karşılaştırıldığındaki oranının ne kadar olduğunun anlaşılması için bu bilgi önemlidir. Ambalaj bilgi sistemine veri girişi yapılmış ambalaj üretimi, piyasaya sürülen ambalaj miktarları ve oranları ile geri kazanımı sağlanan ambalaj atığı miktarları oranları tabloda verilmiştir. Tablo 3'te görüldüğü üzere üretilen plastik ambalaj miktarı 3.150.000 ton, geri kazanılan miktar 497.089 ton, gerçekleşen geri kazanım oranı %54' tür.

Atık Türü	Üretilen (ton)	Piyasaya Sürülen (ton)	Geri Kazanılan (ton)	Geri Kazanım Oranı (%)
Plastik	3150000	915301	497089	54%
Metal	373682	142482	81146	57%
Kompozit	300519	96385	55410	57%
Kağıt Karton	2757848	1604823	1258128	78%
Cam	1331265	845615	193563	23%
Ahşap	719741	523261	113509	22%
Toplam	8633055	4127867	2198845	53%

Tablo: 3 Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017, (cygm.csb.gov.tr)

Tablo 4'te görüldüğü üzere, ambalaj atıklarının toplam geri kazanım durumuna bakıldığında plastik ambalaj atıklarının geri dönüşüm içindeki oranı %23' tür. Ambalaj atıklarının geri dönüşümü düşünüldüğünde; en fazla geri kazanımı gerçekleştirilen atık, kağıt karton ambalajlarıdır. 2017 Ambalaj Atığı Kontrol Yönetmeliği'ne göre, plastik üreticileri ve endüstriyel kullanıcılar, üretimlerinin %54' ünü geri dönüştürmek zorundadırlar. Türkiye 2025'te plastik poşet kullanımını %40'a düşürmeyi hedeflemektedir. 2023'te ise ambalaj atıklarını %65'e ve diğer geri dönüştürebilir atıkları ise %35 geri dönüştürmeyi hedeflemektedirler (cygm.csb.gov.tr).

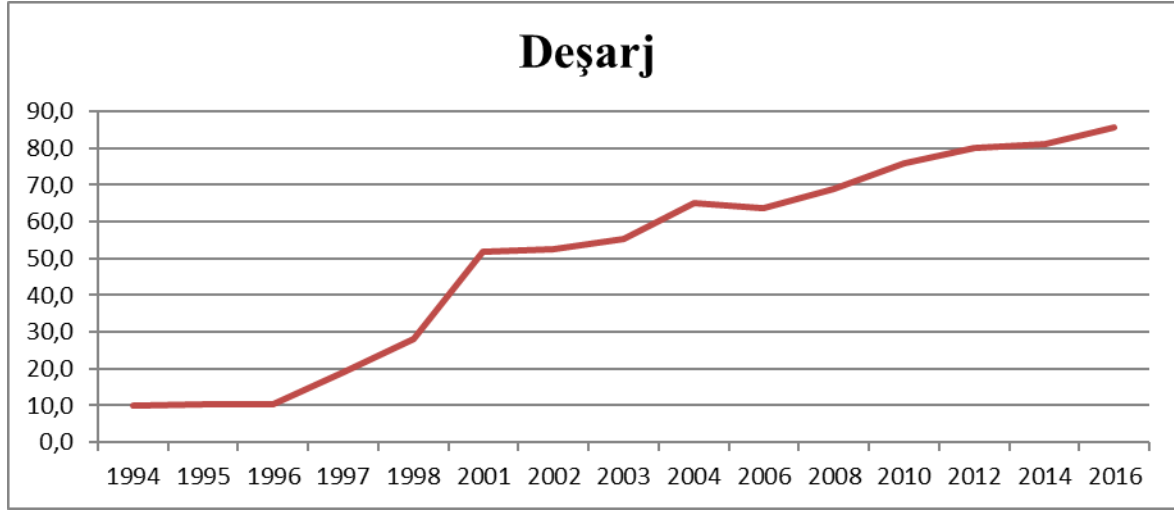
Tablo: 4 Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017, (cygm.csb.gov.tr)

Mikroplastiklerin dağılım nedenlerinden biri de atık suların deşarjında yeterli filtrelemelerin yapılmamasıdır. Sentetik kumaşlardan kopan liflerin yıkanma sonucu çamaşır makineleri yoluyla kanalizasyonlara karışması, bunun yanı sıra duş, yüz yıkama gibi eylemler neticesinde peeling, durulama ürünlerindeki mikro boncukların lavabo sularıyla sucul ortamlara karışması, mikroplastik dağılım nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Yıllar	Deşarj	Deniz	Göl/Gölet	Akarsu	Baraj	Arazi	Diğer ortamlar
1994	9,9	15,6	6,6	6,0	16,9	4,3	0,0
1995	10,4	15,5	13,3	6,6	15,9	4,8	0,0
1996	10,4	15,5	13,3	6,6	15,9	4,8	0,0
1997	19,0	31,1	23,3	13,9	21,5	4,3	0,0
1998	28,1	35,5	20,8	27,1	24,5	4,4	0,0
2001	51,9	78,7	50,8	37,7	25,8	19,3	32,7
2002	52,5	80,1	61,5	37,9	24,7	15,8	42,0
2003	55,5	76,1	55,8	44,0	23,5	14,0	22,6
2004	65,0	85,2	58,8	51,7	52,8	16,0	54,8
2006	63,6	79,8	60,7	50,0	69,1	10,0	65,7
2008	69,0	84,5	71,9	55,4	73,1	28,0	57,1
2010	75,9	89,9	49,8	67,8	64,1	26,1	59,5
2012	80,1	93,2	48,9	70,2	55,3	25,2	83,3
2014	81,1	91,9	51,2	74,2	51,2	46,6	78,6
2016	85,7	95,2	67,8	80,3	60,7	70,0	83,7

Tablo: 5 Kaynak: TÜİK, 2017, (www.tuik.gov.tr)

Tablo 5'te 2017 TÜİK verilerine göre, 1994-2016 yılları arasındaki arıtılmış atık suların toplam deşarj miktarı; denizlere, göl/gölet, akarsu, baraj, arazi ve diğler ortamlara akıtılan arıtılmış atık su miktarı verilmiştir.

Tablo 5'te verilen tablodaki verilerden yararlanılarak arıtılan atık su miktarı grafikte verilmiştir. Grafikte görüldüğü üzere arıtılan su miktarı yıllara göre artmıştır. 1994-1996 yılları arasında sabit bir trend izlerken; sonrasında artan bir trendde seyretmiştir. Atık su denetimine yönelik ise ilave parametrelerin eklenmesiyle erken uyarı sistemi geliştirilmiş, 30 adet tesisle başlanan sürekli atık su izleme çalışmalarında, entegrasyonu tamamlanmış tesis sayısı 191'e yükselmiştir (lab.csb.gov.tr, 2019).

WWF- Türkiye, 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı öncülüğünde başlatılan ulusal sıfır atık programını yürütmektedir. Sıfır atık projesinin 2023 yılında tüm ülkede uygulanması hedeflenmektedir (webdosya.csb.gov.tr). 2017 verilerine göre, Türkiye plastik mamul üretiminde, 13 milyon dolarlık ihracatıyla dünya sıralamasında 12. sırada; plastik poşet ihracatında ise 9. sırada yer almaktadır. Plastik poşet kullanımı Türkiye'de 1980'lerin sonunda başlamıştır (kto.org.tr, 2019). Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da yer alan düzenleme ile 1 Ocak 2019 itibarıyla plastik alışveriş poşetlerinin ücretlendirilmesi hükme bağlanmıştır (webdosya.csb.gov.tr, 2019). Bu düzenlemeye göre, kararlaştırılan ücret 25 kuruş olmak üzere tüketicinin naylon poşet talebi üzerine, ücretin satış noktası tarafından tahsil edilmesi gerekmektedir. Plastik poşet ile ilgili düzenlemeye baktığımız zaman bu vergileme tüm poşetleri kapsamamaktadır. Kalınlığı 15 mikrondan fazla olan poşetlerden bedel alınmakta ve kozmetik, gıda ve kuruyemiş için kullanılan poşetler boyut olarak vergileme kapsamına girmemektedir. Ayrıca marketlerde hijyen gerekliliği için gıdaların konulduğu ince poşetlerde; ekmek, sebze gibi gıdalar için kullanılan plastik poşetler tüketiciye bedelsiz verilmemektedir.

4. Bulgular

Elde edilen bulgulara göre İzlanda, İrlanda, Belçika, İsviçre, Norveç, İtalya, Almanya ve Fransa' da çevre politikaları kapsamında mikroplastikler anlaşılmaya çalışılmış ve buna yönelik doğrudan veya dolaylı olarak bu kirliliği önlemeye yönelik politikalar oluşturulmuştur. Mikro boncukların sınırlandırılması veya tamamen yasaklanması özellikle mikroplastik kavramının bir politika gerektirici sorun olduğunu gözler önüne sermiştir. Hala araştırılmaya devam eden ve izlenmesi zor olan söz konusu kirlilik için oluşturulan politikalar, tamamen etkili olmasa da çevresel ortak bir adımdır.

Kanada mikro boncukları, toksin madde olarak niteleyerek en önemli adımlardan birini atmıştır. Ayrıca eyaletlerinde ve merkezi çevre mevzuatında mikro boncukların üretim, satış ve ithalatını yasaklamıştır. Ülkenin, okyanuslara kıyısının olması karasal kaynaklı plastik kirliliğinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Ayrıca sadece okyanuslarda ve kıyı bölgesinde değil en yüksek noktası olan Logan

Dağları'nda bile mikroplastiklere rastlanması, bu soruna yönelik politikaların ne derece gerekli olduğunu göstermektedir. Kanada, mikroplastiklerin etkilerini anlamak adına bilimsel çalışmaları finanse etmekte ve politikaları yetersiz kalsa da bu sorunu göz ardı etmemektedir. Ayrıca STK'ları, kamu bilincini arttırmaya yönelik çalışmalar yaparak çocukların erken yaşta bilgilendirilmesine yönelik projelerde yer almaktadır. Kanada'nın politikaları küresel düzeyde oluşturulan diğer plastik politikaları gibi kesin sonuç getirmemiştir bunun nedenlerinden biri kirlenmenin sadece plastik atıklardan kaynaklanmamasıdır

Türkiye'de mikroplastiklere yönelik doğrudan politikalar bulunmamakla birlikte, bu sorunun çözümüne yönelik uygulamalar mevcuttur. Bütünleşik izleme çalışmaları, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın desteğiyle yürütülmektedir. Pilot uygulama olarak yürütülen bu izleme programlarının zamanla artırılması hedeflenmektedir. Ulusal Sıfır Atık Programı ve 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren uygulamaya konulan plastik torbaların ücretlendirilmesi uygulaması da oluşturulan plastiklere yönelik, politikalar arasında yer alan uygulamalardır. Sıfır Atık Uygulaması ile 2023'te tüm ülkede bu uygulamanın yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Sıfır Atık Ulusal Programı ve plastik poşetlerin ücretlendirilmesi Türkiye'de bu çerçevede oluşturulan önemli uygulamalardır. Sıfır Atık Uygulaması ile geri dönüştürülebilir atıkların kolay ayrışması sağlanmaya çalışılmaktadır şu anda pilot uygulamaları olan uygulamanın 2023 yılında ulusal bir program olarak tüm ülkede uygulanacaktır, en azından bu hedeflenmektedir. Plastiklerin doğada oluşturduğu tahribat, sürekli halde çevreye salınması, üretimine yönelik kısıtlamaların olmaması nedeniyle bu sorunun önünü almak daha geniş politikalara ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır.

Bir diğer politika plastik poşetlerin ücretlendirilmesidir. Bu politika birçok yönden tatminsizlik oluşturmakta, çözüm olarak görülmemektedir. Plastik poşetlere uygulanan ücret politikasının efektifliği değerlendirilirken, sadece vergilendirilen poşetlerin kullanımındaki azalma, genel olarak plastik poşetlerin azalım istatistiklerinin ulaşılması önünde engel teşkil etmektedir. Ücretlendirme sonrasında insanların plastik poşet kullanmayı tercih etmemesi, plastik poşet kullanımının azaldığını göstermemektedir. İnsanların plastiklerin zararları ve doğaya etkisi konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması, ücretle cezalandırmaya yönelik olan bu uygulamanın içselleştirilmesi konusunda olumsuz etkiler taşıyabilir. Aynı zamanda ince plastik poşetlerin kullanımının hala devam etmesi bu plastik poşetlerin doğada daha kolay parçalanması nedeniyle doğaya salınım konusunda bir azalmanın düşük seviyede olduğunu göstermektedir.

Türkiye ve Kanada'da mikroplastiklerin etkisi ve zararları kamu tarafından yeterince bilinmemektedir. İki ülkede de makro plastiklerin kirliliğine yönelik uygulamalar yer almakta ve sıfır atık hedeflenmektedir. Kanada'da mikroplastiklere yönelik çalışmalar çoğunluk olarak akademi, STK'ları tarafından veya bireysel olarak yapılmaktadır. Farklarına baktığımız zaman mikro plastiklere yönelik politikaların oluşturulması, mikro plastikler üzerine akademik çalışmaların fazla olması ve bu konunun araştırılmasına öncelik tanınarak halkı bu konuda bilgilendirmeye çalışmak Kanada'nın mikroplastikler hakkında farkındalığının yüksek olduğu fikrini vermektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bulgular göz önüne alınarak elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, mikroplastiklere yönelik politikaların, Türkiye'de gelişmekte olduğu ve geliştirilen politikalarında büyük ölçüde makro plastiklere yönelik olduğu görülmektedir.

• Siyasal Ölçekte Yapılması Gerekenler

Bu çevre sorununa yönelik farkındalığın artmasında, en büyük sorumluluktan biri siyasal partilere düşmektedir. Mikroplastik sorununa yönelik yasaların çıkartılması ve düzenlemelerin yapılması önemli bir adım olacaktır. Küresel politikalar incelendiğinde, mikro boncuk kullanımına getirilen yasak en

önemli mikroplastik politikası olarak varsayılabilir. Plastiklerin doğaya salınım sorunu sadece plastik tüketiminden değil aynı zamanda plastik üretiminden de kaynaklanmaktadır. Türkiye'de plastik endüstrisi en önemli ekonomik araçlardan birini ifade etmektedir. Bu nedenle öncelikle plastikle mücadele edilirken oluşturulan politikalar ve izlenen yol salt plastik tüketimine değil aynı zamanda üretimine de bağlanmalıdır. Türkiye'de de bu konuda düzenlemelerin yapılması, alınacak en büyük önlemlerden biridir.

- **Hukuksal Ölçekte Yapılması Gerekenler**

Mikroplastikler ile ilgili çevre politikaları ve uygulamalara bakıldığı zaman Türkiye'de buna yönelik doğrudan bir politika olmamakla birlikte soruna yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı desteğiyle yürütülmektedir. Küresel düzeyde oluşturulan politikalar dikkate alındığında Türkiye bu kirlilikleri önlemeye yönelik politika oluşturmada yeni adımlar atmalıdır. Mikro düzeyde bulunan bu plastik parçacıklarının oluşturduğu tehlikeler acilen Türkiye'de de fark edilmeli hem kamunun hem politika yapıcılarının bu konudaki farkındalıklarının artması gerekmektedir. Türkiye'nin çevre politikaları kapsamında yaptığı uygulamaların genişletilmesi gerekmektedir. Mikroplastiklerin habitatlarda bulunma durumu, kaynaklarının incelenmesi, etkilerinin değerlendirilmesine yönelik yapılan araştırmaların desteklenmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra birincil mikroplastikler olarak tanımlanan kozmetiklere ve kişisel bakım ürünlerine eklenen mikro boncuklar, endüstriyel faaliyetler ve evsel faaliyetler için özellikle üretilen plastik parçalarının yasaklanması veya bu maddelerin yerine ikame ürünler kullanılması bunun yanı sıra; ikincil mikroplastikler olarak tanımlanan plastik döküntüleri, sentetik kumaşlardan kopan minik liflerin doğaya salınımının önlenmesine yönelik mevzuat düzenlemesi gerekmektedir.

Makro plastik atıkların azaltılması için plastik sektörüne getirilen düzenlemeler, ayrıca plastik tüketimine yönelik yapılacak tek kullanımlık plastiklerin yasaklanması ve ikame ürünlerin teşviki, plastik poşet kullanımının tamamen yasaklanması veya depozito sisteminin geliştirilmesi, sadece plastik poşetlerin değil diğer plastik atıkların da vergilenmesi bu soruna yönelik atılacak önemli adımlar olacaktır. Balıkçılık faaliyetlerinden dolayı kullanılan araç gereçlerinde takibinin yapılması ve kirletme bedelinin ödettilmesi gerekmektedir. Bu politikalar oluşturulurken, kamuya sadece cezalandırma mantığı ile yaklaşılmamalı ayrıca kamunun eğitilmesine yönelik faaliyetler arttırılmalıdır. Bu politika ve uygulamalar az da olsa mikroplastiklerin zamanla doğaya karışmasını önleyecek politikalarlardır. Etkili bir politika üretilmek isteniyorsa sorunlar ölçeğine göre incelenmeli, izlenmeli ve çözümleri üzerine kapsamlı analizler yapılmalıdır böylelikle uzun vadeli etkilerin ortaya çıkması beklenebilir. Atık ortaya çıktıktan sonra onu temizlemeye çalışmak yerine o atığın hiç oluşturulmaması, en önemli ve etkili önlemdir. Bu çerçevede bundan sonra oluşturulacak politikalarda mikroplastiklerin özel olarak politika konusu olarak ele alınması plastik kirliliğinin daha iyi anlaşıldığını gerçekten bir bilincin oluştuğunu gösterecektir.

- **Sosyal Ölçekte Yapılması Gerekenler**

Türkiye'de, okullarda müfredatlarda çevre bilincinin yerleştirilmesi ve ekosistem bilgisinin verilmesi gerekmektedir. İşletmelerin de plastik atıklarını azaltmaya yönelik inisiyatifte bulunmaları ve kamu-özel kurumların, STK'ların ortak eylemleriyle bu çevre mücadelesinin devam ettirilmesi gerekmektedir. Kamu spotu olarak mikroplastik kirliliğinin ne olduğu kamuya açıklanmalı, halkın bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Halkın bu kirliliği tanınması çevre bilincinin gelişmesine neden olacaktır.

- **Teknolojik Ölçekte Yapılması Gerekenler**

Kanalizasyon, lavabo ve çamaşır makinelerinden doğaya salınan atık suların yeterli filtrelemeyi yapması için AR-GE çalışmalarına öncelik verilmelidir. Bu kanalların yeterli filtrelemeyi yapmaması, peeling, durulama ürünleri, kişisel bakım ürünlerinde bulunan mikroplastiklerin doğaya karışmasına neden olmakta ayrıca çamaşır makinelerinden akan suyla birlikte mikro lif, fiber gibi küçük parçacıkların da doğaya karışmasına neden olmaktadır. Bu soruna yönelik olarak da arıtma sistemlerinin geliştirilmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Plastik atıkların doğaya karışmasının birçok yolu vardır. Geri dönüşüm ve bertaraf tesislerinin kapasitelerinin yanı sıra atık su deşarjlarında doğaya akıtılan ikincil suların ne kadar artıldığı ve bu sistemlerin filtreleme tekniklerinin ne düzeyde olduğu da önem arz etmektedir. Türkiye'nin hali hazırda arttırdığı plastik çöp ithalatı da, bertaraf tesislerini %100 çalıştırmadığı için büyük tehlike arz eden durumlardan biridir. Türkiye İngiltere'den çöp alımını arttırmakla birlikte bu çöplerin ne kadar geri dönüştürüldüğü, ne kadarının gömüldüğü veya yakıldığı izlenilmesi gereken bir konudur. Bu izlemelerin yapılması için gerekli teknolojinin geliştirilmesi gerekmektedir.

REFERENCES

- Andrady, A. L. (2011). Microplastics in the marine environment. *Marine pollution bulletin*, 62(8), 1596-1605.
- Browne, M. A., Crump, P., Niven, S. J., Teuten, E., Tonkin, A., Galloway, T., & Thompson, R. (2011). Accumulation of Microplastic on Shorelines Woldwide: Sources and Sinks. *Environmental science & technology*, 45(21), 9175-9179. doi:10.1021/es201811s <https://pubs.acs.org/doi/pdf/10.1021/es201811s>
- Cole, M., Lindeque, P., Halsband, C., & Galloway, T. S. (2011). Microplastics as contaminants in the marine environment: a review. *Marine pollution bulletin*, 62(12), 2588-2597. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0025326X11005133>
- de Stephanis, R., Giménez, J., Carpinelli, E., Gutierrez-Exposito, C., & Cañadas, A. (2013). As main meal for sperm whales: Plastics debris. *Marine pollution bulletin*, 69(1-2), 206-214.
- Demirağ, K., & Yılmaz, H. (2009). Gıda Güvenliği, Sürdürülebilirliği ve Yerel Yönetimler.
- Farady, S. E. (2019). Microplastics as a new, ubiquitous pollutant: Strategies to anticipate management and advise seafood consumers. *Marine Policy*, 104, 103-107. doi:10.1016/j.marpol.2019.02.020
- Filella, M. (2015). Questions of size and numbers in environmental research on microplastics: methodological and conceptual aspects. *Environmental Chemistry*, 12(5), 527-538. doi:10.1071/en15012 <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:74828>
- Guven, O., Gökdağ, K., Jovanović, B., & Kideys, A. (2017). *Microplastic litter composition of the Turkish territorial waters of the Mediterranean Sea, and its occurrence in the gastrointestinal tract of fish* (Vol. 223). <https://avesis.metu.edu.tr>
- Gündoğdu, S. (2018). Contamination of table salts from Turkey with microplastics. *Food Additives & Contaminants: Part A*, 35(5), 1006-1014. doi:10.1080/19440049.2018.1447694 https://www.academia.edu/35961354/Contamination_of_table_salts_from_Turkey_with_microplastics
- Gündoğdu, S., & Çevik, C. (2017). Micro- and mesoplastics in Northeast Levantine coast of Turkey: The preliminary results from surface samples. *Marine pollution bulletin*, 118(1-2), 341-347. doi:10.1016/j.marpolbul.2017.03.002 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0025326X17302084>
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2011/19-33.pdf>
- Kaypak, Ş. (2014). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikaları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*(31), 17-34. <http://sobbiad.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/298>
- Kiessling, T., Gutow, L., & Thiel, M. (2015). Marine litter as habitat and dispersal vector. In *Marine anthropogenic litter* (pp. 141-181): Springer, Cham. <https://scholar.google.com.tr>
- Koelmans, A. A., Nor, N. H. M., Hermsen, E., Kooi, M., Mintenig, S. M., & De France, J. (2019). Microplastics in freshwaters and drinking water: Critical review and assessment of data

- quality. *Water Research*, 155, 410-422. doi:10.1016/j.watres.2019.02.054
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0043135419301794>
- Lam, C. S., Ramanathan, S., Carbery, M., Gray, K., Vanka, K. S., Maurin, C., . . . Palanisami, T. (2018). A Comprehensive Analysis of Plastics and Microplastic Legislation Worldwide. *Water Air and Soil Pollution*, 229(11). doi:10.1007/s11270-018-4002-z
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11270-018-4002-z>
- Lithner, D., Larsson, Å., & Dave, G. (2011). Environmental and health hazard ranking and assessment of plastic polymers based on chemical composition. *Science of the Total Environment*, 409(18), 3309-3324. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21663944>
- Lusher, A., Mchugh, M., & Thompson, R. (2013). Occurrence of microplastics in the gastrointestinal tract of pelagic and demersal fish from the English Channel. *Marine pollution bulletin*, 67(1-2), 94-99. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0025326X12005668>
- Mutlu, A. (2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. *Maliye Dergisi*, 150, 53-78. https://maliedergisi.sgb.gov.tr/yayinlar/md/150/a_mutlu.pdf
- Pettipas, S., Bernier, M., & Walker, T. R. (2016). A Canadian policy framework to mitigate plastic marine pollution. *Marine Policy*, 68, 117-122. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X16300665>
- Romeo, T., Pietro, B., Pedà, C., Consoli, P., Andaloro, F., & Fossi, M. C. (2015). First evidence of presence of plastic debris in stomach of large pelagic fish in the Mediterranean Sea. *Marine pollution bulletin*, 95(1), 358-361. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0025326X15002507>
- Sandalcı, A. G. D. İ., & Sandalcı 10, A. G. D. U. Çevre Sorunlarıyla Mücadele Aracı Olarak Plastik Poşet Vergisi.
- Sencar, P. (2008). *Türkiye'de çevre koruma ve ekonomik büyüme ilişkisi*. <http://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/handle/1/705>
- Teuten, E. L., Saquing, J. M., Knappe, D. R., Barlaz, M. A., Jonsson, S., Björn, A., . . . Yamashita, R. (2009). Transport and release of chemicals from plastics to the environment and to wildlife. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364(1526), 2027-2045. <https://royalsocietypublishing.org/doi/full/10.1098/rstb.2008.0284>
- Xanthos, D., & Walker, T. R. (2017). International policies to reduce plastic marine pollution from single-use plastics (plastic bags and microbeads): A review. *Marine pollution bulletin*, 118(1-2), 17-26. doi:10.1016/j.marpolbul.2017.02.048
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0025326X17301650>
- Yayla, H. (2006). Mekanik düşünceden ekolojik düşünceye: Yeni bir insan-doğa ilişkisi tasarımının doğuşu. *Sosyoloji Konferansları*(34), 67-82. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/100959>
- Yurtsever, M. Küresel Plastik Kirliliği, Nano-Mikroplastik Tehlikesi ve Sürdürülebilirlik.
- Ellen Macarthur Foundation. (2017). *The New Plastic Economy*. Barcelona : Lenaïc Gravis. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/NPEC-Hybrid_English_22-11-17_Digital.pdf
- Brink, P.; Schweitzer, J.-P.; Watkins, E.; Howe, M., 2016. Plastics Marine Litter and the Circular Economy. A briefing by IEEP for the MAVA Foundation <https://ieep.eu/publications/plastics-marine-litter-and-the-circular-economy>
- Sevgi, O. (2015). Ecology Teriminin Türkçe Karşılıkları Üzerine Bir Değerlendirme. *Avrasya Terim Dergisi*, 3(1), 27-46. doi:<https://dergipark.org.tr/ejatd/issue/5153/70153>
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Denizlerde Bütünleşik Kirlilik İzleme <https://lab.csb.gov.tr/denizlerde-butunlesik-kirlilik-izleme-i-5886> 12/06/2019 tarihinde erişildi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Araştırma Önerge Bilgileri. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_arastirma_onergeleri.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=240585 13/06/2019 tarihinde erişildi.

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. 2017. Denizlerde Bütünleşik Kirlilik İzleme Programı Akdeniz Raporu. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/2014-2016%20YILI%20Akdeniz_Ozet_Raporu.pdf. 13/06/2019 tarihinde erişildi.
- TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi. <http://mam.tubitak.gov.tr/tr/haber/2017-2019-donemi-denizlerde-butunlesik-kirlilik-izleme-projesi>. 13/06/2019
- ODTÜ. 2017. “ODTÜ - Deniz Bilimleri Enstitüsünde deniz atıkları/mikroplastik araştırmaları ve ilköğretime yönelik “Denizimi Tanıyorum Koruyorum Eğitimi” .15/06/2019 tarihinde erişildi.

Aile'nin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği (AOGFÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Family's Toy Safety Awareness Scale (FTSAS): Validity and Reliability Study

Prof. Dr. Ahmet AKIN^{1*}
Merve YANIK²

Pages: 515-519

Doi: 10.21733/ibad.584542

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Danışmanlığı Yüksek Lisans Programı,
aakin@sakarya.edu.tr

²İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Danışmanlığı Yüksek Lisan Öğrencisi,
merveyanik1995@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

The purpose of this research is to develop the Family's Toy Safety Awareness Scale and to examine its reliability and validity values. The study was conducted on 353 people. Scale is rated on a five point Likert-type. Structural validity of the scale was examined by exploratory factor analysis. Reliability of the scale was examined by Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient. Validity and reliability analyzes of the scale were performed with SPSS 20 package programs. The EFA demonstrated that the 12 items loaded on one factor and the amount of total variance explained by one factor was 44%. Factor loadings ranged from .42 ile .78 Cronbach Alpha internal consistency coefficient was .87. These findings demonstrated that this scale may be used as a valid and reliable instrument.

Keywords: Family, Toy Safety Awareness, Validity, Reliability

GİRİŞ

Çocukların doğdukları andan itibaren başlayan oyun etkinlikleri onların bıkmadan ve usanmadan yaptıkları, belli becerileri geliştirici ve pekiştirici bir araçtır (Pehlivan, 2005). Oyun sonucunda ne olacağını tasarlamadan, herhangi bir amacı elde etmenin dışında, keyif almak amacıyla girilen bir etkinliktir. Bu etkinlikler çocuğun gelişimini destekleme, eğitici bir özelliğe sahip olma, toplumsal becerileri edinme, duygusal doyum sağlama, çocuğu özgür bir kişi haline getirme, çocuğu öğrenme ortamına hazırlama ve çocuğun kişilik özellikleri hakkında yetişkine ipuçları verme gibi durumlarda tedavi edici bir yapıya sahiptir(Yavuzer, 2014a). Çocuklar zamanlarının çoğunu oyun oynayarak geçirmektedirler. Oyun, çocukların bakış açısından baktığımızda ciddi bir uğraştır. Çocuğun oyununun kalitesini; ebeveyn katılımı, oyuncaklar, zaman gibi etmenler oluşturmaktadır(Artan ve ark.,2003).

Oyun çocuğun kişiliğini ve toplumsal becerilerini ortaya çıkarmasında en önemli adımdır. Oyunun en önemli parçalarından biri olan oyuncak ise çocuğun toplumsallaşmasında ve kişiliğini geliştirmesinde yararlanılan bir araçtır (Poyraz, 2003). Çocukların hayatlarının merkezinde olan oyuncak; gelişim evreleri boyunca, çocuğun hareketlerini düzenleyen, zihinsel, bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerine yardım eden, hayal gücünü ve yaratıcı yeteneklerini harekete geçiren bütün oyun malzemeleridir. (Yavuzer, 2014b). Oyuncak, çocuğun içinde bulunduğu topluma uyumunu ve kendi iç dünyasının dışı yansımaya yardım eden bir araçtır. Oyuncak aile ve çocuk arasında bir köprü görevi görür. Oyunağın, çocukların sağlığı ve gelişimleri açısından önemli olduğu bilinmektedir. Oyuncak, yalnızca çocuğu kendi dünyasını oluşturmaya yönlendirmekle kalmayıp, anne ve babanın bu farklı hayata girmelerini sağlayan bir kapıdır. Günlük aktiviteler dışında, oyun oynarken anne-baba ve çocuk arasında bir iletişim oluşur. Anne ve baba, çocuğun oyun arkadaşıdır. Oyuncaklarda onların oyunlarını zenginleştiren parçalarıdır. Oyun süreci, çocuk ve ebeveynlerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlar. Ebeveynler bu süreçte çocuğunu tanımanın dışında onu, eğitme imkanı da bulur. (Uluğ, 1997). Çocuğun oyununa şekil veren oyuncakların seçiminde ailenin çocuğa destek olması; çocuğun gelişim düzeyine uygun, çok yönlü kullanım sağlayan ve gelişim alanlarını destekleyici kaliteli oyuncakları tercih etmesi açısından önemlidir (Artan ve ark, 2003). Çocuk günlük hayatta gördüğü her şeyi oyununun içerisine katıp oyuncak olarak düşünebilir. Bu oyuncakların bazıları çocuklar tarafından oluşturulurken bazıları yetişkinler tarafından çocuklar için oluşturulabilir.(Yalçınkaya, 2004).

Ailelerin bir kısmı oyuncak seçimi yaparken çocuklarına zarar verecek, güvenliğini tehdit edecek oyuncakların hangileri olduğunu ve bunları kaliteli oyuncaklardan nasıl ayırt edeceklerini çok iyi biliyorlar. Bazıları ise; çocuğunun, kendisinin istekleri ve maddi olanaklar gibi etmenleri göz önünde bulundurarak oyuncak seçimini gerçekleştiriyor. Bu durumda oyuncağın sağlıklı ve güvenli olma durumu göz ardı edebiliyor. Ailelerin oyuncak güvenliği konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Oyuncak güvenliği yönetmeliğinin, çocuğu olan her aile ile paylaşılması gerekmektedir. Çocuğun sağlıklı gelişimini ve güvenliğini etkileyen bu durumun incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle ailelerin oyuncak seçimi ile ilgili tutumlarının geçerli ve güvenilir düzeyde ölçülmesi son derece önemlidir. Bu araştırmanın amacı; ailenin oyuncak güvenliği farkındalık ölçeği'ni geliştirmek, geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir.

1. YÖNTEM

1.1. Çalışma Grubu

Çalışma, 303'ü kadın, 50'si erkek toplam 353 kişi üzerinde yürütülmüştür.

1.2. Madde Havuzu

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle 12 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuş ve bu maddeler gramer, anlaşılabilirlik ve ailenin oyuncak güvenliği farkındalık tutumlarını ölçüp ölçmediği noktalarında incelenmiş ve sonuçta herhangi bir madde atılmadan 12 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği 1 “kesinlikle katılmıyorum” ve 5 “kesinlikle katılıyorum” şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Denemelik form incelenmiş. Yazım ve alan uygunluğu açısından gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

1.3. İşlem

Ölçeğin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi, güvenilirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri SPSS 20 paket programı ile yapılmıştır.

2. BULGULAR

2.1. Madde Analizi

Tablo 1 ve Tablo 2 'de Aile'nin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği'ne ait düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .36 ile .69 arasında sıralandığı görülmektedir.

Tablo 1 : Ailenin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon Katsayıları

Item-Total Statistics		
Madde No	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	,368	,873
2	,395	,870
3	,548	,860
4	,636	,855
5	,421	,870
6	,699	,852
7	,640	,854

Tablo 2 : Ailenin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon Katsayıları

Item-Total Statistics		
Madde No	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
8	,691	,852
9	,495	,864
10	,621	,855
11	,696	,851

12	,614	,857
----	------	------

2.2. Yapı Geçerliliği

Ailenin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği'nin yapı geçerliliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek boyutlu bir yapı sergilediği görülmüştür. Bu analiz sonucunda toplam varyansın %44'ünü açıklayan öz-değeri 5,27 olan tek boyutlu ve 12 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .42 ile .78 arasında sıralanmaktadır. Faktör yükleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 3: Ailenin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği Faktör Yükleri

Madde No	Faktör Yüğü
1	,425
2	,448
3	,631
4	,718
5	,507
6	,780
7	,745
8	,771
9	,599
10	,707
11	,786
12	,702

2.3. Güvenirlik

518

Ailenin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği'nin güvenirligi için Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlilik katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlilik katsayısı .87 olarak bulunmuştur.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi yapıldığında ölçeğin 12 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçme aracı olduğu ve faktör yüklerinin .30 değerinin üzerinde olduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenirlilik çalışması için Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlilik katsayısına bakılmış ve bu katsayının .70 ölçütünü sağladığı görülmüştür (Tezbaşaran, 1996). Bununla birlikte gelecek araştırmalarda ölçeğin tekrar test güvenirligi incelenebilir. Son olarak ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayılarının .30 ve üzerinde olduğu saptanmıştır. (Büyüköztürk, 2004),

Ölçeğin geçerlik ve güvenirligine ait tüm bu bulgular incelendiğinde Aile'nin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ve konuyla ilgili yapılacak araştırmalarda kullanılabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Artan, İ., Çelebi, Ö.E. ve Oklan, E.F. (2003). *Alt sosyo-ekonomik düzey annelerin ev ortamındaki materyalleri çocuklarının eğitiminde kullanım şekilleri*. OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı I, 337-351.

Büyüköztürk, Ş. (2004). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık..

Pehlivan, H. (2005). *Oyun ve öğrenme*. Anı Yayıncılık: Ankara

Poyraz, H., (2003). *Okulöncesi dönemde oyun ve oyuncak*. (2. Basım). Anı Yayıncılık: Ankara

Sungur, M. (1998). Cinsel eğitim. *Klinik Psikiyatri*, 2, 103-108.

Tezbaşaran, A. A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Uluğ M.O. (1997). *Niçin oyun?* Göçebe Yayınları, 1-48.

Yalçınkaya, T. (2004). *Eğitici oyun ve oyuncak yapımı*. İstanbul: Esin Yayınları

Yavuzer, H. (2014a). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. Remzi Kitabevi.12.Basım S.64. İstanbul.

Yavuzer, H. (2014b). *Ana-baba ve çocuk*. Remzi Kitabevi.25.Basım. S.171. İstanbul.

The Role of Social Media in The Public Relations of Social Work

Associate Professor, Özge ÖZGÜR BAYIR^{1*}
Assistant Professor, Enis FASLI²
Lecturer, Süleyman Bedri KALYONCUOĞLU³

Pages: 520-533

Doi: 10.21733/ibad.585287

¹ European University of Lefke, TRNC,
obayir@eul.edu.tr

² European University of Lefke, TRNC,
efasli@eul.edu.tr

³ European University of Lefke, TRNC,
skalyoncuoglu@eul.edu.tr

* **Corresponding Authour:**European
University of Lefke, TRNC,
obayir@ul.edu.tr

ABSTRACT

The development of new communication media and the increasing interest in information communication technologies from all segments increase the power of social media. In the simplest way, public relations practices, which can be defined as the use of communication to establish relations with the target audience or groups, have not been indifferent to the developments in information and communication technologies. Therefore, the use of this power in public relations has become inevitable. In recent years, the use of social media for public relations has become increasingly widespread. As a practice-based profession and as an academic discipline that promotes social change and development which is offered to ensure social cohesion, freedom and empowerment of people, social services provided by the public sector, civil society and the private sector to ensure the well-being of people has had a character in its nature which always renews and re-explains itself to the society. Due to the widespread use of social media and its visible impact on users, the recent increased recognition and awareness of social services in Turkey has ensured that social work benefits from this area in terms of public relations. In this paper, the role of social media in the recognition and promotion of social work and social services (public relations) as well as related ethical violations will be displayed and discussed.

Keywords: Social work, public relations, social media, ethics.

INTRODUCTION

In the history of social work, the social, political, economic and cultural context of the time has always affected the objectives, priorities, targets, methods and techniques of the profession. However, this interaction has been bilateral. The changes in methods, techniques and technologies as well as the mission of the profession and the motivations of social workers have determined the methods of implementation employed by social workers. Over the years, many researchers and social workers have argued whether social work lacked a clearly understood identity, universally accepted definition, and a separate knowledge-base, and questioned whether it is a profession at all. In spite of all these objections and negativity regarding the status and identity of social work, many definitions of social work have been made that have been agreed upon in evolutionary terms. Social work derives from humanitarian and democratic thinking and its values are equality, human dignity and value. Social work practice is focused on meeting human needs and developing human potential. Human rights and social justice are justifications for social work practice. Working with disadvantaged people, the social work profession fights social injustice and inequality.

In the current period, a remarkable development has been achieved in the education and application of social work. Thus, both the professional presentation of social services is provided and the process of recognition of social services as a profession is realized. Currently, social work training has been organized and / or the social work profession is practiced in almost every part of the world. However, especially in developing countries, the recognition, implementation and prestige of social work is still problematic.

Public relations can be defined as the art of ensuring that an institution/agency is liked and respected by internal and external customers and relevant people and making people believe that they adopt a certain attitude. Public relations is, in its simplest sense, the management of communication between an organization and its target audience. Social work which takes its existence and sustainability from social conditions depends on the reason that social perception is carried out in accordance with reason and science. Therefore, in order to manage social change, social service must first be able to express itself accurately and ensure that it is adopted correctly. Public relations are also the most appropriate tool in realizing this goal as a field of expertise. However, the distinctive nature of public relations and social work has emerged as a barrier to long-term cooperation.

Nowadays, perceptions such as space and distance have changed with the digital technologies that individuals actively use. The Internet has become to be widely used in the field of public relations. With social media networks, institutions not only provide effective functional information via the Internet, but also continuously secure a bilateral communication environment to the target audience. The opportunities provided by social media to users such as participation, openness and expressing ideas have made the communication between institutions and target audience bi-directional. Social media, which includes advantages and opportunities as well as disadvantages and risks, constitutes both an opportunity and a threat to public relations of social work. In this paper, an evaluation has been made about the public relations of social work and the use of social media in this direction.

1. SOCIAL SERVICES AND PUBLIC RELATIONS: THE UGLY DUCKLING

The phenomenon of helping people, which is as old as the history of humanity, has become a professional profession with the use of new values, concepts and scientific methods that emerged with the enlightenment movement after industrialization. Probably the most difficult part is to think and implement in a rational and scientific framework the helping/solidarity phenomenon which is an instinctive and cultural aspect of human beings. In the western world which is the home of industrial revolution and the French revolution, handling social work in a secular and scientific manner has been relatively easier compared to the eastern societies which did not go through these revolutions. However, the acceptance of social work by the broad masses of people as a modern humanitarian profession is still a universal problematic. In Turkey where enlightenment was realised by Republican revolution, the

professionalisation of social work which already existed based on charity tradition was delayed compared to the West. For example, when social services training began in 1960 in Turkey, an important progress had been witnessed in the West. In those years, the number of schools providing social work education was 41 in France and more than 150 in the USA. It is known that in 1950, 373 schools in 46 countries around the world offered social work education. Five years later, the number of countries and schools increased to 53 and 422, respectively. Seen from this perspective, the introduction of social work education in Turkey was delayed for almost fifty years compared to the West and even fifteen years compared to Egypt and India in the East.

The conflict between the modern direction of the social work profession and its social perception in Turkey is not only due to the delay in enlightenment and professionalization process. Problems related to the use of basic concepts of social work also delay the establishment of this perception. The social work profession and social services are often confused concepts in our country. Social work is both the name of a profession and a branch of science. In English, the scientific and professional reference to social services is made by using the concept of “social work”. Social work is used as the name of the field and profession which aims at educating social workers and producing theoretical and practical knowledge in the field of social work. In Turkey, however, the profession is referred to as “social service” and the professionals are referred to as “social service experts”. However, there is another concept, “social services”, which refers not to the profession but to the social welfare services provided by the government. In the West, social services refer to the treatment, rehabilitation, protection and care services provided by the government, civil society institutions and private enterprises. Therefore, it is clear enough to prevent ambiguity that social services refers to direct and indirect services. In undergraduate and graduate education, titles such as “social work degree” and “master of social work” are being used. In Turkey, on the other hand, both science and discipline and the services provided are referred to as “social services” which leads to ambiguity. In fact, there has been a considerable confusion about the name of the profession starting from the first years. In the process, such terms as social helper, social worker, social researcher, social services specialist, social worker employee, and social service expert have been used in conjunction with each other. It is believed that this confusion of concepts is one of the most important reasons for which the profession is not perceived in conjunction with scientific and ethical values. Just as there are many professionals involved in the provision of health services, and perhaps physicians lead the provision of these services, there are many professionals involved in providing social services, and social workers should generally be seen as leaders of this team.

When we examine the universal definition of social service, it is a profession based on practice and an academic discipline which encourages social change and development, social harmony, and the uniqueness and empowerment of people. The principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversity are central to social work. The social work discipline / profession, supported by social work theories, social sciences, humanities, and local knowledge, deals with people and structures to address life challenges and improve welfare. This definition can be extended at national and / or regional levels (IFSW,2014).

The lack of a definition of the profession that can be expressed in a single sentence is related to the historical stages of the profession and the nature of the profession. Thompson (2000: 25, cited in Duyan and Özgür Bayır, 2016: 31-33) drew attention to the deficiencies in the efforts to define social work and argued that displaying its differences with related professions would be beneficial. These differences are also the fundamental duties of social work. They can be listed as follows:

Legal duties: All humanitarian professions and even all groups of professions are subject of law. However, social workers have certain legal responsibilities that are distinguished from other professionals. Examples of these legal responsibilities are given below.

- Investigating for child abuse reports
- Providing hospitalization when necessary and appropriate; for example when the person is at risk of self-harm or self-injury due to mental illness
- Working with children, young people and the elderly under state care

These and similar responsibilities are complex and often require legal advice. These responsibilities may also concern other professional groups, but the point is that these are primarily social work tasks. Social workers are responsible for the law because of the work they perform or do not perform. In some cases, the main responsibility lies with the legal authority, and social workers are representatives of the authority. In others, the social worker bears individual responsibility as a decision maker. Therefore, the close connection between laws and social work should not be forgotten. For example, in our country, social workers have legal responsibility in making decisions about children protection.

Control versus care: Social work is undoubtedly a care profession and thus care is one of its priorities. However, the critical issue is that the care function also includes social control elements as social work has the responsibility to ensure and protect the welfare of not only the individual but also the society. This dual responsibility often leads to conflict and tension. Protecting society in general may be a form of implementation of the protection function, but when the same actions are associated with individuals it can become a social control function. Therefore, an action taken to protect society in general can be compelling and restrictive at the individual level. This is a result of the social control function. This does not mean that other occupational groups are not involved in control situations, as doctors may occasionally have to hospitalize patients against their will. However, the difference is that for other occupational groups, social control is often far from being among the central goals of the profession. For social work, control issues are often as central as care and protection. In fact, these two functions are so interconnected that it is very difficult to think of them separately. The following are examples of the connection between maintenance and control:

- Child protection
- Probation and juvenile delinquency
- Elder abuse and abuse of other vulnerable adults
- Hospitalization due to deterioration in mental health

Doing undesirable (dirty) works of the society: What is expected from the social service specialists is the realization of some services that the society cannot provide to its members; in one sense, it means filling the gaps. For example;

- Elder abuse of the modernizing society as a result of inability to care for the elderly, while maintaining their dignity,
- The emergence of a crime due to the disruptive aspects of the education system, morality system, employment and welfare benefits system,
- The need for child protection or upbringing due to failure of the child welfare system.

In the above and other similar situations, social work repairs the deficits of the welfare state in a sense. This perspective covers a very narrow area of social work because the scope and functions of social work are much wider. However, it is certain that social workers sometimes feel that they are doing the dirty work of the society. In short, the general perception of social work can be very positive, but sometimes it can be as negative as well. Social workers are mostly exposed to criticism. Negative attitudes and behaviors related to social work is another distinctive aspect of social work when compared to other professions.

Working for social justice: Social justice is one of the concepts that social work aims which is hard to define and measure. With the best known judgment, social workers struggle with social injustice. In other words, they try to end unequal and unfair practices in society. Therefore, when social workers do not use a critical and questioning approach in their practices, they will reinforce existing inequalities, let alone fight with social injustice. This is due to the fact that social work is in a very critical position between the individual and social (the more subjective and social-political one). In this sense, it will either fight with inequality or reinforce it.

Factors affecting the social image of social services in Turkey can be summarized as follows:

- Social work being a relatively new profession and discipline,
- Cultural and religious resources of helping people,
- Social differences that complicate universal definitions and practices of social work,
- Relatively late introduction of social services and education in Turkey and its provision by a single school for a long time,
- Ambiguity in the area of social services in Turkey,
- Inability to shift from philanthropy to social rights,
- Thinking of social service on extreme ends between pity / compassion and voluntary assistance and the unprofessional vocation that does the dirty work of society.

These factors, which affect social image, also affect the acceptance of social work as a discipline and the application of the profession in accordance with universal standards. Social workers also experience individual problems resulting from lack of recognition and / or incomplete or incorrect recognition of the profession, and these individual problems are an obstacle to their productive work. For example, in a study Hablemitoğlu and Özmete (2012) found that social workers felt worthless, hopeless and depressed, that they evaluated themselves as trapped, disappointed with people or offended and unhappy which are relevant to mental exhaustion, that they were tired in physical exhaustion sense, but that they were satisfied for performing a valuable job and making contribution to the society (Hablemitoğlu and Özmete, 2012: 199).

According to the conclusion of another study, there is a high level of common opinion that the managers in social service organizations do not know how to employ social workers (Ceylan et al., 2016). Therefore, not only the segments of the society that provide services, but also the executives who organize and manage these services have insufficient information about the discipline and the profession of social services which leads to problems in the implementation of the profession.

Considering all the foregoing reasons, it can be concluded that social work discipline and profession in Turkey needs accurate promotion. In this context, it is thought that social service needs public relations urgently, and conducting public relations studies systematically with public relations experts will contribute to the recognition and implementation of the profession.

Public relations, which has been examined and defined by various thinkers and practitioners in various ways, can be defined in its most general sense as follows: public relations is the planned effort which aims at affecting the public opinion with honest bilateral applications creating mutual benefit (Cutlip and Center, 2000, cited in Göztaş Pira and Baytekin, 2007: 11). According to the definition made by Public Relations News, public relations is “the aspect of management that evaluates the behavior of the public, links the policies and actions of the person or organization with the public interest, and organizes and implements a work program that will gain the understanding and support of the public” (Gürüz, 1993: 3, cited in Göztaş Pira and Baytekin, 2007: 12).

Moss and Warnaby (1997: 8) list common aspects in various definitions as follows:

- Public relations is a communication function in which the two-sided nature of the communication process is emphasized.
- Public relations is related to the establishment and maintenance of mutual understanding and goodwill between institutions and public.
- Public relations serve as an information gathering function that analyzes and interprets trends and problems in the environment that may have potential consequences for an organization and its public.
- Public relations is associated with helping organizations achieve their goals and achieve a balance between commercial imperatives and socially responsible behavior.

Grunig and White (2005: 64-67) argue that presuppositions about public relations begin with the role of public relations in society, and that European academics in particular concentrate on understanding this social role. This social role is defined in various categories given below (Grunig and White 2005; L'Etang, 2009; Grunig, 2005a):

Pragmatic Social Role: In this approach, public relations is thought to be a practice that provides value to customers by facilitating their achievement of their goals. Public relations practices are marketing-oriented and do not take into account ethical standards. In other words, the general feature of pragmatic public relations practices is that the main purpose of providing service to customers is to make money.

Conservative Social Role: In this approach, public relations defends and protects the rights of economically strong people. According to this model, public relations practitioners are experts who advocate a social system based on inequalities. It is the view that practitioners have a defensive and protective attitude towards the interests of their customers. Moreover, practitioners of this view are considered to be conservative in their view of society as these practitioners believe that the status quo and the idealized system must be protected.

Radical Social Role: According to this approach, public relations paves the way for social progress, reform and change. In other words, establishing links between the public and bringing together the necessary resources to solve social problems, public relations contribute to change by providing information flow. According to this view, knowledge and information are important as they give people power and influence and are used to bring about change.

Social service has not benefited from this discipline for a long time due to some reasons arising from the definition, nature and social perception of public relations. These can be expressed as follows:

- Social responsibility falls in the forefront of the institutions and organizations of interest in public relations, whereas the social service itself aims to fulfill social responsibilities in itself.
- The commercial concerns of social work and the aim of attracting itself to the wider masses are negligible.
- Among the roles defining public relations, the pragmatic and conservative social role does not fall within the scope of social work and / or contradicts its aims.

In this context, considering other areas of public relations, social work is like an ugly duckling. Factors such as increasing the number of customers and commercial concerns are values that do not define social service by nature. What is functional in the public relations of social work is the radical social role of public relations. Thus, the radical social role of public relations is seen as an important tool in introducing the basic aims of social service such as social change, social cohesion, emancipation of the individual, social welfare, social justice and human rights and transforming the social perception of social service. Thus, by using public relations effectively, social work can efficiently increase the prestige of the profession and discipline, realize the basic mission of the profession, and achieve social transformation by reaching out to the masses of people.

2. USAGE OF SOCIAL MEDIA IN THE PUBLIC RELATIONS OF SOCIAL WORK: I DO NOT NEED YOUR HUMANE SENTIMENTS, I NEED YOUR THOUGHTFUL LIKES!

The broad range of public relations that requires communication means to reach its target audiences and the ability to reach a large number of people in a short time makes mass media indispensable in the field of public relations (Peltekoğlu 2014: 215). The social media's use of bilateral communication opportunity that it provides in terms of communicating with the target audience and the opportunity of bilateral communication for the target audience in terms of public relations has made social media an indispensable tool for public relations.

Two functions are mentioned in public relations which can be defined as the management of the communication of the organization and public. These are the promotion and recognition functions. The promotion function includes unilateral communication activities and constitutes the oldest and most basic group of activities of public relations. The aim is to introduce the organization, its goods and services to the public. The news bulletins and announcements made to citizens constitute an example of promotion activities. The second function is the recognition function, which includes the activities of the organization to recognize the public and to understand their desires and tendencies. These activities add feedback to the communication activity and thus communication becomes bilateral. Information applications and surveys are examples of recognition function. The balanced use of these two functions serves to improve dialogue in organizations. Such an interaction will also lead to a relationship (Berkowitz 2007: 18, cited in Yağmurlu, 2010: 7).

It is usually stated that the internet is a very important media for performing the recognition and promotion function of public relations. In addition to the advantages offered by social media in the field of public relations, disadvantages or risks can also be mentioned. According to Solmaz (2007, cited in Taş and Kestellioğlu, 2011: 82), the use of the internet and social networks as a public relations tool has various benefits. These are;

- Access to large audiences in a shorter period of time,
- Ability to learn the opinions of the target audience about the institution in a short time,
- Possibility to convey the characteristics of any product or new developments related to the product to the target audience,
- The ability to educate and inform the target audience in a shorter period of time with lower costs (Solmaz, 2007, cited in Taş and Kestellioğlu, 2011: 82).

Various advantages and disadvantages of social networking sites established for a number of purposes are observed for users and organizations. The advantages of social networks can be listed as follows:

- Social networks are an important key for people's social life to go well.
- They ensure quality relations with oneself, social and business environment, relatives and friends and customers.
- In social networks, the control is in the hands of the person.
- Social networks are important not only for individuals but also for institutions.
- Social networks enable businesses to contact their target audiences and achieve the right goals.
- Mark Zuckerberg, CEO of Facebook, said in a press release that social networks, and especially Facebook, has become a new medium in the field of online advertising.
- With social networking ads, businesses can make more use of viral marketing to make network users more familiar with their products and brands through familiar advice.
- Businesses may have the opportunity to extend their social responsibility projects to large masses.
- There are various widgets / applications for members in social networks. With these applications, companies can improve their marketing activities by creating their own networks by including their products and services.
- Social networks provide the ability to measure for businesses.

- Social networks provide market segmentation for businesses.
- Public relations and advertisers can use the names in their rolodexes (their own networks of public relations officers) to gather them together.

On the other hand, the disadvantages of social networks can be listed as follows:

- It is said that social networks provide a unilateral interaction environment. Knowledge and information transfer is one-way.
- They are closed platforms. In fact, open data and information are only between the person who is a member of the social network and the social network server.
- Members of social networking sites cannot redirect all of their personal information to another platform.
- There is not enough transparency in social networking sites. Access to member profiles requires acceptance by members on most sites.
- With the addition of new members to social networks on a daily basis, the increasing crowding of social networks increases the noise element in communication and may cause the loss of marketing and communication messages, being misled, and feedback below expectations.
- Since the relations with social networks are not realized one by one, they will not replace face-to-face communication, conferences, fairs and even telephone conversations.
- Internet law and laws on public relations and advertising with the Internet vary from country to country. Therefore, legal restrictions can be a challenge for companies to achieve their goals.
- The language used in social networking sites is another disadvantage. Since English is the common language, social networks have been designed and created in English. Since people who do not speak English generally do not enter publicly available social networking sites, only those sites prepared in the local language should be used as advertising tools.
- Internet connection speeds may vary from region to region. Since this change will cause differences in the downloading time of messages and images, people can avoid applications that take longer to load (application, widget). This may prevent you from reaching your advertising goals (Onat, Aşman and Kılıç 2008: 1123-1125).

The basis of social networks is the reproduction of truth. Social networks, which are the virtual or second living spaces offered by the internet, have become virtual by the transfer of the existing life practices to the social environment; at the same time it has turned from the quantity of real life into the quality of virtual life. Although the new communication process, which started with the use of the Internet, appeared in a structure that was faster, free and borderless, it reveals both real and unreal situations in the information published in social networks. The fact that social networks are far from being supervised also lays the groundwork for defective / erroneous and unethical practices in the dissemination of topics and news within the scope of social work.

According to Reamer (2013: 163-172), the problems awaiting social service in the digital age include confidentiality, privacy, informed consent, bilateral relations, crossing borders, termination of service, and research findings. However, there has not been enough research to address these ethical issues. In

addition, the use of social media in an effective and ethical manner is very limited in the educational content of the younger generation, which constitute the social service students who more widely use social networks. Mukherjee and Clark (2012) found that social work students are unaware of ethical issues and professional behavior and protection of borders in online spaces. Risks related to ethical issues have also triggered professional associations in some countries. For example, in 2012, the British Association of Social Work Ethics and Human Rights Committee published the statement “encourages the positive uses of social media, to which social workers should apply the values and principles of the Code of Ethics”.

The International Federation of Social Workers (IFSW) also adopted the following articles on the ethical use of technology and social media in its Global Ethics Statement (2018):

- The ethical principles contained in this statement apply to social work practices, education and research contexts, whether through direct face-to-face communication or through the use of digital technology and social media.
- Social workers should acknowledge that the use of digital technology and social media may pose a threat to the implementation of several ethical standards, including but not limited to confidentiality and privacy, conflicts of interest, competence and documentation, and that they must acquire the necessary knowledge and skills. When using the technology, protection against unethical practices should be provided.

In spite of all these ethical declarations, violations of ethical principles continue in social media posts. The fact that in Turkey social media accounts that include and discuss social work topics do not only include social service experts and/or students and that social service community is not involved in the topics discussed at social media paves the way for the continuation of this type of ethical violations. Moreover, there are no political notification and control mechanisms in our country regarding the use of digital technology and social media unlike the case in the UK. In some of the examples listed below, incorrect and / or incomplete use of social media can be seen in public relations of social work.

Example 1: Ideal Social Work: This platform, which has twitter, instagram and facebook accounts and has approximately 12.000 followers on instagram, discusses the unemployment problem experienced by social workers in general. In particular, the inadequacy of public positions and employment problems are shared. It is a positive development that the term “social worker” is used instead of social service expert in these accounts, which also has a critical point of view. The most shared topics are social service employment areas and staff announcements, news on social problems and information on the social work profession. By revealing the positive aspects of the profession, unfair practices and negative perspectives are criticized. However, as can be seen in the examples below, posts are made freely which contribute to the current negative image of social work. The responses of such exchanges are sometimes not satisfactory or enlightening, and often they do not go beyond satisfying the humor needs of young people.

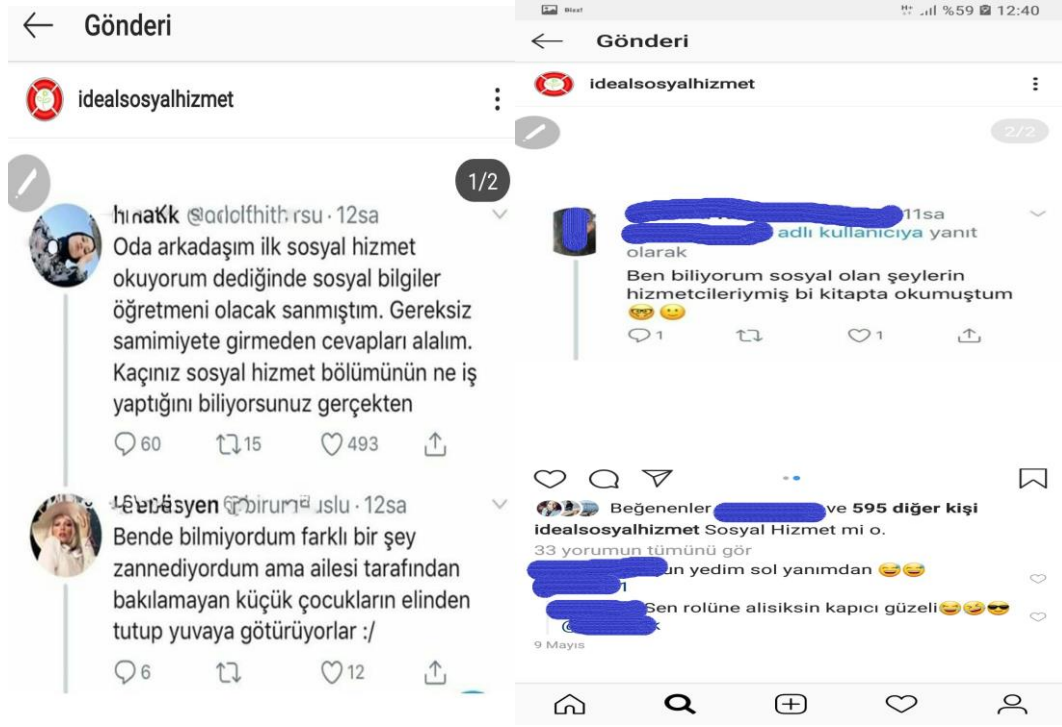

Figure1. An example of ideal social service sharing

1st. Person on left side.

When my roommate first said he was studying Social Sciences, I thought he was going to be a Social Sciences teacher. Let's get your answers without unnecessary intimacy. How many of you really know what social services department do.

2nd Person on left side.

I did not know and I was thinking that it was something different, but little children who cannot be looked after by their parents were taken to the dormitories.

1st. Person on right side.

I know I read in a book that they were servants of social things.

2nd person on right side

-I ate from my left side.

-You are used to the role of doorman.

Example 2: Social Work2: This platform has 1,265 followers on Instagram and introduces itself as a new generation social service. Topics and information such as introduction of social work profession, increasing employment opportunities and school scores, which are related to the prestige of the profession, are included. There are also announcements about state staff positions and calls for solidarity. However, there are also some posts in this account that do not coincide with the professionalism of social work and can strengthen the current misperception. Examples are given below.

Figure2. Examples of posts

1st person on left side

If your intentions are not possible, it means you are either not entitled or are not auspicious. In this world where we cannot even make our screams heard, there is a God that knows even our silence. Believe in the heart, whatever God wants it becomes true.

1st. Person on right side

The academics of the social services department educate their students for four years as if they would save the world. These students complain about finding a job to their lecturers after their graduation and get this answer: "Oh dear this is the situation the country is in. There is nothing we can do".

In addition to the professional point of view and institutional need for all the social problems and solutions on the platform, an image has been created that human problems are "unchangeable" and that the social service which is a profession of "change" itself can also do this by complaining to social service academics without looking for work and improving itself. Especially for young people who want to choose this profession, social workers and young social workers who are just in the beginning of their journey, this kind of posts which contain confusing messages is shared freely by everyone and creates a negative situation in terms of not being subject to supervision, consultancy and correction processes.

Example 3: Socialservice_team: The posts in this account, which has 7,481 instagram followers, are relatively more careful and more sensitive in terms of the messages they convey. The most shared issues are the problems of employment of social workers, as in others, and appeals to the Ministry in general. However, these posts are more appropriate to the essence of the profession and often include legal issues. The following shares are examples of such sensitivity:

Figure3. Examples of social work_team posts

1st person on left side

Social Work Team

One of the biggest problems of juvenile prisoners is that the child does not have a place to go or they have places to go but they just do not want to go. For this reason, the rate of children getting into crime again is quite high.

1st person on right side

***The social worker who objected to
the judge was arrested***

In İzmir, the Social Service Specialist Onur Uçar was arrested as he objected to the idea of listening to the abused child in front of the suspect.

Figure3. To Press and Public;

It is not a crime to do your duty!

A 17-year-old victim of sexual abuse, one of our colleagues who wanted to protect the rights of a mentally retarded child, was asked to express her opinion on the basis of her duty and the expert opinion of the victim lawyer to demand the removal of the accused and relatives.

Social service specialists aim to provide and develop effective, child-oriented and rights-based work of the judicial system with the protection of children's high benefits and well-being in line with the rules, professional standards, scientific infrastructure and ethical values. Therefore, it has the role of informing, guiding, advocating, empowering, preventive, mediating, informing, guiding, defending, empowering, facilitating the functioning of the justice system by applying social service skills for children in the justice mechanism, and explaining to the judicial authorities the most effective way for the child in need of protection or at risk.

CONCLUSION

Although social work as a profession which solves problems helps people and ensures social justice and human rights has now become universally self-evident, it needs recognition and promotion efforts, both for the right perception and practice of the profession, and for its prestige, especially in developing countries. In this context, the importance of public relations studies is gradually increasing. Social media, one of the most important tools of public relations in the recent period, contains both important resources and opportunities and also difficulties and risks in public relations of social service.

Current social media practices can further enroot the entrenched misconceptions about social work. This perception is an important obstacle not only for the practice and prestige of the profession, but also for social change and development. Therefore, efforts should be accelerated in order to take and implement measures at the level of education, research and practice on the use of social media in public relations of social service.

REFERENCES

- BASW (2018). *Social Media Policy*. (Accessed on 26.06.2019)
- Ceylan, H., N. Gül and M. Öksüz (2016). Sosyal Çalışmacılarda İş Doyumu ve Tükenmişliğe Etki Eden Faktörlerin Sosyal Hizmet Alanlarına Göre Karşılaştırmalı İncelenmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 43-69. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/yalovasosbil/issue/27310/286898>
- Duyan, V. and Ö. Özgür Bayır (2016). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Göztaş Pira, A. and P. Baytekin (2007). *Halkla İlişkiler: Neyi, Nasıl Yapmalı*. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Grunig, J. E. and J. White (2005). Halkla İlişkiler Kuram ve Uygulamasında Dünya Görüşlerinin Etkisi. E. Grunig (Eds.). *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik*. İstanbul: Rota Yayınları.

- Hablemitoğlu, Ő. and E. Özmete (2012). Sosyal alışmacıların İş Yaşam Kalitesi: Şefkat Yorgunluğu, Tükenmişlik, Stres Kaynakları, İş Tatmini ve Kariyer Olanakları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1): 171-213. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/ausbid/issue/38413/445588>
- IFSW (2014). *Global Definition of Social Work*. (Accessed on 21.06.2019).
- IFSW (2018). *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. (Accessed on 21.06.2019).
- Moss, D. and G. Warnaby (1997). A Strategic Perspective for Public Relations. Philip J. Kitchen (Ed.), *Public Relations: Principles and Practice*. London: International Thomson Business Press.
- Mukherjee, D. And J. Clark (2012). Students' Participation in Social Networking Sites: Implications for Social Work Education. *Journal of Teaching in Social Work*, 32, 161–173. DOI: 10.1080/08841233.2012.669329.
- Thompson, N. (2000). *Understanding Social Work: Preparing for Practice*. New York: Palgrave Publishers.
- Onat, F. and Ö. Aşman Alikılı (2008). Sosyal Ağ Sitelerinin Reklam ve Halkla İlişkiler Ortamları Olarak Değerlendirilmesi. *Journal of Yaşar University*, 3(9): 1112-1113. Retrieved from <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jyasar/article/view/5000066000/5000061506>
- Peltekoğlu, F. (2014). *Halkla İlişkiler Nedir?* İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yağmurlu, A. (2010). E-Halkla İlişkiler ve Bakanlık Uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*. 6 (2): 62-80. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/josc/issue/19020/200634>
- Reamer, F. G. (2013). Social Work in A Digital Age: Ethical and Risk Management Challenges. *Social Work*, 58(2): 163-172. DOI:10.1093/sw/swt003
- Taş, İ.E. and G. Kestellioğlu (2011). Halkla İlişkilerde İnternetin Yeri ve Önemi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1): 73-92. Retrieved from <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/issue/10262/125865>

Türkiye–Yunanistan Matematik Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Analizi: Pisagor Teoremi ve Temellendirilmesi Örneği

Comparative Analysis of Mathematics Textbooks In Turkey And Greece: The Example Of Pythagorean Theorem And How It Is Grounded

Enta, ISMAIL AMET^{1*}

Doç.Dr., Menekşe Seden, TAPAN-BROUTİN²

Doç.Dr., Gül KALELİ YILMAZ³

Pages: 534-548

Doi: 10.21733/ibad.584477

¹Uludag University, TURKEY,
eda_ia@hotmail.com,

²Uludag University, TURKEY,
tapan@uludag.edu.tr,

³Uludag University, TURKEY,
gulkaleliyilmaz@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Geometry has a significant place within mathematics education beginning from early ages of childhood. It is obvious that comparative analysis results of textbooks, which are the fundamental guides of education, have substantial reflections such as detecting shortcomings and flaws, keeping the education up to date and processing mathematical concepts to make them integrable into education. Greek mathematicians have immense contributions in terms of laying the foundations of geometry. Therefore, including Greek textbooks in the comparative analysis was deemed important. The aim of this study is to compare the subjects of Pythagorean Theorem and how it is grounded between the mathematics textbooks of Turkey and Greece, and to reveal similarities and contrasts. Document analysis as a qualitative research method was applied in the study. Conducting content analysis on textbooks, findings of the comparative analysis of the books were coded and tabulated, and interpreted by combining shared themes. The results of the study revealed that the Greek textbook introduced planar surface areas, surface measurement units and area of plane figures before explaining the Pythagorean Theorem while the theorem itself was clarified by being proven through area formulas. The Turkish textbook, on the other hand, introduced median, altitude, angle bisector, side relationships, angle-side relationships in triangles and drawing triangles. The relationship between side lengths of the given right triangle and surface area of the given square were examined, and the Pythagorean Theorem formula application was displayed through examples. Moreover, in contrast to the textbook of Turkey, the textbook of Greece contained a fair amount of historical information, the converse of the Pythagorean Theorem, and applications and exercises intended for proving the theorem. It was also attention-grabbing that while most of the subjects in the Turkish textbook incorporated the GeoGebra application, no computer application was employed in the textbook of Greece.

Keywords: Mathematics textbook analyze, Turkey-Greece comparative analysis, geometry teaching, Pythagorean theorem

GİRİŞ

Geometri, nokta, doğru, düzlem, düzlemsel şekil, uzay, uzaysal şekiller ve bunların birbiriyle olan ilişkilerini ele alan bir bilim dalıdır (Baykul, 2004). Kelime anlamı olarak bakıldığında Eski Yunanca' da geo: yer, metro: ölçmek anlamına geldiği için bir yerin ölçümü olarak da düşünülebilir.

Geometri, matematiğin birçok yönünün daha derinlemesine anlaşılmasını sağlar, öğrencilerin soyut akıl yürütmelerini geliştirir ve matematik ile diğer bilimlerdeki ilişkileri vurgular. Geometrinin matematiğin diğer alanlarını keşfetme ve anlamadaki yararına ek olarak, sanat, bilim ve sosyal çalışmalar gibi diğer konularla da yakından ilişkili olması çevremizle ilgili yorum yapma ve müdahale etme imkanı sunması açısından da önemlidir (NCTM, 2000). Altun (2015), geometrinin okul programlarında geniş bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Bunun nedeninin de insanın çevresindeki eşyaların çoğunun geometrik şekil ve cisimlerden oluştuğu için günlük hayatta karşılaşılan problemlerin birçoğunun temel geometrik beceriler ile üstesinden gelinebileceğinden kaynaklandığını açıklamaktadır.

Geometriye epistemolojik olarak bakıldığında ise aritmetiğe kıyasla daha hızlı ve daha önce geliştiği gözlemlenmektedir. Buradan geometriye olan ihtiyacın farkına varmamız mümkündür. Geometri konuları tüm dünyadaki öğretim programlarında az ya da çok farklı ağırlıklarla uygulanmaktadır (Duatpe ve Ersoy, 2001'den aktaran Günhan, 2006, 65). Antik Yunan matematikçileri, Mısır ve Babil matematiğinden aldıklarını yeterli bulmayıp çalışmalarlarıyla matematiğe doğruluğu mantıksal yöntemle kanıtlanan yeni bir boyut kazandırmışlardır. Yunan Matematiğinin ilk başlangıcı Thales ile olmuş ve Thales'in bir süre Mısır'da bulunduğu ve geometriyi oradan ülkesine getirdiği bilinmektedir. Sonrasında ise Thales gibi Pisagor da geometri ile ilgili çalışmalar yapmış ve ünlü teoremini ortaya koymuştur ki bu da geometriye büyük bir açıklık getirmiştir (Yıldırım, 1988). Geometri tarihinde yeri olan diğer isimlere bakıldığında ise ismi geometri ile özdeşleşen Antik Yunan matematikçi Euclid'in önemini büyük olduğu aşikardır. Euclid Elementler adlı kitabında çalışmalarına ve geometrinin o zamana kadar ki diğer çalışmalarına yer vermiş ve bu şekilde matematik dünyasına önemli bir eser kazandırmıştır ki bu kitap 19. yy'a kadar ders kitabı olarak kullanılmıştır (Russell, 1945).

Garner (1992) ders kitaplarının, temel bilgi kaynağı olduğunu vurgulamakta ve öğrencilerin bilgi edinmeleri için bir araç olduğunu, dersin içeriğinin aktarılmasında öğretmenin sunduğu bilgileri tamamlayıcı bir niteliği olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda matematik bilgilerin genellikle soyut olmasından dolayı öğrenciye aktarımında ders kitaplarına ihtiyaç olduğu ve bu nedenle ders kitaplarının matematik öğretiminde önemli bir faktör olduğu söylenebilir (Altun, Arslan ve Yazgan, 2004).

Her ülkenin mevcut eğitim sistemi ve her bir dersin ülkelere göre konu dağılımında farklılıklar mevcuttur, bu farklılıkları ve benzerlikleri karşılaştırmanın eğitime faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu karşılaştırma yapılırken kullanılacak en somut materyalin de ders kitapları olduğu düşünülmektedir. Cramer ve Brown (1965) karşılaştırmalı eğitimi, eğitim sorunlarının çözümlenmesi için farklı ülkelerdeki eğitim sistemlerini inceleyen bir alan olarak tanımlamıştır. Türkoğlu'na (1998) göre ise karşılaştırmalı eğitim, farklı kültürler ve ülkelerde uygulanan eğitim sisteminin benzerlikleri ve farklılıklarını tanımlamaya yardımcı olan bir disiplindir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, Türkiye ders kitaplarının farklı ülkeler ile karşılaştırma çalışmalarının azlığı bu çalışma için ilgi uyandırmıştır. Daha önce yapılmış olan çalışmalar Fransa (Baştürk, 2004), Singapur ve İngiltere (Kaytan, 2007), Finlandiya, Japonya ve Singapur (Erbilgin, Boz, 2013), Teksas (Yılmaz, 2014), Endonezya (Sugandi, 2015), Kazakistan (Khalidova, Tapan-Broutin, 2017), Kanada (Kul, Sevimli ve Aksu, 2018), vb gibi ülkelerin Türkiye ile karşılaştırılmasını ele alırken Yunanistan gibi tarihinde geometri ile ilgilenmiş önemli kişileri barındıran bir ülke ile ilgili hiçbir karşılaştırmalı analize rastlanmamıştır. Böylece Thales, Pisagor, Euclid gibi Eski Yunanlıların geometrinin gelişmesindeki önemli yeri Türkiye ile karşılaştırılacak olan Yunanistan'ın belirlenmesine etki etmiş, değerlendirilmiş olan ünitenin seçilmesinde rol oynamıştır. Bu araştırmanın amacı Türkiye ve Yunanistan'ın 8. Sınıf matematik ders kitaplarının geometri ünitesinde bulunan Pisagor teoremi ve Pisagor Teoreminin temellendirilmesinde verilmiş olan konuları karşılaştırarak konular arası benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır. Bu çalışmanın eksikliğinin literatüre katkısı olabileceği düşünülmektedir.

1. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmada kullanılmış olan veri toplama kaynakları ve verilerin analizi hakkında bilgiler verilmektedir.

1.1. Araştırmanın Modeli

Türkiye ve Yunanistan 8. Sınıf matematik ders kitaplarının geometri ünitelerinden bir bölümün karşılaştırıldığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım (1999), nitel araştırmayı belirli bir şekilde tanımlamanın güç olduğunu ancak gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde nitel bir süreçten oluşan araştırma olarak tanımlanabileceğini vurgulamaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yapılmıştır. Yıldırım (1999) doküman analizi yöntemini, nitel araştırmalarda yazılı dokümanların bazen sadece dokümanın bazen de görüşmeler ve gözlemlerle desteklenerek kullanılan bir veri toplama aracı olarak tanımlamıştır.

1.2 Veri Toplama Kaynakları

Araştırma süresince Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı (2018) tarafından onaylı ders kitabı olarak kullanılan 8. Sınıf matematik ders kitabı ve Yunanistan’da da Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanlığı (2015) tarafından onaylanan 8. Sınıf matematik ders kitabı kullanılmıştır. İncelenmiş olan ders kitaplarının geometri ünitelerinde bulunan Pisagor Teoremi ile bağlantılı olan kısım araştırılmıştır. Türkiye 8. Sınıf matematik ders kitabının geometri ünitesinin 146.-169. Sayfaları ve Yunanistan 8. Sınıf matematik ders kitabının geometri ünitesinin 112.-132. Sayfaları incelenmiştir.

1.3 Verilerin Analizi

Bu çalışmada, Türkiye ve Yunanistan matematik ders kitaplarının karşılaştırılmalı analizi ile elde edilen tüm veriler, kodlanarak analiz edilmiş, programlar arası benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Kodlama sonucu elde edilen bulgular tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Araştırmada veriler, içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde amaçlanan, elde edilen verileri anlamlandırarak kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu analizde, yakın olan veriler belirli temalar altında bir araya getirilerek anlaşılır düzeyde yorumlanmaktadır (Çepni, 2018).

2. BULGULAR

Bu bölümde Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ve Yunanistan Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanlığı tarafından onaylanan 8. Sınıf matematik ders kitapları karşılaştırılmalı olarak analiz edilmesi sonucunda elde edilmiş olan bulgularına yer verilmiştir. Verilerin analizi sonucunda üç tema elde edilmiştir; bu temalar “Matematiksel bilgiye yönelik içerik”, “Görsel kullanımına yönelik içerik”, “Tarihi bilgiye yönelik içerik” temalarıdır. Bulgular temalar bazında sunulmuştur.

2.1. Matematiksel Bilgiye Yönelik İçerik

Karşılaştırmalı analize tabi tutulan ders kitaplarının Pisagor teoremi ve Pisagor teoreminin temellendirilmesinde verilmiş olan konulara bakıldığında ülkeler arası farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye 8. Sınıf matematik ders kitabının incelenmiş olan geometri ünitesinde Pisagor teoremi öncesinde üçgende kenarortay, üçgende açıortay, üçgende yükseklik, üçgenlerin kenarları arası ilişkiler, üçgenin açısı ve kenarları arası ilişkiler ve üçgen çizimleri tanıtılmıştır. Yunanistan 8. Sınıf matematik ders kitabının incelenmiş olan geometri ünitesinde ise Pisagor teoremi öncesinde düzlemsel yüzeylerin alanı, yüzey ölçü birimleri ve düzlemsel şekillerin alanı tanıtılmıştır. Böylece her iki ülkenin Pisagor teoremi öncesinde tanıtılan konuların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu temaya yönelik kodlar Tablo 1’de sunulmuştur.

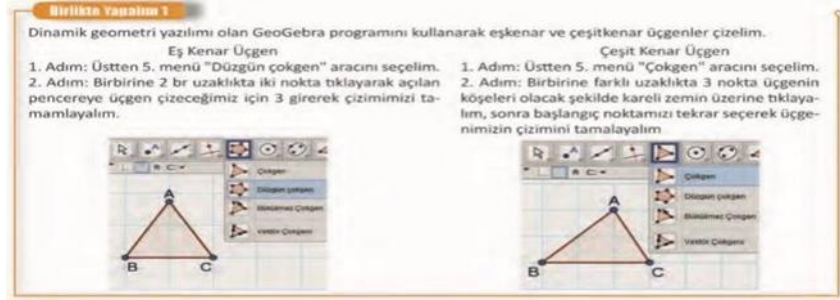
Tablo 1

Matematiksel bilgiye yönelik temaya ait kodlar

Tema	İlgili Kodlar
Matematiksel bilgiye yönelik	Düzlemsel yüzey alanı

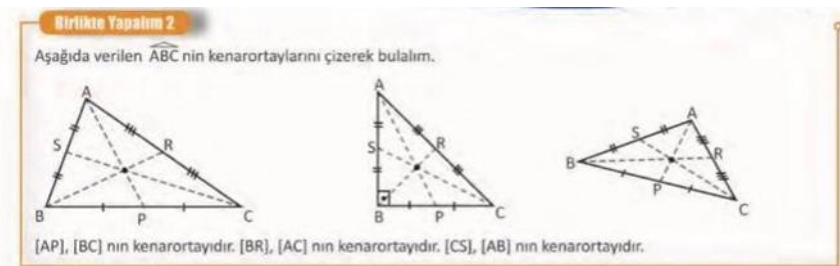
Yüzey ölçü birimleri
 Düzlemsel şekillerin alanı
 Pisagor teoremi
 Üçgende kenarortay
 Üçgende açıortay
 Üçgende yükseklik
 Üçgenlerin kenarları arası ilişkiler
 Üçgenlerin açı kenarları arası ilişkiler
 Üçgen çizimleri

Türkiye 8. Sınıf matematik ders kitabının incelenmiş olan geometri ünitesinde üçgende kenarortay, üçgende açıortay, üçgende yükseklik konusuna giriş kısmında üçgenleri neden öğrenmeliyiz şeklinde kısaca bir bilgi verildiği görülmektedir. Sonrasında, GeoGebra programı yardımı ile eşkenar ve çeşitkenar üçgen çizimi anlatılmıştır (Şekil 1); daha sonrasında öğrenciye hatırlatma olarak verilen bir ABC üçgeninin temel ve yardımcı elemanları verilmiştir.

Şekil 1: Eşkenar üçgen ve çeşitkenar üçgen çizimi

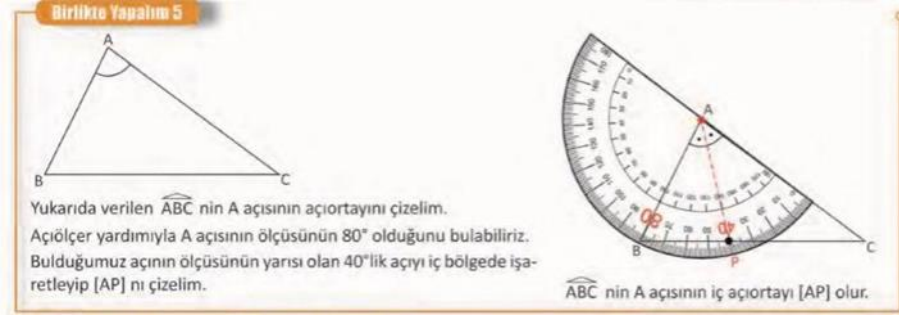
Üçgende kenarortay konusu ile ilgili olarak, kenarortaylarını önce çizim yoluyla buldurup daha sonra tanımını verdiği görülmektedir. Çizim yoluyla kenarortay Şekil 2'deki gibi tanıtılmıştır.

Şekil 2: ABC üçgeninin kenarortaylarının çizimi

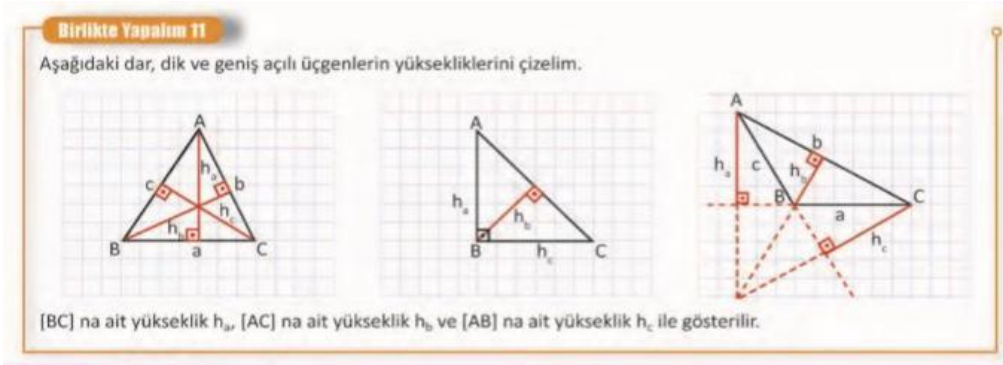
Uygulama olarak, GeoGebra programı üzerinde öğrencilere kenarortay çizimleri yaptırılmıştır. Ayrıca noktalı kağıt üzerinde kenarortay çizimi örneği ile de pekiştirilerek yine noktalı kağıt üzerinde bulunan üçgenlerin kenarortaylarının cetvel ile çizimi öğrenciye bırakılmıştır.

Üçgende açıortay konusunu, açıortay tanımı hatırlatılarak verilen bir ABC üçgeninde A açısının açıortayını açıölçer yardımı ile buldurarak açıortayın açığı iki eş parçaya böldüğü fark ettirildikten sonra üçgende açıortay tanımı verilmiştir. Üçgende açıortay tanımından sonra ise açıortayların üçgenin içindeki bir noktada kesiştiği örnek üzerinden aktararak konunun çeşitli örnekler üzerinden pekiştirildiği görülmektedir. Şekil 3'de verilen ABC üçgeninde A açısının açıölçer yardımı ile ölçümünün nasıl tanıtıldığı görülebilmektedir.

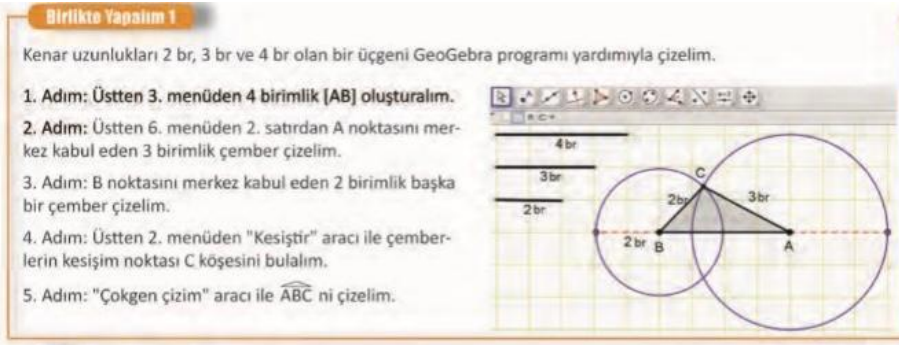
Şekil 3: ABC üçgeninde A açısının açıortayının açıölçer ile bulunması

Üçgende yükseklik konusunda, dar açılı, dik açılı ve geniş açılı üçgenlerin tabana ait yüksekliklerinin çizimlerinin örnekleri verilmiştir (Şekil 4). Verilen bu örneklerden sonra yükseklik tanımı verilmiştir ve üçgende kenarortay, açıortay ve yüksekliğin birlikte verildiği örneklerle konu detaylandırılmıştır.

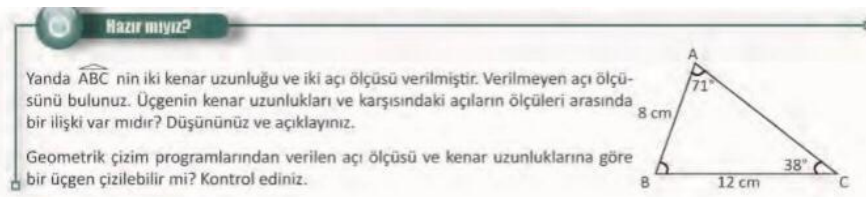
Şekil 4: Dar, dik ve geniş açılı üçgenlerin tabana ait yüksekliklerinin çizimi

Üçgenlerin kenarları arası ilişkiler konusuna, farklı uzunluktaki her doğru parçası ile üçgen çizilemeyeceği fark ettirilerek üçgen eşitsizliği tanımı verilmiş olup GeoGebra programı yardımı ile örnek verilerek, devamında da çeşitli üçgen eşitsizliği örnekleri verildiği gözlemlenmiştir. GeoGebra programı yardımı ile çizilen örnek Şekil 5'de sunulmuştur.

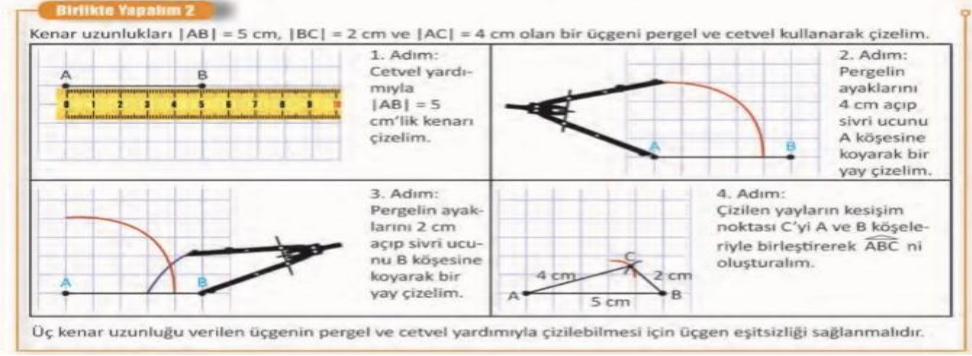
Şekil 5: GeoGebra yardımı ile kenar uzunlukları verilen üçgenin çizimi

Üçgenlerin açı ve kenarları arasındaki ilişkiler konusuna, üçgende büyük açının karşısında bulunan kenarın uzun kenar, küçük açı karşısında bulunan kenarın ise kısa kenar olduğu önce örnek üzerinden sonrasında ise bu bilginin her zaman geçerli olduğu aktarılmıştır. Konu çeşitli örnekler yardımı ile pekiştirilmiştir. Konuya giriş kısmında tanıtılan örnek Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6: Verilen ABC üçgeninde verilmeyen açının ölçüsünün bulunması

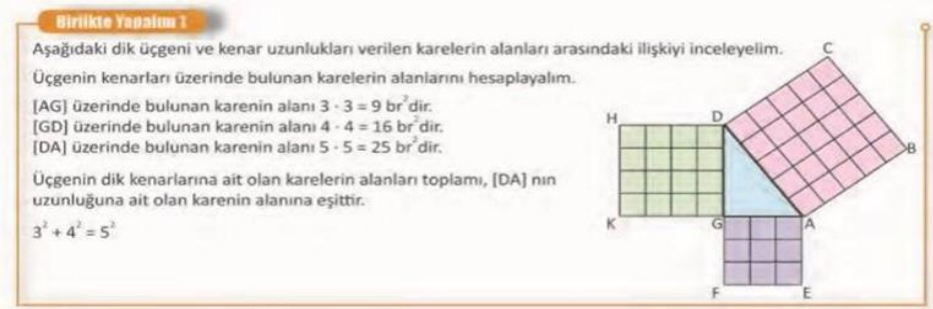
Üçgen çizimleri konusuna giriş kısmında, trafik levhaları üzerinden üçgenin hangi ölçülerinin bilinmesi gerektiği düşündürülmüştür. Önce GeoGebra programı yardımı ile kenarları verilen bir üçgen çizimi sonrasında da kenarları bilinen bir üçgenin pergel ve cetvel yardımı ile çizilebileceği bilgisi aktarılarak örnekler verilmiştir. Kenarları bilinen bir üçgenin pergel ve cetvel yardımı ile çizilebileceğinin bilgisinin verildiği örnek Şekil 7’de verilmiştir.

Şekil 7: Kenarları bilinen bir üçgenin pergel ve cetvel yardımı ile çizimi

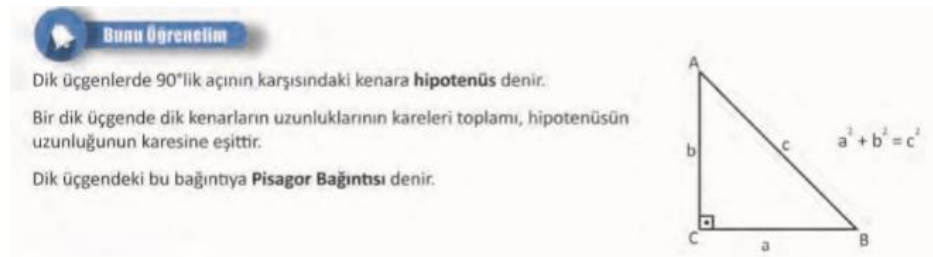
İki açısı ve bir kenarı bilinen üçgen çizimi ve iki kenarı ve bir açısı bilinen üçgen çizimi de aynı şekilde önce GeoGebra programı yardımı ile sonrasında da pergel ve cetvel yardımı ile çizilebileceği bilgisi öğrenciye aktarılmıştır. Son olarak da, açılarının ölçüleri bilinen bir üçgenin çizilebilmesi için en az bir kenarının bilinmesi gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir.

Karşılaştırılan her iki ders kitabında ortak olan Pisagor teoremi, Türkiye ders kitabında verilen bir dik üçgende kenar uzunluklarına verilen karenin alanları arasındaki ilişki incelenerek örnek üzerinden formül uygulaması verildiği Şekil 8’de görülmektedir.

Şekil 8: Dik üçgende kenar uzunlukları verilen karelerin alanları

Türkiye kitabında matematiksel bilgiye yönelik olarak temalandırılan bir diğer içerik ise 90 derecelik açının karşısında bulunan kenarın hipotenüs olarak adlandırıldığı ve dik üçgendeki bağıntının Pisagor bağıntısı olduğu bilgisinin “Bunu öğrenelim” başlığı altında ezberlenecek bir bilgi olarak verilmesidir (Şekil 9).

Şekil 9: Pisagor teoreminin dik üçgen üzerinde formül ile gösterimi

Yunanistan 8. Sınıf matematik ders kitabının incelenmiş olan geometri ünitesinde düzlemsel yüzeylerin alanı, yüzey ölçü birimleri, düzlemsel şekillerin alanı ve Pisagor teoremi tanıtılmıştır. İncelenmiş olan bu

ünitede düzlemsel yüzeyin alanı konusuna Şekil 10'da Türkçe çevirisi ile birlikte sunulan etkinlik ile giriş yapılmıştır.

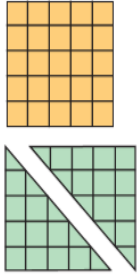

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

Δίνονται δύο ορθογώνια και ισοσκελή τρίγωνα με κάθετες πλευρές 5 cm και ένα τετράγωνο πλευράς 5 cm.

α) Μπορείτε χρησιμοποιώντας τα τρία αυτά σχήματα να κατασκευάσετε:

- Ένα ορθογώνιο πλάτους 10 cm και ύψους 5 cm;
- Ένα ισοσκελές ορθογώνιο τρίγωνο, του οποίου οι κάθετες πλευρές είναι 10 cm;
- Ένα ισοσκελές τραπέζιο με βάσεις 5 cm και 15 cm;

β) Τι έκταση καταλαμβάνουν τα παραπάνω σχήματα στο επίπεδο, αν θεωρήσουμε ως μονάδα μέτρησης το τετραγωνάκι □ πλευράς 1 cm;

ΕΤΚΙΝΛΙΚ 1: *İki adet dikey kenarı 5 cm dik ve ikizkenar üçgen ve bir kenarı 5 cm olan dörtgen verilmiştir.*

a) *Bu üç şekli kullanarak aşağıdakileri inşa edebilir misiniz?*

- 10 cm genişliğinde ve 5 cm yüksekliğinde bir dikdörtgen;*
- Dikey kenarları 10 cm olan bir ikizkenar üçgen;*
- 5 cm ve 15 cm tabanı olan bir ikizkenar yamuk;*

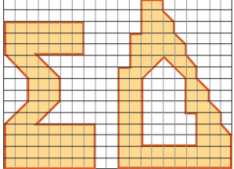
b) *Kutucuğun bir kenarını 1 cm ölçü birimi olarak kabul edersek, yukarıdaki şekiller düzlemde ne kadar yer kaplar?*

Şekil 10: Düzlemsel yüzeyin alanı etkinliği

Düzlemsel yüzeylerle ilgili etkinlik sonunda elde edilen şekillerin birbirinden farklı olmasına rağmen aynı alana sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla, ölçü birimi değişince alanın da değişeceği vurgulanmıştır. Bir yüzeyin alanının pozitif bir sayı olduğu bilgisinin de eklendiği ve bu sayının, kullanılan ölçü birimine bağlı olduğunun açıklandığı görülmektedir. Uygulama olarak düzgün olmayan şekillerin alanının ölçümünü, ölçü birimleri tanıtılarak bulunması istenmiştir. Şekil 11'de verilen uygulama buna bir örnek olarak verilmiştir.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 1

Να υπολογίσετε το εμβαδόν των παρακάτω σχημάτων χρησιμοποιώντας ως μονάδα μέτρησης εμβαδού: α) □ β) ▽ γ) ▭

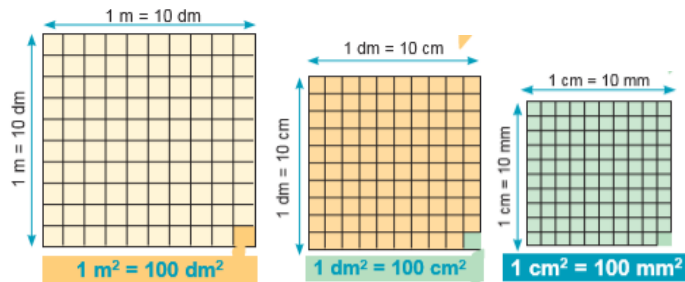
UYGULAMA 1: *Aşağıdaki şekillerin alanını, alan ölçü birimi olarak:*

- kare*
- üçgen*
- yan yana iki kare*

olarak hesaplayın.

Şekil 11: Düzgün olmayan şekillerin alanı uygulaması

Yüzey ölçü birimleri konusunda, metrekare, desimetrekare, santimetrekare, milimetrekare, kilometrekare ve dönüm tanımları önce şekiller üzerinden tanıtılarak sonrasında birbirleri ile ilişkisine vurgu yapıldığı görülmektedir. Uygulama olarak, verilen yüzey ölçümlerinin tablodaki boşlukları doldurulması ve yine verilen yüzey ölçümlerinin artan sıraya konması verilmiştir. Yüzey ölçü birimlerinin şekiller üzerinden tanıtımına bir örnek Şekil 12'de sunulmuştur.

Şekil 12: Yüzey ölçü birimlerinin şekiller üzerinden tanıtımı

Düzlemsel şekillerin alanı konusunda, karenin, dikdörtgenin, paralelkenarın, rastgele bir üçgenin, dik üçgenin, yamuğun alanı önce şekiller ile örnek üzerinden anlatılarak sonrasında formüllerin verildiği dikkat çekilmektedir. Formüllerden sonra ise sözel açıklamanın eklendiği görülmüştür. Son olarak uygulama kısmında alan hesaplama ile günlük hayat problemlerine yer verilmiştir. Yunanistan kitabında, düzlemsel şekillerin alanları örnek çizimler üzerinden tanıtılmış ve sonrasında her bir şeklin paralelinde

şekil üzerinden yapılan açıklamadan ve formülden sonra ulaşılan genellemeye yer verilmiştir. Alan formüllerinin genellemesi ile ilgili bir kesit Şekil 13'de sunulmuştur.

Το εμβαδόν ενός τετραγώνου πλευράς α ισούται με α^2 .

Bir kenarı α olan bir karenin alanı

Το εμβαδόν ενός ορθογώνιου με πλευρές α, β ισούται με $\alpha \cdot \beta$.

Kenarları α, β olan bir dikdörtgenin alanı

Şekil 13: Alan formüllerinin genellemesi

Yunanistan ders kitabında, Türkiye kitabının aksine, Pisagor Teoremi konusuna etkinlik ile giriş yapıldığı görülmektedir (Şekil 14). Verilen bu etkinlik kapsamında, üçgenin ve dikdörtgenin alan formülleri kullanılarak Pisagor teoremi kanıtlanmış, kanıtlandıktan sonra teoremin ifadesi verilmiştir.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

Δίνονται οκτώ ίσα ορθογώνια τρίγωνα με κάθετες πλευρές β, γ και υποτείνουσα α και τρία τετράγωνα με πλευρές α, β, γ αντίστοιχα.

α) Να υπολογίσετε τα εμβαδά ϵ, E, E_1, E_2 των διπλανών τριγώνων και τετραγώνων.

β) Να τοποθετήσετε κατάλληλα τα τρίγωνα και τετράγωνα, ώστε να σχηματίσουν δύο νέα τετράγωνα, πλευράς $(\beta + \gamma)$.

Επομένως, θα ισχύει ότι:

$$E_1 + E_2 + 4\epsilon = E + 4\epsilon \quad \text{ή}$$

$$E_1 + E_2 = E \quad \text{ή}$$

$$\beta^2 + \gamma^2 = \alpha^2$$

ΕΤΚΙΝΛΙΚ 1: *Srasyyla dik kenarları β, γ ve hipotenüs α olan 8 eşit üçgen ve kenarları sırasıyla α, β, γ olan 3 adet kare verilmiştir.*

a) *Yandaki üçgenlerin ve karelerin ϵ, E, E_1, E_2 alanlarını hesaplayın.*

b) *Kenarları $(\beta + \gamma)$ olacak şekilde üçgenleri ve kareleri düzgün şekilde yerleştirerek iki yeni kare elde ediniz*

Şekil 14: Pisagor teoreminin etkinlik üzerinden kanıtlanması

Ayrıca, Pisagor Teoreminin kanıtlandığı etkinlikten sonra Pisagor Teoreminin ifadesi verilirken paralelinde ‘Not’ başlığı altında, Şekil 15’de verilmiş olan bilgi eklenmektedir.

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟ ΘΕΩΡΗΜΑ

Σε κάθε ορθογώνιο τρίγωνο το άθροισμα των τετραγώνων των δύο κάθετων πλευρών είναι ίσο με το τετράγωνο της υποτείνουσας.

Παρατήρηση:
Στο διπλανό σχήμα το τρίγωνο $AB\Gamma$ είναι ορθογώνιο στο A . Σύμφωνα με το Πυθαγόρειο θεώρημα ισχύει ότι: $\alpha^2 = \beta^2 + \gamma^2$, δηλαδή το εμβαδόν του μεγάλου πορτοκαλί τετραγώνου είναι ίσο με το άθροισμα των εμβαδών των δύο πράσινων τετραγώνων.

Pisagor Teoremi: Her dik üçgende, iki dik kenarın karelerinin toplamı, hipotenüsün karesine eşittir.

Not: Yandaki şekilde $AB\Gamma$ üçgeni A 'ya diktir. Pisagor teoremine göre şu doğrudur: $\alpha^2 = \beta^2 + \gamma^2$, yani büyük turuncu karenin alanı iki yeşil karenin alanlarının toplamına eşittir.

Şekil 15: Pisagor teoreminin ifadesi

Bunun yanı sıra Yunanistan ders kitabında Türkiye ders kitabından farklı olarak Pisagor teoreminin tersi olarak adlandırılan önermeye yer verildiği görülmektedir. Antik Yunanlıların kanıtlamış olduğu bu önerme Şekil 16’da sunulmuştur.

Αν σε ένα τρίγωνο, το τετράγωνο της μεγαλύτερης πλευράς είναι ίσο με το άθροισμα των τετραγώνων των δύο άλλων πλευρών, τότε η γωνία που βρίσκεται απέναντι από τη μεγαλύτερη πλευρά είναι ορθή.

Eğer bir üçgende büyük tarafta olan dörtgen diğer iki taraftaki dörtgenlerin toplamına eşitse, o zaman büyük kenarın karşısındaki açı diktir.

Şekil 16: Pisagor teoreminin tersi olarak adlandırılan önerme

Pisagor teoreminin örneklerinin içeriği karşılaştırıldığında ise, Türkiye ders kitabında bulunan örneklerde dik üçgende Pisagor teoremi ile bilinmeyen kenar sorulmuş, dik bir üçgenin alanı hesaplatılmış ve koordinat sistemi üzerinde iki nokta arası uzaklığın Pisagor teoremi kullanılarak elde edilmiş olduğu görülmektedir. Türkiye ders kitabının aksine Yunanistan ders kitabında bulunan örneklerde Pisagor teoreminin uygulanması bilinmeyeni bularak bir üçgenin dik olduğunun kanıtlanması şeklinde ispata yönelik uygulamaların çoğunlukta olması her iki ülkenin Pisagor teoreminin uygulanmasını ele alış bakımından elde edilmiş olan önemli bir farklılık olduğu düşünülmektedir.

2.2. Görsel Kullanımına Yönelik İçerik

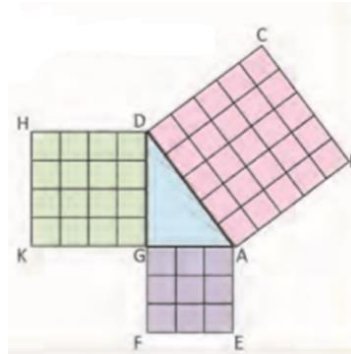
Karşılaştırılmış olan ders kitaplarında görsel kullanımına yönelik içerikte bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıklara ait olan tema ve tema ile ilgili kodlar Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2

Görsel kullanımına yönelik tema ile ilgili kodlar

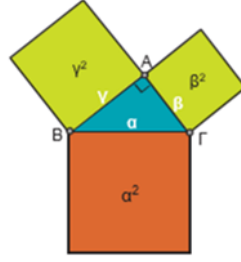
Tema	İlgili Kodlar
Görsel kullanımına yönelik	Matematiksel bilgi ile Ölçüsel geometri ilişkendirilmiş görsel Ölçü dışı geometri
	Gerçek hayata yönelik görsel Gerçek resim Gerçek resmin illüstrasyonu
	Tarihsel elemanlara yönelik görsel Tarihsel kişilere yönelik Tarihsel yöntemlere yönelik

Türkiye ve Yunanistan matematik ders kitaplarında bulunan görsel kullanımına yönelik temaya ait olan matematiksel bilgi ile ilişkendirilmiş görsellerde ölçü dışı geometri ve ölçüsel geometri olmak üzere iki farklı türde görsel ile karşılaşmıştır. Türkiye ders kitabında Pisagor teoreminin formül ve tanıtım bilgisinin verildiği kısımda birim karelerden faydalanılmış olması dikkat çekmiştir. Böylece Türkiye kitabındaki Pisagor teoremine ait görselin analizi sonucunda “ölçüsel geometri” ye ait olduğu tespit edilerek kodlanmıştır Şekil 17’de bu görsel görülmektedir.

Şekil 17: Türkiye ders kitabı ölçüsel geometri örneği

Yunanistan matematik ders kitabında bulunan Pisagor teoreminin formül ve tanıtım bilgisinin verildiği matematiksel bilgi ile ilişkendirilmiş görsel ise Türkiye kitabının aksine birim kareler bazında verilmemiş olup “ölçü dışı geometri” ye ait olarak Şekil 18’de görülmektedir.

Şekil 18: Yunanistan ders kitabı ölçü dışı geometri örneği

Türkiye matematik ders kitabında bulunan gerçek hayat ile ilişkilendirilmiş görsellere bakıldığında az sayıda görsel ile karşılaşmıştır. Tespit edilmiş olan bu görsellerin hepsinin gerçeği yansıtan resim olması gerçek resim olarak kodlanmıştır. Bu görsellerden bir tanesi ünite girişinde üçgenleri neden öğrenmeliyiz bilgisinin verildiği kısımda tavanı geometrik şekillerden oluşan tarihi bir yapının resmi (Şekil 17a). Daha sonra üçgen çizimleri konu girişinde üçgen şeklindeki trafik levhaları resmi verildiği böylece günlük hayatta üçgenin karşımıza sıkça çıktığı hatırlatılmıştır (Şekil 17b). Konu sonunda üçgen şeklinde bir çatının görseli verilerek bunun öğrenciler tarafından üçgenin hangi elemanlarının kullanılarak yapıldığının araştırılması sağlanmıştır (Şekil 17c).

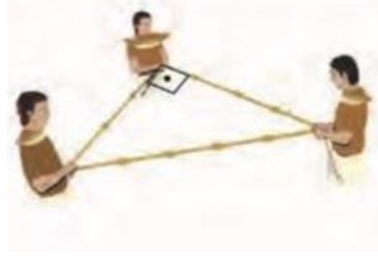
Şekil 17: Türkiye ders kitabı gerçek resim görselleri

Yunanistan matematik ders kitabında bulunan gerçek hayat ile ilişkilendirilmiş görsellere bakıldığında, kitapta bulunan resimlerin tümünün gerçek resmin illüstrasyonu olması dikkat çekmiştir. Düzlemsel yüzeyin alanı konusunda etkinlik ile paralel olarak bir odanın zemin döşemesi olan fayanslarının karelerden oluştuğu görseli Şekil 18a'da verilmiştir. Yüzey ölçü birimlerinin tanıtıldığı konuda bulunan görsel ise belli bir yükseklikten bakan bir çocuğun şehrin planlanmasında gördüğü farklı geometrik şekillere dikkat çekilmiş olması Şekil 18b'de görülmektedir. Şekil 18b'de resimdeki geometrik şekiller bir sonraki konu olan düzlemsel şekillerin alanı konusunda tanıtılacak olan kare, üçgen, yamuk, dikdörtgen gibi şekillerden oluşmaktadır. Yüzey ölçü birimleri konu sonunda ise yolda yürürken bir öğrencinin zihninde canlandırdığı matematiksel ifadeler içeren resim Şekil 18c'de görülmektedir.

Şekil 18: Yunanistan ders kitabı gerçek resim illüstrasyonu resimler

Türkiye ve Yunanistan matematik ders kitaplarında bulunan görsel kullanımına yönelik temaya ait olan tarihsel elemanlara yönelik görsellerde tarihsel kişilere yönelik ve tarihsel yöntemlere yönelik olmak üzere iki farklı türde görsel ile karşılaşmıştır. Türkiye matematik ders kitabında bulunan Pisagor teoremi konusunda, tarihi bilginin verildiği kısımda üç tane Antik Mısırlı görünümündeki kişinin kenarlarından tuttuğu ip şeklinde 3 4 5 üçgeninin verildiği görülmektedir görsellerin tarihsel yöntemlere yönelik olduğu Şekil 19'da görülmektedir. Bu görselin, Mısırlıların ip yardımı ile dik üçgen oluşturdukları bilgisinin öncesinde verildiği görülmüştür.

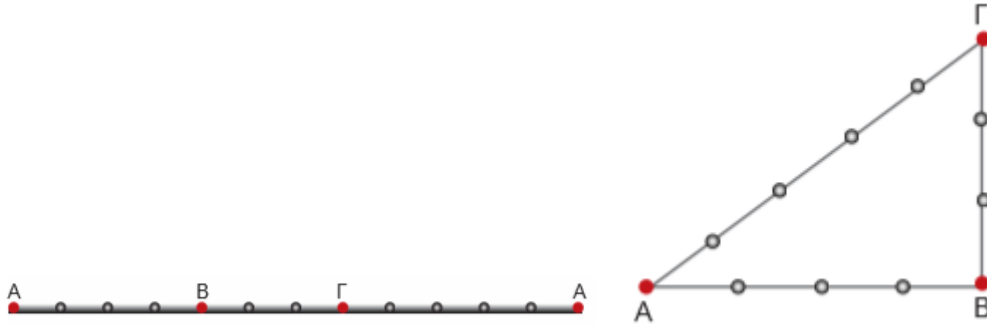
Şekil 19: Türkiye ders kitabı tarihsel yöntemlere yönelik görsel

Yunanistan matematik ders kitabında bulunan tarihsel elemanlar ile ilişkilendirilmiş görsellere bakıldığında ünite giriş kısmında geometrinin tarihi ve alan ölçmenin Mısırda bulunan Nil nehrinin taşması ile keşfedilmesinin tanıtıldığı kısımda öğrenciye pergel tutmayı öğreten tarihi bir kişiliğin resmi tarihsel yöntemlere yönelik olarak kodlanmıştır bu görsel Şekil 20’de görülmektedir.

Şekil 20: Yunanistan ders kitabı tarihsel yöntemlere yönelik görsel

Yunanistan matematik ders kitabında Pisagor teoreminden sonra Pisagor teoreminin tersinin tarihi açıdan kullanımının tanıtıldığı kısım bulunmaktadır. Burada Antik Mısırlıların dik üçgen oluşturmada ip kullandıkları bilgisinin verildiği kısımda Şekil 21’de bulunan görsel verilmiştir.

Şekil 21: Yunanistan ders kitabı Antik Mısırlıların ip ile dik üçgen oluşturdukları tarihsel yöntemlere yönelik resim

Yunanistan matematik ders kitabında Pisagor teoreminin tersinin ve Antik Mısır ile ilgili bilginin yanında Antik Mısırlıların resminin tarihsel kişilere yönelik olarak verildiği belirlenmiştir ve bu görsel Şekil 22’de görülmektedir.

Şekil 22: Yunanistan ders kitabı Antik Mısırlıların tarihsel kişilere yönelik olarak belirlenen görsel

Yunanistan matematik ders kitabında son olarak değerlendirilmiş olan ünitenin sonunda Pisagor teoreminin tarihinin detaylıca anlatıldığı kısımda Pisagor'un resmi verilmiştir (Şekil 23). Verilmiş olan bu resim tarihsel kişilere yönelik olarak kodlanmıştır.

Şekil 23: Yunanistan ders kitabı tarihsel kişilere yönelik Pisagor'un resmi

2.3.Tarihi Bilgiye Yönelik İçerik

Türkiye ve Yunanistan ders kitaplarında tarihi bilgiye yönelik içerikte bulunan bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıklara ait olan kodlar kavramın öğretim ortamına hazırlık ve kavramın epistemolojik gelişimi olmak üzere iki tür olarak kodlanmıştır. Bu tema ve temaya ait olan kodlar Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3

Tarihi bilgiye yönelik tema ve bu tema ile ilgili kodlar

Tema	İlgili Kodlar
Tarihi bilgiye yönelik	Kavramın öğretim ortamına hazırlık
	Kavramın epistemolojik gelişimi

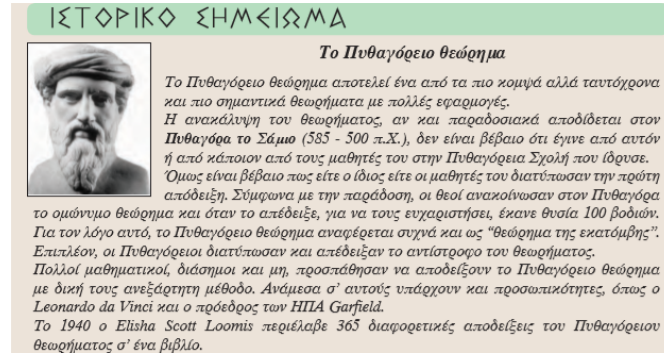
Yunanistan 8. Sınıf matematik ders kitabının değerlendirilmiş olan ünitesinde konuları vermeden önce 'Giriş Notu' başlığı altında geometrinin tarihinin Nil nehrinde her yıl yaşanan sellerden dolayı halkın dünyayı ölçme sanatı olan geometriyi geliştirmelerini sağladığı tarihi bilgisi verilmiştir. Bu tarihi bilgi kavramın epistemolojik gelişimi olarak kodlanmış olup kitaba ait içerik Şekil 24'de görülebilmektedir.

Şekil 24: Yunanistan ders kitabı kavramın epistemolojik gelişimi

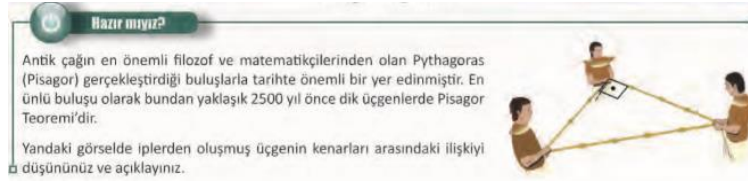
Bunun yanı sıra, Pisagor teoreminin tersi önermesi tanıtılmadan önce Antik Mısırlıların dik üçgen oluşturmada ip kullandıkları tarihi bilgisi ile Yunanlıların bunu kanıtlamış oldukları bilgisi verildiği görülmektedir. Son olarak da değerlendirilmiş olan ünite sonunda 'Tarihi Not' başlığı altında uzunca bir tarihi bilgi kapsamında Pisagor teoreminin keşfi ve Pisagorlular'ın bu teoremi ilk kez kanıtladıkları, sonrasında da teoremin tersini formüle ederek kanıtladıkları bilgisi verilmiştir. Pisagorlular'dan sonra da birçok matematikçi tarafından kendi bağımsız yöntemleri ile bu teoremin kanıtlanmaya çalışıldığının

vurgulandığı görülmektedir. İlgili tarihi içerik kavramın epistemolojik gelişimi olarak kodlanmış olup, bu başlığa ait alıntı Şekil 25’de sunulmuştur.

Şekil 25: Yunanistan ders kitabı kavramın epistemolojik gelişimi

Yunanistan matematik ders kitabının aksine Türkiye matematik ders kitabının değerlendirilmiş olan ünitesinde çok az tarihi bilgiye rastlanmıştır. Bu tarihi bilgi, sadece Pisagor teoremi konusuna giriş yapılırken konuya hazırlık amaçlı Pisagor’un kim olduğu en ünlü buluşunun da Pisagor teoremi olduğu bilgisi verilmiştir bu içerik kavramın öğretim ortamına hazırlık olarak kodlanmıştır. Türkiye ders kitabında bulunan bu içerik Şekil 26’da görülmektedir. Görsel ile desteklenerek, iplerden oluşturulan üçgenin kenarları arasındaki ilişkinin düşünülmesi öğrenciye bırakıldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta, Türkiye matematik ders kitabında Pisagor teoreminin tersi ve Antik Mısırlıların ip ile dik üçgen oluşturdukları ile ilgili hiçbir bilgi verilmemesidir.

Şekil 26: Türkiye ders kitabı kavramın öğretim ortamına hazırlık

SONUÇ

Yapılan çalışmada, Türkiye'nin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, Yunanistan'ın Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanlığı tarafından onaylanan 8. sınıf matematik ders kitaplarının belirlenmiş olan geometri ünitesinde Pisagor teoremi ve temellendirilmesinde sunulan konular incelenmiştir, kitaplar arasında benzerlik ve farklılıklar tespit edilerek karşılaştırmalı analiz yapılmıştır.

Çalışmanın sonucunda Türkiye ve Yunanistan ders kitaplarının aynı sınıf düzeyinde bulunan Pisagor teoremi öncesi konularının birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda her iki ülkenin de Pisagor teoremini aktarış şeklinde de farklılıklar olduğu görülmüştür. Pisagor teoreminin anlatıldığı kısımda, Yunanistan ders kitabı Pisagor teoreminin tersi olarak adlandırılan önermeye de ağırlık verirken Türkiye ders kitabının bu teoremin tersini ele almadığı görülmüş, ayrıca Türkiye ders kitabında, örnekler üzerinden Pisagor teoreminin sadece formül uygulaması verildiği ancak Yunanistan ders kitabında ise ispata yönelik uygulamalara ağırlık verildiği belirlenmiştir. Baştürk (2004), Fransa ile Türkiye'nin mutlak değer konusunu karşılaştırdığı çalışmasında Türkiye’de mutlak değer konusunun detaylı işlendiği sonucuna ulaşmıştır. Elde edilmiş olan Yunanistan ile karşılaştırma sonucunda Pisagor teoreminin Yunanistan ders kitabında Türkiye ders kitabına göre daha ayrıntılı işlendiği söylenebilir.

Bunun yanı sıra, Yunanistan ders kitabı çokça tarihi bilgiye yer verirken, Türkiye ders kitabında tarihi bilgiye yeterli sayıda yer verilmediği tespit edilmiştir. Mersin ve Durmuş (2018), çalışmalarında matematik tarihinin ders kitaplarına entegre edilmesinin önemini vurgulamış ve çalışmalarına dahil ettikleri matematik ders kitaplarında yeterince matematik tarihinden yararlanılmadığını görmüşlerdir ve ders kitaplarının matematik tarihi öğeleriyle zenginleştirilmesi önerisini sunmuşlardır. Matematik tarihi öğelerinin, öğrencinin temel kaynağı olan ders kitaplarında bulunması öğrencinin matematiğin doğasını anlamlandırması açısından yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca, geometri gibi günlük hayatta çokça somut örnekleri ile karşılaştığımız bir alanda, her iki ders kitabında karşılaştırılan geometri ünitesinde günlük hayat ile ilişkilendirilmiş olan çeşitli görseller tespit edilmiştir. Bunlar, Türkiye ders kitabında birebir günlük hayat içerisinde fotoğraflanmış olan yapılar olmasına rağmen, Yunanistan ders kitabında karikatürize edilmiş görseller olması dikkat çekmiştir.

Yapılmış olan bu çalışmada her iki ders kitabında bulunan geometri ünitesinin sadece Pisagor teoremi ve temellendirilmesi ile ilgili kısım araştırılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda karşılaştırılacak olan ülkelerin kitaplarında bulunan geometri ünitesinin tamamını veya ders kitaplarının tamamını kapsayacak şekilde geniş bir analiz yapılması önerilmektedir. Ayrıca öğretim ortamında bulunan ders kitapları sadece somut bir materyali temsil etmektedir ancak ülkeler arası benzerlik ve farklılıkların tespiti ve analizi için öğretim ortamlarının bizzat araştırmacı tarafından gözlemlenmesinin, öğretmen ve öğrenciler ile mülakatlar yapılmasının araştırmacının sonuçlarını zenginleştirileceği düşünülmektedir. Gerçekleştirilecek olan farklı çalışmalarda bu gibi yöntemler de kullanılabilir.

REFERENCES

- Altun, M., Arslan, Ç. ve Yazgan, Y. (2004). Lise matematik ders kitaplarının kullanım şekli ve sıklığı üzerine bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVII (2), 131-147.
- Altun, M. (2015). *Ortaokullarda Matematik Öğretimi*. Bursa: Aktüel Yayıncılık, 12. Baskı.
- Baştürk, S. (2004). *Lise I. sınıf öğrencileri seviyesinde mutlak değer kavramının Türk-Fransız ders program ve kitaplarındaki analizi*, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya.
- Baykul, Y. (2004). *İlköğretimde Matematik Öğretimi 6.-8. Sınıflar İçin*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2.Baskı.
- Cantürk Günhan, B. (2006). *İlköğretim II. Kademedeki matematik dersinde probleme dayalı öğrenmenin uygulanabilirliği üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, İzmir.
- Cramer, J.F.; G.S. Browne (1982). *Çağdaş eğitim milli eğitim sistemleri üzerine bir inceleme*. (Çev. F. Oğuzkan) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çepni, S. (2018). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Celepler matbaacılık basım yayın ve dağıtım, 8. Baskı.
- Erbilgin, E. ve Boz, B. (2013). Matematik öğretmeni yetiştirme programlarımızın Finlandiya, Japonya ve Singapur programları ile karşılaştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, Özel sayı (1), 156-170.
- Garner, R. (1992). Learning from school texts. *Educational Psychologist*, 27, 53-63.
- Kaytan, E. (2007). *Türkiye, Singapur ve İngiltere ilköğretim matematik öğretim programlarının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 187728)
- Khalidova E. S., Tapan-Brouin M. S. (2017). Türkiye-Kazakistan ilköğretim matematik ders kitapları üzerinde karşılaştırmalı bir çalışma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 1957-1973.
- Kul, Ü., Sevimli, E., & Aksu, Z. (2018). A comparison of mathematics questions in Turkish and Canadian school textbooks in terms of synthesized taxonomy. *Turkish Journal of Education*, 7(3), 136-155. DOI:10.19128/turje.395162
- Mersin, N. & Durmuş, S. (2018). Matematik tarihinin ortaokul matematik ders kitaplarındaki yeri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 997-1019.
- National Council for School Mathematics, (2000). *Principles and standarts for school mathematics*. Reston. VA: Author.
- Russell, B. (1945). *The History of Western Philosophy*. New York: Simon and schuster.

- Strauss, A., and Corbin, J. (2008). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. (3rd ed.). Newbury Park, CA: Sage.
- Sugandi, B. & Delice, A. (2014). Comparison of Turkish and Indonesian secondary mathematics curricula; reflection of the paradigms. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 152(2014) 540 – 545.
- Türkoğlu, A. (1998). *Karşılaştırmalı eğitim: Dünya ülkelerinden örneklerle*. Adana: Baki Kitapevi.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *EĞİTİM VE BİLİM*, 23(112).
<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5326> adresinden erişildi.
- Yıldırım, C. (1988). *Matematiksel Düşünme*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, N. (2014). *Türkiye ve Teksas matematik öğretmenliği alan bilgisi sınavlarının karşılaştırmalı bir analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 383297)

Faktoring İle Forfaiting'in Dünya'da ve Türkiye'de Geldiği Nokta Ve Gelişim Potansiyeli

The Current Situation and Development Potential of Factoring with Forfaiting In Turkey And In The World

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ÖZKAN^{1*}

Pages: 549-562

Doi: 10.21733/ibad.586918

¹ Ataturk University, TURKEY,
tuba.ozkan@atauni.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

Certain rules and financial techniques have been developed for the healthy realization of international trade. Factoring and forfaiting are among these alternative financing techniques. Factoring is the process of buying the acquire rights of large amount of credit selling enterprises by the organizations so called factor or factoring companies. Forfaiting is defined as the sale of receivables arising from the export of investment goods and services without recourse to the seller-exporter. Nowadays, these alternative financing methods are used all over the world. The aim of this study is to examine factoring and forfaiting financing techniques and provide information about the situation of these two methods in the world and in Turkey

Keywords: Factoring, Fortfaiting, Financing, Foreign Trade.

GİRİŞ

İşletmelerin kuruluşlarındaki esas amaç para kazanmak ve kar elde edebilmektir. Temel düzeyde, işletmelerin kar elde etmeleri için önemli olan iki faktör vardır. Bunlardan biri ürettikleri mal veya hizmetlerin pazarlanmasını ve satılmasını sağlamak, diğeri ise satış sonrası mal bedellerinin sorunsuz olarak tahsil edilebilmesidir.

Uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte ihracatın finansmanında geleneksel yöntemlere ek olarak son yıllarda alternatif finansman araçları önem kazanmıştır. Gerek yurtiçi gerekse yurtdışına mal ve hizmet sunan firmalar kaynak ihtiyaçlarını zamanında karşılayabilmek ve alacakların tahsil edilmeme riskini ortadan kaldırmak için alternatif finansman yöntemlerine başvurmuşlardır.

Bu çalışmada, alternatif finansman araçlarından faktoring ve forfaiting yöntemleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş, karşılaştırmalı olarak analizleri yapılarak bu yöntemlerin avantaj ve dezavantajları değerlendirilmiş, Dünya’da ve Türkiye’de ki durumları incelenerek sonuç ve önerilerde bulunulmuştur.

1. FAKTORİNG VE UYGULAMASI

1.1. Faktoring Kavramı

Faktoring, büyük miktarlarda kredili satış yapan işletmelerin, “faktor veya faktoring şirketi” olarak adlandırılan kuruluşlar tarafından bu satışlardan doğan alacak haklarının satın alınması işlemidir. Sadece kısa vadeli alacaklar için söz konusu olan faktoring işleminde vadeler genellikle 30 ile 120 gün arasında değişmekte, bazen vadeler 180 güne kadar uzayabilmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2012).

1.2. Faktoring’in Temel Fonksiyonları

Faktoring işleminin temel fonksiyonlarını 3 temel başlık altında toplamak mümkündür.

1. Garanti
2. Tahsilat ve Muhasebe
3. Finansman

Faktoring’in ticari işletmelere sunduğu bu üç temel fonksiyon ile işletmelerin nakit akışı hem güvenilir bir şekilde hızlanmış hem de kopmamış olur (Kaşlıoğlu, 2001).

1.2.1. Garanti Fonksiyonu

İşletmelerin en büyük sorunlarından birisi de alacakların tahsil edilememe riskidir. Garanti fonksiyonu, faktoring şirketine devir edilen alacakların borçlu tarafından ödenmemesi durumunda, faktoring şirketi tarafından bu alacakların ödenmeme riskinin üstlenilmesidir. Alacağın ödenmemesi durumunda, faktoring şirketi bu riski üstlenerek işletmeye geri dönüş yapamayacağını da kabul eder. Bu fonksiyonla, faktoring şirketi alıcının ödeme güçlüğüne düşmesi durumunda, satıcının vadeli satışlarından kaynaklı alacaklarını garanti altına alır (Kocaman, 1994).

1.2.2. Tahsilat ve Muhasebe Fonksiyonu

Bu fonksiyon mal ve hizmet satışından kaynaklı alacakların faktoring şirketine devir edilmesiyle başlayan süreçtir. Faktoring şirketi, alacakların devir edildiği tarihten tahsil edilme tarihine kadar, müşterisi adına tüm alacakların tahsilatını üstlenir, alacak kayıtlarını tutar ve tahsil edilme sürecindeki ihbar ve ihtar gibi işlemleri uygular. Bu fonksiyon aynı zamanda bir hizmet fonksiyonu olarak da düşünülebilir. Açık hesap yapılan işlemlerde fatura tahsilatlarını borçlu adına faktoring şirketi takip ederek müşterilerine cari hesap detaylarını iletirler. Bu hizmetler satıcı firmanın yükünü azaltarak zaman ve para tasarrufu da sağlar (Kaya, 2011).

1.2.3. Finansman Fonksiyonu

Faktoring işleminin en temel işlevlerindendir Faktoring’te müşterinin alacaklarının finansmanında;

1. Ön ödeme veya avans yöntemi,

2. İskonto yöntemi olmak üzere 2 yöntem kullanılmaktadır.

1.2.3.1. Ön Ödeme Yöntemi

Yaygın olarak kullanılan bu yöntemde, müşteriye alacağın oluştuğunu gösteren fatura veya belgelerin ibrazı karşılığında genellikle tutarın % 80 i oranında peşin ödeme yapılmaktadır. Bu yolla müşteri vadeli alacaklarının karşılığını vadesinden önce avans olarak alarak kısa vadeli finansman sorununu çözmektedir. Alacağın vadesinde, alacağın geri kalan % 20 sinden faktoring firmasının faiz ve komisyonu düşülerek arta kalan tutar firmaya ödenmektedir.

1.2.3.2. İskonto Yöntemi

Önce alacakların bugünkü değeri hesaplanmakta bu tutardan faktoring firmasının komisyon ve masrafları düşülerek kalan tutar firmaya ödenmektedir. Bu yöntem yaygın olarak kullanılmamaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2014).

1.3. Faktoring 'de Taraflar

Yurtiçi faktoring sözleşmesinde üç taraf vardır:

1. Satıcı (Alacaklı firma),
2. Faktor (Alacakları devralan faktoring şirketi),
3. Borçlu firma.

Uluslararası faktoring sözleşmesinde dört taraf vardır:

1. Satıcı (Alacaklı firma),
2. Faktor (Alacakları devralan faktoring şirketi),
3. Borçlu firma,
4. İthalatçı ya da borçlunun kendi ülkesindeki muhabir banka (Yavuz, 2008).

1.4. Faktoring 'in İşleyişi

Satıcı firma faktoring işlemleri ile ilgili belgeleri faktoring şirketine ileterek başvuruda bulunur.

Faktoring şirketi gerekli değerlendirmeleri yaparak satıcı firmaya teklif sunar. Bu teklif de limit, sağlayacağı hizmet ve komisyon tutarı gibi bilgiler bulunmaktadır.

Faktoring şirketi ve satıcı firma arasında sözleşme imzalanır.

Satıcı firma tarafından alıcılardan siparişleri alınarak faktoring şirketine iletilir ve onay alınır.

Satıcı firma tarafından mallar alıcıya gönderilir

Satılan malların fatura asılları alıcıya, bir sureti de faktoring şirketine gönderilir. İşlem bildirimli yapıyorsa alıcıya gönderilen faturaya devir etiketi yapıştırılarak ödemenin faktoring şirketine yapılacağı bildirilir.

Satıcı firmanın finansman talebi üzerine faktoring şirketi satıcıya ön ödeme yapar.

Faktoring şirketi fatura bedelini vadesinde alıcıdan tahsil eder.

Faktoring şirketi eğer ön ödeme kullandıysa, finansman tutarını, faiz ve faktoring komisyonunu düşerek, ön ödeme kullandıysa sadece komisyon tutarını düşerek kalan tutarı satıcı firmaya öder (Toroslu, 2014).

1.5. Faktoring 'in Türleri

İşletmelerin ve faktoring firmaların farklı gereksinimleri doğrultusunda zaman içinde faktoring hizmetlerinde çeşitlendirmeye gidilmiştir. Satıcının faktoring hizmetlerinden yararlanma biçimi, Satıcı ve alıcının aynı veya farklı ülkelerde bulunması, işlemin özellikleri, tarafların sözleşmede bazı koşulları belirlemesi sonucu değişik faktoring türleri oluşmuştur. Bu kapsamda dönülebilir, dönülemez, yurtiçi, uluslararası (ihracat, ithalat), bildirimli, bildirimsiz, ön ödemeli, vadede ödemeli gibi türleri saymak mümkündür.

1.5.1. *Dönülemez (Gayrikabili Rücu) veya / Dönülebilir (Kabili Rücu) Olmasına Göre*

1.5.1.1. *Dönülemez Faktoring*

Faktor' ün alacağının ödenmeme riskini tamamen üstlendiği faktoring çeşididir. Satıcı firmanın vadeli alacaklarını devir alan faktoring şirketi, alacakların vadede ödenmeme durumunda satıcı firmaya dönememekte ve bütün riski kendi üstlenmektedir. Bu sebeple bu tür faktoring işlemlerinde faktoring firmasının çok iyi piyasa araştırması yapması gerekir (Kocaman, 1994).

1.5.1.2. *Dönülebilir Faktoring*

Bu uygulamada faktoring şirketi, alacakların tahsil edilememe durumunda riski üstlenmeyeceği ve alıcı ödemeyi yapmaz ise satıcı firmaya geri dönebileceğini bildirir. Faktor alacağın ödenmeme riskini yüklenmez, sadece tahsilat ve finansman hizmetleri yapılır. Tahsilat işlemleri faktor tarafından yürütülerek, devir edilen alacakların vadesinde ödenmemesi durumunda müşterisine dönebilmekte ve yaptığı ön ödemeyi talep edebilmektedir (Sayılğan, 2004).

1.5.2. *Ödeme Zamanına Göre*

1.5.2.1. *Ön Ödemeli Faktoring*

Factoring firmasının satıcı firmanın devir aldığı vadeli alacaklarına vade beklemeksizin ön ödeme yaptığı (genellikle % 80' i) faktoring türüdür. Satıcı firma ön ödemeye karşılık faktoring şirketine faiz ödemektedir.

1.5.2.2. *Vadede Ödemeli Faktoring*

Bu türde devir alınan alacaklara karşılık ön ödeme yapılmamakta ödeme alacağın vadesi geldiğinde yapılmaktadır. Başka bir deyişle bu tür faktoring finansman işlevini içermemekte yalnızca tahsilat işlevini içermektedir (Kocaman, 1994).

1.5.3. *Bildirim Durumuna Göre*

1.5.3.1. *Bildirimli Faktoring*

Satıcı firmanın alacağını faktöre devrettiğini borçlulara bildirdiği faktoring türüdür. Bu türde faturaların ve suretlerinin üzerine ödemelerin muhabet faktöre yapılması gerektiği muhataplarının faktoring firması olduğunu belirten bir not konulur. Ayrıca faktor kuruluşca hazırlanan bir tanıtım mektubu da, satıcı firmanın alacaklarını faktor kuruluşa devretmiş olduğu belirtilir. Böylelikle borçlu olan alıcı firma ile faktoring firması birbirlerinden haberdar olacaktırlar.

1.5.3.2. *Bildirimsiz Faktoring*

Satıcı firmanın alacağını faktöre devrettiği borçlulara bildirilmez. Başka bir deyişle devire ilişkin not faturaların üzerine konulmadığı gibi borçlulara bir tanıtım mektubu da gönderilmeyecektir. Bu tür faktoringde satıcı firma tahsilat fonksiyonundan faydalanmayarak, tahsilat işlemlerini kendisi yürütür (Şener, 2005).

1.5.4. *Faaliyet Alanına Göre*

Yurtiçi, ihracat ve ithalat faktoring'i olarak sınıflandırılmaktadır.

1.5.4.1. *Yurtiçi Faktoring*

Aynı ülkede bulunan alıcı, satıcı ve faktoring şirketi arasında yapılan faktoring işlemidir. Türkiye'deki uygulamada; yurtiçi faktoring işlemleri dönülebilir ve dönülemez olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Türkiye uygulamasında yurtiçi faktoring işlemlerinin tamamına yakını dönülebilir faktoring işlemlerinden oluşmaktadır. Alıcı ve satıcının aynı ülke içinde bulunması durumunda yapılan faktoring işlemidir. Satıcı firma vadeli alacaklarını nakde çevirmek istediğinde faktoring şirketine başvuruda bulunarak alıcı firma hakkında gerekli bilgileri faktoring şirketine bildirir. Faktoring şirketi gerekli araştırma ve çalışmayı yaptıktan sonra işlemi uygun gördüğü takdirde satıcı firmayla bir sözleşme yapar. Bu sözleşmeyle birlikte faktoring şirketi satıcı firmanın alacaklarını temlik alarak satıcı firmaya ön ödeme yapar (Temur, 2009).

1.5.4.2. *Uluslararası Faktoring*

Satıcı veya alıcının farklı ülkelerde olduğu bu faktoring türünde alacak devrine konu olan işlemin ihracat ya da ithalat oluşuna göre ihracat veya ithalat faktoring'i olarak ikiye ayrılmaktadır. Uluslararası faktoring'te yurtiçi faktoring'teki taraflara ilave olarak alıcının ödemeleri yaptığı muhabir faktoring kuruluşu sisteme dahil olmaktadır.

Alıcı ve satıcının farklı ülkelerde olması durumunda uygulan faktoring türüdür. Bu işlemde yurt içi faktoringden farklı olarak dört taraf bulunmaktadır. Bunlar; alıcı, satıcı, yerel faktoring ve muhabir faktoring şirkettir.

Dış ticaret ödeme şekillerinden, peşin ödeme ve akreditifli ödeme dışındaki tüm ödeme şekillerinde faktoring uygulanabilir. Uluslararası ticaret ödeme bakımına göre ulusal ticaretten daha fazla risk taşımaktadır. Yurt dışı faktoringin sağladığı garanti hizmeti ile işletmeler ödenmeme riskine karşı kendilerini koruma altına almaktadırlar. Yurt dışı faktoring işlemlerinde, yerel faktoringin yurtdışındaki firmayı analiz edebilmesi zor olduğundan yurtdışındaki firmayı analiz edebilmek için ithalatçının ülkesinde faaliyet gösteren muhabir faktoring şirketinden destek alınır. Muhabir faktoring şirketinden alınan garanti ile yerel faktoring kendini koruma altına almış olur ve ülkesindeki işletmeye bu garantiye istinaden ödeme garantisi verir (Erdoğan, 1994).

1.5.4.1.1. İhracat Faktoringi

Alıcının yabancı bir ülkede olduğu durumda gerçekleştirilen faktoring işlemidir. Faktoringe konu olan alacak bir ihracat işleminden kaynaklanmaktadır. Yurtiçi faktoringe ilave olarak taraflara bir de alıcının ülkesinde bulunan muhabir faktör eklenir. Yine faktör tarafından riskin üstlenilmesi, tahsilat takibi ve finansman hizmetleri gibi hizmetler sağlanmaktadır.

1.5.4.1.2. İthalat Faktoringi

İhracatın tersi işlem olarak düşünülebilir. Faktör muhabir faktoring kuruluşu aracılığı ile bu kez yurt dışındaki ihracatçıya vadesinde ödeme yapma garantisi vermektedir. Burada ihracatçı, ithalatçı yani satıcı alıcı ile yer değiştirmektedir.

1.5.5. Bir Faktoring İşleminde Bazı Hizmetlerin Var Olup Olmamasına Göre

1.5.5.1. Geleneksel Faktoring (Full Service Faktoring)

Diğer tüm faktoring çeşitlerindeki unsurların bir araya gelmesi ile oluşan bu türde müşteri tahsilat, finansman ve garanti hizmetlerinin tümünden yararlanmaktadır.

1.5.5.2. Toptan Faktoring (Bulk Faktoring)

Bu faktoring sadece finansman sağlama amaçlıdır. Bu türde alacak yönetimi ve borçların ödenmeme riskinin üstlenilmesi gibi hizmetler kapsamılmamaktadır.

1.5.5.3. Fatura İskontosu

Bu tür faktoring'te faktör satıcı firmanın verdiği faturaları iskonto etmekte ve satıcıya ön ödeme yapmaktadır. Bu tür satıcı firmaya sadece finansman hizmeti sunan, öte yandan alacak yönetimi ve borçların ödenmeme riskinin üstlenilmemesi gibi diğer temel faktoring hizmetlerini kapsamayan bir türdür. Ayrıca bu türde borçlulara borçlarını faktör'e ödemeleri ihbar edilmemektedir. Satıcı tarafından tahsil edilen paralar faktoring firmasına ödenmektedir (Subaşı, 1997).

1.6. Faktoring'in Avantajları

Faktoringin işletmelere sağladığı avantajlar aşağıdaki gibidir:

Alacakların tahsilatı faktoring şirketi tarafından takip edilir.

Satın alınan alacakların ödenmeme riskine karşı garanti sağlar.

İşletmeler alacaklarını faktoring şirketine devrettikleri için muhasebe kayıtları factoring firması tarafından tutulur.

İşletmelerin kısa vadeli alacaklarını hızlıca nakde çevirmesini sağlar.

İşletmeler alımlarını peşin olarak yaparak peşin alım iskontosu alabilirler. İşletmeler alıcılarına vade imkanı sunarak daha rekabetçi olurlar.

Factoring işlemi bilançonun aktif tarafında harekete neden olarak işletmenin kredibilitesinin artmasında rol oynar.

Yapılan istihbaratlar sayesinde alıcılar hakkında güncel bilgiler sağlar.

Factoring şirketi işletmeye ön ödeme yaptığından dolayı, döviz alım belgesi düzenlenir ve işletme kambiyo taahhüdünü hemen kapatarak KDV iadesine erken başvuru yapabilir.

Yurtdışındaki alıcı, factoring garanti hizmeti sayesinde akreditif açmayarak akreditif maliyetinden kurtulmuş olur.

İşletme alacaklarını factoring şirketine devrettiği için idari ve kanuni takip süreçlerinden kurtulur.

Açık hesap işlemlerin kolay ve güvenli olmasını sağlar.

1.7. *Factoring'in Dezavantajları*

Factoring işletmelere avantaj sağladığı gibi bazı dezavantajlara da sahiptir. Bu dezavantajları aşağıdaki gibidir:

Bankalar kredi değerlendirmesi yaparken, işletmelerin factoring hacimlerinin yüksek olmasını olumsuz bir veri olarak değerlendirirler.

Factoring şirketleri, sağlanan finansman karşılığı faiz ve hizmet bedeli karşılığında da komisyon aldığı için yüksek maliyetli bir finansal yöntemdir.

İşletmelerin alacaklarını vadesinden önce nakde çevirmesi, işletmenin mali sıkıntı içinde olduğu izlenimini yaratabilir.

Tutucu firmalar, factoring yapan işletmelerin tahsilat kabiliyetlerinin ve likidite gücünün zayıfladığı kanısına vararak vadeli satış yapmaktan çekinirler (Gökkaya, 2017).

1.8. *Dünya'da Factoring*

Factoring'in başlangıcı Fenikelilere, Babile, Romalılara kadar dayandırılmaktadır. Çağdaş anlamdaki uygulamaları ise 1890'lı yıllarda Amerika'da başlamış, 1960'lı yıllarda Avrupa kıtasına geçerek başta İtalya'da olmak üzere çok hızlı bir gelişim göstermiştir. 18. yy.' da Londra'da bugünkü fonksiyonlara benzeyen ilk factor faaliyete geçmiştir. "House of Faktors" olarak isimlendirilen faktor kuruluşun, kolonilerden gelen malların stoklanmasını finanse etme görevini üstlenmesiyle, faktorlerin mali yükümlülüğü başlamıştır (Toroslu, 2000). Modern factoringin tarihçesinin, 1890 yılında Amerika'da (ABD) başlamış olduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan, 1890 yılında çıkarılan Mc Kinley Gümrük Tarifesi dönüm noktası olmuştur. Mc Kinley Gümrük Tarifesiyle, ABD'ye Avrupa tekstil fabrikatörlerinin mallarının satılması ve alacakların tahsil edilmesi işini üstlenmiş olan Amerikalı faktorler pazarlarını kaybetmiş oldular. Bunun sonucu olarak iç pazara özellikle tekstile yöneldiler. Ancak iç pazarda depolama ve satış faaliyetlerine ihtiyaç yoktu. Dolayısıyla iç pazarda alacağın tahsili, ödememe riskinin üstlenilmesi, nakit sağlama gibi edinimler sunmaya başladılar. Böylece ABD'de modern factoring uygulanmaya başlandı (Subaşı, 1997).

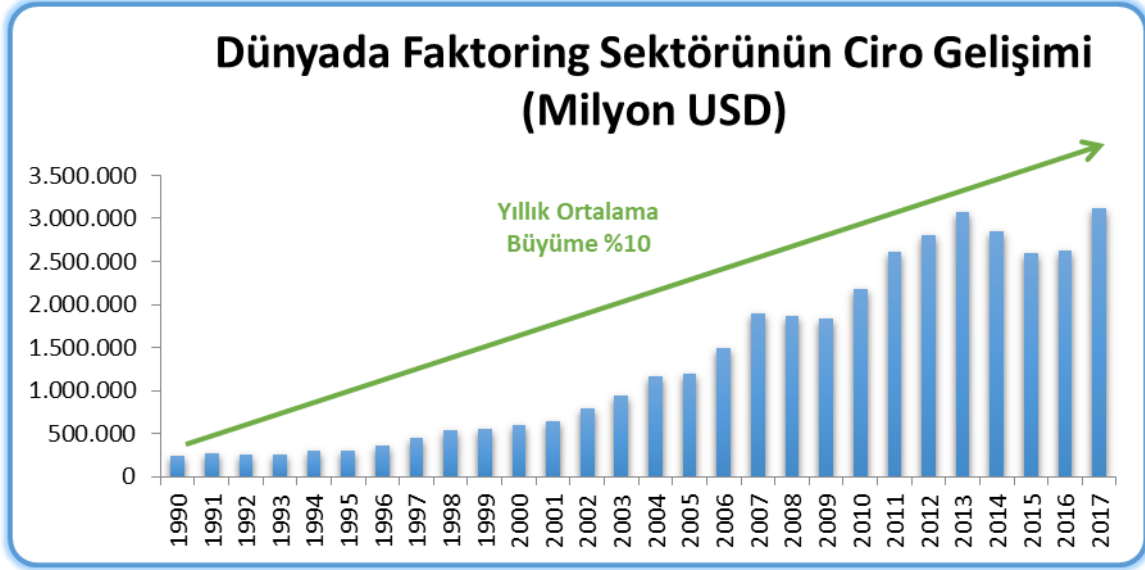
İkinci Dünya Savaşından sonra Amerikan factoring bankaları deneyimlerini Avrupa ülkelerine de taşımaya başladılar. Özellikle 60'lı yıllardan sonra Amerikan factoring şirketlerinin katkısıyla, modern factoring Avrupa'da uygulanmaya başlandı. Almanya'da ilk factoring işlemi 1958 yılında gerçekleştirildi. Almanya'daki gelişmeyi, Avrupa'ya, İsviçre, Fransa, Belçika, Hollanda ve İsveç gibi ülkelerde de factoring uygulanmasına geçilmesi izlenmiştir (Kocaman, 1994).

FCI verileri incelendiğinde, Dünya genelinde factoring işlem hacminin en fazla Avrupa ülkelerinde gerçekleştiği görülmektedir.

1968 yılında kurulan Faktors Chain International FCI 90 ülkede 400 ün üzerinde üyeyle en geniş yayılıma sahip zincir konumundadır. Yapı, yönetim ve hizmetleri itibarıyla birbirlerinden ufak farklılık gösteren; International Faktors Group, Heller International Group ve Lombard NatWest Commercial Services diğer factoring zincirleridir. 2016 yılında IFG (Inter Factoring Group) un faaliyetleri FCI ya

entegre edilmesiyle FCI global anlamda en güçlü faktör grubu haline gelmiştir (<https://fci.nl/en/about-fci-new/about-fci>).

Şekil 1’de faktoring sektörünün dünyadaki ciro gelişimi gösterilmektedir. Yıllık ortalama %10’luk bir büyüme gerçekleşmiştir.

Şekil 1. Dünyada Faktoring Sektörünün Ciro Gelişimi (Milyon USD)

Kaynak: Finansal Kurumlar Birliği, 2018, <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/factoring-sektor-raporlari/>

Tablo 1. Kıtalar Bazında Dünya Faktoring İşlem Hacmi (Milyon USD)

	AVRUPA	AMERİKA	AFRİKA	ASYA- PASİFİK	ORTA DOĞU	TOPLAM	TÜRKİYE
2017	YURTIÇİ	1.633.829	227.649	25.591	598.809	8.216	2.494.094
	YURTDIŞI	408.158	23.685	410	189.686	1.405	623.344
	TOPLAM	2.041.987	251.334	26.001	788.495	9.621	3.117.437

66% 8% 1% 25% 0% 1,3%

Kaynak: Finansal Kurumlar Birliği, 2018, <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/factoring-sektor-raporlari/>

Tablo 1’de kıtalara göre faktoring işlemlerinin ciroları gösterilmektedir. Buna göre Dünya’da 2017 yılında gerçekleşen 3.117.437 milyon dolarlık faktoring işleminin %66’sı Avrupa’da %1,3’ü ise Türkiye’de yapılmıştır.

1.9. Türkiye’de Faktoring

1980’den itibaren Türkiye’de uygulanmakta olan, dış fon girişlerinin hızlandırılmasına ve ekonominin dışa açılmasına yönelik politikanın gereği olarak, bankalar ortaya çıkan ihtiyaçlar çerçevesinde şirketlere yeni finansal hizmetler sunmak amacıyla girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu koşullar Türkiye’de faktoring için uygun bir ortam oluşmasını sağlamıştır. Ülkemizde faktoring işlemleri 1988’de bankalarda başlamış, 1994’te ise 545 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname uygulamaya konulmuştur. Faktoring Derneği bu düzenlemeyi takiben kurulmuştur.

Denetim ve yönetimi 2006 yılında yayınlanan yönetmelikle BDDK’ya verilmiş ve finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin kuruluş ve faaliyet esaslarını belirlenmiştir.

Factoring kanun taslağı, ilk olarak 2009’da TBMM’ye sunulmuş daha sonra 2011’de geçici olarak arşive kaldırılmış, tekrar meclis gündemine 2012 Nisan’ında alınarak 2012 Aralık’ta 6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu’na müdahil olarak yürürlüğe girmiştir.

Factoring Derneği 2013 yılında 6361 Sayılı Kanun ile kurulan Finansal Kurumlar Birliği’ne kote olmuştur (<https://www.fkb.org.tr/sectorler/factoring/>).

Türkiye’de faktoring sektörünün ciro gelişimi Şekil 2’de gösterilmektedir. Yıllık ortalama %25’lik bir büyüme gerçekleşmiştir.

Şekil 2. Türkiye Faktoring Sektörünün Ciro Gelişimi (Milyon USD)

Kaynak: Finansal Kurumlar Birliği, 2018, <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/factoring-sektor-raporlari/>

Finansal Kurumlar Birliği 2018 yılsonu verilerine göre, toplam işlem hacmi 146,7 milyar TL olup, bunun % 83'lük kısmı yurt içi, % 17'lik kısmı ise yurt dışı işlemlerden oluşmuştur. Türkiye’de 58 faktoring şirketi 354 şube ve 4.355 çalışan ile faaliyet göstermektedir. Türkiye’de faktoring şirketleri ağırlıklı olarak yurtiçi işlemlere yönelmiş olup bu şirketlerden sadece 17 tanesi uluslararası faktoring işlemi yapmaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de Faktoring Sektör Verileri (2015)

Sektör Şirket Sayısı	58
Uluslararası İşlem Yapan Şirket Sayısı	17
Şube Sayısı	354
Çalışan Sayısı	4.355
Müşteri sayısı	92.422

Kaynak: Finansal Kurumlar Birliği, 2018, <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/factoring-sektor-raporlari/>

Tablo 3. Türkiye’de Faktoring Sektörü Finansal Verileri (2015)

(Milyon TL)		
Toplam Ciro		146,687
	Yurtiçi Ciro	121,403
	Yurtdışı Ciro	25,284
Toplam Alacaklar		31,41
	TP Alacaklar	26,712
	YP Alacaklar	4,698
Toplam Aktifler		34,608
Özkaynak		6,770
V.Ö. Kar		1,306

Kaynak: Finansal Kurumlar Birliği, 2018, <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/factoring-sektor-raporlari/>

Türkiye’de Aralık 2017 ve Aralık 2018 yılları itibariyle faktoringin sektörel dağılımında önemli sektörlerin payları Tablo 4’de karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir:

Tablo 4. Sektörel Dağılımda Önemli Sektörlerin Payları

SEKTÖREL CİRO DAĞILIM	12/2018	12/2017
Sektörel dağılımda önemli sektörlerin payları		
Toptan ve Perakende Ticaret Mot. Ar. Servis Hizmetleri	14,3%	15,5%
İnşaat	10,2%	11,6%
Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sanayi	9,4%	8,5%
Ulaşım Araçları Sanayi	9,2%	8,2%
Enerji Üreten Madenlerin Çıkarılması	7,1%	6,0%
Nükleer Yakıt. Petrol Ür. Kömür Ürünleri Sanayi	4,9%	4,1%
Metal Ana Sanayii ve İşlenmiş Madde Üretimi	4,9%	4,1%
Taşımacılık Depolama ve Haberleşme	4,8%	4,7%
Diğer Toplumsal Sosyal ve Kişisel Hizmetler	2,8%	3,4%
Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sanayi	2,8%	2,5%
Diğer Metal Dışı Madenler Sanayi	2,3%	2,3%
Kimya ve Kimya Ürünleri ile Sentetik Lif. Sanayi	2,3%	2,3%
Gıda, Meşrubat ve Tütün Sanayi	2,2%	2,7%
Elektrikli Gaz ve Su Kaynakları	2,2%	1,7%
Makine ve Techizat Sanayi	1,8%	1,8%
Başka Yerlerde Sınıflandırılmamış İmalat Sanayi	1,6%	2,1%
Elektrikli ve Optik Aletler Sanayi	1,4%	1,6%
Kağıt Ham. ve Kağıt Ürünleri Basım Sanayi	1,3%	1,4%

FAALİYET TÜRLERİNE GÖRE SEKTÖREL DAĞILIM	12/2018	12/2017
İMALAT	55,8%	51,3%
HİZMET	38,5%	42,1%
TARIM	1,4%	1,4%
DİĞER	4,2%	5,2%

Kaynak: Finansal Kurumlar Birliği, 2018,

https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/2018_04_FactoringSektor_DegerlendirmeRaporu_u%CC%88ye-1767.pdf

%14,3' lük pay ile "Toptan ve Perakende Ticaret Mot. Ar. Servis Hizmetleri" sektörü en fazla payı olan sektördür. Geçen yılın aynı dönemine göre sektörün toplam içindeki payı 1,3 puan azalmıştır. İkinci sıradaki en büyük paya sahip olan "İnşaat" sektörü de 1,4 puan azalışla en çok küçülen sektördür. Faaliyet türlerine göre, genel dağılıma baktığımızda imalat sektörü %55,8' lik paya sahip olup, hizmet sektörünün payı da %38,5 seviyelerindedir.

Türkiye'de bilgi bankası yokluğundan ve istihbarat sisteminin yeterince gelişmemiş olduğundan kredi sigortası sistemi yurt içi factoring işlemlerine uygulanamamakta ve geri dönülemez factoringden ziyade, geri dönülebilir factoring sözleşmeleri yapılmaktadır. Türkiye'de factoring şirketlerinin en önemli sorunu, yüksek maliyettir. Söz konusu maliyetler vergilerden kaynaklandığı gibi factoring firmalarının yüksek faizlerle finansman bulmaları ve yüksek enflasyondan kaynaklanmaktadır. Factoring firmalarının gerçek tahsilat fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için önerilen Türkiye'de faturalar kıymetli evrak olarak kabul edilirse, factoring hizmeti diğer finansman hizmetlerinden ayrılır ve sektörün sağlıklı gelişimi sağlanabilir.

2. FORFAİTING VE UYGULAMASI

2.1. Forfaiting Kavramı

Forfaiting, orta vadeli ve uygulamada bir banka tarafından garanti edilmiş kredili mal ve hizmet ihracatından doğan ve gelecekte tahsil edilecek senetli veya senetsiz bir alacağın, vadeden önce satılarak tahsil edilmesidir. Devralan kuruluşa forfeiter, alacağın satıcısına forfaitist denir.

2.2. Forfaiting Sisteminde Taraflar

Forfaiting 'de ihracatçı, ithalatçı, garantör banka ve forfaiting şirketi olmak üzere dört taraf vardır:

Alacaklı (İhracatçı): Vadeli mal satışı yapan işletme.

Borçlu (İthalatçı): Vadeli mal alımı yapan işletme.

Garantör Banka: Senedinin ödeneceğini garanti eden banka.

Forfaiting Şirketi: Senetleri satın alan ve ihracatçının finansmanını sağlayan şirket.

2.3. Forfaiting 'in İşleyişi

İthalatçı ile ihracatçı arasında satış sözleşmesi imzalanır ve sözleşmeye uygun bir şekilde ihracatçı malları ithalatçıya gönderir,

İthalatçı kendi bankasından vadeli satın aldığı mallara karşılık vereceği borç senetlerine ya da ihracatçının göndereceği poliçelere aval ya da garanti alır,

İthalatçı, gönderilen mallar karşılığında aval ya da garanti verilmiş borç senetlerini ihracatçıya verir,

İhracatçı forfaiting şirketi ile firma alacaklarını nakde çevirmek için belli bir iskonto oranından anlaşır ve forfaiting sözleşmesini imzalar,

İhracatçı sözleşmenin koşullarına uygun olarak alacak hakkını temsil eden borç senetlerini forfaiting şirketine devreder,

Forfaiting şirketi devredilen senetleri iskonto ederek bedelini ihracatçıya öder ve böylece ihracatçı firma likiditesini arttırmış olur.

Forfaiting şirketi elindeki senetleri tahsil edilmek üzere vadesi geldiğinde garantör bankaya verir,

Garantör banka da senetleri ödenmek üzere ithalatçıya ileterek bedellerini tahsil eder,

Garantör banka forfaiting şirketine senet bedellerini iletir ve böylece kredi borcu geri ödenmiş olur (Gökkaya, 2017).

2.3. Forfaiting Finansmanının Avantajları

2.3.1. Forfaiting Finansmanının İhracatçı Açısından Avantajları

Forfaiting ihracatçıya uzun vadeli faaliyet planı yapabilme imkanı sunmaktadır. Şöyle ki; İhracattan doğan alacak haklarının, belgelerin forfaiitera, iskonto oranı üzerinden devri esasına dayandığından, ihracatçı açısından bu finansman şeklinin maliyeti önceden belli olmaktadır.

Politik ve ekonomik tüm riskler forfaiitera yansıtılmaktadır.

Yeni kaynaklar elde etmesini sağlamakta, ihracatçının likidite durumunu iyileştirmekte ve senedin ödenmemesi halinde müracaat hakkının bulunmaması, ihracatçı firmayı şarta bağlı bir borçtan kurtarmaktadır.

İhracatçının likiditesi, alacak hakkının devri ile artmakta, bu da finansman olanağı yaratmaktadır.

İhracatçı firma, vadeli satışlarını anında paraya çevirebildiğinden, kredili satışlarının finansmanı için kaynak araması gerekmemektedir.

Alıcının kredi değerliliğinin saptanması, alacağın tahsili yüklerinden kurtulmaktadır.

Genel olarak, basit ve hızlı bir uygulama olan forfaitingte ayrıca bir kredi sigortasına ve fazla belgeye de gereksinim duyulmamaktadır.

Faiz ile diğer koşullar da bilindiğinden ihracatçı, kredili satış öncesinde bankanın alacak hakkını alma taahhüdünü sağladığından, ithalatçıya kendi maliyetini ve kur riskini içeren fiyatlar önerebilmektedir.

2.3.2. Forfaiting Finansmanının İthalatçı Açısından Avantajları

Borçlanma kapasitesini ve çeşidini artırma imkanına sahip olur.

Alternatif bir finansman kaynağı elde eder.

Firmanın bilançolarına İthal edilen ürün dahil edildiğinden böylece ithalatçı her türlü yatırım indiriminden yararlanma imkanına sahip olur.

İşlemler hızlı ve basit bir yöntemle sonuçlanır.

Vade sonuna kadar sabit faiz oranı uygulanır.

İthalatçı bankalardaki nakit kredilerini kullanmak zorunda kalmaz (Aydın, Başar ve Coşkun, 2014).

2.4. Faktoring ve Forfaiting İşlemlerinin Karşılaştırılması

Faktoring ve Forfaiting finansman konuları içerisinde hep birlikte anılmaktadır. Bu iki finansman yönteminin birbiri ile ayrıştıkları temel noktaları tablo halinde sıralamak mümkündür (Canitez ve Fettahlıoğlu, 2004).

Tablo 5. Faktoring ve Forfaiting Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Forfaiting	Faktoring
Vade 1-5 yıl arasında değişmektedir	Vade 30-180 gün veya en çok 360 gündür
Devamlı bir işlem değildir	Devamlı bir işlemdir
% 100 finansman sağlar	Ön ödeme tutarı kadar finansman sağlar
Genel bir sözleşme yoktur	Genel bir sözleşme yapılır
ABD Doları, Alman Markı ve İsviçre Frangı gibi güçlü paralar işlem görmektedir	Mümkün olabilen her para birimi işlem görebilmektedir
Yatırım mallarının finansmanında kullanılır	Büyük ölçüde tüketim malları işleme konu olur
Daha çok uluslararası işlemlerden doğan alacaklar için kullanılır.	Gerek yerel gerekse uluslararası işlemlerden doğan alacaklar için kullanılabilir
Alacak senetlerinin ikincil pazara alım-satımı mümkündür	Alacak senetlerinin ikincil piyasalarda işlemleri yoktur
Genellikle belgeli ihracat talepleri için kullanılır	Her türlü ihracat taleplerinde kullanılabilir
Faiz iskonto metodu ile hesaplanır	Faiz cari hesaplar metodu ile hesaplanır
Ana amaç, ödeme riskini elimine etmek, vadede nakit paranın transfer edilmeme riskini karşılamaktır	Ana amaç yeniden finansmanı düzenleme, kredilendirilenin hesaplarını denetleme, muhasebe ve tahsilat işlerini yapmaktır.
Alacak senetlerinin ikincil pazara alım-satımı mümkündür	Alacak senetlerinin ikincil piyasalarda işlemleri yoktur
Borçlu genellikle bilgilenecek istemez	Borçlu bilgilendirilmelidir
İskonto oranı sabittir	İskonto oranı dolayısıyla ihracatçıya maliyeti yükseltme eğilimindedir
İhracatçıya başvuru hakkı yoktur	Kusur halinde ihracatçıya başvuru hakkı vardır
Banka avali istenir	Banka avali gerekmez
Poliçe veya bono gereklidir	Sadece fatura yeterlidir
Alacaklar satın alınır	Alacaklar satın alınır

2.5. Dünya 'da ve Türkiye 'de Forfaiting

Forfaiting işlemleri ilk kez 1950'li yılların sonunda İsviçre'de uygulamaya konulmuş ve özellikle 1970'li yıllarda önemli bir gelişme göstermiştir. Bugün ise, artan talep karşısında birçok banka ve kredi kurumu da bu yeni finansman metodunu kredi programlarına almışlardır. (Tumay, 1987).

Forfaiting piyasasının kaynakları 60 lı yıllardaki dünya ticaretinde meydana gelen değişmelerde yatmaktadır. Dış ticarete görülen büyük genişleme alıcıların geleneksel 90-280 günlük kredi sürelerinden daha fazla vade taleplerinde bulunmalarına yol açtı. Daha önceki durgunluk ve soğuk savaş yıllarında uygulanan ticaret kısıtlamalarının kaldırılması, Asya, Güney Amerika ve Afrika'daki gelişen ülkelerin yatırım malları ihtiyaçlarının talep yaratması Batı Avrupa'lı satıcılara finansman sorunları getirdi. İhracatçılar daha fazla üretim için yatırıma ağırlık verdiklerinden alıcıların vade taleplerini kendi kaynaklarından finanse edemez hale geldiler. Aynı şekilde mevcut bankalar da ihtiyaçlara cevap veremedi. Dış ticaretteki artan talepleri karşılamak amacıyla böylece forfaiting ortaya çıktı.

İsviçre uluslararası ticaretin finansmanındaki uzun tecrübesi ve bankacılık merkezi olarak geleneksel önemi ile bu piyasanın ilk merkezi oldu. Daha sonra Avrupa'nın diğer finans merkezleri, özellikle

Londra önem kazandı. Forfaiting işlemleri bankaların ticari finansman bölümlerinin birer servisi iken işlemin gerektirdiği uzmanlık ve esneklik nedeniyle bankalardan koparak bankaların hissedarı oldukları veya bağımsız yeni kurulan şirketlerin özel hizmet alanı haline geldi (Erdemol, 1992).

Dünya’da Almanya ve İtalya forfaiting işlemlerinde en yüksek paya sahip ülkelerdir. Bu ülkeleri İsviçre, Avusturya ve İngiltere takip etmektedir. Son yıllarda ABD, Kanada, Güney Kore ve Latin Amerika ülkeleri, forfaiting ’den yararlanan ihracatçı firmaların sayısını arttırabilmek için bir takım teşvik politikaları uyguladılar ve gerçekleştirilen bu teşvikler sayesinde uluslararası forfaiting pazarında daha fazla pay almaları sağlandı (Gökkaya, 2017).

Türkiye’ de forfaiting finansman yöntemiyle ilgili ilk yasal düzenleme, Merkez Bankası’nın 1-M sayılı 5 Temmuz 1991 tarihli genelgesi gösterilebilir. Bu genelgede, ihracatla ilgili bedellerin tahsili için, hangi tür senetlerin, işlemlerin ve akreditiflerin forfaiting işlemine tabi tutulacağı açıklanmıştır (Ceylan ve Korkmaz, 2014). Türkiye, 1980 yılında dışa açılma politikaları ve ihracata dayalı bir sanayileşme politikası uygulamaya başlamıştır ve bu dönemden sonra ihracat iyice artmıştır. Günümüzde ihracat nakit teşvikler yerine kredilerle desteklenmektedir. Bu uygulama bankaların ihracatçı firmaların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeni finansal hizmetler geliştirmek zorunda kalmasına sebep olmuş ve forfaiting Türkiye’de uygulama alanı bulmuştur.

Türkiye’de başlangıçta forfaiting işlemlerinin uygulanması ithalatçı taraf olarak gerçekleşmiştir. Bunun sebebi o dönemde Türkiye’nin yatırım malı satıcısı değil alıcısı konumunda olmasıydı. Türkiye bu konumu ile forfaiting işleminde alıcı taraf olmakta ve garantör bankadan garanti alarak vadeli alım yapmanın avantajlarından yararlanmaktaydı (Yalçın vd., 2011).

Forfaiting işlemleri Türkiye’de diğer ülkeler kadar gelişme gösterememiştir. Bunun başlıca nedenleri; ihracatımızın büyük çoğunluğunun tüketim malı niteliğinde olması, ihracat hacmimizin diğer ülkelere nazaran daha düşük olması, ihracatımızın büyük bölümünün bankacılık sektörünün gelişmediği ülkelerle yapılması, forfaiting işlemleriyle ilgili özel bir hukuki düzenlemenin bulunmaması ve forfaitingin yeterli bir şekilde tanıtımının yapılmaması gibi etkenlerdir.

Forfaiting ülkemizde ağırlıklı olarak ihracatçı firmalar tarafından kullanılmakta ve genellikle Petrokimya, demir-çelik, elektronik sanayi çimento ve ilaç sektöründe kullanımı yoğunluk kazanmıştır. Özellikle Asya ülkeleri, Rusya, Irak Orta Tunus ve İran’da faaliyet gösteren Türk inşaat firmaları tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu ülkelerin taşıdığı ekonomik ve siyasi riskler sebebiyle, bu ülkelerde faaliyetlerini gerçekleştiren firmalar, vadeli alacaklarını iskonto ettirerek nakde çevirmektedirler (Gökkaya, 2017).

Türkiye’de tüketim mallarının payı, ihracata konu olan mallar içinde yatırım mallarına göre daha fazladır. Bu yüzden ülkemizde forfaitinge göre faktoring daha uygun bir finansman yöntemi olmaktadır. Forfaiting tekniği Türkiye’de yatırım mallarının ihracatının artması halinde daha çok önem kazanacak ve ilerleyecektir.

SONUÇ

Bir işletmenin faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde devamını sağlayan temel unsurlardan biri kesintisiz nakit akışıdır. Özellikle hızlı sanayileşmenin getirdiği yoğun rekabet koşulları işletmeler için finansmanın önemini daha da arttırmıştır. Gerek yurtiçi gerekse yurtdışına mal ve hizmet sunan firmalar kaynak ihtiyaçlarını zamanında karşılayabilmek ve alacakların tahsil edilmeme riskini ortadan kaldırmak için faktoring ve forfaiting gibi alternatif finansman yöntemlerine başvurmuşlardır.

Faktoring; büyük miktarda kredili satış yapan firmaların bu satışlardan doğan alacak haklarının faktoring şirketi olarak adlandırılan finansal kuruluşlar tarafından satın alınması esasına dayanan bir finansman faaliyetidir. Mal veya hizmet satışından doğan kısa vadeli alacaklar faktoring şirketine devredilerek finansman, garanti, tahsilat ve diğer hizmetlerin sunulduğu bir yöntemdir.

Ülkemizde uygulanan faktoring işlemleri incelendiğinde ağırlıklı olarak kabili rücu işlem yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye’de faktoring sistemi bankacılığa alternatif olarak yüksek maliyetle finansman kullandırılan bir finans tekniği olmaya başlamıştır. İhracatı teşvik etmek amacıyla ülkemize giren faktoring sistemi günümüzde amacından uzak, işletmelere yüksek maliyetlerle finansman kullandıran bir sektör haline gelmiştir.

Factoring doğru kullanıldığı zaman yurtdışı satış yapan işletmeler için avantajlı bir finansman tekniğidir. Ülkemizde factoring şirketlerinin birçoğunun uluslararası factoring işlemleri yapmaması, sadece iç ticarete kıymetli evrak karşılığında yüksek maliyetlerle kredi kullandırmaları hem işletmeler hem de ülke ekonomisi açısından olumsuz bir durum ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de faturanın kıymetli evrak olarak sayılmaması factoring şirketlerini çek ve senet gibi kıymetli evrakları teminata alarak factoring işlemi yapmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de ihracatın teşvik edilebilmesi adına uluslararası factoringin daha iyi tanıtılması gerekmektedir. Uluslararası ticarete önemli katkıları olacak factoringin sadece iç ticarete yönelik olarak uygulanması hem işletmeler hem de ülke ekonomisi açısından bir fayda sunmayacağı ortadadır. Uluslararası işlem yapan factoring şirketlerinin artması ve ihracat yapan işletmelerin uluslararası factoring hakkında bilgilendirilmesi sorunu ortadan kaldırmaya fayda sağlayacak ve factoringin ülke ekonomisine katkısını arttıracaktır.

Forfaiting finansman yöntemi ise; mal ve hizmet ihracatından doğan orta ve uzun vadeli alacakların bu alanda uzmanlaşmış bir finansman kurumu veya banka tarafından satın alınması işlemidir. Ülkemizde ihracatı arttırmak için forfaiting finansman yöntemini yeterli düzeyde tanıtmak ve gerekli hukuki düzenlemeleri yapmak gerekir. Forfaiting finansmanından yararlanabilmemiz yatırım malları üretimimizin artışı ve bankacılık sistemimizin yetkin bir düzeye erişebilmesiyle mümkün olabilmekte ve Türkiye’ de kredili ihracatın finanse edilmesinde forfaiting önemli bir teknik olarak yerini alabilmektedir.

Yatırım mallarının ihracatında kullanılan forfaiting Türkiye’den bu malların ihracatının yeterince mümkün olmaması ve bu işlemlerin yapılabilmesini sağlayacak bankacılık sisteminin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle uygulaması sınırlı bir finansman yöntemi durumundadır. Türkiye’de tüketim mallarının payı, ihracata konu olan mallar içinde yatırım mallarına göre daha fazladır. Bu yüzden ülkemizde forfaitinge göre factoring daha uygun bir finansman yöntemi olmaktadır. Forfaiting tekniği Türkiye’de yatırım mallarının ihracatının artması halinde daha çok önem kazanacak ve ilerleyecektir.

KAYNAKÇA

- Aydın, N., Başar, M. ve Coşkun, M. (2014). *Finansal Yönetim*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Canitez, M. ve Fettahlıoğlu, Ö. O. (2004). *Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Factoring-Forfaiting*, Dış Ticaret, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2012). *İşletmelerde Finansal Yönetim*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2014). *Finansal Teknikler*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Erdemol, H., (1992). *Factoring ve Forfaiting*, İstanbul: Akbank Ekonomi Yayınları.
- Erdoğan, N., (1994). *Uluslararası İşlemlerde Mali Risk ve Yönetimi & Çağdaş Finansman Teknikleri*, Ankara.
- FCI, Erişim Tarihi: 20.05.2019, <https://fci.nl/en/about-fci-new/about-fci>,
- FKB (Finansal Kurumlar Birliği), 2018, <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/factoring-sektor-raporlari/>
- FKB (Finansal Kurumlar Birliği), Erişim Tarihi: 20.05.2019, <https://www.fkb.org.tr/sektorler/factoring/>
- Gökkaya, Y.K. (2017). *Uluslararası Ticaretin Finansmanında Factoring ve Türkiye’de Factoring Uygulaması*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Kaşlıoğlu, Ö. (2001). *Finans Sisteminde Yeni Yönelimler Türk Finans Piyasalarının Bugünü ve Geleceği*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaya, F. (2011). *Dış Ticaret ve Finansman*, İstanbul: Beta Yayınları.

- Kocaman, A.B. (1994). *Factoring (Genel Alacak Devir ve Satımı İşlemi)*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği.
- Sayılgan, G. (2004). *Finansal Piyasalar ve Finansman Yöntemleri*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Subaşı, B. (1997). *Sorularla Faktoring (Türkiye Uygulaması)*, İstanbul: İTO.
- Şener, O.H. (2005). *Factoring'de Borçlunun Hukuki Durumu ve Özellikle Temlikin Sözleşmeyle Yasaklanması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Temur, U. (2009). *Alternatif Finansman Teknikleri ve Karapara Aklama İlişkisi*, Ankara: Masak Yayınları.
- Toroslu, M. V. (2000). *Çağdaş Finansal Teknikler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Toroslu, M.V. (2014). *Hukuksal ve Finansal Açıdan Factoring*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Tumay, T. (1987). *Dış Ticaret Banka Tekniği*, İstanbul: Kent Basımevi.
- Yalçın, K., Aksoy, E. E., Kurt Ç., Bal, H. ve Tanrıöven, C. (2011). *Finansal Teknikler ve Türev Araçlar*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yavuz, M. (2008). *İhracatta Alternatif Finansman Teknikleri*, Ankara: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

Albrecht Dürer'in Gravür Eserlerine Estetik Açından Bir Bakış Albrecht Durer's A Look From The Point Of View Of Aesthetics

Öğr. Gör. Dr. Yıldırım Onur ERDİREN^{1*}

Pages: 563-567

Doi: 10.21733/ibad.582780

¹ Tekirdağ Namık Kemal University,
TURKEY, yoerdiren@nku.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

Albrecht Dürer, the most important figure of the German Renaissance, plays an important role in the historical events of his time. His diaries, the notes he holds, and the sources of his time let us know a lot about Dürer. Albrecht Dürer (1471-1512) is one of the greatest masters of the art of print. He used the techniques of wood printing, copper and dry digging, and acid-picking. When he went to Italy, he was influenced by Mantegna. Dürer's emphasis on engravings is the art of engraving and printing techniques dating back to the 15th century. Among the most well-known and well-known works are the Allegory Meaning, Cavalry-Death-Devil, Melancholia, in the study room. Jerome is. The art of engraving is examined aesthetically from the past to the present. Therefore, it is necessary to grasp the aesthetics of the art of engraving. The word aesthetics comes from the Greek word aisthesis or ist aisthanesthai Est. Gelir Aisthesis u means sensation, sensible perception, and the word gel aisthanesthai means being perceived by the senses. Dürer's engraving works can be examined as elements of design (color, light and shadow, form, direction, line, texture) and aesthetic analysis (aesthetic subject, aesthetic object, aesthetic value and aesthetic judgment). Dürer; he made evaluations and pressures about rate, anatomy and perspective problems. Anatomy studies and studies have been found in many studies that have identified the ideal human type. In this study, Albrecht Dürer's examples of engravings will be examined.

Key words: Albrecht Dürer, gravure, aesthetic.

GİRİŞ

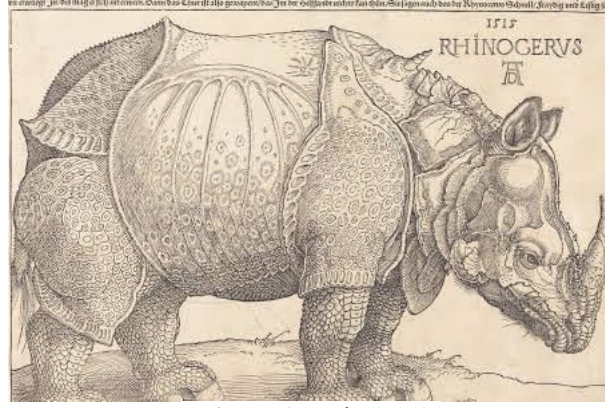
Gravür sanat dallarından biri olmakta ve geçmişi çok uzun yıllara dayanmaktadır. Metal, taş, tahta üzerine oyma tekniğini kullanarak yapılan ve kağıt üzerine aktarılan sanat, yaygın bir biçimde yapılmaktadır. İnce detaylar kullanarak ve özen isteyen gravür sanatı, matbaacılık alanında da kullanılmaktadır. Günümüzde muşamba gibi çeşitli materyaller üzerine de uygulanmaktadır. Gravür sanatını başarılı bir şekilde uygulayan Albrecht Dürer Alman Rönesans ressamı ve ünlü gravür sanatçısıdır. Sanatçının birden fazla tarzda ve üslupta icra ettiği farklı eserleri vardır. Dürer'in gravür eserlerinin yanı sıra tuval üzerine çalıştığı eserleri de mevcuttur. Dürer'in eserleri günümüz genç kuşak sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Günümüz sanatçıları fikir açısından sanatçının eserlerinden esinlenmektedir. Bunun yanı sıra, Dürer'in eserlerini kavramak ve anlamak için o eserleri estetik açıdan incelemek önemlidir çünkü eserler estetik açıdan incelendiğinde o eserin nasıl bir estetik yapıya sahip olduğu anlaşılacaktır. Estetik bakımdan bir eseri incelemek için estetik çözümleme; estetik obje, estetik süje, estetik yargı ve estetik değer olarak incelemek gerekmektedir. Bununla birlikte bir eseri estetik incelemek için eserin tasarım unsurları bakımından nasıl olduğuna da bakılması gerekmektedir. Bunlar; renk, şekil, çizgi, ton, ışık ve gölge, denge, vurgulama, görsel devamlılık, oran-orantı ve bütünlük olarak incelenmektedir. Bu çalışmada, Dürer'in gravür eserlerinin bu nitelikler ile birlikte nasıl incelendiğini görmüş olacağız.

1. ALBRECHT DURER KİMDİR

Alman Rönesans Ressamı ve Gravürcüsü Albrecht Dürer 1471'de Nürnberg'de doğdu. Bir macar ailesinden veya Macaristan'a yerleşen Alman mültecisi bir aileden gelmedir. Bir kuyumcunun on çocuğundan biriydi. 1486'da babası tarafından ressam ve gravürcü Wolgemut'un yanına çırak olarak verildi. Genç Dürer 1480'dan 1494'e kadar sanatın ilk öğrenim devresini tamamladı. Bu arada bir süre Colmar şehrinde kaldı. O sırada ölen devrin en değerli gravürcüsü Büyük Schongauer'in kardeşlerinin yanında çalıştı. Daha sonra tahta üzerine oyma resimler (bu eserlerin kesin olmamakla beraber Dürer'in olduğu sanılır) yaptığı Basel şehrinde yaşadı. Nürnberg'e dönünce hemen evlendi. Bir yıl sonra İtalyaya gitti. Yola çıkmadan önce yaptığı eserler arasında Öğretmeni Wolgemut'un portresi (1490- Uffizi galerisi) ile kendisinin nişanlı portresi (1493- Louvre) vardır. Daha İtalya'ya gitmeden Mantegna'nın bakır üzerine yaptığı gravürleri görmüş, İtalyan sanatının etkisinde kalmıştı. İlk suluboya peyzajlarını yolculuk sırasında çizdi. 1496 yıllarında bakır üzerinde gravür ustalığını elde etmişti. Apokalipse konusundaki resimlerini 15 büyük levha halinde tahta üzerine büyük bir canlılık ve hareketlilikle işledi, böylece daha o yıllarda kişiliğini ortaya koydu. Kıvrımlı, düğümlü, lav gibi akıcı deseni henüz Ortaçağ karakterini taşıyordu. O sıralarda yapmağa başladığı İsa'nın çilesi tahta gravürlerini çok daha sonra tamamladı. Zevkçe daha inceliş topluluk için yaptığı bakır gravürlerinde İtalyan ustaları gibi çıplak vücutları canlandırmak istedi. Kendi yağlıboya portreleri arasında en ışıklı en canlı ve parlak renklisi 1498'de yaptığı siyah-beyaz yelekli olanıdır (Prado Müzesi).

2. ALBERCHT DÜRER'İN GRAVÜR ESERLERİ

Dürer'in eserlerine baktığımızda oran, anatomi ve perspektif sorunlarıyla ilgili incelemeler ve baskılar yapmıştır. Anatomi araştırmaları ve etütleri, ideal insan tipini tespit etmiş olduğu birçok çalışmalarında görülmüştür. Çizgi, nokta ve çapraz taramanın bütün imkânlarını kullanan Dürer, ayrıntıları büyük bir titizlik ve incelik oymuş, doku ile renk etkisi verecek kadar ileri gitmiştir.

Resim 1. "Gergedan", 1515

Gergedan, Albrecht Dürer tarafından 1515 yılında yapılan bir gravür çalışmasıdır. Resmin üzerinde bir tasvir bulunmaktadır ve bilinmeyen bir Hint sanatçı tarafından güldürü yazısı da yazılmıştır. Resmin türü olarak figüratif bir unsur görülmektedir. Çizgi ve ton bakımından başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Işık ve gölge eserde görülmektedir. Denge, yön ve biçim olarak bütünlük sağlanmaktadır. Estetik obje-süje ilişkisi ve estetik değer-yargı ilişkisi kurulmaktadır. Sanatçı ortaya bir sanat eseri ortaya koyarak, bu esere değer atfedebilir ve yargıda bulunabiliriz dolayısıyla sanatseverin estetik çözümlemede nasıl bir ilişki kuracağı kişiden kişiye göre değişkenlik gösterir.

Resim 2. "Ölüm ve Şeytan", 1513

Şövalye, Ölüm ve Şeytan, 1513 Meisterstiche'den biri olan Alman ressam Albrecht Dürer'in gravür üzerine yoğunlaşmak için boya veya gravür işlerinde neredeyse hiç durmadığı bir dönemde tamamladığı 1513 gravürüdür. Görüntü, yüzyıllardır kesin olarak tartışılan karmaşık ikonografi ve sembolizm ile aşılanmıştır. Eserde resmin türü olarak yine figüratifler kullanılmıştır. Gölge ve ışık başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Figüratif unsurlar arasındaki denge, biçim, oran-orantı, perspektif uyumlu bir şekilde yansıtılmıştır.

Resim 3. "Gravür", 1514

Çalışmalarında Saint Jerome, Alman sanatçı Albrecht Dürer'in 1514 gravürüdür. Saint Jerome masasının arkasında oturan, işe dalmış olarak gösterildi. Köşesinde haç olan masa Rönesans'ın tipik bir örneğidir. Eserde resmin türü olarak iç mekan ve figüratifdir. Perspektif başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Bu eserde ışık ve ton etkilidir.

Resim 4. "Kıyamet", 1498

Kıyamet, doğru şekilde Kıyamet resimleri ile Apocalypse, Albrecht Dürer'in 1498'de yayınlanan ve Avrupa'da hızla ün saldığı "Vahiy Kitabı" ndaki sahnelerin ünlü on beş gravür serisidir. Eser resmin türü olarak yine figüratifdir. Episteme olarak eserin kıyamet temalı olduğu anlatılmaktadır. Işık ve gölge başarılı bir şekilde yansıtılmıştır.

SONUÇ

Dürer'in eserlerine baktığımızda oran, anatomi ve perspektif sorunlarıyla ilgili incelemeler ve baskılar yapmıştır. Anatomi araştırmaları ve etütleri, ideal insan tipini tespit etmiş olduğu birçok çalışmalarında görülmüştür. Çizgi, nokta ve çapraz taramanın bütün imkânlarını kullanan Dürer, ayrıntıları büyük bir titizlik ve incelikle oymuş, doku ile renk etkisi verecek kadar ileri gitmiştir. Gravür eserlerinde figüratif çalışmıştır. Dürer, her gravür eserlerinde sıra dışı temalarıyla ışık ve gölge başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

KAYNAKÇA

Tunalı, İsmail (2013). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Sanat Pazarında Online Müzayedelerin Yeri The Place of Online Auctions In The Art Market

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selçuk ETİ^{1*}
Öğr. Gör. Dr. Yıldırım Onur ERDİREN²

Pages: 568-570

Doi: 10.21733/ibad.584195

¹ Tekirdağ Namık Kemal University,
TURKEY, yoerdiren@nku.edu.tr

² Tekirdağ Namık Kemal University,
TURKEY, heti,@nku.edu.tr

ABSTRACT

Art, which is one of the most important criteria of being a modern society in today's world, has a deep and deep history. In recent years, the artist and art lovers who produce art if we look at consumers as a marketing object to develop an approach that is undeniable. The link between art and commerce dates back to ancient times, but the nature of art has always been a subject of debate. Today, art products are perceived as service sector and some are considered as experience. Because art lovers prefer these products for aesthetic, emotional, entertaining and social experiences. Auctions are known as auction sites. Auctions are the work of selling a particular piece to the highest price at which it can be sold, starting at a price. Price is a number that equals the benefit of a particular product or service to a certain amount of money. According to another definition, price is a concept that shows the total values that people have given to a good or service. Works auctioned at auctions may not be sold at the highest price but may also be damaged. In auctions; very special pieces such as antique artifacts, paintings, accessories, clothes, artifacts from the Ottoman period, carpets or rugs are auctioned. In addition to classical auctions, online auctions are one of the most prominent types of auctions today. In this study, the difference of online auctions from classical auctions and the place of online auctions in the art market will be examined.

Keywords: Art market, auction, online auction.

GİRİŞ

Sanat pazarı sanat nesnelерinin tüketiciyle bir araya geldiği bir pazar olarak nitelendirilebilir. Müzayede, eserlerin açık arttırmayla satıldığı yerler olarak bilinmektedir. Açık arttırma, belli bir eserin bir fiyat başlangıcı olmak üzere satılabileceği en yüksek fiyata satma işidir. Fiyat, belirli bir ürün veya hizmetin faydasını belirli bir para tutarına eşitleyen bir sayıdır. Bir diğer tanıma göre fiyat, kişilerin bir mal veya hizmete vermiş oldukları toplam değerleri gösteren bir kavramdır. Müzayedelerde açık arttırmaya çıkarılan eserler en yüksek fiyata satılmayabilir aksine zarar da edilebilir. Müzayedelerde; antika eserler, tablolar, aksesuarlar, giysiler, Osmanlı döneminden kalma eserler, halılar veya kilimler gibi çok özel parçalar açık arttırmaya çıkarılmaktadır. Özellikle, ünlü sanatçıların tabloları müzayedelerde çok ilgi görmektedir. Bu yüzden, bu ressamların eserleri diğerlerine göre daha yüksek bir fiyata açık arttırmaya çıkarılmaktadır. Salon müzayedelerin yanı sıra artık günümüzde de çok etkili olan online müzayedeler sanat piyasasını etkilemektedir. Alışılmışın dışında olan online müzayedeler tüketiciye farklı bir hizmet sunmaktadır. Tüketici salon müzayedelerin yanı sıra online müzayedelerden de istedikleri eserleri satın alabilmektedirler. Bu çalışmada, sanat pazarında klasik müzayedelerin yanı sıra online müzayedelerin nasıl bir yeri olduğu anlatılacaktır.

1. SANAT PAZARI

Sanat pazarı sanat nesnelерinin tüketiciyle bir araya geldiği bir pazar olarak nitelendirilebilir. Sanat pazarı, tüketici ve sanatçı ilişkisinin olduğu, koleksiyonerleri, müzayedeleri, galerileri, sanat evlerini kapsayan bir pazardır da denebilir. Sanat pazarında sanat nesneleri geçmişten günümüze kadar ilgi görmektedir. Özellikle geçmişten süre gelen müzayedelerde ki sanat nesneleri; osmanlı döneminden kalan nesnelere, ünlü ressamların tabloları, halı ve kilimler, tüketici tarafından ilgi görmektedir. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Sanat pazarında en çok tercih edilen nesnelere ünlü ressamların tabloları olmaktadır.

Sanat pazarı sanat öznelerini (sanatçı, sanatsever, tüketici, devlet adamı, eğitimci, küratör, müzayecisi, müzeci) dir. Bu öznelere sanat pazarı ile iç içedir. Sanat pazarının kalkınması, devinim halinde olması sanat özneleri ile ilişkilidir.

Günümüzde gündeme gelen online müzayedeler ise sanat pazarının önemli bir parçasıdır. Piyasayı canlandırmak için tercih edilen ve etkili bir şekilde kullanılan online müzayedeler günümüz sanatını harekete geçirmiştir. İnternet alışverişinin artmasıyla beraber online müzayedelerden sanat nesnesi alımı artmaya devam etmektedir.

2. ONLINE MÜZAYEDE

"Müzayede" olgusu zamanın başından beri varolagelmıştır. İlk örnekleri eski Babil'de görülen ve Roma İmparatorluğu'nda yaygın olan müzayedeler Ortaçağ'da azalsa da 17 ve 18. yüzyıllardan itibaren yeniden yaygınlaşmış ve günümüze kadar artarak sürmüştür. Tarih boyunca müzayede yöntemi ile satışa sunulan materyaller arasında sanat eserleri her zaman önemli yer tutsa da sanat eserinin başlı başına bir müzayede konusu olarak geçmişi 17. yüzyıla uzanmaktadır. Bu olguya ait en eski kayıt 21 Haziran 1693'te Lord Melford'a ait resim koleksiyonunun Whitehall'da müzayedeye çıkarıldığına dair resmi kayıtlardır. Dünyanın ilk müzayede evi ise 1674'te İsveç'te kurulan ve günümüzde Avrupa'nın önemli müzayede evlerinden biri olan "Stockholm Müzayede Evi"dir. 18. yüzyıldan itibaren Fransa ve İngiltere'de sanat eseri müzayedelerinin daha çok taverna, kahve ve restoranlar gibi halka açık yerlerde düzenlendiği görülür. Günlük olarak düzenlenen bu müzayedeleri ilgililere duyurmak için ilk kez olarak müzayede kataloglarının basılmasına da bu tarihlerde başlanmıştır. Eseri ve sanatçıyı tanıtan ve resimli olarak basılan bu kataloglar günümüzde dönemin sanatı için önemli kaynaklardır. Bu devre ait en önemli sanat müzayedeleri Oxford Dükü Edward'ın resim koleksiyonunun satışa çıkarıldığı 8 Mart 1741 tarihli müzayede ve 1754'de Dr. Richard Mead'e ait tablo ve gravür koleksiyonunun satışa sunulduğu Şubat 1754 tarihli müzayedelerdir. 18. yüzyılda sürekli bir savaşlar dönemi içinde bulunan Kıta Avrupa'sındaki birçok paha biçilmez eser İngiltere'ye getirilmiş ve bu durum, özellikle de Fransız Devrimi sonrasında İngiltere ve başkent Londra'nın dünya sanat piyasasının merkezi halini almasını sağlamıştır. Bu dönemde, günümüzde paha biçilmez olarak kabul edilen Da Vinci, Rembrandt gibi resim sanatının büyük dahilerine ait birçok eserin çok cüzi fiyatlarla satıldığı görülmektedir.

18 ve 19. yüzyıllar günümüzde hala ayakta olan ve bir kısmı dünya sanat piyasasını yöneten dev kuruluşlar haline gelmiş olan Dorotheum (1707), Sotheby's (1744), Christie's (1766) Bonhams (1793), Phillips de Pury (1796), Freeman's (1805) ve Lyon & Turnbull (1826) gibi birçok köklü müzayede evinin de kuruluşuna tanıklık etmiştir. Sanayi Devrimi ve İngiliz emperyalizminin yayılışı ile iyice zenginleşen burjuva sınıfının oluşumu 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir koleksiyoncu kuşağını ortaya çıkarır. Bu durum sanat eserlerinin fiyatlarının gitgide yükselmesi neticesini doğurur. Özellikle "eski ustalar"a ait resimler maddi olarak hakettiği değere ilk kez bu dönemde ulaşacaktır. Yüzyılın sonlarında özellikle Fransız ressamların eserleri müzayedelerde büyük satış rakamlarına ulaşmaya başlar. Sanat eseri ticareti ve sanat müzayedeciliği ilk kez olarak ciddi ve karlı bir iş kolu olarak görülmeye başlanır. Bu dönemde sanat koleksiyonculuğunda hususileşmeye gidilmesi, yani koleksiyonerin sadece belli bir sanatçı, akım, dönem, üslup veya bölgeye ait eserleri toplamaya yönelmesi piyasayı daha da yükseltir ve başyapıtların yanı sıra daha önce gözden kaçan ancak yapılan koleksiyonun teması içinde önem kazanacak olan orta ölçekli sanatçı ve eserlerin de müzayedelerde alıcı bulmasını sağlar.

Online müzayede ise tüketicilerin ve sanatseverlerin internet üzerinden belli bir süre zarfında satın aldıkları bir müzayede türüdür. Salon müzayedelerden farkı tüketicinin internet alışverişi yapmasıdır. Günümüzde artık insanlar internet alışverişi tercih etmelerinin bir etkisini online müzayedelerin ortaya çıkmasıyla görmekteyiz. Online müzayede yine açık arttırma ile belli bir süre içinde insanların fiyat vererek o esere ulaşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla online müzayedelerin bir olumlu yanı da salon müzayedelere katılmayanlar için alternative bir tür olmasıdır.

Online müzayedelere ilginin artması ile birlikte müzayede şirketleri online satışları daha çok yapmaya başladı. Online müzayede yapan başlıca müzayede şirketleri, Ares Müzayede, 1001 Müzayede, Artam Müzayede, Beyazart Müzayede gibi İstanbulun en ünlü müzayede şirketleridir. Bu müzayede şirketlerinin internet sitesinde yapılan online müzayedelerin siteleri araştırıldığında hangi eserlerin hangi fiyata, hangi tarz eserlerin veya rekor satışların yapıldığı görülmektedir.

3. SANAT PAZARINDA ONLINE MÜZAYENİN YERİ

Sanat pazarında online müzayedelerin yeri incelendiğinde ilk olarak Beyaz müzayedenin online müzayede sitesi incelendiğinde tüketicinin hangi tarz eserleri satın aldığı, satışların fazla olup olmadığı incelenmiştir. Online müzayedede en çok soyut eserlerin satın alındığı, salon müzayedelerden farklı olarak eserlerin gerçeğini görerek satın alınabilmekte. Bu incelemenin en dikkat çekici noktası baskı eserlerin satıldığı fakat tabloların salon müzayedelerde satıldığı araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

Ares müzayede şirketinin online müzayede sitesi incelendiğinde yine baskı eserlerin en fazla tercih edildiği görülmektedir çünkü baskı eserler tabloların gerçeğinden daha uygun fiyatlara satılmaktadır dolayısıyla tüketici baskı eserleri tercih etmektedir.

Artam müzayede sitesini incelediğimizde, 22. online müzayede incelenmiştir. Bu yapılan satışlarda yine en çok resim tablolarının ve soyut eserlerin satıldığı belirlenmiştir. Tüketici yine baskı eserleri tercih etmiştir.

SONUÇ

Sanat pazarı araştırmalarına göre en fazla satılan ürünler ünlü ressamların baskı eserleridir. Online müzayedelerin salon müzayedelerden farkı eserler yakından icelenebilmektedir daha sonra satın alınabilme imkanı vardır. Sonuç olarak, online müzayedeler baskı eserleri için tercih edilsede tüketici salon müzayedelerde eserlerin gerçeğini görmek istemektedir.

KAYNAKÇA

Tunalı, İsmail (2013), Estetik, İstanbul: Remzi Kitabevi
<https://www.artamonline.com/114-22-online-muzayede>

Cultural Adaptation Of The Adapted Mobile Phone Use Habits (AMPUH) And The Adapted Cell Phone Addiction Test (ACPAT) In Turkish Students And Adults

Emre ŞENOL-DURAK^{1*}
Mithat DURAK²

Pages: 571-578

Doi: 10.21733/ibad.589708

¹ Bolu Abant İzzet Baysal University, TURKEY, Art and Science Faculty, Department of Psychology e-mail address emresenoldurak@gmail.com

² Bolu Abant İzzet Baysal University, TURKEY, Art and Science Faculty, Department of Psychology e-mail address mithatdurak@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

With the speedy development of technology, mobile phone addiction is rapidly spreading due to changes in people's needs and interests. Although mobile phone addiction is still not listed as a category in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition (DSM-5; APA, 2013), it is increasingly mentioned in several studies. Basic indicators identified for psychological dependencies such as persistent failed attempts, preoccupation, loss of sense, tolerance, and withdrawal symptoms are also mentioned as psychological symptoms of mobile phone addiction. The Adapted Mobile Phone Use Habits (AMPUH) and The Adapted Cell Phone Addiction Test (ACPAT) are two inventories for assessing the psychopathological behavior associated with mobile phone use. The present study aims to test the psychometric properties of the AMPUH and the ACPAT in Turkish culture. For this purpose, in addition to the AMPUH and ACPAT scales, Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES), and Center for Epidemiological Studies Depression (CES-D) are applied to university students (N = 261) and adults (N = 298) in two separate studies. The reliability and validity analyses showed that both scales are reliable and valid in Turkish culture. The findings and limitations of the study are discussed in light of the relevant literature and recommendations are made for future research.

Keywords: Mobile Phone Use, the Adapted Mobile Phone Use Habits (Ampuh), the Adapted Cell Phone Addiction Test (Acpat), Psychometric, Mobile Phone Addiction

INTRODUCTION

The mobile phone is extensively used device around the World since it has several advantages. Some of them are having internet access, social media interactions, searching information, writing text messages, doing tasks, listening to music, taking or looking photos or videos, playing games, reading books or journals, using navigation, and sharing multimedia files (i.e., videos, photos). Due to those advantages, a higher number of individuals are using a mobile phone (Liu et al., 2018). On the other hand, it has increasingly mentioned as leading to several disadvantages. One disadvantage is the mobile phone addiction. Researchers have shown efforts to diagnose mobile phone addiction at the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V, 2013). They have mentioned that mobile phone addiction shares diagnostic features of addiction and impulse control disorders (Griffiths, 2000). Moreover, they called mobile phone addiction as a non-chemical addiction (Smetaniuk, 2014).

When defining the diagnostic frame of phone addiction, it includes higher amount of time of using a mobile phone, having efforts to not to use a mobile phone, eagerness to use a mobile phone, showing reactions in case unable to use mobile phone and experiencing negative consequences due to mobile phone use (i.e., family or work problems) (Smetaniuk, 2014). A higher number of individuals varying between 10 to 46% have been reported to have mobile phone addiction (Lian, You, Huang, & Yang, 2016).

There are several adverse consequences of mobile phone addiction. Difficulties in self-control (Liu et al., 2018; Smetaniuk, 2014), self-esteem (Baumeister, Campbell, Krueger & Vohs, 2003; Senol-Durak & Durak, 2011), negative emotional state, depression (Sue, Sue & Sue, 2010), social interactions (Sue et al., 2010; Wang et al., 2017), neuroticism (Alt, & Boniel-Nissim, 2018; Durak & Senol-Durak, 2014), conscientiousness (Błachnio, Przepiorka, Senol-Durak, Durak, & Sherstyuk, 2017; Durak & Senol-Durak, 2014) and perceived stress (Liu et al., 2018) have been identified as related to technological addictions, particularly phone addiction. Among those variables, self-control had a mediator role in the relationship between perceived stress and phone addiction (Liu et al., 2018).

Researchers have identified the phenomenology of addiction to technology by describing dependency, impulse control, and pathological gambling diagnostic criteria (Young, 2004). For instance, Young (2004) developed a scale for internet addiction. Similarly, Davis (2002) developed a scale to assess problematic internet use. More specific to social media use, Fear of Missing Out Scale was developed (Alt, 2016). Considering a higher tendency to use a mobile phone around the world, researchers also have efforts to develop questionnaires for mobile phone dependency. Mobile phone addiction is accepted as a part of other non-chemical addictions such as technological addiction, TV addiction, internet addiction, social networking sites addiction, and online game addiction. Similar symptoms defined in phone addiction have mentioned in those addictions aforementioned above. Based on pathological gambling criteria for DSM, Adapted Mobile Phone Use Habits (AMPUH) was developed to examine phone use habits (Smetaniuk, 2014). Also, The Adapted Cell Phone Addiction Test (ACPAT) was developed by changing Young's (2004) internet addiction test items to phone addiction (Smetaniuk, 2014). This study is aimed to examine the psychometric properties of the Turkish version of AMPUH and ACPAT by using two samples; university students and employees.

Method

Participants

In the present study, university students (N = 261) and employees (N = 298) participated. In university students, the majority of them were women (N = 214, 82%) while others were men (N = 47, 18%). Mean years of age were 23.14 (SD = 4.58, Range 18-56). Based on the marital status of university students, the majority of them were single (N = 157, 60%) and had a romantic relationship (N = 77, 29.30%). Mean years of mobile phone usage time was 10.76 (SD = 4.13, range 1-25 years). Mean years of smartphone usage time was 6.98 (SD = 2.46, range 1-13 years).

In employee adults, the majority of them were women (N = 238, 80%) while others were men (N = 60, 20%). Mean years of age were 35.22 (SD = 8.09, Range 22-66). Based on the marital status of

employees, the majority of them were married (N = 154, 52%) and single (N = 93, 31%). Mean years of mobile phone usage time were 17.15 (SD = 4.22, range 4-25 years). Mean years of smartphone usage time was 8.80 (SD = 2.72, range 1-14 years).

Measures

The Adapted Mobile Phone Use Habits (AMPUH) scale was developed by Smetaniuk (2014) to explore phone habits by using DSM-IV's pathological gambling symptoms (2000). The scale included 10-bivariate (yes or no response) items. Researchers defined that five or more scores can be identified as problematic mobile phone use.

The Adapted Cell Phone Addiction Test (ACPAT) was developed by Smetaniuk (2014) to explore mobile phone addiction with 20 items rated on a 5-point Likert scale. The internal consistency of the scale was satisfactory (.93).

Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES) is used to evaluate self-esteem by ten items rated on 4-point Likert Scale (Rosenberg, 1965). The scale has high internal consistency, and the Turkish version of the scale was found high internal consistency (Cuhadaroglu, 1986).

Center for Epidemiological Studies Depression (CES-D) is developed to evaluate depression by 20 items rated on a 4-point Likert scale. Depression is identified in case scores are higher than 16. Turkish version of the scale was revealed satisfactory internal consistency (Lehman et al., 2011).

Procedure

After taking permission from the developer of the scale (Smetaniuk, 2014) and approval from the Ethical Committee of Human Studies, the scales were translated into Turkish by two independent native English-speaking translators who are fluent in Turkish. Then, Turkish-speaking psychologists fluent in English evaluated the accuracy of translations. After the final version of the scales was agreed, the scales of the study and informed consent were entered into an online- survey program. The link of the survey was distributed by web sites of the researchers. The completion of scales took 10-15 minutes.

Results

AMPUH and ACPAT Results

Based on the analysis of Smetaniuk's original study in which the AMPUH scale was developed, the frequency and percentage of the participants who scored 5 or more in total on the AMPUH scale, which is the criterion for problematic mobile phone use, were investigated. Problematic mobile phone use was seen among 107 university students (41% of students scoring between 5 to 10) and 87 adults (29.2% adults scoring between 5 to 10) (Table-1). Therefore, those people had satisfactory scores to be identified as having phone addiction. There is a significant relationship between sample type (university students and employees) and problematic mobile phone usage (AMPUH score), $\chi^2(1, N = 559) = 8.55, p = .003$, Cramer's $V = .25$. The university students had presented higher problematic mobile phone usage than expected while employees had presented lower problematic mobile phone usage than expected.

Besides, based on the analysis in Smetaniuk's original study, the percentage of "yes" response in each item of the AMPUH was investigated. In the university students, the percentage of the participants who answered "yes" for salience (84.3%), mood modification (76.2%), escapism/dysphoric relief (71.6%), and tolerance (60.9%) were quite high in respect to the other items of AMPUH; withdrawal (42.1%), relapse (38.7%), cognitive distortion (18.8%), desperation (11.1%), conflict/loss (2.7%), and resort to antisocial behavior (0.4%).

On the other hand, in employees, the percentage of the participants who answered "yes" for those four items were also high, for salience (79.9%), mood modification (71.1%), escapism/dysphoric relief (58.4%), and tolerance (54.4%) in respect to the other items of AMPUH; withdrawal (31.9%), relapse (24.8%), cognitive distortion (10.4%), desperation (5.0 %), conflict/loss (2.0%), and resort to antisocial behavior (0%) (Table-2).

Table-1. AMPUH Scores for students and adults

Scored Item	STUDENTS (N = 261)		EMPLOYEES (N = 298)	
	Frequency	%	Frequency	%
0	5	1,92%	22	7,38%
1	18	6,90%	20	6,71%
2	23	8,81%	52	17,45%
3	44	16,86%	70	23,49%
4	64	24,52%	47	15,77%
5	52	19,92%	53	17,79%
6	38	14,56%	20	6,71%
7	14	5,36%	12	4,03%
8	3	1,15%	2	0,67%
9	0	0,00%	0	0,00%
10	0	0,00%	0	0,00%
≥ 5	107	41,00%	87	29,19%

Note: Five out of ten points indicate problematic use of the mobile phone.

Table-2. Items of AMPUH and “yes” response percentages in students and employees

AMPUH Items	STUDENTS (N = 261)			EMPLOYEES (N = 298)		
	Yes	No	Yes %	Yes	No	Yes %
Salienc_1	220	41	84.3%	238	60	79.9%
MoodModification_2	199	62	76.2%	212	86	71.1%
Relapse_3	101	160	38.7%	74	224	24.8%
Withdrawal_4	110	151	42.1%	95	203	31.9%
Escapism/Dysphoric Relief_5	187	74	71.6%	174	124	58.4%
Tolerance_6	159	102	60.9%	162	136	54.4%
CognitiveDistortion_7	49	212	18.8%	31	267	10.4%
Resort to Antisocial Behavior_8	1	260	0.4%	0	298	0.0%
Conflict/Loss_9	7	254	2.7%	6	292	2.0%
Desperation_10	29	232	11.1%	15	283	5.0%

Note: Items with a "yes" response of 50% or more are bold.

Based on Smetaniuk's original study about homogeneity of “yes or no response” in respect to gender or sample type, null hypotheses were tested. The chi-square test of homogeneity was conducted to test the null hypothesis that women and men have the same problematic mobile phone usage based on

yes / no responses on the AMPUH scale (H_0 : The proportions are the same for women and men). According to the results of the chi-square analysis, null hypothesis was accepted, $\chi^2(1, N = 559) = 1.76, p = .158$. The null hypothesis was accepted for the items of the AMPUH scale, except for the tolerance, conflict / loss and desperational scales; salience, $\chi^2(1, N = 559) = .43, p = .515$; mood modification, $\chi^2(1, N = 559) = 1.30, p = .255$; relapse, $\chi^2(1, N = 559) = .34, p = .562$; withdrawal, $\chi^2(1, N = 559) = .15, p = .695$; escapism/dysphoric relief, $\chi^2(1, N = 559) = .06, p = .805$; tolerance, $\chi^2(1, N = 559) = 4.32, p = .038$; cognitive distortion, $\chi^2(1, N = 559) = .68, p = .409$; antisocial behavior, $\chi^2(1, N = 559) = .24, p = .626$; conflict/loss, $\chi^2(1, N = 559) = 6.28, p = .012$; and desperation, $\chi^2(1, N = 559) = 6.90, p = .009$. The men responded more “yes” to the item of tolerance, conflict/loss, and desperation than the expected yes response, while women responded more “no” to the same items than the expected no response.

On the other hand, the university student and adult samples did not show homogeneity in terms of yes / no responses on the AMPUH scale. Therefore, the null hypothesis was rejected with small effect size (Arnoldo, 2015), $\chi^2(1, N = 559) = 8.55, p = .003$, Cramer's $V = .12$. Homogeneity was observed in some items of the AMPUH scale but not in other items of the AMPUH scale; salience, $\chi^2(1, N = 559) = 1.84, p = .175$; mood modification, $\chi^2(1, N = 559) = 1.86, p = .172$; relapse, $\chi^2(1, N = 559) = 12.44, p = .001$; withdrawal, $\chi^2(1, N = 559) = 6.32, p = .012$; escapism/dysphoric relief, $\chi^2(1, N = 559) = 10.69, p = .001$; tolerance, $\chi^2(1, N = 559) = 2.45, p = .118$; cognitive distortion, $\chi^2(1, N = 559) = 7.95, p = .005$; antisocial behavior, $\chi^2(1, N = 559) = 1.14, p = .285$; conflict/loss, $\chi^2(1, N = 559) = .28, p = .601$; and desperation, $\chi^2(1, N = 559) = 7.09, p = .008$. The university students responded more “yes” to the item of relapse, withdrawal, escapism/dysphoric relief, cognitive distortion, and desperation than the expected “yes” response, while employees responded more “no” to the same items than the expected “no” response.

On the ACPAT scale, the responses of the participants were re-coded to give zero points to “rarely” (1) and “occasionally” (2) responses, one point to “frequently” (3), “often, (4), and “always” (5) responses. Thus, the frequencies and percentages of the participants who scored three or more on the ACPAT items were calculated (see Table-3). In the university students, item-7 (“*Checking incoming messages first before other things*”; 60.9%), item-1 (“*Staying on phone longer than intended*”; 50.6%), item-10 (“*Using the phone to block out other disturbing thoughts*”; 32.6%), item-14 (“*Losing sleep*”; 31.4%), and item-12 (“*Fearing life without cell is boring/joyless*”; 30.3%) were scored three or more on Likert scale in respect to the other items of ACPAT.

In the sample of employees, item-7 (“*Checking incoming messages first before other things*”; 41.6%) and item-1 (“*Staying on the phone longer than intended*”; 34.9%) were scored three or more on the in respect to the other items of ACPAT.

Regarding the reliability of the ACPAT, the internal consistency coefficients of the scale were .92 for the university students and .93 for the employees. Additionally, the corrected item-total correlations were in a satisfactory range for both samples; .33 (item-4 “*Forming new relationships with callers*”) to .71 (item-20. “*Feeling depressed, moody or nervous when not using*”) for university students and .39 (item-4) to .72 (item-20) for the employees.

Concurrent Validity

As evidence of concurrent validity, the AMPUH was significantly correlated with related variables (see Table-4); positively correlated with the ACPAT ($r = .64, p < .001$) and CESD ($r = .36, p < .001$), and negatively correlated with the RSES ($r = -.19, p < .01$) and age ($r = -.13, p < .05$) for the university students. Likewise, the AMPUH was positively correlated with the ACPAT ($r = .68, p < .001$) and CESD ($r = .40, p < .001$), and negatively correlated with the RSES ($r = -.33, p < .001$) and age ($r = -.35, p < .001$) for the employees.

As evidence of concurrent validity, the ACPAT was significantly correlated with related variables (see Table-4); positively correlated with CESD ($r = .53, p < .001$), and negatively correlated with the RSES ($r = -.33, p < .001$) and age ($r = -.22, p < .001$) for the university students. Likewise, the ACPAT was positively correlated with CESD ($r = .49, p < .001$), and negatively correlated with the RSES ($r = -.36, p < .001$) and age ($r = -.29, p < .001$) for the employees.

Table-3. The frequencies and percentages of the participants who scored three or more (frequently, often, and always) on the ACPAT items in the students and the employees

	STUDENTS (N = 261)		EMPLOYEES (N = 298)	
	Frequency	%	Frequency	%
1. Staying on phone longer than intended	132	50,57%	104	34,90%
2. Neglecting chores	72	27,59%	31	10,40%
3. Preferring phone use to intimacy with partner	26	9,96%	25	8,39%
4. Forming new relationships with callers	42	16,09%	14	4,70%
5. Others complaining about your phone use	38	14,56%	35	11,74%
6. Grades/Schoolwork suffers	57	21,84%	22	7,38%
7. Checking incoming messages first before other things	159	60,92%	124	41,61%
8. Job performance/productivity suffers	54	20,69%	24	8,05%
9. Become defensive/secretive about phone use	42	16,09%	30	10,07%
10. Using the phone to block out other disturbing thoughts	85	32,57%	62	20,81%
11. Anticipating when you can use a cell phone	39	14,94%	24	8,05%
12. Fearing life without cell is boring/joyless	79	30,27%	39	13,09%
13. Act annoyed when someone bothers you	23	8,81%	11	3,69%
14. Losing sleep	82	31,42%	36	12,08%
15. Preoccupied with being connected when the cell is off	29	11,11%	13	4,36%
16. Saying, "Just a few more minutes" when using cell	34	13,03%	16	5,37%
17. Cutting down on cell phone use	46	17,62%	30	10,07%
18. Inventing excuses to others why you're on cell too long	26	9,96%	18	6,04%
19. Choosing cell use over spending time with others	27	10,34%	18	6,04%
20. Feeling depressed, moody or nervous when not using	34	13,03%	20	6,71%

Note: Items with a percentage of 30% or more are bold.

Discussion

The psychometric properties of the AMPUH and the ACPAT were examined in the present study by using two samples; university students and employees. The results revealed that 41% of students and 29.2% of employees had phone addiction based on Semataniuk's (2014) criteria for AMPUH. These percentages, which indicate mobile phone addiction, are relatively higher than those for students and adults in Semataniuk's original study. Also, percentages to "yes" response were high for salience, mood modification, escapism/dysphoric relief, and tolerance when compared to the other item groups in both samples.

Moreover, when homogeneity of "yes or no response" was tested in respect to gender or sample type, likewise in Semataniuk's (2014) study, women and men have the same problematic mobile phone usage based on yes/no responses on the AMPUH total scale. However, based on items, men responded more "yes" to the item of tolerance, conflict/loss, and desperation than the expected yes response, while females responded more "no" to the same items than the expected no response. Therefore, it can be considered that problematic mobile phone use can be observed more on tolerance, conflict/loss, and desperation among men. On the contrary, yes/no responses on the AMPUH scale for the total score were not significantly differed for university students and employees. In respect to items, the university students responded more "yes" to the item of relapse, withdrawal, escapism/dysphoric relief, cognitive distortion, and desperation than the expected "yes" response, while employees responded more "no" to the same items than the expected "no" response. Therefore, problematic mobile phone use can be seen fore relapse, withdrawal, escapism/dysphoric relief, cognitive distortion, and desperation in the sample of university students.

Table-4. Descriptive statistics of the variables and the correlations and among the variables

	AMPUH	ACPAT	RSES	CESD	Age	
AMPUH		.64***	-.19**	.36***	-.13*	
ACPAT	.68***		-.33***	.53***	-.22***	
RSES	-.33***	-.36***		-.48***	.04	
CESD	.40***	.49***	-.59***		-.19**	
Age	-.35***	-.29***	.23***	-.22***		
Income	.08	.01	-.05	.01	-.14*	
University Students	Mean	4.07	36.58	3.22	11.95	23.14
	SD	1.70	12.80	6.09	6.12	4.58
	Minimum	0	20	14	1	18
	Maximum	8	89	40	30	56
Employees	Mean	3.38	29.86	33.55	9.05	35.22
	SD	1.81	1.20	4.97	6.22	8.09
	Minimum	0	20	14	0	22
	Maximum	8	74	40	30	66

When the responses to the ACPAT scale are considered on both samples, item-7 (*Checking incoming messages first before other things*) and item-1 (*Staying on phone longer than intended*) were highly scored items that reacted as “frequently” (3), “often, (4), or “always” (5). Regarding internal consistency of ACPAT, the scale had high internal consistency both in the sample of university students and employees. Additionally, the corrected item-total correlations were in a satisfactory range for both samples. Similar results were found by the developers the scale (Smetaniuk, 2014).

Regarding concurrent validity, the AMPUH was significantly positively correlated with the ACPAT and CESD while it was negatively correlated with the RSES and age for the university students and the employees. As evidence of concurrent validity, the ACPAT was significantly positively correlated with CESD, and negatively correlated with the RSES and age for the university students and the employees. A similar relationship was seen between phone addiction and self-esteem (Baumeister et al., 2003; Senol-Durak & Durak, 2011). Further studies exploring psychometric properties of the ACPAT and AMPUH are recommended.

REFERENCES

Alt, D., & Boniel-Nissim, M. (2018). Using multidimensional scaling and PLS-SEM to assess the relationships between personality traits, problematic internet use, and fear of missing out. *Behaviour & Information Technology*, 37(12), 1264-1276. doi:10.1080/0144929x.2018.1502353

Alt, D. (2016). Students’ Wellbeing, Fear of Missing Out, and Social Media Engagement for Leisure in Higher Education Learning Environments. *Current Psychology*. doi:10.1007/s12144-016-9496-1.

American Psychiatric Association (APA, 2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Version-V. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>

American Psychiatric Association (APA, 2000). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Version –IV

- Baumeister, F. R., Campbell, D. J., Krueger, I. J. & Vohs, D. K.(2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1–44
- Bianchi, A. & Phillips, J. G. (2005). Psychological predictors of problem mobile phone use. *CyberPsychology & Behavior*, 8(1), 39–51.
- Błachnio, A., Przepiorka, A., Senol-Durak, E., Durak, M., & Sherstyuk, L. (2017). The role of personality traits in Facebook and Internet addictions: A study on Polish, Turkish, and Ukrainian samples. *Computers in Human Behavior*, 68, 269-275.
- Cuhadaroglu, F. (1986). Self-esteem among adolescents (Unpublished doctoral dissertation). Hacettepe University, Ankara, Turkey.
- Davis, A. R. (2002). Validation of a New Scale for Measuring Problematic Internet Use: Implications for Pre-employment Screening.
- Durak, M., & Senol-Durak, E. (2014). Which Personality Traits are Associated with Cognitions Related to Problematic Internet Use? *Asian Journal of Social Psychology* 17 (3): 206–218.
- Griffiths, M. D. (2000). Does the internet and computer “addiction” exist? Some case study evidence. *CyberPsychology & Behavior*, 3(2), 211–218
- Lehmann, V., Makine, C., Karşıdağ, Ç., Kadioğlu, P., Karşıdağ, K., & Pouwer, F. (2011). Validation of the Turkish version of the Centre for Epidemiologic Studies Depression Scale (CES-D) in patients with type 2 diabetes mellitus. *BMC medical research methodology*, 11(1), 109.
- Liu, Q. Q., Zhang, D. J., Yang, X. J., Zhang, C. Y., Fan, C. Y., & Zhou, Z. K. (2018). Perceived stress and mobile phone addiction in Chinese adolescents: A moderated mediation model. *Computers in Human Behavior*, 87, 247-253. doi:10.1016/j.chb.2018.06.006
- Lian, L., You, X., Huang, J., & Yang, R. (2016). Who overuses smartphones? Roles of virtues and parenting style in smartphone addiction among Chinese college students. *Computers in Human Behavior*, 65,92–99.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Senol-Durak, E., & Durak, M. (2011). The mediator roles of life satisfaction and self-esteem between the affective components of psychological well-being and the cognitive symptoms of problematic Internet use. *Social Indicators Research*, 103(1), 23–32.
- Smetaniuk, P. (2014). A preliminary investigation into the prevalence and prediction of problematic cell phone use. *Journal of Behavioral Addictions*, 3(1), 41-53.
- Sue, D., Sue, D. W. & Sue, S. (2010). *Understanding abnormal behavior* (9th ed.). Boston, MA: Wadsworth Publishing
- Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *The American Behavioral Scientist*, 18(4), 402–414.
- Wang, P., Zhao, M., Wang, X., Xie, X., Wang, Y., & Lei, L. (2017). Peer relationship and adolescent smartphone addiction: The mediating role of self-esteem and the moderating role of the need to belong. *J Behav Addict*, 6(4), 708-717. doi:10.1556/2006.6.2017.079.

The Psychological Effects of the Losses in Exile Experiences: A Qualitative Research

Assoc. Prof. Dr. Mithat DURAK^{1*}
Assoc. Prof. Dr. Emre ŞENOL-DURAK²
Dr. Mehmet ŞAKİROĞLU³
Ph.D (Candidate) Orhan FAİK⁴

Pages: 579-585

Doi: 10.21733/ibad.590318

¹ Bolu Abant İzzet Baysal University, TURKEY, Art and Science Faculty, Department of Psychology e-mail address mithatdurak@gmail.com

² Bolu Abant İzzet Baysal University, TURKEY, Art and Science Faculty, Department of Psychology e-mail address emresenoldurak@gmail.com

³ Aydın Adnan Menderes University, Arts and Science Faculty, Department of Psychology

⁴ Kocaeli University, Communication Faculty, Department of Journalism

* Corresponding Author

ABSTRACT

One of the most challenging experiences in life is the exile of a person from the land where she/he was born and lived for political or punitive reasons and the prohibition of her/his return back to the homeland. Beyond the heavy burden of all vital difficulties and limitations caused by the exile event, the constant feeling of homelessness, inaccessibility of the motherland, and the vitality of memories, the losses during exile have a shocking effect on the individuals. The therapeutic effect of time can not explain the recovery from the psychological effects of losing the closest relative (mother, father, brother, grandfather, grandmother, etc.) in a locked and wrecked wagon. A total of 59 Ahiska Turks, who had lost their relatives and witnessed these losses, were interviewed. The age of the participants ranged from 75-94. The feelings and thoughts of the participants about the pre-exile life, exile life, after exile life, today's life and future life were recorded by a video. The face-to-face interviews took an average of one to two hours. Qualitative analysis of video recordings was performed with MAXQDA 12, and a total of 182 memo records were recorded. It was observed that there were losses in the four groups: Relatives who died in the war while in exile, relatives who died in wagons on the journey of exile, relatives who did not return from the military and lost and relatives who died immediately after the exile. It has been observed that the memories and negative psychological effects related to these losses have been reflected in the discourses despite long years.

Keywords: Psychology of exile, Ahiska Turks, loss of loved one, long-term effects of trauma, older adults

INTRODUCTION

One of the most challenging experiences in life is the exile of a person from the land where she/he was born and lived for political or punitive reasons. Since the exile is an involuntary movement to another land and includes the prohibition of her/his return back to the homeland, there are several emotional burdens. There is a growing population of immigrants around the world over the last twenty years (Miller et al., 2002a; Miller et al., 2002b; Perez, 2016; Sachs et al., 2008; von Werthern et al., 2018). Researchers have been investigating the psycho-social consequences of exile experiences. Trauma (Sachs et al., 2008), psychological distress (Lacroix & Sabbah, 2011; Miller et al., 2002a), stress (Miller et al., 2002b), adjustment problems (Hosin, Moore, & Gaitanou, 2006), psychological symptomatology (Roizblatt, & Pilowsky, 1996; Stell et al., 2011) and psychological disorders such as depression, anxiety and Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) (von Werthern et al., 2018) have been examined in the literature.

Exile can be defined as a harmful process. It is defined as a bereavement for the loss of land (Muronz, 1980, p.227) and mourning to loss of a land (Espin, 1987, p.489). Perez (2016) identified the exile as a “lifelong ambiguous loss” since the event happens suddenly and the reason “why” questions are asked frequently (p.324). Similarly, it is mentioned that exile includes lots of changes that appear before and after the event (von Werthern et al., 2018). For instance, individuals are more likely to compare old cultures with the new one, which results in an increment of familial conflicts (Roizblatt, & Pilowsky, 1996). Considering those studies, researchers have not examined previous life and the event itself although it is mentioned that sufferers of exile have frequently shared bitter memories about their past in the clinical practice (Akhtar, 1999). They have been mentioned difficulties exist in post-migration life, such as living and resettlement problems (Laban et al., 2005; Lacroix & Sabbah, 2011), cultural problems (Hosin et al., 2006), familial conflicts (Roizblatt & Pilowsky, 1996), economic problems (Perez, 2016), work problems, and education problems (Carswell, Blackburn, & Barker 2011).

Psycho-social aspects of exile have been investigated with different samples. For instance, Chilean’s exile experience in Great Britain was examined in bereavement context (Munoz, 1980). Tibetan’s exile to India was investigated about mental health and coping (Sachs et al., 2008). Bosnian’s exile was examined with stress sources (Miller et al., 2002b). Studies conducted with those communities have explored one exile experience. Ahiska Turks who have two exile experience within 40 years have not been investigated extensively.

As mentioned above, losses are extremely important for exiled individuals and researchers emphasis on loss of land (Espin, 1987; Muronz, 1980; Perez, 2016). However, whether exile includes loss of loved one have not been examined. Aim of the present study is to investigate the exile of the event and losses among Ahiska Turkish older adults who experienced two times of deportation within 40 years. In this context, the main purpose of this research is to determine the nature of losses among individuals experienced by a shaky traumatic event many years ago.

Method

Participants

The people living in the Ahiska region (Ahiska, Adigün, Aspindza, Ahilkelek and Bogdanovka districts), which are now within the borders of Georgia and located in the former Soviet geography, were known as Ahiska Turks (Agara, 2004) and were exiled to Central Asian countries (Uzbekistan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan) in 1944. More than 40,000 men between the ages of 15 and 50 were taken to the military service in 1944 (Seferov & Akis, 2008) which is exactly a part of exile (Aydingün et al., 2006). Before the exile took place on November 14, 1944, the death and disappearance letters of thousands of Ahiska soldiers (Seferov & Akis, 2008) (the so-called “black letter” by Ahiska Turks interviewee in the present study) had reached their families in the Ahiska region.

Ahiska Turks were living in Turkey borders of the Soviet Union during the war. The Soviet Union blamed Ahiska Turks as assumed to cooperate with Turkey. To keep the Soviet Union- Turkey border, it was decided to exile Ahiska Turks to Central Asian countries. Cattle wagons were used in exile. There were also newborn babies, older people, and sick people in the exile wagons. Thousands of people lost their lives on the roads because the human needs of the wagons were not provided (nutrition, cleaning, toilet, etc.). People could not even meet their toilet needs in the wooden wagons used to transport animals with no heating system, no ventilation system, and with holes. For this reason, hundreds of women who could not meet their needs died and thousands of patients and children died due to cold and airlessness. In the wagons, which were the residence of one month of exile, 80 thousand people were deported and more than ten thousand people died (Osmanov, 2001). The dead people were randomly thrown off the wagons without religious ceremonies.

After being exiled to Central Asia, Ahiska Turks were subjected to “martial law” in the countries they exiled to. From 1944 to 1956, for twelve years, the transition from one village to another village was only partially possible with strict administrative permission or they could not visit their relatives because of this permission (Buntürk, 2005). The Ahiska Turks who were left to die in the deserts of Central Asia after being removed from the abundant fertile lands of the Ahiska region, were condemned to mass death because they could not support both hunger and harsh winter cold. In addition, patients, children and elderly people died within the first six months of exile.

The present study was carried out with 59 Ahiska Turkish older adults, who were forcibly removed from their homes one night and forced to a one-month journey in locked and debris wagons and sent to Central Asian countries indiscriminately in November 1944. They experienced the second exile in 1989 from Georgia to different countries around the World. The majority of the participants were male older adults; 28.8 % women (n = 17), 71.2 % men (n = 42). When the data is collected, the participant age ranged between 75 and 94 (M = 81.63, SD = 4.79). At the moment of the experience of deportation, the participant age ranged between 2 and 22 (M = 9.63, SD = 4.79). Of the participants, 50.8% (n = 30) reported that they lost at least one person who was a relative during deportation. The period in which the participants live in Turkey varies between one year and twenty-two years (M = 10.12, SD = 6.58).

Procedure

After the approval of Bolu Abant Izzet Baysal University Human Research Ethics Committee, face-to-face interviews were conducted. Participants were reached through the address bank of the World Union of Ahiska Turks (DATUB), which contains information on the residence of Ahiska Turks. The participants were informed about the purpose and content of the study, the privacy policy was guaranteed, and their consent was obtained for voluntary participation. The data used in this research is a part of our project. The feelings and thoughts of the participants about the pre-exile life, exile life, after exile life, today's life and future life were recorded by a video. If traumatic reactions were observed, the second visit was conducted to older adults, and psychological help was recommended to them. The face-to-face interviews took an average of one to two hours. Qualitative analysis of video recordings was performed with MAXQDA 12.

Results

Qualitative analysis of video recordings was performed with MAXQDA 12, and a total of **182** memo records were recorded from **59** participants. Most of the participants were reported loss (N=50). It was observed that there were losses in the four groups: Relatives who died in the war while in exile, relatives who died in wagons on the journey of exile, relatives who did not return from the military and lost and relatives who died immediately after the exile (Table-1). Fifty (84.75) out of 59 respondents stated that they experienced at least one of these four types of loss. The average number of memo associated with these losses was 3.64.

Considering relatives who died in the war while in exile, thirty-two (54.24%) interviewee reported their father (N=14), brother (N=8) or relatives (N=14) died in the war before 14 November 1944. Considering relatives who died in wagons on the journey of exile, twenty-two (37.29%) interviewee stated loss of mother or father (N=14), sister or brother (N=14) and relatives (N=16). Considering relatives who did not return from the military, twelve (20.34%) interviewee reported that their family members or relatives did not come back from the military. Lastly, considering relatives who died immediately after the exile, twenty-seven interviewees reported loss of family members (N=16) or relatives or neighbors (N=18).

During interviews, their expressions were highly traumatic. One of them is “They put us in cars, when we were leaving the village, pipes were passing over the road, and my grandmother's head touched that pipe. My grandmother fell from the car, we all shouted and stopped the car. They didn't leave our grandchildren with my grandmother. The elders went and looked, and the woman died while she was there. When my mother said, ‘We're not going anywhere without burying my grandmother,’ the soldiers grabbed their arms and dragged them into the car. My grandma stayed on the side of the road. We haven't heard from her yet. In the 1970s, my wife and I came to Ahiska, when we went to the village, the Georgians said, ‘We have no information about the dead from you. You only have old cemeteries, look there.’ We couldn't find his grave there. Too bad a dead man doesn't even have a grave. At least if he had a grave, we'd pray with him.” Other example was “After the kids arrived at the station, they were playing in the circle of soldiers. My little brother was showing the wagons and telling his other friends: How would he know that the road would never bring him back and he would die of illness ...” Another one was “I don't know where, but the train stopped in a mountainous area. When they opened the doors for ventilation, an older adult aunt lowered her grandson under the wagon to satisfy his need for a toilet. Whatever happened, the train suddenly moved. I saw with my own eyes how the old aunt and her grandson mow the wheels of the wagons.”

Discussion

The study is aimed to explore losses during and after the exile among Ahiska Turkish older adults having experience of deportation twice within 40 years. Using open coding process, loses were grouped into four; relatives who died in the war while in exile, relatives who died in wagons on the journey of exile, relatives who did not return from the military and lost and relatives who died immediately after the exile.

Table-1. Type of losses

ANY of the FOUR TYPES of LOSS				
Interviewee with Lost Experience		50		
Ratio of the Interviewees Exposed to the Loss		84.75%		
Total Number of Memos Related to Loss		182		
Average Memo		3.64		
IN the WAR BEFORE the EXILE				
Interviewee with Lost Experience		32		
Ratio of the Interviewees Exposed to the Loss		54.24%		
Total Number of Memos Related to Loss		62		
Average Memo		1.94		
Loss Type		Number of Lost	Number of Memos	Average Memo
	Father	14	18	1.29
	Brother	8	14	1.75
	Relatives	14	30	2.14

ON the JOURNEY of the EXILE

Interviewee with Lost Experience			22	
Ratio of the Interviewees Exposed to the Loss			37.29%	
Total Number of Memos Related to Loss			57	
Average Memo			2.59	
		Number of Lost	Number of Memos	Average Memo
Loss Type	Mother-Father	14	19	1.36
	Sister-Brother	14	17	1.21
	Relatives	16	21	1.31

NO RETURN from the MILITARY

Interviewee with Lost Experience		12
Ratio of the Interviewees Exposed to the Loss		20.34%
Total Number of Memos Related to Loss		16
Average Memo		1.33

IMMEDIATELY AFTER the EXILE

Interviewee with Lost Experience			27	
Ratio of the Interviewees Exposed to the Loss			45.76%	
Total Number of Memos Related to Loss			47	
Average Memo			1.74	
		Number of Lost	Number of Memos	Average Memo
Loss Type	Family Members	16	25	1.56
	Relatives-Neighbors	18	22	1.22

Family Members = Mother, Father, Sister, Brother, Grandmother, Grandfather

Results reveal that exile is not only about bereavement for the loss of land (Muronz, 1980, p.227) and mourning to loss of land (Espin, 1987, p.489). Individuals have experienced multiple losses during the journey and after settled to another country. Those loss experiences might increase the ambiguity of the event, as Perez (2016) argued that exile is a “lifelong ambiguous loss” (p.324). Therefore, individuals are needed to receive psycho-social help while dealing with several losses. During the interview, they shared memories emotionally with the one who had died. It is considered that in addition to challenging aspects of accommodating to a new country, they are dealing with their past. This study adds exile is not only “a bereavement for the loss of a land” (Muronz, 1980, p.227) and mourning to loss of land (Espin, 1987, p.489) but also mourning to loss of a loved one. Our results were consistent with relevant literature. The population of the Ahıska Turks, which exceeded 120 thousand in total before the exile, decreased by more than half and decreased to fifty thousand people in the first six months after the exile (Veyselöglu, 1999). Therefore, the carrying out of psycho-social intervention programs are essential among emigrant population, which is rising around the world (von Werthern et al., 2018).

Acknowledgment: This study was supported by The Scientific and Technological Research Council (Project no: TUBITAK-SOBAG 115R077).

REFERENCES

- Akhtar, S. (1999). The immigrant, the exile, and the experience of nostalgia. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 123-130.
- Agara, İ. (2004). *Ahıska Türkleri (Sürgünününün 60. Yılı Anısına) İnsanlık Dramı*. İzmir: Karaca Matbaası Yayınları. S.53.
- Aydingün, A. Harding, Ç. B. Hoover, M. Kuznetsov, İ. Swerdlow, S. (2006). "Meskhetian Turks (An Introduction to their History, Culture and Resettlement Experiences)". *Center for Applied Linguistics*, (20), 2 – 3.
- Buntürk, S. (2005). *20. Yüzyılda Ahıska Türkleri*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.S.126
- Carswell K, Blackburn P, Barker C. (2011). The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum seekers. *Int J Soc Psychiatr.*, 57, 107–19.
- Coffey, G. J., Kaplan, I., Sampson, R. C., & Tucci, M. M. (2010). The meaning and mental health consequences of long-term immigration detention for people seeking asylum. *Social science & medicine*, 70(12), 2070-2079.
- Demiray, E. (2012). "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış bir Halk: Ahıska Türkleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Dergisi*, 7/3, 877-885.
- Espin, O. M. (1987). Psychological impact of migration on Latinas: Implications for psychotherapeutic practice. *Psychology of Women Quarterly*, 11(4), 489-503.
- Galea, S., Tracy, M., Norris, F., & Coffey, S. F. (2008). Financial and social circumstances and the incidence and course of PTSD in Mississippi during the first two years after Hurricane Katrina. *Journal of traumatic stress*, 21(4), 357-368.
- Hosin, A. A., Moore, S., & Gaitanou, C. (2006). The relationship between psychological well-being and adjustment of both parents and children of exiled and traumatized Iraqi refugees. *Journal of Muslim Mental Health*, 1(2), 123-136.
- Laban CJ, Gernaat HB, Komproe IH, van der Tweel I, de Jong JT (2005). Postmigration living problems and common psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in the Netherlands. *J Nerv Ment Dis.*, 193,825–32.
- Lacroix, M., & Sabbah, C. (2011). Posttraumatic psychological distress and resettlement: The need for a different practice in assisting refugee families. *Journal of Family Social Work*, 14(1), 43-53.
- Munoz, L. (1980). Exile as bereavement: Socio-psychological manifestations of Chilean exiles in Great Britain. *British Journal of Medical Psychology*, 53(3), 227-232.
- Miller, K. E., Weine, S. M., Ramic, A., Brkic, N., Bjedic, Z. D., Smajkic, A., ... & Worthington, G. (2002a). The relative contribution of war experiences and exile-related stressors to levels of psychological distress among Bosnian refugees. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 15(5), 377-387.
- Miller, K. E., Worthington, G. J., Muzurovic, J., Tipping, S., & Goldman, A. (2002b). Bosnian refugees and the stressors of exile: A narrative study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(3), 341-354.
- Perez, R. M. (2016). Lifelong ambiguous loss: The case of Cuban American exiles. *Journal of Family Theory & Review*, 8(3), 324-340.
- Roizblatt, A., & Pilowsky, D. (1996). Forced migration and resettlement: Its impact on families and individuals. *Contemporary Family Therapy*, 18(4), 513-521.
- Sachs, E., Rosenfeld, B., Lhewa, D., Rasmussen, A., & Keller, A. (2008). Entering exile: Trauma, mental health, and coping among Tibetan refugees arriving in Dharamsala, India. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 21(2), 199-208.
- Seferov, R., Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, 24, 393-411

- Steel Z, Momartin S, Silove D, Coello M, Aroche J, Tay KW.(2011). Two year psychosocial and mental health outcomes for refugees subjected to restrictive or supportive immigration policies. *Soc Sci Med.*, 72,1149–56.
- Osmanov, G. (2001). Ahıska Türkleri (1908 - 1989). (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı. S. 76.
- Veyselöğlu, A. P. (1999). Ahıska Türkleri`nin Dramı. Ankara: Türkiye Yayın Hakları Ocak Yayınları İnşaat, Madencilik, Turizm Tic. Ltd. Şti. S. 43
- von Werthern, M., Robjant, K., Chui, Z., Schon, R., Ottisova, L., Mason, C., & Katona, C. (2018). The impact of immigration detention on mental health: a systematic review. *BMC Psychiatry*, 18(1), 382.

Türkiye’de Kısa ve Uzun Vadeli Dış Borçlar Sürdürülebilir mi? Are Short and Long Run External Debt Sustainability on Turkey?

Prof. Dr. Burak GÜRİŞ¹
Araş. Gör. Hüseyin İÇEN^{2*}

Pages: 586-591

Doi: 10.21733/ibad.589340

¹ İstanbul University, TURKEY,
bguris@istanbul.edu.tr

² İstanbul University, TURKEY,
huseyin.icen@istanbul.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

In order to reduce uncertainties and increase financial predictability in Turkey, borrowing strategies are determined and clearly disclosed to the public. In this way, the relevant institutions and individuals are provided with useful information in making economic decisions. However, in case of deviation from the planned targets, it is important to predict the course of borrowing rates. In addition to the relative size of its external debt, the External Debt / GDP ratio can be used econometrically to analyze sustainability. This ratio is an important indicator providing information on the convertibility of the country's debts. In this study, for the 1998-2018 period, sustainability of short and long-term external debt in Turkey is sustainable in linear and Fourier-type unit root tests study that analyzed the root tests do not sustainable of short-term debt in both cases, but it has been concluded that sustainable long-term debt.

Keywords: External Debt, Sustainability, Fourier Unit Root

GİRİŞ

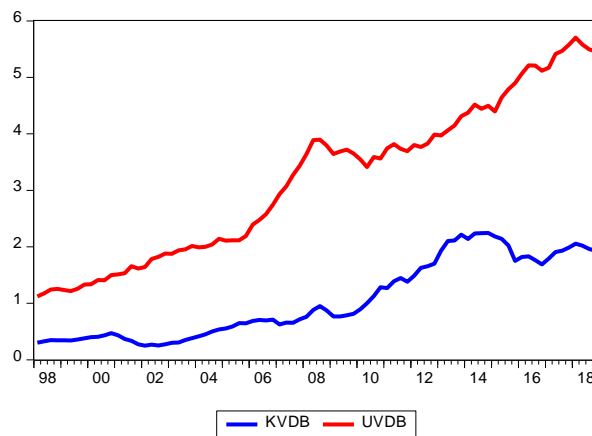
Ülkeler ekonomik büyüme gerçekleştirebilmek için, yerel kaynakların yetersiz kalması durumunda, borçlanma yoluna gidebilir. Eğer borçlanma iyi bir şekilde değerlendirilir ve yapılan yatırımlardan kar elde edilebilirse borçlanmanın maliyeti olmayacaktır. Ancak alınan yanlış kararlar ve yatırımlar, borçlanmanın maliyetini arttıracaktır. Borçlanma belirli bir sınırı aştığında, borçlanma ile elde edilen fayda maliyetinden düşük olacaktır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan ülke için borçlanmanın sürdürülebilir olmadığı söylenebilir. Buradan hareketle sürdürülebilirlik, bir ülkenin cari ve gelecekteki kamu ya da dış borç yükümlüklerini ödeyebilme istek ve yeteneği olarak tanımlanabilir (Azgün, 2005, s.58). Başka bir deyişle sürdürülebilirlik, borç stokunun milli gelire oranının uzun dönemde sabit kalması veya düşmesi şeklinde tanımlanabilir.

1. TÜRKİYE’DE DIŞ BORÇLAR VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana çeşitli nedenlerle dış borç kullanımına gitmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren süregelen Osmanlı’dan devralınan dış borçların ödemesi 1954 yılında bitmiştir. Bundan sonraki yarım yüzyıllık dönemde de dış borçlar artmaya devam etmiş ve dönem dönem Türkiye için ciddi ekonomik krizlere sebebiyet vermiştir. 2001 yılında da “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile birlikte güçlü bir yapısal reforma gidilmiştir. Türkiye’nin 2001 krizinden sonra uyguladığı program kısmen de olsa başarıya ulaşmış ve IMF’nin başarılı olduğu nadir uygulamalardan biri olarak dünyada da ilgi çekmiştir. Ama bu başarının temelinde hükümetlerin kararlı politikalarının ve yapılan yasal düzenlemelerin etkisi de büyüktür. (Yavuz, 2009, s.217). Her ne kadar o zamanlardan bu zamana dış borçlar oldukça yüksek boyutlara ulaşsa da sürdürülebilmektedir. Dış borçların sürdürülebilirliğinin ölçüsü olarak kullanılan çeşitli oransal göstergeler vardır. Bu oranlar aynı zamanda, borç alan ülkenin borcunu ödeme kapasitesini ve riskini de göstermektedir. Toplam Dış Borç Stoku /GSYİH, Toplam Dış Borç Stoku /İhracat, Faiz Ödemeleri /GSYİH, Faiz Ödemeleri/İhracat, Dış Borç Servisi /GSYİH, Dış Borç Servisi/İhracat, Uluslararası Rezervler/Dış Borç Stoku oranı bu göstergelerden bazılarıdır. Bu göstergelerden Toplam Dış Borç Stoku/GSYİH oranı, borçluluk durumunun incelenmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Evgin, 2000). Bu orandaki artış, dış borcun GSYİH içindeki payının artması, diğer bir deyişle borç yükünün ve dışa olan bağımlılığın artması anlamına gelmektedir. Dünya Bankası ve IMF sınıflandırmasına göre, Toplam Dış Borç Stoku/GSYİH %30 ile %50 arasında ise ülke orta derece borçlu, %50’den fazla ise aşırı borçludur. Dış borçların kendisi kadar vade yapısı da sürdürülebilirlik için önemlidir. Tablo 1’de Türkiye’nin kısa ve uzun vadeli Dış Borç/GSYİH oranlarının yıllara göre seyri gösterilmiştir.

Türkiye’de dış borçların sürdürülebilirliğini araştırılan çalışmada, Dış Borç/GSYİH oranının 1998-2018 zaman aralığındaki değişimi Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Uzun ve Kısa Vadeli Dış Borcun GSYH Oranları

Not: KVDB, kısa vadeli dış borçların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’ya oranını; UVDB, uzun vadeli dış borçların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’ya oranını ifade etmektedir.

Şekil 1’de görüldüğü üzere 1998’den bu yana hem uzun hem de kısa vadeli borçlar sürekli bir artış göstermektedir. Literatürde Türkiye’nin dış borç sürdürülebilirliği ile ilgili çeşitli ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Azgün (2005), Türkiyede dış borç geri ödemeleri bakımından sürdürülebilirlik koşullarını birim kök ve eşbütünleşme testleri ile test ettiği çalışmada 1981-2004 dönemini ele almış ve dış borçlarının sürdürülebilir olduğu sonucuna varmıştır. Önel ve Utkulu (2006), 1970 – 2002 dönemi için dış borç sürdürülebilirliğini yapısal kırılmalı birim kök testleri ile test ettiği çalışmada yapısal kırılmalar dikkate alınsın ya da alınmasın uzun dönemde dış borçların zayıf formda sürdürülebilir olduğu sonucuna varmışlardır. Kıran (2012), 1970 – 2010 dönemi için dış borç sürdürülebilirliğini kesirli bütünleşme yaklaşımı ile test ettiği çalışmada Türkiye’de dış borçların sürdürülemez olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çukurçayır (2014), 1980 – 2010 dönemi için dış borçların sürdürülebilirliğini eşbütünleşme testleri ile analiz ettiği çalışmada dış borçların sürdürülebilir olduğu sonucuna varmıştır. Genel olarak literatür incelendiğinde ele alınan yöntem ve veri dönemine göre dış borçların sürdürülebilirliği farklı sonuçlar verdiği görülmektedir. Bu çalışmada son yıllarda geliştirilen Fourier tipi birim kök testleri ile kısa ve uzun vadeli dış borçların sürdürülebilirliği 1998 – 2018 yılları için analiz edilmektedir.

2. VERİ VE YÖNTEM

2.1. Veri

Çalışmada kullanılan toplam kısa vadeli dış borç stoku (KVDB) ve uzun vadeli dış borç stoku (UVDB) ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) verileri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden (EVDS) elde edilmiştir. 1998:Q1-2018:Q4 arası üçer aylık gözlemlerden oluşan veri setinde gerekli TL dönüşümleri yapıldıktan sonra uzun ve kısa vadeli Dış Borç/GSYH serileri üretilmiştir. Dış Borç / GSYH oranının durağanlığı sürdürülebilirliği ifade etmekte olup durağanlık analizi birim kök testleri yardımıyla yapılmaktadır.

2.2.Yöntem

Teorik ve uygulamalı ekonometrik çalışmalarda, serinin durağan/birim köklü, mevsimsellik etkisi gibi özelliklerinin yanı sıra, doğrusal/doğrusal olmama durumunun belirlenmesi de çok önemlidir (Güriş vd., 2017). Seride yapısal kırılmaların varlığı halinde klasik birim kök testlerinin sapmalı sonuçlar vermesi durumu serinin doğrusal olup olmaması durumunda da karşımıza çıkmaktadır. Eğer seri doğrusal değilse, doğrusal birim kök testlerinin kullanılması durumunda bu testler serinin birim köklü olduğu yönünde sapmalı sonuçlar verecektir (Cuestas & Garratt, 2011). Fourier tipi birim kök testleri yapısal kırılmaların sayısı ve formunun bilinmediği durumlarda doğrusal ve kırılmalı birim kök testlerine göre yüksek performans sergilemektedir. Becker vd. (2006), esnek bir Fourier dönüşümle KPSS tipi birim kök testi geliştirmiştir. Bu testin diğer testlerden en önemli üstünlüğü doğrusal olmayan yapıyı ve kademeli kırılmaları modellemede trigonometrik fonksiyonlardan yararlanarak oldukça esnek bir yapıya sahip olmasıdır. Becker vd. (2006) tarafından geliştirilen KPSS tipi durağanlık test süreci aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır:

$$y_t = X_t' \beta + Z_t' \gamma + r_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$r_t = r_{t-1} + u_t$$

Burada ε_t durağan hata terimini u_t ise σ_u^2 varyansla (*iid*) hata terimini ifade etmektedir. y_t serisi için $X_t = [1]$ düzeyde durağan süreci, $X_t = [1, t]'$ ise trend durağan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Deterministik bileşendeki bir kırılma veya herhangi bir doğrusal olmayan formu yakalamak için k frekans, T ise örneklem büyüklüğü olmak üzere $Z_t = \left[\sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right), \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) \right]'$ biçiminde ifade edilmektedir. Temel hipotez altında $\sigma_u^2 = 0$, Denklem (1)’deki süreç durağan olarak tanımlanmaktadır.

Güriş (2017), birim kök temel hipotezine karşılık üstel yumuşak geçişle doğrusal olmayan durağanlığı Kruse (2011) çerçevesinde Fourier tipi bir fonksiyonla birleştirilerek hibrit bir birim kök testi geliştirmiştir. İlk aşamada deterministik bileşenler;

$$y_t = a_0 + a_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + a_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + v_t \quad (2)$$

Burada $1 \leq k \leq 5$ olup minimum kalıntı kareler toplamını veren optimal frekansı ifade etmektedir. Denklem (2)'den elde edilen kalıntılarla aşağıdaki şekilde Kruse (2011) denklemi tahmin edilmektedir:

$$\Delta v_t = \delta_1 v_{t-1}^3 + \delta_2 v_{t-1}^2 + \sum_{j=1}^p \Delta v_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Birim kök temel hipotezinin reddedilmesi durumunda $a_1 = a_2 = 0$ temel hipotezine karşılık $a_1 = a_2 \neq 0$ alternatif hipotezi F testi yardımıyla test edilmektedir. Burada temel hipotezin reddi kırılmalı deterministik fonksiyon etrafında değişkenin durağan olduğunu ifade etmektedir.

2. BULGULAR

Dış borçların sürdürülebilirliğinin araştırılmasında birim kök testlerinin uygulanmasından önce hem kısa hem Kısa ve uzun vadeli dış borçların gelire oranının doğrusal olup olmadığını belirlemek için Harvey – Leybourne (2007) ve Harvey vd. (2008) doğrusallık testleri kullanılmıştır ve sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Doğrusallık Testi Sonuçları

	Harvey vd. (2008)	Harvey-Leybourne (2007)		
		%1	%5	%10
KVDB	6.87**	9.29	9.47	9.80*
UVDB	6.54**	0.42	0.45	0.52

Not: Harvey vd. (2008) testi kritik değerleri %1, %5 ve %10 için sırasıyla 9.21, 5.99 ve 4.60 şeklindedir. Harvey ve Leybourne (2007) testi kritik değerleri %1, %5 ve %10 için sırasıyla 13.27, 9.48 ve 7.77 şeklindedir. *,** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 için doğrusallık temel hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Sonuçlar incelendiğinde, Kısa Vadeli Dış Borç / GSYİH ve Uzun Vadeli Dış Borç / GSYİH serilerinin Harvey vd. (2008) testine göre % 5 anlamlılık düzeyinde, doğrusallığı ifade eden temel hipotez reddedilmiştir. Harvey-Leybourne (2007) testine göre ise Kısa Vadeli Dış Borç / GSYİH serisi %10 anlamlılık düzeyinde doğrusal olmama yönünde sonuçlar vermektedir. Elde edilen bulgular genel olarak serilerde bir doğrusal olmayan yapının varlığına işaret etmektedir. Doğrusal birim kök testleri bulguları Tablo 2’de özetlenmektedir.

Tablo 2: Klasik Birim Kök Testleri Sonuçları

	ADF	PP	KPSS	DF-GLS
KVDB	-1.93	-1.93	0.16**	-1.65
UVDB	-2.55	-2.39	0.07	-2.30

Not: ADF ve PP birim kök testlerinin (*)%1, (**)%5 ve (***)%10 anlamlılık düzeyindeki tablo değerleri sırasıyla -4.07, -3.46, -3.15; DF-GLS testinin tablo kritik değerleri (*)%1, (**)%5 ve (***)%10 için sırasıyla -3.64, -3.08, -2.79; KPSS durağanlık testinin %1,%5 ve %10 anlamlılık düzeyindeki tablo değerleri sırasıyla 0.22, 0.14, 0.11 şeklindedir. Kullanılan tüm testlerde sabitli ve trendli model dikkate alınmıştır.

Tablo 2’ye göre hem kısa hem de uzun vadeli dış borçların gelire oranı ADF, PP ve DF-GLS testi sonuçlarına göre durağan değildir. Ancak KPSS durağanlık testi sonuçlarına göre Kısa

vadeli dış borçların gelire oranı durağan değilken uzun vadeli dış borçların gelire oranının durağan olduğu görülmektedir. Klasik birim kök testlerinden sonra, geleneksel testlere göre pek çok avantajı bulunan Fourier KPSS ve Fourier Kruse testleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 3'te özetlenmektedir:

Tablo 3: F-KPSS ve F-Kruse Birim Kök Testi Sonuçları

Fourier KPSS					
		k	F istatistiği	Bandwidth	F-KPSS İstatistiği
KVDB	Sabitli	1	142.67	6	0.44*
	Sabitli & Trendli	1	129.44	6	0.06**
UVDB	Sabitli	1	62.09	6	0.50**
	Sabitli & Trendli	2	2309.97	6	0.04

Fourier Kruse					
		k	F istatistiği	l	F-Kruse İstatistiği
KVDB	Sabitli	1	57.12	1	4.48
	Sabitli & Trendli	1	142.67	3	3.71
UVDB	Sabitli	1	62.09	2	1.31
	Sabitli & Trendli	2	38.75	1	3.14

Not: Parantez içindeki değerler optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. k, kalıntı kareler toplamını minimize eden optimal gecikme uzunluğunu; l, gecikme uzunluğunu göstermektedir. Fourier KPSS testinde sabitli ve trendli modelde k=2 için (*) %1, (**) %5 ve (***) %10 düzeyinde kritik değerler sırasıyla; 0.2022, 0.1321 ve 0.1034'tür. k=1 için ise sabitli modelde (*) %1, (**) %5 ve (***) %10 düzeyinde kritik değerler sırasıyla; 0.2699, 0.1720 ve 0.1318'dir. Fourier Kruse testinde sabitli model için modelde (*) %1, (**) %5 ve (***) %10 düzeyinde kritik değerler sırasıyla 19.46, 14.76, 12.44 ; sabitli ve trendli modelde ise kritik değerler sırasıyla 23.78, 18.4, 15.78'dir.

Fourier KPSS testi sonuçlarına göre kısa vadeli borçların sürdürülemez olduğu görülmektedir. Ancak uzun vadeli borçlar sabitli ve trendli modele bakıldığında durağan olduğu dolayısıyla uzun vadeli dış borçların sürdürülebilir olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Fourier Kruse testine bakıldığında ise tüm durumlarda da dış borçların sürdürülemez olduğu söylenebilmektedir.

SONUÇ

Türkiye'de dış borçların sürdürülebilirliğinin araştırıldığı çalışmada, öncelikle serilerin doğrusal olup olmadığının belirlenmesi için, Harvey-Leybourne (2007) ve Harvey vd. (2008) doğrusallık testleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre Dış Borç/GSYİH serisinin doğrusal olmadığına karar verilmiş ve doğrusal olmayan birim kök testleri yapılmasının daha uygun olduğuna karar verilmiştir. Doğrusallık varsayımının yapıldığı ADF, PP, DF-GLS birim kök testleri testi sonuçlarına göre, kısa ve uzun vadeli Dış Borç/GSYİH serisinin durağan olmadığı görülmüştür. Ancak KPSS durağanlık testi sonucuna göre uzun vadeli dış borçların sürdürülebilir olduğu söylenebilmektedir. Tablo 3'de verilen Fourier tipi birim kök testi sonuçları da doğrusal birim kök testi sonuçlarını destekler niteliktedir. Nihayetinde Türkiye'de, ele alınan dönem içerisinde, uzun vadeli dış borçların sürdürülebilir ancak kısa vadeli dış borçların sürdürülemez olduğu söylenebilir.

REFERENCES

- Azgün, S. (2005). Dış Borç Sürdürülebilirliği: Zamanlararası Bütçe Kısıtı Testleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.
- Becker, R., Enders, W., & Lee, J. (2006). A stationarity test in the presence of an unknown number of smooth breaks. *Journal of Time Series Analysis*, 27(3), 381-409.
- Cuestas, J. C., & Garratt, D. (2011). Is Real GDP Per Capita A Stationary Process? Smooth Transitions, Nonlinear Trends And Unit Root Testing. *Empirical Economics*, 41(3), 555–563.
- Çukurçayır, S. (2014). Türkiye Ekonomisinde Dış Borçların Sürdürülebilirliği: Eşbütünleşme Analizi. *Sosyoekonomi*, 22(2).
- Evgin, T. (2000). Dünden Bugüne Borçlarımız. TC Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.
- Güriş, B., Tiftikçigil, B. Y., & Tıraşoğlu, M. (2017). Testing for unemployment hysteresis in Turkey: evidence from nonlinear unit root tests. *Quality and Quantity*, 51, 35–46.
- Güriş, B. (2017). A Flexible Fourier Form Nonlinear Unit Root Test Based on ESTAR Model. MPRA Paper No. 83472, 1-12.
- Harvey, D. I., & Leybourne, S. J. (2007). Testing For Time Series Linearity. *The Econometrics Journal*, 10(1), 149–165.
- Harvey, D. I., Leybourne, S. J., Xiao, B. (2008). A Powerful Test For Linearity When The Order Of Integration Is Unknown. *Studies in Nonlinear Dynamics and Econometrics*, 12(3), 2.
- Kiran B. (2016). The Sustainability of Turkish External Debt: Evidence from Fractionally Integrated Approach under Structural Breaks. *Ekonomika Istrazivanja-Economic Research*, 25, 21-33.
- Önel, G., & Utkulu, U. (2006). Modeling The Long-Run Sustainability Of Turkish External Debt With Structural Changes. *Economic Modelling*, 23(4), 669-682.
- Yavuz, A. (2009). Başlangıcından Bugüne Türkiye'nin Borçlanma Serüveni: Durum ve Beklentiler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 203-226.

Türkiye’de Döviz Kuru Faiz ve Risk Arasındaki İlişki: Doğrusal Olmayan Nedensellik Analizi
The Relationship Between Interest and Exchange Rate Risk in Turkey. Nonlinear Causality Analysis

Prof. Dr. Burak GÜRİŞ¹
Araş. Gör. Hüseyin İÇEN^{2*}

Pages: 592-597

Doi: 10.21733/ibad.589325

¹ Istanbul University, TURKEY,
bguris@istanbul.edu.tr

² Istanbul University, TURKEY,
huseyin.icen@istanbul.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

The credit default swap transaction has started to be considered as an important indicator reflecting the credit risks of countries especially after the 2008 global financial crisis. The CDS premium is a type of contract that allows the risk to be passed on to someone else and is a widely used instrument in derivative markets. CDS premium, which can be expressed as credit insurance, is very important for managing and controlling the credit risk of a country or company. The changing of CDS premium have direct and/or indirect effects on economic indicators in many fragile countries such as Turkey. CDS premium is also affected by the change in these variables. An increase in the risk premium is reflected in the exchange rates, and the interest rate must be increased in order to ensure the stability of the exchange rates. However, there may be cases where such relations are not seen as a direct one-way relationship with a direct transition mechanism. It is also a very restrictive assumption to expect these relationships to be linear. It is important to determine the direction of the nonlinear relationship between exchange rate and interest rates and CDS premium. In this study, the direction of causality between these variables is analyzed by nonlinear causality tests.

Keywords: Exchange Rate, CDS Prime, Interest Rate, Causality Analysis

GİRİŞ

Yatırım kararlarının alınmasında risk önemli bir unsurdur. Özellikle ülke ekonomisi açısından doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye girişinde yabancı yatırımcılar öncelikle ülkedeki finansal kırılganlığı ve riskleri göz önünde bulundurmaktadır. Finansal piyasalarda ülke risklerini ve makro iktisadi yapıyı analiz ederek bilgi sağlayan en önemli kuruluşlar kredi derecelendirme kuruluşları olarak görülmektedir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkelere vermiş oldukları kredi notları yatırımcılar için önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak 2008 küresel finansal krizinden sonar kredi derecelendirme kuruluşlarına olan güven azalmış ve piyasada oluşan riski temsil edecek alternative bir enstrümana ihtiyaç duyulmuştur. Kredi Temerrüt Swap'ı (CDS) riski temsil eden önemli bir gösterge haline gelmiştir. CDS, bir kişi ya da kuruluşun, kredi sahibinin karşılaşılabileceği alacağın ödenmemesi riskini belirli bir bedel karşılığında üstlenmeyi Kabul etmesinin bedelidir. (Eğilmez, 2016).

1. Türkiye’de Risk ve Makro İktisadi Değişkenler Arasındaki İlişkiler

CDS primleri, ekonominin hem geçmiş hem de geleceğine yönelik bilgiler sunmakta olup finansal piyasalarda da yakından takip edilmektedir. Finansal piyasalarda ve ekonominin gidişatında gerçekleşen olumlu gelişmeler ülke riskinin azalması anlamını taşıması dolayısıyla CDS primlerinin de düşmesi beklenmektedir. CDS primleri ile makro iktisadi değişkenler arasındaki ilişki farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Faiz oranları ve döviz kurları hem birbiri ile hem de riskin önemli bir göstergesi olan CDS primleri ile yakından ilişkilidir. CDS primlerindeki düşüşe (artışa) karşılık döviz kurları ve faiz oranlarının düşmesi (artması) beklenmektedir. Bunun nedeni ülke riskindeki bir azalmanın doğrudan ve dolaylı yatırımlarının artırması yoluyla döviz kurlarını düşürücü etkide bulunması olarak görülmektedir. Türkiye gibi ülkelerde döviz kurlarındaki artışı baskılamak amacıyla görece olarak yüksek reel faiz vermek suretiyle yatırımcıları teşvik edici politikalar uygulanabilmektedir. Faiz oranları, döviz kurları ve CDS primleri arasındaki bu karmaşık ilişkinin formunun ve yönünün bilinmesi uygun politikaların uygulanması ve makro finansal istikrarın sağlanması açısından önemli bir konudur. Literatürde bu değişkenler arasındaki ilişkiler çeşitli yöntemlerle farklı zaman dönemleri için ele alınmıştır.

2. Literatür

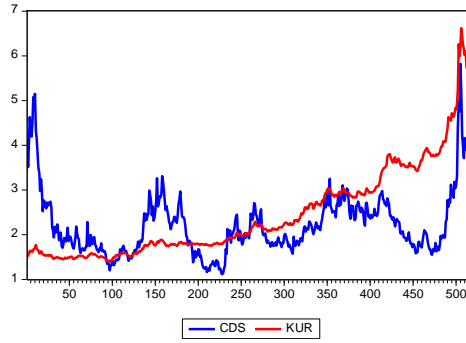
Başarır ve Keten (2016), Ocak 2010 – Ocak 2016 dönemine ait verileri kullanarak gelişmekte olan ülkelerin CDS primleri ile döviz kuru ve hisse senetleri arasındaki ilişkiyi panel eşbütünleşme ve nedensellik testleri analiz ettikleri çalışmada kısa dönemde CDS primleri ile hisse senetleri arasında çift yönlü, CDS primleri ile döviz kurlarına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu ifade etmişlerdir. Çonkar ve Vergili (2017), CDS primleri ile döviz kurları (Euro ve Dolar) arasındaki ilişkiyi Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testlerinden yararlanarak 4 Ocak 2010 – 31 Ağustos 2015 dönemi için analiz ettikleri çalışmada değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkisi bulunamazken, Dolar’ın hem CDS’in hem de Euro’nun Granger nedeni olduğu sonucuna varmışlardır. Özpınar, Özman ve Doru (2018), CDS primleri, döviz kuru ve faiz arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testleri ile analiz ettikleri çalışmada hem uzun hem de kısa dönemde değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca ele aldıkları 2005-2017 dönemi için gösterge tahvil faizinin CDS primleri üzerinde etkili olduğuna dair bulgular elde etmişlerdir. Aksoylu ve Görmüş (2018) Türkiye, Brezilya, Arjantin, Meksika, Endonezya, Filipinler, Polonya, Malezya, Portekiz’den oluşan 9 gelişmekte olan ülke ile 2005 – 2015 yıllarına ait verilerle CDS primleri, döviz kuru (Dolar) ve ABD 10 yıllık devlet tahvili faiz oranı ve VIX endeksi arasındaki ilişkiyi Granger ve Hatemi-J nedensellik testleri ile analiz ettikleri çalışmada asimetric nedensellik testinin Granger Nedensellik testine göre daha etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Kargı (2014), CDS ile GSYİH, piyasa faiz oranı ve politika faiz oranı arasındaki ilişkiyi üçer aylık verilerle 2005 – 2013 dönemi için eşbütünleşme ve nedensellik testleri ile sınamıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin yanı sıra piyasa faiz oranı ve GSYİH’dan, CDS primlerine; CDS primlerinden ise piyasa faiz oranı ve politika

faiz oranlarına doğru bir nedensellik ilişkisi bulmuştur. Bu çalışmada ise doğrusal olmayan nedensellik sınanmasında kullanılan Diks ve Panchenko (2006) testi kullanılarak CDS primleri döviz kuru (TL/\$) ve Faiz oranı (mevduat faiz oranı) arasındaki ilişki analiz edilmektedir.

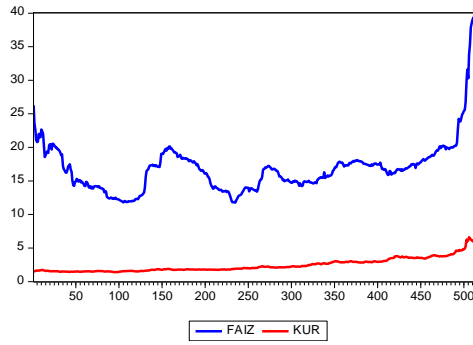
3. Veri ve Yöntem

Çalışmada kullanılan CDS primleri Bloomberg veri tabanından, döviz kurları \$/TL satış fiyatı olup TCMB'nin Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden temin edilmiştir. Faiz oranı olarak mevduat faiz oranları kullanılmış olup IMF'nin Uluslararası Finansal İstatistikler (IFS) veri tabanından elde edilmiştir. Veri dönemi 2 Ocak 2009 - 28 Aralık 2018 dönemine ait haftalık gözlemlerden oluşmaktadır. Değişkenlerin ikili grafikleri aşağıda verilmektedir.

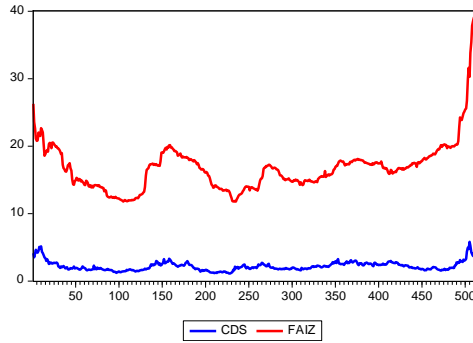
Şekil 1: CDS ve Döviz Kuru

Şekil 2: Faiz ve Döviz Kuru

Şekil 3: CDS ve Faiz Oranları

Şekil 1'e bakıldığında CDS ve döviz kuru bazı dönemlerde aynı trendde sahip gibi görünürken bazı dönemlerde CDS primleri arttığında döviz kurlarının düştüğü görülmektedir. Faiz ve Döviz kuru arasındaki ilişkinin gösterildiği Şekil 2'de ise faiz oranları döviz kuruna göre daha uzun dalga boylarında dalgalanmalar sergilediği ancak genel olarak sıçrama dönemlerinde benzer davranışlar sergilediği

gözelemlenmektedir. CDS ve faiz oranlarının bulunduğu Şekil 3'te ise değişkenlerin artış ve azalışlarda benzer bir patikaya sahip olduğu söylenebilmektedir.

Değişkenler arasındaki nedenselliğin sınanmasında Diks ve Panchenko (2006) testi doğrusal olmayan nedensellik analizi literatürde çeşitli iktisadi analizlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Doğrusallık olmama durumunda Granger nedensellik analizi değişkenler arasındaki doğrusal olmayan nedensel ilişkileri dikkate almadığından bu testin kullanımı uygun değildir. Doğrusal olmayan nedensellik ilişkisi Diks ve Panchenko (2006) parametrik olmayan bir yöntemle ele almaktadır. Bir zaman serisi değişkeninden (X) diğerine (Y) Granger nedenselliğin test edilmesinde temel hipotez; “ X, Y_{t+1} hakkında ek bir bilgi içermez” biçiminde olup aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$$H_0: Y_{t+1} | (X_t^{Lx}; X_t^{Ly}) \sim Y_{t+1} | Y_t^{Ly} \quad (1)$$

Burada Lx ve Ly sırasıyla X ve Y 'nin geçmiş değerlerini yani gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Bu test Hiemstra – Jones (1994) tarafından geliştirilen testin değiştirilmiş bir versiyonu olup doğrusal olmayan nedensellik temel hipotezi aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

$$q = E[f_{X,Z,Y}(X, Y, Z)f_Y(Y) - f_{X,Y}(X, Y)f_{Y,Z}(Y, Z)] = 0 \quad (2)$$

Tes istatistiği basitçe:

$$T_n(\varepsilon_n) = \frac{n-1}{n(n-2)} \sum_i (\hat{f}_{X,Z,Y}(X_i, Z_i, Y_i) \hat{f}_Y(Y_i) - \hat{f}_{X,Y}(X_i, Y_i) \hat{f}_{Y,Z}(Y_i, Z_i)) \quad (3)$$

şeklinde ifade edilebilmektedir. $C > 0$, $1/4 < \beta < 1/3$ için $\varepsilon_n = Cn^{-\beta}$ olarak örnek boyutuna bağlı band genişliğine izin verilirse $d_X = d_Y = d_Z = 1$ için testin tutarlı olduğunu görürüz. Bu verilenler doğrultusunda test istatistiği:

$$\sqrt{n} \frac{T_n(\varepsilon_n) - q}{S_n} \rightarrow N(0,1) \quad (4)$$

normal dağılıma uymaktadır. (Diks ve Panchenko, 2006: 1656).

4. Bulgular

Çalışmada CDS primleri, Faiz oranları ve döviz kuru değişkenlerinin doğrusal olup olmadıkları Harvey – Leybourne (2007) ve Harvey vd. (2008) testleri ile sınanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1'de özetlenmektedir. Her iki test için de temel hipotez doğrusallığı ifade etmektedir.

Tablo 1: Doğrusal Olmama Testi Bulguları

	Harvey vd. (2008)	Harvey-Leybourne (2007)		
		%10	%1	%5
<i>CDS</i>	9.011**	20.703*	20.791*	20.9466*
<i>Faiz</i>	7.907**	35.674*	35.890*	36.277*
<i>Kur</i>	91.070*	93.285*	94.218*	95.899*

Not: Harvey vd. (2008) testi kritik değerleri %1, %5 ve %10 için sırasıyla 9.21, 5.99 ve 4.60 şeklindedir. Harvey ve Leybourne (2007) testi kritik değerleri %1, %5 ve %10 için sırasıyla 13.27, 9.48 ve 7.77 şeklindedir. *,** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 için doğrusal olmamayı ifade etmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde Harvey vd. (2008) testine göre doğrusallığı ifade eden temel hipotez CDS ve faiz oranları için % 5 düzeyinde, kur değişkeni için ise %1 düzeyinde red edilmektedir. Harvey – Leybourne (2007) testinde ise doğrusallığı temsil eden temel hipotez tüm değişkenlerde % 1 düzeyinde reddedilmiştir. Dolayısıyla her iki teste göre de değişkenlerin doğrusal bir yapıya sahip olmadıkları görülmektedir.

Değişkenler arasındaki doğrusal olmayan nedenselliğin Diks ve Panchenko testi ile sınanmasıyla elde edilen bulgular Tablo 2’de özetlenmektedir.

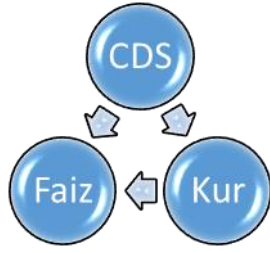
Tablo 2: Doğrusal Olmayan Nedensellik Bulguları

	t istatistiği ¹	Olasılık Değeri
<i>CDS</i> \Rightarrow <i>Faiz</i>	3.185	0.00072*
<i>Faiz</i> \Rightarrow <i>CDS</i>	0.651	0.25736
<i>CDS</i> \Rightarrow <i>Kur</i>	2.564	0.00517*
<i>Kur</i> \Rightarrow <i>CDS</i>	1.214	0.1124
<i>Faiz</i> \Rightarrow <i>Kur</i>	0.251	0.40095
<i>Kur</i> \Rightarrow <i>Faiz</i>	2.750	0.00298*

(1) Uygun Bandwidth genişliği 0.50 olarak belirlenmiştir. * , % 1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde CDS primlerinden faiz oranlarına, CDS primlerinden döviz kuruna ve döviz kurundan faiz oranlarına doğru tek yönlü doğrusal olmayan bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Elde edilen nedensellik ilişkisi Şekil 4’te görselleştirilmektedir.

Şekil 4: CDS, Faiz ve Kur Arasındaki İlişki

SONUÇ

Bir ülkedeki risk priminin yüksek olması makro iktisadi değişkenler üzerinde oldukça farklı etkiler yaratabilmektedir. CDS primleri bir ülkedeki riski yansıtan önemli bir gösterge olup finansal piyasalarda oldukça yakından takip edilmektedir. CDS primlerindeki değişimlere hem uzun hem de kısa vadeli yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre CDS primleri; faiz oranları ve döviz kurları üzerinde doğrusal olmayan nedensellik ilişkisi içerisindedir. Ayrıca döviz kurlarından faiz oranlarına doğru doğrusal olmayan bir nedensellik söz konusudur. Bu durumda CDS primlerindeki bir değişim döviz kurları ve faiz oranlarında bir değişime yol açması beklenebilmektedir. Dolayısıyla döviz kurları ve faiz oranlarındaki hareketleri incelemek için CDS primlerinin önemli bir öncü gösterge olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoylu, E., & Görmüş, Ş. (2018). Gelişmekte Olan Ülkelerde Ülke Riski Göstergesi Olarak Kredi Temerrüt Swapları: Asimetrik Nedensellik Yöntemi. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (1), 15-33.
- Başarır, Ç., & Keten, M. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerin Cds Primleri İle Hisse Senetleri Ve Döviz Kurları Arasındaki Kointegrasyon İlişkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 369-380.
- Çonkar, M. K., & Vergili, G. (2017). Kredi Temerrüt Swapları ile Döviz Kurları Arasındaki İlişki: Türkiye için Ampirik Bir Analiz. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 59-66.
- Diks, C., & Panchenko, V. (2006). A New Statistic And Practical Guidelines For Nonparametric Granger Causality Testing. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 30(9-10), 1647-1669.
- Eğilmez, M. 2016, Türkiye'nin Kredi Notu ve CDS Primi, <http://www.mahfiegilmez.com/2016/07/turkiyenin-kredi-notu-ve-cds-primi.html>, Erişim Tarihi: 24.06.2019.
- Harvey, D. I., & Leybourne, S. J. (2007). Testing for Time Series Linearity. *The Econometrics Journal*, 10(1), 149-165.
- Harvey, D. I., Leybourne, S. J., & Xiao, B. (2008). A Powerful Test for Linearity When the Order of Integration is Unknown. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 12(3).
- Hiemstra, C., & Jones, J. D. (1994). Testing for Linear and Nonlinear Granger Causality in the Stock Price-Volume Relation. *The Journal of Finance*, 49(5), 1639-1664.
- Kargı, B. (2014). Credit Default Swap (CDS) Spreads: The Analysis of Time Series for the Integration with the Interest Rates and the Growth in Turkish Economy. *Montenegrin Journal of Economics*, 10(1), 59-66.
- Özman, H., Özpinar, Ö., & Doru, O. Kredi Temerrüt Takası (CDS) ve Kur-Faiz İlişkisi: Türkiye Örneği. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 31-45.

Ortaokul Öğrencilerinin Kütüphane Kavramına İlişkin Metaforik Algıları Metaphorical Perceptions of Secondary School Students about the Concept of Library

Funda Tuba AKTOSUN^{1*}

Pages: 598-615

Doi: 10.21733/ibad.584492

¹ Türkiye, Gaziantep /Şahinbey Şehit Mehmet Bozan Ortaokulu/ Türkçe Öğretmeni, Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü/ Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı/ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi / fundaaktosun@gmail.com / <https://orcid.org/0000-0002-7646-0324>

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, metaphorical perception of the secondary school students on “library” notion have been tried to be designated. In the study, the metaphorical perception of the students has been tried to be evaluated in the frame of two criteria which are “class level and gender”. 29 students from the 5th grade, 39 students from the 6th grade, 70 students from the 7th grade, 87 students from the 8th grade and in total 225 students participated in the study. 124 of these students are female and 101 of them are male students. For the study, “designation of metaphorical perception activity worksheet has been prepared and delivered to the students by the researcher”. In the study, the metaphors that students developed for the notion of “library” have been tabulated in the frame of class level and gender criteria, placed in the specified notional categories, then all developed metaphors have been evaluated in terms of being positive and negative regarding the class level and gender criteria, and the common metaphors used by the male and female students at the same class level and all levels have been designated. Besides, the “because” sentences that students used when explaining their developed metaphors for the “library” notion have also been categorized for the all class levels taking the gender criterion into consideration. All obtained data have been presented respectively with tables in the findings part of the study. The study results show that the perception of the students on library notion is mostly positive and the female students have more positive perception for the library notion compared to the male students.

Keywords: Reading, library, metaphor, student, secondary school.

GİRİŞ

İnsanın anlama ve bilgi edinme yollarından birisi de okumadır (Özbay, Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II, 2016). Bu kavram üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Okuma, bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışması sonucu yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliğidir (Demirel, 1999). Okuma bir nevi anlamlandırma sürecidir. Bu sürecin sonunda bireylerde yorumlama, analiz, sentez ve değerlendirme gibi bilişsel olarak üst düzey beceriler gelişir. Bireyler okuduklarından hareketle kendi değer yargılarını oluşturabilir ve sorgulama yetisi elde edebilirler. Okumanın bir diğer amacı da bireyin topluma uyum sağlamasını sağlamaktır.

Yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programında okuma becerisi için, öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları yazılı metinleri doğru, akıcı bir biçimde ve uygun yöntemleri kullanarak okuyabilmeleri, okuduklarını yorumlayıp eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilmeleri ve okumayı bir alışkanlık haline getirebilmeleri amaçlanmıştır (MEB, 2006, s. 6). 2019 yılında yayınlanan programa göre ise basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi; okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması amaçlanmaktadır. (MEB, 2019, s. 8) Ayrıca 2003 yılından itibaren PISA Projesi'ne dâhil olan Türkiye, testlerde istenen başarıyı gösterememiştir. Bu sebeple 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokul ve imam hatip ortaokullarında “seçmeli okuma becerileri dersi” okutulmaya başlanmıştır. Tüm bu eğitimlerin amacı kendi belirlediği amaçlarda düzenli okuyan ve güçlü bir okuma kültürüne sahip olan bireyler yetiştirmektir. Okuma alışkanlığı düzeyini belirlerken ALA'nın (American Library Association) belirlediği kriterler referans alınabilir. Bu kriterler şu şekildedir:

- Zayıf alışkanlık: Yılda 1 – 5 kitap okuma
- Orta düzey alışkanlık: Yılda 6 – 11 kitap okuma
- Güçlü alışkanlık: Yılda 12 ve üzeri kitap okuma

599

Okuma, bir eğitim süreci sonucunda gerçek anlamına kavuşur. Bu eğitim ailede başlayan aşamalı bir süreci kapsamaktadır. Çocuğun her konuda olduğu gibi okuma konusunda da ilk eğitimi ailede başlar ve bu eğitim ileriki yaşlarda okulun devreye girmesiyle aile-okul işbirliğine dönüşür. Okul öncesi dönemden başlayarak çocuk kitaplarla tanıştırılmalı ve bu süreç ailenin de örnek olmasıyla çocuğun okul döneminde de devam ettirilmelidir. Türkiye’de ailelerin eğitim düzeyi göz önüne alındığında okullara ve öğretmenlere ne kadar büyük bir görev düştüğü daha iyi anlaşılacaktır. Burada devreye kütüphaneler girmektedir.

Kütüphaneler bilgilerin saklandığı, düzenlendiği ve sistematik olarak topluma sunulduğu kurumlardır. Osmanlı’dan bu yana kütüphaneler farklı görevlerle varlıklarını sürdürmüşlerdir. Başlangıçta var olan eserlerin korunup sonraki nesillere aktarılması görevini üstlenen kütüphaneler cumhuriyetin ilanıyla başlayan eğitim öğretim seferberliğine hizmet etmiştir. Zaman içerisinde de okuma, araştırma aynı zamanda sosyalleşme alanları olmuşlardır. (Atılğan, 1991)

Eğitim öğretimin gelişmesi ve ilerlemesi için en önemli role sahip olan kütüphaneler “okul kütüphaneleri”dir. Okuma kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi için vazgeçilmez unsurlardır. Bu nedenle, her okulun yeterli dermeyle donatılmış ve sürekliliği olan bütçeyle desteklenmiş bir kütüphaneye ihtiyacı vardır. Gelişmekte olan toplumlarda bu durum daha büyük önem arz etmektedir. Çocuklara yaşam boyu öğrenme becerilerinin kazanımında da etkin rol oynayan okul kütüphaneleri, önceden olduğu gibi yaşadığımız yüzyılda da devletin desteğinden mahrum kalmaktadır. Soysal’a göre ; “Okul kütüphaneleri, ekonomik ve sosyal yapı itibarıyla gelişmiş ülkelerde dahi sorunları diğer kütüphane türlerine oranla daha yoğun olan kuruluşlardır. Bu yoğunluk, okul kütüphanesinin değişen ve gelişen sosyal-egitsel koşullar sonucu XX. yüzyıl başında adeta yeniden oluşması, yani genç bir kuruluş olmasından doğar.” (Soysal, 1971) Ayrıca UNESCO/IFLA tarafından yayımlanan “School Library Manifesto” yer alan “Okul kütüphanesi, giderek artan bilgi ve bilgiye dayalı günümüz toplumunda, işlevsel başarı için temel bilgi ve düşünceleri sağlar. Okul kütüphanesi, öğrencileri yaşam boyu öğrenme

becerileriyle donatır ve onların hayallerini geliştirir. Böylelikle, onların sorumlu vatandaşlar olarak yaşamlarına devam etmelerini sağlar” ifadesi kütüphanelerin önemini vurgulamıştır. (IFLA / UNESCO, 1999) Bilgi okuryazarlığının öneminin her geçen arttığı günümüzde çocukların bu beceriyi kazanacakları ilk yer olan kütüphanelerin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar önem arz etmektedir. Bu bildirgeye göre okul kütüphanelerinin amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Okulun görevleriyle birlikte öğretim programında belirtilen eğitimsel amaçları desteklemek ve ilerletmek;
- Çocuklarda okuma, öğrenme, yaşamları boyunca kütüphane kullanma alışkanlığını ve zevkini geliştirmek ve sürdürmek;
- Bilgi edinme,anlama, hayal kurma ve eğlenme amacıyla bilgiyi kullanma ve yaratıcılığı sağlama deneyimlerini oluşturacak fırsatlar sunmak;
- Toplumdaki iletişim yöntemlerine duyarlı olarak yapıya, biçime veya ortama bakılmaksızın bilgiyi değerlendirmeleri ve kullanmaları için bütün öğrencileri eğiterek beceri kazanmalarını desteklemek;
- Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel kaynaklara erişimi sağlayarak kullanıcıların farklı görüşleri, deneyimleri ve düşünceleri üretebilmelerinde gerekli olanakları tanımak;
- Sosyal ve kültürel olayların farkında olmayı ve bunlara önem vermeyi sağlayan faaliyetler düzenlemek;
- Okulun görevlerini başarıyla yerine getirmesi için öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve velilerle birlikte çalışmak;
- Etkin ve sorumlu vatandaş olarak demokrasiye katılmak için düşünce ve bilgiye erişim özgürlüğünün gerekliliğini benimsetmek;
- Okul kütüphanesinin kaynaklarını, hizmetlerini ve okumanın gerekliliğini okulun tamamına ve ilgili olabilecek herkese anlatmak.

Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda kütüphanelerin üstlendikleri görevleri yerine getirebilmeleri için desteklenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda önemi kavranan okul kütüphaneleri için MEB yeni çalışmalar gerçekleştirmektedir. Okul kütüphanelerini yeni gelişmeler ışığında güncel hale getirmektedir. “Z-Kütüphane” adı verilen bu yeni nesil kütüphaneler gerek fiziksel tasarımı gerekse sunduğu hizmetler açısından eğitim sistemine katkı sağlamaktadır. Z-Kütüphane; estetik ve ergonomik tasarımıyla öğrencilerin okullarda bilgiyi sevme, öğrenme ve dinlenme etkinliklerine imkân veren sosyal etkinlik alanıdır. (MEB) aşağıda belirtilen özelliklere sahip Z-Kütüphanelerin ülke geneline dağılımı yeterli düzeyde değildir. Üniversitelerin ve özel kuruluşların da desteğiyle bu kütüphanelere yaygınlık kazandırılmalıdır.

600

Z – Kütüphanelerin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: (MEB)

- Bilgiye erişimde fırsat eşitliği
- Sesli ve elektronik kitaplar
- Modern ve estetik tasarım
- Pedagojik uygunluk
- Taşınabilir raflar
- Ahşap ve kumaşla kaplanmış duvarlar
- Okuma zevki uyandıran ortam

Türkiye Geneli Okul Kütüphane Sayısı: 18916

Türkiye’de genel Z – Kütüphane sayısı: 1470

MEB tarafından yaptırılan Z – Kütüphane sayıları,

- 2014 – 27
- 2015 – 402
- 2016 – 307
- 2017 – 39

- 2018 – 192
- Toplam : 967

Bu çalışmada kütüphane kavramı üzerine ortaokul öğrencilerinin algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Kütüphaneyi kullanacak olan öğrencilerin bu konudaki algılarının belirlenmesi onları yönlendirme ve kütüphaneleri iyileştirme çalışmaları açısından son derece önemlidir.

Problem:

Ortaokul öğrencilerinin (5,6,7ve 8. Sınıf) “kütüphane” kavramı üzerine metaforik algıları nasıldır?

Alt problemler:

- Ortaokul öğrencilerinin “kütüphane “ kavramı üzerine geliştirdikleri metaforlar nelerdir?
- 5, 6, 7, 8. Sınıf öğrencilerinin “kütüphane “ kavramı üzerine geliştirdikleri metaforlar nelerdir?
- 5, 6, 7 8. Sınıf öğrencilerinin “kütüphane “ kavramı üzerine geliştirdikleri metaforlara ait kavramsal kategoriler nelerdir?
- 5, 6, 7, ve 8. Sınıf seviyelerindeki öğrencilerin kütüphane kavramını tanımlarken kullandıkları olumsuz metaforlar var mıdır, varsa bu metaforlar nelerdir?
- 5,6,7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin geliştirdikleri benzer metaforlar var mıdır?
- Tüm sınıf seviyelerinde kız ve erkek öğrencilerin “kütüphane” kavramı üzerine geliştirdikleri metaforlar arasındaki ilişki nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli:

Bu araştırma ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin kütüphane kavramına yönelik algılarını, geliştirdikleri metaforlar aracılığıyla inceleyen fenomenolojik desende nitel bir çalışmadır. Bu yöntem olayları, durumları, deneyimleri kavramları incelemek ve açıklamak için sosyal bilimlerde kullanılan bir yöntemdir. Fenomenolojik desende aşağıdaki işlemler çalışmada uygulanır: (Sönmez & Alacapınar, 2017, s. 92)

- Her ifade değerlendirilir.
- İlgili ifadeler toplanıp kaydedilir.
- Tekrar etmeyen ifadeler yazılır.
- Değişmeyen anlam ifadeleri konuyla ilişkilendirilir.
- Bu değişmeyen temalar sentezlenir.
- Kişisel yaşantılar tanımlanır.
- Kişisel yaşantı, metin-yapısal tanım olarak sunulur.

Çalışma Grubu:

Olgu bilimsel araştırmalarda araştırmanın elde etmek istediği verileri en iyi şekilde yansıtabilecek gruplar odağa alınarak araştırmalar gerçekleştirilir. (Yıldırım & Şimşek, 2005) Bu araştırmanın odak grubunu resmi veya özel öğretim kurumlarında öğrenim gören 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerinden gönüllülük esasına göre seçilen 225 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri toplama aracı ve verilerin toplanması:

Çalışmaya katılan ortaokul 5, 6, 7, ve 8. Sınıf öğrencilerinin kütüphane kavramı üzerine metaforik algılarını belirlemek için öğrencilere birmetaforik algı belirleme kağıdı verilmiştir.

Bu kağıtta öğrencilerin cinsiyetini ve sınıf seviyesini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. Bunun yanında metaforik algılarını belirtmeleri için “Kütüphane... gibidir.” ifadesi ve bu metaforu seçme gerekçelerini sorgulayan “Çünkü...” ifadesi yer almaktadır. Etkinlik kağıdının görünüş ve kapsam geçerliği için alan uzmanından görüş alınarak etkinlik kağıdına son hali verilmiştir. Öğrencilerden 40 dakikalık bir ders saatinde etkinlik kağıdını dikkatlice, birbirlerinden etkilenmeden ve kendi el yazılarıyla doldurmaları istenmiştir. Bu etkinlik kağıtları araştırmanın veri toplama aracıdır. Araştırmacının bizzat uygulama yapmadığı durumlarda uygulamayı yapacak öğretmenler belirlenmiş ve uygulamanın nasıl yapılacağı ile ilgili kendilerine ayrıntılı bir yönerge gönderilmiştir.

Verilerin analizi:

Ortaokul öğrencilerinin kütüphane kavramı üzerine metaforik algılarını belirlemek için hazırlanan etkinlik kağıtlarının çözümlemesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu çözümleme sonucu elde edilen bulgular üzerinde frekans ve yüzdeler hesaplanmıştır. Verilerin analizi şu aşamalarla gerçekleştirilmiştir:

- Etkinlik kağıdında elde edilen verilerin “metafor” ve “çünkü cümleleri” olmak üzere ayrıştırılması ve bilgisayara aktarılması
- Verilerin ayıklanması
- Metaforların ve çünkü cümlelerinden elde edilen kavramsal kategorilerin belirlenmesi
- Kavramsal kategorilerin oluşturulması sürecinde uzman görüşü alınması
- Verilerin frekans ve yüzdeler değerlerinin belirlenmesi

Veriler analiz edilirken ilk olarak öğrencilere uygulanan etkinlik kağıdında yer alan metafor ve gerekçe cümleleri ayrıştırılıp listelenmiştir. Daha sonra bu listeler bilgisayara aktarılmıştır. Uygulamada 225 öğrenciden anlaşılabilir veri toplanabilmiştir. Bu öğrencilerin yanı sıra üç öğrencinin kağıdı da yazının okunmaması sebebiyle araştırma dışında bırakılmıştır. Sınıflama aşamasında cinsiyet ve sınıf seviyesine göre öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar ve gerekçe cümleleri sınıflandırılmıştır. Öncelikle sınıf seviyelerine göre geliştirilen farklı metaforlar saptanmış, sonra cinsiyet kriterine göre yeniden bir sınıflama yapılmıştır. Sonrasında da yine sınıf seviyesi ve cinsiyet kriterleri göz önünde bulundurularak kavramsal kategorilere ayrılmıştır. Öğrencilerin geliştirdikleri metaforları açıklamak için kullandıkları “çünkü cümleleri” de benzer gerekçeler bir araya gelecek şekilde gururlandırılmıştır. Tüm bu verilerden uygun olanların frekans ve yüzdeler değerleri de hesaplanarak tablolaştırılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada elde edilen bulgular tablolar halinde aşağıda sunulmuştur.

SINIF SEVİYESİ	KIZ ÖĞRENCİ	ERKEK ÖĞRENCİ	TOPLAM
5. SINIF	12	16	29
6. SINIF	20	19	39
7. SINIF	44	26	70
8. SINIF	47	40	87
TOPLAM	124	101	225

Tablo 1:
Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf seviyesi

ve cinsiyet kriterlerine göre sayıları

Tablo 1’de araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf seviyesi ve cinsiyet kriterlerine göre sayıları gösterilmiştir. Araştırmaya ortaokul 5.6.7.8. Sınıf seviyelerinden toplam iki yüz yirmi beş (225) öğrenci

katılmıştır. Beşinci sınıf seviyesinden 12 kız 16 erkek olmak üzere toplam 29, altıncı sınıf seviyesinden 20 kız 19 erkek olmak üzere toplam 39, yedinci sınıf seviyesinden 44 kız 26 erkek olmak üzere toplam 70, sekizinci sınıf seviyesinden 47 kız 40 erkek olmak üzere toplam 87 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya toplamda 124 kız 101 de erkek öğrenci katılmıştır.

Tablo 2: 5, 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin geliştirdikleri farklı metaforlar ile bunların frekans ve yüzdelik değerleri

Sınıf seviyesi	Araştırmaya katılan kişi sayısı	Geliştirilen farklı metaforlara ait frekans değerleri	Geliştirilen farklı metaforlara ait yüzdeler
5	29	23	79,31
6	39	26	66,67
7	70	38	54,29
8	87	62	71,26
Toplam	225	149	66,22

Tablo 2’de cinsiyet kriteri dikkate alınmadan sınıf seviyelerine göre araştırmaya katılan kız ve erkek öğrencilerin toplamda geliştirdikleri farklı metaforlar ile bu metaforlara ait frekans ve yüzdelik değerlere yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre beşinci sınıflar 23, altıncı sınıflar 26, yedinci sınıflar 38, sekizinci sınıflar ise 62 farklı metafor geliştirmişlerdir. Araştırmadan tüm sınıf seviyelerinde toplamda 149 farklı metafor elde edilmiştir.

Tablo 3: Araştırmaya katılan 5, 6 ,7 ve 8. Sınıf seviyelerindeki kız öğrencilerin geliştirdikleri metaforlara ait kavramsal kategorilerin oluşturulması

	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
	KIZ	KIZ	KIZ	KIZ
NESNE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE
	Kitap	Kitap	Bilgisayar	Kitap
BETİMLEME	Hortum			Saat
	Bilgi kaynağı	Sevgi	Bilgi deposu	Sessiz
	İnternet	Hayat	Bilgi evi	Hazine
	Bilgi	Gökkuşuğu	Bilgi kaynağı	Hayat
	Bilgi dağarcığı	Mutluluk	Bilgi kutusu	Bilgili bir beyin
	Geçit	Yemek	Bilgi yeri	Dünyanın evi
		Dünya	Bilgi yuvası	Doğru yol
		Bilgievi	Dost yeri	Ödünç dostçu
		Renk renk kitapların olduğu bir yer	Dünya	Bilgi yuvası
		Farklı dünyalar	Hayatın merkezi	Yaşam
			Hazine	Aile ortamı
			Her şeyin merkezi	Yeni dünyalar
			Sessizlik	Neşe
				Nefes
				Beni içine çeken tek şey
				Dünyanın düşlerini barındıran yer
				Bilgi hazinesi
				Dünya
DOĞA		Orman	Bin yapraklı bir çiçek	Deniz
KİŞİ	Arkadaşlar		Anne	Arkadaş /dost
			Arkadaş/dost	Aile
			Kitapların sahibi	Bir sürü tutkulu insan

		Öğretmen		
MEKAN	Kitabevi	Sınıf	Evimiz	Kuyumcu
	Ev	Sinema	Kitap yurdu	Tımarhane
	Sınıf	Okul	Okul	Uzay boşluğu
		Ev	Uzay	Ev
			Yuva	Yuva
				Sınıf
				Milyonlarca arkadaşın olduğu bir ev
				Bilgi satılan yer
			Bağımlılık evi	
			Sevilen yer	
			Okul	
EYLEM	Oyun	Okumak	Kitap sahibi olmak	Arkadaşlık kurmak

Tablo 3'te araştırmaya katılan 5, 6, 7 ve 8. Sınıf seviyelerindeki kız öğrencilerin geliştirdikleri metaforlara ait kavramsal kategoriler¹ oluşturulmuştur. Araştırmada “nesne, betimleme, doğa, kişi, mekan ve eylem” olmak üzere altı kavramsal kategori belirlenmiştir. Öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar uygun şekilde bu kavramsal kategorilere yerleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan farklı sınıf seviyelerindeki kız öğrencilerin geliştirdikleri metaforların çoğunlukla betimleme kavramsal kategorisine uygun olduğu belirlenmiştir. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf seviyelerindeki kız öğrenciler nesne kategorisinde kütüphaneyi tanımlarken, onu en çok çağrıştıran kavram olan kitap metaforunu kullanmışlardır. Araştırmaya katılan kız öğrenciler en çok betimleme kavramsal kategorisini kullanmışlardır. Bu kategoride de çoğunlukla yine kütüphane kavramı deyince akla gelebilecek “bilgi” kelimesi ve “bilgi kaynağı, bilgi dağarcığı, bilgi yuvası, bilgi hazinesi” gibi bilgi kelimesi ile kurulan tamlamaları kullanmışlardır. İçinde birçok farklı kitabı barındırması açısından da öğrenciler tarafından kütüphane kavramı “dünya, merkez, gökkuşağı, hazine, internet” gibi farklı metaforla tanımlanmıştır. 5. Sınıf kız öğrenciler doğa kavramsal kategorisi içine girebilecek bir metafor kullanmamışlardır. 6. Sınıf seviyesinde “orman”, 7. Sınıf seviyesinde “bin yapraklı bir çiçek” 8. Sınıf seviyesinde ise “deniz” metaforu doğa kavramsal kategorisinde kullanılmıştır. Bu metaforlar yine kütüphanenin içerisinde farklı farklı birçok kitap barındırmasıyla ilişkilendirilmiştir. Kişi olarak kütüphane kavramında en çok kullanılan metafor arkadaş/dost metaforu olmuştur. Bunun yanında “ aile, öğretmen, anne” gibi öğrencinin kendi hayatında bir şeyler öğrendiği kişiler kütüphane kavramı için seçilmiştir. Araştırmaya katılan 6. Sınıf seviyesindeki kız öğrenciler kütüphane kavramını tanımlarken kişi kavramsal kategorisini kullanmamışlardır. Mekan kavramsal kategorisinde öğrenciler zamanlarının çoğunu geçirdikleri yerleri “ev, okul, sınıf, yuva” kütüphane kavramı ile eşleştirmişlerdir. Bunlardan farklı olarak içinde sonsuz bilgi barındırması bakımından “uzay, uzay boşluğu” , bilginin değerli olması bakımından kuyumcu, olumsuz olarak da “tımarhane” metaforu kütüphane kavramı için kullanılmıştır. Araştırmaya katılan kız öğrenciler tarafından eylem olarak kütüphane kavramı oyun oynamak, kitap sahibi olmak, okumak ve her kitabın yeni bir arkadaş olması düşüncesiyle arkadaşlık kurmak metaforları ile açıklanmıştır.

¹ Araştırmada kullanılan kavramsal kategoriler belirlenirken “Bektaş, M., Okur, A., & Karadağ, B. (2014). İlkokul ve Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinde Metaforik Algı Olarak Kitap. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), 154-168.” Çalışmasından yararlanılmıştır.

Tablo 4: Araştırmaya katılan 5, 6, 7 ve 8. Sınıf seviyelerindeki erkek öğrencilerin geliştirdikleri metaforlara ait kavramsal kategorilerin oluşturulması

	5. SINIF ERKEK	6. SINIF ERKEK	7. SINIF ERKEK	8. SINIF ERKEK
NESNE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE
	Kitaplık	Kitap		Esrar
	Zeka küptü	Sandık		Kitap Cam
BETİMLEME	Bilgi kaynağı	Dünya	İyi	Beyin
	Hayat	Mutluluk	Bilgi havuzu	Ödünç kitapçı
	Sanat	Kitap bankası	Hayat	Bilgi evi
		Bilgi	Dost yuvası	İnternet
			Kitap kaynar	Zenginlik
			Sevgi	Sevilmeyen bir şey
			Kitap yurdu	Kitapların dünyası
			Bilgi yeri	Özel
			Kitabevi	Hazine
			Huzur	
DOĞA				Deniz
				Çiçek
				Okyanus
KİŞİ	Öğretmen	Akraba	Aile	Sevgilim
		Kardeş	Arkadaş/dost	Bilim adamı
		Öğretmen		Arkadaş /dost
MEKAN	Kitap pazarı	Bozuk yemek salonu	Ev	Yuva
	Müze	Sınıf	Çalışma yeri	Ev
	Okul	Arkadaşların bulunduğu yer	Kitap müzesi	Kitabevi
	Bahçe	Ev		3. ev
		Saray		Ejderha yuvası
		Kitap yuvası		Dedemin evi
				Laboratuar
				Okul
				Karanlık yer
				Sessiz yer
				Banka
				Merkez
				AVM
				Zindan
			Arkadaşlarla buluşma yeri	
EYLEM	Kitap okumak		Sessizlik	
	Sessizlik		Gülümsemek	
			Aksiyon	

Tablo 4'te araştırmaya katılan 5,6,7 ve 8. Sınıf seviyelerindeki erkek öğrencilerin geliştirdikleri metaforlara ait kavramsal kategoriler oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan farklı sınıf seviyelerindeki erkek öğrencilerin geliştirdikleri metaforların çoğunlukla betimleme kavramsal kategorisine uygun olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte 8. Sınıf seviyesindeki erkek öğrenciler kütüphane kavramını tanımlarken çoğunlukla “mekân” kavramsal kategorisini tercih etmişlerdir. 5, 6, ve 8. Sınıf seviyelerindeki erkek öğrenciler nesne kategorisinde kütüphaneyi tanımlarken, “kitaplık, kitap, sandık,

esrar, cam, zeka küpü” metaforlarını kullanmışlardır, ancak 7. Sınıf seviyesindeki erkek öğrenciler nesne kavramsal kategorisine girebilecek bir metafor tercih etmemişlerdir. Araştırmaya katılan bütün erkek öğrenciler betimleme kavramsal kategorisini kullanmışlardır. Doğa kavramsal kategorisini kullananlar sadece sekizinci sınıf seviyesindeki erkek öğrenciler olmuştur; “deniz, çiçek, okyanus” metaforlarını kullanmışlardır. Tüm sınıf seviyelerindeki erkek öğrenciler mekan kavramsal kategorisine uygun metaforlar geliştirmişlerdir. Sekizinci sınıf seviyesindeki öğrencilerin en çok metafor kullandıkları kategori de bu kategoridir. “ev, okul, sınıf, saray, müze, kitap pazarı vb. “ farklı sınıf seviyelerindeki erkek öğrencilerin geliştirdikleri metaforlara örnektir. “bozuk yemek salonu, zindan, hapishane, karanlık yer” metaforları da öğrencilerin kütüphane kavramı için mekan kavramsal kategorisinde geliştirdikleri olumsuz metaforlardır. Eylem kavramsal kategorisinde sadece 5. Ve 7. Sınıf seviyesindeki erkek öğrenciler metafor geliştirmişlerdir. Beşinci sınıf seviyesindeki erkek öğrenciler “sessizlik, kitap okumak”; yedinci sınıf seviyesindeki erkek öğrenciler ise “ sessizlik, gülümsemek ve aksiyon” metaforlarını kullanmışlardır.

Tablo 5: 5. Sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrencilerin kütüphane kavramını tanımlarken geliştirdikleri metaforları açıklamak için kurdukları gerekçe cümlelerinin kategorileştirilmesi

5. SINIF			
KÜTÜPHANE (“çünkü”lerin kategorileştirilmesi)			
KIZ		ERKEK	
METAFOR	KATEGORİ	METAFOR	KATEGORİ
Kitabevi	İçinde birçok kitap barındıran bir kavram olarak kitap	Kitap pazarı	İçinde birçok kitap barındıran bir kavram olarak kitap
Bilgi kaynağı		Kitaplık	
Kitap	Araştırılan, merak edilen her türlü bilgiye ulaşma yeri olarak kütüphane	Okul (2)	Büyük bilgi edinilen bir kavram olarak kitap
Arkadaş		Öğretmen	
Bilgi		Bilginin kaynağı	
Bilgi	Farklı dünyalara götüren bir kavram olarak kütüphane	Zeka küptü	Sessiz bir yer olarak kitap
İnternet		Okul	
Geçit	Kitaba benzeyen bir kavram olarak kütüphane	Hayat	Binlerce hayatın kitap okuduğu yer olarak kütüphane
Kitap		Müze	
Sınıf	Sessiz bir yer olarak kitap	Kitap okumak	Kitap okunan bir yer olarak kütüphane
Ev		Bahçe	
Oyun	Oyun oynamak gibi olan bir kavram olarak kütüphane	Okul	Kitap satılan bir yer olarak kütüphane
Hortum	Hortumdaki suların hızlı akışı gibi hızlı kitap okunan bir yer olarak kütüphane		

Tablo 6: 6. Sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrencilerin kütüphane kavramını tanımlarken geliştirdikleri metaforları açıklamak için kurdukları gerekçe cümlelerinin kategorileştirilmesi

6. SINIF			
KÜTÜPHANE ("çünkü"lerin kategorileştirilmesi)			
METAFOR	KIZ KATEGORİ	METAFOR	ERKEK KATEGORİ
Bilgi evi	Bilgi dolu, istenen her şeyin bulunabileceği bir yer olarak kitap	Dünya	Bilgi veren, istenen her şeyin bulunabileceği bir yer olarak kitap
Okul		Öğretmen	
Dünya		Bilgi (2)	
Bilgi yuvası		Kitap (2)	Birçok kitap barındıran bir yer olarak kitap
Orman	Birçok kitap barındıran bir yer olarak kitap	Sandık	
Kitap		Kitap bankası	
Yemek (2)	İçinde farklı, renkli birçok kitap barındırması açısından kütüphane	Akraba	
Gökkuşuğu		Arkadaş	Yakınlık hissetme açısından kütüphane
Çeşitli, renkli kitapları barındıran yer		Kardeş	
İstedüğünüz duyguya girebildiğiniz harika bir yer		Arkadaşların bulunduğu yer	
Okumak	Sessizce kitap okunabilen bir yer olarak kütüphane	Saray	Kitapların çok değerli olması açısından kütüphane
Sinema		Mutluluk	Mutlu eden bir yer olarak kütüphane
Sevgi	Sizi mutlu eden bir kavram olarak kütüphane	Bozuk yemek salonu	İğrenç şeyler içermesi açısından kütüphane
Mutluluk		Ev	Yuva olarak kütüphane
Ev (2)	Rahat, sıcak, canlandıran bir yer olarak kütüphane		
Sınıf	Büyüklik açısından benzerlik kurulan bir kavram olarak kütüphane		
Sevgi	Oraya gelen kişilere duyulan olumlu duygular açısından kütüphane		
Hayat	Hayatın bir parçası olarak kütüphane		

Tablo 7: 7. Sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrencilerin kütüphane kavramını tanımlarken geliştirdikleri metaforları açıklamak için kurdukları gerekçe cümlelerinin kategorileştirilmesi

7. SINIF			
KÜTÜPHANE ("çünkü"lerin kategorileştirilmesi)			
METAFOR	KIZ KATEGORİ	METAFOR	ERKEK KATEGORİ
Bin yapraklı bir çiçek	İçinde birçok kitap barındıran, onları koruyan, kucaklayan bir kavram olarak kütüphane	Sessizlik	Sessiz bir ortam olarak kütüphane
Dünya		Huzur	
Her şeyin merkezi		Ev (2)	
Ev (2)		Bilgi evi	Birçok kitap barındıran bir yer olarak kütüphane
Hazine		Kitap evi	
Uzay		Kitap müzesi	
Yuva		Dost yuvası	
Kitap yurdu		Hayat	
Odam	Sessiz bir ortam olarak kütüphane	Bilgi havuzu	
Sessizlik (2)		İyi	
Arkadaş	Bilgi veren, öğreten, araştırma yapılan, aranan her şeyin bulunduğu bir yer olarak kitap	Bilgi yeri	Bilgi veren, öğreten, araştırma yapılan, ders, ödev yapılan bir yer olarak kütüphane
Bilgi kutusu		Kitap yurdu	
Öğretmen		Çalışma yeri	
Bilgi evi (2)		Ev	
Okul (2)		Arkadaş /dost	
Bilgi kaynağı		Sessizlik	Kitap okunan bir yer olarak kütüphane
Ev (2)		Aksiyon	Sevilen, güzel bir yer olarak kütüphane
Dünya		Sevgi	
Bilgi yeri		Ev	Dostların bulunduğu, bize yardımcı olan bir yer olarak kütüphane
Bilgi deposu		Aile	
Bilgisayar		Gülümsemek	
Arkadaş /dost (2)		Arkadaş /dost	
Anne		Kitap	Sevilmeyen bir kavram olarak kütüphane
Ev (2)	Çok sevilen, her zaman yanımızda olan bir kavram olarak kitap	kaynaması	
Kitapların sahibi			
Dost yeri			
Arkadaş /dost (3)			
Arkadaş	Kitap okumamızı sağlayan bir yer olarak kitap		

Ev	2. evimiz olarak kitap
Hayatın merkezi	Yaşanmış olayları anlatması açısından kitap

Tablo 8: 8. Sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrencilerin kütüphane kavramını tanımlarken geliştirdikleri metaforları açıklamak için kurdukları gerekçe cümlelerinin kategorileştirilmesi

8. SINIF						
KÜTÜPHANE (“çünkü”lerin kategorileştirilmesi)						
KIZ		ERKEK				
METAFOR	KATEGORİ	METAFOR	KATEGORİ			
Bilgi hazinesi	İçinde aranan her şeyin bulunabileceği, her türden bilgiyi barındıran kitaplarla dolu bir kavram olarak kütüphane	Bilgi	İçinde birçok kitap ve bilgi barındıran bir kavram olarak kütüphane			
Dünya		Bilgi evi (2)				
Yaşam		Laboratuvar				
Dünyanın evi		Beyin (2)				
Ev		Kitapların evi				
Kitap		Yuva				
Yuva		Merkez (2)				
Ev		AVM				
Okul		Sevgilim			Sıcak ve birçok bilgi barındıran bir kavram olarak kütüphane	
Bilgi yuvası		Sessiz, sakin, sıcak, rahatlatan, dertlerden arındıran, iyi olan her şeyin bulunduğu bir kavram olarak kütüphane			Hapishane	Sevilmeyen, sıkıcı, korkutucu bir kavram olarak kütüphane
Beyin	Kitap					
Bilgili bir beyin	Sevmem					
Bilgi satılan yer	Karanlık bir yer					
Ev (3)	Okyanus		Sular gibi bizi alıp götüren bir kavram olarak kütüphane			
Yuva	Zindan		İçinde çok fazla canavar barındıran, birçok kitabın arasında mahkum gibi hissettiren bir kavram olarak kütüphane			
Neşe	Hapishane		Hayata çok şey katan, zöğreten, bilgi verem, okudukça açılan bir kavram olarak kütüphane			
Beni içine çeken şey	Zenginlik		Aranılan her şeyin bulunabileceği bir kavram olarak kütüphane			
Sevilen yer	Çiçek					
Aile ortamı	Bilim adamı			Kitap dede ise dedemin evi de kütüphanedir. Her yerde bir sürü bilgili dede vardır.		
	Okul	İnternet				
Milyonlarca arkadaşın bulunduğu yer	Okunan kitaplar sayesinde farklı arkadaşlar, karakterler, düşünceler ile buluşulan bir kavram olarak kütüphane	Dedemin evi	Aksiyon kitaplarını barındıran bir yer olarak kütüphane			
Arkadaş /dost		Güzel bir yer				
Sınıf		Sessiz			Herkesin kitap okuduğu bir yer olarak kütüphane	
Arkadaşlık kurmak		Esrar			Bağımlılık yapan bir kavram olarak kütüphane	
Bilgi yuvası		Ejderha yuvası			İçinde ejderha barındıran bir kavram olarak kütüphane	
Hayat (2)		Faydalı bir kavram olarak kütüphane			Ödünç kitapçı	Ödünç kitap veren bir yer olarak kütüphane
Bağımlılığın evi		En güzel anları, tüm gerçekleri bize anlatan bir kavram olarak kütüphane			Ev (2)	Yalnızlığı gideren, huzur veren, arkadaşlıkların kurulduğu, boş zamanları değerlendirmemize yardım eden bir kavram olarak kütüphane
Aile		Her an hayatımızın içinde olan, bağımlılık yapan bir kavram olarak kütüphane			3. ev	Bankanın içi para dolu, kütüphanenin de kitap
Ödünç dostçu		Kitapları bir süreliğine ödünç veren bir kavram olarak kütüphane			Arkadaşlarla buluşma yeri	
Doğru yol		Oraya bağlanarak yeni bilgiler edinebileceğimiz bir kavram olarak kütüphane			Arkadaş /dost	
Arkadaş/dost	Bize hep yardım eden bir kavram olarak kütüphane	Banka				
Uzay boşluğu	Gezegener uzay boşluğunda kitaplar da kütüphanededir	Hazine	İçinde miras olan, camından bakıldığında değerli şeyler görülen bir yer olarak kütüphane			
Hazine	Altın değerinde olan, içinde paha biçilemez değerler barındıran bir kavram olarak kütüphane	Cam				
Kuyumcu		Özel	Serüvene atılmaya yardımcı olan bir kavram olarak kütüphane			
		Deniz	İçinde binlerce nesne olan bir kavram olarak kütüphane			

Timarhane	Konuşulamayan bir yer olarak kütüphane
Yeni dünyalar	Bizi başka hikayelere sürükleyen, hayallerin gerçek olduğu, içine
Bilgi yuvası	girdikçe değişen, derine inildikçe keşfedilen bir kavram olarak kütüphane
Deniz	
Saat	Zamanın ne hızlı ne de yavaş geçtiği bir kavram olarak kütüphane
Nefes	Nefessiz kaldığımızda soluklanacağımız bir adres olarak kütüphane
Bir sürü tutkulu insan	Bir sürü tutkulu insanın bir arada tutku paylaştığı bir yer olarak kütüphane

Tablo 5, 6, 7 ve 8’ de araştırmaya katılan farklı sınıf seviyelerindeki kız ve erkek öğrencilerin geliştirdikleri metaforları açıklarken kullandıkları gerekçe cümleleri kategorileştirilmiştir. Aynı gerekçeyle oluşturulan farklı metaforlar ve bunların cinsiyet kriterine göre ayrılmış şekli tablolarda görülmektedir. Tablolardan da anlaşıldığı gibi öğrenciler benzer gerekçelerle farklı metaforlar geliştirmişlerdir.

Tablo 9: 5, 6, 7 ve 8. Sınıf seviyelerindeki kız ve erkek öğrencilerin geliştirdikleri ortak metaforlar

5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE	KÜTÜPHANE
Bilgi kaynağı	Dünya	Arkadaş /dost	Beyin
	Ev	Bilgi yeri	Deniz
	Kitap	Ev	Ev
	Mutluluk	Kitap yurdu	Hazine
	Sınıf	Sessizlik	Kitap
			Okul
			Sessizlik
			Yuva

Tablo 9’da her tüm sınıf seviyelerindeki kız ve erkek öğrencilerin geliştirdikleri ortak metaforlar gösterilmiştir. Beşinci sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrenciler ortak olarak “bilgi kaynağı” metaforunu; altıncı sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrenciler ortak olarak “dünya, ev, kitap, mutluluk, sınıf” metaforlarını; yedinci sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrenciler ortak olarak “arkadaş/dost, bilgi yeri, ev, kitap yurdu, sessizlik” metaforlarını ve sekizinci sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrenciler ise “beyin, deniz, ev, hazine, kitap, okul, sessizlik, yuva” metaforlarını geliştirmişlerdir.

Tablo 10: Araştırmaya katılan öğrenciler tarafından geliştirilen ortak metaforlar ve bu metaforların kaç sınıf seviyesinde tekrarlandığına ilişkin veriler

KÜTÜPHANE		SINIF SEVİYESİ SAYISI
METAFOR		
1	Arkadaş /dost	4
2	Hayat	4
3	Ev	4
4	Okul	4
5	Bilgi evi/yuvası	3
6	Dünya	3
7	Kitap	3
8	Sessizlik	3
9	Sınıf	3
10	Aile	2
11	Bilgi	2
12	Bilgi kaynağı	2
13	Hazine	2
14	İnternet	2
15	Kitap evi /yuvası	2
16	Öğretmen	2
17	Sevgi	2
18	Yuva	2

Tablo 10’da araştırmaya katılan öğrenciler tarafından geliştirilen ortak metaforlar ve bu metaforların kaç sınıf seviyesinde tekrarlandığına ilişkin veriler gösterilmiştir. Tabloya göre araştırmaya katılan farklı sınıf seviyesindeki ve cinsiyetteki 225 öğrenci, kütüphane kavramını tanımlarken 18 (on sekiz) ortak metafor geliştirilmişlerdir. Bu ortak metaforlardan “arkadaş/dost, hayat, ev, okul” metaforları tüm sınıf seviyelerinde (5, 6, 7, 8. Sınıf seviyeleri) ortak olarak kullanılmıştır. “bilgi evi/yuvası, dünya, kitap, sessizlik, sınıf” metaforları 3 sınıf seviyesinde ortak olarak kullanılarak öğrenciler tarafından en çok tercih edilen metaforlar arasında yer almıştır. “aile, bilgi, bilgi kaynağı, hazine internet, kitap evi/yuvası, öğretmen, sevgi, yuva” metaforları ise en fazla iki sınıf seviyesi tarafından ortak olarak kullanılan metaforlardır.

Tablo 11: Araştırmaya katılan tüm sınıf seviyelerindeki kız ve erkek öğrencilerin geliştirdikleri olumsuz metaforlar ve bunlara ait frekans ve yüzdelik değerleri

KÜTÜPHANE KAVRMI ÜZERİNE GELİŞTİRİLEN OLUMSUZ METAFORLAR											
KIZ											
5. SINIF			6. SINIF			7. SINIF			8. SINIF		
OLUMSUZ METAFOR	f	%	OLUMSUZ METAFOR	f	%	OLUMSUZ METAFOR	f	%	OLUMSUZ METAFOR	f	%
	0	0		0	0		0	0	Tımarhane	1	2,13
ERKEK											
5. SINIF			6. SINIF			7. SINIF			8. SINIF		
OLUMSUZ METAFOR	f	%	OLUMSUZ METAFOR	f	%	OLUMSUZ METAFOR	f	%	OLUMSUZ METAFOR	f	%
	0	0	Bozuk yemek salonu	1	5,26	Kitap kaynar	1	3,85	Hapishane	4	10
									Karanlık bir yer		
									Sevilmeyen bir şey		
									Zindan		

Tablo 11’de araştırmaya katılan tüm sınıf seviyelerindeki kız ve erkek öğrencilerin geliştirdikleri olumsuz metaforlar ve bunlara ait frekans ve yüzdelik değerleri verilmiştir. Araştırmaya katılan 5, 6, ve 7. Sınıf seviyelerindeki kız öğrenciler kütüphane kavramı ile ilgili hiçbir olumsuz metafor kullanmamışlardır. Yalnızca sekizinci sınıf seviyesinden bir kız öğrenci olumsuz kütüphane kavramı için “tımarhane” metaforunu kullanmıştır. Erkek öğrencilerde olumsuz metafor kullanma oranı daha yüksektir. Araştırmaya katılan erkek öğrenciler arasında beşinci sınıf seviyesinde olumsuz bir metafora rastlanmamıştır. Altıncı sınıf seviyesinde “bozuk yemek salonu”; yedinci sınıf seviyesinde “kitap kaynar” ve sekizinci sınıf seviyesinde “hapishane, zindan, karanlık bir yer, sevilmeyen bir yer” metaforları kütüphane kavramı için kullanılan olumsuz metaforlardır

SONUÇ

Okuma, bireylerin ve toplumların gelişimi için en temel eylemlerden biridir ve bir eğitim süreci sonunda kazanılan bir beceridir. Ailede başlayan bu beceri okulun da devreye girmesiyle geliştirilir. Okullarda da bu becerinin geliştirilebileceği en güzel mekan “kütüphane”lerdir. İdareciler ve öğretmenler okullarda bulunan kütüphaneleri öğrencilerin gelişim özellikleri, sğlıları ve ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemeli, geliştirmeli ve yenilemelidir. Öğrencilerin algılarının belirlenmesinde en etkili yöntemlerden biri de metaforlardır. Bu çalışmada okuma kültürünün kazandırılması için kritik dönemlerden biri olan ortaokul dönemindeki öğrencilerin kütüphane kavramı üzerine metaforik algıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- Çalışma sonucunda farklı sınıf seviyelerindeki ortaokul öğrencilerin çoğunluğunun kütüphane kavramı üzerinde olumlu bir algıya sahip olduğu saptanmıştır.

- Sınıf seviyesi büyüdükçe öğrencilerde olumsuz algılar belirmeye başladığı görülmüştür.
- Çalışmaya katılan kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla olumlu algılarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.
- Aynı sınıf seviyesindeki kız ve erkek öğrencilerin gelişim özellikleri itibariyle benzer metaforlar kullandıkları görülmüştür.
- Araştırmada bir sınıf seviyesinde geliştirilen bir metaforun farklı sınıf seviyelerinde de aynı şekilde kullanılabilirdiği saptanmıştır.
- Öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar kavramsal olarak kategorilendirildiğinde tüm sınıf seviyelerindeki öğrencilerin kütüphane kavramını tanımlarken çoğunlukla betimleme yaptığı görülmüştür.
- Çalışmaya katılan öğrencilerin geliştirdikleri metaforların kendi hayatlarında var olan veya var olma ihtimali yüksek olan kavramlarla eşleştiği saptanmıştır. Öğrencilerin çok azı kütüphane kavramını tanımlarken hayal güçlerini kullanmışlardır.
- Öğrencilerin kütüphane kavramını üzerine geliştirdikleri metaforları açıklamak için kullandıkları “çünkü” cümleleri incelendiğinde benzer gerekçelerle farklı metaforların eşleştiği görülmüştür.

ÖNERİLER

Çalışmadan elde edilen sonuçlar öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Kütüphane kavramı hakkında olumlu algıya sahip öğrenciler kütüphane ile tanışmış ve olumlu yaşantılara sahip öğrencilerdir. Bu öğrenciler çalışmaya katılan öğrencilerin de büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Ülkemizdeki okuma ve kütüphane kullanımı oranları gösteriyor ki bu olumlu algı doğru şekilde kullanılamamaktadır. Bu sebeple aşağıdakiler yapılabilir:

- Öğrencilerin kitaplarla buluşabilmesinin en kolay yolu okul kütüphaneleridir. Bu sebeple öncelikle okul kütüphaneleri iyileştirilmelidir. Öğrencilerin gelişim düzeylerine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanan kütüphaneler devlet – okul – aile işbirliği ile hazırlanmalıdır. Okullarda var olan kütüphaneler bir an önce gözden geçirilmeli ve öğrenciler için bireysel vakit geçirmek isteyecekleri cazip mekanlar haline getirilmelidir. Z-Kütüphaneler yaygınlaştırılmalıdır.
- İyileştirme çalışmaları sırasında öğrencilerin de görüşleri alınmalı, sürece onlar da dahil edilmelidir. Bu sayede kendilerini kütüphanenin bir parçası gibi hissedecekler ve kütüphane ile aralarında daha olumlu bir bağ kurulacaktır.
- Fiziksel düzenlemelerin ardından içerik olarak da çocukların gelişimlerini olumlu yönde etkileyecek kitaplar belirlenmeli ve kütüphane bu kitaplarla doldurulmalıdır. Öğrencinin düzeylerine uygun olmayan, onları zihinsel anlamda olumsuz etkileyecek kitaplar öğretmenler tarafından elenmelidir.
- Öğrencilerin yaş düzeyine uygun kitaplar belirlenmeli ve belli aralıklarla farklı öğretmenler tarafından kütüphanede okuma etkinlikleri düzenlenmelidir. Bu konuda okuldaki bütün öğretmenler birlik içinde çalışmalıdır.
- Milli Eğitim Bakanlığı “Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği” incelendiğinde bir okul kütüphanesinin sahip olması gereken tüm koşullar maddeler halinde belirtilmiştir. Bu bağlamda başta okul idarecileri olmak üzere okulda çalışan herkese ve velilere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bireyler ve toplum için bu denli öneme sahip olan kütüphaneler devlet – okul – aile üçgeninde iyileştirilmeli ve öğrenciler kütüphane kullanımı konusunda yönlendirilmelidirler.
- Kütüphane hakkında olumsuz algıya sahip öğrenciler ya kütüphane ile hiç tanışmamış ya da bir baskı sonucu ilgi ve ihtiyaçlarına uymayan kütüphanelerde yine ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmayan kitaplarla vakit geçirmeye zorlanmış öğrencilerdir.

- Öncelikle bu öğrencilerin algılarının neden olumsuz olduğu net bir şekilde saptanmalıdır. (Öğrencilerin çoğunluğunun olumlu bir algıya sahip olduğu düşünülürse bu çalışmayı yapmak çok zaman almayacaktır.)
- Bu öğrencilere sezdirme yöntemi ile okumanın ve kütüphane kullanımının faydaları öğretilmelidir. Aşamalı bir eğitim planı ile bu öğrenciler kütüphanelere yönlendirilmeli ve olumsuz algıları değiştirilmeye çalışılmalıdır.
- İyileştirme çalışmalarında olumsuz algıya sahip öğrencilere daha fazla sorumluluk verilmelidir.
- Kütüphane hakkında olumsuz algıya sahip olan öğrencilerin genellikle kitaplar hakkında da olumsuz algıları vardır. Bu öğrencilerin ilgi alanları belirlenmeli ve ailelerinden de destek alınarak kendi ilgileri doğrultusunda kitaplarla buluşmaları sağlanmalıdır.

Bu alanda yapılan çalışmalar daha da genişletilmeli daha büyük çalışma gruplarıyla yaygınlaştırılmalıdır. Elde edilen sonuçlar, dikkate alınmalı ve kütüphaneler iyileştirilme sürecine girmelidir.

KAYNAKÇA

- Arıcan, S., & Yılmaz, B. (2010). 100 Temel Eser Uygulamasının Öğrencilerin Okuma Alışkanlıklarına Etkisi ve Bu Uygulamada Kütüphanelerin Rolü Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 495 - 518.
- Arslan, A. (2013). Okuma Becerisi İle İlgili Makalelerde Cinsiyet Değişkeni. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 251-265, .
- Atılğan, D. (1991). Eğitim ve Kütüphane. *Türk Kütüphaneciliği*, 69 - 72.
- Aytaş, G. (2005). Okuma Eğitimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 461 - 470.
- Balcı, A., & Uyar, Y. (2012). İlköğretim 6. sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları, Kütüphane Kullanma Sıklıkları ve Okumaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Turkish Studies*, 965 - 985.
- Bektaş , M., Okur, A., & Karadağ, B. (2014). İlkokul ve Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinde Metaforik Algı Olarak Kitap. *Türk Kütüphaneciliği*, 154 - 168.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. İstanbul : MEB YAY.
- IEA. (2016). *TIMSS 2015 Ulusal Matematik ve Fen Eğilimleri Ön Raporu*. Ankara: MEB.
- IFLA / UNESCO. (1999). *Okul Kütüphanesi Manifestosu*. IFLA / UNESCO.
- IFLA / UNESCO. (2002). *Okul Kütüphanesi Rehberi*. Ankara: IFLA / UNESCO.
- Kayadibi, F. (2001). Eğitim Kalitesine Etki Eden Faktörler ve Kaliteli Eğitimin Üretime Katkısı. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 71-94.

- Kurbanoğlu, S., & Akkoyunlu, B. (2001). Öğrencilere Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 81 - 88.
- MEB. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara : MEB.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,,7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB.
- MEB. (2019). *Z- Kütüphane*. <http://z-kutuphane.meb.gov.tr/Home/Hakkimizda> adresinden alınmıştır
- MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2015). *2015 - 2019 Stratejik Planı*. Ankara: MEB.
- MEB. (tarih yok). *Z-KÜTÜPHANE*. 2018 tarihinde <http://z-kutuphane.meb.gov.tr/Home/Hakkimizda#0> adresinden alındı
- Moyer, J. E. (2011). *Teens Today Don't Read Books Anymore:” A Study of Differences in Comprehension*. MINNESOTA UNIVERSITY.
- OECD. (2015). *PISA 2015 Ulusal Raporu*. Ankara: MEB.
- OECD. (2015). *PISA 2015 Ulusal Raporu*. Ankara: MEB.
- Önal, İ. (1995). School Library Development in Turkey. *Türk Kütüphaneciliği*, 255-257.
- Önal, İ. (2005). Okul Kütüphanelerinde Derme Geliştirme: Politikalar ve Dermelerin Betimlenmesi. *Bilgi Dünyası*, 193 - 218.
- Önal, İ., & Şenyurt Topçu, Ö. (2013). Eğitimi Gerçekleştirmek: Öğretim Programlarında Okul Kütüphanelerinin Yeri. *Bilgi Dünyası* , 306 - 328.
- Özbay, M. (2006). Okuma Eğitiminde Çevre Faktörü. *Eurasian Journal of Educational Research*, 161 - 170.
- Özbay, M. (2016). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*. Ankara: Öncü.
- Özdemir, E. (2005). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2015). Bilgi Toplumu Olma Yolunda Okul Kütüphanelerinin Durumu: Gaziantep İli Örneği. *XX. Türkiye'de İnternet Konferansı*. İstanbul.
- Soysal, Ö. (1971). Kütüphaneciliğimizin Ana Sorunları ve Okul Kütüphanesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 131 - 135.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. (2017). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Şahin, A., İşcan , A., & Maden, S. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Okul Kütüphaneleri ve Sınıf Kitaplıklarını Kullanma Durumları (Erzurum İli Örneği). *Atatürk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 183 - 196.

T:C: Kùltür ve Turizm Bakanlığı. (tarih yok). *Tùrkiye Okuma Kùltürü Haritası*. T:C: Kùltür ve Turizm Bakanlığı.

TDK. (tarih yok). Türk Dil Kurumu: <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden alınmıştır

Yıldırım, A., & şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, B. (1998). Halk Kùtùphaneleri-Okul Kùtùphaneleri. *Tùrk Kùtùphaneciliđi*, 110 - 130.

Yılmaz, B. (2004). Öğrencilerin Okuma ve Kùtùphane Kullanma Alışkanlıklarında Ebeveynlerin Duyarlılığı. *Bilgi Dùnyası*, 115 - 136.

EK: METAFORİK ALGI BELİRLEME ETKİNLİK KAĞIDI

Sevgili Öğrenci,

Aşağıdaki bilgileri kendine en uygun olan şekilde doldurarak bana yardımcı olur musun? Etkinlik kağıdına adını yazmana gerek yoktur. Cinsiyetini ve sınıf seviyeni doğru işaretlemen yeterli olacaktır. Teşekkür ederim.

CİNSİYETİNİZ

SINIF SEVİYENİZ

Kütüphane

gibidir.

Çünkü.....

.....

Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

Araştırmacı: Funda Tuba Aktosun

Bariton Ses Yapısı Özellikleri ve Egzersiz Önerileri Baritone Sound Structure Characteristics and Exercise Recommendations

Baran Doğuş DALOĞLU^{1*}
Doç. Dr. Aycan ÖZÇİMEN²

Pages: 616-628

Doi: 10.21733/ibad.583120

¹ Necmettin Erbakan University,
TURKEY, , barangitar@hotmail.com

² Necmettin Erbakan University,
TURKEY, openmind_ican@hotmail.com

*Corresponding Author

ABSTRACT

The voice training area has always been an important part of vocal development. Correct technical studies and preparing a repertoire according to the sound structure contains an important prerequisite. The success of singers in the sound education process and in their professional life is connected with the recognition of the voice type and the voice. Baritone sound The concept of sound structure in this study explaining the features, repertoires, baritone vocal types and exercises that these types of voice can work were taken. Research examined as Thematic was compilation has been a work and the problem is explained by descriptive approach.

Keywords: Baritone, Repertoire, Voice training.

GİRİŞ

İnsan sesi bilinen en eski enstrüman olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle profesyonel ve amatör sanatçılar için konuşurken ve şarkı söylerken doğru ve güzel ses çıkarabilmek, doğru teknik kullanımını zorunlu kılmaktadır. İnsan sesi ses gruplarına göre de farklılıklar göstermektedir. Bir şarkıcının ses türünü, yapısını tanıması bu yönde de repertuar seçip çalışma yapması büyük önem arz etmektedir. Şarkıcıların ses eğitimi sürecinde ve meslek hayatlarında başarılı olabilmeleri buna bağlıdır.

Bariton ses türünün belirlenmesi ve repertuarlarının incelenerek ses geliştirici egzersiz önerilerinin belirlenmesi bu çalışmada temel amaç olarak kabul edilmiştir. Ses eğitimine başlayan deneyimsiz bir kişinin sarkı söyleme sesinin oluşturulması ve oturtulması için gerekli olan koşulları doğru olarak algılayabilmesi çok zordur. Çeşitli organların işlevleri hakkında teorik bilgilere sahip olabilir fakat, bu durum bu organların sarkı söyleme sırasında doğru olarak kullanılmalarına, yani pratik uygulamalarına hazır olduğu anlamı taşımaz (Malkoç, 1992).

"Ses eğitimi; bireylere konuşma ve/veya şarkı söylemede seslerini doğru, etkili ve güzel kullanabilmeleri için gereken davranışların kazandırıldığı ve içinde konuşma, şarkı söyleme, koro ve şan eğitimi gibi alt ses eğitimi basamaklarını barındıran, disiplinler arası bir özel alan eğitimidir (Töreyn, 2002).

Opera; müzikli tiyatro demektir ve 16. yüzyıl sonlarında sahne müziğinin kullanımına ilişkin görüşlerin ortaya atılmasıyla başlamıştır. Özellikle lied, koro ya da opera partilerini okumakla yükümlü olan ses sanatçılarının, kendi vücut yapılarına bağlı ses organlarından yansıyan özel bir renk ile bu renge bağlı dramatik karakteri, bütün ayrıntılarıyla tanıyıp bilmeleri gerekir. Şurası da kesin olarak bilinmelidir ki, insanoğlunun bu çabası, insan sesinin, uygulamada olduğu kadar, eğitim ve öğretim alanında da elde etmiş olduğu ilerlemeyi, kronolojik bir gelişim grafiğine bağlamış ve bu hareket, insan sesi ile literatürünün doğuşunu ve oluşunu kapsayan bir tarihin meydana gelmesine yol açmıştır (Altar, 2001, s. 302).

1.1. *Problem Cümlesi*

Bariton ses yapısının özellikleri ve bu ses grubunu geliştirebilecek egzersiz öneri ve yaklaşımları nelerdir?

1.2. *Araştırmanın Önemi Ve Amacı*

Şan eğitimi bir çok insan ses türünü ve özellikleri barındırmaktadır. Bu ses yapıları özelliklerine göre farklı repertuarlar ve farklı yaklaşımlarla geliştirilmeli ve Sanatçılar kendi ses yapılarını hakim olmalıdır çünkü ses kullanımda en büyük problem kendi sesini tanımadan teknik ve repertuar çalışmaktır. Bu yöntem sese büyük zararlar verebilir. Bu çalışma da ise Bariton ses yapısını tanımayı, repertuarlarını incelemeyi ve bu ses grubuna dahil olan profesyonel veya amatör şarkıcıların seslerini geliştirmeyi ve teknik çalışmalara yönelik yaklaşımlara açıklayıp ışık tutmak amaçlanmıştır.

1.3. *Sınırlılıklar*

Bariton ses yapısı rollerine ve ses registerlerine, göre farklılık göstermektedir. Bu çalışma yapılırken yalnızca opera şarkıcılığı veKlasik müzik şarkıcılığı alanında bariton ses kavramı ve özellikleri ile ele alınmış ve bu alana yönelik yaklaşımlar incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bariton Ses Yapısı özellikleri ve Egzersiz önerilerin incelendiği bu araştırma tematik olarak incelen derleme bir çalışmadır. Araştırmada incelenen bariton ses yapısı özelliklerini, repertuarlarını ve egzersiz önerileri yönelik yaklaşımlar tematik olarak döküman incelemesi yöntemiyle ele alınmıştır. Araştırmada tematik olarak irdelenen problem sınıflandırılarak betimsel yaklaşımla açıklanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

1) Bariton Ses Nedir?

Klasik müzikte ses sanatçıları; ses renklerine, tessituralarına ve ses aralıklarına göre sınıflandırılmışlardır. Bariton ses, orta kalınlıkta erkek sesi olup, kelime anlamı olarak “ağır ton- ağır ses” anlamına gelmektedir. Operalarda ve özellikle Verdi’nin eserlerinde, ses olarak ağır partiler, dramatik roller, genelde bariton seslere verilmiştir. Bariton ses en çok rastlanan erkek sesidir. Özelliği olan doğal tını gereği şan eğitiminde çok çabuk gelişme gösterirler. Fakat bu gelişme, bariton seslerin ilerleyen yıllarda karşılaşabilecekleri bir takım problemlere neden olabilir. Ses çıkarmak için gerekli olan kasların belli bir harmoni içinde çalışabilmesi, forte ve piyano yaparken duyulabilir, anlaşılabilir, rezonanslı temiz bir ses çıkarmak, yumuşak fonasyonla sese başlayarak tek bir register şeklinde sesi oluşturacak teknik beceriye sahip olmak tüm sesler için olduğu gibi, bariton ses içinde idealdir.

2) Bariton Sesin Register Özellikleri

Bariton seslerde pes, tiz ve falsetto olmak üzere 3 register olduğu bilinmektedir. Ayrıca doğru bir rezonansla oturtulması gereken orta register bölgesinin de olduğu bazı şan pedagogları tarafından söylenmektedir. Fakat register kavramının, ses tellerinin farklı çalışma şekillerini tanımlamak amacıyla kullanıldığı düşünülecek olunursa, orta registerda ses tellerinin çalışma şekillerinde bir değişiklik olmadığı gerçeği ile, ancak bu bölgenin pes ve tiz rezonans bölgelerinin dengeli bir şekilde karıştığı, iç içe girdiği bir denge merkezi olarak düşünülebilir. Bariton sesler için yazılmış eserlerde en çok bu bölgenin kullanıldığı düşünülecek olursa, denge merkezinin önemi ortaya çıkacaktır. Pes ve tiz registerlerin doğru bir şekilde kaynaşması, geçiş bölgelerinde şiddet, renk, tını farklılıklarının olmaması sağlıklı bir ses gelişimi için çok önemlidir. “Bariton seslerde register geçişi, 8 tondan oluşan kromatik bir “scale” 17yipesten tize doğru a vocal sesi ile söyleyerek tespit edilebilir.” (Frisell, 2007; 31)

Orta do’nun altındaki la bemolden başlayarak bir oktav üstteki la bemole kadar çıkın. Özellikle orta Do’nun üzerindeki Mi bemol tonu bariton seslerin en belirgin geçit tonudur. Amatör seslerde bu nota ve devamından gelen mi notasında register geçişi ortaya çıkacaktır. Genelde bahsedilen notalarda görülen register geçişi, baritondan baritona ve kullanılan vokale göre mi bemol notasından öncede başlayabilir. Şan eğitimindeki amaç bu register geçişlerini yumuşak bir şekilde oluşturmak olmalı, pes ve tiz register homojen bir şekilde kaynaştırılmalıdır.

(Frisell, 2007;31)

3) Bariton Türleri:

3.1. *Lirik Bariton*:

Akıcı, esnek ve yumuşak bir ses türüdür. Tiz sesleri rahat olan bir bariton ses yapısıdır. Repertuarı belki de diğer baritonlar ile karşılaştırıldığında daha kolaydır ancak hizmetkârlardan asillere, komikten romantiğe kadar uzanan birçok rolde oynayabilecek kadar iyi bir aktör olmalıdır. Yumuşak bir ses bütününe ve rahat tiz tonlara sahip agiliteli ve esnek bir sestir. Değişken karakterdeki birçok destekleyici rolü de oynadığı için, Alman opera evleri için oldukça önemlidir. Bu bariton, iyi bir aktör olmasının yanında tüm registerler’de aynı derecede iyi şarkı söylemelidir.

Başlıca rolleri ve aryaları:

Kont Almaviva Le nozze di Figaro W.A. Mozart
<i>Hai già vinta la causa...Vedro mentr'io sospiro</i>
TESSITURA: C3 – D4 RANGE: A3 - F#/Gb4
Papageno Die zauberflöte W.A. Mozart
<i>Ein Mädchen oder Weibchen</i>
TESSITURA: F3 – C4 RANGE: H3 – D4
Harlekin Ariadne auf Naxos R. Strauss
<i>Lieben, Hassen, Hoffen, Zagen</i>
TESSITURA: E3 – D4 RANGE: C3 – F4
Figaro Il Barbiere di Siviglia G. Rossini
<i>Largo al factotum</i>
TESSITURA: G3 – E4 RANGE: D3 – G4
Malatesta Don Pasquale G. Donizetti
<i>Bella siccome un angelo</i>
141
TESSITURA: C#/Db3 - C#/Db4 RANGE: G#/Ab2 - F4
Dandini La Cenerentola G. Rossini
<i>Come un'ape ne'giorni d'aprile</i>
TESSITURA: D3 – F4 RANGE: G#/Ab2 - F4
Guglielmo Così fan tutte W.A. Mozart
<i>Donne mie, le fate a tanti</i>
TESSITURA: D3 – D4 RANGE: H3 – E4

3.2. Dramatik Bariton (Kavalier bariton)

Bu Bariton türü rahat ve tınlı üst tonlar gerektirmektedir. Hem lirik hem dramatik pasajları söyleyebilen, erkeksi ve iyi bir fiziksel görünümüne, yüksek baritonal renge sahip metalik bir sestir. Kavalier bariton, Lirik bariton'dan biraz daha kuvvetli bir sese sahiptir ve sahnede daha önemli bir rol oynar görüntüde olmalıdır. Lyrischer baritonun tersine Don Carlos'taki Posa ve La Traviata'daki Germont'u oynayabilecek vokal özelliklere sahip olmalıdır.

Başlıca rolleri ve aryaları:

Valentin Faust C. Gounod
<i>Avant de quitter ces lieux</i>
TESSİTURA D#/Eb3 - D#/Eb4 RANGE C3 – G4
Belcore L'elisire d'Amore G. Donizetti
<i>Come Paride vezzoso</i>
TESSİTURA: C3 – D4 RANGE: A#/Hb3 - E4
Kont Almaviva Le nozze di Figaro W.A. Mozart
<i>Hai gia vinta la causa...Vedro mentr'io sospiro</i>
TESSİTURA: C3 – D4 RANGE: A3 - F#/Gb4
Yevgeni Onyegin Yevgeni Onyegin P.I. Tchaikovsky
<i>Kogda bi zhizn domashnim krugom</i>
TESSİTURA: F3 – Eb4 RANGE: D3 – F4
<i>Uzhel ta samaja Tatiana</i>
TESSİTURA: F3 – D4 RANGE: F3 – F#/Gb4
Riccardo I Puritani V. Bellini
<i>Ah! Per sempre io ti perdei...</i>
TESSİTURA: Eb3 – Eb4 RANGE: Ab2 – Eb4
Wolfram Tannhäuser R. Wagner
<i>O du mein holder Abendstern</i>
TESSİTURA: D3 – D4 RANGE: H3 – E4
<i>Blick' ich umher</i>
TESSİTURA: D#/Eb3 - D4 RANGE: D3 - D#/Eb4
Giorgio Germond La Traviata G. Verdi
<i>Di Provenza il mar</i>
TESSİTURA: F3 – F4 RANGE: C#/Db3 – F#/Gb4
Don Giovanni Don Giovanni W.A. Mozart
<i>Fin ch'han dal vino</i>
TESSİTURA: F3 – D4 RANGE: D3 – E4
<i>Deh, vieni alla finestra</i>
TESSİTURA: F3 – D4 RANGE: D3 – E4
Escamillo Carmen G. Bizet

<i>Votre toast je peux vous le rendre</i>
TESSÍTURA: C3 – C4 RANGE: A#/Hb3 – F4
Renato Un Ballo in Maschera G. Verdi
<i>Alla vita che t'arride</i>
TESSÍTURA: D3 – D4 RANGE: C3 – G4
<i>Eri tu che macchiavi quell'anima</i>
TESSÍTURA: F3 – F4 RANGE: A3 – G4
Rodrigo Don Carlos G. Verdi
<i>Per me giunto ...lo morirò, ma lieto in core</i>
TESSÍTURA: E3 – F#/Gb4 RANGE: C3 – F#/Gb4
<i>Carlo ch'è sol il nostro amore(L'Infant Carlos, notre espérance)</i>
Luna Kontu Il Trovatore G. Verdi
<i>Il balen del suo sorriso</i>
TESSÍTURA: F3 – F4 RANGE: A3 – G4
Ford Falstaff G. Verdi
<i>È sogno? O realtà</i>
TESSÍTURA: C3 – D#/Eb4 RANGE: A#/Hb3 - G4
Don Carlo di Vargas La forza del destino G. Verdi
<i>Morir! Tremenda cosa! . . . Urna fatale del mio destino</i>
TESSÍTURA: E3 – E4 RANGE: H2 – F#/Gb4
Ezio Attila G. Verdi
<i>Dagl'immortali vertici</i>
TESSÍTURA: E3 – D4 RANGE: Eb3 – F4
145
Prens Yeletsky Pique Dame P.I. Tchaikovsky
<i>Ja vas lyublyu</i>
TESSÍTURA: D#/Eb3 – D#/Eb4 RANGE: A#/Hb3 – G4

3.3. Helden Bariton:

Helden bariton da yaygın bir ses tipi değildir. Etkileyici bir hitabete ve güçlü sahne sunumlarına ihtiyaç duyar. Önceleri Hoherbass (Yüksek bas) olarak adlandırılmıştır. Sadece tiz tonlarda rahat bir üst registre değil aynı zamanda düzgün ve duyulur nitelikteki orta ve alt registre sahip olan ağır ve gidici özellikte bir sestir. Bu, Alman operasının ürünüdür ve öncelikle Aida'daki Amonasro gibi oldukça ağır Verdi rolleri Der Wanderer gibi Wagner rolleri için ayrılmıştır. Sesin muazzam bir şekilde güçlü crescendoları olmalı, seste mükemmel patlamalar yapabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Bu bariton için iri cüsseli biri olmak yardımcı olabilir ama bu kesin bir gereklilik değildir.

Başlıca rolleri ve aryaları:

Don Giovanni Don Giovanni W.A. Mozart
<i>Fin ch'han dal vino</i>
TESSÍTURA: F3 – D4 RANGE: D3 – E4
<i>Deh, vieni alla finestra</i>
TESSÍTURA: F3 – D4 RANGE: D3 – E4

Riccardo I Puritani V. Bellini
<i>Ah! Per sempre io ti perdi...</i>
TESSITURA: Eb3 – Eb4 RANGE: Ab2 – Eb4
148
Giorgio Germond La Traviata G. Verdi
<i>Di Provenza il mar</i>
TESSITURA: F3 – F4 RANGE: C#/Db3 – F#/Gb4
Rodrigo Don Carlos G. Verdi
<i>Per me giunto ...lo morirò, ma lieto in core</i>
TESSITURA: E3 – F#/Gb4 RANGE: C3 – F#/Gb4
<i>Carlo ch'è sol il nostro amore(L'Infant Carlos, notre espérance)</i>
TESSITURA: D#/Eb3 – D4 RANGE: C#/Db3 – F#/Gb4
Pizzaro Fidelio L.V. Beethoven
<i>Ha! welch' ein Augenblick!</i>
TESSITURA: C3 – D4 RANGE: G#/Ab2 - E4
Tonio I Pagliacci R. Leoncavallo
<i>Si puo, si puo?</i>
TESSITURA: C3 – D#/Eb4 RANGE: H3 – F4
Dapertutto Les Contes d'Hoffmann J. Offenbach
<i>Scintille, diamant</i>
TESSITURA: H3 - E4/ A3 – D4 RANGE: H3 – G#/Ab4/A3 – F#/Gb4
12
Rigoletto Rigoletto G. Verdi
<i>Pari siamo</i>
TESSITURA: D3 – E4 RANGE: C3 –E4
<i>Cortigiani, vil razza dannata</i>
TESSITURA: F3 – D#/Eb4 RANGE: C3 – F#/Gb4
Luna Kontu Il Trovatore G. Verdi
<i>Il balen del suo sorriso</i>
TESSITURA: F3 – F4 RANGE: A3 – G4
Don Carlo di Vargas La forza del destino G. Verdi
<i>Morir! Tremenda cosa! . . . Urna fatale del mio destino</i>
TESSITURA: E3 – E4 RANGE: H2 – F#/Gb4
Miller Luisa Miller G. Verdi
<i>Sacra la scelta è d'un consorte</i>
TESSITURA: F3 – F4 RANGE: C#/Db3 – F#/Gb4
Ezio Attila G. Verdi
<i>Dagl'immortali vertici</i>
TESSITURA: E3 – D4 RANGE: Eb3 – F4
Alfio Cavalleria Rusticana P. Mascagni
<i>Il cavallo scalpita</i>
TESSITURA: D#/Eb3 - D#/Eb4 RANGE: D#/Eb3 - F#/Gb4

Macbeth Macbeth G. Verdi
<i>Pietà, rispetto, amore</i>
TESSITURA: F3 – D#/Eb4 RANGE: C3 – F#/Gb4
Holländer Der Fliegende Holländer R. Wagner
<i>Die Frist ist um . . . Wie oft in Meres tiefsten Schlund</i>
TESSITURA: H3 – D#/Eb4 RANGE: G2 – F4

3.4. Verdi Baritonu:

Bariton daha metalik ve güçlü bir sese ve daha ağır bir dramatik repertuara sahiptir. Çok fazla nüans ve ince karakterizasyon yeteneğine sahip güçlü bir sestir. Verdi ve Puccini repertuarındaki roller ile ilişkilendirilir. Bu bariton, oyunculuk olarak sahneye ağırlığını koyabilmelidir. Ses ve görüntü olarak güçlü olmalı ve yüksek tonlarda rahat ve tınlı bir sese sahip olmalıdır.

Başlıca rolleri ve aryaları:

Tonio I Pagliacci R. Leoncavallo
<i>Si puo, si puo?</i>
TESSITURA: C3 – D#/Eb4 RANGE: H3 – F4
Pizzaro Fidelio L.V. Beethoven
<i>Ha! welch' ein Augenblick!</i>
TESSITURA: C3 – D4 RANGE: G#/Ab2 - E4
Dapertutto Les Contes d'Hoffmann J. Offenbach
<i>Scintille, diamant</i>
TESSITURA: H3 – E4/ A3 – D4 RANGE: H3 – G#/Ab4/A3 – F#/Gb4
Iago Othello G. Verdi
<i>Credo in un Dio crudel</i>
TESSITURA: C3 – Eb4 RANGE: A#/Hb2 – F4
Rigoletto Rigoletto G. Verdi
<i>Pari siamo</i>
TESSITURA: D3 – E4 RANGE: C3 –E4
<i>Cortigiani, vil razza dannata</i>
TESSITURA: F3 – D#/Eb4 RANGE: C3 – F#/Gb4
Alfio Cavalleria Rusticana P. Mascagni
<i>Il cavallo scalpita</i>
TESSITURA: D#/Eb3 – D#/Eb4 RANGE: D#/Eb3 - F#/Gb4
Miller Luisa Miller G. Verdi
<i>Sacra la scelta è d'un consorte</i>
TESSITURA: F3 – F4 RANGE: C#/Db3 – F#/Gb4
147
Sixtus Beckmesser Die Meistersinger von Nürnberg R. Wagner

<i>Den Tag seh'ich erscheinen</i>
TESSÍTURA: D3 – E4 RANGE: D3 – E4

3.5. Bas-Bariton:

İtalyan Basso Cantante sesi olarak adlandırabiliriz. Geniş bir ses aralığı ve ince karakterizasyon yeteneğine sahip güçlü bir sestir. Alman tiyatrosundaki bas-bariton sesi Amerika'da da Basso Cantante olarak düşünülen sestir ve tüm ses kategorileri dahilinde en geniş repertuarlardan birine sahip olduğu için her akşam sahnede olma durumundadır. Ses daha hafif ve biraz daha yüksektedir. Genelde fiziksel ya da vokal hacim olarak ana karakterlerin rollerini oynamasını kabul edilebilir kılacak rol yapabilme yeteneği eksiktir. Çoğu kez destekleyici bir tip olarak ikinci rollere indirgenmektedir. Operada bir arkadaş, baba, kral veya bilge adam rolündedir.

Başlıca rolleri ve aryaları

Masetto Don Giovanni W.A. Mozart
<i>Ho capito, signor, si</i>
TESSÍTURA: C3 – C4 RANGE: C3 – C4
Figaro Le Nozze di Figaro W.A. Mozart
<i>Se vuol ballare</i>
TESSÍTURA: C3 – E4 RANGE: C3 – F4
<i>Non piu andrai</i>
TESSÍTURA: C3 – E4 RANGE: C3 – E4
<i>Tutto è disposto...Aprite un po' quegli occhi</i>
TESSÍTURA: A#/Hb3 – D#/Eb4 RANGE: D#/Eb3 - D#/Eb4
Don Alfonso Cosi fan tutte W.A. Mozart
<i>Vorrei dir, e cor non ho</i>
TESSÍTURA: F3 – C#/Db4 RANGE: D#/Eb3 - D#/Eb4
Caspar Der Freischütz C.M.v. Weber
<i>Schweig', schweig'! damit dich Niemand warnt</i>
TESSÍTURA: C#/Db3 - D4 RANGE: F2 – E4
<i>Hier im ird'schen Jammerthal</i>
TESSÍTURA: D3 – D4 RANGE: D3 - F#/Gb4
Don Pasquale Don Pasquale G. Donizetti
<i>Ah, un foco insolita</i>
TESSÍTURA: E3 – E4 RANGE: C3 – E4
157

Ferrando Il Trovatore G. Verdi
<i>Di due figli vivea</i>
TESSITURA: H3 – E4 RANGE: A3 – F4

4) Bariton Sesler İçin Egzersiz Önerileri

1)

Baran Doğuş Daloğlu

(Kapalı Ağz)

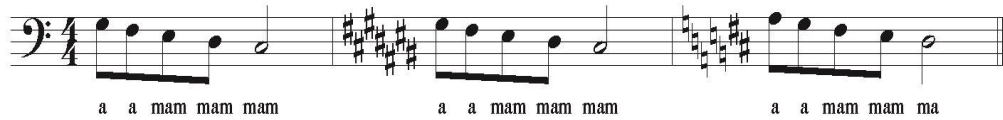
a a a a a a a a a a a a a a a a a a a a

625

Bu egzersizde ilk öncelik olarak rezonans bölgesini önde tınlatmak ve teknikte kullanılacak doğru pozisyonunun yerini hazırlamak amaçlanmıştır. Bu egzersiz yapılırken larenks çok rahat olmalı ve sıkılmamalıdır. Diyafram destekli nefes alınmalıdır.

2)

Baran Doğuş Daloğlu

a a mam mam mam a a mam mam mam a a mam mam ma

(A vokali Kapalı ağız Mam vokali açık)

Bu alıştırma ise rezonans bölgesinin devamlılığı ve açık (mam) vokalin aynı registerde ve teknikte söylenmesi tını ve teknik farkının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. (Crescendo veya Decrescendo olarak uygulanabilir.)

3)

Baran Doğuş Daloğlu

mi i i i i i i ya a a a a a a mi i i i i i i i ya a a a a a a

mi i i i i i i ya a a a a a a mi i i i i i i i ya a a a a a a

Bu alıştırmada pes ve tiz registerlerin doğru bir şekilde kaynaşması, geçiş bölgelerinde şiddet, renk, tını farklılıklarının olmaması sağlıklı bir ses ve teknik gelişimi amaçlanmıştır. (Crescendo veya Decrescendo olarak uygulanabilir.)

4)

Baran Doğuş Daloğlu

ve e la ve e la ve e la ve e la vi ve e la ve e la ve e la ve e la vi

ve e la ve e la ve e la ve e la vi

Bu çalışma Diyafram çalıştırarak yakın seslerin kaynaşması ve ton renk, ve tını farkının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Egzersizi uygulanması hızı öğretmen tarafından öğrencinin seviyesine göre belirlenebilir.

5)

a - - - a - - - a - - -

a - - - a - - - a - - - a - - -

Bu egzersize “p” ya da “mf” ses gürlüğüyle başlanabilir. Önemli olan, soluk alındıktan sonra bir miktar havanın ilk ölçüde “tıssss” sesi ile dışarı atılarak kaburganın en alt kasları ile yanlara genişledikten sonra bu egzersize yumuşak başlamak ve crescendo yaparak sesi ve nefesi aynı anda sonlandırmaktır. Aralarda alınan nefesler kısa, derin ve çabuk olmalı, başlangıçtaki gibi bir miktar hava dışarı atılmamalıdır.

6)

Bu egzersiz, farklı İtalyanca kelimelerle yapılabilir. Amaç ton tutmayı kuvvetlendirmektir. Egzersize “p” ya da “mf” ses gürlüğünde yumuşak başlanarak crescendo yapılmalı ve son iki nota diminuendo ile bitirilmelidir. Ayrıca bu egzersiz farklı bir uygulamayla son notaya kadar crescendo ile gelinerek, son nota üzerinde diminuendo yapılarak bitirilebilir.

7)

Bu egzersizlere (A ve B) “p” ya da “mf” ses gürlüğüyle başlanabilir. Dikkat edilmesi gereken yumuşak fonasyonla tona girmek ve crescendo yaparak ses volumünü arttırmak, tepe noktasından de crescendo ile başlanılan ses gürlüğüne ve pozisyonuna dönmektir. Egzersizlere moderato temposuyla başlanıp tepe noktasında genişlenebilir fakat dönüşte tekrar başlangıç temposuna dönülmelidir.

SONUÇ

Yapılan çalışmada , Bariton ses yapısına yönelik çalışmalar ve problem durumların çözümüne yönelik yaklaşımlar,kullanılan yöntemler ve uygulanan teknik ve egzersizler araştırılmış ve bunların çözümüne odaklanılmıştır.Bütün Müzik türlerinde Şarkıcıların Ses türlerini tanınması repertuarına hakim olması ve doğru teknik öğretimi ve egzersiz çalışması önemli bir sorun teşkil etmektedir.Dolayısıyla tını ,renk ve register hakimiyeti sağlanması Şan eğitiminin temel ilkeleri içerisinde yer almaktadır. Bariton seslerde normal ses aralığı yaklaşık 1,5 oktavdır. Şan eğitimi ile bariton sesler 2- 2,5 oktava kadar tek register

olarak geliştirebilir. Eğitimsiz bariton sesler “orta do” nun üzerindeki “mi bemol” tonundan yukarıya çıkamaz ya da bu tonları bağırtı şeklinde, müzikal değerlerden uzak olarak çıkarabilirler.Şan eğitimin doğru verilmesi ve doğru repertuar öğretimiyle doğru teknik ve müzikalite bariton sesler geliştirilebilir.

Doğru bir tekniğin temeli iyi bir eğitmeden geçmektedir. Eğitmen ideal olarak ses gelişimini cesaretlendirecek ve ilerletecek eserler vermelidir. Ancak ses egzersizleri ile kazanımların çelişmeyeceği parçalardan başlanmalı teknik ilerledikçe zor eserlere geçilmelidir. Egzersizlerde kazanılan teknik becerinin repertuara geçirilmesi aşamasında eğitmen öğrencinin ses hatalarını iyi bilmeli ve bu hataların giderebilecek ya da en azından yeni sorunlara yol açmayacak yapıda parçalara yönelmelidir. Böylelikle Bariton ses gelişim süreci daha çabuk ilerleyip daha temiz doğru tınlı bir ses elde edilecektir.

KAYNAKÇA

Bower, K.W. (2001). The Schiller Institute's Chart Of Human Vocal Register American, 55-82.

Bozerman, K.W A. (2007) . Case For Voice Science i the Voice Studio American, 41-62.

Doğanyığıt, S. ve Yiğıt, N. (2010). Profesyonel ses eğiti (şan) alan bireylerin ses özelliklerinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(4), 75-86.

Kazancıoğlu, A. (2008). *Şan eğitiminin bariton sese etkisinin akustik ve larengostroboskopik olarak incelenmesi doğru ses elde edebilmek için egzersiz önerileri*. Sanatta yeterlilik tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Özdemir, K. (2010). *Basbariton sesler için düzenlenmiş piyano eşlikli türküleri ses eğitiminde kullanılabilirliği*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özkurt, B . (2015). *Türkiye'deki opera/şan eğitiminde başlangıç düzeyi ses eğitim yaklaşımları*. Sanatta yeterlilik tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

Sundberg, J. (1978). The Acoustics of the singing Voice Scientific America, 50-74.

Sabar, G. (2008). *Sesimiz eğitimi ve korunması*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Frisell, A. (2007). *The baritone voice*. Branden Publishing Company, Boston, 132.

Greene, A. (1975). *The new voice*. Chapell & Co. ABD, C, 101.

Lehmann, L. (2003). *How to sing*. Barnes & Noble Publishing, New York, 151.

Miller, R. (1997). *National schools of singing*. The Scarecrow Press, London, 237.

Ömür, M. (2001). *Sesin peşinde*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 136.

Vennard, W. (1967). *The mechanism and the technic*. Carl Fischer, New York, 275.

Yurdakul, M. (2000). *Ses eğitimi*. Lir müzik ve sahne sanatları merkezi, Ankara, 20.

Sundberg, J. (1973). The source spectrum in professional singing. *Folia Phon*, 25, 71-90.

Otacıoğlu, S. (2012). *Ses türlerini belirlemedeki kriterler*. Sanatta yeterlilik tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Fuse Tea Reklamlarının Nöropazarlama Göz İzleme Yöntemi İle Ünlü Kullanımın Etkisinin Analizi

Analysis of the Effect of Celebrity Usage of Fuse Tea Ads by Neuromarketing Eye Tracking Method

Dr. Sinem EYİCE BAŞEV^{1*}

Pages: 629-636

Doi: 10.21733/ibad.592797

¹TURKEY, sinemeyice@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Neuromarketing experts measure three important parameters that are vital to consumer behavior. First, attention. For example, a person's attention to the shelves can be measured while watching ads or when a customer wanders around the supermarket. The second is emotional commitment. The third is keeping in mind. How much of the ad we watch or the picture we see, especially which part we have in mind. At first glance, these concepts seem to be impossible to measure using the marketing direction. Eye tracking refers to the measurement process where we look, also known as our point of view. These measurements are performed by an eye tracker who records the position of the eyes and their movements. Near infrared light is directed towards the center of the eye (pupil), causing detectable reflections in both the pupil and the cornea (the outermost optical element of the eye). These reflections - the vector between the cornea and the pupil - are monitored by an infrared camera. This is the optical tracking of corneal reflection known as central corneal reflection.

In this article, Aleyna Tilki, which was prepared for Fuse Tea, which started to serve under the Coca Cola brand in 2012 as a cold tea brand, recounts the taste of renewed Fuse tea, Gülse Birsal tells the taste of renewed Fuse tea, and finally, Oğuzhan Koç tells about the renewed Fuse tea taste. Thirty people between 18 and 38 years of age were watched. Three different frames were taken from each of these 3 different advertisement films that were shown to the users and it was tried to decide whether the brand, slogan and the famous use of the product could be passed in front of them. In the findings obtained at the end of the study, a face-oriented brand appeared in the advertisement named Aleyna Tilki Renewed Fuse tea, but the slogan was not read by the audience. Oğuzhan Koç Aleyna Tilki In the advertisement titled use Fuse tea tells the taste Yen, it was mentioned that the product-oriented slogan could be read by the audience.

Keywords: Fuse Tea, Famous Usage, Brand Value, Neuromarketing Techniques, Eye Tracking Method, Consumer Behavior

GİRİŞ

Ünlülerden her zaman mükemmel pazarlayıcılar oluşturmayı seven ve layıkıyla yerine getiren pek çok firma bulunmaktadır. Tüketicilere, tanıdık bir yüz sunmak, şirketlerin tüketicilerin kafasında marka ilişkileri kurmanın en hızlı ve en kolay yollarından biridir. Çok sevilen bir aktör ya da spor figürü bir ürünü onayladığında, bu ürün anında güvenilirlik kazanmaktadır.

Ünlülerin pazarlanması, bir ürünün onayını sunacak ünlü bir kişiye sahip olan bir taktiktir. Bu ünlü kişi bir aktör, müzisyen, atlet, eski politikacı veya çizgi film karakteri olabilir. Önemli olan tek husus şudur ki; sadece hedef kitleye aşina olmaları gerekir. Mesela, ünlü bir kaykaycı, popülasyonun büyük bölümünde bilinmiyor olabilir, ancak enerji içeceklerinin pazarlandığı genç adamlar çemberinde seviliyor olduğundan tercih edilebilir tarafı vardır.

Bazı ünlü pazarlama kampanyaları, yıldızın ürünü şahsen kullandığını ve beğendiğini söylemeye çalışır. Diğerleri ise ünlüyü, bir ürünü pazarlamak için dürüstçe onaylamak yerine şöhretin itibarına dayanarak, marka imajına dahil eder.

Ünlü pazarlama tüm ortamlarda kullanılmıştır. Baskı, televizyon, radyo, film ve çeşitli yeni medya biçimleri, ünlülerin onayladığı ürünler için etkili yerlerdir. Anahtar, doğru ünlüyü doğru ürünle eşleştirmek ve her ikisini de doğru reklam kampanyasına yerleştirmektir. Birleşme iyi yapılırsa, büyük karlara ve bir şirketin kamu algısında ani bir değişikliğe yol açabilir. Kötü yapılırsa, bir gecede bir markayı mahvedebilir.

Ünlü pazarlama, hem büyük hem de küçük şirketler için ve tüm sektörlerde uygulanabilir bir reklam stratejisi olabilir. Amerika'da yayınlanan tüm reklamların% 15'ine kadar ünlü bir oyuncu ve aktris oynatılmaktadır.

Bir şirketin ünlü bir pazarlama stratejisi kullanmayı seçmesinin birkaç nedeni vardır. Onaylayan ünlü yüzünü tanıdık ve rahat hissetmeleri durumunda tüketicilere kolayca yeni bir ürün tanıtılabilir. Jamie Lee Curtis, yeni bir Dannon yoğurt serisini desteklemek için işe alındı, zinde ve aktif bir yaşlı kadın olarak imajına bağladı. Bir ünlü pazarlama stratejisi aynı zamanda tanınmış bir ürünü popüler bir ünlü kişiyle ilişkilendirmenin bir yolu olabilir. Pepsi gibi başarılı, köklü bir marka, kolalarını genç, çekici ve eğlenceli insanlarla ilişkilendirmek için ünlü pazarlamacıları sıklıkla kullanıyor.

Bu makale çalışması, soğuk çay markası olarak 2012 yılında Coca Cola ana markası altında hizmet vermeye başlayan Fuse Tea için hazırlanmış olan Aleyna Tilki Yenilenen Fuse tea Tadını Anlatıyor, Gülse Birsal Yenilenen Fuse tea Tadını Anlatıyor ve son olarak Oğuzhan Koç Yenilenen Fuse tea Tadını Anlatıyor isimli reklamları 18 - 38 yaş aralığında 30 kişiye izletilmiştir.

NÖROPAZARLAMA'DA GÖZ İZLEME TEKNİĞİ

Nöropazarlama, “beyin biliminin” pazarlama alanı içerisinde herhangi bir kısımdaki kullanım durumudur. Bir diğer aktarımlarda pazarlamayı geliştirebilmek için beyin eylemsel fizyolojilerinin derinliklerini anlayabilmek için kullanımıdır. Nöropazarlama, sinirbilimlerini ve davranış araştırmalarını, pazarlama reklam ve ürün tasarımı ile keskiştirmektedir.

Pazarlama analistleri, tüketicinin tercihini daha iyi ölçmek için nöropazarlamayı kullanacaklardır, çünkü “Bu ürünü beğendin mi?” Sorusuna verilen sözlü yanıt her zaman doğru cevap olmayabilir. Bu bilgi, pazarlamacıların daha etkili tasarlanmış ürünler ve hizmetler yaratmalarına ve beyin tepkisine odaklanan pazarlama kampanyalarına yardımcı olacaktır.

Göz izleme tekniğı, beyin aktivitesini ölçmeden görsel uyarıların önünde göz hareketlerini izlemeyi içerir. Deneyde, bir katılımcının nerede ve ne kadar süre ile ilgilendiğı ve gözlerinin nasıl hareket ettiğı fizyolojik ölçümüne dayanarak elde edilmiştir (Nenad 2011).

Bilinçli odaklanmadığı sürece, göz maksimum 250-300 milisaniyede belirli bir noktaya sabitlenir. Bu artış, beyin çözüm ve yargılama süreci ile ilgilidir. 1936'da ilk kez göz hareketlerini kaydeden bir sistem geliştirildi (Erdemir ve Yavuz 2016).

Göz izleme, nöromarketing araştırma tekniklerinin en sık kullanılan yöntemlerinden biridir. Bu teknikle, katılımcıların öğrencileri test sırasında çeşitli yöntemlerle takip edilir. Göz izleme tekniğı, büyük mağazalara ürün yerleştirme ve rafları tasarlamada, internet sitelerini tasarlamada, TV ve basılı reklamları test etmede etkili bir şekilde kullanılır. Bu yöntem, katılımcıların ilk bakışta baktıkları, neye odaklandıkları ve test sırasında buna ne kadar baktıkları gibi önemli bulgular sağlar (Badoc ve ark. 2014).

Bu araştırma, geleneksel pazarlama alanlarında Göz İzleme adı verilen bir Nöropazarlama aracının bazı olası uygulamalarını tespit etmeye çalışmıştır. Göz İzleme, görsel dikkatin analizi için bir araçtır ve Nöropazarlama perspektifinden tüketicilerin bilişsel ve duygusal tepkileriyle görsel ilgiyi birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu konu son yıllarda artan bir ilgi görmüştür (Solnais, Andreu-Perez, Sánchez-Fernández ve Andréu-Abela, 2013). Tüketici sinirbilimi yirminci yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır (Martinez, 2011). Koşulları, psikolojik önemi ve tüketimin altında yatan davranışsal sonuçları ele almaktadır (Reimann, Schilke, Neuhaus, Weber ve Zaichkowsky, 2011). Tüketici nörobilimleri, bu amaç için yaygın olarak kullanılmayan yeni ve daha geleneksel araçları içermektedir.

Bu makale, bir nöropazarlama aracı olarak Göz Takibinin bir haritasını çıkardı ve bu nöropazarlama aracının pazarlama alanındaki olası yeni potansiyel uygulamalarını belirledi. Göz İzleme, kullanıcının aradığı şeyi (ekrandaki bakış açısı), başa göre göz hareketini ve tüketicinin baktığı yerleri ölçer (Zurawicki, 2010). Farklı Göz İzleme sistemleri, bir gözün bilgisayar ekranındaki veya bir süpermarketin rafındaki bağlanma noktasını tahmin edebilir ve kullanıcının dikkatinin tam olarak nereye yönlendirileceğini belirleyebilir (Duchowski, 2003).

Hoffman ve Subramaniam'a (1995) göre göz hareketleri, bir kişinin aşırı dikkatinin odaklandığı ve görsel bilgilerin filtrelenmesine yardımcı olan objektif bir gösterge olarak görülebilir.

Nöropazarlama hususunda, beyin yapısıyla ilgili pek çok dokunuş bize ilgili görselin ya da nesnenin beyin neresine hitap ettiğini ve beyin nereye odaklandığını gösterir nöropazarlama teknikleri de bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi ise, beyindeki elektriksel faaliyetleri ölçen teknikler EEG (Electroencephalography), MEG (Magnetoencephalography) ve SST (Steady State Topography) teknikleridir. EEG tekniğı, serebral kortekste meydana gelen ve aynı zamanda kaydedilebilen elektriksel potansiyellerin izleme işlemine verilen genel addır. Diğer bir deyişle, kafatasında meydana gelen beyin dalgalarının elektriksel teknikler ile ölçülmesidir (Yücel ve Çubuk, 2014). İnsanların hissettikleri tüm duyguların beyinde küçük elektriksel akımlara yol açmasından ötürü kafa derisine yerleştirilen elektrotlar vasıtasıyla EEG yöntemi, verilen duygusal tepkileri ölçümleme

olanağı sağlamaktadır (Freeman ve Quiroga, 2013). EEG, nöropazarlama araştırmalarında dikkat, heyecan, biliş gibi süreçleri anlık ve süreç olarak kaydedebilmektedir. Aynı zamanda taşınabilir bir cihazdır.

Beyin dışındaki faaliyetleri ölçen teknikler; Eye Tracking (Göz İzleme), Galvanic Skin Response (Galvanik Deri İletkenliğı) ve Facial Coding (Yüz Okuma) teknikleridir. Göz izleme tekniğı adından da anlaşılacağı gibi insanların hangi noktalara odaklandıklarını tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Reklam, ilan, ürün ambalajı, raf düzeni gibi pazarlama görsellerine ilişkin alanlara tüketicilerin ne zaman ve hangi süre aralığında odaklandığı konusunda bir takım veriler sunmaktadır (Özdoğan, 2008). Göz izleme, tüketici davranışlarının altında yatan sebeplerin ve bilinçaltında gözlemlenemeyen süreçlerin ortaya çıkarılması konusunda ipuçları veren bir tekniktir (Baş ve Tüzün, 2017).

REKLAMLARDA ÜNLÜ KULLANIMI

Bugünün pazarlama dünyasında markaların kendilerini rakiplerinden ayırtmak amacıyla reklam çalışmalarında çeşitli yollara başvurdukları bilinmektedir. Markaların kendilerini rakiplerinden farklı kılmak adına kullandıkları yöntemlerden birinin de, reklam faaliyetlerinde ünlü kişiler ile çalışmak olduğu bilinmektedir. Markaların ünlü kullanımına yönelmesindeki amaç tüketicinin dikkatini çekmek ve markanın tüketicinin zihninde yer etmesini sağlamaktadır. Yapılan araştırmalarda, kullanılan birçok strateji içinde, bu konuda en etkili yöntemlerden birinin reklamlarda ünlü kişilerin kullanımı olduğunu görülmüştür.

Ünlü kişiler, bazen markaya fiziksel özelliklerinin yanı sıra bir ruh ve kişilik kazandırmak yani marka imajı oluşturmak, bazen de halkla ilişkiler ve satış geliştirme faaliyetlerini yönlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Ünlülerin bir diğer kullanım alanı ise, televizyon reklamları olmaktadır. Öyle ki televizyon reklamlarında ünlü kişilerin kullanımına reklamcılar tarafından sıkça başvurulduğu görülmektedir. Bunun temelinde yatan nedenlerin başında ise, reklamı yapılan ürün ya da hizmetle ünlü kişi arasında ilişki kurularak, kişilik özelliklerinin, imajının kısacası ünlülere ait niteliklerin ürün ya da hizmete anlam transferi mantığı içerisinde aktarılması gelmektedir. Böylece tüketici sevdiği, beğendiğı ünlüyü reklamda görmekte ve reklam tüketicinin duygularına hitap ederek dikkat çekmektedir. Bununla beraber mesajın tüketici tarafından algılanması, tüketicinin zihninde yer etmesi yani akılda kalıcılığın sağlanması, yeri geldiğı zamanda tüketici tarafından hatırlanması söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmada; özellikle pazarlama ve reklam literatüründe önemli bir konu haline gelen reklamda ünlü kullanımının, AÜ İletişim Fakültesi öğrencilerinin satın alma davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda televizyon reklamlarında ünlülerin kullanımının tüketicilerin satın alma kararı üzerinde yarattığı etkiyi belirlemek ve bu etkinin sonucunu uygulamalı bir şekilde ortaya koymak amacıyla veri toplama aracı olan anket kullanılarak çalışma için gerekli bilgiler toplanmış ve veri analizi yapılmıştır.

Başarılı bir ünlü pazarlama kampanyasının anahtarı, doğru ünlüyü doğru ürüne bağlamakla ilgilidir. Ünlü, halk tarafından güvenilir bir cirocu olarak görülmeli. İtibarları ve özgeçmişleri ürünü yansıtmıyorsa, reklamı yaparlar, pazarlama mesajı boş görünür (Solak, B. B., 2016).

Ünlülerin güvenilirliğı üç kategoriye ayrılır: uzmanlık, güvenilirlik ve çekicilik. Başarılı bir ünlü oyuncu, destekledikleri sektörde bir uzman olarak görülmelidir. Ünlü şefler, mutfak bıçaklarını motor yağından daha fazla satacaklar. Ünlülerin, pazarlanmakta olan demografik özelliklere karşı da güvenilir olduğu düşünölmelidir. Bir ünlünün kötü bir geçmişi veya tartışmalı görüşleri varsa, sözcü olarak güvenilirliğini azaltabilir. Son olarak, hedef demografiye çekici gelmesi gerekir. Bu sadece fiziksel çekiciliğın ötesinde bir şey. Bu, ünlülerin başarılarına ve kamusal karakterlerine saygı duyulmasını sağlar (Çardaklı, S., 2008).

Bir ünlünün seçilmesinden sonra, çözölmeli gereken bir takım lojistik detaylar vardır. Hem oyuncunun hem de reklamvereninin çıkarlarını korumak için bir sözleşme şartlarının açıkça belirtilmesi önemlidir. Onay anlaşmasının süresi belirlenmeli ve her iki taraf için de geçerli olan herhangi bir özel koşul

üzerinde anlaşmaya varılmalıdır. Bir onay anlaşması ancak acenteler, avukatlar ve pazarlama temsilcileri arasındaki uzun görüşmelerden sonra imzalanır. Ünlüler kendi aralarında nadiren müzakere yaparlar.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu makale için Scopus, Emerald, ProQuest, Elsevier, Springer ve Science Direct gibi büyük veritabanlarındaki mevcut yayınlara dayanarak ikincil kaynaklara danışılmıştır. Dolayısıyla, bu makale nitel ve keşifsel bir yaklaşıma sahiptir, ancak sadece bir literatür taraması değildir; ayrıca pazarlama için potansiyel Göz İzleme uygulamalarını tanımlamak için de arama yapar. Nöropazarlama ve göz izleme ile ilgili son yayınları inceledikten sonra, Fuse Tea özelinde ünlülerin oynamış olduğu reklamlar vasıtasıyla bir göz izleme analizi yapılmıştır.

Araştırma İstanbul'da yaşayan eğitim düzeyi en az lise mezunu olan, soğuk çay içmeyi seven ve hemen hemen her gün bir tane tüketen, dinamik ve yenilikleri takip eden kişilerle yapılmıştır.

18-38 yaş aralığında 30 katılımcıya toplam 11 tane gazsız içecek reklamı izlettirilmiştir. Fuse Tea reklamları bu 11 reklam filminin aralarına yerleştirilmiştir ve her bir katılımcıya farklı sıra ile izlettirilmiştir. Katılımcıların deney sırasında dikkatlerinin dağılmaması için ses geçirmeyen bir oda tercih edilmiştir

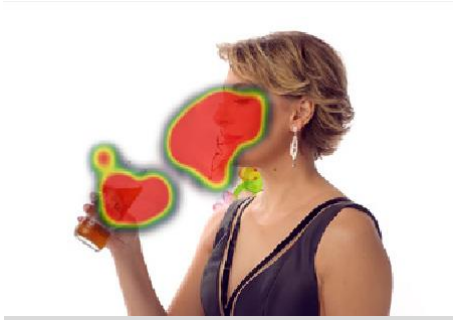
Yukarıdaki heatmap 'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere odaklanan noktaların aynı anda Fuse Tea Soğuk Çay Şeftali Aromalı şişesi ve Aleyna Tilki'nin yüzü olduğu belirlenmiştir. Ekran geneline bakış yönünün dağılmadığı tespit edilmiştir.

Yukarıdaki heatmap'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere Fuse Tea Soğuk Çay Şeftali Aromalı şişesinde "Fuse Tea" yazısına ve şeftali görseline ayrı ayrı odaklanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Aleyna Tilki'nin toplu olan saçıdan yüzüne doğru bakıldığı ve odaklanıldığı saptanmıştır

Yukarıdaki heatmap'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere Fuse Tea Soğuk Çay Şeftali Aromalı Teneke kutusuna "Fuse Tea" yazısına ve Şeftali görseline ayrı ayrı odaklanıldığı tespit edilmiştir. Ancak yazıların okunmadığı ve dikkat çekmediği belirlenmiştir.

Yukarıdaki heatmap 'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere odaklanan noktaların aynı anda Fuse Tea Soğuk Çay Şeftali Aromalı Cam Şişesi ve şişe üzerinde yazan "Fuse Tea" yazısı ve Gülse Birsal'in yüzü olduğu belirlenmiştir.

Yukarıdaki heatmap'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere Fuse Tea Soğuk Çay Şeftali Aromalı Şişesinde "Fuse Tea" yazısına ve şeftali görseline ayrı ayrı odaklanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Aleyna Tilki'nin toplu olan saçından yüzüne doğru bakıldığı ve odaklanıldığı saptanmıştır

Yukarıdaki heatmap 'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere Fuse Tea Soğuk Çay Şeftali Aromalı Teneke kutusuna yukarıdan aşağıya doğru odaklanıldığı "Fuse Tea" yazısının ve "anlatam- adıkları kadar var" yazısının okunduğu belirlenmiştir. Ancak sayfa geneline dağılma olmadığı ve sağ tarafta yer alan "mükemmel lezzeti şimdi deneyin" yazısının okunmadığı belirlenmiştir.

Yukarıdaki heatmap 'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere odaklanan noktaların Fuse Tea Soğuk Çay Limon Aromalı Cam Şişesi üzerinde yer alan limon görseline ve "Fuse Tea" yazısı üzerine dikkat edildiği ve Oğuzhan Koç'un yüzüne odaklanıldığı saptanmıştır

Yukarıdaki heatmap 'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere odaklanan noktaların Fuse Tea Soğuk Çay Limon Aromalı Cam Şişesi üzerinde yer alan limon görseline ve "Fuse Tea" yazısı üzerine dikkat edildiği ancak cam şişenin dolu kısmına odaklanıldığı. Ekran geneline bakılmadığı ve oyuncunun işaret parmağına odaklanıldığını ancak Oğuzhan Koç'un yüzüne hiç bakılmadığı saptanmıştır.

Yukarıdaki heatmap 'de (sıcaklık haritası) görüldüğü üzere Fuse Tea Soğuk Çay Limon Aromalı Teneke kutusuna hiç bakılmadığı "Fuse Tea" yazısının hiç okunmadığı tekene kutunun sol arkasında kalan yaprak görseline bakıldığı belirlenmiştir. "tadı anlatamadıkları kadar var" ve "mükemmel lezzeti şimdi deneyin" yazısının okunduğu ve odaklanıldığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Türkiye'de yapılan nöropazarlama çalışmaları oldukça sınırlıdır ve bu çalışmalar geleneksel pazarlama yöntemleriyle etkin bir şekilde karşılaştırılmamaktadır. Bu karşılaştırmalar çoğunlukla nöromarketeleme yöntemlerini uygulayan şirketler tarafından yapılmaktadır. Nöropazarlama çalışmasında, reklamcılığın hangi sahnelerinde, katılımcıların olumlu tepkiler verdiği ve hangi sahnelerde olumsuz tepkiler verdikleri açıkça ortaya konmuştur. Ancak, katılımcılara sormadan bu tepkilerin neden ortaya çıktığını öğrenmek mümkün değildir. İnsan faktörüne başvurmadan elde edilen herhangi bir bilgi yalnızca varsayımlara dayanabilir. Öte yandan, her iki odak grubunda da hangi sahnelerin sevildiğini ve neden beğenildiklerini kolayca elde edebilirsiniz.

Bu çalışma kapsamında Türkiye’de son dönem trendlerinden olan bazı şarkıcı ve oyuncuların Aleyna Tilki, Gülse Birsal ve Oğuzhan Koç’un oynadığı ‘‘Yenilenen Fuse Tea Tadını Anlatıyor’’ isimli reklamlar 18 - 38 yaş aralığında 30 kişiye göz izleme yöntemi ile izletilmiştir.

Aleyna Tilki’nin yüzüne daha çok odaklanılırken, marka anlaşılabilir ancak sloganlar okunmamıştır. Denekler slogana çok fazla maruz kaldıkları için reklama odaklandıklarını ve okuma gereği duymadıklarını belirtmişlerdir.

Gülse Birsal’de ise yüzüne , ürüne bakılmış, marka ve slogan ise fark edilmiş ancak sloganın tamamının okunmadığı tespit edilmiştir. Son olarak ise Oğuzhan Koç’un oynadığı reklam filminde ise yüze bakılsa da ürünün daha ön planda olduğu belirlenmiştir. Sloganın tamamı okunmuştur.

Yenilenen Fuse Tea tadını anlatıyor reklamları daha önce ‘‘Konuşma Sırası Aleyna Tilki, Konuşma Sırası Gülse Birsal ve Konuşma Sırası Oğuzhan Koç’ta’’ reklamlarının devam niteliğinde olduğu için deneklerin sloganı bildikleri saptanmıştır. Reklamın tonu tam da istenildiği gibi neşeli, espirili ve ilgi çekici bulunmuştur. Ünlü kullanımı ürünün önüne geçmemiş Aleyna Tilki ile gençleri , Gülse Birsal ve Oğuzhan Koç ile orta yaş ve üzerine hitap ederek marka bilinirliğine katkısı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Badoc, M. , Georges, P. M., & Bayle, A.S. (2014). *Neuromarketing in action: How to talk and sell to the brain*. London: Kogan Page Limited.
- Nenad, D.H. (2011). Emotional marketing: Eye-tracking and brain measuring: using neuromarketing to sell newspapers. *Editor & Publisher*. 144(1), 7-8.
- Erdemir, K. O., & Yavuz, Ö. (2016). *Nöropazarlamaya giriş*. İstanbul: Brandmap.
- Zurawicki, L., 2010. *Neuromarketing : exploring the brain of the consumer*. London : Springer.
- Duchowski, A. T. (2003). *Eye tracking methodology: Theory and practice*. New York, NY: Springer.
- Hoffman, J., & Subramaniam, B. (1995). The role of visual attention in saccadic eye movements. *Perception & Psychophysics*, 57, 787-795.
- Martinez, P. (2011). *The consumer mind: Brand perception and the implication for marketers*. London, United Kingdom: Kogan Page.

- Reimann, M., Schilke, O., Neuhaus, C., Weber, B., & Zaichkowsky, J. (2011). Functional magnetic resonance imaging in consumer research: A review and application. *Psychology & Marketing*, 28, 608-637.
- Solak, B. B. (2016). Televizyon reklamlarında ünlü kullanımının satın alma davranışı üzerine etkisi: Akdeniz Üniversitesi iletişim fakültesi öğrencilerine yönelik araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*.
- Çardaklı, S. (2008). *Televizyon reklamlarında tanınmış kişilerin kullanılmasının reklamın hatırlanması üzerindeki etkisi konusunda bir pilot araştırma*. Yüksek lisans tezi.
- Yücel A, Çubuk F. (2014). Bir nöropazarlama araştırmasının deneysel yolculuğu ve araştırmanın ilk ipuçları. *FÜ Sosyal Bil Derg*, 24(2), 133-149.
- Freeman WJ, Quiroga RQ. (2013). *Imagining brain function with EEG*. New York : Springer Science Business Media.
- Özdoğan B. 2008. Göz izleme ve pazarlamada kullanılması üzerine kavramsal bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 134-147
- Baş T, Tüzün H. 2017. Tüketicileri (kullanıcıları) ve ürün kullanımlarını analiz etmek için göz izleme yönteminin kullanılması. *Tüketici Yazıları*, 4, 217-234.
- Solnais, C., Andreu-Perez, J., Sánchez-Fernández, J., & Andréu-Abela, J. (2013). The contribution of neuroscience to consumer research: A conceptual framework and empirical review. *Journal of Economic Psychology*, 36, 68-81.

Suriyeli Sığınmacı Çocukların Entegrasyonuna Yönelik Kurumsal Bir Modelleme Girişimi: Reyhanlı Eğitim Köyü

An Institutional Modeling Initiative for the Integration of Syrian Refugee Children: Reyhanli Education Village

Asst. Prof. Fatih YAMAN^{1*}

Pages: 637-644

Doi: 10.21733/ibad.592380

¹ Istanbul Medeniyet University,
TURKEY,
fatih.yaman@medeniyet.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

Beyond spatial displacement, migrations have a challenging nature, including the unraveling scope of cultural, political, ethnic and religious codes that constitute the ties of mental and social belonging, as well as the reconstruction within social reality of the migrated region. Since 2011 the political instability and civil war process in Syria has turned into a reality that led to hundreds of thousands of people to have died and millions of people embarked on a forced migration journey. The difficulties that emerge in migration processes undoubtedly affect children the most. This is because of the fact that the children, whose physical and psychological developments are not yet completed, are victims of various traumatic events, especially in violent conflict environments such as the civil war in Syria. Children who witness the casualties in the war environment may face a series of problems such as physical violence, harassment and abuse during the migration process involved. Furthermore, for children, who have to move away from their family, friendship and education, adapt to the new environment in their new migrated places, the well-being periods are prolonged considerably. In this context, the fact that approximately four million Syrians who have taken refugees, 45% of whom are the children under the age of eighteen in Turkey, has particularly been pointed out the importance in the studies focusing the integration of children as asylum seekers. Indeed, for the Syrians who do not have a return agenda yet to their home countries, it is possible to create a systematic application for asylum-seeking children by the society in Turkey in the medium and long term. At this stage, non-governmental organizations should be involved in the process actively by taking the initiative as the practices developed by the state organs towards the integration of Syrian children do not seem to have reached the required levels. In this study, which has been implemented in Hatay province as an international civil society project named as "Reyhanli Education village" model, refugee children have been investigated in terms of ensuring their integration in Turkey as an example of an institutional enterprise application.

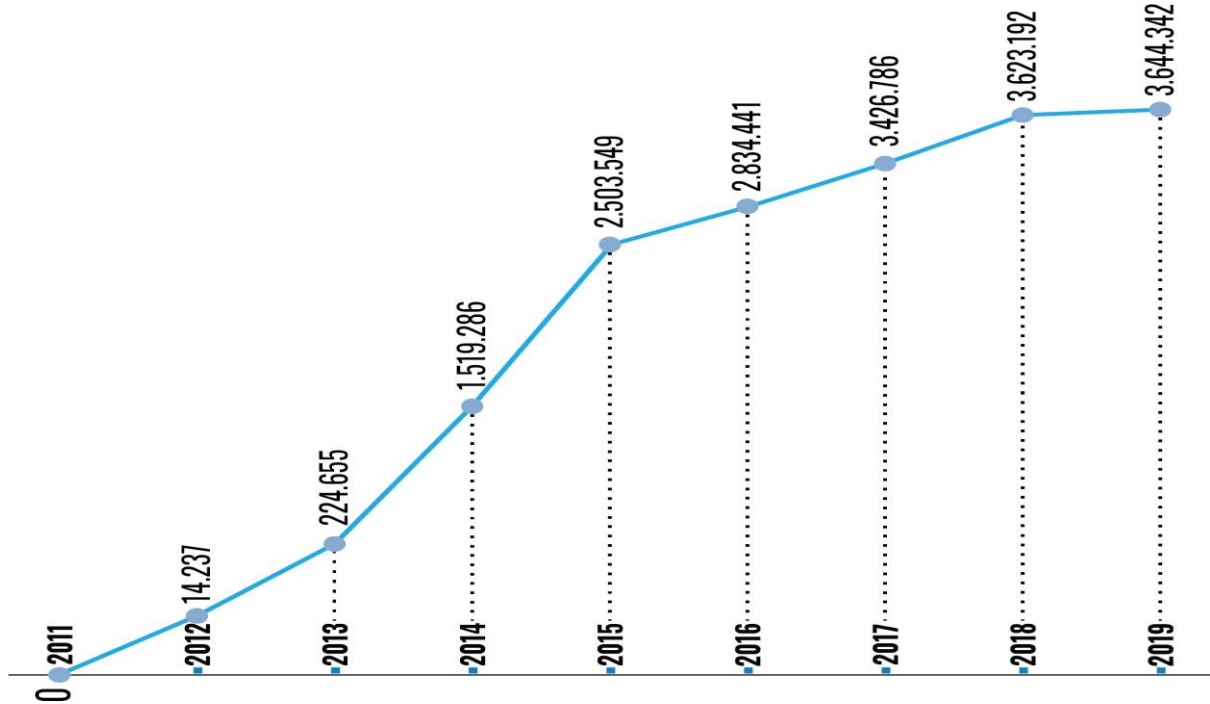
Keywords: Immigration, Syrian Children, Integration, Civil Society, Reyhanli Education Village.

Türkiye'ye Göç ve Sığınmacılara İlişkin Veriler

İnsanlar tarih boyunca açlık, kıtlık ve doğal afetler gibi çevresel etmenler ya da savaş, siyasi baskı ve çatışma gibi sebeplerle göçe zorlanmışlardır. Eski çağlardaki göçlerin temel karakteristiğini daha çok iklime dayalı kıtlık, verimsizlik yahut doğal afetler belirlerken, günümüzün küresel dünyasında ortaya çıkan kitlesel göçlerin önemli bir bölümü savaş ve siyasi istikrarsızlık sebebiyle gerçekleşmektedir.

Ortadoğu'da ilk olarak 2010 yılında Tunus'ta başlayan halk ayaklanmalarının büyüyen çevre ülkelere yayılması, çeşitli çatışma ve iç savaş ortamlarının hazırlayıcısı olmuş; söz konusu ülkelerin yönetimlerinde önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. "Arap Baharı" olarak anılan halk ayaklanmalarının 2011'de Suriye'ye sıçramasıyla ortaya çıkan iç savaş durumu ise, yüzbinlerce insanın yaşamını yitirmesine ve milyonlarca insanın buldukları bölgelerden başka bir yere zorunlu olarak göç etmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda, 7 milyon kişinin ülke içinde, 6 milyon kişinin de başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerine göç etmek zorunda kaldığı bilinmektedir (UNHRC, 2019). Suriye'de çatışmaların başladığı Nisan 2011 tarihinden itibaren ülkemize yönelen sığınmacılara açık kapı politikası uygulanmıştır. Söz konusu politika, başlangıçta beklenen sığınmacı sayısının ötesine geçilmesine rağmen uzun bir süre devam ettirilmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) güncel verileri dikkate alındığında, Şubat 2019 itibarıyla Türkiye'de geçici koruma kapsamına alınan 3 milyon 644 bin 342 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Bu sayının 142 bin 676'sı sığınmacılar için oluşturulmuş geçici barınma merkezlerinde bulunmaktayken, 3 milyon 501 binden fazla Suriyeli ülke içinde çeşitli şehirlere dağılmış halde yerel halkla iç içe yaşamaktadır (GİGM, 2019).

Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: GİGM, 2019.

Sığınmacıların illere göre dağılımlarına bakıldığında, öncelikli tercihlerin İstanbul (558.437) başta olmak üzere iş olanaklarının görece fazlalığından hareketle büyükşehirler olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bölgeye sınır olan Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep gibi şehirlerin de İstanbul'dan sonra en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan (GİGM, 2019) şehirler olduğu kayıtlıdır.

Suriyeli Çocukların Adaptasyonu

Türkiye’de bulunan sığınmacıların yaklaşık yarısı (1.658.482) on sekiz yaşın altında bulunan okul çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. Nitekim sığınmacıların tamamının yaş ortalamasının 22,5 olması (GİGM, 2019) söz konusu durumu teyit etmektedir. Sekiz yıldır devam etmekte olan sığınma durumu kapsamında ülkemizde yeni doğan bebekler de dikkate alındığında, gerek göç öncesinde ülkelerindeki kriz ortamında, gerekse göç sürecindeki mobilizasyon aşamasında ve göç sonrası ülkemizdeki adaptasyon süreçlerindeki problemlerden en fazla etkilenen kesimin çocuklar olduğu anlaşılmaktadır. Zira ülkelerinde yaşanan çatışma ve savaş ortamında sayısız olumsuzluğa tanıklık eden çocukların önemli bir bölümü, aile fertlerinden kayıplar vermiş, zorla silahlı altına alınmış, madde bağımlılığı, cinsel istismar, organ ve insan kaçakçılığı gibi bir dizi problemin mağduru olmuştur. Yapılan araştırmalar, Suriyeli çocukların % 80’inden fazlasının bölgedeki savaştan etkilendiğini ortaya koymaktadır (UNICEF, 2017). Çocukların maruz kaldıkları şiddet ve istismar durumları ise korku ve kaybetme duygularının aşırı boyutlarda seyrederek travmatik sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, ülkemize sığınan Suriyeli çocuk sayısındaki kümülatif artış dikkate alındığında, gerek beslenme, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlar gerekse psiko-sosyal destek bakımından çok yönlü alternatif bir eğitim modelinin uygulanması zorunluluk arz etmektedir.

Türkiye başlangıçta, sığınmacıların temel ihtiyaçlarının giderilmesi için bölgeye yakın şehirlerde oluşturmuş olduğu geçici barınma merkezleri kapsamında “geçici eğitim merkezleri” (GEM) kurarak, Suriyeli çocukların kendi ülkelerine dönene kadar eğitimlerinin devam ettirilmesine yönelik birtakım kurumsal tedbirleri uygulamaya sokmuştur. Bu kapsamda yirmi bir ilde 425 GEM kurulmuş ve bu merkezlerde 248 bin 902 öğrenci eğitim almıştır (Emin, 2016). Ancak Suriye’deki kriz durumunun sonlanmaması ve zamana yayılması özellikle çocukların eğitimiyle ilgili mevcut düzenlemelerin dışında bazı uygulamaların hayata geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Zira *de facto* olarak Türkiye’de bulunulmasına ve yakın bir gelecekte kendi ülkelerine dönme ihtimalinin henüz ortaya çıkmamasına rağmen geçici eğitim merkezlerinde verilen eğitimin Arapça müfredat ile sürdürülmesi, orta ve uzun vadede öğrencilerin adaptasyonu ile ilgili farklı sorunların gelişmesine sebep olabilecektir. Nitekim aile içinde ve GEM’lerde Arapça ile kurulan iletişimin özellikle yaşanan mahallelerdeki akran ilişkilerinde, toplumsallaşma alanlarında ve gerektiğinde kurumsal iletişim ortamlarında sürdürülememesi, onlar adına önemli zorluklar ve dezavantajlar doğurmaktadır. Buradan hareketle, 2014 yılından itibaren sığınmacı çocukların aşamalı olarak okullaşması kararı alınarak Türkiye Milli Eğitimine bağlı okullara kabulü hızlandırılmıştır. Bu çerçevede, 2016 yılına kadar Suriyeli ailelerin çocuklarını okullara göndermeleri kendi tercihlerine bırakılmış, ancak bu tarihten itibaren zorunlu kayıt uygulamasına geçilmiştir. Böylece 2017-2018 eğitim öğretim yılında ilk kez Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullardaki Suriyeli öğrenci sayısı GEM’lerde bulunan öğrenci sayısının önüne geçmiştir. Bugün itibarıyla Suriyeli çocukların yaklaşık % 60’ının okullaşması sağlanmıştır. Fakat okullaşması henüz sağlanamayan 400 bine yakın çocuk bulunmaktadır (Coşkun ve Emin, 2018). Okullaşma sürecinin görece yavaş ilerlemesi, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı kurumlarda bulunan ortalama 18 milyon öğrenci büyüklüğünün yanı sıra, personel ve fiziksel yeterlilik sınırları düşünüldüğünde anlaşılır bir durumdur. Bununla birlikte söz konusu çocuklar, genellikle, zorlu ekonomik şartların üstesinden gelinebilmesi ve aile bütçelerine destek olunması adına çalıştırılmaktadır. Bu ise “çocuk işçiliği” olarak anılan bir diğer sosyal problemin hazırlayıcısı konumundadır.

Reyhanlı Eğitim Köyü

Reyhanlı Eğitim Köyü ya da diğer adıyla Çocuk Yaşam Merkezi, Suriye’deki çatışma ve savaştan mağdur olan ebeveysiz çocukların travmatik sorunlarının güvenli bir ortamda iyileştirilerek zihinsel ve bedensel olarak sağlıklı büyüyeabilmelerini sağlayabilmek amacıyla hayata geçirilmiş olan uluslararası ortaklı bir sivil toplum projesidir. Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde Temmuz 2015’de kurulan yaşam merkezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yapılan bir protokol çerçevesinde, Türkiye merkezli İHH (İnsani Yardım Vakfı) ve Katar merkezli RAF (Sheikh Thani Ibn Abdullah for Humanitarian Service) kuruluşlarının işbirliğinde çalışmalarına devam etmektedir. Savaş mağduru çocukların barınma ve beslenmelerinden rehabilitasyon ve eğitimlerine varıncaya kadar oldukça geniş bir hizmet ağı bulunan kurumda bakıcı, öğretmen, doktor, psikolog, sosyal hizmet çalışanı, vb. alanlarda istihdam edilmiş 400 personel aracılığıyla 990 çocuğa ev sahipliği yapılmaktadır.

Fiziksel Özellikler

Reyhanlı ilçe merkezinde 100 dönümlük bir arazi üzerine kurulan Çocuk Yaşam Merkezi, bünyesinde her biri 350 metrekareden oluşan elli beş ev (19.743 m²), üç okul (ilk ve orta okul), bir misafirhane (766 m²), bir merkezi mutfak ve çamaşırhane (718 m²), bir kongre ve kültür merkezi, bir poliklinik, bir rehabilitasyon ve terapi merkezi (764 m²), iki mini market, iki kuaför, bir aile görüşme merkezi (135 m²), bir cami (640 m²), bir idari bina (244 m²), bir halı saha, üç voleybol ve basketbol sahası, dokuz park ve eğlence alanı (3.704 m²), bir hobi bahçesi, bir mesire alanı (3.436 m²), mini bir hayvanat bahçesi ve 25 bin metrekarelik zeytinlik barındırmaktadır.

Barınma ve Sosyal Yaşam

Reyhanlı Eğitim Köyü, çocukların uygun sosyalleşme ortamlarını sağlayabilecek çevre düzenlemeleri ile küçük bir mahalle yerleşimi örneğiyle tasarlanmıştır. Çocukların barınma gereksinimlerini karşılamak üzere tesis edilen evlerde, uyku, yemek ve çalışma odaları bulunmakla birlikte gıda ve giyim ihtiyaçları aile ortamına benzer biçimde paylaşım esasıyla yürütülmektedir. Çocuklar, evlerde “müşrif” yahut “müşrife” olarak anılan, kendilerine rehberlik eden belletmenler gözetiminde oluşturulan düzenlemelerle gerek ev içi gerekse okul ve arkadaş ortamlarında desteklenmektedir.

Öte taraftan çocukların rehabilitasyonunun sağlanabilmesi adına psikolog ve sosyal hizmet çalışanlarından oluşan on kişilik uzman bir ekiple travma sonrası stres bozukluğu, özgüven kazanımı ve paylaşma becerilerinin geliştirilmesine yönelik uygulamalara yer verilmektedir.

Beslenme-Sağlık ve Spor

Eğitim Köyü'nde yaşayan çocukların beslenme ve sağlık alanındaki gereksinimleri öncelenen konular arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, uzman personel aracılığıyla çocukların sağlık kontrol ve taramaları düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte tesis edilen merkezi mutfak ve yemekhane ile kurum personeli ve çocukların düzenli öğünlerle beslenmeleri sağlanmaktadır. Diğer taraftan çocukların eğlence ve spor aktiviteleri için hazırlanmış olan kapalı ve açık komplekslerle sosyalleşmelerine destek olunmaktadır.

Eğitim

Reyhanlı Eğitim Köyü'nün Suriyeli savaş mağduru çocuklar için sunmuş olduğu en önemli hizmet alanlarından biri kuşkusuz eğitimle ilgilidir. Zira çocuklar, ülkelerindeki çatışma durumundan hareketle yalnızca aile ve sosyal çevrelerinden kopmakla kalmamış aynı zamanda okullarındaki sürdürdükleri eğitim ortamından da zorunlu olarak uzaklaşmışlardır. Bu durum, dağılmış olan tüm ilişki biçimlerinin yeni ortamda yeniden ikame edilmesi gibi zorlu bir süreç doğurmaktadır. Okul ve formel eğitim ise bu ilişki biçimlerinin tesis edilmesinde son derece önemli ve merkezi bir öneme sahiptir. Söz konusu öneme binaen eğitim köyündeki her çocuk, yaş grubuna uygun olarak kreş, anaokulu, ilköğretim ve lisede eğitim almaktadır. Bu bağlamda yaşam merkezinde bir kreş ve anaokulu, bir ilkokul, bir ortaokul ve bir lisenin aktif olarak eğitim verdiği ifade edilebilir. Öğrenci dağılımına bakıldığında ise ortaokul ve lisede 375, ilkokulda ise 354 öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir. Öğrencilerin kendi ülkelerinde aldıkları eğitimin kesintiye uğraması sonrasında yaşam merkezinde sürdürdükleri eğitime görece kolay geçiş sağlayabilmeleri adına ilkokulda Arapça müfredat izlenmekte, diğer düzeylerde ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Türkçe müfredat takip edilmektedir.

Akademik ve Sosyal Eğitim

Yaşam merkezindeki okullar aracılığıyla verilen formel eğitim yanında çocukların akademik donanımlarını geliştirebilecekleri dil kursları, sanat atölyeleri ve meslek edindirme kursları da bütünleşik ve çok yönlü eğitim programının etkin kılındığı diğer alanları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, çocukların başta Türkçe dil yeterliliklerini geliştirmek üzere açılan kurslar yanında İngilizce ve Arapça lisan kursları bulunmaktadır.

Eğitimin çok yönlü doğası düşünülerek hazırlanan sanat atölyeleri kapsamında ise el sanatları ve görsel sanatlar atölyeleri dikkat çekmektedir. Bu atölyelerde verilen eğitimler ve uygulamalar neticesinde çocukların ortaya çıkardığı el işi ürünler çeşitli platformlarda ziyaretçilere sunulmakta, satışlarından elde edilen gelir ise yaşam merkezinin giderlerinin karşılanmasına yönelik ekonomik bir katkı olarak kabul edilmektedir. Meslek edindirme kurslarında ise mekatronik gibi günümüzün aktüel teknik alanlarını da içine alacak şekilde çeşitlilik gösteren faaliyet ve uygulamalara yer verilmektedir.

Öte taraftan, oluşturulan hobi bahçesinde farklı bitkilerin ekim-dikim ve yetiştiriciliğinde çocuklar aktif olarak yer almakta, kendi üretimleri olan çeşitli sebze-meyvelerin hasadını yapabilmektedir. Benzer şekilde çocuklar, yaşam merkezine ait olan zeytin bahçesinde düzenlenen “zeytin toplama şenliği” gibi organizasyonlarla kendi emekleri ve üretimleriyle bütünleşmekte; gerek öz bilinç gelişimlerinin desteklenmesi, gerekse uygulanan rehabilitasyon çalışmaları adına olumlu çıktılarının alınmasında başarı sağlamaktadırlar. Diğer yandan merkezde bulunan hayvanat bahçesi de çocukların iyi oluşlarının sağlanması ve terapötik süreçlerinin sağlıklı yürütülmesinde önemli katkılar üretmektedir.

Anne Eğitimleri

Reyhanlı Eğitim Köyü, yalnızca köyde yaşayan çocuklara sağladığı imkânlarla değil, aynı zamanda çocukların annelerine verilen destek eğitimleriyle de örnek bir kurumsal uyum modellemesi sunmaktadır. Buna göre, köyde yaşayan çocukların anneleri üçer aylık meslek edindirme kurslarına alınarak dikiş-nakış, el sanatları veya oyuncak yapımı alanlarında yetiştirilmektedir. Bu uygulama, bir taraftan benzer zorlu süreçleri deneyimleyen ve çeşitli travmalar yaşayan annelerin sosyalleşmesini sağlayarak psiko-sosyal bakımdan iyi oluşlarına destek olmakta, diğer taraftan ortaya koydukları ürünlerin satışıyla çocuklarının eğitimlerine maddi destek sağlama imkânı sunmaktadır. Anneler için tasarlanan söz konusu meslek edinme kursları hâlihazırda ülkemiz adına, Suriye’deki savaş durumunun nihayete ermesi ve dönmeleri durumunda ise annelerin kendi ülkeleri adına katma değer üreten bir meslek icrasına başlamaları bakımından da kuşkusuz önem arz etmektedir.

Sonuç

Türkiye'ye Nisan 2011'de başlayan Suriyeli göçünün, bölgedeki gelişmeler dikkate alındığında, yakın dönemde geri dönüş ihtimalinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ülkemizin resmi makamlarınca açıklanan 4 milyona yakın sığınmacı sayısının yeni doğumlarla birlikte kümülatif bir artış gösterdiği açıktır. Sığınmacıların büyük bir bölümünün on sekiz yaş altında bulunan çocuklardan oluştuğu gerçeği de dikkate alınacak olursa, ülkemizde gerek kayıp bir neslin oluşumunun önlenilmesi, gerekse sağlıklı bir sosyal uyumun sağlanabilmesi adına Suriyeli çocukların eğitimine yönelik alternatif bir modellemenin geliştirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Zira göç ve göçmenler bağlamında oluşturulması muhtemel bir entegrasyon planlaması içinde "eğitim", diğer kategoriler üzerinde de güçlü bir etki potansiyeline sahip olması bakımından ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Nitekim eğitimin çok yönlü doğası dikkate alınarak geliştirilen uygulama örnekleri, gerek göçmen kitleye gerekse ev sahibi topluma olumlu katkılar sunarak karşılıklı tolerans ve uyumun inşa edilmesinde belirleyici olabilmektedir. Bu çerçevede, Reyhanlı Eğitim Köyü, orta ve uzun vadeli sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesi adına dikkate değer bir kurumsal eğitim modeli sunmaktadır. Ülkemizdeki sığınmacı sayısı dikkate alındığında, söz konusu örneğin bölgesel bir sınırlılık içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, eğitimin paydaşları olarak üniversite, sivil toplum ve ilgili resmi kurum işbirliklerinin artırılarak, kalıcı ve sürdürülebilir ulusal ve uluslararası projelerle uyum çalışmalarına ağırlık verilmesi, ülkemizin göç yönetiminin güçlendirilmesi adına da önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Coşkun, İ. ve Emin, M.N. (2018). *Türkiye'de göçmenlerin eğitimi: Mevcut durum ve çözüm önerileri*. (Politika Notu No.2018/03), İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.
- Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi. *SETA Analiz*, 153. Ankara: SETA. http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiye-deki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf.
- GİGM-Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). Geçici koruma. 12 Mayıs 2019 tarihinde http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik adresinden erişildi.
- UNHRC-The UN Refugee Agency. (2019). Refugee situations. 13 Mayıs 2019 tarihinde <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> adresinden erişildi.
- UNICEF-United Nations International Children's Emergency Fund. (2017). 15 Mayıs 2019 tarihinde <http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/SYRIA-Report%20TR.pdf> adresinden erişildi.

Öğrenci Yaşam Koçluğu Seminerinin Matematik Öğretmenlerinin Öğrencilerin Sosyal ve Bilişsel Gelişimlerini Desteklemelerindeki Katkıları Contributions of Student Life Coaching Workshop on Mathematics Teachers' Supporting Social and Cognitive Developments of Students

Dr. Öğr. Üyesi **Esra YILDIZ**^{1*} **Fatma ŞAHİN**²

Pages: 645-649

Doi: 10.21733/ibad.584234

¹ Tokat Gaziosmanpaşa University, TURKEY, esra.balgalmis@gop.edu.tr

² Milli Eğitim Bakanlığı, TURKEY, fatmasahinmatematik@hotmail.com,

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

Student life coaching is basically defined as a systematic activities designed to help students to balance their school life and home life balance, to improve their performance, to make career plans and to contribute to their individual transformations. Student Coaching; is a collaboration between the student and the coach aiming to increase students' success in academic life. The aim of student coaching is; to motivate the student in the direction of their goals and to ensure that they are able to cope with the difficulties experienced during this process. The student coach support students to reach their goals, enhances their learning motivation, improves the skills they need while ensuring that the student's academic endeavors are achieved. The student coach builds a work schedule by focusing on the student, arranges the work environment, deals with problems, and works with the family to enhance the student's desire to succeed. The purpose of this study is to reveal possible contributions of student life coaching seminar on teachers in order to support students in academic life. The participants of the work consist of 8 middle school teachers from various branches who participated in student life coaching and awareness seminar during 6 days and 30 hours in total in-service training. The semi-structured interview and the observation protocol prepared by the researchers used as data collection tools. Individual interviews were held with the teachers and their lessons were observed for one hour a week for five weeks. Teachers generally view student life coaching seminar as an opportunity to help students to become aware of their cognitive, mental and psychomotor competences. Since they have the opportunity to know each other individually during the life coaching activities, they are able to find out the reasons behind their successes and failures and to give more guidance to the students.

Keywords: Mathematics education, student coaching, mathematics teacher

GİRİŞ

Koçluk öğrencinin; kendini tanımasına, kendisinde geliştirebileceği alanlarla ilgili hedefler belirlemesine, öğrenme becerilerini kazanmasına, organizasyonel beceriler ve sorumluluk duygusu geliştirmesine yardımcı olmak, yaşadığı/karşılaşabileceği problemlerle baş etme becerisini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Öğrenci Koçluğu; akademik yaşamda başarı becerilerini artırma amacıyla öğrenci ile koç arasında kurulan işbirliğidir. Öğrenci koçluğunun amacı; öğrenciyi hedefleri doğrultusunda yönlendirmek, motive etmek ve onun bu süreç içinde yaşadığı zorluklarla baş etmesini sağlamaktır. Başarılı bir sporcu koçunun oyuncularını için yaptığı, hedeflere ulaşmada motivasyon odaklı çalışmaları, öğrenci koçu öğrencisi için yapar. Bağımsız öğrenmeyi ve kendi kendine öğrenmeyi öğrenenlerde oluşturmak, bilginin üretim sürecine öğrenciyi aktif olarak dahil etmek, önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilginin üretimi söz konusu olduğunda, bilgiye üründen çok süreç olarak bakma zorunluluğu doğmaktadır. Bilgiye bakış açımızdaki değişim, eğitim programlarının da bilgi merkezli değil, öğrenme merkezli olması yaklaşımını beraberinde getirmektedir (Doğanay, 1997). Bu nedendir ki öğrenmeyi merkeze almak, kaçınılmaz olarak öğrenenin merkezde olmasını, dolayısıyla öğrencinin kendi yeterliliklerini, kabiliyetlerini, planlama becerilerini, düşünme süreçlerini, davranışlarını ve düşünme şeklini kontrol etme gibi yeterliliklerini tanımasını gerektirmektedir. Düşünmeyi öğrenme becerileri, kendisinin nasıl ilerlediğini görme, neyi, neden yaptığını açıklayabilme, hisleri hakkında konuşabilme, planlama, problem çözme, kendi kendini düzenleme ve kontrol etme kısaca öğrenmeyi öğrenme becerilerinin (bilişsel farkındalık) kazandırılması bir gereklilik haline almıştır. Nitekim Costa ve Garmston (2002) tarafından geliştirilen *koçluk kavramı*, bilişsel farkındalığın gücünü ve bağımsız öğrenmeyi güçlendirmedeki rolünü kabul eden bir eğitim sistemini desteklemektedirler. Costa ve Garmston (2005), koçluğu kendinin ve başkalarının düşüncelerini ve problem çözme kapasitelerini şekillendirmeye ya da yeniden biçimlendirmeye yardım eden düşünme yolları veya stratejiler dizisi olarak tanımlamaktadırlar.

Koç bireyin düşüncesiyle kendi arasında bir arabulucu gibi görev üstlenmektedir. Bu doğrultu da kişilerin bilişsel gelişim sırasında kendileriyle ilgili verecekleri kararlarda, düşünceleri arasında gerekli bağlamı oluşturmada gerekli rehberli öğrenme desteği bilişsel koçluk sürecinde sağlanabilir. Koçluk öğrenci ve öğretmenlerde bilişsel farkındalık becerilerini oluşturmaya çalışırken; fiziksel ve sözel uyum geliştirerek güven inşa etme, iletişimde daha fazla hassasiyet geliştirme, etki ve öz farkındalığı artırarak bağımsızlık ve grup bilinci geliştirme, çeşitli öğrenme stilleriyle uyumlu koçluk iletişimlerini uygulama, başkalarıyla etkili bir şekilde planlama yapma, yansıtma ve problem çözme (Ellison, 2003; Akt, Slinger, 2004) gibi unsurları öğrenecekleri bir altyapı sunar. Öğretmen eğitiminde program standartları, öğretmen adaylarının öğretmenlik görevleri sırasında karşılaşılabilecekleri her durumda bilinçli ve gerektiği gibi davranma, okullarda farklı bireysel özelliklere ve özgeçmişe sahip öğrencilerle çalışma ve sınıf içinde daha etkin olma gibi öğretmen yeterliliklerini kapsar (Basinger, 2000, s. 13; Akt, Adıgüzel, 2008, s.54). Böyle bir süreçte öğretmenin sahip olacağı bilişsel farkındalık becerileri bu yeterlilikleri daha etkin bir şekilde kendilerinde oluşturmalarında olumlu bir katkı sağlayacaktır. Eğitimin gelişmesi ve bireyin niteliği büyük ölçüde öğretmenin niteliğini yansıtmaktadır. Öğrencilerin nitelikleri öğretmen nitelikleriyle özdeşdir. Öğretmenin niteliği eğitim sistemlerinin işleyişi ve başarıya ulaşmasında oldukça önemli rol oynamaktadır (Köseoğlu, 1994,2; Akt, Aydın, Şahin, Topal, 2008, s. 122). Öğrenci koçluğu üzerine Türkiye’de yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırma öğrenci koçluğu ile ilgili öğretmen görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Öğrenci koçluğu semineri alan fen ve matematik öğretmenlerinin aldıkları bu eğitimin bir öğretmen olarak mesleki gelişimlerine ve öğrencilerle olan iletişimlerini hakkındaki görüşlerini belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırma nitel araştırma desenlerinden örnek olay incelemesi niteliğinde bir çalışmadır. Çalışmaya katılımcı olarak amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak bu eğitimi alan matematik ve fen bilgisi öğretmenleri seçilmiştir. Ülkemizde öğrenci koçluğu hizmet içi eğitimleri nadiren yapıldığı için bu semineri alan öğretmen sayısı oldukça kısıtlıdır. Orta Karadeniz bölgesinde öğretmenlik yapan ve öğrenci koçluğu semineri alan 3 matematik, 2 fen bilgisi öğretmeni bu çalışmanın katılımcılarını oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri gözlem ve görüşme metotlarıyla toplanmıştır. Öğretmenler ve öğrenciler ve aralarındaki iletişim sınıf ortamında gözlemlendikten sonra, öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşme yapıp kayıt altına alınmıştır.

Ayrıca öğrenci koçluğu semineri alan öğretmenlerin dersleri 4 ders boyunca gözlemlenmiştir.

Çalışmaya katılmayı kabul eden öğretmen ve öğrenciler araştırmacı tarafından hazırlanan gönüllü katılım formunu imzalamışlardır. Öğrenci koçu olan öğretmenlerin kullandıkları dokümanlar incelenmiştir.

Veri Analizi

Görüşme verileri deşifre edildikten sonra nitel veri analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Öğretmenlerin öğrenci koçluğu hakkındaki görüşleri kodlanarak temalar halinde raporlanmıştır.

BULGULAR

Bulgular deşifre edildikten sonra kodlanmış ve temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar;

- Tema 1: Bağımsız birey
- Tema 2: Merkezi Sınav
- Tema 3: Hobiler
- Tema 4: Yalnızca Rehber öğretmen değil her öğretmen bu eğitimi almalıdır
- Tema 5: Uzun süreli hizmetiçi eğitim olarak belirlenmiştir.

Tema 1: Bağımsız Birey

Görüşmelerde öğretmenlerin öğrenci koçluğu açısından görüş bildirdiği konulardan birisi bağımsız birey yetiştirmek olmuştur. Öğretmenler genel olarak öğrencinin bağımsız bir birey olabilmesi için kendi yeterliliklerini, kabiliyetlerini, planlama becerilerini, düşünme süreçlerini, davranışlarını ve düşünme şeklini kontrol etme gibi yeterliliklerini tanınmasını gerektiğini düşünmektedirler.

Öğretmen 4: *Öğrenmeyi öğrenen ,kendi öğrenme sürecini yapılandırılan bağımsız bireyler yetiştirmek için eğitimde koçluk sistemine ihtiyaç olduğunu düşünmekteyim. Aldığımız hizmetiçi eğitim bizi en azından bu konuda neler yapabileceğimizi düşündürmeye sevk etti diyebilirim.*

Tema 2: Merkezi Sınav

Görüşmelerde öğretmenlerin öğrenci koçluğu açısından görüş bildirdiği konulardan ikincisi merkezi sınavlar hakkındadır. Öğretmenler genel olarak öğrencinin sınav kaygısının azaltılması ve sınavlarda gerçek performanslarını gösterebilmeleri için öğrenci koçlarına ihtiyaç duyduklarını düşünmektedirler.

Öğretmen 1: *Öğrenci koçluğu seminerinde vurgulanan konulardan birisi sınav stresi idi. TEOG süreci öğrenciler ve aileleri için stresli bir dönemdir. Bu dönemde öğrencilerin stresini kontrol altında tutarak başarıyı arttıracak planlamalar yapılmalıdır.*

Öğretmen 2: *Öğrencilerin sınav dönemlerinde kendileriyle özel olarak ilgilenen bir rehber ihtiyacı vardır. Öğrencilere daha faydalı olabilmemiz için gerekli donanımları almalı ve eğitimdeki yeni çalışmalardan haberimiz olmalıdır.*

Tema 3: Hobiler

Görüşmelerde öğretmenlerin öğrenci koçluğu açısından görüş bildirdiği konulardan birisi öğrenci hobileri hakkındadır. Öğretmenler genel olarak iyi bir öğrenci koçunun öğrencilerini ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yönlendirmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmen 2: *Öğrencilerimizin akademik başarılarıyla ilgilenirken sanatsal, sportif ve sosyal yönlerini unutulmamalıdır. Öğrenci koçluk eğitiminde de bu konunun gündeme getirilmiş olması benim için önemlidir. Örneğin bu dönem güreşle ilgilenen öğrencilerimin lisans çıkarımları ve turnuvalara katılımlarının koordine edilmesinde bizzat ilgilendim. Öğrencilerin her koşulda hobilerine zaman ayırmalarının kişisel gelişimlerine katkı sağlayacağını düşünüyorum. Öğrenci koçluk seminerinde bu konunun gündeme getirilmiş olması zaten gerekliydi.*

Tema 4: Yalnızca Rehber öğretmen değil her öğretmen bu eğitimi almalıdır

Görüşmelerde öğretmenlerin öğrenci koçluğu açısından görüş bildirdiği konulardan birisi de bu tür eğitimlerin yalnızca rehber öğretmenlere değil her öğretmene gerekli olduğu ve gerek hizmetiçi gerekse hizmet öncesi eğitimlerde ağırlıklı olarak bu tür pedagojik eğitime yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Öğretmen 4: *Bir okulda genellikle en çok bir rehber öğretmen bulunmaktadır ve her bir öğrenciyle birebir ilgilenmesi çok mümkün değildir. Öğrenci koçluğu semineri aldıktan sonra amatör şekilde ilgilendiğimiz öğrencilerle eğitimden sonra daha profesyonel çalışmalar yürütebildik. Okulda bu eğitimi almayan öğretmenler de bu eğitime dahil edilmelidir. Öğrenciyle yürüteceğimiz çalışmalar böylelikle daha kaliteli hala gelecektir.*

Tema 5: Uzun süreli hizmetiçi eğitim olarak belirlenmiştir.

Görüşmelerde öğretmenlerin öğrenci koçluğu açısından görüş bildirdiği konulardan birisi öğrenci eğitimin süresi ile ilgilidir. Öğretmenler genel olarak iyi bir öğrenci koçu olmak için verilen eğitimin süresinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmen 5: Öğrenci koçluğu eğitimi teori de kalmıştır. Eğitimde uygulamaya yönelik çalışmaların çeşitlenmesi gerekmektedir. Eğitim süresi biraz daha fazla olup uygulamada karşılaşılabilecek durumlar üzerinde tartışmalar yapılmalıdır.

TARTIŞMA SONUÇ ve ÖNERİLER

Koçluk sistemi yaygın olarak sanayi ve sporda kullanılmaktadır. Eğitime uyarlanması çalışmalarını kapsamında gündeme gelen öğrenci koçluğu öğretmenlerin pedagojik alan bilgilerini etkili bir şekilde kullanmaya dayalı bir yaklaşımdır. Öğrencilerin kendi öğrenme sürecini yapılandıran, öğrenmeyi öğrenen, bağımsız bireyler yetiştirmek için öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin becerilerinin geliştirilmesi için eğitimde koçluk sistemine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar Öğrenci koçluğu becerilerini derslerinde kullanan öğretmenlerin öğrencilerin başarısında önemli etkiye sahip olduğunu ve böylece becerilerini kullanan öğrencilerin daha başarılı olduğunu göstermiştir. Diğer yandan Öğrenci koçluğu eğitimine katılan matematik ve fen bilgisi öğretmenlerinin öğretim ve öğrenme stratejilerini derslerinde daha etkili kullandıklarını da yapılan araştırmalarda görmek mümkündür. Bu nedenle Öğrenci koçluğu öğrenci ve öğretmenlerin bilişsel farkındalık becerilerinin gelişiminde yararlı bir araç olarak kullanılabilir.

Öğretim sürecinde önemli olan bağımsız öğrenen bireylerin yetiştirilmesidir. Bir Öğrenci koçu olan öğretmen, öğretimi düzenlerken farklı düşünme becerilerine yer verdiğinde ve rehber öğrenme desteğini organizasyon ,düzenleme ve değerlendirme boyutlarında sağladığında öğrenme sürecini daha zevkli hale getirerek kalıcı öğrenmeleri sağlar. Türkiye’de öğretmenlerin eğitiminde bu tür becerilerin geliştirilmesine yönelik Öğrenci koçluğu yaklaşımına yer verilmediği gözlenmektedir.

Öğretmenlerin öğrencilerle daha yakın ve güvene dayalı ilişkiler kurmasını sağlamaya yardım edecek öğrenci koçluğunun yansıtıcı düşünme ve rehberli öğrenme desteği boyutlarının yer aldığı etkinliklere yer verilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aldrich, R. S. (2005). Cognitive coaching practice in online environments: Unpublished Ph.Dissertation, Pepperdine Universty. Graduate School of Education and Psychology.
- Brooks, G. R. (2000). Cognitive coaching training for master teachers and its effects on student teachers’ ability to reflect on practice. Unpublished D. Thesis, Universty of Southern California. Faculty of the Rossier School of Education, USA.
- Butler, D.L ve Winne P.H. (1995). Feedback and self-regulated learning: a theoretical synthesis. *Review of Educational Research*, 65 (3), 245–281.
- Doğanay, A. (Mart 1997). Ders dinleme sırasında bilişsel farkındalıkla ilgili stratejilerin kullanımı. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(15), 34-42.
- Demir, Ö. (2009). Bilişsel koçluk yöntemiyle öğretilen bilişsel farkındalık stratejilerinin altıncı sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin epistemolojik inançlarına, bilişsel farkındalık becerilerine, akademik başarılarına ve bunların kalıcılıklarına etkisi, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Linda, A. R. (2006). Case Study of the implementation of cognitive coaching by an instructional coach in a title I elementary school Unpublished, Ph.Dissertation, Texas A&M University, USA.

ENDÜSTRİ 4.0 GELİŞİM SÜRECİ VE SAĞLIKTA DİJİTAL DÖNÜŞÜM DEVELOPMENT PROCESS OF THE INDUSTRY 4.0 AND DIGITAL TRANSFORMATION IN HEALTH

Prof. Dr. Şebnem ASLAN^{1*}
Arş. Gör. Şerife GÜZEL²

Pages: 650-659

Doi: 10.21733/ibad.584464

¹ Selçuk Üniversitesi, TURKEY,
sebnemaslan27@hotmail.com

² Selçuk Üniversitesi, TURKEY,
serife_eren.89@hotmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

General purpose of healthcare services is to raise and sustain the health level of society. According to that general purpose, firstly simple technological products and then advanced technological products were used in healthcare services in parallel with scientific and technological developments.

The impact of the concept of industry 4.0, which has been used frequently in the recent period and is qualified as the fourth generation of the industrial revolution, on the health sector is qualified as a digital transformation in health. It is understood that digital transformation is the only opportunity for both patients to receive a faster and a more quality service in the processes of treatment and diagnosis and for healthcare organizations to work more efficiently.

This study was implemented for the purpose of examining the impacts of the industry 4.0 revolution on the health sector. In the study, the developments in health technologies were given in detail in parallel with the developments in the industry 4.0. The study was prepared in the qualitative design and was exemplified with up-to-date articles published in journals (Medikal Dergisi, MediaCat Dergisi, Medikal Teknik Dergisi, Platin Dergisi gibi) related to digital transformation in health.

Keywords: Industry 4.0, digital transformation, healthcare services

GİRİŞ

Endüstri 4.0 'a giden yolculukta ilk olarak Endüstri 1.0, 18. yüzyıl sonları itibariyle su ve buhar gücünü kullanan mekanik üretim sistemleri ile ortaya çıkmıştır (Kılıç ve Alkan, 2018, s. 30). Sonraki yıllarda elektriğin kullanılması ile seri üretim imkanına kavuşulması ve elektriğin üretimde yaygın kullanılmaya başlamasıyla Endüstri 2.0'dan söz edilmiştir. 1970 ve sonrası itibariyle, bilgisayarların yaygınlaşması, bilgi teknolojilerinin, elektriğin üretimde yaygın olarak kullanılmasıyla Endüstri 3.0 devrimine geçilmiştir (Kagerman, Wahlster ve Helbig, 2013, s. 13-14). Günümüzde ise akıllı robotlar, tam otonom sistemler, sürücüsüz otomobiller, sanal gerçeklik gibi pek çok alanı kapsayan bir dijital dönüşüm sürecine geçilmiştir (Yıldız, 2017, s.2).

Uzun yıllar doğal ve ucuz teknikler kullanılan sağlık hizmetlerinde, bilim ve teknolojiye gelişmelerle, önce basit teknoloji ürünlerin kullanımına başlanmış, daha sonra hem kullanılan teknikler hem de yararlanılan teknolojiler hızlı ve sürekli bir değişim içine girerek gelişmiş, çeşitlenmiş ve karmaşıklaşmıştır (Sayılğan ve İşler, 2017, s. 370). Sağlık reformları çerçevesinde Türkiye'de sağlık bilgi sistemlerinin kurulması girişimleri 1990'lı yıllarda başlamasına rağmen 2000'li yıllar ile birlikte bu süreç hızlanmıştır (Avaner ve Fedai, 2017, s. 1533).

Günümüzde dünya genelindeki yaşlanan nüfus, artan kronik hastalıklar, ekonomik problemler, değişen teknoloji ve bu teknolojilerden kaynaklanan artan beklentilerden dolayı sağlık sektöründe maliyet baskısı söz konusudur. Sağlık sektöründeki bu maliyet baskısının en aza indirilmesi ve sağlık bakım kalitesinin yükseltilmesi için sağlık bilgi sistemlerinden de yararlanılmaya çalışılmaktadır.

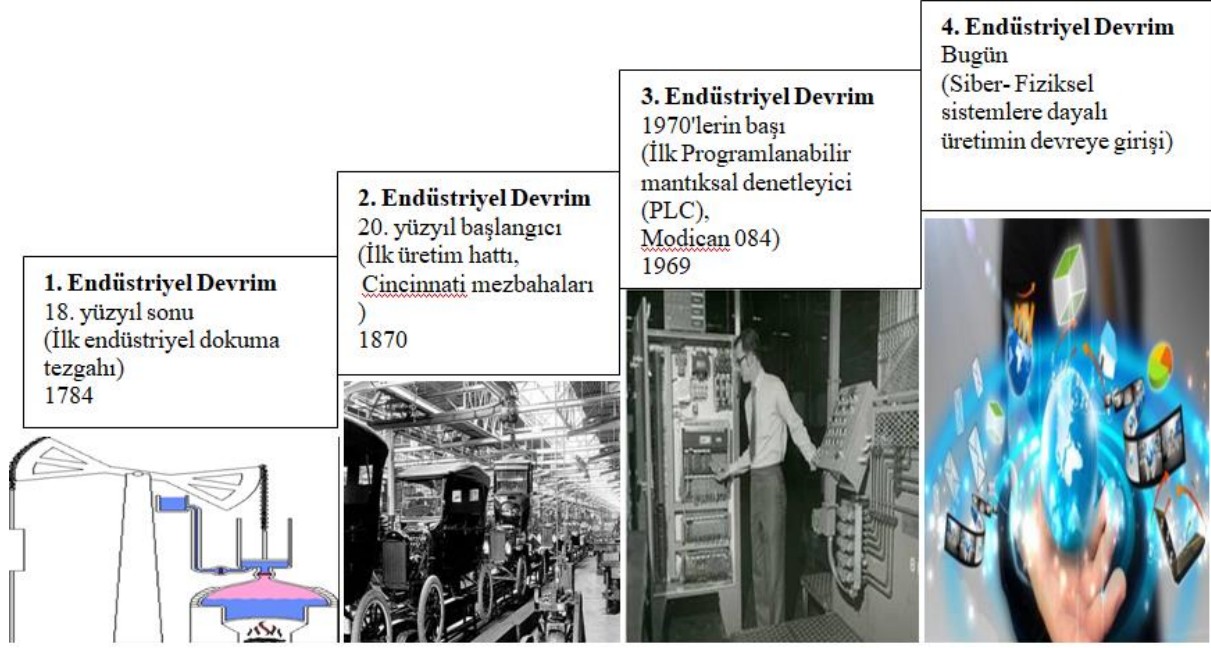
Sağlık sektörü, yenilikçi ürün ve teknoloji geliştirmede önemli bir potansiyele sahiptir. Nesnelerin interneti, makineler arası iletişim, bulut bilişim, büyük veri, giyilebilir ve taşınabilir teknolojiler gibi dijital dönüşümün yapı taşları sağlık sistemini derinden etkilemektedir. Her gün bilim ve teknoloji dünyasında meydana gelen gelişmelerin sağlık hizmet standartlarının giderek yükselmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada en büyük değişimlerin yaşandığı endüstri 4.0'ın sağlık sektöründe ne gibi değişiklikler getirdiği incelenmiştir. Çalışmada endüstri 4.0'daki gelişmelere paralel olarak sağlık teknolojilerindeki gelişmelere yer verilmiştir. Çalışma sağlıkta dijital dönüşümle ilgili dergilerde (Medikal Dergisi, MediaCat Dergisi, Medikal Teknik Dergisi, Platin Dergisi gibi) çıkan güncel yazılarla örneklendirilmiştir.

1. ENDÜSTRİ 4.0 ÖNCESİ VE ENDÜSTRİ 4.0

Dünyanın sanayide dört devrim ile ilerleme gösterdiği genel kabul görmektedir. Endüstri 1.0'dan 4.0'a kadar olan dört evrede ortaya çıkan önemli kilometre taşları aşağıda açıklanmıştır (Fırat ve Fırat, 2017, s.212):

Birinci Endüstri Devrimi: 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkan ve ilk endüstriyel devrim olan bu devrimde, su ve buhar gücünün verimli kullanılmasını sağlayan mekanik tezgahlar bulunmuştur. 1763 yılında James Watt'ın İskoçya'da buharla çalışan makineyi icat etmesinin bu devrime yol açtığı belirtilmektedir (Pollard, 2013, s. 211). *İkinci Endüstri Devrimi:* 1870-1914 yılları arasında kapsamaktadır. Elektrik enerjisinin yardımıyla imalatta iş bölümü ve seri üretim kabiliyeti ortaya çıkmış ve 1870 yılında Cincinnati'de ilk montaj hattı mezbahaları oluşturulmuştur. İkinci endüstriyel devrim elektrik ve kimyasal teknikler sayesinde geliştirilmiş ve yayılmıştır (Kagerman, Wahlster ve Helbig, 2013, s. 13). *Üçüncü Endüstri Devrimi:* Sanayinin 3. aşamasında üreticiler önceleri sanayinin ikinci aşamasında devraldıkları üretim anlayışları ile yollarına devam etmişlerdir. 1970'lerin başında ticarileşip günlük hayata girmeye başlayan elektronik ve bilgi teknolojilerinin ağırlık kazanması ile imalatın otomasyonu artmış ve ileri safhalara taşınması yeni boyutlar kazandırmıştır (Özsoylu, 2017, s.44).

Şekil 1: Endüstri'nin tarihsel gelişimi

Kaynak: Kagerman, Wahlster ve Helbig, 2013, s. 13'den uyarlanarak hazırlanmıştır.

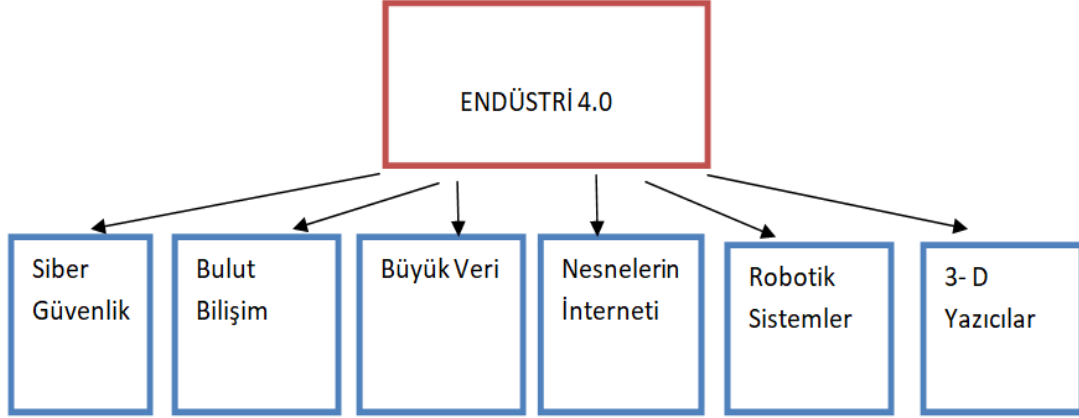
Endüstri 4.0 birçok çağdaş otomasyon sistemini, veri alışverişlerini ve üretim teknolojilerini içeren kolektif bir terimdir (Schwab, 2016, s. 31). Bu dönem Alman literatüründe "Endüstri 4.0", İngilizce literatürde "Endüstriyel İnternet" olarak ifade edilmektedir. Endüstri 4.0'ın en basit ifadeyle "Makinelerin, bilgisayarların, insanların ve nesnelerin interneti" olarak belirtilmektedir (Evans ve Ark, 2012, s. 23).

Endüstri 4.0 ayırt edici en önemli unsurları üç başlık altında toplanabilir (Yıldız, 2017, s. 4; Schwab, 2016, s. 28; Özsoylu, 2017, s. 48):

Hız: Endüstriyel gelişmeler büyük hızla gelişmekte ve her geçen gün yeni bir teknolojik gelişme gözlemlenmektedir (Yıldız, 2017, s.4).

Genişlik ve Derinlik: Hızlı gelişmeler sadece üretim yapısını değil iş dünyasında, toplumda ve bireyin yaşam koşullarında derin değişikliklere yol açmaktadır.

Sistem Etkisi: Şirketlerin, sektörlerin hatta ülkelerin yapısını değiştirmekte ve sistemlerin bütünsel yapısını içermektedir (Schwab, 2016, s. 29).

Şekil 2. Endüstri 4.0'ın Temel Öğeleri

Kaynak: Sayılğan ve işler, 2017, s. 369'da uyarlanarak hazırlanmıştır.

Endüstri 4.0'ı tanımlamak için bazı kavramlar oldukça dikkat çekmektedir. Bunlar sırasıyla büyük veri, nesnelerin interneti, bulut bilişim, robotik sistemler, 3-D yazıcılar, siber güvenlidir (Fırat ve Fırat, 2017, s. 213; Yıldız, 2017, s. 3). Bunlar kısaca tanımlanmaktadır.

Büyük veri:Bunlar mevcut bilgi sistemlerinin işleyemeyeceği kadar geniş ve karmaşık veri kümelerine verilen addır. Büyük veri, pek çok farklı veriyi bir arada kullanarak karar vermeyi mümkün kılan bir uygulamadır. Kullanıcıların internette yaptığı her hamle veri niteliğindedir (Özsoylu, 2017, s.51).

Nesnelerin İnterneti:Günümüzde her türlü nesnenin internete bağlanması ve akıllanmasından söz edilmektedir (Yıldız, 2017, s. 5).Dünya üzerinde var olan nesnelerin internete erişip diğer cihazlara iletişim halinde olması nesnelerin internet olarak ifade edilmektedir (Özsoylu, 2017, s. 50).

Bulut Bilişim Sistemi:Bilgisayar ve internet kullanımının giderek yaygınlaşması ile bilişim altyapısının değişim ve gelişimini zorunlu kılmıştır. Bu değişim ve gelişimlere uyum sağlamak için bulut bilişim geliştirilmiştir (Özsoylu, 2017, s. 49).

Robotik Sistemler:Robotların kullanımı yeni bir kavram olmamakla birlikte endüstri 4.0 ile robotların işlevi farklılaşmaktadır. Robotlar insanlar tarafından kullanılan araçlar değil, insanlarla birlikte çalışan tam otonom sistemler olmaktadır. Bilim kurgu filmlerinde gördüğümüz robotların, endüstri 4.0'da gerçek dünyada bulunacağı düşünülmektedir (Yıldız, 2017, s.5).

3-D Yazıcılar: Herhangi bir obje, bir alet, oyuncak vs. bilgisayar ortamında dijital olarak tasarlandığı anda bu ürünün örneği 3D yazıcı sayesinde elle tutulabilir hale gelmektedir (Özsoylu, 2017, s.55).

Siber Güvenlik: Her türlü nesnenin ağa bağlı olarak çalışırken güvenliğinin sağlanması ve saldırıların önlenmesi için siber güvenlik oldukça önemli bir konudur (Yıldız, 2017, s.6).

2. ENDÜSTRİ 4.0' DA SAĞLIK TEKNOLOJİLERİ

Bilgi ve teknolojinin gelişmesi hastane içindeki işleyişin daha iyileşmesine imkân sağlamıştır. Sağlık bakanlığı da dijital hastaneler kurmak için çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu doğrultuda HIMSS'a yapılan başvuru ile EMRAM kriterleri bazında çalışmalar dijital hastaneler oluşturulmuştur (Tüfekçi, Yorulmaz ve Cansever, 2017, s. 144). Bahsedilen bu kavramlar aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

2.1.Dijital Hastane

Sağlık hizmeti küçük ihmallerin insan hayatı ile sonuçlanabileceği karmaşık organizasyonlardan biridir. Hastanelerde yapılan işlemler çalışanlar açısından oldukça yorucu, hastane açısından ise oldukça

maliyetlidir. Bu olumsuzlukları en aza indirmek için dijital hastane kavramı dikkat çekmektedir (Ak, 2010, s.2).Dijital hastane, kâğıtların, filmlerin, dosyaların, manuel işlemlerin olmadığı, bütün işlemlerin tam otomasyon sistemi ile yapıldığı, kontrol edildiği ve yönetildiği bir hastane işleyişini ifade etmektedir (Siso, 2008, s. 32). Bilgi ve teknolojinin gelişmesi hastane içindeki işleyişin daha iyi bir şekilde işlenmesine imkân sağlayarak kurumun verimliliğinin artmasında, insan kaynaklı hataların azalmasında, maliyetin düşürülmesinde, hasta memnuniyetinin sağlanmasında etkili olmaktadır (Ak, 2010, s. 2).

2.2.HIMSS (Healthcare Information and Management Systems Society)

Son yıllarda bilgi teknolojileri sağlık alanında yaygınlaşmakta ve sağlık sektörü giderek teknolojiye bağımlı hale gelmektedir (Abukhader, 2015, s. 78). Bu noktada HIMSS'ın, Dünya üzerindeki hastanelerde daha iyi ve güvenli sağlık hizmeti için, bilgi teknolojilerinin kullanımı konusunda yol gösteren yöntemler geliştirdiği görülmektedir (Sebestçi, Hanaylı ve Dönük, 2017, s. 363). HIMSS, sağlık bilimi ve yönetim sistemlerini sağlık sektörünün yararına olacak şekilde daha verimli kullanmayı amaç edinen bir organizasyondur. HIMSS, 54.000 bireysel, 600 kurumsal üye ve 250 kâr amacı gütmeyen organizasyonun desteği ile dünya çapında 200'ün üzerinde ülkede temsil edilmektedir (<http://dijitalhastane.saglik.gov.tr>,Erişim Tarihi: 14.05.2019).

HIMSS kuruluşunun bünyesinde yaptığı faaliyetler, Dünya çapında sağlık ve bakım hizmeti alanında en güncel konular ile ilgili etkinlikler düzenlemek, sağlık ve bakım hizmetleri ile ilgili alanlarda bilgi paylaşımlarında bulunmak olarak belirtilmektedir (<http://himssturkiye.com>, Erişim Tarihi: 15.05.2019).

2.3. EMRAM

Hastanenin dijitalite seviyesinin belirlenmesi HIMSS tarafından geliştirilen bir model olan EMRAM ile ölçülmektedir (Yelmen, 2016, s. 366). EMRAM, bilgi sağlamayı ve sağlık politikalarına yön vermeyi, veri toplamayı, dijitalleşme sürecinin gelişimini takip edebilmeyi sağlayan bir modeldir. Klinik süreçleri iyileştirmek amacıyla HIMSS, başvuran hastaneleri EMRAM modeline göre 0-7 arası derecelendirme ile akredite etmektedir (Sağlık Bakanlığı-Emram, 2017, Erişim Tarihi: 30.05.2019). Bu yedi model aşağıdaki gibidir:

0. Seviye: Eczane, laboratuvar ve radyoloji gibi en temel yardımcı tıbbi sistemlerin ve süreçlerin dahi dijital ortamda yer almadığı hastaneleri kapsamaktadır (<http://dijitalhastane.saglik.gov.tr>; <http://www.himssanalytcs.org>, Erişim Tarihi: 30.05.05.2019).

1. Seviye: Temel yardımcı klinik hizmetlere yönelik dijital veri ve bilginin hastane içinde sağlanabildiği veya dışarıdan tedarik edildiği hastaneleri ifade etmektedir (Sağlık Bakanlığı - Emram, 2017, Erişim Tarihi: 30.05.2019).

2. Seviye: Doktorun hastalara ait her türlü tıbbi bilgi ve sonucu görebileceği bir sisteme veri göndermekte ve Elektronik Hasta Kaydı veya Klinik Veri Arşivi'ne veri göndererek geri dönüş almakta ve alt sistemlere iletebilmektedir (<http://dijitalhastane.saglik.gov.tr>; <http://www.himssanalytcs.org> , Erişim Tarihi: 18.05.2019).

3. Seviye: Hasta bakımı ile ilgili klinik belgeler ve elektronik ilaç yönetim kaydı, istem girme ve takip sistemlerinin en az bir hizmet sürecinde elektronik hasta kayıtları ve klinik veri deposuyla bütünleşik olması gerekmektedir(Sağlık Bakanlığı - Emram, 2017, Erişim Tarihi: 30.05.2019).

4. Seviye: Bu seviyeye radyoloji, laboratuvar, ameliyathane gibi servisler için Bilgisayarlı Doktor İstem Girişi ve/veya e-reçete, klinik dokümantasyon hizmetine ve elektronik hasta kayıtları ile klinik veri deposuna eklenmektedir (<http://dijitalhastane.saglik.gov.tr>; <http://www.himssanalytcs.org>, Erişim Tarihi: 18.05.2019).

5. Seviye: Tam donanımlı ve sürümlü bir PACS sistemi iç ağ (internet) vasıtası ile doktorların tıbbi görüntülere erişimini sağlamak ve film ortamındaki bütün görüntüler elektronik ortama taşınmaktadır.

Eğer bir hastane önceki aşamaları da tamamladıysa bu aşama tamamlandı sayılmaktadır (Sağlık Bakanlığı - Emram, 2017, Erişim Tarihi: 30.05.2019).

6. Seviye: Elektronik ilaç yönetim kaydı uygulanmaktadır. Bilgisayarlı Doktor İstem Girişi/e-Reçete ve/veya eczane ile entegredir böylece hastanın ilaç güvenliği maksimum düzeydedir. Barkodlama ya da RFID (radyo frekanslı kimlik tanımlama) gibi diğer otomasyonlu tanımlama teknolojileri ve otomasyonlu dağıtım sistemleri kullanılmaktadır (<http://digitalhastane.saglik.gov.tr>; <http://www.hmssanalytics.org>, Erişim Tarihi: 18.05.2019).

7. Seviye: Hastane, hasta bakımını yönetmek için artık kâğıt ortam kullanmamaktadır ve elektronik sağlık kayıt sisteminde gizli bilgi, doküman, görüntü ve tıbbi görüntülerden oluşan bir veri bileşkesi bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı - Emram, 2017, Erişim Tarihi: 30.05.2019).

3. SAĞLIKTA DİJİTAL DÖNÜŞÜMDE SAĞLIK TEKNOLOJİLERİNE ÖRNEKLER

3.1. Bulut Bilişim Avrupa Sağlık Sektörünü Ele Geçiriyor

“Frost & Sullivan’ın bulut bilişimi sağlık sektörü kapsamında mercek altına aldığı araştırmasına göre önümüzdeki dönemde işletme genelini kapsayan sağlık bilişim sistemiyle medikal hizmetlerin kalitesini ve işletmelerin verimliliğini artırırken giderleri azaltacak. Dünyanın önde gelen araştırma ve danışmanlık kuruluşlarından Frost&Sullivan’ın gerçekleştirdiği araştırmaya göre birçok sektörde olduğu gibi son derece rekabetçi ve dinamik bir yapıya sahip olan sağlık sektörü de hizmetlerin kalitesini artırırken maliyetleri azaltan bir araç olarak bulut bilişime başvuruyor. Frost & Sullivan sağlık sektörü analistleri, özellikle gelişmiş bir pazar olan sağlık bilişimi pazarının gelirleri yükseltmek için daha verimli bir çözüme ihtiyaç duyduğunu, son dönemlerde görüntü arşivleme ve iletişim sistemleri (PACS), radyoloji bilgi sistemleri (RIS), sağlık bilim sistemleri (HIS) ve klinik bilgi sistemleri (CIS) gibi çözümler sayesinde iş akışının daha sağlıklı düzenlendiğini ifade ediyorlar. Ancak analistler pazarın mevcut tüm teknolojileri birleştirecek gerekli tüm hasta ve görüntüleme verilerini bir noktada toplayıp bu verileri çeşitleri yerinden erişilebilir kılacak çözümlere ihtiyaç oluşturduğunu, işletme genelini kapsayan bu tür veri paylaşımının, sağlık hizmeti sunanların cüzi bir gider karşılığında verimliliklerini artırabilmelerini sağlayabileceğini belirtiyorlar” (Medikal Dergisi, 2013, s.18).

3.2. Mikro Cerrahlar

“Türkiye’de insanlara yönelik kullanıma sunulan ilk robota 2004 senesinde izin verildi. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise 2000’den bu yana her geçen gün daha da yaygınlaşarak kullanılıyor bu robot sistemleri. Da Vinci robot sistemleri sayesinde ameliyat yapılacak olan bölgenin yüksek çözünürlükte 3 boyutlu görüntüsü 10 kat büyütülerek monitöre yansıtılıyor. Genellikle yaklaşık 12 kişilik bir ekiple yapılan ameliyatlarda, robot sistemi sayesinde dört kişiye kadar indirgenbiliyor ve insan elinin ulaşamadığı noktalara insan elinden çok daha küçük olan robotun kollarıyla ulaşabilmek hassas ameliyatlarda çok daha başarılı sonuçlara ulaşmasına yardımcı oluyor. Hastanın vücuduna yaklaşık 8 milimetrelik deliklerin açılmasıyla ve bu deliklerin içerisine robot kollarının geçirilmesiyle gerçekleştirilen robotik cerrahide aynı zamanda 540 dereceye kadar dönebilen robotik kollara bağlı cerrahi aletler bir insan elinden çok daha fazlasını yapabilmek kapasitesine sahip. İnsan elindeki doğal titreşim robotik cerrahi aletlere hiç yansımadağı için hata payı minimize edilebiliyor. Aynı zamanda bir insan vücuduna bir iğne deliğinden bile küçük alanlara girerek aslında müdahale edilmesi zor ya da mümkün olmayan bölgelere ulaşabilen mikro robotlarda tıp dünyasında birer taşıyıcı görevi üstleniyor. Damarlar arasında bir yolculuğa çıkarak hastalıklı hücreye ulaşan mikro robotlar, o hücrelere ilacı enjekte ediyor. Robotik sistemlerinin yaygın kullanımı kadın hastalıkları ve doğum alanında gerçekleştirilirken, genel cerrahiden kalp cerrahisine ve ürolojiye kadar her alanda robot sistemlerin avantajlarından yararlanabilmek mümkün” (MediaCat Dergisi, 2018, s.108).

3.3. Bu Şapka Kalp Ritminizi ve Vücut Sıcaklığınızı Ölçüyor

“IdentecGroup tarafından geliştirilen SpreesmartCap, göğüs kayışı kullanmadan sporculara vücut sıcaklığını, hareketin, kalp ritmini ve yakılan kalori miktarını izleme fırsatı sunana akıllı bir şapka. Bu

şapka akıllı alın bandı SpreeHeadband ile birlikte satışa sunuluyor. Spora ilgi duyan ve gerçek zamanlı vücut istatistiklerini almak isteyen amatör ve profesyonel sporcular için geliştirilen SpreeSmartCap ve Headband alın bölgesindeki sinir ve damarları kullanarak hareketi, vücut sıcaklığı ve kalp atışı verilerini kullanıcının yaşına, kilosuna ve boyuna göre hesaplıyor. Daha sonra Bluetooth ile İOS işletim sistemi ile çalışan akıllı telefon uygulamasına aktarılıyor. Doğru hareket ve vücut sıcaklığı takibi için üç eksenli ivmeölçer kullanılarak tasarlanan cihazların pil örneği, tam performanslı şekilde kullanıldığında 8 saate kadar dayanıyor. Bekleme modunda ise 8 gün kalabiliyor” (Platin Dergisi, 2015, s.84).

3.4. Zihin Gücüyle Kontrol Edilen Protez Kol

“Zihin gücüyle kontrol edilen robotik kollarla ilgili son dönemde hatır sayılır gelişmeler yaşanıyor. Ancak DARPA'nın sağladığı son ilerleme, teknolojinin yeni bir ufuğa yaklaştığının habercisi olabilir. Devreyi tamamladığını duyuran DARPA, geliştirdiği robotik kolun sahibine dokunma hissini geri ilettiğini duyurdu. Bu güne kadar hastaların çikolata yemek bardak tutmak ya da kahve içmek gibi görece karmaşık hareketleri zihin gücüyle yapmasını sağlayan robotik kollar kullanıcısının beyninden gönderilen komutların kola yalnızca iletilmesini sağlarken; DARPA koldan alınana baskı, sıcaklık gibi sinyalleri beyne iletiyor. 10 yıldan uzun süredir felç olan 28 yaşındaki bir gönüllü ile çalışan DARPA gönüllünün beyninin hareketlerden sorumlu motor korteksini ve duyu korteksini elektronik düzeneklerle Johns Hopkins APL tarafından geliştirilen mekanik kola bağlıyor. APL'nin geliştirdiği kol parmaklara baskı uygulandığında bunu tespit edebilen torksensörleri yardımıyla fiziksel duyuları elektrik sinyallere çeviriyor. Bu sinyaller koldan beyne kablolar aracılığıyla gönderiliyor. Deneyde gönüllünün parmaklarına tek tek dokunan araştırmacılar gönüllünün gözleri kapalı bir şekilde hangi parmağına dokunulduğu konusunda yüzde 100 doğru cevap verdiğini söylüyor” (Platin Dergisi, 2015, s.89).

3.5. Avuç İçi Damar Okuma Sistemi Konya’da Başladı

“SGK Konya İl Müdürü ‘1 Temmuz itibarıyla avuç damar izi okuma sistemine Türkiye’ de ilk defa Konya’da geçmiş bulunmaktayız. Bu da bizim için çok önem arz ediyor. Bu sistemle birlikte vatandaşımızın daha çağdaş hizmet alma yönünden büyük bir atılım atmış olacağız. Bu sistemde avuç okuma damar sistemi vatandaşlarımızın bilgileri, avuçlarını okutacakları sistemden bizim veri ambarımıza kaydolacak ve vatandaşımız bundan sonra her hastaneye geldiğinde poliklinik hizmetlerini istediği yerde istediği ilimizde bu hizmeti alabilecek” (Medikal Teknik Dergisi, 2012, s.8).

3.6. Böbrek Taşı Tedavisinde Yeni Cerrahi Yöntem: Mikro Pnl

“Günümüzde teknolojinin hızını yakalamak çok zor. Akıllı telefonlarda akıllı arabalara 20 yıl önce hayal bile etmekte zorlandığımız ürünler, sahip olmamızdan çok kısa süre sonra eski teknoloji olabiliyorlar. Teknolojinin bu hızlı devinimi ve gelişmelerin sağlık sektörüne yansımaları ise yakın geçmişle kıyaslandığında hasta konforunu arttıran sonuçlar doğuruyor. Hem bulunduğumuz coğrafya hem de genetik yatkınlığımız nedeniyle ülkemizin böbrek taşı hastalığı için yüksek risk grubunda olduğuna dikkati çeken Ünsal Aksaray (Vatan) Hastanesi Üroloji Uzmanı Op. Dr. Erkan Erdem ‘Bundan 5-10 yıl öncesine kadar açık cerrahi yöntemlerle tedavi ettiğimiz böbrek taşı hastaları artık Mikro PNL yöntemi ile vücutlarında ameliyat izi bile olmadan operasyonun akşamında günlük hayatlarına geri dönebiliyorlar’ dedi” (Medikal Teknik Dergisi, 2012, s. 66).

3.7. Sağlıkta Self Servis Bir Dönem Başlıyor

“Hastaneye gitmeye gerek kalmadan, birçok sağlık hizmetini bulunduğumuz yerden alabildiğiniz yeni bir sağlık hizmet şekli olan ‘Mobil Sağlık’ kavramı hayatımızın içindeki yerini büyütüyor. Türkiye’de Acıbadem Mobil Sağlık’ın öncülüğünü yaptığı Mobil Sağlık hizmetleri sayesinde Checkuptan, EKG’ye, Psikolojik Danışmanlık’tan, Fizik Tedaviye kadar birçok sağlık hizmetini evinizden ve işyerinizden alabiliyorsunuz. Şimdi ise artık evinize bırakılan mobil cihazlarla kendi ölçümlerinizi kendiniz yapacağınız veya cep telefonunuza düzenli olarak gelecek mesajlarla doktorunuzla irtibat halinde olacağınız ‘Self Servis’ bir sağlık hizmeti dönemi başlıyor” (Medikal Teknik Dergisi, 2012, s.86).

3.8. Kalp Pilleri Kalp Yetmezliğine Çözüm Oluyor

“Mersin Üniversitesi (MEÜ) Tıp Fakültesi Kardiyoloji Anabilim Dalı üyesi Doç. Dr. İsmail Türkay Özcan, kalp yetmezliği hastalığının toplumda sık görülen bir hastalık grubu olduğunu ifade ederek, ‘Bu hastalıkla ilgili en önemli tedavi şu anda kalp pilleridir. Elimizde 35-40 adet pil çeşidi var. Hastaya göre pil takıyoruz. Bu pillerin ömrü de hastanın pile ihtiyacına göre 15 yıla kadar uzuyor’ dedi. Kalp yetmezliği hastalığıyla ilgili İHA muhabirine açıklamalarda bulunan MEÜ Tıp Fakültesi Kardiyoloji Anabilim Dalı üyesi ve MEÜ Tıp Fakültesi Hastanesi Başhekim Yardımcısı Doç. Dr. İsmail Türkay Özcan, kalp yetmezliğinin Türkiye’de son yıllarda gittikçe arttığını söyledi. Kalp yetmezliğinin birçok nedeni olduğunu kaydeden Özcan, ‘Bir nedeni koroner arter hastalığı, kalp damar hastalıklarıdır. Bir diğer nedeni ise bilmediğimiz, kalpteki et hastalıklarıdır. Bunlar kalp yetmezliğinin temel nedenleridir. Ama en sık. Yüzde70 oranında kalp damar hastalıkları kalp yetmezliğine neden oluyor’ diye konuştu (Medikal Teknik Dergisi, 2013, s.120-121).

3.9.Ömürmetre Oyunu Ömrünüze Ömür Katıyor!

“Akıllı uygulama Ömürmetre oyunu, kullanıcıya yaşam standartlarını iyileştirmesi durumunda daha sağlıklı yaşayıp ömrünü nasıl uzatabileceğini gösteriyor. Tartı Medikal’in akıllı telefonlar için hazırladığı oyun ile yaşam standartlarının ömür süresine etkisi düzenli olarak takip ediliyor. Uluslararası kabul görmüş bir hesaplama yöntemi olan vücut kitle indeksi ile birlikte ideal kilo ve obezite derecesi ölçümlerini de yapmanızı sağlıyor. Ömürmetre oyunu ile beslenme alışkanlığınız, uyku süreniz, yaşınız, aldığımız günlük kalori, kilonuz ve boyunuz, stres dereceniz, gibi yaşam kalitenizi belirleyen parametreleri kodlayarak ömür yaşınızı, ideal kilonuzu ve obezite derecenizi bulabiliyorsunuz. Alışkanlıklarınızı değiştirdikçe yeni parametrelerinizi kodlayarak ömrünüzü ne kadar uzatabildiğinizi görebiliyor, yaşam standartlarında yapacağınız değişikliklerin etkilerinin takip edebiliyorsunuz. Ömürmetre oyunu, akıllı telefonlar için hazırlanmış, ücretsiz indirilebilen, kullanımı oldukça basit olan ‘Tartı’ isimli akıllı bir uygulama. Uygulama yüklendikten sonra, Ömürmetre oyununa başlangıç aşamasında 12 parametrenin girişi yapılıyor. Akıllı uygulama girilen bilgilere göre kullanıcının yaşam süresini belirliyor. Kullanıcı, hayat standartlarında gün be gün yaptığı değişiklikleri tekrar girerek, yaptığı olumlu her şeyin yaşam yılına etkilerini düzenli olarak kontrol ediliyor. Ömürmetre’nin bir oyun olduğu da unutulmamalı, sonuç her ne olursa olsun sizi olumlu bir değişim için motive ediyor” (Medikal Teknik Dergisi, 2013, s.36)

3.10. Dijital Sağlık Geleceği

“Dünyadaki dijital sağlık yatırımları hiç olmayacak kadar iyi bir dönem yaşıyor. VentureCapitalist’ler (Risk Sermayecileri) dâhil birçok yatırımcı bu alanda yatırımlar yapıyor, geleceğin sağlık platformunun temellerini atıyor. Dünyanın önde gelen ülkeleri de, dijital teknolojinin sağlık alanında yapacağı değişimi çoktan kavramış durumda. Bu nedenle adeta bir ‘altına hücum’ dönemi yaşıyorlar diyebiliriz. Türkiye dâhil diğer ülkeler şu an bu gelişmeleri takip edip, taklit etmeye çalışmakla meşgul. Türkiye’de uygulanan birçok dijital sağlık çözümünün çoktan bu gelişmiş ülkelerde kullanıldığını gözlemleyebiliriz. Türkiye’deki yatırımların ise ne yazık ki yeterli seviye de olmadığını, sadece ‘gerektiği kadar’ yatırım yapıldığını düşünüyorum. Türkiye’nin yenilikçi dijital sağlık alanında yatırımlarının artması ve bu alanda gerekli inisiyatiflerin, başta devlet olmak üzere, her kurum tarafından desteklenmesi gerekiyor. Gelecekte, dijital sağlığın dev bir platform olacağını öngörüyorum. Bu platform öyle bir platform olacak ki hastaların sağlık bilgileri, uygulanan tedaviler, bunların sağlık mesleği mensupları tarafından görüntülenmesi ve değerlendirilmesi tamamen entegre bir biçimde gerçekleştirilebilecek. Evlerimizde sağlık durumumuzu kontrol eden, bunları bu platform aracılığıyla uzaktan yorumlamaya yardımcı olan, hatta yapay zekâ sayesinde bir sağlık personeline gerek duymadan bize tedavi önerenler geliştirilebilecek. Dijital çözümler artık bir tedavi yapılmadan hastaya ne kadar iyi geldiğini ölçmeyi çok verimli hale gelecek ve belki de ilaçların fiyatlandırılmasını ve geri ödeme kriterlere bağlayacak kadar güçlü rol oynayacak” (Platin Dergisi, 2017, s.121).

SONUÇ

Sağlığa erişim, kalite ve artan harcama yükü gibi sorunlarla mücadele eden sağlık sektörü için dijitalleşme devrim niteliğindedir. Sağlık sektörü, içerisinde barındırdığı veri yükü göz önüne alındığında dijital dönüşümü hızla hayata geçirmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Her gün bilim ve teknoloji dünyasında meydana gelen gelişmeler sağlık hizmet standartlarının da giderek yükselmesine neden olmaktadır. Dijital hastanenin sunduğu kâğıtsız hastane modeli ile hastaların ve sağlık

çalışanlarının istedikleri verilere kolayca ve hızlı bir şekilde ulaşabilmelerini sağlamaktadır. Bu durum hastaları, doktorları, personeli ve bilgiyi hastane geneline sorunsuz bir şekilde entegre etmekte oldukça önemlidir.

Dijital hastane standardına ulaşmak için bazı kriterleri yerine getirmek gerekmektedir. Bu kriterlerin kontrolünü yapıp, bir hastanenin dijital olup olmadığını ise HIMSS adı altında bir kuruluş yürütmekte ve EMRAM adlı model hastanelere dijital hastane seviyeleri vermektedir. Bu seviyeler hastanelerin dijitalite seviyelerini ifade etmektedir.

Son zamanlardaki yayınlara bakıldığında sağlıkta yaşanan bu devrim niteliğindeki gelişmelere de oldukça yer verildiği görülmektedir. Bunlar; Sağlıkta Self Servis Bir Dönem Başlıyor, Ömürmetre Oyunu Ömrünüze Ömür Katıyor, Bu Şapka Kalp Ritminizi ve Vücut Sıcaklığınızı Ölçüyor gibi çarpıcı başlıklarla dergilerde dikkatleri çekmektedir.

REFERENCES

Abukhader, S. M. (2015). ERP implementation in the private hospitals of. *International Journal of Healthcare Management*, 77-88.

Ak, B. (2010). Tıp Bilişiminde Mobilite Uygulamaları, Muğla Üniversitesi, Akademik Bilişim 10- XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 1-9.

Avaner, T. ve Fedai, R. (2017). Sağlık Hizmetlerinde Dijitalleşme: Sağlık Yönetiminde Bilgi Sistemlerinin Kullanılması. *Süleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 22.

Evans, P.C. ve Annunziata, M. (2012). Industrial Internet: Pushing the Boundaries of Minds and Machines. Retrieved from http://www.ge.com/docs/chapters/Industrial_Internet.pdf

Fırat, O. ve Fırat, S. (2017). Endüstri 4.0 Yolculuğunda Trendler ve Robotlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46 (2), 211-223.

<http://dijitalhastane.saglik.gov.tr> , (Erişim Tarihi: 14.05.2019).

<http://himssturkiye.com>, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

<http://www.himssanalytics.org>, (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

Kagermann, H., Waslster, W. ve Helbig, J. (2013). Recommendations for Implementing the Strategic Initiative 4.0. Final report of the Industrie 4.0 Working Group, Ed: Ariane Hellinger ve Veronika Stumpf, acatech-National Academy of Science and Engineering, 13-78.

Kılıç, S. ve Alkan, R.M. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi Sanayi 4.0 Dünya Ve Türkiye Değerlendirmeleri, Girişimcilik, İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 2(3), 29-49.

Kuo, A.M.H. (2011). Opportunities and challenges of cloud computing to improve health care services. *Journal of Medical Internet Research*, 13(3), 67.

MediaCat Dergisi (2018). Teknolojinin İnsan Bedenin Dokunuşu. Sayı 279. (Eylül). s.108.

Medikal Dergisi, (2013). Bulut Bilişim Avrupa Sağlık Sektörünü Ele geçiyor. (Ağustos), s.18.

Medikal Teknik Dergisi, (2013). Ömürmetre Oyunu Ömrünüze Ömür Katıyor!. (Mart), s.36.

Medikal Teknik Dergisi, (2012). Böbrek Taşı Tedavisinde Yeni Cerrahi Yöntem: Mikro Pnl, (Temmuz), s.66.

Medikal Teknik Dergisi, (2012). Sağlıkta Self Servis Bir Dönem Başlıyor, (Ekim), s.86.

Medikal Teknik Dergisi, (2012). Avuç İçi Damar Okuma Sistemi Konya'da Başladı (Temmuz), s.8.

Medikal Teknik Dergisi, (2013). Kalp Pilleri Kalp Yetmezliğine Çözüm Oluyor, (Nisan), s.120- 121.

- Özsoylu, F. (2017). Industry 4.0. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, sayı. 1
- Platin Dergisi, (2015). 50 En İyi Giyilebilir Teknoloji, (Aralık), s. 89
- Platin Dergisi, (2017). Dijital Sağlıkın Geleceği (Eylül), s. 112.
- Platin Dergisi, (2017). Dünyada Neler Oluyor?. (Eylül), s. 108.
- Pollard, S. Peaceful Conquest, Industrialization in Europe, 1760-1770, Oxford:1981B.
- Rolim, C.O., Koch, F.L., Westphall, C.B., Werner, J., Fracalossi, A. ve Salvador, G.S. (2010). A Cloud Computing Solution for Patient's Data Collection in Health Care Institutions. Paper Presented at the ETELEMED' 10. Second International Conference, Netherlands.
- Sağlık Bakanlığı- Emram, 2017, (Erişim Tarihi: 30.05.2019).
- Sayılgan, E. ve İşler, Y. (2017). Medikal Endüstri 4.0 ile Tıbbi Cihaz Sektörü, Tıp teknolojileri Kongresi, 13-14 Ekim.
- Schwab, K. (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi. (Çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Optimist Yayınları.
- Sebetci, Ö., Hanaylı, M.C. ve Dönük, G.G. (2012). Hastanelerin Dijitalleşme Sürecinde HIMSS-EMRAM Modeli Kullanımının Dünyada ve Türkiye'deki Genel Durumunun İncelenmesi.
- Siso, Ö. (2008). Dijital Hastaneler İçin Yerli Çözüm, Sağlıkta Bilişim. http://www.saglikbilisimderneği.org/files/bt_temmuz08.pdf (Erişim Tarihi:31.05.2018).
- Tüfekçi, N., Yorulmaz, R. ve Cansever, İ.H. (2017). Dijital Hastane, *Journal of Current Researches on Health Sector*, 7(2), 143-156.
- Yelmen, A. (2016). Klinik Bilgi Sistemlerine İlişkin Lisans Sözleşmeleri Hakkında Değerlendirmeler, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 365-382.
- Yıldız, T. (2017). Yaklaşan Dördüncü Endüstri Devrimi ve Türkiye'deki Mevcut Durum

Genel Kredi Sözleşmesindeki Hükümlerin Genel İşlem Koşulları Düzenlemesi Bakımından Değerlendirilmesi

The Assessment of General Loan Agreement in Terms of General Terms and Conditions Regulations

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nilay ŞENOL¹

Pages: 660-670

Doi: 10.21733/ibad.581253

¹ Neareast University, Turkish Republic of
Northern Cyprus (KKTC),
aysenilay.senol@neu.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

The change in economic life with the industrial revolution affected the individual contracts. The mass produced goods and services are offered to hundreds of people every day, and the negotiation of each provision in contracts involving exchange of goods and services does not meet the requirements of business life. As a result, the contents of these contracts are partially or fully composed of pre-formulated and unilateral conditions called general terms and conditions. The articles concerning general terms and conditions have entered into force with the 2012 amendment of the Code of Obligation. The legal consequences and ineffectiveness in some conditions are also regulated. Besides, the provisions of the Law on the Protection of the Consumer are special provisions in terms of consumer transactions.

General loan agreements consist of general terms and conditions in practice. The validity of these terms in general loan agreements should be evaluated within the scope of law. The validity of provisions in favor of the bank shall be evaluated taking into consideration the doctrine and judicial decisions.

Keywords: General terms and conditions, general loan agreement, judicial review

GİRİŞ

Bir sözleşme akdedilirken esas olarak amaçlanan, tarafların birlikte katılımları ile sözleşme hükümlerinin belirlenmesidir. Sözleşme serbestisi ilkesi uyarınca da, kural olarak, taraflar sözleşmenin konusunu diledikleri gibi belirleyebilirler. Sözleşmenin ekonomik olarak güçlü tarafı, sözleşme hükümlerinin belirlenmesinde daha etkin olabilecek ve hükümleri kendi çıkarlarını koruyacak şekilde kaleme alma yönünde bir tutum sergileyebilecektir. Sözleşme hükümlerinin karşılıklı müzakere edilmeden, ileride benzer hukuki ilişkilerde de kullanılmak üzere standart sözleşme veya genel işlem koşulları içeren sözleşme olarak hazırlanması söz konusu olmaktadır. Özellikle bankacılık sektöründe genel kredi sözleşmeleri de bu şekilde hazırlanan sözleşmelerdendir. Tebliğde öncelikle, TBK'ya 2012 yılında giren genel işlem koşullarından, daha sonra genel kredi sözleşmesinden genel hatlarıyla bahsedilecek, daha sonra genel işlem koşulları için öngörülen denetim yöntemlerinin genel kredi sözleşmeleri bakımından uygulanabilirliği değerlendirilecektir.

1. Genel İşlem Koşulları

Genel işlem koşulları, TBK m. 20'de bir sözleşme yapılırken düzenleyenin, ileride çok sayıdaki benzer sözleşmede kullanmak amacıyla, önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleri olarak düzenlenmiştir. Genel işlem koşullarının kullanıldığı sözleşmelere standart sözleşmeler de denilmekte; tip, formüler, seri sözleşme ifadeleri de kullanılmaktadır. Bir tarafın diğer tarafça önceden hazırladığı genel işlem koşullarını tartışmasız kabul etmesi yoluyla kurulan sözleşmeler için katımlı (iltihaki) sözleşme terimi de kullanılmaktadır (Kocayusufpaşaoğlu, 2008, s. 229). Katımlı sözleşmelerden bahsedebilmek için sözleşmenin bütün hükümlerinin önceden tek taraflı olarak hazırlanması gerektiği, aksi halde katımlı sözleşme teriminin kullanılmayacağı belirtilmektedir (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 26. Karşı görüş için bkz. Kocayusufpaşaoğlu, 2008, s. 229). Katımlı sözleşme teriminin sadece kamusal bir makamla yapılan ve tekel durumu arz eden sözleşmeler için söz konusu olacağı da söylenmektedir (Atamer, 2011, s. 7). Standart sözleşme ve katımlı sözleşme terimleri zaman zaman eşdeğer anlamda kullanılsa da standart sözleşmenin katımlı sözleşmeyi de kapsar nitelikte daha geniş bir terim olduğu kabul edilmektedir (Aydoğdu, 2011, s. 6-7; Atamer, 2011, s. 7).

Kanunun ve öğretinin yaptığı bu tanımdan hareketle bir sözleşme hükmünün genel işlem koşulu olarak kabul edilebilmesi için, sözleşmenin kurulmasından önce ve tek yanlı olarak düzenlenmiş olması ve sözleşmenin diğer tarafının hükümleri değiştirme imkânının olmaması, genel ve soyut nitelikte olması, birden fazla sözleşme ilişkisinde kullanılmak üzere düzenlenmiş olması ve genel işlem koşulları kullanan tarafından sözleşmeye dahil edilmek niyetiyle sözleşmenin karşı tarafına sunulmuş olması aranmaktadır (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 165; Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altop, 1993, s. 156-158; Atamer, 2001, s. 61 vd.; Atamer, 2011, s. 12 vd.; Topuz, 2013, s.1141; Baş, 2013, s. 283-288; Yılmaz, 2015, s. 48; Akipek Öcal, 2015, s. 193; Sirmen, 2015, s. 211 vd.; Aydoğdu, 2011, s. 13 vd.; Ulusan, 2013, s.4-5; Altop, 2007, s. 257).

TBK m. 20/f.4 uyarınca da, “*Genel işlem koşullarıyla ilgili hükümler, sundukları hizmetleri kanun veya yetkili makamlar tarafından verilen izinle yürütmekte olan kişi ve kuruluşların hazırladıkları sözleşmelere de, niteliklerine bakılmaksızın uygulanır*”. Bu hükme göre, kamu kurum ve kuruluşları da yaptıkları özel hukuk sözleşmeleri bakımından imtiyazlı durumda değildir ve TBK m.20-25 hükümlerine tabi olacaktırlar (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 166-167).

Her ne kadar sözleşmeler tarafların özgür iradesiyle kurulsun ve taraflardan birinin aleyhine hükümler yer alabilse de bazı durumlarda taraflardan biri kendi çıkarlarını koruyacak genel işlem koşulları oluşturarak kendisini daha güvenli duruma getirebilmektedir (Topuz, 2013, s. 1143). Kanun koyucu genel işlem koşulu olarak nitelendiren hükümlere mahsus bazı geçersizlik sebepleri düzenlemiştir. Kanun genel işlem koşullarından doğan olumsuzlukları giderebilmek için birtakım denetim yöntemleri benimsemiştir. Bunlar aşağıda bahsedilecek olan, yürürlük denetimi (m.20-22), yorum denetimi (m. 23) ve içerik (geçerlilik) denetimidir (m.24-25).

2. Haksız şart ve genel işlem koşulları

Mevzuatta yer alan ve genel işlem koşulları ile bağlantısı ve yerinin kısaca açıklanması gereken bir diğer kavram da haksız şarttır.

Sözleşmelerde ekonomik açıdan daha zayıf durumda olanı korumu düşüncesi evrensel hukuk kurallarının ve sosyal devlet anlayışının güç kazandığı dönemlerde artmış ve 20. yüzyılın başından itibaren tüketicinin korunması hareketi de hız kazanmıştır (Akipek Öcal, 2017, s. 76). Türk Borçlar Kanununa 2012 yılındaki değişiklik ile giren genel işlem koşulları ilk önce 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun 2003 tarihli değişikliği kapsamında “haksız şartlar” olarak düzenlenmiştir. Ancak bu genel bir düzenleme değil, tüketiciler bakımından bir düzenleme olarak hukukumuzda girmiştir. Haksız şart düzenlemesi daha sonra 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 5. maddesinde yer almıştır. Hüküm uyarınca, haksız şart; tüketiciyle müzakere edilmeden sözleşmeye dâhil edilen ve tarafların sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerinde dürüstlük kuralına aykırı düşecek biçimde tüketici aleyhine dengesizliğe neden olan sözleşme şartlarıdır.

6502 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile uyum sağlanmış ve TBK’da yer alan içerik denetimi ve yorum denetimi TKHK bakımından da kabul edilmiştir. TBK’da yer alan yürürlük denetimi ise TKHK’da yer almamaktadır. (TKHK m. 4’te yer alan bilgilendirme yükümlülüğünün ise TBK’nın yürürlük denetimi amacına hizmet ettiği konusunda bkz. Akipek Öcal, 2017, s. 81). Gerek 4077 gerekse 6502 sayılı kanunda haksız şart olarak ifade edilen husus genel işlem koşullarına içerik denetimi uygulanarak tespit edilecek, dürüstlük kuralına aykırı olarak tüketicinin durumunu ağırlaştıran veya onun aleyhine olan genel işlem koşulu niteliğindeki sözleşme hükümleridir. (Haksız şart ve genel işlem koşulları hakkında Yargıtay açıklaması için bkz. YHGK, 26.2.2016, 2014/855, 2016/18 Erişim adresi: www.kazanci.com).

3. Genel Kredi Sözleşmelerinin İçeriğinin Oluşturulması ve Hukuki Niteliği

Banka ile müşteri arasında akdedilen genel kredi sözleşmeleri kanunda düzenlenmiş bir sözleşme değildir, hukuki niteliğine ilişkin olarak da öğretide çok çeşitli görüşler bulunmaktadır (Özen, 2017, s. 65 vd.; Gürses, 2016, s. 41 vd.; Yener, 2008, s. 62 vd.). Hukuki niteliğin tespit edilmesinde esas sorun genel kredi sözleşmesinin münferit kredi sözleşmeleri yapma borcu doğuran bir çerçeve sözleşme mi yoksa tek aşamalı bir sözleşme mi olduğudur (Hukuki niteliğe ilişkin görüşler için bkz. Gürses, 2016, s. 42 vd.). Buradaki görüş farklılıkları uyarınca kredi sözleşmeleri uygulamada ve öğretide genel kredi sözleşmesi, kredi açma sözleşmesi veya kredi sözleşmesi olarak isimlendirilmektedir. Konumuz açısından hukuki nitelendirmenin önemi, genel kredi sözleşmelerinin tek aşamalı olarak kabul edilmesi durumunda bu sözleşmenin genel işlem koşulları bakımından denetlenmesi; çok aşamalı kabul edilmesi durumunda çerçeve nitelikli genel kredi sözleşmesindeki hükümler ile münferit kredi sözleşmelerindeki hükümlerin ayrı ayrı denetime tabi tutulması bakımındandır. Günümüz bankacılık uygulamasında ve kredi sözleşmelerinin içeriğinin oluşturulmasında bankaların tüm ihtiyaçlarına cevap verecek kapsamda sözleşmelerin oluşturulmak istendiği, bu nedenle de geniş hacimli sözleşmelerin kurulduğu görülmektedir. Bu sözleşmelerin hukuki nitelendirmesi de somut örnekte tarafların asli ve yan edimlerinin tespiti ile mümkün olabilecektir.

Kredi sözleşmesinin kurulması için müşteri, kredi talebi ile faiz, kullandırma şartları ve geri ödeme koşulları gibi hususlar hakkında bilgi sahibi olmak üzere banka ile irtibata geçmektedir. Bu talep sözleşmenin esaslı unsurlarını içermediğinden öneriye davet olarak kabul edilmektedir (Gürses, 2016, s. 187). Ülkemizdeki bankacılık uygulamasında kullanılan kredi sözleşmelerinin neredeyse tamamı içeriğini genel işlem koşullarının oluşturduğu standart sözleşmeler olarak hazırlanmaktadır (Gürses, 2016, s. 191; Kaplan, 1991, s. 52). Banka genel kredi sözleşmesi hükümleri, önceden ve benzer bütün kredi sözleşmelerinde uygulanmak üzere bankalar tarafından tek taraflı olarak hazırlanmakta ve bu hükümler çoğunlukla müzakereye kapalı olarak hazırlanmaktadır (Gürses, 2016, s. 193).

4. Genel Kredi Sözleşmelerindeki Hükümlerin Genel İşlem Koşulları Düzenlemesi Bakımından Değerlendirilmesi

4.1. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Kapsamında Değerlendirme

6502 sayılı TKHK tüketici işlemini, “*mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlem*” olarak düzenlemiştir. Bu hüküm kapsamında tüketiciler ile bankalar arasında kurulan sözleşmeler tüketici işlemi olarak nitelendirilecek ve TKHK hükümleri öncelikli olarak uygulanacaktır. Bu kanun kapsamına girmeyen kredi sözleşmeleri bakımından esas itibariyle TBK uygulama alanı bulacaktır.

Uygulamada bankalar ve mevzuat gereği kredi kartı çıkarmaya yetkili işletmeler bakımından tartışılan hususlar çoğunlukla kredi kartı yıllık kullanım bedellerine ilişkin hükümlerin haksız şart niteliğinde olduğu yönündeydi. 4077 sayılı kanun döneminde verilen yüksek mahkeme kararlarında da bu ücretlerin haksız şart olduğunu belirtmiştir (Y 13. HD, 3.3.2008, 2007/11236, 2008/2982 Erişim adresi: www.kazanci.com.tr.). Yine tüketici kredisi sözleşmelerinde yer alan "kullandırılan kredi dolayısıyla, ödenmesi gereken her türlü vergi, resim, harç, sigorta primi, ekspertiz ücretinin müşteri tarafından karşılanacaktır" hükümlerinin bu ücret ve masrafların ne miktarda olduğuna dair sözleşmede ve bilgi formunda açıklayıcı bir hüküm bulunmaması durumunda bankanın, sadece kredinin verilmesi için zorunlu olan masrafları tüketiciden isteyebileceği, diğer ücret ve masraflar başlığı altında maktuen belirlenen bir miktarın tüketiciden alınacağına dair hükmün yasa ve yönetmelik hükümleri karşısında haksız şart olduğu kabul edilmekteydi (Y 13. HD, 30.05.2012, 3533/8419. Benzer kararlar için bkz. Y 13. HD, 27.06.2011, 3576/10211; 13. HD, 28.11.2011, 8679/17629; 13. HD, 26.1.2012, 2011/8196, 2012/1183; 13. HD, 1.3.2012, 1386/5231; Ankara BAM 3. HD, 12.10.2017, 826/1001; İstanbul BAM 18. HD, 1.11.2017, E. 1118/1330 Erişim adresi: www.kazanci.com.tr.). Yargı kararlarında kredi sözleşmeleri kapsamında tahsil edilen sigorta primlerine ilişkin kayıtların ise tüketicinin lehine olması sebebiyle haksız şart olarak kabul edilmediği görülmektedir (Y 13. HD, 2.7.2014, 23525/22547; Y 13. HD, 13.12.2010, 8343/16576 Erişim adresi: www.kazanci.com.tr.).

6502 sayılı kanunun 4/(3) maddesi, “*Tüketiciden; kendisine sunulan mal veya hizmet kapsamında haklı olarak yapılmasını beklediği ve sözleşmeyi düzenleyen yasal yükümlülükleri arasında yer alan edimler ile sözleşmeyi düzenleyen kendi menfaati doğrultusunda yapmış olduğu masraflar için ek bir bedel talep edilemez. Bankalar, tüketici kredisi veren finansal kuruluşlar ve kart çıkaran kuruluşlar tarafından tüketiciye sunulan ürün veya hizmetlerde ise tüketiciden faiz dışında alınacak her türlü ücret, komisyon ve masraf türleri ile bunlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlığın görüşü alınarak bu Kanunun ruhuna uygun olarak ve tüketiciyi koruyacak şekilde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından belirlenir*” hükmünü içermektedir.

Aynı hükmün (4) maddesi kanunda düzenlenen sözleşmelere istinaden tüketiciden talep edilecek her türlü ücret ve masrafa ilişkin bilgilerin, sözleşmenin eki olarak kâğıt üzerinde yazılı şekilde tüketiciye verilmesinin zorunlu olduğunu düzenlemektedir. Bu hüküm de, banka ile yapılan sözleşmelerin karmaşık yapısı dikkate alındığında isabetli bir düzenleme olmuştur.

4.2. Türk Borçlar Kanunu Kapsamında

TBK’da yer alan genel işlem koşullarına ilişkin düzenleme işlemin taraflarına bakmadan genel bir düzenleme içermektedir. TBK m. 20/4 hükmü uyarınca, genel işlem koşullarıyla ilgili hükümler, sundukları hizmetleri kanun veya yetkili makamlar tarafından verilen izinle yürütmekte olan kişi ve kuruluşların hazırladıkları sözleşmelere niteliklerine bakılmaksızın uygulanacağından, bu kapsama banka ile yapılan sözleşmeler de girmektedir. TBK 20/4. maddesinin gerekçesinde bu kişi ve kurumların hazırladıkları sözleşmeler her durumda tip sözleşme olarak kabul edilmekte, böylece mutlak surette genel işlem koşullarının emredici düzenlemesine bağlı tutulmuş olmaktadır. Genel işlem koşullarının tabi olduğu emredici düzenleme açısından sözleşme koşullarını hazırlayan tarafın kamu tüzel kişisi olması, uygulama farklılığı doğurmayacaktır denilmiştir. Bankacılık Kanununa göre; bankalar, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulunun verdiği izinle (m. 6) kurulmakta ve aldıkları faaliyet

izni ile (m. 10) hizmet vermekte olduğundan, maddede her ne kadar kamu tüzel kişisi denilmiş olsa da bankaların da hüküm kapsamında olduğu kabul edilmelidir.

Genel işlem koşullarına ilişkin düzenleme TBK'na 2012 yılında girmiştir. Bu düzenlemelerin 2012 tarihinden önceki sözleşmelere etkisinin ne olacağı ise Türk Borçlar Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 2. maddesi “*Türk Borçlar Kanununun kamu düzenine ve genel ahlaka ilişkin kuralları, gerçekleştikleri tarihe bakılmaksızın, bütün fiil ve işlemlere uygulanır*” hükmü dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Öğretide kabul edilen, genel işlem koşullarının sözleşmenin zayıf tarafını koruması ilkesi doğrultusunda geliştirilen bir kurum olması sebebiyle, bunlara ilişkin kanun hükümlerinin kamu düzeninden sayılacağı ve genel işlem koşullarının süregelen hukuki sonuçlarına etki eden TBK hükümlerinin Yürürlük Kanununun 2. maddesi uyarınca derhâl yürürlüğe gireceğidir. Diğer bir ifadeyle, TBK'nın yorum denetimi ve içerik denetimi ile ilgili hükümleri genel işlem koşullarına ilişkin hükümlerin kamu düzeninden olması nedeniyle derhâl yürürlüğe girecektir (Oğuzman ve Öz, 2013, Cilt I, s. 171; Atamer, 2011, s. 70; Baysal, 2012, s. 239).

Genel kredi sözleşmelerinde bu hükümlerin sözleşmenin metninde veya sözleşme ekinde yer alması veya bu hükümlerin kapsamı, yazı türü ve şekli önem arz etmemektedir. Uygulamada karşılaşılan ve bankalar tarafından bazı hususların müşteriye elle yazdırıldığı hükümlerin de elle yazılmamış hükümler gibi denetime tabi olacağı öğretide belirtilmektedir (Gürses, 2016, s. 198). Banka ve müşteri tarafından, genel işlem koşulu niteliğindeki hükümlerin her birinin tartışılarak kabul edildiği yönündeki yazılı beyanlar da tek başlarına, bu hükümleri genel işlem koşulu olmaktan çıkartamayacaktır (Gürses, 2016, s. 199).

Banka tarafından kullanılan krediler sebebiyle komisyon adı altında tahsil edilen ücretin iadesi taleplerine sıklıkla rastlanmaktadır. Yargı kararlarında ticari kredi sözleşmelerinde rastlanılan kesintilere ilişkin hükümlerin TBK'da düzenlenen genel işlem koşulları bakımından inceleme yapılması gerektiği kabul edilmektedir (Y 11. HD, 20.12.2017, 2016/5470, 2017/7469, “*Ayrıca 818 Sayılı Borçlar Kanunu'nun yürürlükte bulunduğu dönemde imzalanan 10.08.2010, 29.12.2010, 22.02.2012, 27.04.2012 ve 18.06.2012 tarihli sözleşmeler yönünden masraf oranı hakkında kredi sözleşmeleri dosyaya getirilerek sözleşmelerde hüküm bulunup bulunmadığının incelenmesi ve sözleşmede herhangi bir oran belirtilmemiş olması durumunda emsal banka uygulamaları araştırılıp, uyuşmazlık konusu bedelin kredi müşterilerinden tahsiline dair teamül bulunup bulunmadığı, varsa diğer bankalarca hangi oranda tahakkuk ettirildiği ve buna göre davalı banka uygulamasının yerinde olup olmadığının değerlendirilmesi gerekirken eksik inceleme ile karar verilmesi doğru görülmemiş, bozmayı gerektirmektedir*” denilmektedir.

Yargıtay'ın ticari kredi sözleşmesi sebebiyle kredi kullandırma komisyonu, istihbarat ücreti altında yapılan kesintilerin iadesi istemine ilişkin bir kararında da (Y 11. HD, 26.6.2018, 2016/10425, 2018/4812), “*Mahkemece kredi sözleşmesi hükümleri, sözleşme tarihi itibarıyla yürürlükte bulunan Borçlar Kanunu, MK 2 ve diğer ilgili yasal mevzuat çerçevesinde, davalı banka ile diğer bankaların uygulamasına göre, bu tür işlemlere kredi grupları bakımından uygulanan, kredi kullandırma komisyonu adı altında kesilen masraf miktarı ya da oranları sorulup, karşılaştırılarak, bankanın çeşitli isimler altında kesinti yapmakta haklı olup olmadığı, yapılan kesintinin sebebi, kesinti miktarının uygun olup olmadığı veya ne miktarda olduğu, davacıya iadesi gereken miktar bulunup bulunmadığı hususlarında değerlendirme yapılması, alınan masraflar konusunda Bakanlar Kurulunun 16.10.2006 tarih ve 2006/11188 Sayılı kararına istinaden Merkez Bankasının çıkarmış olduğu 09.12.2006 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2006/1 Sayılı tebliğin 4. maddesi hükmü de dikkate alınmak ve varsa davalı bankanın Merkez Bankasına yapmış olduğu bildirim de dikkate alınarak belirleme yapılması gerekir. Mahkemece, TBK'nın yürürlüğe girdiği 01.07.2012 tarihinden sonra verilen kredi sözleşmelerinden önce her bir sözleşme yönünden ön bilgilendirme formu ile bilgilendirilip bilgilendirilmediği değerlendirilerek, genel işlem koşullarına dair hükümlerinin uygulanmasına dair ilkeler doğrultusunda sözleşmenin genel işlem koşulu denetimine tabi tutulması ve sözleşme hükmünün bu nitelikte olduğunun tespiti halinde, bu hükmün yazılmamış veya kesin hükümsüz sayılması ile ortaya çıkacak boşluğun gerektiğinde miktar ve tahsis tarihi itibarıyla emsal krediler için alınan masraf, komisyon ve ücretlerin diğer bankalardan sorularak davacıdan talep edilebilecek ortalama miktar bu hususta mevcut bilirkişi heyetinden ek rapor veya yeni bir heyetten rapor alınarak hüküm kurulması gerekirken eksik incelemeye dayalı karar verilmesi hatalıdır*” hükmüne varmıştır. Erişim adresi: www.kazanci.com.tr.

4.1. Yürürlük Denetimi

Yürürlük denetiminin amacı, tarafı hukuki sonuçlarını anlamadığı genel işlem koşullarına karşı korumaktır (Topuz, 2013, s. 1144). TBK m. 21'e göre, "Karşı tarafın menfaatine aykırı genel işlem koşullarının sözleşmenin kapsamına girmesi, sözleşmenin yapılması sırasında düzenleyenin karşı tarafa, bu koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi verip, bunların içeriğini öğrenme imkânı sağlamasına ve karşı tarafın da bu koşulları kabul etmesine bağlıdır. Aksi takdirde, genel işlem koşulları yazılmamış sayılır. Sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı olan genel işlem koşulları da yazılmamış sayılır".

TBK m. 22'ye göre, "Sözleşmenin yazılmamış sayılan genel işlem koşulları dışındaki hükümleri geçerliliğini korur. Bu durumda düzenleyen, yazılmamış sayılan koşullar olmasaydı diğer hükümlerle sözleşmeyi yapmayacak olduğunu ileri süremez".

Bu hükümler uyarınca iki durumda sözleşme hükümleri yazılmamış sayılır. İlk olarak, açıkça ve özel olarak bilgilendirme yapılmadıysa hüküm yazılmamış sayılır (Yazılmamış sayılmanın sözleşmeye etkisi hakkında görüşler için bkz. Arıkan, 2012, s. 20 vd.). Diğer bir ifadeyle genel işlem şartları taşıyan bir sözleşmede gözetilmesi gereken ilk husus, bu hükümlere ilişkin bir uzlaşmanın olup olmadığıdır. Genel işlem şartlarını düzenleyen taraf sözleşmeden önce genel işlem şartları konusunda karşı tarafa bilgi vermeli ve hükümlerin içeriğini öğrenmesi için gerekli imkânları sağlamalıdır (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 167; Topuz, 2013, s. 1145; Atamer, 2011, s. 28). Genel işlem şartları konusunda açık bilgi verilmemesi ve içeriğin öğrenilmesi için gerekli imkânların sağlanmamasının yaptırımı genel işlem şartlarının yazılmamış sayılmasıdır. Bu durumda, sözleşme genel işlem şartları olmadan kurulmuş kabul edilecektir (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 168; Topuz, 2013, s. 1146; Atamer, 2011, s. 27).

665

Banka genel kredi sözleşmeleri bakımından yürürlük denetimi, müşterinin genel işlem koşulları konusunda bilgilendirilip bilgilendirilmediği, bu hükümlerin içeriğini öğrenme imkânının verilip verilmediği durumlar için söz konusu olacaktır. O halde banka öncelikle sözleşmenin bireysel değil, genel işlem koşulları içeren bir sözleşme olduğunu müşteriye açıklamalıdır (Kaşak, 2012, s. 419; Gürses, 2016, s. 202). Bankanın genel işlem koşullarının varlığı haricinde bu hükümlerin anlamını ve içeriğini açıklama yükümlülüğünün bulunup bulunmadığı tartışmalıdır. Genel işlem koşullarının varlığı konusunda bilgilendirmenin yeterli olacağını savunan görüşün (Atamer, 2001, s.28; Gürses, 2016, s. 202; Kaşak, 2012, s. 418-419; Havutçu, 2015, s. 246) yanı sıra bu koşulların içeriği hakkında açıkça bilgi verilmesi gerektiği de söylenmektedir (Kuntalp, 2011, s. 95; Yeniocak, 2013, s. 82). Genel işlem koşullarının varlığı hakkında bilgi vermenin yeterli olacağı kanaatinde olmakla beraber, kanunun ifadesi gereği genel işlem koşullarının içeriğinin öğrenilmesi imkanının sağlanmasının da bu yükümlülüğün bir parçası olduğu açıktır. Bu nedenle banka, belirli bir süre önceden sözleşmenin okunması, anlaşılması ve incelenmesi için müşteriye sunmalıdır (Havutçu, 2015, s. 251; Gürses, 2016, s. 203; Atamer, 2001, s. 86). Müşteriye tek tek genel işlem koşullarının açıklanmış olması ve onun da bunları kabul etmesi bireysel anlaşmanın varlığı için de yeterli değildir (Atamer, 2013, s. 128).

Hükümün ikinci olarak düzenlediği husus, sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı olma sebebiyle yazılmamış sayılmadır. TBK m. 21/f.2'deki düzenleme ile sözleşmenin diğer hükümleri arasında yadırganacak nitelikteki hükümler – ki bunlara öğretilenle şaşırtıcı hükümler denmektedir- geçersiz olacaktır (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 169; Topuz, 2013, s. 1150). Sözleşmenin tümü dikkate alındığında işlem hayatı açısından normal sayılmayan hükümler şaşırtıcı hüküm olarak değerlendirilebilecektir (Özdemir, 2012, s. 2352; Yener, 2007, s. 508). Buradaki amaç, sözleşmenin normal ve olağan amacıyla ilgisi olmayan hükümlerin karşı tarafa kabul ettirilmesi suretiyle menfaat elde edilmesine engel olmaktır (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 169). Düzenleme, koşulların varlığı hakkında açıkça bilgilendirme yapılmış ve bunların içeriğini öğrenme imkânı verilmiş olan ve bu suretle sözleşme

hükümlerini kabul eden müşterinin korunmasına hizmet eder niteliktedir. Banka ile yapılan sözleşmelerde, kredi sözleşmesine ve krediye yabancı kayıtlar bu kapsamda sayılacak ve hüküm hakkında bilgilendirme yapılsa ve içeriğini öğrenme imkanı verilmiş olsa da, işin niteliğine yabancı olmaları sebebiyle bazı hükümler yazılmamış sayılma yaptırımı ile karşılaşacaktır (Gürses, 2016, s. 205-206. Örneğin, “Müşteri ile banka arasında ayrıca bir sözleşmeye bağlanmamış olan ilişkilerde bu sözleşme cari hesap, kredi ve rehin sözleşmesi hüküm ve özelliğine sahip olacaktır. Müşteri o çeşit ilişkilerde de bu sözleşmenin uygulanacağını ve bankanın bu sözleşmeden doğan bütün hak ve yetkilerinin kullanabileceğini kabul eder” şeklinde bir kredi sözleşmesine yabancı olması sebebiyle şaşırtıcı kayıt olarak yürürlük denetimine takılacaktır. Örnek Atamer, 2001, s. 236’dan alıntılanmıştır). Genel işlem koşulları içinde yer alan sözleşme içeriğine aykırı koşullara dikkat edilmesi için tarafın ilgisi çekilmiş, gerekli uyarılar yapılmışsa artık bunların şaşırtıcı koşul olamayacağı belirtilmiştir (Özdemir, 2012, s. 2355; Topuz, 2013, s. 1153; Havutçu, 2011, s. 41). Ancak, sözleşmenin niteliğine yabancı veya şaşırtıcı bir hüküm karşı tarafın dikkati çekilerek bağlayıcı hale getirilse bile TBK m. 25 içerik denetimine takılabilecek ve geçersiz addedilebilecektir (Özdemir, 2012, s. 2357).

Öğretide bir görüş, yürürlük denetimine ilişkin düzenlemenin genel işlem koşullarını hazırlayan tarafın muhatabının tacir olduğu durumlar için düşünülmeyeceğini, genel kredi sözleşmeleri bakımından müşterinin tacir olduğu durumlarda yürürlük denetiminde fazla titiz davranılmaya gerek olmadığını belirtmiştir (Özen, 2017, s. 146). Genel işlem koşulları taraflar arasındaki edim dengesinin dürüstlük kuralına aykırı olarak bozulduğu durumlarda içerik denetimine tabi tutulacağından, yürürlük denetiminin öneminin de azaldığı söylenebilecektir (Özen, 2017, s. 147). TTK m. 2 uyarınca da bir tacirin standart genel kredi sözleşmesinin genel işlem koşulları içerdiğini bilmesi veya bilmesinin beklendiği söylenebilecektir (Havutçu, 2015, s. 259). Ancak bu halde dahi, işin özelliğine yabancı olan hükümlerin tacirler bakımından da uygulanacağı belirtilmektedir (Atamer, 2001-08, s. 37; Yener, 2007, s. 508-509).

4.2. Yorum Denetimi

Kanunun öngördüğü ikinci denetim ayağı yorum denetimidir: TBK m. 23 uyarınca, “Genel işlem koşullarında yer alan bir hüküm, açık ve anlaşılır değilse veya birden çok anlama geliyorsa, düzenleyen aleyhine ve karşı tarafın lehine yorumlanır”.

Yürürlük denetiminden geçmiş, sözleşmenin bir parçası olan hükümler için ikinci denetim yöntemi olan yorum denetimi işletilebilecektir. Bu denetime belirsizlik ilkesi de denilmektedir (Y 11. HD, 26.06.2018, 2016/10425, 2018/4812 Erişim adresi: www.kazanci.com.tr). Bu hüküm uyarınca, banka kredi sözleşmesinde yer alan hükmün yorumunda bir belirsizlik yaşıyorsa, öncelikle genel yorum metotları uygulanacak ve bir sonuca varılamamış olması durumunda hükmü hazırlayan banka aleyhine yorum yapılması esas olacaktır. Belirsiz olan, açık veya anlaşılır olmayan hükme ilişkin olarak bir bireysel anlaşma da söz konusuysa, bireysel anlaşmanın üstün tutulması da esastır (Kocayusufpaşaoğlu, 2008, s. 236; Kaplan, 1991, s. 55, s. 58; Tekinay ve diğerleri, 1993, s. 158).

Kredi sözleşmeleri bakımından, kredinin limiti, türü ve süresi bakımından tarafların anlaşması gerekecektir; bu konulardaki bireysel anlaşmalar kredi sözleşmesini tamamlayacak, bir çelişki olması durumunda bireysel anlaşmaya üstünlük verilecektir (Özen, 2017, s. 147; Atamer, 2001, s. 126). Ancak, belirli bölümleri boş bırakılan ve taraflarca doldurulacak sözleşmelerin de bireysel sözleşme olarak nitelendirilemeyeceği, çünkü her ne kadar faiz oranı, sözleşme süresi gibi bölümlerin taraflarca doldurulması söz konusu olsa da, bu hükümler haricinde de sözleşmenin bir bütünlük arz ettiği ve müdahaleye açık olmadığı hususu belirtilmiştir (Atamer, 2001, s. 77).

4.3. İçerik Denetimi

Kanunun öngördüğü bir diğer denetim ise içerik denetimidir. TBK m. 25 genel işlem koşullarının dürüstlük kuralına göre değerlendirilmesi esasını kabul etmiş ve şu hükmü getirmiştir: “Genel işlem koşullarına, dürüstlük kurallarına aykırı olarak, karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte hükümler konulamaz”. Genel işlem koşulu dürüstlük kuralına aykırı düşecek ölçüde kişinin

menfaatine aykırı düşüyorsa bu takdirde de geçersiz kabul edilecektir (Oğuzman ve Öz, 2013, s. 170). İradelerin eşit olmadığı yerlerde sözleşme özgürlüğünden bahsedilemeyeceğinden hareketle içerik denetimi kabul edilmiştir (Baş, 2013, s. 291; Doğan, 2013, s. 472). Sözleşmede yer alan genel işlem koşulunun içerik denetimine tabi tutulabilmesi için sözleşme hükmü haline gelmesi, yedek hukuk hükmünü değiştirmiş veya onu tamamlamış olması, karşı tarafın aleyhine olması ve dürüstlük kuralına aykırı olması gerektiği belirtilmektedir (Eren, 2015, s. 294 vd.).

İçerik denetiminin kriteri dürüstlük kuralına aykırı düşmedir; madde hâkime geniş bir takdir yetkisi vermekle beraber yol gösterici olmaktan uzaktır. Bu nedenle öğretilerde, dürüstlük kuralına aykırı düşecek genel işlem koşullarının neler olabileceğine dair Tüketici Sözleşmelerindeki Haksız Şartlar Hakkında Yönetmeliğin ekinde sayılan durumlar ile Sözleşmelerdeki Haksız Şartlara İlişkin Avrupa Birliği Direktifinin 3. ve 4. maddelerinde yer alan örneklerin hâkimin değerlendirmesinde yol gösterici ölçütler olabileceği belirtilmiştir (Atamer, 2011, s. 42-43; Baş, 2013, s. 293).

Ayrıca, kanuni düzenlemelerden önemli ölçüde ayrılma, sözleşmenin amacını tehlikeye düşürecek şekilde hak ve yükümlülüklerin sınırlandırılması, taraflardan birinin diğeri üzerinde hâkim olup olmadığı, sözleşmenin doğasından kaynaklanan borç dağılımına önemli ölçüde aykırılıklar ve TTK m.55, f.1 hükmünün kıstas olarak uygulanabileceği de ileri sürülmektedir (Baş, 2013, s. 293).

Mevcut bir genel işlem koşulunun TBK m. 25 düzenlemesine aykırı olduğu durumda yaptırımın ne olacağı kanun maddesinde açıkça düzenlenmemiştir. Ancak kanun maddesinin lafzı bu tür hükümlerin konulamayacağı konusunda emredici niteliktedir. Maddenin gerekçesine bakıldığında bu tür hükümlerin yaptırımının TBK m. 27 uyarınca kesin hükümsüzlük olacağı da belirtilmiştir. O halde, sözleşmeye konulan ve fakat TBK m. 25 uyarınca konulması yasak olan bu hükümler TBK m. 27 uyarınca kesin hükümsüz olacaktır.

TBK 24. madde “*Genel işlem koşullarının bulunduğu bir sözleşmede veya ayrı bir sözleşmede yer alan ve düzenleyene tek yanlı olarak karşı taraf aleyhine genel işlem koşulları içeren sözleşmenin bir hükmünü değiştirme ya da yeni düzenleme getirme yetkisi veren kayıtlar yazılmamış sayılır*”, düzenlemesi ile yasaklanan genel işlem koşulunun, içerik denetimine tabi bir koşul olduğu kabul edilmektedir (Gürses, 2016, s. 211; Altop, 2007, s.259-260’ta yazar, TBK m. 24’e yaptığı eleştiriye ek olarak TBK m. 25’in içerik düzenlemesine ilişkin bir öneri metin hazırlamıştır. Bu metinde “*örnek olarak, karşı taraf aleyhine genel işlem koşulları içeren sözleşmenin bir hükmünü değiştirme; yeni düzenleme getirme; sözleşmeyi sebep göstermeksizin feshetme; ifanın sözleşmeye uygun yapıp yapılmadığını belirleme yetkisi veren geneli işlem koşulları ile sözleşmeye aykırılık halinde sadece kullanan lehine özel şart veya götürü tazminat öngören ve sadece karşı tarafa takas yasağı öngören genel işlem koşulları kesin hükümsüzdür*” demek suretiyle hakime yol gösterecek kıstaslar da teklif edilmiştir). Bir genel kredi sözleşmesinde bankaya tek tarafı olarak tanınan, sözleşmede kendi lehine değişiklikler ya da yeni düzenlemeler yapma yetkisi bu hüküm çerçevesinde geçersiz sayılmalıdır. Ancak tarafların anlaşarak sözleşmede değişiklik yapmalarına bir engel yoktur. Sözleşmede yapılacak değişiklikler ya da yeni düzenlemeler konusunda müşteriye yetki tanınmış ise, bu geçerli olacaktır (Reisoğlu, 2011, s. 10). Bu hükmün birbirine denk kişiler arasında ağır sonuçlar doğuracağı ve yorum yoluyla yumuşatılması gerektiği ile sözleşme hükümleri dışında gerçekleştirilecek önemli ve haklı görülebilecek gelişmeleri göz ardı ederek yarardan çok zarar verebileceği de savunulmuştur (Doğan, 2013, s. 470; Ulusan, 2013, s. 1227). Özellikle örneğin değiştirme yasağına ilişkin hükmü bilerek imzalayan ticari kredi borçlusu bakımından hükmün neden geçerli olmayacağını anlaşılmadığı da ifade edilmiştir (Kuntalp, 2011, s. 30).

Bankalara kredi faizlerinin arttırılması konusunda sözleşmede tek tarafı yetki tanınmasının bankacılık faaliyetlerinin bir ihtiyacı olduğu ve bankaların ekonomik koşulların zorunlu kıldığı hallerde, kredilerin

kaynağını oluşturan mevduat faizlerinin arttırılması halinde kredi faizlerini de arttırma yetkisini elde tutmak istedikleri hususu da belirtilmiştir (Reisoğlu, 2011, s. 10). Bankanın müşteriye derhal bildirimde bulunduğu ve müşteriye fesih hakkı tanıdığı durumlarda bu hükümlerin baştan geçersiz olmayacağı kabul edilebileceği belirtilmiştir (Atamer, 2001, s. 243; Yener, 2007, s. 517). Bankaların bu yetkilerini TBK 25 hükmüne aykırı kullanmaları durumunda sözleşmelerde yer alan genel işlem koşullarının içerik denetimine maruz kalacağı şüphesizdir.

Bankaların kendilerini güvence altına almak için sözleşmeye koydukları bir diğer hükümler de, ek teminat talep etme ve vadesi gelmemiş alacakları muaccel kılma yetkisi içeren düzenlemelerdir. Bir sözleşmede taraf menfaatlerini dengeleyen hak ve borçlara ilişkin hükümler, sınırsız bir yetki veya dürüstlük kuralına aykırılık teşkil etmediği sürece geçerli olacaktır. Tüm bu hükümler taraflar arasındaki edim dengesi gözetilerek değerlendirilmelidir.

Bankalara dilediği zaman sözleşmeyi sona erdirebilme yetkisi veren hükümler değerlendirilirken öncelikle sözleşmenin hukuki niteliği saptanmalı ve hükümler buna göre değerlendirilmelidir (Atamer, 2001-08, s. 42). Yukarıda kredi sözleşmesinin tüketim ödücü, cari hesap ve vekalet sözleşmesine ilişkin unsurlar içeren kendine özgü yapısı olan bir sözleşme olarak kabul edildiğini söyledik (Bkz. 3 numaralı başlık). Banka ile müşteri arasındaki sözleşmenin sona erme düzenine ilişkin hükümleri belirtilen sözleşmelere ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması ile değerlendirilmelidir (Kredinin vadeli veya vadesiz, cari hesap şeklinde işletilen belirli süreli veya belirsiz süreli olması durumlarına göre fesih düzeninin nasıl olması gerektiğine ilişkin bkz. Yener, 2007, s. 513-514). Sözleşmenin belirsiz süreli veya belirli süreli olması da dikkate alınarak içerik denetiminin yapılması gerekecektir. Bankalara derhal fesih imkanı veren hükümlerin dürüstlük kuralına uygun olması aranacaktır (Yener, 2007, s. 511). Taraflar, sona ermeyi, bazı sebeplerin ortaya çıkması durumunda sözleşme ilişkisinin çekilmez hale gelebileceği ve bu sebeplere dayanarak sözleşmenin haklı olarak sona erdirilebileceği şeklinde de düzenleyebilirler. Ancak bu noktada da, sayılan haklı sebepler dürüstlük kuralına aykırı olarak taraflardan birinin aleyhine ve onun durumunu ağırlaştıracak nitelikteyse geçersiz olacaktır. Örneğin, bankanın sözleşmeye müşterinin başka bir banka ile sözleşme yapması durumunda kredi sözleşmesini haklı nedenle feshedebileceğine ilişkin hüküm koyması sözleşme özgürlüğünün sınırlanması bakımından içerik denetimine takılabilecek ve geçersiz kabul edilebilecektir.

SONUÇ

Sözleşmeler iki tarafın karşılıklı iradesi ve müzakeresi ile kurulan hukuki işlemlerdir. Sözleşme özgürlüğü ilkesi sonucu da kanunun emredici hükümlerine aykırı olmayan, genel ahlaka ve adaba, kişilik haklarına aykırı olmayan ve konusu imkansız olmayan sözleşmeler kurulabilir. Gelişen ekonomi ve bunun getirdiği bir takım zorunluluklar sebebiyle sözleşmenin taraflarının bir araya gelip sözleşme hükümlerini tartışarak sözleşmeyi kurmaları her zaman mümkün olamamaktadır. Buna ek olarak, sözleşme taraflarından birinin ekonomik olarak daha güçlü olduğu ve bu tarafın kendi menfaat ve isteklerini ön planda tutarak sözleşme metnini hazırladığı da görülmektedir. Özellikle bankacılık alanında yapılan sözleşmeler de, banka tarafından önceden hazırlanan metinlerin müşteriye sunulması, müşterinin bunu kabul veya reddetmesi üzerinden yürümektedir. Bu durumlarda kabul edilen kendisine genel işlem koşulları sunulan tarafın korunmasıdır. Banka tarafından hazırlanan ve genel işlem koşulları barındıran kredi sözleşmelerinde de esas olan bu sözleşmelerin geçersiz olması değil, ancak denetlenmesidir. Bu, genel işlem koşulu içeren tüm sözleşmeler bakımından benimsenen genel bir eğilimdir. Banka ile yapılan kredi sözleşmelerinde taraflardan birinin tüketici olması durumunda öncelikle uygulanacak kanun, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanundur. Türk Borçlar Kanunu konuyu daha genel ele almış ve işlemin taraflarını ayırmadan genel işlem koşullarının yargısal denetime tabi olacağını belirtmiştir. Yargısal denetim türleri bakımından 6502 sayılı TKHK ile TBK genel uyumlu olmakla birlikte, TBK'da yürürlük, yorum ve içerik olmak üzere üç denetim türü öngörülmüşken, TKHK da yürürlük denetimi bulunmamaktadır. Ancak, tüketici lehine olarak TBK hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Bankaların müşteriye sundukları ve tarafın tüketici olmadığı genel

kredi sözleşmeleri hükümleri TBK'nın kabul ettiği yargısal denetim türlerine göre değerlendirilecek ve hükümlerin geçerliliği bu esaslara göre değerlendirilecektir.

REFERENCES

- Akipek Öcal, Ş. (2017). Bankacılık Sektöründe Tüketici Sözleşmeleri ve Haksız Şartlar. *Bankacılık Sektöründe Tüketici Hukuku Uygulamaları*. İstanbul: Aristo Yayınevi .71-85.
- Akipek Öcal, Ş. (2015). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununun Genel İşlem Koşulları Hükümlerinin Konu Bakımından Uygulama Alanı. *İzmir Barosu Dergisi*. Yıl:80. Sayı:3. s. 187-207.
- Altop, A. (2007). Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'ndaki Genel İşlem Koşulları Düzenlemesi. *Prof. Dr. Ergon A. Çetingil ve Prof. Dr. Rayegan Kender'e 50. Birlikte Çalışma Yılı Armağanı*. 254-260.
- Arıkan, M. (2012). 6098 Sayılı Borçlar Kanunu'nda Genel İşlem Koşullarının Yazılmamış Sayılması Kavramı ve Bunun Sözleşmeye Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt:7. Sayı:3-4. 19-28.
- Atamer, Y. (2001). *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Atamer, Y. (2001-08). Tacirlerin Genel İşlem Şartlarına Karşı Korunması Yolları. *İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2001-08*. 7-53.
- Atamer, Y. (2013). Genel İşlem Koşulu mu Bireysel Pazarlıkla Kurulan Sözleşme mi? Tüketici ve Tacir İşlemleri Açısından Karşılaştırmalı Olarak Başvurulabilecek Değerlendirme Kriterleri. *Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu Makaleler, Tebliğler. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*. İstanbul: Vedat Kitapçılık. 103-139.
- Atamer, Y. (2011). Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümleri Uyarınca Genel İşlem Koşullarının Denetlenmesi- TKHK md. 6 ve TTK md. 55/1-f ile Karşılaştırmalı Olarak. *Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu 8 Nisan 2011, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları*. 9-73.
- Aydoğdu, M. (2011). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda Düzenlenen Genel İşlem Koşullarının Konu Bakımından Uygulama Alanı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 13, Sayı: 2, 2011(Basım Yılı: 2013)*. 1-50.
- Baş, E. (2013), 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda Genel İşlem Koşulu Kavramı ve İçerik Denetimi. *Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan*. İstanbul: Filiz Kitabevi. 276-306.
- Baysal, B. (2012). Türk Borçlar Kanununun Yürürlüğü. *İÜHFİM, Cilt: LXX Sayı:1*. 221-244.
- Doğan, G. (2013). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Genel İşlem Koşulları. *Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan*. İstanbul: Filiz Kitabevi. 459-473.
- Eren, F. (2015). Genel İşlem Şartlarında İçerik Denetimi. *İzmir Barosu Dergisi*. Yıl:80. Sayı:3. 289-324.
- Gürses, D. (2016). *Banka Genel Kredi Sözleşmesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Havutçu, A. (2011). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununun Genel İşlem Şartlarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi. *İzmir Barosu Dergisi*. Yıl:76. Nisan 2011. 29-46.
- Havutçu, A. (2015). Genel İşlem Şartlarının Sözleşme İle İlişkilendirilmesinde Düzenleyen (GİŞ Kullanan) İçin Getirilen Külfetler. *İzmir Barosu Dergisi*. Yıl: 80. Sayı:3. 241-289.
- Kaşak, E. (2012). Sözleşmenin Niteliğine ve İşin Özelliğine Yabancı Olan Genel İşlem Koşulları (6098 sayılı TBK m. 21/2). *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl 2012*. 415-430.
- Kaplan, İ. (1991). Banka Standart Sözleşmeleri ve Genel İşlem Koşulları. *BATIDER 1991, CXVI, S. 2*. 51-90.

- Kocayusufpaşaoğlu, N. (2008). *Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt Borçlar Hukukuna Giriş Hukuki İşlem Sözleşme*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kuntalp, E. (2011). Bankalar ve Genel İşlem Koşulları. *Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları Sempozyumu. Ankara 8 Nisan 2011*. 81-102.
- Oğuzman, K. ve Öz, T. (2013). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Özdemir, H. (2012). Genel İşlem Şartlarında Beklenmedik ve Şaşırtıcı Şartlar TBK m. 21/II. *Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan*. 2350-2360.
- Özen, B. (2017). *Kredi Açma Sözleşmeleri*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Reisoğlu S.(2011), Banka Uygulamaları Açısından Yeni Borçlar Kanununun Genel İşlem Koşulları ve Eleştirisi. *Bankacılar Dergisi. Dergi No:77*. 108-117.
- Sirmen, L. (2015). Genel İşlem Şartları Kavramı. *İzmir Barosu Dergisi. Yıl:80. Sayı:3*. 207-226.
- Tekinay, S.S., Akman, S., Burcuoğlu, H. ve Altop A. (1993). *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Topuz, M. (2013). 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Genel İşlem Koşullarında Kapsam (Yürürlük) Denetimi. *Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan*. İstanbul: Filiz Kitabevi. 1138- 1174.
- Uluslan, İ. (2013). Türk Borçlar Kanunundaki Genel İşlem Şartlarına İlişkin Yeniliklerle İlgili Bazı Düşünceler. *Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan*. İstanbul: Filiz Kitabevi. 1219-1228.
- Yener, M. D. (2008). *Kredi Açma Sözleşmesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Yener, M. D. (2007). Banka Kredi İşlemlerinde Sıkça Yer Alan Bazı Genel İşlem Şartlarının Geçerliliği Sorunu. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Yıl:2007. Sayı: 2*. 507-519.
- Yeniocak, U. (2013). Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Genel İşlem Koşullarının Yargısal Denetimi. *TBB Dergi. 107*. 75-96.
- Yılmaz, A. (2015). *Haksız Rekabet Hukukunda Genel İşlem Şartı Kullanımı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türkiye’de Mobilya İmalat Sektörünün Altman Z Skor Modeline Göre Başarı Değerlendirmesi

The Success Assessment Of The Furniture Manufacturing Industry In Turkey Using Altman Z-Score Model

Assist. Prof. Dr. Sulhi ESKİ^{1*}
Ayşe PALAZ²

Pages: 671-681

Doi: 10.21733/ibad.583245

¹Bahçeşehir University, TURKEY,
sulhieski@hotmail.com

²Bahçeşehir University, TURKEY,
palazayse@gmail.com

* Corresponding Author

ABSTRACT

Furniture manufacturing is one of most established production and outstanding sectors of Turkey. Besides being an exporting sector, it also contributes to the economy of the country with the employment it creates. Furniture manufacturing sector is area consists of mostly medium and small company. Sector financing possibilities are different due to scales. One of the most important problems in furniture manufacturing sector is the fact that financial structures are not strong enough. Purpose of the study to detect financial success or failures of the companies operating in the sector. Methods applied in the study are literature search, ratio analysis as one of financial analysis techniques and Altman Z score model. In this study analysis methods, covering the period between 2012-2016, detection of financial success or failures of the 5 major companies in furniture manufacturing sector- 2 are publicly held companies and 3 are with capital of more than 1 million Turkish Lira- is completed. As a result of the study, it is reached to conclusion that the companies in the Turkey furniture manufacturing sector have no risk of bankruptcy in general but have been approaching bankruptcy risk year by year, 2 leading companies in the sector which are publicly held have a high risk of bankruptcy.

Keywords: Furniture Manufacturing Sector, Altman Z Score, Financial Performance

GİRİŞ

Dünyada mobilya imalat sektörü temel ekonomik sektörlerden biridir. Dünyada ve Türkiye’de mobilya imalat artışı rekabet içinde devam etmektedir. 2016 yılı itibarıyla dünya mobilya ihracatı 171 milyar dolardır. Mobilya sektörü ürün ve hizmetin, üretim ve pazarlamanın iç içe geçtiği büyümeye devam eden sektörlerden biridir. Türk mobilya imalatı sanayi 2015 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 35 bin işyeri sayısı, yaklaşık 170 bin istihdam sayısı, 2.23 milyar dolarlık ihracatı ve Türkiye imalat sanayi içindeki yüzde 2,3’lük katma değer payı ile ülke ekonomisine yüksek katkılar sağlamaktadır. Son yıllarda Türkiye ekonomisine hem istihdam hem de ihracata katkısı bakımından ön plana çıkmaya başlamış sektörde önemli bir yer edinmiştir.

Türk mobilya sektörü son 10 yılda önemli bir dönüşüm sürecinden geçerek yeni bir dönemin içine girmiştir. Düşük teknoloji ile emek yoğun faaliyet gösteren sektör, bilgi ve sermaye yoğun bir sektör olma yolunda ilerlemektedir. Ayrıca Türk mobilya sektörünün rekabetçi konumunun artan küresel rekabete ve küreselleşmenin olumsuzluklarına rağmen zaman içerisinde güçlendiği görülmektedir.

Mobilya imalat sektörünün ihracat içindeki payının büyüklüğü, sağladığı istihdamla Türkiye ekonomisine önemli ölçüde katkı sağlamasına rağmen finansal yapısının değerlendirilmesinde bugüne kadar sadece oran analizi yöntemi uygulanmış, finansal başarı veya başarısızlığının ölçülmesinde diğer yöntem ve modellerin uygulanması ihmal edilmiştir. Türkiye mobilya imalat sektörünün 2012-2016 yılları arasında finansal yapısı ve finansal başarı veya başarısızlığını tespit etmek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Finansal başarı ve/veya başarısızlık konusunda yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı finansal oran analiz tekniği kullanırken, bir kısmı da Altman’ın Z skor modelini kullanmıştır (Bağcı, 2015, s. 84). Literatürde daha önce yapılmış çalışmalardan Blum (1974), Deakin (1977), Neophytou ve diğ. (2001) Altman gibi çoklu diskriminant analizini kullanarak iflas tahmininde bulunan diğer araştırmacılar. Chung, Tan ve Holdsworth tarafından 2008 yılında yapılan çalışmada hem çoklu diskriminant analizi hem de yapay sinir ağı yöntemi ile Yeni Zelanda’da işletmelerin iflas ve finansal başarısızlıklarının öngörüsü için model oluşturmuşlardır. Çalışma 10 başarısız işletme ile 35 başarılı işletme olmak üzere toplam 45 işletme üzerinde 36 adet finansal oran ile analiz yapılmış, sonucunda yüzde 62 doğruluk sağlamıştır (Chung ve diğ., 2008, s. 19-20). Beaver (1966) tek değişkenli bir model sunmuş, daha sonra Altman (1968), Deakin (1972), Edminster (1972) ve diğerleri tarafından geliştirilen çoklu diskriminant analizi kullanımına öncülük etmiştir. Ohlson (1980), öncü çalışmasında, çoklu diskriminant analizi ile ilişkili bazı önemli sorunları önlemek için, işletmelerin hayatta kalmasını tahmin etmek için koşuluyla logit analizi kullanmıştır. Lojistik regreasyon analizi, çoklu diskriminant analizi için ön koşul olan normallik ya da eşit kovaryans gerektirmez. Daha sonra hem lojistik regresyon hem de probit modelleri, iş başarısızlığı olasılığını ölçmeyi sağlayan bir odak olarak kullanılmıştır. Kumar ve Ganesalingam (2001), birçok büyük Avustralyalı şirketlerin finansal sıkıntısını tahmin etmeye odaklanmıştır. Bu çalışmada temel bileşen analizi, faktör analizi, diskriminant analizi ve küme analizi kullanılmıştır (Geep ve Kumar, 2008, s. 15).

Türkiye’de de yapılmış çalışmalar mevcuttur. Altaş ve Giray, tekstil sektöründeki mali başarısızlık riski olan işletmeleri belirlemek ve bir model geliştirmek amacıyla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)’na kayıtlı tekstil işletmelerinin 2001 yılına ait finansal tabloları yardımıyla rasyoları hesaplamış, dönem sonu kâr ve zararlarına bakarak da finansal başarı ve/veya başarısızlıklarını değerlendirmişlerdir. Çalışmada faktör analizi ve lojistik regresyonu kullanılarak finansal başarısızlığı etkileyen faktörleri belirlemişlerdir. Analiz sonucunda en önemli faktörün likidite faktörü olduğu tespit edilmiştir. İçerli ve Akkaya 2006 yılında İMKB’de işlem gören 40 başarılı ve 40 başarısız olmak üzere toplamda 80 endüstri işletmesinin 10 farklı finansal oranlarını karşılaştırmışlar, Z testi yardımıyla da ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığını test etmişlerdir. Çalışma sonucunda başarılı ve başarısız işletmelerin cari oran, asit-test oranı ve alacak devir hızları arasında anlamlı farklar olduğu tespit edilmiş ve başarısız olan işletmelerin vadesi geldiğinde yükümlülüklerini karşılamada oldukça zorlandıkları görülmüştür.

Çelik ise 2010 yılında yapmış olduğu çalışma ile bankaların finansal başarısızlıklarını önceden öngörülmesi amacıyla erken uyarı modeli oluşturmayı amaçlamıştır. Diskriminant analizi ve yapay sinir ağları modelinin kullanıldığı çalışmada; 36 adet özel sermayeli ticaret bankasına ait çeşitli finansal oranlar hesaplanarak, bankaların 1 veya 2 yıl önceden finansal başarısızlığa girmeden durumları tahmin edilmeye çalışılmıştır. Modellerin başarı gücü yüzde 91,7'dir. Finansal başarısızlığı bir yıl öncesinden en iyi tahmin eden model yüzde 100'lük başarı oranı ile yapay sinir ağları modelidir. Erdem Bağcı tarafından 2015 yılında yapılan çalışmada Türkiye'de tekstil ve hazır giyim sektörünün finansal durum analizi üzerine odaklanılmıştır. Çalışma 2008-2013 yılları arasında borsada işlem gören 24 işletmeyi kapsamaktadır. Altman Z skor modeli ve oran analizi tekniği ile işletmelerin finansal durumları incelenmiştir. Sonuç olarak Türkiye'de tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali durumlarının iyi olmadığı ve iflas riski taşıdığı tespit edilmiştir. Selimoğlu ve Orhan tarafından 2015 yılında yapılan çalışmada yine Borsa İstanbul (BİST)'de işlem gören doküma, giyim eşyası işletmelerinin 25'i üzerinde analiz yapılmıştır. Bu çalışmada diskriminant analizi, 23 adet finansal oran kullanılarak yapılmış sonucunda ise gruplar arasında 7 finansal oranın anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş ve modelin yüzde 92 başarı gösterdiği belirlenmiştir

2. TÜRKİYE MOBİLYA İMALAT SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye mobilya sektörünün sanayiye girişi 1980 yılından sonra olmuştur. Türkiye'nin dış ticaret hacmi 1980 yılında önemli boyutlara ulaşmıştır. 1980 yılında kadar geçen süreçte Türkiye büyük bir dış ticaret açığı vermekteydi çünkü sanayi ürünleri olarak birçok hammadde ithal edilmekte, ihracatı ise tarım ürünleri oluşturmaktaydı. 1980 yılı sonrası serbest pazar ekonomisine geçilmiş ve kambiyo rejimindeki değişiklikler ile birlikte dışa açılım sağlanarak ihracatta önemli bir atılım yapılması sağlanmıştır. Özellikle sanayi ürünleri ihracat payının yüzdesi toplam ihracat payı içinde yükselmiştir. Bu durumdan sonra ihracata yönelik sanayiye dayalı üretim modeline geçilmiştir.

1986 yılında mobilya ithalatı daha fazla serbestleştirilmiştir. Türkiye'nin 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği'ne girmesiyle birlikte sektörün ithalat hacmi genişlemiştir. 1994'te mobilya yılında ithalat yaklaşık olarak 38 milyon dolarken, 1995 yılında yüzde 79,1'lik bir artış göstermiştir.

1980'li yıllarda başlayarak 1990'lı yıllarda dünyadaki ekonomik genişleme süreciyle Türkiye mobilya imalat sanayinde dönüşüm süreci başlamış ve üretim giderek sanayileşmiştir. Özellikle son on yılda teknoloji ile birlikte üretimde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yıllar itibariyle mobilya sektörü ihracatta payını arttırarak, kendisini tüketici istek ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde geliştirerek rekabet eder konuma ulaşmıştır.

3. YÖNTEM

İhracat payı ve ekonomide oluşturduğu istihdamla Türkiye ekonomisine önemli ölçüde katkı sağlayan mobilya imalat sektörünün finansal durumunun oran analizi dışında finansal başarı ve/veya başarısızlığı ölçmede kullanılan modeller ile değerlendirilmesi yapılmamıştır. Türkiye mobilya imalat sektörünün 2012-2016 yılları arasında mali yapısı ve finansal başarı ve/veya başarısızlığının ne durumda olduğunu tespit etmek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Finansal başarı veya başarısızlığın ölçülmesinde farklı modeller mevcuttur. Edward I. Altman tarafından 1968 yılında ortaya konularak, Altman Z skor olarak adlandırılan muhasebe temelli iflas tahmin modeli, bu modellerin en önemlilerinden biridir. Altman Z skor modeli, muhasebe verilerine dayanması, görece daha kolay uygulanması ve başarı yüzdesinin oldukça yüksek olması dolayısıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye mobilya imalat sektörünün mevcut finansal durum analizi yapılırken Altman Z skor modelinden yararlanılmıştır ve sonuçlar oran analizi yöntemi ile desteklenmiştir. Sektör verileri TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası)'de yer alan EK-A ve EK-B 2012-2016 yılları arasında sektörün standart oranlar tablolarından yararlanılarak yorumlanmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında analize dâhil edilen işletme sayısı 114 iken 2014-2016 yılları arasında analize dâhil edilen işletme sayısı ise 98'dir. Örneklem sayısı TCMB'nin belirlediği anonim ve limited şirket sayısı toplamından oluşmaktadır. Ayrıca TCMB'de güncel veri bulunmadığından sektörün finansal analizi geriye dönük (2016 yılından itibaren) son 5 yılı kapsamaktadır. Finansal analiz yapılırken yararlanılan oranlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Finansal Analizde Kullanılan Oranlar

Kârlılık Oranları	Faaliyet Oranları	Likidite Oranları	Finansal Yapı Oranları
Brüt kâr marjı: Brüt kâr / Net satışlar	Stok devir hızı: Satışların maliyeti / Ortalama stoklar	Cari oran: Dönen varlıklar / Kısa vadeli borçlar	Kaldıraç oranı: Toplam borçlar / Toplam varlıklar
Faaliyet kâr marjı: Faaliyet kârı / Net satışlar	Alacak devir hızı: Kredili satışlar (net) / Ortalama ticari alacaklar	Asit-test oranı: (Dönen varlıklar - Stoklar) / Kısa vadeli borçlar	Bağımsızlık oranı: Öz kaynak / Toplam borçlar
Net kâr marjı: Net kâr / Net satışlar	Alacak tahsil süresi: 365 / Alacak devir hızı	Stok bağımlılık oranı: [Kısa vadeli borçlar - (Hazır değerler + Hızla nakde çevrilebilen değerler)] / Stoklar	Duran varlık / Devamlı sermaye
Mali rantabilite: Net kâr / Özkaynak	Maddi duran varlık hızı(net): Net satışlar / Maddi duran varlıklar (net)		
Ekonomik rantabilite: (Vergi öncesi kâr + Faiz giderleri) / Pasif Toplamı			
Faiz karşılama oranı: (Vergi öncesi kâr + Faiz giderleri) / Faiz giderleri			

Kaynak: Öcal Usta, (2011) İşletme Finansı ve Finansal Yönetim. Eylül 2011.

Çalışmanın Altman Z skor modeli uygulamasında ise ana kütleli sektördeki 2012-2013 yılları için 114, 2014-2015-2016 yılları için 98 işletme ile borsada işlem gören 2 işletme ve sermayesi 1.000.000 TL üstü olan sektörde önde gelen 3 işletmeden oluşmaktadır. Çalışmada bu işletmelerden işletme 1, işletme 2, işletme 3, işletme 4 ve işletme 5 olarak bahsedilmiştir.

Borsaya kayıtlı 2 işletmenin seçilmesinin nedenleri ise sektörde önde gelmeleri ve diğer işletmelere göre yapılarının daha güçlü olmasıdır. Sermayesi 1 milyon TL üstü 3 işletmenin seçilmesinin nedeni ise sektörde önemli paya sahip markalaşmış işletmeler olmasıdır. 5 işletmenin 2016 yılında aktif büyüklüğü 1.497.537.951 TL'dir ve sektörün aktif büyüklüğünün yüzde 18'ini oluşturmaktadır. Ayrıca bu işletmeler 45'ten fazla ülkeye ihracat gerçekleştirmekle birlikte pazarda önemli bir paya sahiptir. Bu bağlamda 2012-2016 yılları arasında borsada işlem gören mobilya imalat sektöründe faaliyet gösteren 2 işletme ile sektörde önde gelen sermayesi 1 milyon TL üstü 3 işletmenin finansal verilerine dayanılarak Altman Z skor modeli kullanılarak işletmelerin finansal durum analizi yapılmıştır.

4. BULGULAR

Mobilya imalat sektöründe faaliyet gösteren 2012-2013 yılları arasında 114 işletmenin, 2014-2016 yılları arasında 98 işletme ile sektörün önde gelen 2'si borsa (BİST)'e kayıtlı olan ve 3'ü olmayan toplamda 5 işletmenin ortalama Z skoru hesaplanmıştır. Sektörün tamamı için yapılan çalışmada TCMB tarafından yayınlanan sektör tabloları (Bilanço ve Gelir Tabloları)'ndan^{1 2} verilerden yararlanılarak hesaplamalar

¹Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Sektör Bilançoları 2015 (2012-2014), 8 Ekim 2017 tarihinde <http://www3.tcmb.gov.tr/sektor/2017/menu.php> adresinden erişildi.

² Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Sektör Bilançoları 2017 (2014-2016), 8 Ekim 2017 tarihinde <http://www3.tcmb.gov.tr/sektor/2017/menu.php> adresinden erişildi.

yapılmış ve elde edilen Z skorların ortalamaları alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca analizi yapılan 5 işletmenin ise kendi bilanço ve gelir tablolarından alınan verilerden istifade edilerek Z skorlarının tespiti yapılmıştır.

Hesaplama aşağıdaki finansal oranlar ve Altman Z skor modeliyle, borsaya kayıtlı işletmeler; işletme 1 ve 2 için aşağıdaki denklem kullanılarak yapılmıştır:

$$Z = 0,012X_1 + 0,014X_2 + 0,033X_3 + 0,006X_4 + 0,999X_5 \quad (4.1)$$

X_1 = Çalışma sermayesi / Toplam varlıklar

X_2 = Dağıtılmamış kâr / Toplam varlıklar

X_3 = Faiz ve vergi öncesi kâr / Toplam varlıklar

X_4 = Hisse senedinin piyasa değeri / Toplam borcun defter değeri

X_5 = Satışlar / Toplam varlıklar

Hesaplamalar sonucunda bulunan değer;

- Z skoru $< 1,81$ ise kırmızı alan olarak adlandırılır ve işletmenin olası bir ekonomik krizde iflas riski yüksektir.
- $1,81 < Z$ skoru $< 2,99$ ise gri alan olarak adlandırılır ve işletmenin alacağı kararlar doğrultusunda finansal başarısızlık riski ya düşecek ya da yükselecektir.
- Z skoru $> 2,99$ ise yeşil alan olarak adlandırılır ve işletmenin finansal anlamda bir güçlük yaşamadığını, iflastan uzak olduğunu gösterir.
- Halka açık olmayan büyüklü küçüklü imalat işletmeleri ile işletme 3, 4 ve 5 için hesaplama aşağıdaki finansal oranlar ve denklem kullanılarak yapılmıştır:

$$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,420X_4 + 0,998X_5 \quad (4.2)$$

X_1 = Çalışma sermayesi / Toplam varlıklar

X_2 = Dağıtılmamış kâr / Toplam varlıklar

X_3 = Faiz ve vergi öncesi kâr / Toplam varlıklar

X_4 = Öz kaynağın cari değeri / Toplam borcun defter değeri

X_5 = Satışlar / Toplam varlıklar

Hesaplamalar sonucunda bulunan değer;

- Z skoru $< 1,23$ ise işletme kırmızı alandadır ve işletmenin olası bir ekonomik krizde iflas riski yüksektir.
- $1,23 < Z$ skoru $< 2,90$ ise işletme gri alandadır ve işletmenin alacağı kararlar doğrultusunda finansal başarısızlık riski ya düşecek ya da yükselecektir.
- Z skoru $> 2,90$ ise işletme yeşil alandadır ve işletmenin finansal anlamda bir güçlük yaşamadığını, iflastan uzak olduğunu gösterir.

Türkiye mobilya imalat sektöründe yer alan 5 büyük işletmenin Z skor sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye Mobilya İmalat Sektöründe Yer Alan 5 Büyük İşletmenin Z Skor Sonuçları

	Z SKOR SONUÇLARI				
	2016	2015	2014	2013	2012
İŞLETME 1	0,839428	0,921057	0,969093	0,944281	0,941727
İŞLETME 2	1,448252	1,106481	0,985134	0,897808	0,768374
ORTALAMA	1,14384	1,013769	0,977114	0,921044	0,855051
İŞLETME 3	3,24138	4,820412	4,483833	4,414041	4,132178
İŞLETME 4	0,761334	1,01614	1,336049	1,918678	2,492151
İŞLETME 5	1,097903	0,332755	0,599042	0,91414	2,756958
ORTALAMA	1,700206	2,056436	2,139641	2,41562	3,127096

Kaynak: Kendi Hesaplamalarımız, İşletmelerin Finansal Tabloları.

Tablo 2 incelediğinde sektörde ekonomik olarak güçlü olan 5 işletmeden halka açık olan 2 işletmenin ortalama Z skoruna göre 2012 yılında 0,855051 ortalama ile yüksek iflas riski taşıırken alınan kararlar ve uygulamalar neticesinde yıllar itibariyle ortalama Z skor değeri yükselmiş fakat finansal başarısızlık durumundan, kırmızı alandan çıkılamamıştır. 2016 yılında işletme 1 ve işletme 2 1,14384 ortalama Z skoru ile alt değer olan 1,81'in altında kalarak finansal anlamda başarısızdır ve yüksek iflas riski taşımaktadır.

Altman Z skor modeli ile tespit edilen sonuç oran analizi yöntemi ile desteklenmiştir. Oran analizi yöntemiyle tespit edilen halka açık olan işletmeler için; işletme 1'in negatif çalışma sermayesine sahip olması ve her iki işletmenin de cari ve asit- test oranlarının evrensel değerlerin altında olması sonucunda stoklara bağımlılık söz konusu olduğundan, likidite ciddi sorunlar yaşandığını göstermektedir. Finansman yapısı incelendiğinde ise bağımsızlık oranı, mali rantabilite oranı, öz kaynak kârlılık oranı, faaliyet kârlılık oranı ve net kâr marjı oranlarının evrensel değerlerin altında çıktığı tespit edilmiştir. İşletme 1 ve 2'nin kaldıraç oranları yüksek olmamakla beraber emniyet marjı oranları düşüktür. Bunun sonucunda işletmeler yüksek finansman giderlerine katlanmakta ve finansman kaynağı bulmakta zorlanmaktadır. Bu durum finansal dengenin bozuk olduğunu ve istenilen güçte olmadığını, işletme 1 ve 2'nin yüksek iflas riski taşıdığını göstermektedir.

Tablo 2'ye göre halka açık olmayan işletmelerde ise ortalama Z skor değeri 2012 yılında 3,127096 iken finansal anlamda başarılı ve iflas riski taşımadığı tespit edilmiştir. Ancak işletmelerin yıllar içinde ortalama Z skor değeri düşerek gri alana geçilmiştir. Bu bağlamda işletme 3, 4 ve 5'in iflas riski bulunmamakla birlikte Z skor değerleri 2012 yılına göre ciddi düşüş göstermiştir. 2016 yılında 1,700206 Z skor değeri ile 1,23-2,90 değerleri aralığında kalınmıştır. İşletme 3, 4 ve 5 iflas riski taşımamakla birlikte alınacak kararlar ve politikalar doğrultusunda iflas riski yükselmeye devam edecek ya da düşecektir.

Altman Z skor modeline göre sektörde önde gelen halka açık olmayan 3 işletmenin belirsiz (gri) alanda yer alması tespiti oran analizi yöntemiyle desteklenmiştir. Oran analizi yöntemine göre ise işletme 3'ün cari oranı ve bağımsızlık oranı evrensel değerlerin üstünde olmakla birlikte finansman yapısının öz kaynak ağırlıklı olduğu ve devamlı sermayesinin duran varlık finansmanında yeterli olduğu tespit edilmiştir ve kârlılık oranı yüksektir. İşletme 4'ün ise cari oranı evrensel değerlerin altında olmasına karşılık net işletme sermayesi pozitifdir ve stoklara bağımlılık yoktur. İşletme 5'in cari oranı evrensel değerlerin üstündedir ve net işletme sermayesi pozitifdir. Her iki işletme likiditede ciddi problemler yaşamamaktadır. İşletme 4 ve 5'in finansman yapısı ise borç ağırlıklıdır ve işletme 5'in kaldıraç oranı evrensel değerlerin üstündedir. Öz kaynak payının işletme 4 ve 5'te toplam pasif içinde düşük yüzdede sahip olması ve varlıkların borçlarla finanse edilmesi emniyet marjlarını düşürmektedir. Bu sonuçlara ek olarak mali rantabilite oranlarının negatif olması ve düşük öz kaynak

kârlılık oranları ile düşük faaliyet ve negatif net kâr marj oranları finansman kaynağı bulmayı zorlaştırmakta, finansal riski arttırmaktadır.

Türkiye mobilya imalat sektöründe yeralan tüm işletmelerin Z skor sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Türkiye Mobilya İmalat Sektöründe Yer Alan Tüm İşletmelerin Z

Skor Sonuçları						
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	Z skor sonuçları
2016	0,616	0,109	0,064	0,812	0,814	1,886255
2015	0,607	0,089	0,081	0,865	0,87	1,993829
2014	0,61	0,038	0,064	0,893	0,902	1,943660
2013	0,607	0,128	0,088	1,075	0,984	2,250583
2012	0,648	0,106	0,087	1,075	0,998	2,272211

Kaynak: Kendi Hesaplamalarımız, TCMB Sektör Bilançoları 2016.

Tablo 3'e göre sektörün Z skor değeri yıllar itibariyle düşüş göstermektedir. 2012- 2013 yıllarında sektörün finansal başarısızlık riski düşük olmasına karşılık, 2016 yılında gri alanda olmakla beraber sektörün finansal başarısızlık riski yükselmeye ve 1,23 değerine doğru yaklaşmaya başlamıştır. Ayrıca oran analizi ile de bu tespit desteklenmiştir. Oran analizinde de özellikle sektörün net işletme sermayesinin pozitif olması ve cari oranların yıllar itibariyle artması olumlu yorumlansa da asit-test oranları zamanla düşmüş bununla birlikte likit varlıklarda da düşüş olmuştur. Buna ek olarak sektörün net satışlarının yıllar itibariyle artmasına karşılık stok devir hızı yükselmiş, alacak devir hızı ise düşmüştür. Alacak tahsil süresi ile borç ödeme süresi arasındaki farktan dolayı sektördeki işletmelerin fon ihtiyacı yükselmiştir. Sektörün mali yapısı zayıf olduğundan öz kaynakla finansman payının azalıp borçlarla finansman payının artması sonucunda da kaldıraç oranlarındaki artış finansal dengeleri bozmuş, finansal riski de arttırmıştır. Türkiye mobilya imalat sektörünün net kâr marjı, aktif devir hızı oranlarının ve mali rantabilitesinin düşmesi sonucunda sektörün finansal verimliliği de yıllar itibariyle düşüş göstermiş bu bağlamda Altman Z skor modeline göre de sektörün finansal başarısızlık riski artmıştır. Bu durumda 2016 yılı sonrasında Türkiye mobilya imalat sektörünün olası bir ekonomik kriz döneminde önde gelen 5 büyük işletmeden halka açık olan 2 işletmesinin iflas riski taşıdığı, halka açık olmayan büyüklü küçüklü tüm işletmelerin ise belirsiz (gri) alanda yer aldığı ve yönetimce alınacak kararlara göre iflas riskinin yükseleceği veya azalacağı tespit edilmiştir.

SONUÇ

İmalat sektöründe olan işletmeler, ülke ekonomilerine önemli katma değer sağlarken sürdürülebilirliklerinin finansal açıdan değerlendirilmesi halinde gerçek başarı veya başarısızlıkları ölçülebilmektedir. İşletmelerin gerçek anlamda finansal başarı veya başarısızlıklarının ölçülmesinde birçok model kullanılarak çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmayla, Türkiye'de mobilya imalat sektöründe yeralan işletmelerin finansal başarı veya başarısızlıklarının ölçülmesi hedeflenmiştir.

Türkiye'de mobilya imalat sektörünün ortalama büyük, orta ve küçük ölçekte olmak üzere toplamda 2016 yılı itibariyle 98 işletmeden oluştuğu, bu işletmelerden 5 tanesinin öne çıktığı tespit edilmiştir. Türkiye mobilya imalat sektörünün finansal analizleri yapılırken 2012-2013 yılları için 114, 2014-2016 yılları için 98 işletme ile sektörde önde gelen 5 işletmenin analizleri yapılmıştır. Finansal başarı veya başarısızlığın ölçülmesi, iflasa ne kadar yakın olduğunun tespit edilmesi için Altman Z skor modeli kullanılmıştır. Daha önceleri yapılan çalışmalarda Altman Z skor modelinin yüksek güvenilirlikle doğru sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda; sektörde yer alan tüm işletmeler için tespit edilen Altman Z skor sonuçları 1,23-2,90 Z skor aralığına isabet etmiştir. Bu aralıkta finansal başarısızlık riskinin yükselmesi veya azalması alınacak kararlara bağlı olacaktır. Tespit edilen Altman Z skor sonuçları yıllar itibariyle düşerek 2016 yılındaki 1,886255 değerine ulaşmıştır. Bu değer kesin olarak finansal başarısızlık olarak değerlendirilmese de düşen ortalama Z skor değerleri ile sektör işletmelerinin iflas riskine

yaklaştığı anlamına gelmektedir. Ayrıca Türkiye mobilya imalat sektöründe önde gelen 5 işletme için tespit edilen Altman Z skor sonuçları değerlendirildiğinde halka açık olan 2 işletmenin finansal başarısızlığa sahip olduğu ve yüksek iflas riski taşıdığı, halka açık olmayan 3 işletmeden 1 tanesinin iflas riskinden uzak olduğu diğer 2 işletmenin ise sektörün geneli için tespit edilen sonuçlara paralel olarak finansal açıdan başarısız kabul edilmeseler de iflas riskine yakın olduğu anlaşılmıştır.

Türkiye’de mobilya imalat sektöründe değer yaratan ve ihracatta payı olan işletmelerin başarıları ve sürdürülebilirliği için öz kaynaklarının güçlendirilmesine, finansman koşulları ve finansman maliyetleri için gerekli kolaylıkların sağlanmasına ve vergi oranlarının indiriminde devlet desteğine ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

REFERENCES

- Usta, Ö. (2011). *İşletme finansı ve finansal yönetim*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bağcı, E. (2015). Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörünün finansal durum analizi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 15 Eylül 2018 tarihinde <http://bproxy.bahcesehir.edu.tr:2256/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=66431ae2-c4af-4fe8-aada-1ce8ffe745fd@sessionmgr101> adresinden erişildi.
- Chung, K. & Tan, S.S. ve Holdsworth, D.K. (2008). Insolvency prediction model using multivariate discriminant analysis and artificial neural network for the finance industry in New Zealand. *International Journal of Business and Management*, 19-28.
- Beaver, William H. (1966). Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, 71-102.
- Altman, E.I. (2005). An emerging market credit scoring system for corporate bond. *Emerging Markets Review*, 311-323.
- Altman, E.I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance*, ISSN 1450- 2887 Issue 16, 2 Şubat 2018 tarihinde <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1540-6261.1968.tb00843.x> adresinden erişildi.
- Gepp, A., ve Kumar, K. (2008). The role of survival analysis in financial distress prediction. *Bond Business School Publications*, 1 Nisan 2018 tarihinde http://epublications.bond.edu.au/business_pubs adresinden erişildi.
- TÜİK, Araştırma-Geliştirme faaliyetleri araştırması, 20 Nisan 2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1082 adresinden erişildi.
- TÜİK, NACE Rev.2- Altılı Ekonomik Faaliyet Sınıflaması, 29 Aralık 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SozlukDetayiGetirAction.do?surumId=1048&duzey=0&ustk> adresinden erişildi.
- TÜİK, Tüketici fiyat endeksi (2003=100) ana grup ve alt ana gruplara göre endeks rakamları 2003-2018, 20 Nisan 2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014 adresinden erişildi.
- TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 1 Aralık 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1035 adresinden erişildi.
- TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri Mikro Veri Seti, 27 Aralık 2017 tarihinde http://www.turkstat.gov.tr/MicroVeri/YSH_2015/turkce/metaveri/taniimve kavramlar/index.html adresinden erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. (2016). *Sektör Raporları*. Aralık. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*. Aralık. Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, İmalat sanayi kapasite kullanım oranları, 28 Aralık 2017 tarihinde <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Reel+Sektor+Istatistikleri/Imalat+Sanayi+Kapasite+Kullanım+Orani/> adresinden erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Sektör Bilançoları 2017 (2014-2016), 8 Ekim 2017 tarihinde <http://www3.tcmb.gov.tr/sector/2017/menu.php> adresinden erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Sektör Bilançoları 2015 (2012-2014), 8 Ekim 2017 tarihinde <http://www3.tcmb.gov.tr/sector/2017/menu.php> adresinden erişildi.

Mobilya İmalat Sektörü Standart Oranlar Tablosu (2012 ve 2013)

C - 31 MOBİLYA İMALATI										
STANDART ORANLAR TABLOSU										
SQ, Sektör tablosundan hesaplanan oran										
Q, Sektördeki firmaların oranlarının aritmetik ortalaması										
Sektördeki firmaların %25' inin oranı Q1'e (Alt Kartil) eşit ya da küçüktür										
Sektördeki firmaların %50 'sinin oranı Q2'ye (Medyan) eşit ya da küçüktür										
Sektördeki firmaların %75' inin oranı Q3'e (Üst Kartil) eşit ya da küçüktür										
	2012					2013				
	SQ	Q	Q1	Q2	Q3	SQ	Q	Q1	Q2	Q3
A- LİKİDİTE ORANLARI										
1-Cari Oran (%)	176,6	143,6	101,4	127,6	168,1	174,2	150,8	102,1	131,8	178,2
2-Likidite (Asit Test) Oranı (%)	116,1	83,6	45,4	75,9	107,7	112,0	92,2	43,4	72,6	121,8
3-Nakit Oranı (%)	50,0	19,5	1,8	8,6	23,0	42,3	18,2	0,9	5,6	22,5
4-Stoklar / Dönen Varlıklar Oranı (%)	32,1	41,8	24,8	39,4	58,1	33,8	40,3	21,0	38,5	56,1
5-Stoklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	20,8	28,7	15,5	26,2	39,9	20,5	26,8	13,7	22,9	38,5
6-Stok Bağımlılık Oranı (%)	88,2	178,9	78,0	148,3	258,9	98,0	170,6	70,3	147,7	271,8
7-Kısa Vadeli Alacaklar / Dönen Varlıklar Oranı (%)	37,0	39,8	19,6	40,2	59,4	38,5	40,4	19,6	39,8	58,6
8-Kısa Vadeli Alacaklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	24,0	27,3	11,7	25,2	39,3	23,4	28,1	13,1	25,3	40,1
B- FİNANSAL YAPI ORANLARI										
1-Yabancı Kaynaklar Toplamı / Aktif Topl. Oranı (%)	48,2	65,6	56,4	70,3	81,3	48,2	68,9	58,4	72,6	83,9
2-Öz Kaynaklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	51,8	34,4	18,7	29,7	43,6	51,8	31,1	16,1	27,4	41,6
3-Öz Kaynaklar / Yabancı Kaynaklar Top. Oranı (%)	107,5	50,4	19,9	38,5	65,6	107,5	42,6	18,5	34,4	57,4
4-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar / Pasif Top. Oranı (%)	36,7	51,6	34,5	51,6	67,2	34,8	49,8	33,5	51,3	67,5
5-Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Pasif Top.Oranı (%)	11,5	14,7	2,2	9,2	22,9	13,3	19,0	4,6	16,1	27,5
6-Uzun Vadeli Yab.Kaynaklar / Devamlı Sermaye Oranı (%)	18,1	29,7	5,9	21,8	48,9	20,5	36,9	9,7	37,5	59,6
7-Maddi Duran Varlıklar (Net) / Öz Kaynaklar Oranı (%)	42,9	89,9	38,3	72,7	117,8	44,5	92,1	45,6	76,9	120,6
8-Maddi Duran Varlıkl.(Net) / Uzun Vad. Yab. Kaynaklar Or. (%)	193,8	234,7	86,9	158,7	290,3	172,9	185,7	68,8	131,8	266,4
9-Duran Varlıklar / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı (%)	72,9	51,5	24,0	41,0	71,8	81,5	47,0	22,3	40,1	60,4
10-Duran Varlıklar / Öz Kaynaklar Oranı (%)	67,8	110,7	52,8	80,9	161,3	75,8	116,1	60,6	107,4	147,1
11-Duran varlıklar / Devamlı Sermaye Oranı (%)	55,5	62,7	37,6	58,7	82,0	60,3	70,0	42,9	62,6	92,4
12-Kısa Vad. Yabancı Kaynakl./ Yabancı Kaynakl. Top.Oranı (%)	76,2	77,8	62,9	82,7	96,1	72,3	72,7	60,2	76,2	92,8
13-Banka Kredileri / Aktif Toplamı Oranı (%)	16,4	25,9	9,3	26,3	37,5	19,9	30,2	16,8	30,9	43,0
14-Kısa Vad. Banka Kredileri / Kısa Vad. Yabancı Kaynakl.Oranı (%)	22,4	25,3	1,4	20,7	42,1	29,9	24,9	2,8	21,7	37,8
15-Banka Kredileri / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı (%)	34,0	37,6	19,1	39,3	56,2	41,3	41,8	24,0	43,0	57,8
16-Dönen Varlıklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	64,9	68,6	54,8	71,7	81,2	60,7	67,6	57,9	69,1	82,5
17-Maddi Duran Varlıklar (Net) / Aktif Toplamı Oranı (%)	22,2	26,1	12,9	21,9	37,7	23,1	26,0	12,9	22,5	34,2
C- DEVİR HIZLARI										
1-Stok Devir Hızı (Kez)	0,0	4,8	1,7	3,1	7,2	3,8	3,8	1,3	2,8	4,8
2-Alacak Devir Hızı (Kez)	4,6	4,9	2,1	3,8	5,9	4,4	4,3	1,8	3,2	6,0
3-Çalışma Sermayesi Devir Hızı (Kez)	1,5	1,5	0,9	1,3	2,1	1,6	1,3	0,7	1,1	1,9
4-Net Çalışma Sermayesi Devir Hızı (Kez)	3,5	3,6	1,5	3,1	5,7	3,8	3,2	1,2	3,2	5,5
5-Maddi Duran Varlık Devir Hızı (Kez)	4,5	4,7	2,4	3,6	5,6	4,3	4,6	1,7	3,7	5,8
6-Duran Varlık Devir Hızı (Kez)	2,8	3,7	2,0	3,0	4,5	2,5	3,5	1,6	2,9	4,8
7-Öz Kaynaklar Devir Hızı (Kez)	1,9	3,9	1,7	2,9	5,2	1,9	3,9	1,7	3,0	5,1
8-Aktif Devir Hızı (Kez)	1,0	1,0	0,6	0,9	1,2	1,0	0,9	0,5	0,8	1,2
D- KARLILIK ORANLARI										
1-Kar ile Sermaye Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar										
a)Net Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar Oranı (%)	12,9	10,3	2,7	8,8	14,7	12,1	8,4	1,8	6,7	13,8
b)Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar Oranı (%)	16,1	12,8	3,3	11,1	18,4	14,8	10,4	2,4	8,3	16,7
c)Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Pasif T.Oranı (Ekonomik Rantabilite)	10,3	6,7	2,9	5,4	9,3	9,9	5,9	2,5	4,7	7,7
d)Net Kar (Zarar) / Aktif Toplamı Oranı (%)	6,7	3,0	0,6	1,9	4,3	6,3	2,0	0,3	1,4	3,2
e)Faaliyet Karı (Zararı) / Faaliyetin Gerçekleştirilmesinde Kul.Varlık Oranı	9,8	6,6	2,4	4,9	9,2	10,2	5,5	2,3	4,6	7,3
f)Birkimli (Kümülatif) Karlılık Oranı (%)	10,1	0,4	0,0	0,1	0,5	10,0	0,4	0,0	0,1	0,5
2-Kar ile Satışlar Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar										
a)Faaliyet Karı (Zararı) / Net Satışlar Oranı (%)	8,7	7,2	3,3	6,2	10,2	8,9	7,1	3,1	5,9	10,5
b)Brüt Satış Karı (Zararı) / Net Satışlar Oranı (%)	23,9	20,6	13,8	18,6	25,0	25,3	23,1	15,0	20,7	30,8
c)Net Kar (Zarar) / Net Satışlar Oranı (%)	6,7	3,4	0,7	2,2	4,9	6,4	3,0	0,6	2,2	5,1
d)Satılan Malın Maliyeti / Net Satışlar Oranı (%)	76,1	79,4	75,0	81,4	86,2	74,7	76,9	69,2	79,3	85,0
e)Faaliyet Giderleri / Net Satışlar Oranı (%)	15,1	13,4	7,8	12,5	16,6	16,4	15,4	7,7	13,9	20,2
f)Faiz Giderleri / Net Satışlar Oranı (%)	2,0	3,1	0,5	2,4	5,1	2,2	3,5	0,3	2,0	5,4
3-Kar ile Finansal Yüküm. Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar										
1-Faiz Ödeme (Karşılama) Oranı										
a)Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Faiz Giderleri Oranı (%)	520,7	306,4	124,3	182,8	354,6	449,2	314,0	112,3	165,6	319,4
b)Net Kar (Zarar) ve Faiz Giderleri / Faiz Giderleri Oranı (%)	435,6	263,4	116,6	172,2	315,8	386,0	284,5	107,7	154,0	272,6
Firma Sayısı :	114					114				

Kaynak: TCMB, Sektör Bilançoları 2015 (2012-2014).

Mobilya malat Sektörü Standart Oranlar Tablosu (2014-2016)

C - 31 MOBİLYA İMALATI															
STANDART ORANLAR TABLOSU															
SQ, Sektör tablosundan hesaplanan oran															
Q, Sektördeki firmaların oranlarının aritmetik ortalaması															
Sektördeki firmaların %25' inin oranı Q1'e (Alt Kartil) eşit ya da küçüktür															
Sektördeki firmaların %50 'sinin oranı Q2'ye (Medyan) eşit ya da küçüktür															
Sektördeki firmaların %75' inin oranı Q3'e (Üst Kartil) eşit ya da küçüktür															
	SQ	Q	2014			SQ	Q	2015			SQ	Q	2016		
			Q1	Q2	Q3			Q1	Q2	Q3			Q1	Q2	Q3
A- LİKİDİTE ORANLARI															
1-Cari Oran (%)	166,9	156,1	105,0	127,0	181,6	158,8	146,2	106,0	123,1	157,3	160,8	140,9	103,0	123,1	155,2
2-Likidite (Asit Test) Oranı (%)	101,4	85,7	46,5	73,4	106,6	92,9	76,1	45,9	68,1	102,6	89,6	71,2	44,8	64,6	85,3
3-Nakit Oranı (%)	37,8	17,0	1,1	6,6	24,0	33,4	15,6	1,0	6,9	23,1	28,6	17,9	2,1	6,0	26,7
4-Stoklar / Dönen Varlıklar Oranı (%)	37,3	42,7	25,2	39,5	58,8	39,1	43,1	27,2	40,6	59,3	41,9	45,9	30,3	45,7	59,8
5-Stoklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	22,8	29,3	17,5	26,8	41,2	23,8	29,3	15,7	28,7	40,8	25,9	30,9	17,3	29,5	42,3
6-Stok Bağımlılık Oranı (%)	99,9	157,8	70,5	150,9	226,1	107,2	148,1	86,9	145,0	187,8	105,8	147,8	73,7	128,8	213,0
7-Kısa Vadeli Alacaklar / Dönen Varlıklar Oranı (%)	37,8	42,4	24,8	41,2	59,4	37,2	40,4	24,5	38,7	56,4	37,3	37,7	25,3	34,6	53,0
8-Kısa Vadeli Alacaklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	23,1	29,4	15,9	27,1	42,0	22,6	27,4	15,2	25,7	37,3	23,0	25,4	16,4	21,8	34,1
B- FİNANSAL YAPI ORANLARI															
1-Yabancı Kaynaklar Toplamı / Aktif Topl. Oranı (%)	52,8	67,5	57,8	72,7	82,1	53,6	66,5	54,9	71,8	82,9	55,2	65,9	53,0	69,6	83,9
2-Öz Kaynaklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	47,2	32,5	17,9	27,3	42,2	46,4	33,5	17,1	28,3	45,1	44,8	34,1	16,1	30,4	47,0
3-Öz Kaynaklar / Yabancı Kaynaklar Top. Oranı (%)	89,4	48,1	21,6	35,0	61,8	86,6	52,3	20,1	35,3	71,8	81,2	55,8	18,2	40,9	79,4
4-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar / Pasif Top. Oranı (%)	36,6	49,4	32,4	51,3	68,0	38,3	49,4	34,7	50,2	66,3	38,4	47,7	31,6	50,7	63,9
5-Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Pasif Top.Oranı (%)	16,2	18,2	5,4	15,3	27,5	15,3	17,1	4,8	12,6	23,4	16,8	18,1	5,6	16,4	28,3
6-Uzun Vadeli Yab.Kaynaklar / Devamlı Sermaye Oranı (%)	25,6	34,7	12,8	34,4	53,9	24,9	33,7	11,7	30,5	53,4	27,3	36,8	9,2	36,8	59,9
7-Maddi Duran Varlıklar (Net) / Öz Kaynaklar Oranı (%)	46,0	90,0	45,7	90,0	125,9	45,9	96,8	46,0	76,6	140,4	46,5	87,5	40,3	75,0	130,3
8-Maddi Duran Varlıkl.(Net) / Uzun Vad. Yab. Kaynaklar Or. (%)	133,7	186,8	64,9	121,8	255,7	138,8	261,9	70,3	145,4	369,1	123,8	206,8	52,6	102,4	289,5
9-Duran Varlıklar / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı (%)	73,7	46,6	22,5	41,6	61,1	73,3	52,4	25,7	40,6	65,9	69,5	51,9	28,5	42,8	68,2
10-Duran Varlıklar / Öz Kaynaklar Oranı (%)	82,5	114,3	62,9	108,4	148,0	84,6	120,1	66,6	106,4	162,5	85,5	120,1	66,2	102,7	163,5
11-Duran varlıklar / Devamlı Sermaye Oranı (%)	61,4	69,7	45,6	65,9	89,3	63,6	70,4	46,0	67,4	89,5	62,2	69,4	46,3	65,1	87,7
12-Kısa Vad. Yabancı Kaynakl./ Yabancı Kaynakl. Top.Oranı (%)	69,3	73,6	58,0	80,0	91,9	71,4	74,9	63,2	77,6	91,4	69,5	72,5	57,8	75,2	89,7
13-Banka Kredileri / Aktif Toplamı Oranı (%)	23,5	28,4	12,3	28,3	44,1	22,8	27,6	11,2	28,3	42,2	20,8	25,7	11,3	24,9	39,4
14-Kısa Vad. Banka Kredileri / Kısa Vad. Yabancı Kaynakl.Oranı (%)	30,9	27,4	7,6	23,3	42,0	30,5	26,1	5,9	24,0	42,5	26,3	23,4	4,7	18,1	37,9
15-Banka Kredileri / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı (%)	44,5	39,9	21,9	35,3	58,1	42,6	40,0	22,3	40,9	55,4	37,7	37,1	18,6	38,0	52,3
16-Dönen Varlıklar / Aktif Toplamı Oranı (%)	61,1	68,6	58,1	70,6	80,8	60,7	67,4	56,8	68,3	78,9	61,7	67,0	55,7	69,5	78,1
17-Maddi Duran Varlıklar (Net) / Aktif Toplamı Oranı (%)	21,7	25,0	15,1	23,0	33,7	21,3	25,5	13,7	24,1	33,5	20,8	24,2	12,5	22,8	31,8
C- DEVİR HIZLARI															
1-Stok Devir Hızı (Kez)	0,0	3,8	1,6	2,6	5,1	2,9	2,9	1,3	2,2	4,2	2,5	2,5	1,1	2,2	3,4
2-Alacak Devir Hızı (Kez)	4,1	4,0	1,8	3,6	5,5	4,0	3,9	2,2	3,4	5,3	3,7	3,8	2,1	3,3	5,2
3-Çalışma Sermayesi Devir Hızı (Kez)	1,5	1,4	0,7	1,2	1,9	1,4	1,3	0,8	1,2	1,9	1,3	1,2	0,7	1,2	1,6
4-Net Çalışma Sermayesi Devir Hızı (Kez)	3,7	3,1	1,1	2,9	6,1	3,9	3,5	1,1	3,4	6,4	3,5	3,8	1,2	3,3	5,6
5-Maddi Duran Varlık Devir Hızı (Kez)	4,2	4,7	1,9	3,7	6,0	4,1	4,6	1,7	3,4	6,6	3,9	4,3	1,9	3,4	6,1
6-Duran Varlık Devir Hızı (Kez)	2,3	3,5	1,7	2,7	4,9	2,2	3,0	1,5	2,5	4,2	2,1	2,9	1,3	2,4	3,7
7-Öz Kaynaklar Devir Hızı (Kez)	1,9	3,5	1,5	2,6	4,7	1,9	3,5	1,5	2,5	4,4	1,8	3,3	1,3	2,4	4,9
8-Aktif Devir Hızı (Kez)	0,9	0,9	0,6	0,8	1,2	0,9	0,8	0,5	0,8	1,0	0,8	0,8	0,5	0,8	1,0
D- KARLILIK ORANLARI															
1-Kar ile Sermaye Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar															
a) Net Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar Oranı (%)	10,8	7,8	1,8	6,3	14,6	8,6	7,1	1,6	5,8	11,2	2,5	4,5	1,5	4,2	7,9
b) Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar Oranı (%)	12,7	9,6	2,5	7,5	16,7	10,8	8,9	2,5	6,8	14,0	4,6	4,4	1,0	5,4	9,5
c) Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Pasif T. Oranı (Ekonomik Rantabilite)	8,3	5,7	2,7	4,7	7,8	7,9	6,1	2,8	5,5	8,3	4,8	4,7	2,3	4,6	7,7
d) Net Kar (Zarar) / Aktif Toplamı Oranı (%)	5,1	2,8	0,6	1,5	4,1	4,0	1,6	0,4	1,2	2,6	1,1	1,1	0,2	0,9	1,7
e) Faaliyet Karı (Zararı) / Faaliyetin Gerçekleştirilmesinde Kul.Varlık Oranı	7,5	5,0	1,8	4,4	7,1	9,4	6,8	2,6	5,3	9,0	7,4	5,1	2,0	4,4	7,3
f) Birikmeli (Kümülatif) Karlılık Oranı (%)	6,0	0,6	0,0	0,2	0,8	3,2	1,0	0,0	0,2	0,9	2,9	1,1	0,0	0,2	1,2
2-Kar ile Satışlar Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar															
a) Faaliyet Karı (Zararı) / Net Satışlar Oranı (%)	7,1	6,0	2,5	5,5	9,1	9,4	8,3	3,9	7,3	11,1	7,9	6,8	3,1	5,8	10,5
b) Brüt Satış Karı (Zararı) / Net Satışlar Oranı (%)	25,7	22,6	16,1	20,3	28,3	27,9	24,4	16,8	23,9	31,1	28,4	25,3	17,7	23,1	32,4
c) Net Kar (Zarar) / Net Satışlar Oranı (%)	5,6	3,2	0,9	2,4	5,0	4,6	2,2	0,8	2,0	3,7	1,4	1,6	0,4	1,5	2,7
d) Satılan Malın Maliyeti / Net Satışlar Oranı (%)	74,3	77,4	71,7	79,7	83,9	72,1	75,6	68,9	76,1	83,2	71,6	74,7	67,6	76,9	82,3
e) Faaliyet Giderleri / Net Satışlar Oranı (%)	18,6	16,0	9,4	14,4	20,4	18,5	16,4	8,6	15,1	21,0	20,5	17,6	9,4	16,2	24,2
f) Faiz Giderleri / Net Satışlar Oranı (%)	2,6	3,8	1,1	2,9	5,4	3,3	4,8	1,0	3,2	7,0	3,4	5,2	1,1	3,9	7,1
3-Kar ile Finansal Yüküm. Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar															
1-Faiz Ödeme (Karşılama) Oranı															
a) Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Faiz Giderleri Oranı (%)	354,1	219,0	120,0	171,1	301,5	274,9	183,6	112,6	142,9	216,6	174,4	159,8	104,3	131,0	183,4
b) Net Kar (Zarar) ve Faiz Giderleri / Faiz Giderleri Oranı (%)	315,5	189,9	116,3	150,0	249,9	238,4	162,8	109,2	132,2	189,4	140,5	154,4	102,2	126,3	165,5
Firma Sayısı :				98				98				98			

Örgütsel Vatandaşlık Davranışından Zorunlu Vatandaşlık Davranışına

From Organizational Citizenship Behavior To Compulsory Citizenship Behavior

Prof. Dr. Şebnem ASLAN^{1*}
Arş. Gör. Melek YAĞCI ÖZEN²

Pages: 682-689

Doi: 10.21733/ibad.584469

¹ Selcuk University, TURKEY,
sebnemaslan27@hotmail.com

² Osmaniye Korkut Ata University,
TURKEY,
melekyagciozen@osmaniye.edu.tr,

* Corresponding Author

ABSTRACT

Organizational citizenship behavior, which has been studied for many years in the field of management and organization, is defined as exhibiting extra, positive behaviors that will contribute positively to the organization with their wishes beyond the requirements of the employees. Considering that many things have changed in today's conditions, it is seen that this change has spread to the behavior of organizational citizenship. As a result, it is seen as a necessity that the employees of the organization make more efforts with the effect of the increasing competition conditions. It has revealed the concept of compulsory organizational citizenship behavior which be exhibited as a result of involuntary and various pressures of the role behaviors shown by the employees. In this study it is aimed to give information about the compulsory citizenship behavior which is considered as the dark side of the organizational citizenship behavior, which is limited number of studies and is probably thought to be frequently discussed in the future. For this purpose, the studies that can be listed and accessed in the related databases of Selcuk University Online Library were evaluated with content analysis method.

Keywords: Organizational Citizenship Behavior, Compulsory Citizenship Behavior, Extra Role Behaviors

GİRİŞ

Örgütsel davranış literatüründe oldukça büyüleyici ve ilgi çekici bir alan olarak kabul gören örgütsel vatandaşlık davranışı, resmi bir gereklilik ve ödül beklentisi olmadan çaba gösteren çalışanları konu edinmektedir (Vigoda-Gadot, 2006, s. 77). Örgütsel süreçler tarafından belirlenmediği ve çalışanlardan yapması beklenmediği halde örgütsel amaçların gerçekleştirilmesinde örgütsel performansa olumlu yönde katkı sağlayan, ekstra / rol –ötesi davranışları konu alan bu davranış pozitif örgütsel davranış olarak kabul edilmektedir (Topcu, Beğenirbaş, ve Turgut, 2017, s. 507).

Örgütsel davranış alanında yer almaya başladığı günden beri olumlu bir örgütsel davranış olarak yer alan, örgütsel vatandaşlık davranışı (Yıldız ve Arda, 2018, s. 152; Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017, s. 110); rekabet koşullarının artması, örgütlerin çalışanlarından beklentilerinin fazlalaşmasıyla birlikte değişen koşullara da bağlı olarak değişmeye başlamış, çalışanların gönüllü olarak sergiledikleri bu davranışlar zamanla olağan yapılması gereken bir davranış olarak kabul edilerek örgütte yer alan tüm çalışanlardan rol gereği gibi beklenmeye başlamıştır (Topcu, Beğenirbaş, ve Turgut, 2017, s. 508). Çalışanların sergiledikleri gönüllü davranışların, zaman içerisinde çalışanların görevlerinin bir parçasıymış gibi algılanması zorunlu vatandaşlık kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Yıldız ve Arda, 2018, s. 152).

ZORUNLU VATANDAŞLIK DAVRANIŞI

Hem ulusal hem de uluslararası literatürde oldukça yeni bir konu olan ve örgütsel davranış alanında yakın zamanlarda tartışılmaya başlanan zorunlu vatandaşlık davranışı, örgütsel vatandaşlık davranışının gönüllü temelinden uzaklaşmasını ve bir zorunluluk haline dönüştürülmesini ifade etmektedir (Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017, s. 110).

Zorunlu vatandaşlık davranışı, çalışanın kendi iradesi ve takdiri ile gösterilen geleneksel örgütsel vatandaşlık davranışlarının aksine çeşitli baskılar sonucunda ortaya çıkan ve örgütsel vatandaşlık davranışının karanlık ve yıkıcı yönü olarak tanımlanmaktadır (Vigoda-Gadot, 2006, s. 2007).

Başka bir ifade ile örgütsel vatandaşlık davranışı gönüllülük esasına dayanmaktadır. Örgütsel vatandaşlık davranışı ile zorunlu vatandaşlık davranışı arasındaki en önemli fark da buradan kaynaklanmakta, örgütsel vatandaşlık davranışında istemli olarak gösterilen davranışlar, zorunlu vatandaşlık davranışında gönüllülüğten uzak ve mecburiyetten dolayı gösterilmektedir (Yıldız ve Arda, 2018, s. 154).

Vigoda-Gadot (2006), zorunlu vatandaşlık davranışının “*güçlü sosyal veya yönetsel baskılar nedeniyle gayri resmi çalışma ortamlarında gönüllülüğü içeren ekstra rol davranışları sergilemeye mecbur kaldıklarında*” ortaya çıktığını söylemektedir. Çalışanların bu şekilde ve çeşitli nedenlerle sergilemek zorunda kaldıkları prososyal davranışlar zorunlu vatandaşlık davranışını oluşturmaktadır (Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017, s. 112).

Örneğin, çalışanın bir arkadaşına kendi isteği ile ve gönüllü olarak yardım etmesi zorunlu vatandaşlık davranışını oluşturmazken, yöneticilerinden gelen çeşitli baskı ve zorlamalarla bir arkadaşına yardım etmesi zorunlu vatandaşlık davranışını oluşturacaktır (Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017, s. 112). Çalışanın kendi istek ve arzusu ile bir arkadaşına yardım etmesi pozitif bir davranış olup örgütsel vatandaşlık davranışı kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak günümüz rekabet koşullarının da etkisiyle örgütler çalışanlarını bu tür davranışları sergilemeleri noktasında baskı altında bırakmaktadırlar (Topcu, Beğenirbaş, ve Turgut, 2017, s. 78).

Buradaki örnekte de görüleceği üzere çalışma ortamında etkinliği yükseltmek, pozitif bir çalışma ortamı sağlamak için çalışanların sergileyeceği gönüllü davranışlar oldukça önemlidir. Ancak bu tür davranışların çeşitli baskılar sonucu gerçekleşiyor olması örgütsel vatandaşlık davranışını zorunlu vatandaşlık davranışına dönüştürecektir (Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017, s. 112). Böyle isteksiz ve gönülsüz sergilenen vatandaşlık davranışları zorunlu vatandaşlık davranışı olarak isimlendirilmiştir (He, Peng, Zhao, ve Estay, 2018)

Bunun dışında örgütsel vatandaşlık davranışı göstermeyen çalışanların örgüt içerisinde bu sebepten dolayı cezalandırılabilirliklerini düşünmeleri ve bunun korkusu içerisinde olmaları da çalışanların zorunlu vatandaşlık davranışı sergilemelerine neden olabilecektir (Yıldız ve Arda, 2018, s. 155). Görüleceği üzere çeşitli yönetsel baskılar nedeniyle örgütsel vatandaşlık davranışı zorunlu vatandaşlık davranışına dönüşebilmektedir. Böyle bir dönüşüm şüphesiz hem çalışanlar hem de örgütler için olumsuz sonuçlar doğurabilecektir (Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017, s. 110). Zorunlu vatandaşlık davranışının çalışanlarda tükenmişliğe neden olabileceği, işten ayrılma isteği oluşturabileceği, iş stresi seviyesinde artışa ve çalışanlar arasında çatışmalar oluşturabileceğine değinilmektedir. Benzer şekilde örgütte yenilik oluşturacak çalışmaları baltalayarak örgütle özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışını azaltabileceği düşünülmektedir (Yıldız ve Arda, 2018, s. 155; Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017, s. 110).

YÖNTEM

Zorunlu vatandaşlık davranışını ve bu davranışla ilişkilendirilen konuları incelemek amacıyla, Selçuk Üniversitesi Online Kütüphanesi üzerinden 01.09.2018-15.09.2018 tarihleri arasında konu ile ilgili veritabanlarında yer alan çalışmalara ulaşılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öncelikle kavram “Zorunlu Vatandaşlık Davranışı” olarak Türkçe; ardından “Compulsory Citizenship Behaviour” olarak İngilizce başlıklarda taratılmıştır. Bu taramanın ardından; 41’i İngilizce, 2’si Türkçe olmak üzere zorunlu vatandaşlık davranışı başlığı ile veritabanlarında taranan 43 çalışma olduğu saptanmıştır. Söz konusu veri tabanları ve bu veri tabanlarında yer alan çalışma sayıları şöyledir:

Tablo 1. Veri Tabanında Yer Alan Çalışma Sayısı

Veri Tabanı	Veri Tabanında Yer Alan Çalışma Sayısı
Scopus	9
Business Source Complete	6
SocialSciencesCitation Index	6
Complementary Index	6
AcademicSearch Complete	5
Dergipark	4
AcademicOne File	3
Medline	2
Master FILE Complete	2
CAB Abstract	1
Supplemental Index	1
Openaire	1
EmeraldInsight	1

Veri tabanlarında yer alan çalışmalardan 5 tanesine ulaşamamış olup farklı veritabanlarında taranıp birbirinin aynısı olan çalışmalar ayıklandıktan sonra geriye kalan 11 çalışma değerlendirilmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan çalışmalara ait birtakım bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 2. Yayınlanan Makalelerin Yıllara Göre Dağılımları

Yayın Yılı	Makale Sayısı
2006	1
2007	-
2008	-
2009	-
2010	-
2011	-
2012	1
2013	1
2014	1
2015	-
2016	-
2017	4
2018	3
Toplam	11

Çalışmada, taranan veri tabanlarında yer alan makalelerin yayın yıllarına bakıldığında 2006 yılında 1 yayın ile konunun literatürde yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte aradan geçen 5 yıl içerisinde konu ile ilgili yapılan yayın bulunmamakta, 2017 yılına kadar olan süreçte de fazla yayın yapılmamıştır. 2017 yılı ve 2018 yılı için ise özellikle çalışanlardan beklentilerin fazlalaşmasının da etkisiyle konuya ilgi duyulmaya başlanmış ve yapılan yayın sayısında artış gözlenmiştir.

Tablo 3. Yayınlanan Makalelerin Yayıncıya Göre Dağılımları

Yayımlandığı Dergi	Yayımlanan Makale Sayısı
Business andEconomicHorizons	1
ChineseManagementStudies	1
TheJournal of Psychology	2
SocialBehaviorAndPersonality	1
JournalfortheTheory of SocialBehaviour	1
Business andEconomicsResearchJournal	1
Yönetim ve Ekonomi	1
J BusEthics	1
International Journal of Manpower	1
Nankai Business Review International	1
Toplam	11

Tablo 3’de zorunlu vatandaşlık davranışı ile ilgili makalelerin yer aldığı dergilerin isimleri yer almaktadır. Burada The Journal of Psychology dergisinin dışında yer alan dergilerde 1’er tane makalenin yayımlandığı görülmektedir.

Tablo 4’de çalışmada incelenen makalelerin isimleri, yazarları, çalışmanın amacı ve ulaşılan sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 4. Zorunlu Vatandaşlık Davranışını Konu Alan Çalışmaların Amaç ve Ulaştıkları Sonuçlar

	Çalışmanın Adı	Yazarlar	Çalışmanın Amacı	Ulaşılan Sonuç
1	Expanding the boundaries of compulsory citizenship behavior: Its impact on some organizational outputs	Sevda Ahmadian Harun Sesen Semih Soran	Zorunlu Vatandaşlık Davranışı dinamiklerini farklı kültürler ve farklı bir iş çizgisinde inceleyerek literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu amaçla zorunlu vatandaşlık davranışı ile olumlu ve olumsuz örgütsel tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir.	Ulaşılan sonuçlar, zorunlu vatandaşlık davranışının olumsuz örgütsel sonuçlarla pozitif ilişkili, olumlu örgütsel sonuçlarla ise negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Zorunlu vatandaşlık davranışı çalışanların işten ayrılma niyetlerini, tükenmişlik derecelerini, sosyal kaytarma davranışlarını ve meslektaşları ile çatışma derecelerini artırırken yenilikçi davranışlarını, örgütle özdeşleşme düzeylerini ve örgütsel vatandaşlık sergileme davranışlarını azaltmaktadır.
2	How destructive leadership influences compulsory organizational citizenship behavior	Mengying Wu Zhenglong Peng Christophe Estay	Çalışmanın amacı, yıkıcı liderliğin engel stresi ve zorunlu vatandaşlık davranışı üzerindeki temel etkisini araştırmaktır.	Engel stresinin zorunlu vatandaşlık davranışı ve yıkıcı liderlik arasındaki ilişkide tam aracı etkisinin olduğu, ayrıca yıkıcı liderlik davranışının kontrol edilmesi ve azaltılması ile zorunlu vatandaşlık davranışının azaltılabileceği düşüncesine yer verilmiştir.
3	Compulsory Citizenship Behavior and Organizational Citizenship Behavior: The Role of Organizational Identification and Perceived Interactional Justice	Hongdan Zhao Zhenglong Peng Hsiu-Kuei Chen	Çalışmada zorunlu vatandaşlık davranışı ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin altında yatan psikolojik mekanizmayı ılımlı bir arabuluculuk modeli geliştirerek incelemek amaçlanmıştır, örgütsel kimliğin aracılık rolüne ve etkileşimli adaletin rolüne odaklanılmışlardır.	Zorunlu vatandaşlık davranışı örgütsel kimliğin bozulmasına yol açarak örgütsel vatandaşlık davranışını olumsuz etkilemektedir.
4	Organizational Citizenship Pressure, Compulsory Citizenship Behavior, And Work–Family Conflict	Yınbin Liu Hongdan Zhao Geoff Sheard	Örgütsel vatandaşlık baskısı ve iş-aile çatışması arasındaki ilişkide zorunlu vatandaşlık davranışının aracılık etkisini ve arabuluculuğun etkisinde iş özerkliğinin ılımlı rolünü keşfetmek amaçlanmıştır.	Örgütsel vatandaşlık baskısının zorunlu vatandaşlık davranışı ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca örgütsel vatandaşlık baskısının iş-aile çatışması üzerindeki etkisinin zorunlu vatandaşlık davranışı aracılığıyla gerçekleşeceğinden zorunlu vatandaşlık davranışını azaltacak stratejilerin uygulanması gerektiğine değinilmiştir.

Tablo 4. Zorunlu Vatandaşlık Davranışını Konu Alan Çalışmaların Amaç ve Ulaştıkları Sonuçlar Devamı

	Çalışmanın Adı	Yazarlar	Çalışmanın Amacı	Ulaşılan Sonuç
5	Compulsory Citizenship Behavior: Theorizing Some Dark Sides of the Good Soldier Syndrome in Organizations	Eran Vigoda-Gadot	Zorunlu vatandaşlık kavramını tanımlayarak bu alandaki gelecekteki araştırmalar için ve bu davranışın sonuçlarının daha iyi anlaşılabilmesi için bazı teorik bilgilere yer vermemeyi amaçlamıştır.	Örgütlerde pek çok çalışanın zorunlu vatandaşlık davranışını sergileyebileceği, bu davranışın örgütsel vatandaşlık davranışından ayrılması gerektiğine bunun nasıl gerçekleştirilebileceğine yer verilmektedir. Ayrıca zorunlu vatandaşlık davranışının iş stresiyle, işten ayrılma niyetiyle pozitif yönde; yenilikle iş tatmini ve performans ile negatif yönde ilişkili olduğu vurgulanmıştır.
6	İyi Bir Asker Mi? İyi Bir İllüzyonist Mi? Kariyerizm ile Zorunlu Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkide İşten Ayrılma Niyetinin Rolü	Bora Yıldız Özlem Ayaz Arda	Araştırmanın amacı, birey düzeyindeki bir eğilim olan kariyerizmin, zorunlu vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisini ve işten ayrılma niyetinin bu ilişki üzerindeki şartlı değişken etkisinin olup olmadığını saptamaktır.	Kariyerizm eğilimi zorunlu vatandaşlık davranışlarının istatistiksel açıdan anlamlı ve olumlu bir yordayıcısı olduğu, bununla beraber işten ayrılma niyetinin bu ilişki üzerindeki şartlı etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, işten ayrılma niyetinin düşük olduğu durumda kariyerizm ile zorunlu vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki daha güçlü olmaktadır.
7	Örgütsel Sinizm, Zorunlu Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ve İş Tatmininin Bireysel İş Performansına Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik İmalat Sanayide Bir Uygulama	Mustafa Kemal Topcu Memduh Beğenirbaş Ercan Turgut	Zorunlu örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel sinizm ve iş tatmininin çalışanların bireysel iş performanslarına olan etkileri araştırılmıştır.	Genel olarak zorunlu örgütsel vatandaşlık davranışının ve örgütsel sinizmin çalışanların performansları üzerinde negatif; iş tatminlerinin ise pozitif etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
8	How and When Compulsory Citizenship Behavior Leads to Employee Silence: A Moderated Mediation Model Based on Moral Disengagement and Supervisor-Subordinate Guanxi Views	Peixu He Zhenglong Peng Hongdan Zhao Christophe Estay	Zorunlu vatandaşlık davranışının nasıl ve ne zaman üretim karşıtı iş davranışlarına dönüştüğünü araştırmak amaçlanmıştır.	Zorunlu vatandaşlık davranışı gösteren çalışanların özellikle üretim karşıtı iş davranışlarından biri olan pasif sessizlik stratejisini benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Zorunlu Vatandaşlık Davranışını Konu Alan Çalışmaların Amaç ve Ulaştıkları Sonuçlar Devamı

	Çalışmanın Adı	Yazarlar	Çalışmanın Amacı	Ulaşılan Sonuç
9	Authoritarian leadership supervisor support and workers' compulsory citizenship behavior	Chin-Yi Shu Yun-Haw Chiang Ching-Hua Lu	Belirsizlik yönetimi teorisine dayanarak hazırlanan bu makalede otoriter liderliği deneyimlemenin işçilerin öz yeterliklerini zayıflatarak zorunlu vatandaşlık davranışı sergilemelerini artıracığı düşüncesi yer almaktadır.	Araştırmanın sonuçları yazarların düşüncesini desteklemektedir.
10	Psychological Mechanism Linking Abusive Supervision and Compulsory Citizenship Behavior: A Moderated Mediation Study	Hongdan Zhao Zhenglong Peng Yong Han Geoff Sheard Alan Hudson	Çalışmada kötü niyetli denetimin örgütsel vatandaşlık davranışının ve özellikle zorunlu vatandaşlık davranışının "karanlık tarafı" üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmaktadır. Çalışmada psikolojik güvenliğin kötü niyetli denetim ve zorunlu örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi temel alan arabuluculuk rolüne ve Çin gelenekselliğinin arabuluculuğu etkilemedeki ılımlı rolüne odaklanılmıştır.	Çalışma, psikolojik güvenliğin kötü niyetli denetim ile zorunlu vatandaşlık davranışı ilişkisinde tam aracılık yaptığını göstermektedir.
11	Does organization citizenship behavior really benefit the organization?	Zheng-long Peng Hong-dan Zhao	Çalışmanın amacı, zorunlu vatandaşlık davranışının çalışanların davranışları üzerindeki etkilerini incelemek, özellikle de psikolojik sözleşme ihlaline aracılık etmenin rolünü ve Çin gelenekselliğinin ılımlı rolünü incelemektir.	Zorunlu vatandaşlık davranışının bağlamsal performans ve örgütsel bağlılık üzerinde olumsuz etkisi olduğu, bununla birlikte görev performansı ile önemli bir ilişkisinin bulunmadığı saptanmıştır. Psikolojik sözleşme ihlalinin ise zorunlu vatandaşlık davranışı ve çalışanların bağlamsal performansları arasında kısmi aracı rolü olduğu, Çin gelenekselliğinin ise bu ilişkiyi ayarlama işlevinin olduğu belirtilmiştir.

SONUÇ

Örgütsel davranış alanyazınında yakın zamanlarda tartışılmaya başlanan zorunlu vatandaşlık davranışı, çalışanların gönüllü ve istemli bir şekilde sergilemiş oldukları örgütsel vatandaşlık davranışının zaman içerisinde değişen çevresel koşullar ve şartların da etkisiyle ve örgütsel baskılar neticesinde zorunlu olarak sergilenmesidir (Topcu, Beğenirbaş, ve Turgut, 2017, s. 506).

Çalışanlar tarafından gönüllü olarak sergilenen ve uzun yıllar üzerinde çalışılan örgütsel vatandaşlık davranışının olumlu etkilerinin aksine zorunlu vatandaşlık davranışı gönülsüz sergilenen davranışları içermektedir. Yeni çalışılmaya başlanan bir konu olması dolayısıyla literatürde yer alan çalışma sayısı sınırlı olmakla birlikte bu çalışmada hem kavram hem de ulusal ve uluslar arası yazında yer alan çalışmalar hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde zorunlu vatandaşlık davranışının örgütsel vatandaşlık davranışının yıkıcı yönünü oluşturduğu görüşü hâkimdir. Ayrıca zorunlu vatandaşlık davranışının

olumlu pozitif örgütsel çıktılarla negatif, olumsuz örgütsel çıktılarla da pozitif yönde ilişkili olduğu düşünülmektedir (Ahmadian, Sesen, ve Soran, 2017)

KAYNAKÇA

- Ahmadian, S., Sesen, H., ve Soran, S. (2017). Expanding the boundaries of compulsory citizenship behavior: Its impact on some organizational outputs. *Business and Economic Horizons* , 13 (1), 110-118.
- He, P., Peng, Z., Zhao, H., ve Estay, C. (2018). How and When Compulsory Citizenship Behavior Leads to Employee Silence: A Moderated Mediation Model Based on Moral Disengagement and Supervisor–Subordinate Guanxi Views. *J Bus Ethics* .
- Liu, Y., Zhao, H., ve Sheard, G. (2017). Organizational Citizenship Pressure, Compulsory Citizenship Behavior, And Work–Family Conflict. *Social Behavior And Personality* , 45 (4), 695-704.
- Peng, Z.-l., ve Zhao, H.-d. (2012). Does organization citizenship behavior really benefit the organization? Study on the compulsory citizenship behavior in China. *Nankai Business Review International* , 3 (1), 75-92.
- Shu, C.-Y., Chiang, Y.-H., ve Lu, C.-H. (2018). Authoritarian leadership supervisor support and workers' compulsory citizenship behavior. *International Journal of Manpower* , 39 (3), 468-485.
- Topcu, M. K., Beğenirbaş, M., ve Turgut, E. (2017). Örgütsel Sinizm, Zorunlu Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ve İş Tatmininin Bireysel İş Performansına Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik İmalat Sanayide Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi* , 24 (2), 505-522.
- Vigoda-Gadot, E. (2006). Compulsory Citizenship Behavior: Theorizing Some Dark Sides of the Good Soldier Syndrome. *Journal for the Theory of Social Behaviour* , 36 (1), 77-93.
- Wu, M., Peng, Z., ve Estay, C. (2018). How destructive leadership influences compulsory organizational citizenship behavior. *Chinese Management Studies* , 12 (2), 453-468.
- Yıldız, B., ve Arda, Ö. A. (2018). İyi Bir Asker Mi? İyi Bir İllüzyonist Mi? Kariyerizm ile Zorunlu Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkide İşten Ayrılma Niyetinin Rolü. *Business and Economics Research Journal* , 9 (1), 151-167.
- Zhao, H., Peng, Z., ve Chen, H.-K. (2014). Compulsory Citizenship Behavior and Organizational Citizenship Behavior: The Role of Organizational Identification and Perceived Interactional Justice. *The Journal of Psychology* , 148 (2), 177-196.
- Zhao, H., Peng, Z., Han, Y., Sheard, G., ve Hudson, A. (2013). Psychological Mechanism Linking Abusive Supervision and Compulsory Citizenship Behavior: A Moderated Mediation Study. *The Journal of Psychology* , 147 (2), 177-195.

Kültür Sözlükleri ve Gürcüce-Türkçe Leksikografi Cultural Dictionaries and Georgian-Turkish Lexicography

Dr. Zeinab AKHVLEDIANI^{1*}

Pages: 690-693

Doi: 10.21733/ibad.583471

¹ Şota Rustaveli Devlet Üniversitesi,
Batumi, Gürcistan

* Corresponding Author

ABSTRACT

Recent years have been marked by the revitalization and strengthening of economic and social ties between Georgia and Turkey. This process has affected almost all areas: trade, tourism, construction, education. The subject of our discussion is the Georgian-Turkish lexicography, and the goal is to identify Georgian-Turkish cultural differences based on a study of the cultural-associative ideas of Georgians and Turks about animals. The greatest help to a translator to overcome the linguocultural barrier, as well as to correctly use the pragmatic adaptation methods, is the cultural vocabulary. Cultural dictionaries, based on access to cultural thinking of a linguistic society, and promoting spiritual affinity and intercultural dialogue of nations, will help advance the development of the science of translation,

Keywords: cultural dictionaries, lexicography, cultural differences, stereotypical-cultural views

GİRİŞ

Dil canlı olduğu için sabit durumu ile karakterize edilememesi herkesce bilinmektedir. Toplum faaliyeti, kültürü, başka uluslarla iletişim kurması tabiki ilk önce yeni gerçeklikleri ile dile yansımaktadır. Dolayısıyla, dilin kelime hazinesinin sistematik olarak kaydedilmesi ve açıklanması dilbilimcilerin ilk görevidir.

Dil ve kültür birbirine ve toplumun gelişmesine bağlı olduğu için, kelime hazinesinin tanımlanması semantik ve gramer anlamları ile sınırlanmayıp, kelimenin kültürel fonu ile de açıklanmalıdır.

Bir dilin kültür özelliklerinin başka dil ve başka kültürü olan insanlara açıklanmasının tek yolu, leksikografinin gelişmesinin en yüksek aşaması olan kültür sözlükleridir.

Kültür sözlükleri yardımıyla dilin kavramsal fonu ve ruhsal değerleri açıklanmaktadır. Bu sözlükler, çevirmenlere okuyucu üzerinde kaynak metin benzeri bir etki bırakması konusunda çok yardım etmektedir, çünkü çevirmen ve alıcı başka kültürde olup farklı bir arka plan bilgisi taşımaktadır.

Inceleme konumuz Gürcü-Türk leksikografidir. Onun kriz durumu, dünya sözlükbilim gelişme fonunda sözlükbilimcilerin dikkatini çekmesini gerektirmektedir. Türkçe-Gürcüce sözlüklerde kelime sadece birkaç eş anlamlı tanımları ile sınırlanmıştır; yabancı dil öğrenmede gerekli olan kelimenin gramer ve semantik anlamı, sözdizimsel ve morfolojik formları ve belirli dile ait özgün ifadeleri neredeyse yoktur. Sözlükte kelimenin anlamından başka sözcük birimlerinin değişik formları ve kelime kullanımının hazır örneklerini veren bağlam verilerinin olması dil öğrenenler için büyük bir kazançtır. Mevcut kaynakların kısıtlı olması ve uzmanlaşmış tematik terimleri olan sözlüklerin yokluğu; ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesini ne kadar olumsuz etkilediği herkesce bilinmektedir.

ÇEVİRİNİN GERÇEKLEŞMESİNDE KÜLTÜR SÖZLÜKLERİN RÖLÜ

Son yıllarda Gürcistan ile Türkiye arasında ekonomik, kültür ve sosyal bağlantılar çok gelişmektedir. Bu ilişkiler bütün alanlarda hissedilmektedir: Ticaret, turizm, inşaat, eğitim; Türk bankaları, okullar ve üniversiteler düzenli olarak açılmaktadır.

Böylesine İlişkilerin geliştiği bir dönemde, başarılı çeviri, sözlük biliminin gelişmesi gerektiği düşüncesi herkesçe bilinmektedir. Bu gelişmeler, dil ve kültürel değerlerinin algılanmasına katkı sağlayacaktır.

Kültür alanını tanımlamak çok enteresan ve aynı zamanda çok zordur. Çevirmenin buradaki rolü, belirli dile ait dil-kültürel derinlikleri ve gerçekliklerini ana dili gibi algılamak ve okuyucu üzerinde konuyla ilgili kaynak metin gibi benzeri bir etki bırakmaktır. Tabiki bu, neredeyse imkansız sanılan fonksiyonunu sadece kaynak metnin dilsel kolektifleri içinde yaşayan ve yabancı dilin arka plan bilgisini kendi dil kültürü gibi benimseyen çevirmen tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Çevirmenin yetkinliğinin yanı sıra bu devasa işin gerçekleşmesinin ana kaldıracı, dilin kültürel hayatının aynası olan kültür sözlükleridir.

Kültür sözlüklerinin, millet hayatını yansıtırma fonksiyonuna sahip olmasının yanı sıra, kronolog olması da önemlidir. Herhangi bir tarihsel çağ, kendine özgü, çevresel faktörlere bağlı olan değerleri ve dünya algılanmasıyla karakterize edilir. Zihinsel karakterli diakronik sözlükler, geçmişte tarihsel gezinin gerçekleşmesini ve tanımlanan gerçeklikleriyle milletin ruhsal ve kültür durumunun algılanmasını sağlamaktadır. Dilin sözcüksel varyasyonuna dayanarak gelişim perspektiflerinin veya dile barbarizmlerin girmelerinin belirlenmesi mümkündür.

Maalesef, dilin semantik-gramer bilgisinin yanı sıra, ulus bilinci, düşünceleri ve kültürünü yansıtan sözlük Gürcüce-Türkçe leksikografında neredeyse yok.

Kültürel bellek, çeşitli geçmiş, muazzam edebi mirasımız, kelimenin anlamsal önemi ve gramer varyasyonunu açıklamasının yanı sıra, tanımlayacak fenomenin toplumun kültürel hafızadaki sembolik rolü ve fonksiyonu tanıtan eşsiz kültürel sözlük koleksiyonunu yapmamıza fırsat vermektedir. Böyle bir kültürel sözlük, dili öğrenenlerin gösterilen fenomenin özünü kolay algılamalarını sağlar.

Pragmatik yöntemleri kullanarak, çevirmenin kültürel özelliklerini başka dile başarıyla aktarmasından bahsedildiğinde, çevirmede dilsel bilgiler dışında belirli bir milletin stereotipleri ve değerlerinin ne kadar büyük rol aldığını mutlaka belirtmeliyiz. Yeterli çevirinin gerçekleşmesine engel olan kültürel farklılıkların ortadan kaldırılması ve çevirinin okuyucu üzerinde ana metne benzer bir etki bırakması için kültürel sözlüklerin oluşmaları gerekmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, bizim ilgi alanımız Gürcüce-Türkçe ve Türkçe-Gürcüce sözlüklerdir.

Amacımız, Gürcüler ve Türkler'in hayvan hakkındaki kültürel-çağrışımsal düşüncelerini inceleyerek, Gürcü ve Türk kültürel farklılığını tespit etmektir. Verdiğimiz örneklerle, belirli bir dil kolektifinin sahip olduğu stereotiplerin, değerleri ve bakış açılarını çevirirken ne kadar büyük rol oynadığını anlamaktayız.

Bildiğimiz gibi, hayvan dünyası insan yaşamında büyük rol alarak, herhangi bir insanın duygusunun (Korku, sıcak, aşk, nefret, güven vb.) nesnesi olabilir, dolayısıyla hayvan, ulusun manevi dünyasında çok önemli yer alır: bazıları kutsal, bazıları sevgi, bazıları düşman, hatta bazıları korku olarak tanınır ve en önemli kısmı, bu tutumun tüm uluslarda farklı olmasıdır.

Dolayısıyla, sözlük bilgilerinde anlamsal açıklamaların yanı sıra, hayvana karşı insanın neler hissettikleri, nasıl değerlendikleri, insanın hayatında hayvanın nasıl bir rol oynadığı, hayvan üzerine insanın stereotip düşünceleri net bir şekilde görülmelidir. Ayrıca, uluslararası ilişkilerde olabilecek rahatsızlıkları önleyebilmek için, sözlük açıklamalarında hayvanın insana benzetilme örnekleri de verilmelidir.

Bazı hayvanlar her iki ulus için aynı sembolik anlamı taşıyor, örneğin, güvercin yalnızca Gürcü ve Türk kültüründe değil, dünya çapında iletişimin olmadığı durumlarda, bilginin yayılmasının, yani postacı ve barışın simgesidir. Aslan da her ulus için orman kralı, güç ve liderlik sembolüdür. Ama diğer hayvanların da ne olacağını görmek gerekir. Gürcülerin kültürel hafızasındaki bilgilere göre, turna annesine götürdüğü yeni doğan bebekle çağrıştırılıyor....Turna Gürcistan ve eski Sovyetler Birliğindeki bütün ülkelerin çizgi filmlerinde gagasıyla küçük bebekle uçup annesini mutlu eder. Turnadan bahsedildiğinde Türklerin aklına ise ilk önce göç ve seyahat gelir. Ayrıca, özlem ve sevgiyi de simgeliyor. Türkiyede turna ile ilgili çok meşhur bir şarkı da var "gitme turnam vuracaklar, kanadını kıracaklar".

Kurt hakkında çok enteresan bilgileri elde ettik: Gürcüler için, kültür eserlerine göre, kurdun nefret, kötülük ve adaletsizlik sembolü olduğu halde, Türkiye'de kurt olumsuz bir duyguya neden olmaz. Türkler için kurt çok akıllı, tecrübeli, güçlü ve özgürdür. Eski Türkler'in özgürlük rehberi olan Kurt, bugün de güncelliğini yitirmemiştir. Bozkurt Türkiye'de bir Türk partisi tarafından hala simge olarak kullanılmaktadır.

Öte yandan Gürcü nüfusu tarafından kurt sembolü olan bir parti nasıl algılanır? Mevcut stereotiplere göre iyi algılanmaz. Bu nedenle, ilişki kurarken, başka bir ulusun stereotipik-kültürel görüşleri garip geliyorsa, ilk önce bu stereotiplerin çıkmalarına neden olan kültürel geçmişini öğrenmemiz gerekir

Hayvanlara karşı farklı hislerin olmaları nedeniyle, tabiki ifadelerde de büyük bir fark var. Onların bilinmemesi, insanın garip bir duruma düşebilmesine neden olabilir. Örneğin, Türklerde yaygın ve meşhur ifadelerden biri "inek gibi çalışkan"-dır. Bu ifade normalden fazla çalışkan öğrencilere yönelik söylenir ve alay içermektedir.

Gürcü için bu ifadenin çok anlaşılmasız olduğunu söylenmelidir, çünkü aşırı iş Gürcülerde sadece eşekle çağrıştırılmaktadır, inek ise sadece fazla yiyen şişman insana denmektedir.

Türkiyede çok meşhur ifadelerden biri „eşek şakası“-dır. Eşek üzerine Türklerin ve Gürcülerin görüşleri aynıdır. Eşek bazen inatçı, bazen ise çalışkan insana benzetilir. Ama insanları zor duruma sokabilen aptalca şakalara „eşek şakası“- denir. Bu ifadeler Türkler için ne kadar meşhur olursa olsun Gürcüler için bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla sözlükte, anlamsal açıklanmaların yanı sıra, bu ifadelerle ilgili bilgiler ve hazır örnekler mutlaka verilmelidir. Çünkü bu tür karşılaştırmaların kullanılması, yalnızca içeriğin maksimum doğruluğunun bilinmesi durumunda tavsiye edilir. Aksi halde, bu ifadelerin bilinmemesi yada yalnızlıkla kullanılması insanın zor duruma düşmesine neden olabilir.

SONUÇ

Zoonim araştırmalarının küçük bir kısmında yapılan çalışmalar bile kültürel farklılıkların ne kadar büyük olduğunu bize göstermektedir. Uluslararası İletişim kurulması ve yeterli çeviri, yalnızca dilsel bir yaklaşımla ve milletlerin kültürel geçmişlerine dayalı kültürel hafıza, lezzet ve değer algıları olmadan gerçekleştirilemez.

Her dilin arkasında olan kavramsal dünyanın algılanması milletin tarihi geçmişinin oluşturduğu dilsel topluluğun kültürel değerlerini göstermektedir.

Dilsel ve kültürel bariyerleri aşmak için, pragmatik adaptasyon yöntemleri, doğru bir şekilde kullanma konusunda çevirmene en büyük yardımcı kültürel sözlüktür. Kültürel sözlük, dilsel topluluğun kültürel düşüncesine erişip, uluslararası manevi yakınlığı ve kültürlerarası diyalog kurulması amacıyla çeviri biliminin gelişmesini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H. (2010). “Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük”, *Türk Dili*, 698, 162-169.

BOZ, E. (2011). Leksikografi teriminin tanımı ve türkçe karşılığı üzerine. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 9-14

Shevchik, A.V. (2011). Leksikograficheskoe opisanie zoonimov russkogo i angliskogo iazikov, *Voprosi leksikografii*. 2, 82-89

Türkiye’de Dijital Eğlence Ve Oyun Fuarlarının Sektörlere Katkılarının İncelenmesi Investigation Of Digital Entertainment And Game Fairs For Sector’s Contribution In Turkey

Dr. Öğr.Üyesi Müzeyyen ÖZHAVZALI*

Pages: 694-703

Doi: 10.21733/ibad.582952

¹Kırıkkale University, Fatma Şenses Social
Sciences Vocational High School,
TURKEY, tmuzeyyen@kku.edu.tr

* Corresponding Author

ABSTRACT

With the digitalization of the world, the consumer's entertainment habits have also changed. This change brought about the digital game (e-sports). In recent years, it has attracted the attention of the world by leaving Hollywood and film industry behind in terms of size in digital gaming and entertainment markets. Digital games continue to grow with all sectors in the national economies, especially with the consumer profile of all ages. Young having one of the most vibrant gaming market with the population of Turkey and the many players in this sector in terms of contribution to the economy is not where it should be in the world. In this study, the number of digital player, digital entertainment and game fairs provide an important contribution to getting the true place in the world of digital gaming market in the world situated in Turkey were investigated in the first place. The purpose of this study, digital entertainment and gaming is examined existing literature about the current state of the world and Turkey fair contribution to the literature created to provide the conceptual framework and basic knowledge on the subject.

Keywords: Dijital Games, Gaming Fair, Cosplay, Simulation, Virtual Reality.

GİRİŞ

Dünyada dijitalleşme ile birlikte küreselleşme, her piyasadaki alternatif ürünlerin çeşitliliğini arttırmış, dolayısıyla pazarlardaki rekabet düzeyi de artmıştır. Pazarlama stratejisi, firmaların rekabet avantajlarını kolaylaştırması ve sürdürmesi açısından önemli hale gelmiştir (Kotler ve Keller, 2006: 329). Ürün marka seçiminde alternatif ürünlerin artışıyla birlikte tüketicilerin ürünleri birbiri ile kıyaslama durumu da artmıştır. Özellikle teknolojinin geliştiği günümüz dönemde tüketicilerin ürün hakkında bilgi toplaması kolay bir hal almıştır. Dijital oyunlar özellikle her yaşta tüketici profili ile ülke ekonomilerinde tüm sektörleri ile birlikte büyük bir ivme ile büyümesine devam etmektedir. en Dünyada Doğu Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika'da sonara en hareketli oyun pazarlarından birisine sahip olan ve genç nüfusuyla birlikte çok sayıda oyuncusu olan Türkiye'de, bu sektörde ekonomisine katkısı bakımından dünyada olması gerektiği yerde bulunmamaktadır.

Newzoo Global Games Market Raporuna göre ise Türkiye 755 milyon dolar ile oyun kazancı bakımından dünyada 16. sırada bulunurken oyun pazarı içerisinde Türk geliştiricilerinin payının ise yüzde 5 düzeyinde kaldığı görülmektedir. Türkiye'de oyun sektöründe sadece 60'a yakın geliştirici şirket bulunmaktadır. Günümüzde tüm sektörlerde olduğu gibi dijital oyun sektöründe de bilgiye, ürünlere ve hizmetlere pek çok kanal aracılığıyla çok kısa sürede ve hızla erişim sağlanmaktadır. Dijital eğlence ve oyun sektöründe özellikle küresel boyutta yapılan dijital eğlence ve oyun fuarları sektörde yaşanan gelişmelerin pazarlandığı en büyük organizasyonlardır. Fakat Türkiye'de sadece küresel boyutta eğlence ve oyun fuarlarının 3.sü 2 Şubat 2018'de düzenlenmiştir.

Günümüzde dijital dünya ile birlikte bilgiye, ürünlere ve hizmetlere ve bunun yanında tüketiciye pek çok farklı kanal aracılığıyla çok hızlı ve büyük ölçülerde erişim mümkün olmaktadır. Ayrıca daha önceleri ulaşılmaması, toplanması ve işlenmesi mümkün olmayan pek çok veri, artık işletmelerin kolayca erişebileceği analitik araçlar ile işlenebilmektedir. Günümüz firmaları, tüketicilerinin kullandığı pek çok kanal, araç ve temas noktasında ürünlerini ve hizmetlerini bütünsel bir yaklaşımla sunarak, ürün ve hizmetlerinin tutundurma konusunda süreklilik ve yoğun bir baskı ile karşı karşıyadır. Her sektörde bulunan işletmeler iş yapma şekillerine ve müşterilerine ait topladıkları büyük veriyi anlamlandırarak hem kendi operasyonlarını hem de pazarı daha iyi anlamının ve rakiplerine karşı bu yolla avantaj sağlamak amacıyla. Geldiğimiz nokta, şirketlerin dijital stratejilerinin daha iyi karar alabilen şirketler yaratma yolunda önemli bir adım olduğunu göstermektedir (TÜSİAD Raporu, 2017:17).

1. DİJİTAL OYUN

Dijital oyun sektörü yaklaşık olarak 40 yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber, bugün dünyanın gelişmiş ekonomilerinde yüksek gelir getirici bir endüstri alanı olarak ele alınmakta ve bu bakımdan da kamu fonlarının ve büyük yatırımcıların yine son yıllar içerisinde giderek daha da çok ilgi gösterdiği bir endüstri kolu haline almaktadır (Dijital Oyun Sektörü Raporu, 2013:8). Dijital oyunların ortaya çıkması ile birlikte e-spor kavramı kullanılmaya başlanmıştır. E-spor, son dönem içerisinde internet üzerinden çevrimiçi (online) oyunların hızla popülerleşmesi ile birlikte giderek büyüyen bir sektör haline alan ve uluslararası turnuvaları da düzenlenen, takım oluşturularak oynanan bilgisayar oyunu yarışmalarına verilen isimdir (Stewart ve Misuraca, 2013).

1.1. Dijital Oyunun Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu

Dijital oyun sektörü yaklaşık olarak 40 yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber, bugün dünyanın gelişmiş ekonomilerinde yüksek gelir getirici bir endüstri alanı olarak ele alınmaktadır.

Sosyal hayatta yaşanan dönüşümler ile birlikte, Türkiye'de de tüm dünyada olduğu gibi hızlı bir dijitalleşme görülmektedir. Bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile oyun, mobil uygulamalar gibi alanlar da gelişmektedir. Artan akıllı telefon 29 sayıları ve mobil uygulamalar da oyun sektörünün büyümesini sağlamaktadır.

Türkiye'deki oyuncu sayısı ise 21,8 milyondur ve bu oyuncu sayısı ile Türkiye önemli bir iç pazar potansiyeline sahiptir. Türkiye'deki genç nüfusun büyüklüğü çevrim içi konsol oyunları, mobil/tablet oyunlar ve sosyal oyunlara olan talebi her geçen gün artırmaktadır. Bu gelişmelerle birlikte Türk oyun geliştiricilerinin sayısı ve yerli oyunların da sayısı artmaktadır. Dijital oyun pazarının büyüklüğü Türkiye'de 2012 yılında 300 milyon doları aşmıştır (Bilgi Toplumu Stratejisi, 2015-2018).

2016 yılında ise bu sayının 685 milyon dolara ulaşacağı tahminleri doğru yapıldığı görülmüştür. Geliştirilen oyunların büyük bir çoğunluğu ise ihraç edilmektedir. Sektöre yeni giren bireysel geliştiriciler ve şirketler için özellikle sosyal ve mobil oyunlar kolaylık sağlamak ve bu geliştiriciler pazardan pay alabilmektedirler. İhracatta lojistik ve dağıtım maliyetlerinin olmaması, yatırımdan geri dönüş oranlarının yüksek olması ve pazarın her geçen gün büyümesi gibi etmenlerle sektöre olan ilgi de Türkiye'de de artmaktadır.

Eğlence pazarları içerisinde Hollywood ve film sektörünü büyüklük açısından geride bırakarak tüm dünyanın dikkatini üzerine toplayan oyunlar, büyüüşünü sürdürmekte olduğu görülmektedir. Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da en hareketli oyun pazarlarından birisine sahip olan Türkiye de genç nüfusuyla çok sayıda oyuncuya ev sahipliği yapmasının yanı sıra yerli oyun şirketlerinin artışıyla da büyümeye devam etmektedir.

2. DIJİTAL EĞLENCE VE OYUN FUARI (GAMING FAIR)

2.1. Oyun Fuarı (Gaming Fair)

Oyun fuarları (Gaming Fair) sadece bilgisayar oyunlarının sergilendiği fuarı değil aynı zamanda dijital oyunların her türüyle amatör veya profesyonel ilgilenen herkesin, ilgili her şeyin bu fuarlarda yer aldığı fuarlardır(<https://www.gamingistanbul.com>). 2018'de İstanbul'da yapılan Gaming İstanbul 2018 (GİST) resmi web sitesinde bu fuarı: “ GİST bir bilgisayar oyunları fuarı değil. Bir “oyun” fuarı. Oyunun her türüyle amatör, profesyonel ilgilenen herkesin, ilgili her şeyin GİST çatısı altında yeri var. İster en gerçekçi FPS'leri veya futbol oyunlarını oynuyor olun, ister nostaljik 8-bit'leri, ister sadece masaüstü FRP'leri. İsterseniz, oyun kahramanlarını Cosplay yeteneğinizle canlandırın. Aramızda yeriniz hazır. Gaming İstanbul, “oyunculardan, oyuncular için bir fuar” olarak tanımlamaktadır.

2.2. Türkiye'de Dijital Eğlence ve Oyun Fuarı

Dijital oyun sektörü yaklaşık olarak 40 yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber, bugün dünyanın gelişmiş ekonomilerinde yüksek gelir getirici bir endüstri alanı olarak ele alınmakta ve bu bakımdan da kamu fonlarının ve büyük yatırımcıların yine son yıllar içerisinde giderek daha da çok ilgi gösterdiği bir endüstri kolu halini almaktadır (Dijital Oyun Sektörü Raporu, 2013:8). Dijital oyunların ortaya çıkması ile birlikte e-spor (elektronik spor) kavramı kullanılmaya başlanmıştır. E-spor, son dönem içerisinde internet üzerinden çevrimiçi (online) oyunların hızla popülerleşmesi ile birlikte giderek büyüyen bir sektör halini alan ve uluslararası turnuvalar da düzenlenen, takım oluşturularak oynanan bilgisayar oyunu yarışmalarına verilen isimdir (Stewart ve Misuraca, 2013).

Türkiye'nin ilk global ölçekli Dijital Eğlence ve Oyun Fuarı Gaming İstanbul'un kapılarında uzun kuyruklar oluştu

Şekil 1-Dijital Eğlence ve Oyun Fuarı Gaming İstanbul'a Ziyaretçi Durumu

Kaynak: <https://www.haberturk.com/dijital-eglenme-ve-oyun-fuari-gaming-istanbul-buyuk-ilgi-goruyor-1821438-ekonomi>

3. DİJİTAL OYUN FUARLARININ SEKTÖRLERE ETKİLERİ

3.1. Tüketici Profili

Türkiye'deki kadın mobil oyuncu sayısının erkeklerden yüksek olduğunu hatırlatan Gaming İstanbul Direktörü Cevher Eryürek: "Sanılanın aksine oyunlar, ülkemizde her kesim tarafından tutuluyor. 30 milyondan fazla oyuncunun olduğu, 13 milyon kişinin oyunlarda para harcadığı bir ülkemiz. Gaming İstanbul olarak daha önceki yıllarda %28'lik kadın katılımcı oranıyla dünyadaki benzer fuarlar arasından en çok kadının katıldığı fuardır. Dünyanın hiçbir oyun fuarında karşılaşılmayan bir oran durumundadır. Gaming İstanbul 2018, çocuk ve retro oyun alanlarıyla her yaşta katılımcıya hitap etmektedir. Bu fuardaki katılımcılar arasında gençler, anne babalar, çocuklar ve aileleri, kısaca herkesi oyun oynarken görmek mümkündür." diye belirtmiştir.

Bu fuarlardan birisi olan GİST'in sektörlerle ilgili var olan nitelikler ve bu niteliklerin sektörlere etkilerini aşağıdaki gibi olduğu tespit edilmiştir:

- Dünyanın en büyük oyun şirketlerinin- dev şirketler stantları, ödüllü oyun ve cosplay turnuvaları, çocuk parkı, alışveriş ve retro oyun alanının yanı sıra, oyun dünyasında kariyer yapmak isteyen ve hâlihazırda sektörde çalışan profesyonellere yönelik etkinliklere ev sahipliği yapmıştır.
- 2016 yılında ilki yapılan 46 bin, ikinci yılında 83 bin ziyaret sayısını aşan fuar, 2018'de 4 bin 400 metrekare alan daha kullanılarak 14 bin 400 metrekarelik bir alan kullanılmıştır. 100.000 olara Bu fura alanının ziyaretçi kapasitesi 100.000 olarak ayarlanmıştır. Katılımcı sayısı için 2017 yılındaki fuara göre katılımcı sayısında %11'lik bir artış olmuştur. Açılış saatinden önce giriş için kapıda kuyruklar oluşturan gençler, içeride cosplayer'ları ve yeni oyunlara ilgi göstermiştir.
- Dünyada bir çok sektörde görülmeyen genç tüketici profilinin dijital eğlence ve oyun sektöründe çok fazla sayıda olduğu görülmektedir. GİST'e katılan ziyaretçiler profile incelendiğinde:
 - ✓ 13-14 yaş grupta Lise öğrencileri olup dijital oyun içerisinde doğmuş ve oyun oynamak artık onların bir hayat tarzı olmuştur. Aynı zamanda bu tüketici grubu bir teknoloji kurdu

olarak toplumda nitelendirilmektedir. Bu tüketici grubu çok sıkı bir sosyal medya kullanıcısıdır.

- ✓ 19-24 yaş tüketici grubunda üniversite öğrencileri veya yeni işe girmiş kişiler oluşturmaktadır. Bu tüketici grubu da oyun dünyasında doğmuş ve onlar için oyun oynamak hayat tarzı yada onlar için güçlü bir alışkanlık durumundadır. Sosyal medyayı çok sık kullanmaktadır. 19-24 yaş grubu oyunlarda başlıkları, tasarım etkinliklerini ve kaliteyi seçme özellikleri vardır. Birçok araştırmada tepit edildiği gibi bu grup tüketici online (sanal alışveriş) yapmaktadır.
- ✓ 25-34 yaş grubu katılımcılar beyaz yakalı ya da serbes meslek sahiplerinden oluşmaktadır. Dijital oyun dünyasından önce doğmuş olup oyun oynamak onlar için bir seçimdir. Sosyal medyayı orta düzeyde kullanan bu grup teknik bilgileri ilgi alanlarına göre değişmektedir. Bu tüketici grubu zamana göre oyunlarda zamana göre başlıkları ve olayları seçmektedir. Yine bir çok araştırmaya göre bu yaş grubu online alışveriş yapmaktadırlar.
- ✓ 35-45 yaş grubu katılımcılar yine beyaz yakalı veya serbes meslek sahibi olduğu görülmüştür. Bu gruptakilerin bazıları eski emekli yada dijital dünyada doğan çocukları olan kişilerdir. Onlar için oyun oynamak bir hobi olup çok fazla (vasat) bir sosyal medya kullanıcısıdır. Bu grubun teknoloji bilgileri düşük düzeydedir. Bu tüketici grubu hala nakit alışveriş yaptığı ve online alışverişe önem vermediği görülmüştür (Bkz. Şekil 2).

Şekil 2-Dijital Eğlence Ve Oyun Fuarı Gaming İstanbul'a Katılımcı Profili

Kaynak: <https://www.gamingistanbul.com>

3.2. Ödüllü Turnuvalar ve Yarışmalar

GİST'te NVIDIA'nın Blizzard ve HP ile ortak düzenlediği 30 bin TL ödüllü Overwatch turnuvasının yanı sıra, çeşitli donanım, oyun ve oyun içi eşya ödüllü Black Desert Online ile Rainbow Six Siege turnuvaları da fuara ilgiyi artırmıştır. Oyun karakterlerinin kılığına giren cosplayer'lar ise toplam 10 bin TL ödüllü cosplay yarışmasına katılmış ve yarışma öncesi ve sonrasında, fuar koridorlarında renkli bir görüntü oluşturmuşlardır. Dijital oyuncuların çok oyunlarda beğendikleri karakterlerin kostümlerinin hazırlanması ve bu tarz fuarlarda tanıtımını yapılması genç tüketicilerin çoğunlukta olduğu giyim sektörüne yeni bir üretim alanı oluşturmasını sağlamaktadır (<https://www.gamingistanbul.com>, bkz. Şekil 3).

3.3. Pazar Etkisi- oyun pazarının değişimi

Eğence pazarları içerisinde Hollywood ve film sektörünü büyüklük açısından geride bırakarak tüm dünyada hem çok farklı yaştaki oyuncuların hem de oyun sektörünün dikkatini çekerek oyunlar çeşidini ve sektördeki büyümesini sürdürmektedir. Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da en hareketli oyun pazarlarından birisine sahip olan Türkiye de gen nüfusuyla çok sayıda oyuncuya ev sahipliği yapmasının yanı sıra yerli oyun şirketlerinin artışıyla da büyümeye büyük bir hızla devam etmektedir.

Eryürek, 2017'de Türkiye'deki oyun pazarını da şu şekilde değerlendirdi: "Türkiye'deki oyun pazarının büyüklüğü 2017'de 750 milyon doları aşmıştır. 2018 tahminleri ise yüzde 15 büyüme öngörüyor. 880 milyon doları hedefleyen bu pazarda 30 milyondan fazla oyuncu var. Bir sabah uyandık ve 30 milyon oyuncumuz olmadı, Türkiye'de oyuna yönelik ciddi bir ilgi var. Üstelik bu ilgi sadece oyun başında geçen zamanla kısıtlı değil, bir yandan oyun da üretiyoruz." (<https://www.haberturk.com/dijital-eglencele-ve-oyun-fuari-gaming-istanbul-buyuk-ilgi-goruyor-1821438-ekonomi>).

Diğer yandan oyun sektöründe girişimci, yatırım almamış ve belli bir büyüklüğün altındaki oyun şirketlerine özel destekler bu fuarlarda verilmektedir. Örneğin Gaming İstanbul, net geliri 50 bin TL'nin altında olan 32 oyun yapımcısına, kendilerine ait orijinal içerikleri tanıtılabilmek için fuarda ücretsiz stant başta olmak üzere, çeşitli destekler de vermiştir (<https://www.gamingistanbul.com>).

GIST katılan sektörlere bakıldığında: Uluslararası ve Türk oyun stüdyoları, Uluslararası ve Türk oyun dağıtımcıları, Konsol ve donanım reticileri, Konsol ve donanım dağıtımcıları, Mobil oyun ve donanım reticileri, Oyun dernekleri, Oyun tasarımcıları, Oyun geliştiricileri, Akademik kurumlar, Medya kuruluşları, Figür ve oyuncak reticileri, Figür ve oyuncak dağıtımcılar, Zincir teknoloji mağazaları, İnteraktif medya firmaları, Yazılım geliştiriciler Sektör profesyoneller olduğu görülmektedir.

GIST'te, alışveriş alanları ile tüm tüketicilerin ihtiyaı olan donanım ve yazılımlar vb. satın alınabilmektedir. Aynı zamanda oyun tüketiciler bu alışveriş alanında aradıkları tüm araç ve gereçleri bir arada bulabilecekler, bu ihtiyaçlarını giderecek araç ve gereçleri test edebilecek, diğer ürünlerle karşılaştırılma imkanına sahip olmaktadır. Profesyonel veya değil, tüm e-spor oyuncuları bu fuarlarda oyun bilgisayarları, yüksek performanslı donanım parçaları, konsollar ve aksesuarları, oyunlar, modlar, dijital oyuncaklar, figürler, replikalar vb. Arasından en iyisini seçme imkanı bulmaktadır. GIST'te bölgenin ve dünyanın en prestijli profesyonelleri, bölgedeki en büyük uluslararası geliştirici konferansı olan GIST|DC'de bir araya gelerek, deneyim ve bilgilerini paylaşmaktadır. GIST|DC konferans, atölye çalışması ve uygulamalı eğitim seçenekleri dahil olmak üzere esnek bir konferans tasarımıdır. Bu konferansa bireysel olarak da başvuru yapılabilmesi sektör için katılımcıların dikkatini çekmede önemli olduğu görülmüştür (<https://www.gamingistanbul.com>).

3.4. İstihdam ve Kariyer Boyutu

Her yıl düzenlenen geliştirici konferansı ile oyun dünyasının profesyonellerini bir araya getiren Gaming İstanbul, deneyimlerin ve güncel metotların paylaşımına ev sahipliği yaptığı söylenbilir. Bu fuarlar oyun dünyasında çalışan ve istihdam edilen birçok farklı disiplinden insanı, çalışanı bir araya getirmektedir. Özellikle oyun sektöründeki bu büyük ve hızlı gelişim yeni iş olanakları yaratmaktadır. Bunlardan birisi de özellikle gen ve lisans mezunu olan kişilerin yeni kariyer hedefi arasında "oyun yapımcılığı" olduğu görülmektedir. Bir oyun şirketinde çalışanlara bakıldığında karakter tasarımcısı, grafiker, müzisyen gibi yaratıcı alanlarda çalışanlar ncekeki olsa da, programcılar, aray uzmanları, hatta pazarlama, halkla ilişkiler, İK gibi klasik iş kollarına da ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Dijital eğence ve oyun fuarları yapılan çeşitli etkinliklerle sektörde faaliyet gösteren firmaları ve çalışanları bir araya getirme ve tanıştırma imkanı sunmaktadır. Gaming İstanbul, 2018 Fuarında "Pitch & Match" etkinlikleri, sektördeki profesyonelleri birbiriyle tanıştırarak iş ağlarını genişletmelerini sağlarken, bağımsız oyun şirketlerinin yatırımcı arayışları da katkı verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Bu

Fuarda iş dünyasına yönelik (B2B) etkinliklerinde, Türk oyun basınının bir araya gelerek oluşturduğu GoodGamers yer almıştır. 4 Şubat 2018 Pazar günü GoodGamers Sunday başlığı altında konferanslar, tamamen Türkçe olarak gerçekleştirilmesi de buradaki uygulamaların yaygınlaştırılmasına katkı verdiği görülmektedir (<https://www.haberturk.com/dijital-eglenme-ve-oyun-fuari-gaming-istanbul-buyuk-ilgi-goruyor-1821438-ekonomi>).

Dijital eğlence ve oyun sektörü, doğal yapısı ve tanımı gereği bir yandan yaratıcı bir faaliyet alanıdır. Bu sebeplerdir ki bu sector birçok sınıflandırmada yaratıcı endüstriler arasında sayılmaktadır. Ayrıca sektörün ihtiyaç duyduğu ve zorunlu kıldığı donanım gereksinimleri itibariyle ileri teknoloji kullanan ve sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olan bir ekonomik faaliyet alanıdır (Dijital Oyun Sektörü Raporu, 2013). Bu kapsamda dijital oyun sektörü oyun ekipmanları başta olmak üzere, oyun konsolları, ekran donanımları, pazarlama ve reklam yöntemleri ve kaynakları vb. birçok sektörü kapsamakta ve etkilemektedir. Dünyada en çok seyredilen e-spor maçları, finalleri ve turnuvaları düşünüldüğünde e-spor oyuncularının katılacağı, transfer edileceği ligleri de sporla ilgili kamu ve özel kurumların takip etmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3.5. Giyim Sektörüne Etkiler: Yeni moda Coplayer ve Karakterler

Günümüzde dijital oyunların hayatımıza girmesi ile klasik oyundaki kahramanlar (heros) ve kahramanlar dijital oyunlardaki sanal kahramanlar (heros), karakterlere dönüştüğü görülmektedir. Sanal kahramanlar ve karakterler için sanal alemde belli yeteneklerin (item) özelliklerini taşıyan ve bu yetenekleri yansıtan giysiler tasarlanmaktadır. Aslında bugün, yaratılan bu simülasyon evrenlerinin en açık biçimlerinden biri, dijital oyun ortamlarıdır. Bu oyunlarla, oyuncular Antik çağlardan distopik geleceklere kadar geniş bir zaman diliminde, soylu savaşçılardan fantastik drauglara kadar hayal gücünün sınırlarını zorlayan bir ölçekte bürünebilecek herhangi bir karakter olma imkanı bulmaktadır. Bu karakterlerle, oyuncu alışkın olunan gerçeklik algısının sınırlarını bulanıklaştırarak, başka türlü evrenlerin kapılarını aralamaktadır. Böylece oyuncular, oyunlarda bu karakterlerle birlikte kendini yepyeni dünyalarda hissedebilmektedir (Bkz. Şekil 3).

Aslında oyunlar, oyunculara kimi zaman maksadını aşan sonuçlar ortaya çıkmasına sebep olsada, insanın düşünce yapısını, refleks kabiliyetini, sorumluluk alma ve karar verebilme yetisini güçlendirmektedir. Oyuncunun, yönettiği karakterden beklenen eğilimler hakkında özgür bir irade ile çıkarsamalar yapması ve sonradan bunu toplumsal tavır ve davranışlarına uydurması şeklinde özetlenebilecek bir fenomen olan “Proteus Etkisi” ile (Yee ve vd., 2009) birey, ister simülasyon olsun ister gerçek, özünde her evrende daha iyi bir insan olmanın yollarını aradığı söylenebilir (Güngör, 2013, s. 102).

İnsanların oyun oynama sebepleri arasında: “Gerçeklikten kaçmak, yeni deneyimler yaşamak, büründüğümüz karakteri en yeterli seviyeye getirmek, yeni insanlarla tanışmak, ödül kazanmak gibi çeşitli motivasyonlarla keşfe çıkılan bu dünyalarda tamamlanılan her “quest”, başarılan her “achievement”, sahibi olunan her “item” bizi, oyuncuya sahip olunan kişilikten, insandan daha başka biri haline dönüştürmesi” şeklinde ifade edebilir (Güngör, 2013, s.102).

İstanbul'da çılgınlık... Kuyruğun sonu görünmüyor

Gaming İstanbul oyun fuarı kapılarını açtı. Fuarın düzenlendiği Yenikapı Avrasya Gösteri ve Sanat Merkezi ilk gün renkli görüntülere sahne oldu. 4'üncü kez düzenlenen fuar 3 Şubat'a kadar devam edecek.

İHA, AA

31.01.2019 - 16:17 | Son Güncelleme: 31.01.2019 - 18:1

Oyun yapımcıları ve oyunseverler İstanbul'da düzenlenen oyun festivalinde buluştu. Etkinliğe girebilmek için oyunseverler, giriş kapısında uzun kuyruklar oluşturdu.

GÜNÜN ÖNEMLİ MANŞETLERİ →

REKLAM

Şekil 3-Dijital eğlence ve oyun Fuarı Gaming İstanbul'daki Yeni moda Coplayer ve Karakterler

Kaynak: <https://www.haberturk.com/dijital-eglenme-ve-oyun-fuari-gaming-istanbul-buyuk-ilgi-goruyor-1821438-ekonomi>

Güngör (2013) yaptığı çalışmasında oyuncuların dijital oyunlarda seçtikleri karakterlerdeki giyside: “Bu durumda, aslında dijital oyunlarda, seçilen her giyside sadece oyuncu kendisini değil, aynı zamanda yarattığı, yaratılmış olan yada sadece manipule ettiği dünyaları da ifade ettiği düşüncesinde yadsınamaz bir gerçeklik bulmaktadır. Bir göstergenin peşinde yeniden canlandırılan karakter, bir gerçekliği manipule etmek, simülasyona kimlik kazandırmak, içinde bulunduğu topluluğa maneviyat katmak ya da sadece aidiyet algısını arttırmak için öncelikli olarak giysiden faydalanmaktadır. Çünkü görmek, bütün duyulardan önce gelir ve altında yatan anlam, yalnızca, izleyicisinin gerçeklik algısıyla izah edilebilmektedir” diyerek aslında oyuncuların oyunlarda kendilerini bulduklarını ifade etmiştir (Güngör, 2013, s. 102).

SONUÇ

Günümüzde dijital dünyası ile bilgiye, ürünlere ve hizmetlere ve bunun yanında tüketiciye pek çok kanal aracılığıyla çok hızlı ve çok büyük ölçülerde erişim imkanı vermektedir. Bunun yanı sıra daha önceleri toplanması ve işlenmesi mümkün olmayan pek çok veri, artık işletmelerin kolayca erişebileceği analitik araçlar ile işlenebiliyor. Günümüz firmaları, tüketicilerinin kullandığı pek çok kanal, araç ve temas noktasında ürünlerini ve hizmetlerini bütünsel bir yaklaşımla sunarak, ürün ve hizmetlerinin tutundurma konusunda süreklilik ve yoğun bir baskı ile karşı karşıyadır. Her sektörde bulunan işletmeler iş yapış şekillerine ve müşterilerine dair topladıkları büyük veriyi anlamlandırarak hem kendi operasyonlarını hem de pazarı daha iyi anlamının ve rakiplerine karşı bu yolla avantaj sağlamak amacıyla. Geldiğimiz nokta, şirketlerin dijital stratejilerinin daha iyi karar alabilen şirketler yaratma yolunda önemli bir adım olduğunu göstermektedir (TÜSİAD raporu, 2017, s.17).

Sektör doğası ve tanımı gereği bir yandan yaratıcı bir faaliyet alanı olup ki bu sebeple de birçok sınıflandırmada yaratıcı endüstriler arasında sayılmaktadır, bir yandan da zorunlu kıldığı donanım gereksinimleri itibarıyla ileri teknoloji kullanan ve sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olan bir ekonomik faaliyet alanları olmasından dolayı sektörün yan dallarında üretim yapılacak şirketlerin de desteklenmesi gerekmektedir(Vergi muafiyeti, kredi desteği vb.).

Sektörün çok hızlı gelişim göstermesi ve son yıllarda araştırmalara konu olup çalışmaların sınırlı olması araştırmanın kısıtları arasındadır.

Bu çalışmada Türkiye'nin Dijital oyun sektöründe e-spor yapan yani dijital oyun oynayan tüketici sayısı çok fazla olmasına rağmen bu sektörde üretim yapan ve kendi oyununu piyasaya sürmede dünya ülkeleri arasında 16. sırada bulunan Türkiye'nin sektörü yakalaması için durum analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye'nin son 20 yıldaki dijital oyun sektöründeki durumu ve gelişimi ile ilgili veriler üzerine bir çalışma yapılmıştır.

Bu fuarların sektörde deneyimlerin ve güncel metotların paylaşımına katkı verdiği, çok büyük tüketici katılımını sağladığı, dijital moda(cosplay) oluşturduğu, birçok farklı disiplinden insanı bir araya getirdiği, yeni oyun yazılımcılığı gibi yeni kariyer hedefleri belirlediği şeklinde bir çok yönden katkıları olduğu görülmüştür. Her geçen gün dünya oyun pazarında Türk oyun pazarının yerinin artarak büyüyeceği tahmin edilmektedir. Fakat bu pazarda bu kadar büyük genç tüketiciye sahip ülke olarak sadece tüketimde değil aynı zamanda oyun üretme ve piyasaya pazarlamada güçlü adımlar atılmalıdır. Ayrıca değişen ve ebebeynlerinden ve Türk kültüründen uzaklaşan gençlik olmaması için değil Türk kültürüne uygun oyunların üretilmesi sağlanmalıdır. Bilinçsiz ve farkında olmadan oynanan oyunların, oyun severleri karşı karşıya getirdiği oyun bağımlılığına (Özhavzalı ve Doğan, 2018) karşı bilinçlendirme çalışması yapılmalıdır.

REFERENCES

- Agçadağ, İ.(2014), Sanal Alışveriş, Mediterranean Journal of Humanities, mjh.akdeniz.edu.tr IV/1,21-33
- Bilgi Toplumu Stratejileri ve Eylem Planı, 2015-2018. 23.2.2019 tarihinde [http:// www.edevlet.gov.tr/2015/10/13/2015-2018-bilgi-toplumu-stratejisi-ve-eylem-plani/](http://www.edevlet.gov.tr/2015/10/13/2015-2018-bilgi-toplumu-stratejisi-ve-eylem-plani/) adresinden erişildi.
- Dijital Oyun Sektörü Raporu, 2013, Ankara Kalkınma Ajansı. 10.2.2019 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/index800.htm>.,<http://www.ankaraka.org.tr/tr/dijital-oyun-sektoru-raporu3414.html> adresinden erişildi.
- <https://www.haberturk.com/dijital-eglenme-ve-oyun-fuari-gaming-istanbul-buyuk-ilgi-goruyor-1821438-ekonomi> E.T 23.2.2019
- Güngör, Z., (2013). Dijital Dünyanın Alternatif Modası: Simülasyonun Manipülasyonu Cosplay'ler, 101-105, 21-23 Kasım 2013, Sakarya, Uluslararası Sanat, Tasarım ve Manipülasyon Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi yayınları, Sempozyum Bildiriler Kitabı.
- Kotler, P. ve Armstrong, G. (1999). Principles of Marketing. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Newzoo Global Games Market Report, 2018. 15.4.2019 tarihinde <https://newzoo.com/insights/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2018-light-version/> adresinden erişildi.
- Özhavzalı, M.(2018). Çevrimiçi Bilgisayar/İnternet Oyunlarının Gelişiminin Dijital Oyun Sektörüne Etkilerinin Araştırılması, Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar, Cilt 1, 413-422, Gece Kitaplığı, Ankara.

Özhavzalı, M. ve Doğan, M.F.(2018). Dijital Oyun Sektöründeki Tüketici Profilinde Çevrimiçi Oyun Bağımlılığının Gençler Üzerinde İncelenmesi, Bilimsel Araştırmalar Kitabı, İktisadi ve İdari Bilimler, Cilt 2, 29-43, Akademisyen Yayınevi, Ankara.

Özhavzalı M., Doğan M.F. Çevrimiçi Oyun Bağımlılığının Üniversite Düzeyinde Geçerliliği Üzerine Bir Uygulama, II. International Scientific and Vocational Studies Congress – Social and Human Sciences (BILMES SC-HM 2018), İstanbul Kültür Üniversitesi, 7-8 Temmuz 2018, Nevşehir.

Özhavzalı M., Özhavzalı, İ., Özhavzalı B.C., Lise Çağlarındaki Gençler Arasında Bilgisayar/İnternet Bağımlılığının Araştırılması,(Kırıkkale Örneği), Yerelden Ulusala Gençlik Politikaları, AB, Erasmus+ Gençlik Zirvesi, Ulusal Toplantısı 26-29 Ocak 2018, Ankara,Turkey.

Stewart, J. ve Gianluca M. (2013). The Industry and Policy Context for Digital Games for Empowerment and Inclusion: Market Analysis, Future Prospects and Key Challenges in Videogames, Serious Games and Gamification. European Commission, JRC Scientific and Policy Reports.

Yee, N., Bailenson, J. N. ve Ducheneaut, N. (2009). The Proteus Effect : Implications of Transformed Digital Self-Representation on Online and Offline Behavior, Communication Research, 36, 2, 285-312, Sage Publications, USA.

<https://www.gamingistanbul.com>, E.T. 2.5.2019.

Predictive model of e-learning innovativeness assurance

Yskak NABI^{1*}

Pages: 704-708

¹Kazakh innovation Humanitarian Law
University, KAZAKHSTAN,
inabi@yandex.ru

* Corresponding Author

ABSTRACT

The forecast is made within a specific field of science called “prognostics”. The prognostics is a subject explored the methods and general principles of the object development predicting. The distinctive predictive model feature is that it is based on the methodological aspects of innovativeness, so it consists of three blocks (criteria, categories, principles) and the corresponding components.

The target component is consistent with the category of innovation. Internal innovativeness involves a graduate model of competence in graphic disciplines, and external innovativeness is a predictable characteristic of a professional environment. We have developed as an example a competence-based model of educational institutions graduates in graphic disciplines profile made by the use of Dublin descriptors were distributed across the learning spheres identified by B. Blum.

Innovative professional environment is a set of pedagogical, organizational and material resources. These resources provide innovation as a way and mechanism for being a professional partner.

The organizational component of the education system introduces a management system to achieve the goals that it has to accomplish. Encourage interaction with elements common to the learning environment (pedagogical research, learning outcomes, etc.). To this end, we have developed a model of electronic office of graphic disciplines in the electronic methodology system.

The content component provides for the development of educational programs, the needs of online services registration. The second role is another feature of e-learning.

The management component consists of two complicated subcomponents, they are development of learning management system and of teach management system, i.e. the search the educational methods, tools and forms that achieve the most effectiveness of learning and teach.

The last three components are based on the principles of e-learning innovativeness.

The model meets the requirements for predictive models and most of their development principles. Indeed, the model is specialized, because it is devoted to the problem of pedagogy, and it has been developed using the notion of prediction; the model consists of blocks that have the ability to separate and replace; the modeling results accuracy and the complexity of the model are optimizing, because there is harmony between the completeness and the abstract levels. We hope that the modeling scheme will provide a visual representation.

Keywords: e-learning, predictive model, innovativeness

INTRODUCTION

For the first time in the history of pedagogy the problem of electronic teaching innovativeness studying has been successfully solved. At the first stage of the research methodological aspects of innovativeness were considered, and they could serve as the basis for theoretical and applied research in subsequent phases. In particular, the categories, principles, criteria of e-learning innovativeness have been systematized and the previously formulated definitions of innovation and innovativeness were clarified. For this, we have using created the innovativeness transformation scheme, the systematic and dialectical approaches, and the expert assessment methodology. Innovativeness categories are classified as qualitative and quantitative: they are industrial, post-industrial and informative regarding quality, and they are internal or external regarding number. The principles of innovativeness have been devised in two ways: from the standpoint of the accepted definition of the concept and from the standpoint of e-learning methodology. Innovativeness criteria are based on term definition and are the education quality and effectiveness. When a validation control a more accurate version of the definition has been highly appreciated by experts (Nabi et al., 2017a).

In order to develop the results, the task of creating a predictive model of e-learning innovativeness has been set.

1. GENESIS, FUNCTIONS AND LEVELS OF E-LEARNING IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Considering the genesis of some phenomenon requires retrospective analysis. Indeed, this phenomenon should be consider at the course of development, causal relationships and subordination, then the possibility for a analysis of the work done over 10 years and identify the goals set will appear. For the first time in Kazakhstan the start date of the inculcation task of the e-learning system was determined by the Presidential Decree of President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev at the State Program for Development of education (State Program, 2011).

The e-learning inculcation at the education system is intended to address a set of interconnected tasks that provide regulatory, legal, infrastructural, software-content and personnel-methodological bases. E-learning is also adapted to meet the educational, upbringing and developing goals.

The division of these educational *tasks* is conditional on the facet between the processes of learning, upbringing and personal development although some area of them is common. At the e-learning environment these *tasks* are targeted not only to the pupil, but also to the teacher.

The educational *function* of e-learning is to provide a person with a scientific knowledge, special and general knowledge and skills that can be used not only in subject matter, but also in the information society, to successfully study or work.

The developing *function* of e-learning defines the general and specific abilities of the personality, namely the development of spiritual, physical and labor skills, as well as behavioral processes, by systematic use of interactive forms of teaching for social and cultural development of the personality.

The upbringing *function* of e-learning is the formation of a system of value-emotional relationships for the personality in the world, information, interaction, use of ICT in his / her educational cognitive or professional activities. The results of this are a global thinking system, worldview, humane orientation, creatively active and socially advanced to create a world citizen.

E-learning levels can be classified according to several criteria. The most important of these is the classification by the levels of education adopted in the country, so the following levels can be distinguished:

- e-learning at pre-school education;
- e-learning at general secondary education;
- e-learning at technical and vocational education;
- e-learning at higher education;
- e-learning at postgraduate education.

Education content at different levels can vary, depending on the levels of pedagogical and information technologies.

The following classification can be made at the level of interaction, which is carried out in e-learning. We believe that we can deduce the following levels:

- one-channel e-learning;
- two-channel e-learning;
- multi channel e-learning.

The third class of e-learning levels, in our opinion, can be done according to the degree of distance from the content of the trainee, namely:

- stationary e-learning;
- distance e-learning;
- mobile e-learning.

2 BASIC CONCEPTS

The forecasting is the future event, phenomenon, process, and so on, scientific thought, unknown indicator, calculations based on the given factors. Therefore, the forecasting is a process of predicating, and in our case, it is a scientifically specific study of specific ways of development. Thus, we will make research hypotheses because they are based on the study of the trends in object change, which means the outcome in this approach. At lacks the regulatory assumption, because the feature of the forecast is that it is a predictable object, the purpose, and outcome of the future.

The forecast is made within a specific field of science called “prognostics”. The prognostics is a subject explored the methods and general principles of the object development predicting. It as a science has been formed at the end of the last century, or more precisely, in 1978 the definitions of the notion of prediction have been formulated. At the prognostics the research is based on the modeling. A predictive model can be a future state of the object, or it is a scientifically justified statement of ways and means of adjusting. Therefore, the purpose of a predictive model is to obtain information about the future, rather than obtaining information about the general object.

Principles of predictive model are following:

- the simulation results have to be matched between the accuracy of the model and the complexity of the model, as if one of them is dominant, the model becomes invalid or expenses additional time and money for developing;
- the model elements should be diverse, so interdisciplinary models will appear;
- the model should be visual, i.e. the user should be easy to understand the model when explaining by designer;
- the model should consist of blocks to some units can be replaced with the purpose of ensure its accuracy, without changing the structure of the model;
- the model should be specialized because each branch model has its features.

Thus, the predictive model is an open-ended document for the rapid introduction of corrections to all it structural units. These adjustments included when changing external or internal settings that affect education goals, i.e., the model is the result of a psychological and pedagogical innovation analysis, which are external to the educational environment.

3 STRUCTURE AND CONTENT OF THE MODEL

We are studying a specific educational system so we use didactic hypothesis, in particular, predicting targeted, organizational, content and management components of the e-learning system. The distinctive predictive model feature is that it is based on the methodological aspects of innovativeness, so it consists of three blocks (criteria, categories, principles) and the corresponding components (Figure 1).

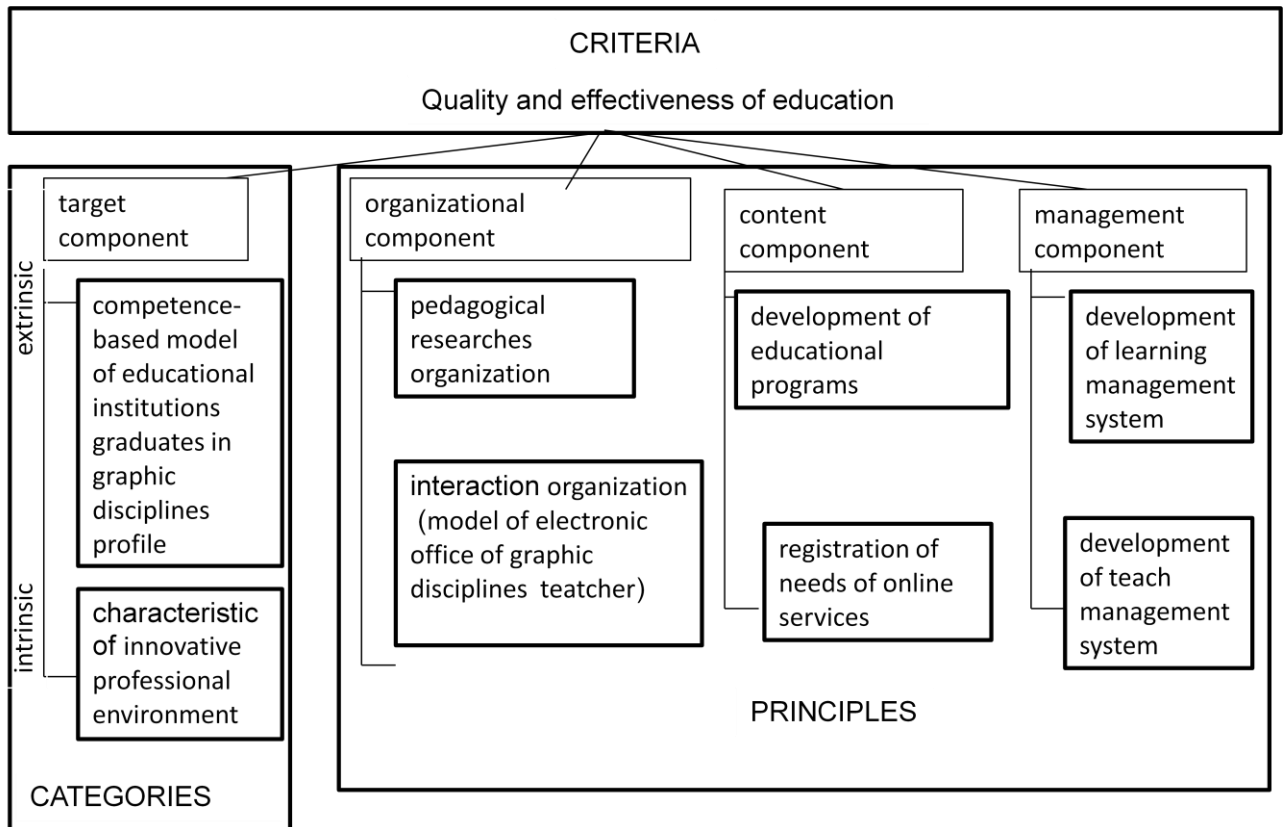

Figure 1 - Predictive model of e-learning innovativeness

The target component is consistent with the category of innovation. Internal innovativeness involves a graduate model of competence in graphic disciplines, and external innovativeness is a predictable characteristic of a professional environment. Competence-based model of educational institutions graduates in graphic disciplines profile made by the use of Dublin descriptors were distributed across the learning spheres identified by B. Blum.

Innovative professional environment is a set of pedagogical, organizational and material resources. These resources provide innovation as a way and mechanism for being a professional partner.

The organizational component of the education system introduces a management system to achieve the goals that it has to accomplish. Encourage interaction with elements common to the learning environment (pedagogical research, learning outcomes, etc.). To this end, we have developed a model of electronic office of graphic disciplines in the electronic methodology system (Nabi et al., 2017b).

The content component provides for the development of educational programs, the needs of online services registration. The second role is another feature of e-learning.

The management component consists of two complicated subcomponents, they are development of learning management system and of teach management system, i.e. the search the educational methods, tools and forms that achieve the most effectiveness of learning and teach.

The last three components are based on the principles of e-learning innovativeness.

4 DISCUSSION AND CONCLUSIONS

When building and assessing of the predictive model a validity of the model cannot be checked directly as this test is relevant to the future condition of the object. The modeling and checking for its compliance with the object being explored are of a special nature since it is not known what changes are likely to occur at a specific time.

However, the model we compiled meets the requirements for predictive models and most of their development principles. Indeed, the model is specialized, because it is devoted to the problem of pedagogy, and it has been developed using the notion of prediction; the model consists of blocks that have the ability to separate and replace; the modeling results accuracy and the complexity of the model are optimizing, because there is harmony between the completeness and the abstract levels. We hope that the modeling scheme will provide a visual representation.

REFERENCES

- Nabi Y., Shaprova G., Buganova S., Shaushekova B., Turkenov T. (2017a). Methodological aspects of E-Learning innovativeness. *Revista Espacios*, 38, 22.
- Nabi Y., Tolbayev A., Skabayeva G., Shaprova G., Imangozhina O. (2017b). Validity of an E-Office Model for a Graphic Discipline Teacher. *Man In India*, 97(23), 435-448.
- State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2011 - 2020. Astana, 2011.- URL: http://www.edu.gov.kz/ru/zakonodatelstvo/gosudarstvennaja_programma_razvitija_obrazovaniya/ Accessed on March 17, 2019 [in Kazakh]

Motivation to go Public and the Financial Performance of Companies in Indonesia

Nizwan Zukhri ¹

Kamaludin ^{2*}

Pages: 709-717

¹ Bangka Belitung University,
INDONESIA,
nizwan.ubb27@gmail.com

² University of Bengkulu, INDONESIA,
kamaludin@unib.ac.id

* Corresponding Author

ABSTRACT

Going public is a way for companies to survive or win battles in global competition. Several reasons have been stated in the academic literature to explain why the company decided to go public. This study aims to investigate the motivation of companies to go public in Indonesia, the pattern of motivation to go public in each sector in Indonesia stock exchange (IDX), and is there a difference in the company's financial performance before and after going public. The analytical method used in this study consisted of descriptive methods, chi-square test with an independence test model and multivariate analysis test. Based on the results of the study, it can be concluded that the main motivation of the company to decide to go public is to finance while the supporting motivation is payment of debt. There is no motivational pattern for going public for each sector at IDX. Simultaneously there are differences in the company's financial performance before and after going public. Whereas if tested based on the indicators of each performance, the results obtained that there is no difference in financial performance before and after going public as measured by ROA, and NPM. Conversely, there are differences in financial performance before and after going public measured from DER, DAR, CR, and ROE. The implications of going public on the company's financial performance indicate a decline in performance seen from the aspect of profitability, but when viewed from the aspect of liquidity, and the solvability aspect shows an increase in the company's financial performance after going public.

Keywords: Go public, financial performance, multivariate analysis, and chi-square

INTRODUCTION

Economic globalization in the past few decades has placed the company in an increasingly difficult position. Various challenges must be faced by companies to survive or even develop their business amidst increasingly intense global competition. One strategy that companies can do is to go public or conduct an initial public *offering* (IPO) in the capital market.

The development of the Indonesia stock exchange (IDX) is characterized by fluctuations in the number of companies that go public or do IPOs every year, as can be seen from the development of the number of companies that go public or do IPOs in the period 2009 to 2014 in Table 1.

Table 1 Development of IPOs in the Indonesian Capital Market

Year	Number of IPOs	Year	Number of IPOs
2009	13	2012	21
2010	23	2013	30
2011	26	2014	19
Total			132

Source: www.sahamok.com, 2016

There were fluctuations in the number of companies that went public in the period 2009 to 2014. The lowest number of IPOs occurred in 2009, this was the impact of the global financial crisis that began with the bankruptcy of Lehman Brother, one of the largest financial institutions in the United States. The number of companies that went public at IDX in the period 2009 to 2014 can also be grouped into nine sectors as can be seen in Table 2. Companies in the infrastructure, utilities, and transportation sectors were the largest number that went public in the 2009-2014 period as many as 30 companies. While the smallest number of companies that go public are companies that are in various industrial sectors, namely as many as 5 companies.

Table 2 Companies that Go Public on the Indonesia Stock Exchange by Sector

Number	Sector	Total
1	Agriculture	8
2	Mining	14
3	Basic and chemical industries	9
4	Various industries	5
5	Consumer goods industry	7
6	The property, real estate, and building	14
7	construction	30
8	Infrastructure, utilities, and transportation	20
9	Finance	25
	Trade, services, and investment	
Total		132

Source: www.IDX.co.id, 2016

One reason is the focus of this research because the author views IDX as one of the inefficient exchanges in the Asian region or market anomalies (Kamaludin, 2009 & Kamaludin, 2010). Other considerations of the author's knowledge have never been made on this topic, especially in Indonesia (IDX).

REVIEW OF PRIOR STUDIES

Several reasons have been stated in the academic literature to explain why company owners decide to go public or do IPOs on the stock exchange. Brau, Francis, & Kohers (2003) and Brau & De Graw (2005). state that companies entering the capital market or going public aim to strengthen the market reputation. Huyghebaert & Hulle (2006) states that companies with high growth tend to be risky because company owners depend on external funding sources to finance large investments rather than using their own funds. Brau & Fawcett (2006) conduct a grouping of four motivations of companies to go public or IPO is related to capital costs; related to improving the reputation of the company; facilitate takeover activities, and as a strategic step. Meanwhile, Roell (1996) revealed five reasons why companies are interested in going public, namely: as a means to access new financing; enhance image and publicity; motivate management and employees; means for companies to invest funds out; and opportunities to gain long-term benefits. The motivation to go public in Saudi Arabia is due to strategic and personal reasons (Al-Barrak, 2005).

Furthermore, the purpose of companies going public is to improve the company's financial performance. From a number of studies that have been done previously, there is a decline in performance after going public (Alanazi, 2010; Jain & Kini, 1994; Mikkelson, Partch., Mega, & Shah (1997), Cai & Wei, 1997). Several studies in Europe have also found the same phenomenon, namely the decline in financial performance after going public (Marco & Roell, 1998) that the decline in financial performance after going public in Italy. In Germany and Spain found that the company's financial performance tends to decline in the long run after going public (Peter, Victor, Susana, & Dirk., 2005). In line with the results of other studies, that in London from 1995 to 1999 showed that in general companies were unable to maintain financial performance before going public (Khurshed & Vismara, 2005).

From some of the literature referred to it turned out that it did not always have a positive impact after the post go public or IPO, several studies that had been done before showed a decline in performance after going public. As conducted by Alanazi (2010), 13 companies that went public in the Saudi stock market (Tadalul) showed a decline in performance after going public. Some other researchers have also found the same thing, namely a decline in performance after going public, such as Jain & Kini (1994), and Mikkelson et al (1997) have found a decline in performance after going public in the United States. Cai & Wei (1997) in his research in Japan also found a decline in financial performance after going public compared to the period before going public. From the search for some literature, there are not many research results originating from developing countries, this is due to the undeveloped market structure and the lack of consistently available data. Kenneth, Pattanaporn & John, 2004) found a greater decline in financial performance after going public in Thailand compared to what happened in the United States.

DATA AND METHODOLOGY

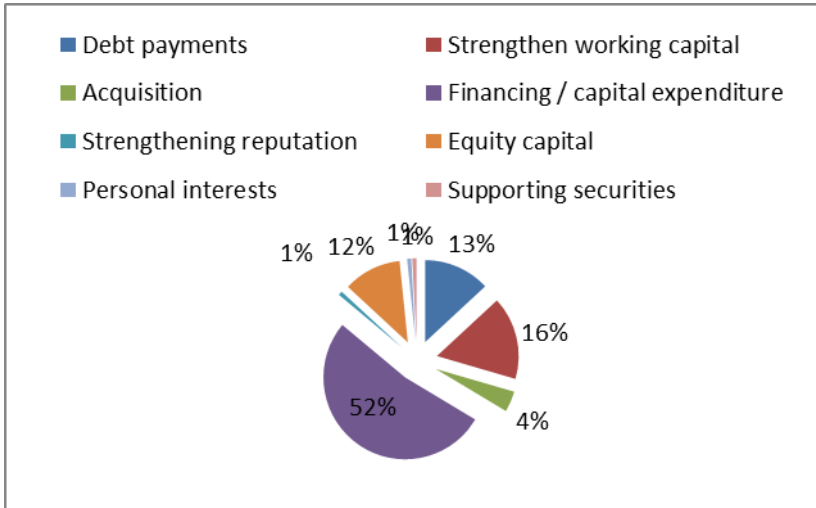
The sampling method used in this study was purposive sampling method. The population in this study were all companies that conducted IPOs or registered on IDX. While the samples taken were companies that conducted IPOs on the Indonesia Stock Exchange in the period 2009 to 2014. Data was taken from 122 companies from 132 companies that conducted IPOs from 2009 to 2014. Companies that conducted IPOs consisted of 9 sectors industry, namely: agriculture, mining, basic and chemical industries, various industries, consumer goods industries, property, real estate and building construction, infrastructure, utilities, and transportation, finance, as well as the trade, services and investment sectors. The considerations underlying data collection were carried out in the 2009-2014 period, it is estimated that company leaders who took the policy when the company decided to go public were still in the ranks of the company leaders at the time this research was conducted.

The study was analyzed using statistical analysis, both descriptively, and using the statistical analysis tool Chi-Square Test with the independence test model, and the Multivariate Analysis (MANOVA) test.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Going public is an important stage in the development of a company. Many reasons why companies are motivated to go public. The results of the research on the main motivation of companies to go public in Indonesia are presented in Figure 1. The biggest percentage of the main motivation of companies in Indonesia to go public is for financing or capital expenditure with a percentage of 52 percent and strengthening working capital 16 percent. This means that by going public management the company hopes to obtain funds to increase financial flexibility that can be used for financing activities or capital expenditure. In line with Bancel & Mittoo (2009), who found that most chief financial officers (CFOs) agree with the idea that financial flexibility will increase which is the main advantage of a company's going public decision.

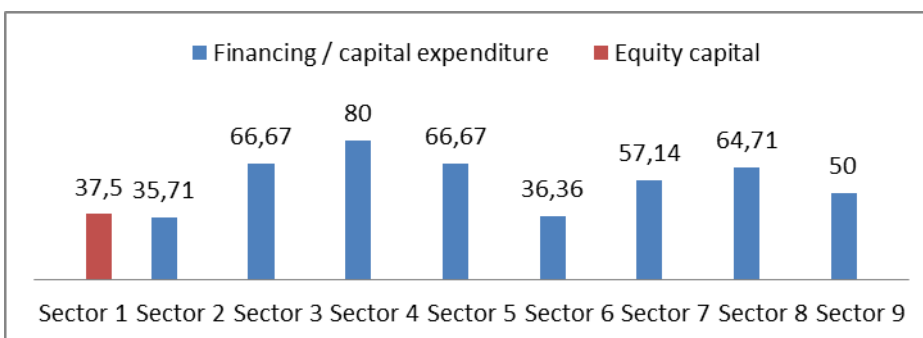
Figure 1 Main Motivation of Go Public Companies

Source: Research Results

Furthermore, the results of the study as shown in Figure 2 show that eight of the nine sectors in IDX stated that the company's main motivation for going public is to finance or capital expenditure. The results of this study are in line with the findings of Huyghebaert & Hulle (2006), which state that going public allows companies to increase financial flexibility by generating additional sources of capital to finance growth and expansion. Likewise, as stated by Roell (1996) that one of the motivations of companies to go public is to gain access to new financing. This is in line with the results of a study by Hovakimian (2010) who found that companies that had just gone public would use IPO proceeds to increase financing. There is only one sector, the largest percentage of which is the motivation for capital participation, namely the agricultural sector. Based on Figure 2, it can be seen that eight of the nine industrial sectors in IDX have the main motivation to go public is to finance or capital expenditure in the context of business development or expansion. Companies in the agricultural sector are a group of companies with the main motivation to go public that is different compared to other industry groups.

Figure 2 Main Motivation for Go Public Per Sector

Source: Research Results

Note: (Sector 1) Agriculture, (Sector 2) Mining, (Sector 3) Basic and Chemical Industry, (Sector 4) Various Industries, (Sector 5) Consumer Goods Industry, (Sector 6) Property, Real Estate, and Building Construction, (Sector 7) Infrastructure, Utilities, and Transportation, (Sector 8) Finance, (Sector 9) Trade, Services, and Investment

In addition to the main motivation, there is also supporting motivation for companies to go public on the Stock Exchange. Supporting motivation is another motivation to go public besides the main motivation. The results of the research on the motivation of company supporters to go public in Indonesia can be seen in Figure 3. The biggest percentage of motivation for supporting companies in Indonesia to go public at IDX is to pay debts with a percentage of 31 percent and strengthen working capital 25% so that by going public It is expected that the funds obtained can be used to pay off debts. The results of this study support the statement of Pagano et al. (1998), which revealed that one of the reasons companies go public is to overcome loan problems. But the results of this study are different from the findings of Kim & Weisbach (2006), from the results of his research on IPO samples from 38 countries, indicating that funds from IPOs are not used for direct investment or to pay debts.

Figure 3 Motivation of Go Public Company Supporters

Source: Research Results

Differences in public go motivation between industrial sectors

To see whether there are major motivational patterns for going public for each business sector between the nine business sectors on the Indonesia Stock Exchange, the Chi-Square statistical test is used. The results of the research processed using the Chi-Square analysis method with the Independence Test model showed that the value of X^2 count = 59.0955, and the value of X^2 table = 74.4683. The resulting p-value is 0.3632. Hypothesis test results to analyze the presence or absence of motivational patterns of supporters going public in each sector in IDX, so it can be concluded that there is no main motivational pattern of going public in each sector on the Indonesia Stock Exchange. There is no difference in motivation allegedly because in general, the company works professionally to improve the competitiveness of the company in order to increase the value of the company, one through finding sources of financing through the stock or going public.

The company's financial performance after going public

To see the differences in the company's financial performance before and after going public, a multivariate analysis of variance (MANOVA) was used. The results of the study are as shown in Table 3 and Table 4.

Table 3 Comparison of Corporate Financial Performance Before and After going Public

Effect	Significance			
	Pillai's Trace	Wilks' Lambda	Hotelling's Trace	Roy's Largest
Intercept	0,000	0,000	0,000	0,000
Sector	0,000	0,000	0,000	0,000
Time	0,000	0,000	0,000	0,000

Source: Research Results

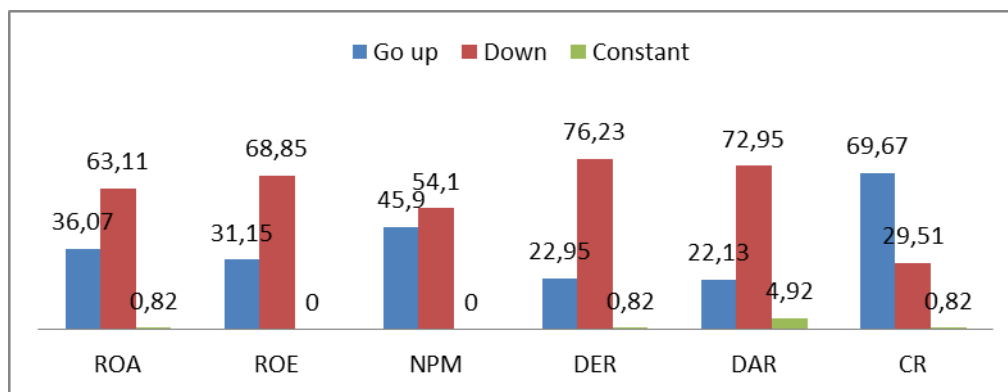
Based on Table 3, it can be explained that using $\alpha = 0.05$, the critical area: H_0 is rejected if p-value (Sig) < 0.05 , which means receiving H_a , otherwise H_0 is accepted if p-value (Sig) > 0.05 . From the results of the study using the Multivariate test obtained the value of P value (Sig.) = 0,000. So it can be concluded that there are differences in the company's financial performance before and after going public. To see whether there are differences in the company's financial performance before and after going public from each of the performance indicators which include: ROA, ROE, NPM, DER, DAR, and CR, presented in Table 4.

Table 4 Manova Test Results Comparison of Company Financial Performance Before and After Going Public

Source	Financial Performance Indicators	Significance
<i>Intercept</i>	ROA	0,026
	ROE	0,000
	NPM	0,059
	DER	0,000
	DAR	0,000
	CR	0,000
Time	ROA	0,369
	ROE	0,004
	NPM	0,441
	DER	0,001
	DAR	0,000
	CR	0,025

Source: Research Results

Table 4 Test of Between-Subjects Effect, shows that: that there is no difference in financial performance measured by ROA and NPM before and after going public. For the variables ROE, DER, DAR, and CR, there are differences before and after going public. Comparison of the company's financial performance which includes ROA, ROE, NPM, DER, DAR, and CR after going public with before going public can be seen in Figure 4.

Figure 4 Development of the Company's Financial Performance After going public

Source: Research Results

Through hypothesis testing that there is no difference in financial performance measured from ROA before and after going public, however, if comparing company ROA before and after going public as shown in figure 4, there are 63.11 percent of companies that experience a decline in ROA after going public. Decreasing ROA after going public usually with the increase in equity will certainly have implications for the increase in total assets so that the impact is certainly a decrease in ROA. The same thing also happened to ROE that there was 68.85 percent of companies that experienced a decline in ROE rates after going public, not surprising because after going public it would certainly increase equity and of course it would also reduce ROE. The results of these two things are also explained by the NPM that 54.1 percent of companies experienced a decline in NPM rates after going public. A decline in performance is usually only a few years after going public. The results of this study are in line with the findings of Cai & Wei (1997) in his research in Japan which found a decline in financial performance after going public. Other researchers in Germany and Spain found that the company's financial performance tends to decline in the long run after going public (Peter et al, 2005). Alanazi et al (2010) who examined IPO in Saudi Arabia, found a decline in the performance of companies that went public on the stock market.

The decline in the DER of the company after going public was 77.87 percent and 72.95 percent of the companies experienced a decline in the DAR level after going public. Decreasing DER and DAR after going public due to the addition of equity will automatically reduce the DER and DAR ratios automatically. This condition is also in line with the CR ratio that there was 69.07 percent of companies that experienced an increase in CR levels after going public. This means that by going public the company becomes more liquid and the debt ratio gets smaller. So we can conclude that after going public the company's performance is better in terms of debt and liquidity ratios, but there is a decrease in performance in terms of profitability.

The results of this study are not fully in line with the results of research on the performance of companies after going public which have been carried out in several countries. Jain & Kini (1994), and Mikkelson et al (1997) have found a decline in performance after going public in the United States. The results of the study by Kenneth et al (2004) in Thailand, found a greater decline in financial performance compared to what happened in the United States. Likewise, as expressed by Khurshed et al (2005), in general, the company will not be able to improve financial performance after going public (Kamaludin & Usman, 2017 and Kamaludin, 2010).

CONCLUSION REMARKS

Some of these research findings tend to be different from some previous researchers. The motivation of companies going public in Indonesia tends to finance or capital expenditure, strengthen working capital, pay off debt, equity participation, acquisition, strengthen reputation and marketing, owner's personal interests, and to support the activities of securities brokers. The main motivation with the biggest percentage is for financing or capital expenditure and supporting motivation with the biggest percentage is to pay off debt. In Indonesia, there is no pattern of motivation to go public in each business sector,

both the main motivation and the motivation of supporters. Simultaneously there are differences in the company's financial performance before and after going public. Whereas if tested based on the indicators of each performance, ROA and NPM have no difference, while the DER, DAR, CR, and ROE indicators have differences before and after going public. The company's financial performance from the aspect of profitability measured by ROA, ROE, and NPM, tends to decrease after going public. Whereas when viewed from the aspect of liquidity as measured by the CR indicator, as well as the solvability aspect as measured by the DER, and DAR performance indicators, it tends to experience an increase in performance after the company goes public.

There are some limitations in the study such as the period of time is still relatively short and has not been confirmed directly to the parties involved such as shareholders and management. It is also possible that the financial variables in this study are still limited so that it still needs to be developed. In this study, we have not been able to see how long the performance decline, especially ROA, ROE, and NPM after going public.

REFERENCES

- Alanazi, A., Liu, B., and Forster J. (2010). Saudi Arabian IPOs productivity and efficiency. *EuroJournals Publishing, Inc.*
- Abdulrahman M., Al-Barrak (2005). Initial Public Offering in Saudi Arabia: Motivation, Barriers, and Effects. *Accounting and Finance*, the University of New Castle Upon Tyne.
- Bancel, F., and Mitto, R.U. (2009). Why do European firms Go public?, *European Financial Management*, 15, 844-884.
- Brau, J., B. Francis, and Kohers, N. (2003). The choice of IPO versus takeover: Empirical evidence, *Journal of Business*, 76, 583–612.
- Brau, J.D Ryan, and De Graw, I . (2005). *Rationale Applied in The IPO Process: Evidence From Chief Financial Officer*. Working Paper
- Brau, J, C., and Fawcett, S, E. (2006). Initial Public Offering: An analysis of theory and practice. *The Journal of Finance*, XI (1).
- Cai, J., and K., C., J., Wei (1997). The Investment and Operating Performance of Japanese Initial Public Offering. *Pacific Basin Finance Journal*, 5, 389-417
- Hovakimian, Armen., and Hutton I (2010). Merger-Motivated IPOs. *Financial Management* 39.4 (Winter 2010) p. 1547. [HTTP:// www.fma.org/](http://www.fma.org/)
- Huyghebaert, N, and Hulle, CV. (2006). Structuring The IPO: Empirical Evidence on The Portions of Primary and Secondary Shares. *Journal of Corporate Finance*, 12, 296-320
- Jain., B, A., and Kini, O. (1994). The Post-Issue Operating Performance of IPO Firms. *The Journal of Finance*, 49 (5).
- Kamaludin (2009). Anomalies Pada Pasar Modal. *Jurnal Manajemen Akuntansi & Sistem Informasi, Program Magister Akuntansi Universitas Diponegoro*, 9(1), 16-29.
- Kamaludin (2010). Bagaimana Keberadaan January Effect di Bursa ASIAN. *Jurnal Trikonomika Fakultas Ekonomi Univ. Pasundan Bandung*, 9(1), 1-10.
- Kamaludin (2010). Sokongan Politik Dan Leverage: Kasus Indonesiasokongan Politik Dan Leverage: Kasus Indonesia. *Jurnal Ilmiah Ekonomi Bisnis Universitas Gunadarma*, 15(2), 92-104.
- Kamaludin and Usman, Berto (2017). Capital Structure: New Evidence across the Broad Spectrum of State-Owned Enterprises Performance in Indonesia. *Pertanika Journal SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES*, 25(S), 117-132.
- Kenneth, K., Pattanaporn, K., and John., RN (2004). Ownership and Operating Performance and Emerging Market: Evidence From Thai IPO Firms. *Journal of Corporate Finance*, 10, 355-381.

- Khurshed, Palerai and Vismara, (2005). *The Operating and Share Price Performance of Initial Public Offering: The UK Experience*
- Kim, W., and Weisbach M.S. (2006). The motivation for Public Equity Offers: an International Perspective. *Working paper*, the University of Illinois at Urbana. Champaign
- Mikkelson, W., H., Partch., M., and Mega, Shah., K (1997). Ownership and Operating Performance of Companies that Go Public. *Journal of Finance Economic*, 44 (3), 279-307
- Marco, Pagano and Roell, Ailsa (1998). The Choice of Stock Ownership Structure: Agency Costs, Monitoring, and the Decision to Go Public, *The Quarterly Journal of Economics*, 113, 187-225.
- Marco, Pagano, Panetta, Fabio and Zingales, Luigi (1998). Why Do Companies Go Public? An Empirical Analysis, *The Journal of Finance*, Vol. 53 (1), 27-64.
- Peter., J., Victor., M, G., Susana., M., and Dirk., S. (2005). Long-run IPO Performance Analysis of German and Spanish Family-Owned Business, *Family Business Review*, 18 (3), 179-202.
- Roell, Ailsa. (1996) .The decision to go public: An overview. *European Economic Review*, 40, 1071-1081.
- BEI, www.sahamok.com, 2016
- www. IDX.co.id, 2016

Preventing suicide among elderly prisoners: Azerbaijan case

PhD student, 2nd year Gulshan Aliyeva^{1*}

Pages: 718-728

¹Baku State University, Social Science and Psychology department,

* Corresponding Author

ABSTRACT.

Globally, suicide persists as a major public health concern, affecting people across the lifespan regardless of gender, culture or socioeconomic background. According to the World Health Organization, over 800000 people die by suicide each year. Prisoners constitute a high-risk group for suicide. Prison suicide is one of the biggest problem justice system, and rates of suicide in prisoners are higher than in general population. Comparing articles we can determine that depression, rational thinking loss, social support lacking, environmental factors (single-cell accommodation, overcrowding, victimization) and cultural factors can influence suicide rate in older inmates. There isn't any article or study about suicide in prison in Azerbaijan, suicide rate in Azerbaijan sentences. Considering that elderly inmates are special risk group and their mental health, suicide risk in settings, preventing measures haven't been explored in Azerbaijan and yet remains to be answered.

Keywords: prison, elderly inmates, suicide, preventing factors.

Introduction

Globally, suicide persists as a major public health concern, affecting people across the lifespan regardless of gender, culture or socioeconomic background. According to the World Health Organization, over 800000 people die by suicide each year (WHO, 2014). Prisoners constitute a high-risk group for suicide (Louis Favril, F.Vander Laenen, et al.2017). Experiencing conflict, disaster, violence, abuse, or loss and a sense of isolation are strongly associated with suicidal behaviour. Suicide rates are also high amongst vulnerable groups who experience discrimination, such as refugees and migrants; indigenous peoples; lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex (LGBTI) persons; and prisoners. By far the strongest risk factor for suicide is a previous suicide attempt (WHO, 24 august 2018). Considering that the population of older prisoners in the world is increasing exponentially, they need psychological and social support to prevent future suicidal attempt.

Definition and statistics of “older” prisoners

The demographic difference among the population also affects the prison population. Some evidence suggests that prisoners aged 50 and over typically suffer from “accelerated” ageing: a typical prisoner in their fifties has the physical health status of someone at least ten years older in the community, and this difference is due to health and /or lifestyle factors (e.g. prolonged drug use) which arise both before, and during imprisonment (Aday,2003; Fabelo,1999; Fattah and Sacco, 1989; Fazel et al,2001; Grant,1999).

Among Western nations, mass incarceration is a uniquely American experience. At the US prison population's zenith in 2008, 1 in every 100 American adults was incarcerated, with an incarceration rate of 756 per 100 000 persons. (Walmsley R. 2011)

This rate surpasses that of Russia, which has the next-highest rate at 629 per 100 000 persons. Perhaps more surprising than the sheer number of Americans who are incarcerated are the changing demographics of the prison population; the most rapidly growing prisoner age groups are middle aged (45–54 years) and older (≥ 55 years). (Chiu T. 2010)

Between 2000 and 2009, the overall US prison population increased 16.3%, and the number of older prisoners increased 79.0%. (Beck AJ, Harrison PM. 2001; West HC, Sabol WJ, Greenman SJ. 2010).

Prison suicide is one of the biggest problem justice system, and rates of suicide in prisoners are higher than in general population.

Graph 1. Suicides in prison compared to the general population (Ferrari, Lorenzo (14 May 2018))

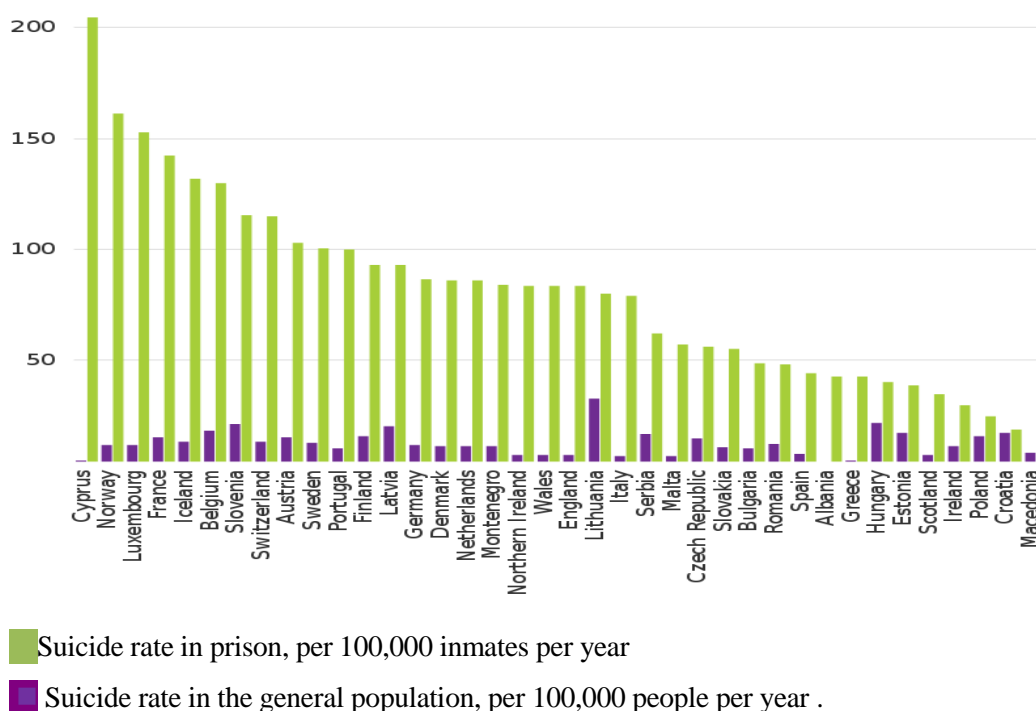

Table 1. Suicides in prison compared to the general population (based on Ferrari, Lorenzo (14 May 2018)'s statistics)

Country	Annual suicide rate per 100000 prisoners	Annual suicide rate per 100000 general population (2015)
Cypres	204,6	4,4
Norway	161,2	11,4
Luxemburg	152,6	11,7
France	142,1	15,3
Iceland	131,9	12,9
Belgium	129,7	17,9
Slovenia	115,4	20,9
Switzerland	114,7	13,1
Austria	102,8	15,2
Sweden	100,2	12,4
Portugal	100,1	10,2
Finland	92,9	15,5
Latvia	92,7	20,1
Germany	86,5	11,8
Denamrk	85,8	11,3
Netherland	85,8	10,9
England	83,3	7,1
Lithuania	80,2	32,4
Italy	79	6,4
Serbia	61,9	16,6
Malta	56,9	6,4
Czech Republic	55,9	14,8
Slovakia	54,8	10,7
Romania	47,9	12,1
Spain	44,2	7,6
Albania	42,4	4,3
Greece	42,3	4,6
Hungary	40	21,7
Estonia	38,3	17,2
Poland	24,8	15,8
Croatia	18,8	17
Macedonia	17,6	8
Azerbaijan	18,3	2,6

Considering USA statistics, suicide is the third leading cause of death in U.S. prisons and the second in jails (Metzner JL,2002) . In state prisons, the percentage of decedents age 55 or older increased by an average of 8% annually since 2001, and their suicide rates are higher than other age groups. (Margaret Noonan, *BJS Statistician*, Harley Rohloff and Scott Ginder, *RTI International*, 2015)

Based on the statistics of Ministry of Justice Azerbaijan Republic 1942 elderly prisoners are serving sentences. 94% of them are men, just 6% are women. For the purpose of this paper, the term “older” will be used to denote a prisoner aged 50 or over.

Based on the statistics of Ministry of Health, association medical expertise pathological anatomy there was 515 suicide facts in 2015, 327 facts in 2016, and 495 facts in 2017 years in Azerbaijan. Suicide mortality rate of Azerbaijan was 2,6 (per 100 000 population) by WHO (World Health Organization), 2016.

Based on the statistics of Penitentiary Service of Azerbaijan Republic there is significant decrease of numbers self-harm and suicide attempt facts, and there is not any prisoners who had suicide attempt or self-harm acts among elderly prisoners over 65 years old.

The main hypothesis In Azerbaijan prisons the rate of elderly suicide fact has been decreasing successfully. Among 65 or older prisoners there isn't any suicidal attempt. What is the main reason of this success? What kind of factors influence prisoners older 65, that causes removing self-harm, uncompleted and completed suicide facts? Take into consideration aging factors can reduce rate of self-harm and suicide in prisons. These factors can be eating ration, facilities in correctional setting, and providing medications accurately.

- Institutional factors: as regime of the sentence, a day routine, possibility walking in prison territory, pension and social security issues, meeting with family members and relatives in short-term and long-term visits may be decrease suicide attempt among elderly prisoners.
- Although they are inmates, respect for elders in prison considering age factors as a cultural factor may be reduce suicide attempt among elderly prisoners.

Literature Review

The authors of British Psychiatrists Council Report (2004) identified consensus standards for assessment following self-harm, and highlighted the specific risks associated with older adults. It is estimated that about 150000 cases present to accident and emergency departments in the UK annually (Hawton & Fagg, 1992; Hawton et al, 1998). It is one of the five most frequent causes of acute medical admission for both men and women in the UK (University of York NHS Centre for Reviews and Dissemination, 1998). In the decade since the publication of Council Report CR32, The General Hospital Management of Adult Deliberate Self-Harm (Royal College of Psychiatrists, 1994), there have been a number of significant changes in the delivery of services for people who harm themselves. The average annual suicide rate for England and Wales is 10 per 100 000, with less than a quarter of those dying having been in contact with mental health services in the year prior to their death. Self-harm is a high risk factor for future suicide. Individuals who have deliberately harmed themselves have a 100-fold greater risk of suicide than the general population (Hawton & Fagg, 1992).

The College is concerned about the high rates of self-harm and suicide in the prison population. This population is particularly vulnerable because of high rates of mental illness, substance misuse and personality disorder. Prisoners are further disadvantaged by the setting in which they live and the paucity of good health and psychological provision for them.

Mental Health Commission of New South Wales (NWS Government) focused suicide problem in Australia and highlighted that the largest number of suicides occurred in the 24–35 year age group. In 2017, 161 people lost their lives to suicide in NSW in this age group – 135 of these were men. Men aged 85 years and over also had the highest rate of suicide in Australia at 32.8 per 100,000 populations. They published strategic framework for suicide prevention in NSW 2018-2023.

Juvenile Justice NSW is working closely with the Justice Health and Forensic Mental Health Network to prevent suicidal behavior and self-harm among Juvenile Justice clients. Services include early screening for young people at risk of self-harm, trauma counseling for detainees who have been victims of crime, specialist assessment and referral, therapeutic care for clients with mental health issues and monitoring as required. However there is not special program for elderly inmates in prisons for preventing their future self-harm attempt.

In conclusion the NSW Government identify that sustained effort is required for a more localized, bottom-up approach that embeds improvement science principles and motivates future innovation and customization.

Authors Anju Gupta, N.K.Girdhar (Department of Psychiatry, Central Jail Hospital, Tihar, New Delhi) express a view that jails and prisons are repositories for vulnerable groups risk for suicide in article “Risk factors of suicide in prisoners”. Authors make a connection between suicide rate and ongoing stress related to court proceeding. Moreover they suggest drug abuse, unemployment, interpersonal conflicts, and mental illness as risk factors, too. In clinical factors A.Gupta and N.K.Girdhar are describing prevalence of psychiatric disorders ranging from 33 to 95 percent. Depressive disorders are more often linked to suicide than any other psychiatric illness. In conclusion authors confirm that the most important risk factors of suicide consist of mental illness-particularly depressive disorder, hopelessness, substance abuse and other factors, and show that there is not any

studies that link Hepatitis C factor and suicide, although interferon treatment is associated with depression and possible suicidal behavior (Anju Gupta, N.K.Girdhar, 2012).

Stavros P.Kiriakidis attempt a review of the evidence about the risk factors due to suicidality among the elderly, mainly depression, somatic illness, chronic pain and psychosocial factors, like social isolation, financial problems. In addition, author focuses on useful improvements of reducing suicide rates. While comparing different countries suicide rates, author suggests that there is significant variability of suicide rates between countries, mostly due to cultural factors. In sum, he believes that they should emphasize on the prevention and managing of the factors related with depression (Stavros P.Kiriakidis, 2015).

Linda Peckel stressed lack of purposeful activity, medical and mental health issues, conditions of the specific prison environment, stress of adjusting to incarceration as a risk factors of suicide in prisons (Linda Peckel, 2017).

Lisa C.Barry, Dorothy B.Wakefield, Robert L.Trestman and Y.Conwell highlighted past alcohol dependence and poor self-rated health as a impetus risk factor of suicide in prisons in article “Active and passive suicidal ideation in older prisoners” (Lisa C.Barry et al.2016).

Darrick Jolliffe and Dr Zubaida Haque present their view about basic human conditions of prison, have brought together the findings about mental health of inmates in the article “Have prisons become a dangerous place? Disproportionality, safety and mental health in British Prisons” . Authors find significant links between a facility’s population size, the presence of mental disorders, prisoners distress, time in cell, lack of contact with family, lack of staff support and death from suicide. Research suggest combination of cognitive behavior therapy and dialectical behavior therapy, access to educational courses and jobs, special trainings for prison officers in mental health literacy and benefits of these programs for preventing self harm and suicide (Darrick Jolliffe and Dr Zubaida Haque, 2016).

Authors Rachael Bedard, Lia Metzger and Brie Williams discuss the institutional, legal and health-care needs if incarcerated older adults, and the approaches some correctional facilities have taken to meeting these needs in international Review of the Red Cross (2016). In this article, some of the challenges tasked with providing health care to older inmates have been described, and some strategies to improve their quality of life highlighted. Moreover they stress that most correctional facilities were designed to restrict the liberty of young people, not to provide optimal care for aged, and give examples such as poor lighting, steep staircases, dimly lit walkways, high bunk beds and low toilets. Study assessed the health of men aged 60 or older in prisons in England and Wales found that 85% reported at least one major chronic illness, a rate higher than community elders and far higher than younger prisoners. They clarify geriatric syndromes by giving examples falls, cognitive impairment, urinary incontinence, sensory impairment and polypharmacy in older prisoners. In this article authors are describing mental health disorders and isolation as a serious problem compared to younger adults. In conclusion they put some questions as “are there some people for whom incarceration is not appropriate? How do we determine when that moment has arisen? And what alternative mechanism exist to restrict a person’s liberty?” for future surveys and explorations.

The most common cause for elderly suicide, as for all suicides is untreated depression. The treatment of depressive disorder and other psychiatric disorders in late life, counseling in crisis situations and prevention of social isolation in elderly people are the major points for the prevention of suicide in old age (Murat Aslan, Chicek Hocaoglu, 2014).

Comparing these article we can determine that depression, rational thinking loss, social support lacking, environmental factors (single-cell accommodation, overcrowding, victimization) and cultural factors can influence suicide rate in older inmates. There isn’t any article or study about suicide in prison in Azerbaijan, suicide rate in Azerbaijan sentences. Considering that elderly inmates are special risk group and their mental health, suicide risk in settings, preventing measures haven’t been explored in Azerbaijan and yet remains to be answered.

Methodology The survey questionnaire and screening scale for depression were developed based on the review of available researches relevant to the study topic, to cover risk factors, addressing important variables. Elderly inmates in 3 prisons of Azerbaijan –Sentence N1, 15 and Qobustan, involved survey during 3 month (November 2018-January 2019) and collected information from Penitentiary Service.

The survey is divided by 8 following components related to the prison life and relationships:

- 1) The environmental factors in prisons,
- 2) Health conditions
- 3) Level of interpersonal relationships with prison staff and other inmates
- 4) Level of support and communication with family members,
- 5) The type visits (short and long visits),
- 6) Daily mood,

- 7) Depression level,
8) Hope for future

Long-lasting and with moderate or severe intensity, depression may become a serious health condition. It can cause the affected person to suffer greatly and function poorly at work, at school and in the family. At its worst, depression can lead to suicide (WHO, 2018). Considering that it is short and easy for respondents, and can be applied in multiple patient populations, I used Patient Health Depression Questionnaire (PHQ-9) to determine depression level of inmates.

Results Across 3 prisons, a total 67 elderly male prisoners were approached to participate in the study, of whom 54 agreed and completed the survey. All of them had Azeri nationality, and participants' mean age was $60,9 \pm 4,2$ (range 55-78). 16 of them had been incarcerated life sentence (29,6% of participants), and mean duration imprisonment was $9,7 \pm 3,7$ years in 38 of them (70,4% of participants). Inmates who arrested before their 55 years and grow old in prisons are 33 (61,1%) of the participants, and who convicted crime after their 55 years are 21 (38,8%). Further details on respondents' characteristics are presented in Table 6.

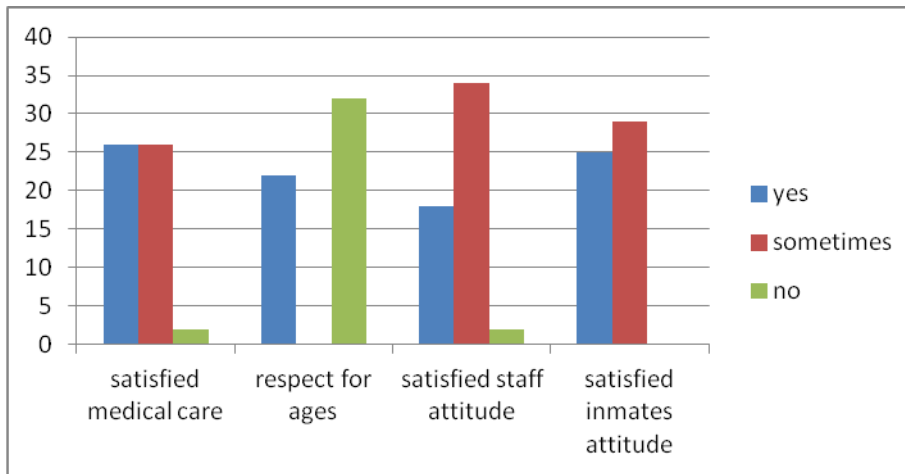
Table 2. Socio-demographic factors of inmates

Socio demographic factors		
Age	55-78 (60,9±4,2)	
Nationality (Azeri)	54	100%
Religiousness (Islam)	54	100%
Partner/married		100%
Married	43	79,6%
Divorced	9	16,7%
single	2	3,7%
Criminological factors		
Previous incarceration	28	51,9%
First incarceration	26	48,1%
Offence against person	30	55,6%
Crimes Against property	5	9,2%
Drug related crimes	16	29,6%
Sexual offence	3	5,6%
Institutional factors		
Sentence 1	18	33,3%
Sentence 15	18	33,3%
Qobustan prison	18	33,3%
Life-sentence imprisonment	16	29,6%
	38 (9,7±3,7)	70,4%
Clinical factors		
Previous illness	51	94,4%
No previous illness	3	5,6%

The 6-9th items of survey explain to interpersonal relationship in prison among inmates and staff of sentences. These questions were open-ended and when I classified their answers, most of them weren't completely satisfied medical care in sentence and 40,7% answered that officers take into consideration their age, when 59,3%

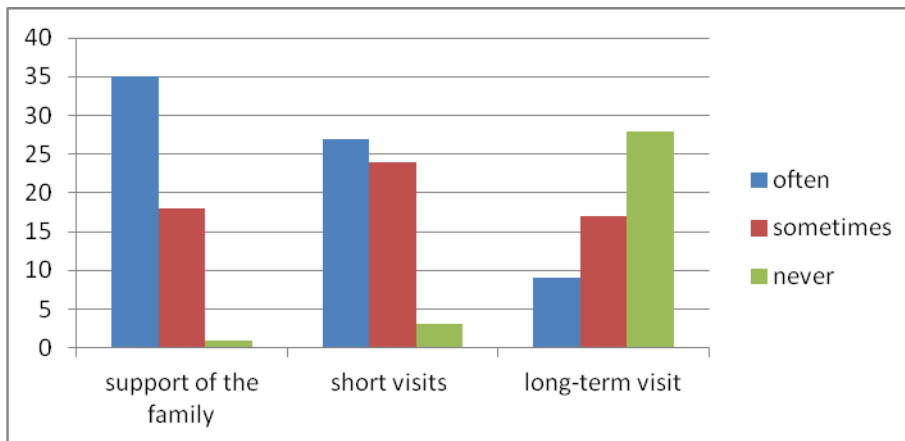
thought there isn't any difference personnel of prisons. Inmates who were completely satisfied personnel's attitude were less than who refers opposite, with 33,3% and 66,7% respectively. However elderly inmates aren't dissatisfied other prisoners' relation, there's little difference between who stressed young prisoners usually respect them (46,3%) and sometimes respect (53,7%).

Figure 1. Institutional factors and prisoners attitude

The 10-12th items of the survey explain to personal relationship with family members. When I asked about their family support, visit and telephone calls they answered differently, and most of them were satisfied family support. Considering Azerbaijan criminal executive codex, prisoners have right at short and long term visits (3 days), thus relatives, family members can visit prison. In contrast to other countries justice system there aren't glass walls in the meeting rooms, and long term visits are still applied in sentences. Strong connection to family and community support is one of the protective factors suicide (Sanchez,2001).

Figure 2. Family support features.

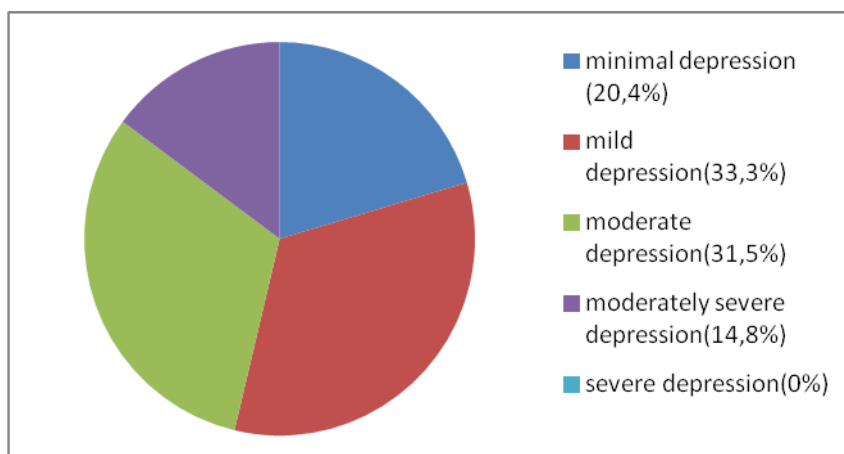
During the questionnaire 51,9% of the elderly inmates stressed family members didn't visit them long-term, and explained that situation with their low income and personal family problems.

Last items (13,14th questions) are about their daily mood and future plans. 18,5% of respondents thought their daily-mood is lively, 77,8% thought it is fluctuating, 3,7%'s is poor in prisons. Inmates whose mood is low (3,7%) stressed that their relatives sometimes visit them, and never come their long-term visits in prison. Majority of them (75,9%) were indefinite about future, when one of fifth (22,2%) had exact plan, and hope in freedom, minority of them (1,9%) only one person highlighted he had not any hope of life and his family members sometimes support and visit him in sentence.

Patient Health Depression Questionnaire (PHQ-9) consists of 9 items which describe over 2 weeks problems and measured as minimal depression (1-4), mild depression (5-9), moderate depression (10-14), moderately severe depression (15-19), severe depression (20-27). Depression score was 9,17±4,91 and this score fluctuate between mild depression and moderately severe depression (t=13, df=53, p=0,00). Considering result of

the survey and observation, elderly inmates suffer from feeling down, hopeless, depressed, poor mood, falling or staying asleep, having little energy, trouble concentrating on things on several days and more than half the days.

Figure 3. Depression level of inmates

While measuring depression level according to institutional factors, there weren't any significant difference, and scores were very close. Elderly inmates who satisfied with the attitude of officers (11,4±4,4) and other prisoners (9,4±5,2), and elderly inmates who aren't completely satisfied with the attitude of officers (7,8±4,7) and other prisoners' (8,9±4,6) depression levels similar to each other.

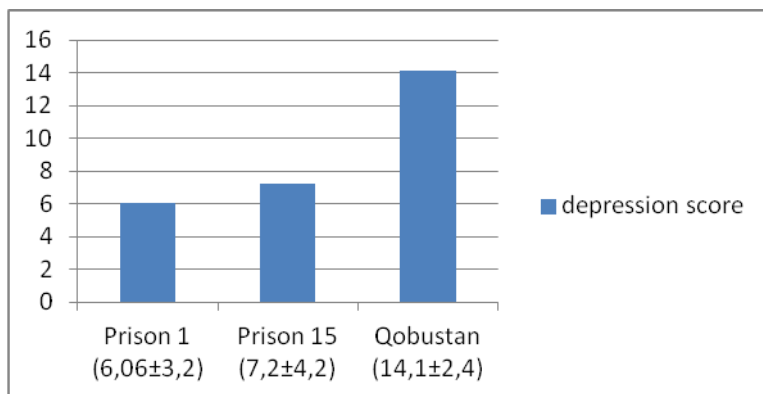
Table 2. Institutional factors and depression

Institutional factors	Depression indicators	
-Previous illness	9,39±4,89	F=0,4. p>0,001, t=0,4. df=52
-No previous illness	5,33±4,16	
-Satisfied medical care	9,73±5,0	F=0,6.p>0,001, t=1,2. df=50
-No satisfied medical care	8,08±4,4	
-Always satisfied attitude of officers	11,44±4,4	F=0,5.p>0,001, t=2,6. df=50
-Sometimes satisfied attitude of officers	7,8±4,7	
-Always satisfied attitude of prisoners	9,44±5,2	F=0,5.p>0,001, t=0,3. df=52
-Sometimes satisfied attitude of prisoners	8,9±4,6	

The next step of research I tried to compare inmates mood in different prisons and define any difference of regime on inmates psychology. Prison №1 and 15 prison discipline regime is "strict regime", but in Qobustan it is called "closed cell regime". There are mainly difference in their daily rules, as walking open area, rights on relatives, family members' visits, and etc. Considering prisoners rights, we can make sure that Qobustan's regime is more difficult than other sentences. Following bar chart illustrates elderly inmates depression feature in 3 prisons. The results of "strict regime" were lower than "closed-cell regime" in Qobustan. When it fluctuated between minimal and moderate depression in Prison 1 and 15, it was moderate

and moderately severe depression in Qobustan prison. So we can say that prison discipline regime can influence inmates psychology and well-being.

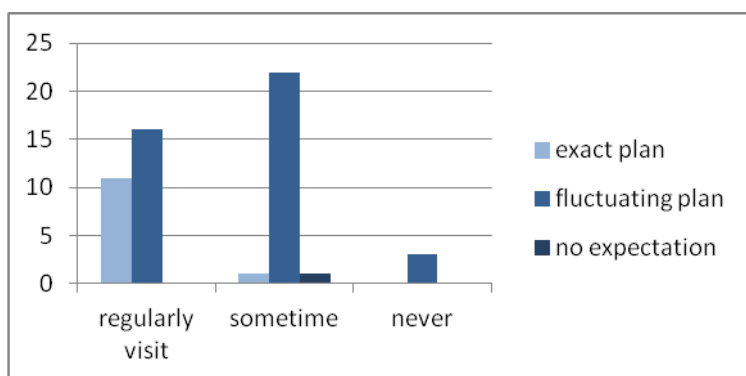
Figure 4. Depression score in different regime

Moreover who was arrested in first time and didn't have previous imprisonment, their depression level were higher than second group who had convicted crime before, $10,8 \pm 5,4$ and $7,6 \pm 3,8$ respectively ($F=4,2$; $t=-2,5$; $p<0,001$; $df=52$). During the interview with officers and chief of the prison, they stressed that, inmates who convicted crimes repeatedly, they could be adapted easily prison life, when others who didn't have previous crime had trouble in accepting that life. Process of adaptation in elderly inmates to prison life remains to be answered and can be main topic future research.

The next step of the study is examine family support to elderly inmates and depression level. Prisoners who thought their family support them, their depression score fluctuated between $8,57 \pm 4,8$; while others whose family and relatives sometimes visit and phone them their depression score was $10 \pm 4,9$; only one person who said his family never support him, moderate depression level (14 score) dominated his mental health. This slight difference is observed their families short visits', too. According to figure 5. whose family members and relatives visit to prisoners, they suffer depression less than whose relatives sometimes and never visit.

Figure 5. Family impact on future expectation of elderly inmates.

Strength and limitations

- The first limitation is about statistics of different counties. can't get Statistics about elderly prisoners suicide in Asia, Muslim countries couldn't be got during the research to compare from religious factors. Impact of religious factor on elderly suicide in prison- this may be main topic in future research.
- Elderly women prisoners contain 6% of 50 or over years old inmates, and their suicidal attempt and facts weren't noticed. So they weren't interviewed in survey.
- Limited elderly prisoners (54 prisoners) were involved in survey (for time limitation) and they were chosen in prisons where suicide happened more than other settings. Considering regime of prison I chose correctional settings N1, 15 and Prison Qobustan among 24 sentences in Azerbaijan. Consequently results of the study may be less reliable.
- Suicide among elderly prisoners was investigated comparing institutional factors, family relationship and depression level. However suicide can be result of psychiatric diseases, substance use, discrimination and other issues. So future studies may elucidate association between these factors.

Although research has some weaknesses, this study illustrated status of elderly inmates, impact of institutional and family factors their daily mood and depression level, and it is the first step on this course. Moreover geriatric syndromes in Azerbaijan correctional setting need to be described by different approach.

Conclusion

Considering that depression score was $9,17 \pm 4,91$ and this score fluctuate between mild depression and moderately severe depression, psychological work must be strengthened in prisons. Summarizing conclusion of the study, some recommendations can be requested for future researchers and Ministry of Justice.

- Enlightenment about geriatric syndromes (frequent falls, cognitive impairment and dementia, incontinence, sensory impairment an polypharmacy) should be realized among prisoners and staff personnel. Persons ageing in prisons should receive periodic medical and psychological care to identify new geriatric syndromes as they arise. It was emphasized in International Review of the Red Cross in 2016.
- Prison staff should be informed about risk factors and warning signs on risk of suicide, depression symptoms and future effects. This can be main topic of seminar with officers.
- Psychologist should involve elderly inmates to group therapy to prevent social isolation, and make connection with relatives. Because of social isolation can lead to diminished functional capacity or may be exacerbated by it, putting older adults at a risk for subsequent loneliness and other diseases (Carla M.Perissinotto, et al. 2012).
- Prisons can be staffed in part by prisoners-volunteers, who may receive extensive training and mentored experience in hospice practices as other countries (Human Rights Watch, Heath C.et al 2011).

REFERENCES

- “Assessment following self-harm in adults Council Report CR122” *Royal College of Psychiatrists London* October 2004 (Approved by Council: January 2004)
- Anju Gupta, N.K.Girdhar, “Risk factors of suicide in prisoners”, *Department of Psychiatry, Central Jail Hospital, Tihar, New Delhi, Delhi Psychiatry Journal*, April 2012.
- “Ageing prisoners: An introduction to geriatric health-care challenges in correctional facilities”. *International Review of the Red Cross*, 2016.
- Brie A. Williams, James S.Goodwin,Jasques Baillargeon, Cyrus Ahalt and Louise C.Walter, “Addressing the Aging crisis in U.S. Criminal Justice Health Care”, *Journal of the American Geriatric Society*, vol.60,No.6, 2012.
- Beck AJ, Harrison PM. “Prisoners in 2000”. *US Department of Justice, Office of Justice Programs Washington, DC*: 2001;
- Chiu T., “It’s About Time: Aging Prisoners, Increasing Costs, and Geriatric Release”, *New York, NY: Vera Institute of Justice*; 2010.
- Darrick Jolliffe and Dr Zubaida Haque, “Have prisons become a dangerous place? Disproportionality, safety and mental health in British Prisons”, *Runnymede and University of Greenwich Report* in 2016.
- Ferrari, Lorenzo, "Why are there relatively fewer suicides in prison in the Balkans than elsewhere in Europe?". *OBC Transeuropa/EDJNet*. 22 August 2018
- Framework for Suicide risk. Assessment and Management (*for NWS Health staff*)
- Keith Hawton, “Suicide Risk Assessment”, *Psychiatry for General Practitioners Study Days*, 2017 - December 13th 2017

Lisa M. Brown, "Suicide Assessment in the Elderly", *Geriatric Psychiatric for the Primary care provider, Aging and Mental Health University of South Florida, 2008.*

Linda Peckel, "Psychiatry Advisor preventing suicide in prison inmates" December 19, 2017.

Lisa C. Barry, Dorothy B. Wakefield, Robert L. Trestman and Y. Conwell, "Active and passive suicidal ideation in older prisoners", *The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, Vol 37(2), 88-94, 2016.*

Murat Aslan, Cicek Hacaoglu, "Yasli larda Intihar davranisi" (Suicidal Behavior in Elderly). *Psikiyatri de Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 2014; 6(3):294-309*

Metzner JL, "Class action litigation in correctional psychiatry". *J Am Acad Psychiatry Law 2002; 30: 19-29*

Margaret Noonan, *BJS Statistician*, Harley Rohloff and Scott Ginder, *RTI International*, "Mortality in Local Jails and State Prisons, 2000–2013 - Statistical Tables" August 2015, NCJ 248756

Ronald H. Aday and Jennifer J. Krabill, "Older and Geriatric Offenders: Critical Issues for the 21st Century" *Special Needs Offenders in Correctional Institutions, Edited by: Lior Gideon*

<<https://www.researchgate.net/publication/292936890>>

Susan J. Leob and Azza Abu Dagga, "Health-Related Research on older inmates: An Integrative Review". *Research in Nursing and Health, vol. 29, No. 6, 2006.*

Stavros P. Kiriakidis, "Elderly suicide: risk factors and preventive strategies" *Annals of Gerontology and Geriatric Research, March 2015.*

The WHO Guidelines on Integrated Care for Older People (ICOPE). World Health Organization Publication, 2017 (ISBN: 97892)

Müze Yönetimi Eğitiminin Gelişimi

Study of Museology Education in Universities at Higher Education Level

Prof. Dr. Fethiye ERBAY^{1*}

Pages: 729-737

¹ İstanbul. University, TURKEY,
erbayf@boun.edu.tr, ORCID ID: 0000-
0001-2345-6789

* Corresponding Author

ABSTRACT

Interdisciplinary museum studies of transforming museum visitors into active participants have increased the demand on professional museologists. This transformation in museums has increased the need of professional museologists. This study discusses the institutionalization of museology education in Turkish universities after 1990. The importance of museum management education will be defined in this institution. This issue is analyzed through undergraduate and graduate programs museology and problems are discussed. Undergraduate programs on museology in Turkey define the changing dimensions of museology programs. The role of human resources on museum management can not be denied in museum studies. Museums should also be managed by professionals in Turkey and all over the world. This will develop museology education in Turkey together with the foundation process of the first undergraduate program in museum management and thesis studies and projects on museology. Academic and professional museum studies have dynamically changed since 1990. Today, the importance of education of museum professionals, in service trainings, adult education, education within the museums, interactive education studies increases day by day. The interest in museology will increase in the future, and new undergraduate and graduate programs on museology education will be established as well.

Keywords: Museum Management, Museology, Education, University Education

GİRİŞ

1980 yılından sonra Dünyada ve ülkemizde müzelerin profesyonel eğitim almış kişilerce yönetilmeleri gereğinin doğması, müze yönetimi eğitiminin önemini de arttırmıştır. Türkiye’de müzecilik eğitimi alanındaki akademik gelişmeler 1990’lı yıllara dayanmaktadır. (Erbay, Sayed, 2009,21).Müze profesyonellerinin eğitimi, hizmet içi eğitim çalışmalarının önemi de her geçen gün artmaktadır. 3-5 Mart 2017 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, III. Milli Kültür Şurası Toplantısı Kültür varlıkları Müzeler ve Arkeoloji Komisyon Raporunda; müzelerin muhakkak profesyonel kadrolarca yönetilmesi, müzede çalışacak personele hizmet içi eğitimi verilmesi, müze uzman kadrolarının eksikliğinin ivedilikle giderilmesi, müzelerin eğitim kurumu olarak işlev görmesine yönelik çalışmaların geliştirilmesi, müzecilik enstitüsünün kurulması maddelerini kapsayan müzecilik çalışmalarımızın yeniden yapılandırılmasına yönelik öneriler sunulmuştur. Yıllardır dile gelen bu öneriler; müzecilik alanında profesyonel yönetime duyulan ihtiyacın giderek artması, müze çalışmalarının sürdürülebilir olması, müzelerin işletim modelleri ve yönetim politikalarının önemini ortaya çıkarmaktadır. Çok disiplinli ve öncelikli alan olarak tanımlanan müzecilik çalışmaları, mesleki eğitim açısından da yeniden tanımlanarak, geliştirilmelidir.

YÖNTEM VE BULGULAR:

Yapılan araştırmalarda, Üniversitelerde müzecilik alanındaki lisan ve yüksek lisans düzeyinde eğitim ve öğretim programları araştırılarak, müze yönetimi eğitiminin, müzelerin profesyonel mesleki çalışmalarının geliştirilmesi açısından önemi ortaya konulacaktır. Müze yönetimi eğitimi; günümüzde müzelere; değer katan, yeni vizyon geliştiren, müşteri odaklı ve yüksek performanslı bir çalışma anlayışı yaratmaktadır. Günümüz müzeleri, değişen teknoloji odaklı gelişmeler ile müze çalışmalarında talep edilen beklentileri karşılamakta zorlanacaklardır. Bu değişime uyum sağlayabilmek için, müze yönetimi, mesleki açıdan yeniden tanımlanan müze profesyonel çalışanlarına ihtiyaç duyacaktır. Yeniden tanımlanan bir meslek olarak, ülkemizin müzeleri yeni müzecilik anlayışı ile tanışmaktadır.

Bu çalışmada; Türkiye Üniversitelerindeki müzecilik eğitimi çalışmalarını kapsayan programlar incelenmiştir. Ülkemizde müzecilik eğitimi alanındaki yayınlar taranmış, verilen konferanslar araştırılmıştır. Bu bölümde yer alan bilgiler ve görseller, Fethiye Erbay tarafından yazılan Müzecilik Eğitiminin Gelişimi (1997), Üniversite Müzeleri’nin Önemi, (1999); Müzecilik Eğitimi’nin Kırılma Noktası (2009), Türkiye’de Müzecilik Eğitimi’nin Üniversitelerde Kurumlaşması (2017) adlı makalelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Müze eğitiminin kırılma noktası olarak tanımladığımız 1990 yılı öncesi ile sonrası üniversitelerde müze eğitiminin gelişimi ele alınmaktadır.

-TÜRKİYE’DE 1990 YILI ÖNCESİ MÜZE EĞİTİMİNİN GELİŞİMİ:

Türkiye ‘de ilk kez 1869 yılında Maarif Nezareti yazışmalarında resmi olarak Müzehane, Müzehane-i Hümayun ya da Müze-i Hümayun tanımları kullanıldığı kaynaklarda yer almaktadır. 1845 yılında Aya İrini’de Ahmed Fethi Paşa’nın gayretiyle başlatılan müzecilik çalışmaları Müze-i Hümayûn’un resmi olarak açılmasına kadar sürmüştür. Serap Buyurgan; Türkiye’de ilk okul müzesi 1868 yılında Galatasaray Lisesi’nde “Tarihi Tabiiye Müzesi” adıyla kurulması, müze ve eğitimin Cumhuriyet öncesi kurumlaştırma gayretleridir (Buyurgan,2017). 1872 yılında Müze-i Hümayûn müdürü olan Alman Phillip Anton Dethier ilk kez arkeoloji ve müzecilik alanında uzmanların yetiştirileceği müzecilik alanında öğrenim yapacak bir okul kurulması çalışmalarını başlatmıştır (Yücel,1999).

Bu ilk müzecilik okulunu kurma çalışmaları Fehim Kuruloğlu’nun “Osmanlı Devleti’nde Müzecilik” adlı makalesinde; *Yabancıların yaptıkları kazılarda çıkan eserleri inceleyerek, onarımını yapacak ve kazı araştırmalarını yönetecek elemanlar yetiştirecek bu okula ait bilgiler 1874 yılında gazetelerde yer almıştır. Galatasaray Sultanisi’nden Fransızca, Latince ve Rumca öğrenerek mezun olmuş öğrenciler arasından 10’u bu okulda iki yıl süre ile özel öğrenim verilmesi amaçlanmıştır. Nüvizmatik, alçı-kopya alma, fotoğrafçılık dersleri okutulacaktır. Okulun müdürlüğünü Dethier yapacaktır ve öğrenciler ayda 200 kuruş maaş alacaklardır. Okulun adının İzzediniye olacağı ve yıllık 90 bin kuruş ödenek istendiğini*

belirtilmiştir. 1877 yılında Sultan Abdülaziz tarafından kuruluş onaylanan bu müzecilik okulu maalesef eğitim-öğretime başlama şansı bulamamıştır” (Kuruloğlu, 2010). Bu okulun o yıllarda eğitime başlamamış olması ülkemiz müzecilik eğitimi için büyük kayıptır. Müze okulu fikrinin bu devirde doğması ve resmi makamlarca da benimsenmiş olması, Türk müzecilik eğitimi açısından oldukça önemli bir atılımdır.

Türkiye’de müzecilik alanındaki çalışmaların temeli okullarda atılmıştır. İlk tarih-i tabii müzesi temelleri; Aykut Kazancıgil’in aktarımı ile; 1839 yılında Avusturyalı Dr. Charles Ambroise tarafından Mektebi Tıbbiye’de açılan botanik ve nebahat bahçesi ile atılmıştır. (Ülmen, 2008,s.2). 1906 yılında Robert Kolejin, Boğaziçi Üniversitesi’ne devredilen Washburn Hall Binası’nın (İktisat Fakültesi) 5. ve 4. katlarında Doğal Tarih Müzesi açılmıştır. 1918 yılında ilk Sağlık Müzesi açılmıştır. Müze salgın hastalıklara karşı halkı bilinçlendirmek amacıyla kurulmuş eğitim müzesidir. Müzede birer resim atölyesi ve mülahazat atölyesinin kurulmuş olması, ilk ve orta okullarla işbirliği içinde halka sağlıklı yaşam konularında eğitim vermek amacı ile çalışmalarını sürdürmüştür. Müze bu işlevini 1960’lı yıllarda kaybetmiş olsa da 2018 yılında yeniden açılmıştır

Atatürk’ün Cumhuriyet’in ilanı ile eserlerin korunması, müzelerin kurulma çalışmalarını başlatması profesyonel müzecilik çalışmalarımızın temellerini atmıştır. 1933 yılında Üniversite reformu çerçevesinde kurulan Fen Fakülteleri, Nebatat ve Hayvanat Enstitüleri, Tıp Fakülteleri’nde araştırma ve uygulama alanları olarak kurulan atölyeler, bugünkü müzecilik eğitimine kaynak olmuştur. 1930 yılında R. Hovasse’nin gayretleri ile İstanbul Üniversitesi, Baltalimanı Hayvanat İstasyonu’nun bir salonunun müze olarak kullanılmış olması, 1933 yılında Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig tarafından Türkiye’de ilk İÜ. Zooloji Müzesi açılması çalışmaları (DOZEM, 2002), uygulamalı belgeleme özellikli müzecilik eğitiminin temelini oluşturmuştur. Bu eğitim kurumlarındaki botanik ve hayvanat bahçeleri, atölye çalışmaları, müzelerin araştırma odaklı müzecilik çalışmalarının temelini atarak, bugünden farklı sergileme ve belgeleme anlayışı ile koleksiyon toplamaya yönelik eser odaklı çalışmalar sürmüştür. Müzecilik çalışmaları, önceleri koleksiyon oluşturma ve mesleki çalışmalar açısından yabancı uzmanlardan yararlanılarak gelişmiştir. Daha sonra bu müzelerin Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olmaları burada görevlendirilecek uzman kişilerin kadrolarının bu bakanlık tarafından görevlendirilmesi, müzecilik çalışmalarına mesleki yeterlik açısından öncü olmuştur. 1938-1950 yılları arasında kültürel mirasın korunması çalışmalarının öne çıkması ile ülke çapında tarihi binaların restorasyonu ile ilgili çalışmalara yönelik eğitim gelişmeye başlamıştır.

1961 yılında, 7. Milli Eğitim Şurası’na sunulan Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Raporu’nda; *“Müzelerimizin birer eğitim ve ilim merkezi haline gelebilmesi için müzeciliğin meslek haline getirilmelidir. Müzelerde çalışacak personelin üniversite yolu ile müzelerine gelmesi ve müzecilik branşlarından birinde öğrenimini yapmış olması lüzümlü ve davanın kazanılması için zaruridir”* sözleri müzecilik eğitiminin önemini gündeme getirmiştir (Erbay, 2009).

1962-1968 yılları arasında ODTÜ’nün arazisi içinde ve Ankara Ovası’nda bulunan ören yerlerinin, kazı çalışmalarının gerçekleşmesi, 1984 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ODTÜ ortaklığı ile Folklor Açık Hava Müzeleri’nin Kurulma İmkânları Sempozyumu düzenlenmesi ile müzecilik çalışmaları akademik ortama taşınmıştır. 1972 yılında, Kültür Bakanlığı’nın kurulması ve müzelerin bu bakanlığa bağlanarak, merkezi çatı altında toplanarak çalışmalarını sürdürmesi, müzecilik mesleğini öne çıkarmıştır. 1982 yılında I.Milli Kültür Şurası’nda “müzede eğitim” önemi ve büyük müzelerde çocuk bölümleri kurulması önerileri ortaya atılmıştır. 21.7.1983 tarihinde Resmi Gazetede 2863 sayı ile yayınlanan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu müzecilik çalışmalarının yeniden değerlendirilmesini gündeme getirmiştir. 23.10.1983 tarihinde Resmi Gazetede 18200 sayı ile yayınlanan “Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Müzesi Yönetmeliği’nin 3. Bölümünde” Eğitim Müzesi Müdürlüğü Personelinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları tanımlansa da; mesleki yeterlilikleri ve eğitim konularına değinilmemiştir (18200 sayılı Yönetmelik, 1983).

22.01.1984 tarihinde resmi gazetede 18289 sayı ile yayınlanan Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik Özel Müze Kurma Hakkı verilmesi ülkemiz müzecilik çalışmalarını mesleki tanınırlık

açısından değiştirmiştir. Ekim 1986 tarihinde Resmi Gazetede 2218 sayı ile yayınlanan *Millî Eğitim Bakanlığı Okul Müzeleri Yönergesi* 'nde ise müze çalışanlarının eğitimi tanımlanmamıştır.

30.04.1990 tarih ve Resmi Gazetede 1578 sayı ile yayınlanan *Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği* Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı müzelerin görevlerini, işleyişini, personelin nitelikleri ile görevleri belirtmiş olsa da (1578 Sayılı Yönetmelik, 1990) ihtiyaç duyulan mesleki tanımlamalara rastlanmamıştır. Günümüze değin ülkemizde sanat tarihi ve arkeoloji eğitimi alan kişiler müzelerde yönetici olarak görev almışlardır. Müzecilik alanında mesleki uzmanlık eğitimi gündeme gelmemiştir.

1980-1990 yılları arasında üniversite ve fakültelerde, “*Müzecilik, Müze ve Eğitim*” semineri ve konferansları ile müzecilik çalışmaları sorgulanmaya başlamıştır. 1990 yılından önce müzelerimiz kurumsal gelişimlerini koruma ve koleksiyon çeşitliliği üzerinden sürdürmüştür. 1990 sonrası müzecilik çalışmaları koleksiyon odaklı çalışmalar yerine ziyaretçi ve eğitim odaklı olarak gelişmiştir. 1992 yılından 2000 yılına kadar Kara Kuvvetleri'ne bağlı müzeler her yıl düzenledikleri “Ulusal Müzecilik” konferansları ile Türk müzeciliğinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

-1990 YILI SONRASI MÜZE EĞİTİMİNİN AKADEMİK DÜZEYDE GELİŞMESİ:

Müze çalışmalarının ziyaretçi odaklı değişimi karşısında 1989 yılından itibaren ülkemizde müzecilik eğitimi alanında üniversitelerde 4 yıllık lisans ve yüksek lisans eğitim programlarının kurulma çalışmaları da hızlanmıştır. 1989 yılından sonra müzecilik eğitimi üniversitelerin birkaç bölümünde okutulan seçmeli ders statüsünden çıkarak, müzecilik eğitimi yüksek lisans programlarının açılması ile bilimsel boyuta taşınmıştır.

Ülkemizde 1984 yılında ilk kez müzelerin yönetimi alanında akademik çalışmaların temeli Fethiye Erbay'ın “Müzelerin Personel Yönetim, Organizasyon ve Eğitimi” adlı yüksek lisans tez çalışması ile atılmıştır. 1992 yılında “Çağdaş Müze İşletmeciliğinde Planlama Fonksiyonu ve Planlama Açısından Müzelerin Değerlendirilmesine Yönelik Uluslararası Bir Çalışma” adlı doktora tezi ile Uluslararası düzeyde 12 ülke ve 120 müzede planlama çalışmalarına yönelik araştırmalar yapılmış, bugünün çağdaş müze yönetimi ve planlaması alanındaki çalışmalara da kaynak olmuştur. Bu akademik tez çalışmaları ile müze yönetim ve organizasyon alanındaki çalışmaların, müze planlama fonksiyonu açısından önemine dikkat çekilmiştir. 1994 yılında doktora sonrası Leicester Üniversitesi Museum Management programında Kevin Moore, Gaynor Kavanagh gibi önemli müzecilerden eğitim alma imkanı yakalaması ile müzecilik eğitimi ve müzecilik çalışmalarını geliştirmiştir. Peter Bendixen, Jarno Paltenon gibi kişilerle ortak kültürel miras projelerinde yer alması, müzecilik alanındaki çalışmalarını uluslararası boyuta taşımıştır. Bu çok disiplinli 30 yıllık süreci aşan uluslararası müze yönetimi çalışmaları, ülkemiz müzelerini yönetim ve planlama alanında değişme, kurumlaşma çabalarına destektir. Müze yönetimi alanında gerekli insan gücünü yetiştirme, mesleki yeterliliği geliştirme çabaları, üniversitelerde müzecilik eğitiminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Akademik düzeyde müzecilerin yetiştirilmesine yönelik eğitim çalışmaları, müzelerin kariyer çalışmalarını etkilemiştir.

1990 yılından sonra müzecilik çalışmalarının hizmet sektörüne dönüşmesi, müzelerin profesyonel yönetime ihtiyaç duyması, bu alanda eğitimi de zorunlu kılmıştır. (Erbay, 2009). 2000 yılından itibaren, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dallarında zorunlu ve seçmeli ders olarak “Müze Eğitimi ve Uygulamaları” derslerinin yer alması öğretmen adaylarının da müzecilik alanına mesleki açıdan ilgi duymalarını sağlamıştır (Buyurgan, 2006). 2000 yılından sonra müze yönetim kadroları, planlama çalışmaları yapmak zorunda kalmışlardır (Erbay, 2009). 2010 yılından sonra müze yönetimi müzecilik eğitiminin kazandırdığı teorik ve pratik beceriler ile profesyonel çalışmalara dönüşmüştür. Müze çalışmaları sürdürülebilir işletim modelleri, yönetişim ve yönetim politikası gibi konularda çalışmalara ihtiyaç duymuştur. Müzeler mesleki açıdan yeterli, yüksek performanslı çalışanları müzeye çektiğinde, ziyaretçi memnuniyeti artacak ve yüksek verim sağlanacaktır (Erbay, 2009).

-TÜRKİYE'DE LİSANS ÜSTÜ DÜZEYİNDE MÜZECİLİK EĞİTİMİNİN GELİŞMESİ

Günümüzde Türkiye’de yükseköğretim düzeyinde verilen ‘‘Müze Eğitim Programları’’ incelendiğinde çeşitli farklılıklar görülmektedir. Lisans düzeyinde çoğu üniversite var olan sanat tarihi bölüm adlarının sonlarına müzecilik adı eklenmiş, birkaç müzecilik dersi program içinde yer almıştır.Türkiye’de müzecilik eğitimi öncelikle üniversitelerde müzeci yetiştirmeye yönelik kişisel gayretlerle gelişmiştir. Bu kişisel gayretler arasında, 2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nden, İstanbul Üniversitesi’ne geçerek, Müzecilik eğitimi alanındaki çalışmalara yeni boyut getirmiştir. 1990 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nde müzecilik ders program içerikleri hazırlanıp, Müzecilik Bölümü kurulmak istenmiş fakat bu istek gerçekleşmemiştir. 2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nden İstanbul Üniversitesi’ne müzecilik eğitimi kurumlaştırmak, lisans ve yüksek lisans programlarını açmak, müzeler kurmak üzere görevlendirilmem, müzecilik eğitimi alanındaki bu isteği İstanbul Üniversitesi’nde gerçekleştirme imkanı sağlamıştır.

Türkiye’de müzecilik eğitimi YÖK’ün onayı ile 1989 yılında yüksek lisans düzeyinde başlamış, 18 yıl sonra Başkent Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü’nün ad değişikliğine giderek Sanat Tarihi ve Müzecilik Bölümü olarak lisans düzeyinde eğitim çalışmalarına başlamıştır.

Tablo 1-Lisans Düzeyinde Müzecilik Eğitimi Programları

YIL	ÜNİVERSİTE	FAKÜLTE	BÖLÜM	KURUCUSU
2007	Başkent Üniversitesi	Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	Sanat Tarihi Ve Müzecilik Bölümü	Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu
2007	Akdeniz Üniversitesi		Müzecilik Bölümü	Prof. Dr. Nevzat Çevik
2009	İstanbul Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Müzecilik Bölümü	Prof. Dr. Fethiye Erbay
2018	İstanbul Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Müzecilik Anabilim Dalı	Prof. Dr. Fethiye Erbay
2010	Dokuz Eylül Üniversitesi,	Edebiyat Fakültesine	Müzecilik Bölümü	Prof. Dr. Remzi Yağcı Öğr. Gör. Şükrü Tür
2014	Ankara Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Müzecilik Bölümü	Prof. Dr. Ayşe İlhan Çakır

2010 yılından sonra müzecilik alanında üniversitelerde oluşturulan ders programlarındaki artışa rağmen müzecilik eğitimi veren üniversitelerin sayıları çok azdır. Zengin tarihsel geçmişe sahip ülkemizde, müze eğitim kurumlarının sayısının 10’un altında olması, bu konuya yeterli önemin verilmediğini göstermektedir (Erbay,2009)

Türkiye’de müzecilik eğitimine geç başlamamız pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Müzecilik eğitimi amaçlanan üst düzeylere çıkarılmasında, akademik kadro olmaması, bu alanda yetişmiş uzman kadroların bulunmaması, mesleki tanımlamaların yeterince yapılmaması gibi sorunlar müzecilik eğitiminin gelişiminde olumsuz etki yaratmıştır. Müzecilik eğitimin lisans düzeyinde yaşanan sorunlara rağmen özellikle son 10 yılda ülkemizde müzecilik eğitimi bir çekim noktası olmaya başlamış ve artan talep doğrultusunda yüksek lisans düzeyinde profesyonel müze eğitimi veren üniversitelerin sayıları hızla artmıştır.

Tablo 2-Yüksek Lisans Düzeyinde Müzecilik Eğitim Programları

YIL	ÜNİVERSİTE	YÜKSEK LİSANS PROGRAM ADI	KURUCUSU	
1989	Yıldız Teknik Üniversite	Müzecilik Yüksek Lisans Programı	Prof. Dr. Tomur Atagök	Tezli
1995	Bilkent Üniversitesi	Müzecilik Yüksek Lisans Programı		Kapandı
1997	Ankara Üniversitesi	Müze Eğitim Yüksek Lisans Programı	Prof. Dr. Bekir Onur'un	Tezli
2012		Disiplinler arası Müze Eğitimi Yüksek Lisans Programı olarak ismi değişmiştir.	Prof. Dr. Ayşe İlhan Çakır	
2009	İstanbul Üniversitesi	Müze Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Bilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü	Prof. Dr. Fethiye Erbay	Tezli
30 Haziran 2011	İstanbul Üniversitesi	Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi Uzaktan Eğitim Yüksek lisans Programı	Prof. Dr. Fethiye Erbay	Tezli
16 Ocak 2012	İstanbul Üniversitesi	Müze Yönetimi Bilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü	Prof. Dr. Fethiye Erbay	Tezsiz
2013	İstanbul Üniversitesi	Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi Anabilim Dalı	Prof. Dr. Fethiye Erbay	Tezsiz
2009	Akdeniz Üniversitesi	Müzecilik Yüksek Lisans programı	Prof. Dr. Nevzat Çevik	Tezli
2009	T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	Sanat Tarihi Anabilim Dalı Müzecilik Programı Sosyal Bilimler Enstitüsü	Prof. Dr. Zeynep İnankur	Tezli
2013	Başkent Üniversitesi	Sanat Tarihi ve Müzecilik Yüksek Lisans Programı	Prof. Dr. Billur Tekkök	Tezli
2015	Dokuz Eylül Üniversitesi,	Müzecilik Yüksek Lisans Programı	Prof. Dr. Remzi Yağcı Öğr. Gör. Şükrü Tür	Tezli

-İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ LİSANS ÜSTÜ MÜZE YÖNETİMİ EĞİTİMİNİN GELİŞMESİ

İstanbul Üniversitesi'nde yürütülen Müze Yönetimi Yüksek Lisans Programı, müzelerin üst düzey yönetim kadroları için yönetsel problemleri çözebilen, profesyonel ilişkiler geliştirebilen, disiplinlerarası çalışmalara açık, deneyselliği ve yaratıcılığı gelişmiş; yeni teknolojileri kullanabilen kültürel varlıklarını korunması ve değerlendirilmesi konularında duyarlı ve etik bilince sahip yöneticiler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Müze çalışmalarında karşılaşılabilecek problemleri kolaylıkla çözmek, müzeler arası profesyonel ilişki kurmak, disiplinlerarası uygulamaya açık, deneyselliği yaratıcılığı geliştirici çalışmalar yürütmek bu eğitim programının amaçlarındandır. Bu eğitim çalışmaları ile üniversitelerin farklı disiplinlerinden gelen öğrencilere yüksek lisans düzeyinde, müzecilik alanında mesleki yeterlilik kazandırması hedeflenmektedir. İstanbul Üniversitesi Müze Yönetimi Yüksek Lisans Programı'nın hedefleri arasında; Türkiye'de müze yönetiminin bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmesinde öncülük yapmaktır. Müzelerde çalışanların mesleki gelişmelerine destek olmak, kariyer planlamalarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Müzelerde çalışanlara, ulusal ve uluslararası alanda mesleki gelişime cevap verecek bir eğitim programı sunmak hedeflenmektedir.

Türkiye'de ilk olarak İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü *Müze Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı* 9 Temmuz 2009 tarihinde Fethiye Erbay'ın kurucu başkanlığında YÖK'e önerilmiştir. Müzelerde çalışanların mesleki gelişmelerine destek olmak, kariyer planlamalarına katkıda bulunmak amacı ile 7 Eylül 2009 tarihinde yüksek lisans eğitimine başlanmıştır. Müze yönetiminin gelişimi için sergileme, eğitim, halkla ilişkiler, iletişim, yönetim, mevzuat, belgeleme, koleksiyon geliştirme, iş güvenliği, yenileşme, sürdürülebilirlik, dijital müzecilik alanlarında iş gücünü oluşturacak uzmanlaşmış müzecilerin yetiştirilmesine yönelik çok yönlü, disiplinler arası eğitim verilmesi hedeflenmiştir. Çağdaş müze yönetiminde yönetim alanı yanında, sanat ve tasarım alanında

malzemeye ya da esere yönelik yenilikçi ve değişime duyarlı eğitim çalışmaları farklı disiplinlerden gelen üniversite mezunlarına verilmektedir.

Tablo 3- İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Programları

YIL	UNİVERSİTE	YÜKSEK LİSANS PROGRAM ADI	KURUCUSU
9 Temmuz 2009	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Müze Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı	Prof. Dr. Fethiye Erbay
30 Haziran 2011	İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Programı	Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi Tezli Uzaktan Eğitim	Prof. Dr. Fethiye Erbay
2013	İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Programı	Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi Tezsiz Uzaktan Eğitim	Prof. Dr. Fethiye Erbay
16 Ocak 2012	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Müze Yönetimi Yüksek Lisans Programı Tezsiz II. Öğretim	Prof. Dr. Fethiye Erbay
2013	İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Programı	Müze Yönetimi Yüksek Lisans Programı Tezsiz Uzaktan Eğitim	Prof. Dr. Fethiye Erbay

İÜ. Müze Yönetimi Yüksek Lisans programlarında; müzelerde çalışanlara ve çalışmak isteyenlere, ulusal ve uluslararası alanda mesleki gelişime cevap verecek düzeyde eğitim çalışmaları verilmektedir. Müze yönetiminin gelişimi için sergileme, eğitim, halkla ilişkiler, iletişim, yönetim, mevzuat, belgeleme, koleksiyon geliştirme, iş güvenliği, yenileşme, sürdürülebilir çalışmalarla ilgili derslere programda yer verilmektedir. Dijital müzecilik alanlarında iş gücünü oluşturacak uzmanlaşmış müzecilerin yetiştirilmesine yönelik çok yönlü, disiplinle arası eğitim çalışmaları ile müze yöneticiliği pozisyonlarına hazırlamaktadır. Çağdaş müze yönetiminde yönetim alanı yanında, sanat ve tasarım alanında malzemeye ya da esere yönelik yenilikçi ve değişime duyarlı eğitim verilmektedir.

Günümüz müzelerinde çağdaş yönetim teknikleri; kültürel çeşitlilik, teknolojik değişim ve yönetim yaklaşımlarına etkisi değişmiştir. Müzelerin risk analizinin kurumsal boyutu, kurum kültüründeki yapılanması, koleksiyon gelişimi, pazarlama çalışmaları, sponsor bulma ve kaynak geliştirme müze yönetimi çalışmalarının arasındadır. Uluslararası politik güç kavramları, sosyo-kültürel bileşenlerin etkisi, müze yönetiminin geleceğini de değiştirmektedir. Müzelerin değişim ve gelişim stratejileri, müze kurma projeleri ve kontrol süreçleri, projelendirilmesi, mevcut durum analizlerinin yapılması, teknik dosyaların hazırlanması, projelerin uygulanabilirliği ve kontrolü, iş güvenliği çalışmaları, müze çalışmalarına yansımaları, müzelerin mekansal problemleri vb. gibi pek çok konu yüksek lisans eğitimi çalışmaları içinde ele alınarak incelenmektedir (Erbay,MEB,2017:116).

Müze Yönetimi Programı mezunları, ulusal ve uluslararası düzeyde müze çalışmalarını yönlendirmenin yanında, geleceğin mesleğinde müze yöneticisi, danışman, müze planlaması alanlarında serbest çalışma olanağına da sahiptirler. “Müze Yönetimi Programı” müze çalışmalarının bilimsel boyutta başarıyla yürütebileceği, kültürel ve eğitsel etkinliklerin gelişimini yönetim boyutuna taşımaktadır. Müze yönetim bilimi ile müzelerde çalışanların verimliliği artacaktır. Bölüm Türkiye’de müze yönetimi gelişimi için, yönetim organizasyon, planlama, proje yönetimi, alanında profesyonel müzecilerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

İ.Ü. Müze Yönetimi Yüksek Lisans Programı’nın 2009 yılında kuruluşundan 2019 yılına kadar 10 yıllık süreçte toplam tezli ve tezsiz olmak üzere 180 öğrenci eğitim ve öğretime katılmıştır. Müze Yönetimi Yüksek Lisans Programında Kore, Rusya, Ürdün, Sırbistan, İran ve olmak üzere 7 yabancı öğrenci eğitim almış ve almaktadır. İ.Ü. Müze Yönetimi Yüksek Lisans Tezli Programı’nda 35 öğrenci, ikinci öğretim tezsiz programında 50 öğrenci olmak üzere toplam 85 kişi mezun olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

1990 yılından itibaren Türkiye’de müzecilik eğitiminin kurumlaşması alanında pek çok akademisyenin özverili çalışması ile gelişim göstermiştir. 2010 yılından sonra müzecilik alanında üniversitelerde oluşturulan ders programlarındaki artışa rağmen müzecilik eğitimi veren üniversitelerin sayıları çok azdır (Erbay, Sayed, 2009,s.23). Türkiye’de müzecilik eğitime geç başlamamız pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Müzecilik eğitimi amaçlanan üst düzeylere çıkarılmasında, uzman akademik kadro olmaması, bu alanda uzmanlaşmış kadroların bulunmaması, mesleki tanımlamaların yeterince yapılamaması gibi sorunlar müzecilik eğitiminin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Müzecilik eğitimin lisans ve yüksek lisans düzeyinde yaşanan sorunlara rağmen özellikle son 10 yılda ülkemizde müzecilik eğitimi bir çekim noktası olmaya başlamıştır. Giderek artan müze eğitimi talebi doğrultusunda yüksek lisans düzeyinde profesyonel müze eğitimi veren üniversitelerin sayıları da hızla artmaktadır. Müzecilik eğitimi, özellikle müze yönetimi eğitimi lüks değil, müze ve müzecilerimiz için ülkemiz için gereklidir.

KAYNAKÇA

Buyurgan, S. (2006). Müze Eğitimi, *Sanat Sokağı Dergisi*, Denge Matbaası, , Ankara. s. 22-25.

Demir, Zehra S.(2013).Türkiye’de Açık Hava Müzeleri “Açıldı” Açılıyor Açık Hava Müzelerine Yeni Bir Bakış, *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 25, Sayı 99 (Erişim 12 Ocak 2017)
<http://millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=99&Sayfa=142> adresinden erişildi.

DOZEM; (2002) Müzelerin, Botanik ve Hayvanat Bahçelerinin Toplumsal Eğitime Katkısı; *İÜ Botanik Bahçelerinin 65. Kuruluş Yıldönümü İçin Bilimsel Toplantı Kitabı*, İÜ. Fen Fakültesi ve Doğal Zenginlikleri Araştırma ve Uygulama Merkezi (DOZEM) Yayını; İstanbul

Erbay, F. (2009). Müzecilik Eğitiminin Kırılma Noktası; *SAYED Kültür ve Sanat Dergisi*, Sanat Yazarları ve Eleştirmenleri Derneği Yayını, sayı:2, s.20-23, İstanbul

Erbay, F.(2017). Türkiye’de Müzecilik Eğitiminin Üniversitelerde Kurumlaşması, *MEB Dergisi*, sayı. 46, sayı. 214, ISSN-1302-5600, Ankara

Erbay, F. ve Erbay, M. (2016). Değişen Üniversite Müzeleri, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne

Erbay, Nuri Ö.(2014). Müzelerde İş Güvenliği Sorunsalı, *Müzeler, Oyunlar Oyuncaklar ve Çocuklar*; 9 Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fak. Müzecilik Böl.Yay., İzmir, ss:117-123

Kaynak, A.(2015). Sıhhi Müze' den İstanbul Sağlık Müzesi'ne(1918-2015), *Uluslararası Sanat ve Sağlık Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul Medipol Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, 20-21 Mayıs

Kocabaş, R.1969). Müzecilik Hareketi ve İlk Müze Okulunun Açılışı, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi XXI*, 1969, s. 76.

Kuruloğlu, Fehim;(2010) Osmanlı Devleti’nde Müzecilik, Tarih Okulu Ocak-Nisan, Sayı V1, 45-61.

Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği, (Erişim 12 Ocak 2017),
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeli.html> adresinden erişildi

2nd International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences (ICES-2019) Proceedings

Timothy, A. and Runyard. S.1991). *Forward Planning: A Handbook Of Business, Corporate And Development Planning For Museums And Galleries*, Museums and Galleries Commission Press, London:

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, III. Milli Kültür Şurası Toplantısı, *Kültür Varlıkları Müzeler ve Arkeoloji Komisyon Raporu*; Lütfü Kırdar Kongre ve Sergi Salonu, İstanbul,(3-5 Mart 2017)

1578 sayılı Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği,1990, (Erişim 12 Ocak 2017)

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeli.html> adresinden erişildi

18200 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Müzesi Yönetmeliği, 1983, (Erişim 12 Ocak 2017)

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/18200_0.html (Erişim 12 Ocak 2017)

Robert Kolej Tarihçesi; (Erişim 12 Ocak 2017), <http://webportal.robcol.k12.tr/tr/Ana-Sayfa-Haberleri/Sayfalar/150-Y%C4%B1-Sergisi.aspx> adresinden erişildi

Ülman, Yeşim I.(2008). *Mekteb-i Tıbbiye-İ Adliye-İ Şahane (Galatasaray Tıbbiyesi)1838-1848 Osmanlı Bankası Arşiv Ve Araştırma Merkezi Yayını*, s.1-4

Yücel, E.(1999).*Türkiye’de Müzecilik , Arkeoloji Sanat Yayınları*, ISBN: 9756899425

Müze Mimarisinde Modern Tasarımlar

Modern Designs in Museum Architecture

Dr.Öğretim Üyesi Nuri Özer ERBAY*

Pages: 738-744

¹ İstanbul. University, TURKEY,
erbay.nuriozer@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3394-7933

* Corresponding Author

ABSTRACT

As a cultural institutions, museums have developed in a classical way with their architecture similar to the temples and palaces. They have been developed in the same architectural style as in flashy columns and staircases. The development of modern art after World War II also affected exhibitions positively. The post-modern art after World Warr II also affected exhibitions positively. The postwmodern philosophical currents that emerged were else reflected in the museum's architectural designs. Architects Philip L. Goodwin and Edward D. Stone, who completed the MoMA building in New York, Manhattan in 1939 laid the foundation of modern museum architecture. In this study, the Works of modern museum architects will be included. Especially, architects such as Philip L. Goodwin, Edward D. Stone, Frank Gehry, Daniel Libeskind, Rem Koolhass, Leoh Ming Pei and Zaha Hadid, who give numereous examples at modern museum architecture,will be researched. The style of architecture used have influenced by the technology oriented changes in museum exhibition areas. The number of post modern architecture museum increases with the changing the demands of museum visitors, changing the experience of museum necessitated the emergence of new designs in museum buildings. Urban regeneration projects and brand city design have turned into impressive buildings that highlight the architecture of museums. Until today, the changing structure of museum architecture with modern design is shown throught examples.

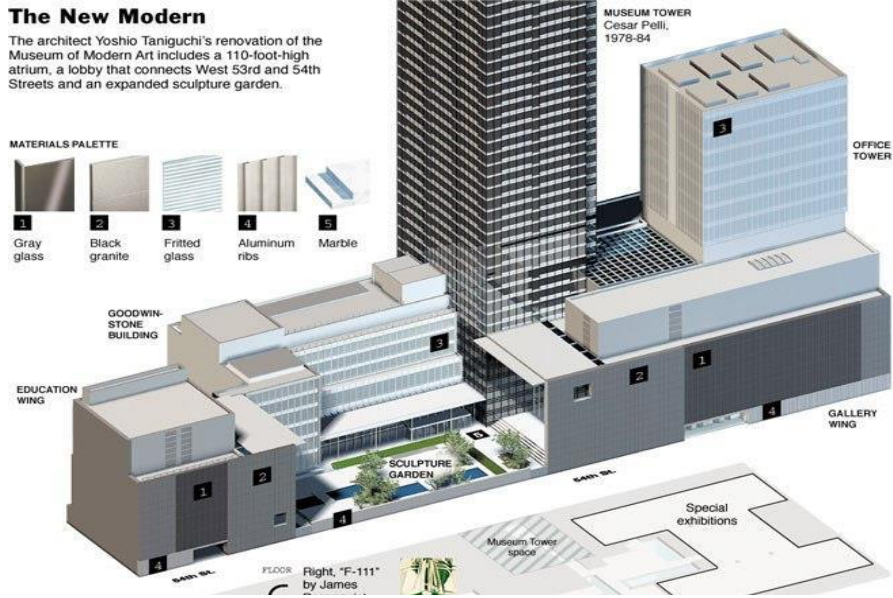
Keywords: Museum Architecture, Museology, Dzayn, Museum Building

GİRİŞ

Kültür kurumu olarak, müze mimarisi tarih boyunca tapınaklara, saraylara benzer mimarisi ile klasik bir çizgide gelişmiştir. Gösterişli sütunlarla merdivenlerle desteklenen mimari üslup, mabet tarzında geliştirilmiştir. 19. yüzyılın sonlarında sayıları hızla artmış olan sanat müzeleri, elit kültürü temsil eden yapıları ve anıtsal mimarileri ile halktan kopuk kurumlar olmakla eleştirilmesi yeni müzecilik çalışmalarına yön vermiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki olumsuz ekonomik koşullar, modern müze tasarımları ile Amerikan modern müzeciliğini öne çıkarmıştır (Guerrieri, 2002, 93).

Bu çalışmada: modern müze mimarlarının eserlerine yer verilecektir. Modern mimari tarzı ile gelişen ve değişen müze projeleri incelenecektir. Günümüze değin müze mimarisinin modern tasarımlarla değişen yapısı mimari örnekler üzerinden okunmaya çalışılmaktadır. Özellikle modern müze mimarisine sayısız örnekler kazandıran Philip L. Goodwin ve Edward D. Stone, Frank Gehry, Daniel Libeskind, Rem Koolhaas, Ieoh Ming Pei ve Zaha Hadid gibi mimarların çalışmaları araştırılacaktır.

Eski binalara yeni eklentilerle yapılan değişimler post modern mimariye sahip müzelerin sayılarını arttırmıştır. Ortaya çıkan post modern felsefi akımlar müze mimari tasarımlarında da kendini göstermiştir. Müze ziyaretçilerinin taleplerinin değişmesi, müze kullanım deneyimlerinin değişmesi müze binalarında yeni tasarımları zorunlu kılmıştır. Philip L. Goodwin ve Edward D. Stone gibi mimarlar, 1939 yılında New York, Manhattan'daki MOMA binasını tasarlaması ile modern müze mimarisinin temelini atmışlardır. Philip L. Goodwin ve Edward Durell Stone tarafından tasarlanan New York Manhattan'daki Museum of Modern Art-MOMA, tamamlanan müze modern mimarinin ilk örneğidir.

Resim1-Philip L. Goodwin Ve Edward D. Stone, Tasarımı New York, Moma Binası
Kaynak: <https://www.moma.org/calendar/groups/48>

Müze sergileme alanlarının teknoloji odaklı değişmesi, kullanılan mimari üslupları etkilemiştir. Müzeler gelişen koleksiyonları ile klasik mimarilerine post modern eklentiler yaparak tasarımlarını değiştirmeye başlamışlardır. Kentsel dönüşüm projeleri, marka şehir tasarımları, müzelerin mimarisini öne çıkaran çarpıcı projelere dönüşmektedir. 1960'lı yıllarda müze

tasarımları; marka değer yaratan, özgün tasarımlı mimari projeler yapma yarışına dönüşmüştür. Modernitenin etkisinde kalan yönetimler, müzeler için uluslararası ödüllü mimarlara özgün müze projeleri sipariş etmeye başlamışlardır. Geleneksel müze binalarının korumacı bütüncül yapısı, yeni müzelerin özgün çağdaş şeffaf deneysel mimari tasarımlara dönüşmesini sağlamıştır. İlber Ortaylı'nın bahsettiği İskenderiye Kütüphanesi'nden (M.Ö 4. yüzyıl), bu güne müze mimarisinde pek çok değişim görülmektedir (Ortaylı,2006,87). Goethe, 1768 yılında gezdiği Dresden Müzesi'ni kiliseye benzeterek, bir mabet olarak tanımlamıştır (Artun, 2006,52). Bu mağbet olma özelliği, müzelerin etkileyici gücünü sürdürmede eski tarihi binaların, Floransa'da Saray Palazzo, Uffizi Galerisi'nde olduğu gibi sarayların müzeye dönüştürme çabası ile sürmüştür. Müze mimarisinin, içinde sergilediği esere uygunluğu anlayışı ile modern sanatların gelişmesi mimari yapılarda değişimi zorunlu kılmıştır. Özellikle Japonya önderliğinde geleneksel tapınak tarzından yola çıkarak, doğal güzelliği bozmadan, geleneksel ve modernliğin birleştiği çevre dostu ekolojik yapılar öne çıkmaya başlamıştır (F.Erbay,2009,426). Güç sembolü olan bu binalar konum değiştirerek şirketleşen müzelerle içindeki üç boyutlu devasa eserlerin sunumu, ister istemez bu mekanların değişimini sağlamıştır.

Paul Getty, Modern Sanatlar Müzesi MOMA, Planatoryum, Madame Tussauds, Metropolitan Müzesi gibi ziyaretçi hedefli müzelere dönüşüm şirketleşen müzeler zincirlerini yaratmıştır (M.Erbay, 2011,220) 1959 yılında ünlü mimar Frank L. Wright'ın tasarladığı Solomon R. Guggenheim kendi özgün tasarımlı, müzesini kurması öncü olmuştur. Müzenin ilk kuruluş adı Nesnel Olmayan Resim Müzesi (Museum of Non-Objective Painting'dir. Bu müze, farklı yerlerde müze zincirleri kurulmasının da temelini atmıştır. Solomon R. Guggenheim Vakfi tarafında; 3 kıtaya yayılan Bilboga, New York, Venedik, müze, galeri ve sanat girişimleriyle, Dünya'da Guggenheim müze tasarımlarını öne çıkarmıştır. 2008 yılında Abu Dhabi'ye bir *Guggenheim Müzesi* açma projesi gündeme gelmiştir.

1980 yılı sonrası Dekonstrüktivist mimarinin gelişimi müze binalarının tasarımlarını etkilemiştir. 1988 yılında Dekonstrüktivist mimarinin gelişimi, Philip Johnson ve Mark Wigley'in MOMA'daki "New York Dekonstrüktivist Mimarlığı" sergisiyle başlamıştır. Sergide Frank Gehry, Daniel Libeskind, Rem Koolhaas, Peter Eisenman, Zaha Hadid, Coop Himmelblau ve Bernard Tschumi'dan oluşan dekonstrüktivist mimarın eserleri sergilenmiş olması bu akıma olan ilgiyi arttırmıştır. Özellikle günümüzde modern müze mimarisine sayısız örnekler veren Philip L. Goodwin ve Edward D. Stone, Frank Gehry, Daniel Libeskind, Rem Koolhaas, Ieoh Ming Pei ve Zaha Hadid gibi dünya çapında ödüllü mimarlar müze mimarisini değiştirmişlerdir. Bu mimarlar yaptıkları özgün müze mimari yapıları ile öne çıkmışlardır. Mimar Peter Eisenman'ın Wexner Sanat Merkezini tasarlamıştır. Mimar Daniel Libeskind'in Berlin Yahudi Müzesi, İmparatorluk Savaş Müzesi – Manchester, Denver Sanat Müzesi Royal Ontario Müzesi, Çağdaş Yahudi Müzesi, Dresden Askeri Tarih Müzesi tasarımları ile bilinmektedir. Mimar Rem Koolhaas Seul Üniversitesi Sanat Merkezi, Leeum Müzesi tasarlamıştır.

Bu dekonstrüktivist mimarlar arasında Mimar Frank Gehry ve Mimar Zaha Hadid'in eserleri bu çalışmada incelenecektir. Mimar Frank Gehry'nin Vitra Dizayn Müzesi, Weisman Sanat Müzesi, Marta Herford Müzesi tasarlamıştır. Mimar Zaha Hadid; Rosenthal Çağdaş Sanatlar Merkezi, MAXXI Çağdaş Sanatlar Müzesi, Riverside Müzesi tasarlamıştır. 1970 li yılların sonlarında Geleneksel mimari akımlara uygun olmayan dekonstrüktivizmin mimari üslubun öncüsü olarak müze binaları tasarlanmıştır. Kanadalı mimar Frank Gehry'nin Avrupa'daki ilk tasarımı Vitra Tasarım Müzesi dir. **Frank Owen Gehry , (gerçek adı Ephraim Goldberg), dir (mimnaporgh,2019.** Almanya'nın güney batısındaki Weil am Rhein'da Vitra Tasarım Müzesi (Vitra Design Museum), 1989 yılında tamamlanmıştır. Vitra'nın sandalye ve mobilya

koleksiyonlarını depolamak ve sergilemek için yapılan bina müze projesine dönüşmüştür. Frank Gehry dış kaplamalarında kullandığı metaller, titanyum malzeme, sonraki müze tasarımlarına da ilham vermiştir. Vitra Tasarım Müzesi'nin farklı eğimdeki kütleleri beyaz sıva ile kaplanması Notre Dame du Hau kilisesine bir referans aldığı, çatıları ve bazı duvarları çinko ile kaplaması kampüste bulunan fabrika dan esinlendiği (Aktüel,2017) soyut ve dekonstrüktivist çalışmaları ile mimarlık tarihinde yer almıştır. Bu metal parlak tasarım daha sonra yapacağı müzelere de tasarım açısından öncü olmuştur.

Frank Gehry'nin tasarladığı Guggenheim Bilbao Müzesi'nde bu tarzda gelişmiştir Nervión Nehri boyunca 32.500 m² bir alana yayılan, kireç taşı, Titanyum eğriler ve cam bölmelerle modern ve çağdaş sanatın öncü devasa heykelleri andırır. 19 galerinin yer aldığı 11.000 m² sergi alanı bulunan iç mekan geniş ve ışıklı alanları ile çok amaçlı sergileme alanlarına dönüşmektedir. Frank Gehry'nin tasarladığı Paris'teki Fondation Louis Vuitton Müzesin'de de 'mimari-heykel tarzını sürdürmüştür. Frank Gehry'nin şık tasarımları, sanat eserlerinin sergilenme kaygısından uzak mekân oluşturan tasarımları, zengin malzeme ve gösteriş düşkünlüğü tarzında çalışmalarına eleştiri almıştır.

Frank Gehry'nin tasarladığı Minnesota Üniversitesi Kampüsünde yer alan Weisman Sanat Müzesi "Weisman Art Museum" 1993 yılında tamamlanmıştır. Bu müze ABD'nin Minnesota eyaletinde Twin Cities Kampüsü'nde 1934 yılında kurulmuş bir müzedir. Frank Gehry'ni yapıyı paslanmaz çelikten oluşan dış kaplamaları, Zahner Company adlı firma tarafından üretilmiştir. Binanın kampüs tarafındaki dış cepheler tuğla ve kumtaşından oluşmaktadır. Diğer cephesi ise eğrisel ve açısız zımparalanmış metal kaplamalarla yaratılmış hareketli tasarımı yer almaktadır.

Resim2-Minnesota Üniversitesi Weisman Art Museum

Kaynak: <http://www.mimdap.org/?p=193980>

Tepebaşı'nda yapılması planlanan Suna Kıraç Kültür Merkezi içinde dünyaca ünlü mimar Frank Gehry'nin imzasını taşıyan kültür kompleksinin yapılmasını öngören proje hayata geçirilememiştir.

Resim3- Tepebaşı Suna Kıraç Kültür Merkezi Projesi

Kaynak: <http://www.mimdap.org/?p=193980>

2016 yılında ölen Zaha Hadid, yenilikçi teknolojiyle dinamik mimari formları ustaca bir araya getirdiği projeleri ile öne çıkmıştır. Zaha Hadid MAXXI 21. yüzyıl Sanatları Müzesi, Messner Mountain Museum-Corones tasarlamıştır. Binalar fonksiyonel, çeşitli kullanıma açık tarzıdır. MAXXI Sanat ve MAXXI Mimarlık müzelerinin mekânları aynı mimari tasarım altında, iç içe geçmiş, kıvrılan bükülen mekanlar olarak tasarlamıştır. Mekanlarda yatay etki alanı yaratılmıştır. Çeşitli sanat eserini sergileyecek çok amaçlı esnek alanlar doğa ile iç içe tasarımlara dönüşmüştür. Zaha Hadid Almanya'nın Wolfsburg kentinde inşa edilen Phaeno Bilim Merkezi binası uzayın gücünün deneyimlediği tasarım olarak etkileyicidir.

Zaha Hadid tarafından gerçekleştirilen Riverside Ulaşım Müzesi 2013 yılında Avrupa Müze Forumu tarafından "Avrupa'da Yılın Müzesi" ödülünü almıştır. Riverside Müzesi, zikzak tasarımlı dış tasarımı ile dikkat çekmektedir. 20 Haziran 2011 tarihinde ziyarete açılan müze, Clyde ile Kelvin nehirlerinin tam buluşma noktasında yer alan köprü özelliğindedir. Çatı ve duvarlarda devam eden çinko paneller, çatıyı bütün tarzda adeta bir gemi gibi algılamamızı sağlamaktadır.

742

Resim 4- Riverside Ulaşım Müzesi

Kaynak: <https://www.milliyetemlak.com/dergi/riverside-muzesi>

Riverside Ulaşım Müzesi, Zaha Hadid'in Britanya'daki ilk büyük işi olarak zikzak şeklinde inen çatı gemi gövdesi gibi algılanan dinamik tasarımı ile öne çıkmaktadır. İskoçya'nın başkenti

Glasgow'da bulunan müzenin bu girintili çıkıntılı eklentili mimarisinin planları; 3 boyutlu bilgisayar yazılımı destekli tasarım uygulamaları ile kolaylığı ve esnek hale gelmektedir. Aynalı cam olan binanın cephedeki çinko kaplamaları, asma katlar ve bölünmüş mekanlar ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Geometrik karmaşık mimarisi içinde bisikletler, gemi modelleri, motosikletler, arabalar, otobüsler, araçlardan oluşan 3.000'i geçen koleksiyon sergilenmektedir. Bu yapı, 1978 yılında tamamlanan ve Norwich'de bulunan Foster'ın Kuzey Anglia Üniversitesi'nde yer alan, Sainsbury Görsel Sanatlar Merkezi ile boyut, fonksiyon ve tasarım açısından benzerlik göstermektedir.(Fulin, 2016)

Bu dekonstrüktivist mimarlar sanat eserini öne çıkaran daha sade mekanlar tasarlanmış, yapay aydınlatma kullanılmaya başlanmıştır. Sergi mekanlarda eserlerin tümü değil, sanatsal değerine göre veya eğitici işlevine göre tasarlanmaya başlanmıştır. Anıtsal (ezici) ve içe dönük olmakla eleştirilen müze binalarında, cam ve çelik kullanımı ile hafif ve şeffaf görseleğe sahip bir alternatif malzemeler yer almaya başlamıştır. Seçilenler temalı sergi tasarımları, abartılı özgün kendi sanat eseri olan müze binalarında sergilenmeye başlamıştır. (Guerrierri, 2002, 96)

Sonuç olarak, müze ziyaretçilerinin taleplerinin değişmesi, müze kullanım deneyimlerinin değişmesi müze binalarında yeni tasarımları zorunlu kılmıştır. Müze sergileme alanlarının teknoloji odaklı değişimleri, kullanılan mimari üslupları etkilemiştir. Bu çağdaş tasarımlar geleneksel sergilemelerden uzak enstalasyon ya da medya-sanatı sergilemelerine uygun mekan tasarımları yer almaktadır. Video art sanatı için gün ışığı olmayan karanlık odalar dar geçişli koridorlar, bükülmüş mekanlarla birleşmektedir. Frank Gehry ve Zaha Hadid gibi bu dekonstrüktivist mimarlar çağdaş müze mimarisinin en güzel sanat eseri müze binaları olarak müzecilik tarihinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Artun, Ali. (2006); Tarih Sahneleri: Sanat Müzeleri 1 - Müze ve Modernlik, İstanbul, İletişim Yayınları,

Artun, Ali. (2006); Tarih Sahneleri: Sanat Müzeleri 2, İstanbul, İletişim Yayınları

Arkitektüel,(2017). Vitra Tasarım Müzesi, 16 Aralık 2017; <https://www.arkitektuel.com/vitra-tasarim-muzesi/>

Beatrice Plaza.(2009).“The Bilbao Effect (Guggenheim Museum Bilbao)”, MPRA Paper 12681, January 2009

Danny Lee,(2007). The New York Times Travel, <http://travel.nytimes.com/2007/09/23/travel/23bilbao.html>,

Erbay, Fethiye.(2009);Müze Yönetimini Kurumlaştırma Çabası;Mimarlar vakfı Enstitüsü yayını;İstanbul;

Erbay, Mutlu. (2011); Müzelerde Sergileme ve Sunum tekniklerinin Planlanması;Beta basım;ISBN:978-605-377-475-4,İstanbul

Fulin;(2016).Zamansız Ölümüyle Üzen Ünlü Mimar Zaha Hadid'in Olağanüstü 10 Eseri,1 Nisan 2016;
<https://onedio.com/haber/zamansiz-olumuyla-uzen-unlu-mimar-zaha-hadid-in-olaganustu-10-eseri-701090>

Guerriery, M. (2002). Müze: Hatıra ve Gerçeğin Sahnesi. Sabancı Üniversitesi Sabancı Müzesi: Bir Kuruluşun Öyküsü. R. Alp. (Editör). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sabancı Müzesi Yayını,

Luke Fiederer (2017); “AD Classics: Vitra Design Museum / Gehry Partners” 28 Apr 2017. ArchDaily. Accessed 16 Dec 2017. <<https://www.archdaily.com/211010/ad-classics-vitra-design-museum-and-factory-frank-gehry/>> ISSN 0719-8884(Erişim 5 Mart 2019)

2nd International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences (ICES-2019) Proceedings

Mimdaporgh(2016); Frank Owen Gehry Mimari Projeleri, Mimarlığın Buluşma Noktası;7 Kasım 2016)
Http://www.Mimdap.Org/?P=193980(Erişim 5 Mart 2019)

Ortaylı,İlber (2006); İskenderiye Kütüphanesi”, Türk Kütüphaneciliği 20 (1),

Betonart, sayı: 26, sayfa: 22-29 Fotoğraflar: Iwan Baan ve Zaha Hadid (Erişim 12 Şubat 2019)

Architects...http://kolokyum.com/yazi/beyaz_kupun_otesinde_bir_muze_maxxi(Erişim 12 Şubat 2019)

Muschamp, Herbert (1997);The Miracle in Bilbao”, New York Times Magazine, September 1997

The New York Times: http://travel.nytimes.com/2007/09/23/travel/23bilbao.html (Erişim 5 Mart 2019)

Guggenheim: http://www.guggenheim.org/(Erişim 12 Şubat 2019)

Museum of Modern Art: http://www.moma.org/(Erişim 5 Mart 2019)

Frank Gehry: http://www.foga.com/(Erişim 12 Şubat 2019)

Zaha Hadid: http://www.zaha-hadid.com/(Erişim 12 Şubat 2019)

Daniel Libeskind: http://daniel-libeskind.com/(Erişim 12 Şubat 2019)

https://www.milliyetemlak.com/dergi/riverside-muzesi(Erişim 5 Mart 2019)

https://www.moma.org/calendar/groups/48(Erişim 5 Mart 2019)

http://kolokyum.com/yazi/beyaz_kupun_otesinde_bir_muze_maxxi(Erişim 12 Şubat 2019)

https://www.egeyapi.com/blog/index.php/2017/03/20/mimarisi-ile-buyuleyen-dunyanin-en-unlu-muzeleri/,

https://www.kilsanblog.com/mimarlik-farkli-ilginc-yapilar/guggenheim-muzesi-bilbao/(Erişim 12 Şubat 2019)

Müzeler ve Yeni Teknolojiler

Museums and New Technologies

Assoc. Prof. Mutlu ERBAY ^{1*}

Pages: 745-751

¹Boğaziçi University, TURKEY,
erbaym@boun.edu.tr;
ORCID:0000-0003-3307-0200

* Corresponding Author

ABSTRACT

The increasing growth rate in information and communication technologies provides a new cultural way to the changes in science, sociology, and economy that is evolving through humanity. The time period in which human being live is called as information age by scientists. The term digital revolution is a resemble of the time when analogous, mechanical, and electrical systems replaced with the digital systems since 1980. Digital revolution is regarded as the beginning of the information age. Information Technologies helps museums in many areas in order to acquire information about the visitors', for example, their ages and genders, time of the process that the visitor spent in searching the museum, how often the Internet users search for the museum and the relevant information around it, which kind of a arrival route they chose for themselves to reach the museum and so on for forth. Information Technologies also gives information about indoor data of the museum visits according to the profile of the visitors, which includes purpose of the visits, statistics of the age range, occupancy percentage, the hours and the days mostly visited, the kind of interest in Works, and the processing information gathered from the visitors. The gathered information needs to be processed and evaluated. Note that results acquired from the data is useful only if countable for a museum, it is important that the museum is able to gather information from its visitor in order for its sustainability and service industry. This kind of information is useful for a museum in an attempt to adjusting future policies, investments, vision and mission, activities, and strategies. For example, for a museum where the visitors are mostly from younger ages, the future planning strategies could be revised according to the current data. A museum attended by mostly the disabled, the policies should be formed accordingly.

Keywords: artificial intelligence, virtual reality, museum technologies, simulation-archives, information systems

GİRİŞ

Günümüzde bilişim ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme, insanlık tarihinde toplumsal, ekonomik, sosyolojik ve bilimsel değişimlerin yönünü kültürel açıdan hızla değiştirmektedir. İçinde bulunduğumuz çağ bilim insanları tarafından bilişim çağı (*information age*) olarak adlandırılmaktadır. *Sayısal devrim*, olarak da ifade edilen dijital devrim analog, mekanik ve elektriksel sistemlerin, 1980 yılından itibaren yerlerini, sayısal sistemlere bıraktığını anlatan bir terimdir. Dijital devrim, bilişim çağının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dijital mantık devrelerinin, seri üretimi ve yaygın kullanımı bunların yan ürünleri olan bilgisayar, cep telefonu, i-pad ve internet gibi araçların kullanımını arttırmış, dijital devrimin çekirdeğini oluşturmuş faks, teleks, tepegöz, slayt makinası, telefon, hesap makinesi, fotoğraf makinesi gibi aletler raflardaki yerlerini hızla kaybetmişlerdir. (Gates, 2000)

Bilgi teknolojileri aracılığı ile müzeler, kullanıcılarının yaşı ve cinsiyeti, bilgisayarla müzeye ulaştı ise işlemin süresi, bireyin ne kadar sıklıkta müzeyi ya da sanal ortamda müze terminalini/arama motorunu kullandığı, hangi kelimelerin sıklıkla arandığı, müzeye ulaşım için hangi yolun takip edildiği ve ziyaretçinin soruları gibi konular hakkında bilgi kaynağını oluşturur. Müze ziyaretçilerinin demografik özelliklere göre talepleri, müze kullanım amaçları ziyaretçi profili, sayısı (kadın/erkek/çocuk), müzenin boşluk ve doluluk oranları, müzenin en sık kullanıldığı günler/saatler, ziyaretçinin müze içinde davranışları, esere olan ilginin saptanması, müze içi gezi güzergahının uygunluğu, salonlara göre ziyaretçi yoğunluğu, ziyaretçinin gün talepleri, müzede kalış süresi/geliş sıklığı gibi ziyaretçi verileri, ziyaretçilerden sağlanan bilgilerin işlenmesi yönetim seviyesinde gerçekleştirilir. Müzeleri ziyaret eden kişiler hakkında toplanan bu bilgilerin daha sonra işlenmesi ve değerlendirilmesi gerekecektir. Müzeden elde edilen bu tür verilerin, sadece ölçülebilenlerinin değerlendirilebileceği unutulmamalıdır.

Bir müze için, hizmet verdiği ziyaretçiler hakkında bilgi toplaması sürdürülebilirliği ve hizmet sektörü açısından da önemlidir. Bu bilgiler müzenin gelecek politikaları, uzman yatırımları, vizyon ve misyonunu, aktiviteleri ve stratejilerinin belirlemede etkilidir. Örneğin müzeyi ziyaret eden ziyaretçi kitlesi içinde çocuk ziyaretçiler çoğunlukta ise müze gelişen stratejilerini bu verilere göre yeniden değerlendirebilir. Engelli ziyaretçiler müzeyi sıkça ziyaret ediyor ise, müze sergi planı, gezi güzergahını bu ziyaretçi kütlesine uygun olarak değiştirilebilir.(Çoban, 2006, s.33)
Bilim insanları tarafından 1950 yılının sonları *Endüstri Sonrası Çağ* olarak adlandırıldı.(Webster, 2001,s.30)

1980 yılından sonra İnternetin kullanımının ucuzlayıp toplum içinde yaygınlaşması ve nihayet 1995 yılında tamamen serbest bırakılmasından sonra, endüstri sonrası çağ terimi yerini enformasyon sözcüğüyle değiştirmiştir.(Bell, 1976) *Enformasyon* kavramı Türkçeye Bilişim ya da Bilgi Çağı olarak yerleşmiştir.

1997 yılında Amerika’da ilk kez Rhino (in the Deutsches Museum Bonn, Germany) ve 1998 yılında Minerva (in the National Museum of American History, Washington, DC.) adında iki prototip müze için üretilmiş rehber robot, bilim dünyasında büyük yankı yaratmıştı. Washington Üniversitesi, tarafından oluşturulan hareketli ve sesli robotlar müze ve üniversite işbirliği ile ortaya çıkmıştı. Projelerin gerçekleşmesi sonucunda robotlar müzede özellikle çocuk ziyaretçilerin büyük ilgisini çekmiştir.(Castells,1999, vol1-3) Robotların ve yapay zeya ürünlerin en önemli özelliği, önceden kaydedilen bilgiyi ziyaretçi istediği anda onlara sunabilmesidir.

Müzeyi kullananlar hakkında ayrıntılı bilgi toplamak, özellikle reklam ve promosyon kültürünün geliştiği Amerikan müzeciliğinde, ziyaretçilerin taleplerini ve yatırımların yönünü belirlemekte kullanılmaktadır. Bu yolla sponsor desteği sağlamakta, müzelerin gelir ve bağış kabul etmesi mümkün olmaktadır.

Ziyaretçi için müzeler ulaşılabilir olmak zorundadır. Günümüzde müzeler her yönden şehirlerin merkezlerinde yada ulaşım yolları üzerinde olduğu kadar, internet üzerinden kolayca web sitelerine ulaşılabilir olmalarıyla da övünür. Bugün müzeler zamansız (her saatte) ve mekansız (her yerden)

erişilebilirlikleri ile ünlenmek isterler. Müzeler sanal ortamda fark yaratan marka değeri olan, rakipsiz ve hedef kitlesizdir (herkese açık).

İNTERNET MÜZECİLİĞİ (ÇEVİRİMİÇİ/ ONLINE):

İnternet müzeciliği çevrimiçi online ve hat da olmak ve kalmak, online bilgisayar sisteminde sunucuya bağlı ve çalışır durumda olmaktır. Türkçeye İngilizceden daha dar anlamıyla yalnızca bilgisayar ve ilgili konularıyla bağlantılı olarak yerleşmiş bir sözcüktür. Bugün çok sayıda müze web sayfaları aracılığı ile kullanıcılarına online yoluyla ulaşmayı hedeflemektedir.(Erbay,2002,ss.27-30)

Türkiye ve ABD Temsilciliği işbirliğiyle düzenlenen müzeler konuşuyor konuşumuz Amerika serisi, 2012-2013 yıllarında Guggenheim Müzesi, Metropolitan Müzesi, Museum of the Moving Image ve MoMA gibi müzelerden profesyonelleri, pazarlama, eğitim, dijital medya, mimarlık ve ziyaretçi deneyimi gibi çeşitli konu başlıkları altında İstanbul Modern Müzesi tarafından misafir edilmiştir. Arşiv ve Dokümantasyon konusunda Getty Araştırma Enstitüsü Direktörü, Prof. Thomas W. Gaehtgens, Getty Araştırma Enstitüsü'nün Araştırma Projeleri ve Kaynaklarına Küresel Bağlılığı, (2 Ekim Çarşamba 2013), Eser Kayıt ve Sergi Yönetimi Hirshhorn Müzesi ve Heykel Bahçesi, Melissa Front, Eser Kayıt Direktörü, (21 Mayıs Salı 2013), İyi, Kötü ve Dijital:Modern ve Çağdaş Sanatta Eser Kayıt Zorluklarını anlatmıştır.Dijital Medya Eski Dijital Medya Direktörü, Metropolitan Müzesi'nden Erin Coburn, (14 Aralık Cuma 2012), dijital müzecilik konularında konferans verilmişlerdir. Bu konferansların ortak konusu bilişim teknolojisinin günümüzde müzelerde kullanım alanlarının arttığı konusu olduğu gözlenmiştir.

Online olmak, müzelerin erişilebilirliği konusunda kapsamlı uluslararası konferans, Moma, Tate Modern ve Guggenheim gibi Amerikan müzelerinin, twitter, facebook sayfalarının, konferansa gelen müzecilik ve sergileme alanında uzman konuklar tarafından tıklanmasını istemiştir. Bu yolla müzelerin beğenilmesi, tavsiye edilmesi bu yolla da müzelerin ulaştığı kişi sayısının artırılması, bilinirliğini ve etki alanını genişletmesi hedeflenmiştir.

Karekod (QR Code): 2012 yılından beri İstanbul'da bulunan bazı müzelerde cepten gezilen müzeler, deneme amaçlı kullanılmaktadır. Akıllı telefona yüklenen karekod programı ile istenildiği takdirde müze, galeri, eser ve sergi alanı hakkında bilgi sahibi olunabilir.Bu konuda ilk uygulama 2012 yılında Topkapı/Ayasofya/Arkeoloji/Kariye Müzeleri'nde başlatılmıştır. Bu uygulama halen müze giriş biletleri üzerinden yürütülmektedir. Bir gsm şirketinden bu uygulama yüklenmesini, ücret karşılığı, karekodu cepten kullanıma açmıştır. Kültür Bakanlığı ve Döner Sermaye İşletmeleri işbirliği ile İsviçre'den Hindistan'a kadar 78 ülke bu kodu kullanabilmektedir. Yaklaşık olarak yukarıda bahsedilen müzeler de 2012 yılı içinde 22 bin kişi bu uygulamayı indirmiş ve karekodu kullanmıştır.(Erbay, 2013,s.55).

Simülasyonlar ve Canlandırma: Müzeler son yıllarda simülasyonları ve canlandırma yöntemlerini pilot müze ve sergilerde de kullanmaktadır. McQuail sayısallaştırma işleminin bilişim teknolojileri açısından çok büyük bir öneme sahip olduğunu şu sözleriyle dile getirmektedir: *Sayısallaştırma tüm formatlarda her çeşit bilginin aynı verimlilikte ve bir arada taşınabilmesine olanak sağlar.*(McQuail's, 2000, ss 16-34) Gösterim ve sergileme tekniklerinde kullanılan sayısallaştırma yada dijitalleştirme, bir obje, resim, ses, doküman veya sinyalin kesikli noktalar veya örnekleme (sampling) metotlarıyla ifade edilmesidir. Sonuç, dijital temsil olarak adlandırabileceğimiz canlandırma yada simülasyon olarak da bilinmektedir. Kabaca ifade etmek gerekirse, sayısallaştırma, analog bir sinyalin sayısal formda ifade edilme biçimidir. Örneğin bir doküman için, bu terim dokümanın resminin, izinin sürülmesi, yani taranması anlamına gelmektedir.(Anders,2013)

Simülasyonlu sergileme alanında dijital teknolojiler, Türkiye'de bazı müzelerde kullanılmaktadır. Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi, Çorum Arkeoloji Müzesi, İş Bankası Müzesi, Van Gogh A Live, Yenikapı Batıkları Sergilemesi'nde dokümatik, simülasyon ve canlandırma yöntemi kullanılmıştır. Aşağıda bu örneklerden bazıları sunulmuştur.

-Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi: Yönetim sistemi devlete bağlı bir müzedir. Müze gezi güzergahı içinde sürekli sergilemelerinde dijital teknolojiyi, dokunmatik bilgi sistemlerini ve canlandırma yöntemlerini kullanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir firmanın sponsorluğunda yeni sergileme yöntemi olarak simülasyon seçilmiştir. Ziyaretçinin müzede bir tümülüsün içinde mezar odasına girerek, sanal ortamda gezmesi sağlanmıştır. Müze de objelerinin üç boyutlu olarak çevrildiği sergilemeyi destekleyen salonlar bulunmaktadır. Bilgisayarlı çocuk oyunları el yardımı ile sayfaların çevrildiği sanal bir kitap, müze sergilemesinde bulunmaktadır. Sikkeler bölümüne geçişte para sesleri ve yere yansıtılan para görselleri ile konu ziyaretçinin zihninde canlanmaktadır.

-Van Gogh Alive Sergisi: Yurtdışından getirilen ve objesi olmayan, Türkiye'de sergilenmiş ilk sanal sergidir. Sergide obje olarak Van Gogh yağlıboya tablolarının dijital fotoğrafları kullanılmıştır. Sergi sürelili ve gezici bir sergidir. 2012 yılında *Çerçeve yok içindesin* adlı sergide eserlerin aslı kullanılmamıştır. Büyük ekranlarda Van Gogh'un orijinal eserleri büyük detayları ile ziyaretçiye simülasyonlar ile gösterilmiştir. Ziyaretçi kendisini eserlerin içinde hissetmektedir. Bu yolla ilk kez orijinal olmayan eserleri görmek için yüzlerce ziyaretçi İstanbul'da 3.Antrepopu ziyaret etmiştir. Sergi Bursa, Antalya'da da sergilenmiş ve aynı ilgiyi görmüştür.

-İş Bankası Müzesi: Yönetim sistemi özel müze statüsünde olan müze sürekli bir sergidir. Kurum olarak Türkiye İş Bankası'nın görüntü efektleri (kasa dairesine geçilirken ışıklı sayılar) kullanılmıştır. Görüntülü olarak giriş katında duvara yansıtılan bankanın eski çalışan personelinin işe girerken çektiikleri gerçek boyutlarda fotoğraflarla, hareketli fotoğrafik görüntülerin dijital teknolojilerle gösterilmesi, ziyaretçi üzerinde oldukça, kalıcı etki bırakmaktadır. Sergi Eminönü İş Bankası Müzesi'nde görülebilir.

-İstanbul Arkeoloji Müzesi: 2013 yılında açılan bu sergide Yenikapı Batıkları ile ilgili orijinal objeler yanında simülasyonlar ve canlandırma aletleri ile gemi yapımı/gemilerin ne taşıdığı/nasıl battıkları gibi konular görseller aracılığı ile ziyaretçilere dijital teknoloji sergileme yolu ile gösterilmiştir. Bu sergi türü orijinal eserlerin yanında yer bulmuştur. Ayrıca bir kadın kafatasının sanal bir görüntü ile giydirilmesi, Yenikapı yerleşkesinin çeşitli zamanlardaki genel görüntüsünü görmek bu sergi ile mümkün olmuştur. (Erbay, 2013,ss.27-30)Yukarıda bahsettiğimiz sergiler Türkiye'de düzenlenen kendi alanında ilk olan öncü dijitalleşmenin ilk kez uygulamalarını gördüğümüz sergilerdendir.

Araç Takip Sistemleri GPS: Müze sergilerinin transferinde tarihi eserleri taşıyan kamyonların yol güzergahının takibi için kullanılmaktadır. 2000 yılında Kral Tut Hazineleri'nin Amerika'da açılan gezici bir sergi için güvenlik amacı ile GPS'li nakliye kamyonları kullanılmıştır. Mısır ve Amerika hükümetleri arasındaki milletlerarası bu sergi, Amerika'da *Seattle ve Melbourn* kentlerinde açılmış gezici sergiden oluşmaktaydı. Güzergâh, GPS ile güvenle takip edilmiştir. Bu sergilerde Amerika, uluslararası düzeyde önemli bir sergiyi takip için ilk kez GPS'li nakliye taşıma kamyonlarını kullanmıştır. Bu tarz sistemler, eserlerin dolaşım güzergahı hakkında, sergi ekibine ve müze yöneticisine eserin yoldaki konumu hakkında bilgi vermekte ve eserin güvenliğini sağlamaktadır.

Müze Güvenliğinde Kullanılan RFID Teknolojisi: *RFID Radio Frequency Identification Definition*, Radyo frekansları kimlik tanıyan akıllı cipler, ilk kez kaybolan hayvanların kimliklerinin saptanmasında kullanılması ile başlayan bu uygulamadır. Müzeler bu yöntemi eserlerin yerlerinin saptanması için de kullanılabilmektedir. Eğer ciplere bulunduğu yerle ilgili verileri, depolama özelliği yüklenmiş ise bu cipler bilgi taşıyan ajanlar haline gelebilmektedir.(Schmidt, 2014,s.267). RFID cipleri yatırımları izleme olanağı sağladığı gibi eserlerin takibini kolaylaştırır.(Erbay,F.1998,s.21).Barkod şeklinde belirleyiciler eserlerin üzerine tanınmaları ve bulunmaları için müzelerde halihazırda kullanılmaktadır. Cipler barkottan farklı olarak sergilerdeki değerli eser ve tabloların arkasına yerleştirilir, manyetik alanlı Kültür Bakanlığı tarafından üretilip çeşitli müzelerdeki tablolara ya da paha biçilemez, taşınabilir tarihi arkeolojik objelere yapıştırılır. Bu yolla eserin çalındığı takdirde, takibi mümkün hale gelir. Fakat hangi eserlerin bu proje için seçildiği bilinmemektedir. Bu yöntemle eserin takibi kolaylaşır. Eser depo, yurtdışı sergide, gösterimde yada restorasyonda olabilir. Cipler eserler hakkında müze araştırmacısına bilgi verir.(Schmidt ve Cohen, 2014,s.173)

T.C.Milli Saraylar, envanter bilgi sistemi projesi; kayıtların kontrolü ve denetimi sürecinin başarısı, sayım ve tespit çalışmalarının istenilen sıklıkta ve hızda yapılabilir. Bu amaçla, yapılan çalışmalarda objelerin barkodlanması sağlanmış ise de, gelişen teknolojilerde RFID “Radyo Frekanslı Tanıma Sistemi” projenin asıl hedefi olarak belirlenmiş ve yapılanma, barkod ve RFID sistemlerine uyumlu olacak biçimde tasarlanmıştır.(Sakar, 2013) Bu tür uygulamalar Milli Saraylar, Devlet Arşivleri ve Topkapı Sarayı içinde geliştirilmektedir.

Manyetik Okuyucu Kartlar: Önceden yüklenmiş manyetizmalı kartın eser önündeki panoya tuturulması ile çalışan bir sistemdir. Bir Belediye Müzesi olan Miniatürk’te yerli ve yabancı ziyaretçiler için ayrı diller kullanılmaktadır. Ziyaretçi geniş gezi alanı içinde elinde bulunan okuyucu kart ile, önünde bulunduğu eser hakkında, kullandığı dilde bilgi alabilmektedir. Bu sergileme sistemi ve manyetik okuyucu kartlar ilk kez İstanbul/Miniatürk’te kullanılmıştır.

Müze Tanıtımında Kullanılan Ses Duşu (Sound Shower): Bir ses sistemi olarak düzenlenmiştir. Bu uygulama noktasal yayın yapmaktadır. Ziyaretçi müzede belli bir noktada durduğu takdirde yapılan sesli yayını duyabilmektedir. Bir tablunun karşısında belli bir noktada durarak o tablo hakkında bilgiyi kulaklıklarınız olmadan ve etrafınızdakiler duymadan dinleyebilirsiniz. Uygulama müzecilik açısından deneme aşamasındadır. Boris Micca ve Naim Arnas projesinde 2016 yılında kurulması planlanan Şehir Müzesi’nde kullanılması düşünülmektedir.

Dijital Arşiv Oluşturma: Müzenin en önemli işlevi eserleri gelecek kuşaklar için korumaktır. Bu işlev, klasik müzecilikte olduğu kadar modern müzecilik anlayışı için de önemlidir. Koleksiyonda yer alan birçok eserin ve materyalin korunması, saklanması ve depolanması, başlı başına bilimsel bir konu olmuştur. Bu konu içinde eserlerin dijital arşiv metotlarıyla belgelenmesi, envanterinin çıkarılması önem kazanmaktadır. Bu amaçla Dolmabahçe Sarayı ve Depo Müzede, Devlet Arşivleri, Milli Saraylar, Süleymaniye Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Müzeleri’nde dijital arşiv uygulaması yürütülmektedir. Bu yolla depolar dolusu eşyayı hızlı saymak ve objeyi depodan bulmak kolaylaşmaktadır. Müzede bulunan bireysel yada grup objenin parçalarını bulmak, sisteme kimin, ne zaman, saat kaçta girdiğini bilmek, envanter bilgi sistemleri sayesinde gerçekleştirilebilir.(Erbay, 2002, ss.27-30)

Uzaktan Algılama Teknolojileri: Bu teknolojinin arkeoloji alanında kullanılması oldukça yenidir. Uzaydan yeryüzünü görüntüleyerek veri toplayan uydulardan çeşitli çözünürlükte çekilen fotoğraflardan veriler toplanmakta ve işlenmektedir. Pléiades, Radarsat, Ikonos, Aster gibi uyduların Tarihi sit alanlarının yerlerinin belirlenmesinde arkeoloğlara, kent arkeolojisi alanında faydalı olan dijital teknolojiler konusunda yazılmış pek çok yayın bulunmakla birlikte bunlardan bazıları şunlardır. Konu ile ilgili olarak B. J. Devereux, G. S. Amable, P. Crow, A. D. Cliff’in ‘*yüzey örtüsü altındaki mimari özellikli bölgeler*’ adlı araştırma makalesi bulunmaktadır.(Devereux ve Amable, 2006,s.12) Ayrıca John Loeb, Aster uydusu ile çekilmiş olan görüntülerin incelenmesi sonucunda tarihi antik bir şehir yerleşkesini bulmuş ve bunu yayın yapmıştır. Bu makaleler bize bilişim sistemlerinin arkeoloji ve müze bilim alanına dolaylı olarak sağladığı yeni imkanları göstermektedir.(Loeb, 2008, s.34)

2019 yılında cipler, ses kayıtları, fotoğraflar, videolar, kare-kodlar dijital arşiv, uzaktan algılama, ses duşu, RFID gibi yeni bilişim teknolojisi aletleri aracılığı elektronik olarak veri depolanmakta ve daha sonra bu bilgiler işlenebilmektedir. Bilgiler pirinç tanesi büyüklüğünde bir alana depolanabilmekte ve kapasiteleri her geçen gün artmaktadır.(Schmidt ve Cohen, 2014,s.267)

Günümüzde bilişim teknolojilerinde sürekli yenilenen güncellenen veriler insan hafızasını zorlamaktadır. Kişi tarafından işlenmeyen bilgi bir müddet sonra atılmakta ya da depoyu gönderilmektedir. Oysa bilginin akış hızının daha yavaş olduğu dönemlerde verileri işleyerek sonuç çıkarmak daha kolay olmaktadır. Bugün her alanda bilgi bir sonraki aşamada daha sonra kullanılmak üzere depolanır. Bilgi işleninceye kadar da güncelliğini yitirdiği için onu eğer hemen kullanmıyorsanız o bilgiyi biriktirmek anlamsız hale gelir. Yeni teknolojiler taşınabilir bellek, cd yazıcı düz üstü bilgisayarlar bilgiyi depolamaktadır. Her işi yapan akıllı teknoloji dokunmatik, cep telefonları, ipad, düz üstü ya da laptop işlevleri ve erişimlerinin kolaylığı ile karşımızdadır.

Cep telefonumuz, artık bilgisayar, ölçüm aleti, takvimi, fotoğraf makinası, müzik çalar, yön bulma aleti, radyo, faks makinası, veri deposu, internet, banka, fotoğraf albümü, telefon rehberi ve daha bir çok şeydir. En güzeli de avucumuza sığacak şekilde düzenlenmiş bir bilgi sağlama (data-veri) deposudur. Tüm bunlardan yararlanabilmek için, enerji kaynağının kesintisiz olması, bulunduğunuz yerde internetinizin çekmesi ve bütün dünya ile uyumlu bir telefon sistemini kullanmamız gereklidir. Cihazın kırılması, adres defterimizin çökmesi, yanması, çalınması, suya düşmesi, bozulması dışında, dijital teknolojinin ürünleri, bu aletler bizim elimiz kolumuzdur.

Sonuç olarak çağdaş müzelerde ziyaretçiye hızla ulaşabilmek önemlidir. Bu müzeler, hızla zamansız ve mekansız olma yolundadır. Bunun için arama motorlarının yeni imkanlar sağladığı yeni sosyal medya ağları müzeler tarafından oluşturulmakta ve ziyaretçiler tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır. Ortaya çıkan yeni iş modelleri ile yeni teknolojiler müzelerimizi ve sahip oldukları objelerin varlığını etkilemekte ve etkilemeye de devam edecek gibi gözükmektedir.

Bugün ileri teknoloji, dijitalleşme, yapay zeka, arttırılmış gerçeklik, hologram, dünya müzelerinde bilgi sağlama, eserleri tanıma, ziyaretçinin eğiliminin saptanması, eserlerin güvenliği, sergileme, orijinalinin saptanması ve gösterim alanlarının çeşitlenmesi gibi konularda etkili bir şekilde kullanılmaktadır.

Müzelerin bu çağdaki en önemli amacı ziyaretçi için bilinir olmak, deneyim alanı olmak, bilim adamlarına bilgi sağlayan verileri temin etmek, çağın gerisinde kalmamaktır. Bu yüzden yeni müzecilik anlayışında müzeler yeni yatırım araçları olarak, sürekli yenilenmek ve gelişmek zorundadır. Önümüzdeki yıllarda her alanda olduğu gibi müze teknolojisi gelişerek karşımıza çok farklı boyutlarda yeni iş modelleri, deneyim sağlayan yerler olarak karşımıza çıkaracaktır. Teknoloji alanında her değişim müzeciliği daha ileriye ve insanlık mirasını güvence altına alacak yeniliklerle yeni yüzyıllara taşıyacaktır.

KAYNAKLAR

Anders, S.K.,(2013). Museum Learning in the Digital Age: A Case Study of Digital Storytelling Production Practices in a Museum in Norway, Culture Press,

Çoban Z.(2006). Teknoloji ve Muzeler, Askeri Müze Konferansı, Askeri Müze Yayını,

Bell, D. (1976). The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. Basic Books.

Castells.M (1999) .The Information Age, Volumes 1-3: Economy, Society and Culture. Wiley-Blackwell,

Devereux ve Amable, (2006). The Potential of Airborne Lidar For Detection of Archaeological Features Under Woodland Canopies, Cambridge University Press

Erbay, M.(2002) .Gelişen Teknoloji Karşısında Müzelerin Değişen Konumu, 6.Askerî Müze Konferansı, Harbiye Askerî Müze Yayını, İstanbul

Erbay, N.Ö.(2017).Müzeler ve Engelli Ziyaretçilere Yönelik Eğitim Projeleri, MEB özel sayı,Bölüm:8, sayı.214,Ankara, s.345-358

Erbay, M.(2013) Değişen Sergileme Teknolojilerinin Müzelerdeki Örnekleri, Milli Saraylar: Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi, (11) 50-55

Erbay F.(1998). Development of The Display Technigues in Museums as a Service Sector, IRCICA Newsletter, Research Center Islamic History, Architecture, Arts, 46 / 21, 5,

Gates. B, (2016). Shaping the Internet Age, Microsoft News Center Publication,

Loeb John,(2008) Using Satellite Images to Search for Ancient Settlements , Harvard University Press

McQuail's. D.(2000).Mass Communication Theory (4th edition), Sage, London, ss. 16-34

Sakarya, T.(2013).Dolmabahçe Depo Müze Müdürü, Müze Yönetimi Konferansları, İÜ.Müze Yönetimi

Schmidt E. ve Jared C.(2014).Yeni Dijital Çağ : İnsanların Ulusların ve İş Dünyasının Geleceğini Yeni Baştan Şekillendirmek., Optimist Yayınları,

Webster F., (2001).Theories of the Information Age. 2. Basım, Routledge,

ICES-2019

2nd International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences

PROGRAM

June 18-19
2019

ISTANBUL / TURKEY

www.ibadcongresses.org

2nd International Congress on New Horizons in Education and Social Sciences (ICES-2019)

June 18-19, 2019

Dedeman Hotel Istanbul -TURKEY

CONGRESS PROGRAM (OVERVIEW)

June 18, 2019 First Day

08:30-18:00 Registration

8:30-10:00 Opening ceremony&Keynotes

10:30-12:00 Session 1 (Oral Presentations)

12:00-12:30 Coffee Break

12:30-14:00 Session 2 (Oral Presentations)

14:00-14:30 Coffee Break

14:30-16:00 Session 3 (Oral Presentations)

16:00-16:30 Coffee Break

16:30-18:00 Session 4 (Oral Presentations)

18:00-21:00 Session 5 (Virtual Presentations)

June 19th, 2019 is free time for social events.

Please note that organizer can change the program if necessary.

Corresponding authors are listed only. The names of co-authors can be found inside the papers.

Programda sadece sorumlu yazarların adlarına yer verilmiştir. Bildirilerin tüm yazarlarına kongre özet kitabından ulaşılabilir.

SESSION 1**Room A : Esen 2 / 10:30-12:00****Corresponding Author Paper Title / Chair: Dr. Necip Kutlu**

Məmmədrzayeva Ayşən	Bedii Edebiyatta Epik Zaman
Damla Ağüzüm	Edebiyatta Önseme (Foreshadowing) Ve Orhan Pamuk'un Romanlarında Kullanımı
Assist. Prof. Dr. Bhanur Garan Gökşen	Şairin Ölümü, İntiharın Şiiri: Türk Romanının Münteher Şairleri
Assist. Prof. Dr. Beyhan Uygun Aytemiz	Sinekli Bakkal'da Rabia'nın Doğulu Bir Kadın Olarak İnşası
Assist. Prof. Dr. Ekin Erdem	Postmodern Teori'nin Klasik Liberal Bir Eleştirisi Olarak Stephen Hicks'in "Explaining Postmodernism"i
Prof.Dr. Necip Kutlu	Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerde Beynin Kognitif Yetenekleri Ve Duygusal Durumu İle Hafızlık Performansı Arasındaki İlişkiler

SESSION 1**Room B : Rubi / 10:30-12:00****Corresponding Author Paper Title / Chair: Dr. Banu Ergin**

Novitasari	The Mediating Role Of OCB (Organization Citizenship Behavior) On The Relationship Of Human Capital, Emotional Inteligence And Self-Efficacy On Performance
Nurlia Dewi	The Role Of Leadership In Implementing Public Information; A Study Of Empiris Of Indonesian Government
Prof.Dr. Niginakhon Shermukhamedova	The Relationship Between Safety Education And Sustainable Development
Prof.Dr. Tahira Allahyarova	Critical Infrastructure Protection And Social Resilience: Some Aspects Of Interconnection
Res. Assist. Dr. Fatümatüzehra Ercan	Educational Conditions of Syrian Asylum Seeker Children and School Social Work
Assist. Prof. Dr. Banu Ergin	Investigation Of The Self-Leadership Effect On Organizational Learning Capacities In Universities: A Case Study At Turkish Universities

SESSION 1**Room C : Opal / 10:30-12:00****Corresponding Author Paper Title / Chair: Dr. Fitri Santi**

Assoc. Prof. Dr. Mithat Durak	Cultural Adaptation Of The Adapted Mobile Phone Use Habits (AMPUH) And The Adapted Cell Phone Addiction Test (ACPAT) In Turkish Students And Adults
Assoc. Prof. Dr. Mithat Durak	The Psychological Effects of the Losses in Exile Experiences: A Qualitative Research
Assoc.Prof.Dr. Willy Abdillah	Akses Application At The Indonesian Central Securities Depository (KSEI): An Empirical Test Of The Delone-Mclean Model Of Information System Success
Dr. Akwesi Assensoh-Kodua	Assessment Of A Fingerprint-Based Records Scheme For Punctuality
Dr. Akwesi Assensoh-Kodua	This Thing Of Social Media! The Current Demographic Statistics
Assoc.Prof.Dr. Fitri Santi	Determinants Of Cash Holding: Evidence From Indonesia

SESSION 1**Room D : Yakut / 10:30-12:00****Corresponding Author Paper Title / Chair: Dr. I Ketut Ardhana**

Gulshan Aliyeva	Preventing Factors Of Elderly Suicide In Prisons
Ni Wayan Radita Novi Puspitasari	Solidarity And Social Movement: The Representation Of Indonesian Islamic Organizations In The Social Political Arenas
Nur Hamzah	Relationship Of Team And Negotiation Commitments On Moderation Of Organizational Commitments, In Handling Conflicts Integrated Interteam Empirical Study At Indonesian Ministry Institutional
Prof.Dr. Kamaludin	Motivation To Go Public And The Financial Performance Of Companies In Indonesia
Prof.Dr. Yusuf Gürçınar	An Experimental Interior Architecture Education: A Case Study In The First Design Studio
Prof.Dr. I Ketut Ardhana	Baliology: Towards The Maintenance Of Balinese Sustainable Development

SESSION 2		Room A : Esen 2 / 12:30-14:00
Corresponding Author	Paper Title / Chair: Dr. Abdül Tekin	
Volkan Çetinkaya	Orta Öğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı İle Fiziksel Uygunluk Düzeyleri Ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	
Prof.Dr. Hacer Hüseynova	Azerbaycan Ve Türk Dilinde Şahıs Zamirlerinin Tarihsel Gelişimi	
Assoc. Prof. Dr. Peri Paşayeva	Türk Dillerinde Fiilin Zaman Kategorisinin Tarihsel Gelişimi	
Dr. Zeinab Akhvlediani	Kültür Sözlükler Ve Gürcüce-Türkçe Leksikografi	
Lec. Otgonsüren Tsedem- Assist. Prof. Dr. Azzaya Badam	The Runic Inscription Monuments And Stamps, In Bayankhongor Province, Mongolia	
Assist. Prof. Dr. Abdül Tekin	Sanat Yapıtı Bellek İlişkisi	

SESSION 2		Room B : Rubi / 12:30-14:00
Corresponding Author	Paper Title / Chair: Dr. Ahmet Niyazov	
Assoc. Prof. Dr. Aygün Kerimova	Azerbaycan'da Tarih Boyunca Din Ve Din Eğitimi	
Assoc. Prof. Dr. Sevinc Qasimova	Azerbaycan Maarifçilerinin Edebi Eserlerinin Aydınlatma Harekatına Etkisi: Karşılaştırmalı Analiz	
Ayşe Yiğit	Matematik Öğretmen Adaylarının Matematiksel Düşünme Süreçlerinin İncelenmesi	
Beste Kademli	Adams'ın Eşitlik Teorisi Bağlamında Ortaokulda Görev Yapan Müzik Öğretmenlerin İş Tatminleri	
Beste Kademli	Ortaokulda Görev Yapan Müzik Öğretmenlerinin Müzik Dersine Yönelik Düşünceleri	
Dr. Ahmet Niyazov	XIX. Asır Azerbaycan'ında Eğitimde İslahat Hareketleri Ve Bunların Günümüze Yansımaları	

SESSION 2		Room C : Opal / 12:30-14:00	
Corresponding Author		Paper Title / Chair: Dr. Hilal Karabulut	
Assist. Prof. Dr. Duygu İşpınar Akçayoğlu		Metaphors Viewpoints Of Prospective Translators On Translation, Translators, And Their Status	
Halil Yavaş		Turkish Version Of The Revised Sense Of Purpose Scale 2 (Sops2): A Preliminary Study For Validity And Reliability	
Assist. Prof. Dr. Engin Yurt		Hume Ve Anatta: İnsan Ruhuna Ve Benliğine/Kendiliğe Dair Bir Doğu-Batı Karşılaştırması	
Assist. Prof. Dr. Fatma Betül Kurnaz		Dereceli Puanlama Yönergeleri	
Assist. Prof. Dr. Hilal Karabulut		Annelerin Bildiriminden Annelik Bekçiliği: Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi	
Assist. Prof. Dr. Hilal Karabulut		Çocukluk Ve Ergenlik Döneminde Babayla Paylaşılan Etkinlikler: Geriye Dönük Bir Çalışma	

SESSION 2		Room D : Yakut / 12:30-14:00	
Corresponding Author		Paper Title / Chair: Dr. Ömür Kaya Kalkan	
Assist. Prof. Dr. Lütfiye Özalemdar		Biyoloji Eğitiminde Tamamlayıcı Ölçme Değerlendirme Yöntemi Olarak Kelime İlişkilendirme Testleri	
Assist. Prof. Dr. Nihan Sölpük Turhan		Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Kararsızlığı	
Assist. Prof. Dr. Zeynep Set		Çocuk Ve Ergen LGBT Bireylerde Cinsel İstismar	
Assist. Prof. Dr. Ömür Kaya Kalkan		Öğretmenlerde İş Doyumunun Yordayıcısı Olarak Örgütsel Adalet, Algılanan Stres Ve Lider Desteği	
Assist. Prof. Dr. Ömür Kaya Kalkan		Matematik Başarısını Yordayan Değişkenlerin Yapay Sinir Ağları İle İncelenmesi	
Assist. Prof. Dr. Ömür Kaya Kalkan		Hatalı Q-Matris Düzeltmesinde Örneklem Büyüklüğünün Etkisi	

SESSION 3		Room A : Esen 2 / 14:30-16:00
Corresponding Author	Paper Title / Chair: Lec. Muhammet Baki Minaz	
Elif Velioglu	Okul İklimi İle Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Profilleri Arasındaki İlişki	
Elifnur Karabina	Ailede Maddeleşen Sevgi Ölçeği (AMSÖ): Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması	
Esra Atmaca	Ortaokul Öğrencilerinin İngilizce Dersine Yönelik Tutumları, Okula Bağlılıkları Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişki	
Funda Tuba Aktosun	Ortaokul Öğrencilerinin Kütüphane Kavramına İlişkin Metaforik Algıları	
Lec. Betül Özkul	Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Kitapları Seçkisinden “Elif” Serisinin Baba İmgesi Bağlamında İncelenmesi	
Lec. Muhammet Baki Minaz	Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Değerlendirmelerine İlişkin Görüşleri	

SESSION 3		Room B : Rubi / 14:30-16:00
Corresponding Author	Paper Title / Chair: Dr. Arzu Özyürek	
Lec. Nisa Nur Duman	Tekstil Ve Malzeme Bilgisi Derslerinde Verilen Eğitimin Moda Tasarımı Öğrencilerinin Malzeme Ve Aksesuar Seçimine Katkısının İncelenmesi	
Merve Yanık	Ailenin Oyuncak Güvenliği Farkındalık Ölçeği (AOGD): Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması	
Prof.Dr. Fethiye Erbay	Müze Yönetimi Eğitiminin Gelişimi	
Rabia Sevilmiş	Öğretmenlerin Mesleki Tutumları İle Performansları Arasındaki İlişki	
Prof.Dr. Arzu Özyürek	Yetişkin Bireylerde Aile Değerleri	
Prof.Dr. Arzu Özyürek	Anne-Baba Görüşlerine Göre Anne-Baba Ve Ergenlerin Sahip Olduğu Değerler	

SESSION 3		Room C : Opal / 14:30-16:00	
Corresponding Author		Paper Title / Chair: Dr. Yıldırım Onur Erdiren	
Ayşe Dinçel		Ses Eğitiminde Artikülasyon Çalışmaları	
Baran Doğuş Daloğlu		Bariton Ses Yapısı Özellikleri Ve Egzersiz Önerileri	
Lec. Büşra Yalçın		Yeni Kamusalıklar, Çağdaş Kamusal Sanatın Sosyal Ve Mekânsal İzleri	
Res. Assist. Evin Sevgi Baran		Toplumsal Bellek Ve Sinema	
Dr. Yıldırım Onur Erdiren		Albrecht Dürer'in Gravür Eserlerine Estetik Açından Bir Bakış	
Dr. Yıldırım Onur Erdiren		Sanat Pazarında Online Müzayedelerin Yeri	

SESSION 3		Room D : Yakut / 14:30-16:00	
Corresponding Author		Paper Title / Chair: Dr. Mehtap Bingöl	
Assist. Prof. Dr. Ceyda Alparslan Kuzu		Uluslararası İlişkilerde Sanat Faktörü	
Assist. Prof. Dr. Metin Kuş		Postmodernist Sanat Ve Günümüz	
Assist. Prof. Dr. Metin Kuş		20.YY. Resim Sanatında Gerçekçilik Arayışları	
Assoc. Prof. Dr. Mutlu Erbay		Müzeler Ve Yeni Teknolojiler	
Aytaç Alaydin		Türkiye Yüzme Şampiyonası Seçmelerine Katılan 11-12 Yaş Yüzücülerin Fiziksel Ve Fizyolojik Özelliklerinin İncelenmesi (Ankara İli Örneği)	
Assoc. Prof. Dr. Mehtap Bingöl		Çağdaş Sanatta Sanatçının İmtiyazında Olan Renkler; Klein Mavisi Ve Vantablack	
Assoc. Prof. Dr. Mehtap Bingöl		Çağdaş Sanatta Malzemenin Değişen Rolü	

SESSION 4**Room A : Esen 2 / 16:30-18:00****Corresponding Author Paper Title / Chair: Dr. Fatma Lorcu**

Assoc. Prof. Dr. Zeynep Oktuğ	Liderin Entelektüel Uyarım Ve İlham Verici Motivasyon Becerilerine Atfedilen Önemin Mizah Yoluyla Başa Çıkma Ve Benlik Saygısı Bağlamında İncelenmesi
Dr. Sinem Eyice Başev	Fuse Tea Reklamlarının Nöropazarlama Göz İzleme Yöntemi İle Ünlü Kullanımın Etkisinin Analizi
Dr. Sinemis Binicioğlu Zengin	Yeni Nesil Bankacılık: Api Uygulamaları Ve Bankacılık Sektörüne Muhtemel Etkileri Üzerine Bir İnceleme
Öner Başarır	Marka Farkındalığı İle Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişki Bağlamında Televizyon Dizilerinde Ürün Yerleştirme
Kübra Çeker	Artan Korumacılık, Ticaret Savaşları Ve Uluslararası Ekonominin Değişen Yönü
Assist. Prof. Dr. Nuri Özer Erbay	Modern Tasarımlar Ve Değişen Müze Mimarisi
Prof.Dr. Fatma Lorcu	Güç Mesafesi Ve Örgütsel Sinizm İlişkisi

SESSION 4**Room B : Rubi / 16:30-18:00****Corresponding Author Paper Title / Chair: Dr. Dilhan Apak**

Res. Assist. Hüseyin İçen	Türkiye’de Kısa Ve Uzun Vadeli Dış Borçlar Sürdürülebilir Mi?
Res. Assist. Hüseyin İçen	Türkiye’de Döviz Kuru, Faiz Ve Risk Arasındaki İlişki: Doğrusal Olmayan Nedensellik Analizi
Şeyma Toköz	Türkiye’de KOSGEB’in Verdiği Destekler, Girişimcilik Ve Ekonomik Büyüme
Sümeyra Gürbulak	Girişimcilik Ekosisteminde Melek Yatırımcının Değişen Rolü Üzerine Bir Literatür Taraması
Dila Naz Balun	#Kadındediğin Kadın Bedenine Yönelik Biyopolitikanın Sosyal Medya Üzerinden Yansıması
Lec. Özge Habiboğlu	Demografik Değişkenler Açısından Özel Marka Kullanma Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma
Assist. Prof. Dr. Dilhan Apak	21.YY. Gazeteciliğinde Haber Ve Zaman İlişkisine Dair Bir Değerlendirme

SESSION 4	Room C : Opal / 16:30-18:00
Corresponding Author	Paper Title / Chair: Dr. İtir Özer-İmer
Assist. Prof. Dr. Ayşe Nilay Şenol	Genel Kredi Sözleşmelerindeki Hükümlerin Genel İşlem Koşulları Düzenlemesi Bakımından Değerlendirilmesi
Assist. Prof. Dr. Aysun Kaya Deniz	Dijital Çağın Hedonist Çalışanları: Dijital Göçebeler
Assist. Prof. Dr. Muzaffer Aydemir	Eskişehir Ve Turhal Şeker Fabrikalarının Kuruluşu Ve Yaşanan Örgütsel Dönüşümler
Assist. Prof. Dr. Nurhayat Yoloğlu	Medya Ekonomisi Ve İşletmelerine Yönelik Güncel Etik Ve Hukuk Sorunları: 2018-2019 Facebook Olayı Vaka İncelemesi
Assist. Prof. Dr. Sulhi Eski	Türkiye’de Mobilya İmalat Sektörünün Z Altman Skor Modeline Göre Başarı Değerlendirmesi
Res. Assist. Derya Aybakan Saliya	Frankfurt Okulu'nun Modern Rasyonalite Müzakerelerine Katkısı
Assoc. Prof. Dr. İtir Özer-İmer	Trade As Rational And De-Securitized Dimension Of Turkish-Iranian Relations

SESSION 4	Room D : Yakut / 16:30-18:00
Corresponding Author	Paper Title / Chair: Dr. Özge Özgür Bayır
Assist. Prof. Dr. Ali Ulvi Özdemir	Lozan Konferansı’nda Heyetlerin Birbirine Karşı Kullandığı Diplomatik Teknikler, Araçlar Ve Yöntemler
Assoc. Prof. Dr. Birol Çaymaz	Pierre Bourdieu: Yeni Liberalizm Ve Küreselleşmeye Karşı Geç Kalmış Bir Muhafif Aydın
Dr. Çiğdem Tosun	YSK’nın 31 Mart Yerel Seçimlerinin İstanbul’da Yenilenmesi Kararının Basına Yansıması
Dr. Tazegül Gasıмова	Çağdaş Siyasette Temel Düşünceler Ve Akımlar
Erdal İnce	İkinci Meşrutiyet’ten 1918’e Esnaf Teşkilatı
Assist. Prof. Dr. Bige Açımuş	Petrol Piyasasında Uygulanan İdari Yaptırımların Danıştay Tarafından Denetimi
Assoc. Prof. Dr. Özge Özgür Bayır	Sosyal Hizmetlerin Halkla İlişkilerinde Sosyal Medyanın Rolü

SESSION 5**Room A : Esen 2 / 18:00-21:00****Corresponding Author****Paper Title**

Assoc. Prof. Dr. Gülhanım Ünsal

'Eugénie Grandet' Romanının Çevirisi Üzerine Bir İnceleme

Assist. Prof. Dr. Hüseyin Çavuşoğlu

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Önemli Nedenlerinden Biri Olarak Gösterilen Tahkikat Komisyonunun Amacı, Faaliyetleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme

Assoc. Prof. Dr. Hüsniddin Eşonkulov

Ahmet Yesevi Hikmetlerindeki Aşk Konusunun İrfani Anlamı

Assist. Prof. Dr. Müzeyyen Özhavzalı

Akıllı Telefon Kullanımı Ve Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Araştırılması: Kırıkkale Üniversitesi'nde Bir Uygulama

Assist. Prof. Dr. Orhan Sevindik

Algı, İletişim Ve Siyasal İletişimde İmgelerin Etkisi

Burcu Karaduman

Assure Öğretim Tasarımı Modeli İle Olasılık Kavramının Öğretimine Yönelik Bir Öneri

Lec. Made Adi Widyatmika

Balinese Architecture, Cultural Heritage, And Denpasar Heritage City Council

Assist. Prof. Dr. Serdar Ünal

Batı Dünyasında Yükselen Aşırı Sağ Siyasal Partiler, Yabancı Korkusu Ve Irkçı Tutumlar

Assist. Prof. Dr. Aysel Yavuz

Biçime Dayalı Öğrenme Yöntemi İle Peyzaj Tasarım Atölyesi

Gizem Karayılan

Biçimlendirilmiş, Rehberlikli Ve Açık Uçlu Oyunların İlkokul Öğrencilerinin Ekolojik Ayak İzlerine Etkisi İle İlgili Bir Çalışma

Sinem İşbilir

Bir Matematik Öğretmeninin Doküman Oluşturma Sürecinin Eleştirel Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi

Assoc. Prof. Dr. Menekşe Seden Tapan-BROUTIN

Bir Matematik Öğretmeninin Doküman Oluşturma Sürecinin Eleştirel Düşünme Bağlamında Değerlendirilmesi

Assist. Prof. Dr. Serdar Ünal

Bir Yaşam Biçimi Olarak Bireysellik Ve Makyavelist Kimliklerin Yükselişi

Assist. Prof. Dr. Esra Yıldız

Çemberin Çevresi Ve Dairenin Alanı Konusunun Öğretiminde Geogebra.5 Kullanımına Yönelik Bir Örnek Olay İncelemesi

Dr. Mustafa Akman

Din Öğretiminde Vizyon Ve Misyon

Assist. Prof. Dr. Aysel Yavuz

Doğal Ve Kültürel Peyzaj Değerlerinin Kent Kimliğine Katkıları

Res. Assist. Şerife Güzel

Endüstri 4.0 Gelişim Süreci Ve Sağlıkta Dijital Dönüşüm

Assist. Prof. Dr. Tuba Özkan

Factoring İle Forfaiting'in Dünya'da Ve Türkiye'de Geldiği Nokta Ve Gelişim Potansiyeli

SESSION 5	Room B : Rubi / 18:00-21:00
Corresponding Author	Paper Title
Lec. Siddık Doğruluk	Öğretmen Adaylarının Kavram Haritasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
Nisa Nur Bulak	Öğretmen Adaylarının Kavram Haritasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
Assist. Prof. Dr. Canan Dilek Eren	Öğretmen Adaylarının Organ Bağışına İlişkin Tutumları Üzerine Bir Araştırma
Hayriye Reyhan Çelik	Öğretmenlerde İş Doyumunun Yordayıcısı Olarak Örgütsel Adalet, Algılanan Stres Ve Lider Desteği
Ömer Faruk Güvendi	Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Motivasyon Düzeyleri İle Karar Verme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Assist. Prof. Dr. Özlem Çamlıbel Çakmak	Okul Öncesi Eğitimde Öğrenme Merkezleri: Öğretmenlerin Görüşleri Ve Sınıflarında Yer Verme Durumlarının İncelenmesi
Res. Assist. Melek Yağcı Özen	Örgütsel Vatandaşlık Davranışından Zorunlu Vatandaşlık Davranışına
Assist. Prof. Dr. Mesut Koç	Ortadoğu Kavramı Ve Ortadoğu'da Yaşanan Sorunların Çözümünde Bir Model Önerisi: D-8
Dr. Aslı Maden	Ortaokul Öğrencilerinin E-Okuma Alışkanlıklarının İncelenmesi
Assoc. Prof. Dr. M.Seden Tapan Broutin	Ortaokulda Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilerin Matematik Dersine İlişkin Görüşleri
Öğr.Gör Fatih Akman Çakmak	Otonom Ders Anlatım Sistemi
Assoc. Prof. Dr. Hayrullah Kahya	Kemal Tahir'in Esir Şehir Üçlemesinde Bir Zarf-fiil Eki:-mAcAsInA
Adem Maba	Özel Yetenekli Çocuklar Ve Ebeveynlerinin Çocukların Okulda Aldıkları Müzik Eğitiminin Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi
Lec. Hasan Kazak	Perakende Sektöründe Kategori Yönetimi Açısından SKU (Stok Tutma Birimi) Bazlı Birim Kârlılık Tespitinde Karşılaşılan Zorluklar Ve Çözüm Önerileri
Assoc. Prof. Dr. Hayrullah Kahya	Yunan Harfli Türkçe (Karamanlıca) Metinlerde Geçen Alessevi(e) Kelimesinin Anlamı Üzerine
Prof.Dr. Nabi Yskak	Predictive Model Of E-Learning Innovativeness Assurance
Prof.Dr. Nabi Yskak	Predictive Model Of E-Learning Innovativeness Assurance At The E-Learning Inculcation Conditions
Assist. Prof. Dr. Sinan Başaran	Rize'deki Yer Adlarının Değiştirilme Süreci
Assist. Prof. Dr. Serdar Ünal	Pohpohlanan Benlikten Narsisizme: Bugünün Gençleri Kendilerini Daha Mı Çok Seviyorlar?
Lec. Ali Haydar Akpolat	Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocukların Kaynaştırılmasına Yönelik Öğretmen Yeterliliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

SESSION 5	Room C : Opal / 18:00-21:00
Corresponding Author	Paper Title
Merve Dalkıran	Finlandiya Ve Türkiye’de İlkokul Düzeyinde İngilizce Öğretiminin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi
Gizem Nur Cengiz	Fitness Merkezi Tüketicilerinin Algıladıkları Hizmet Kalitesinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi
Res. Assist. Seda Uyar	Güç: Kültürel Bağlamda Atasözleri Ve Deyimler Açılımı
Assist. Prof. Dr. Esra Özkan Pir	Halkla İlişkiler Modellemesinde İki Yönlü Simetrik Model İle İki Yönlü Asimetrik Model Arasındaki Uygulama Farklılıkları
Dr. Ece Serrican Kabalcı	Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarının René Girard’ın “Üçgen Arzu Modeli” Çerçevesinde İncelenmesi
Assist. Prof. Dr. Maksut Çetin	İmam Ebû Hanîfe’nin Siyaset Anlayışı Ve Siyasî Tutumu
Assist. Prof. Dr. Murat Kesebir	İşletmelerde Kriz Yönetimi Ve 2001 Krizinde Uygulanan Yönetim Anlayışının Bankacılık Sektörü Açısından İncelenmesi
Furkan Soylu	İyi Tarım Uygulamalarına İnovatif Bir Yaklaşım: Mahalle Alışveriş Merkezi Kooperatifleri
Dr. Ece Serrican Kabalcı	Kadın-Erkek İlişkilerindeki Yaş Farkının Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarındaki Yeri
Assoc. Prof. Dr. Ensar Yılmaz	Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek Romanında Köy Enstitülerinin Siyasal/Sosyal/Ekonomik Boyutları
Res. Assist. Dr. Nagihan Çakar Bikiç	Kısa Film Üretiminde Yönetmenin Özerkliği Sorunsalı
Assist. Prof. Dr. Fatma Yılmaz	Liderliğin Farklı Bir Yönü: Karanlık Liderlik
Lec. Sıddık Doğruluk	Lise Öğrencilerinin Bilgisayara İlişkin Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
Assist. Prof. Dr. Mesut Koç	Meslek Kuruluşlarının Belediyelerde Karar Alma Sürecine Katılımı: Muğla Örneği
Assoc. Prof. Dr. Ensar Yılmaz	Milliyetçilik, Devrimcilik, Sosyal Adalet Ve Çalışma Kavramları Üzerine 1961 Anayasası Yapım Sürecindeki Tartışmalar
Assist. Prof. Dr. Tarık Eren Yılmaz	Mücadeleci Bir Yaklaşım Modelinden Yardımlaşan Bir Dünya’ya: Türkiye Modeli
Dr. Mustafa Akman	Musa Carullah Bigiyef'in Sünnet Anlayışı
Assist. Prof. Dr. Esra Yıldız	Öğrenci Yaşam Koçluğu Seminerinin Matematik Öğretmenlerinin Öğrencilerin Sosyal Ve Bilişsel Gelişimlerini Desteklemelerindeki Katkıları

SESSION 5	Room D : Yakut / 18:00-21:00
Corresponding Author	Paper Title
Dr. Eralp Erdoğan	Safevilerde Haberleşme Yöntemleri
Assist. Prof. Dr. Fatih Yaman	Sivil Toplumun Ortadoğu'ya Bakan Yüzü: Suriye'de Hizmet Veren STK'lara Yönelik Bir Değerlendirme
Gizem Karayılan	Sorgulamaya Dayalı Oyunların İlkokul Öğrencilerinin Çevreye Karşı Olumlu Alışkanlık Kazanmalarına Etkisi
Res. Assist. Dr. Orkun Akkoç	Spor Bilimleri Öğrencilerinin Agonist/Antagonist Kas Kuvvet Oranlarının Değerlendirilmesi
Assist. Prof. Dr. Fatih Yaman	Suriyeli Sığınmacı Çocukların Entegrasyonuna Yönelik Kurumsal Bir Modelleme Girişimi: Reyhanlı Eğitim Köyü
Lec. Fatih Tolga	Tanzimat Dönemi Yönetim Anlayışı: Aktörler Üzerinden Bir İnceleme
Assist. Prof. Dr. Cüneyd Aydın	Televizyondaki Olumsuz İçerikli Programlara Yönelik Tutumlar İle Dindarlık Ve Ruh Sağlığı İlişkisi
Assist. Prof. Dr. M. Said Doğru	Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi
Lec. Burcu Yerlikaya	Toplumsal Cinsiyet Bağlamında 1980 Sonrasında Türk Sinemasında Çalışan Kadın İmgesi
Assist. Prof. Dr. Esra Karakuş Umar	Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Kadın
Eda Çarıkçı	Türkiye'de "Sosyal Sermaye" Ve "Beşerî Sermaye" Konularında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi
Assist. Prof. Dr. Müzeyyen Özhavzalı	Türkiye'de Dijital Eğlence Ve Oyun Fuarlarının Sektörlere Katkılarının İncelenmesi
Assist. Prof. Dr. Hüseyin Çavuşoğlu	Türkiye'de Merkez Sağın İlk Koalisyonu Ve Türk Siyasetinin İlk Siyasal Cepheleşmesi: I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin İç Politikasına Bir Bakış
Res. Assist. Dr. Gül Dilek Türk	Türkiye'de Nefret Söylemine Maruz Kalan Meslek Grupları Ve Bu Nefretin Nedenleri
Erkan Erol	Türkiye'nin Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme Yükümlülüklerini Yerine Getirme Performansının Değerlendirilmesi
Assist. Prof. Dr. Hüseyin Çavuşoğlu	Türkiye'nin İlk Koalisyon Tecrübesi: Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)-Adalet Partisi (AP) Koalisyonu (1961-1962)
Yeter Kurt	Türkiye'nin Çevre Politikaları Kapsamında Mikroplastik Kirlilik Üzerine Bir Değerlendirme
Assoc. Prof. Dr. Menekşe Seden Tapan-Broutin	Türkiye-Yunanistan Matematik Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Analizi: Pisagor Teoremi Ve Temellendirilmesi Örneği
Res. Assist. Dr. Nagihan Çakar Bikiç	Yeni Anlatım Biçimleri: Belgesel Filmde Melez Formlar

NOTES

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ICES-2019
2nd International
Congress On New Horizons In
Education And Social Sciences

June 18-19
2019

PROGRAM

ISTANBUL / TURKEY

